

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ACADEMIC NOTES

Серія:
Педагогічні науки

Series:
Pedagogical Sciences

Випуск 215 (2024)
Edition 215 (2024)

Кропивницький – 2024
Kropyvnytskyi – 2024

«Наукові записки. Серія: Педагогічні науки» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка), згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020.

Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat, публікаціям присвоюється ідентифікатор цифрового об'єкта DOI.

Редколегія:

Головний редактор:

Філоненко О. В. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Члени редакційної колегії:

Галета Я. В. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Габелко О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент Центральноукраїнського університету імені Володимира Винниченка

Давидович Н. – професор, університетський центр Самарія, Аріель, Ізраїль

Довга Т. Я. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Жатан Є. – професор Гданського університету, Польща

Клім-Клімашевська А. – доктор педагогічних наук, професор Природничо-гуманітарного університету в Седльцах, Республіка Польща

Костікова І. І. – доктор педагогічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Лещенко Г. А. – доктор педагогічних наук, професор Льотної академії Національного авіаційного університету

Окольніча Т. В. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Остенда О. – професор технологічного університету, Катовіце, Польща

Радул О. С. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Растригіна А. М. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Рацул О. А. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Рябовол Л. Т. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Савченко Н. С. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Савченко Л. О. – доктор педагогічних наук, професор Криворізького державного педагогічного університету

Садовий М. І. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Друкується за рішенням вченої ради Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 1 від 27.08.2024)

Статті подано в авторській редакції

UDK 378
A 34

DOI issue: 10.36550/2415-7988-2024-1-215

A 34 **Academic notes.** Series: Pedagogical Sciences. Kropyvnytskyi: Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, 2024. Edition 215. 365 p.

ISBN 978–7406–57–8
ISSN 2415–7988 (Print)
ISSN 2521–1919 (Online)
ICV 2020 = 77.92

Reviewers: **Oleksyuk O. M.**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.
Kuchai O. V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.

«Academic Notes. Series: Pedagogical Sciences» is included into the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, **category «B»** (field of knowledge: Education / Pedagogy), Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of 02.07.2020.

The collection is registered in the international catalogues of periodicals and database Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat, publications are assigned a DOI digital object ID.

Editorial Board:

Academic editor:

Filonenko O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Editorial Board:

Haleta Y. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Habelko O. M. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian

Davidovitch N. – Professor, Ariel University Center of Samaria, Israel

Dovha T. Y. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Szatan E. – Professor University of Gdansk, Poland

Klim-Klimashevskaya A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Natural-humanitarian University of Siedlce, Republic of Poland

Kostikova I. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda

Leshchenko H. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Flight Academy of the National Aviation University

Okolnycha T. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Ostenda O. – Professor of University of Technology, Katowice

Radul O. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Rastrygina A. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Ratsul O. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Ryabovol L. T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Savchenko N. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Savchenko L. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University

Sadovyi M. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Published by the resolution of the Academic Council of the
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Protocol № 1 from 27.08.2024)

© Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian
State University, 2024

ЗМІСТ

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ.....	12
БИРКА Маріан Філаретович ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИЗАЙН УРОКУ ІНФОРМАТИКИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ОЦІНКА ОСНОВНИХ МОДЕЛЕЙ.....	16
БІДА Олена Анатоліївна, КУЧАЙ Тетяна Петрівна, ЧИЧУК Антоніна Петрівна СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ.....	22
БУГАЄЦЬ Наталія Анатоліївна, ПІНЧУК Ольга Іванівна, МУКІН Владислав Сергійович СТАККАТО ПРОТИ ЛЕГАТО: ФЕНОМЕН МУЗИКАЛЬНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТАНЦЯХ.....	26
ГРИНЬОВА Марина Вікторівна, ХОМЕНКО Любов Григорівна СТРАТЕГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВИТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ ПНПУ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА.....	32
ЗЕЛЕНЬСКА Любов Іванівна, КОТУБЕЙ Віта Федорівна, КАСИНЕЦЬ Отокар Вікторович ГЕНЕЗИС ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	38
ІВАНІЙ Ігор Володимирович, МЕХЕД Ольга Борисівна ВИКОРИСТАННЯ STEM ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВИТІ.....	42
КІТОВА Ольга Анатоліївна, СТЕШЕНКО Володимир Васильович, СТЕШЕНКО Богдан Володимирович ЗМІННІСТЬ ПІДХОДІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ ВПРОДОВЖ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.	46
КОМАР Ольга Анатоліївна ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ПІДГОТОВКА ДО УРОКУ МАТЕМАТИКИ.....	51
КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ КОНСТРУЮВАННЯ.....	56
КЛЕПАР Марія Васиївна СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД В МУЗИЧНО-ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	60
МАРИНЧЕНКО Євгеній Олегович, МАРИНЧЕНКО Інна Віталіївна ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОБІЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	64
МАТЯШ Ольга Іванівна, ЯЦУК Карина Ігорівна СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ШКІЛ З ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ.....	68
ОКОЛЬНИЧА Тетяна Володимирівна, ШАБАЛА Ігор Валерійович ЖІНОЧИЙ ГЕНДЕР В ТРАДИЦІЙНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ.....	75
ПЛАХОТНІК Ольга Васиївна, КОНДРАТЮК Алла Леонтіївна СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ПОЛІТЕХНІЧНОЇ ОСВИТИ ТА ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ЯК ПРОЦЕС ЗАСВОЄННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ДОСВІДУ.....	79
ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна, ЧЕРСАК Ольга Миколаївна, МОЛОДІЙ Ольга Романівна СПІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	87
САДОВИЙ Микола Ілліч, ТРИФОНОВА Олена Михайлівна, СОМЕНКО Дмитро Вікторович ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ГАЛУЗЕЙ ЗАСОБАМИ DIGITAL TWINS.....	91
ФІЛОНЕНКО Оксана Володимирівна ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	96

<i>БАБКОВА Олена Олексіївна, СТАДНИЧЕНКО Кіра Валентинівна</i> <i>МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СЕРВІСІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ</i> <i>НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОЇ ТА ІНФОРМАТИЧНОЇ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ.....</i>	99
<i>БЕРБЕЦ Віталій Васильович, ВАСИЛЕВСЬКА Тетяна Іванівна</i> <i>ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ШКОЛЯРІВ: ПІДХОДИ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ</i> <i>В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ.....</i>	105
<i>БІДЮК Дмитро Євгенійович</i> <i>АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ-ХОРЕОГРАФІВ.....</i>	110
<i>БОТУЗОВА Юлія Володимирівна</i> <i>ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІЙ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЗАКОРДОНОМ</i> <i>І В УКРАЇНІ.....</i>	113
<i>ВЕРБІВСЬКИЙ Дмитрій Сергійович</i> <i>РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ.....</i>	118
<i>ГАВРИЛЕНКО Ольга Миколаївна, ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна</i> <i>ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ</i> <i>ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....</i>	122
<i>ГАЙДА Василь Ярославович</i> <i>ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ STEM-НАВЧАННЯ.....</i>	127
<i>ГОДУНОВ Валентин Олексійович</i> <i>ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНОЮ ОСВІТОЮ</i> <i>У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....</i>	131
<i>ГОРІДЬКО Наталія Михайлівна, БАБИЧ Марина Євгенівна</i> <i>ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ</i> <i>НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ КРИВОЇ ЗАБУВАННЯ.....</i>	134
<i>ГОЛОВКО Ірина Олексіївна, ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна</i> <i>СПІЛЬНЕ НАВЧАННЯ В ГРУПОВИХ ПРОСЕКТАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ</i> <i>ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ.....</i>	140
<i>ГРИЩЕНКО Надія Олександрівна, КОЛОМІЄЦЬ Роман Олександрович</i> <i>ВИЗНАЧЕННЯ ШВИДКОСТІ СОНЯЧНОГО ВІТРУ ЗА ДОПОМОГОЮ ГЕОМАГНІТНОГО ПОЛЯ</i> <i>ТА СОНЯЧНОЇ СТАЛОЇ НА ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИКИ</i> <i>ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИКЛАДНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....</i>	145
<i>ДЯЧЕНКО Андрій Сергійович</i> <i>ФУНКЦІЇ БАТЬКІВ У ПРОЦЕСІ ЗБЕРЕЖЕННЯ МОРАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ СІМ'Ї</i> <i>(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ).....</i>	149
<i>ЄФІМОВА Олена Володимирівна, КОСИЧЕНКО Вікторія Анатоліївна, ПОДКОПАЙ Євгенія Юріївна</i> <i>ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ БІОМЕХАНІКИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ</i> <i>ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЇ.....</i>	154
<i>ЗІНЧЕНКО Андрій Леонідович</i> <i>ФАНДРАЙЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОСВІТЬОГО ПАРТНЕРСТВА У ФАХОВІЙ ПЕРЕДВИЩІЙ ОСВІТІ.....</i>	158
<i>ІВАНИЦЬКА Наталія Анатоліївна</i> <i>РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРОФЕСІЙНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛІВ</i> <i>ПОЧАТКОВОЇ ТА БАЗОВОЇ ШКОЛИ.....</i>	163
<i>ІВАНОВА Світлана Миколаївна, КІЛЬЧЕНКО Алла Віленівна, НОВИЦЬКА Тетяна Леонідівна</i> <i>РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВЦІВ ТА ВИКЛАДАЧІВ УНІВЕРСИТЕТІВ</i> <i>ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ.....</i>	166
<i>КАЧУРОВСЬКА Оксана Борисівна, СПЛЯВІНА Юлія Сергіївна, ЗВСКОВА Вікторія Корнійвна</i> <i>МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ</i> <i>З КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ.....</i>	172
<i>КОС Інна Русланівна</i> <i>ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ІНТЕРАКТИВНІ СИМУЛЯЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ</i> <i>НА УРОКАХ ФІЗИКИ.....</i>	177

<i>КОЧУБЕЙ Микола Миколайович</i> ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНА ЕКОЛОГІЗОВАНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ ЯК ЧИННИК ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	182
<i>КОШЛЯК Михайло Анатолійович</i> ПІДГОТОВКА СПОРТСМЕНІВ У ЗАКЛАДАХ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	187
<i>КРАВЧУК Олена Валентинівна</i> ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДЛІТКІВ	191
<i>КТИТОРОВ Максим Олександрович, ПУГАЧ Анжеліна Володимирівна</i> ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ: ДОСВІД КРАЇН-ПАРТНЕРІВ НАТО І ФІЕР ДЛЯ УКРАЇНИ	196
<i>ЧУВАСОВ Михайло Олегович</i> ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ДІАГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА.....	203
<i>ЛОТФІ ГАРУДІ Галина Степанівна</i> ПАРАДИГМА БІНАРНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ	207
<i>МЕЛЬНИКОВА Катерина Вікторівна, АНТОНЮК Сергій Романович</i> СТРАТЕГІЇ СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	211
<i>МІНІЯЙЛОВА Алевтина Володимирівна, ШЛЯХТІНА Олена Семенівна</i> НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ПРОТИСТОЯННЯ УКРАЇНИ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ (2022–2024 р.р.).....	215
<i>МУКОСЄЄНКО Ольга Анатоліївна</i> ПРОЕКЦІЇ, ЯК ЗАСІБ РОЗРАХУНКУ ПЛОЩІ ПОВНОЇ ПОВЕРХНІ ПРОСТОРОВОЇ ФІГУРИ	220
<i>НАЗАРЕВИЧ Володимир Сергійович</i> СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ІНФОРМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В АСПЕКТІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ	225
<i>ПЕТРЕНКО Валерій Миколайович</i> МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ	231
<i>ПИЛИПЧУК Віталій Анатолійович</i> КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ ЕТНОСОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЗВИЧАЄВО-ОБРЯДОВІЙ СФЕРІ ТРАДИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНЦІВ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.	235
<i>ПОЛЯНСЬКА Катерина Степанівна</i> РОЛЬ ПОЗААУДИТОРНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	239
<i>ЛЕШЕНКО Геннадій Анатолійович, ПУХАЛЬСЬКА Галина Анатоліївна</i> РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	245
<i>ПРИБОРА Тетяна Олександрівна, КУЛІШ Марина Миколаївна</i> ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ХХ–ХХІ СТОЛІТТІ	251
<i>РИБАЧЕК Дмитро Сергійович, ГАЛИЦЬКИЙ Олександр Вадимович</i> ВІРТУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ СЕРЕДОВИЩА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	257
<i>СУПРАНОВИЧ Аляся Олександрівна, ЧЕПОК Ольга Олегівна</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ЛОГІЧНИХ ОСНОВ У СУЧАСНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ 7 КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	263
<i>ТАМОЖСЬКА Ірина Володимирівна</i> РОЗШИРЕННЯ ЗМІСТУ ЇЇ НАПРЯМІВ ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У КОНТЕКСТІ ЧИННИХ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ РЕФОРМ (1863–1883 РР.).....	269
<i>ЧЕРНЕНКО Олександр Володимирович</i> ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ	277

ЧЕРПАК Юрій Васильович ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД – СЬОГОДЕННЮ: ПОСІБНИК З ВОЛЬОВОЇ ГІМНАСТИКИ ОЛЕКСАНДРА АНОХІНА (1882–1920).....	285
ЧЖУ Цзінькуан ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ.....	294
ШВАРП Наталія Вікторівна, ФЕСЕНКО Володимир Юрійович, ТИМОЩУК Ганна Василівна ПІДГОТОВКА ФАРМАЦЕВТИВ-ІНТЕРНІВ ДО ЗАСВОЄННЯ СПЕЦИФІКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛЕКТИВУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ЗАКЛАДУ.....	298
ШКУРЕНКО Олексій Миколайович, КРИКУН Вікторія Дмитрівна, РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	302
ШУНКОВ Василь Сергійович СТАНДАРТИЗАЦІЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ.....	309
ЯЗЛОВЕЦЬКА Оксана Валентинівна ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	313
ДРОБІН Андрій Анатолійович СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДОМІНУЮЧИЙ ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ФІЗИКИ.....	318
ЦУКАНОВА Наталія Миколаївна ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	322
ЗОБЕНЬКО Наталія Анатоліївна, СОЛОВЕЙ Юлія Олександрівна, МИЦЬ Катерина Володимирівна МЕТОДИ РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ(РСА).....	326
МАРЦІН Віталій Володимирович УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ АУДІО-ЛІГВАЛЬНОГО МЕТОДУ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	332
ЧЖАН Ч'єн ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ ПОТРЕБ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПЛОЩИНІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ.....	335
КАРАСЬ Ганна Василівна ВОКАЛЬНО-ХОРОВА МУЗИКА ІВАНА ФІЦАЛОВИЧА ДЛЯ УЧНІВ ЯК ОСНОВА ДУХОВНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ (НА ВІДЗНАЧЕННЯ 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ КОМПОЗИТОРА).....	338
БОНДАР Тамара Іванівна ПОЛІТИКА «ДВОЗМІННИХ» ШКІЛ: ПРАВО НА ОСВІТУ ДІТЕЙ РОМСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....	342
ФІЗЕШІ Октавія Йосипівна ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....	347
КУЗЬМЕНКО Надія Михайлівна І. ЮЩУК І ШІСТДЕСЯТНИКИ: ВЗАЄМИНИ, ВИПРОБУВАНІ ЧАСОМ.....	350
РОЗМАН Ірина Іллівна ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ: ЗМІСТ ОСВІТИ.....	355
ФЕДОТОВА Яна Петрівна ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ В ТАНЦЮВАЛЬНІЙ ОСВІТІ.....	360

CONTENTS

<i>HALETA Yaroslav Volodymyrovich</i> THEORETICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVE MATTERS.....	12
<i>BYRKA Marian Filaretovych</i> PEDAGOGICAL DESIGN OF THE INFORMATICS LESSON IN NEW UKRAINIAN SCHOOL: EVALUATION OF THE MAIN MODELS.....	16
<i>BIDA Olena Anatoliivna, KUCHAI Tetiana Petrivna, CHYCHUK Antonina Petrivna</i> CURRENT STATE OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN UKRAINE.....	22
<i>BUGAYETS Nataliya Anatoliyivna, PINCHUK Olga Ivanovna, MUKIN Vladyslav Serhiyevich</i> STACCATO VERSUS LEGATO: THE PHENOMENON OF MUSICALITY IN EUROPEAN DANCES.....	26
<i>GRYNOVA Marina Viktorivna, KHOMENKO Liubov Hryhorivna /</i> STRATEGIES AND PROSPECTS FOR THE DIGITALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN WARTIME: ANALYSIS ON THE EXAMPLE OF POLTAVA V. G. KOROLENKO NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY.....	32
<i>ZELENSKA Lubov Ivanivna, KOTUBEI Vita Fedorivna, KASYNETS Otokar Viktorovych</i> GENESIS OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF GEOGRAPHICAL RESEARCH.....	38
<i>IVANII Ihor Volodymyrovych, MEKHED Olha Borysivna</i> USE OF STEM TECHNOLOGIES AND TEACHING TOOLS IN VOCATIONAL EDUCATION.....	42
<i>KITOVA Olga Anatoliivna, STESHENKO Volodymyr Vasylovych, STESHENKO Bohdan Volodymyrovych</i> VARIABILITY OF APPROACHES TO THE ORGANIZATION OF THE PRODUCTIVE WORK OF STUDENTS THROUGHOUT THE SECOND HALF OF THE 20th CENTURY.....	46
<i>KOMAR Olha Anatoliyivna</i> DIGITAL COMPETENCE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER: PREPARATION FOR THE MATHEMATICS LESSON.....	51
<i>KOTELIANETS Natalka Valeriivna</i> PRESCHOOL CHILDREN'S RESEARCH ACTIVITY DURING CONSTRUCTION PROCESS.....	56
<i>KLEPAR Mariia Vasyliivna</i> SYNERGETIC APPROACH IN THE MUSICAL AND CREATIVE ACTIVITY OF PERSONALITY.....	60
<i>MARYNCHENKO Yevhenii Olegovich, MARYNCHENKO Inna Vitaliyivna</i> FORMATION OF THE PROFESSIONAL-MOBILE PERSONALITY OF THE FUTURE VOCATIONAL TEACHER WITH THE HELP OF INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES.....	64
<i>MATYASH Olga Ivanivna, YASHCHUK Karyna Ihorivna</i> ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN SCIENTIFIC SCHOOLS ON THE THEORY AND METHODS OF TEACHING MATHEMATICS.....	68
<i>OKOLNYCHA Tetiana Volodymyrivna, SHABALA Ihor Valeriyovich</i> FEMALE GENDER IN TRADITIONAL UKRAINIAN CULTURE.....	75
<i>PLAHOTNIK Olha Vasyliivna, KONDRATIUK Alla Leontiivna</i> SOCIALISATION OF THE INDIVIDUAL THROUGH POLYTECHNIC AND LABOUR EDUCATION AS A PROCESS OF ASSIMILATION OF SOCIO-CULTURAL EXPERIENCE.....	79
<i>POTAPCHUK Tetiana Volodymyrivna, CHERSAK Olga Mykolaivna, MOLODIJ Olga Romanivna</i> SINGING AS A MEANS OF FORMING ARTISTIC AND AESTHETIC TASTE OF FUTURE MUSIC TEACHERS.....	87
<i>SADOVYI Mykola Illich, TRYFONOVA Olena Mykhaylivna, SOMENKO Dmytro Viktorovych</i> FORMATION OF THE SUBJECT COMPETENCES OF THE STUDENTS OF THE SCIENCE, MATHEMATICS AND DIGITAL FIELDS BY MEANS OF DIGITAL TWINS.....	91
<i>FILONENKO Oksana Volodymyrivna</i> FORMATION OF LINGUISTIC AND CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS USING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES.....	96

<i>BABKOVA Olena Olexiiivna, STADNYCHENKO Kira Valentynivna</i> <i>METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SERVICES</i> <i>IN NATURAL SCIENCE AND INFORMATICS LESSONS.....</i>	99
<i>BERBETS Vitaliy Vasilovich, VASYLEVSKA Tetiana Ivanivna</i> <i>PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF STUDENTS: APPROACHES AND EDUCATIONAL</i> <i>TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF SPECIALIZED EDUCATION.....</i>	105
<i>BIDYUK Dmytro Yevheniiiovych</i> <i>AXIOLOGICAL GUIDELINES FOR PROFESSIONAL TRAINING OF CHOREOGRAPHY TEACHERS.....</i>	110
<i>BOTUZOVA Yuliia Volodymyrivna</i> <i>COMPARISON OF APPROACHES TO THE STUDY OF FUNCTIONS</i> <i>AND THEIR PROPERTIES ABROAD AND IN UKRAINE</i>	113
<i>VERBIVSKYI Dmytrii Serhiyovych</i> <i>CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES APPLICATION</i> <i>IN THE TRAINING OF PROSPECTIVE COMPUTER SCIENCE TEACHERS.....</i>	118
<i>GAVRYLENKO Olga Mykolaivna, SHCHERBINA Svitlana Volodymyrivna</i> <i>FEATURES OF THE MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF DUAL FORM</i> <i>OF EDUCATION WHILE LEARNING FOREIGN LANGUAGES</i>	122
<i>Haida Vasilii Yaroslavovych</i> <i>INNOVATIVE MEANS OF IMPLEMENTATION OF STEM LEARNING.....</i>	127
<i>HODUNOV Valentyn Oleksiyovych</i> <i>THE USE OF FOREIGN EXPERTISE IN PEDAGOGICAL EDUCATION MANAGEMENT</i> <i>IN THE PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE.....</i>	131
<i>HORIDKO Nataliia Mykhailovna, BABYCH Maryna Yevgenivna</i> <i>APPLICATION OF MODERN FOREIGN LANGUAGE TEACHING TECHNOLOGIES BASED</i> <i>ON ANALYSIS OF THE FORGETTING CURVE.....</i>	134
<i>HOLOVKO Iryna Olexiiivna, SHCHERBYNA Svitlana Volodymyrivna</i> <i>COLLABORATIVE LEARNING IN GROUP PROJECTS AS A TOOL FOR DEVELOPING</i> <i>FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE IN DIALOGICAL SPEECH.....</i>	140
<i>HRYSHCHENKO Nadiia Oleksandrivna, KOLOMIIETS Roman Oleksandrovich</i> <i>DETERMINING THE SOLAR WIND SPEED USING THE GEOMAGNETIC FIELD AND THE SOLAR</i> <i>CONSTANT IN OPTIONAL PHYSICS CLASSES WITH THE USE OF APPLIED SOFTWARE</i>	145
<i>DIACHENKO Andrii Serhiyovych</i> <i>FUNCTIONS OF PARENTS IN THE PROCESS OF PRESERVING MORAL TRADITIONS IN THE UKRAINIAN</i> <i>FAMILY (THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY - THE BEGINNING OF THE XX CENTURY).....</i>	149
<i>YEFIMOVA Olena Volodymyrivna, KOSYCHENKO Viktoriia Anatolyivna, PODKOPAI Yevheniia Yuryivna</i> <i>USE OF THE PRINCIPLES OF BIOMECHANICS IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE</i> <i>TEACHERS OF CHOREOGRAPHY</i>	154
<i>ZINCHENKO Andriy Leonidovych</i> <i>FUNDRAISING AS AN INSTRUMENT OF EDUCATIONAL PARTNERSHIP</i> <i>IN PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION.....</i>	158
<i>IVANYTSKA Nataliia Anatoliivna</i> <i>THE ROLE OF THE ELECTRONIC EDUCATIONAL ENVIRONMENT</i> <i>IN THE PROFESSIONAL INTERACTION OF PRIMARY TEACHERS AND BASIC SCHOOL.....</i>	163
<i>IVANOVA Svitlana Mykolaivna, KILCHENKO Alla Vilenivna, NOVYTSKA Tetyana Leonidivna</i> <i>DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF SCIENTISTS AND TEACHERS</i> <i>OF UNIVERSITIES IN THE EUROPEAN AREA</i>	166
<i>KACHUROVSKA Oksana Borisivna, SILLAVINA Yuliia Sergiivna, ZVIEKOVA Viktoriia Cornive</i> <i>METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF RESEARCHING PSYCHOLOGICAL AND</i> <i>PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH COMPLEX DEVELOPMENTAL DISORDERS.....</i>	172
<i>KOS Inna Ruslanivna</i> <i>ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND INTERACTIVE SIMULATION AS INNOVATIVE TEACHIN</i> <i>TOOLS IN PHISICS LESSONS.....</i>	177

<i>KOCHUBEI Mykola Mykolayovych</i> <i>PRACTICALLY-ORIENTED ECOLOGICAL TRAINING OF FUTURE ECOLOGISTS AS A FACTOR OF THEIR READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES</i>	182
<i>KOSHLIAK Mykhailo Anatoliyovych</i> <i>TRAINING OF ATHLETES IN SPORTS PROFILE INSTITUTIONS IN SCIENTIFIC RESEARCH</i>	187
<i>KRAVCHUK Olena Valentinovna</i> <i>CONTENT OF SOCIAL PREVENTIVE ACTIVITIES OF FUTURE SPECIALISTS OF LAW ENFORCEMENT BODIES ON JUVENILE OFFENSES</i>	191
<i>KTITOROV Maksym Oleksandrovysh, PUHACH Anzhelina Volodymyrivna</i> <i>FORMATION AND DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES FUTURE NGU OFFICERS: THE EXPERIENCE OF NATO AND FIEP PARTNER COUNTRIES FOR UKRAINE</i>	196
<i>CHUVASOV Mykhailo Olegovich</i> <i>STUDENTS' READINESS FOR DIAGNOSTIC ACTIVITIES: CONTENT AND STRUCTURE</i>	203
<i>LOTFI GHAHRODI Halyna Stepanivna</i> <i>PARADIGM OF BINARY IN THE CONTEXT OF PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF BILINGUAL EDUCATION</i> ...	207
<i>MELNIKOVA Kateryna Viktorivna, ANTONIUK Serhiy Romanovych</i> <i>STRATEGIES FOR STIMULATE STUDENTS' CREATIVITY DURING DISTANCE EDUCATION IN TECHNOLOGY LESSONS IN DISTANCE EDUCATION CONDITIONS</i>	211
<i>MINIAILOVA Alevtyna Volodymyrivna, SHLIAKHTINA Olena Semenivna</i> <i>NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN THE CONDITIONS OF UKRAINE'S RESISTANCE TO RUSSIAN AGGRESSION (2022–2024)</i>	214
<i>MUKOSIEIENKO Olga Anatoliivna</i> <i>PROJECTIONS AS A MEANS OF CALCULATING THE AREA OF THE COMPLETE SURFACE OF A SPATIAL FIGURE</i>	220
<i>NAZAREVYCH Volodymyr Sergiyovych</i> <i>THE ESSENCE AND STRUCTURE OF THE INFORMATION COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE IN THE ASPECT OF THE PERSONAL-ORIENTED APPROACH</i>	225
<i>PETRENKO Valerii Mykolaiovych</i> <i>INTERNATIONAL EXPERIENCE IN MECHANISMS OF PUBLIC MANAGEMENT OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM</i>	231
<i>PYLYPCHUK Vitalii Anatoliyovych</i> <i>CATEGORICAL APPARATUS OF THE SCIENTIFIC PROBLEM OF ETHNO-SOCIAL UPBRINGING OF ADOLESCENTS IN THE CUSTOMARY AND CEREMONIAL SPHERE OF THE TRADITIONAL SYSTEM OF UKRAINIANS IN THE XIX AND EARLY XX CENTURIES</i>	235
<i>POLYANSKA Catherine Stepanivna</i> <i>THE ROLE OF EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL WORK OF FOREIGN STUDENTS IN THE FORMATION OF A CULTURE OF INTERNATIONAL COMMUNICATION</i>	239
<i>LESHCHENKO Hennadii Anatoliyovych, PUKHALSKA Halyna Anatoliivna</i> <i>THE DEVELOPMENT OF MANAGERIAL COMPETENCE OF MIDDLE ADMINISTRATIVE STAFF AT INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATIONS</i>	245
<i>PRYBORA Tetyana Olexandrivna, KULISH Maryna Mykolaivna</i> <i>GENESIS OF THE CONCEPT OF 'MEDIA LITERACY' THROUGHOUT THE 20–21ST CENTURIES</i>	251
<i>RYBACHEK Dmytro Serhiyovych, HALYTSKYI Oleksandr Vadymovych</i> <i>VIRTUAL LEARNING ENVIRONMENTS AS A TOOL FOR INCLUSIVE EDUCATION</i>	257
<i>SUPRANOVYCH Alesia Oleksandrivna, CHEPOK Olga Olehivna</i> <i>IMPLEMENTATION OF LOGICAL FUNDAMENTALS IN THE MODERN 7TH GRADE MATHEMATICS COURSE OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS</i>	263
<i>TAMOZHSKA Iryna Volodymyrivna</i> <i>EXPANSION OF THE CONTENT AND DIRECTIONS OF ACADEMIC STAFF TRAINING IN THE CONTEXT OF CURRENT UNIVERSITY REFORMS (1863–1883)</i>	269

<i>CHERNENKO Oleksandr Volodymyrovich</i> <i>INTERACTIVE TEACHING METHODS AS A DIDACTIC APPROACH TO DEVELOPING PROJECT CULTURE IN FUTURE TEACHERS</i>	277
<i>CHERPAK Yurii Vasylovich</i> <i>HISTORICAL EXPERIENCE – TO THE PRESENT: A MANUAL ON VOLITIONAL GYMNASTICS BY OLEKSANDR ANOKHIN (1882-1920)</i>	285
<i>ZHU Jinkuang</i> <i>HISTORICAL PERIODS OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIONS IN THE EDUCATION SPACE</i>	294
<i>SHVARP Natalia Viktorivna, FESENKO Volodymyr Yuriyovych, TYMOSCHUK Hanna Vasylivna</i> <i>PREPARATION OF PHARMACISTS-INTERNS FOR MASTERING THE SPECIFICS OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE STAFF OF A PHARMACEUTICAL INSTITUTION</i>	298
<i>SHKURENKO Oleksii Mykolaiovych, KRYKUN Viktoriia Dmytrivna</i> <i>DEVELOPMENT OF DIGITAL CULTURE OF OPERATIONAL LEVEL OFFICERS IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS</i>	302
<i>SHUNKOV Vasyl Sergiyovych</i> <i>STANDARDIZATION OF PHARMACEUTICAL EDUCATION IN THE UNITED KINGDOM</i>	309
<i>IAZLOVETSKA Oksana Valentynivna</i> <i>THE PROBLEM OF FORMING PUPILS' MOTIVATION FOR PHYSICAL EDUCATION IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE</i>	313
<i>DROBIN Andrii Anatoliyovych</i> <i>MODERN TECHNOLOGIES AS A DOMINANT FACTOR IN THE MODERNIZATION OF THE CONTENT OF THE SCHOOL PHYSICS COURSE</i>	318
<i>TSUKANOVA Nataliia Mykolayivna</i> <i>INNOVATIVE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS</i>	322
<i>ZOBENKO Nataliia Anatoliivna, SOLOVEI Yuliia Oleksandrivna, MYTS Kateryna Volodymyrivna</i> <i>WORKING METHODS REGARDING THE FORMATION OF ELEMENTARY MATHEMATICAL IDEAS IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS (ASD)</i>	326
<i>MARTSIN Vitalii Volodymyrovych</i> <i>IMPROVEMENT AND OPTIMIZATION OF THE AUDIO-LINGUAL METHOD IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS</i>	332
<i>ZHANG Chien</i> <i>FORMATION OF THE ARTISTIC AND AESTHETIC NEEDS OF HIGHER EDUCATION ACQUISITIONS BY THE MEANS OF CHOREOGRAPHIC ART IN THE AREA OF METHODOLOGICAL APPROACHES</i>	335
<i>KARAS Hanna Vasyliuna</i> <i>VOCAL AND CHORAL MUSIC BY IVAN FITSALOVYCH FOR PUPILS AS A BASIS FOR SPIRITUAL AND PATRIOTIC EDUCATION (IN HONOR OF THE 100TH ANNIVERSARY OF THE COMPOSER'S BIRTH)</i>	338
<i>BONDAR Tamara Ivanivna</i> <i>«DOUBLE-SHIFT» OPERATION POLICY: RIGHT TO EDUCATION OF THE ROMA POPULATION CHILDREN IN THE SLOVAK REPUBLIC</i>	342
<i>FIZESHI Oktaviia Yosypivna</i> <i>ORGANIZATION OF PRIMARY EDUCATION IN THE SLOVAK REPUBLIC</i>	347
<i>KUZMENKO Nadiya Mykhailivna –</i> <i>I. YUSHCHUK AND THE SIXTIES: RELATIONSHIPS TESTED BY TIME</i>	350
<i>ROZMAN Iryna Illivna</i> <i>PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE: CURRIRULUM CONTENT</i>	355
<i>FEDOTOVA Yana Petrivna</i> <i>INNOVATIVE TEACHING METHODS IN DANCE EDUCATION</i>	360

УДК 378.091.21:005.336.2:[02:004]

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-12-15

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович –

доктор педагогічних наук, професор,

декан факультету педагогіки, психології та мистецтв

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0484-529X>

e-mail: yaroslavhaleta@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти формування цифрової компетентності майбутніх фахівців в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Цифрова компетентність є однією з ключових складових професійної підготовки сучасних спеціалістів, адже їхня діяльність значною мірою залежить від уміння ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології. Визначено основні компоненти цифрової компетентності, такі як інформаційна грамотність, здатність до ефективного пошуку, зберігання та обробки інформації, а також навички використання спеціалізованого програмного забезпечення. Проаналізовано сучасні підходи до розвитку цифрової компетентності в освітньому процесі, зокрема через інтеграцію цифрових технологій у навчальні програми та практичні заняття. Особливо розглянуто виклики, пов'язані з впровадженням цифрової освіти, та можливі шляхи їх подолання. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм підготовки бакалаврів в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Цифрова грамотність передбачає здатність розуміти, використовувати та оцінювати інформацію за допомогою цифрових інструментів, а також застосовувати нові знання, отримані в цифровому середовищі. Цифрова компетентність включає: вміння знаходити, аналізувати, обробляти та використовувати інформацію; навички онлайн-комунікації; базові знання програмування для створення програм, що спрощують діловодство; здатність захищати персональні дані, інформацію та комп'ютерні пристрої від загроз; а також вміння налаштовувати техніку під свої потреби та вирішувати технічні проблеми.

Робота має на меті розробити теоретико-методичні засади для формування цифрової компетентності фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи. На основі аналізу сучасних трендів у розвитку цифрових технологій та вимог до професійної діяльності фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, запропоновано модель формування цифрової компетентності, яка може бути використана для розробки навчальних програм та курсів підвищення кваліфікації.

Ключові слова: цифрова компетентність, інформаційна, бібліотечна та архівна справа, фахівець, технології, навчання, підвищення кваліфікації.

HALETA Yaroslav Volodymyrovich –

doctor of pedagogy, professor,

dean of the faculty of pedagogy, psychology and arts

of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0484-529X>

e-mail: yaroslavhaleta@ukr.net

THEORETICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVE MATTERS

The article examines the theoretical aspects of the formation of digital competence of future specialists in the field of information, library and archival affairs. Digital competence is one of the key components of the professional training of modern specialists, because their activities largely depend on the ability to effectively use information and communication technologies. The main components of digital competence are defined, such as information literacy, the ability to effectively search, store and process information, as well as skills in using specialized software. Modern approaches to the development of digital competence in the educational process are analyzed, in particular, through the integration of digital technologies into educational programs and practical classes. Challenges related to the implementation of digital education and possible ways to overcome them are considered separately. The results of the research can be used to improve educational programs for bachelors in the field of information, library and archival affairs.

Digital literacy involves the ability to understand, use and evaluate information using digital tools, and to apply new knowledge gained in a digital environment. Digital competence includes: the ability to find, analyze, process and use information; online communication skills; basic knowledge of programming to create programs that simplify office management; the ability to protect personal data, information and computer devices from threats; as well as the ability to adjust equipment to your needs and solve technical problems.

The aim of the work is to develop theoretical and methodological foundations for the formation of digital competence of specialists in information, library and archival affairs. Based on the analysis of modern trends in the development of digital technologies and the requirements for the professional activity of specialists in information, library and archival affairs, a model of the formation of digital competence is proposed, which can be used for the development of training programs and advanced training courses.

Key words: digital competence, information, library and archival affairs, specialist, technologies, training, professional development.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Швидкий прогрес сучасного суспільства, розвиток цифрових технологій та інноваційних методів навчання вимагають від майбутніх фахівців освоєння нових професійних знань і навичок, а також перегляду підходів до формування їхньої професійної компетентності. Активне застосування цифрових технологій в

бібліотечній і архівній справі підвищує ефективність робочого процесу на всіх рівнях та сприяє розвитку професійних компетентностей у майбутніх фахівців [6]. Формування цих компетентностей нерозривно пов'язане з інформатизацією, яка є одним із ключових напрямків реформування бібліотечної і архівної справи, що відповідає потребам сучасного суспільства,

орієнтованого на індивідуальний розвиток особистості.

Формування цифрової компетентності є ключовим завданням сучасної освіти, особливо в контексті підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Стрімкий розвиток цифрових технологій та глобальна інформатизація суспільства вимагають від майбутніх спеціалістів не лише базових знань, але й глибокого розуміння та навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності [1; 51]. Здатність ефективно оперувати інформацією, забезпечувати її доступність, зберігання та обробку за допомогою сучасних цифрових інструментів є невід'ємною складовою роботи в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Актуальність дослідження зумовлена потребою адаптації освітніх програм до нових вимог ринку праці, де цифрова компетентність виступає критично важливою для професійного успіху. Відсутність належної підготовки в цій сфері може призвести до зниження конкурентоспроможності випускників та ефективності їхньої роботи в умовах цифрової трансформації [7]. Таким чином, теоретичне осмислення та розробка засад формування цифрової компетентності є необхідною умовою підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних відповідати викликам сучасного інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідники О. Андріянов, О. Татакі [1] приділяють увагу ролі інформаційних технологій у формуванні інформаційно-комунікативної компетентності. Описують використання різних програмних продуктів, онлайн-ресурсів та інструментів для навчання та роботи О. Наливайко [3] пояснює, чому формування інформаційно-цифрової компетентності є важливим для студентів класичних університетів на сучасному етапі. У роботі Д. Вербівського, С. Карплюка та О. Фонарюка [2] аналізуються різні методи і стратегії, які можуть бути використані для розвитку цифрових навичок у студентів педагогічних спеціальностей та акцентується на питанні як інтеграція цифрових технологій може покращити якість освіти та підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті – розробити концептуальну модель формування цифрової компетентності фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, яка враховуватиме специфіку їхньої діяльності та виклики сучасного інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Валерія Іонан Заступник Міністра цифрової трансформації з питань Євроінтеграції говорить «Бібліотеки – простори для навчання впродовж життя, де українці можуть вибрати як нову книгу, так і новий освітній серіал на платформі Дія. Освіта. Ми пишаємося співпрацею з Українською бібліотечною асоціацією, завдяки якій левова частка хабів цифрової освіти – бібліотеки. Щоб посилити тих бібліотекарів, які за власним бажанням також є тренерами цифрової освіти, ми створили рамку цифрової компетентності. Документ допоможе посилити цифрові компетенції

фахівців бібліотек та надасть інформацію про інструменти взаємодії з користувачами просторів. Лише спільними зусиллями ми зможемо підвищити показник цифрової грамотності серед українців з 59,6 % до 80 %» [1; 52].

Перехід від окремих цифрових рішень до створення цілісних цифрових екосистем став характерною рисою розвитку технологій на початку XXI століття. Ця трансформація суттєво вплинула на економіку, освіту та культуру, сприяючи їхньому стрімкому розвитку та інтеграції. Цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасного життя, забезпечуючи сталий розвиток і покращуючи добробут людей.

У світі, де онлайн-навчання стає все більш доступним, бібліотеки, завдяки цифровим компетенціям своїх працівників, можуть ефективно задовольняти освітні потреби користувачів. Бібліотекарі, як новатори, впроваджують цифрові технології, перетворюючи бібліотеки на сучасні навчальні центри та сприяючи розвитку освіти в громаді [3; 133].

Цифрова компетентність охоплює широкий спектр навичок, від базового користування комп'ютером до критичного мислення щодо інформації в Інтернеті. Вона включає в себе не лише технічні знання, але й уміння ефективно спілкуватися в цифровому середовищі, створювати цифровий контент та безпечно користуватися Інтернетом.

Цифрова компетентність – це сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для безпечного, критичного та ефективного використання цифрових технологій. У контексті інформаційної, бібліотечної та архівної справи цифрова компетентність включає в себе:

- **Інформаційна грамотність:** здатність ефективно знаходити, оцінювати, використовувати та створювати інформацію в різних цифрових форматах.
- **Технологічна грамотність:** вміння використовувати різноманітні програмні продукти та обладнання для роботи з інформацією (бібліотечні автоматизовані системи, цифрові архіви, системи управління контентом тощо).
- **Комунікативна грамотність:** здатність ефективно спілкуватися в цифровому середовищі, використовувати різноманітні засоби комунікації для взаємодії з користувачами.
- **Креативність:** здатність використовувати цифрові інструменти для створення нових інформаційних продуктів та послуг.
- **Критичне мислення:** здатність аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність та приймати обґрунтовані рішення [3; 135].

Згідно з Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67 (Офіційний вісник України, 2018 р., № 16, ст. 560), одним із пріоритетних завдань для прискорення розвитку цифрової економіки визначено створення та реалізацію національної програми навчання

загальним і професійним цифровим компетенціям та знанням. [6]

Згідно з Національним стандартом України "Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення" (ДСТУ 7448:2013), бібліотекар визначається як фахівець, який здійснює комплекс завдань, пов'язаних із комплектуванням, формуванням та управлінням бібліотечними фондами, обслуговуванням користувачів бібліотеки, а також аналізом і задоволенням їхніх інформаційних потреб. [7]

Існує декілька теоретичних підходів до формування цифрової компетентності:

- **Конструктивістський підхід:** наголошує на активній ролі суб'єкта в процесі навчання, набутті знань через практичну діяльність та вирішення проблемних ситуацій.

- **Когнітивний підхід:** фокусується на пізнавальних процесах, таких як сприйняття, розуміння, запам'ятовування та застосування інформації.

- **Соціокультурний підхід:** розглядає навчання як соціальний процес, що відбувається в контексті спілкування та взаємодії з іншими людьми [5].

З початком повномасштабної війни росії проти України питання безпеки стало ще більш актуальним, охоплюючи як фізичну, так і інформаційну безпеку. Щоб захиститися від ворожих атак, українці повинні вміти розпізнавати фейки, дезінформацію, фішинг, кібершахрайство та інші онлайн-загрози. Важливо також бути готовими до боротьби на інформаційному фронті, поширюючи правдиву інформацію та протистоячи російській пропаганді. У 2021 році Міністерство цифрової трансформації України провело повторне дослідження цифрової грамотності, яке показало, що рівень цифрових навичок українців зріс. Бібліотеки, маючи досвід у проведенні освітніх заходів з цифрової, інформаційної та медіаграмотності, постали перед необхідністю трансформуватися в центри цифрової освіти, що веде до перетворення бібліотекарів на менеджерів таких центрів із відповідними цифровими навичками [4].

Відсутність єдиного стандарту і чітких вимог до цифрової компетентності в інформаційній, бібліотечній та архівній сфері ускладнює створення ефективною системи підготовки та підвищення кваліфікації у сфері цифровізації на різних рівнях освіти і для різних типів бібліотек та інформаційних центрів (хабів цифрової освіти). Немає концептуально обґрунтованої основи для цифрової компетентності бібліотечних працівників, що ускладнює моніторинг їхніх цифрових навичок, не дозволяє отримати повну картину всіх компонентів цифрової компетентності та заважає кожному бібліотечному працівнику усвідомити свій рівень і відповідно розвиватися далі [5].

Україна швидко прискорює темпи цифрових трансформацій в економіці та суспільстві, і саме освіта та культура повинні системно і послідовно формувати цифрову компетентність як населення, так і майбутніх спеціалістів у всіх сферах цифрової

економіки. Подальші затримки у цьому напрямку можуть призвести до уповільнення процесів цифровізації, а також вплинути на розвиток економіки, регіонів і країни в цілому.

Цифрова трансформація в інформаційній, бібліотечній та архівній сферах вимагає розробки комплексної моделі для формування цифрової компетентності у фахівців. Така модель має забезпечити підготовку кадрів, які здатні ефективно використовувати цифрові інструменти і технології у своїй професійній діяльності.

Можна виділити основні компоненти концептуальної моделі:

1. **Аналіз потреб та визначення стандартів:**

- Вивчення потреб ринку праці та визначення ключових цифрових компетенцій, необхідних для фахівців.

- Розробка та впровадження єдиного стандарту цифрової компетентності для інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

2. **Освітні програми і курси:**

- Розробка навчальних програм і курсів, що охоплюють основні аспекти цифрової компетентності: інформаційна грамотність, управління даними, цифрові комунікації, кібербезпека та основи програмування.

- Інтеграція сучасних технологій у навчальний процес, включаючи використання онлайн-платформ, симуляційних середовищ і інтерактивних матеріалів.

3. **Методи навчання:**

- Застосування активних і інтерактивних методів навчання, таких як проекти, кейс-стаді та ролеві ігри, для розвитку практичних навичок.

- Використання модульного навчання для забезпечення гнучкості і можливості адаптації до змінних умов цифрового середовища.

4. **Оцінка та моніторинг:**

- Розробка системи оцінювання рівня цифрових компетенцій, включаючи тестування, сертифікацію та самооцінювання.

- Постійний моніторинг і аналіз ефективності навчальних програм і курсів, а також регулярне оновлення змісту відповідно до нових технологічних тенденцій [6].

5. **Професійний розвиток:**

- Створення можливостей для безперервного професійного розвитку фахівців через тренінги, семінари та вебінари.

- Підтримка професійних спільнот та мереж для обміну знаннями і досвідом серед фахівців.

6. **Інфраструктура і ресурси:**

- Забезпечення доступу до сучасних цифрових інструментів і технологій, включаючи програмне забезпечення, бази даних та онлайн-ресурси.

- Розвиток інфраструктури для підтримки навчального процесу, включаючи технічну підтримку та доступ до інтернет-ресурсів [7].

3. Реалізація моделі

Пілотні проекти:

- Запуск пілотних проектів у навчальних закладах і професійних організаціях для тестування і вдосконалення моделі.

Співпраця з партнерами:

○ Налагодження партнерств з технологічними компаніями, професійними асоціаціями та державними установами для підтримки і розвитку моделі.

Аналіз результатів і вдосконалення:

○ Регулярний аналіз результатів реалізації моделі і внесення необхідних змін для забезпечення її ефективності і відповідності сучасним вимогам [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. У статті було проаналізовано сучасний стан дослідження проблеми формування цифрової компетентності фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Виявлено, що цифрова компетентність є багатограним поняттям, яке включає в себе не тільки володіння інформаційними технологіями, але й здатність критично мислити, аналізувати дані та ефективно комунікувати в цифровому середовищі. Теоретичні засади, розглянуті в статті, свідчать про необхідність інтеграції цифрових компетенцій у всі сфери професійної діяльності фахівців інформаційної бібліотечної та архівної справи. Отримані результати дослідження можуть бути використані для розробки нових підходів до навчання та підвищення кваліфікації фахівців інформаційної бібліотечної та архівної справи, а також для створення сучасних інформаційних систем та послуг.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андриянов О. В., Татаки О. О. Формування інформаційно-комунікативної компетентності в процесі підготовки фахівців документно-інформаційної сфери. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 50-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2016_1_9
2. Вербівський Д. С., Карплюк С. О., Фонарюк О. В. Цифрова компетентність майбутніх педагогів професійного навчання. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. Вип. 198. С. 78-82.
3. Наливайко О. О. Формування інформаційно-цифрової компетентності як результат професійної підготовки студентів класичних університетів. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 40. С. 129-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2018_40_21.
4. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. Міністерство цифрової трансформації України, 2021. URL: <https://inlnk.ru/zaODk>
5. Проект Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади. 2016. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
6. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67. Офіційний вісник України, 2018 р. № 16. ст. 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
7. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. Київ. 2014. 41 с.

REFERENCES

1. Andriianov, O. V., Tataki, O. O. (2016). Formuvannia informatsiino-komunikatyvnoi kompetentnosti v protsesi pidhotovky fakhivtsiv dokumentno-informatsiinoi sfery [Formation of informational and communicative competence in the process of training specialists in the document and information field]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*. № 1. S. 50-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2016_1_9 [in Ukrainian]
2. Verbivskyi, D. S., Karpluk, S. O., Fonariuk, O. V. (2021). Tsyfrova kompetentnist maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchannia [Digital competence of future teachers of vocational training]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. Vypusk 198. Kropyvnytskyi: RVV TsDPU im. V. Vynnychenka. S.78-82. [in Ukrainian]
3. Nalyvaiko, O. O. (2018). Formuvannia informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti yak rezultat profesiinoi pidhotovky studentiv klasychnykh univesytetiv.[Formation of information and digital competence as a result of professional training of students of classical universities]. *Pedahohichniy almanakh*. Vyp. 40. S. 129-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2018_40_21. [in Ukrainian]
4. Opys ramky tsyfrovoi kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy. (2021). [Description of the framework of digital competence for citizens of Ukraine]. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy, URL: <https://inlnk.ru/zaODk> [in Ukrainian]
5. Proekt Tsyfrova adzhenda Ukrainy – 2020 («Tsyfrovyi poriadok denniy» – 2020). [Kontseptualni zasady, Project Digital Agenda of Ukraine - 2020 ("Digital Agenda" – 2020). Conceptual principles]. 2016. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> [in Ukrainian]
6. Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2018 r. № 67. [By order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 17, 2018 No. 67] *Ofitsiyniy visnyk Ukrainy*, 2018 r., № 16, st. 560 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian]
7. Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliotечно-informatsiina diialnist. Terminy ta vyznachennia poniat. (2014) [Information and documentation. Library and information activity. Terms and definitions]. Kyiv. 2014. 41 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки, психології та мистецтв Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: феномен «соціальна зрілість»; проблема становлення особистості в умовах інформатизації суспільства, психолого-педагогічні аспекти управління.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HALETA Yaroslav Volodymyrovich – doctor of pedagogy, professor, dean of the faculty of pedagogy, psychology and arts of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: the phenomenon of «social maturity»; the problem of personality formation in the conditions of informatization of society.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2024 р.

УДК 372.862

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-16-21

БИРКА Маріан Філаретович –

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри диференційних рівнянь

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2891-0044>

e-mail: marian.byрка@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИЗАЙН УРОКУ ІНФОРМАТИКИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ОЦІНКА ОСНОВНИХ МОДЕЛЕЙ

У статті визначено, що модель педагогічного дизайну забезпечує формування у розробника чіткого уявлення про взаємозв'язок очікуваних результатів кожного заняття та усіх етапів, складових і компонентів освітнього процесу з метою формування чітких інструкцій для тих, хто навчається. Акцентовано увагу, що така модель повинна враховувати основні концептуальні положення проєктного менеджменту, відображати структурні складові і елементи, етапи подання навчального матеріалу, а також включати інструкції для його засвоєння тими, хто навчається.

Найбільш популярними сучасними моделями педагогічного дизайну визначено наступні моделі: ADDIE (Analysis, Design, Development, Implementation, Evaluation), ARCS (Attention Relevance Confidence Satisfaction), модель системного підходу Діка і Кері (Dick & Carey Systems Approach Model), модель Кемпа (Kemp Instructional Design Model), SAM (Successive Approximation Model), SMART (Specific, Measurable, Attainable, Relevant, and Time-bound) та WHERE TO (Where is it going? Hook the students; Explore and equip; Rethink and revise; Exhibit and evaluate; Tailor to student needs, interests, and styles; Organize for maximum engagement and effectiveness).

Оцінювання можливості застосування зазначених моделей для проєктування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі використано наступні критерії, які співвідносяться з найважливішими принципами педагогічного дизайну: естетизація освітнього середовища, ефективне цілепокладання, психологічна комфортність, залучення уваги, обмеження обсягу навчальної інформації, інформативність, наочність, інструктивність, комплексний вплив на всі репрезентативні системи, створення умов для конструювання власного досвіду, рефлексивність та зворотний зв'язок.

Результати оцінювання засвідчили, що жодна з моделей належним чином не підходить для проєктування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі. Проте окремі елементи цих моделей потенційно можуть бути корисними для вчителя інформатики, особливо це стосується моделей SMART та WHERE TO.

Ключові слова: Нова українська школа, педагогічний дизайн, моделі, оцінка, проєктування уроку інформатики.

BYRKA Marian Filaretovych –

Doctor of Education, Professor

Professor of Department of differential equations

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2891-0044>

e-mail: marian.byрка@gmail.com

PEDAGOGICAL DESIGN OF THE INFORMATICS LESSON IN NEW UKRAINIAN SCHOOL: EVALUATION OF THE MAIN MODELS

The article defines that the model of pedagogical design provides the developer with a clear idea of the relationship between the expected results of each lesson and all stages, components and components of the educational process in order to formulate clear instructions for those who study. It is emphasized that such a model should take into account the main conceptual provisions of project management, reflect structural components and elements, stages of presentation of educational material, and also include instructions for its assimilation by those who study.

The following models are defined as the most popular modern models of pedagogical design: ADDIE (Analysis, Design, Development, Implementation, Evaluation), ARCS (Attention Relevance Confidence Satisfaction), the Dick & Carey Systems Approach Model, the Kemp model Instructional Design Model, SAM (Successive Approximation Model), SMART (Specific, Measurable, Attainable, Relevant, and Time-bound) and WHERE TO (Where is it going? Hook the students; Explore and equip; Rethink and revise; Exhibit and evaluate; Tailor to student needs, interests, and styles; Organize for maximum engagement and effectiveness).

Evaluation of the possibility of using the specified models for the design of a modern computer science lesson in the New Ukrainian School (informatics educational branch) used the following criteria, which correspond to the most important principles of pedagogical design: aestheticization of the educational environment, effective goal setting, psychological comfort, attracting attention, limiting the amount of educational information, informativeness, visibility, instructiveness, complex impact on all representative systems, creation of conditions for constructing one's own experience, reflexivity and feedback.

The results of the evaluation proved that none of the models is properly suitable for designing a modern computer science lesson in the New Ukrainian School (informatics educational field). However, certain elements of these models can potentially be useful for the computer science teacher, especially the SMART and WHERE TO models.

Key words: New Ukrainian school, pedagogical design, models, evaluation, computer informatics lesson design.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний освітній процес на всіх рівнях і ланках стає все більш технологічним, що зумовлено масовістю освіти та усюдисущістю і глибокою проникністю інформаційних й комп'ютерних технологій. Відмітимо, що забезпечення технологічності освіти як процесу взаємодії учнів та вчителя виглядає досить дискусійним, адже усі

його учасники є людьми, що передбачає обов'язкове врахування людського фактору в навчанні. Разом з тим, використання інформаційних і комп'ютерних технологій неможливо без чітко детермінованої діяльності усіх користувачів, адже без чітких алгоритмів дій означені технології не дадуть жодних позитивних результатів, крім підвищення негативного ставлення до них.

З метою забезпечення технологічності освіти в сучасній педагогічній науці активно досліджується новий напрям – педагогічний дизайн, у полі зору якого знаходяться питання: системного підходу до організації освітнього процесу; розроблення систем навчання; формулювання технічних вимог для розробки, впровадження, оцінювання й обслуговування засобів навчання; педагогічні технології; визначення етапів процесу розробки навчального матеріалу на основі теоретичних положень із метою забезпечення якості навчання [2, 3-5].

Педагогічний дизайн спрямований на розгляд освітнього процесу як системного рішення, яке базується на розумінні проблем навчання, усвідомленні того, що необхідно здійснити для вирішення цих проблем, а потім втілення цього рішення [14]. У ході педагогічного дизайну педагоги мають змогу зосередитися на моделюванні педагогічних і дидактичних систем з використанням гнучких технологій навчання, спрямованих на досягнення мети і завдань будь-якої дисципліни.

У контексті вище викладеного особливої важливості набуває необхідність вивчення основних моделей педагогічного дизайну для проектування уроку інформатики, адже інформатика виступає як основна шкільна дисципліна, що вивчає сучасні інформаційні та комп'ютерні технології [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основи педагогічного дизайну як інноваційного напрямку сучасної педагогіки вивчають багато українських науковців, зокрема ними висвітлено наступні аспекти: «Педагогічний дизайн уроку інформатики Нової української школи: сутність та основні принципи» (М. Бирка) [2]; «Педагогічний дизайн на основі інформаційних технологій: аналіз і принципи проектного підходу» (М. Близнюк) [3]; «Педагогічний дизайн як необхідна умова ефективного дистанційного курсу» (В. Глазова) [4]; «Педагогічний дизайн у сучасному освітньому просторі» (С. Денисенко) [5]; «Трансформація моделі педагогічного дизайну в e-learning у системі неперервної педагогічної освіти» (Г. Кашина) [6]; «Педагогічний дизайн як засіб підвищення мотивації студентів у процесі e-learning» (С. Наход) [7]; «Педагогічний дизайн як чинник розвитку навчальної мотивації студентів дистанційної форми навчання» (Н. Сиротюк, С. Гайдай) [8]; «Педагогічний дизайн як актуальна тенденція підвищення якості освіти» (Г. Тараненко) [10]; «Технології педагогічного дизайну підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в контексті компетентнісного підходу (зарубіжний досвід)» (О. Яременко-Гасюк) [11] та інші.

У зарубіжній теорії і практиці вивчено наступні аспекти педагогічного дизайну: «Педагогічний дизайн: принципи та застосування» (Л. Бріггс, А. Акерман) [12]; «Розробка педагогічного сценарію для короткострокового онлайн-курсу» (Д. Лонг, В. Сон, Н. Лі) [14]; «Педагогічний дизайн для навчання діями» (Г. МакАрділ) [15]; «Інтеграція диференційованого навчання та розуміння шляхом розробки: зв'язок змісту та дітей» (К. Томлінсон, Дж. МакТіге) [16];

«Розуміння шляхом розробки» (Г. Вігінс, Дж. МакТіг) [17] та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеним залишається питання оцінка можливості застосування основних моделей педагогічного дизайну для проектування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі.

Мета дослідження – дефініція основних моделей педагогічного дизайну та оцінювання можливості їх застосування для проектування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі.

Основні завдання дослідження:

- 1) уточнити сутність поняття «модель педагогічного дизайну»;
- 2) визначити основні моделі педагогічного дизайну;
- 3) оцінити можливість застосування основних моделей педагогічного дизайну для проектування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для досягнення мети дослідження насамперед зосередимося на виконанні **першого завдання**, а саме – *уточнення сутності поняття «модель педагогічного дизайну»*.

Так, Г. Кашина вважає, що модель педагогічного дизайну «описує, які кроки необхідно зробити викладачу для формування ефективного освітнього середовища онлайн навчання для досягнення очікуваних результатів і застосування знань у майбутній професійній діяльності менеджерів соціокультурної діяльності» [6, с. 26]. Така наукова позиція акцентує увагу на технологічному аспекті педагогічного дизайну та взаємозв'язок дій розробника та очікуваних результатів навчання, що видається досить логічним. Проте таке тлумачення є недостатнім для розуміння сутності концепту «модель педагогічного дизайну».

На думку Н. Сиротюк та С. Гайдай, моделі є «методологічною основою систематичного виробництва інструкцій (вказівок чи правил, що встановлюють порядок і спосіб виконання чогось) процесу педагогічного дизайну» [8, с. 52]. Таке бачення відкриває ще один аспект педагогічного дизайну – розробка інструкцій. При цьому, не акцентовано увагу на об'єкт цих інструкцій (педагог чи студент).

Дослідники М. Близнюк [3, с. 36-37] та С. Денисенко [5, с. 81] модель розглядають як «структурну схему, що відображає опис основних елементів і етапів процесу подання навчального матеріалу мультимедіа даними та використовується для керівництва підходів реалізації цього процесу». Таке визначення є більш досконалим, адже розглядає модель педагогічного дизайну як процес подання навчального матеріалу, при цьому деталізуючи його структуру, основні елементи та етапи.

Дослідниця В. Глазова наголошує на тому, модель педагогічного дизайну повинна включати ще й певні специфічні принципи, зокрема розгляд процесу підготовки електронного курсу як проекту

з певними етапами, що передбачає врахування концептуальних положень проєктного менеджменту [4, с. 48]. Повністю погоджуємось з думкою авторки, адже у педагогічному дизайні педагог дійсно виступає як менеджер освітнього процесу, а кожен план уроку виступає результатом проєктної діяльності.

Цікавою є точка зору Г. Тараненко, яка вважає, що в кожній моделі педагогічного дизайну можна виокремити 4 функціональні складові: 1) визначення стратегії навчання (визначення та аналіз цілей навчання); 2) розробку сценарію навчання (планування та проєктування способів їх досягнення); 3) управління навчанням (здійснення запланованих дій); 4) оцінку та корекцію [10, с. 262]. Недоліком цієї наукової позиції вважаємо недостатню чіткість формулювань завдань третьої та четвертої складових, зокрема не зрозуміло чиїх дій стосується – викладача чи студента, а також чого стосується оцінка і корекція – дій викладача, чи дій студента. Крім цього, більш логічним видається представлення цих складових як окремих етапів педагогічного дизайну.

Таким чином, модель педагогічного дизайну повинна враховувати основні концептуальні положення проєктного менеджменту, відображати структурні складові і елементи, етапи подання навчального матеріалу, а також включати інструкції для його засвоєння тими, хто навчається. Основним призначенням такої моделі вважаємо формування у розробника чіткого уявлення про взаємозв'язок очікуваних результатів кожного заняття та усіх етапів, складових і компонентів освітнього процесу з метою формулювання чітких інструкцій для тих, хто навчається.

Другим завданням нашого дослідження є визначення основних моделей педагогічного дизайну, далі перейдемо до його виконання.

Аналіз наукових праць засвідчив наявність у педагогічній теорії різноманітних моделей педагогічного дизайну, серед яких найбільш популярними є наступні: *модель педагогічного дизайну ADDIE* [7, с. 313], *модель педагогічного дизайну ARCS* [11, с. 44], *модель системного підходу Діка і Кері* (Dick & Carey Systems Approach Model) [6, с. 31-33], *модель педагогічного дизайну Кемпа* (Kemp Instructional Design Model) [3, с. 37], *модель педагогічного дизайну SAM* [10, с. 262], *модель педагогічного дизайну SMART* [10, с. 263] та *модель педагогічного дизайну WHERE TO* [9, с. 40; 16, с. 120-127].

Охарактеризуємо зазначені моделі педагогічного дизайну детальніше.

Так, *модель педагогічного дизайну ADDIE* для педагогічного дизайну передбачає *циклічну реалізацію таких п'яти етапів*: 1) А – аналіз (analysis) – проводиться з метою визначення очікуваних результатів навчання, а також компетенцій студента; 2) D – дизайн (design) – передбачає визначення змісту робочої навчальної програми й способів навчання (співвідношення самостійного і аудиторного навчального навантаження, форми дистанційного зв'язку (чати, електронні семінари, вебінари); 3) D – розробка (development) – конкретна реалізація робочої

навчальної програми: створення електронного контенту, робота з навчальним сайтом тощо; 4) I – реалізація (implementation) – впровадження робочої навчальної програми у процес навчання; 5) E – оцінка (evaluation) – оцінювання навчальних досягнень студентів після проходження курсу, за результатами якої відбувається коригування курсу навчання [7, с. 313].

Модель педагогічного дизайну ARCS акцентує увагу на *чотирьох ключових етапах навчального процесу*: 1) А – увага (Attention) – передбачає захоплення уваги студента; 2) R – значимість (Relevance) – зробити процес навчання значимим для студента; 3) С – впевненість (Confidence) – вселити впевненість у власних силах; 4) S – задоволення (Satisfaction) – домогтися задоволення студентами результатами навчання [11, с. 44].

Модель системного підходу Діка і Кері передбачає *дев'ять кроків педагогічного дизайну навчальних курсів, які циклічно повторюються у ході постійного перегляду*: 1) визначення мети навчання на курсі відповідно до стратегічних цілей із чіткою деталізацією кінцевих результатів навчання у форматі компетентностей; 2) вивчення цільової аудиторії (інтерв'ю, опитування, спостереження або різних форм тестування залежно від характеру навичок), яке дає змогу визначити поточний рівень знань студентів; 3) вивчення поведінки й мотивів студентів на початку навчання з метою вибору методів навчання; 4) ознайомлення з цілями навчання студентів з метою забезпечення його ефективності; 5) розроблення критеріальних тестів відповідного формату за специфічними для курсу критеріями для моніторингу поточних результатів навчання; 6) формулювання стратегії, яка відображає використання відповідних теорій навчання; 7) добір та розробка освітнього контенту: онлайн матеріали, інструменти, вправи та засоби навчання; 8) активне використання формульованого оцінювання; 9) розробка та проведення підсумкового оцінювання з метою визначення ефективності розробленого онлайн курсу [6, с. 31-33].

Модель педагогічного дизайну Кемпа також є *циклічною і використовує дев'ять взаємозалежних основних етапів*. При цьому, розробник педагогічного сценарію (інструктивного матеріалу) може розпочати процес проєктування з будь-якого з дев'яти етапів, а не виконувати їх послідовно один за одним. В залежності від складності проєкту, деякі етапи можуть виконуватися паралельно, а деякі стають обов'язковими. Основними етапами (компонентами) моделі педагогічного дизайну Кемпа є: 1) визначення конкретних цілей, завдань та потенційно можливих проблем навчання; 2) детермінування характеристик учнів, які необхідно врахувати у ході планування; 3) уточнення змісту курсу та аналіз відповідності запропонованих навчальних елементів заявленим цілям і завданням курсу; 4) характеристика цілей та бажаних результатів навчання; 5) перевірка структури і змісту кожного навчального розділу на послідовність і логічність; 6) розробка навчальних стратегій, які б дали змогу кожному окремому студенту засвоїти зміст та досягти бажаних

результатів навчання; 7) визначення онлайн шляхів та засобів обміну інформацією з курсу; 8) розробка інструментів оцінювання, придатних для вимірювання та оцінки прогресу учнів у досягненні цілей курсу; 9) вибір відповідних онлайн ресурсів, які належно підтримуватимуть як навчання, так і викладання [3, с. 37].

Модель педагогічного дизайну SAM (Successive Approximation Model) базується на ітеративному підході і складається з *трьох циклічно повторюваних етапів*: 1) підготовчий етап, який включає збирання всієї вихідної інформації про передбачувану аудиторію, визначення бажаних результатів програми навчання, а також визначення вже наявних у вас ресурсів; 2) етап ітеративного проектування, який спрямований на планування та створення прототипу структури, змісту та матеріалів курсу для оцінки ключовими учасниками; 3) етап ітеративної технології, на якому відбувається цикл розробки, впровадження та оцінки навчальної програми курсу. Він відбувається доки остаточний варіант навчальної програми не буде готовий до впровадження [10, с. 262].

Модель педагогічного дизайну SMART акцентує увагу на чіткості та вимірності сформульованих цілей навчання у педагогічному дизайні. Відповідно до її абревіатури, Specific (Конкретний), Measurable (Вимірний), Attainable (Досяжний), Relevant (Актуальний) та Time-bound (Обмежений у часі), разом – SMART (Розумний), мета навчання неодмінно має бути конкретною, вимірною, досяжною, значимою та співвідноситися з конкретним часовим терміном її виконання [10, с. 263].

Модель педагогічного дизайну WHERETO передбачає *сім кроків* педагогічного дизайну навчальних курсів, які співвідносяться з першими літерами питань, сформульованих у її назві-аббревіатурі, а саме:

1) Куди спрямована робота? (Where is it going?) Чому вона туди прямує? Які обов'язкові результати навчання студент має здобути у підсумку? Як оцінюється продуктивність засвоєння і закріплення навчального матеріалу? За якими критеріями оцінюватиметься робота студента?

2) Залучіть студента через цікаві та провокаційні точки входу (Hook the students): досвід, який спонукає до роздумів і зосереджує увагу, питання, дивацтва, проблеми та виклики, які спрямовують на важливі питання, основні ідеї та кінцеві завдання;

3) Дослідіть і спорядіть (Explore and equip): залучіть студентів до навчання, яке дозволить їм досліджувати великі ідеї та важливі питання; які спонукатимуть їх шукати підказки чи здогади, досліджувати та перевіряти ідеї, пробувати щось нове. Підготуйте студентів до фінальних випробувань (заліку або екзамену) за допомогою чітких інструкцій і методичного формування необхідних знань і вмінь. Нехай вони випробують ідеї, для того щоб в подальшому втілити їх у життя;

4) Переосмисліть і перегляньте (Rethink and revise): глибше занурюйтесь в суперечливі ідеї (вийдіть за межі розуміння). Перегляньте, повторіть та вдоскональте, якщо потрібно. Спрямуйте студентів до самооцінки та самокоригування на основі зворотного зв'язку за запитом, результатами навчання та обговорення;

5) Демонструйте та оцінюйте (Exhibit and evaluate): демонструйте студентам те, що буде зрозуміло у кінці навчання. Залучіть студентів до підсумкової самооцінки з метою визначення невивчених питань і постановки майбутніх цілей навчання з вказуванням на нові розділи та теми;

6) Спеціалізуйте (персоналізуйте) роботу, щоб забезпечити максимальний інтерес і досягнення кожного студента (Tailor to student needs, interests, and styles). Диференціюйте підходи до навчання та забезпечте достатню кількість варіантів і різноманітність завдань, щоб всі студенти будуть залученими до навчання та ефективними [13];

7) Організуйте та визначте етапи навчання для максимального залучення студентів та ефективності (Organize for maximum engagement and effectiveness) [9, с. 40; 16, с. 120-127].

Далі перейдемо до виконання **третього завдання нашого дослідження** – *оцінки можливості застосування основних моделей педагогічного дизайну для проектування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі*.

Вчителю інформатики як педагогічному дизайнеру доводиться використовувати різні моделі педагогічного дизайну, а іноді лише їх часткові елементи. Оскільки модель педагогічного дизайну повинна не лише забезпечити методичну основу процесу проектування навчального матеріалу, а й допомогти педагогу реалізувати задуману стратегію, створити якісний педагогічний сценарій уроку інформатики та відповідних навчальних матеріалів для учнів, що потребує збалансованого підходу вибору відповідної моделі.

Для оцінки можливості застосування розглянутих вище моделей педагогічного дизайну для проектування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі нами використано, виокремлені у праці «Педагогічний дизайн уроку інформатики Нової української школи: сутність та основні принципи» [2], 12 найбільш важливих принципів педагогічного дизайну, а саме принципи: естетизації освітнього середовища, ефективного цілепокладання, психологічної комфортності, залучення уваги, обмеження обсягу навчальної інформації, інформативності, наочності, інструктивності, комплексного впливу на всі репрезентативні системи, створення умов для конструювання власного досвіду, рефлексивності та зворотного зв'язку.

Результати оцінки можливості застосування вище зазначених моделей педагогічного дизайну для проектування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі за 12 принципами педагогічного дизайну подано у таблиці 1 («+» – відповідає принципу, «+/-» – частково відповідає принципу, «-» – не відповідає принципу).

Таблиця 1

Оцінювання можливості застосування основних моделей педагогічного дизайну для розробки сучасного уроку інформатики у Новій українській школі

Критерії оцінювання	Модель педагогічного дизайну						
	ADDIE	ARCS	модель Діка і Кері	модель Кемпа	SAM	SMART	WHEREТО
естетизація освітнього середовища	-	-	-	-	-	-	-
ефективне цілепокладання	+	-	+	+	+	+	+
психологічна комфортність	-	+	+	+/-	-	+	+
залучення уваги	-	+	-	+/-	-	+	+
обмеження обсягу навчальної інформації	+/-	-	+/-	-	-	+	+
інформативність	-	-	+/-	-	-	+	+
наочність	+/-	-	+/-	+	-	-	+
інструктивність	+/-	-	+/-	+	+/-	-	+
комплексний вплив на всі репрезентативні системи	+/-	-	-	+	-	+/-	+
створення умов для конструювання власного досвіду	+/-	+/-	+	+	-	+/-	+
рефлексивність	-	+	+	+	+	-	+/-
зворотний зв'язок	+/-	+	+	+	+	-	+/-

Таким чином, оцінка найбільш популярних моделей педагогічного дизайну ADDIE, ARCS, модель Діка і Кері, модель Кемпа, SAM, SMART та WHEREТО за визначеними критеріями засвідчила, що жодна з моделей належним чином не підходить для проєктування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі. Проте окремі елементи цих моделей потенційно можуть бути корисними для вчителя інформатики, особливо це стосується моделей SMART та WHEREТО.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, в результаті проведеного аналізу українського та зарубіжного досвіду визначено, що модель педагогічного дизайну спрямована на формування у розробника чіткого уявлення про взаємозв'язок очікуваних результатів кожного заняття та усіх етапів, складових і компонентів освітнього процесу з метою формулювання чітких інструкцій для тих, хто навчається. При цьому модель повинна враховувати основні концептуальні положення проєктного менеджменту, відображати структурні складові і елементи, етапи подання навчального матеріалу, а також включати інструкції для його засвоєння тими, хто навчається.

Визначено, що найбільш популярними педагогічного дизайну є наступні: модель педагогічного дизайну ADDIE, модель педагогічного дизайну ARCS, модель системного підходу Діка і Кері (Dick & Carey Systems Approach Model), модель педагогічного дизайну Кемпа (Kemp Instructional Design Model), модель педагогічного дизайну SAM, модель педагогічного дизайну SMART та модель педагогічного дизайну WHEREТО.

Для оцінювання можливості застосування основних моделей педагогічного дизайну для проєктування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі нами використано критерії, які відповідають принципам педагогічного дизайну, а саме: естетизація освітнього середовища, ефективне

цілепокладання, психологічна комфортність, залучення уваги, обмеження обсягу навчальної інформації, інформативність, наочність, інструктивність, комплексний вплив на всі репрезентативні системи, створення умов для конструювання власного досвіду, рефлексивність та зворотний зв'язок.

Результати оцінки найбільш популярних моделей педагогічного дизайну за визначеними критеріями засвідчили, що жодна з моделей не підходить належним чином для проєктування сучасного уроку інформатики у Новій українській школі. Проте окремі елементи цих моделей потенційно можуть бути корисними для вчителя інформатики, особливо це стосується моделей SMART та WHEREТО.

Серед перспективних напрямів подальших наукових розвідок визначимо розробку алгоритму проєктування плану компетентнісного уроку інформатики Нової української школи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Бирка М. Ф. Дефініція холистичного змісту курсу «Методика викладання інформатики». *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 213. С. 411-417. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-213-411-417>.
- Бирка М. Ф. Педагогічний дизайн уроку інформатики Нової української школи: сутність та основні принципи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 214. С. 17-25. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-17-25>.
- Близнюк М. М. Педагогічний дизайн на основі інформаційних технологій: аналіз і принципи проєктного підходу. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2018. Вип. 10. С. 29-40.
- Глазова В. Педагогічний дизайн як необхідна умова ефективного дистанційного курсу. *Технології електронного навчання*. 2020. Вип. 4. С. 46-50.
- Денисенко С. Н. Педагогічний дизайн у сучасному освітньому просторі. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 3 (81). С. 79-83.
- Кашина Г. Трансформація моделі педагогічного дизайну в e-learning у системі неперервної педагогічної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 10. С. 24-36.

7. Наход С. А. Педагогічний дизайн як засіб підвищення мотивації студентів у процесі e-learning. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2020. № 2. С. 311-320.

8. Сиротюк Н. М., Гайдай С. І. Педагогічний дизайн як чинник розвитку навчальної мотивації студентів дистанційної форми навчання. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. Вип. 1. С. 51-55. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.8>.

9. Смагіна Т. М., Шуневич О. М. Дизайн навчального заняття в базовій новій українській школі. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 41, т. 2. С. 38-43.

10. Тараненко Г. Г. Педагогічний дизайн як актуальна тенденція підвищення якості освіти. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти*. 2023. Вип. 26. С. 259-264.

11. Яременко-Гасюк О.О. Технології педагогічного дизайну підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в контексті компетентнісного підходу (зарубіжний досвід). *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2017. №10 (18). С. 42-48.

12. Briggs, L. J., Ackerman, A. S. (1977). *Instructional design: principles and applications*. Englewood Cliffs. Educational Technology Publications. 532 p.

13. Byrka M., Cherevko I., Yakubovska N., Shorobura I., Kurish N. How to empower online teaching: 12 principles for higher and postgraduate education. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. Issue 91 (5). Pp. 70-83. <https://doi.org/10.33407/itlt.v91i5.4989>.

14. Long D. L., Son V. H., Ly N.N. Design pedagogical script for short-term online course. *Proceedings of the 19th European Conference on E-Learning (ECEL 2020)*. Berlin, Germany. 2020. 10 p. DOI: 10.34190/EEL.20.013.

15. McArdle G. Instructional Design for Action Learning. *Journal of European Industrial Training*. 2011. Vol. 35. No. 5. P. 515-518. URL: <https://doi.org/10.1108/03090591111138053>.

16. Tomlinson C. A., McTighe J. Integrating Differentiated Instruction and Understanding by Design: Connecting Content and Kids. Association for Supervision and Curriculum Development, 2006. 182 p.

17. Wiggins G., McTighe J. Understanding by design (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development ASCD. *Colombian Applied Linguistics Journal*. 2005. Vol. 19 No. 1. Pp. 140-142.

REFERENCES

1. Byrka, M. F. (2024). Definiitsiia kholistychnoho zmistu kursu «Metodyka vykladannia informatyky» [Definition of the holistic content of the course "Methodology of teaching computer science"]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. Vyp. 213. S. 411-417. [in Ukrainian]

2. Byrka, M. F. (2024). Pedahohichniy dyzain uroku informatyky Novoi ukrainskoi shkoly: sutnist ta osnovni pryntsyipy [Pedagogical design of the informatics lesson of the New Ukrainian School: essence and basic principles]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. Vyp. 214. S. 17-25. [in Ukrainian]

3. Blyzniuk, M. M. (2018). Pedahohichniy dyzain na osnovi informatsiinykh tekhnolohii: analiz i pryntsyipy proektnoho pidkhotu [Pedagogical design based on information technologies: analysis and principles of the project approach]. *Naukovyi visnyk Kremenetskoi oblasnoi humanitarno-pedahohichnoi akademii im. Tarasa Shevchenka. Serii: Pedahohika*. Vyp. 10. S. 29-40. [in Ukrainian]

4. Hlazova, V. (2020). Pedahohichniy dyzain yak neobkhdna umova efektyvnoho dystantsiinoho kursu [Pedagogical design as a necessary condition for an effective distance course]. *Tekhnolohii elektronnoho navchannia*. Vyp. 4. S. 46-50. [in Ukrainian]

5. Denysenko, S. N. (2015). Pedahohichniy dyzain u suchasnomu osvithnomu prostori [Pedagogical design in the modern educational space]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky*. Vyp. 3 (81). S. 79-83. [in Ukrainian]

6. Kashyna, H. (2021). Transformatsiia modeli pedahohichnoho dyzainu v e-learning u systemi neperervnoi

pedahohichnoi osvity [Transformation of the model of pedagogical design in e-learning in the system of continuous pedagogical education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. Vyp. 10. S. 24-36. [in Ukrainian]

7. Nakhod, S. A. (2020). Pedahohichniy dyzain yak zasib pidvyshchennia motyvatsii studentiv u protsesi e-learning [Pedagogical design as a means of increasing student motivation in the e-learning process]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii: Pedahohika i psykholohiia*. Vyp. 2. S. 311-320. [in Ukrainian]

8. Syrotiuk, N. M., Haidai, S. I. (2022). Pedahohichniy dyzain yak chynnyk rozvytku navchalnoi motyvatsii studentiv dystantsiinoy formy navchannia [Pedagogical design as a factor in the development of educational motivation of distance learning students]. *Akademichni studii. Serii «Pedahohika»*. Vyp. 1. S. 51-55. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.8>. [in Ukrainian]

9. Smahina, T. M., Shunevych, O. M. (2021). Dyzaïn navchalnoho zaniattia v bazovii novii ukrainskii shkoli [The design of an educational lesson in a basic new Ukrainian school]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 41, t. 2. S. 38-43. [in Ukrainian]

10. Taranenko, H. H. (2023). Pedahohichniy dyzain yak aktualna tendentsiia pidvyshchennia yakosti osvity [Pedagogical design as a current trend of improving the quality of education]. *Udoskonalennia osvithno-vykhovnoho protsesu v zakladi vyshchoi osvity*. Vyp. 26. С. 259-264. [in Ukrainian]

11. Yaremenko-Hasiuk, O. O. (2017). Tekhnolohii pedahohichnoho dyzainu pidhotovky maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchannia v konteksti kompetentnisnoho pidkhotu (zarubizhnyi dosvid) [Pedagogical design technologies for training future teachers of professional education in the context of the competence approach (foreign experience)]. *ScienceRise: Pedagogical Education*. Vyp. 10 (18). S. 42-48. [in Ukrainian]

12. Briggs, L. J., Ackerman, A. S. (1977). *Instructional design: principles and applications*. Englewood Cliffs. Educational Technology Publications. 532 p. [in English]

13. Byrka, M., Cherevko, I., Yakubovska, N., Shorobura, I., & Kurish, N. (2022). How to empower online teaching: 12 principles for higher and postgraduate education. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 91(5). Pp. 70-83. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v91i5.4989>. [in English]

14. Long, D. L., Son, V. H., Ly, N.N. (2020). Design pedagogical script for short-term online course. *Proceedings of the 19th European Conference on E-Learning (ECEL 2020)*. Berlin, Germany. 10 p. DOI: 10.34190/EEL.20.013. [in English]

15. McArdle, G. (2011). Instructional Design for Action Learning. *Journal of European Industrial Training*. Vol. 35. No. 5. P. 515-518. DOI: <https://doi.org/10.1108/03090591111138053>. [in English]

16. Tomlinson, C. A., McTighe, J. (2006). Integrating Differentiated Instruction and Understanding by Design: Connecting Content and Kids. Association for Supervision and Curriculum Development, 182 p. [in English]

17. Wiggins, G., McTighe, J. (2005). Understanding by design (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development ASCD. *Colombian Applied Linguistics Journal*. Vol.19 No. 1. Pp. 140-142. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БИРКА Маріан Філаретович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри диференційних рівнянь Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича.

Наукові інтереси: педагогічний дизайн уроку інформатики нової української школи: оцінка основних моделей.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BYRKA Marian Filaretovych – Doctor of Education, Professor Professor of Department of differential equations Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Scientific interests: pedagogical design of the informatics lesson in new ukrainian school: evaluation of the main models.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2024 р.

УДК 37.378

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-22-26

БІДА Олена Анатоліївна –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладами освіти
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0448-0852>
e-mail: tetyanna@ukr.net

КУЧАЙ Тетяна Петрівна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,
психології, початкової, дошкільної освіти та управління
закладами освіти
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3518-2767>
e-mail: tetyanna@ukr.net

ЧИЧУК Антоніна Петрівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладами освіти
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9982-3634>
e-mail: toniabida@ukr.net

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті аналізується стан екологічної освіти в Україні, зокрема екологічного виховання як її складової. Важливою умовою розвитку екологічної освіти в Україні є поступова гармонізація українського екологічного законодавства зі стандартами права ЄС у відповідності до Угоди про асоціацію ЄС з Україною та екологічної реформи в Україні. Сучасна екоосвіта є системною складовою національної системи освіти. Головна її мета – формування нового типу світогляду, у центрі якого гуманістично-раціональний взаємозв'язок людини з довкіллям у системі «природа-людина-суспільство».

Дбайливе ставлення людини до природи складається не тільки з уміння використовувати її плоди. Дуже важливим є те, щоб усвідомлення значимості природи стало внутрішнім надбанням особистості. Тому потрібно формувати екологічну свідомість школярів, що проходить найбільш ефективно, якщо педагогічний процес екологічного виховання враховує психологічні особливості учнів та процеси формування екологічної свідомості.

Сучасна екологічна освіта спрямована у майбутнє. Вона спирається на ідеї гармонії природи та людини, стійкого розвитку біосфери, сприяє формуванню духовної, моральної, екологічно освіченої особистості та створенню умов для її розвитку. Підґрунтям екологічної освіти є життєва потреба дотримуватися законів природи, розуміти й беззаперечно сприймати вимоги та обмеження, які визначаються ними в усіх сферах життєдіяльності людини.

Ключові слова: екологічна освіта, формування екологічної свідомості, професійна діяльність, ставлення людини до природи.

BIDA Olena Anatoliivna –

Doctor Pedagogical Sciences,
professor, head of the chair of pedagogy,
psychology, elementary, preschool education
and management of educational institutions
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0448-0852>
e-mail: tetyanna@ukr.net

KUCHAI Tetiana Petrivna –

Doctor of Pedagogical Sciences,
professor of the department of pedagogy, psychology,
elementary, preschool education and management
of educational institutions
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3518-2767>
e-mail: tetyanna@ukr.net

CHUCHUK Antonina Petrivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, professor
of the department of pedagogy,
psychology, elementary, preschool education
and management of educational institutions
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3518-2767>
e-mail: tetyanna@ukr.net

CURRENT STATE OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN UKRAINE

The article analyzes the state of environmental education in Ukraine, in particular environmental education as its component. An important condition for the development of environmental education in Ukraine is the gradual harmonization of Ukrainian environmental legislation with the standards of EU law in accordance with the Association Agreement between the EU and Ukraine and environmental reform in Ukraine. Modern eco-education is a systemic component of the national education system. Its main goal is the formation of a new type of worldview, at the center of which is the humanistic-rational relationship between man and the environment in the "nature-man-society" system.

A person's caring attitude towards nature consists not only of the ability to use its fruits. It is very important that the awareness of the importance of nature becomes an internal property of the individual. Therefore, it is necessary to form the environmental consciousness of schoolchildren, which takes place most effectively if the pedagogical process of ecological education takes into account the psychological characteristics of students and the processes of forming ecological consciousness.

Modern environmental education is aimed at the future. It is based on the ideas of the harmony of nature and man, the sustainable development of the biosphere, contributes to the formation of a spiritual, moral, ecologically educated personality and the creation of conditions for its development. The basis of environmental education is the vital need to obey the laws of nature, to understand and unquestionably perceive the requirements and limitations determined by them in all spheres of human activity.

Key words: *environmental education, formation of environmental awareness, professional activity, human attitude to nature.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Екологічні проблеми в Україні потребують першочергового розв'язання, що визначається об'єктивними показниками стану довкілля й здоров'я людей.

Слід враховувати унікальність суспільно-екологічних умов робіт систем екологічної освіти та виховання в Україні. Адже екологічна криза в нашому суспільстві співпала з кризою в усіх сферах суспільства. Це вимагає, з одного боку, уважно оцінювати можливість запозичення зарубіжного досвіду, придатність його до наших умов. З другого боку, економічна криза, різке зменшення фінансової підтримки з боку держави висуває на перший план проблему збереження матеріальної бази системи та розробки механізмів забезпечення закладів екологічної освіти та виховання [6].

Особливістю сучасної соціально-економічної та соціокультурної ситуації в державі є зміна якісних вимог до фахівця будь-якого профілю, що забезпечують його затребуваність на ринку праці, успішну та кваліфіковану професійну діяльність, просування по службі, соціальну захищеність і плідну життєдіяльність в цілому [3].

Проблеми, що стосуються екологічної діяльності молоді, не відірвані від економічних і політичних явищ, в яких яскраво відображаються протиріччя нашого суспільства. Забезпечити майбутнє фахівця, у тому числі і за рахунок ціннісного ставлення до природи і оволодіння ним основ здорового способу життя стосовно вимог до професійної діяльності – одне з найважливіших завдань педагогічної науки.

Для задоволення сучасних вимог до спеціаліста необхідний новий підхід до проблем виховання особистості нової формації, здорового, мобільного, конкурентоспроможного, морально зрілого, професійно-культурного, готового до активної життєдіяльності в умовах сучасних соціокультурних реалій [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнопедагогічні та психологічні аспекти екологічного виховання молоді відображено в працях українських учених (В. Бондаря, Я. Габева, С. Гончаренка, С. Дерябо, Л. Лук'янової, Н. Менчинської, Н. Ничкало, С. Сисоєвої, І. Суравегіної, Л. Хомич та інших).

Мета статті: розкрити у статті теоретичні аспекти екологічної освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розв'язанні найбільш актуальних екологічних проблем сьогодення першочергового значення набувають проблеми взаємин людини з природою. Охорона довкілля є одним із стратегічних завдань поглиблення Європейської інтеграції, мета якої – єдина Європа. Утвердження пріоритету гуманістичних ідеалів і цінностей у взаємостосунках між людьми та їх ставлення до навколишнього середовища є найважливішою умовою досягнення сталого розвитку суспільства на глобальному та національному рівнях [4].

Потреба в переосмисленні теоретичних підвалин екологічної освіти і виховання виникла у зв'язку з демократизацією суспільства, переходом України до ринкових відносин та досягненнями світової екологічної науки. При цьому важливо врахувати, по-перше, зміну парадигми взаємодії людини з оточуючим середовищем. На першому етапі (первісна людина) ця парадигма характеризувалась як „діяльність” і реалізація її привела світ на грань екологічної катастрофи. На зміну їй приходить нова парадигма взаємодії людини з оточуючим світом – парадигма „спілкування”. Її змістом є діалогова взаємодія (співробітництво), спілкування в ім'я оптимізації системи „людина-світ”, спільна еволюція (коеволуція). Така парадигма суттєво змінює погляд на мету і зміст екологічної освіти і виховання [6].

По-друге, необхідно зважити на зміни у поглядах на людину. Розуміння людини як живої, біопсихосоціальної, відкритої системи розширює можливості розуміння природи і механізмів взаємодії людини з оточуючим середовищем.

По-третє, важливо визначити на які науки має спиратись екологічна освіта і виховання (мова йде про взаємозв'язок екології, екологічної етики, соціальної екології, валеології). Без такого визначення проблематичними виглядають уявлення про зміст екологічної освіти та виховання, місце цих наук у системі природничих та гуманітарних наук. У зв'язку з цим оновлення заслуговує діяльність відповідних комісій Науково-методичної ради Міністерства.

І нарешті, по-четверте, напрацювання в ідеології екологічної освіти та виховання мають найти своє відображення у нормативно-правовому та нормативно-методичному забезпеченні екологічної освіти і виховання, а також у змісті

підготовки та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників [8].

Таким чином, осмислення та розробка сучасної ідеологічної екології освіти і виховання, оновлення відповідного нормативно-методичного забезпечення у поєднанні з відображенням цих змін у системі підготовки і підвищення кваліфікації кадрів нададуть існуючій системі нової ефективності, визначать напрями і подальшого розвитку збереженої, діючої системи екологічної освіти і виховання [1].

Становлення системи цілеспрямованої неперервної екологічної освіти має базуватися на дотриманні таких головних принципів, що представлені на рис. 1.

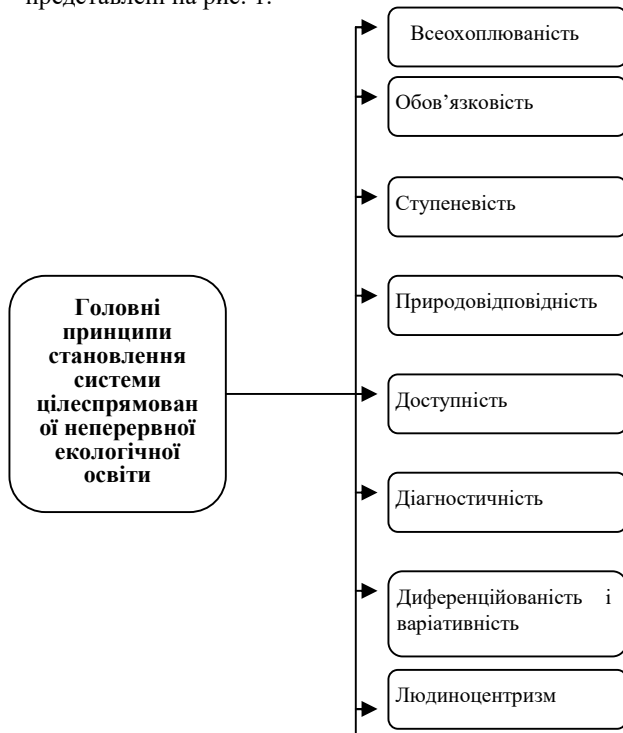


Рис. 1. Головні принципи становлення системи цілеспрямованої неперервної екологічної освіти

Всеохоплюваність. Передбачає надання освітніх екологічних послуг людині будь-якого віку незалежно від соціального та громадянського статусу згідно з її потребами і можливостями.

Обов'язковість. Передбачає неодмінне включення до змісту освіти та виховання основ формування екологічної культури всіх соціальних інституцій.

Ступеневість. Передбачає вертикальну інтеграцію екологічної освіти, що забезпечує неперервне підвищення рівня сформованості екологічної культури людини.

Природовідповідність. Полягає у відповідності форм і методів екологічної освіти психолого-фізіологічним, віковим та фізичним особливостям людини, тобто еколого-валеологічності процесу формування екологічної культури. Виховання природовідповідної поведінки людини означає побудову навчально-виховного процесу згідно із законами не лише природи людини, а й природи взагалі. Це передбачає акомодацию змісту освіти до

природних аналогів, максимального спілкування з природою, а також контекстне навчання (моделювання екологічної інформації в контексті проблем і завдань реального життя та професійної діяльності).

Доступність. Передбачає для будь-якої людини доступність системи екологічної освіти з урахуванням різноманітних форм і методів.

Діагностичність. Передбачає необхідність і можливість діагностики сформованості рівня екологічної культури з метою подальшої корекції його підвищення та проектування навчально-виховного процесу.

Диференційованість і варіативність. Означає диференціацію змісту екологічної освіти та виховання залежно від державних нормативних вимог до фахівця; різноманітність програм, форм і методів навчання з урахуванням потреби в екологічних знаннях.

Людиноцентризм. Передбачає відповідність екологічної освіти людини її життєвим потребам [7].

Перелічені принципи є наскрізними і системоутворюючими, тому їх системна реалізація – основна умова побудови системи неперервної екологічної освіти. Кожен із принципів конкретизується і наповнюється змістом згідно із завданнями тієї чи іншої підсистеми цілісного процесу формування екологічної освіти людини та культури [2].

Система неперервної екологічної освіти являє собою сукупність ієрархічно пов'язаних і взаємозумовлених підсистем, серед яких для зручності моделювання процесу формування екологічної культури можна виокремити неформальну і формальну екологічну освіту [12].

Підсистему неформальної екологічної освіти утворюють (незалежно від її підпорядкованості й форми власності) засоби масової інформації (радіо, телебачення, газети, журнали, реклама тощо), заклади культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, туризму, заповідні об'єкти, зоопарки, ботанічні сади, національні парки, рекреаційні зони, житловий будинок, сім'я, родина [10].

Основне покликання підсистеми неформальної екологічної освіти полягає в оперативному, ефективному і максимальному поширенні інформації екологічного змісту, якнайшвидшому формуванні громадської думки, пропагуванні здорового способу життя, природовідповідних технологій освоєння довкілля [9].

Особливою ланкою підсистеми неформальної екологічної освіти є сімейне і родинне виховання, яке закладає основи екологічного світогляду і світовідчуття дитини. Тому екологічним загальним навчанням мають бути охоплені передусім батьки [11].

Підсистему формальної екологічної освіти утворюють установи та заклади освіти, засновані як на державній, так і на приватній формах власності (дошкільні установи, загальноосвітня школа, заклади позашкільної освіти, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади, заклади післядипломної освіти тощо), де здійснюється

науково і методично обґрунтований, цілеспрямований процес формування екологічної культури відповідно до завдань цих установ і закладів освіти щодо соціалізації особистості [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, екологічна освіта та виховання відповідає основним вимогам до систем і тому може розглядатись як система. Але наскільки ефективна ця система? Чи відповідає вона сучасним вимогам до екологічної освіти?

З одного боку вона охоплює всі рівні освіти, а значить може забезпечити неперервну екологічну освіту.

Система має розгалужену організаційну структуру, що забезпечує можливість упровадження єдиної державної політики в екологічній освіті.

Система має програмно-методичне забезпечення (тільки для системи позашкільних закладів в 1996 році розроблено 18 профільних програм).

Аналіз існуючих навчальних програм, підручників, посібників та різних нормативних документів свідчить про нагальну потребу розроблення національної концепції неперервної екологічної освіти, яка б розглядалася як невід'ємна складова; гуманітарної освіти; охоплювала всі групи населення та всі рівні освіти; максимально враховувала функції екології у суспільному житті; була цілісною взагалі і цілісною методологічно; значною мірою ґрунтувалася на національних традиціях, звичаях та історичному досвіді українського народу; була добре опрацьована з філософських та психолого-педагогічних позицій.

Отже, проаналізувавши стан екологічної освіти в Україні ми прийшли висновку, що екологічна освіта та виховання в Україні потребують реорганізації та вдосконалення. А це можливо тільки на основі глибокого осмислення проблеми, вивчення зарубіжного досвіду та виокремлення всього кращого, передового, зокрема Великої Британії, яка очолює Співдружність націй, об'єднуючи більше мільярда населення планети та сприяє створенню міжнародної системи екологічної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Біда О.А., Шевченко О., Кучай О.В. Інноваційні технології у фізичному вихованні і спорті. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомилинського*. Педагогічні науки: зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. 3(62). Том 2, жовтень 2018. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомилинського. С. 19-23.
2. Діордієва Г. Умови підвищення екологічної компетентності студентів – майбутніх вчителів. *Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін в умовах моделювання освітнього середовища, XI Каришнські читання : зб. наук. праць*. 2004. С. 387-389.
3. Дробноход М.І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: К.: МАУП. 2000. 76 с.
4. Кучай О.В. Особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами мультимедійних технологій. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2012. 34(247). 37-140.
5. Кучай, О., Дем'янюк, А. Сучасні технології дистанційного навчання. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2021. (2), С. 77-85.
6. Лукашевич М. Система екологічної освіти та виховання в навчально – виховних закладах України: проблеми ефективності. *Формування екологічної культури*

учнів та студентів: К.: Інститут філософії НАН України. 1997. С. 164 – 166.

7. Орфанова М. М., Яцишин Т. М. (2015). Екологізація освітнього процесу: екологічна освіта та виховання. *Екологічний вісник*. 2015. №6. С. 23–24.

8. Саєнко Т.В., Бойченко С.В. Екологічна освіта сьогодні – екологічне майбутнє завтра. Проблеми і перспективи вищої освіти: Монографія. К.: Видавництво НАУ. 2013. 450 с.

9. Kuchai, O., Hrechanyk, N., Pluhina, A., Chychuk, A., Biriuk, L., & Shevchuk I. World Experience in the Use of Multimedia Technologies and the Formation of Information Culture of the Future Primary School Teacher. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. 22(3). 760-768.

10. Oseredchuk, O., Mykhailichenko, M., Rokosovyyk, N., Komar, O., Bielikova, V., Plakhotnik, O., Kuchai, O. Ensuring the Quality of Higher Education in Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. 22(12), P. 146-152.

11. Puhach, S., Avramenko, K., Michalchenko, N., Chychuk, A., Kuchai, O., & Demchenko, I. Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. 13(4), P. 91-112.

12. Shuliak, A., Hedzyk, A., Tverezovska, N., Fenchak, L., Lalak, N., Ratsul, A., & Kuchai, O. Organization of Educational Space Using Cloud Computing in the Professional Training of Specialists. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. 22(9). P. 447-454.

REFERENCES

1. Bida, O.A., Shevchenko, O., Kuchay, O.V. (2018). Innovatsiyni tekhnolohiyi u fizychnomu vykhovanni i sporti [Innovative technologies in physical education and sports]. *Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu im. V.O. Sukhomlyns'koho. Pedahohichni nauky: zb. nauk. pr. / za red. prof. Tetyany Stepanovoyi*. 3(62). Tom 2, zhovten' 2018. Mykolayiv: MNU imeni V.O. Sukhomlyns'koho. S. 19-23. [in Ukrainian]
2. Diordiyeva, H. (2004). Umovy pidvyshchennya ekolohichnoyi kompetentnosti studentiv - maybutnikh vchyteliv [Conditions for increasing environmental competence of students - future teachers]. *Pidhotovka maybutn'oho vchytelya pryrodnychikh dystsyplin v umovakh modelyuvannya osvith'oho seredovyscha, KHI Karyshyns'ki chytannya : zb. nauk. prats'*. S. 387 - 389. [in Ukrainian]
3. Drobnokhod, M.I. (2000). Kontseptual'ni osnovy formuvannya ekolohichnoho myslennya ta zdibnostey lyudyny buduvaty harmoniyni vidnosyny z pryrodoyu [Conceptual foundations of the formation of ecological thinking and human abilities to build harmonious relations with nature]. K.: MAUP. 76 s. [in Ukrainian]
4. Kuchai, O.V. (2012). Osoblyvosti pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv zasobamy multymediynykh tekhnolohiy [Peculiarities of training future primary school teachers by means of multimedia technologies]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky*. 34 (247). S. 37-140. [in Ukrainian]
5. Kuchai, O., Dem'yanyuk, A. (2021). Suchasni tekhnolohiyi dystantsiynoho navchannya [Modern technologies of distance learning]. *Humanitarni studiyi: istoriya ta pedahohika*, 2, S. 77-85. [in Ukrainian]
6. Lukashevych, M. (1997). Systema ekolohichnoyi osvity ta vykhovannya v navchal'no – vykhovnykh zakladakh Ukrainy: problemy efektyvnosti [The system of environmental education and upbringing in educational institutions of Ukraine: problems of efficiency]. *Formuvannya ekolohichnoyi kul'tury uchniv ta studentiv*: K.: Instytut filosofiyi NAN Ukrainy. S. 164 – 166. [in Ukrainian]
7. Orfanova, M. M., Yatsyshyn, T. M. (2015). Ekolohizatsiya osvith'oho protsesu: ekolohichna osvita ta vykhovannya [Environmentalization of the educational process: environmental education and upbringing]. *Ekolohichnyy visnyk*. 6. S. 23–24. [in Ukrainian]
8. Sayenko, T.V., Boychenko, S.V. (2013). Ekolohichna osvita s'ohodni – ekolohichne maybutne zavtra [Environmental

education today is an ecological future tomorrow]. Problemy i perspektyvy vyshchoyi osvity: Monohrafiya. K.: Vydavnytstvo NAU. 450 s. [in Ukrainian]

9. Kuchai, O., Hrechanyk, N., Pluhina, A., Chychuk, A., Biriuk, L., & Shevchuk I. (2022). World Experience in the Use of Multimedia Technologies and the Formation of Information Culture of the Future Primary School Teacher. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 22(3). P. 760-768. [in English]

10. Oseredchuk, O., Mykhailichenko, M., Rokosovyyk, N., Komar, O., Bielikova, V., Plakhotnik, O., Kuchai, O. (2022). Ensuring the Quality of Higher Education in Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(12), P. 146-152. [in English]

11. Puhach, S., Avramenko, K., Michalchenko, N., Chychuk, A., Kuchai, O., & Demchenko, I. (2021). Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), P. 91-112. [in English]

12. Shuliak, A., Hedzyk, A., Tverezovska, N., Fenchak, L., Lalak, N., Ratsul, A., & Kuchai, O. (2022). Organization of Educational Space Using Cloud Computing in the Professional Training of Specialists. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 22(9). P. 447-454. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БІДА Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II.

Наукові інтереси: сучасний стан екологічної освіти в Україні.

КУЧАЙ Тетяна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, психології, початкової,

дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II.

Наукові інтереси: сучасний стан екологічної освіти в Україні.

ЧИЧУК Антоніна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II.

Наукові інтереси: сучасний стан екологічної освіти в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

VIDA Olena Anatoliivna – Doctor Pedagogical Sciences, professor, head of the chair of pedagogy, psychology, elementary, preschool education and management of educational institutions Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Scientific interests: current state of environmental education in Ukraine.

KUCHAI Tetiana Petrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, professor of the department of pedagogy, psychology, elementary, preschool education and management of educational institutions Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Scientific interests: current state of environmental education in Ukraine.

CHYCHUK Antonina Petrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, professor of the department of pedagogy, psychology, elementary, preschool education and management of educational institutions Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Scientific interests: current state of environmental education in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 08.08.2024 р.

УДК 793.3:78.085

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-26-32

БУГАСЦЬ Наталія Анатоліївна –

кандидат педагогічних наук, професор,

професор кафедри хореографії

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7498-5696>

e-mail: kaf-choreography@hnpu.edu.ua

ПІНЧУК Ольга Іванівна –

доцент кафедри хореографії

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6482-2183>

e-mail: kaf-choreography@hnpu.edu.ua

МУКІН Владислав Сергійович –

здобувач другого (магістерського) рівня

вищої освіти, спеціальності 024

Хореографія, факультету мистецтв

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8125-2297>

e-mail: kaf-choreography@hnpu.edu.ua

СТАККАТО ПРОТИ ЛЕГАТО: ФЕНОМЕН МУЗИКАЛЬНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТАНЦЯХ

У статті здійснено аналіз змісту феномену «музикальність» в мистецтвознавстві та психологічній науці. Розкрито сенс та особливості європейських бальних танців як одного з видів спортивних танців – особливого соціокультурного явища, що втілює в собі на інтеграційній zasadі елементи спорту й танцювального мистецтва. З'ясовано історичні витоки поняття «музикальність» в бальних танцях та висвітлено значення творчості Ж.-Б. Люді у цьому аспекті. Виокремлено психологічні, художні, художньо-виконавські та оцінне-критеріальні (суддівські) компоненти музикальності в європейських танцях. Проаналізовано виконавські аспекти втілення музично-інструментальних прийомів легато та стаккато в стандартних танцях. Розкрито поняття чотирьох потоків плинності руху – легато, в свінгових європейських танцях – Повільному вальсі, Повільному фокстроті, Квікстені та Віденському вальсі. Висвітлено поняття «свінг» та виокремлено його види у загальному та сучасному розмінні. З'ясовано

особливості танцю Танго як танцю без потоку (no-flow), як плоского (flat) танцю, який є стилістичним втілення музикального стакато в стандартних танцях.

Ключові слова: музикальність, легато, стакато, європейські танці, потоки плинності руху, свінг, свей, підйоми та зниження, політ тіла (bodyflight) флікдаун.

BUGAYETS Nataliya Anatolyivna –

Candidate of Pedagogic sciences,
professor of Design Department of Choreography,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7498-5696>

e-mail: kaf-choreography@hnpu.edu.ua

PINCHUK Olga Ivanovna –

Assistant Professor, of Choreography,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0001-6482-2183>

e-mail: kaf-choreography@hnpu.edu.ua

MUKIN Vladyslav Serhiyevich –

Student of the second (masters)
level of higher education of the Faculty of Arts,
Department of Choreography,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8125-2297>

e-mail: kaf-choreography@hnpu.edu.ua

STACCATO VERSUS LEGATO: THE PHENOMENON OF MUSICALITY IN EUROPEAN DANCES

The article analyzes the content of the phenomenon "musicality" in art history and psychological science. The meaning and peculiarities of European ballroom dances as one of the types of sports dances - a special socio-cultural phenomenon that embodies elements of sports and dance art on an integrative basis - are revealed. The historical origins of the concept of "musicality" in ballroom dancing are clarified and the significance of Jean Baptiste Lully's work is highlighted in this aspect.

The psychological, artistic, artistic-performance and evaluative-criterial (judge) components of musicality in European dances are singled out. The performance aspects of the implementation of the musical-instrumental techniques of legato and staccato in standard dances are analyzed. The concept of four flows of fluidity of movement is revealed - legato, in swing European dances - Slow Waltz, Slow Foxtrot, Quickstep and Viennese Waltz. The concept of "swing" is highlighted and its types are distinguished in general and modern exchange. The peculiarities of the Tango dance as a no-flow dance, as a flat dance, which is a stylistic embodiment of musical staccato in standard dances, are clarified.

Key words: musicality, legato, staccato, European dances, flows of fluidity of movement, swing, sway, rises and falls, body flight (bodyflight) flickdown.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Спортивні бальні танці – виняткове та єдине у своєму роді явище, на яке впливають різноманітні події й чутливе до того, що відбувається у навколишньому світі. Зміна моди, війни, зростання інтересу до певної країни, поп-музика, збільшення можливостей для подорожей, соціальні потрясіння, популярність кіно- чи телевізійної музики тощо – усе це впливає на спортивно-танцювальну картину.

Спортивний бальний танець у сучасному розумінні – це, насамперед, витвір мистецтва у єдності хореографії й музики, виконавської майстерності та партнерської взаємодії, емоцій та настрою на рівні єдиного цілого – хореографічного образу як «цілісного вираження в танці почуття і думки, людського характеру» [6; с. 82].

З іншого боку, з позицій спорту, зокрема спортивних танців – це «особливе соціокультурне явище, що представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, що спрямована на підготовку та участь у спеціальним чином організованій системі змагань, а також на індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності» [18; с. 95], тобто передбачає оцінки, порівняння та зіставлення на основі певних критеріїв.

Розуміння музикальності в усіх його конотаціях – психолого-педагогічному, виконавському, оцінне критеріальному та художньому,

актуальне як для тренерів-педагогів, членів конкурсних журі хореографічних фестивалів та суддівських колегій в танцювальному спорті, так і для спортивно-танцювальних пар – виконавців європейських та латиноамериканських танців, ShowDance (секвею) та членів команд з формейшн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Студіювання наукових джерел сучасних українських вчених виявило визначену кількість наукових праць дотичних у окремих аспектах теми нашого дослідження, а саме: взаємовплив музики і хореографії в історичному контексті (Волошина, 2012; Максименко, 2018); танець і музика як синтез двох мистецтв (Дем'янчук, Кундис, 2022; Дужич-Ніколайчук, 2018; Лі Чжи, 2023); співвіднесеність музики та хореографічного руху (Зінич, 2015); синхронізація музичного ритму та хореографічних рухів у європейській та латиноамериканській програмах спортивно-бального танцю (Омеляненко, 2024); сучасна система оцінювання змагань зі спортивних бальних танців (Горбенко, & Лисенко, 2023; Кеба, 2017). Неоціненними для розкриття досліджуваної проблеми стала серія статей «Making of a Champion series: The four flows» в англійському часописі Dance News видатного англійського танцівника, тренера, судді, екзаменатора Г. Сміт-Хемпшира (Harry Smith-Hampshire).

Мета статті – дослідити феномен «музикальність», розкрити сенс, зміст та компоненти музикальності в європейських бальних танцях.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Природа щедрою рукою обдарувала людину, подарувавши їй можливість не тільки бачити й відчувати навколишній світ, але й сприймати все різноманіття існуючих навколо неї звуків – власні голоси, співи птахів, загадкове шелестіння листя та завивання вітру тощо. Саме вона навчила людство не тільки розрізняти інтонацію, висоту та тривалість звуків, а сформувала специфічну особистісну якість людини – музикальність.

Аналіз наукових джерел пов'язує феномен «музикальність», насамперед, з музикознавством, психологією, музичною педагогікою. Хоча розгляд цього поняття був і є предметом наукових досліджень у філософії та естетиці, мистецтвознавстві й культурології.

У вітчизняному музично-педагогічному науковому середовищі поняття «музикальність» афілійоване з особистістю людини як «синкретичний особистісний феномен» (Лі Хуйфан, 2020) і, зазвичай, канотується у трьох аспектах: як «сукупність здібностей, які в комплексі забезпечують людині успішність у різних видах музичної діяльності» (Ростовський, 1997); як «комплекс властивостей особистості, який виник і розвивається в процесі зародження, створення та освоєння музичного мистецтва» (Ветлугіна, 1978); як «комплекс природних задатків, необхідних для успішної музичної діяльності» [10 с. 100].

Досліджуючи цей феномен, І. Малашевська констатує, що «будучи детермінованою суспільно-історичною практикою та всіма видами музичної діяльності, музикальність характеризується єдністю біологічних і соціальних елементів особистості. Адаже саме від поєднання спеціальних здібностей та особливостей суб'єкта як цілісної особистості залежить якість музикальності» [44; с.66]

У музичній естетиці поняття «музикальність» канотується як мірило естетичної насолоди (Г. Гегель, Ф. Шеллінг); яскраве емоційне переживання музики (Р. Штайнер); квінтесенція або сенс прекрасного (Е. Ганслик). Вона, на думку дослідниці Г. Гусєвої, є «сутністю музики, що полягає в самих звуках і їх художньому поєднанні» [5; с. 72], тобто сам музичний твір, репрезентований у вокальному, хоровому, інструментальному або оркестровому звучанні.

Жодне з мистецтв так не пов'язане з музикою як хореографія. Саме музика як «вид мистецтва, що виражає та відображає людське життя у звукових образах» [15], дає танцю не тільки метро-ритмічну основу, темп, образний лад, стиль та характер, структурну побудову музичної мови та форми (музичного періоду, музичного речення, музичної фрази та мотиву), але й надихає танець внутрішнім сенсом і стає, поряд з хореографічною лексикою (рухами й позами) та малюнками (переміщенням у сценічному просторі), його основним засобом виразності.

Європейські танці – один з видів бальних танців як «побутової хореографії, що в процесі історичного розвитку набув сценічних та спортивних форм» [1; с. 91], втілили у собі всі особливості танцю як мистецтва мелодійного, організованого у часі і просторі образно-плас-

тичного руху, що не може існувати без музики, яка підсилює виразність пластики танцю; як мистецтва, художні форми якого належать до «творів-процесів», тобто існують тільки в процесі матеріального втілення художнього твору – хореографічного виконавства; як мистецтва, яке володіє домінантою виразності, із тяжінням до зображальності, бо його матеріал – людське тіло, яке не здатне сприйматися як чисто декоративний абстрактний елемент; як мистецтво, яке потребує свого реципієнта – глядача.

Отже, європейські танці репрезентують мистецтво, засноване на музичних, впорядкованих у просторі і часі, умовне-метафоричних й образне-виразних рухах людського тіла, основними ознаками якого є синтетичність, інтерпретаційність, зображальність та видовищність.

Після набуття європейськими танцями статусу спорту це поняття, визначається як «дуетний вид спорту, що належить до групи ациклічних, складно-координаційних видів спорту, який вимагає від спортсменів-танцюристів оперативного та якісного оволодіння широким арсеналом технічних дій та їх безпомилкового виконання» [7; с. 3], й афілійоване зі змагальними дисциплінами «Європейські танці» (Standard dances), «Десять танців» (Ten dances), «Європейський формейшн» (Formation Competitions in the Standard dances).

У сучасному розумінні «європейські (бальні, спортивні) танці – це група з п'яти танців: Повільний вальс, Танго, Віденський вальс, Повільний фокстрот та Квікстеп, які мають європейське коріння і внаслідок вивчення, стилізації, стандартизації та творчої діяльності видатних балетмейстерів-митців були виокремлені для проведення спортивних та мистецьких змагань, фестивалів, конкурсів тощо» [5; с.754].

В європейських танцях мелодія, що корелюється з діями верхньої частини тулубу виконавців, плечами й руками, домінує над ритмом, який реалізується в рухах нижньої частини тулубу, стегон, колін та стопи. Всі вони мають різний характер, що обумовлює їх своєрідний ритм, темп та естетику кожного танцю, виконуються в контактній позиції зі значним просуванням вздовж умовної лінії руху – лінії танцю.

Ключова прикмета спортивних танців – інтеграція спорту та мистецтва, визначає специфіку змістовної складової феномену «музикальність» у європейських танцях.

Студіювання наукових доробок Л. Онофрійчук, С. Пахольчак, С. Онофрійчук (2023), Т. Путіліної (2017) виявило, що, здебільшого, сенс музикальності у хореографічному мистецтві канотується як здатність слухати музику, а саме як здатність танцівника правильно узгоджувати свої дії з музичним метром, свідоме сприймати теми-мелодії, чути інтонації музичної теми та свідомо втілювати їх в танці.

В європейських танцях додається специфічний четвертий компонент, який полягає у здатності сприймати способи та прийоми видобування звуку на різних музичних інструментах – легато та стаккато, задля технічно вірного втілення характеру руху в танцювальні пластиці, де «легато (від. італ.

legato – зв’язаний) – зв’язне виконання звуків, за якого має місце плавний перехід одного звуку в інший, при цьому пауза між звуками відсутня. Стаккато (від італ. staccato – відірваний, відділений) – це музичний штрих, який передбачає виконання звуків уривчасто, відокремлюючи паузами один звук від іншого» [Демидова, Левицька, Новська, 2020, с. 54].

Отже, у психологічному аспекті, поняття «музикальність» в європейських танцях ототожнюється зі здатністю спортсменів-танцюристів правильно розпізнавати метр, ритм та темп музики; свідомо й творчо сприймати музичну мелодію та її інтонації; уловлювати музичні штрихи – legato й стаккато, задля технічно-правильного, емоційне-образного втілення її звучання у пластиці хореографії як мистецтва танцю.

Концепція реалізації злитого руху – legato, в європейських свінгових танцях (Повільний вальс, Віденський вальс, Повільний фокстрот та Квікстеп), запропонована англійським дослідником Г. Сміт-Хемпширом у серії статей «The four flows» танцювального часопису «Dance News» [20], в якій він етап за етапом розглянув розвиток плавності рухів та виокремив чотири аспекти плинності (legato) руху: переміщення по паркету з однієї ноги на іншу; ведення стороною, поступальні підйоми та зниження; свей.

Перший аспект legato – переміщення або плавність руху з однієї ноги на іншу по паркету. В основі злитого переміщення лежить «bodyswing» (свінг тіла) як найбільш ефективний виконавський та художній прийом забезпечення рушійної сили для пересування по підлозі та флікдаун – рух стопи, який потрібний для негайного перекату «каблук-вся стопа-подушечка стопи».

Другий аспект legato – ведуче плече (ведуча сторона корпусу), яке сприяє безперервності обертальних рухів тіла. Терміном «ведуче плече» визначається ситуація, коли разом з рухом вільної ноги вперед або назад рухається й однойменна сторона корпусу. Кроки з «ведучим плечем» звичайно передують кроку з боку партнерки (партнера) [22].

Сутність цього аспекту полягає в тому, що при виконанні як поворотних, так і поступальних або стаціонарних фігур свінгових танців, плечі танцюриста майже завжди повинні бути в обертальному русі, тобто має бути плавний безперервний обертальний поворот тіла, накладений на пересування по підлозі: одне плече (насправді, бік корпусу) рухається у провідне (leading) положення, тоді як інше, виконує зворотно-поступальну дію і втягується, у відповідь, у ведене (following) становище назад.

Третій аспект руху legato – підйоми та зниження (Rise Fall), які афільовані з поняттям «bodyswing» – маятниковий рух тулуба, та «body-flight» – «вишуканий момент невагомості, виклик гравітації, перед початком коливання наступного такту музики» [24].

Як зазначає А. Мур: «Слід пам’ятати, що ноги – це частина корпусу, і що підйом та зниження корпусу, які є необхідним елементом танцю – це результат активної роботи м’язів ніг» [22].

У цьому процесі Rise Fall стопа й гомілки є одним з інструментів, що використовуються для створення підйомів та знижень (стопи при цьому повинні працювати «безшумно»). Головними ж його двигунами є коліна та свінг корпусу. Підйоми та зниження корпусу входять до тих аспектів плавності, які передають артистизм руху та створюють природне відчуття підйому.

Четвертий аспект legato – Sway – «нахил тіла вправо або вліво від щиколоток догори» [22], тобто відхилення вертикальної осі корпусу від перпендикуляра до паркету, яке використовується, коли вага тіла коливається в бік, як на другому та третьому кроках основного ходу Повільного вальсу, Повільного фокстроту, Квікстепу чи Віденського вальсу. Особливо слід зауважити, що цей нахил не може існувати без імпульсу тіла (свінгу), а кут відхилення, необхідний для підтримки рівноваги, залежить від швидкості пересування по підлозі. Рівняння Swing/Sway є змінною. Чим швидше тіло рухається під час повороту та/або чим більша зміна вирівнювання, тим більший кут коливання необхідний для підтримки рівноваги. Правильно виконаний sway створює об’ємний візуальний образ танцю, що надає йому невагомості легкого характеру.

Нахил (sway) є завершальним елементом у «чотирьох потоках» плинності – квартеті, який з’єднується в єдину гармонійну текучу модель руху тіла та ніг, є одним із найважливіших способів, за допомогою яких танцюрист може надати художньої виразності бальним танцям.

Танцювальне стаккато як візуальне втілення стаккато в музиці – це «спосіб руху, в якому різкі елементи танцю чергуються з несподіваними раптовими зупинками» [2; с. 97], це кроки зі швидкими напливами енергії та різкі рухи.

Стаккато в танці реалізується переважно через роботу ніг. Коли при виконанні будь-якої фігури використовується стаккато, ногу слід швидко поставити на паркет, а потім не рухати до кінця такту, поки не настане час рухатися знову. Далі слід швидко перейти до наступного кроку, витрачаючи стільки ж часу, твердо стояти на паркеті й не рухатися.

Стаккато також виявляється в танцях у рухах верхньої частини тіла, наприклад, різкий перехід від закритого положення до променадного положення (позиції), що є характерним для Танго. У цьому разі рух має відбуватися миттєво, і після початкової дії не повинно бути активності у верхній частині тіла.

Стаккато – це традиційний спосіб виконання танцю Танго, оскільки його музика традиційно є стаккато, і виконавці повинні мати змогу виконувати кожну фігуру зі стаккато.

«Батьком» стаккато у формі Танго вважають Анрі Жака (Henry Jacques) – одного із найвідоміших і найдосвідченіших танцюристів бальних танців 1930-х років – тричі непереможного чемпіона Великобританії серед професіоналів з бальних танців, а також наукового співробітника, екзаменатора та Члена Виконавчої ради Імперського товариства викладачів танців, автора танцю-

вального бестселера «Ballroom Dancing. The Theory and Practice of the Revised Technique».

Європейські танці, як вид спортивних бальних танців репрезентують «окремий вектор розвитку та становлення бальної хореографії на спортивний шлях розвитку, який підпорядковується спортивній системі оцінювання та узаконених елементів виконання того чи іншого танцю» [17].

Система суддівства в європейських танцях (за версією Міжнародної федерації танцювального спорту) передбачає оцінку спортивно-танцювальних дуетів за чотири компонентами. «Підкомпоненти компоненту «рух під музику» (Movement to music): рахунок (таймінг) та зміщення рахунку – коректне виконання кроків та дій у відповідності із основним, синкопованим та зміщеним рахунками; ритм – використання енергії, швидкості руху тіла, коректної роботи стоп, точного вираження музичних та ударних акцентів (поєднання сильних, середніх і слабких ударів) для інтерпретації та відтворення характеру танцю; музична структура – розуміння танцюристами усіх музичних елементів (фраза, мелодія, приспів, інтенсивність, сильні та слабкі такти, тощо)» [8; с. 169], де під поняттям хронометраж або час (timing) слід розуміти правильне використання темпу (швидкості музики) виконання кроків або дій. Ритм вбачається як впорядкована послідовність сильних і слабких пульсацій або ударів однакової тривалості.

В спортивних танцях поняття «критерії суддівства» (за версією WDSF) розуміються як «правила, що засновані на створенні ідеальної моделі танцювального спорту, яку кожен арбітр повинен враховувати при оцінюванні танцювальних пар. Ідеальна модель – це абсолютне відтворення всіх технічних та естетичних аспектів спортивного танцю. Ця модель створюється на основі досвіду суддів, тренерів та спортсменів і базується на результатах наукових досліджень» [3; с.38].

Музичною основною композицій європейських танців виступає зазвичай професійна пісня як куплетне-варіаційна форма, структурною одиницею якої є музичний період – мелодійна лінія композиції, побудована за допомогою серії ритмічно організованих одиночних нот різної висоти, тембру, гучності та тривалості й занята горизонтально на пентаграмі нотного стану як єдине ціле – поетична лінія. Подібно до того, як писемна мова поділяється на речення й абзаци, мелодія часто складається з однієї чи кількох музичних фраз, які повторюються протягом пісні чи твору. Зазвичай вони складаються з 8 тактів.

Музичальність, яка властива творчій особі балетмейстера – автора хореографічних творів, виявляється, насамперед, у природі художнього таланту митця – як здатність до сприйняття, осягнення та переживання музики, як спрямованість до органічного втілення музичної основи у своїй творчості, як хист до творення форм музично-хореографічного синтезу. Але, що є вкрай важливим, музичальність проступає в якостях, які характеризують саме творіння балетмейстерів-митців – хореографічні твори.

Витоки сучасного розуміння музичальності хореографії походять з творчості хореографів-

музикантів епохи Бароко – Е. де Кавальєрі, П. Бошана, Ж-Б. Люлі, які вільно та професійно володіли виразними сферами та ресурсами обох мистецтв – музики й хореографії, і які здійснили розробку засадничих принципів музично-хореографічного синтезу.

Так, багатогранний геній чи не найголовнішого майстра французького бароко Жана-Батіста Люлі (1632-1687 р.р.) виявився майже у всіх сферах музичного й хореографічного мистецтва – французький композитор та придворний музикант французького короля Людовика XIV, скрипаль й танцюрист, балетмейстер та диригент, засновник французької національної опери й оперного жанру «лірична трагедія» («tragédie mise en musique»), характерною ознакою якої був «балет в опері», в яких співаки вперше почали виступати без масок, а жінки танцювати в балеті на публічній сцені.

Значним був і прямий вплив композитора на мистецтво хореографії, бо відомо «...що вся його музика була, за визначенням, зручна для танцю (danseable)» [20; р. 32] і, за свідченням його сучасників, Люлі «був змушений сам вигадувати балетні виходи, пристосовані до звуків його музики <...> міняв виходи, вигадував виразні па, відповідні до сюжету, а коли було треба, починав танцювати перед танцівниками, аби змусити їх скоріше зрозуміти свій задум» [19; с. 46].

Втілена в кожному творчому акті діяльності хореографа, музичальність сповнює собою всю художню практику танцювального мистецтва, зокрема європейських танців, отримавши всеосяжне значення, яке поширюється на культуру бального танцю, його закони і традиції.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Аналіз сенсу поняття «музичальність» в хореографічному мистецтві, зокрема європейських танцях, дозволив визначити, що у художній площині, музичальність в європейських танцях розуміється як властивість культури бального танцю, що формується в процесі музично-хореографічної діяльності балетмейстерів-митців. Доведено, що у психолого-виконавському аспекті вона афільована зі специфічною здатністю танцюристів глибоко переживати музику, відчувати та розуміти її змістовну й технологічну сторону та передавати її у власній художньо-виконавській, візуальній, образно-пластичній інтерпретації. Обґрунтовано сенс музичальності у спортивно-методичному плані як складової уніфікованого еталону успіху спортсмена в танцювальному спорті, як компоненту інтерсуб'єктивної моделі, узагальненого досвіду, що адекватно відбиває реальні якості виконання конкурсних варіацій, змагальних композицій showdance та формейшн у танцювальному спорті.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бугаєць Н.А., Пінчук О.І., Пінчук С.І. *Мистецтво балетмейстера: навчально-методичний посібник*. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2012.
2. Бугаєць Н.А., Пінчук О.І., Пінчук С.І. *Теорія та методика викладання європейських танців: навчально-методичний посібник*. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2013.

3. Горбенко О., Лисенко А. Особливості методики суддівства змагань зі спортивних танців і танцювального спорту. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*, 2023. 8 (168), 36-39.

4. Григорчук І., Федюра С. Структура музикальності: основи теоретичного дослідження. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2019. (2).

5. Гусева Г. Поняття музикальності у музичній естетиці XIX – початку XXI ст. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. 2 (38), vol. 1. 70-76.

6. Енська О.Ю., Максименко А.І., Ткаченко О.І. Композиція танцю та мистецтво балетмейстера: навчальний посібник для педагогічних університетів, закладів вищої освіти культури і мистецтв. МОН України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. Суми : ФОП Цьома С.П. 2020.

7. Калужна О.М. Удосконалення фізичної підготовки спортсменів на етапі попередньої базової підготовки у спортивних танцях. (Автореф. дис. канд. наук з фізичного виховання та спорту). Національний університет фізичного виховання та спорту України, Київ. 2014.

8. Кеба М.Є. Сучасна система оцінювання змагань з бальних танців (танцювальний спорт). *Молодий вчений*. 2017. (12). С. 168-171.

9. Лі Хуїфан. (2020). Розвиток музикальності особистості як проблема науково-педагогічного знання. *Молодь і ринок*. 2020. 5 (184). С. 152-156.

10.Мозгальова Н.Г. Музичні здібності, їх сутність і розвиток в процесі інструментально-виконавської підготовки вчителів музики. *Педагогіка вищої та середньої школи: збірник наукових праць*. 2015. (41). С. 98-104.

11.Онофрійчук Л., Пахольчак С., Онофрійчук С. Розвиток музикальності школярів на заняттях з хореографії. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 14 (29). Теорія і методика мистецької освіти, 2023. (29). С. 169-176.

12.Підгаєвська, С.М. Особливості роботи над інструментальними творами в процесі підготовки майбутніх вчителів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 2015. (3). С. 34-39.

13.Путіліна Т.М. Місце класичного танцю у формуванні творчої особистості студентів-хореографів. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2017. (134). С. 178-187.

14.Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: навчально-методичний посібник. Київ: ІЗМН. 1997.

15.Сандюк Л.О., Щубелко, Н.В. (Eds.). Основи культурології: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2012.

16.Спінул І.В., Спінул, О.М. Перспективи розвитку сучасних бальних танців. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2022. (206), С. 259-265.

17.Станішевський Ю. Бальний танець від джерел до сьогодення. *Вісн. АСТУ*. 2002. (4)

18.Сугула В. Узагальнююче визначення поняття спорт як один з базових конструктів узагальнюючої теорії фізичної культури та теорії спорту. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 2018. (1), С. 89-97.

19.Чепалов О.І. Комедія-балет Мольєра «Настирлив» як початок нового музично-театрального жанру. *Аспекти історичного музикознавства : зб. наук. ст.* Харків, ХНУМ. 2021. (25). С. 32-57.

20.Harris-Warrick R. The phrase structures of Lully's Dance Music. *Lully Studies*. Cambridge: Cambridge University Press. 2000. С. 32-56.

21.Jacques H. Ballroom Dancing. The Theory and Practice of the Revised Technique, NATD, London. 1938.

22.Moore A. Ballroom Dancing (1st ed.). Bloomsbury Publishing. 2009. Retrieved from URL: <https://www.perlego.com/book/814925/ballroom-dancing-pdf>.

23.Pinchuk O., Syrotenko, D. Peculiarities of implementing the weight of the partner's head in Show Dance from European dances. Innovative development of science, technology and education. Proceedings of the 3rd International scientific and

practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2023. 753-761.

24.Smith-Hampshire, Harry Making of a Champion series: The four flows. *Dance News newspaper*. Edition 1996. No.1507-1510

REFERENCES

1. Buhaiets, N.A., Pinchuk, O.I., Pinchuk, S.I. (2012). Mystetstvo baletmeistera: navchalno-metodychnyi posibnyk [The art of ballet master: educational and methodological guide] Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody. [in Ukrainian]

2. Bugaets, N.A., Pinchuk, O.I., Pinchuk, S.I. (2013). Theory and methodology of teaching European dances: educational and methodological manual [Theory and methodology of teaching European dances: educational and methodological manual]. Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody. [in Ukrainian]

3. Horbenko, O., Lysenko, A. (2023). Osoblyvosti metodyky suddivstva zmanhan zi sportyvnykh tantsiv i tantsiuvalnoho sportu. [Peculiarities of the methodology of judging competitions in sports dances and dance sports]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova*, 8 (168), S. 36-39. [in Ukrainian]

4. Hryhorchuk, I., Fediura, S. (2019). Struktura muzykalnosti: osnovy teoretychnoho doslidzhennia. [The structure of musicality: the basis of theoretical research] *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*, (2). [in Ukrainian]

5. Husieva, H. (2021). Poniattia muzykalnosti u muzychnii estetysi KhIX – pochatku XXI st. [The concept of musicality in musical aesthetics of the 19th - early 21st centuries.] *Knowledge, Education, Law, Management*. 2 (38), vol. 1. S. 70-76. [in Ukrainian]

6. Enska, O.Iu., Maksymenko, A.I., Tkachenko, O.I. (2020). Kompozysiiia tantsiu ta mystetstvo baletmeistera: navchalnyi posibnyk dlia pedahohichnykh universytetiv, zakladiv vyshchoi osvity kultury i mystetstv [Dance composition and the art of the choreographer: a study guide for pedagogical universities, institutions of higher education of culture and arts] МОН Ukrainy, Sumskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A.S. Makarenka. Sumy : FOP Tsoma S.P. [in Ukrainian]

7. Kaluzhna, O.M. (2014). Udoskonalennia fizychnoi pidhotovky sportsmeniv na etapi poperednoi bazovoi pidhotovky u sportyvnykh tantsiakh. [Improving the physical training of athletes at the stage of preliminary basic training in sports dances] (Avtoref. dys. kand. nauk z fizychnoho vykhovannia ta sportu). *Natsionalnyi universytet fizychnoho vykhovannia ta sportu Ukrainy*, Kyiv. [in Ukrainian]

8. Кеба, М.Е. (2017). Suchasna systema otsiniuvannia zmanhan z balnykh tantsiv (tantsiuvalnyi sport) [Modern system of evaluation of ballroom dance competitions (dance sport)]. *Molodyi vchenyi*. (12). S. 168-171. [in Ukrainian]

9. Li, Khuifan. (2020). Rozvytok muzykalnosti osobystosti yak problema naukovo-pedahohichnoho znannia [The development of individual musicality as a problem of scientific and pedagogical knowledge]. *Molod i rynek*. 5 (184). S. 152-156. [in Ukrainian]

10.Mozghalova, N.H. (2015). Muzychni zdibnosti, yikh sutnist i rozvytok v protsesi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky vchyteliv muzyky [Musical abilities, their essence and development in the process of instrumental training of music teachers]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats*. (41). S. 98-104. [in Ukrainian]

11.Onofriichuk, L., Pakholchak, Ye., Onofriichuk, S. (2023). Rozvytok muzykalnosti shkoliariv na zaniattiakh z khoreohrafii [Development of musicality of schoolchildren in choreography classes]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*. 14 (29). Teoriia i metodyka mystetskoï osvity, (29). S. 169-176. [in Ukrainian]

12.Pidhaievskia, S.M. (2015). Osoblyvosti roboty nad instrumentalnymi tvoramy v protsesi pidhotovky maibutnix vchyteliv [Peculiarities of work on instrumental works in the process of training future teachers]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, (3), S. 34-39. [in Ukrainian]

13.Putilina, T.M. (2017). Mistse klasychnoho tantsiu u formuvanni tvorchoi osobystosti studentiv-khoreohrafiv [The place of classical dance in the formation of the creative

personality of choreographer students]. Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky. (134). S. 178-187. [in Ukrainian]

14. Rostovskiy, O.Ia. (1997). Pedahohika muzychnoho sprymannia: navchalno-metodychni posibnyk [Pedagogy of musical perception: educational and methodological manual]. Kyiv: IZMN. [in Ukrainian]

15. Sandiuk, L.O., Shchubelko, N.V. (Eds.). (2012). Osnovy kulturolohii: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of cultural studies: a study guide]. K.: Tsentri uchbovoi literatury. [in Ukrainian]

16. Spinul, I.V., Spinul, O.M. (2022). Perspektyvy rozvytku suchasnykh balnykh tantsiv [Prospects for the development of modern ballroom dances]. Naukovi zapysky. Seria: Pedahohichni nauky, (206), S. 259-265. [in Ukrainian]

17. Stanishkevskiy, Yu. (2002). Balnyi tanets vid dzhherel do sohodennia. Visn. ASTU. [in Ukrainian]

18. Sutula, V. (2018). Uzahalniuiuche vyznachennia poniattia sport yak odyn z bazovykh konstruktiv uzahalniuiuchoi teorii fizychnoi kultury ta teorii sportu. [The general definition of the concept of sport as one of the basic constructs of the general theory of physical culture and the theory of sports] Slobozhanskiy naukovo-sportyvnyi visnyk, (1), S. 89-97. [in Ukrainian]

19. Chepalov, O.I. (2021). Komediiia-balet Moliera «Nastyrylyvi» yak pochatok novoho muzychno-teatralnoho zhanru [Moliere's comedy-ballet "Intrusive" as the beginning of a new music-theatre genre] Aspekty istorychnoho muzykoznavstva : zb. nauk. st. Kharkiv, KhNUM. (25). S. 32-57. [in Ukrainian]

20. Harris-Warrick, R. The phrase structures of Lully's Dance Music. Lully Studies. Cambridge: Cambridge University Press. 2000. 32-56. [in English]

21. Jacques, H. Ballroom Dancing. The Theory and Practice of the Revised Technique, NATD, London. 1938. [in English]

22. Moore, A. Ballroom Dancing (1st ed.). Bloomsbury Publishing. 2009. Retrieved from URL: <https://www.perlego.com/book/814925/ballroom-dancing-pdf>.

23. Pinchuk, O., Syrotenko, D. (2023). Peculiarities of implementing the weight of the partner's head in Show Dance from European dances. Innovative development of science, technology and education. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 753-761. [in Ukrainian]

24. Smith-Hampshire. (1996). Harry Making of a Champion series: The four flows. Dance News newspaper. Edition No. 1507-1510 [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БУГАЄЦЬ Наталія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Наукові інтереси: сучасні тенденції хореографічної освіти в Україні та світі.

ПІНЧУК Ольга Іванівна – доцент кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Наукові інтереси: бальний танець у системі професійної хореографічної освіти.

МУКІН Владислав Сергійович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Наукові інтереси: хореографічне навчання, методика викладання сучасного бального танцю.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BUGAYETS Nataliya Anatoliyivna – Candidate of Pedagogic sciences, professor of Design Department of Choreography, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Scientific interests: modern trends in choreographic education in Ukraine and the world.

PINCHUK Olga Ivanovna – Assistant Professor, of Choreography, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Scientific interests: ballroom dance in the system of professional choreographic education.

MUKIN Vladyslav Serhiyevich – Student of the second (masters) level of higher education of the Faculty of Arts, Department of Choreography, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Scientific interests: choreographic training, methods of teaching modern ballroom dance.

Стаття надійшла до редакції 07.08.2024 р.

УДК 378:004.9(477.52):355.45

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-32-38

ГРИНЬОВА Марина Вікторівна –

доктор педагогічних наук, професор, ректор

Полтавського національного

педагогічного університету імені В. Г. Короленка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3912-9023>

e-mail: grinovamv@gmail.com

ХОМЕНКО Любов Григорівна –

кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри

теорії і методики технологічної освіти

Полтавського національного педагогічного університету

імені В.Г. Короленка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6806-2783>

e-mail: ljudv.dzjuba@gmail.com

**СТРАТЕГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ ПНПУ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА**

У статті досліджуються стратегії та перспективи цифровізації вищої освіти в умовах воєнного періоду на прикладі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (ПНПУ імені В.Г. Короленка). Зміни, спричинені воєнними діями, створюють нові виклики та вимагають адаптації освітніх закладів до нових реалій, що зумовлює актуальність дослідження цифровізації як ключового елементу стійкості та ефективності освітнього процесу.

Основну увагу приділено аналізу впровадження цифрових технологій в освітній процес ПНПУ імені В.Г. Короленка, визначенню ефективності існуючих стратегій та оцінці можливих шляхів їх подальшого розвитку. У дослідженні використовуються методи

якісного та кількісного аналізу, включаючи опитування, інтерв'ю з представниками адміністрації, викладачами та здобувачами вищої освіти університету.

У результаті дослідження встановлено, що ПНПУ оперативного адаптувалася до нових умов, запровадивши комплексну цифрову стратегію. Ключові елементи цієї стратегії включають розширення використання платформ для дистанційної освіти, впровадження нових форм електронних освітніх ресурсів, розвиток цифрових компетенцій учасників освітнього процесу, а також забезпечення технічної підтримки та доступу до інтернету.

Аналіз показав, що цифровізація сприяє підвищенню якості освіти за рахунок більшої гнучкості освітнього процесу, доступності освітніх матеріалів та можливостей для індивідуалізації освіти.

Дослідження окреслює перспективи подальшого розвитку цифровізації вищої освіти, важливим напрямом є розвиток міжнародного співробітництва та обміну досвідом у сфері цифрової освіти, що може сприяти підвищенню конкурентоспроможності українських університетів на світовому рівні.

Таким чином, дослідження стратегії та перспективи цифровізації вищої освіти в умовах воєнного періоду на прикладі ПНПУ імені В.Г. Короленка свідчить про необхідність комплексного підходу до впровадження цифрових технологій, що включає як технічні, так і педагогічні аспекти. Позитивні результати, досягнуті університетом, демонструють можливість ефективної адаптації до нових умов та створення стійкої освітньої системи, здатної забезпечити високий рівень освіти навіть в умовах кризи.

Ключові слова: стратегії та перспективи цифровізації, вища освіта, цифрова трансформація, освітні технології, онлайн-освіта, електронні ресурси, освітні інновації.

GRYNOVA Marina Viktorivna –

Doctor of pedagogical sciences, professor, rector Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3912-9023>

e-mail: grinovamv@gmail.com

KHOMENKO Liubov Hryhorivna –

candidate of physical and mathematical sciences, associate professor of the department theories and methods of technological education

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6806-2783>

e-mail: ljudv.dzjuba@gmail.com

STRATEGIES AND PROSPECTS FOR THE DIGITALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN WARTIME: ANALYSIS ON THE EXAMPLE OF POLTAVA V. G. KOROLENKO NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY

The article explores the strategies and prospects of digitalization of higher education in the context of wartime on the example of Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko (PNPU). Changes caused by military operations create new challenges and require the adaptation of educational institutions to new realities, which makes it important to study digitalization as a key element of the sustainability and efficiency of the educational process.

The main attention is paid to analyzing the introduction of digital technologies in the educational process of the V.G. Korolenko National Pedagogical University, determining the effectiveness of existing strategies and assessing possible ways of their further development. The study uses qualitative and quantitative analysis methods, including surveys, interviews with representatives of the administration, teachers and students of the university.

The study found that PNPU quickly adapted to the new conditions by implementing a comprehensive digital strategy. The key elements of this strategy include expanding the use of distance education platforms, introducing new forms of electronic educational resources, developing digital competencies of participants in the educational process, as well as providing technical support and access to the Internet.

The analysis showed that digitalization contributes to improving the quality of education through greater flexibility of the educational process, accessibility of educational materials, and opportunities for individualization of education.

The study outlines the prospects for further development of the digitalization of higher education, an important area is the development of international cooperation and exchange of experience in the field of digital education, which can help to increase the competitiveness of Ukrainian universities at the global level.

Thus, the study of the strategy and prospects for the digitalization of higher education in wartime on the example of the V.G. Korolenko National Pedagogical University shows the need for a comprehensive approach to the introduction of digital technologies, including both technical and pedagogical aspects. The positive results achieved by the university demonstrate the possibility of effective adaptation to new conditions and the creation of a sustainable educational system capable of providing a high level of education even in times of crisis.

Key words: strategies and prospects of digitalization, higher education, digital transformation, educational technologies, online education, electronic resources, educational innovations.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному світі цифрова трансформація вважається необхідною, що суттєво впливає на різні сфери суспільства, зокрема на систему освіти. Однією з ключових галузей, яка переживає значні зміни, є освіта [1]. Це пов'язано з розв'язанням ряду важливих завдань, включаючи надання майбутнім фахівцям необхідних навичок, адаптацію до нових освітніх концепцій та ефективне використання сучасних інформаційних технологій [2].

Україна, як і багато інших країн, активно впроваджує цифрові технології у сфері вищої освіти та підготовки майбутніх учителів, особливо

у період воєнного конфлікту [5]. Цифрова трансформація стає особливо актуальною під час війни, оскільки вона дозволяє забезпечити безперервність освітнього процесу навіть у найважчих умовах.

Застосування онлайн-освіти та цифрових інструментів дозволяє проводити освітній процес на відстані, забезпечуючи доступ до якісної освіти незалежно від місцезнаходження та ситуації [2]. Це робить освіту більш гнучкою та доступною для різних груп здобувачів вищої освіти і дозволяє вчителям та педагогам застосовувати інноваційні освітні методи з більшою ефективністю. Загалом, цифрова трансформація в освіті під час воєнного періоду виступає як стратегічний інструмент, що

допомагає забезпечувати стабільність та якість освітнього процесу, навіть у непередбачуваних умовах.

Професійна підготовка вчителів українських шкіл звертається до змін у парадигмі викладання. Набуття компетенцій у сфері онлайн-освіти, використання відкритих освітніх ресурсів та розвиток освітніх дистанційних форматів є необхідними аспектами сучасного вчителя. Якісні зміни в освітньому середовищі необхідно підтримувати глобальними трансформаціями та цифровізацією, що передбачає впровадження сучасних цифрових технологій. Проте, часто цифровізацію розглядають як модний тренд, обмежуючись поверхневими застосуваннями для оцінювання знань учнів або візуалізації освітнього матеріалу за допомогою хмарних технологій, цифрової обробки даних та програмного забезпечення [3].

Впровадження цифровізації в освітній процес має за мету підвищення ефективності освіти та створення нового освітнього середовища. Ця технологічна трансформація впливає на всі аспекти освіти, починаючи від організації освітніх програм і закінчуючи методами оцінювання та залученням здобувачів вищої освіти до активного освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Початок досліджень з інформатизації у суспільному житті відбувся у 1980-х роках з участю видатних українських вчених, таких як Е. Семенюк, В. Міхалевич, Ю. Канигін, В. Калитич та інші [6].

Аналізуючи різні аспекти впровадження цифровізації в освітній простір, можна зазначити, що це питання активно досліджується вченими як у світі, так і в Україні. Зокрема, іноземні дослідники, такі як К. Бассет, К. Гере, Г. Грибер, М. Деузе, Г. Крибер і Р. Мартін, Л. Манович, Дж. Стоммел, М. Хенд, зосереджуються на різних аспектах цифровізації в освіті [7].

Українські дослідники, такі як В. Биков, Д. Галкін, М. Жалдак, М. Лещенко, П. Матюшко, О. Овчарук та інші, також вивчають це питання та присвячують свої дослідження аспектам впровадження цифровізації в освітній процес.

Зокрема, І. Бородкіна, Г. Бородкін, І. Кучеран, С. Карплюк та інші досліджують цифрову трансформацію освіти, В. Афанасьєв, В. Биков, Ю. Батурін, Д. Белл, Р. Бріен, Н. Вінер, Р. Гуревич, А. Девід, Ю. Жук, М. Жалдак, Л. Землянова, М. Мазур, П. Росс, А. Урсул, В. Шолохович акцентують увагу на інформатизації освіти, а М. Нетреба, І. Тимофєєва та інші досліджують питання інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів [7].

Дослідження важливі для розуміння та ефективного впровадження цифровізації в освітній процес, оскільки вони дозволяють виявити ключові проблеми, перешкоди та можливості, пов'язані з цим процесом.

Незважаючи на активний інтерес наукової громадськості, питання впровадження цифровізації в освітню сферу під час воєнного стану в Україні та питання підготовки вчителів залишаються предметом подальшого, більш детального дослідження.

Ці обставини визначили вибір теми для майбутніх наукових досліджень.

Метою даної статті є аналіз перспектив розвитку цифровізації вищої освіти в Україні, з фокусом на формування компетентних фахівців для сучасного ринку праці, через вивчення нових горизонтів цифровізації освітнього процесу та підготовки майбутніх педагогів, особливо в умовах воєнного періоду, зокрема на прикладі ПНПУ імені В.Г. Короленка.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сьогоднішній момент цифрові технології не можна розглядати окремо від освітньої системи, особливо щодо підготовки майбутніх учителів [1]. У воєнний час, коли безпека та ефективність стають пріоритетами, зміни у форматах освіти та комунікації стають невід'ємною частиною освіти. Війна в Україні вплинула на всі сфери життя, включаючи освіту, що призвело до суттєвих змін у системі вищої освіти та підготовці вчителів [2]. Цифрова трансформація стала ключовим фактором, який допомагає українським університетам та педагогічним закладам вищої освіти (ЗВО) продовжувати свою роботу, адаптуватися до нових викликів і готувати фахівців, що відповідають сучасним потребам суспільства.

У зв'язку з бойовими діями, багато українських університетів та педагогічних закладів перейшли на онлайн-формат освіти. Це призвело до зростання використання платформ дистанційної освіти, таких як Moodle, Zoom, Google Classroom, та інших.

Університети та педагоги активно користуються онлайн-ресурсами для доступу до освітніх матеріалів, електронних бібліотек, відеолекцій, вебінарів тощо. Це дозволяє усім учасникам освітнього процесу продовжувати освіту навіть при відсутності доступу до традиційних бібліотек та аудиторій. Викладачі все частіше використовують інтерактивні освітні методи, такі як онлайн-тести, вікторини, форуми, чати тощо.

Багато університетів та педагогічних закладів розробили власні онлайн-курси з різних дисциплін. Це дає можливість здобувачам вищої освіти отримувати якісну освіту, не виходячи з дому. Соціальні мережі також стали важливим інструментом для комунікації між викладачами та здобувачами вищої освіти, а також для поширення інформації про освітні програми та події.

Цифровізація в Україні у воєнний період стає ключовим фактором у полегшенні доступу до освіти для мешканців віддалених районів та осіб з обмеженими можливостями у відвідуванні традиційних освітніх закладів [10]. Онлайн-формат освіти дозволяє здобувачам вищої освіти гнучко планувати свій час та здобувати освіту в зручному для них темпі. Використання інтерактивних освітніх методів зробило освітній процес більш цікавим та захоплюючим, а цифрові технології надають можливість персоналізувати освіту, враховуючи індивідуальні потреби та особливості кожного учасника освітнього процесу [14]. Крім того, використання онлайн-ресурсів та платформ дистанційної освіти допомагає ЗВО знизити витрати на освітні послуги.

Умови воєнного стану створюють необхідність активізації та пошуку нових горизонтів у цифровізації освітнього процесу в Україні [2]. Сучасні технології стають ключовим інструментом для забезпечення неперервного доступу до освіти та підтримки освітніх процесів у складних умовах [4].

Варто звернути увагу на впровадження віртуальної реальності та інших інноваційних технологій у освітній процес. Це сприятиме підвищенню зацікавленості учасників освітнього процесу та забезпечує більш ефективне засвоєння матеріалу. Використання віртуальних екскурсій або симуляцій допомагає краще зрозуміти складні концепції. Крім того, важливо забезпечити високу кількість доступних онлайн-ресурсів для самостійного вивчення та підтримки освітнього процесу. Це може бути відкриті інтернет-платформи з освітніми матеріалами, веб-семінари з провідними фахівцями, онлайн-бібліотеки тощо.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка активно впроваджує сучасні технології та цифровізацію в освітній процес, що є прикладом модернізації вищої освіти в Україні. Одним з ключових напрямків цифровізації університету є використання електронних платформ та веб-сервісів для освітніх цілей.

Згідно зі статистичними даними за 2023 рік, понад 95% викладачів університету активно вибирають електронні освітні платформи, такі як Moodle та Google Classroom, для організації освітнього процесу. Близько 85% освітніх курсів мають повноцінну онлайн-складову, що включає відеолекції, тести та ін.

Університет використовує платформи для онлайн освіти, такі як Moodle, Blackboard, Google Classroom та інші, щоб забезпечити майбутнім вчителям доступ до освітніх матеріалів, завдань, тестів та інших ресурсів в будь-який зручний для них час. Це дозволяє здобувачам вищої освіти самостійно опановувати матеріал та працювати з ним не обмежуючись традиційними часовими та просторовими рамками.

Згідно з останніми статистичними даними, близько 85% здобувачів вищої освіти активно використовують платформу Moodle для доступу до освітніх матеріалів та виконання завдань. Платформа Blackboard використовує приблизно 60% здобувачів вищої освіти, тоді як Google Classroom залучає 75% користувачів. Крім того, інші онлайн-ресурси та платформи застосовуються близько 40% здобувачів вищої освіти для підтримки освітнього процесу.

Крім того, університет активно використовує інтерактивні цифрові ресурси для залучення усіх учасників освітнього процесу. Використання електронної пошти, відеоконференцій, чатів та форумів дозволяє здійснювати дистанційну комунікацію та консультації, що є невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу.

Відповідно до результатів внутрішнього опитування, проведеного серед учасників освітнього процесу університету у 2023 році, 92% респондентів відзначили, що активно використовують корпоративну електронну пошту для комунікацій. Відеоконференції є популярним

засобом для проведення дистанційних лекцій та семінарів, що підтвердили 87% опитаних. Чати та форуми також користуються значним попитом, про що свідчать дані, відповідно до яких 78% респондентів регулярно беруть участь в обговореннях на цих платформах. Ці цифрові ресурси суттєво сприяють підвищенню всіх рівнів успішності учасників освітнього процесу, забезпечуючи гнучкість та доступність.

Однією з найпопулярніших платформ, що використовуються в університеті, є Moodle (Рис.1.). Вона надає можливість створювати курси, завдання, форуми та інші інтерактивні матеріали для освітнього процесу та спілкування здобувачів вищої освіти з викладачами.

Крім того, університет активно користується платформою Blackboard Learn, яка також дозволяє створювати курси, відео- та аудіоуроки, виконувати тести та завдання, а також має інструменти для співпраці та обговорення. Ще однією популярною платформою є Canvas, яка дозволяє створювати інтерактивні курси, проводити відеоконференції, спілкуватися через чати та форуми.

Додатково, університет використовує Google Classroom, безкоштовний інструмент від Google, який надає педагогам можливість створювати курси, надавати завдання та ресурси, спілкуватися зі здобувачами вищої освіти через Gmail та Hangouts.

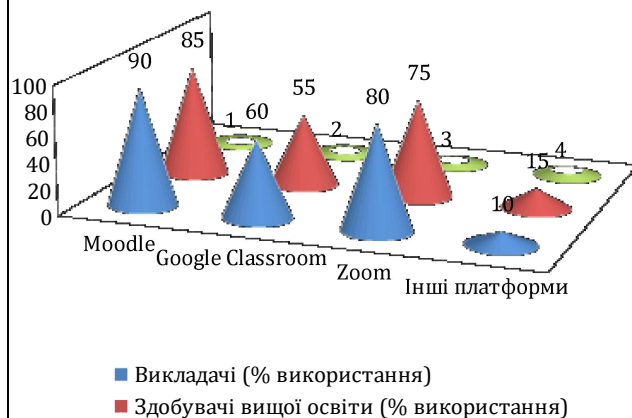


Рис. 1. Графік використання кожної з цифрових платформ серед викладачів та здобувачів вищої освіти на основі проведеного опитування.

Також варто зазначити платформу edX, яка спеціалізується на масових відкритих онлайн-курсах (MOOCs) з різних предметів, та Coursera, яка також надає доступ до широкого спектру курсів з різних предметів та дозволяє учасникам освітнього процесу вивчати їх у своєму темпі.

За даними наукового дослідження, проведеного серед учасників освітнього процесу, які вибирають Google Classroom, виявлено наступні статистичні показники. Педагоги, які використовують Google Classroom, відзначають зниження часу, витраченого на адміністративні питання, на 30% у порівнянні з традиційними освітніми методами. За даними статистики edX, кількість зареєстрованих користувачів збільшилася на 40% протягом останнього року. Це сприяє

зростанню інтересу до вивчення різних предметів в онлайн-форматі. Також Coursera фіксувала збільшення кількості курсів із різними предметами на 20% за останній рік. Здобувачі вищої освіти відзначають можливість вивчати матеріали у своєму темпі, що посилює підвищення рівня засвоєння знань та розвитку самостійності в освіті.

Ці цифрові платформи мають різноманітні функції, які сприяють персоналізації освіти та підвищують його ефективність у Полтавському національному педагогічному університеті.

Згідно з результатами опитування, проведеного серед здобувачів вищої освіти та викладачів університету, було виявлено, що 85% здобувачів вищої освіти та 90% викладачів активно вибирають цифрові платформи для освітнього процесу. Серед найпопулярніших платформ виділяються Moodle, Google Classroom та Zoom. Використання цих інструментів дозволяє забезпечити безперервність освітнього процесу, особливо в умовах воєнного стану в Україні (рис. 1).

Аналіз рівня компетентності викладачів у використанні даних платформ показав, що 85 % викладачів мають високий рівень володіння цифровими технологіями, 10 % – середній рівень, і лише 5% потребують додаткової освіти.

Це свідчить про високий рівень готовності викладацького складу до впровадження цифрових технологій у освітній процес, який значно змінився за останні 5 років (Рис. 2).

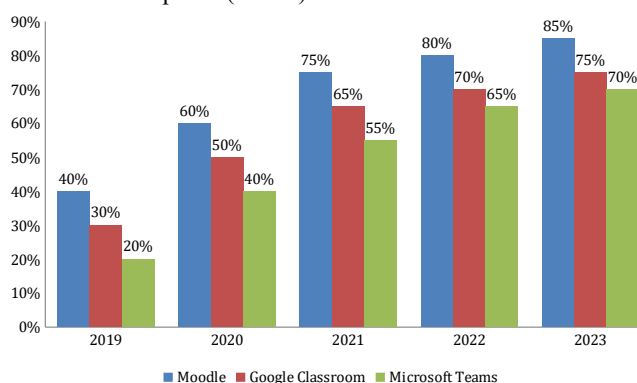


Рис. 2. Графіку зміни рівня компетентності викладачів з (2019-2023 рр.)

2019 рік – рівень компетентності був низьким, оскільки більшість викладачів використовували традиційні освітні методи. З початком пандемії COVID-19, різко зросла потреба у використанні онлайн-платформ, що призвело до значного збільшення рівня компетентності. Після року активного використання онлайн-платформ, викладачі продовжували підвищувати свою компетентність через тренінги та самостійне навчання. У зв'язку з воєнним станом (2022 р.), викладачі продовжують вдосконалювати свої професійну компетентність, пристосовуючись до змінюваних умов. Впровадження нових технологій та методик стало необхідним для забезпечення доступу до якісної освіти у складних умовах конфлікту. Організація систематичного професійного розвитку викладачів у Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка та

підтримка з боку університетських структур є ключовими аспектами підтримки високого рівня компетентності. Це дозволяє забезпечити якісну освіту та підтримку для здобувачів вищої освіти у складні часи.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка представляє собою один із провідних педагогічних освітніх закладів, що успішно інтегрує цифрові технології у свою освітню практику. Використання сучасних цифрових інструментів для організації онлайн-заходів є неодмінною складовою його освітнього процесу. Університет регулярно проводить вебінари та онлайн-конференції з використанням спеціалізованих веб-платформ, таких як Zoom або Microsoft Teams. Щорічно університет організовує науково-практичні конференції, де учасники можуть долучитися до заходу онлайн і представити свої дослідження віддалено, що дозволяє залучити учасників з різних країн та регіонів без необхідності фізичного присутності.

Такі ініціативи університету сприяють не лише розширенню можливостей освіти для здобувачів вищої освіти з різних регіонів, а й створюють нові можливості для активної участі у освітньому процесі, збільшуючи доступність та доступ до знань.

Згідно з результатами дослідження, 70% здобувачів вищої освіти вважають, що цифровізація позитивно впливає на якість освіти, забезпечує доступ до різноманітних ресурсів та інтерактивних матеріалів. 60% викладачів також відзначають, що використання цифрових технологій сприяє підвищенню мотивації учасників освітнього процесу та покращенню їхніх освітніх результатів.

Таким чином, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка виступає як відомий приклад успішної цифровізації та використання сучасних технологій в освітній сфері, сприяючи підвищенню якості та доступності освіти для своїх здобувачів вищої освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку.

Проведене дослідження дозволило виявити ряд ключових аспектів цифровізації вищої освіти в умовах воєнного періоду на прикладі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Використання цифрових платформ для дистанційної освіти, таких як Moodle та Zoom, значно покращило можливість проведення освітнього процесу в умовах воєнного періоду. Це дозволило зберегти безперервність освітнього процесу та забезпечити доступ майбутніх вчителів до освітніх матеріалів.

Значна частина учасників освітнього процесу успішно адаптувалась до нових освітніх умов, що свідчить про високий рівень гнучкості та готовності до змін. Проте, для повної адаптації необхідно подальше підвищення кваліфікації викладачів та технічна підтримка здобувачів вищої освіти.

Попри загальний успіх цифровізації, існують значні інфраструктурні виклики, зокрема нестабільний доступ до Інтернету та недостатність технічного обладнання для деяких учасників

освітнього процесу. Воєнний період значно вплинув на їх психологічний стан, що вимагає додаткової уваги та впровадження психологічної підтримки в рамках освітнього процесу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Для подальшого вдосконалення цифровізації вищої освіти в умовах воєнного періоду необхідно зосередитися на таких напрямках досліджень:

1. Розробка та впровадження інтегрованих цифрових платформ, що об'єднують різні аспекти освітнього процесу, зокрема оцінювання, зворотній зв'язок та комунікацію між всіма учасниками освітнього процесу.

2. Підвищення кваліфікації викладачів через розробку та впровадження програм, спрямованих на володіння сучасними цифровими технологіями та методиками дистанційної освіти.

3. Детальне дослідження впливу воєнного періоду на психологічний стан здобувачів вищої освіти та викладачів, а також розробка відповідних програм підтримки для них.

4. Аналіз можливостей покращення інфраструктури для забезпечення стабільного доступу до Інтернету та технічного обладнання для всіх учасників освітнього процесу.

5. Систематичний моніторинг ефективності використання різних цифрових технологій та методів дистанційної освіти з метою своєчасного коригування та удосконалення освітнього процесу.

Дані напрямки досліджень сприятимуть покращенню якості вищої освіти в умовах воєнного періоду та забезпечать її стійкість до майбутніх викликів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Сучасний стан цифрової трансформації освіти. URL: https://www.researchgate.net/publication/351136337_SUCASNIJ_STAN_CIFROVOI_TRANSFORMACII_OSVITI/citations

2. Цифрова трансформація освіти в умовах війни: антикризові рішення, можливості, плани. URL: <https://sites.google.com/view/digtransf/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8>

3. Іванова С. М., Кільченко А. В. Цифрова трансформація освіти і науки: зарубіжний досвід. *Актуальні питання сучасної інформатики*: збірник наукових праць VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю "Сучасні інформаційні технології в освіті та науці". Житомир: Вид-во ЖДУ, 2021. С. 62–66. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727860/>

4. Биков В. Цифровізація освіти – імператив інтеграції України у світовий інформаційний простір. *Освіта і суспільство*. 2022. № 10. С. 6. URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2936/

5. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи (Безпечно середовище для учнів та вчителів: виклики та практичні рішення): зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 3 березня 2022 р.) / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: Інститут цифровізації освіти НАПН України, 2022. 106 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731095/1/%D0%A6%D0%98%D0%A4%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%9F%D0%95%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F_%202022.pdf

6. Матвієнко О., Цивін М. Цифровізація: освітній контекст. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 11. С. 28–35.

7. Манойленко Н. В., Кононенко С. О., Крамаренко Н. М. Цифровізація освітнього процесу в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти. *Наукові записки*.

Педагогічні науки. 2021. № 201. С. 108–112. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-201-108-112>

8. Домбровська С. О. Вища освіта в умовах пандемії: сучасні виклики організації освітнього процесу. *Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2020. С. 216–218.

9. Арешонков В. Ю. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. *Вісник НАПН України*. 2020. № 2 (2). С. 1–6.

10. Колеснікова І. В. Цифровізація освітнього процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти. *Науковий часопис Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 78. С. 117–120.

11. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності: наказ МОН України. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennuyatipovoyi-programi-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-z-rozvitkucifrovoyi-kompetentnosti> (дата звернення: 14.05.2022).

12. Семеніхіна О. В., Юрченко А. О., Сбруєва А. А. та ін. Відкриті цифрові освітні ресурси в галузі ІТ: Кількісний аналіз. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75, № 1. С. 331–348.

13. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Опушко Н. Р., Ільницька Т. С., Плахотнюк Г. М. Роль цифрових технологій навчання в епоху цивілізаційних. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 62. С. 28–38.

14. Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С., Ілляшенко Н. С. Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни. *Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір*: зб. матеріалів міжнар. наук.-метод. конф. Харків, 2022. С. 7–10. URL: <https://dspace2.khadi.kharkov.ua/handle/123456789/5560>

15. Душенко О. Сучасний стан цифрової трансформації освіти. *Фізико-математична освіта*. 2021. № 28 (2). С. 40–45. URL: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-028-2-007>

REFERENCES

1. Suchasnyi stan tsyfrovoyi transformatsii osvity [The current stage of digital transformation of lighting]. URL: https://www.researchgate.net/publication/351136337_SUCASNIJ_STAN_CIFROVOI_TRANSFORMACII_OSVITI/citations [in Ukrainian]

2. Tsyfrova transformatsiia osvity v umovakh viiny: antykrizovi rishennia, mozhlyvosti, plany [Digital transformation in the minds of the war: anti-crisis solutions, possibilities, plans]. URL: <https://sites.google.com/view/digtransf/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8> [in Ukrainian]

3. Ivanova, S. M., & Kilchenko, A. V. (2021). Tsyfrova transformatsiia osvity i nauky: zarubizhnyi dosvid [Digital transformation of education and science: foreign evidence]. In *Aktualni pytannia sучasnoi informatyky* [Current nutrition of current informatics]: zbirnyk naukovykh prats VI vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu "Suchasni informatsiini tekhnologii v osviti ta nauksi" (pp. 62-66). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727860/> [in Ukrainian]

4. Bykov, V. (2022). Tsyfrovizatsiia osvity – imperatyv intehratsii Ukrainy u svitovy informatsiinyi prostor [Digitalization of lighting – an imperative for the integration of Ukraine into the world of information space]. *Osvita i suspilstvo* [Education and society]. 10. 6. URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2936/ [in Ukrainian]

5. Ovcharuk, O. V. (Ed.). (2022). Tsyfrova kompetentnist suchasnoho vchytelia novoi ukrainskoi shkoly (Bezpechne sere dovyshe chlia uchniv ta vchyteliv: vyklyky ta praktychni rishennia) [Digital competence of the modern teacher of the new Ukrainian school: 2022 (Safe environment for students and teachers: challenges and practical solutions)]: zb. materialiv vseukr. nauk.-prakt. seminaru. Kyiv: Instytut tsyfrovizatsii osvity NAPN Ukrainy. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731095/1/%D0%A6%D0%98%D0%A4%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%9F%D0%95%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F_%202022.pdf

6. Matviienko O., Civin M. Tsyfrovizatsiia: osvitiinyi kontekst. *Visnyk Knizhkovoi palaty*. 2020. № 11. С. 28–35.

7. Manoilenko N. V., Kononenko S. O., Kramarenko N. M. Tsyfrovizatsiia osvitiinyi procesu v umovakh distantsiynogo navchannia v zakladaх vischoi osvity. *Naukovi zapysky*.

0%A4%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%9F%D0%95%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F_%202022.pdf [in Ukrainian]

6. Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2020). Tsyfrovizatsiia: osvittii kontekst [Digitalization: lighting context]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty* [Bulletin of the Book Chamber], 11. 28-35. [in Ukrainian]

7. Manoilenko, N. V., Kononenko, S. O., & Kramarenko, N. M. (2021). Tsyfrovizatsiia osvittioho protsesu v umovakh dystantsiinoho navchannia v zakladakh vyshchoї osvity [Digitalization of the lighting process in the minds of remote learning in the cornerstones of great lighting]. *Naukovi zapysky. Pedagogichni nauky* [Scientific notes. Pedagogical sciences], 201. 108-112. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-201-108-112> [in Ukrainian]

8. Dombrovska, S. O. (2020). Vyshcha osvita v umovakh pandemii: suchasni vyklyky orhanizatsii osvittioho protsesu [Higher education in the conditions of the pandemic: modern challenges of organizing the educational process]. In *Reforma osvity v Ukraini. Informatsiino-analitychne zabezpechennia* [Education reform in Ukraine. Information and analytical support]: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. PP. 216-218. Kyiv. [in Ukrainian]

9. Areshonkov, V. Yu. (2020). Tsyfrovizatsiia vyshchoї osvity: vyklyky ta vidpovidi [Digitalization of high-quality news: clicks and streams]. *Visnyk NAPN Ukrainy* [Newsletter of NAPN of Ukraine], 2 (2). 1-6. [in Ukrainian]

10. Kolesnikova, I. V. (2020). Tsyfrovizatsiia osvittioho protsesu v zakladi pisladyplomnoi pedagogichnoї osvity [Digitalization of the educational process as part of postgraduate pedagogical training]. *Naukovi chasopys Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy* [Scientific clock recorder National. ped. University named after M. P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects], 78. 117-120. [in Ukrainian]

11. Pro zatverdzhennia Typovoї prohramy pidvyshchennia kvalifikatsii pedagogichnykh pratsivnykiv z rozvytku tsyfrovoi kompetentnosti (2021). [About the approval of the Standard Program for the advancement of qualifications of pedagogical workers with the development of digital competence]: nakaz MON Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhenniatipovoyi-programi-pidvishennya-kvalifikatsiyi-pedagogichnykh-pracivnykiv-z-rozvitkucyfrovoyi-kompetentnosti> [in Ukrainian]

12. Semenikhina, O. V., Yurchenko, A. O., & Sbruieva, A. A. ta in. (2020). Vidkryti tsyfrovi osvittni resursy v haluzi IT: Kilkisnyi analiz [Open digital information resources in Galusia IT: Kilkis analysis]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia* [Information technologies and technologies], 75. 1. 331-348. [in Ukrainian]

13. Hurevych, R. S., Kademiia, M. Yu., Opushko, N. R., Ilnitska, T. S., & Plakhotniuk H. M. (2021). Rol tsyfrovyykh tekhnologii navchannia v epokhu tsyvilizatsiinykh [The role of

digital learning technologies in the era of civilization]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy* [Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, experience, problems], 62. 28-38. [in Ukrainian]

14. Illiashenko, S. M., Shypulina, Yu. S., & Illiashenko, N. S. (2022). Tsyfrova transformatsiia osvittioї diialnosti zakladiv vyshchoї osvity Ukrainy v umovakh viiny [Digital transformation of educational activities of higher education institutions of Ukraine in the conditions of war]. In *Vyshcha osvita za novymy standartamy: vyklyky u konteksti didzhitalizatsii ta intehratsii v mizhnarodnyi osvittii prostir* [Higher education according to new standards: challenges in the context of digitalization and integration into the international educational space Higher education according to new standards: challenges in the context of digitalization and integration into the international educational space]: zb. materialiv mizhnar. nauk.-metod. konf. (pp. 7-10). Kharkiv. Retrieved from <https://dspace2.khadi.kharkov.ua/handle/123456789/5560> [in Ukrainian]

15. Dushchenko, O. (2021). Suchasni stan tsyfrovoi transformatsii osvity [The current state of digital transformation of education]. *Fizyko-matematychna osvita* [Physical and mathematical education], 28 (2). 40-45. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГРИНЬОВА Марина Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Наукові інтереси: освітній менеджмент управління проектами.

ХОМЕНКО Любов Григорівна – кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Наукові інтереси: інформаційні технології, цифровізація освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

GRYNOVA Marina Viktorivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, rector Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University.

Scientific interests: educational management, project management.

KHOMENKO Liubov Hryhorivna – candidate of physical and mathematical sciences, associate professor of the department theories and methods of technological education Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University.

Scientific interests: information technology, digitalization of education.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2024 р.

УДК 910.4 (091)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-38-42

ЗЕЛЕНСЬКА Любов Іванівна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри географії та суспільних дисциплін Мукачівського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4022-7731>

e-mail: lubov.zelenska@gmail.com

КОТУБЕЙ Віта Федорівна –

доктор філософії, викладач суспільних дисциплін
ВСП «Гуманітарний-педагогічний фаховий коледж МДУ»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8050-8549>

e-mail: vitakotubej@gmail.com

КАСИНЕЦЬ Отокар Вікторович –

старший викладач кафедри менеджменту, управління економічними процесами та туризму
Мукачівського державного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1497-3527>

e-mail: 1954otokar@gmail.com

ГЕНЕЗИС ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розкрито етапи історичного розвитку географічних досліджень. У розвитку поглядів на єдиної географії простежуються три основні етапи, кожному у тому числі відповідає певна парадигма, що у сукупності становлять парадигму цілісності (єдності) географії. На першому етапі в рамках хорологічної парадигми вирішувалося завдання просторового аналізу геосистем на основі порівняльно-описового методу. З середини XIX століття починається новий етап розвитку географії, коли в рамках хронологічної парадигми вирішується завдання тимчасового аналізу географічних (територіальних) систем (геосистем) природно-історичним методом, їхнє пояснення. Разом ці дві парадигми утворюють у першій половині XX ст. єдину – просторово-тимчасову. І, нарешті, у межах антропоєкологічної парадигми із середини XX ст. вирішується завдання аналізу взаємодії суспільства та природи на різних історичних етапах та його прогнозу. Крім того, на перетині трьох названих напрямків формується ряд географічних дисциплін та її сама географія. Це, зокрема, просторово-часовий аналіз геосистем, вивчення їхньої будови, функціонування та динаміки, господарського освоєння природного середовища, розвитку природно-соціально-економічних геосистем. Метою сучасної географії є вивчення законів розвитку природно-суспільних просторово-часових геосистем, що формуються на земній поверхні у процесі взаємодії суспільства та природи, розробка методів прогнозування та управління цими системами.

Важливо також відзначити пошуки географами просторових закономірностей у розміщенні продуктивних сил, розселенні населення («теорія центральних місць», теорія «полісів зростання» та «центрів розвитку» та розвиток «регіональної науки»). У світовій географії виділяються три основні підходи до пізнання об'єкта науки – просторовий, регіональний комплексний та еколого-географічний.

Ключові слова: історичний розвиток, географічні дослідження, людство, природа, проблеми довкілля.

ZELENSKA Lubov Ivanivna –

Doctor of Geographical Sciences, Professor of the Department of Geography and Social Sciences Mukachevo State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4022-7731>

e-mail: lubov.zelenska@gmail.com

KOTUBEI Vita Fedorivna –

PhD in the field of knowledge 01 Education Pedagogy by specialty 011 Educational, pedagogical sciences, Teacher of social disciplines at the SSU «Humanities and Pedagogical College of MSU»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8050-8549>

e-mail: vitakotubej@gmail.com

KASYNETS Otokar Viktorovych –

senior lecturer of the Department of Management, Management of Economic Processes and Tourism Mukachevo State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1497-3527>

e-mail: 1954otokar@gmail.com

GENESIS OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF GEOGRAPHICAL RESEARCH

The article describes the stages of the historical development of geographical research. In the development of views on a single geography, three main stages can be traced, each of which corresponds to a certain paradigm, which together constitute a paradigm of the integrity (unity) of geography. At the first stage, within the framework of the chorological paradigm, the task of spatial analysis of geosystems was solved based on the comparative descriptive method. From the middle of the 19th century, a new stage in the development of geography begins, when the task of temporal analysis of geographical (territorial) systems (geosystems) using the natural-historical method and their explanation is solved within the framework of the chronological paradigm. Together, these two paradigms form in the first half of the 20th century. the only one is spatio-temporal. And, finally, within the anthropoecological paradigm from the middle of the 20th century. the task of analyzing the interaction of society and nature at different historical stages and its forecast is solved. In addition, a number of geographic disciplines and geography itself are formed at the intersection of the three named directions. This is, in particular, the spatio-temporal analysis of geosystems, the study of their structure, functioning and dynamics, the economic development of the natural environment, the development of natural-social-economic geosystems.

The purpose of modern geography is to study the laws of development of natural-social spatio-temporal geosystems formed on the earth's surface in the process of interaction between society and nature, to develop methods of forecasting and management of these systems. It is also important to note geographers' search for spatial regularities in the placement of productive forces, population settlement ("the theory of central places", the theory of "poles of growth" and "development centers" and the development of "regional science"). In world geography, three main approaches to knowledge of the object of science are distinguished - spatial, regional complex and ecological-geographical.

Key words: historical development, geographical research, humanity, nature, environmental problems.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Звернення до історії географії має важливе методологічне та теоретичне значення. Історія науки показує, що століттями географія розвивалася як область сукупного знання про природу, соціум, його культуру та господарську діяльність. У міру накопичення нових приватних фактів відбувалося поступове відокремлення дисциплін, які вивчають окремі складові системи «природа-суспільство». Диференціація науки –

об'єктивний процес, але він виправданий, коли супроводжується теоретичним осмисленням розрізаних висновків та науковим синтезом. Однією із синтетичних проблем, значення та гострота якої швидко зростає, є вчення про взаємодію суспільства та природи. Ця проблема має тривалу історію розвитку та дослідження, але лише у XX ст. все більшим стає розуміння, що вона стала доленосною для багатьох наук, і для географії особливо. Разом з тим виявляється суттєвий недолік

теоретичних засад у географії для дослідження цієї та інших комплексних проблем [3].

Географію слід розглядати як одну із фундаментальних наук, спрямованих у майбутнє. Її єдність румовлена необхідністю вирішення проблем взаємодії суспільства з середовищем проживання, що загострилися. Протягом тривалого часу далі декларування необхідність розвитку теоретичної бази єдиної географії справа не йшла. Найчастіше проголошувалась незалежність фізичної та соціально-економічної «гілок» географії. Порушення єдності географії стало однією з причин перекося у розвитку загальної теоретичної бази фізичної та соціально-економічної географії, що призвело, зокрема, до народження та швидкого розвитку «глобальної екології», «соціальної екології», «геоекології» та інших екологій як альтернативи географії. у дослідженні складних проблем взаємодії суспільства та природи [7].

Головне завдання географії на сучасному етапі полягає у розробці теоретичних та прикладних основ природокористування, спрямованих на дотримання принципів сталого розвитку природних екосистем та безбідного існування людства [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемою історичного розвитку географічних досліджень займалися такі вчені: О. Бачинська, Г. Вербиленко, Я. Жупанський, Ю. Кандиба, Ю. Котляр, Г. Стефанюк, Ю. Терещенко тощо.

Мета статті: висвітлити історичний розвиток географічних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Історія географічної науки налічує кілька тисячоліть. За цей час докорінно змінилися її предмет, завдання та методи дослідження. Тривалий процес поступового становлення та розвитку географії був буквально пронизаний «наскрізними» темами, що мають, як правило, безперервний характер (вони були актуальні протягом всього процесу формування географії і продовжують обговорюватися і в наші дні). В даний час у географії посилюється інтеграційні тенденції, що змусили задуматися про необхідність загальної (комплексної, єдиної) географії, покликаної дослідити просторово-часові закономірності взаємодії природи та суспільства на глобальному, регіональному та локальному рівнях [2].

На початковому етапі розвитку географії переважали територіальні та акваторіальні відкриття, пов'язані з появою зародків науки та карти. На цьому етапі географічний світогляд був вкрай вузький. Він обмежений локальними рамками проживання окремих племен. Надалі географія формувалася на регіональному рівні. Географічні знання про Землю, які накопичувалися різними народами давнини та середньовіччя, були переважно знаннями про ті чи інші географічні регіони. Сучасний етап включає дослідження на світовому (глобальному) рівні. Розвиток зв'язків між народами супроводжується відповідним розширенням їхнього географічного кругозору. Встановлюються міжконтинентальні зв'язки. З'являються наукові ставлення до Землі загалом, засновані на матеріалах сухопутних і морських

експедицій. Це передбачає розгляд процесу становлення географії як самостійної науки, еволюцію її найважливіших методологічних положень, основних концепцій та актуальних проблем сучасної світової географії [5].

У перші століття розвитку вітчизняної та зарубіжної географії більшість мандрівників і географів ставила за мету, головним чином, відкриття нових земель і первісне ознайомлення з невідомими територіями, їх природними ресурсами і народами, що населяють ці землі. Такого роду внесок у географію зробили учасники Великих географічних відкриттів та багато інших дослідників.

Історичний метод, який прийняв у географії форми генетичного, палеогеографічного та діахронічного, має велике значення при збереженні провідної ролі порівняльно-просторового методу.

Генетичний метод, обґрунтований рядом географів, передбачає вивчення походження предметів і явищ виходячи з джерел розвитку географічних об'єктів. Іншим проявом історичного методу є палеогеографічний, який ґрунтується на вивченні слідів дій різних динамічних процесів на ландшафти минулого. Причому організуючим початком методу є періодизація розвитку – спосіб угруповання історичних фактів з тимчасових зрізів. Для вивчення взаємодії суспільства та природи у різних регіонах розробляється діахронічний метод, який дозволяє пов'язати історичні зрізи та визначити загальні тенденції розвитку географічного об'єкта за історичний час [6].

Історичний метод тісно пов'язаний з принципом історизму, який полягає у вивченні явищ з урахуванням конкретно-історичних умов, з урахуванням умов того часу, коли відбувалася подія. При вивченні історичного зрізу розвитку слід розглядати явище в тому середовищі, яке існувало в час, що вивчається. Так, розглядаючи просторову диференціацію ландшафтів минулого, необхідно враховувати наявне тоді розподіл суші та води, загальну циркуляцію атмосфери того часу, стадію розвитку органічного світу, кліматичний цикл, рівень розвитку продуктивних сил та пов'язаних з ними способів природокористування [1].

Можна виділити такі великі етапи розвитку географії [4].

Перший етап – з найдавніших часів до середини XVII ст. Цей етап характеризується початковим накопиченням географічних знань. У загальних рисах була вивчена майже вся поверхня Землі, зародилися багато важливих для географії ідеї та уявлення, успадковані та розвинені іншими поколіннями вчених. Вже в давнину визнавалася кулястість Землі. Зародилися загальна географія та географічне країнознавство, картографія та гідрологія.

Другий етап – із середини XVI до середини XIX ст. Для становлення географічної науки надзвичайно важливим є те, що цей етап закінчується формуванням еволюційних уявлень у природознавстві. Усвідомлюється ідея глобальної єдності природи земної поверхні. Географія починає викладатися в школах та університетах. Однак посилення її диференціації призводить до

поглиблення кризи єдиної географії, що поставила під питання її існування як науки. Разом про те активно розвиваються дисципліни, вивчають окремі компоненти природи.

Починаючи з XVIII ст. інтенсивно розвиваються експериментальні науки та техніка, формуються нові галузі природознавства, що збагачують географію, стимулюють географічні дослідження. Зростання продуктивних сил та розширення промислового виробництва сприяють активному географічному вивченню природних умов та ресурсів. У географії міцно запроваджується історичний підхід [3].

Третій етап – із середини XIX до 20-х років XX ст. Цей етап знаменується подоланням кризи єдиної географії, створенням основ вчення про географічну оболонку та вчення про економічне районування, розробкою почав ландшафтознавства. Для географів дедалі цікавішим стає вивчення минулого природи земної поверхні, оскільки завдання пояснення будови та змін, які у географічній оболонці може бути вирішена лише шляхом поєднання просторового аналізу з історичним. Розробляються уявлення про географічну оболонку, як ієрархію ландшафтних систем, об'єкт фізичної географії, покликаної не тільки описувати природу земної поверхні, а й пояснювати її закономірності. Формуються геокомпонентна та антропоєкологічна парадигми. У цей же час в університетах ґрунтуються кафедри географії, географічні факультети, а також створюються спеціалізовані науково-дослідні інститути, розширюється мережа наукових географічних товариств.

Четвертий етап - з 20-х років XX ст. по теперішній час. На цьому, новітньому етапі свого розвитку світова географічна наука проявила себе як важлива складова всього процесу науково-технічного та культурного розвитку людства. Основні тенденції її розвитку визначалися необхідністю вирішення складних завдань, що встали перед людським суспільством, особливо в системі «природа-суспільство», потребою поглибленого пізнання закономірностей природного середовища Землі та найближчого космосу, дослідження актуальних проблем просторової організації продуктивних сил, розселення та руху населення планети, соціально-політичного розвитку країн та регіонів світу. Коло інтересів географії зазнає змін відповідно до змінами сфери панівних інтересів суспільства: пошуки відновлюваних ресурсів – оцінка природних ресурсів слабообжитих просторів. У цьому змінювалося і уявлення про статус географії у системі наук. У 70-ті роки XX ст. проявляється прагнення прийняти ідеологію наук про людину і, перш за все соціологію. У географії цього періоду яскраво виражений інтерес до питань єдності та цілісності науки, комплексних проблем та досліджень. Відбувається становлення геокомплексної парадигми, пов'язане зі статичним (морфологічним) та палеографічним (генетичним) вивченням ландшафтів, а також екологічної та геоструктурної парадигм. Динамічно розвиваються основні напрями регіональних досліджень. Широко

впроваджуються такі загальнонаукові підходи та методи, як математичне моделювання, системний аналіз та ін. Значний вплив на формування основних напрямів та вдосконалення методів географічних досліджень у другій половині XX ст. виявила науково-технічна революція. Для цього етапу, зокрема, характерна так звана «кількісна революція» в географії, що почалася в 1960-х роках і виразилася в активному застосуванні математичних та статистичних методів у географічних дослідженнях (з використанням комп'ютерного програмування).

До кінця XX ст. географія зайняла одне з провідних місць серед галузей знання у вивченні проблем природокористування, глобальних та регіональних проблем взаємодії суспільства та природи, удосконалення територіальної організації життя суспільства [2].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Протягом історії розвитку географії відбувалося ускладнення її методології при вивченні території з географічними об'єктами, що перебувають на ній, від описової, пояснювальної, процесознавчої до конструктивної та прогнозової. Понад сто років основу географії складала дослідження процесів взаємодії між компонентами природи, природними та соціально-економічними комплексами. Їх взаємний вплив стає дедалі складнішим. Спрощене розуміння географії як науки про просте заповнення простору будь-якими об'єктами та явищами, а також відокремлення фізичної та соціально-економічної географії породило захоплення дослідженнями окремих явищ, що часом не мають нічого спільного з географією; крім просторових параметрів і мало пов'язаних з іншими елементами географічних комплексів. Для майбутнього географії важливе уважне вивчення історичного досвіду її розвитку. Воно пов'язане з фундаменталізацією географічної науки та географічної освіти на основі використання класичних підходів та новітніх засобів при дослідженнях складних комплексних проблем, щодо природно-соціогосподарських систем та їх управління. Географія повинна зайняти лідируючу позицію у розробці правил поведінки людей планети.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бачинська О.А. Географія історична. Енциклопедія історії України. К. 2004. Т. 2. 83 с.
2. Вербиленко Г. Історична географія та її місце у вивченні регіональної історії України. Регіональна історія України: 36. наук. ст. К.: Інститут історії України НАН України. 2013. 7. С. 71-82.
3. Жупанський Я. І. Історія географії в Україні : [навчальний посібник]. Львів: Світ. 1997. 264 с.
4. Кандиба Ю. І. Історична географія з основами етнографії : [навчально-методичний комплекс]. Х.: ВПЦ «АдВА». 2010. 73 с.
5. Котляр Ю. В. Історична географія. Спецкурс з історії: навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили. 2017. 216 с.
6. Стефанюк Г. В. Історична географія: опорні концепти і самостійна робота: [навчально-методичний посібник]. Івано-Франківськ. 2012. 135 с.
7. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ: нариси історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. К.: Перун. 1996. 496 с.

REFERENCES

1. Bachyns'ka, O.A. (2004). Heohrafiya istorychna [Geography is historical]. Entsyklopediya istoriyi Ukrainy. K. T. 2. 83 s. [in Ukrainian]
2. Verbylenko, H. (2013). Istorychna heohrafiya ta yiyi mistse u vvychneni rehional'noyi istoriyi Ukrainy [Historical geography and its place in the study of regional history of Ukraine]. Rehional'na istoriya Ukrainy: Zb. nauk. st. K.: Instytut istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy. 7. S. 71-82. [in Ukrainian]
3. Zhupans'kyu, YA. I. (1997). Istoriya heohrafiyi v Ukraini [History of geography in Ukraine]: [navchal'nyy posibnyk]. L'viv: Svit. 264 s. [in Ukrainian]
4. Kandyba, YU. I. (2010). Istorychna heohrafiya z osnovamy etnohrafiyi [Historical geography with the basics of ethnography]: [navchal'no-metodychnyy kompleks]. KH.: VPTS «AdvA». 73 s. [in Ukrainian]
5. Kotlyar, YU. V. (2017). Istorychna heohrafiya [Historical geography]. Spetskurs z istoriyi: navchal'nyy posibnyk. Mykolayiv: Vyd-vo CHNU im. Petra Mohyly. 216 s. [in Ukrainian]
6. Stefanuk, H. V. (2012). Istorychna heohrafiya: oporni konspekty i samostiyina robota [Historical geography: reference notes and independent work]: [navchal'no-metodychnyy posibnyk]. Ivano-Frankiv's'k. 135 s. [in Ukrainian]
7. Tereshchenko, YU. I. (1996). Ukrayina i yevropeys'kyi svit: narysy istoriyi vid utvorennya Starokyiv's'koyi derzhavy do kintsya KHVI st. [Ukraine and the European world: essays on history from the formation of the Starokiiiv state to the end of the 16th century]. K.: Perun. 496 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЗЕЛЕНСЬКА Любов Іванівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри географії та суспільних дисциплін Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: генезис історичного розвитку географічних досліджень.

КОТУБЕЙ Віта Федорівна – доктор філософії, викладач суспільних дисциплін ВСП «Гуманітарний-педагогічний фаховий коледж МДУ».

Наукові інтереси: генезис історичного розвитку географічних досліджень.

КАСИНЕЦЬ Отокар Вікторович – старший викладач кафедри менеджменту, управління економічними процесами та туризму Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: генезис історичного розвитку географічних досліджень.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ZELENSKA Lubov Ivanivna – Doctor of Geographical Sciences, Professor of the Department of Geography and Social Sciences Mukachevo State University.

Scientific interests: genesis of the historical development of geographical research.

KOTUBEI Vita Fedorivna – PhD in the field of knowledge 01 Education Pedagogy by specialty 011 Educational, pedagogical sciences, Teacher of social disciplines at the SSU «Humanities and Pedagogical College of MSU».

Scientific interests: genesis of the historical development of geographical research.

KASYNETS Otokar Viktorovych – senior lecturer of the Department of Management, Management of Economic Processes and Tourism Mukachevo State University.

Scientific interests: genesis of the historical development of geographical research.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2024 р.

УДК 378.13:37.013.47

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-42-45

ІВАНІЙ Ігор Володимирович –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри ТМФК Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8245-1371>
e-mail: ivanii.ihor@gmail.com

МЕХЕД Ольга Борисівна –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри біології
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9485-9139>
e-mail: mekhedolga@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ STEM ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

У роботі висвітлено основні аспекти використання STEM технологій та засобів навчання у професійній освіті. Основна увага приділена аналізу сучасних методик, що поєднують науку, технології, інженерію та математику (STEM), зокрема, у біологічній та медичній освіті. Застосування STEM технологій сприяє підвищенню рівня підготовки студентів, надаючи їм можливість здобувати практичні навички та інтегрувати теоретичні знання в реальних умовах. У статті також розглядаються інноваційні методи навчання, такі як використання віртуальних лабораторій, симуляцій, 3D-моделювання та інших інтерактивних інструментів, які роблять навчальний процес більш ефективним та цікавим.

Метою дослідження є вивчення основних особливостей використання STEM засобів та технологій у закладах вищої освіти.

Дослідження показують, що впровадження STEM технологій у освітній процес сприяє розвитку критичного мислення, здатності до вирішення складних завдань, а також підвищує мотивацію студентів до навчання. Висвітлено переваги та виклики використання таких технологій, а також надано рекомендації щодо їх впровадження в освітні програми. Результати дослідження підтверджують, що використання STEM технологій та засобів навчання є ефективним інструментом для підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі біології та медицини, що відповідають сучасним вимогам ринку праці. STEM технології забезпечують практичну підготовку студентів через використання віртуальних лабораторій, симуляцій та 3D-моделювання. Це дозволяє майбутнім фахівцям здобувати необхідні практичні навички у безпечному та контрольованому середовищі. Цифровізація освіти та використання інтерактивних платформ робить навчальний процес більш гнучким та адаптивним до індивідуальних потреб студентів. Це дозволяє враховувати різні стилі навчання та забезпечувати доступ до освітніх ресурсів у будь-який час та з

будь-якого місця. Крім того, використання STEM технологій сприяє міждисциплінарному підходу до навчання, що є важливим у сучасному світі. Це підвищує здатність студентів працювати в команді та інтегрувати знання з різних наукових дисциплін для вирішення комплексних завдань. На основі отриманих результатів дослідження встановлено, що доцільне використання STEM технологій дозволяють досягти розвитку ключових напрямків університетської діяльності. Ці напрямки включають забезпечення якісної підготовки фахівців, розширення міжнародної освітньої та наукової діяльності, удосконалення системи підготовки та атестації наукових та науково-педагогічних кадрів, а також розвиток інноваційної сфери.

Ключові слова: STEM технології, засоби навчання, освітній процес, професійна освіта, заклади вищої освіти.

IVANII Ihor Volodymyrovych –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Associate Professor Sumy State Pedagogical

University named after A.S. Makarenko

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8245-1371>

e-mail: ivanii.ihor@gmail.com

MEKHED Olha Borysivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, associate professor

Professor, Head of the Department of Biology

T.H. Shevchenko National University

"Chernihiv Colehium"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9485-9139>

e-mail: mekhedolga@gmail.com

USE OF STEM TECHNOLOGIES AND TEACHING TOOLS IN VOCATIONAL EDUCATION

The work highlights the main aspects of using STEM technologies and training tools in professional education. The main focus is on the analysis of modern methods combining science, technology, engineering and mathematics (STEM), in particular, in biological and medical education. The application of STEM technologies contributes to the improvement of the level of training of students, giving them the opportunity to acquire practical skills and integrate theoretical knowledge in real conditions. The article also discusses innovative teaching methods, such as the use of virtual laboratories, simulations, 3D modeling and other interactive tools that make the educational process more effective and interesting.

The purpose of the study is to study the main features of the use of STEM tools and technologies in institutions of higher education.

Studies show that the introduction of STEM technologies into the educational process contributes to the development of critical thinking, the ability to solve complex problems, and also increases the motivation of students to study. The advantages and challenges of using such technologies are highlighted, as well as recommendations for their implementation in educational programs are provided. The results of the study confirm that the use of STEM technologies and teaching tools is an effective tool for training highly qualified specialists in the field of biology and medicine that meet the modern requirements of the labor market. STEM technologies provide practical training for students through the use of virtual laboratories, simulations and 3D modeling. This allows future professionals to acquire the necessary practical skills in a safe and controlled environment. Digitization of education and the use of interactive platforms make the educational process more flexible and adaptable to the individual needs of students. This allows for different learning styles to be taken into account and provides access to educational resources at any time and from any place. In addition, the use of STEM technologies promotes an interdisciplinary approach to learning, which is important in today's world. This increases the ability of students to work in a team and integrate knowledge from different scientific disciplines to solve complex problems. Based on the obtained results of the study, it was established that the appropriate use of STEM technologies allows to achieve the development of key areas of university activity. These directions include ensuring high-quality training of specialists, expansion of international educational and scientific activities, improvement of the system of training and certification of scientific and scientific-pedagogical personnel, as well as development of the innovative sphere.

Key words: STEM technologies, teaching aids, educational process, professional education, institutions of higher education.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Організація освітнього процесу у вищій школі повинна сприяти підвищенню якості підготовки фахівців, що включає формування міцних фундаментальних знань і розвиток здібностей студентів. Сучасні науки характеризуються швидким розвитком, і новітні технології відіграють ключову роль у цьому процесі. Використання STEM технологій у навчанні дозволяє студентам залишатися в курсі останніх досягнень та розробок, що необхідно для підготовки висококваліфікованих фахівців. Впровадження STEM технологій сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та навичок вирішення проблем. Ці компетенції є надзвичайно важливими для молодих фахівців, які стикаються зі складними завданнями та невизначеністю у своїй професійній діяльності [2]. STEM технології забезпечують практичну підготовку студентів завдяки використанню віртуальних лабораторій, симуляцій та 3D-моделювання. Це дозволяє майбутнім фахівцям набувати необхідних практичних навичок у безпечному та

контрольованому середовищі. Цифровізація освіти та використання інтерактивних платформ робить навчальний процес більш гнучким і адаптивним до індивідуальних потреб студентів. Це дозволяє враховувати різні стилі навчання та забезпечувати доступ до освітніх ресурсів у будь-який час та з будь-якого місця. Крім того, використання STEM технологій сприяє міждисциплінарному підходу до навчання, що є важливим у сучасному світі, де професійні завдання часто потребують знань з різних галузей. Це підвищує здатність студентів працювати в команді та інтегрувати знання з різних наукових дисциплін для вирішення комплексних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичне підґрунтя STEM-освіти висвітлено у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців (В. Андрієвська, Л. Білоусова, О. Кузьменко, Т. Наєва, О. Патрикеева, В. Пікалова, С. Подлесний, Н. Поліхун, О. Стрижак, І. Чернецький, М. Harrison, В. Means, Е. Peters, N. Morel, J. Confrey та інших). Більшість вчених стверджують, що STEM-освіта базується на інтегрованому та проєктному

підході і орієнтована на практичні знання. Для успішного впровадження STEM-принципів у початковій школі, науковці Л. Колток та Н. Іваник [5] вважають необхідним навчання вчителів. О. Кузьменко додає, що робототехніка, ІТ-технології та програмування є важливими компонентами STEM-освіти. В. Пікалова [8, с. 314] пропонує використання пакету GeoGebra та завдань проєктно-дослідного спрямування під час підготовки вчителів математики для впровадження STEM-освіти. Н. Морзе [7] зазначає, що впровадження STEM-освіти вимагає розробки державної політики, яка включає професійний розвиток, навчальні програми, систему оцінювання, використання ІКТ, ресурсне забезпечення та дослідження. Інші дослідники, такі як В. Андрієвська та Л. Білоусова [1], підкреслюють важливість міждисциплінарності в STEM-освіті та застосування реальних проблемних ситуацій. С. Подлесний та О. Тарасов [9, с. 124] вважають, що для ефективного розвитку національної системи вищої інженерно-технічної освіти необхідне впровадження STEM-STEAM-STREAM-технологій. Таким чином, STEM-освіта досліджується як в Україні, так і за кордоном з різних аспектів: як окрема педагогічна проблема, як інноваційна технологія, як інструмент трансформації освітньої галузі з інтегрованим та проєктним підходами, а також як інженерно-технічна складова освіти та принцип навчання. Водночас, питання розробки STEM-освіти потребує подальшого вивчення, що і визначає мету статті.

Мета дослідження – вивчення основних особливостей використання STEM засобів та технологій у закладах вищої освіти.

Методи та організація дослідження. В ході дослідження нами використовувались теоретичні (аналіз, класифікація теоретичних даних, контент-аналіз, порівняння, синтез, систематизація, та узагальнення матеріалів, представлених у наукових джерелах інформації) та емпіричні методи дослідження (анкетування здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників, вивчення та узагальнення досвіду, педагогічні спостереження, якісний і кількісний аналіз результатів анкетування).

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати дослідження підтверджують, що використання STEM технологій та засобів навчання є ефективним інструментом для підготовки висококваліфікованих фахівців, що відповідають сучасним вимогам ринку праці [10]. Пропонуємо перелік основних засобів, що сприяють впровадженню STEM технологій у освітній процес ЗВО. Хочемо звернути особливу увагу на використання віртуальних лабораторій, які дозволяють студентам проводити експерименти та дослідження в інтерактивному онлайн-середовищі. Це особливо корисно для спеціальностей, де доступ до реальних лабораторій може бути обмежений. Також заслуговують на увагу так звані симуляційні технології [3]. Симуляції використовуються для навчання медичних процедур, клінічних навичок та прийняття рішень у складних ситуаціях. Використання симуляторів дозволяє студентам практикуватися у безпечному середовищі, набуваючи необхідних навичок до того, як вони почнуть працювати в

реальних умовах. Останнім часом все більшого розвитку набуває 3D-моделювання та друк, Ці технології, як правило, використовуються для створення точних моделей. Це дозволяє студентам вивчати складні системи в деталях та проводити тренування на реалістичних моделях.

Окремо потрібно розглянути інтерактивні навчальні платформи, такі як Coursera, Khan Academy, EdX, що пропонують курси з різних наукових напрямків та інших STEM дисциплін. Ці платформи забезпечують доступ до лекцій від провідних спеціалістів, інтерактивних завдань та тестів для самоперевірки, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу. Аналіз великих даних дозволяє студентам різних спеціальностей працювати для виявлення закономірностей, прогнозування наслідків та розробки індивідуальних програм роботи. Це сприяє розвитку навичок роботи з сучасними аналітичними інструментами та програмним забезпеченням [6]. Мобільні додатки використовуються для навчання студентів у будь-який час та в будь-якому місці. Вони можуть включати інтерактивні підручники, довідники, тести та інші ресурси, що допомагають студентам підтримувати свій рівень знань та навичок. Гейміфікація у навчанні включає використання ігрових елементів для підвищення мотивації та залученості студентів. Це можуть бути симуляційні ігри, де студенти вирішують практичні задачі, або змагання з різних видів знань, що робить навчальний процес більш захоплюючим. Ну і онлайн-спільноти дозволяють студентам обмінюватися знаннями, досвідом та ресурсами [4]. Вони можуть брати участь у вебінарах, форумах, дискусійних групах, що сприяє їх професійному зростанню та обміну найкращими практиками. Використання відео, анімацій, подкастів та інших мультимедійних матеріалів допомагає студентам краще засвоювати складні концепції та процеси, роблячи навчання більш цікавим та доступним.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Дослідження показало, що використання STEM технологій та засобів навчання у професійній освіті має значний позитивний вплив на якість підготовки фахівців. Зокрема, інтеграція науки, технологій, інженерії та математики у навчальний процес сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та навичок вирішення проблем. Це особливо важливо для сучасних спеціалістів, які стикаються зі швидкими змінами та новими викликами у своїй професійній діяльності. Використання віртуальних лабораторій, симуляцій та 3D-моделювання забезпечує студентам можливість набувати практичних навичок у безпечному та контрольованому середовищі. Це дозволяє краще підготувати їх до реальних умов роботи, зокрема у медичній, біологічній та технічній галузях. Крім того, цифровізація освіти та інтерактивні платформи роблять навчальний процес більш гнучким і адаптивним до індивідуальних потреб студентів, забезпечуючи доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та з будь-якого місця. Інтеграція STEM технологій також сприяє міждисциплінарному підходу до навчання, що підвищує здатність студентів працювати в

команді та застосовувати знання з різних галузей для вирішення комплексних завдань. Це дозволяє підготувати фахівців, які володіють широким спектром навичок та готові до інтеграції у сучасний ринок праці.

Подальші дослідження у напрямі використання STEM технологій та засобів навчання у професійній освіті мають зосередитися на кількох ключових аспектах: розробка та впровадження ефективних методик навчання; професійний розвиток викладачів; дослідження ефективності використання STEM технологій у різних галузях професійної освіти; інтеграція з іншими освітніми технологіями. Розвиток STEM освіти має значний потенціал для трансформації професійної освіти, роблячи її більш адаптивною, інтерактивною та орієнтованою на практичні навички, що вкрай важливо для підготовки фахівців у сучасному світі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська В. М., Білоусова Л. І. Концепція BYOD як інструмент реалізації STEAM-освіти. *Фізико-математична освіта : науковий журнал*. 2017. Випуск 4 (14). С. 13–17
2. Іваній І.В. Основи професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання та спорту: навч.-метод. посіб. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 196 с.
3. Кузьменко О. Сутність та напрямки STEM-освіти. *Наукові записки*, випуск 9, Серія «Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Час. КДПУ, 2017. С. 188–190.
4. Мехед О. Б. Створення та функціонування інформаційно-освітнього середовища сучасного закладу вищої освіти як запорука якості освітнього процесу. *Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка* : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 22–23 лютого 2023 року). Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 1032-1037
5. Мехед Д. Б., Мехед О. Б. Оцінювання навчальних досягнень студентів в умовах дистанційної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Вип. 120. Серія : Педагогічні науки : Збірник. Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2014. С. 83 - 86.
6. Носко М. О., Мехед О. Б. Впровадження освітніх практик здоров'язбереження при підготовці STEM фахівців. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 20 (176). Чернігів : НУЧК, 2023. С. 194-199
7. Морзе Н. В., Нанаєва Т., Омельченко Н. О. STEM в освіті : навч. посіб. Київ, ACCORD GROUP. 2018. 116 с.
8. Пікалова В. Реалізація STEAM-освіти в проєктній діяльності майбутнього вчителя математики. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*. 2020. Вип. 9, С 95–103. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.9.8> (дата звернення: 11.06. 2021).
9. Подлесний С. В., Тарасов О. Ф. Актуальність використання STEM-STEAM-STREAM-технологій в сфері інженерно-технічної освіти для сталого розвитку економіки України. *Вісник ВПІ, Вінниця*, 2019. Вип. 2. С. 123–131.
10. Швидкий А. Л., Мехед Д. Б., Мехед О. Б. Особливості впровадження інформаційних технологій у навчальний процес (психологічний аспект). *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Випуск 61. Херсон : ХДУ, 2012. С. 401-406

REFERENCES

1. Andrievska, V. M., Bilousova, L. I. (2017). Konceptsiia BYOD yak instrument realizatsii STEAM-osvity [The concept of BYOD as a tool for the implementation of STEAM education] *Fyzyko-matematychna osvita : naukovyi zhurnal*. Vyp. 4 (14). S. 13–17. [in Ukrainian]
2. Ivanii, I. V. (2016). Osnovy profesiino-pedahohichnoi kultury fakhivtsia fizychnoho vykhovannia ta sportu [Basics of

the professional and pedagogical culture of a specialist in physical education and sports]: navch.-metod. posib. Sumy: SumDPU imeni A.S. Makarenka. [in Ukrainian]

3. Kuzmenko, O. (2017). Sutnist ta napriamky STEM-osvity [The essence and directions of STEM education.] *Naukovi zapysky, vypusk 9, Seriiia «Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity. Chas. KDPU*. 188–190. [in Ukrainian]

4. Mekhed, O. B. (2023). Stvorennia ta funktsionuvannia informatsiino-osvitnoho sere dovyscha suchasnoho zakladu vyshchoi osvity yak zaporuka yakosti osvitnoho protsesu [Creation and functioning of the information and educational environment of a modern institution of higher education as a guarantee of the quality of the educational process.] *Resursno-orientovane navchannia v «3D»: dostupnist, dialoh, dynamika* : zbirnyk tez dopovidei III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (m. Poltava, 22–23 liutoho 2023 roku). Poltava : PUET. 1032-1037. [in Ukrainian]

5. Mekhed, D. B., Mekhed, O. B. (2014). Otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen studentiv v umovakh dystantsiinoi osvity [Assessment of students' academic achievements in the context of distance education] : Chernihiv, Ukraine: ChNPU. S. 83-86. [in Ukrainian]

6. Nosko, M. O., Mekhed, O. B. (2023). Vprovadzhenia osvity praktyk zdoviazberezhennia pry pidhotovtsi STEM fakhivtsiv [Implementation of health care educational practices in the training of STEM specialists] *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka*. Vyp. 20 (176). Chernihiv : NUChK. S. 194-199. [in Ukrainian]

7. Morze, N. V., Nanaieva, T., Omelchenko, N. O. (2018). STEM v osviti [STEM in education] : navch. posib. Kyiv, ACCORD GROUP. 116. [in Ukrainian]

8. Pikalova, V. (2020). Realizatsiia STEAM-osvity v proiektinii diialnosti maibutnoho vchytelia matematyky [Implementation of STEAM education in the project activity of the future teacher of mathematics]. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Vidkryte osvittne e-sere dovysche suchasnoho universytetu»*. Vyp. 9, S 95–103. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.9.8> [in Ukrainian]

9. Podliesnyi, S. V., Tarasov O. F. (2019). Aktualnist vykorystannia STEM-STEAM-STREAM-tekhnolohii v sferi inzhenerno-tekhnichnoi osvity dla staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy [The relevance of using STEM-STEAM-STREAM technologies in the field of engineering and technical education for the sustainable development of the economy of Ukraine]. *Visnyk VPI, Vinnytsia*, 2019. Vyp. 2. S. 123–131. [in Ukrainian]

10. Shvydkyi, A. L., Mekhed, D. B., Mekhed, O. B. (2012). Osoblyvosti vprovadzhenia informatsiinykh tekhnolohii u navchalnyi protsess (psykhologichnyi aspekt) [Peculiarities of the implementation of information technologies in the educational process (psychological aspect)]. *Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky*. Vyp. 61. Kherson : KhDU. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ІВАНІЙ Ігор Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри ТМФК Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Наукові інтереси: методика викладання у вищій школі.
МЕХЕД Ольга Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри біології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Наукові інтереси: методика викладання у вищій школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

IVANII Ihor Volodymyrovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of TMFC, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.

Scientific interests: teaching methods in higher education.
MEKHED Olha Borysivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Biology of the Chernihiv Collegium National University named after T. G. Shevchenko.

Scientific interests: teaching methods in higher education.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2024 р.

УДК 37.016:62/64]"20"

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-46-51

КІТОВА Ольга Анатоліївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-математичних дисциплін
та методики їх викладання
Донецького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8946-8763>
e-mail: kitova@ippo.dn.ua

СТЕШЕНКО Володимир Васильович –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії і практики
технологічної і професійної освіти
ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8183-3957>
e-mail: steshenko.volodymyr@gmail.com

СТЕШЕНКО Богдан Володимирович –

кандидат педагогічних наук, здобувач кафедри
теорії і практики технологічної та професійної освіти
ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3802-7657>
e-mail: b.v.steshenko@gmail.com

ЗМІННІСТЬ ПІДХОДІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ ВПРОВОДЖ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

У статті охарактеризовано змінність підходів до організації продуктивної праці учнів протягом другої половини ХХ ст., її взаємозв'язаність з чинниками соціально-економічного характеру, показано цілісність цих процесів; з опорою на фактологічний матеріал і дані архівних документів розкрито форми організації продуктивної праці, що мали практичну спрямованість та результативність; висвітлено динаміку змін, яка відображала увагу до питань організації продуктивної праці, як необхідної складової суспільного виробництва.

Встановлено, що зміна підходів до організації продуктивної праці учнів полягала в наступному:

– у період з 1952 по 1966 рр. – у наблизненні трудової підготовки та праці учнів до умов реального виробництва та запровадженні обов'язкового виробничого навчання, що було зумовлено розбудовою в країні комплексу підприємств важкої промисловості та необхідністю підготовки до цього робітничих кадрів, готових до широкопрофільної праці;

– у період з 1966 по 1984 рр. – у поглибленні політехнічної спрямованості та перенесенні продуктивної праці учнів на базу мішкисільських навчально-виробничих комбінатів, що було пов'язано з економічним підйомом і інтенсифікацією виробництва й новими вимогами до всіх категорій працівників;

– у період з 1984 по 1991 рр. – у запровадженні нової форми залучення учнів до продуктивної праці – шкільних кооперативів, якій передувала відмова від професіоналізації старшої школи, обумовлена новим баченням завдань трудової підготовки в умовах тогочасної соціально-економічної дійсності та поширення ринкових умов господарювання;

– у період з 1991 по 1999 рр. – в унеможливленні залучення учнів до промислової продуктивної праці та приверненні уваги до інших її видів, що здійснювалися у формах, які підпорядковувалися вимогам госпрозрахунку та самофінансування.

Подальше вивчення досліджуваної проблеми вимагає з'ясування особливостей організації трудової підготовки та змінності підходів до питань залучення учнів до продуктивної праці на початку ХХІ ст. з метою обґрунтування педагогічно та соціально-необхідних технологій реалізації технологічної освіти в Новій українській школі, які задовольнятимуть існуючі соціальні виклики сьогодення.

***Ключові слова** :* виробниче навчання, продуктивна праця учнів, мішкисільський навчально-виробничий комбінат, трудова підготовка, суспільне виробництво, соціально-економічні чинники, форми організації продуктивної праці.

КІТОВА Olga Anatoliivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Natural
Sciences and Mathematics and Methods
of Teaching Donetsk Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8946-8763>
e-mail: kitova@ippo.dn.ua

STESHENKO Volodymyr Vasylovych –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Professor of the Department of Theory
and Practice of Technological and
Vocational Education, Donbass State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8183-3957>
e-mail: steshenko.volodymyr@gmail.com

STESHENKO Bohdan Volodymyrovych –
 Candidate of Pedagogical Sciences,
 graduate of the Department of Theory
 and Practice of Technological and Professional
 Education of the Donbas State Pedagogical University
 ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3802-7657>
 e-mail: b.v.steshenko@gmail.com

VARIABILITY OF APPROACHES TO THE ORGANIZATION OF THE PRODUCTIVE WORK OF STUDENTS THROUGHOUT THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

The article describes the variability of approaches to the organization of the productive work of students during the second half of the 20th century, its interrelationship with socio-economic factors, the integrity of these processes is shown; based on factual material and data from archival documents, forms of productive work organization that had a practical orientation and effectiveness were revealed; the dynamics of changes, which reflected attention to issues of the organization of productive work as a necessary component of social production, were highlighted.

It was established that the change in approaches to the organization of productive work of students consisted of the following:

- in the period from 1952 to 1966 – in the approximation of labor training and the work of students to the conditions of real production and the introduction of mandatory industrial training, which was caused by the development of a complex of heavy industry enterprises in the country and the need to train workers ready for wide-ranging work ;*
- in the period from 1966 to 1984 – in the deepening of the polytechnic orientation and the transfer of productive work of students to the base of inter-school educational and industrial complexes, which was associated with economic growth and intensification of production and new requirements for all categories of workers;*
- in the period from 1984 to 1991 – in the introduction of a new form of involvement of students in productive work – school cooperatives, which was preceded by the rejection of the professionalization of high school, due to a new vision of the tasks of labor training in the conditions of the social and economic reality of the time and the spread of market conditions of management;*
- in the period from 1991 to 1999 – in the impossibility of attracting students to industrial productive work and drawing attention to other types of it, which were carried out in forms that were subject to the requirements of state self-support and self-financing.*

Further study of the researched problem requires clarifying the peculiarities of the organization of labor training and the variability of approaches to the issues of engaging students in productive work at the beginning of the XXI st century. with the aim of substantiating pedagogically and socially necessary technologies for the implementation of technological education in the New Ukrainian School, which will satisfy the existing social challenges of today.

Key words: *industrial training, productive work of students, interschool educational and industrial combine, labor training, social production, socio-economic factors, forms of organization of productive work.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Події сьогодення висувають багато викликів перед суспільством. Серед них становлення покоління об'єднаного спільними цінностями й культурою, готового як до захисту суверенітету так і до повоєнної відбудови зруйнованого війною житла, інфраструктури та промислових підприємств. Це в свою чергу обумовлює потребу в ініціативній, компетентнісній молоді – фахівцях нової генерації, які зацікавлені та здатні до засвоєння знань і розроблення та використання новітніх технологій, оволодіння науково-технічними та інженерними професіями. Очевидно, що підготовка таких фахівців неможлива без технологічної освіти учнів ЗЗСО і без залучення їх до продуктивної праці. Сьогодні, як відомо, залучення здобувачів освіти до продуктивної праці можливе лише за умов дуальної освіти, що передбачає поєднання навчання з навчанням на робочих місцях на підприємствах.

Саме ці виклики потребують розвитку партнерства між закладами освіти і роботодавцями та вимагають пошуку такого змісту і форм організації технологічної освіти, які сприятимуть розв'язанню проблеми соціального сприйняття науки та науково-технічних, інженерних професій, а також увазі до питань професійної орієнтації учнів ЗЗСО. У зв'язку з цим важливим є вивчення досвіду організації продуктивної праці учнів у період другої половини ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтування процесу залучення учнів до продуктивної праці, як необхідної складової

виховання особистості, увага до питань політехнічного спрямування продуктивної праці та її організації відповідно дидактичних вимог знайшли висвітлення в роботах О. Захаренка, В. Сухомлинського, І. Каченка, В. Симоненка, Д. Тхоржевського та багатьох інших науковців.

Різним аспектам продуктивної праці присвячені дисертаційні дослідження вітчизняних учених В. Мадзігона (молодшого), В. Макаруч, О. Максимчук, А. Пашинського, С. Ткачука та ін. Підходи до розробки теоретичних засад досліджуваної проблеми репрезентовані в працях А. Бойко, О. Коберника, Г. Левченка, Л. Семеновської, В. Сидоренка тощо. Питанням організації сучасної технологічної освіти учнів ЗЗСО та її продуктивності присвячено праці Д. Кільдерова, О. Коберника, В. Мадзігона, Т. Мачачі, Н. Слюсаренко, В. Стешенка, В. Титаренко та ін.

Аналіз наукових доробок цих і інших учених свідчить про необхідність більш докладного аналізу надбань і досвіду вирішення окреслених питань у період другої половини ХХ ст. для їх переоцінки в контексті викликів сьогодення.

Саме тому **мета даної статті** полягає в тому, щоб прослідкувати зміну підходів до організації продуктивної праці учнів протягом другої половини ХХ ст. та актуалізувати існуючий досвід в контексті викликів сьогодення.

Методи дослідження. Проблемно-цільовий та історико-педагогічний аналіз дозволив охарактеризувати різні процеси як цілісність, спираючись на те, що відбувалося у конкретний період; історико-ретроспективний аналіз сприяв пошуку

фактологічного матеріалу та дозволив розкрити форми організації продуктивної праці, що мали практичну спрямованість та результативність; методи узагальнення, інтерпретації та порівняльно-зіставного аналізу висвітлили динаміку змін та уможливили визначення напрямів актуалізації набутого досвіду; контент-аналіз сприяв якісно-кількісному вивченню архівних документів з окреслених питань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення науково-педагогічних джерел і фактологічного матеріалу показало, що в другій половині ХХ ст. реформування системи освіти супроводжувалося значною увагою до питань вдосконалення трудової підготовки учнівської молоді шляхом її залучення до продуктивної праці. Цей процес обумовлювався чинниками соціально-економічного характеру і здійснювався на основі відповідного нормативно-правового забезпечення. Враховуючи ці фактори нами було визначено чотири етапи, які характеризуються змінністю підходів до організації продуктивної праці учнів ЗЗСО протягом визначеного періоду.

Так, реалізація державних програм, пов'язаних з розробкою багатьох родовищ природних ресурсів, розбудова комплексу підприємств важкої промисловості та відповідна до цього потреба в робітничих кадрах, готових до широкопрофільної праці, сприяли розвитку трудової підготовки, що передбачала продуктивну працю учнів наближену до умов реального виробництва, запровадження обов'язкового виробничого навчання та обумовили І етап – етап «становлення» процесу організації продуктивної праці учнів (1952-1966 рр.).

Аналіз педагогічних джерел відповідно до цього етапу показав, що визнання школи як загальноосвітньої, трудової та політехнічної сприяло запровадженню виробничого навчання у вигляді цехової (фронтальної), бригадної, індивідуальної та комбінованої форм праці учнів. Вибір тієї чи іншої форми залежав від багатьох чинників: змісту праці, характеру об'єктів праці та можливості розподілу організації при їх виготовленні, стану матеріальної бази, зв'язку з базовими підприємствами, рівня підготовки організаторів праці та ін. Випускники шкіл з виробничим навчанням, крім атестата зрілості, на основі рішення кваліфікаційної комісії одержували свідоцтво з зазначенням набутої спеціальності та кваліфікації (збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР 1958, №8), або довідку про те, що вони пройшли курс виробничого навчання з обраної спеціальності.

Виготовлення готової продукції на базі учнівських виробничих цехів підприємств, на базі шкільних майстерень, обладнаних завдяки шефській підтримці виробничих підприємств, здійснювалося на основі договорів і замовлень з промисловими підприємствами за технічною документацією, яку старшокласники виготовляли на уроках креслення, та яка відповідала інструкційним картам, які складали викладачі виробничого навчання та вчителі політехнічного циклу.

Новою формою зв'язку освітнього процесу з суспільним виробництвом, стали екскурсії на

промислові підприємства (В. Близнюк, 1966), які сприяли ознайомленню з підприємством взагалі та з заготівельними, допоміжними цехами, службами, відділами, з цехами обробки, з складальними цехами, де завершується виготовлення готових виробів.

Разом з цим популяризації та поліпшенню залученню учнів до продуктивної праці сприяли виробничо-технічні гуртки з вивчення автомобіля, токарної та слюсарної справи. Гуртки діяли за програмами, складеними виробничниками, які сприяли залученню учнів до виточування ступінчастих валиків, виготовлення болтів з різьбою, фрезерування шпоночних канавок, усунення вад в освітлювальній мережі жилого будинку тощо [7, с. 25].

Іншою формою організації продуктивної праці учнів були учнівські виробничі бригади (УВБ). Їх діяльність сприяла функціонуванню учнівського самоврядування, залученню учнів до контролю за якістю виконуваних робіт та забезпечувала підготовку робітничих кадрів у період будівництва більшості промислових підприємств. Поряд з цим це сприяло завершенню будівництва шкільних приміщень, проведенню планових ремонтів власними зусиллями та відновленню сільсько-господарського комплексу. Так, у 1961/62 н.р. в школах Донецької області працювало 255 будівельних бригад, які допомагали будівництву спортзалів, шкільних майстерень і ремонту шкіл [6]. УВБ значно допомогли і сільськогосподарським підприємствам області, співпрацюючи з дослідними сільськогосподарськими станціями та досягаючи високих показників у рослинництві та тваринництві.

Подальший економічний підйомом, інтенсифікація виробництва та значне збільшенням обсягів випуску продукції впродовж 60–80-их рр. ХХ ст. висунули нові вимоги до всіх категорій працівників. Це зумовило II-й етап, етап «розвитку» у вирішенні питань залучення учнів до продуктивної праці (1966-1984 рр.). Цей етап характеризувався політехнічною спрямованістю та організацією продуктивної праці на базі міжшкільних центрів трудового навчання та профорієнтації, які з 1977 р. стали називатися міжшкільними навчально-виробничими комбінатами – МНВК.

Ці установи належали до закладів системи народної освіти. В організаційному, адміністративному та методичному відношенні комбінати підпорядковувалися райвно (міськвно). У фінансовому, економічному та виробничому відношенні вони були структурними підрозділами базових підприємств. Тому ефективність організації продуктивної праці учнів на їх базі значно залежала від рішення органів місцевої влади та підприємств-шефів.

Переваги МНВК перед іншими навчально-виробничими закладами полягали в тому, що вони мали відповідну навчально-матеріальну базу; забезпечували умови для комплексної реалізації політехнічної освіти, трудового виховання, профорієнтації та початкової професійної підготовки; забезпечували умови для вільного вибору

професії старшокласниками та створення педагогічного колективу з досвідчених вчителів і спеціалістів виробництва; сприяли організації систематичної методичної роботи з підвищення якості підготовки випускників до життя та праці на сучасному виробництві; забезпечували умови для здійснення зв'язку школи з життям і з виробництвом; відкривали можливості більш раціонально використовувати обладнання; сприяли скороченню витрати промислових підприємств на підготовку кадрів [4, с. 42].

У цей час результативність продуктивної праці учнів більшості шкіл промислових регіонів була забезпечена завдяки її організації на навчально-виробничій базі МНВК. Так, у 1982 році 61% учнів IX, X класів шкіл Донецької області проходили трудове навчання саме на їх навчально-виробничій базі (33402 учня із 55123). Особливістю регіональної освіти була значна різниця між кількістю міських і сільських шкіл – 77% і 23% [8]. Ефективність МНВК в області забезпечувалася завдяки оточенню значною кількістю різнопрофільних промислових підприємств і встановленню відповідних договірних відносин з ними. Поряд з цим, через відсутність таких можливостей в сільській місцевості лише 12% сільських шкіл мали можливість організувати продуктивну працю учнів на базі МНВК.

Іншою формою організації сільськогосподарської продуктивної праці в позаурочний період стали табори праці та відпочинку (ТПВ), які створювалися під керівництвом органів народної освіти на базі колгоспів та радгоспів. Так, влітку 1983 р. до літньої трудової чверті було залучено понад 1,4 млн. школярів (95,2%): 541,8 тис. працювали у складі НВБ, 680,2 тис. – у ТПВ, 45,9 тис. – були залучені до шкільних лісництв, 159,7 тис. – задіяне до трудових об'єднань старшокласників. Результатом було, те що саме школярі виконали робіт на 97,4 млн. крб. [3]. Наступного літа (1984 р.) лише в Донецькій області працювало 2378 трудових об'єднань, до складу яких було залучено 122.145 школярів [10].

Організація продуктивної праці учнів в цей період набула науково-методичного обґрунтування, яке забезпечувалося Донецькою лабораторією «Педагогічні проблеми підготовки учнів до праці» (створена у 1967 р.) та методичним кабінетом і відділом трудового навчання при Міністерстві освіти УРСР (створений у 1970/71 н.р.) під керівництвом науково-дослідного інституту трудового навчання і профорієнтації АПН СРСР [1; 9].

Наступний, III етап, етап «інноваційних підходів» до організації продуктивної праці учнів (1984-1991 рр.), обумовлювався зміною соціально-економічних відносин і переходом до ринкових умов господарювання, які сприяли появі «шкільних кооперативів» і залученню учнів до продуктивної праці на їх базі в умовах формування «нового бачення» завдань трудової підготовки.

Так зокрема, професіоналізація старшої школи, яка базувалася на залученні учнів до промислових видів продуктивної праці переорієнтувалася на продуктивну працю, пов'язану зі сферою послуг і технічною творчістю. Нові соціально-політичні

зміни в суспільстві, розпочата економічна реформа, пов'язана з переходом до ринкових умов господарювання обумовили виникнення нової форми залучення учнів до продуктивної праці – шкільних кооперативів, – які працювали на основі госпрозрахунку. Одним із перших таких кооперативів було кооперативно-виробниче об'єднання «Ровесник», створене на базі шкільних майстерень ЗШ №12 м. Слов'янськ. Продуктивна праця учнів у складі кооперативу сприяла їх адаптації до нових суспільно-економічних відносин, ознайомленню з організаційно-плановою діяльністю та виробничими відносинами у колективі. Крім того, навчально-виробнича діяльність кооперативу відповідала вимогам навчальних програм, супроводжувалася виготовленням продукції, яка задовольняла потреби споживачів і контролювалася міським управлінням торгівлі, регламентувалася статутом.

Основною продукцією кооперативу були швейні вироби – одяг для малюків, школярів і підлітків. Його фасони та моделі, необхідні для шиття креслення й зовнішнє оздоблення виробів учні розробляли під керівництвом учителів на уроках трудового навчання відповідно до навчальної програми. Готову продукцію старшокласники виготовляли на заняттях з продуктивної праці під керівництвом обраного серед них начальника цеху. Організація праці учнів передбачала поділ класів на бригади, якими керували бригадири. Вони, урахувавши здібності та можливості кожного, розподіляли трудові операції між членами бригад. Кожне заняття закінчувалося підведенням підсумків роботи. При цьому враховували відсоток виконання виробничого завдання, успішність членів бригади, їх поведінку, уміння використовувати інструменти і обладнання, дотримання правил техніки безпеки. Готова продукція кооперативу здавалася в магазин «Дитячий світ» [2].

На жаль, шкільні кооперативи не проіснували тривалий час. Це було пов'язано з відміною пільг на оподаткування учнівського виробництва та змінами кон'юнктури ринку, яка послабила конкурентоспроможність шкільних виробів.

З 1991 р. в суспільстві почали відбуватися радикальні зміни, які вимагали організації освіти відповідно до загальноєвропейських і світових підходів. Це призвело до запровадження освітніх стандартів й обумовило перенесення акцентів на навчальну складову у вирішенні питань організації продуктивної праці. Почався наступний, четвертий («пошуковий») етап, який продовжувався до 1999 р.

Виниклі економічні негаразди та правові неув'язки в країні призвели до унеможливлення залучення учнів до промислових видів продуктивної праці, учнівські цехи на базі промислових підприємств припинили свою діяльність, кількість діючих навчально-виробничих шкільних майстерень скорочувалася, табори праці та відпочинку теж припинили існування, більшість МНВК закрилося.

Організація продуктивної праці учнів на цьому етапі здійснювалася на нових концептуальних підходах і була пов'язана з пристосуванням до нових ринкових умов господарювання, у яких

вирішальне значення мали вимоги госпрозрахунку та самофінансування. Поширення набула праця учнів на базі шкільного виробництва типу районного навчально-виробничого об'єднання (РНВО), дослідно-експериментального навчального господарства на госпрозрахунковій основі в рамках агропрому (комплекс трудової підготовки – КТП), дослідно-експериментального навчального виробництва сільських шкіл (трудова комплекс школи – ТКШ), експериментальної школи-комбінату в умовах сільських малокомплектних шкіл [5].

Умовою організації продуктивної праці учнів в межах трудової підготовки протягом цього етапу залишалися плідні взаємовідносини школи, підприємства (колгоспу) та «оточуючого соціуму». Така праця передбачала залучення учнів до роботи в учнівських бригадах на нових орендних відносинах, знайомство з окремими способами господарської діяльності та самофінансування.

Потреба у фахівцях, які володіють знаннями з усього комплексу сільськогосподарських робіт, обумовила запровадження профільної трудової підготовки за напрямом «фермерство». Новими, ефективними формами трудової підготовки та залучення учнів сільських шкіл до продуктивної праці було визнано „учнівський радгосп” та шкільну „мікроферму“, які мали структуру господарства дорослих, що сприяло вихованню в учнів здібностей, необхідних майбутнім організаторам виробництва. У міських школах організація продуктивної праці учнів ускладнювалася порушенням договірних відносин, які раніше існували між шкільним виробництвом і підприємствами та набула економічної недоцільності в умовах ринкової економіки.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, зміна підходів до організації продуктивної праці учнів полягала в наступному:

– у період з 1952 по 1966 рр. – наближення трудової підготовки та праці учнів до умов реального виробництва та запровадження обов'язкового виробничого навчання, що було зумовлено розбудовою в країні комплексу підприємств важкої промисловості та необхідністю підготовки до цього робітничих кадрів, готових до широкопрофільної праці;

– у період з 1966 по 1984 рр. – поглиблення політехнічної спрямованості та перенесенням продуктивної праці учнів на базу МНВК, що було пов'язано з економічним підйомом і інтенсифікацією виробництва й новими вимогами до всіх категорій працівників;

– у період з 1984 по 1991 рр. – поява нової форми залучення учнів до продуктивної праці – шкільних кооперативів, якій передувала відмова від професіоналізації старшої школи обумовлена новим баченням завдань трудової підготовки в умовах тогочасної соціально-економічної дійсності та поширення ринкових умов господарювання, що призвели до економічних негараздів і порушення зв'язків закладів освіти з базовими підприємствами;

– у період з 1991 по 1999 рр. – унеможливлення залучення учнів до промислової продуктивної праці та увага до інших її видів, що

здійснювалися у формах, які підпорядковувалися вимогам госпрозрахунку та самофінансування, а головною умовою ефективності цього процесу була педагогічна компетентність учителів трудового навчання.

Подальше вивчення досліджуваної проблеми вимагає визначення особливостей організації трудової підготовки та змінності підходів до питань залучення учнів до продуктивної праці на початку ХХІ ст. з метою обґрунтування педагогічно та соціально-необхідних технологій реалізації технологічної освіти в НУШ, які задовольнятимуть існуючі соціальні виклики сьогодення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бондарев Л. Я. Содружество школы, науки и производства. *Школа и производство*. 1979. № 11. С. 35–37.
2. Гагацева Г. И. Видеть результаты. *Школа: перестройка жизнью*. Донецк : Донбасс, 1988. С. 72–75.
3. Документи направлені до ЦК Компартії України, Ради Міністрів УРСР, Верховної Ради УРСР з питань народної освіти (інформація, доповідні листи). ЦДАВОВ. Ф. 166. Оп. 16. Спр. 9178. 104 арк.
4. Кілессо В. Ф., Хілько Т. В., Сліпенько Л. Б. Комбінат трудового навчання. Київ : Радянська школа, 1976. 53 с.
5. Мадзигон В. Н. Продуктивная педагогика: политехнические основы соединения обучения с производительным трудом: монография. Київ : Вересень, 2004. 324 с.
6. Річний звіт про роботу шкіл і відділів народної освіти в 1961/62 навч. році. ДАДО. Ф. 2852. Оп. 1. Спр. 264. 192 арк.
7. Саранов П. С. Політехнічне навчання і виховання трудових навиків учнів у середній школі. Сталіно : Сталінське обласне видавництво, 1957. 40 с.
8. Сведения облоно и горрайоно о преподавании иностранного языка, школах и классах продленного дня, школьных библиотеках, трудовом обучении учащихся в общеобразовательных школах на начало 1982/83 учебного года. ГАДО. Ф. 2852. Оп. 2. Дело 1801. 158 листов.
9. Сведения о результатах работы общеобразовательных школ Украинской РСР за 1970/71 уч. год. ГАДО. Ф. 2852. Оп. 2. Дело 645. 27 листов.
10. Справки и информация облоно о состоянии народного образования области. ГАДО. Ф. 2852. Оп. 2. Спр. 1941. 25 листов.

REFERENCES

1. Bondarev, L. Ya. (1979). *Sodruzhestvo shkoly, nauky y proyzvodstva. Shkola y proyzvodstvo* [Commonwealth of School, Science and Industry]. № 11. S. 35–37.
2. Nahatseva, H. Y. (1988). *Vydet rezultaty. Shkola : perestroika zhyzni* [See results. School: restructuring by life]. Donetsk : Donbas. [in Ukrainian]
3. Dokumenty napravleni do TsK Kompartii Ukrainy, Rady Ministriv URSR, Verkhovnoi Rady URSR z pytan narodnoi osvity (informatsiia, dopovidni lysty) [The documents were sent to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, the Council of Ministers of the Ukrainian SSR, the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on matters of public education (information, reports)]. TsDAVOV. F. 166. Op. 16. Spr. 9178. 104 ark. [in Ukrainian]
4. Kileso, V. F., Khilko, T. V., Slipenko, L. B. (1976). *Kombinat trudovoho navchannia* [Labor training complex]. Kyiv. : Radianska shkola [in Ukrainian]
5. Madzyhon, V. N. (2004). *Produktyvnaia pedahohyka: polytekhnicheskiye osnovy soedyneniya obucheniya s proyzvodytelnyim trudom* [Productive pedagogy: polytechnic foundations of combining learning with productive work] Kyiv: Veresen, 324 s. [in Ukrainian]
6. Richnyi zvit pro robotu shkil i viddiliv narodnoi osvity v 1961/62 navch. Rotsi [Annual report on the work of schools and departments of public education in the 1961/62 academic year]. DADO. F. 2852. Op. 1. Spr. 264. 192 ark. [in Ukrainian]

7. Saranov, P. Ye. (1957). Politekhniche navchannia i vykhovannia trudovykh navykiv uchniv u serednii shkoli [Polytechnic education and education of labor skills of students in secondary school]. Stalino : Stalinske oblasne vydavnytstvo. [in Ukrainian]

8. Svedenyia oblonu y horraiono o prepodavanyu ynostrannoho yazyka, shkolakh y klassakh prodlennoho dnia, shkolnykh byblyotekakh, trudovom obuchenyu uchashchykhsia v obshcheobrazovatelnykh shkolakh na nachalo 1982/83 uchebnoho hoda [Information from the oblon and city districts on foreign language teaching, schools and extended-day classes, school libraries, labor training for students in secondary schools at the beginning of the 1982/83 school year]. HADO. F. 2852. Op. 2. Delo 1801. 158 lystov. [in Ukrainian]

9. Svedenyia o rezultatakh raboty obshcheobrazovatelnykh shkol Ukraynskoi RSR za 1970/71 uch. Hod [Information on the results of the work of secondary schools of the Ukrainian RSR for the 1970/71 academic year]. HADO. F. 2852. Op. 2. Delo 645. 27 lystov. [in Ukrainian]

10. Spravky y unformatsiya oblonu o sostoianny narodnoho obrazovannia oblasti [Certificates and information from the regional education department about the state of public education in the region]. HADO. F. 2852. Op. 2. Spr. 1941. 25 lystov. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КІТОВА Ольга Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та методики їх викладання Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Наукові інтереси: історичні аспекти розвитку змісту трудового навчання учнів та професійна підготовка вчителя трудового навчання і технологій.

СТЕШЕНКО Володимир Васильович – доктор педагогічних наук, професор; професор кафедри теорії і

практики технологічної і професійної освіти ДВНЗ «Донецького державного педагогічного університету».

Наукові інтереси: модернізація трудового навчання учнів та професійної підготовки вчителя трудового навчання і технологій.

СТЕШЕНКО Богдан Володимирович – кандидат педагогічних наук, здобувач кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донецького державного педагогічного університету».

Наукові інтереси: методологічні підходи в технологічній і професійній освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

KITOVA Olga Anatoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor; Associate Professor of Natural Sciences and Mathematics and Methods of Teaching Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education.

Scientific interests: historical aspects of the development of the content of labor education of students and professional training of teachers of labor education and technology.

STESHENKO Volodymyr Vasylovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor; Professor of the Department of Theory and Practice of Technological and Vocational Education, Donbas State Pedagogical University.

Scientific interests: modernization of labor education of students and professional training of teachers of labor education and technology

STESHENKO Bohdan Volodymyrovych – Candidate of Pedagogical Sciences, graduate of the Department of Theory and Practice of Technological and Professional Education of the Donbas State Pedagogical University.

Scientific interests: methodological approaches in technological and professional education.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2024 р.

УДК 378.147.091.33:004

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-51-55

КОМАР Ольга Анатоліївна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0289-2359>
e-mail: komar_olga@ukr.net

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ПІДГОТОВКА ДО УРОКУ МАТЕМАТИКИ

Формування цифрової компетентності є одним із пріоритетних напрямків якісної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Вчителю початкових класів, відповідно до вимог сучасних освітніх стандартів, необхідно бути готовим до застосування у професійній діяльності інформаційно-цифрових технологій, зокрема, при вивченні математики.

У статті розкриті особливості формування цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах закладу вищої освіти до застосування інформаційно-цифрові технології на уроках математики.

З'ясовано, що цифрова компетентність майбутнього вчителя початкових класів передбачає здатність цілеспрямовано, самостійно і відповідально використовувати інформаційно-цифрові технології у своїй професійній діяльності, з урахуванням існуючих можливостей і обмежень, таких як: техніко-технологічні параметри інформаційно-цифрових технологій; завдання навчання і виховання (в рамках окремого освітнього закладу); професійно-особистісними особливостями самого вчителя.

Виявлено, що формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до використання інформаційно-цифрових технологій на уроках математики здійснюється поетапно, кожен із етапів має свої особливості.

Встановлено, що одним із найбільш ефективних шляхів удосконалення цифрової компетентності майбутнього вчителя початкової школи є ознайомлення студентів з педагогічними програмними засобами, що використовуються в початковій школі. Важливим аспектом підготовки вчителя початкової школи до викладання математики є формування здатності аналізувати програмні засоби та відбирати найбільш ефективні. При відборі важливо враховувати наступні фактори: психологічний, педагогічний, методичний, організаційний.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в обґрунтуванні педагогічних умов, які сприяють успішному формуванню цифрової компетентності майбутніх учителів початкової школи до застосування інформаційно-цифрові технології на уроках математики.

Ключові слова: цифрова компетентність, майбутній вчитель початкової школи, підготовка до уроку математики, інформаційно-цифрові технології.

КОМАР Оліга Анатоліївна –

doctor of pedagogical sciences, professor,
head of professional method and innovative
technologies in primary school department

Pavlo Tychyna Uman State

Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0289-2359>

e-mail: komar__olga@ukr.net

DIGITAL COMPETENCE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER: PREPARATION FOR THE MATHEMATICS LESSON

Formation of digital competence is one of the priority areas of quality training of future primary school teachers. A primary school teacher, in accordance with the requirements of modern educational standards, must be ready to use information technologies in professional activities, in particular, when studying mathematics.

The article reveals the peculiarities of the formation of digital competence of future primary school teachers in the conditions of a higher education institution before the use of information and digital technologies in mathematics lessons.

It was found that the digital competence of the future primary school teacher involves the ability to purposefully, independently and responsibly use information and digital technologies in their professional activities, taking into account existing opportunities and limitations, such as: technical and technological parameters of information and digital technologies; the task of education and upbringing (within the framework of a separate educational institution); professional and personal characteristics of the teacher himself.

Formation of the readiness of the future primary school teacher to use information and digital technologies in mathematics lessons is carried out in stages, each of the stages has its own characteristics.

It has been established that one of the most effective ways to improve the digital competence of a future primary school teacher is to acquaint students with pedagogical software tools used in primary school. An important aspect of primary school teacher training for teaching mathematics is the formation of the ability to analyze software tools and select the most effective ones. When selecting, it is important to consider the following factors: psychological, pedagogical, methodical, organizational.

We see the prospects for further scientific research in the substantiation of pedagogical conditions that contribute to the successful formation of digital competence of future primary school teachers before the use of information and digital technologies in mathematics lessons.

Key words: digital competence, future primary school teacher, preparation for mathematics lesson, information and digital technologies.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах інформатизації освіти актуальним є створення та використання нових засобів навчання, призначених для організації роботи здобувачів освіти у єдиному розподіленому інформаційно-освітньому середовищі та сприяють підвищенню якості навчання [11, с. 157].

У Концепції «Нова українська школа» зазначається, що інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, та водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [3].

У Державному стандарті початкової освіти зазначена об'єктивна необхідність формування в учнів початкової школи інформаційно-цифрової компетентності, здатності до розв'язання проблем з використанням цифрових пристроїв, суспільство висуває нові вимоги, що ведуть до перегляду напрямів навчання. Сучасне покоління дітей вимагає нових компетентностей в учителя. Це означає, що сучасна школа повинна створити такі умови для учня, при цьому звертати увагу на необхідні компетенції учителя. Розробники Концепції Нової української школи рекомендують створювати атмосферу, де діти навчатимуться активно мислити, не будуть боятись говорити свою думку, де будуть прислухатись до їхніх думок [3].

Саме тому, формування цифрової компетентності є одним із пріоритетних напрямків якісної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Вчителю початкових класів, відповідно до вимог сучасних освітніх стандартів, необхідно бути готовим до застосування у професійній діяльності інформаційно-цифрових технологій, зокрема, при вивченні математики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формування готовності вчителів початкової школи до застосування інформаційних технологій, зокрема при вивченні математики досліджували науковці К. Волинець, С. Гунько, А. Дрокіна, З. Зюзіна, А. Коломієць, О. Кравчук, О. Разинкіна, О. Суховірський, В. Шакоцько, О. Шиман та ін. Незважаючи на зростаючий інтерес до питань застосування інформаційних технологій на уроках математики, проблема підготовки майбутніх вчителів початкової школи до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності існує і вимагає вирішення.

Питанню формування цифрової компетентності в умовах Нової української школи присвячено праці таких дослідників, як В. Горленко, М. Кадемія, М. Косянчук, С. Касьян, В. Калінін, М. Севастьянова, В. Сидоренко, О. Цюняк та ін. Формування готовності вчителів початкової школи до застосування інформаційно-цифрових технологій, зокрема при вивченні математики досліджували науковці К. Волинець, С. Гунько, А. Дрокіна, З. Зюзіна, А. Коломієць, О. Кравчук, О. Разинкіна, О. Суховірський, В. Шакоцько, О. Шиман та ін. Однак, проблема формування цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах закладу вищої освіти до

застосування інформаційно-цифрові технології на уроках математики існує і вимагає вирішення.

Мета статті – розкрити особливості формування цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах закладу вищої освіти до застосування інформаційно-цифрові технології на уроках математики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під поняттям «цифровізація» (діджиталізація) науковці розуміють способи приведення будь-якого різновиду інформації в цифрову форму з використанням цифрових технологій. Їх Л. Осадча тлумачить як «електронні транзакції, які реалізуються шляхом використання Інтернету» [6]. Серед основних характеристик таких технологій дослідники виділяють: «мобільність, доступність та безкоштовність, зберігання та використання інформації незалежно від місця знаходження, відсутність необхідності оновлення та встановлення програмного забезпечення так, як технології «стали хмарними» тощо» [4].

Цифрову компетентність Г. Генсерук вважає важливим компонентом професійної компетентності сучасного педагога та розглядає це поняття з позиції поєднання знань та вмінь використовувати цифрові технології для організації освітнього процесу, критично оцінювати інформаційні ресурси в доцільності їх застосування у майбутній професійній діяльності, застосовувати технологічні інновації [2].

Погоджуємось із думкою О. Овчарук про те, що формування цифрової компетентності вчителя передбачає використання новітніх цифрових засобів, вміння створювати відповідне середовище для своїх учнів, знати шляхи та засоби безпечного поведіння в мережі Інтернет, а також уміти захищати особисту інформацію у цифровому просторі. Також дані навички мають доповнюватися такими якостями, як критичне мислення, медіаграмотність, комунікаційні навички тощо [5].

Учена С. Прохорова до складових елементів цифрової компетентності відносить додаткові знання, уміння, здатності та ставлення, з-поміж яких – «технічні навички роботи з ІКТ, здатність застосовувати вказані ресурси у навчально-виховному процесі та здатність планувати, аналізувати і керувати освітнім та виховним процесом за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій». Дослідниця також вважає, що педагог повинен також критично оцінювати ресурси та бути добре ознайомленим із соціальними та етичними аспектами їх використання [7].

Досліджуючи інформаційно-цифрову компетентність майбутнього вчителя початкових класів і фактори її формування О. Самборська розглядає інформаційно-цифрову компетентність майбутнього вчителя початкових класів «як здатність цілеспрямовано, самостійно і відповідально використовувати інформаційно-цифрові технології у своїй професійній діяльності, з урахуванням існуючих можливостей і обмежень, таких як: техніко-технологічні параметри інформаційно-цифрових технологій; завдання навчання і виховання (в рамках окремого освітнього закладу);

професійно-особистісними особливостями самого вчителя. Отже, інформатизація освіти значно впливає не тільки на зміст, а й на організацію освітньої діяльності вчителя. Сьогодні ми говоримо про нові компетентності, в основі яких лежить нова грамотність – технологічні навички комп'ютерного введення, оперування з різними видами інформаційних об'єктів і моделей. Тут завдання закладу вищої освіти полягає в тому, щоб навчити майбутніх учителів використовувати у професійній діяльності інноваційні методи роботи з інформаційно-цифровими технологіями» [8, с. 120–121].

Розглядаючи питання формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти дослідники О. Цюняк, Г. Розлуцька, О. Кравець вказують, що сучасний учитель початкової школи повинен володіти інноваційними практиками для впровадження таких моделей навчання, як: адаптивне навчання, синхронне та асинхронне навчання, змішане навчання, самостійно направлене навчання, дистанційне навчання, хмарне та мобільне навчання, віртуальний клас, перевертний клас, система управління e-learning, система управління навчальним процесом, курсом (CMS), гейміфікація, персоналізація, цифровий сторітелінг тощо. Тому цифровій підготовці сучасних учителів початкової школи слід приділяти особливу увагу. Зауважують, що інформаційно-освітнє електронне середовище (цифрове середовище) закладу вищої освіти, атрибутом якого є наявність вільної WI-FI зони, сучасної техніки, комп'ютерних класів, програмового забезпечення, електронних навчальних ресурсів тощо, сприяє формуванню інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів. Доцільно також використовувати репозитарії, які створені у більшості закладів вищої освіти, електронні хрестоматії, електронні наукові журнали тощо. Часто у ЗВО практикують проведення міських, регіональних, Всеукраїнських та Міжнародних конференцій, семінарів, конкурсів наукових студентських робіт у режимі онлайн спілкування. Окрім того, використовуються соціальні мережі як додаткові засоби інформаційної взаємодії, спілкування у наукових групах за інтересами, обговорення навчальних і наукових проблем у чаті. Беззаперечно, що це розширює інформаційний освітній простір закладу вищої освіти і сприяє забезпеченню якості вищої освіти [12].

Серед основних підходів оновлення професійної підготовки вчителів початкових класів доцільно виокремити компетентнісний підхід. Компетентнісний підхід у підготовці майбутнього учителя початкових класів «передбачає не просто передачу теоретичної та практичної бази від викладача до здобувача, а й формування готовності до професійної діяльності» [9, с. 121].

Формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до використання інформаційних технологій на уроках математики здійснюється поетапно:

– підготовчий – на цьому етапі формується первинний інтерес до інформатики як галузі наукового знання та предмета професійної діяльності

вчителя початкових класів; визначальним є створення мотивації до використання інформаційних технологій в початковій школі та реалізація наявних (вихідних) компетентностей у процесі професійної педагогічної підготовки;

– початковий, який передбачає подальше поглиблення інтересу до інформаційних технологій та формування спеціальних знань і умінь майбутнього вчителя початкових класів у цьому напрямку його професійної діяльності. На цьому етапі необхідним є набуття досвіду вирішення професійних завдань вчителя початкової школи за допомогою інформаційних технологій на основі загальнопрофесійного змісту;

– основний – на цьому етапі відбувається вдосконалення досвіду вирішення професійних завдань вчителя початкової школи з допомогою інформаційних технологій під час вивчення математики [13, с. 347–348].

Опираючись на наукові дослідження з означення критеріїв сформованості інформаційно-комунікаційної (цифрової) компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі та з урахуванням результатів власного наукового пошуку, Л. Тітова виокремлює наступні критерії формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів, зокрема, під час викладання математики:

– когнітивний – знання, вміння та навички основних принципів роботи з інформацією та інформаційно-комунікаційними технологіями в цілому;

– мотиваційно-ціннісний – основні мотиви та ціннісне ставлення до здійснення викладацької діяльності із використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

– операційно-діяльнісний – застосування раніше набутих знань, умінь та навичок роботи з ІКТ у стандартних та проблемних ситуаціях, що виникають під час педагогічної діяльності;

– особистісно-рефлексивний – здатність до аналізу та оцінки власної діяльності з використання інформаційно-комунікаційних технологій як для організації освітнього процесу, так і, безпосередньо, під час навчання;

– дослідницький – здатність до самоосвіти та дослідження інформаційно-комунікаційних технологій, які перебувають у постійному розвитку [10, с. 149].

Одним із найбільш ефективних шляхів удосконалення цифрової компетентності майбутнього вчителя початкової школи є ознайомлення студентів з педагогічними програмними засобами, що використовуються в початковій школі.

Важливим аспектом підготовки вчителя початкової школи до викладання математики є формування здатності аналізувати програмні засоби та відбирати найбільш ефективні. До таких засобів можна віднести цифрові освітні ресурси, тобто інформаційні джерела, що містять графічну, текстову, мовленнєву, музичну, відео-, фото- та іншу інформацію, представлену в цифровому вигляді, спрямовані на реалізацію цілей та завдань сучасної освіти. Багатофункціональні цифрові освітні ресурси дають можливість розміщення

великого обсягу інформації; швидкого пошуку та доступу до необхідної інформації; об'єктивної та якісної перевірки знань суб'єктів освітнього процесу; наочної подачі багатьох складних явищ та процесів; використання різного графічного оформлення; одночасного отримання інформації, поданої у різних формах – візуальній, аудіальній та ін. [11, с. 157]. При їх відборі важливо враховувати наступні фактори:

1) психологічний – як вплине програмний засіб на мотивацію до навчання, на ставлення до предмета, підвищить чи знизить інтерес до нього, чи не виникне в учнів зневіри у власних силах через важкі, незрозуміло сформульовані або нетрадиційні вимоги, запропоновані програмою;

2) педагогічний – наскільки програма відповідає загальній спрямованості шкільного курсу й сприяє виробленню правильних уявлень про світ;

3) методичний – чи сприяє застосування комп'ютера кращому засвоєнню матеріалу, чи виправданий вибір пропонованих учням завдань, чи правильно методично подається матеріал тощо;

4) організаційний – чи раціонально сплановані уроки із застосуванням комп'ютера й нових інформаційних технологій [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, одним із найбільш ефективних шляхів удосконалення цифрової компетентності майбутнього вчителя початкової школи є ознайомлення студентів з педагогічними програмними засобами, що використовуються в початковій школі. Важливим аспектом підготовки вчителя початкової школи до викладання математики є формування здатності аналізувати програмні засоби та відбирати найбільш ефективні. При відборі важливо враховувати наступні фактори: психологічний, педагогічний, методичний, організаційний.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в обґрунтуванні педагогічних умов, які сприяють успішному формуванню цифрової компетентності майбутніх учителів початкової школи до застосування інформаційно-цифрові технології на уроках математики.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ветрова І., Вербенко В. Використання комп'ютерів у навчанні молодших школярів і його вплив на формування їхньої психіки. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 2001. № 2. С. 22–23.
2. Генсерук Г. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2019. № 6. С. 8–16. URL: http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14009/1/Genseryk_environment.pdf.
3. Концепція «Нова українська школа». URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrain_ska-shkolacompressed.pdf.
4. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посібник. Київ: Педагогічна думка, 2012. 112 с.
5. Овчарук О. *Цифрова компетентність учителя: міжнародні тенденції та рамки*. Нова педагогічна думка. 2019. № 4 (100). С. 52–55.
6. Осадча Л. Психологічні особливості впровадження та використання цифрових технологій в освітніх процесах у

вузі. 2019. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15514700263422.pdf>.

7. Прохорова С. М. Поняття цифрової компетентності вчителя іноземної мови у світовому освітньому просторі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Педагогічні науки. 2015. № 4. С. 113–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24.

8. Самборська О. Інформаційно-цифрова компетентність майбутнього вчителя початкових класів і фактори її формування. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2019. № 1 (7). С. 114–125.

9. Семенець Л. Формування професійної готовності майбутніх учителів математики: компетентнісний підхід. *Вісник Житомирського державного університету*. Педагогічні науки. 2009. № 48. С. 120–123.

10. Тітова Л. Критерії сформованості інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Т. 2. № 56. С. 147–150. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.2.32>.

11. Філоненко О., Цуканова Н. Особливості формування цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2023. № 8–9. С. 155–164.

12. Цюняк О. П., Розлуцька Г. М., Кравець О. В. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. Кузьма. Ужгород : Говерла. 2021. № 1 (48). С. 435–438.

13. Шевчук І. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інформаційних технологій на уроках математики в умовах НУШ. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2024. Випуск 213. С. 345–348.

REFERENCES

1. Vyetrova, I., Verbenko, V. (2001). Vykorystannya komp'yuteriv u navchanni molodshykh shkolyariv i yoho vplyv na formuvannya yikh'oyi psykhyky [The use of computers in the education of younger schoolchildren and its influence on the formation of their psyche]. *Komp'yuter v shkoli ta sim'yi*. № 2. S. 22–23. [in Ukrainian]

2. Henseruk, H. (2019). Tsyfrova kompetentnist' yak odna iz profesiyno znachushchykh kompetentnostey maybutnikh uchyteliv [Digital competence as one of the professionally significant competences of future teachers]. *Vidkryte osvityne eseredovyshe suchasnoho universytetu*. № 6. S. 8–16. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14009/1/Generyk_eenvironment.pdf. [in Ukrainian]

3. Kontsepsiya «Nova ukrayins'ka shkola» [The "New Ukrainian School" concept]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>. [in Ukrainian]

4. Mul'tymediyni systemy yak zasoby interaktyvnoho navchannya (2012) [Multimedia systems as means of interactive learning]: posibnyk. Kyiv: Pedahohichna dumka. 112 s. [in Ukrainian]

5. Ovcharuk, O. (2019). Tsyfrova kompetentnist' uchytelya: mizhnarodni tendentsiyi ta ramky [Digital competence of the teacher: international trends and frameworks]. *Nova pedahohichna dumka*. № 4 (100). S. 52–55. [in Ukrainian]

6. Osadcha, L. (2019). Psykholohichni osoblyvosti vprovadzhennya ta vykorystannya tsyfrovyykh tekhnolohiy v osvitynikh protsesakh u vuzy [Psychological features of the introduction and use of digital technologies in educational processes at a university]. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15514700263422.pdf>. [in Ukrainian]

7. Prokhorova, S. M. (2015). Ponyattya tsyfrovoyi kompetentnosti vchytelya inozemnoyi movy u svitovomu osvitu'omu prostori [The concept of digital competence of a foreign language teacher in the world educational space]. *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Pedahohichni nauky. № 4. S. 113–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24. [in Ukrainian]

8. Sambors'ka, O. (2019). Informatsiyno-tsyfrova kompetentnist' maybutn'oho vchytelya pochatkovyykh klasiv i faktory yiyi formuvannya [Information and digital competence of the future primary school teacher and factors of its formation]. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Universytety i liderstvo»*. № 1 (7). S. 114–125. [in Ukrainian]

9. Semenets, L. (2009). Formuvannya profesiynoi hotovnosti maybutnikh uchyteliv matematyky: kompetentnisnyy pidkhid [Formation of professional readiness of future mathematics teachers: competence approach]. *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu*. Pedahohichni nauky. № 48. S. 120–123. [in Ukrainian]

10. Titova, L. (2023). Kryteriyi sformovanosti informatsiyno-tsyfrovoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv matematyky [Criteria for the formation of information and digital competence of future mathematics teachers]. *Innovatsiyna pedahohika*. T. 2. № 56. S. 147–150. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.2.32>. [in Ukrainian]

11. Filonenko, O., Tsukanova, N. (2023). Osoblyvosti formuvannya tsyfrovoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovyykh klasiv u zakladakh vyshchoyi osvity [Peculiarities of the formation of digital competence of future primary school teachers in a higher education institution]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi*. Sumy : Sums'kyi derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni A. S. Makarenka. № 8–9. S. 155–164. [in Ukrainian]

12. Tsyunyak, O. P., Rozluts'ka, H. M., Kravets', O. V. (2021). Formuvannya informatsiyno-tsyfrovoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovyykh klasiv u zakladakh vyshchoyi osvity [Formation of information and digital competence of future primary school teachers in institutions of higher education]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu*. Seriya: Pedahohika. Sotsial'na robota / hol. red. I. Kuz'ma. Uzhhorod : Hoverla. № 1 (48). S. 435–438. [in Ukrainian]

13. Shevchuk, I. V. (2024). Pidhotovka maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do zastosuvannya informatsiynykh tekhnolohiy na urokakh matematyky v umovakh NUSH [Preparation of future primary school teachers for the use of information technologies in mathematics lessons in the conditions of the NUS]. *Naukovi zapysky*. Seriya: Pedahohichni nauky. Kropyvnyts'kyi: RVV TSDPU im. V. Vynnychenka. Vypusk 213. S. 345–348. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОМАР Ольга Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: впровадження сучасних інноваційних технологій в освітній процес підготовки майбутніх учителів початкової школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOMAR Olha Anatolyivna – doctor of pedagogical sciences, professor, head of professional methods and innovative technologies in primary school department Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Scientific interests: introduction of modern innovative technologies in the educational.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2024 р.

УДК 373.2.(075.3)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-56-60

КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0575-5205>
e-mail: nvnatalka@ukr.net

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ КОНСТРУЮВАННЯ

У статті розкрито проблему особливостей дослідницької діяльності дітей дошкільного віку в процесі конструювання. На основі аналізу досліджень визначено, що дитяче експериментування є активною перетворюючою діяльністю дітей, яка істотно змінює об'єкти дослідження. Мотивом експериментування є отримання дитиною нових знань та відомостей про об'єкт. При цьому у дошкільників яскраво виражена дослідницька активність, яка є основою експериментування.

В процесі дитячого експериментування створюються умови для прояву дитьми власної ініціативи, самостійності та творчості. Експериментування виступає засобом, що допомагає дитині опанувати самостійно певну дослідницьку діяльність. Саме в експериментуванні відпрацьовуються механізми дослідницької активності.

Показано, що експериментування являє собою діяльність, яка спрямована на вивчення та перетворення навколишньої дійсності, в результаті якої суб'єкт може пізнати властивості та зв'язки об'єктів, які при безпосередньому сприйнятті не доступні.

Виокремлено основні характеристики дитячого експериментування, виділено методи організації дослідницької діяльності дітей дошкільного віку в процесі конструювання.

Основна увага зосереджується на процесі конструювання як потенціалу розвитку пізнавально - дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.

Важливою умовою розвитку пізнавально-дослідних здібностей дітей дошкільного віку з конструювання визначено оснащення розвиваючого середовища в групі. Окреслені головні критерії конструктивної діяльності в пізнавально-дослідницькій роботі: оригінальність (здатність знаходити незвичайні, несподівані рішення); гнучкість (здатність використовувати різноманітні стратегії рішення); продуктивність (здатність генерувати велику кількість ідей); розробленість (здатність до опрацювання ідей, насиченості придуманого зображення з подробицями та деталями).

Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку методичних рекомендацій щодо застосування дослідницької діяльності в процесі конструювання в навчально-виховному процесі закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: конструювання, діти дошкільного віку, дослідницька діяльність, розвиток особистості.

KOTELIANETS Natalka Valeriivna –
Doctor Pedagogical Sciences, professor, a head of the chair of
pre-school and primary school education
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0575-5205>
e-mail: nvnatalka@ukr.net

PRESCHOOL CHILDREN'S RESEARCH ACTIVITY DURING CONSTRUCTION PROCESS

The article reveals the problem of peculiarities of preschool children's research activity during construction process. Basing on the research analysis, it was determined that children's experimentation is children's active transformative activity, which significantly changes the objects of research. The motive of experimentation is the child's acquisition of new knowledge and information about the object. At the same time, preschoolers have a pronounced research activity, which is the basis of experimentation.

During children's experimentation, conditions are created for children to show their own initiative, independence and creativity. Experimentation is a means that helps a child to master a certain research activity independently. It is in experimentation that the mechanisms of research activity are worked out.

It is shown that experimentation is an activity aimed at studying and transforming the surrounding reality, as a result of which the subject can learn the properties and connections of objects that are not available with direct perception.

The main characteristics of children's experimentation are singled out, the methods of organization of preschool children's research activity during construction process are highlighted.

The main attention is focused on the process of construction as a potential for the development of preschool children's cognitive - research activities.

An important condition for the development of preschool children's cognitive and research abilities is the equipping of the developing environment in the group. The main criteria of constructive activity in cognitive research work are outlined: originality (ability to find unusual, unexpected solutions); flexibility (ability to use various decision strategies); productivity (ability to generate a large number of ideas); development (ability to develop an idea, saturation of an invented image with details and details).

Further research will be aimed at development of methodological recommendations for the usage of research activities during construction process in educational process of a preschool education institution.

Key words: construction, children of preschool age, research activity, personality development.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільство потребує активної особистості, яка може здійснити пізнавально-діяльну самореалізацію, проявити дослідницьку активність та творчо розв'язувати важливі проблеми, що виникають впродовж життя. На думку багатьох

науковців, основи такої особистості слід закладати починаючи з дошкільного дитинства.

Дошкільна освіта має забезпечити само-реалізацію та саморозвиток дітей, сприяти розвитку їх дослідницької активності та ініціативи. Пошук ефективних засобів розвитку дослідницької активності дітей дошкільного віку є актуальною

проблемою, яка потребує як теоретичного так і практичного розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показав аналіз літературних джерел проблема пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку вивчається досить детально. На велику роль пошуково-дослідницької діяльності у вихованні та навчанні дітей вказували західно-європейські педагоги Я. Коменський, Й. Песталоцці, Р. Оуен, Ф. Фребель, М. Монтесорі.

Деякі аспекти дитячого експериментування було відзеркалено в наукових працях О. Дибіної, Н. Совгир, І. Куліковської, О. Афанасьєвої. В роботах М. Поддякова прослідковується думка про те, що експериментування є специфічним видом діяльності, який стимулює пізнавальну активність дитини. В сучасній теорії, практиці педагогіки та психології в Україні проблема пошукової діяльності є важливою. В роботах В. Котирло, Л. Подляк розкривається процес формування самостійної діяльності дітей, особливості розвитку ставлення до праці.

Питання про сутність, структуру та значення пошукової діяльності в системі інших її видів у закладі дошкільної освіти досліджувались у працях В. Кондратової, Л. Маневцової, К. Терентьєвої, П. Саморукової, Г. Беленької, Н. Лисенка та інших. На їх думку, саме пошуково-дослідна діяльність гармонійно інтегрує всю багатогранність не лише теоретичних знань, а й умінь і навичок щодо їх набуття та перенесення в різні сфери життєдіяльності дошкільника.

Мета статті: обґрунтувати особливості дослідно-експериментальної роботи дітей дошкільного віку в процесі конструювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному суспільстві стає цінним активне пізнавальне ставлення особистості до оточуючої дійсності, прагнення та здатність самостійно досліджувати новизну та складність мінливого світу, знаходити оригінальні стратегії поведінки та діяльності. В освіті пріоритетним стає розвиток у дітей дошкільного віку вміння самостійно здобувати знання про навколишній світ, а також здатність знаходити оптимальні способи досягнення результату, нестандартно мислити, що можна досягнути завдяки розвитку їх дослідницької активності.

Розвиток дослідницької активності досліджували багато філософів, психологів, психофізіологів та педагогів. З філософської позиції, методологічну основу цієї проблеми становить положення про діалектичну єдність емпіричного та теоретичного, чуттєвого та раціонального рівнів пізнання у визнанні провідної ролі практики та активності особистості (Ф. Бекон, Л. Фейєрбах, В. Філатов, О. Шумілін). У людини процес пізнання відбувається як безперервне сходження в напрямку осягнення сутності та закономірностей тих процесів, які відбуваються в навколишньому світі й вимагає від суб'єкта відкритого та активного ставлення до дійсності, знаходження нових дослідницьких, пізнавальних стратегій. Дослідницька активність є універсальним компонентом людської діяльності, що виконує найважливіші

функції розвитку пізнавальних процесів, соціалізації та становленні суб'єктної позиції (О. Поддяков).

Діти дошкільного віку – маленькі дослідники великого світу. Кожна дитина приходить у цей світ, не маючи ні навичок, ні вмінь, і від народження пізнає світ. Жага до нових вражень, постійне прагнення спостерігати та експериментувати – найважливіші риси дитячої поведінки.

Дослідницька поведінка дитини з точки зору сучасної педагогіки є тим ресурсом, який дозволяє трансформувати процес розвитку особистості в процес саморозвитку. Науковий пошук ефективних засобів розвитку дослідницької активності дітей дошкільного віку є актуальною проблемою, яка потребує теоретичного та практичного розв'язання.

Найбільш сприятливим для формування початкових основ соціальної та пізнавальної активності особистості є період дошкільного дитинства та переходу до шкільного навчання.

Під поняттям «дослідницька діяльність» розуміють таку, яка безпосередньо пов'язана з вирішенням творчого, дослідницького завдання, що не має наперед відомого результату та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження (визначення проблеми, формулювання гіпотези дослідження, власне проведення дослідження, аналіз його результатів і остаточне узагальнення, формулювання висновків) [5, с. 236].

Дослідницька діяльність – особливий вид діяльності, що виникає внаслідок функціонування механізму пошукової активності й будується з урахуванням її дослідницької поведінки.

Дослідницька діяльність за своєю природою є компонентом реалізації дитячого творчого та інтелектуального потенціалу (інтеграція обох півкуль мозку в сприйнятті пізнавальної інформації).

У ході дослідження навколишнього світу діти постійно ставлять питання «Чому?». З одного боку, вони хочуть зрозуміти та пояснити об'єкти та явища, з якими мають справу в реальному житті, й це пояснення є природною роботою розуму та почуттів. З іншого боку, діти від народження «тренують», удосконалюють та координують «центри» збору інформації про навколишній світ, які працюють на основі рефлексів та сприйняття. Вони спочатку вчать користуватися своїми органами сприйняття, потім вивчають предмети навколо себе, навчаються взаємодіяти з об'єктами тощо.

Однією з можливостей допомогти дитині опанувати навколишній світ – організувати навчання так, щоб вона могла сама задавати й знаходити відповіді на питання, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Дитяча цікавість – двигун самостійного пізнавального розвитку, а дитяче експериментування – один із його проявів.

Дитяче експериментування – це вивчення об'єкта, виявлення його властивостей та особливостей різними методами дослідження (тактильними, зоровими тощо), за умови безпосереднього контакту з ним.

Можна виділити такі основні характеристики дитячого експериментування:

1. Це особлива форма пошукової діяльності, у якій найяскравіше виражені процеси утворення мети, виникнення та розвитку нових мотивів особистості, які лежать в основі саморозвитку.

2. У дитячому експериментуванні найбільш потужно проявляється власна активність дітей, спрямована на отримання нових відомостей, нових знань (пізнавальна форма експериментування), продуктів творчості (продуктивна форма експериментування).

3. Дитяче експериментування – стрижень будь-якого процесу творчості.

У дітей дошкільного віку формуються уявлення про:

- матеріали (тканина, папір, нитки, пластик, природні матеріали, поролон);

- світ рослин (особливості поверхні овочів та фруктів, їх форма, колір, смак, запах; розгляд та порівняння гілок рослин – колір, форма; порівняння квітів та інших рослин);

- предметний світ (родові та видові ознаки: транспорт вантажний, пасажирський, морський, залізничний тощо);

- геометричні зразки (овал, ромб, трапеція, призма, конус, куля).

У міру стимуляції та «включення» дитини в пошукову діяльність вбудовуються досвід та знання педагога, який впроваджує в роботу безліч ідей, розширює інформаційне поле, використовує інтеграцію діяльності дітей (маніпулювання з матеріалами, дослідження їх можливостей, художня творчість тощо).

Методи організації дослідницької діяльності дітей дошкільного віку:

- питання педагога, які спонукають дітей до постановки проблеми;

- схематичне моделювання досвіду (створення схеми проведення);

- питання, що допомагають прояснити ситуацію та зрозуміти сенс експерименту, його зміст та природну закономірність.

- стимулювання дітей до комунікації: «Запитай свого друга що він думає із цього приводу?»;

- «перша проба» – перевірка досвідченим шляхом та застосування результатів власної дослідницької діяльності, сутність якої полягає в визначенні дитиною особистісно – ціннісного сенсу виконаних нею дій.

Пізнавально-дослідницька діяльність є наскрізним механізмом пізнавального розвитку дітей дошкільного віку від молодшого до старшого дошкільного віку. До форм пізнавально-дослідницької діяльності можна віднести: сюжетну гру, розгляд, спостереження, конструювання, досліди, моделювання, навчально-пізнавальні дослідження, експериментування, проблемні ситуації, проекти.

Значним потенціалом у розвитку пізнавально-дослідницької діяльності має такий вид дитячої діяльності, як конструювання.

Термін «конструювання» походить від латинського слова «construere», що означає створення моделі, побудова, приведення у певний порядок та взаємовідносини окремих предметів, частин та

елементів. Конструювання – це створення різних конструкцій та моделей з будівельного матеріалу та деталей конструкторів, виготовлення виробів з паперу, картону та різного природного матеріалу. Конструювання є продуктивною діяльністю, яка відповідає інтересам та потребам дітей дошкільного віку.

У роботі зі старшими дошкільниками значення конструювання в розвитку пізнавально-дослідницької діяльності пов'язано з тим, що перш ніж сконструювати будь який предмет (з різних матеріалів), дошкільник повинен вивчити властивості цих матеріалів через дослідження та експериментування, тобто, дослідницька діяльність дитини повинна в першу чергу протікати через процес творчого конструювання. Дослідження, що проводяться дитиною, можуть поєднувати різні галузі пізнання. Так, використовуючи деталі конструктора, дошкільник повинен досліджувати їх форму, колір, мати уявлення про кількість, отримати уявлення про різноманітні споруди, досвід взаємодії з іншими дітьми в процесі виготовлення споруди.

Працюючи з папером, дитина повинна дослідити його властивості, познайомитися з художньо-естетичними об'єктами, зробленими з паперу. Робота з природним матеріалом також вимагає попереднього експериментування для виявлення його властивостей: глина – пластична, листя - крихке тощо.

Проведення такої роботи сприяє забезпеченню цілісності сприйняття дітьми дошкільного віку навколишнього світу, усвідомлення ними різноманітних зав'язків між об'єктами та явищами дійсності. Пізнавально-дослідницька діяльність у процесі конструювання потребує інтеграції різних галузей знань, при цьому необхідно використовувати різні види конструювання: конструювання з деталей конструктора; конструювання із модулів; конструювання з об'ємних модулів; площинне конструювання; конструювання із паперу; конструювання із природного матеріалу; конструювання із непридатного матеріалу; конструювання з різних матеріалів.

У конструюванні з об'єктами для експериментування, насамперед необхідні матеріали (конструктори, папір, природний матеріал), які мають різні властивості (колір, розмір, вага, структура, фактура, функціональність) та забезпечують продуктивну діяльність. Пізнавально-дослідницькі здібності дітей дошкільного віку проявляються в певній ситуації, коли при розгляді матеріалу перед дитиною виникає питання: «що з цього можна зробити», стимулюючи цим появу задуму та його втілення.

Важливою умовою розвитку пізнавально-дослідницьких здібностей дітей дошкільного віку з конструювання є оснащення розвивального середовища в групі: матеріалами та обладнанням для роботи з папером та картоном, для роботи з непридатним матеріалом, для шиття, природним матеріалом; тематичними альбомами з архітектурними спорудами; тематичними альбомами з цікавими іграми та вправами з конструювання; дрібними настільним та великим будівельним

матеріалом на групі дітей; конструкторами, що мають різні за складністю способи з'єднання деталей; різними іграшками; площинними конструкторами та головоломками; мобільними платформами для конструювання; зразками будівель (малюнки, ілюстрації, фотографії, креслення-схеми тощо).

Головні критерії конструктивної діяльності в пізнавально-дослідницькій роботі: оригінальність (здатність знаходити незвичайні, несподівані рішення); гнучкість (здатність використовувати різноманітні стратегії рішення); продуктивність (здатність генерувати велику кількість ідей); розробленість (здатність до опрацювання ідеї, насиченості придуманого зображення з подробицями та деталями).

У процесі навчання дослідницької поведінки та експериментування виявляється рівень розвитку пізнавальної діяльності дітей (сприйняття, мислення, пам'ять), особливо швидко вдосконалюються навички та вміння, комунікативні якості, розумовий та естетичний розвиток дитини. У дітей із добре розвиненими навичками конструювання швидше розвивається мова. Спритні, точні рухи рук дають дитині можливість швидше та краще опанувати техніку письма.

Дітей, що захоплюються конструюванням, відрізняють багата фантазія та уява, активне прагнення творчої діяльності, бажання експериментувати, відкривати щось нове; у них розвинені просторове мислення, логічне, математичне, асоціативне мислення, пам'ять, що є основою інтелектуального розвитку та показником готовності дитини до школи. У роботі з дітьми необхідно прагнути, щоб вони не тільки отримували нову інформацію про об'єкти своїх досліджень та експериментування, а й робили маленькі відкриття.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Дослідницька діяльність дітей дошкільного віку проявляється: у вираженому інтересі до певних проблем чи об'єктів, який вона задовольняє за допомогою експериментування; вмінні дошкільника зрозуміти проблемне завдання та висунути припущення про способи його розв'язання експериментальним шляхом, у практичному здійсненні активного пошуку розв'язання проблеми за допомогою вибору можливих способів вирішення, якщо обраний шлях виявився невдалим під час експериментування; прояві наполегливості в експериментуванні та досягненні результату; збереженні інтересу до подальшого експериментування.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розробці методичних рекомендацій щодо застосування дослідницької діяльності в процесі конструювання в навчально-виховному процесі закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Біла І. Пізнавальна активність як вектор творчості. Актуальні проблеми психології. 2014. Т. 4. *Психологія розвитку дошкільника*. Вип. 10. С. 4–18.
2. Волинець Ю. О., Стадник Ю. О. Організація експериментально дослідницької діяльності дітей дошкільного віку на основі взаємодії фахівців закладів дошкільної освіти з

батьками. Електронне наукове фахове видання «*Народна освіта*». 2019. Випуск №2 (38).

3. Гаврило О. І. Технологія формування дослідницької діяльності у дошкільників : навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 134 с.

4. Експериментальна діяльність у ДНЗ / укладачі Л. А. Швайка, І. В. Молодущкіна. Х. : Вид. група «Основа», 2010. 192 с. : іл. (Серія «ДНЗ. Керівнику»).

5. Енциклопедія освіти. / за ред. В.Г. Кременя. Акад. пед. наук Укр. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

6. Іщенко Л. В., Мельникова О. М. Розвиток дослідницьких здібностей. у ДСДВ. *Науковий вісник. Ужгородського університету*. Сер.: «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. С. 75–78.

7. Михайліченко Т. Інтеграція пошуково-дослідницької діяльності з різними видами діяльності дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 7. С. 42–50.

8. Нестеренко В. В., Дробязко Л. О. Сутність та особливості пізнавальної активності дітей дошкільного віку. URL: http://sandavak.narod/stud_stat/drobyazko.pdf.

9. Охрім О. Я. Пошуково-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Жидачів, 2012. 90 с.

10. Павлієнко С. С. Розвиток пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку у процесі пошуково-дослідницької діяльності Strasbourg, République française. 2020. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/5425/5389>

REFERENCES

1. Bila, I. (2014). Piznavalna aktyvnist yak vektor tvorchosti. Aktualni problemy psykholohii. [Cognitive activity as a vector of creativity. Actual problems of psychology]. Vol. 4. Psychology of preschool child development. Vol. 10. S. 4–18. [in Ukrainian]
2. Volynets, Yu. O., Stadnik, Yu. O. (2019). Orhanizatsiia eksperymentalno doslidnytskoi diialnosti ditei doshkilnoho viku na osnovi vzaiemodii fakhivtsiv zakladiv doshkilnoi osvity z batkami. [Organization of experimental research activities of preschool children based on the interaction of specialists of preschool education institutions with parents]. Electronic scientific publication «National Education»/ Issue No. 2 (38). [in Ukrainian]
3. Gavrilo, O. I. (2021). Tekhnolohiia formuvannia doslidnytskoi diialnosti u doshkilnykh : navchalno-metodychny posibnyk dlia studentiv zakladiv vyshchoi osvity. [The technology of forming research activity in preschoolers: a teaching and methodical guide for students of higher education institutions]. Sumy: A.S. Makarenko SumDPU. 134 s. [in Ukrainian]
4. Eksperymentalna diialnist u DNZ (2010). [Experimental activity at the kindergarten] / compiled by L. A. Shvaik, I. V. Molodushkina. H.: Ed. «Osnova» group, 192 s. : fig. (Series "DNZ. To the head"). [in Ukrainian]
5. Entsyklopediia osvity (2008). Encyclopedia of education. / edited by V.G. Flint. Acad. ped. of Sciences of Ukraine Kyiv: Yurinkom Inter, 1040 s. [in Ukrainian]
6. Ishchenko, L. V., Melnikova, O. M. (2019). Rozvytok doslidnytskykh zdbnoste. [Development of research abilities]. Scientific Bulletin. Uzhhorod University. Ser.: «Pedagogy. Social work». S. 75–78. [in Ukrainian]
7. Mykhailichenko, T. (2010). Intehratsiia poshukovo-doslidnytskoi diialnosti z riznymy vydamy diialnosti doshkilnykh [Integration of search and research activities during various activities of preschoolers]. Methodist preschool teacher. No. 7. S. 42–50. [in Ukrainian]
8. Nesterenko, V.V., Drobyazko, L.O. The essence and peculiarities of cognitive activity of preschool children. URL: http://sandavak.narod/stud_stat/drobyazko.pdf. [in Ukrainian]
9. Okhrim, O. Ya. (2012). Poshukovo-doslidnytska diialnist ditei doshkilnoho viku: navch.-metod.posib [Search and research activity of preschool children: teaching method]. Zhidachiv. 90 s. [in Ukrainian]
10. Pavlienko, S. S. (2020). Rozvytok piznavalnoho interesu u ditei starshoho doshkilnoho viku u protsesi poshukovo-doslidnytskoi diialnosti [Development of cognitive interest in children of older preschool age in the process of search and

research activity]/ Strasbourg, République française.. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/5425/5389> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: формування технологічної культури учнів початкової школи, формування технологічних умінь дітей дошкільного віку.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOTELIANETS Natalka Valeriivna – doctor of pedagogy, professor, head of the chair of pre-school and primary school education Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: formation of technological culture of primary school students, formation of technological skills of preschool children.

Стаття надійшла до редакції 06.08.2024 р.

УДК 37.015.3:159.954

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-60-64

КЛЕПАР Марія Василівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти

Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1671-3710>

e-mail: mklepar10@gmail.com

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД В МУЗИЧНО-ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено актуальній проблемі синергетичного підходу в музично-творчій діяльності особистості, формуванню та розвитку почуття прекрасного у ході музично-творчої діяльності особистості, вироблення умінь власноруч примножувати культурно-мистецьке надбання народу, у залученні до художньої самодіяльності відчуття і відтворення прекрасного у повсякденному житті.

Проаналізовано мету, що конкретизується в основних завданнях, котрі при синергетичному підході інтегрують навчальні, виховні й розвиваючі аспекти: збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних та художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості; виховання в учнів естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння учнями зв'язків музичного мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини, зокрема сучасною технікою, засобами масової інформації; виховання здатності сприймати та інтерпретувати музичні та художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки

Зроблено висновок, що враховуючи синергетичний підхід відбувається розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду, опанування творчими вміннями та навичками в практичній діяльності, формування художньої компетентності – здатності керуватися набутими музичними, художніми знаннями та вміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями; формування системи знань та уявлень про сутність, види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови мистецтв - музичного, візуального, хореографічного, театрального, екранного; виховання художніх інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку, формування навичок художньої самоосвіти та самовиховання.

Ключові слова: музично-творча діяльність, мистецтво, творча особистість, художня діяльність, синергетичний підхід.

KLEPAR Mariia Vasylivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor Department of Primary Education Pedagogy,

Carpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1671-3710>

e-mail: mklepar10@gmail.com

SYNERGETIC APPROACH IN THE MUSICAL AND CREATIVE ACTIVITY OF PERSONALITY

The article is devoted to the topical problem of a synergistic approach in the musical and creative activity of an individual, the formation and development of a sense of beauty in the course of musical and creative activity, the development of skills to increase the cultural and artistic heritage of the people with one's own hands, and the involvement of artistic self-activity in the feeling and reproduction of beauty in everyday life.

The goal is analyzed, which is specified in the main tasks, which with a synergistic approach integrate educational, educational and developmental aspects: enrichment of emotional and aesthetic experience, formation of a culture of feelings, development of general and artistic abilities, artistic and imaginative thinking, universal qualities of a creative personality; education in students of an aesthetic attitude to reality and art, worldviews and valuable artistic orientations, students' understanding of the connections of musical art with the natural and material environment, human life, in particular, modern technology, mass media; education of the ability to perceive and interpret musical and artistic works, to express a personal attitude towards them, arguing their opinions and assessments

It was concluded that taking into account the energetic approach, the expansion and enrichment of artistic and aesthetic experience, the mastery of creative abilities and skills in practical activities, the formation of artistic competence - the ability to be guided by the acquired musical and artistic knowledge and skills, the readiness to use the experience gained in independent activities in accordance with universal human aesthetic values and own spiritual and worldview positions; formation of a system of knowledge and ideas about the essence, types and genres of art, peculiarities of artistic and figurative language of arts - musical, visual, choreographic, theatrical, screen; education of

artistic interests, tastes, moral and aesthetic ideals, needs for artistic and creative self-realization and spiritual and aesthetic self-improvement in accordance with individual capabilities and age stages of development, formation of artistic self-education and self-education skills.

Key words: *musical and creative activity, creative personality, artistic activity, synergistic approach, teacher.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах сьогодення синергетичний підхід стає затребуваним як у природничих, так і в гуманітарних галузях наукових знань, включаючи освіту та педагогіку. Слід додати, що міждисциплінарний потенціал синергетики, хоч і не повною мірою, починає реалізовуватися і в галузі мистецтва.

На нинішньому етапі розвитку педагогічної науки концепція синергізму в навчанні та вихованні набуває інтенсивного розвитку, а ідеї синергетики знаходять широке застосування в освітньому просторі, коли педагогічні системи починають аналізуватися в термінах синергетичної теорії самоорганізації. Тому проблема застосування принципів синергетики в освітній галузі стає предметом дослідження багатьох науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Синергетичний підхід в педагогічній освіті як метод інновації досліджували в своїх працях: В. Андреев, О. Вознюк, О. Дубасенюк, І. Зязюн, М. Кириленко, В. Кремень, О. Нагорна, О. Панфілов, І. Романова, Н. Таланчук, Л. Ткаченко, Т. Тюріна, О. Цюняк та ін. Синергетику в мистецькій освіті висвітлювали в своїх дослідженнях: Ю. Аванесов, Р. Браже, І. Євін, О. Щолокова та ін.

Актуальність дослідження синергетичного впливу різних видів музичної діяльності на особистість, полягає у важливості розвитку її музичних здібностей та музичної культури. Дослідження різноманітних напрямів музичної діяльності в цьому віковому періоді має кілька ключових аспектів.

Мета статті полягає у висвітленні основних завдань, котрі при синергетичному підході інтегрують навчальні, виховні й розвиваючі аспекти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток музичних творчих здібностей та навичок у початковій школі має велике значення для загального когнітивного, емоційного та соціального розвитку дитини. Вивчення різних видів музичної діяльності дозволяє краще розуміти їх вплив на формування особистості та музичних уподобань.

Музична культура є важливою складовою загальної культурної освіти. Дослідження різних видів музичної діяльності допомагає виявити вплив музики на формування культурних цінностей учнів та їх сприйняття музичної спадщини. Вивчення різних методик та форм музичної діяльності допомагає вчителям створювати більш ефективні та цікаві уроки мистецтва, що сприяє розвитку музичних здібностей та інтересів особистості. Кожна дитина має свої унікальні музичні здібності та інтереси. Вивчення різних видів музичної діяльності допомагає враховувати індивідуальні особливості учнів та створювати для них оптимальні умови для розвитку музичних талантів.

Отже, реалізація синергетичних підходів у різних видах музичної діяльності особистості є важливим напрямом у сучасній освіті, що сприяє глибшому розумінню ролі музики у житті та розвитку дітей.

Музична діяльність у школі є важливим елементом освіти, особливо у контексті нової української школи (НУШ). Вона відіграє значну роль у розвитку учнів як особистостей та сприяє їх загальному навчанню та розвитку. Розглядаючи музичну діяльність через призму НУШ, варто враховувати кілька ключових аспектів.

По-перше, інтеграція музичної діяльності з іншими предметами стає важливою складовою у НУШ. Вона дозволяє учителям поєднувати музичне навчання з українською мовою, літературою, мистецтвом, дослідженням світу, та іншими предметами, що сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу.

Другий аспект полягає в розвитку ключових компетентностей учнів через різні види музичної діяльності. Музика допомагає розвивати музичну грамотність, творчість, співпрацю та комунікацію, що є важливими в контексті сучасної освіти.

Третій аспект стосується розвитку культурної ідентичності учнів. Музична діяльність допомагає дітям краще розуміти та оцінювати українську культуру, традиції та історію, сприяючи формуванню національної самосвідомості.

Нарешті, музична діяльність сприяє розвитку особистості учнів. Вона допомагає їм виявити творчий потенціал та реалізувати себе у музичному середовищі, сприяючи формуванню самовизначеності та самореалізації. Отже, музично-творча діяльність у Новій українській школі виявляється важливим елементом освіти, який сприяє розвитку учнів у різних аспектах їхнього життя та підготовці їх до успішного функціонування в сучасному суспільстві.

Стан дослідження проблеми синергетичних підходів у музичній діяльності в школах України свідчить про актуальність дослідження даної теми серед науковців, педагогів та практиків освіти.

Це відображається у проведенні численних наукових досліджень, конференцій, семінарів та педагогічних заходів, спрямованих на вивчення та вдосконалення педагогічної практики в цьому напрямі.

Одним з напрямків досліджень є аналіз методик та педагогічних підходів до використання музики в навчальному процесі початкової школи. Дослідники вивчають ефективні методи викладання музики, вплив музичної діяльності на розвиток учнів, а також роль музики у формуванні культурної та емоційної сфери особистості.

Також значний інтерес представляє дослідження використання інтерактивних методів у музичному навчанні. Вчені досліджують вплив інтерактивних підходів на мотивацію учнів, їхню активність та здатність до співпраці та творчості в музичному процесі.

Крім того, деякі дослідження спрямовані на аналіз програм та навчальних матеріалів з музики для початкової школи з метою виявлення їхньої відповідності вимогам сучасної освіти та можливостей для підвищення ефективності музичного навчання. Стан дослідження музичної діяльності у

початковій школі показує постійний інтерес до цієї теми та пошук нових підходів до використання музики у навчальному процесі.

В наш час музика викликає особливий інтерес серед молоді, що підтверджується результатами соціологічних досліджень. Проте виникає питання, яку саме музику вони мають на увазі. Через роки спостерігається зростання популярності низькопробної, так званої "попсової" музики, тоді як класична та народна музика, що мають величезний духовний потенціал, стають менш популярними.

Сьогодні у музичній освіті діють різні підходи до тлумачення поняття "види музичної діяльності учнів". В загальному розумінні їх можна класифікувати за різними позиціями в залежності від рівня узагальнення даного питання. Аргументи за правомірність такого підходу полягають у тому, що багато традиційних видів музичної діяльності є лише окремими випадками у відношенні до виконавства, яке можна розглядати як більш загальну категорію.

Наприклад, вокальне-інструментальне виконавство та виконання музики за допомогою художнього руху можуть розглядатися, як лише окремі аспекти виконавської діяльності.

Тобто, види музичної діяльності це різноманітні форми та способи взаємодії людей з музикою, які включають в себе різноманітну музичну активність (виконавство, сприйняття, аналіз, композиція та інші). Кожен вид музичної діяльності має свої характеристики і включає в себе різні аспекти музичної взаємодії, що відображають індивідуальні схильності та інтереси кожної людини.

В початковій школі музична діяльність відіграє значну роль у загальному

розвитку особистості. Це широкий спектр діяльностей, спрямованих на формування та розвиток музичної компетентності, творчості та виразності дітей. Основні види музичної діяльності в початковій школі включають вокальну діяльність, інструментальну гру, вивчення музичної теорії, творчу діяльність, а також слухову та ігрову музичну діяльність [3, с. 116].

Вокальна діяльність дозволяє учням розвивати вокальні навички, діапазон голосу та виразність, а також вивчати та виконувати різноманітні пісні. Це сприяє розвитку музичного слуху та відчуття ритму. Інструментальна гра надає учням можливість вивчати різні музичні інструменти та розвивати координацію рухів.

Музична теорія допомагає учням зрозуміти основні музичні поняття та нотний запис, що є важливим для подальшого вивчення музики. Творча діяльність стимулює учнів до самовираження та творчості, а також розвиває їхню музичну уяву.

Слухова та ігрова музична діяльність допомагають учням розвивати музичний слух, ритмічні навички та вміння слухати музику активно. Це важливо для формування повного музичного сприйняття та розуміння музичних форм. Фактично, музична активність учнів на уроках музики включає слухання музики, її виконання та експерименти з імпровізацією та створенням музики. Основна мета слухацької

діяльності полягає у формуванні музичної культури учнів. Це охоплює такі аспекти: а) збагачення досвіду спілкування з різними видами музики, включаючи народну, класичну та сучасну музику; б) розвиток здатності глибоко сприймати музичні твори на емоційному та інтелектуальному рівнях, заснований на знаннях про різні музичні стилі, жанри тощо; в) розвиток інтересу до музичної активності.

Слухання музики має безмежні можливості для розвитку слухового сприйняття учнів. Завдяки систематичній педагогічній підтримці протягом навчального процесу у школі, діти отримують навички для музичного спілкування. Чим ширший музичний досвід дитини, тим краще вона здатна реагувати емоційно на різноманітні музичні твори та взаємодіяти з ними.

Всі ці види музичної діяльності сприяють формуванню музичних та творчих здібностей особистості, що є важливим як для їхнього естетичного та морального розвитку, так і для психологічної культури. Участь у музичних активностях допомагає учням розширити свій музичний світогляд, розвиває їхні емоційно-вольові здібності та сприяє активному творчому пізнанню. Вони спрямовані на розвиток різних аспектів музичної компетентності учнів, що допомагає їм збагатити свій музичний досвід та розвинути вміння та навички, необхідні для подальшого вивчення музики та самовираження через неї.

Вокальна діяльність у музичній освіті початкової школи відіграє важливу роль у розвитку музичних здібностей та музичного сприйняття учнів. Цей вид музичної діяльності включає в себе вивчення та виконання пісень, які допомагають розвивати вокальні навички, дихання, артикуляцію та інтонацію.

Учні мають можливість виконувати пісні як індивідуально, так і у групах або хорі, що сприяє розвитку співпраці та комунікації. Крім того, вокальна діяльність сприяє розвитку музичного слуху, оскільки вони навчаються розрізняти ноти та мелодійні лінії. В цілому, вокальна діяльність створює учням можливість виявити свій музичний талант та насолодитися музикою через активне виконання пісень.

Інструментальна діяльність на уроках мистецтва охоплює вивчення основ гри на музичних інструментах таких як фортепіано, скрипка, гітара, флейта, духові інструменти та інші. Ця діяльність сприяє розвитку координації рухів, чутливості до звуку та музичного виразу учнів [1, с. 95].

Під час інструментальних занять, учні вивчають основні техніки гри на обраному інструменті, вправляються у відтворенні музичних творів та розвивають музичний слух, отримуючи можливість експериментувати зі звуком та темпом, що сприяє їхньому творчому розвитку. Інструментальна діяльність дозволяє учням виявити свої таланти в мистецькій діяльності та сприяє формуванню музичної культури і музичного смаку

Музично-творча діяльність – це процес, під час якого учні виявляють свою творчість у створенні музики. Ця форма музичної діяльності надає їм можливість виражати свої емоції, почуття, думки та

уявлення через музичну мову. Під час музично-творчої діяльності учні можуть застосовувати різноманітні музичні техніки, експериментувати зі звуками та створювати власні музичні композиції [3, с. 274].

На уроках музики учні займаються різними видами музично-творчої діяльності: імпровізація, де учні створюють музику на ходу використовуючи різні музичні ідеї та звукові матеріали, складання музичних творів створюючи власні музичні композиції, виходячи зі своїх ідей та музичних вражень, експериментувати зі звуком, досліджуючи різноманітні звукові ефекти та техніки щоб створити незвичайні звукові пейзажі та музичні образи та колективна творчість, де діти працюють у групах, щоб створити спільні музичні проекти (аранжування, імпровізаційні ансамблі та музичні інсталяції).

Музично-творча діяльність сприяє розвитку у особистості музичної креативності, вираження емоцій та самовираження через музику. Вона допомагає учням розкрити свій творчий потенціал та розвинути навички музичного мислення і вираження.

Музично-ігрова діяльність у початковій школі є невід'ємною частиною навчального процесу, спрямованого на розвиток музичних здібностей та формування музичної культури учнів. Цей вид діяльності поєднує в собі гру та музику, створюючи стимулюючий та захоплюючий контекст для вивчення музичних знань та навичок [4, с. 165].

У музично-ігровій діяльності використовуються різноманітні ігрові форми, такі як музичні вікторини, квести, імпровізації та творчі завдання, які сприяють розвитку музичного слуху, творчості та соціальних навичок учнів. Ці ігри створюють позитивний емоційний фон, збуджуючи інтерес до музики та стимулюючи активну участь учнів у навчанні [5, с. 47]. Вона також сприяє розвитку творчих здібностей учнів, оскільки вимагає вільного виявлення музичних ідей та експериментів зі звуками, надає можливість кожному учневі висловити свою індивідуальність та створити щось унікальне.

Загалом, музично-ігрова діяльність у початковій школі сприяє гармонійному розвитку учнів, роблячи процес вивчення музики захоплюючим, цікавим та ефективним, а також сприяє формуванню позитивного ставлення до музики та створює сприятливі умови для розвитку творчих потенціальних здібностей кожного учня.

Наведемо декілька конкретних прикладів музичних ігор: **"Музичний квест"**. Учні отримують картки з запитаннями про різні аспекти музики (наприклад, про композиторів, інструменти, музичні жанри тощо). Їм потрібно відповісти на питання, щоб перейти до наступної станції або рівня гри.

"Музичні імпровізації"- використання різноманітних музичних інструментів (або предмети, що виділяють звук) для створення власних музичних фраз або мелодій. Можна проводити такі імпровізації як індивідуальні, так і групові. **"Звукохід"**- рух по класній кімнаті під музику з призупиненням або змінами руху, коли

музика зупиняється. Це допомагає розвивати слухову увагу та реакцію. **"Музичні чарівники"**- учні вибирають роль музичного персонажа (наприклад, відомого композитора чи музичного інструменту) і розповідають про нього своїм однокласникам. Їм можна надати можливість виготовити костюми чи аксесуари, щоб більш відчутно зіграти обрану роль. **"Музичні ритмічні ігри"**-учасники створюють різноманітні ритмічні патерни за допомогою різних предметів або власного тіла, а потім виконують їх у групах або одному за одним. Ці приклади можуть бути адаптовані під конкретні вимоги та можливості кожного класу і допоможуть створити цікаву та пізнавальну атмосферу на музичних заняттях.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. За допомогою синергетичного підходу процеси мистецької освіти постають у новому світлі. Саме синергетичний підхід долучає їх до розуміння єдності світу та єдності знання про нього, отже, ефективність навчання підвищується. У синергетиці знаходить вираз стародавній філософський принцип «все в одному і одне в усьому». Завдання синергетичного виховання в музично-творчій діяльності особистості розв'язують за допомогою пробудження інтересу до різних видів музичної діяльності на заняттях, що дозволяє дітям розкрити свій потенціал у цій сфері, розвиваючи музичні навички та естетичний смак.

Важливо надати учням можливість спробувати себе у різних аспектах музичної діяльності, від виконавства до творчості, від слухання до створення власних музичних творів. Кожен вид музичної діяльності має свої важливості та сприяє розвитку різних аспектів особистості дитини. Ці види доповнюють один одного, створюючи комплексний підхід до вивчення музики, який сприяє гармонійному розвитку кожного учня. Через різноманітність музичної активності, діти можуть виявити свої таланти та захоплення, відчути радість від музичного творчості та навчання, і розвинути в собі любов до мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей. Вінниця : Нова книга, 2007. 216 с.
2. Лобова О.В. Зміст музичної освіти як чинник навчання та розвитку школярів. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 50. Частина 1. Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. С. 342-348.
3. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва *Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін*. К: Освіта України, 2008. 274 с.
4. Руда Г. С. Ігрова діяльність як засіб розвитку музичних здібностей молодших школярів. Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції / Ін-т 85 педагогіки НАПН України, Національний пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Дніпровський нац. ун-т імені Олеся Гончара [та ін.]. Дніпро, 2017. Ч. 2. С. 47-49.
5. Столяр Л. М. Музика у початковій школі: навчально-методичний посібник. Київ: Освіта. 2016.

REFERENCES

1. Kushka, Ya. S. (2007). *Methodyka muzychnoho vykhovannia ditei*. [Methodology of musical education of children]. Vinnytsia : Nova knyha, 216 s. [in Ukrainian]
2. Lobova, O.V. (2008). *Zmist muzychnoi osvity yak chynnyk navchannia ta rozvytku shkoliariv*. [The content of music

education as a factor in the learning and development of schoolchildren]. Zbirnyk naukovykh prats. Pedagogichni nauky. Vypusk 50. Chastyna 1. Kherson : Vyd-vo KhDU, C. 342-348. [in Ukrainian]

3. Padalka, H.M. (2008). Pedahohika mystetstva Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin. [Pedagogy of art Theory and teaching methods of artistic disciplines]. K: Osvita Ukrainy, 274 s. [in Ukrainian]

4. Ruda, H. S. (2017). Ikhrova diialnist yak zasib rozvytku muzychnykh zdibnostei molodshykh shkoliariv. [Game activity as a means of developing musical abilities younger schoolchildren]. Ukraina v humanitarnykh i sotsialnoekonomichnykh vymirakh: materialy II Vseukrainskoi naukovoï konferentsii / In-t 85 pedahohiky NAPN Ukrainy, Natsionalnyi ped. un-t imeni M. P. Drahomanova, Dniprovskiy nats. un-t imeni Olesia Honchara [ta in.]. Dnipro, Ch. 2. S. 47-49. [in Ukrainian]

5. Stoliar, L. M. (2016). Muzyka u pochatkovii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk. [Music in elementary school: educational and methodological manual]. Kyiv: Osvita. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КЛЕПАР Марія Василівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: синергетичний підхід в музично-творчій діяльності особистості.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

KLEPAR Mariia Vasylivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor Department of Primary Education Pedagogy, Carpathian National University named after Vasyl Stefanyk.

Scientific interests: synergetic approach in the musical and creative activity of personality.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2024 р.

УДК 378.011.3-051:377

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-64-68

МАРИНЧЕНКО Євгеній Олегович –

доктор філософії, доцент, доцент кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9738-2778>

e-mail: marinchenko1993@ukr.net

МАРИНЧЕНКО Інна Віталіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5424-8085>

e-mail: inna_sheludko@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОБІЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасний світ динамічно розвивається, висуваючи нові вимоги до освітнього процесу. У цій ситуації зростає роль інноваційних педагогічних технологій, які дозволяють ефективно готувати майбутніх фахівців, здатних відповідати викликам сьогодення. Це твердження стає особливо актуальним у контексті підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, які поєднують у своїй роботі педагогічні та інженерні знання.

Визначено та обґрунтовано значення та шляхи впровадження інноваційних педагогічних технологій у освітній процес підготовки майбутніх педагогів професійного навчання.

Для досягнення поставленої мети було використано комплекс методів дослідження, включаючи теоретичний аналіз наукової літератури, педагогічне спостереження, анкетування, аналіз результатів педагогічної діяльності.

У статті розкрито поняття «інноваційні педагогічні технології» та їх особливості. Автори акцентують увагу на важливості використання таких технологій у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання, адже вони сприяють:

- підвищенню мотивації та активності студентів у навчальному процесі;
- розвитку їхніх творчих здібностей, критичного мислення та навичок самостійної роботи;
- формуванню у них компетентностей, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

На прикладі підготовки майбутніх педагогів професійного навчання спеціальності 015.37 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) автори детально описують конкретні інноваційні педагогічні технології, які можуть бути ефективні.

Застосування інноваційних педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання є важливим фактором підвищення якості освіти та підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних:

- підвищити кваліфікацію викладачів у галузі інноваційних педагогічних технологій;
- створити умови для їх впровадження у освітній процес, включаючи матеріально-технічне забезпечення та методичну підтримку;

- стимулювати активну участь студентів у розробці та апробації інноваційних педагогічних технологій.

У статті розширено та доповнено теоретичні уявлення про роль інноваційних педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання.

Розроблені авторами рекомендації щодо впровадження інноваційних педагогічних технологій можуть бути корисними для викладачів закладів вищої освіти.

Ключові слова: інноваційні педагогічні технології, підготовка педагогів професійного навчання, професійна освіта, педагогічна діяльність, компетентність.

MARYNCHENKO Yevhenii Olegovich –
 Doctor of Philosophy, Associate Professor,
 Associate Professor of the Department
 of Professional Education and Technologies
 of Agricultural Production Glukhiv National
 Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9738-2778>
 e-mail: marinchenko1993@ukr.net

MARYNCHENKO Inna Vitaliyvna –
 Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor of the Department
 of Vocational Education and Computer
 Technologies of the Oleksandr Dovzhenko
 Hlukhiv National Pedagogical University
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5424-8085>
 e-mail: inna_sheludko@ukr.net

FORMATION OF THE PROFESSIONAL-MOBILE PERSONALITY OF THE FUTURE VOCATIONAL TEACHER WITH THE HELP OF INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

The modern world is developing dynamically, making new demands on the educational process. In this situation, the role of innovative pedagogical technologies is increasing, which allow us to effectively train future specialists capable of meeting today's challenges. This statement becomes especially relevant in the context of training future teachers of professional education who combine pedagogical and engineering knowledge in their work.

The importance and ways of introducing innovative pedagogical technologies into the educational process of training future teachers of vocational training are determined and substantiated.

To achieve the goal, a set of research methods was used, including theoretical analysis of scientific literature, pedagogical observation, questionnaires, analysis of the results of pedagogical activity.

The article describes the concept of "innovative pedagogical technologies" and their features. The authors emphasize the importance of using such technologies in the training of future teachers of professional education, because they contribute to:

- increasing the motivation and activity of students in the educational process;
- development of their creative abilities, critical thinking and independent work skills;
- forming in them the competencies necessary for successful pedagogical activity.

Using the example of the training of future teachers of vocational training in the specialty 015.37 Vocational education (Agricultural production, processing of agricultural products and food technologies), the authors describe in detail specific innovative pedagogical technologies that can be effective.

The use of innovative pedagogical technologies in the training of future teachers of professional education is an important factor in improving the quality of education and training highly qualified specialists capable of:

- improve the qualifications of teachers in the field of innovative pedagogical technologies;
- create conditions for their implementation in the educational process, including material and technical support and methodical support;
- stimulate the active participation of students in the development and testing of innovative pedagogical technologies.

The article expanded and supplemented the theoretical ideas about the role of innovative pedagogical technologies in the training of future teachers of professional education.

The recommendations developed by the authors regarding the introduction of innovative pedagogical technologies can be useful for teachers of higher education institutions.

Key words: *innovative pedagogical technologies, training of vocational teachers, professional education, pedagogical activity, competence.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна освіта в Україні орієнтована на підготовку фахівців, які відповідають міжнародним стандартам якості. Для цього необхідно використовувати інноваційні педагогічні технології, які дозволяють активізувати пізнавальну діяльність студентів, розвивати їх творчі здібності та навички практичної діяльності.

Серед актуальних завдань розвитку вищої освіти в Україні є:

- Підготовка висококваліфікованих фахівців, які відповідають міжнародним стандартам якості. Для цього необхідно використовувати компетентнісний підхід, який передбачає формування у студентів набору знань, умінь та навичок, необхідних для успішної професійної діяльності.
- Розвиток інноваційності освітнього процесу. Це передбачає використання інноваційних педагогічних технологій, які дозволяють активізувати пізнавальну діяльність студентів, розвивати їх творчі здібності та навички практичної діяльності.

- Інтеграція української вищої освіти в єдиний міжнародний освітній простір. Це передбачає забезпечення відповідності української вищої освіти міжнародним стандартам якості та забезпечення можливості для українських студентів навчатися за кордоном та для іноземних студентів навчатися в Україні.

Для ефективного впровадження інноваційних педагогічних технологій у вищій освіті необхідно враховувати специфіку галузі знань та спеціальності, можливості та обмеження матеріально-технічної бази ЗВО, а також рівень підготовки та мотивацію студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою впровадження інноваційних педагогічних технологій у практику освіти досліджували такі науковці, як В. Загвязинський, О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, А. Ніколс, Н. Юсуфбекова та ін [3].

Науковці розглядають інноваційну діяльність у різних аспектах: як освоєння, розроблення та

використання нововведень; як відмову від штампів і вихід за межі нормативної діяльності; як здатність до генерації ідей, їх впровадження, аналізу та продуктивності; як вищий ступінь педагогічного винахідництва, впровадження нового в педагогічну практику; як пошуково-експериментальну діяльність педагогічних працівників [1].

Мета статті полягає в дослідженні ефективності використання інноваційних педагогічних технологій під час підготовки майбутніх педагогів професійного навчання у ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під інновацією розуміють введення нового в будь-яку галузь діяльності, у тому числі в освіту.

Відносно до педагогічного процесу інновація означає введення нового в зміст, цілі, форми і методи навчання та виховання, а також в організаційний процес спільної діяльності викладача і студента.

У науковій літературі термін «інновація» розглядається неоднозначно.

- У деяких джерелах інновація ототожнюється з нововведенням, яке розуміється як нові ідеї, нові знання, нові компоненти педагогічної системи, які стають інструментом діяльності людини для досягнення мети.

- У інших джерелах інновація розглядається як процес оновлення, запровадження, реалізації, а також як діяльність з впровадження новацій у педагогічну практику.

Нові потреби суспільства, наукові дослідження і відкриття зумовлюють необхідність розробки інноваційних педагогічних технологій. Вони дозволяють:

- відповідати сучасним вимогам до якості освіти;
- активно залучати студентів до освітнього процесу, розвивати їх творчі здібності та навички практичної діяльності;
- формувати у студентів компетентність, необхідну для успішної самореалізації у професійній та особистій сферах.

Інноваційні педагогічні технології є ефективним засобом підвищення якості освіти. Вони дозволяють досягти більш високих результатів навчання, ніж традиційні технології.

Впровадження інноваційних педагогічних технологій під час підготовки майбутніх педагогів професійного навчання змінює репродуктивний характер засвоєння знань, умінь і навичок на проблемне, програмоване та інноваційне викладання.

Шляхи впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій під час вивчення дисципліни «Інноваційні технології у сільськогосподарському виробництві» майбутніми педагогами професійного навчання спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології).

Зміст дисципліни «Інноваційні технології у сільськогосподарському виробництві» спрямований на формування у майбутніх педагогів професійного навчання наступних компетентностей:

Теоретичні знання:

- основи землеробства;
- біологія культурних рослин;
- технологія вирощування зернових, зернобобових, овочевих та інших культур;
- технологія переробки та збереження сільськогосподарської продукції.

Практичні навички:

- виконання агротехнічних операцій;
- проведення дослідів та лабораторних робіт;
- використання сучасних технологій виробництва і переробки сільськогосподарської продукції.

Критичне мислення та творчість:

- уміння самостійно шукати та аналізувати інформацію;
- уміння вирішувати проблеми;
- уміння генерувати нові ідеї.

Співпраця та комунікація:

- уміння працювати в команді;
- уміння ефективно спілкуватися з іншими людьми.

Цифрова компетентність:

- уміння використовувати цифрові технології в професійній діяльності.

Використання інноваційних технологій у викладанні теоретичного матеріалу з даної дисципліни дозволяє підвищити ефективність навчання.

Приклади використання інноваційних технологій:

- Використання мультимедійних засобів: відео та аудіозаписи, презентації, інтерактивні карти тощо.
- Використання онлайн-ресурсів: онлайн-курси, вебінари, форуми тощо.
- Використання проектної діяльності: проекти, які дозволяють студентам застосувати отримані теоретичні знання на практиці.

Вибір конкретних інноваційних технологій залежить від специфіки навчального матеріалу, індивідуальних особливостей студентів та інших факторів.

Використання інноваційних технологій у викладанні теоретичного матеріалу з інноваційних технологій у сільськогосподарському виробництві сприяє:

- Покращенню засвоєння матеріалу студентами.
- Розвитку критичного мислення та творчості студентів.
- Формуванню професійних компетентностей майбутніх педагогів професійного навчання.

Ці зміни є необхідними для підготовки висококваліфікованих фахівців, які відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Практичні заняття є важливою формою навчання, яка дозволяє студентам набути необхідних умінь і навичок для професійної діяльності.

Ефективність практичного заняття залежить від того, наскільки якісні дидактичні матеріали використовуються на занятті.

До дидактичних матеріалів належать:

- Картки-завдання: це завдання для студентів, які дозволяють перевірити їх знання та навички, а також сприяють розвитку творчості та критичного мислення.

- Технологічні картки: це документи, які містять інформацію про технологічні процеси виробництва або переробки продуктів рослинництва. Вони дозволяють студентам ознайомитися з технологічними процесами та застосувати отримані знання на практиці.

Технологічні картки – це важливий інструмент навчання дисципліни «Інноваційні технології у сільськогосподарському виробництві». Вони дозволяють студентам ознайомитися з технологічними процесами, а також застосувати отримані знання на практиці.

У нашій освітній установі впроваджуються технологічні картки для основних культур, що вирощуються в Україні. Студентам пропонуються додаткові завдання, які дозволяють їм розвивати критичне мислення та творчі здібності.

До переваг використання технологічних карток можна віднести:

- Наочність: технологічні картки містять візуальні елементи, які допомагають студентам краще зрозуміти складні технологічні процеси.

- Практичне застосування знань: технологічні картки дозволяють студентам застосувати отримані знання на практиці, що сприяє їхньому засвоєнню та розумінню.

- Розвиток критичного мислення і творчості: додаткові завдання, які пропонуються студентам, сприяють розвитку їхніх критичного мислення і творчих здібностей.

Таким чином, технологічні картки є ефективним засобом навчання дисципліни «Інноваційні технології у сільськогосподарському виробництві». Вони допомагають студентам краще зрозуміти технологічні процеси, застосувати отримані знання на практиці та розвинути критичне мислення і творчі здібності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Застосування інноваційних педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання є важливим завданням. Ці технології спрямовані на формування високого професійного рівня у майбутніх фахівців, розвиток їхніх творчих здібностей, критичного мислення, а також здатності до самонавчання та саморозвитку.

У подальшому є пошук шляхів впровадження інноваційних педагогічних технологій з урахуванням особливостей фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, змісту навчальних дисциплін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Inna Marynchenko, Oksana Braslavskaya, Oleh Levin, Yuliia Bielikova, Tetyana Chumak. Modern tools for increasing the efficiency of distance education in the conditions of digitalization. *AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research*.

2023. Vol. 13. Issue 1. Special Issue XXXII. Pp. 87–92. URL: <http://www.magnanimitas.cz/13-01-xxxii>

2. Маринченко С. О., Росновський М. Г. Роль педагога професійного навчання у впровадженні сучасних інноваційних технологій у галузі сільськогосподарського виробництва. *Педагогічний часопис Волині*. 2019. № 3. С. 57–64.

3. Маринченко С. О., Тименко О. О. Особливості професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання в сучасних умовах. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*. 2022. № 11(11). С. 318.

4. Маринченко С. О., Толмачов В. С. Залучення здобувачів вищої освіти до проектно-дослідницької діяльності у ЗВО. *Науковий журнал Інноваційна педагогіка*. ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2022. № 52. С. 208.

REFERENCES

1. Inna Marynchenko, Oksana Braslavskaya, Oleh Levin, Yuliia Bielikova & Tetyana Chumak. (2023). Suchasni instrumenty pidvyshchennia efektyvnosti dystantsiinoi osvity v umovakh tsyfrovizatsii. [Modern tools for increasing the efficiency of distance education in the conditions of digitalization]. *AD ALTA-Zhurnal mizhdystsyplinarnykh doslidzhen*. No. 13(1). Special Issue XXXII. S. 87–92. URL: <http://www.magnanimitas.cz/13-01-xxxii> [in English]

2. Marynchenko, Ye. O. & Rosnovskiy, M. H. (2019). Rol vykladacha profesiinoho navchannia u vprovadzheni suchasnykh innovatsiinykh tekhnolohii u sferi silskohospodarskoho vyrobnytstva. [The role of the teacher of professional training in the implementation of modern innovative technologies in the field of agricultural production]. *Pedahohichniy chasopys Volyni*. No. 3. S. 57–64. [in Ukrainian]

3. Marynchenko, Ye. O. & Tolmachov, V. S. (2022). Zaluchennia zdobuvachiv vyshchoi osvity do proektno-doslidnytskoi diialnosti u VNZ. [Involvement of students of higher education in project-research activities in higher education institutions]. *Naukovyi zhurnal «Innovatsiina pedahohika»*. PU «Chornomorskyi naukovy-doslidnyi instytut ekonomiky ta innovatsii». No. 52. S. 165–172. URL: http://www.innovpeda.gogy.od.ua/archives/2022/52/part_1/52-1_2022.pdf [in Ukrainian]

4. Marynchenko, Ye. O. & Tymenko, O. O. (2022). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia PTNZ v suchasnykh umovakh. [Peculiarities of professional training of the future teacher of vocational training in modern conditions. Science and technology today]. *Nauka i tekhnika sohodni*. No. 11(11). S. 170–182. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/2668/2675> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МАРИНЧЕНКО Євгеній Олегович – доктор філософії, доцент, доцент кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Наукові інтереси: підвищення педагогічної майстерності майбутніх педагогів професійного навчання.

МАРИНЧЕНКО Інна Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх педагогів в контексті освітніх трансформацій.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MARYNCHENKO Yevhenii Olegovich - Doctor of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Professional Education and Technologies of

Agricultural Production Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko.

Scientific interests: improving the pedagogical skill of future teachers of professional education.

MARYNCHENKO Inna Vitaliyivna - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Vocational Education and Computer

Technologies of the Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University.

Scientific interests: training of future teachers in the context of educational transformations.

Стаття надійшла до редакції 03.08.2024 р.

УДК 37:001]:51(091)(477)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-68-75

МАТЯШ Ольга Іванівна –

доктор педагогічних наук, професор
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7149-9545>
e-mail: matyash_27@ukr.net

ЯЩУК Карина Ігорівна –

аспірантка кафедри алгебри і методики навчання математики
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1957-9304>
e-mail: karin4uk@meta.ua

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ШКІЛ З ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

У статті здійснено огляд публікацій українських дослідників, щодо змісту поняття «наукова школа», зокрема сутності поняття «науково-педагогічна школа», розглянуто різні підходи щодо виокремлення ключових ознак, критеріїв наявності науково-педагогічної школи. Наукова школа є поняттям відносно поширеним в українському науковому просторі і вважається одним із важливих маркерів значущості колективів дослідників. Зауважено, що українські дослідники не вважають критерієм існування наукової школи віджповідну ухвалу вченої ради університету, затвердження положень про їх функціонування, процедури, які регламентують їх діяльність. Дослідники сходяться на тому, що справжні наукові школи не потребують жодної зовнішньої регламентації, успіх її діяльності цілком залежить від внутрішньої самоорганізації її лідера та її членів. Істотною ознакою науково-педагогічної школи є те, що вона одночасно реалізує функції ініціатора фундаментальних наукових ідей, їхнього поширення і захисту, а також підготовки вчених – кандидатів і докторів наук. Пояснено важливість збереження та примноження науково-педагогічних шкіл, вивчення й збереження методичної спадщини та прогресивних ідей українських дослідників з теорії і методики навчання математики. У статті заявлено про наявність в Україні низки науково-педагогічних шкіл з теорії та методики навчання математики: науково-педагогічна школа Зінаїди Іванівни Слєпкань, науково-педагогічна школа Василя Олександровича Швеця, науково-педагогічна школа Ніни Анатоліївни Тарасенкової, науково-педагогічна школа Світлани Олексіївни Скворцової та інші. На основі виокремлених критеріїв обґрунтовано активну діяльність науково-педагогічної школи Ніни Анатоліївни Тарасенкової за напрямом теорії і методики навчання математики. Наявність наукових шкіл свідчить про спроможність педагогічних університетів здійснювати фундаментальні дослідження. Зроблено висновок, що науково-педагогічна школа – це, зокрема, особлива наукова атмосфера, поява наукової ідеї із значною практичною цінністю, що є головним діячом створення науково-педагогічної школи. Кожній науково-педагогічній школі властива висока мотивація розвитку методичної науки.

Ключові слова: науково-педагогічна школа; теорія і методика навчання математики; ключові ознаки, критерії.

MATYASH Olga Ivanivna –

Doctor of pedagogical sciences, Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi
State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7149-9545>
e-mail: matyash_27@ukr.net

YASHCHUK Karina Ihorivna –

Graduate student of the Department of
Algebra and methods of teaching mathematics
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi
State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1957-9304>
e-mail: karin4uk@meta.ua

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN SCIENTIFIC SCHOOLS ON THE THEORY AND METHODS OF TEACHING MATHEMATICS

The article reviewed the publications of Ukrainian researchers regarding the content of the concept of "scientific school", in particular the essence of the concept of "scientific-pedagogical school", considered various approaches to identifying key features, criteria for the existence of a scientific-pedagogical school. Scientific school is a relatively widespread concept in the Ukrainian scientific space and is

considered one of the important markers of the importance of research teams. It was noted that Ukrainian researchers do not consider the relevant resolution of the academic council of the university, the approval of the provisions on their functioning, the procedures that regulate their activities to be a criterion for the existence of a scientific school. Researchers agree that real scientific schools do not need any external regulation, the success of its activity depends entirely on internal self-organization and the potential of its leader and its members. An essential feature of a scientific-pedagogical school is that it simultaneously implements the functions of the initiator of fundamental scientific ideas, their dissemination and protection, as well as the training of scientists - candidates and doctors of science. The importance of preserving and multiplying scientific and pedagogical schools, studying and preserving the methodological heritage and progressive ideas of Ukrainian researchers on the theory and methodology of teaching mathematics is explained. The article states that there are a number of scientific and pedagogical schools in Ukraine for the theory and methods of teaching mathematics: the scientific and pedagogical school of Zinaida Ivanovna Slepkan, the scientific and pedagogical school of Vasyl Oleksandrovich Shvets, the scientific and pedagogical school of Nina Anatolyivna Tarasenkova, the scientific and pedagogical school of Svitlana Oleksiivna Skvortsova and other. On the basis of the selected criteria, the active activity of Nina Anatolyivna Tarasenkova's scientific and pedagogical school in the direction of the theory and methodology of teaching mathematics is substantiated. The presence of scientific schools testifies to the ability of pedagogical universities to carry out fundamental research. It was concluded that a scientific-pedagogical school is, in particular, a special scientific atmosphere, the emergence of a scientific idea with significant practical value, which is the main thing for creating a scientific-pedagogical school. Each scientific and pedagogical school is characterized by a high motivation for the development of methodical science.

Key words: scientific and pedagogical school; theory and methodology of teaching mathematics; key features, criteria.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток методичної науки в умовах післявоєнної розбудови національної системи освіти набуває особливо важливого значення. Нині важливо аналізувати кращі методичні традиції й впроваджувати кращі методичні інновації. Однією з найважливіших закономірностей розвитку науки є наступність ідей, концепцій, методів дослідження, які складають зміст будь-якої науки. Маємо подбати про вивчення й збереження методичної спадщини та прогресивних ідей українських дослідників з методики навчання математики.

Наукова школа є поняттям відносно поширеним в українському науковому просторі і вважається одним із важливих маркерів значущості колективів дослідників. Зокрема, наявність наукових шкіл свідчить про спроможність педагогічних університетів здійснювати фундаментальні дослідження. Маємо на меті з'ясувати місце і роль сучасних наукових шкіл в процесі розвитку теорії і методики навчання математики в Україні. Збереження та примноження наукових шкіл, що підтримують імідж України як держави з високим науковим потенціалом, має бути одним із пріоритетних напрямків розвитку вищої освіти в Україні [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний пошук засвідчує, що в історико-педагогічній літературі є значна кількість публікацій, які розкривають різні аспекти становлення та розвитку наукових шкіл. Основи дослідження наукових шкіл закладені у працях «Виникнення та розвиток наукового факту» польського вченого Л. Флека та «Структура наукових революцій» американського вченого Т. Куна [4]. Однією з перших вітчизняних розвідок стала праця С. Микулинського й М. Родного «Наука як предмет спеціального дослідження» [16], опублікування якої дало початок системному дослідженню колективних форм творчості вчених, вивченню теоретичних аспектів феномена наукової школи. Варто виокремити праці Д. Зербіно [6, 7], В. Карцева [13], Ю. Храмова [20].

В українській науковій літературі є низка напрацьованих з питань діяльності наукових шкіл у педагогічних університетах. Окремі регіональні аспекти науково-педагогічних шкіл досліджували О. Дубасенюк [12], П. Довбня [10, 11], І. Коновальчук [15], Г. Кловак [14], І. Сіра [19], Є. Хриков [21, 22], М. Хорунжий [23].

Виняткове значення в з'ясуванні сутності поняття «наукова школа», її характерних ознак в педагогічному університеті має докторська дисертація О. Гнізділової «Становлення і розвиток наукових шкіл у вищих педагогічних навчальних закладах Східної України в ХХ столітті» [4], яка захищена в 2012 році. У цій дисертації на основі цілісного наукового аналізу теорії та практики становлення й розвитку науково-дослідної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах розкрито сутність науково-педагогічної школи як ефективної форми науково-дослідної діяльності ЗВО України та підготовки науково-педагогічних кадрів. В дисертації схарактеризовано основні ознаки наукової школи, з'ясовано її функції в професійному розвитку педагога, узагальнено класифікації наукових шкіл, систематизовано умови їх становлення та розвитку. Також в дисертації представлено еволюцію науково-педагогічних шкіл у педагогічних університетах Східної України ХХ століття, визначено їх здобутки, виявлено прогностичні тенденції розвитку науково-педагогічних шкіл у діяльності педагогічних університетів України за сучасних умов. Зокрема, О. Гнізділова обґрунтовує, що наукова школа концентрує величезну творчу енергію вчених, координує їхню діяльність у процесі наукового пошуку, максимально сприяє розкриттю креативних здібностей молодих науковців, ініціює нові напрями наукових розробок.

Отже, в докторській дисертації [2,3,4] О. Гнізділової систематизовано напрацювання українських дослідників до 2012 року щодо феномену наукової школи. Після 2012 року нашу увагу привернули публікації про наукові школи С. Гончаренка [5], В. Євтуха [8,9], С. Саяпіної [18], В. Швеця [17], які ми проаналізуємо у викладі основного матеріалу цієї статті.

Підсумовуючи аналіз досліджень зазначаємо, що нам не вдалося віднайти публікації, в яких подано системний аналіз наявності та діяльності в Україні наукових шкіл з теорії і методики навчання математики. Певним виключенням, може бути книга «Під знаком інтеграла: до 70-річного ювілею кафедри математики і теорії та методики навчання математики НПУ імені М. П. Драгоманова» [17], в якій представлено наукову школу Зінаїди Іванівни Слєпкань. Тому вважаємо актуальним вивчення становлення й розвитку українських наукових шкіл з терії і методики навчання математики.

Мета даної статті обґрунтувати наявність в Україні наукових шкіл з теорії та методики навчання математики та схарактеризувати діяльність окремих з них.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб стверджувати про наявність в Україні наукових шкіл з теорії та методики навчання математики, потрібно з'ясувати критерії, які дозволять певні об'єднання українських дослідників за напрямом теорії та методики навчання математики вважати науковими школами.

Важливою у цьому контексті є позиція академіка Семена Устимовича Гончаренка, яка сформульована в одній із останніх його праць «Наукові школи в педагогіці» [5]. По-перше, С. Гончаренко зазначає, що створення наукових шкіл – добра вітчизняна традиція, яка є наслідком особливостей культурно-історичного розвитку України. Щодо ключових ознак наукової школи, то Семен Устимович вказує такі: наукова школа є науковим колективом на чолі з науковим керівником, який є автором певної дослідницької програми; для наукової школи характерний певний стиль роботи, який залишається незмінним при зміні проблематики; з наукової школи виходять нові люди науки, які формують нові наукові напрями і нові наукові школи; напрям досліджень наукової школи має перебувати на магістральній лінії розвитку даної галузі наукового знання; науковий напрям офіційно визнається більшістю вчених даного профілю. Істотною ознакою науково-педагогічної школи є те, що вона одночасно реалізує функції ініціатора фундаментальних наукових ідей, їхнього поширення і захисту, а також підготовки вчених – кандидатів і докторів наук.

С. Гончаренко обґрунтовує доцільність розрізняти типи наукових шкіл: наукові школи як групування вчених, або наукові школи типу наукової течії. Крім вказаного, експериментальні або теоретичні наукові школи. Для педагогічної науки, на думку вченого, характерними є переважно практико-орієнтовані наукові школи. Специфічною рисою наукової школи може служити характер зв'язків між поколіннями вчених, вважає С. Гончаренко. У багаторівневих наукових школах працюють одночасно два і більше поколінь учнів, об'єднаних засновником школи. На думку вченого, наукові школи також можна умовно класифікувати за рівнем локалізації на національні, локальні або регіональні.

Наведемо цитату із статті С. Гончаренка, в якій чітко пояснено як розрізняти основні типи наукових шкіл: «Наукові школи як групування вчених характеризуються єдністю часу і місця, тобто передбачають наявність безпосередніх зв'язків і контактів між членами даного співтовариства, коли вчені працюють в одному, можливо кількох колективах, об'єднані одними цільовими установками, дотримуються спільних наукових принципів у процесі роботи. У наукових школах типу наукової течії зв'язки переважно опосередковані: наукові статті, монографії, журнали, конференції тощо, але знову ж таки: на базі єдиних теоретичних установок. Дослідники не об'єднані

єдиною географічною точкою, і функціонування течії може бути значно розтягнуте в часі. Різним для даних типів наукових співтовариств буде й об'єднуюче начало. Для наукової течії таким є парадигма або якась ідея, висловлена основоположником, що задає напрям дослідження і пошуку, проблеми і методи дослідження. Специфічною рисою, яка відрізняє наукове групування від течії, можна відзначити наявність у ній організатора і керівника, який здійснює функції управління дослідженням. Течія не обов'язково має свого лідера.» [5, с. 11-13].

Крім вказаних вище ключових ознак наукової школи, С. Гончаренко, досить обережно наводить можливий приклад більш чітких критеріїв наявності наукової школи: захист докторських дисертацій з напрямів і тематики, складеної засновниками наукової школи (не менше 3); захист кандидатських дисертацій з напрямів і тематики, закладеної засновниками школи і першою хвилею дослідників (не менше 10); наявність відкриттів, зроблених науковими колективами або дослідниками; публікація монографій з напрямів і тематики діяльності наукового колективу (не менше 5 в загальнонаціональних видавництвах); створення на базі наукової школи науково виробничих структур, які успішно функціонують або розвиваються у загальнонаціональному або міждержавному масштабі; опрацювання і виведення на загальнонаціональний і світовий ринки виробів, обладнання, технологій тощо. [5, с. 26-27].

Проаналізована вище праця С. Гончаренка опублікована в 2013 році. Розглянемо на які критерії визнання наукових шкіл орієнтуються інші дослідники, публікації яких можна вважати сучасними.

С. Саяпіна (2019) вказує такі ознаки наукової школи: єдність місця та часу свого існування; наявність лідера; оригінальність ідей і теорій; самосвідомість школи; неформальність об'єднання вчених; відкрита система; визнання школи в країні та за кордоном [18].

В. Євтух (2021) вважає ознаками наукової школи: наявність вагомості особистості, справжнього ученого, здатного екстравертувати накопичені знання; наявність пов'язаних з науковою проблемою школи інформаційних і друкованих ресурсів (е-журнали, бюлетені, фахові періодичні видання); наявність наукової проблеми, яка об'єднує зацікавлених дослідників; колектив людей, котрі працюють над науковою проблемою; наявність публікацій у вагомих журналах, та наукові видання (матеріали конференцій, монографії, статті); індекс цитування праць членів наукової школи; цитування членами школи праць колег, які працюють над проблемою, котра перебуває у науковому просторі школи; участь членів школи у різноманітних високої якості міжнародних наукових активностях (конференції, круглі столи, дискусії, наукові об'єднання, передусім міжнародні, тощо); виконання силами колективу наукової школи наукових проєктів; кількість захищених дисертацій; визнання школи доволішнім науковим співтовариством [8, 9].

Зауважимо, що всі вказані вище дослідники не вважають критерієм ухвали вчених рад університетів про наукові школи, затвердження положень про їх функціонування, процедури, які регламентують їх діяльність. Дослідники сходяться на тому, що справжні наукові школи не потребують жодної зовнішньої регламентації, успіх її діяльності цілком залежить від внутрішньої самоорганізації й потенціалу її лідера та її членів.

У власному дослідженні наявності в Україні науково-педагогічних шкіл з теорії і методики навчання математики, вважаємо коректним орієнтуватися на критерії існування наукової школи, які вказані завідувачем кафедри теорії і методики навчання математики НПУ імені М. П. Драгоманова В. Швецем в презентації наукової школи з теорії та методики навчання математики імені професора З. І. Слєпкань [17]. По-перше, вказується п'ять істотних ознак: 1) наукова школа – це група висококваліфікованих дослідників; 2) кожна школа належить до певної галузі діяльності; 3) їй притаманна наявність одного або кількох лідерів; 4) питання про школу виникає тоді, коли сукупність людей продукує те, що дає змогу виділити її з множини інших аналогічних об'єднань; 5) про школу можна вести мову в тому випадку, коли успадкування творчого продукту в межах певного об'єднання здійснюється протягом щонайменше двох поколінь. Посилаючись на працю П. Довбні [10], В. Швець для характеристики наукової школи з теорії та методики навчання математики імені професора З. І. Слєпкань, обирає 9 ключових критеріїв:

Критерій 1. Наявність лідера, який є видатним ученим, генератором ідей, наставником і колегою.

Критерій 2. Наявність не менше 10 учнів.

Критерій 3. Наявність системи ідей або концепції, спрямованої на виконання актуального науково-практичного завдання та загальної програми досліджень, підтримання атмосфери творчості, традицій і цінностей наукової школи, стилю наукової роботи.

Критерій 4. Наявність системи підготовки наукових кадрів через їх включення в наукову діяльність із реалізації програми наукової школи, органічних форм спілкування і взаємного впливу членів співтовариства один на одного, насамперед, наукових семінарів наукової школи та публікації праць.

Критерій 5. Багаторічна наукова продуктивність, яка характеризується як кількісними, так і якісними показниками.

Критерій 6. Постійні комунікаційні зв'язки (горизонтальні і вертикальні) між учителем та учнями, рядовими членами школи.

Критерій 7. Активна педагогічна діяльність членів наукової школи (кількість здобувачів, аспірантів, докторантів; кількість підручників, навчальних посібників, розробка нових курсів)

Критерій 8. Соціальна і наукова затребуваність продуктів діяльності наукової школи.

Критерій 9. Наукова значущість розробок наукової школи; визнання наукових результатів школи вітчизняними і зарубіжними фахівцями.

Поняття визнання, пояснює В.Швець [17], може бути визначене через такі показники: гранти, цільове фінансування діяльності наукової школи; премії й почесні звання, присуджувані вченим; індекс і мережу цитування наукових публікацій учених шкіл; обрання вчених у державні і суспільні наукові співтовариства (академії); обрання вчених у редколегії наукових журналів, органи керівництва наукою; обрання вчених почесними членами державних, наукових товариств; обрання вчених почесними членами державних, громадських наукових, науково-освітніх союзів і організацій.

У нашому дослідженні ми спробували з'ясувати, чи можна за вказаними ознаками (критеріями) [17] виокремити нині в Україні інші науково-педагогічні школи з теорії і методики навчання математики, крім добре відомої всім наукової школи професора Зінаїди Іванівни Слєпкань?

Користуючись викладеною вище сукупністю ознак наукової школи наведемо аргументи, які вказують на те, що в Україні нині можна обґрунтувати наявність низки науково-педагогічних шкіл з теорії та методики навчання математики: науково-педагогічна школа Василя Олександровича Швеця, науково-педагогічна школа Ніни Анатоліївни Тарасенкової, науково-педагогічна школа Світлани Олексіївни Скворцової, науково-педагогічна школа Ольги Іванівни Матяш та інші.

В цій статті вкажемо аргументи на основі яких ми обґрунтуємо існування в Україні за напрямом теорії і методики навчання математики науково-педагогічної школи Ніни Анатоліївни Тарасенкової (Черкаси).

Критерій 1. *Наявність лідера, який є видатним ученим, генератором ідей, наставником і колегою.* Н. А. Тарасенкова є вихідцем наукової школи З. І. Слєпкань. У 1991 році, під науковим керівництвом З. І. Слєпкань, нею захищена кандидатська дисертація «Активізація пізнавальної діяльності учнів в умовах лекційно-практичної системи навчання математики в школі», а в 2004 році докторська дисертація на тему «Теоретико-методичні основи використання знаково-символьних засобів у навчанні математики учнів основної школи».

Нині Ніна Анатоліївна Тарасенкова – доктор педагогічних наук, професор математики та методики навчання математики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, провідний науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України (за сумісництвом). З 2005 року вона очолювала кафедру математики та методики навчання математики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Під її керівництвом сформувався згуртований, компетентний колектив, здатний розв'язувати актуальні проблеми методики навчання математики. Для всіх членів кафедри Н. А. Тарасенкова була науковим керівником виконання кандидатських дисертацій (М.В. Босовський, О.П. Бочко, О.М. Коломієць, М.В. Третяк, З.О. Сердюк). Ніна Анатоліївна є

лідером, генератором ідей та наставником для багатьох важливих подій на теренах України для розвитку теорії і методики навчання математики. Зокрема, в 2009-2023 роках вона була членом експертної ради з педагогічних наук ВАК України та Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації МОН України.

Критерій 2. Наявність не менше 10 учнів. Під керівництвом Н. А. Тарасенкової захищено 6 докторських і 14 кандидатських дисертацій за спеціальністю 13.00.02 Теорія і методика навчання (математика).

Критерій 3. Наявність системи ідей або концепції, спрямованої на виконання актуального науково-практичного завдання та загальної програми досліджень, підтримання атмосфери творчості, традицій і цінностей наукової школи, стилю наукової роботи. Загальна програма досліджень здійснюється в рамках кафедральних тем «Проблеми математичної підготовки учнівської молоді у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах» (Н. А. Тарасенкова), «Проблеми математичної підготовки учнівської молоді в закладах загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти в умовах змішаного навчання» (З. О. Сердюк). З державного бюджету України фінансуються проекти «Організація навчання математики в базовій і старшій профільній школі в умовах компетентності освіти» (№0119U101735, 2019 – 2021), «Теоретичне та методичне забезпечення якісної математичної освіти загальноосвітніх і вищих навчальних закладів в умовах євроінтеграції» (номер держреєстрації 0115U000639). Ніна Анатоліївна розробила наукові основи використання знаково-символічних засобів у навчанні математики, теоретичні положення семіотичного підходу до математичної освіти, основи теорії К-задач, дидактичні засади активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів в умовах лекційно-практичної системи; працює над розробкою теорії та інструментарію запровадження компетентнісного підходу в математичній освіті.

Критерій 4. Наявність системи підготовки наукових кадрів через їх включення в наукову діяльність із реалізації програми наукової школи, органічних форм спілкування і взаємного впливу членів співтовариства один на одного, насамперед, наукових семінарів наукової школи та публікацій праць. При кафедрі математики та методики навчання математики діє аспірантура та докторантура з теорії та методики навчання математики (керівники: проф. Тарасенкова Н. А., проф. Акуленко І. А., доц. Богатирьова І. М., доц. Босовський М. В., доц. Коломієць О. М., доц. Сердюк З. О.). Зокрема, підготовку в цій докторантурі пройшли І. А. Акуленко (нині доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій ЧНУ ім. Б. Хмельницького), І. В. Лов'янова (нині доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри математики та методики її навчання Криворізького державного педагогічного університету). Підготовку в аспірантурі пройшли, зокрема, Кірман В. К. (нині кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри природничо-математичної

освіти комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради), Армаш Т. С. (нині кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри математики та методики її навчання Криворізького державного педагогічного університету), Тінькова Д. С. (нині доктор філософії, методист Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Черкаській області).

Під науковим керівництвом наукових учнів Н. А. Тарасенкової уже захищено 5 кандидатських дисертацій. Н. А. Тарасенкова більше п'ятнадцяти років є членкинею спеціалізованої вченої ради Д 73.053.02 в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького.

Критерій 5. Багаторічна наукова продуктивність, яка характеризується як кількісними, так і якісними показниками. Результати наукових досліджень наукової школи постійно публікуються у вигляді статей, тез і матеріалів доповідей, підручників, навчально-методичних посібників. Н. А. Тарасенкова є головним редактором наукових журналів «Актуальні питання природничо-математичної освіти» (Україна, категорія Б, індексується БД Index Copernicus), членом редколегій наукових журналів «Вісник Черкаського університету» (Україна, категорія Б, індексується БД Index Copernicus), «Universal Journal of Educational Research» (США, індексувався БД Scopus у 2019-2022 рр.), «American Journal of Educational Research» (США, індексується іншими БД), головним редактором трьох спецвипусків «Ensuring the quality of higher education» журналу «American Journal of Educational Research» (США, 2013 р., 2014 р., 2015 р.). Була головним редактором наукового журналу «Science and education a new dimension» (Угорщина, 2012-2023).

Критерій 6. Постійні комунікаційні зв'язки (горизонтальні і вертикальні) між учителем та учнями, рядовими членами школи. На кафедрі математики та методики навчання математики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького з 2005 року регулярно проводиться Міжнародна науково-методична конференція «Проблеми математичної освіти». Ніна Анатоліївна була ініціатором цієї конференції, створила й очолила в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького науково-дослідну лабораторію математичної освіти, заочні математичні студії для школярів «Я і моя математика».

Постійні комунікаційні зв'язки членів наукової школи налагоджені в умовах творчої діяльності започаткованих ними: Школи майбутнього вчителя математики, Всеукраїнського конкурсу творчих робіт учнів 5-11 класів «Геометрія навколо нас» пам'яті О. Ф. Семеновича, дистанційних курсів підвищення кваліфікації учителів математики та інших педагогічних працівників галузі 01 Освіта/Педагогіка «Удосконалення засобів навчання».

Критерій 7. Активна педагогічна діяльність членів наукової школи (кількість здобувачів, аспірантів, докторантів; кількість підручників, навчальних посібників, розробка нових курсів). Всі

члени наукової школи Н.А.Тарасенкової долучені до активної педагогічної діяльності – підготовки майбутніх учителів математики, підготовки докторів філософії за напрямом теорії і методики навчання математики. Навчально-методична діяльність членів наукової школи підтверджується значною кількістю підручників та навчальних посібників з математики для школи та розробкою нових сучасних курсів. Для прикладу:

- Тарасенкова Н. А. Організація навчально-виховного процесу в багатопрофільній школі : [монографія] / Н. А. Тарасенкова, І. А. Акуленко, І. В. Лов'янова, А. Й. Жгир, Б. Й. Окунев та ін. – Черкаси : [б. в.], 2013. – 272 с.

- Підручники «Математика» (5 клас, 6 клас, 10 клас), «Геометрія» (7 клас, 8 клас, 9 клас, 10 клас, 11 клас), «Алгебра» (7 клас, 8 клас, 9 клас) та дидактичний супровід до них – понад 50 посібників (у співавторстві).

Критерій 8. Соціальна і наукова затребуваність продуктів діяльності наукової школи. Ніна Анатоліївна є автором або співавтором понад 800 наукових праць та понад 300 електронних ресурсів віддаленого доступу [24]. Серед опублікованих нею праць 7 монографій (3 англійською мовою, видані в Угорщині, внесені до бібліотеки Конгресу США), 5 розділів у колективних монографіях, понад 160 статей, з них 25 у зарубіжних виданнях, понад 50 підручників з математики для школи, 180 посібників і методичних рекомендацій (94 – із грифом МОН), 12 навчальних програм (6 – із грифом МОН), 3 модельні навчальні програми.

Критерій 9. Наукова значущість розробок наукової школи; визнання наукових результатів школи вітчизняними і зарубіжними фахівцями. Про визнання наукових результатів школи вітчизняними фахівцями свідчать, зокрема, державні нагороди її керівника: відмінник освіти України, нагрудний знак «За наукові досягнення», медалі Національної академії педагогічних наук України «Ушинський К. Д.» та «Григорій Сковорода», а також значна кількість Почесних грамот МОН України. Наукова значущість розробок наукової школи підтверджується тим, що її керівник Н.А.Тарасенкова є членом різноманітних наукових асоціацій та товариств (European Association for Research on Learning and Instruction (EARLI), Belgium (з 2010 р.), Association of the Professors of Slavonic Countries, Bulgaria (з 2013 р.), Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe; Hungary (з 2013 р.)). Результати наукової діяльності Н.А.Тарасенкової та її учнів відомі науковій громадськості України, Болгарії, Казахстану, країн Балтії, Польщі, Словаччини, США, Угорщини.

Таким чином, упродовж більш як двадцяти років на кафедрі математики та методики навчання математики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького сформувалась добровільна, неформальна спільнота науковців (маємо на увазі не лише членів кафедри, а й випускників аспірантури та докторантури), об'єднаних дослідженнями актуальних проблем з теорії та методики навчання математики. Фундатором такої школи є доктор педагогічних

наук, професор Н.А.Тарасенкова, яка підготувала 6 докторів наук, 14 кандидатів наук, які долучились до наукових досліджень керівника і нині ведуть самостійно такі дослідження за напрямом теорії і методики навчання математики. Продуктивність науково-педагогічної школи з теорії та методики навчання математики підтверджується: опублікованими монографіями та статтями, які мають високий індекс цитування фахівцями; підручниками, навчальними і навчально-методичними посібниками, в тому числі з грифом МОН України, які щиро використовуються в навчальному процесі. Кадровий склад наукової школи поповнюється за рахунок випуску аспірантури і докторантури з теорії та методики навчання (математика). Багатьом членам науково-педагогічної школи за вагомі досягнення в науковій роботі вручені грамоти, відзнаки, державні нагороди та нагороди МОН України. Наведені вище аргументовані докази дають підстави стверджувати, що в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, на кафедрі математики та методики навчання математики активно працює науково-педагогічна школа, яка визнана науковою спільнотою.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Науково-педагогічна школа – це, зокрема, особлива наукова атмосфера, поява наукової ідеї із значною практичною цінністю, що є головним для створення науково-педагогічної школи. Наукова школа є інтелектуальною, емоційно-ціннісною, неформальною, відкритою спільнотою учених, які під керівництвом лідера розвивають певний науковий напрям. Кожній науково-педагогічній школі властива висока мотивація розвитку методичної науки. Збереження та примноження наукових шкіл, що підтримують імідж України як держави з високим науковим потенціалом, має бути одним із пріоритетних напрямків розвитку вищої освіти в Україні [5].

Маємо усвідомлювати власні національні надбання й традиції, маємо подбати про вивчення й збереження методичної спадщини та прогресивних ідей сучасних українських наукових шкіл з методики навчання математики. Тому серед цілей наших досліджень вивчення діяльності окремих осередків українських науковців, які переймаються проблемами теорії і методики навчання математики, з метою з'ясування за єдиними критеріями чи можна таку діяльність вважати науково-педагогічною школою з теорії і методики навчання математики.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрейцев В. Концепція законопроекту про наукову школу вчених. *Вища школа*. 2009. №1. С. 23-48.
2. Гнізділова О.А. Наукова школа як ефективна форма взаємодії науки і освіти. *Сучасні тенденції розвитку теорії і практики дошкільної освіти*: Зб. наук. пр. за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції 19-20 травня 2010 року. Полтава: Видавництво ФО-П Рибалка Д.Лі. С. 23-26.
3. Гнізділова О.А. Особливості розвитку наукової школи в педагогічному університеті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. редкол.: Т.І.Сущенко (голов. ред.) Запоріжжя, 2009. Вип.4 (57). С. 61-69.

4. Гнізділова, О. А. Становлення і розвиток наукових шкіл у вищих педагогічних навчальних закладах Східної України в ХХ столітті: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 - теорія та історія педагогіки. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. Харків, 2012. 36 с.

5. Гончаренко С.У. Наукові школи в педагогіці. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Ніжин, 2013. Вип. 6. С. 7–28. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/>

6. Зербіно Д. Д. Наукова школа як спонтанний феномен. *Науковий світ*. 1999. № 9. С. 4–6.

7. Зербіно Д.Д. Наукова школа: лідер і учні. Львів: Євросвіт, 2001. 208 с.

8. Євтух В.Б. Наукові школи у контексті інтелектуальної інфраструктури університету. *Вища освіта України*. 2021. №1 (80), с.39–48.

9. Євтух В.Б. Діяльність наукових шкіл у контексті евалюаційних парадигм. *Евалюація: наукові, освітні, соціальні проекти*. 2020. Випуск 4, с. 11–28.

10. Довбня П. Наукові школи та їх класифікація. *Гуманітарний вісник*. 2008. № 16. С. 57–60. URL: <http://ethnoencyclopedia.info/index.php/>

11. Довбня П. І. Становище і розвиток київської науково-математичної школи (кінець ХІХ — початок ХХ ст.): дис. канд. наук: 13.00. ДВЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2008. 263 с.

12. Дубасенюк О.А. Становлення та розвиток Житомирської науково-педагогічної школи. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 50. С. 51–59.

13. Карцев В.П. Научные школы в структуре потенциала науки. *Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность*. К.: Наукова думка, 1987. С. 87–94.

14. Кловак Г.Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець ХІХ – ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Умань, 2005. 43 с.

15. Коновальчук І. Роль наукових шкіл в інтеграції інноваційних освітніх процесів. *Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи*: зб. наук. Праць за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. С. 51–64.

16. Микулинський С. Р., Родний Н. І. Наука як предмет спеціального дослідження. *Питання філософії*. 1966. № 5. С. 26.

17. Під знаком інтеграла: до 70-річного ювілею кафедри математики і теорії та методики навчання математики НПУ імені М. П. Драгоманова. Упорядник В. О. Швец. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 92 с.

18. Саягіна С. Наукова школа як предмет педагогічного дослідження. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, (10), 2019. С. 141–149. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.10.2019.182200>

19. Сіра І.Т. Теоретичні ідеї та практична діяльність учених Харківської науково-педагогічної школи (20–70 рр. ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». І.Т. Сіра. Харків, 2002. 20 с.

20. Храмов Ю.А. Научные школы в физике. под ред. В.Г. Барьяхтара. АН УССР, Ин-т теоретической физики, Центр исследований научно-техн. потенциала и истории науки. К.: Наукова думка, 1987. 399 с.

21. Хриков Є. Чинники розвитку науково-педагогічних шкіл в Україні. *Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи* : зб. наук. Праць за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. С. 69–75.

22. Хриков Є. М. До питання про створення науково-педагогічних шкіл в Україні. *Шлях освіти*. 2012. № 4. С. 2–6.

23. Хорунжий Микола. Науково-педагогічні школи як головний критерій оцінки інтелектуального потенціалу та

суспільного визнання сучасних університетів. *Вища школа*. 2011. № 9. С. 61–71.

24. Сайт інституту педагогіки НАПН України URL: <https://undip.org.ua/about/structure/science-departments/math-it/tarasenkova-nina-anatoliivna/>

25. Сайт кафедри математики та методики навчання математики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького URL: <https://iot.cdu.edu.ua/pidrozdily/kafedra-matematyky-ta-mnm.html>

REFERENCES

1. Andreytsev, V. (2009). Kontsepsiya zakonoproektu pro naukovy shkoly vchenykh. [Concept of the draft law on scientific schools of scientists.] *Vyshcha shkola*. №1. S. 23–48. [in Ukrainian]

2. Hnizdilova, O. A. (2010). Naukova shkola yak efektyvna forma vzayemodiyi nauky i osvity [Scientific school as an effective form of interaction between science and education] *Suchasni tendentsiyi rozvytku teorii i praktyky doshkil'noyi osvity: Zb. nauk. pr. za materialamy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi*. Poltava: Vydavnytstvo FO-P Rybalka D.L. S.23–26. [in Ukrainian]

3. Hnizdilova, O. A. (2009). Osoblyvosti rozvytku naukovoyi shkoly v pedahohichnomu universyteti. [Peculiarities of the development of a scientific school in a pedagogical university] *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchey i zahal'noosvitniy shkolakh: zb. nauk. pr. redkol.: T.I. Sushchenko (holov. red.) Zaporizhzhya, Vyp.4 (57)*. S. 61–69. [in Ukrainian]

4. Hnizdilova, O. A. (2012). Stanovlennya i rozvytok naukovykh shkil u vyshcheyk pedahohichnykh navchal'nykh zakladakh Skhidnoy Ukrayiny v XKH stolitti: [Formation and development of scientific schools in higher pedagogical educational institutions of Eastern Ukraine in the 20th century] *avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.01 - teoriya ta istoriya pedahohiky. Kharkivs'kyy natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni H.S. Skovorody. Kharkiv, 36 s.* [in Ukrainian]

5. Honcharenko, S. U. (2013). Naukovi shkoly v pedahohitsi. [Scientific schools in pedagogy] *Osvita doroslykh: teoriya, dosvid, perspektivy: zb. nauk. pr. NAPN Ukrayiny, In-t ped. osvity i osvity doroslykh. Nizhyn, Vyp. 6. S. 7–28*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/> [in Ukrainian]

6. Zerbino, D. D. (1999). Naukova shkola yak spontanny fenomen. [Scientific school as a spontaneous phenomenon] *Naukovy svit*. № 9. S. 4–6. [in Ukrainian]

7. Zerbino, D. D. (2001). Naukova shkola: lider i uchni. [Scientific school: leader and students] *L'viv: Yevrosvit, 208 s.* [in Ukrainian]

8. Yevtukh, V. B. (2021). Naukovi shkoly u konteksti intelektual'noyi infrastruktury universytetu. [Scientific schools in the context of the intellectual infrastructure of the university] *Vyshcha osvita Ukrayiny. №1 (80)*, S. 39–48. [in Ukrainian]

9. Yevtukh, V. B. (2020). Diyal'nist' naukovykh shkil u konteksti evalyuatsiynykh paradyhm. [Activities of scientific schools in the context of evaluation paradigms] *Evalyuatsiya: naukovi, osvitni, sotsial'ni proekty. Vypusk 4, s.11–28*. [in Ukrainian]

10. Dovbnya, P. (2008). Naukovi shkoly ta yikh klasyfikatsiya. [Scientific schools and their classification] *Humanitarnyy visnyk. № 16. S. 57–60*. URL: <http://ethnoencyclopedia.info/index.php/> [in Ukrainian]

11. Dovbnya, P. I. (2008). Stanovyshche i rozvytok kyyivs'koyi naukovo-matematychnoyi shkoly (kinets' XIX–pochatok XX st.): [Status and development of the Kyiv scientific and mathematical school (end of the 19th — beginning of the 20th century)] *dys. kand. nauk: 13.00. DVZ «Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Hryhoriya Skovorody»*. 263 s. [in Ukrainian]

12. Dubasenyuk, O. A. (2010). Stanovlennya ta rozvytok Zhytomyrs'koyi naukovo-pedahohichnoyi shkoly. [Formation and development of the Zhytomyr Scientific and Pedagogical School] *VISNYK Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. № 50. S. 51–59*. [in Ukrainian]

13. Kartsev, V. P. (1987). Nauchnyye shkoly v strukture potentsiala nauki. [Scientific schools in the structure of science potential] *Nauchno-tekhnicheskiy potentsial: struktura, dinamika, effektivnost'.* K.: Naukova dumka, S. 87–94. [in Ukrainian]

14. Klovak, H. T. (2005). Geneza pidhotovky maybutn'oho vchytelya do doslidnyts'koyi pedahohichnoyi diyal'nosti u vyshchykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladakh Ukrainy (kinets' XIX – XX stolittya): [The genesis of training future teachers for research pedagogical activity in higher pedagogical educational institutions of Ukraine (end of the 19th - 20th centuries)] avtofef. dys. na zdobuttya nauk. stupenya dokt. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky». Uman', 43 s. [in Ukrainian]

15. Konoval'chuk, I. (2012). Rol' naukovykh shkil v intehratsiyi innovatsiynykh osvitynykh protsesiv. [The role of scientific schools in the integration of innovative educational processes] Stanovlennya i rozvytok naukovykh shkil: problemy, dosvid, perspektyvy: zb. nauk. Prats' za red. V. Kremeny, T. Levovyts'koho. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU imeni Ivana Franka, S. 51–64. [in Ukrainian]

16. Mykulyn's'kyi, S. R., Rodnyy N. I. (1966). Nauka yak predmet spetsial'noho doslidzhennya. [Science as a subject of special research] Pytannya filosofiyi. № 5. S. 26. [in Ukrainian]

17. Pid znakom intehrata: (2017). [Under the sign of the integral] do 70-richnoho yuvileyu kafedry matematyky i teoryi ta metodyky navchannya matematyky NPU imeni M. P. Drahomanova. Uporyadnyk V. O. Shvets'. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova. 92 s. [in Ukrainian]

18. Sayapina, S. (2019). Naukova shkola yak predmet pedahohichnoho doslidzhennya. [Scientific school as a subject of pedagogical research] Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty, (10), S. 141–149. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.10.2019.182200> [in Ukrainian]

19. Sira, I. T. (2002). Teoretychni ideyi ta praktychna diyal'nist' uchenykh Kharkivs'koyi naukovykh shkoly (20-70 rr. XX st.): [Theoretical ideas and practical activities of scientists of the Kharkiv Scientific and Pedagogical School (20-70s of the 20th century)] avtofef. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky». I.T. Sira. Kharkiv, 20 s. [in Ukrainian]

20. Khranov, YU.A. (1987). Nauchnyye shkoly v fizike. pod red. V.G. Bar'yakhtara. [Scientific schools in physics. edited by V.G. Baryakhtara] AN USSR, In-t teoreticheskoy fiziki, Tsentr issledovaniy nauchno-tekhn. potentsiala i istorii nauki. K.: Naukova dumka, 399 s. [in Ukrainian]

21. Khrykov, YE. (2012). Chynnyky rozvytku naukovykh shkil v Ukraini. [Development factors of scientific and pedagogical schools in Ukraine] Stanovlennya i rozvytok naukovykh shkil: problemy, dosvid, perspektyvy : zb. nauk. Prats' za red. V. Kremeny, T. Levovyts'koho. Zhytomyr : Vyd-vo ZHDU imeni Ivana Franka, S. 69–75. [in Ukrainian]

22. Khrykov, YE. M. (2012). Do pytannya pro stvorennya naukovykh shkil v Ukraini. [To the issue of creating scientific and pedagogical schools in Ukraine] Shlykha osvity. № 4. S. 2-6. [in Ukrainian]

23. Khorunzhyy, M. (2011). Naukovo-pedahohichni shkoly yak holovnyy kryteriy otsinky intelektual'noho potentsialu ta suspil'noho vyznannya suchasnykh universytetiv. [Scientific and pedagogical schools as the main criterion for evaluating the intellectual potential and social recognition of modern universities] Vyshcha shkola. № 9. S. 61-71. [in Ukrainian]

24. Website of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <https://undip.org.ua/about/structure/science-departments/math-it/taraskova-nina-anatoliivna/> [in Ukrainian]

25. Website of the Department of Mathematics and Mathematics Teaching Methods of Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University URL: <https://iot.edu.edu.ua/pidrozdzily/kafedra-matematyky-ta-mnm.html> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МАТЯШ Ольга Іванівна – доктор педагогічних наук, професор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: становлення і розвиток українських наукових шкіл з теорії і методики навчання математики.

ЯЩУК Карина Ігорівна – аспірантка кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: становлення і розвиток українських наукових шкіл з теорії і методики навчання математики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MATYASH Olga Ivanivna – Doctor of pedagogical sciences, Professor Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University.

Scientific interests: establishment and development of ukrainian scientific schools on the theory and methods of teaching mathematics.

YASHCHUK Karyna Ihorivna – Graduate student of the Department of Algebra and methods of teaching mathematics Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University.

Scientific interests: establishment and development of ukrainian scientific schools on the theory and methods of teaching mathematics.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2024 р.

УДК 37 (091) «18/19»

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-75-79

ОКОЛЬНИЧА Тетяна Володимирівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/000-0003-3740-2495>

e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net

ШАБАЛА Ігор Валерійович –

аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7774-5675>

e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net

ЖІНОЧИЙ ГЕНДЕР В ТРАДИЦІЙНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

У статті проаналізовано історичний досвід жіночого гендеру в традиційній українській культурі.

Гендер (соціокультурна стать) розглядається як усталена культурою сукупність атрибутів, моделей поведінки, ролей та смислів, які приписані чоловіку та жінці; відтак джерелом гендерних відмінностей є суспільство та як організовану модель соціальних відносин між чоловіками та жінками, що не лише характеризує їх міжособистісне спілкування і взаємодію в межах сім'ї, але й модель, що визначає їх соціальні відносини в основних суспільних інститутах. Головною структурною одиницею гендеру є соціальний статус.

Соціальна роль передбачає виконання інших пов'язаних із нею соціальних ролей, значення яких визначається суб'єктивними чи об'єктивними обставинами. У традиційній українській культурі жінка різного віку виконувала ролі дружини, матері, господині, невістки, дочки, сестри, куми і т.д. Проте визначальною для неї була роль дружини – заміжньої жінки, яка передбачала виконання інших ролей.

Автори наголошують, що соціально-економічне середовище XIX – напочатку XX ст. визначало жіночий гендер. Соціальним середовищем для української жінки було селянство, оскільки абсолютна більшість українців того часу (близько 90%) займалась сільським господарством та постійно проживала у селі.

Головними соціально-віковими статусами жінки упродовж її життя були: дівчинка (дитина); дівчина (підліток); молодиця (жінка); баба (стариша жінка).

Дівчатка та дівчата розглядалися у традиційному суспільстві як соціально-незрілі, то ж і виконання ними власних соціальних ролей мало керований характер. Самостійність та активність дівчат у виконанні відповідних соціальних ролей була значно вища, проте вони ще значною мірою були підконтрольними у своїй поведінці і зазнавали активного впливу соціального оточення. Основне навантаження було у жінок, що пов'язувалося зі значимістю виконуваних ними функцій. Проте найвищий соціальний статус мали жінки похилого віку, які повноцінно реалізували усі очікувані визначенні соціумом ролі.

Долю жінки визначало її одруження. Лише заміжня жінка могла повноцінно реалізувати свою гендерну роль, виконуючи ключові соціальні ролі – дружини, господині та матері, і в такий спосіб досягти визнання як соціально-повноцінна особа.

Автори приходять до висновку, що створення сім'ї було основою в гендерній програмі української жінки. Народна педагогіка визнавала материнство як одну з найвищих цінностей, як основне покликання жінки, її обов'язок перед суспільством.

Ключові слова: гендер, жіночий гендер, українське традиційне суспільство, народна педагогіка, соціально-віковий статус жінки.

OKOLNYCHA Tetiana Volodymyrivna –
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor
of the Department of Pedagogy and
Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central
Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/000-0003-3740-2495>

e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net

SHABALA Ihor Valeriyovich –
postgraduate student of the Department of Pedagogy
and Special Education of
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7774-5675>

e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net

FEMALE GENDER IN TRADITIONAL UKRAINIAN CULTURE

The article analyzes the historical experience of female gender in traditional Ukrainian culture.

Gender (socio-cultural sex) is considered as a culturally established set of attributes, behavior patterns, roles and meanings attributed to men and women; therefore, the source of gender differences is society and as an organized model of social relations between men and women, which not only characterizes their interpersonal communication and interaction within the family, but also the model that determines their social relations in the main social institutions. Social status is the primary structural unit of gender.

Social role involves the performance of other related social roles, the meaning of which is determined by subjective or objective circumstances. In traditional Ukrainian culture, women of various ages were responsible for playing various roles, including wife, mother, housewife, daughter-in-law, daughter, sister, godmother and other similar roles. However, the decisive role for her was the role of a wife – a married woman, which involved the performance of other roles.

The authors emphasize that the socio-economic environment of the nineteenth and early twentieth centuries determined female gender. The social environment for the Ukrainian woman was the peasantry, since the majority of Ukrainians at that time (about 90%) were engaged in agriculture and constantly lived in the village.

The main socio-age status for women throughout their lives was a girl (child), girl (teenager), young woman (lady) and old woman (older woman).

Traditional society viewed girls and females as socially immature, so their performance of their own social roles was manageable. The independence and activity of girls in performing the corresponding social roles was much higher, but they were still largely controlled in their behavior and they were actively influenced by the social environment. The main burden was in women, which was associated with the importance of their functions. However, elderly women had the highest social status, as they fully realized all the roles expected by society.

The woman's fate was determined by her marriage. Only a married woman could fully realize her gender role by performing key social roles, such as wife, housewife and mother, and thus achieve recognition as a socially full-fledged person.

The authors conclude that the creation of a family was the basis in the gender program of the Ukrainian woman. Folk pedagogy recognized motherhood as one of the highest values, as the main mission of a woman, her duty to society.

Key words: gender, female gender, traditional Ukrainian society, folk pedagogy, social and age status of a woman.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Актуальною проблемою зміцнення української держави є засвоєння історичного,

традиційного народно-педагогічного досвіду українського народу.

Інтеграція України в європейський та світовий соціокультурний простір передбачає створення рівноправних гендерних відносин у суспільстві, що є відображенням гендерної свідомості особистості. Питання гендерної освіти та виховання має міждисциплінарний характер, тому методологічні основи дослідження означеної проблеми враховують науково-теоретичний досвід філософії, політології, соціології, психології, педагогіки, історії та культурології.

Гендерні аспекти суспільного життя етносу, питання становища жінки в сім'ї належать до числа основних характеристик соціальних відносин і мають, водночас, етнокультурну специфіку, що дозволяє розглядати їх як одну з ключових ознак етносу.

Вивчення етнопедагогічних особливостей гендерних відносин є одним з напрямків історії педагогіки. Проте гендерні та жіночі студії в межах історії педагогіки України належать до найменш розвинутих ділянок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Грунтовні дослідження становища жінки в українській сім'ї, її ролі в родині, громаді були започатковані ще в середині XIX – на початку XX ст. працями М. Костомарова, В. Охрімовича О. Левицького, О. Єфименко, М. Ганенко, З. Кузелі, В. Гнатюка, І. Франка, К. Грушевської, Н. Заглади та ін.

Попри зростаючий інтерес до цієї ділянки досліджень, сучасні українські гендерні студії все ще мають дещо фрагментарний характер. Вивченню цієї проблеми присвячені праці О. Кісь, М. Богачевської-Хом'як, С. Павличко, В. Агеєвої, Н. Зборовської, та ін.

Мета статті – проаналізувати історичний досвід жіночого гендеру в традиційній українській культурі у хронологічних рамках досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття «гендер» у своєму первісному значенні перекладається з англійської мови як «рід», тобто це категорія, що використовується у багатьох мовах для класифікації іменників (жіночого, чоловічого та середнього роду).

В останній третині XX ст. відбулось значне розширення значення цього поняття, спричинене залученням категорії «гендер» у сферу суспільних та гуманітарних дисциплін для позначення соціокультурних аспектів статі.

У сучасних наукових дослідженнях сутнісна відмінність між категоріями «гендер» та «стать» полягає в засадничо-відмінній їх генезі. Стать визначається як виключно біологічний аспект людського існування – те, чи певна особа з анатомічного погляду є чоловіком чи жінкою, тобто статеві відмінності мають природний характер [1; 3; 5].

Гендер (соціокультурна стать) розглядається як усталена культурою сукупність атрибутів, моделей поведінки, ролей та смислів, які приписані чоловіку та жінці; відтак джерелом гендерних відмінностей є суспільство [4]. Тобто, гендер – це соціокультурний аналог статевого (біологічного) диморфізму.

Доцільність залучення категорії гендеру до соціального, психологічного та історичного аналізу етнічних культур поширилась у науці протягом 70-80-х рр.

Під впливом дискурсу постмодернізму, внаслідок синтезу декількох наукових теорій та концепцій наприкінці 80-х рр. у західній науці розвинулася теорія соціального конструювання гендера, що надала можливості для аналітичного осмислення культури як в синхронному, так і в діахронному аспекті.

Гендер починає розглядатися як один з найважливіших критеріїв категоризації світу і людей, тобто діє як базова когнітивна схема [23:205-208; 406]. Тобто, люди класифікують одне одного насамперед за статтю, тому гендер є тією сутнісною категорією, за допомогою якої ми опрацьовуємо інформацію про оточуючих.

У межах цього підходу гендер розглядають як організовану модель соціальних відносин між чоловіками та жінками, що не лише характеризує їх міжособистісне спілкування і взаємодію в межах сім'ї, але й модель, що визначає їх соціальні відносини в основних суспільних інститутах [3].

Головною структурною одиницею гендеру є соціальний статус.

Кожна особа є виконавцем цілого ряду ролей, але посеред них завжди виділяється основна роль, яка визначається соціально-віковим статусом і з якою оточуючі в першу чергу ідентифікують особу.

Соціальна роль передбачає виконання інших пов'язаних із нею соціальних ролей, значення яких визначається суб'єктивними чи об'єктивними обставинами. Наприклад, в традиційній українській культурі жінка різного віку виконувала ролі дружини, матері, господині, невістки, дочки, сестри, куми і т.д. Проте визначальною для неї була роль дружини – заміжньої жінки, яка передбачала виконання інших ролей.

Соціально-економічне середовище XIX – напочатку XX ст. визначало жіночий гендер. Соціальним середовищем для української жінки було селянство, оскільки абсолютна більшість українців того часу (близько 90%) займалась сільським господарством та постійно проживала у селі [2].

Зважаючи на замкнутий і переважно натуральний характер селянського господарства та статево-віковий поділ праці, самореалізація жінки відбувалась насамперед у сім'ї.

Жіночий цикл життя передбачав поступове проходження українською жінкою конкретних вікових етапів, кожен з яких визначав не лише наступний соціальний статус, але також і суспільний її статус – зростання її значущості для соціального оточення.

Головними соціально-віковими статусами жінки упродовж її життя були:

- дівчинка (дитина);
- дівчина (підліток);
- молодиця (жінка);
- баба (старша жінка).

Дівчатка та дівчата розглядалися у традиційному суспільстві як соціально-незрілі, то ж і виконання ними власних соціальних ролей мало

керований характер. Самостійність та активність дівчат у виконанні відповідних соціальних ролей була значно вища, проте вони ще значною мірою були підконтрольними у своїй поведінці і зазнавали активного впливу соціального оточення. Основне навантаження було у жінок, що пов'язувалося зі значимістю виконуваних ними функцій. Проте найвищий соціальний статус мали жінки похилого віку, які повноцінно реалізували усі очікувані визначенні соціумом ролі.

Отже, з віком жінка поступово проходила шлях від об'єкта соціалізації до агента соціалізації, від об'єкта ритуальних дій до їх виконавця, від особи, поведінка якої перебуває під постійним моральним контролем, до жінки, що контролювала соціальну поведінку оточуючих.

Українська жінка мала низку обов'язків у кількох господарсько-виробничих сферах [2]:

а) рільництво: обробіток городу (садіння, догляд рослин, збір урожаю городніх культур); допоміжні польові роботи (поганяти волів, прополювати, спусувати ґрунт); сівба, прополювання та збір волоконних рослин (льону, конопель); жниввання (серпом, в'язання снопів); заготівля сіна (згортання сіна, інколи косовиця); квітникарство;

б) побутові обов'язки: санітарно-гігієнічні заходи (прибирання оселі та подвір'я; прання; миття посуду; миття, білення та мазання печі, стін, підлоги; виведення паразитів тощо); принести води і дров; лікування членів сім'ї; господарська магія (очисна та захисна);

в) тваринництво та птахівництво: догляд та годівля великої рогатої худоби, свиней та птиці; доїння; стрижка овець; догляд домашніх тварин (кота, собаки);

г) переробка сільськогосподарської сировини та приготування їжі: виготовлення круп; виготовлення сметани, сиру, масла; соління та квашення овочів, сушення грибів, ягід та плодів, щоденне приготування їжі для сім'ї та випікання хліба тощо); віяння зерна, лушення кукурудзи та соняхів; первинна обробка олійної сировини (насіння льону, конопель).

д) промисли та ремесла: виготовлення ниток (увесь технологічний процес переробки з льону, конопель, вовни); виготовлення полотна (ткання, білення); пошиття одягу та побутових речей; вишивання; плетіння одягу з вовни; оздоблювальні роботи в межах інших промислів (гончарство, обробка шкіри тощо);

е) допоміжні господарські заняття: збирання дикорослих ягід, грибів, плодів і рослин; переробка та заготівля овочів, фруктів, грибів, ягід тощо; дрібна торгівля (молокопродукти, яйця, птиця) на місцевих ринках.

Усю подальшу долю жінки визначало її одруження. Лише заміжня жінка могла повноцінно реалізувати свою гендерну роль, виконуючи ключові соціальні ролі – дружини, господині та матері, і в такий спосіб досягти визнання як соціально-повноцінна особа. Безшлюбність розглядалася в народній педагогіці українців як соціальна аномалія, до старої діви ставилися негативно, вона зазнавала осуду, іноді співчуття [2].

Дівчину, якій не вдалось створити сім'ю, чекала самотня доля. Старих дів у народі розглядали як осіб, що не виконали свого людського призначення [2].

Показовим народно-педагогічним засобом, що мав на меті символічно покарати та висміяти повнолітніх дівчат, які не створили сім'ю був обряд «колодки». Суть його полягала у тому, що неодруженій молоді (або їхнім батькам) жінки прив'язували до руки чи ноги дерев'яну колодочку (невеличке полінце) як покарання за безшлюбність, а тим належало відкупитись могоричем, частуванням чи грішми [2].

Протягом ХІХ – першої чверті ХХ ст. в Україні, спостерігалися високі показники шлюбності, що було одним з наслідків господарсько-економічної необхідності аграрного суспільства. Селянське господарство було сімейним, адже у традиційному суспільстві поза сім'єю воно не могло існувати. Для забезпечення існування необхідними були праця чоловіка та жінки, велика кількість робочих рук, забезпечена старість та ін. Все це поєднувалось у сім'ї.

Необхідність шлюбу у традиційному суспільстві визначалася також потребою у народженні й вихованні дітей – продовжувачів роду, які мали берегти, примножувати та передавати родинну звичаєво-обрядову культуру наступним поколінням.

Нерідко траплялися випадки, коли наречені вперше бачили один одного безпосередньо у день весілля. Дівчина при цьому зазвичай була в очікувальній позиції і фактично не могла вплинути на власну долю. Методами переконання, вмовляння, примусу, погрози батьки домагалися того, щоб син чи донька одружилися з тим, кого родина вважала хорошою партією. Дівчину виховували так, що відмовляти сватам – недобре, адже можна залишитися старою дівкою, але українська дівчина й мала право кінцевого слова на сватанні. Батько питав згоди доньки на шлюб. Звичайно, інколи вона була лише формальністю.

Суворе дотримання гендерної диференціації було однією з рис господарювання в українській сім'ї. Чоловіки дуже рідко виконували жіночу роботу, вважали її ганебною і принизливою.

Стиль взаємин у родині, вирішення питання про головування у родині чоловіка чи дружини залежали від того, кому належав будинок, де мешкало подружжя.

Майнові та господарські права жінки в традиційній українській сім'ї ХІХ – початку ХХ ст. забезпечували жінці порівняно високий статус у господарсько-виробничій сфері.

Зазвичай головою сім'ї був чоловік. Дещо інша ситуація складалася в родині, де жінці вдалося завдяки своєму розуму, господарським здібностям чи то через інші переваги над чоловіком стати фактичним лідером сім'ї. Але такі стосунки у сім'ї, коли першість належала жінці, в народі вважали аномальними, навіть засуджували.

Зі змінами суспільних умов життя, еволюціонували й погляди на шлюб та сім'ю, відбувалася емансипація жінок, змінювалося ставлення до розлучення. На початку ХХ ст. в усіх

регіонах України, спостерігався процес демократизації сімейних відносин, що свідчило про відносно вільне становище жінки.

Протягом першої чверті ХХ ст. спостерігалася тенденція до активізації селянських жінок, які почали виходити на заробітки, отримувати додатковий прибуток, набиратися досвіду та ставати більш самостійними, звертатися до судових інстанцій [1]. Залучення жінок до оплачуваної діяльності змінювала взаємовідносини в селянській родині, почав все частіше проявлятися жіночий протест проти деспотизму членів сім'ї.

Але, все ж таки, незважаючи на офіційний дозвіл, жінки ще й на початку 20-х рр. ХХ ст. практично не відвідувала громадські збори, адже могли стати посміховищем серед присутніх селян [2].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, стати соціально-повноцінною жінка могла лише створивши сім'ю. Заміжжя було передумовою, що визначала всю подальшу долю жінки. Створення сім'ї було основою в гендерній програмі української жінки. Народна педагогіка визнавала материнство як одну з найвищих цінностей, як основне покликання жінки, її обов'язок перед суспільством.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Moser C. Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training. Routledge. Caroline Moser, 2002. 174 p.
2. Prof V., Kowalewsky M. Mariage among the early slavs. *Folklore, Quarterly Reviv of Myth*. London, 1890. 84 p.
3. The social psychology of George Herbert Mead / Ed. by A. Strauss. Chicago: University of Chicago Press, 1956. 296 p.
4. Theories of women's studies / Ed. by G.Bowles and R.Duelli Klein. London-Boston: Routledge&Kegan Paul, 1983. 277 p.
5. Williams J.E., Best D.L. Measuring sex stereotypes: a multination study. Newbury Park: Sage, 1990. 380 p.

УДК 37.013

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-79-86

ПЛАХОТНИК Ольга Василівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7732-5554>

e-mail: olgaplakhotnik@hotmail.com

КОНДРАТЮК Алла Леонтіївна –

кандидатка педагогічних наук, доцент ,

доцент кафедри іноземних мов

Вінницького національного медичного

університету ім. М.І. Пирогова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7104-0171>

e-mail: allamaksimchuk53@gmail.com

REFERENCES

1. Moser, C., (2002). Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training. [Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training.]. Caroline Moser. [in England]
2. Prof, V., Kowalewsky, M. (1890). Mariage among the early slavs. [Mariage among the early slavs.]. London. [in England]
3. The social psychology of George Herbert Mead (1956). [The social psychology of George Herbert Mead.]. Chicago. [in USA]
4. Theories of women's studies. (1983). [Theories of women's studies.]. London-Boston. [in England]
5. Williams, J.E., Best, D.L. (1990). Measuring sex stereotypes: a multination study. [Measuring sex stereotypes: a multination study.]. Sage. [in England]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ОКОЛЬНИЧА Тетяна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

ШАБАЛА Ігор Валерійович – аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

OKOLNYCHA Tetiana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: research of historical and pedagogical processes of Ukraine.

SHABALA Ihor Valeriyovich – postgraduate student of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: research of historical and pedagogical processes of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2024 р.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ПОЛІТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ЯК ПРОЦЕС ЗАСВОЄННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ДОСВІДУ

Процеси соціалізації у будь-якому суспільстві мають багаторівневий та багатоаспектний характер. Існує глибинний смисловий і структурний зв'язок між процесами соціалізації та розвитком самого суспільства. Соціалізація молоді особистості в певному розумінні завершує культурно-історичний шлях нації і водночас базується на ньому. Це відбувається через включення механізмів культурної регуляції соціалізаційного процесу, таких як культурні сценарії, та через культурних агентів – окремих осіб і спільнот різного рівня та характеру, які встановлюють соціально-нормативні канони особистості стосовно кожного історичного періоду.

Поняття "особистість" співвідноситься з поняттям "традиція". Саме на ньому базується процес соціалізації, який передбачає засвоєння індивідом соціокультурного досвіду і означає успадкування, підключення до групової пам'яті, укорінення в минулому, що дає йому можливість орієнтуватися у світі і забезпечує стабільність. Дослідження процесу соціалізації як одного з формують елементів культури в сучасній науці набуває стратегічного характеру. Це зумовлено тим, що різкі зміни в соціокультурному середовищі змушують людину шукати стійкі еталони і моделі поведінки, які допомогли б їй подолати кризу ідентичності, знайти себе в новій ситуації та відновити зв'язок поколінь, втрачений за попередній період як на індивідуальному, так і на колективному рівнях.

Для розкриття генези проблеми соціалізації особистості ми звернулися до аналізу періоду розвитку української школи у 20-30 – ті роки минулого століття, де закладались основи розвитку теорії і практики політехнічної освіти та трудового виховання учнівської молоді.

Цей період розвитку школи характеризується постановкою перед нею завдань поєднання процесів навчання і виховання учнів з формуванням у них практичних умінь і навичок, почуття відповідальності, а також вирішення питань професійної спрямованості.

Ключові слова: соціалізація особистості, соціокультурне середовище, соціокультурний досвід, заклад освіти, політехнічна освіта, трудове виховання.

PLAHOTNIK Olha Vasyliivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7732-5554>
e-mail: olgaplakhotnik@hotmail.com

KONDRATIUK Alla Leontiivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Foreign Languages Department
of National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7104-0171>
e-mail: allamaksimchuk53@gmail.com

SOCIALISATION OF THE INDIVIDUAL THROUGH POLYTECHNIC AND LABOUR EDUCATION AS A PROCESS OF ASSIMILATION OF SOCIO-CULTURAL EXPERIENCE

Socialisation processes in any society are multilevel and multidimensional. There is a deep semantic and structural connection between the processes of socialisation and the development of society itself. The socialisation of a young person in a certain sense completes the cultural and historical path of the nation and at the same time builds on it. This happens through the inclusion of mechanisms of cultural regulation of the socialisation process, such as cultural scenarios, and through cultural agents - individuals and communities of different levels and nature that establish social and normative canons of personality for each historical period.

The concept of "personality" correlates with the concept of "tradition". It is the basis of the process of socialisation, which involves the acquisition of socio-cultural experience by an individual and means inheritance, connection to group memory, rooting in the past, which enables him or her to navigate the world and ensures stability. The study of the socialisation process as one of the formative elements of culture in modern science is gaining strategic importance. This is due to the fact that drastic changes in the socio-cultural environment force people to look for stable standards and behavioural models that would help them overcome the identity crisis, find themselves in a new situation and restore the connection between generations that was lost in the previous period, both at the individual and collective levels.

To reveal the genesis of the problem of socialisation of the individual, we turned to the analysis of the period of development of the Ukrainian school in the 20s and 30s of the last century, where the foundations for the development of the theory and practice of polytechnic education and labour education of students were laid.

This period of school development is characterised by the task of combining the processes of teaching and upbringing of students with the development of practical skills, a sense of responsibility, and the solution of professional issues.

Key words: socialisation of personality, socio-cultural environment, socio-cultural experience, educational institution, polytechnic education, labour education.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Основними завданнями освіти в Україні є виховання громадянина, формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості, яка володіє почуттям власної гідності, повагою до прав і свобод людини, свідомим ставленням до обов'язків громадянина, гордістю за свою Державу, здатністю до самопізнання та самовдосконалення, а також активною участю в соціальному житті країни. У формуванні цих важливих якостей та розвитку соціальної компетентності, вихованні особистості громадянина сучасної демократичної держави ключову роль відіграє середовище – все, що оточує дитину від народження, починаючи з сім'ї, шкільного оточення і закінчуючи соціальним середовищем, в якому вона народжується і яке створює умови для її розвитку та виховання.

На жаль, у практиці роботи закладів освіти процес соціалізації особистості залишається переважно функцією виховання, яке в рамках

традиційної освітньої моделі стало другорядним, поступившись місцем процесу навчання. Як результат, більшість випускників шкіл мають слабо сформовані життєві компетенції та нерозвинені соціальні здібності, що ускладнює їх адаптацію до сучасних суспільно-економічних умов і перешкоджає самореалізації в соціумі, сприяючи схильності до асоціальної поведінки. Тому дослідження цієї проблеми в умовах сьогодення є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади досліджуваної проблеми включають філософські положення про взаємозв'язок виховання та соціалізації особистості, свідомості та діяльності; співвідношення суб'єктивного та об'єктивного, розвитку та саморозвитку, індивідуального та соціального; законодавчі акти й нормативні документи щодо розвитку освіти в Україні у ХХ столітті.

Процеси соціалізації у будь-якому суспільстві мають багаторівневий та багатоаспектний характер. Існує глибинний смисловий і структурний зв'язок між процесами соціалізації та розвитком самого суспільства. Це відбувається через включення механізмів культурної регуляції соціалізаційного процесу, таких як культурні сценарії, та через культурних агентів – окремих осіб і спільнот різного рівня та характеру, які встановлюють соціально-нормативні канони особистості стосовно кожного історичного періоду. Поняття "особистість" співвідноситься з поняттям "традиція". Саме на ньому базується процес соціалізації, який передбачає засвоєння індивідом соціокультурного досвіду і означає успадкування, підключення до групової пам'яті, укорінення в минулому, що дає йому можливість орієнтуватися у мінливому світі і забезпечує стабільність.

Здійснюючи системний підхід до висвітлення феномену соціалізації в історичному процесі розвитку людства потребують уточнення основні, ієрархічно підпорядковані ключові поняття проблематики, які висвітлені у роботах А. Алексюка, В. Вербицького, І. Беха, В. Бондара, М. Боришевського, М. Грищенка, О. Киричука, О. Кононко, Н. Мойсеюк, Т. Окольнічої, О. Плахотнік, І. Подласого, Р. Пріми, О. Савченко, Д. Сергієнка, С. Харченка, С. Чавдарова та багатьох інших науковців різних періодів розвитку освіти: розвиток особистості, формування, соціалізація, освіта, виховання, навчання та ін.

Розглядаючи діалектичну взаємозалежність наведених вище понять необхідно відзначити, що соціалізація може бути регульованою і спонтанною. Вона здійснюється як у закладах освіти, так і поза ними. При цьому, навчання спрямоване не лише на ті знання, які є метою уроку, але й на правила і норми поведінки, які спеціально формуються в процесі навчання і виховання. Учень збагачує свій соціальний досвід і за рахунок того, що з точки зору педагога може здаватися "випадковим". Наприклад, стиль взаємин учителя й учнів, який може збігатися із завданнями виховання, а може й не збігатися. Розкриваючи генезу поняття "соціалізація" необхідно відзначити, що його запровадив у середині XIX ст. французький соціолог Габріель Тард для позначення процесу інтеріоризації соціальних норм шляхом соціальної взаємодії. Поняття "соціалізація" еволюціонувало з того часу, охоплюючи різні аспекти цього явища. Так, наприклад, представники структурно-функціонального напрямку американської соціології Т. Парсонс та Р. Мертон у своїх роботах "Соціальна теорія і сучасне суспільство" (1967), "Система сучасних суспільств" (1968), "Система сучасних суспільств" (1971), "Соціальна система і еволюція теорії дії" (1977), "Теорія дії і людський стан" (1978) під соціалізацією розуміють процес повної інтеграції особистості в соціальну систему, в ході якого відбувається її пристосування. Останнє традиційно розкривається цією школою за допомогою поняття "адаптація". Тому "соціалізація" трактується як процес входження людини у соціальне середовище і її пристосування до культурних, психологічних та соціологічних факторів. Представники гуманіс-

тичної психології (Г. Олпорт, К. Роджерс та інші) під соціалізацією розуміють процес самоактуалізації "Я – концепції", самореалізації особистістю своїх потенцій і творчих здібностей, як процес подолання негативних впливів середовища, які заважають її саморозвитку і самоствердженню.

Ці підходи не суперечать один одному, а визначають двосторонній характер соціалізації. Процес соціалізації ніколи не завершується, він продовжується безперервно протягом усього життя. Йому властива внутрішня динаміка здобутків і втрат, безмежність саморозкриття особистості [8, с. 2-7].

Мета статті – зробити внесок у розвиток наукового знання про процес соціалізації особистості як одного з формуютьючих елементів культури, який у сучасній науці набуває стратегічного характеру та спирається на культурно-історичний шлях нації і базується на ньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження процесу соціалізації, як одного з формуютьючих елементів культури, в сучасній науці набуває стратегічного характеру. Це зумовлено тим, що різкі зміни в соціокультурному середовищі змушують людину шукати стійкі еталони і моделі поведінки, які допомогли б їй подолати кризу ідентичності, знайти себе в новій ситуації та відновити зв'язок поколінь, втрачений за попередній період як на індивідуальному, так і на колективному рівнях.

Аналізуючи соціалізацію підростаючого покоління як соціально-педагогічну проблему, важливо підкреслити, що особистість людини формується та розвивається під впливом численних факторів: об'єктивних і суб'єктивних, природних і суспільних, внутрішніх та зовнішніх, незалежних і залежних від волі та свідомості людей, які діють стихійно або згідно визначеної мети. При цьому сама людина не є пасивною істотою, яка лише фотографічно відображає зовнішній вплив. Вона виступає як суб'єкт формування власної особистості, тобто становлення себе як соціальної істоти, яке відбувається в результаті взаємовпливу на неї оточуючого середовища та системи освітньо-виховних заходів.

З одного боку, індивід засвоює соціальний досвід, цінності, норми та установки, властиві суспільству і соціальним групам, до яких він належить. З іншого боку, він активно входить у систему соціальних зв'язків, завдяки яким і набуває соціального досвіду. Це двосторонній процес, де оточуюче середовище і система виховання відіграють ключову роль у формуванні особистості, але сама людина також впливає на цей процес через власну активність і самостійність.

Ця взаємодія між індивідом і суспільством є центральним аспектом соціалізації, адже вона дозволяє особистості не лише адаптуватися до існуючих соціальних норм, але й активно їх переосмислювати, вносити зміни і впливати на суспільство. Таким чином, процес соціалізації стає основою для розвитку індивідуальних і соціальних якостей, які дозволяють людині функціонувати і розвиватися у суспільстві [1, с. 26-33].

Соціальне становлення відбувається під стихійним або цілеспрямованим впливом величезної кількості відповідних суспільних структур та інститутів, виховна роль яких по-різному виявляється на вікових стадіях цього процесу. Важливим виховним фактором є найближче соціальне оточення, в якому проходить життя і діяльність учня, тобто середовище у вузькому розумінні цього слова: сім'я, дитячий колектив, товариші, дорослі люди, з якими безпосередньо спілкуються школярі [7, с. 19].

Соціалізація охоплює всі етапи життєвого шляху людини, протягом якого вона засвоює та використовує цінності культури. Кількісне накопичення засвоєних цінностей у певний період переходить у нову якість, що виявляється у зміні структури та спрямованості особи [7, с. 16].

Для розкриття генези проблеми соціалізації особистості ми звернемося до аналізу періоду розвитку української школи у 20-30 – ті роки минулого століття, де закладались основи розвитку теорії і практики політехнічної освіти та трудового виховання учнівської молоді, як основи соціалізації учнівської молоді.

Цей період розвитку школи характеризується постановкою перед нею завдань поєднання процесів навчання і виховання учнів з формуванням у них практичних умінь і навичок, почуття відповідальності, а також вирішення питань професійної спрямованості.

Соціалізація охоплює всі етапи життєвого шляху людини, протягом якого вона засвоює та використовує цінності культури. Кількісне накопичення засвоєних цінностей у певний період переходить у нову якість, що виявляється у зміні структури та спрямованості особи

Проблемам підготовки учнівської молоді до життя, до практичної діяльності у виробництві у той період великого значення надавали такі відомі педагоги як М. Грищенко [4, с. 17-21.], Д. Сергієнко [16, с. 220; 17, с. 167], В. Сухомлинський [19, с. 25-265], С. Чавдаров [20, с. 76-91] й ін.

Будучи науковцями і практиками, глибоко аналізували навчальну діяльність школи, поза-класну та позашкільну роботу, давали практичні рекомендації по здійсненню загальної політехнічної освіти; спрямованості шкільних програм на сільськогосподарський ухил, агрономізацію сільської школи, на зв'язок її діяльності з індустріалізацією сільського господарства.

Підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва вимагав розвиток економіки радянського суспільства і тому в матеріалах VIII з'їзду РКП(б) (березень 1919 р.) підкреслюється, що в план просвітницької діяльності в селі повинні входити загальна освіта; агрокультурна освіта [16, с.81]. І що "...не повинно бути шкіл, курсів, будь-якої просвітницької діяльності на селі, без принципу поєднання навчання з виробничою працею" [16, с.83]. Тож, як бачимо, школа того часу повинна була стати пропагандистом передових ідей землеробства. Гуртки юнатів почали створювались в окремих школах, на базі так званих сільськогосподарських станцій у 20-ті роки минулого століття. Основна

увага на заняттях гуртківців приділялась вивченню рослинництва, овочівництва, коли самі учні вирощували кормові і декоративні рослини, пізнавали природу. Зважаючи на те, що на початку 20-х років в Україні на сільську школу припадало 90 % всієї шкільної сітки і навчалось у ній 80 % всіх учнів, то зрозуміло стає постановою всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВЦВК) від 12 жовтня 1924 р., у якій зазначалось, що необхідно "черговим завданням вважати постійне і систематичне проведення в трудових школах в містах – індустріального, а на селі – сільськогосподарського ухилу в навчанні [17, с. 163]. Обов'язковою була вимога, щоб кожна семирічна сільська школа мала ділянку землі, знаряддя праці, тварин; необхідно було планувати свою роботу, відповідно до завдань економічного та культурного розвитку села; необхідно було вирощувати сортове насіння, проводити сільськогосподарські досліди, і тим самим сприяти запровадженню нових способів ведення сільського господарства [5, с. 36-40].

Як приклад, звернемося до діяльності Ольшанської школи на харківщині, яка здійснювала позашкільну діяльність шляхом земле-впорядкування свого села. Учні підраховали, що всього в селі 7 тисяч десятин землі, на одне господарство припадало по 3 десятини. У процесі дослідження учні прийшли до висновку, що сільське господарство ведеться нерентабельно в умовах трипілля і довели необхідність обробітку землі при багатопіллі. На пришкольній ділянці, під керівництвом науково-дослідної станції, було організовано зразкові для села сівозміни [18, с. 18-19]. Тож, можна говорити про соціалізацію учнівської молоді в дії, за безпосередньої їх участі.

До урізноманітнення позакласних та позашкільних форм роботи спонукало прийняття у 1925 р. Наркомпросом УРСР рішення про агрономізацію трудових семиліток на селі. Результати роботи агрономізованих трудових шкіл демонструвались на сільськогосподарських виставках. У цей період популярними були школи сільської молоді, які існували в системі соціального виховання, як "допоміжні, додаткові" позашкільні форми навчання для молоді. У державних документах наголошувалось, що "...школи сільської молоді ... будуть ініціативно брати участь у культурно-економічному перетворенні, пропагуючи та організуючи одночасно кооперативні об'єднання" [3, с. 292]. У 1930 році в Україні налічувалося 100 шкіл сільської молоді, де навчалось 4 тисячі підлітків 14-16 літнього віку [2, с. 27].

У розвитку руху юних натуралістів велику роль відіграла Постанова ЦК РКП(б) від 24 липня 1925 р. "Про піонерський рух" [15, с. 273-275], в якій підкреслювалось, що дитячі сільськогосподарські гуртки, гуртки юних натуралістів мають діяти в єдиному руслі з піонерами і комсомолом.

У липні 1928 р. Політбюро ЦК КП(б) України обговорює питання і приймає Постанову про стан і перспективи загального навчання, в якій ставляться вимоги наблизити школу до умов і потреб

трудового життя, сприяти розвитку гуртків юних натуралістів [14, с. 727].

Позашкільна діяльність шкіл сільської молоді полягала у налагодженні тісних контактів з артільними господарствами, у проведенні агрокультурної роботи серед населення [21, л. 9]. Звертаючись до архівів, ми знаходимо дані, які свідчать, що Велико-Половецька школа сільської молоді Білоцерківського повіту у 1927 році організувала сільськогосподарську виставку “День урожаю”. У 1928 році на виставці вже було 65 експонатів. Протягом трьох років школа демонструвала свої досягнення, активно пропагуючи колективні форми ведення господарства та спрямовуючи роботу на питання профорієнтації на сільськогосподарську працю [2, с. 61-67].

Держава все сильніше проявляє увагу до цих питань діяльності школи. Зокрема, здійснюється контроль за створенням та відповідним функціонуванням різних типів позашкільних закладів. Свідченням є протоколи завсідань комісії профосвіти (протокол № 1 від вересня 1925 року “Про організацію агрошколи та позашкільних сільськогосподарських курсів”; протоколи секції народної освіти Київської міськради за травень 1926 – січень 1927 років “Про відкриття трьох нових агрошкіл”) [2, с. 132].

Зважаючи на те, що поняття “соціалізація” є складовою частиною таких понять, як “розвиток” та “формування”, і, у свою чергу, поєднує у собі такі дефініції як “освіта”, “виховання” та “навчання”, ми не можемо оминати навчальний процес, який забезпечувався вивченням природничо-наукових, соціально-економічних дисциплін тодішньої школи.

Особливістю того періоду стало послуговування навчальними програмами та методами навчання, спрямованими на комплексність та концентризм, на вивчення рідного краю. Згідно цьому, програми передбачали проєктні завдання, де визначалась основна мета: взяти активну участь у весняній посівній компанії, та підготовці до збору урожаю. Такі проєктні завдання передбачали певні форми позашкільної роботи. Зокрема, виставки досягнень колгоспів, організовували свята першої борозни, організацію виступів проти кулацької агітації й інше. Тож комплексні програми передбачали вивчення основ наук через безпосередню участь самих учнів у виробництві та промисловості й поєднанні відповідних навчальних дисциплін [11, с. 40].

Так, аналізуючи програму з біології, бачимо, що: вводиться систематичний курс природознавства за логічною послідовністю ботаніка (5-6 кл.), зоологія (7-8 кл.), анатомія і фізіологія людини (8 кл.) та основи еволюційної теорії (9-10 кл.). Зазначається необхідність лабораторних і практичних занять, організація і проведення екскурсій, виготовлення гербаріїв; ставляться вимоги до роз’яснення учням наукових основ підвищення продуктивності рослин і тварин; формуються уміння органічно поєднувати працю на виробництві і дослідницьку роботу з теоретичним засвоєнням наукових знань [11, с. 2-3]. У цій програмі підкреслюється, що випускники

політехнічної школи повинні бути ознайомлені з найголовнішими галузями виробництва, серед яких сільському господарству належить важливе місце. За тими ж принципами склалися програми з хімії й інших предметів. Так, хімія вивчалась у тісному зв’язку з агрохімією. У позашкільній роботі широко практикувався експеримент, лабораторні і практичні роботи; велика увага надавалась удосконаленню обладнання хімічних кабінетів та виготовленню навчальних приладів самими учнями [12, с. 3-6]. Ці нові програми були спрямовані на наукову розробку програмно-методичних документів, політехнізації навчання.

У подальшому відбулось удосконалення навчальних програм, чому сприяла їх уніфікація Наркомпросом РРФСР і УРСР у 1933 році. До програм вносилися суттєві зміни: відбувся розподіл матеріалу за роками навчання, визначалось коло наукових знань, оскільки програма ще не забезпечувала систематичного вивчення основ наук, і повністю не вирішувала задачі “...підготовки для технікумів і вищої школи грамотних людей, які добре володіють основами наук: фізикою, хімією, біологією, математикою і т.д.” [13, с. 3-4].

Порівняльний аналіз програми попередніх років, а також після постанови ЦК ВКП(б) “Про навчальні програми і режим в початковій і середній школі”, спостерігаємо значне підвищення вимог до рівня знань основ наук і політехнічного зв’язку їх з практикою соціалістичного будівництва, що спряло науковому підходу до формування профорієнтації учнів на уроках та у процесі позашкільної роботи.

У результаті вивчення відповідних документів ми бачимо, що сільська школа мала єдиний зміст навчання. Різні ж назви (школи з сільськогосподарським ухилом, агрономізовані семирічки, школи сільської молоді, політехнічної школи колгоспної молоді) зумовлювались специфічними завданнями підготовки учнів до практичної трудової діяльності.

Зміст освіти у період застосування комплексної системи навчання регламентувався спеціальними «Порадниками соціального виховання» (1921 – 1928 рр.), у яких вміщувались директивні матеріали про школу й виховання в Україні, програмні матеріали тощо.

У 1934 році XVII з’їзд ВКП(б) прийняв рішення про удосконалення методів господарського керівництва та програму підготовки кваліфікованих кадрів на другу п’ятирічку. У процесі підготовки з’їзду було виявлено, що сільська школа не забезпечувала на той момент грамотного поповнення для технікумів і вишів. Тому ЦК ВКП(б) та Рада Народних Комісарів СРСР (1934 р.) прийняли постанову “Про структуру початкової і середньої школи в СРСР”, згідно якої встановлювалась єдина структура загальноосвітньої школи для міста і села. Сільські школярі отримували дані про промисловість, а міські – про основи сільського господарства.

При школах створювались методичні кабінети для надання допомоги вчителям у викладанні основ дисциплін та позашкільної роботи з учнями.

У 30-ті роки почали створюватись перші дитячі технічні та сільськогосподарські станції у містах – Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Києві, які проводили велику роботу із залучення школярів до практичної сільськогосподарської праці на колгоспних ланах, присадибних і пришкільних ділянках і в близькому доквіллі.

І вже у 1930 році в Україні працювало 675 гуртків юннатів, у яких навчалися і займалися корисними справами майже 17 тисяч дітей, функціонували вісім станцій юннатів. А, починаючи з 1937 року, в діяльності школи почав переважати курс на суто “академічне” навчання, на відмову від участі школярів у виробництві, яке, ніби, являлося причиною низької якості їх знань. Наркомпрос УРСР наказом від 23 лютого 1937 року відмінив викладання трудового навчання (праці) в школі республіки, виключив з навчального плану заняття в майстернях і на шкільних навчально-дослідних ділянках [3, с.79]. Це рішення було мотивоване тим, що шкільні майстерні обладнані кустарно і що при роботі в них прививаються неправильні уявлення про сучасне індустріальне виробництво.

Певною мірою так і було, та відміна трудового навчання була помилкою. Однак передова педагогічна громадськість кращі традиції трудового виховання – як в школі, так і в позашкільних дитячих закладах, постійно прививала учням. Широку роботу серед учнів проводить центральна педагогічна агробіостанція Наркомпросу УРСР. Особлива увага приділяється більш глибокому змісту зв'язків передових шкіл і гуртків юних натуралістів з науково-дослідними установами.

У 1940 році нараховується двадцять станцій юннатів, чотири тисячі гуртків юннатів, де навчається 45 тисяч дітей [2, с. 10]. А починаючи з середини 40-х років, були поширені учнівські ланки високих врожаїв, які брали свій початок ще з 20-х років. Ці ланки прикріплялися до колгоспних бригад [2, с. 62-63] і створювалися з урахуванням навчальних і професійних інтересів учнів, задачею їх було психологічно, теоретично і практично готувати школярів до праці у сільському господарстві.

У 1948 році учнівських ланок, наприклад, у школах Полтавської області нараховувалось 16, Вінницькій – 18, Одеській – 82 [2, с. 62-63] і т.д. Під керівництвом передовиків колгоспного виробництва створювалися і працювали шкільні ланки садівників, кукурудзоводів, овочівників тощо.

Нормативно-правове забезпечення процесу діяльності позашкільних закладів у цей час регламентується Постановою ЦК КП(б)У “Про заходи до поліпшення позашкільної роботи з дітьми” від 22 листопада 1946 року. У ній підкреслювалася необхідність поширення при школах і позашкільних закладах учнівських гуртків: предметних, натуралістичних екскурсійних.

Досліди в кабінетах біології і на пришкільних ділянках, які після успішного закінчення переносилися на колгоспне поле, практична участь у виконанні виробничих планів колгоспів і радгоспів міцно поєднали інтереси і життєві плани

шкільної молоді з життям рідних колгоспів, готувати їх до сільськогосподарської праці. Перед школою постає актуальна задача: використовувати виробниче оточення з метою укріплення зв'язку навчання з життям. Вводиться зимова виробнича сільськогосподарська практика учнів – у радгоспному інкубаторі, на кормоблоці, контрольно-насіньній станції, проводяться уроки біології в шкільних, колгоспних і радгоспних теплицях, в школі вводяться практики з біології, фізики, ставиться задача дати учням професійні знання з агротехніки, зоотехніки [6, с. 29-30].

Позачерговий, XXI з'їзд КПРС (січень-лютий 1959), вимагав подальшого покращення всієї роботи по вихованню підростаючого покоління, наближенню школи до життя, поєднанню навчання з виробництвом. З цією метою було прийнято рішення забезпечити необхідним обладнанням навчальні майстерні при восьмирічних школах, об'єднувати трудове політехнічне навчання з широким залученням школярів в доступні їх віку форми суспільної корисної праці.

Основною формою організації виробництва у позакласній та позашкільній роботі стають учнівські виробничі бригади, організовані у 1955 році, прототипами яких були бригади 30-х років. Через кілька років, у 1959-60 навчальному році, в школах УРСР нараховувалось 4809 бригад сільськогосподарського профілю, в них працювало 303 тис. школярів, за бригадами було закріплено 173 тис. га землі [2, с. 54].

XXIII з'їзд КПРС (березень-квітень 1966 року) передбачає подальший розвиток народної освіти, підвищення загальноосвітнього рівня населення і якості підготовки кадрів. У зв'язку з цим трудова підготовка учнів була направлена на вивчення трудових професій. Так, 69,4% дев'ятикласників шкіл республіки вивчали основи промислового виробництва, останні – сільськогосподарські [16, с. 23].

Виконуючи рішення XIII з'їзду КПРС в галузі освіти і виховання молоді, ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли спеціальну постанову “Про заходи подальшого покращення роботи середньої загальноосвітньої школи” (1966р.). У постанові ставилися наступні вимоги до школи: “завершити у 1970 році перехід в країні до загальної середньої освіти; здійснити перехід середньої загальної школи на нові навчальні плани, програми і підручники; ввести, починаючи з 7 класу факультативні заняття з метою поглиблення знань з природничих і гуманітарних наук, розвитку інтересів, здібностей, формування профорієнтації і вибору професії” [17, с. 18-19]. У постанові наголошується на необхідність “...систематично проводити профорієнтацію школярів шляхом ознайомлення їх з різними галузями народного господарства і культури, підприємствами, колгоспами, радгоспами і установами, з найбільш поширеними професіями [16, с. 18-19]. Відповідно постанові з метою координації прагнень шкіл, різних організацій і установ по формуванню профорієнтації учнівської молоді створюється при Міністерстві освіти, обласних, міських і районних відділах народної освіти, міжвідомчі ради

профорієнтації за участю представників суспільних організацій. Розробляються положення про табори праці і відпочинку старшокласників, про кабінети профорієнтації при школах, "Положення" про учнівські виробничі бригади в колгоспі і т.д. [16, с. 195].

Аналіз історичних та соціально-педагогічних умов розвитку позашкільної системи освіти виховання в Україні у радянський час дає підстави для твердження, що створення та функціонування різних типів позашкільних закладів контролювалися державними органами управління, що створювало умови для зміцнення їх матеріальної бази та сприяло залученню до роботи з дітьми кваліфіковані кадри.

Позашкільні форми роботи спрямовуються на формування профорієнтації учнів на сільськогосподарські професії. У сільській школі профорієнтаційна робота забезпечувалась: у процесі вивчення основ наук, факультативних занять; у процесі системі трудового навчання, суспільно корисної виробничої праці; в учнівських виробничих бригадах; у літніх таборах праці та відпочинку; у шкільних лісництвах і т.д. Широко практикуються організація учнівських бригад. В Україні у цей період працює 6576 учнівських бригад, в них нараховується 629 570 учнів. За бригадами закріплено 151 758 тис. га колгоспних земель. Значно ширше, ніж раніше, розгорнуто дослідництво школярів, здійснюється більш тісний зв'язок теоретичних знань з практикою сільськогосподарського та промислового виробництва [2, с. 20-21].

Концептуальні основи юннатівського руху підпорядковувались завданням розвитку суспільства. Актуальність діяльності перших гуртків юннатів була в їхній активній допомозі на селі у відбудові сільських господарств, у боротьбі зі шкідниками полів, у насадженні дерев, кущів. Юннати з перших днів позашкільного навчання і праці були вірними друзями природи. Головним завданням було наближення школи до умов і потреб трудового життя, урізноманітнення профільності гуртків, зростання їх чисельності. Уже в 1926 році у школах, дитячих будинках, Палацах, Будинках піонерів і на Центральній педагогічній агробіостанції юннати виконують корисну роботу у гуртках городників, садоводів, метеорологів, птахівників, кролівників.

Наприкінці 30-х років юннати вивчають методи передовиків сільськогосподарського виробництва, проводять досліди на шкільних ділянках, у колгоспних хатах-лабораторіях [2, с. 20-21].

Висновок та перспективи подальших розвідок напрямку. Робота з соціалізації учнівської молоді, яка здійснювалась у 20-х--30-х років ХХ століття, певною мірою втратила свою значимість в умовах організації діяльності сучасної школи. Однак теорія і практика соціалізації молоді перебувають у стадії розвитку та удосконалення концептуальних і методологічних положень.

Актуальність і особливість соціально-педагогічної, еколого-натуралістичної діяльності аграрного спрямування на сучасному етапі, а також

в перспективі обумовлюються переконанням, що зміна суспільства, приватизація землі, сільськогосподарських виробництв, ринкові відносини потребують нових підходів до проблеми виховання громадянина суверенної України, нового господаря землі, будівничого незалежної Держави.

У рамках гурткової роботи аграрних профілів, з використанням педагогічного досвіду попередніх поколінь, впроваджуються інноваційні технології та створюються комплексні профільні об'єднання, такі як ферми, кооперативи, шкільні колгоспи, школи юних фермерів тощо. Зі зміною соціально-економічних умов у суспільстві виникла необхідність приділяти більше уваги національному вихованню, спрямованому на набуття молодим поколінням соціального досвіду успадкування духовних цінностей українського народу, досягнення високого рівня культури міжнародних відносин, формування у молоді особистих якостей громадянина Української держави, незалежно від національної приналежності [2, с. 34].

Для реалізації цієї мети в юннатівському русі сучасного періоду на основі природознавчого, екологічного та народознавчого виховання розробляються і впроваджуються нові навчально-виховні моделі та форми. Вони базуються на здобутках української та світової науки екологічного та натуралістичного спрямування, а також на традиціях та звичаях українського народу.

На вершині юннатівського руху в період перебудови основним завданням позашкільних закладів спільно зі школою та університетами стало залучення творчої та талановитої молоді, яка виявляла свої здібності під час гурткової роботи та уроків, до наукової діяльності з орієнтацією на національні інтереси через систему Малої академії наук (МАН) та наукових товариств учнів. На початку другого тисячоліття регіональні відділення МАН були створені в усіх обласних позашкільних закладах, які стали структурними підрозділами МАН.

Для ширшого задоволення потреб учнівської молоді в отриманні знань, умінь і навичок у галузі природничих і біологічних наук та створення умов для виявлення обдарованих і талановитих учнів з подальшою організацією і проведенням для них навчальних, науково-дослідницьких і експериментальних робіт за Положенням, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 11.07.1997 р., №238, на базі УДЕНЦ (НЕНЦ) відкрито Всеукраїнську біологічну заочну школу, а з 1998 р. почав діяти Природничий ліцей.

В умовах сьогодення педагогічні колективи позашкільних закладів ведуть пошуки нових концептуальних підходів до розвитку юннатівського руху, вдосконалюють форми і зміст еколого-натуралістичної діяльності. Здійснюють певні зміни в структурах позашкільних закладів еколого-натуралістичного спрямування. Відповідно до соціальних умов і запитів коригують профільність і вікову наповнюваність гуртків та інших творчих об'єднань учнів.

Беручи до уваги появу Національного еколого-натуралістичного центру можна: збагатити

діяльність учнів старших класів, понад державний мінімум, знаннями з біології, географії, хімії і факультативно з англійської мови; забезпечити ґрунтовну допрофесійну підготовку і визначеність для подальшого навчання ліцеїстів у закладах вищої освіти та здійснити подальші наукові дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 34-39.
2. Вербицький В.В. Юннатівський рух в Україні. Деміур. 2001. 304 с.
3. Вовк Л.П. Генезис пріоритетних тенденцій освіти дорослих в Україні (друга половина XIX-20 – ті роки XX ст.). Дис. д-ра пед. наук, 13.00.01. Укр. держ. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. 1996. 411 с.
4. Грищенко М.М. Поліпшувати якість підготовки спеціалістів для народного господарства і культури. *Вища і середня педагогічна освіта: Республіканський науково-методичний збірник*. К.: Рад. шк., 1969. Вип. 3. С. 17-21.
5. Духно П.І Школа на селі. К.К. Держвидав. 1926. 40 с.
6. Захаренко О.А., Мазурик С.Т. Школа над Россію. К.: Рад. Школа, 1979. 150 с.
7. Киричук О.В. Формування в учнів активної життєвої позиції. К.: Рад. школа, 1983. 261 с.
8. Концепція розвитку загальної середньої освіти. *Освіта України*. 2000. №18. С. 2-7.
9. Кузьменко А.Ю. Дидактичні засади структурування змісту освіти: історико-педагогічний підхід (20–30 роки XX ст.). Центральнотериторіальний державний педагогічний університет ім.В.Винниченка, збірник наукових праць «Педагогічні науки». Випуск 180. Кропивницький, 2019. С. 180–184.
10. Основні документи про школу. К.: Рад. Школа. 1973. 356 с.
11. Програма з біології для старшого концентра (V, VI, VII, VIII груп) семирічної політехнічної школи. Харків: Рад. школа, 1932. 40 с.
12. Програма з хімії для політехнічної школи VI-VIII груп. Харків: Рад. школа, 1932. 32 с.
13. Програма середньої школи з хімії. К.: Рад. школа, 1933. 30 с.
14. Попович М.В. Нарис історії культури України. К.: Арт Ек. 1998. 727 с.
15. Постанова ЦК ВКП (б) від 24 липня 1925 року «Про піонерський рух». «Директиви ЦК ВКП (б) та постанова радянського уряду про народну освіту за 1917-1947 рр» вип. 1-й, 1947, стор. 273-275.
16. Сергієнко Д. Л. Підготовка учнів з біології до практичної діяльності в соціалістичному сільському господарстві. К.: Рад. Школа, 1952. 220 с.
17. Сергієнко Д.Л. Політехнічна освіта і трудове виховання в сільській школі. К.: Рад. Школа, 1975. 167 с.
18. Скрипник М.А. Про завдання шкіл сільської молоді. Харків. *Радянська освіта*. 1927. № 8-9. С. 18-19.
19. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. К.: Вища школа, 1977. Серце віддаю дітям. С. 25-265.
20. Чавдаров С. Х. Громадська праця учнів II концентру сільської семирічки як обов'язковий практикум. *Шлях освіти*. 1929. № 7. С. 53-70.

REFERENCES

1. Boryshevskiy, M. (1996). Psykholohichni mekhanizmy rozvytku osobystosti. Pedahohika i psykholohiia. [Psychological mechanisms of personality development. Pedagogy and psychology]. Kyiv. № 3. S. 34-39. [in Ukrainian]
2. Verbytskyi, V. (2001). Yunnativskiy rukh v Ukraini. [Youth movement in Ukraine]. Kyiv. 304 s. [in Ukrainian]
3. Vovk, L. (1996). Henezys prіorytetnykh tendentsii osvity doroslykh v Ukraini (druga polovyna KhKh-20 – ti roky KhKh st.). Dys. d-ra ped. nauk, 13.00.01. Ukr. derzh. ped.un-t im. M. P. Drahomanova. [Genesis of priority trends in adult education in Ukraine (second half of the XIX-20 - those years of the XX century). Doctor of Pedagogical Sciences, 13.00.01.

Ukrainian State Pedagogical University named after M. P. Drahomanov]. Kyiv. 411 s. [in Ukrainian]

4. Hryshchenko, M. (1969). Polipshuvaty yakist pidhotovky spetsialistiv dlia narodnoho hospodarstva i kultury]. Kyiv. Vyp.3. S.17-21. [in Ukrainian]
5. Dukhno, P. (1926). Shkola na seli. [School in the village]. Kyiv. 40 s. [in Ukrainian]
6. Zakharenko, O., Mazuryk, S. (1979). Shkola nad Rossiu. [School on the Rossiu]. Kyiv. 150 s. [in Ukrainian]
7. Kyrychuk, O. (1983). Formuvannia v uchniv aktyvnoi zhyttievoi pozytsii. [Formation of active life position in pupils]. Kyiv. 261 s. [in Ukrainian]
8. Kontseptsia rozvytku zahalnoi serednoi osvity (2000). [Concept of development of general secondary education]. Kyiv. №18. S. 2-7. [in Ukrainian]
9. Kuzmenko, A. (2019). Dydaktychni zasady strukturuvannia zmistu osvity: istoryko-pedahohichniy pidkhid (20–30 roky KhKh st.). [Didactic principles of structuring the content of education: a historical-pedagogical approach (20-30 years of the 20th century)]. Kropyvnytskyi. S. 180–184. [in Ukrainian]
10. Osnovni dokumenty pro shkolu, 1973. [Basic documents about the school]. Kyiv. 356 s. [in Ukrainian]
11. Prohrama z biolohii dlia starshoho kontsentra (V, VI, VII, VIII hrup) seymrichnoi politekhnichnoi shkoly, 1932. [Biology program for the senior concentrator (V, VI, VII, VIII groups) of the seven-year polytechnic school]. Kharkiv. 40 s. [in Ukrainian]
12. Prohrama z khimii dlia politekhnichnoi shkoly VI-VIII hrup, 1932. [Program for the Polytechnic School of Chemistry VI–VIII groups]. Kharkiv. 32 s. [in Ukrainian]
13. Prohrama srednoi shkoly z khimii, 1933. [Program for secondary school chemistry]. Kharkiv. 30 s. [in Ukrainian]
14. Popovych, M. (1998). Narys istorii kultury Ukrainy. [Essay on the history of culture of Ukraine]. Kyiv. 727 s. [in Ukrainian]
15. Postanova TsK VKP (b) vid 24 lypnia 1925 roku “Pro pionerskyi rukh”. “Dyrektyvy TsK VKP (b) ta postanova radianskoho uriadu pro narodnu osvitu za 1917-1947 rr” vyp. 1-y, 1947. [Resolution of the Central Committee of the CPSU (b) of 24 July 1925 "On the Pioneer Movement". "Directives of the Central Committee of the CPSU (b) and the Soviet Government's Resolution on Public Education for 1917-1947"]. Kyiv. C. 273-275. [in Ukrainian]
16. Serhiienko, D. (1952). Pidhotovka uchniv z biolohii do praktychnoi diialnosti v sotsialistychnomu silskomu hospodarstvi. [Preparation of biology students for practical activities in socialist agriculture]. Kyiv. 220 s. [in Ukrainian]
17. Serhiienko, D. (1975). Politekhnichna osvita i trudove vykhovannia v silskii shkoli. [Polytechnic education and labour education in rural school]. Kyiv. [in Ukrainian]
18. Skrypnyk, M. (1927). Pro zavdannia shkil silskoi molodi. [On the tasks of schools for rural youth]. Kharkiv. 167 c. [in Ukrainian]
19. Sukhomlynskyi, V. (1977) Vybrani tvory: V 5 t. [Selected works: In 5 vols]. Kyiv. S. 25-265. [in Ukrainian]
20. Chavdarov, S. (1929). Hromadska pratsia uchniv II kontsentru silskoi seymrichky yak oboviazkovyi praktykum. [Public work of pupils of the second concentration of the rural seven-year school as a compulsory workshop]. Kyiv. № 7. S. 53-70. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ПЛАХОТНИК Ольга Василівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Наукові інтереси: дослідження питань розвитку систем освіти в Україні та зарубіжжі.
КОНДРАТЮК Алла Леонтівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова
Наукові інтереси: дослідження питань розвитку систем освіти в Україні та зарубіжжі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ПЛАНІТНИК Оля Василівна – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Scientific interests: research on the development of education systems in Ukraine and abroad.

КОНДРАТИУК Алла Леонтівна – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of

the Foreign Languages Department of National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya.

Scientific interests: research on the development of education systems in Ukraine and abroad.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2024 р.

УДК 378.015.31

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-87-91

ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна –

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри теорії та методики

дошкільної і спеціальної освіти

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1680-6976>

e-mail: tatvolod@ukr.net

ЧЕРСАК Ольга Миколаївна –

заслужена артистка України,

доцент кафедри методики музичного виховання та диригування

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5712-7841>

e-mail: olga_chersak@ukr.net

МОЛОДІЙ Ольга Романівна –

заслужена артистка України,

доцент кафедри методики музичного виховання та диригування

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0977-4358>

e-mail: mamamela@ukr.net

**СПІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

У статті розглянуто спів як важливий засіб формування художньо-естетичного смаку майбутніх учителів музичного мистецтва. Спів сприяє розвитку уяви, емоційної чутливості, естетичного сприйняття та критичного мислення. У процесі співу здобувачі вчаться відчувати ритм, мелодію, гармонію, що є основою для розвитку художньо-естетичного смаку. Також спів сприяє культурному збагаченню, дозволяючи майбутнім педагогам познайомитися з різними музичними жанрами та традиціями, а також розвиває їхні здібності до аналізу та оцінки музичних творів. Вивчення пісень різних культур та епох дає можливість здобувачам вищої освіти формувати своє естетичне світосприйняття та ціннісні орієнтири, а також розвивати творчу уяву та емоційний інтелект. У статті підкреслюється важливість використання співу в освітньому процесі як ефективного інструмента для формування художньо-естетичного смаку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Досліджено важливість виховання естетичного смаку у майбутніх учителів музичного мистецтва та методи, що використовуються викладачами для досягнення цієї мети. Розглянуто основні підходи, такі як практика технік дихання і резонансу в поєднанні з різними мовами, стилями та методами співу. Незважаючи на те, що кожен метод співу має свої унікальні особливості, усі вони поділяють спільну мету – забезпечити присмне звучання, яке збільшить свідомість слухача та розширює його мислення.

Підкреслено значення застосування науково обґрунтованих вокальних методів і раціонального використання голосу для досягнення природного та красивого звучання. Такі підходи сприяють створенню високоякісних художніх вражень як для слухачів, так і для викладачів. Особливу увагу приділено ролі викладачів у забезпеченні індивідуальності, різноманітності та харизматичності співу здобувачів, а також у розвитку їхніх базових музичних якостей, зокрема інтонації та ритму.

Ключові слова: спів, пісня, здобутки національної музичної культури, художньо-естетичний смак, музичний смак, майбутні учителі музичного мистецтва, естетизація освітнього процесу.

ПОТАПЧУК Tetiana Volodymyrivna –

doctor of pedagogical sciences, professor,

professor of theory and methods preschool and special education,

of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1680-6976>

e-mail: tatvolod@ukr.net

CHERSAK Olga Mykolaivna –

Honored Artist of Ukraine, Associate Professor

of the Methods of Music Edukation and Conducting Department

of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5712-7841>

e-mail: olga_chersak@ukr.net

MOLODIJ Olga Romanivna –

Honored Artist of Ukraine, Associate Professor
of the Methods of Music Education and Conducting Department
of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0977-4358>
e-mail: mamamela@ukr.net

SINGING AS A MEANS OF FORMING ARTISTIC AND AESTHETIC TASTE OF FUTURE MUSIC TEACHERS

The article examines singing as an important means of forming the artistic and aesthetic taste of future music teachers. Singing promotes the development of imagination, emotional sensitivity, aesthetic perception and critical thinking. In the process of singing, students learn to feel rhythm, melody, harmony, which is the basis for the development of artistic and aesthetic taste. Singing also contributes to cultural enrichment, allowing future teachers to get acquainted with different musical genres and traditions, and also develops their ability to analyze and evaluate musical works. Studying songs of different cultures and eras gives higher education students the opportunity to form their aesthetic worldview and value orientations, as well as to develop creative imagination and emotional intelligence. The article emphasizes the importance of using singing in the educational process as an effective tool for forming the artistic and aesthetic taste of future music teachers.

The importance of the education of aesthetic taste in future music teachers and the methods used by teachers to achieve this goal were studied. Basic approaches are considered, such as the practice of breathing and resonance techniques in combination with different languages, styles and methods of singing. Although each method of singing has its own unique characteristics, they all share the common goal of providing a pleasing sound that frees the listener's consciousness and expands their thinking.

The importance of applying scientifically based vocal methods and rational use of the voice to achieve a natural and beautiful sound is emphasized. Such approaches contribute to the creation of high-quality artistic experiences for both students and teachers. Special attention is paid to the role of teachers in ensuring the individuality, diversity and charisma of students' singing, as well as in the development of their basic musical qualities, in particular intonation and rhythm.

Key words: *singing, song, achievements of national musical culture, artistic and aesthetic taste, musical taste, future teachers of musical art, aestheticization of the educational process.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема формування художньо-естетичних смаків майбутніх учителів музичного мистецтва є досить актуальною у наш час, коли мистецька освіта покликана створити всі умови для інтелектуального розвитку особистості, здатної до самоосвіти й самореалізації. Великі освітні, розвивальні й виховні можливості музики створюють усі умови для введення майбутніх учителів музичного мистецтва у світ прекрасного, для виховання музичного інтересу до пісенної творчості, потреби бути виконавцем, для розвитку художніх та естетичних смаків.

Сучасні здобувачі самостійно орієнтуються у світі художньо-мистецьких цінностей, вміють вибирати для виконання справжні мистецькі твори, оригінальні за змістом та формою. Але зрозуміти і оцінити їх зможе лише той слухач, який володіє естетичним смаком, тобто вмінням сприймати, переживати, оцінювати естетичне значення художніх творів і розвивати власні творчі здібності.

Естетичний смак характеризується тим, що проявляється у формі безпосередніх оцінок. Гарний естетичний смак означає здатність отримувати насолоду від справді прекрасного, потребу сприймати і створювати прекрасне в мистецтві. Необхідними передумовами гарного смаку є високорозвинуте естетичне почуття, вміння сприймати гармонію форми і змісту, бачити естетичну цінність творів, суспільних явищ.

Дедалі більшої актуальності набуває проблема естетизації освітнього процесу, яка передбачає включення здобувача в освітню діяльність музично-естетичного змісту, що забезпечує цілісність і пріоритетність художньо-естетичного розвитку майбутнього учителя музичного мистецтва. Використання в естетичному вихованні сучасної молоді здобутків національної музичної культури сприяє формуванню у здобувачів прагнення пізнати

естетичні вартості українського народу та інших народів світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визнаним засобом формування художньо-естетичного смаку є мистецтво і, особливо, спів. Це прослідковується в працях В. Орлова, Г. Падалки, В. Радкіної та інших дослідників.

Суттєвий внесок у розробку теорії та методики навчання співу здійснили Л. Василенко, І. Колодуб, В. Морозов, Р. Юссон, Ю. Юцевич та ін. Увага цих науковців зосереджувалася здебільшого на теоретико-методичних основах підготовки співаків до сценічних виступів та психолого-педагогічних умовах розвитку вокальних навичок. Безперечно, навчання співу підростаючого покоління неможливе без розвинених музично-художніх смаків з урахуванням оцінювальних підходів до мистецьких явищ. Проблема формування художньо-естетичних смаків крізь призму мистецького оцінювання знайшла своє відображення в роботах Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької та ін.

Спів є безсумнівно наймасовішим і найдоступнішим видом мистецтва. Його виховний вплив величезний, завдяки поєднанню музики і слів у пісні, а також природному звучанню голосу, яке викликає сильні емоції [6].

Співоча діяльність природно й органічно входить у життя в різних формах – як у її спонтанних проявах, так і під час організованих занять. Проте не кожне виконання пісні відповідає духовно-естетичним вимогам [4].

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») передбачає прилучення здобувачів до музики, музичного мистецтва, надбання народної творчості, здобутків української і зарубіжної культури, а відтак – забезпечення високої художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості. Реформування змісту освіти й виховання передбачає оптимальне поєднання

класичної спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки, її органічний зв'язок із вітчизняною історією, культурою та педагогічним досвідом.

У Національній державній комплексній програмі естетичного виховання одним із основних завдань освітнього процесу визнано формування у молоді високих духовних запитів і музичних смаків шляхом відродження національної культури, збереження її надбань. Чільне місце в розвитку особистості відводиться естетичному вихованню молодого покоління засобами музичного мистецтва, які формувалися на ґрунті народної пісні. Важливою умовою засвоєння особистістю освітнього досвіду є її участь у музичній діяльності. Притаманні мистецтву величезні можливості впливу на духовний світ людини, на формування її естетичних якостей, набувають у наші дні особливого значення. Віддаючи перевагу тим або іншим творам мистецтва, слухачі формують і проявляють в опосередкованому вигляді оцінювальне ставлення до дійсності.

Мета статті – систематизувати теоретичні ідеї й узагальнити досвід виховання художньо-естетичного смаку майбутніх учителів музичного мистецтва засобами співу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Головним орієнтиром музичної педагогіки є: ставлення до музичного мистецтва як до естетичного; пошуки шляхів та можливостей формування особистості за допомогою музики, становлення її духовної культури. Музичне виховання як грань естетичного передбачає цілеспрямований розвиток естетичних потреб здобувачів, їх здатності переживати організовану систему музичних звуків, що виражає думки та почуття людини.

Формування музично-естетичного досвіду є становленням особи в процесі здійснення різних видів музичної діяльності. Пусковим моментом такої діяльності є художньо-естетичний смак. Як мотив, він вказує певний напрям музичної діяльності здобувачів, а також реалізується в їхніх конкретних музичних перевагах. Музичний смак опирається на музичні знання здобувачів, які допомагають їм орієнтуватися у світі музики, здійснюючи інформаційне забезпечення музичної діяльності.

Актуалізація проблеми розвитку музично-естетичного смаку здобувачів у процесі навчання співу мотивується необхідністю вирішення суперечностей між новими підходами у визначенні змісту й технологій мистецького навчання підростаючого покоління та недостатнім їх усвідомленням і методичним забезпеченням. Значну роль у з'ясуванні завдань сьогодення в контексті забезпечення сучасних тенденцій у педагогіці відіграє естетичне оцінювання як компонент мистецького навчання. Оцінна діяльність забезпечує такий характер вокально-хорового навчання здобувачів, коли опанування творів музичного мистецтва опосередковується критичним осмисленням навчального матеріалу, активізацією власної думки здобувачів [3].

Зважаючи на той факт, що у співі віддзеркалюються культурні, моральні, етичні й естетичні цінності, навчання співу у забезпеченні оцінних дій щодо художніх явищ з метою розвитку художньо-естетичних смаків підростаючого покоління. Так, провідні педагоги визначали спів як основний засіб розвитку музично-творчих здібностей, уяви, фантазії, інтуїції, музично-естетичних смаків тощо [2; 3; 4].

Відтак, художньо-естетичні смаки є однією з ключових складових естетичної культури особистості і формуються в процесі художньо-естетичного виховання, що є важливим елементом загальної теорії виховання. Художньо-естетичне виховання має багатовікову історію та пов'язане з духовним, морально-етичним і фізичним розвитком. Особлива увага приділяється музиці як засобу художньо-естетичного виховання молоді, зокрема у формуванні її естетичного смаку та ідеалів. Інтерактивна модель естетичного виховання є перспективною і заслуговує на увагу. У контексті художньо-естетичного виховання поняття «художньо-естетичний смак особистості» часто обговорюється, оскільки його формування є одним із провідних завдань [5].

Дефініція «художньо-естетичний смак особистості» пронизує зміст теорії естетичної культури та є провідною в естетичному вихованні учасників освітнього процесу. Художньо-естетичний смак є інтегративним складником естетичної культури особистості. Завдяки виявленому художньо-естетичного смаку відображається ступінь розвиненості емоційно-естетичної сфери людини, її естетичної свідомості та переконаності в сприйнятті й трансформації законів краси. Потреби особистості сприймати реальну дійсність та діяти за законами краси втілюються в уміння пронизувати естетикою власний досвід професійної діяльності, виявляти естетичну культуру [7].

З метою розкриття провідних ознак художньо-естетичного смаку майбутніх учителів музичного мистецтва нами було проведено аналіз понять «естетичний смак особистості», «художньо-естетичний смак», «музичний смак». До уваги брали як музично-педагогічних працівників, так і здобувачів вищої освіти, оскільки педагогічна діяльність передбачає зворотній зв'язок між викладачем та здобувачем. У такий спосіб було враховано принцип неперервної освіти у вихованні художньо-естетичного смаку учасників освітнього процесу [5].

Смак естетичний, як це зазначено в Енциклопедії освіти [1], є здатністю людини до розпізнавання, розуміння та оцінки естетичних явищ в усіх сферах життя та мистецтва. Виявляється у відносинах до мистецтва, літератури, праці, побуту, у всій поведінці дітей та дорослих. У межах дослідження доцільною є інформація про наявність смаків у здобувачів, оскільки музично-педагогічні працівники виховують естетичні смаки як у себе, так і в майбутніх учителів музичного мистецтва.

Художньо-естетичний смак є сталим емоційно-оцінним ставленням людини до прекрасного, в тому числі до творів музичного мистецтва, особливо пісні. Упродовж життя в кожній людині

виробляються свої естетичні смаки у тій чи іншій галузі, загалом до пісенної творчості. Одним з актуальних завдань художньо-естетичного виховання є сформувані у майбутніх учителів музичного мистецтва правильну уяву про красиве, навчити позбавлятися стереотипів і «сліпого» наслідування модних тенденцій і трендів [8, с.37].

Учені визначають художньо-естетичний смак майбутніх учителів музичного мистецтва як здатність здобувачів цілісно сприймати твори мистецтва та отримувати естетичну насолоду від взаємодії з ідеалом естетичної культури. Цей смак включає вміння емоційно оцінювати естетичні якості навколишнього світу і мистецтва, ґрунтуючись на естетичному досвіді та художньо-естетичних знаннях, розрізняти красиве від потворного та адекватно проявляти свої емоції під час перегляду та сприйняття об'єктів художньої діяльності [5; 7].

Дослідники звертають увагу на різні підходи до вивчення сутності художньо-естетичного смаку, як-от: культурологічний, соціально-історичний, особистісний. На думку авторів, найменш досліджуваним є особистісний підхід. Погоджуємося з таким висновком, оскільки зазначений підхід є індивідуальним і варіативним, залежить від внутрішніх і зовнішніх обставин. Виявлення художньо-естетичного смаку, безумовно, є результатом мислення, інтелектуального й духовного розвитку людини, рівня вихованості. На рівень сформованості художньо-естетичного смаку людини впливають зовнішні чинники, а саме: популярність творів мистецтва серед прихильників, модні напрями музики та її виконавців, надмірна реклама та популяризація творів мистецтва.

У нашому розумінні важливим аспектом підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є виховання їхнього художньо-естетичного смаку та методи, які використовують викладачі. Основними підходами є практика та застосування технік дихання і резонансу в поєднанні з різними мовами, стилями й методами співу. Кожен метод співу має свої унікальні особливості, проте всі вони поділяють спільні риси. Незалежно від обраного методу, слухачі завжди цінують гарний спів та красиву музику. Це допомагає їм розширити мислення, позбутися обмежень і звільнити свідомість.

Тому важливо використовувати науково обґрунтовані вокальні методи, раціонально застосовувати голос, а також зосереджуватися на природному та красивому звучанні, що створює високоякісні художні враження як для слухачів, так і для викладачів. Викладачі повинні піклуватися про те, щоб спів здобувачів був індивідуальним, різноманітним і харизматичним, приділяючи особливу увагу розвитку основним музичним якостям, таким як інтонація та ритм.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, надбання педагогічної науки свідчать про увагу вчених до проблеми ефективного забезпечення навчання співу майбутніх учителів музичного мистецтва. Разом із тим, зауважимо, що проблема розвитку художньо-естетичних смаків здобувачів у процесі навчання

співу ще недостатньо досліджена. Аналіз філософської, історичної, музикознавчої, психолого-педагогічної, фольклористичної літератури з проблеми формування художньо-естетичного смаку дає можливість стверджувати, що увагу дослідників привертала такі її аспекти: структурні компоненти, особливості формування смаку та специфіка його виявлення в різноманітних формах творчої діяльності. Праці психологів узагальнюють категорію художньо-естетичного смаку в усіх його виявах і на всіх етапах його розвитку, який характеризується позитивним, емоційним ставленням до дійсності, мотиваційною і творчою спрямованістю. Вчені-психологи підкреслюють, що розвинутий художньо-естетичний смак вимагає вільного, творчого ставлення до об'єкта, і водночас він активізує діяльність людини в напрямку, який відповідає її інтересам.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у представленні складників художньо-естетичного смаку майбутніх учителів музичного мистецтва, що обумовлюють їхню поведінку й естетичну діяльність.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України : головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с. С. 795.
2. Колесса Ф. Українська усна словесність. Львів: Накладом фонду "Учітєся, брати мої!", 1938. Ч.1-4 (22). С.102.
3. Коробко Е. Н. Виховання художнього смаку майбутнього педагога: дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.01. Київ, 1989. 185 с.
4. Лисенко О. М. Сонце української музики. К.: Муз. Україна, 1967. 426 с.
5. Маленицька О. А. Формування естетичного смаку старшокласників засобами народних звичаїв та обрядів: дис... канд. пед. наук. К., 1995. 180 с.
6. Масол Л. М. Виховний потенціал мистецтва - джерело освітніх інновацій. Мистецтво та освіта. № 1. 2004. С. 2-5.
7. Онищенко О. Л. Естетичне виховання: історичні традиції та сучасність. Мистецтво та освіта. №3. 1998. С. 2-6.
8. Чжоу Мін. Виховання естетичного смаку в майбутніх музично-педагогічних працівників у закладах вищої освіти Китаю засобами вокальної майстерності. дис. ... доктора філософії у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. 239 с.

REFERENCES

1. Ency'klopediya osvity' [Encyclopedia of education] / Akad. ped. nauk Ukrayiny' : golovny'j red. V. G. Kremen'. Ky'viv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s. S. 795. [in Ukrainian]
2. Kolessa, F. (1938). Ukrayins'ka usna slovesnist' [Ukrainian oral literature]. L'viv: Nakladom fondu "Uchitesya, braty' moyi", Ch.1-4 (22). S. 102. [in Ukrainian]
3. Korobko, E. N. (1989). Vykhovannia khudozhnoho smaku maibutnoho pedahoha [Cultivation of the artistic taste of the future teacher]: dys. ... kand. ped. nauk. : 13.00.01. Kyiv. 185 s. [in Ukrainian]
4. Ly'senko, O. M. (1967). Sonce ukrayins'koyi muzy'ky' [The sun of Ukrainian music]. K.: Muz. Ukrayina. 426 s. [in Ukrainian]
5. Malenytska, O. A. (1995). Formuvannia estetychnoho smaku starshoklasnykiv zasobamy narodnykh zvychaiv ta obriadiv [Forming the aesthetic taste of high school students by means of folk customs and ceremonies]: dys... kand. ped. nauk. K. 180 s. [in Ukrainian]
6. Masol, L. M. (2004). Vykhovnyi potentsial mystetstva - dzherelo osvitnikh innovatsii [The educational potential of art is a

source of educational innovations]. *Mystetstvo ta osvita*. № 1. S. 2–5. [in Ukrainian]

7. Onyshchenko, O. L. (1998). *Estetychne vykhovannia: istorychni tradytsii ta suchasnist* [Aesthetic education: historical traditions and modernity]. *Mystetstvo ta osvita*. №3. S. 2-6. [in Ukrainian]

8. Chzhou, Min. (2022). *Vy'xovannya estety'chnogo smaku v majbutnix muzy'chno-pedagogichny'x pracivny'kiv u zakladax vy'shhoi osvity' Ky'tayu zasobamy' vokal'noyi majsternosti* [Cultivation of aesthetic taste in future music and pedagogical workers in higher education institutions of China by means of vocal skills]. *dy's... .. doktora filosofiyi u galuzi znan' 01 Osvita/Pedagogika za special'nisty 011 Osvitni, pedagogichni nauky' . Harkivs'ky'j nacional'ny'j pedagogichny'j universy'tet imeni G. S. Skovorody' . Harkiv. 239 s.* [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх педагогів, художньо-естетичний смак.

ЧЕРСАК Ольга Миколаївна – заслужена артистка України, доцент кафедри методики музичного виховання та диригування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, художньо-естетичний смак.

МОЛОДІЙ Ольга Романівна – заслужена артистка України, доцент кафедри методики музичного виховання та диригування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, художньо-естетичний смак.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

POTAPCHUK Tetyana Volodymyrivna – doctor of pedagogical sciences, professor, professor of the department of theory and methodology of preschool and special education of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University.

Scientific interests: professional training of future teachers, artistic and aesthetic taste.

CHERSAK Olga Mykolaivna – Honored Artist of Ukraine, Associate Professor of the Methods of Music Education and Conducting Department of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University.

Scientific interests: professional training of future music teachers, artistic and aesthetic taste.

MOLODIJ Olga Romanivna – Honored Artist of Ukraine, Associate Professor of the Methods of Music Education and Conducting Department of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University.

Scientific interests: professional training of future music teachers, artistic and aesthetic taste.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2024 р.

УДК 378.147

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-91-96

САДОВИЙ Микола Ілліч –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри математики та цифрових технологій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6582-6506>
e-mail: smikdpu@i.ua

ТРИФОНОВА Олена Михайлівна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри математики та цифрових технологій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6146-9844>
e-mail: olenatrifonova82@gmail.com

СОМЕНКО Дмитро Вікторович –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри математики та цифрових технологій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6426-1507>
e-mail: SomenkoD@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ГАЛУЗЕЙ ЗАСОБАМИ DIGITAL TWINS

У статті розглядається проблема формування предметних компетентностей у студентів природничо-математичної та цифрової галузей за допомогою засобів цифрових двійників (Digital Twins). Невпинний розвиток науково-технічного прогресу, обумовлений прискореним впровадженням досягнень наукових досліджень у всі сфери життя, скороченням часу між науковими відкриттями та їхнім впровадженням, характеризується сучасною промисловою революцією 4.0. Ця революція передбачає інтеграцію автоматизації в усі сфери виробництва, ефективний технологічний устрій, збір, обмін, збереження й передавання даних в єдину саморегульовану систему з мінімізацією ручної праці та втручанням людини у зазначені процеси.

Впровадження цифрових технологій вимагає скорочення витрат на збір даних, їх аналіз та моделювання реальних об'єктів для прийняття ефективних рішень у реальному часі. Таку роль значною мірою виконують цифрові двійники.

Цифрові двійники дозволяють створювати точні віртуальні копії реальних об'єктів, що сприяє оптимізації різних процесів у промисловості, аграрному секторі, транспорті, торгівлі, освіті та побуті. Вони забезпечують можливість постійного моніторингу, аналізу та вдосконалення реальних систем, знижуючи ризики та витрати на експерименти в реальних умовах. Використання цифрових двійників стає все більш актуальним у контексті розвитку технологій Інтернету речей (IoT), штучного інтелекту, хмарних обчислень та великих даних.

У статті аналізується значущість цифрових двійників для формування новітніх компетентностей у студентів природничо-математичної та цифрової галузей. Автори підкреслюють, що сучасна освітня система повинна адаптуватися до вимог ринку праці, забезпечуючи студентів навичками, необхідними для ефективного використання цифрових двійників у професійній діяльності.

Пропонується інтеграція технологій цифрових двійників у навчальні програми технічних спеціальностей, що включає як теоретичне вивчення концепцій і принципів роботи цифрових двійників, так і практичні заняття з використанням відповідного програмного забезпечення та обладнання.

Впровадження таких програм дозволить підготувати висококваліфікованих фахівців, здатних до інноваційної діяльності в умовах цифрової економіки. Навчання з використанням цифрових двійників сприятиме розвитку критичного мислення, навичок аналізу та прийняття рішень, а також підвищенню адаптивності до швидких змін технологічного середовища. Відповідно, у статті робиться висновок про необхідність реформування освітніх програм для забезпечення підготовки спеціалістів, які володіють компетентностями в галузі цифрових двійників, що є ключовим фактором успіху в сучасному світі цифрових технологій.

Ключові слова: компетентність, цифрові технології, автоматизація, цифрові двійники.

SADOVYI Mykola Illich –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Mathematics and Digital Technologies of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6582-6506>

e-mail: smikdpu@i.ua

TRYFONOVA Olena Mykhaylivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Mathematics and Digital Technologies of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6146-9844>

e-mail: olenatryfonova82@gmail.com

SOMENKO Dmytro Viktorovych –

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Mathematics and Digital Technologies of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6426-1507>

e-mail: SomenkoD@gmail.com

FORMATION OF THE SUBJECT COMPETENCES OF THE STUDENTS OF THE SCIENCE, MATHEMATICS AND DIGITAL FIELDS BY MEANS OF DIGITAL TWINS

The article addresses the issue of developing subject competencies in students of natural, mathematical and digital fields through the use of Digital Twins. The relentless advancement of scientific and technological progress, driven by the accelerated implementation of scientific research achievements in all areas of life and the reduction of the time between scientific discoveries and their implementation, is characterized by the current Industrial Revolution 4.0. This revolution involves the integration of automation in all spheres of production, an efficient technological setup, and the collection, exchange, storage, and transmission of data in a single self-regulating system with minimal manual labor and human intervention in the specified processes.

The implementation of digital technologies requires a reduction in costs for data collection, analysis, and modeling of real objects to make effective decisions in real-time. Digital Twins play a significant role in this.

Digital Twins allow for the creation of precise virtual copies of real objects, contributing to the optimization of various processes in industry, agriculture, transportation, trade, education, and everyday life. They provide the capability for continuous monitoring, analysis, and improvement of real systems, reducing risks and costs associated with experiments in real conditions. The use of Digital Twins is becoming increasingly relevant in the context of the development of the Internet of Things (IoT), artificial intelligence, cloud computing, and big data technologies.

The article analyzes the significance of Digital Twins for the development of new competencies in students of natural, mathematical and digital fields. The authors emphasize that the modern education system must adapt to the demands of the labor market, providing students with the skills necessary for the effective use of Digital Twins in professional activities. The integration of Digital Twin technologies into technical specialty curricula is proposed, including both theoretical study of the concepts and principles of Digital Twins and practical exercises using appropriate software and equipment.

Implementing such programs will prepare highly qualified specialists capable of innovative activities in the conditions of the digital economy. Education using Digital Twins will foster the development of critical thinking, analytical skills, and decision-making abilities, as well as increase adaptability to the rapid changes in the technological environment. Consequently, the article concludes that there is a need to reform educational programs to ensure the training of specialists with competencies in the field of Digital Twins, which is a key factor for success in the modern world of digital technologies.

Key words: competence, digital technologies, automation, digital doubles.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Невпинний розвиток науково-технічного прогресу обумовлений прискореним упровадженням у всі сфери життя людей результатів досягнень наукових досліджень, скороченням часу між науковими відкриттям (в широкому розумінні) та його впровадженням. Такий процес нині науковцями характеризується поняттям промислової революції 4.0. Це значить інтегративність автоматизації всіх сфер виробництва, ефективних технологічного устрою, збору, обміну, збереження й передавання даних у цілісну саморегульовану систему, де має місце мінімізація ручної праці чи

втручанням людини у вказані процеси. Зокрема, сучасна технологія точного землеробства об'єднує дрони, роботів, GPS, ГІС (географічна інформаційна система) для збору й аналізу польових даних, а спеціально сконструйований трактор оснащений відповідним устаткуванням відслідковує стан оточуючого середовища, мінімізує внесення добрив, гербицидів і пестицидів, органіки, технологію іригації, що забезпечує сталий розвиток сільськогосподарського виробництва. Нині цифровізація проникає у всі аспекти життя від транспорту до торгівлі, від освіти до побуту, від високоточної автоматизації до абсолютного вивільнення ручної

праці, виникли технології інтернету речей (IoT), штучний інтелект, хмарні обчислення та ін. Такі процеси вимагають скорочення витрат на збір даних, їх аналізу, моделювання реальних об'єктів для прийняття ефективних рішень у реальному часі. Таку роль в значній мірі виконують цифрові двійники. Відповідно є потреба формувати у студентів природничо-математичної та цифрової галузей повного набору параметрів для опису фізичного об'єкту Digital Twins.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Парадигми імітаційного моделювання, системну динаміку, дискретно-подільне моделювання та агентне моделювання розглянув О. Супруненко [7].

Системна динаміка Д. Форреста (початок 50-х років минулого століття) полягає у представленні моделі на рівні абстракції сукупності потоків, накопичувачів, допоміжних підсистем із нелінійним зворотним зв'язком.

Дискретно-подійне моделювання Д. Гордона зародилося у 60-х роках ХХ століття. Досить ґрунтовно його розглянула В. Абламська в інтеграції програмного та дискретно-подійного імітаційного моделювання систем через порівняння та аналіз [1].

Аналіз агентного моделювання 2000-х років розглянули М. Пивоваров, О. Шаповалов [3] і показали, що воно досліджує поведінку цифрових моделей, децентралізованих агентів (засоби, проекти, документи та ін.) та їх вплив на поведінку всієї системи. Призначення таких моделей спрямоване на відстеження впливу флуктуацій на мікрорівні і побудові «обчислювального інструмента», як множини агентів із окресленими певними властивостями, на основі яких проводяться симуляції реальних явищ.

В. Щеглов та О. Морозова здійснили аналіз методів і технологій розроблення цифрових двійників для систем індустриального інтернету речей, системи управління, навігації та зв'язку [9].

Детально дослідила методи, моделі та засоби обробки мультимодальних даних цифрових двійників досліджуваних об'єктів Є. Сулема.

Digital Twin із 1960 р. успішно використовує NASA для створення «двійника» пристроїв для симуляції й тестування роботи різних пристроїв.

Прогнозується розширення ринку цифрових двійників до 2025 р. до 36 мільярдів доларів [12].

Таким чином, цифровий двійник дає змогу створити віртуальний дублікат фізичних активів і процесів. Такі копії забезпечують успішне збирання даних впродовж усього життєвого циклу.

Визначений напрям наукових досліджень започатковано не так давно, тому на цьому етапі розглянуто більш загальні проблеми, насамперед, з формування концепції цифрових двійників. Організаційні питання практичного впровадження, безумовно, наберуть розвитку в найближчому майбутньому в тому числі й у галузі освіти.

Метою дослідження є визначення сутності концепції цифрових двійників, аналіз предметних компетентостей студентів природничо-математичної та цифрової галузей сформованих на засадах визначеної концепції, розгляд окремих прикладів їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Цифрові двійники в освітньому процесі ми розглядаємо як взаємодію елементів системи пристроїв, суб'єктів навчання та цілісних об'єктів вивчення цифрового середовища, яке можна називати цифровим світом (рис. 1). Разом із кіберфізичними системами CPS, автоматизованим навчанням ML, розвитком 4G та 5G маємо цілісні фактори, що визначають четверту науково-промислову революцію.

Цифрові двійники (ЦД) разом з інтернетом речей (IoT), аналізом великих даних, машинним навчанням (ML), кіберфізичними системами (CPS), розвитком 4G і 5G можна вважати ключовими факторами, що сприяють четвертій промисловій революції та безпосередньо впливають на формування відповідної галузі в освіті, тобто розумного простору.

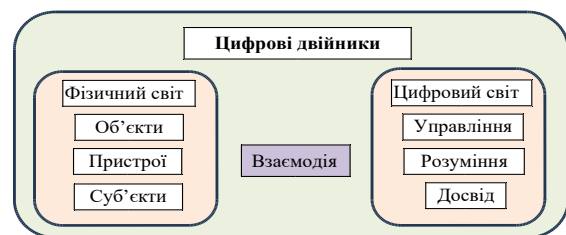


Рис. 1. Структура цифрового світу

Важливим елементом цифрових двійників є предиктивна аналітика. Практично це виглядає так як показано на рис. 2. Нехай маємо технологічний об'єкт оснащений датчиками, виконавчими пристроями. В цілому це фізичний простір. Реально маємо потік даних, які потрапляють до нашої хмари-системи, де вже є база даних, образно історично накопичені дані, що показують як досліджуваний об'єкт працював. Крім цього, створюються цифрові моделі агрегатів, об'єкту чи більш цілісної сукупності машин, які за допомогою математичного моделювання описують досліджувані елементи, щоб визначити якісь відхилення параметрів устаткування, їх функціонування, здійснити діагностування, щоб визначити якісь нештатні умови роботи машин, подивитися, спрогнозувати стан робочих систем, прийняти певні рішення сформувати керуючі впливи і відповідно зворотнім зв'язком відправити на досліджуваний об'єкт, щоб підтримати оптимальний режим його функціонування. Тут важливу роль відіграє моделювання, де відсутній ризик. Після вивчення і випробувань прийняті рішення можна перенести на реальний об'єкт. Інтеграція сукупності моделювання елементів об'єкту приводить до формування цифрових двійників.

В освітній діяльності цифрові двійники є предиктивною аналітикою для навчальних дисциплін, де широко використовується імітаційне моделювання. До таких освітніх компонентів, наприклад, на програмі Професійна освіта (Цифрові технології) відносяться мехатроніка, робототехніка, ремонт та налагодження комп'ютерів, Web-програмування та ін. Зокрема, навчальний предмет мехатроніка є дисципліною цифрових навичок високого рівня. Навчальний предмет основи

робототехніки широко використовує механіку, інженерію, електроніку, технології, програмування, штучний інтелект, STEM та ін. Визначене спрямування формування предметних компетентностей гармонізованих із конкретними реальними результатами навчання відповідає принципу студентоцентрованого навчання. Якраз у системах розумного будинку, керуючих програм для робототехнічних комплексів із використанням середовища Arduino IDE впроваджуються технологічні процеси, де присутнє імітаційне моделювання, а відповідно й цифрові двійники, де вагомими є технології VR, AR та симуляції [6].



Рис. 2. Структура ключових елементів цифрових двійників

Таким чином, цифровий двійник (Digital Twin) є спеціальною цифровою моделлю певного означеного критеріями середовища, продукту виробництва чи цілісної системи, що виготовлена на основі реальних даних, завданням якої є створення симуляцій здійснення прогнозування без впливу на діючий реальний аналог. Така технологія створює віртуальні клони базується на трьох ключових елементах цифрових двійників (рис. 2).

Історичний банк даних про об'єкт, машину, робот та ін. складається з інформації про функціонування створеної реальності. Це об'єктивні дані, об'єктивна інформація про систему, окремі машини, деталі, цілісні процеси включаючи і зовнішні взаємодії.

Поточні дані за допомогою системи датчиків, ланцюгів, платформ надходять до цифрового двійника – точно такої ж машини, її складових, взаємодій, але віртуальної. Тоді всі випробування, зміни, навантаження та ін. будуть здійснюються на двійнику. Цим самим оперативно вирішуються безвитратно всі операції. Прогнозується майбутнє машини, її продуктивність на алгоритмах машинного навчання фахівців у реальному часі. Аналізи, оцінки, експертизи виконуються спеціалістами в реальних умовах. Цим самим уникаються помилки, зокрема подібні тим, які зробили оператори на 4 блоці Чорнобильської АЕС. Головне, що цифрові двійники завчасно тестують машини, агрегати, системи в цифровому середовищі, але за реальних умов функціонування машини.

Крім цього, такі віртуальні машини з розвитком фундаментального машинного навчання за умов великих масивів даних стають ключовими компонентами сучасної прикладної науки, інженерії, технологій, що ґрунтуються на матема-

тичному моделюванні, в цілому STEM. Такий підхід приводить до активного стимулювання інновацій.

Слід зазначити, що програмний аналог реальної машини моделює і внутрішні процеси й характеристики, поведінку складових машини та вплив на них навколишнього середовища. Особливістю такої технології є те, що інформація від реальних датчиків діючої машини і від віртуального двійника постійно порівнюється і миттєво фіксуються всі відхилення, аномалії, а далі вживаються заходи аналітичного характеру для усунення причини їх появи.

У дослідженні Є.С. Сулеми ґрунтовно здійснено аналіз значної джерельної бази, зокрема [11; 12; 13], стандартну бібліотеку об'єктів зі спеціального програмного забезпечення, включаючи й здобутки компанії Simio зі створення моделей цифрових двійників технологій для промислового використання та детально обґрунтовано формування й визначення шляхів побудови візуальних моделей цифрових двійників.

Типи даних опису складових елементів | Типи даних опису об'єктів

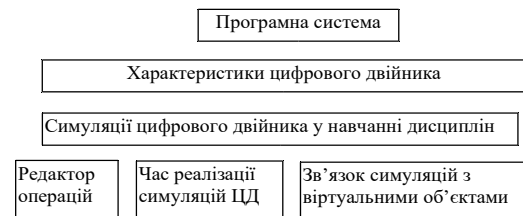


Рис. 3. Структура характеристики цифрового двійника

Ми скористалися результатами вказаних досліджень і за аналогією окреслили засади створення симуляцій цифрового двійника з формування методики навчання цього напрямку в навчальних дисциплінах: мехатроніка, робототехніка, ремонт та налагоджування комп'ютерів та ін.

Теоретичний апарат має забезпечити логіку та обробку даних на математичному, алгоритмічному та програмному рівнях.

До властивостей даних віднесено: мультимодальність цифрового двійника визначається різними шляхами пізнання сукупності даних; темпоральність розглядається як специфічний взаємозв'язок моментів часу і часових характеристик, порядок слідування окремих елементів послідовності даних, що впливає на результат обробки всієї сукупності даних цифрового двійника [5].

Поняття редактор розглядає стан призначення операцій для симуляцій, час їх виконання. Програмна система взаємодіє з близько 50 типів даних.

Розглянувши основні поняття та властивості, характеристики цифрового світу ми окреслили його основні компоненти. На рис. 4 вони поміщені у хмару: Інженеринг (Fusion 360, Solidworks, CAD/PLM/ALM), цифровий двійник, операції та обслуговування SLA.

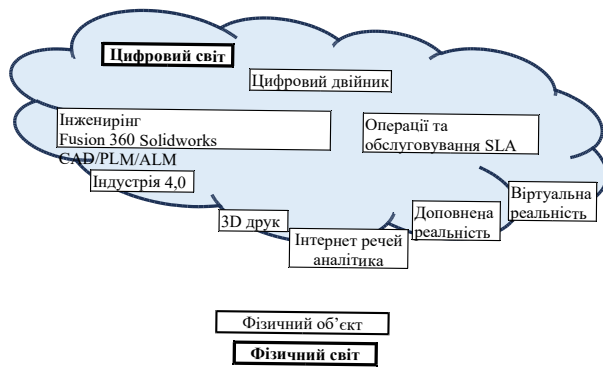


Рис. 4. Структура фізично-цифрового світу

Частина компонентів є характеристиками як цифрового, так і фізичного світів. До них віднесено розумне виробництво, доповнена та віртуальна реальність, Інтернет речей, аналітика.

У цілому ефективно, довготривале, безпечне функціонування фізичного об'єкту забезпечують всі прямі й опосередковані показники фізично-цифрового світу об'єктивної реальності.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Здійснене дослідження проблеми формування предметних компетентностей у студентів природничо-математичної та цифрової галузей засобами Digital Twins на основі стану вирішення проблеми використання цифрових двійників у фізичному та цифровому світі дає підставу зробити висновок про необхідність розроблення методики створення моделей та засобів застосування цифрового двійника для опису досліджуваних при вивченні мехатроніки, робототехніки, Web-програмуванні, що дозволять запровадити в освітній процес інноваційні технології орієнтовані на використання реальних даних, завданням якої є створення симуляцій здійснення прогнозування без впливу на діючий реальний аналог.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Абрамська В. Програмне і дискретно-подійне імітаційне моделювання систем – порівняння та аналіз. *Бізнес-аналітика: моделі, інструменти та технології*: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 01-03.03.2023. К.: НАУ, 2023. С. 12–14.
2. Макмехон Колін. IoT та Digital Twin: пояснення зв'язку. 2024. URL: <https://www.ptc.com/en/blogs/corporate/iot-digital-twin> (дата звернення: 23.06.2024)
3. Пивоваров М. Г., Шаповалов О.М. Агентне моделювання як інструмент оцінки ефективності функціонування логістичної системи металургійного підприємства. *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2 (26). С. 119–123.
4. Садовий М. І., Трифонова О. М. Методика формування кібербезпекової компетентності студентів природничо-математичної та цифрової галузей. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 68 (2). С. 44–49. URL: http://innovpedagogy.od.ua/archives/2024/68/part_2/68-2_2024.pdf (дата звернення: 23.06.2024)
5. Соменко Д.В., Трифонова О.М., Садовий М.І. Штучний інтелект та нейромережі в освітньому процесі: переваги та недоліки. *Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Тернопіль, 20–21 квіт. 2023 р. Тернопіль, 2023. С. 78–81. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/29065> (дата звернення: 23.06.2024)
6. Сулема Є.С. Методи, моделі та засоби обробки мультимодальних даних цифрових двійників досліджуваних

об'єктів: дис. на здобуття наук. ступ. докт. техн. наук. Київ: 2020. 343 с.

7. Супруненко О.О. Парадигми імітаційного моделювання при дослідженні складних систем з паралелізмом. *Східно-Європейський журнал передових технологій*. 2013. № 5(4). С. 63–67.
8. Цифровий двійник: контроль, ефективність, безпека. URL: <https://smart-eam.com/ua/news/cifrovoj-dvojnik-kontrol-jeffektivn> (дата звернення: 23.06.2024).
9. Шеглов В.Р., Морозова О.І. Методи та технології розроблення цифрових двійників для гарантоздатних систем індустріального інтернету речей. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2022. № 4. С. 127–137.
10. Concetta Semeraro, Mario Lezoché, Hervé Panetto, Michele Dassisti. Digital twin paradigm: A systematic literature review. *Computers in Industry*. Elsevier, 2021. 130. PP. 103469.
11. Simio. Digital Twin. URL: <https://www.simio.com/applications/industry-40/Simio-Digital-Twin.php> (дата звернення: 23.06.2024).
12. Smith J.S., Sturrock D.T., Kelton W.D. Simio and simulation: modeling, analysis, applications, Simio LLC, 2019. <https://www.amazon.com/Simio-Simulation-Modeling-Analysis-Applications/dp/1727854969> (дата звернення: 23.06.2024).
13. Sturrock D.T. Using Commercial Software to Create a Digital Twin. *Simulation for Industry 4.0*. Springer, 2019. 288 p.

REFERENCES

1. Ablams'ka, V. (2023). Prohramne i diskretno-podiyne imitatsiynne modelyuvannya system – porivnyannya ta analiz [Program and discrete-event simulation modeling of systems - comparison and analysis] Kyiv. S. 12–14. [in Ukrainian]
2. Makmekhon, Kolin (2024). IoT ta Digital Twin: po'yasnennya zv'yazku. [IoT and the Digital Twin: Explaining the Connection] URL: <https://www.ptc.com/en/blogs/corporate/iot-digital-twin> [in Ukrainian]
3. Pyvovarov, M. H., Shapovalov, O. M. (2014). Ahentne modelyuvannya yak instrument otsinky efektyvnosti funktsionuvannya lohystychnoyi systemy metalurhiynoho pidpryyemstva. [Agent modeling as a tool for evaluating the effectiveness of the logistics system of a metallurgical enterprise] *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrainy*. 2 (26). S.119–123. [in Ukrainian]
4. Sadovyi, M. I., Tryfonova, O. M. (2024). Metodyka formuvannya kiberbezpekovoyi kompetentnosti studentiv pryrodnycho-matematychnoyi ta tsyfrovoyi haluzey [Methodology of formation of cyber security competence of students of science, mathematics and digital fields]. *Innovatsiyna pedahohika*. 68 (2). 44–49. URL: http://innovpedagogy.od.ua/archives/2024/68/part_2/68-2_2024.pdf [in Ukrainian]
5. Somenko, D. V., Tryfonova, O. M. Sadovyi, M. I. (2023). Shtuchnyy intelekt ta neyromerezhi v osvith'omu protsesi: perevahy ta nedoliky. [Artificial intelligence and neural networks in the educational process: advantages and disadvantages]. *Aktual'ni problemy ta perspektyvy tekhnolohichnoyi i profesiynoyi osvity*. Ternopil. S. 78–81. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/29065> [in Ukrainian]
6. Sulema, YE.S. (2020). Metody, modeli ta zasoby obrobky mul'tymodal'nykh danykh tsyfrovyykh dviynnykh doslidzhuvanykh ob'yektiv. [Methods, models and tools for processing multimodal data of digital duplicates of the objects under study]. [in Ukrainian]
7. Suprunenko, O. O. (2013). Paradyhmy imitatsiynho modelyuvannya pry doslidzhenni skladnykh system z paralelizmom [Paradigms of simulation modeling in the study of complex systems with parallelism]. *Skhidno-Yevropeys'kyy zhurnalпередовykh tekhnolohiy*. 5(4). S. 63–67. [in Ukrainian]
8. Tsyfrovyy dviynnyk: kontrol', efektyvnist', bezpeka [Digital double: control, efficiency, security]. URL: <https://smart-eam.com/ua/news/cifrovoj-dvojnik-kontrol-jeffektivn> [in Ukrainian]
9. Shcheglov, V. R., Morozova, O. I. (2022). Metody ta tekhnolohiyi rozroblennya tsyfrovyykh dviynnykh dlya harantozdatnykh system industrial'noho internetu rechey [Methods and technologies for the development of digital doubles for guarantee-capable systems of the industrial Internet of things].

Systemy upravlinnya, navihatsiyi ta zv'yazku. 4. S. 127–137. [in Ukrainian]

10. Concetta, Semeraro, Mario, Lezoche, Hervé, Panetto, Michele, Dassisti. (2021). Digital twin paradigm: A systematic literature review. *Computers in Industry*, Elsevier. 130, pp.103469. [in English]

11. Simio. Digital Twin. URL: <https://www.simio.com/applications/industry-40/Simio-Digital-Twin.php> [in English]

12. Smith, J.S., Sturrock, D.T., Kelton, W.D. (2019). Simio and simulation: modeling, analysis, applications, Simio LLC, URL: <https://www.amazon.com/Simio-Simulation-Modeling-Analysis-Applications/dp/1727854969> [in English]

13. Sturrock, D.T. (2019). *Using Commercial Software to Create a Digital Twin. Simulation for Industry 4.0*. Springer. 288 p. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

САДОВИЙ Микола Ілліч – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри математики та цифрових технологій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дидактика природничих наук та професійної освіти.

ТРИФОНОВА Олена Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри математики та цифрових технологій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і методика навчання природничих наук та цифрових технологій.

СОМЕНКО Дмитро Вікторович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри математики та цифрових технологій Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: організація дослідницької діяльності студентів спеціальності 015 Професійна освіта (Цифрові технології) при вивченні дисциплін професійної підготовки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SADOVYI Mykola Ilich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Mathematics and Digital Technologies of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: didactics of natural and professional education.

TRYFONOVA Olena Mykhaylivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Mathematics and Digital Technologies of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: theory and methodology of natural and Digital Technologies.

SOMENKO Dmytro Viktorovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Mathematics and Digital Technologies of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: organization of research activities of students of specialty 015 Professional education (Digital technologies) when studying the disciplines of professional training.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2024 р.

УДК 378.124

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-96-99

ФІЛОНЕНКО Оксана Володимирівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Цentrальноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4453-9887>

e-mail: oksana.filonenko02@gmail.com

**ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології, попри їх поширеність та незаперечну цінність в освітньому середовищі ЗВО, не повною мірою використовуються з метою формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців.

У статті розкрито особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців.

З'ясовано, що освоюючи та вдосконалюючи комунікативну компетенцію в процесі використання інформаційно-комунікаційних технологій, відбувається лінгвокультурна інтеграція особистості в структуру тих взаємовідносин та взаємодії, в контексті яких особистість набуває функціонально-комунікативних зв'язків, що регулюються на основі сучасних форм, способів, інформаційно-технологічних можливостей, відповідають вимогам сучасної культурної та мовної реальності. Комунікативна компетенція, будучи складним інтегративним цілим, передбачає формування певних якостей особистості: товариськість, розкнутість, бажання вступати в комунікативний контакт, вміння взаємодіяти в колективі тощо.

Під час освоєння та вдосконалення комунікативної компетенції в процесі використання інформаційно-комунікаційних технологій, відбувається лінгвокультурна інтеграція особистості в структуру тих взаємовідносин та взаємодії, в контексті яких особистість набуває функціонально-комунікативних зв'язків, що регулюються на основі сучасних форм, способів, інформаційно-технологічних можливостей, відповідають вимогам сучасної культурної та мовної реальності. Комунікативна компетенція, будучи складним інтегративним цілим, передбачає формування певних якостей особистості: товариськості, розкнутості, бажання вступати в комунікативний контакт, вміння взаємодіяти в колективі тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні конкретних можливостей впровадження в освітній процес організаційних форм, методів, що сприяють формуванню лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Ключові слова: лінгвокультурна компетентність, майбутні фахівці, інформаційно-комунікаційні технології.

FILONENKO Oksana Volodymyrivna –

Doctor of Pedagogy, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Pedagogy
and Special Education

of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4453-9887>

e-mail: oksana.filonenko02@gmail.com

FORMATION OF LINGUISTIC AND CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS USING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Modern information and communication technologies, despite their prevalence and undeniable value in the educational environment of higher education institutions, are not fully used for the purpose of forming the linguistic and cultural competence of future specialists.

The article reveals the features of using information and communication technologies to form the linguistic and cultural competence of future specialists.

It was found that mastering and improving communicative competence in the process of using information and communication technologies, the linguistic and cultural integration of the individual into the structure of those relationships and interactions takes place, in the context of which the individual acquires functional and communicative connections regulated on the basis of modern forms, methods, information and technological capabilities that meet the requirements of modern cultural and linguistic reality. Communicative competence, being a complex integrative whole, involves the formation of certain personality qualities: sociability, openness, the desire to enter into communicative contact, the ability to interact in a team, etc.

During the development and improvement of communicative competence in the process of using information and communication technologies, there is a linguistic and cultural integration of the individual into the structure of those relationships and interactions, in the context of which the individual acquires functional and communicative connections regulated on the basis of modern forms, methods, information and technological opportunities that meet the requirements of modern cultural and linguistic reality. Communicative competence, being a complex integrative whole, involves the formation of certain personality qualities: sociability, openness, the desire to enter into communicative contact, the ability to interact in a team, etc.

We see the prospects for further research in the determination of specific opportunities for the introduction of organizational forms and methods into the educational process, which contribute to the formation of linguistic and cultural competence of future specialists.

Keywords: linguistic and cultural competence, future specialists, information and communication technologies.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Феномен глобалізації сучасного світу як процес інтеграції культурних та мовних сфер та посилення культурної взаємозалежності людства висуває на пріоритетні позиції проблему готовності людей до взаємодії, зокрема, у професійній галузі, в умовах розширення міжнародних контактів, проникнення в рідну культуру інших культурних цінностей. Інноваційні пошуки у вирішенні проблеми взаємодії та взаєморозуміння представників різних культур є особливо актуальними для вітчизняної науки у зв'язку з процесами модернізації суспільства та багатосторонньої трансформацією української культури.

Проблематика забезпечення безперервності формування комунікативної компетенції в умовах інтенсивного розвитку нового лінгвокультурного простору є найважливішою та актуальною на сучасному етапі соціально-економічних та соціокультурних перетворень суспільства. Це зумовлено насамперед розширенням масштабів та меж міжкультурної взаємодії в межах якого забезпечується ефективність професійної співпраці на основі встановлення тісних міжнародних зв'язків. Ці процеси охоплюють не лише комунікативну сферу як сферу безпосередньої мовної взаємодії суб'єктів у контексті спільної діяльності, а й постійне зростання нового лексичного супроводу комунікаційних відносин, які значною мірою розширюються та оновлюються завдяки новим інформаційно-комунікаційним технологіям.

Радикальні зміни у способах формування компетентних фахівців, породжують нові пріоритети в їхній підготовці. Ідеться про оволодіння Інтернет-ресурсами, уміння оперувати базовими налаштуваннями та, своєю чергою,

досвідом використання нових технологій, отримувати фахову інформацію, опрацьовувати її, запам'ятовувати, знаходити потрібну інформацію, формувати на її основі знання, набувати навичок, необхідних для майбутньої професії, використовувати ІКТ для роботи з фаховими матеріалами, вміти добирати професійний матеріал засобами ІКТ.

Уміння отримувати доступ до нової фахової інформації з інтернет-ресурсів спрямоване на розвиток здатності ефективно освоювати потреби цифрової епохи та, своєю чергою, нових професійних компетенцій за допомогою ІКТ. Нині перед ЗВО стоїть завдання формування у студентів – майбутніх професіоналів – за допомогою цифрових технологій усвідомлення ними своєї відповідальності за пошук, виявлення та розміщення власної інформації в безмежному просторі інтернет-ресурсів [4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню лінгвокультурних аспектів професійної підготовки фахівців (Л. Городецька, А. Ріхерт, С. Левет, К. Маллет, Г. Фюрстенберг та ін.). Теоретичні засади використання інноваційних технологій у вищій освіті України вивчали в українській науці Т. Андрущенко, І. Ковчина, М. Панченко та ін. Характерні риси та специфіку реформування сучасної системи освіти під впливом розвитку інформаційних технологій досліджено такими вченими, як Л. Ващенко, С. Гончаренко, В. Кремень, О. Локшина, Б. Мельниченко, Л. Пуховська, Г. Сазоненко. Однак сучасні інформаційно-комунікаційні технології, попри їх поширеність та незаперечну цінність в освітньому середовищі ЗВО, не повною мірою використовуються з метою формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Мета статті – розкрити особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Професійно-лексичний спектр, що розширюється, вимагає і своєчасної лексикографічної підтримки нових напрямків у науці, мистецтві, освіті тощо. Неперервність удосконалення функціонування комунікаційного середовища взаємодії, що спонукає сучасне суспільство відповідати масштабам і «запитам» сучасної комунікації, яка, у свою чергу, висуває нові вимоги, що відповідають оновлюваним «канонам» мовної взаємодії в новому лінгвокультурному просторі, що сприяє функціональному продукуванню мовних дій, розвитку здатності сприймати та транслювати інформацію в межах різних способів її кодифікації тощо.

Така ситуація визначає не тільки безперервність роботи суб'єкта над власною комунікативною компетенцією, а й постійним її вдосконаленням в різних аспектах: мовній, дискурсивній, рецептивній, професійній та інших на основі наступних складових:

- технологічна складова, передбачає різні форми, технології, інструменти, способи формування комунікативної компетенції;

- перцептивна складова, що дозволяє використовувати різні канали сприйняття для вдосконалення комунікативної компетенції: аудіальний, візуальний, кінестетичний;

- змістовна складова, що пропонує у межах формування комунікативної компетенції всілякі освітні ресурси;

- дискурсивна складова, в межах якої у процесі навчання, освоєння будь-якого ресурсу тощо стає можливим дискурс у формі будь-якого мовного кодування;

- акумулятивно-компетентнісна складова, що дозволяє крім формування комунікативної компетенції безперервно розвивати та вдосконалювати низку інших.

Учені розуміють лінгвосоціокультурну компетентність як систему лінгвістичних та екстралінгвістичних знань (країнознавчих знань, норм вербальної та невербальної поведінки носіїв мови залежно від умов соціальної взаємодії), мовленнєвих навичок (оперування культурно маркованими лексичними та фонетичними одиницями) та вмій (розуміти / продукувати мовлення, співвідносити з мовними одиницями ту саму інформацію, що й носії мови; дотримуватися норм вербальної та невербальної мовленнєвої поведінки залежно від умов соціальної взаємодії), які забезпечують здатність особистості вступати в міжкультурну комунікацію [2].

Лінгвокультурознавчу компетентність Н. Божко розглядає як наявність знань і вмій, пов'язаних з добором, засвоєнням, переробкою, трансформацією і використанням у практичній діяльності інформації про лінгвокультуру, досвід міжкультурної комунікації і особистісні якості, необхідні для її успішного здійснення в умовах іншої лінгвокультури [1, с. 176].

Дослідники виділяють такі компоненти лінгвокультурної компетентності:

- знання моральної, гуманістичної та мовної складових культури людини у суспільстві, які є основами для соціалізації індивіда;

- об'єднання мовних та культурологічних знань, засвоєння яких допоможе зрозуміти основні цінності суспільства, у тому числі й пізнання мовної картини світу;

- збереження та поліпшення наявних і вироблення нових лінгвокультурних орієнтирів.

ЗВО все частіше починають застосовувати нові інноваційні методи та технології для покращення якості освіти та запровадження нових технологій. Одна з них – це цифровізація освіти, або цифрове трансформація всієї освітньої діяльності як окремого ЗВО, так і всієї освіти в цілому [5].

Сучасна освіта характеризується активним використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують доступ до глобальних ресурсів мережі Інтернет; застосуванням цифрових засобів освітнього призначення, реалізованих на базі технологій обробки аудіовізуальної інформації та інформаційної взаємодії; проведенням комп'ютерної діагностики та ін. Актуальним є створення нових засобів навчання, призначених для організації роботи здобувачів освіти у єдиному розподіленому інформаційно-освітньому середовищі, які сприяють підвищенню якості навчання. Слід зазначити, що на сьогодні накопичено значний обсяг сучасних цифрових освітніх ресурсів, які характеризуються інтерактивністю, наочністю подання різноманітної навчальної інформації, можливістю здійснення об'єктивної перевірки знань та ін. [3, с. 157].

В умовах інформатизації освіти актуальним є створення та використання нових засобів навчання, призначених для організації роботи здобувачів освіти у єдиному розподіленому інформаційно-освітньому середовищі та сприяють підвищенню якості навчання. До таких засобів можна віднести цифрові освітні ресурси, тобто інформаційні джерела, що містять графічну, текстову, мовленнєву, музичну, відео-, фото- та іншу інформацію, представлену в цифровому вигляді, спрямовані на реалізацію цілей та завдань сучасної освіти. Багатофункціональні цифрові освітні ресурси дають можливість розміщення великого обсягу інформації; швидкого пошуку та доступу до необхідної інформації; об'єктивної та якісної перевірки знань суб'єктів освітнього процесу; наочної подачі багатьох складних явищ та процесів; використання різного графічного оформлення; одночасного отримання інформації, поданої у різних формах – візуальної, аудіальної та ін. [3].

ІКТ мають забезпечити кожному здобувачеві якісну підготовку та додаткові можливості для формування компетенцій професійної діяльності за такими напрямками:

- здобуття фахової інформації, тобто основ знань про людину, природу і суспільство, економіку, що сприяють формуванню наукового образу світу особистості, становлять основу її світогляду та орієнтації при виборі майбутньої сфери практичної діяльності;

– набувати практичного досвіду спілкування, розумової, емоційної, фізичної та трудової діяльності, сприяючи тим самим формуванню основних інтелектуальних і трудових навичок і компетенцій, необхідних для повсякденної роботи, продовження освіти та самоосвіти;

– розвиток особистісного потенціалу шляхом набуття досвіду творчої діяльності, відповідно до цифровізації сучасного суспільства.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, під час освоєння та вдосконалення комунікативної компетенції в процесі використання інформаційно-комунікаційних технологій, відбувається лінгвокультурна інтеграція особистості в структуру тих взаємовідносин та взаємодій, в контексті яких особистість набуває функціонально-комунікативних зв'язків, що регулюються на основі сучасних форм, способів, інформаційно-технологічних можливостей, відповідають вимогам сучасної культурної та мовної реальності. Комунікативна компетенція, будучи складним інтегративним цілим, передбачає формування певних якостей особистості: товариськості, розкутості, бажання вступати в комунікативний контакт, вміння взаємодіяти в колективі тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні конкретних можливостей впровадження в освітній процес організаційних форм, методів, що сприяють формуванню лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Божко Н. В. Розвиток лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Scientific practice: modern and classical research methods*. Vol. 2. February 26. 2021. С. 175–178. URL: file:///C:/Users/HomeHP/Downloads/9490-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-17397-1-10-20210304.pdf
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. червоний. В. Т. Бусел. К. : Ірпін' : Перун, 2005. 1728 с.
3. Філоненко О., Цуканова Н. Особливості формування цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладі вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2023. № 8–9 (132–133). С. 155–164.
4. Уманець В. О., Подлісовський В. В. Формування лінгвокультурної компетенції засобами ІКТ у майбутніх фахівців економічних спеціальностей. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: ЦДУ ім. В. Винниченка*, 2023. Вип. 211. С. 270–275.

5. Kulish A., Radul V., Haleta Y., Filonenko O., Karikh I. The Newest Digital Technologies in Education and The Prospects of Their Implementation in Ukraine. *Propositos y Representaciones*. 2020. Vol. 8 (SPE2). URL: <https://doi.org/10.20511/pyr2020.v8nSPE2.684>

REFERENCES

1. Bozhko, N. V. (2021). Rozvytok linhvosotsiokul'turnoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv inozemnoyi movy [Development of linguistic and sociocultural competence of future foreign language teachers]. *Scientific practice: modern and classical research methods*. Vol. 2. February 26. С. 175–178. URL: file:///C:/Users/HomeHP/Downloads/9490-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-17397-1-10-20210304.pdf [in Ukrainian]
2. Velykyi tлумачnyy slovnyk suchasnoyi ukraiyins'koyi movy (2005) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / uklad. ta holov. red. V. T. Busel. K. : Irpin' : Perun. 1728 s. [in Ukrainian]
3. Filonenko, O., Tsukanova, N. (2023). Osoblyvosti formuvannya tsyfrovoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u zakladi vyshchoyi osvity. [Peculiarities of the formation of digital competence of future primary school teachers in a higher education institution]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi*. Sumy : Sums'kyi derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni A. S. Makarenka., № 8–9 (132–133). С. 155–164. [in Ukrainian]
4. Umanets', V. O., Podlisovs'kyi, V. V. (2023). Formuvannya linhvokul'turnoyi kompetentsiyi zasobamy IKT u maybutnikh fakivtsiv ekonomichnykh spetsial'nostey Formation of linguistic and cultural competence by means of ICT in future economic majors. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky. Kropyvnyts'kyi: TSDU im. V. Vynnychenka*. Vyp. 211. С. 270–275. [in Ukrainian]
5. Kulish, A., Radul, V., Haleta, Y., Filonenko, O., Karikh, I. (2020). The Newest Digital Technologies in Education and The Prospects of Their Implementation in Ukraine. *Propositos y Representaciones*. Vol. 8 (SPE2). URL: <https://doi.org/10.20511/pyr2020.v8nSPE2.684> [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФІЛОНЕНКО Оксана Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя; розвиток освіти й педагогічної думки в Україні у другій половині XIX – XX столітті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FILONENKO Oksana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: professional training of the future teacher; development of education and pedagogics in Ukraine in the 2nd half of the 19th – 20th centuries.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2024 р.

УДК 37.026.1

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-99-105

БАБКОВА Олена Олексіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дидактики та методик навчання

природничо-математичних дисциплін

комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9214-8883>

e-mail: zcm.2370@gmail.com

СТАДНИЧЕНКО Кіра Валентинівна – старший викладач кафедри інформатичної та технологічної освіти комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8542-3763>
e-mail: avikett@gmail.com

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СЕРВІСІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОЇ ТА ІНФОРМАТИЧНОЇ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ

У матеріалах статті представлено результати апробації застосування сервісів штучного інтелекту на уроках природничої та інформатичної освітніх галузей в контексті дослідження дидактичних можливостей ШІ.

На підставі результатів аналізування зарубіжних та вітчизняних наукових праць та отриманих авторами примірників дидактичних матеріалів визначено переваги застосування систем штучного інтелекту, серед яких: забезпечення персоналізованої взаємодії між учнями і викладачами; генерування ідей; розроблення освітнього контенту, навчальних програм; розширення можливостей унаочнення процесу навчання, залучення учнів до процесу навчання через діяльнісні методи; оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів освіти; вибір методів навчання; сприяння використанню сервісів ШІ розвитку критичного мислення у педагогів.

Поряд з цим зазначено ризики, які можуть бути спричинені використанням штучного інтелекту в освіті: зниження ролі вчителя, зниження креативності та навичок критичного мислення учнів/учениць, необхідність авторизації для задовільної роботи з більшістю сервісів, суттєва залежність роботи з сервісами від їхньої політики (вікової, фінансової зокрема), ризик збільшення розриву між дітьми з високим і низьким соціально-економічним статусом, легкість підмінювання дій з ШІ на розвагу замість роботи та навчання.

Акцентовано увагу на різних потребах взаємодії між здобувачами освіти та педагогами з різних спеціальностей; необхідності розроблення для вчителів (викладачів) рекомендацій щодо використання сервісів генеративного ШІ в освітньому процесі.

Запропоновано приклади використання сервісів ШІ за моделлю педагогічного дизайну ADDIE з її етапною системою проєктування: Analysis (аналіз) → Design (проєктування) → Development (розробка) → Implementation (впровадження) → Evaluation (оцінювання). Деталізовано функціональні потреби кожного з етапів та надано до них пропозиції сервісів ШІ, які задовольняють ці потреби.

В описі застосування сервісів ШІ представлені їхні методичні можливості на уроках природничої та інформатичної освітніх галузей, оскільки навчальною програмою з інформатики передбачено формування знань та умінь у здобувачів освіти щодо використання ШІ, чого немає в навчальних програмах предметів природничої освітньої галузі.

Визначено подальші перспективи у дослідженні можливостей різних сервісів ШІ, оскільки вони постійно оновлюються і навчаються.

Ключові слова: сервіси штучного інтелекту, переваги та ризики ШІ, педагогічний дизайн уроків, модель ADDIE, етапи ADDIE.

BAVKOVA Olena Olexiiivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of didactics and teaching methods of natural-mathematical disciplines, Municipal Institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education» of Zaporizhzhia Regional Council
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9214-8883>
e-mail: zcm.2370@gmail.com

STADNYCHENKO Kira Valentynivna –

Senior Lecturer of the Department of Informatics and Technological Education, Municipal Institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education» of Zaporizhzhia Regional Council
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8542-3763>
e-mail: avikett@gmail.com

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SERVICES IN NATURAL SCIENCE AND INFORMATICS LESSONS

The article presents the results of the testing of artificial intelligence (AI) services in natural science and informatics lessons in the context of exploring the didactic possibilities of AI. Based on the analysis of foreign and domestic scientific works and the didactic materials obtained by the authors, the advantages of using AI systems are identified, including: ensuring personalized interaction between students and teachers; generating ideas; developing educational content and curricula; expanding the possibilities of visualizing the learning process; engaging students in the learning process through activity-based methods; assessing students' educational achievements; selecting teaching methods; and promoting the development of critical thinking in teachers through the use of AI services.

At the same time, the risks associated with the use of AI in education are highlighted, including: the potential reduction of the teacher's role; the decline in students' creativity and critical thinking skills; the need for authorization to work satisfactorily with most services; significant dependence on the policies of the services (particularly age and financial policies); the risk of increasing the gap between children of high and low socio-economic status; and the ease of substituting AI activities for entertainment instead of work and learning.

The article emphasizes the different needs of interaction between students and teachers of various specialties and the necessity of developing recommendations for teachers on using generative AI services in the educational process. Examples of AI services are provided according to the ADDIE instructional design model with its phased system of project development: Analysis → Design → Development → Implementation → Evaluation. The functional needs of each stage are detailed, and AI services that meet these needs are proposed.

The description of AI services presents their methodological possibilities in natural science and informatics lessons, as the informatics curriculum includes the formation of knowledge and skills in students regarding the use of AI, which is not present in the curricula of natural science subjects. Future research perspectives on the possibilities of various AI services are identified, given that they are constantly being updated and learning.

Key words: AI services, advantages and risks of AI, instructional design of lessons, ADDIE model, ADDIE stages.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах сьогодення освіта зазнає певних трансформацій, пов'язаних із впровадженням новітніх цифрових інструментів, зокрема штучного інтелекту (далі ШІ). Використання сервісів ШІ в освітньому процесі надає істотну допомогу педагогам у забезпеченні персоналізованого навчання, автоматизації рутинних завдань та адаптивного оцінювання; подоланні освітніх втрат та освітніх розривів; ефективному впровадженні різних навчальних сценаріїв. Поряд з цим, існують певні ризики та можливі небажані наслідки його використання як учителями так і здобувачами освіти.

Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні до 2030 року, схваленою розпорядженням КМУ від 02.12.2020 року, передбачено виконання завдань у сфері загальної середньої освіти: удосконалення навчально-методичної бази, організація курсів для педагогічних працівників щодо роботи з даними та основ штучного інтелекту; поширення цифрової грамотності серед школярів тощо. Також Концепція наголошує на необхідності розроблення і проведення загальнонаціональної інформаційної кампанії щодо загальних аспектів, ризиків та загроз використання й подальшого поширення в Україні технологій штучного інтелекту [7].

На поточний момент на державному рівні відсутні рекомендації щодо використання в освітньому процесі сервісів ШІ, хоча вже укладено проєкт таких рекомендацій [2]. Тож, актуальним є дослідження методичних можливостей застосування сервісів ШІ на уроках, зокрема природничої та інформатичної освітніх галузей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема практичного застосування ШІ в освітньому процесі знайшла відображення у наукових дослідженнях як вітчизняних так і зарубіжних учених.

Так, Сео К., Тан Дж., Ролл І. та ін. дослідили вплив штучного інтелекту на взаємодію учень-викладач в онлайн-навчанні і прийшли до висновків: застосування систем штучного інтелекту в онлайн-навчанні може забезпечити персоналізовану взаємодію між учнем і інструктором у масштабі, але ненадійні та непояснені відповіді ШІ призводять до негативних рішень; роль систем ШІ полягає в покращенні людського мислення та розширенні навчання; встановлення чітких, простих і прозорих норм щодо даних та домовленостей про характер даних, які збираються від студентів, і того, які дані можна надавати викладачам, є важливими міркуваннями для майбутніх досліджень; існують різні потреби взаємодії між учнем і викладачем учасників з різних спеціальностей (наприклад, інженерія проти гуманітарних наук) [15].

Китайські дослідники Чень Л., Чен П., Лінь З. дослідили можливості застосування ШІ в освіті, зокрема щодо розроблення контенту, навчальних

програм і змісту персоналізованого навчання; оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів освіти; організації спілкування між суб'єктами освітнього процесу; вибору методів навчання тощо [10].

Під час онлайн-зустрічі міністрів освіти [8], проведеної ЮНЕСКО 25.05.2023 року були підняті кілька загальних проблем: як адаптувати системи освіти до збоїв, які швидко спричиняє генеративний ШІ, як інтегрувати генеративний ШІ в навчальні програми, методи навчання та іспити, а також як пом'якшити властиві недоліки цих технологій, включаючи потенціал за допущення явних помилок і надання упередженої інформації. Дискусія учасників заходу переконливо засвідчила, що уряди в усьому світі розробляють та удосконалюють національні стратегії щодо ШІ. За результатами опитування, яке охопило понад 450 шкіл і університетів, менше ніж 10 % закладів освіти розробили інституційну політику та/або офіційні вказівки щодо використання генеративного ШІ. Було підкреслено значущу роль педагогів як фасилітаторів навчання і необхідність розроблення для вчителів (викладачів) рекомендацій щодо використання сервісів генеративного ШІ в освітньому процесі. За результатами цієї зустрічі було укладено керівництво з використання генеративного ШІ в освіті та дослідженнях [16], опубліковане у вересні 2023 року.

Українські дослідниці Анна Брутман, Тетяна Наумчук [1], Ірина Качур [3] визначили переваги і недоліки використання сервісів ШІ при вивченні іноземної мови; Тетяна Лукашова, Марина Друшляк [5] обґрунтували можливості використання ШІ для розвитку критичного мислення майбутніх учителів математики на прикладі використання чат-бота зі штучним інтелектом ChatGPT при доведенні нерівностей; Майя Мар'єнко [6] визначила ризики, які можуть бути спричинені використанням штучного інтелекту в освіті: зниження ролі вчителя, зниження креативності та навичок критичного мислення учнів, ризик збільшення розриву між учнями з високим і низьким соціально-економічним статусом.

Отже, спираючись на зазначені дослідження, можна зробити висновки:

- генеративний ШІ стрімко розвивається і інтегрується в освіту;
- ШІ є помічником вчителя і порадиником для здобувачів освіти;
- використання ШІ для навчання має і переваги, і ризики;
- застосування сервісів ШІ в освітньому процесі потребує певних вказівок і рекомендацій, офіційного керівництва;
- існують різні потреби використання сервісів ШІ з різних дисциплін.

Мета статті. Визначення і обґрунтування ефективних сервісів ШІ у педагогічному дизайні

уроків природничої та інформатичної освітніх галузей.

Методи дослідження. Аналіз і синтез, узагальнення та порівняння наукових ідей щодо застосування сервісів ІІІ в освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження. ІІІ дозволяє реалізувати в освітньому процесі широкий спектр педагогічних підходів, зокрема: пряме навчання, інтерактивне навчання, навчання у співпраці, навчання за участю, ігрове навчання, проєктне навчання та дизайн-орієнтоване навчання [12], які, як правило, базуються на теорії конструкторизму. Відповідно до цієї теорії учні та учениці здобувають нові знання на основі власного досвіду. Методологічною задачею вчителів є створення певного педагогічного дизайну уроків з його урахуванням.

Термін «педагогічний дизайн» увійшов у науковий колообіг з середини ХХ сторіччя і на сьогодні немає єдиного тлумачення. Існують різні моделі педагогічного дизайну, які визначають етапи

підготовки та проведення уроку. До прикладу: ADDIE (Analysis, Design, Development, Implementation, Evaluation), SAM, ALD, Діка і Кері (Dick & Carey Systems Approach Model), дизайну Kemp (Jerrold Kemp Instructional Design Model) та інші [13].

У нашому дослідженні представлено використання сервісів ІІІ за моделлю педагогічного дизайну ADDIE, яка була розроблена в 1970-х роках американськими військовими, і на сьогодні вона отримала максимальне представлення в працях, опублікованих в журналах з індексами Social Science Citation Index (SSCI) и Science Citation Index (SCI) journals [11]. За своєю суттю модель ADDIE передбачає етапну систему проєктування: Analysis (аналіз) → Design (проєктування) → Development (розробка) → Implementation (впровадження) → Evaluation (оцінювання) [4, 9, 14]. На кожному з цих етапів можливе застосування сервісів ІІІ, ефективність яких ми досліджували у власній професійній діяльності (таблиця).

Таблиця

Методичні можливості сервісів ІІІ на уроках
(на прикладі природничої та інформатичної освітніх галузей)

Етапи ADDIE	Функціональні потреби етапів	Сервіси ІІІ	Приклади
Аналіз	генерація плану уроку, ідей проєктів, флешкарт, чеклістів	ChatGPT	http://surl.li/uqual
		Copilot	http://surl.li/uqtwi
		На Урок	http://surl.li/uquab
Проєктування	визначення настрою, наявних знань і навичок класу, формулювання цілей навчання, розуміння навчального середовища	Copilot Designer	http://surl.li/uqswq
		padlet	http://surl.li/uqswh
Розроблення Виконання	дизайн, розробка, впровадження навчальних матеріалів	Whimsical	http://surl.li/uqsiq
		Kazka.fun	http://surl.li/uqsfy
		Leonardo III	http://surl.li/uqsgu
		Copilot Designer	http://surl.li/uqsha
		MyHeritage	http://surl.li/uqslb
		Gamma	http://surl.li/uqshf
		Tome	http://surl.li/uqshn
		SmallPPT	http://surl.li/uqshq
		DeftGPT	http://surl.li/uqshw
		Animated Drawings	http://surl.li/uqsid
		Canva	http://surl.li/uqslz
		Fliki	http://surl.li/uqsmv
		Adobe Firefly	http://surl.li/uqsne
Artbreeder	http://surl.li/uqsnu		

		Quick, Draw	http://surl.li/urvs
		Clipchamp	http://surl.li/uqsny
Оцінювання	зворотний зв'язок, аналіз даних для вимірювання результатів, внесення змін до навчальних матеріалів за потреби	https://naurok.com.ua/assistant	http://surl.li/uquab
		Classtime	http://surl.li/uqsmh
		Copilot	http://surl.li/uqtzb

На етапі аналізу педагогами визначаються очікувані результати, цілі і завдання навчання; аналізуються запити здобувачів освіти на основі опитування та діагностичного оцінювання наявного рівня сформованості знань, умінь, компетентностей; генерується план уроку, педагогічні ідеї, макети чеклістів тощо. З цією метою доречно використати Chat GPT, Copilot, помічник учителя Українського освітнього онлайн-порталу «На Урок». У таблиці представлені приклади згенерованих ідей у текстовому та графічному форматах.

Під час проєктування уроку досить важливо врахувати його мотиваційну складову. В умовах сьогодення учасники освітнього процесу психологічно перевантажені, їм дуже складно налаштуватись на навчання після сигналів тривоги, вибухів у місті. Задля зняття емоційної напруги доречно використати можливості генерувати зображення за запитом, які має дошка Padlet (зразок надано в таблиці). Також позитивно емоційного забарвлення надають яскраві, фантастичні зображення, які згенерував Copilot | Designer (<http://surl.li/uqswq>, слайд 16).

Сервіси ШІ здатні надати вчителям ідеї щодо вибору стратегії навчання, певні теоретичні відомості, але останні потребують перевірки.

Досить суттєву допомогу від них можуть отримати педагоги при розробленні та використанні навчальних матеріалів, практичних завдань, текстів, презентацій, анімацій, зображень, інфографіки, відео тощо. Для структурування змісту навчального матеріалу, класифікації понять або явищ, що вивчаються, варто використати сервіси для генерування ментальних карт Whimsical або SmallPPT. Цікаві унаочнення і візуалізації можна отримати з презентаціями Gamma та Tome, сервісами генерації зображень Artbreeder, Leonardo AI, Copilot | Designer, DelftGPT, Canva, Craiyon; відео та озвучення запропонують Fliki і Clipchamp, а оживити віртуальні персоналії можна з CutoutPro (Photo Animer) та MyHeritage. Всі ці дії можуть виконувати не лише вчитель, але і учні. З отриманими продуктами можна провадити й подальшу роботу: перевірити їх на реалістичність, запропонувати укласти історії, скласти до них завдання або загадки. Інтерес з боку учнів до форми й перебігу самої роботи у цьому випадку залюбки перетворюється на інтерес до змісту.

Нових якостей завдяки ШІ набуває метод сторітелінгу. Сервіси Kazka.fun, Copilot, ChatGPT створюють захоплюючі розповіді, а в окремих випадках ще можуть їх цікаво проілюструвати. Такий високоякісний контент захоплює і утримує увагу дітей, які охоче долучаються не лише до

читання, але й до його створення. А бесіди з видатними діячами викликають подвійний інтерес у дітей до інформації, здобутої під час діалогу з віртуальним співрозмовником.

Для уроків інформатики є кілька цікавих сервісів, які допоможуть здобувачам освіти в опануванні окремих тем. Зокрема, до IDLE ReplIt останнім часом додано та розвивається модуль ШІ, який чудово виконує роль асистента при навчанні програмуванню; його вдалі (а інколи й невдалі) підказки спонукають учнів або прийняти їх, або відкинути, тобто навчають системному й критичному алгоритмічному мисленню. А сервіс Quick, Draw у розважальному стилі допоможе школярам засвоїти тему «Об'єкти. Властивості об'єктів» малюванням зображень на замовлення.

На етапі оцінювання сервіси ШІ суттєво полегшують процес аналізу та встановлення відповідності здобутих результатів навчання очікуваним. Таку підтримку надають Classtime (автоматична перевірка відкритих відповідей), Chat GPT (створення завдань, тестів, аналізування та надання розгорнутого фідбеку на відповідь учня/учениці), Kahoot, Quizziz та Quizalize (автоматичне створення простих вікторин), Помічник освітнього онлайн-порталу «На Урок» (можливість створювати тести, унікальні завдання, флешкарти).

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, результати аналізування вітчизняних та зарубіжних досліджень дозволили констатувати зазначення ними наявності як переваг, так і ризиків застосування сервісів ШІ в освітньому процесі. Після практичного ознайомлення з групою сервісів генеративного ШІ можемо визначити кілька переваг та ризиків. До переваг, зокрема можна віднести організаційно-методичну допомогу з боку ШІ у підготовці змісту та матеріалів уроків, розширення можливостей унаочнення процесу навчання, залучення учнів до процесу навчання через діяльнісні методи тощо. Серед ризиків варто зазначити необхідність авторизації для задовільної роботи з більшістю сервісів, суттєву залежність роботи з сервісами від їхньої політики (вікової, фінансової зокрема), легкість підмінювання дій з ШІ на розвагу замість роботи та навчання.

З метою оптимізації дидактичної ролі сервісів ШІ в навчанні педагогам потрібні певні вказівки і рекомендації, а також офіційне керівництво як на державному, так і інституційному рівнях. При проєктуванні уроків бажано розглядати можливості сервісів ШІ і спрямовувати їх на задоволення потреб кожного з етапів уроку з урахуванням специфіки освітньої галузі. Важливим є узгодження

змісту навчальної програми з інформатики та інших предметних дисциплін, що дозволяє прогнозувати діяльність здобувачів освіти з ресурсами ШІ.

З огляду на те, що сервіси ШІ оновлюються і навчаються, вбачаємо перспективи у дослідженні можливостей застосування цих оновлень та можливостей до уроків та позаурочної діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Брутман А., Наумчук Т. Штучний інтелект на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. № 1(23). URL: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.211-218> (дата звернення 17.06.2024).

2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти (проект). URL: https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Інструктивно_методичні_рекомендації_щодо_ШІ_в_ЗЗСО.pdf (дата звернення 17.06.2024).

3. Качур І. Штучний інтелект: новий рівень у вивченні іноземних мов. *Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 27.04.2023 р. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47655/1/I_Kachur_Konf_A_PMLO_FRGF.pdf (дата звернення 17.06.2024).

4. Кашина Г. Трансформація моделі педагогічного дизайну в e-learning у системі неперервної педагогічної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 10 (114). URL: <https://pedsience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/5.pdf> (дата звернення 17.06.2024).

5. Лукашова Т., Друшляк М. Штучний інтелект як засіб розвитку критичного мислення майбутніх учителів математики. *Фізико-математична освіта*, 2023, 38(5), 18–25. URL: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-5-003> (дата звернення 17.06.2024).

6. Мар'єнко М. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта: наук. журнал*. 2023. Т. 38. № 1. С. 48-53. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734475/1/2023-381-marienkokovalenko.pdf> (дата звернення 17.06.2024).

7. Розпорядження КМУ від 02.12.2020 № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 17.06.2024).

8. AI: UNESCO mobilizes education ministers from around the world for a co-ordinated response to ChatGPT URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ai-unesco-mobilizes-education-ministers-around-world-co-ordinated-response-chatgpt> (дата звернення 17.06.2024).

9. Branch R.M., Merrill M.D. Characteristics of Instructional Design Models. // *Trends and Issues in Instructional Design and Technology* (3d ed.). Boston, MA: Pearson Education. 2012. P. 8–16. URL: <https://coreystevens.files.wordpress.com/2013/04/characteristics-of-instructional-design-models.pdf> (дата звернення 17.06.2024).

10. Chen L., Chen P., Lin Zh. Artificial Intelligence in Education: A Review. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9069875/authors#full-text-header> (дата звернення 17.06.2024).

11. Göksu İ., Özcan K., Cakir R., Goktas Y. (2017). Content analysis of research trends in instructional design models: 1999-2014 // *Journal of Learning Design*. 2017. Vol. 10. No. 2. P. 85–109. URL: <https://www.jld.edu.au/article/view/288/0.html> (дата звернення 17.06.2024).

12. Miao Yue, Morris Siu-Yung Jong and Yun Dai. Pedagogical Design of K-12 Artificial Intelligence Education: A Systematic Review. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/23/15620> (дата звернення 17.06.2024).

13. Morrison, G. R., Ross, S. J., Morrison, J. R. (2020). *Designing Effective Instruction*. Paperback. Qualities of the Ideal Instructional Designer. The eLearning Coach for designing smarter learning experiences. URL: https://thelearningcoach.com/elearning_design/10-qualities-of-the-ideal-instructional-designer/ (дата звернення 17.06.2024).

14. Reiser R.A., Dempsey J.V. (Eds.) *Trends and Issues in Instructional Design and Technology* (4th ed.). Boston, MA: Pearson Education 2018. 368 p. URL: <http://butleratutb.pbworks.com/w/file/attach/54303028/Through%20Chapter%202.pdf> (дата звернення 17.06.2024).

15. Seo K., Tang J., Roll I., Fels S., Yoon D. The impact of artificial intelligence on learner–instructor interaction in online learning. *Int J Educ Technol High Educ* 18, 54 (2021). URL: <https://doi.org/10.1186/s41239-021-00292-9> (дата звернення 17.06.2024).

16. UNESCO. Guidance for generative AI in education and research. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693> (дата звернення 17.06.2024).

REFERENCES

1. Brutman, A., Naumchuk, T. (2023). Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii. [Artificial Intelligence in Professional Language Learning Courses in Higher Education Institutions]. 2023. № 1(23). URL: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.211-218> (data zvernennia.06.2024). [in Ukrainian]

2. Instructional and Methodological Recommendations for the Implementation and Use of Artificial Intelligence Technologies in General Secondary Education Institutions (Project). URL: https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Інструктивно_методичні_рекомендації_щодо_ШІ_в_ЗЗСО.pdf (data zvernennia 17.06.2024). [in Ukrainian]

3. Kachur, I. (2023). Aktualni problemy movno-literaturnoi osvity v serednii ta vyshchii shkolakh: materialy IV vseukr. nauk.-prakt. konf. [Artificial Intelligence: A New Level in Learning Foreign Languages]. Kyiv. 27.04.2023 p. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47655/1/I_Kachur_Konf_A_PMLO_FRGF.pdf (data zvernennia 17.06.2024). [in Ukrainian]

4. Kashyna, H. (2021). Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii. [Transformation of the Pedagogical Design Model in E-Learning within the System of Continuous Teacher Education]. Kyiv. № 10 (114). URL: <https://pedsience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/5.pdf> (data zvernennia 17.06.2024). [in Ukrainian]

5. Lukashova, T., Drushliak, M. (2023). Fyzyko-matematychna osvita. [Artificial Intelligence as a Means of Developing Critical Thinking in Future Mathematics Teachers]. 38(5), 18–25. URL: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-5-003> (data zvernennia 17.06.2024). [in Ukrainian]

6. Marienko, M. (2023). Fyzyko-matematychna osvita: nauk. zhurnal. [Artificial Intelligence and Open Science in Education]. T. 38. № 1. С. 48-53. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734475/1/2023-381-marienkokovalenko.pdf> (data zvernennia 17.06.2024). [in Ukrainian]

7. Decree of the CMU dated 02.12.2020 No. 1556-r «On the approval of the Concept of the development of artificial intelligence in Ukraine». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (data zvernennia 17.06.2024). [in Ukrainian]

8. AI: UNESCO mobilizes education ministers from around the world for a coordinated response to ChatGPT. (2023). URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ai-unesco-mobilizes-education-ministers-around-world-co-ordinated-response-chatgpt> (data zvernennia 17.06.2024). [in English]

9. Branch, R.M., Merrill, M.D. (2012). Characteristics of Instructional Design Models. P. 8–16. URL: <https://coreystevens.files.wordpress.com/2013/04/characteristics-of-instructional-design-models.pdf> (data zvernennia 17.06.2024). [in English]

10. Chen, L., Chen, P., Lin, Zh. (2020). Artificial Intelligence in Education: A Review. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9069875/authors#full-text-header> (data zvernennia 17.06.2024). [in English]

11. Göksu, İ., Özcan, K., Cakir, R., Goktas, Y. (2017). Content analysis of research trends in instructional design models: 1999-2014. *Journal of Learning Design*. Vol. 10. No. 2. P. 85–109. URL: <https://www.jld.edu.au/article/view/288/0.html> (data zvernennia 17.06.2024). [in English]

12. Miao Yue, Morris Siu-Yung Jong and Yun Dai. (2022). Pedagogical Design of K-12 Artificial Intelligence Education: A Systematic Review. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/23/15620> (data zvernennia 17.06.2024). [in English]

13. Morrison, G. R., Ross, S. J., Morrison, J. R. (2020). Designing Effective Instruction. Paperback. Qualities of the Ideal Instructional Designer. The eLearning Coach for designing smarter learning experiences. URL: https://thelearningcoach.com/elearning_design/10-qualities-of-the-ideal-instructional-designer/ (data zvernennia 17.06.2024). [in English]

14. Reiser, R.A., Dempsey, J.V. (2018). Trends and Issues in Instructional Design and Technology (4th ed.). Boston. 368 p. URL: <http://butleratutb.pbworks.com/w/file/attach/54303028/Through%20Chapter%202.pdf> (data zvernennia 17.06.2024). [in English]

15. Seo, K., Tang, J., Roll, I., Fels, S., Yoon, D. (2021). The impact of artificial intelligence on learner–instructor interaction in online learning. Int J Educ Technol High Educ. 18, 54. URL: <https://doi.org/10.1186/s41239-021-00292-9> (data zvernennia 17.06.2024). [in English]

16. UNESCO. Guidance for generative AI in education and research. (2023). URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693> (дата звернення 17.06.2024). [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БАБКОВА Олена Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дидактики та методик навчання природничо-математичних дисциплін Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання (хімія і біологія).

СТАДНИЧЕНКО Кіра Валентинівна – старший викладач кафедри інформатичної та технологічної освіти Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання (інформатика та інформаційні технології).

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BAVKOVA Olena Olexiiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of didactics and teaching methods of natural-mathematical disciplines, Municipal Institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education» of Zaporizhzhia Regional Council.

Scientific interests: theory and methodology of teaching (chemistry and biology).

STADNYCHENKO Kira Valentynivna – Senior Lecturer of the Department of Informatics and Technological Education, Municipal Institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education» of Zaporizhzhia Regional Council.

Scientific interests: theory and methodology of teaching (informatics and information technologies).

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 37.017:331.54]-057.874]:37.091.31-023.11](045)
DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-105-110

БЕРБЕЦ Віталій Васильович –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2798-9210>
e-mail: vitaliy.berbets@udpu.edu.ua

ВАСИЛЕВСЬКА Тетяна Іванівна –

вчитель трудового навчання та технологій Дмитрушківського ліцею Дмитрушківської сільської ради Уманського району Черкаської області
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5490-2754>
e-mail: vasilevskayatyana5017@gmail.com

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ШКОЛЯРІВ: ПІДХОДИ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано різні наукові бачення та визначено сутність поняття «професійне самовизначення» та описано його основні характеристики, схарактеризовано мету, яка полягає в готовності особистості до самостійного і усвідомленого професійного розвитку. Також описано компоненти професійного самовизначення підлітка та розкрито об'єктивні фактори, які слід враховувати в організації процесу професійного самовизначення учнівської молоді. Крім того, нами досліджено процес використання освітніх технологій при організації профільного навчання, які дозволяють організувати навчальну діяльність в урочній та позаурочній діяльності, що спрямована на розвиток самостійності учнів у плануванні навчальної діяльності. Нами обгрунтовано, що технологія модульного навчання є сучасною системою організації навчального процесу, яка спрямована на підвищення ефективності і гнучкості навчання. Сутність цієї технології полягає в розподілі навчального матеріалу на модулі, кожен з яких має чітко визначені цілі та результати навчання. Особливістю такої технології є те, що при застосуванні освітньої технології відтворюється на якісно новому рівні. Окрім вищезазначеного у статті ми пропонуємо використовувати таку форму роботи, як професійно-трудова проба у навчальній та позаурочній діяльності, а також у неформальній та інформальній освіті. Зауважимо, що одним з ключових факторів професійного самовизначення підлітків є адаптація навчального процесу до індивідуальних потреб і можливостей учнів, що передбачає можливість вибору змісту предметів, які мають відношення до їхніх майбутніх професійних інтересів, а також гнучкість у навчальних планах. Крім того, у дослідженні нами виокремлено індикатори професійного самовизначення особистості: сформованість професійних інтересів, наявність конкретних планів щодо продовження навчання, бажання отримати якісну та затребувану освіту, орієнтація на професійну самореалізацію в майбутньому.

Ключові слова: старшокласники, професійне самовизначення, професійна спрямованість, професійні цілі, технології навчання, модульне навчання.

BERBETS Vitaliy Vasilovich –

Ph.D., Associate Professor at the Department of Technological Education
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2798-9210>e-mail: vitaliy.berbets@udpu.edu.ua**VASYLEVSKA Tetiana Ivanivna** –

teacher of labor training and technology

Lyceum of Dmitrushky of the Uman District

of the Cherkasy Region

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5490-2754>e-mail: vasilevskayatyana5017@gmail.com

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF STUDENTS: APPROACHES AND EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF SPECIALIZED EDUCATION

The article analyzes various scientific perspectives and defines the essence of the concept of "professional self-determination," describing its main characteristics. The purpose of professional self-determination is characterized as the individual's readiness for independent and conscious professional development. The components of adolescents' professional self-determination are outlined, and the objective factors to be considered in organizing the process of professional self-determination among students are revealed. Additionally, the article examines the process of using educational technologies in organizing specialized education, which allows for structuring learning activities both in and out of the classroom, aimed at developing students' independence in planning their educational activities. It is substantiated that modular learning technology is a modern system of organizing the educational process, designed to enhance the efficiency and flexibility of learning. The essence of this technology lies in dividing the educational material into modules, each with clearly defined goals and learning outcomes. A distinctive feature of this technology is that when applying modular learning technology, a "spiral" approach is used, where the content is revisited at each level of secondary education at a qualitatively new level. In addition to the above, the article advocates for the use of professional and vocational trials in educational and extracurricular activities, as well as in non-formal and informal education. It is noted that one of the key factors in adolescents' professional self-determination is adapting the educational process to the individual needs and capabilities of students, which implies the possibility of choosing the content of subjects related to their future professional interests and flexibility in curricula. Furthermore, the study identifies indicators of an individual's professional self-determination: the development of professional interests, the presence of specific plans for further education, the desire to obtain a quality and in-demand education, and an orientation toward professional self-realization in the future.

Key words: high school students, professional self-determination, professional orientation, professional goals, learning technologies, modular learning.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціально-правові механізми є головною змістовною основою професійного самовизначення в умовах профільного навчання школярів і задають стратегічний вектор розвитку сучасної шкільної освіти. Про ці тенденції свідчить ряд урядових актів, прийнятих за останні роки. Варто зазначити, що як пріоритети державної політики визначені такі, як формування інструментів для громадянсько-патріотичної соціалізації та виховання учнів, зміна змісту освіти (зокрема, навчальних предметів математики, технології, хімії, фізики тощо) та освітніх технологій з акцентом на розвиток інтересу та активності школярів, формування повноцінної системи профільного навчання тощо.

Продовжуючи цю тему, слід зазначити, що у державному освітньому стандарті загальної середньої освіти декларуються важливі для нашого суспільства позиції, такі як формування готовності школярів до саморозвитку та безперервної освіти, удосконалення професійного самовизначення школярів, забезпечення професійної орієнтації школярів тощо. Тобто, реалізація державного освітнього стандарту загальної середньої освіти має забезпечити для кожного школяра можливість вибору профілю навчання, що відповідає його схильностям і життєвим планам, засобами індивідуальних навчальних планів, реалізації програми виховання, соціалізації та професійної орієнтації, а також з використанням механізмів мережевої взаємодії.

Таким чином, професійне самовизначення у процесі профільного навчання є одним із пріоритетних напрямів оновлення загальної середньої освіти, що забезпечує досягнення учнями плано-

ваних особистісних, метапредметних та предметних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми професійного самовизначення в старшій школі охоплюють кілька ключових аспектів, що перебувають у полі уваги О. В. Бондаренко, С. І. Гриньової, О. М. Журкової, Н. В. Зінченко, І. Ю. Небилі, О. І. Пометун, І. В. Сухомлинської, Л. В. Черненко, Т. М. Хоменко, А. В. Хуторського, Ю. М. Янцура та інші.

З огляду на важливість досліджуваної проблеми, **метою нашої статті** є використання модульного навчання для забезпечення професійного самовизначення підлітків у процесі профільної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що сучасний науковий контекст має значний потенціал, який допоможе нам у просуванні та вирішенні вивченої проблеми. У сучасній науковій літературі можна знайти численні приклади, що заслуговують на увагу, у сфері теорії професійного самовизначення, які визначили підходи до цієї проблеми. Наприклад, Ю.М. Янцур під професійним самовизначенням розуміє «самостійне, усвідомлене та добровільне побудування, коригування та здійснення професійних перспектив, що передбачає вибір професії, здобуття професійної освіти та самовдосконалення у цій професії» [9, с. 43]. Далі необхідно вказати на думку О.В. Бондаренка, який під професійним самовизначенням розуміє «процес формування особистістю свого ставлення до професійно-трудового середовища та способу її самореалізації, що передбачає вибір кар'єри, а також сфери докладавання зусиль» [1, с. 23].

Звісно, немає єдиного судження щодо визначення сутності професійного самовизначення.

Вивчення наукової та довідкової літератури показує, що під цим терміном розуміють: по-перше, вибір професії; по-друге, особистісне новоутворення людини у певному віковому періоді; по-третє, процес освоєння професії та самореалізації в ній; по-четверте, вибір, що здійснюється в результаті аналізу внутрішніх ресурсів суб'єкта [4, с. 19].

Необхідно також зазначити такі фактори:

- професійне самовизначення є складовою частиною особистісного самовизначення, поряд із соціальним та моральним самовизначенням;
- професійне самовизначення є ключовим новоутворенням юнацького віку;
- професійне та особистісне самовизначення перебувають у нерозривному зв'язку;
- життєве та професійне самовизначення мають ціннісно-смыслову природу.

Як відомо, метою професійного самовизначення є поступове формування в підлітка внутрішньої готовності до самостійного й усвідомленого планування, коригування та реалізації перспектив свого розвитку, заснованого на системі професійних та життєвих смислів.

До компонентів професійного самовизначення належать: професійна спрямованість; професійна самосвідомість; професійно-ціннісні орієнтації; професійна рефлексія; самоосвіта; професійна адаптація; професійна самоповага; профільне навчання.

Розглянуті психолого-педагогічні підходи до аналізу проблеми професійного самовизначення підкреслюють низку важливих моментів, які обов'язково слід враховувати у наших дослідницьких міркуваннях:

- акцентовано активність, усвідомленість та самостійність суб'єкта вибору професії – особистості;
- зроблено наголос на етапність і тривалість процесу професійного самовизначення, що охоплює всю життєву лінію розвитку людини;
- здійснено спробу розкрити специфіку кожного етапу професійного самовизначення залежно від стадії розвитку особистості;
- особлива увага приділяється ціннісній основі професійного самовизначення;
- професійне самовизначення розглядається у зв'язку із самореалізацією особистості у професійній сфері.

Вважаємо за необхідне розглянути проблему профільного навчання в контексті Стандарту загальної середньої освіти. Ми переконані, що організація профільного навчання можлива лише за умови організації навчальної діяльності старшокласників, оскільки методологічною основою загальної середньої освіти є системно-діяльнісний підхід. При цьому необхідно зазначити, що особливістю навчальної діяльності є те, що учень виступає як суб'єкт власної діяльності, власного зміни та розвитку.

Це обставина, по суті, має змінити як підходи до організації освітньої діяльності в освітній організації, так і використання освітніх технологій. Вивчення довідкової літератури показало, що

єдиного розуміння дефініції «освітня технологія» немає, проте ми погоджуємося з думкою О. І. По-метун, який визначає освітню технологію як комплекс методів, засобів і форм організації навчального процесу, спрямованих на досягнення певних освітніх цілей. Дослідник акцентує увагу на інтерактивних методах навчання та впровадженні нових технологій у педагогічну практику [5, с. 96].

Пропонуємо в цьому дослідженні авторський погляд на використання освітніх технологій при організації профільного навчання. На нашу думку, найбільш затребуваними мають бути технології, які дозволяють організувати навчальну діяльність як на уроках, так і позаурочну діяльність, спрямовану на розвиток самостійності у досягненні учнями планованих результатів засвоєння основних програмних результатів загальної середньої освіти.

Пріоритетною, на наше переконання, є освітня технологія модульного навчання. Ця технологія передбачає створення «зони активної праці», до якої, на нашу думку, можуть входити середовище освітньої організації, спільна робота з соціальними партнерами школи, суспільно-корисна діяльність школярів.

Технологія модульного навчання є сучасним підходом до організації навчального процесу, який спрямований на підвищення ефективності і гнучкості навчання. Суть цієї технології полягає в розподілі навчального матеріалу на модулі – відносно самостійні одиниці, кожна з яких має чітко визначені цілі, завдання і результати навчання. Модульне навчання передбачає, що навчальний курс розбивається на невеликі частини або блоки, які можна вивчати незалежно один від одного. Кожен модуль охоплює певний обсяг знань та навичок і має на меті досягнення конкретних освітніх цілей. Це дозволяє учням зосереджуватися на окремих аспектах предмета, що сприяє глибшому розумінню і засвоєнню матеріалу [8, с. 112].

Ключовими елементами модульного навчання є чітка структура кожного модуля, включаючи планування, навчальні матеріали, завдання для самостійної роботи та контроль знань. Модулі зазвичай мають на меті розвиток конкретних компетенцій або досягнення певних результатів, що дозволяє адаптувати навчальний процес під потреби і можливості учнів.

Модульне навчання також сприяє персоналізації навчального процесу. Учні можуть вчитися у зручному для себе темпі, проходячи модулі в порядку, який відповідає їхнім інтересам та попередньому знанню. Це дозволяє краще враховувати індивідуальні потреби та рівень підготовки кожного учня.

Загалом, технологія модульного навчання забезпечує гнучкість і адаптивність навчального процесу, покращує організацію і планування навчання, а також дозволяє ефективніше досягати освітніх цілей через чітко визначені та структуровані навчальні одиниці.

Далі розглянемо зміст технології з урахуванням рівнів загальної середньої освіти. Так, модульна побудова процесу знайомства з професіями в початковій школі підвищує ефективність

освітньої діяльності. При використанні цієї освітньої технології школярі початкових класів поступово знайомляться з колом професій, здобувають відомості про них, формують і закріплюють настанови на працю та ставлення до людини праці. У таких ситуаціях пропонується застосувати методики, які дозволяють не лише передавати знання про професії, розширюючи уявлення про них, але й розвивати навчально-пізнавальні мотиви та організувати навчальну діяльність.

При засвоєнні школярами основної програми 5-9 класів необхідно звертати увагу на розвиток уже соціально концентрованих установок школярів у процесі організації навчальної діяльності як на уроках, так і у позаурочній предметно-перетворювальній діяльності. На цьому віковому етапі у учнів, по-перше, формуються різноманітні трудові дії через організацію суспільно-корисної діяльності, набуття навичок і вмінь, а по-друге, встановлюється суб'єктна позиція молодших підлітків у контексті мотивації, освоєння різної трудової діяльності. Водночас слід зазначити, що підлітки зазвичай не можуть самостійно обрати майбутню трудову діяльність, тому їм потрібна допомога батьків, однокласників, ровесників та педагогів [2, с. 167].

За цих обставин у контексті технології модульного навчання пропонується більш розширені кластери професій, ніж ті, які вивчалися в початковій школі. Також можна оновити модулі та поглибити кластерну модель професій, значно виходячи за межі професій батьків і близького до школи виробничого оточення. У зв'язку з цим ми пропонуємо групи професій, з якими школярі знайомилися в базовій школі, але вже виходячи за рамки своєї родини. Це дає учням можливість порівняти професійний шлях своїх близьких з професійним шляхом інших людей, тобто отримати уявлення про різні варіанти розвитку професійної кар'єри.

У цьому контексті ми пропагуємо використання такої форми роботи, як професійно-трудова проба, у навчальній діяльності (навчальні предмети обов'язкової частини навчального плану; курси, що є частиною навчального плану, сформовані учасниками освітніх відносин; факультативи), у позаурочній діяльності (напрями «соціальне», «пізнавальне»), а також засобами додаткової освіти (гуртки технічної творчості, соціальні мережі). Професійні проби ми розглядаємо з позиції організації суспільно-корисної праці індивідуальної, групової та, що найважливіше, колективної.

У 10-11 класах завершується формування стійких внутрішніх регуляторів подальшої трудової діяльності, а також уточнення особистих професійних виборів. При цьому старшокласникам пропонується вибір профілю навчання. Крім зазначених вище позицій, встановлюється мережеве співробітництво з освітніми організаціями, центрами дитячої та юнацької творчості, виробничими підприємствами, закладами професійно-технічної та фахової передвищої освіти.

Ексклюзивність описаної технології полягає в тому, що при застосуванні освітньої технології модульного навчання використовується підхід типу

«спіралі». Це означає, що на кожному рівні загальної середньої освіти зміст розглянутої технології відтворюється на якісно новому рівні.

Підсумовуючи вищезазначене зауважимо, що успішне професійне самовизначення старшокласників у профільному навчанні залежить від багатьох факторів, які взаємодіють і впливають на вибір майбутньої професії. Один з основних факторів – це наявність чіткої інформації про різні професії та можливості. Коли учні мають доступ до актуальної і детальної інформації про різні професійні сфери, вимоги до професій, ринок праці та перспективи розвитку, це допомагає їм зробити більш обґрунтований вибір.

Важливим фактором є також реалізація профорієнтаційних заходів у навчальному процесі. Це можуть бути практичні заняття, зустрічі з професіоналами, стажування або екскурсії на підприємства. Такий практичний досвід дозволяє учням краще зрозуміти реальні умови роботи в різних професіях і оцінити свої інтереси та здібності.

Ще один критично важливий аспект – це підтримка та консультування з боку вчителів, батьків і кар'єрних консультантів. Кваліфіковані поради, рекомендації та підтримка можуть допомогти учням виявити їхні сильні сторони, інтереси та потенційні кар'єрні шляхи, що сприяє більш усвідомленому вибору професійного напрямку. Розвиток самосвідомості і розуміння власних інтересів та здібностей є ще одним ключовим фактором. Учні, які мають чітке уявлення про свої особистісні якості, інтереси і схильності, легше визначаються з професійними напрямками, які їм підходять [6, с.159].

Не менш важливою є адаптація навчального процесу до індивідуальних потреб і можливостей учнів. Можливість вибору предметів, які мають відношення до їхніх майбутніх професійних інтересів, а також гнучкість у навчальних планах дозволяють старшокласникам зосередитися на тих галузях, які їм дійсно цікаві [3, с.172].

Сучасні технології та інновації в освіті також сприяють професійному самовизначенню. Інструменти для онлайн-навчання, симуляції професійної діяльності та інші технології можуть допомогти учням краще зрозуміти і випробувати різні професії ще до того, як вони зроблять свій остаточний вибір.

Разом ці фактори створюють середовище, яке підтримує і сприяє успішному професійному самовизначенню старшокласників, забезпечуючи їм необхідні ресурси, інформацію та підтримку для вибору відповідного професійного шляху.

На основі аналізу праць, присвячених дослідженню професійного самовизначення особистості, пропонуємо виокремити такі індикатори:

- сформованість професійних інтересів, що відображає усвідомлення своєї схильності до певного виду діяльності на основі особистих характеристик та вподобань;

- наявність конкретних планів щодо продовження навчання після закінчення школи, що передбачає обізнаність підлітків про специфіку обраного виду діяльності, вимоги до представників

цієї професії, а також наявність певних здібностей у цій галузі;

- бажання отримати якісну та затребувану освіту після закінчення школи, що передбачає оцінку таких факторів, як попит на професію на ринку праці, можливість майбутнього працевлаштування, перспективи професійного зростання;
- орієнтація на професійну самореалізацію в майбутньому, що відображає готовність молоді до саморозвитку та підвищення своєї кваліфікації в майбутньому.

Нами проведено дослідження рівня конкурентноспроможності учнів. Вибіркова сукупність складала понад 170 старшокласників. Методом дослідження було анкетування за місцем навчання.

У ході проведення опитування важливо визначити, наскільки старшокласники вважають себе конкурентоорієнтованими та яким чином це впливає на основні аспекти їхнього професійного самовизначення. Відповіді респондентів на це питання дозволили нам умовно виокремити три групи опитаних. До першої групи «успішних» ми віднесли тих, хто на поставлене питання відповів ствердно (37,1 % учнів). У групу «невпевнених» ми об'єднали тих, хто обрав варіанти «скоріше так, ніж ні» (41,9 %) і «скоріше ні, ніж так» (16 %) – загалом 57,9 %. До групи «неуспішних» були віднесені учні, які відповіли на це питання негативно (5 %). Виокремлення цих груп респондентів дозволяє визначити характеристики, які найбільшою мірою сприяють формуванню конкурентоорієнтованої стратегії діяльності старшокласників, а також ті, що є основними перешкодами в цьому процесі.

Для з'ясування особливостей взаємовідносин старшокласників зі своїм найближчим соціальним оточенням ми попросили учнів охарактеризувати свої стосунки з учителями. 51,4 % підлітків вважають, що у них склалися прогнозовані стосунки, в яких немає непорозумінь; 28,6 % зазначають неупереджені стосунки, а для 10 % підлітків важко знайти спільну мову з учителями. Як особливість представників групи «успішних» старшокласників можна відзначити те, що у них склалися дещо позитивніші стосунки з учителями.

Щодо оцінки того, чи можна довіряти більшості людей з оточення, більшість школярів (78,6 %) висловила думку, що у стосунках із людьми слід бути обачними. Цей варіант відповіді виявився найпопулярнішим серед представників усіх трьох груп учасників опитування, при цьому лише в групі «успішних» третина респондентів вважає, що більшості людей можна довіряти, що свідчить про їхню дещо більшу відкритість до спілкування.

На питання про те, скільки друзів і знайомих готові надати їм термінову допомогу в разі необхідності, більше половини старшокласників (57,8 %) вважають, що можуть розраховувати на допомогу 1–3 осіб (цей варіант відповіді виявився найпоширенішим серед представників усіх трьох груп школярів); 23,3 % вважають, що їм готові допомогти 4–6 осіб, і лише 4,4 % песимістично оцінюють стосунки з оточуючими, вважаючи, що в

разі необхідності вони не можуть розраховувати ні на кого, крім себе.

Таким чином, можна зробити висновок, що висока оцінка власної конкурентоспроможності позитивно впливає на відкритість, готовність школярів до конструктивної взаємодії та сприяє більш позитивному сприйняттю партнерів по спілкуванню.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, сьогодні професійне самовизначення у контексті профільного навчання стали одними з найзатребуваніших у педагогічній теорії та практиці. Необхідність професійного самовизначення учнів закріплена на державному рівні. Профільне навчання, орієнтоване на індивідуалізацію та соціалізацію учнів з урахуванням потреб ринку праці та забезпечення свідомого вибору учнями майбутньої професії, займає одне з центральних місць у педагогічній практиці. Слід зауважити, що подальшого дослідження потребують питання діагностування ефективності технологій та методів професійного та особистісного самовизначення учнівської молоді.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко О. В. Професійне навчання та профорієнтація в контексті технологічної освіти. Харків : Основа, 2019. 198 с.
2. Гриньова С. І. Профорієнтаційна діяльність у контексті профільної освіти. Львів : Видавництво ЛНУ, 2021. 245 с.
3. Зінченко Н. В. Професійне самовизначення учнів: психологічні аспекти. Харків : Вид-во ХНУ, 2019. 224 с.
4. Небиля І. Ю. Професійне самовизначення через технологічну освіту. Одеса : Астропринт, 2018. 214 с.
5. Пометун О. І. Активні методи навчання та профорієнтація. Харків : Видавництво ХНУ, 2020. 230 с.
6. Сухомлинська І. В. Інтеграція профорієнтаційних заходів у навчальний процес. Львів : Видавництво ЛНУ, 2020. 198 с.
7. Хоменко Т. М. Технологічна освіта як чинник профорієнтації учнів. Київ : Вид-во НУБіП України, 2020. 232 с.
8. Хуторський А. В. Компетентнісний підхід в освіті: профорієнтаційна робота у профільній школі. Київ: Наукова думка, 2022. 210 с.
9. Янцур Ю. М. Профорієнтаційна робота на уроках технологій: інтеграція в навчальний процес. Київ : Наукова думка, 2021. 212 с.

REFERENCE

1. Bondarenko, O. V. (2019). Profesiine navchannia ta proforiientatsiia v konteksti tekhnolohichnoi osvity. [Professional Training and Career Guidance in the Context of Technological Education]. Kharkiv : Osnova. 198 s. [in Ukrainian]
2. Hrynova, S. I. (2021). Proforiientatsiina diialnist u konteksti profilnoi osvity. [Career Guidance Activities in the Context of Specialized Education] Lviv : Vydavnytstvo LNU. 245 s. [in Ukrainian]
3. Zinchenko, N. V. (2019). Profesiine samovyznachennia uchniv: psykholohichni aspekty. [Students' Career Self-Determination: Psychological Aspects]. Kharkiv : Vyd-vo KhNU. 224 s. [in Ukrainian]
4. Nebylia, I. Yu. (2018). Profesiine samovyznachennia cherez tekhnolohichnu osvitu. [Career Self-Determination through Technological Education]. Odesa : Astroprint. 214 s. [in Ukrainian]
5. Pometun, O. I. (2020). Aktyvni metody navchannia ta proforiientatsiia. [Active Learning Methods and Career Guidance]. Kharkiv : Vydavnytstvo KhNU. 230 s. [in Ukrainian]
6. Sukhomlynska, I. V. (2020). Intehratsiia proforiientatsiinykh zakhodiv u navchalnyi protses. [Integration

of Career Guidance Activities into the Educational Process]. Lviv : Vydavnytstvo LNU. 198 s. [in Ukrainian]

7. Khomenko, T. M. (2020). Tekhnolohichna osvita yak chynnyk proforiientatsii uchniv. [Technological Education as a Factor in Students' Career Guidance]. Kyiv : Vyd-vo NUBiP Ukrainy. 232 s. [in Ukrainian]

8. Khutorskyi, A. V. (2022). Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: proforiientatsiina robota u profilnii shkoli. [Competency-Based Approach in Education: Career Guidance Work in a Specialized School]. Kyiv: Naukova dumka. 210 s. [in Ukrainian]

9. Iantsur, Yu. M. (2021). Proforiientatsiina robota na urokakh tekhnolohii: intehratsiia v navchalnyi protses. [Career Guidance Work in Technology Classes: Integration into the Educational Process]. Kyiv : Naukova dumka. 212 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БЕРБЕЦ Віталій Васильович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: проблеми професійного самовизначення учнівської молоді в освітньому процесі

ВАСИЛЕВСЬКА Тетяна Іванівна – вчитель трудового навчання та технологій, Дмитрушківський ліцей Дмитрушківської сільської ради Уманського району Черкаської області.

Наукові інтереси: методика та освітні технології у технологічній освіті, професійна орієнтація учнів на уроках технологій

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BERBETS Vitalii Vasilovich – Ph.D., Associate Professor at the Department of Technological Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Scientific interests: Issues of professional self-determination of students in the educational process.

VASYLEVSKA Tetiana Ivanivna – Teacher of Labour Education Lyceum of Dmitrushky Uman District Cherkasy Region

Scientific interests: methodology and Educational Technologies in Technological Education, Career Guidance for Students in Technology Classes.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2024 р.

УДК 378.147:793.3.071.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-110-113

БІДЮК Дмитро Євгенійович –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та педагогіки

Хмельницького національного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3086-5411>

e-mail: biduk.de@ukr.net

АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ-ХОРЕОГРАФІВ

У статті обґрунтовано актуальність та доцільність посилення уваги до обґрунтування аксіологічних орієнтирів професійної підготовки педагогів-хореографів. Проаналізовано типологію сучасних цінностей та визначено пріоритетні для формування у процесі професійної підготовки педагогів-хореографів. Зазначено, що професійна підготовка педагогів-хореографів здійснюється за двома напрямками: мистецько-хореографічним (підготовка педагога-хореографа – це внутрішній компонент його методичної діяльності в галузі початкової, профільної, фахової передвищої мистецької освіти) та педагогічно-хореографічним (підготовка педагога-хореографа для організації навчання хореографії в закладах шкільної та позашкільної освіти). Досліджено наукові погляди вчених щодо визначення ціннісних орієнтирів, які закладаються у зміст та критерії якісної освіти, її вдосконалення в сучасних українських реаліях. Наголошено, що ціннісні орієнтації майбутнього педагога-хореографа – це внутрішній компонент його свідомості й самосвідомості, які формують перспективу професійної діяльності та модель поведінки. Запропоновано створення у закладах вищої освіти креативного освітнього простору на засадах педагогічної аксіології, що сприятиме формуванню багатогранної палітри когнітивних, поведінкових, світоглядних, емоційно-чуттєвих, мотиваційно-ціннісних компонентів професійної майстерності та творчості майбутніх педагогів-хореографів, а відтак цілісного духовного та професійного «Я» педагога-хореографа. Зроблено висновок, що аксіологічними орієнтирами формування змістового та процесуального складників професійної підготовки педагогів-хореографів слугує кластер пріоритетних загальнолюдських, особистісних, педагогічних та мистецьких цінностей.

Ключові слова: професійна підготовка, педагог-хореограф, педагогічна освіта, хореографічна освіта, аксіологічні орієнтири, цінності, ціннісні орієнтації, зміст.

BIDYUK Dmytro Yevheniiovych –

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer at the Department

of Psychology and Pedagogy

Khmelnytskyi National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3086-5411>

e-mail: biduk.de@ukr.net

AXIOLOGICAL GUIDELINES FOR PROFESSIONAL TRAINING OF CHOREOGRAPHY TEACHERS

The article substantiates the relevance and expediency of increasing attention to the substantiation of axiological guidelines for the choreography teachers' professional training. The typology of modern values was analyzed and priority ones for forming in the process of professional training of choreography teachers were determined. It is noted that the professional training of choreography teachers is carried out in two directions: artistic and choreographic (training in the field of performing arts, choreography, teaching, methodical activities in the field of primary, professional, professional higher art education) and pedagogical and choreographic (training of choreography teachers for school and out-of-school education institutions). The scientific views regarding the definition of value orientations, which are included in the content and criteria of quality education, and its improvement in modern Ukrainian realities, have been studied. It is emphasized that the value orientations of the future choreography teachers are an internal component of their consciousness and self-awareness, which form the perspective of professional activity and a model of behavior. It is proposed to create a creative educational space in higher education institutions on the basis of pedagogical axiology, which will contribute to the development of a multifaceted palette of cognitive, behavioral,

worldview, emotional-sensual, motivational-value components of professional skill and creativity of future choreography teacher and therefore a holistic spiritual and professional «I» choreography teacher. It was concluded that a cluster of priority human, personal, pedagogical and artistic values serves as axiological guidelines for the development of content and procedural components for choreography teachers' professional education.

Key words: *professional training, choreography teacher, pedagogical education, choreography education, axiological orientations, values, value orientations, content.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процеси модернізації освіти на всіх рівнях супроводжуються переоцінкою цінностей, критичним осмисленням досвіду попередників, новим баченням розвитку суспільства в майбутньому. У процесі професійної підготовки у ЗВО майбутні фахівці, зокрема педагоги-хореографи, мають стати не лише реципієнтами знань та досвіду накопиченого попередніми поколіннями, а й дослідниками культурних цінностей освітнього та хореографічного процесу на засадах самостійного мислення та рефлексії.

Ціннісний вимір освіти передусім полягає в тому, що освіта є тим середовищем, де здобутки суспільства й культури поступово стають особистісним досвідом й цінностями тих, хто навчається. Завдання вищої школи спрямовані на організацію навчально-мисленнєвої діяльності майбутніх фахівців, яка потребує усвідомлення й оцінки реальних життєвих ситуацій та відображається у формуванні власного бачення в соціумі, професії, набутті та застосуванні на практиці певної системи цінностей та норм поведінки [1; 5].

Сучасні цінності у науковому дискурсі умовно поділяють на декілька груп: загальнолюдські (життя, добро, природа, щастя, справедливість, свобода, рівність, краса, здоров'я тощо); національні (національна ідея, рідна мова, традиції й звичаї, культура тощо); громадянські (права і обов'язки, толерантність, терпимість, повага до національних традицій, демократія, соціальна справедливість, етичність тощо); сімейні; особистісні (ініціативність, лідерство, активність, творчість, самореалізація, відповідальність, конкурентоздатність тощо); академічні та професійні.

Професійна підготовка педагогів-хореографів розглядається як освітньо-мистецький феномен, який сприяє їхньому професійному й особистісному становленню та розвитку, набуттю професійно важливих компетентностей і формуванню професійних цінностей у межах формальної, неформальної та інформальної освіти, що необхідні для виконання професійних функцій з огляду на специфіку хореографічного мистецтва. Професійна підготовка хореографів є цілісним, організованим освітнім процесом, спрямованим на формування творчо-активної особистості. Особливого значення набувають питання окреслення аксіологічних пріоритетів розвитку педагогічної та хореографічної освіти, визначення ціннісних орієнтирів, які закладаються у зміст та критерії якісної освіти, її вдосконалення в сучасних українських реаліях.

Мета статті: розкрити сутність аксіологічних вимірів професійної підготовки педагогів-хореографів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені досліджують різні філософсько-аксіологічні проблеми розвитку мистецтва й естетизації мистецької освіти (І. Зязюн, О. Комаровська, О. Рудницька, Н. Філіпчук та ін.); питання

взаємозв'язку культурології та хореографічної освіти (М. Вовк, С. Соломаха та ін.); важливі напрями психології мистецької творчості (Л. Виготський, Е. Помиткін, В. Рибалка та ін.); окремі аспекти творчого використання педагогічних інновацій у підготовці вчителів хореографії й керівників дитячих хореографічних об'єднань (Л. Андрощук, О. Бурля, С. Забрєдовський, Н. Миропольська та ін.); ціннісно-сміслові наукові підходи до підготовки фахівців (Р. Винничук, О. Дубасенюк, Д. Желанов, І. Мельничук та ін.) тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна підготовка педагогів-хореографів здійснюється за двома напрямками: мистецько-хореографічним (підготовка у сфері виконавського мистецтва, балетмейстерської, викладацької, методичної діяльності в галузі початкової, профільної, фахової передвищої мистецької освіти) та педагогічно-хореографічним (підготовка педагога-хореографа для організації навчання хореографії в закладах шкільної та позашкільної освіти).

Реалізація аксіологічної парадигми в системі педагогічної та хореографічної освіти спрямована на формування ціннісних орієнтацій майбутнього викладача хореографії у процесі професійної підготовки; розвиток поваги до людських цінностей, національних досягнень теорії і практики хореографічного мистецтва та освіти; розширення життєвого і професійного досвіду через ціннісне ставлення до світового мистецтва.

Хореографічне мистецтво – один із найкращих творчих виявів, що дають змогу пережити широку палітру емоцій та почуттів людини. Хореографічне мистецтво постійно розвивається, поглинає різноманіття танцювальних культур численних етносів. Хореографічне мистецтво найяскравіше запатентує усвідомленість необхідності мистецтва в житті й набуття естетичного досвіду педагогом-хореографом, що є специфічною програмою його соціальної поведінки. Хореографічне мистецтво слугує способом пізнання цінностей буття, отже, спонукає особистість дивитися на світ ціннісними категоріями.

На думку С. Соломахи, прогресивний розвиток мистецької освіти потребує комплексних досліджень щодо розвитку духовності особистості засобами мистецтва в контексті філософської, етичної, естетичної, психологічної, педагогічної, культурологічної думки на основі глибокого вивчення й осмислення складників національної історії та культури, що зберігають свою націєтворчу й загальнолюдську цінність. За висловом дослідниці, необхідно розширювати філософсько-світоглядні позиції особистості, які становлять підґрунтя для формування методологічної культури, естетичного бачення художньої картини світу викладачів мистецьких дисциплін. Практичну цінність має розроблений дослідницею практикум «Мистецько-педагогічна майстерня:

аксіологія мистецтва», мета якого полягає у формуванні особистісного художнього світовідчуття в процесі сприйняття, оцінювання й інтерпретації високохудожніх творів мистецтва розвитку художнього мислення, світогляду, художнього смаку, мистецької рефлексії на засадах співтворчості та співпраці [8].

Надзвичайно актуальними є роздуми видатного українського вченого-філософа І. Зязюна про естетичні засади розвитку особистості, взаємозв'язок емоцій із потребами, мотивами й життєвими сенсами людини, сутність понять «емоційна креативність» та «емоційний інтелект», формування фахівця «іформологічної культури» [4].

Формування нових цілей і цінностей у процесі підготовки майбутніх викладачів хореографії орієнтовано на поглиблення їхнього загальнокультурного та творчого розвитку. У цьому контексті слушною є думка О. Рудницької, що «культура завжди залишається скарбницею досвіду, яку люди постійно збагачують. Кожний індивід живе і діє в умовах культури, а культура наповнює собою індивіда» [6, с. 110–111; 7].

Підтримуємо погляди дослідників, що формування загальнолюдських цінностей пов'язане із розвитком суспільства, зокрема соціальних, політичних, економічних відносин у суспільстві. Обираючи пріоритетні цінності, педагог-хореограф формує та визначає перспективну стратегію і тактику його професійної діяльності. Цінності професійної підготовки педагогів-хореографів викристалізуються із запитів масової культури, хореографічного мистецтва, педагогічної освіти тощо.

На переконання австралійського філософа В. Франкла, цінності особистості неможливо сформувати через зміст навчального предмета або на основі використання інноваційних методів і технологій навчання, оскільки ціннісні орієнтації є відносно стійкою системою, які виражаються у здатності до цілісного переживання, усвідомлення явища або предмета й здійснення вибіркової оцінної діяльності [9].

Американські психологи Л. Алмейда, Д. Браун, Р. Крейс визначають цінності як когнітивні структури, які є стимулом для саморефлексії самооцінки та оцінки інших, що сприяє досягненню поставлених цілей. Дослідження дало змогу виокремити три групи цінностей у моделі професійної підготовки майбутніх фахівців: культурні (суспільні відносини, час, відношення до природи, діяльності та самоконтролю); професійні (цінності, які людина реалізує в процесі виконання професійної діяльності, та ті, які вона отримує в процесі професійної підготовки, розуміння значення результатів професійної діяльності для суспільства) та життєві (цінності, яких людина дотримується та реалізує в повсякденному житті у сім'ї, на роботі, серед друзів, у взаємовідносинах з оточуючим соціумом тощо) [10].

Вагоме місце в процесі становлення особистості майбутнього педагога-хореографа посідає такий компонент професійної компетентності, як балетмейстерські уміння, рівень розвитку яких

характеризує ступінь підготовленості до ефективної роботи в освітніх закладах різного спрямування. Це спонукає до необхідності розвитку у здобувачів ціннісного ставлення до творів хореографічного мистецтва, сприймання й розуміння художніх образів, індивідуального стилю культуротворчості, потреби в духовному самовираженні, ініціативності та самостійності, власного стилю творчості, оригінальності мислення.

Розглядаючи ціннісні орієнтири розвитку педагогічної освіти, слушною є думка відомої української вченої О. Дубасенюк, що «професійна підготовка з погляду педагогічної аксіології – неперервний процес набуття та привласнення особистістю морально-ціннісних імперативів, що становлять ядро й підґрунтя професіоналізму» [2, с. 308].

Розвиток професійної майстерності педагога-хореографа передбачає формування його професійних орієнтацій та позитивного ставлення до самоосвіти. Цього можна досягнути завдяки створенню творчої атмосфери на заняттях, що побудовані на принципах педагогічної взаємодії, співтворчості, індивідуалізації та диференціації, педагогічної рефлексії. Розроблення та удосконалення змісту підготовки майбутніх викладачів хореографії також доцільно здійснювати на засадах аксіологічного підходу. Це сприятиме професійному становленню особистості, її самоідентифікації, що відображається на ментальних, емоційних та поведінкових характеристиках. Ціннісні орієнтації майбутнього педагога-хореографа – це внутрішній компонент його свідомості й самосвідомості, які формують перспективу професійної діяльності та модель поведінки.

Сукупність особистісних і професійних цінностей визначає процес саморозвитку педагога-хореографа на різних етапах особистісного та професійного становлення. Професійні цінності є основою вибору кар'єри, розширюючи водночас спектр особистісних цінностей. Очевидно, що професійні цінності певною мірою є узагальненими характеристиками для професії, проте розуміння соціальної значущості професії та рівень задоволення нею можуть бути різними для кожної особистості, оскільки цінності є індивідуальними та суб'єктивними.

Вважаємо, що зміст підготовки майбутніх викладачів хореографії варто структурувати на набуття здобувачами кластеру професійних цінностей прогностичного характеру, які стануть орієнтирами для професійної діяльності в межах тривалого періоду. Особистісні та професійні цінності впливають на можливі шляхи і способи саморозвитку особистості, формуючи цілі та внутрішню програму реалізації людини у професії та міжособистісному спілкуванні.

На нашу думку, створення у закладах вищої освіти креативного освітнього простору на засадах педагогічної аксіології сприятиме формуванню багатогранної палітри когнітивних, поведінкових, світоглядних, емоційно-чуттєвих, мотиваційно-ціннісних компонентів професійної майстерності та творчості майбутніх педагогів-хореографів, а відтак

цілісного духовного та професійного «Я» педагога-хореографа.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, цінності та професійно-ціннісні орієнтації особистості педагога-хореографа становлять його цілісність, водночас формують його внутрішній досвід, слугують мотиваційними орієнтирами та вимірами професійної діяльності. Аксиологічними орієнтирами формування змістового та процесуального складників професійної підготовки педагогів-хореографів слугує кластер пріоритетних загальнолюдських, особистісних, педагогічних та мистецьких цінностей. Відтак аксиологічний вимір педагогічно-хореографічної освіти є прогностичною тенденцією її розвитку, сприятиме підвищенню якості професійної підготовки педагогів-хореографів, а також освітніх хореографічних послуг.

Перспективами подальших пошуків окреслено обґрунтування доцільності та актуальності використання професіографічного підходу у професійній підготовці педагогів-хореографів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Винничук Р. В. Аксиологічний та культурологічний підходи як аспекти методології сучасної підготовки фахівців у вищій школі. *Молодий вчений*. 2018. №2 (54). С. 93–96.
2. Дубасенюк О. А. Ціннісно-сміслові наукові підходи, що відображають феномен толерантності. *Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: зб. матер. Міжнарод. наук. теоретич. конф. (1-2 жовтня 2015 р.) / редкол. П.Ю. Саух [та ін.]*. Житомир: Вид-во Евенко О.О., 2015. С. 305–309.
3. Желанов Д. В. Ціннісний компонент змісту університетської освіти в Норвегії та в Україні: порівняльний аналіз : дис. ... д-ра філософії : 011 – освітні, пед. науки. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2021. 288 с. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/9508>
4. Зязюн, І. Естетичні засади розвитку особистості. В Н. Г. Ничкало (Ред.), *Мистецтво у розвитку особистості* (с. 14–36). Чернівці: Зелена Буковина. 2006.
5. Мельничук І. М. Філософсько-методологічний аналіз аксиологічного підходу в системі вищої освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. 2012. №3. С. 18–27
6. Рудницька О. Культуровідповідність мистецької освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монограф. зб. ст. Київ, 2000. С. 108–133.*
7. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. [Pedagogy: general and artistic]. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2005.
8. Соломаха С. Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми та перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2018. 17. С. 185–188.
9. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Пер. з англ. О. Замойська. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 159 с.
10. Brown D., Crace R. K., Almeida L. A culturally sensitive, values-based approach to career counseling. *Foundations of mental health counseling*. 2006. С. 144–171.

REFERENCES

1. Vynnychuk, R. V. (2018). Axiological and cultural approaches as aspects of the methodology of modern training of specialists in higher education]. *Molodyi vchenyi*. №2 (54). S. 93–96. [in Ukrainian]
2. Dubaseniuk, O. A. (2015). Tsinnisno-smyslovi naukovi pidkhody, shcho vidobrazhaiut fenomen tolerantnosti. [Value-meaning scientific approaches reflecting the phenomenon of tolerance]. *Tolerantnist yak sotsiohumanitarna problema suchasnosti: zb. mater. Mizhnarod. nauk. teoretich. konf. (1-2 zhovtnia 2015 r.) / redkol. P.Iu. Saukh [ta in.]*. Zhytomyr: Vyd-vo Evenok O.O., S. 305–309. [in Ukrainian]
3. Zhelanov, D. V. (2021). Tsinnisnyi komponent zmistu universytetskoï osvity v Norvehii ta v Ukraini: porivnialnyi analiz [The value component of the content of university education in Norway and Ukraine: a comparative analysis]: dys. ... d-ra filosofii : 011 – osvritni, ped. nauky. Kharkiv. nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody. Kharkiv, 288 s. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/9508> [in Ukrainian]
4. Ziazun, I. (2006). Estetychni zasady rozvytku osobystosti. [Aesthetic principles of personality development]. V N. H. Nychkalo (Red.), *Mystetstvo u rozvytku osobystosti* (s. 14–36). Chernivtsi: Zelena Bukovyna. [in Ukrainian]
5. Melnychuk, I. M. (2012). Filosofska-metodolohichni analiz aksiolohichnoho pidkhodu v systemi vyshchoï osvity. [Philosophical and methodological analysis of the axiological approach in the system of higher education]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohichni nauky*. №3. S. 18–27. [in Ukrainian]
6. Rudnytska, O. (2000). Kulturovidpovidnist mystetskoï osvity. *Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy: monograf. zb. st. Kyiv*, S. 108–133. [in Ukrainian]
7. Rudnytska, O. P. (2005). Pedahohika: zahalna ta mystetska. *Ternopil: Navchalna knyha. Bohdan*. [in Ukrainian]
8. Solomakha, S. (2018). Teoretyko-metodolohichni aspekty mystetskoï osvity: zdobutky, problemy ta perspektyvy. [Theoretical and methodological aspects of art education: achievements, problems and prospects]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii* 17. S. 185–188. [in Ukrainian]
9. Frankl, V. (2018). *Liudyna v poshukakh spravzhnoho sensu. Psykholoh u kontstabori*. [Man in search of true meaning. A psychologist in a concentration camp]. Per. z anhli. O. Zamoiska. Kharkiv: Klub Simeinoho Dozvillia, 159 s. [in Ukrainian]
10. Brown, D., Crace, R. K., Almeida, L. A. (2006). Culturally sensitive, values-based approach to career counseling. *Foundations of mental health counseling*. S. 144–171. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БІДЮК Дмитро Євгенійович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та педагогіки, Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси: професійна підготовка педагогів-хореографів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BIDYUK Dmytro Yevheniiiovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Psychology and Pedagogy, Khmelnytskyi National University.

Scientific interests: professional training of teachers-choreographers.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2024 р.

УДК 51(072)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-113-118

БОТУЗОВА Юлія Володимирівна –

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри математики та цифрових технологій
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1313-0010>
e-mail: vassalatii@gmail.com

ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІЙ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЗАКОРДОНОМ І В УКРАЇНІ

Стаття присвячена порівнянню підходів до вивчення функцій та їх властивостей закордоном і в Україні, зокрема у 7 класі школи. Автором проаналізовано модельні навчальні програми з математики для ЗЗСО в Україні та за кордоном. Проведено дослідження змісту підручників та посібників з математики, з фокусом на порівнянні теоретичного матеріалу за темою «Функції», а також на аналізі завдань, що стосуються даної тематики. У результаті порівняння навчальних програм було встановлено їхню взаємну подібність як за змістом, так і за очікуваними результатами навчання. Однак виявлено певні розбіжності у задачному ряді, який пропонується в підручниках у темі «Функції». Автор презентує декілька задач із закордонних підручників, демонструючи їх практичну орієнтованість, а також зосередженість на формуванні в учнів уявлень про функції як моделі реальних процесів. Показується деяка відмінність у змісті навчання, зокрема вивчення закордоном таких понять як «дискретна» та «неперервна» функція у 7 класі, а також «швидкість зміни функції». Зважаючи на результати українських учнів з математики у Міжнародному порівняльному дослідженні PISA, під час якого в учасників тестування були виявлені труднощі в обґрунтуванні власної думки та підтримці її математичними розрахунками, виявленні закономірностей та формулюванні узагальнених відповідей, учителям рекомендовано використовувати задачі, спрямовані на розвиток у учнів навичок бачення математики навколо себе, вміння математичного моделювання та обґрунтування власних міркувань з використанням розрахунків чи аналізу даних. Задачі, представлені у статті, спрямовані на формування в учнів логічного мислення, вміння формулювати висновки та здійснювати узагальнення – загалом на розвиток їхньої математичної грамотності. Автор зазначає, що варто продовжувати роботу над оновленням змісту навчально-методичних матеріалів з математики, щоб наші учні змогли демонструвати високий рівень математичної грамотності на міжнародному рівні.

Ключові слова: методика навчання математики, навчальні програми з математики, функції, порівняння методичних підходів, PISA.

BOTUZOVA Yuliia Volodymyrivna –

doctor of pedagogical sciences, associate professor,
associate professor of the Department of Mathematics
and Digital Technologies

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1313-0010>

e-mail: vassalati@gmail.com

COMPARISON OF APPROACHES TO THE STUDY OF FUNCTIONS AND THEIR PROPERTIES ABROAD AND IN UKRAINE

The article is devoted to a comparison of approaches to the study of functions and their properties abroad and in Ukraine, in particular in the 7th grade of school. The author analyzed model curricula in mathematics for school students in Ukraine and abroad. A study of the content of mathematics textbooks and manuals was conducted. Emphasis was placed on the comparison of theoretical material on the topic «Functions», as well as on the analysis of tasks related to this topic. As a result of the comparison of curricula, their mutual similarity was established both in terms of content and expected learning outcomes. However, certain discrepancies were found in the series of problems offered in the textbooks in the «Function» topic. The author presents several problems from foreign textbooks, demonstrating their practical orientation, as well as their focus on forming students' ideas about functions as models of real processes. Some difference in the content of education is shown, in particular, the study abroad of such concepts as «discrete» and «continuous» function, «rate of change of the function» in the 7th grade. The results of Ukrainian students in mathematics in the PISA international comparative study showed that test participants had difficulties in justifying their own opinion and supporting it with mathematical calculations, identifying patterns and formulating generalized answers. Therefore, teachers are recommended to use tasks aimed at developing students' skills in seeing mathematics around them, mathematical modeling skills, and substantiating their own reasoning using calculations or data analysis. The tasks presented in the article are aimed at forming students' logical thinking, the ability to formulate conclusions and make generalizations, that is, in general, at the development of their mathematical literacy. The author notes that it is worth continuing work on updating the content of educational and methodological materials in mathematics so that our students can demonstrate a high level of mathematical literacy at the international level.

Key words: methods of teaching mathematics, mathematics curricula, functions, comparison of methodological approaches, PISA.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Реформа «Нова українська школа» невпинно крокує вперед. Зокрема, у 2023-2024 н.р. її пілотують уже 7 класи. Саме у 7 класі за державним стандартом базової середньої освіти [4], який набув чинності 1 вересня 2022 року, розпочинається цикл базового предметного навчання (7-9 класи). А для викладання математики в школі це означає перехід до вивчення двох окремих шкільних предметів: алгебри та геометрії. Хоча наразі вже є рекомендовані Міністерством освіти і науки України [5] альтернативні модельні навчальні програми для 7-9 класів, які пропонують як вивчення окремих предметів «Алгебра» та «Геометрія» (автори: Бурда М.І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В.; Істер О.С.; Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А., Пихтар М.П., Рубльов Б.В., Семенов В.В., Якір М.С.; Білянina О.Я., Білянin Г.І., Семчук А.Р., Ілащук О.Г., Мар'ячук О.Т., Рябий С.І.), так й інтегрованого курсу «Математика» (автори:

Василишин М.С., Милянuk А.І., Працьовитий М.В., Простакова Ю.С., Шкoльний О.В.; Істер О.С.).

Зміст шкільної математичної освіти структурується за змістовими лініями, однією з яких є змістова лінія «Функції». Вона пронизує весь курс алгебри 7-9 класу та розвивається у тісному зв'язку зі змістовою лінією «Рівняння та нерівності». Пропедевтика вивчення функцій розпочинається у 6 класі, а із фундаментальним поняттям «функція» учні знайомляться у 7 класі. Навчальний матеріал має бути спрямований на формування в учнів знань про функції як найважливіші математичні моделі для опису та дослідження реальних процесів та явищ, адже одним із обов'язкових результатів навчання математичної освітньої галузі за чинним державним стандартом [4] є: моделювання процесів і ситуацій, розроблення стратегій, планів дій для розв'язання проблемних ситуацій.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Через повномасштабне російське

вторгнення в Україну 2022 року значна кількість здобувачів освіти вимушено полишила батьківщину, перемістившись закордон. Деякі учні повністю перейшли на навчання у місцеві школи, але частина з них продовжує паралельно здобувати освіти і в українських школах, звісно дистанційно. Спілкування з такими учнями та їх батьками дозволило дізнатися про системи освіти в інших країнах та, в певній мірі, порівняти їх з українською, зокрема за змістом математичної освіти. Українські учні, що перейшли до закордонних шкіл часто висловлюють думку, що математика там простіша порівняно з нашою. З цим твердженням можна погодитися, або не погодитися лише детально дослідивши. Єдине, що можна точно стверджувати, що методичні підходи до вивчення математики закордоном дещо інші та різняться від країни до країни. Тож **метою цієї статті** є спроба порівняти методичні підходи до вивчення математики закордоном і в Україні на прикладі розгляду теми «Функції та їх властивості» та зробити відповідні висновки.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися наступні теоретичні методи: аналіз модельних навчальних програм з математики для ЗЗСО України та закордонних освітніх програми з математики. Вивчався зміст підручників та посібників з математики, зокрема порівнювався теоретичний навчальний матеріал з теми «Функції та їх властивості», а також задачний ряд за цією ж тематикою. Крім того були використані методи наукового пізнання, зокрема систематизація та узагальнення під час узагальнення власного та передового педагогічного досвіду викладання математики у 7 класі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показує детальне вивчення та співставлення альтернативних модельних навчальних програм з математики для ЗЗСО, пропонується зміст теми «Функції» у 7 класі передбачає вивчення таких понять: функціональна залежність між величинами як математична модель реальних процесів, функція, область визначення та область значень функції, способи задання функцій, графік функції, лінійна функція, її графік та властивості, лінійна функція як математична модель реальних процесів. При цьому очікуваними результатами навчання учнів будуть сформовані вміння та навички застосування вивчених означень, властивостей та правил у практичних ситуаціях, які передбачають: знаходження області визначення та області значень функції; знаходження значення функції за даним аргументом і навпаки, коли функція задана різними способами (графічно, аналітично, таблично, описово); побудову графіка лінійної функції; визначення окремих характеристик функцій, таких як: додатні/від'ємні значення, нулі функції.

Закордоном, наприклад у США, у 7 класі розпочинається вивчення курсу «Pre-algebra» [3], завданням якого є – підготувати учнів до вивчення алгебри. Зазвичай алгебру вивчають у 8-9 класі. Як проміжний етап після арифметики, pre-algebra допомагає студентам подолати певні концептуальні бар'єри. Зокрема, у темі «Функції» розглядаються поняття: функція, область визначення та область

значень функції, графік функції, способи задання функцій, лінійна функція та її властивості. Застосувавши свої знання, учні можуть побудувати функцію, змодельовавши лінійну залежність між двома величинами; визначити зміни та початкове значення функції за описом зв'язку, або за двома точками, прочитавши їх з таблиці чи графіка; інтерпретувати швидкість зміни та початкове значення лінійної функції з точки зору ситуації, яку вона моделює; якісно описати функціональний зв'язок між двома величинами, аналізуючи графік (спадання, зростання функції, лінійна чи нелінійна функція); побудувати схематично графік, який демонструє властивості функції, описаної словесно.

Як показує порівняння навчальних програм, і за змістом, і за очікуваними результатами навчання, вони є співставними. Але, як виявляється, є певні відмінності у задачному ряді, який пропонується у підручниках для опанування теми «Функції».

Порівняно нещодавно в Україні започаткована практика вибору підручників та їх значна варіативність. Що ж до закордонних практик, то там варіативність набагато ширша – кожна окрема взята школа може працювати за власним підручником, – тому проаналізувати їх усі, хоча б частково, практично неможливо. Але знайомство хоча б з кількома іноземними підручниками та задачами, які в них пропонуються, дозволить зробити висновки про відмінності методичних підходів. Так, однією з характерних особливостей, якою вирізняються американські підручники з математики – це практико-орієнтованість та зв'язок із життям (real-world links/examples). Наведемо декілька конкретних прикладів.

Під час вивчення графіків функцій у підручниках [1], [2] розглядаються поняття «точки перетину з осями координат» («x-intercept», «y-intercept»), нулі функції та проміжки знакосталості («function is positive/negative» – ці властивості вивчаються у 9 класі за українською програмою). Учні пропонуються задачі на засвоєння зазначених вище понять.

Задача 1. Використовуйте графік, щоб встановити точки перетину з осями координат, а також опишіть, де функція додатна/від'ємна (рис. 1.).

Точки перетину з віссю Ox _____ та _____.

Точка перетину з віссю Oy _____.

Функція додатна: коли _____ та коли _____.

Функція від'ємна: x знаходиться між _____ та _____.

Учень має заповнити пропуски, прочитавши вказані властивості функції за графіком. Варто зауважити, що проміжки знакосталості учні прописують за допомогою нерівностей, наприклад у задачі 1: «функція додатна: коли $x < -2$ та $x > 3$ », адже числові проміжки вивчаються дещо пізніше.

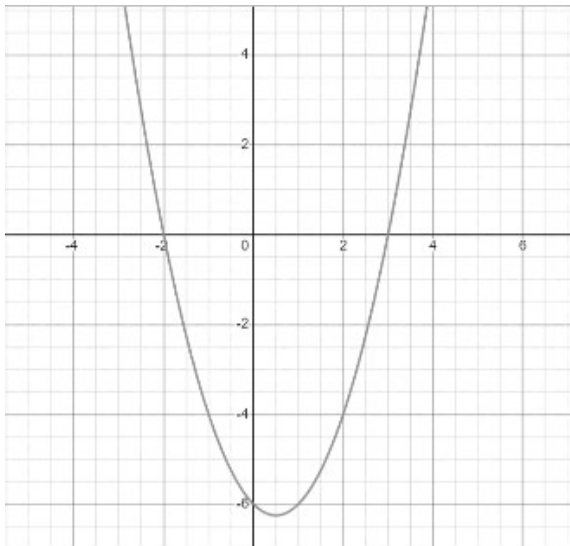


Рис. 1. Графік функції до задачі 1

Після задач на засвоєння основних понять теми, учням пропонуються завдання на інтерпретацію цих понять у задачах практичного змісту.

Задача 2. СПОРТ. Графік (рис. 2) демонструє висоту м'яча кожної секунди x , коли він перебуває у повітрі. Використовуючи графік, встановіть точки перетину з осями координат та проміжки знакосталості функції. Інтерпретуйте отримані значення у контексті описаної ситуації.

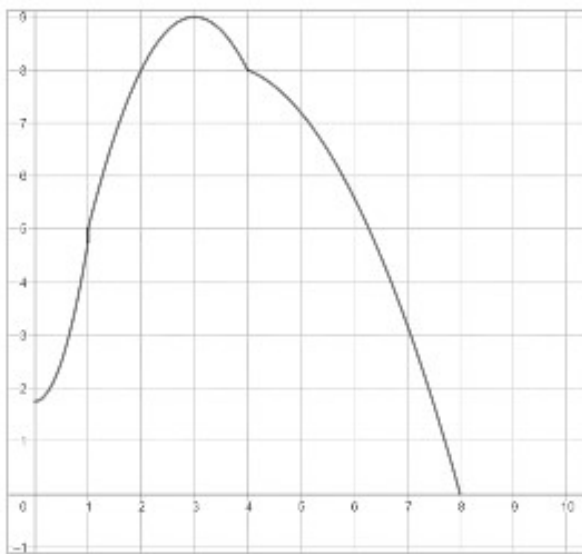


Рис. 2. Графік до задачі 2

Точка перетину з віссю Ox _____. Це означає, що м'яч впаде на підлогу після _____ секунд польоту.

Точка перетину з віссю Oy _____. Це означає, що в момент часу _____ секунд, м'яч знаходився на висоті _____ метри.

Функція додатна, коли x знаходиться між _____ та _____, що означає: м'яч був у польоті впродовж _____ секунд.

Як бачимо, завдання потребує знання учнями основних властивостей функцій, вміння зчитувати ці властивості з графіка функції, а також формує уявлення учнів про функції як моделі реальних процесів. Аналогічні завдання формулюються і коли функція задана таблично.

Задача 3. ОБІД У ШКОЛІ. На початку семестру у Вікторії на рахунку банківської картки,

Дні	Рахунок
x	y
0	1350
2	1260
5	1125
10	900
15	675
30	0

якою вона розраховується за обіди у школі було 1350 грн. Кожного дня вона витрачає 45 грн, щоб пообідати. Таблиця показує функцію залежності кількості грошей, що залишаються на рахунку від кількості днів, коли вона купувала обід.

Частина А. Знайдіть точки перетину з осями координат.

Точка перетину з віссю Ox там, де $y=_____$, тому на осі Ox знаходиться точка _____. Точка перетину з віссю Oy там, де $x=_____$, тому на осі Oy знаходиться точка _____.

Частина Б.

Точка перетину з віссю Ox означає, що після купівлі обідів впродовж _____ днів у Вікторії залишилось _____ грн на рахунку, або дівчинці необхідно _____ днів, щоб витратити усі гроші з рахунку на обіді.

Точка перетину з віссю Oy означає, що на рахунку у дівчинки було _____ грн після купівлі обідів _____ днів, або на початку семестру баланс її картки був _____ грн.

Зазначимо також, що на цьому етапі навчання учні вивчають поняття дискретної та неперервної функції (discrete and continuous function), про що немає згадки у навчальній програмі української школи. Зокрема, у задачах 1 та 2 функції неперервні, а у задачі 3 – функція дискретна, адже значення, які приймає незалежна змінна x можуть бути лише цілими, бо позначають кількість днів. У межах курсу pre-algebra, який відзначається своєю інтегрованістю, можливий розгляд властивостей симетрії графіків функції. При чому симетрія, яку досліджують з учнями не обов'язково лише відносно осі ординат чи початку координат, що характерно для парних та непарних функцій відповідно, а й відносно довільних прямих $x=a$.

Звісно, представлені задачі 1-3 з пропусками – це задачі початкового рівня складності, коли учні вивчають алгоритм дій, навчаються інтерпретувати математичні моделі. У підручнику [2] після найпростіших задач пропонуються аналогічні, але вже без пропусків, а також задачі підвищеного рівня складності (high-order thinking skills), в яких необхідно здійснити аналіз, описати алгоритм, проявити наполегливість або творчість. До прикладу: **Задача 4.** Опишіть реальний процес, математичною моделлю якого могла б бути функція $y=400-15x$.

Подібні до представлених вище задач завдання можна знайти у збірнику К-задач, авторства

Н. Тарасенкова, І. Богатирьова, О. Коломієць, З. Сердюк, В. Терещенко [7].

Виникає питання, чому у сучасних українських підручниках відсутні такі завдання? Відповідь на нього очевидна – це обсяг завдання. Насичення підручника такими завданнями автоматично зробить його «непідйомним». Повертаючись до американських підручників, зазначимо, що вони мають формат А4 та більше 500 сторінок (у підручнику [1] 810 стор.).

Зацікавлює також підхід до вивчення лінійної функції. На початковому етапі учням пропонують наступні завдання:

Задача 5. Побудуйте $y=0,25x-1$, склавши таблицю.

Крок 1. Заповніть таблицю.

Крок 2. Знайдіть значення y .

Крок 3. Побудуйте впорядковані пари (x, y) у системі координат та з'єднайте їх прямою.

x	$0,25x-1$	y	(x,y)
-8	$0,25 \cdot (-8) - 1$	-3	$(-8, -3)$
-4			
0			
4			
8			

Так виглядають задачі початкового рівня складності. При цьому здобувачі освіти знайомляться із прямими виду $y=kx+b$, $y=a$, $x=a$ і для їх побудови обчислюють щоразу не менше 3-5 точок.

На наступному етапі, враховуючи, що учні вже знайомі з поняттям «точки перетину з осями координат» та вміють їх знаходити, розглядається можливість побудови лінійної функції за лише двома точками, які знаходяться на осях координат.

Що якісно вирізняє підходи до вивчення лінійної функції, це розгляд у закордонних програмах понять: «швидкість зміни лінійної функції» (rate of change) та «нахил лінії» (slope of a line). Хоча в програмі української школи і визначається коефіцієнт k нахилу прямої $y=kx+b$, але тут окреслимо саме відмінності методичних підходів.

Означення: швидкість зміни (rate of change) – це швидкість, яка описує, як одна величина змінюється по відношенню до іншої величини. Якщо x є незалежною змінною, а y є залежною змінною, то: .

Кількість муки x (стаканів)	Кекси y
2	15
4	30
6	45

Означення: нахил прямої (slope of a line) – це швидкість зміни координат по осі ординат у відношенні до зміни координат по осі абсцис для

точок на прямій. Нахил k для неперпендикулярної прямої, яка проходить через 2 точки: та знаходиться за формулою (приклад обчислення на рис. 3).

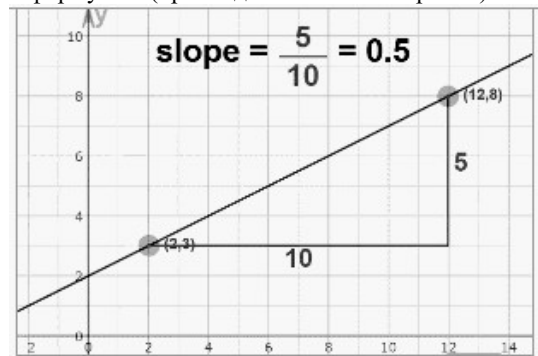


Рис. 3. Приклад обчислення нахилу прямої за двома точками

Застосування знань щодо нахилу прямої також пропонується на прикладах із реального життя.

Задача 7. ДОРОЖНІ ЗНАКИ. Обабіч дороги розташований дорожній знак «Крутий підйом» (рис. 4), який попереджує водіїв, що попереду в них на шляху буде підйом. Який нахил підйому, зображеного на рис. 4?



Рис. 4. Дорожній знак «Крутий підйом»

Для розв'язання задачі, учні згадують поняття «відсоток» і записують .

Звернемо увагу також на те, що після вивчення лінійної функції та її властивостей за підручником [2] у 7 класі розглядається арифметична прогресія. При цьому учням демонструються спільні властивості лінійної функції та арифметичної прогресії, зокрема за допомогою таблиць значень. Вивчення арифметичної прогресії у 7 класі обмежується лише означенням, формулою загального члена та, звісно, застосуваннями у реальному житті.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Здійснений огляд, аналіз та порівняння українських та закордонних методичних підходів до вивчення теми «Функції» у 7 класі демонструє їхню практично спільну змістову складову та значну відмінність у задачній наповненості. Звертаючись до результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA, яке було вже двічі проведене в Україні – 2018 та 2022 року, а саме до виявлених проблем українського 15-річного учнівства в галузі математики, маємо встановлені у здобувачів освіти утруднення в обґрунтуванні власної думки й підкріпленні її відповіді математичними розрахунками. У національному звіті PISA-2022 [6] здійснено висновки, що учасники тестування в більшості ігнорували вимогу пояснити процес отримання відповіді, найчастіше наводили конкретні приклади

замість того, щоб виявити закономірності та дати узагальнену відповідь. Звітом [6] надається рекомендація учителям: «приділити увагу розвитку вмінь учнів бачити математику навколо себе, розвивати навички математичного моделювання, відпрацьовувати навички обґрунтовувати, доводити, аргументувати, пояснювати власні міркування, спираючись на розрахунки чи аналіз наведених даних, а також урізноманітнювати навчальну діяльність на заняттях з математики, використовуючи спеціальні навчальні комп'ютерні програми». Задачі, представлені на розгляд у цій статті, зорієнтовані саме на те, щоб навчити учнів міркувати, робити висновки та узагальнення, бачити математику навколо себе. Тож розпочату в Рік математики (2020 р.) роботу над оновленням змісту навчально-методичних матеріалів з математики слід продовжувати, щоб наші учні демонстрували високий рівень своєї математичної грамотності на міжнародному рівні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Carter J.A., Cuevas G.J., Day R., Malliy C. Tennessee Math Connects. 2012.
2. Reveal Algebra. Volume 1. Mc Graw Hill Education. 2020.
3. Sabo J.M. Pre-Algebra Curriculum (8th grade and Advanced 7th). Readington Township Public Schools. Whitehouse Station, NJ 08889.
4. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>. (дата звернення: 12.01.2023 р.).
5. Наказ МОН України «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти» від 24.07.2023 р. №883. URL: <https://drive.google.com/file/d/1M98fp0IQU54nfFyBav1Y87CLTCNZ6KJ/view>. (дата звернення: 12.01.2023 р.).
6. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / кол. авт.: Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін. Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с.
7. Тарасенкова Н.А., Богатирьова І.М., Коломієць О.М., Сердюк З.О., Терещенко В.А. Формування предметних компетентностей. Алгебра. 7 клас. Збірник К-задач. Київ: Орion, 2016.

REFERENCES

1. Carter, J.A., Cuevas, G.J., Dau, R., Malliy, S. (2012). Tennessee Math Connects. [in English]
2. Reveal Algebra. Volume 1. Ms Graw Hill Edusation. 2020. [in English]
3. Sabo, J.M. (2020) Pre-Algebra Curriculum (8th grade and Advanced 7th). Readington Township Public Schools. Whitehouse Station, NJ 08889. [in English]
4. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.09.2020 r. № 898. [State standard of basic secondary education]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>. [in Ukrainian]
5. Nakaz MON Ukrainy «Pro nadannia hryfa «Rekomendovano Ministerstvom osvity i nauky Ukrainy» modelnym navchalnym prohramam dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity» vid 24.07.2023 r. №883. [Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine "On granting the seal "Recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine" to model curricula for general secondary education institutions] URL: <https://drive.google.com/file/d/1M98fp0IQU54nfFyBav1Y87CLTCNZ6KJ/view>. [in Ukrainian]
6. Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2022. [National report on the results of the international study of the quality of education PISA-2022]. Ukrainskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity. Kyiv, 2023. [in Ukrainian]
7. Tarasenkova, N. A., Bohatyrova, I. M., Kolomiets, O. M., Serdiuk, Z. O., Tereshchenko, V.A. (2016). Formuvannia predmetnykh kompetentnosti. Algebra. 7 klas. Zbirnyk K-zadach. [Formation of subject competences. Algebra. 7th grade. Collection of K-problems]. Kyiv: Orion. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БОТУЗОВА Юлія Володимирівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики та цифрових технологій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.
Наукові інтереси: методика навчання математики, дистанційне навчання, використання ІКТ в освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BOTUZOVA Yuliia Volodymyrivna – doctor of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of the Department of Mathematics and Digital Technologies Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.
Scientific interests: methods of teaching mathematics, distance learning, using ICT in the education.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 378.147:[37.016:004.9]

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-118-122

ВЕРБІВСЬКИЙ Дмитрій Сергійович –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5238-1189>
 e-mail: d_verbovskiy@ukr.net

**РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ
 МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ**

В сучасному світі комп'ютери та Інтернет стали невід'ємною частиною нашого життя, а також відображають сучасні вимоги до ринку праці. Тому студенти повинні мати навички та знання в галузі інформатики, щоб бути успішними і конкурентоспроможними в сучасному світі. Однією з головних умов досягнення цього є залучення в процес підготовки студентів інноваційних технологій.

Незважаючи на значну увагу наукової спільноти до питання впровадження інноваційних технологій в освітній процес закладів вищої освіти, питання ефективного поєднання цифрових, комп'ютерних та педагогічних технологій в підготовці майбутніх вчителів інформатики потребує додаткового вивчення та аналізу.

Метою статті є з'ясування ролі інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів інформатики та визначення особливостей їх застосування.

З цією метою було застосовано такі теоретичні та емпіричні методи дослідження: системний аналіз педагогічної та наукової-методичної літератури; порівняння та синтез теоретичних положень, викладених у навчальній літературі; узагальнення педагогічного досвіду з проблеми.

Інтерактивні навчальні платформи та онлайн-курси є однією з найпопулярніших і ефективних інноваційних технологій в освіті. Вони пропонують студентам нові можливості для навчання та доступу до знань, структурований та організований підхід до навчання, включають курси з різних предметів. Це дозволяє вивчати матеріал у своєму власному темпі, повторювати складні теми та ставити запитання.

Використання інноваційних технологій у навчанні інформатики дозволяє забезпечити доступ до великого обсягу інформації та матеріалів, що дозволяє вивчати більш глибокі та сучасні теми. Це у свою чергу сприяє розвитку критичного мислення та творчих навичок у студентів.

Крім того, інноваційні технології дозволяють створити середовище співробітництва та обміну ідеями між студентами та викладачами. Це допомагає стимулювати творче мислення, розвивати комунікативні навички та дозволяє студентам навчатися один у одного.

Ключові слова: інноваційні технології, інтерактивні навчальні платформи, онлайн-курси, підготовці майбутніх учителів інформатики.

VERBIVSKYI Dmytrii Serhiyovych –

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Computer Science and Information Technology
Zhytomyr Ivan Franko State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5238-1189>
e-mail: d_verbovskiy@ukr.net

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES APPLICATION IN THE TRAINING OF PROSPECTIVE COMPUTER SCIENCE TEACHERS

In today's world, computers and the Internet have become an integral part of our lives and also reflect the modern requirements of the labor market. Therefore, students must have skills and knowledge in the field of computer science to be successful and competitive in today's world. One of the main conditions for achieving this is the involvement of innovative technologies in the process of training students.

Despite the significant attention of the scientific community to the issue of introducing innovative technologies into the educational process of higher education institutions, the issue of an effective combination of digital, computer and pedagogical technologies in the training of future informatics teachers requires additional study and analysis.

The purpose of the article is to clarify the role of innovative technologies in the training of future computer science teachers and to determine the specifics of their application.

For this purpose, the following theoretical and empirical research methods were applied: systematic analysis of pedagogical and scientific-methodical literature; comparison and synthesis of theoretical provisions presented in educational literature; generalization of pedagogical experience on the problem.

Interactive learning platforms and online courses are one of the most popular and effective innovative technologies in education. They offer students new opportunities for learning and access to knowledge, a structured and organized approach to learning, and include courses in various subjects. This allows you to study the material at your own pace, repeat difficult topics and ask questions.

The use of innovative technologies in the teaching of informatics allows access to a large amount of information and materials, which allows studying more in-depth and modern topics. This, in turn, contributes to the development of critical thinking and creative skills in students.

In addition, innovative technologies allow creating an environment of cooperation and exchange of ideas between students and teachers. It helps stimulate creative thinking, develop communication skills and allows students to learn from each other.

Key words: innovative technologies, interactive learning platforms, online courses, and training for future computer science teachers.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інформатика відіграє ключову роль у сучасній освіті, оскільки вона є основою для розуміння та застосування цифрових технологій. Комп'ютери та Інтернет стали невід'ємною частиною нашого життя, а також відображають сучасні вимоги до ринку праці. Тому студенти повинні мати навички та знання в галузі інформатики, щоб бути успішними і конкурентоспроможними в сучасному світі та ефективно володіти сучасними технологіями навчання.

Крім цього, інформатика розвиває ряд важливих навичок і якостей у студентів. По-перше, вона розвиває аналітичне мислення, вміння систематизувати та аналізувати інформацію, а також вирішувати складні завдання за допомогою логічного та алгоритмічного мислення. По-друге, інформатика розвиває технічну грамотність і вміння працювати з комп'ютерами та програмним забезпе-

ченням. По-третє, вона сприяє розвитку комунікативних навичок, оскільки багато завдань в інформатиці вимагають спільної роботи, обміну інформацією. Інформатика має важливе значення в сучасній освіті, оскільки вона не тільки забезпечує основу для застосування технологій, а й розвиває ключові навички, необхідні для успішної адаптації студентів до швидко мінливого світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії та практики застосування інноваційних технологій у системі закладів загальної середньої та вищої освіти присвячені наукові дослідження таких вчених, як В. Андрущенко, В. Биков, Дж. Блок, Б. Блум, Б. Гершунський, Т. Гільберт, С. Гончаренко, Н. Гронлунд, Л. Губерський, Р. Гуревич, А. Гуржий, І. Дичківська, А. Єршов, М. Жалдак, В. Кременюк, В. Луговий, В. Моныхов, Н. Ничкало, О. Новиков, Є. Полат,

В. Радкевич, Ю. Рамський, Я. Сікора, С. Сисоєва, О. Спірін, В. Стрельников, Д. Чернілевський та інші.

Незважаючи на значну увагу наукової спільноти до питання впровадження інноваційних технологій в освітній процес закладів вищої освіти, питання ефективного поєднання цифрових, комп'ютерних та педагогічних технологій в підготовці майбутніх вчителів інформатики потребує додаткового вивчення та аналізу.

Мета статті. З'ясувати роль інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів інформатики та визначити особливості їх застосування.

Методи дослідження. З метою визначення ролі та особливостей застосування інноваційних технологій в підготовці майбутніх вчителів інформатики було застосовано такі теоретичні та емпіричні методи дослідження: системний аналіз педагогічної та наукової-методичної літератури; порівняння та синтез теоретичних положень, викладених у навчальній літературі; узагальнення педагогічного досвіду з проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційні технології відіграють важливу роль у покращенні підготовки майбутніх вчителів інформатики. Вони надають нові можливості для активного та інтерактивного навчання, а також дозволяють адаптувати процес навчання до потреб та стилю навчання кожного студента. Наведено деякі з переваг, що забезпечує застосування інноваційних технологій у навчанні:

1. *Поліпшення доступу до інформації та ресурсів.* Інноваційні технології, такі як Інтернет й електронні бібліотеки, надають широкий доступ до актуальної інформації та ресурсів. Це дозволяє студентам збагачувати свої знання, шукати додаткові матеріали та розвивати свої інтереси в галузі інформатики [3, с. 102-104].

2. *Інтерактивне навчання.* Інтерактивні навчальні платформи та програми забезпечують студентам активну взаємодію з матеріалом та застосування своїх знань на практиці. Вони можуть виконувати практичні завдання, вирішувати їх, проводити експерименти і отримувати зворотний зв'язок щодо своїх дій. Це сприяє більш глибокому розумінню та запам'ятовуванню інформації [6, с. 3-4].

3. *Індивідуалізація навчання.* Інноваційні технології дозволяють адаптувати навчання до індивідуальних потреб та рівня знань студентів. Можна надати студентам персоналізований контент, адаптований під їх рівень, запропонувати додаткові матеріали чи завдання для додаткової практики [5, с. 17-18].

4. *Розвиток навичок роботи із сучасними технологіями.* Інноваційні технології включають сучасні інструменти та програмне забезпечення, що широко використовуються в сфері інформатики. Використання цих технологій у рамках навчання допомагає розвивати навички роботи з ними, що не тільки підвищує якість освіти, але також готує студентів до роботи в сучасному цифровому світі [8, с. 173-174].

Інноваційні технології значно розширюють можливості викладання і навчання, роблячи його більш інтерактивним, доступним і ефективним.

Наведено деякі приклади потенціалу інноваційних технологій в освіті:

1. *Онлайн-освіта:* платформи онлайн-освіти, такі як Moodle, Coursera, edX і Khan Academy, надають доступ до різноманітних курсів і матеріалів з різних предметів і навичок. Це дозволяє студентам вивчати теми у своєму власному темпі, в зручний для них час і з будь-якої точки світу [9, с. 194-196].

2. *Віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR):* VR та AR технології дозволяють створювати імерсивні та інтерактивні середовища для навчання. Вони можуть бути використані, наприклад, для візуалізації складних концепцій, створення віртуальних лабораторій чи тривимірних моделей вивчення наукових об'єктів [4, с. 51-53].

3. *Використання мобільних додатків та пристроїв:* з мобільними додатками та пристроями студенти мають доступ до освітніх матеріалів та ресурсів у будь-який час і в будь-якому місці. Вони можуть використовувати мобільні додатки для самостійного вивчення, управління завданнями та комунікації з викладачами та одногрупниками [2, с. 354-356].

4. *Адаптивні системи навчання:* використання алгоритмів і штучного інтелекту дозволяє створювати освітні платформи, які можуть адаптуватися до індивідуальних потреб і здібностей студента. Це допомагає оптимізувати процес навчання та досягти максимальних результатів для кожного студента [1, с. 400-402].

5. *Спільне навчання та хмарні технології:* спільне навчання, включаючи групові проекти та колаборативну роботу, стає більш доступним завдяки хмарним технологіям. Студенти можуть легко обмінюватися інформацією, документами та ідеями, працюючи над проектами з одногрупниками з різних місць [7, с. 205-207].

Інноваційні технології в освіті можуть створити більш інтерактивне та індивідуалізоване середовище для навчання, допомогти студентам отримати практичні навички й застосувати свої знання на практиці, підвищують доступність освіти для людей з віддалених регіонів та розширюють можливості навчання поза межами закладу освіти.

Розглянемо основні переваги застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх вчителів інформатики:

1. *Захоплення.* Використання нових технологій, таких як віртуальна реальність, доповнена реальність, ігрові елементи та інтерактивні програми, робить процес навчання більш захоплюючим і цікавим для студентів.

2. *Мотивація.* Використання інноваційних технологій дозволяє стимулювати мотивацію студентів до навчання. Це пов'язано з можливістю вибору цікавих для них тем, використання практичних прикладів і створення реальних проектів.

3. *Інтерактивність та співробітництво.* Інноваційні технології дозволяють створити інтерактивні завдання, вікторини, групові проекти, що стимулює студентів брати активну участь в освітньому процесі.

4. *Адаптація до індивідуальних потреб.* Інноваційні технології дозволяють викладачам адаптувати матеріали та завдання під індивідуальні потреби та рівень кожного студента.

5. *Розвиток критичного мислення і проблемного мислення.* Інноваційні технології вимагають від студентів не тільки знання та навичок, а й мислення, аналізу та вирішення проблем.

6. *Персоналізація навчання.* Використання інноваційних технологій дозволяє викладачам створювати індивідуальні навчальні плани та програми для кожного студента, реалізовувати індивідуальні траєкторії навчання.

7. *Гнучкість та доступність.* Інноваційні технології дозволяють студентам навчатися у своєму власному темпі та у зручний для них час. Вони можуть використовувати онлайн-платформи, записувати та переглядати лекції, виконувати завдання та отримувати зворотний зв'язок через Інтернет.

8. *Адаптація до різних стилів навчання.* Кожен студент має свої переваги та стиль навчання. Інноваційні технології дозволяють адаптувати матеріали та методи навчання під різні стилі та переваги студентів, надають різноманітні варіанти матеріалів і завдань.

9. *Зворотний зв'язок та моніторинг прогресу.* Інноваційні технології дозволяють викладачам краще відслідковувати прогрес кожного студента та надавати своєчасний зворотний зв'язок. Вони можуть використовувати онлайн-інструменти для відстеження виконання завдань, аналізу результатів тестування та узагальнення даних про прогрес студентів.

Для ефективного використання інноваційних технологій, викладачам та студентам потрібні комп'ютери, ноутбуки, планшети або інші пристрої, щоб виконувати завдання та працювати з технологіями. Крім того, потрібен доступ до швидкісного Інтернету, щоб завантажувати інформацію та обмінюватися нею, використовувати онлайн-ресурси та спільно працювати над проектами.

Також для використання інноваційних технологій потрібне відповідне програмне забезпечення. Наприклад, для роботи з віртуальною і доповненою реальністю необхідні спеціалізовані програми, а для програмування та розробки можуть знадобитися інтегровані середовища розробки (IDE), мовні пакети та інші інструменти розробника.

Важливо також зробити план для підтримки та підготовки викладачів і студентів до роботи з технічним обладнанням та програмним забезпеченням. Навчання, тренінги та семінари можуть допомогти викладачам освоїти нові технології та навчити студентів ефективно використовувати доступне обладнання та програмне забезпечення.

Однією з можливих проблем, пов'язаних з застосуванням інноваційних технологій, є нестабільність технічної інфраструктури. Для подолання проблем зі стабільністю технічної інфраструктури, важливо передбачити плани аварійного відновлення, виконати регулярне обслуговування та оновлення обладнання та програмного забезпечення, а також мати кваліфікованих фахівців, які

можуть вирішувати проблеми, що виникають, швидко та ефективно. Також, можна шукати альтернативні рішення, такі як використання резервних каналів зв'язку, початкове тестування й налагодження системи, та встановлювати додаткові заходи безпеки для захисту даних та мережі.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Слід підкреслити, що роль інноваційних технологій у підготовці майбутніх вчителів інформатики неможливо переоцінити. Вони забезпечують інтерактивність та активну участь студентів у процесі навчання, розширюють доступ до інформації, сприяють обміну знаннями й досвідом, а також допомагають вчителям бути актуальними та компетентними у своїй галузі. Застосування інноваційних технологій дозволяє створювати більш ефективні та захоплюючі заняття, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу та розвитку практичних навичок. З їх допомогою студенти можуть застосовувати отримані знання на практиці, створювати свої програми та бачити результати своєї роботи безпосередньо.

Одночасно з цим, застосування інноваційних технологій у навчанні дозволяє забезпечити доступ до великого обсягу інформації та матеріалів, що дозволяє вивчати більш глибокі та сучасні теми. Крім того, інноваційні технології дозволяють створити середовище співробітництва та обміну ідеями між студентами та викладачами.

Таким чином, інноваційні технології відіграють важливу роль у підвищенні якості викладання інформатики, забезпечуючи інтерактивність й активну участь студентів, розширення доступу до інформації, обмін досвідом та знаннями, а також, підтримуючи актуальність та компетентність викладачів. Впровадження та застосування цих технологій в освітньому процесі є необхідним кроком для успішної підготовки майбутніх вчителів інформатики та їх готовності до швидко мінливого світу інформаційних технологій.

Перспективи подальшого розвитку та застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх вчителів інформатики дуже великі. З кожним роком технології продовжують розвиватися і пропонувати нові можливості, які можуть значно покращити процес навчання і покращити результати студентів. До таких перспектив належать використання штучного інтелекту у підготовці майбутніх вчителів інформатики та розвитку онлайн-освіти й дистанційного навчання.

Звичайно, впровадження та застосування інноваційних технологій в освіті також представляє деякі виклики, такі як доступність і підготовка вчителів. Однак, з правильною підготовкою та підтримкою, ці технології мають величезний потенціал для покращення якості підготовки, допомагаючи студентам розвивати навички, які будуть потрібні в майбутньому.

Підготовка викладачів має ключове значення для успішного використання інноваційних технологій в освіті. Вона дозволяє викладачам освоїти нові інструменти та програми, розвинути навички проектування якісних занять, розвинути компетенції в галузі освітніх технологій і залишатися в курсі останніх розробок. Це у свою чергу сприяє

ефективному використанню технологій в освітньому процесі та підвищенню якості навчання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Sikora, Y.B., Usata, O.Y., Mosiuk, O.O., Verbivskyi, D.S., & Shmeltser, E.O. Approaches to the choice of tools for adaptive learning based on highlighted selection criteria. CEUR Workshop Proceedings. 2020. P. 398–410.
2. Білоус В. В. Мобільні навчальні додатки в сучасній освіті. *Освітлогічний дискурс*. 2018. № 1-2 (20-21). С. 353–362.
3. Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів : монографія / Спирін О. М. та ін.; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна. Київ : Педагогічна думка, 2012. 176 с.
4. Литвинова С. Г., Буров О. Ю., Семеріков С. О. Концептуальні підходи до використання засобів доповненої реальності в освітньому процесі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2020. Вип. 55. С. 46-62.
5. Малихін О. В., Арістова Н. О., Алексеєва С. В. Індивідуалізація навчання як засіб компенсації освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнний час: методичні рекомендації. Київ. Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 59 с.
6. Підлісна С. В. Інтерактивне навчання як чинник розвитку особистості молодшого школяра : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Підлісна Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2021. 21 с.
7. Семеняко, Ю. Б., Фонарюк, О. В., Чорниш, Ю. І. Хмарні технології в змішаному навчанні: перспективи та проблеми. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 50, том. 2. с. 205-209.
8. Сікора Я. Б. Цифрова компетентність фахівця як основа трансформації системи освіти. *Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 5 квіт.* Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 173-175.
9. Ситникова Ю., Петренко Т., Безкоровайна О., Птушка А. Виклики для університетів щодо впровадження онлайн-технологій в умовах війни в Україні. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Київ, 2024. Т. 99, № 1. С. 193-208.

REFERENCES

1. Sikora, Y.B., Usata, O.Y., Mosiuk, O.O., Verbivskyi, D.S., & Shmeltser, E.O. (2020). Approaches to the choice of tools for adaptive learning based on highlighted selection criteria. CEUR Workshop Proceedings, P. 398–410. [in Ukrainian]
2. Bilous, V. V. (2018). Mobilni navchalni dodatky v suchasni osviti [Mobile learning applications in modern education]. *Osvitlohichnyi diskurs* [Educational discourse], 1-2 (20-21), P. 353-362. [in Ukrainian]
3. Spirin, O. M. (2012). Elektronni bibliotechni informatsiini systemy naukovykh i navchalnykh zakladiv : monohrafiia. [Electronic library information systems of scientific and educational institutions: monograph]. / Spirin, O. M. ta in.; za nauk. red. prof. V. Yu. Bykova, O. M. Spirina. Kyiv : Pedagogichna dumka. 176 s. [in Ukrainian]

4. Lytvynova, S. H., Burov, & O. Yu. Semerikov, S. O. (2020). Kontseptualni pidkhody do vykorystanniam zasobiv dopovnenoї realnosti v osvithomu protsesi. [Conceptual approaches to the use of augmented reality tools in the educational process]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy : zbirnyk naukovykh prats*. Vinnytsia : TOV «Druk plus». Iss. 55. P. 46-62. [in Ukrainian]
5. Malykhin, O. V., Aristova, N. O., & Aliksieieva, S. V. (2023). Individualizatsiia navchannia yak zasib kompensatsii osvithikh vtrat uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu ta povoiennyi chas: metodychni rekomendatsii. [Individualization of education as a means of compensating for educational losses of students of general secondary education institutions in the conditions of martial law and the post-war period: methodical recommendations]. *Kyiv. Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy*. 59 s. [in Ukrainian]
6. Pidlisna, S. V. (2021). Interaktyvne navchannia yak chynnyk rozvytku osobystosti molodshoho shkoliara : avto-ref. dys. kand. psychol. Nauk. [Interactive learning as a factor in the personality development of a junior high school student: author’s review. thesis Ph.D. psychol. Sciences]: 19.00.07 / Pidlisna Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t psycholohii im. H. S. Kostiuca. Kyiv. 21 s. [in Ukrainian]
7. Semeniako, Yu. B., Fonariuk, O. V., Chornysh, & Yu. I. (2022). Khmarni tekhnolohii v zmishanomu navchanni: perspektyvy ta problemy. [Cloud technologies in blended learning: prospects and problems]. *Innovatsiina pedahohika*. Iss. 50, vol. 2. P. 205-209. [in Ukrainian]
8. Sikora Ya. B. (2024). Tsyfrova kompetentnist fakhivtsia yak osnova transformatsii systemy osvity. [Digital competence of a specialist as a basis for the transformation of the education system]. *Suchasni tsyfrovi tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia: dosvid, tendentsii, perspektyvy : materialy XIII Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., 5 kvit.* Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka. P. 173-175. [in Ukrainian]
9. Cytynkova, Yu., Petrenko, T., Bezkorovaina, O., & Ptushka, A. (2024). Vyklyky dlia universytetiv shchodo vprovadzhenia onlain-tekhnolohii v umovakh viiny v Ukraini. [Challenges for universities regarding the implementation of online technologies in the conditions of war in Ukraine]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. Kyiv, 2024. Iss. 99, no 1. P. 193-208. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВЕРБІВСЬКИЙ Дмитрій Сергійович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри комп’ютерних наук та інформаційних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: застосування інноваційних технологій у вищій освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VERBIVSKYI Dmytrii Serhiyovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor Department of Computer Science and Information Technology Zhytomyr Ivan Franko State University.

Scientific interests: use of innovative technologies in higher education.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2024 р.

УДК 811.1/2(072)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-122-127

ГАВРИЛЕНКО Ольга Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Центральноукраїнського національного
технічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6582-6506>

e-mail: olga_kr@i.ua

ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Центроальноукраїнського національного
технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2729-4267>
e-mail: 2108sveta64@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Стаття присвячена актуальній проблемі особливостей механізму впровадження дуальної форми здобуття освіти під час навчання іноземної мови. Розглянуто еволюцію форм організації освітнього процесу у закладах освіти індивідуальну, колективну (групову), класно-урочну, дальтон-планівську, мангеймську, белл-ланкастерську, бригадно-лабораторну, «план Трампа» та ін.

Звернуто увагу на успішне апробування МОН пілотного проекту з дуальної форми здобуття освіти, сутність якого полягає в формуванні засад співпраці між закладами освіти та роботодавцями і виявився ефективним форматом для зацікавлених трьох сторін стейкхолдерів – закладів освіти, роботодавців та здобувачів освіти.

Обґрунтовано терміни в два-три роки та місце в семестрах (четвертий курс бакалаврату, але краще в магістратурі) дуальної форми навчання.

Створено структурно-логічну схему забезпечення дуальної освіти у ЗВО, яка ґрунтується на двох основних взаємопов'язаних компонентах: Положенні про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти затвердженого наказом МОН від 13.04.2023 № 426 та освітніх галузевих стандартах вищої освіти. Вихідним елементом створеної структури є принцип студентоцентрованого навчання. Під студентоцентрованим навчанням ми розуміємо гармонізацію формування компетентностей майбутнього фахівця з кінцевими результатами навчання.

Виходячи із означеної структури виокремлено особливості дуальної освіти з іноземної мови, які полягають в поєднанні теоретичного навчання в ЗВО з практичним навчанням у робочому середовищі, що сприяє професійному предметному розумінню іноземної мови й ефективній інтеграції отриманих знань з іноземної мови у практичну діяльність. Запропоновано 8 компонентів дуальної форми навчання з іноземної мови.

Розглянуто важливу особливість дуальної форми навчання: можливість впровадження білінгвального навчання як освітнього підходу, коли навчання проводиться двома мовами. Зокрема, є можливість навчання різних предметів або курсів одночасно двома мовами: іноземною та українською, або ж чергування мов під час освітнього процесу. Основною метою білінгвального навчання є розвиток рівноцінного володіння обома мовами, а також розширення культурного світогляду та покращення когнітивних навичок студентів. За такого підходу забезпечується поліпшення мовних навичок, реалізуються когнітивні переваги, культурне різноманіття, підготовка до усвідомленого сприйняття глобалізованого світу. Білінгвальне навчання може бути реалізоване в різних формах, включаючи спекурси з білінгвальними програмами.

Ключові слова: дуальна освіта, білінгвальне навчання, інтеграція, форми освітнього процесу, студентоцентроване навчання.

GAVRYLENKO Olga Mykolaivna –
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor Department of Foreign Languages
of the Central Ukrainian National Technical University.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6582-6506>
e-mail: olga_kr@i.ua

SHCHERBINA Svitlana Volodymyrivna –
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor Department of Foreign Languages
of the Central Ukrainian National Technical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2729-4267>
e-mail: 2108sveta64@gmail.com

FEATURES OF THE MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF DUAL FORM OF EDUCATION WHILE LEARNING FOREIGN LANGUAGES

The article is devoted to the actual problem of the peculiarities of the mechanism of implementation of a dual form of education during foreign language learning. The evolution of the forms of organization of the educational process in educational institutions, individual, collective (group), class-lesson, Dalton-plan, Mannheim, Bell-Lancaster, brigade-laboratory, "Trump's plan" and others, were considered.

Attention was drawn to the successful testing of the pilot project of the Ministry of Education and Culture on the dual form of education, the essence of which is the formation of the foundations of cooperation between educational institutions and employers, and it turned out to be an effective format for the interested three parties of stakeholders - educational institutions, employers, and students of education.

The terms of two to three years and the place in the semesters (fourth year of the bachelor's degree, but better in the master's degree) of the dual form of education are substantiated.

A structural and logical scheme for providing dual education at higher education institutions has been created, which is based on two main interrelated components: the Regulation on the dual form of obtaining professional pre-higher and higher education approved by the order of the Ministry of Education and Culture of April 13, 2023 No. 426 and educational industry standards of higher education. The ascending element of the created structure is the principle of student-centered learning. By student-centered training, we understand the harmonization of the formation of the competences of a future specialist with the final results of training.

Based on the given structure, the features of dual foreign language education are highlighted, which consist in the combination of theoretical training in higher education institutions with practical training in the working environment, which contributes to the professional understanding of the foreign language and the effective integration of the acquired knowledge of the foreign language into practical activities. 8 components of the dual form of foreign language education are offered.

An important feature of the dual form of education is considered: the possibility of introducing bilingual education as an educational approach when education is conducted in two languages. In particular, it is possible to teach different subjects or courses simultaneously in two languages: foreign and Ukrainian, or alternate languages during the educational process. The main goal of bilingual education is the development of equal command of both languages, as well as the expansion of the cultural worldview and improvement of students' cognitive skills. This approach ensures improvement of language skills, realizes cognitive advantages, cultural diversity, and preparation for conscious perception of the globalized world. Bilingual education can be implemented in various forms, including special courses with bilingual programs.

Key words: dual education, bilingual education, integration, forms of the educational process, student-centered education.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Впродовж 2019-2023 років МОН України, згідно Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти (схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 26.01.2018) та Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 13 квітня 2023 року № 426) здійснювало апробації цієї форми навчання. Починаючи із 2024 року МОН запланувало широке її впровадження в освітній процес [10]. Дуальна форма здобуття освіти це освітній процес, який поєднує навчання в освітньому закладі з практичною підготовкою на підприємствах або в організаціях. Впровадження дуальної форми здобуття освіти під час навчання іноземних мов має свої особливості та переваги.

До особливостей дуальної форми навчання при вивченні іноземних мов відноситься: практична спрямованість; практичні заняття; підвищення мотивації навчання; занурення у мовне середовище; реальне застосування знань; кар'єрні перспективи та ін. Визначені особливості мають забезпечувати розвиток професійних компетентностей: інтердисциплінарний підхід; практичний досвід; партнерство з підприємствами та ін.

Визначені перспективи показали свою актуальність, що передбачає необхідність розробки методики навчання дуальної освіти використовуючи особливості такого навчання іноземною мовою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В дидактиці освіти впродовж історії її існування відомі вчені займалися дослідженнями проблем способів організації навчання. Серед форм навчання розрізняють індивідуальну, колективну (групову), класно-урочну, дельтон-планівську, мангеймську, белл-ланкастерську, бригадно-лабораторну, «план Трампа».

Я. Коменський розробив теорію й практику класно-урочної (групової) системи навчання, яка донині продовжує домінувати в світовому освітньому просторі, як одна із найбільш ефективних.

Й. Песталоцці розвивав ідеї народної трудової школи, як взаємозв'язаний процес фізичного, морального й розумового розвитку, поєднання навчання суб'єктів навчання з їх продуктивною працею.

В основі педагогічної концепції навчання К. Ушинський поклав взаємозв'язок філософських поглядів і теоретичних педагогічних положень як підготовку людини до життя, праці, визначив загальні умови навчання й виховання суб'єктів навчання, принципи добору змісту освіти, вважав урок основною ланкою освітнього процесу.

І. Зязюн, А. Кузьмінський розглядали особливості концепції педагогічної майстерності в системі традиційних форм навчання, яка впливає з глибинних корінь української культури, мудрості народу, розробили теоретико-методологічні положення й дидактичні засади педагогічної майстерності.

Вони в значній мірі збагатили теорію й практику способів організації освітнього процесу, проте глобальні зміни ХХ – початку ХХІ ст. потребують нових підходів та форм й способів організації освітнього процесу у закладах освіти різного рівня.

МОН України успішно апробувало пілотний проект з дуальної форми здобуття освіти, сутність якого полягає в формуванні засад співпраці між закладами освіти та роботодавцями і виявився ефективним форматом для зацікавлених трьох сторін стейкхолдерів – закладів освіти, роботодавців та здобувачів освіти.

В цьому зв'язку вивчення особливостей новітніх форм організації освітнього процесу в тому числі й з іноземних мов є актуальним.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей механізму впровадження дуальної форми здобуття освіти під час навчання іноземних мов.

Методи дослідження. Історико-методологічний аналіз форм організації освітнього процесу, дослідження закономірностей дуальної форми навчання.

Виклад основного матеріалу. Закони України Про загальну середню освіту, Про фахову передвищу освіту, Про професійну (професійно-технічну) освіту, Про вищу освіту регулюють відношення у сфері освіти окреслюють педагогічні категорії та поняття. Однак в текстах різних освітянських документів та дослідженнях вчених поширені педагогічні терміни, ще нерідко трактуються неоднозначно [1; 7].

Під формами навчання в національному законодавстві розрізняється інституційна очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева, індивідуальна, педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві), дуальна та ін. форми.

Очна форма навчання є стаціонарною денною формою навчання дає хороші знання, строго визначена, динамічна, вимагає постійного напруження інтелектуальних сил, хорошого здоров'я, стійкої психіки. Поряд з перевагами до її недоліків дослідники відносять: складність із підбором зручного часу для навчання, відірваність від виробництва.

Не втратила свого призначення вечірня форма навчання. Вона досить ефективно пов'язує свої особливі правила навчання з професійною діяльністю: зранку є можливість працювати, а увечері продовжувати здобувати освіту за фахом.

До недоліків педагога, психолога відносять зниження ефективності формування компетентностей у післяобідній час.

Нині проводяться дискусії щодо доцільності функціонування заочної форми навчання. МОН України робило спробу видалити із Законів України таку форму навчання, але поки що вона є діючою. Її особливістю є те, що їй належить домінуюча частина навчального плану для самостійної роботи, що породжує обмеженість навчального часу для здобуття ґрунтовних знань.

Нині актуальним є упровадження дистанційної форми навчання. Дослідниця С.Литвинова окреслила ознаками дистанційного навчання через мережу Internet [5]. Тут вона виділила гнучкість, паралельність, модульність, технологічність, охоплення широкої аудиторії.

Згідно загально визнаного під дуальною формою здобуття освіти розуміється поєднання освітнього процесу здобувачів освіти з набуттям практичних навичок на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях [1; 2; 4; 7]. Для цього необхідно створити сприятливі умови щоб одночасно навчатися в університеті та працювати безпосередньо на виробництві обов'язково за спеціальністю. Якщо цього не буде, то студент не буде мати можливості засвоювати на робочих місцях кращі менторські напрацювання установ, закладів, підприємств відповідної галузі. Тоді можливий розвиток інженерного таланту.

Звідси постає запитання: в який період навчання доцільно упроваджувати дуальну освіту? Можна звернутися до досвіду вечірньої форми навчання молоді в 60-70-і роки минулого століття. В ті післявоєнні часи була гостра нехватка у інженерних кадрах і працюючі робітники, техніки здобували освіту у такий спосіб поєднуючи навчання після роботи із самою роботою. Практика свідчить про ефективність такої форми навчання [2; 3; 9].

Опитування студентів ряду університетів (Центральноукраїнський Національний технічний університет, Центральноукраїнський державний університет), вивчення досвіду упровадження цієї системи показало, що дуальна система навчання за фахом є ефективною для студентів магістрів та четвертого курсу бакалаврів, коли уже є належна база предметних знань [2; 8; 9].

Згідно рекомендацій німецького офісу міжнародного співробітництва в галузі професійної освіти та навчання при Федеральному уряді термін навчання за дуальною системою має бути два-три роки [2].

Тож можна вважати, що ефективно забезпечувати формування фахових компетентностей за дуальної освіти можна починаючи з четвертого курсу бакалаврату, та з першого року навчання у магістратурі.

Ми дослідили структурно-логічну схему забезпечення дуальної освіти у ЗВО і подали її на рис. 1.



Рис. 1. Структурно-логічна схема забезпечення дуальної освіти у ЗВО

На рис. 1 зображена структурно-логічна схема забезпечення дуальної освіти у ЗВО. Вона ґрунтується на двох основних взаємопов'язаних компонентах: Положенні про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти затвердженого наказом МОН від 13.04.2023 № 426 та освітніх галузевих стандартах вищої освіти. Висхідним елементом створеної структури є принцип студентоцентрованого навчання. Під студентоцентрованим навчанням ми розуміємо гармонізацію формування компетентностей майбутнього фахівця з кінцевими результатами навчання.



Рис. 2. Компоненти особливостей дуальної форми навчання з іноземної мови

Виходячи із загальної структури ми виокремили особливості дуальної освіти з іноземної мови, які полягають в поєднанні теоретичного навчання в ЗВО з практичним навчанням у робочому середовищі, що сприяє професійному предметному розумінню іноземної мови й ефективній інтеграції отриманих знань з іноземної мови у практичну діяльність. До них відносяться компоненти, зображені на рис. 2.

Компоненти образно складаються із двох частин: загально організаційних та прикладного характеру.

Під поняттям інтеграції теорії й практики розуміється змістова частина теоретико-практичних занять в аудиторіях освітнього закладу та використання мови в реальних робочих умовах. Причому теоретико-практичні заняття можуть проводитися в спеціально обладнаних аудиторіях на виробництві, що економить час в проміжках дуальності.

Окрім мовних знань – твердих навичок, які є основою для вільного кваліфікованого спілкування іноземною мовою умови виробництва об'єктивно

змушують студентів набувати важливих м'яких навичок, таких як комунікація з колективом працівників, дипломатичність у вирішенні проблем, забезпечення роботи в у команді та ін. В результаті студенти стають більш конкурентоспроможними на ринку праці.

Стандарти вищої освіти визначають місце дуальної форми навчання і безумовно Освітні програми мають свою особливість, яка полягає у визначенні її місця у компетентностях та структурно-логічній схемі. Відповідно дуальні навчальні програми з іноземної мови мають передбачати адаптацію освітнього процесу до потреб конкретних роботодавців, що проявляється у забезпеченні актуальності знань і навичок, які мають отримати студенти.

Виходячи із компонентів змістового характеру актуальним є забезпечення партнерства з роботодавцями, насамперед із створення умов для практичної роботи студентів, а це потребує взаєморозуміння з роботодавцями як закладів освіти, так і викладачів іноземної мови та студентів. Тоді викладачів та студенти мають можливість знайомитися з культурою підприємства, специфікою роботи в іноземному середовищі.

Реальні можливості застосовувати мову у реальних ситуаціях виробництва безумовно стимулює студентів до більш старанного вивчення навчального матеріалу. Вони практично відчувають безпосередню користь від своїх знань з фаху та іноземної мови і розуміють, що лише в їх інтеграції можна стати конкурентоздатним фахівцем й побудувати траєкторію майбутньої кар'єри. Крім цього студенти можуть збагатитися досвідом роботи в багатокультурних колективах, що є характеристикою сучасного глобалізованого світу, можуть налагоджувати міжнародні контакти. Випускники дуальних програм мають більше шансів знайти роботу, оскільки вони вже мають досвід роботи і часто отримують пропозиції від компаній, де проходили практику.

Важливою особливістю дуальної форми навчання є можливість упровадження білінгвального навчання як освітній підхід, коли навчання проводиться двома мовами. Зокрема, є можливість навчання різних предметів або курсів одночасно двома мовами: іноземною та українською, або ж чергування мов під час освітнього процесу. Основною метою білінгвального навчання є розвиток рівноцінного володіння обома мовами, а також розширення культурного світогляду та покращення когнітивних навичок студентів. За такого підходу забезпечується поліпшення мовних навичок, реалізуються когнітивні переваги, культурне різноманіття, підготовка до усвідомленого сприйняття глобалізованого світу. Білінгвальне навчання може бути реалізоване в різних формах, включаючи спецкурси з білінгвальними програмами.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином дуальна освіта з іноземної мови є ефективним підходом, що допомагає студентам отримати не лише теоретичні знання, але й цінний практичний досвід, що значно підвищує їхні професійні перспективи. Широке

впровадження дуального навчання МОН із середини 2024 р. спираючись на Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти та результати пілотного проекту щодо розробки й запровадження дуальної освіти після його апробації. Реалізацію цього документу здійснює Науково-методичний центр ВФПО за керівництва Міністерства освіти і науки України. Впровадження дуальної форми здобуття освіти під час навчання іноземних мов є ефективним інструментом, який сприяє підвищенню якості освіти та адаптації студентів до реальних умов праці. Це дозволяє поєднувати теоретичні знання з практичними навичками, що є важливим для професійного зростання студентів. Подальші дослідження доцільно проводити з формування методики навчання дуальної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми третього року запровадження пілотного проекту у закладах вищої та фахової передвищої освіти України : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 23 листопада 2022 р. Київ: Науково-методичний центр ВФПО, 2022. 128 с.
2. Ріндфляйш Е., Менніг-Фортман Ф. Дуальна освіта в Німеччині: від теорії і практики до кваліфікованого працівника / пер. з нім. Бюро перекладів «Профпереклад», Німецько-Укр. промислово-торг. палата, Фонд Конрада Аденауера, 2020. 43 с.
3. Ієвлев О. Реалізація дидактичних принципів у процесі формування професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача. *Гірська школа українських Карпат*. № 20. 2019. 97-101 с.
4. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 26.01.2018 протокол № 1/3-4.
5. Литвинова С. Г. Аналіз форм навчання вчителів-предметників інформаційно-комунікаційним технологіям. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2007. № 2 (10). URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/278/264>.
6. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття вищої освіти в КПІ освіти ім. Ігоря Сікорського (наказ №7/164 від 09.09.2020 р.). URL: <https://osvita.kpi.ua/node/168>
7. Савіщенко В.М. Педагогічне розмаїття форм навчання: правовий аспект. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу : проблеми і перспективи*: матер. системи МВС України. Харків, 2019. С.40-45
8. Садовий М.І., Трифонова О.М. Проблеми дуальної форми навчання майбутніх фахівців спеціальності Професійна освіта (за спеціалізаціями) *Технологічна і професійна освіта*. III Міжнар. наук.-практ. конф., Глухів, 21 жовт. 2022 р. Глухів: Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2022. С. 378–382.
9. Gren L., Panfilov Y., Karlyuk S. Directions in dual form of training introduction at National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»: state-managerial aspect. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2019. № 1. С. 66–80.
10. Підвищення кваліфікації для науково-педагогічних працівників: Нові можливості у впровадженні дуальної форми освіти. URL: <https://donntu.edu.ua/main/pidvyshchennya-kvalifikatsiyi-dlya-naukovo-pedahohichnyh-pratsivnykiv-novi-mozhlyvosti-u-vprovadzhenni-dualnoyi-formy-osvity.html>

REFERENCES

1. Dualna forma zdobuttia osvity: uspihy ta problemy tretoho roku zaprovadzhennia pilotnoho proiektu u zakladakh vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity Ukrainy (2022). [Dual form of obtaining education: successes and problems of the third year of the implementation of the pilot project in institutions of

higher and professional pre-higher education of Ukraine]. <https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2022/12/zbirnyk.pdf> [in Ukrainian]

2. Rindfleisch, E., & Maennig-Fortmann, F. (2020). Dualna osvita v Nimechchyni: vid teorii i praktyky do kvalifikovanoho pratsivnyka [Dual training in Germany: Through practice and theory to a skilled worker]. Deutsch-Ukrainische Industrie- und Handelskammer, Konrad-Adenauer-Stiftung [in Ukrainian]

3. Ievliev, O. (2019). Realizatsiia dydaktychnykh pryntsytipiv u protsesi formuvannia profesiino-pedahohichnoi mobilnosti maibutnoho vykladacha [Implementation of didactic principles in the process of formation of professional and pedagogical mobility of the future teacher]. /Mountain School of the Ukrainian Carpathians. № 20. 97-101 p. [in Ukrainian]

4. Kontseptsiia pidhotovky fakhivtsiv za dualnoiu formoiu zdobuttia osvity. (2018). Skhvaleno rishenniam kolehih Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 26.01.2018 protokol № 1/3-4 [The concept of training specialists in a dual form of education. Approved by the decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 26.01.2018, Protocol № 1/3-4]. [in Ukrainian]

5. Lytvynova, S. G. (2007). Analiz form navchannia vchyteliv-predmetnykiv informatsiino-komunikatsiinym tekhnolohiiam [Analysis of Forms of Teaching Subject Teachers to Information and Communication Technologies]. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/278/264>. [in Ukrainian]

6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dualnu formu zdobuttia vyshchoi osvity v KPI osvity im. (2020). Ihoria Sikorskoho (nakaz №7/164 vid 09.09.2020 r.). [On approval of the Regulation on the dual form of higher education in the KPI of education. Igor Sikorsky (order №7/164 of 09.09.2020)]. URL: <https://osvita.kpi.ua/node/168> [in Ukrainian]

7. Savishchenko, V.M. (2019). Pedahohichne rozmaittia form navchannia: pravovyi aspekt [Pedagogical Diversity of Forms of Education: Legal Aspect]. Kharkiv. P.40-45. [in Ukrainian]

8. Sadovyi, M.I., Trifonova, O.M. (2022). Problemy dualnoi formy navchannia maibutnykh fakhivtsiv spetsialnosti Profesiina osvita (za spetsializatsiiami) [Problems of Dual Form of Training of Future Specialists in the Specialty Vocational Education (by Specializations)] Hlukhiv, 21 Oct. 2022 Hlukhiv: Hlukhiv NPU. O. Dovzhenko. pp. 378–382. [in Ukrainian]

9. Gren, L., Panfilov, Y., Karlyuk, S. (2019). Directions in dual form of training introduction at National Technical

University «Kharkiv Polytechnic Institute»: state-managerial aspect. Theory and Practice of Social Systems Management: Philosophy, Psychology, Pedagogy, Sociology. № 1. pp. 66–80. [in English]

10. Pidvyshchennia kvalifikatsii dlia naukovopedahohichnykh pratsivnykiv: Novi mozhyvosti u vprovadzhenni dualnoi formy osvity. (2024). [Advanced training for scientific and pedagogical staff: New opportunities in the implementation of a dual form of education.] URL: <https://donntu.edu.ua/main/pidvyshchennya-kvalifikatsiyi-dlya-naukovopedahohichnykh-pratsivnykiv-novi-mozhyvosti-u-vprovadzhenni-dualnoyi-formy-osvity.html>. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ГАВРИЛЕНКО Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: проблеми методики навчання іноземних мов.

ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: психолого-педагогічні аспекти активізації вивчення англійської мови в технічних закладах освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

GAVRYLENKO Olga Mykolaivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor Department of Foreign Languages of the Central Ukrainian National Technical University.

Scientific interests: problems of foreign language teaching methods.

SHCHERBINA Svitlana Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor Department of Foreign Languages of the Central Ukrainian National Technical University.

Scientific interests: psychological and pedagogical aspects of the activation of English language learning in technical educational institutions.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2024 р.

УДК 37.09

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-127-131

ГАЙДА Василь Ярославович –

доктор філософії, викладач кафедри

змісту та методики навчальних предметів

Тернопільського обласного комунального

інституту післядипломної педагогічної освіти

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3077-2311>

e-mail: gaidavasil@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ STEM-НАВЧАННЯ

Автор звертає увагу на те, що якість впровадження STEM-орієнтованого підходу до навчання визначається компетентністю та рівнем фахової підготовки педагогічних працівників, готовністю використовувати в освітньому процесі нові педагогічні підходи та сучасні технічні засоби. Наголошується, що педагог повинен чітко усвідомлювати сутність STEM-освіти, володіти методикою застосування STEM-технологій в освітньому процесі, опиратися на міжпредметні зв'язки на основі інноваційних технологій, впроваджувати оптимальні форми, засоби, методи та прийоми викладання, формувати в учнів інноваційний стиль мислення та самоосвітні навички. Здійснюється огляд інтерактивних веб-ресурсів, які можуть бути використані для досліджень наукових концепцій, експериментів, інженерних проектів та допомогти учням зрозуміти складні поняття шляхом взаємодії з візуальними матеріалами та виконанням віртуальних експериментів. Особлива увага звертається на важливість використання робототехніки, що сприяє розвитку навичок проектування, програмування, інженерії та розв'язання проблем. Здійснюється огляд різних платформ робототехніки, які можуть бути використані для STEM-навчання на різних рівнях складності. Зазначається, що потужним засобом реалізації STEM-навчання є використання конструкторів, таких як LEGO, K'NEX, Tinkercad, які дозволяють учням розробляти різноманітні моделі, структури та механізми, що сприяє розвитку навичок інженерної творчості, дизайну та будівництва. Як підсумок, зазначається, що здійснення реальних експериментів та практичних занять дозволяє учням шляхом застосування наукових

методів, розвивати вміння спостереження, аналізу тощо. Перспективу подальшого наукового пошуку автор бачає у розробці та практичній реалізації освітньої програми підготовки вчителів природничої освітньої галузі до реалізації STEM-орієнтованого підходу.

Ключові слова: засоби навчання, освітній процес, підвищення кваліфікації, робототехніка, STEM-освіта.

HAIDA Vasilii Yaroslavovych –

doctor of philosophy, teacher of the department
content and methods of educational subjects

Ternopil regional communal office

Institute of Postgraduate Pedagogical Education ORCID:

<https://orcid.org/0000-0003-3077-2311>

e-mail: gaidavasil@gmail.com

INNOVATIVE MEANS OF IMPLEMENTATION OF STEM LEARNING

The author draws attention to the fact that the quality of implementation of the STEM-oriented approach to education is determined by the competence and level of professional training of pedagogical workers, readiness to use new pedagogical approaches and modern technical tools in the educational process. It is emphasized that the teacher must clearly understand the essence of STEM education, possess the method of applying STEM technologies in the educational process, rely on interdisciplinary connections based on innovative technologies, implement optimal forms, means, methods and methods of teaching, form an innovative thinking style in students and self-educational skills. A review of interactive web resources that can be used to explore scientific concepts, experiments, engineering projects, and help students understand complex concepts by interacting with visual materials and performing virtual experiments is conducted. Special attention is paid to the importance of using robotics, which promotes the development of design, programming, engineering and problem-solving skills. A review of different robotics platforms that can be used for STEM learning at different levels of complexity is done. It is noted that a powerful means of implementing STEM education is the use of constructors, such as LEGO, K'NEX, Tinkercad, which allow students to develop various models, structures and mechanisms, which contributes to the development of engineering creativity, design and construction skills. As a conclusion, it is noted that the implementation of real experiments and practical classes allows students, through the application of scientific methods, to develop the skills of observation, analysis, etc. The author sees the prospect of further scientific research in the development and practical implementation of an educational program for training teachers in the field of science education to implement a STEM-oriented approach.

Key words: teaching aids, educational process, professional development, robotics, STEM education.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний світ швидко змінюється завдяки технологічним інноваціям. Інноваційні підходи до навчання роблять освітній процес більш привабливим і цікавим для учнів, що мотивує та розвиває талановитих учнів, які отримують знання, що відповідають сучасним вимогам ринку праці. Використання технологій дозволяє створювати інтерактивні та адаптивні навчальні середовища. STEM-навчання передбачає інтеграцію різних дисциплін, що сприяє глибшому розумінню матеріалу та розвитку комплексних навичок. Інноваційні засоби допомагають реалізувати цей підхід на практиці. Робочі місця майбутнього вимагатимуть нових навичок, таких як вміння працювати з великими даними, програмування, робототехніка тощо. Інноваційні засоби STEM-навчання допомагають підготувати учнів до цих викликів, надаючи їм необхідні знання та практичні навички. Дослідження [2; 3; 4; 5; 6] та інших показують, що використання інноваційних засобів в освітньому процесі підвищує його ефективність. Тому педагог повинен усвідомлювати суть STEM-освіти, опанувати методику застосування STEM-технологій в освітньому процесі, впроваджувати міжпредметні зв'язки на основі сучасних технологій, впроваджувати ефективні засоби, форми, методи та прийоми викладання, формувати в учнів інноваційний стиль мислення та універсальні самоосвітні навички [1]. Визначальний фактор змін у змісті і методах підвищення кваліфікації вчителів природничої освітньої галузі у після-дипломній педагогічній освіті детермінується швидкими змінами у соціально-економічному житті країни, що і зумовлює трансформацію змісту освіти та вимагає широкого впровадження нових освітніх технологій [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Динамічний розвиток цифрового суспільства кардинально збільшився обсяг досліджень, які стосуються впровадженню сучасних цифрових технологій в освіту [5]. Зокрема використання комп'ютерного моделювання досліджували Р. Горбатюк, О. Гриб'юк, Г. Громко, С. Литвинова. Вивчаються психолого-педагогічні аспекти використання засобів мультимедіа, досліджуються особливості створення хмаро орієнтованих освітніх середовищ, аналізується процес використання імерсивних технологій в освіті, значна увага звертається розвитку та впровадженню m-learning в освітній процес та ін. Досить актуальними є дослідження М. Шишкіної, щодо методологічних засад формування хмаро орієнтованих систем. С. Литвинова, С. Семерікова, О. Соколюк, Ю. Єчкало, Н. Сороко досліджували певні аспекти використання об'єктів доповненої реальності в освіті. Праці І. Сальник стосувалися використання мобільних технологій, В. Заболотний звертав увагу використанню демонстраційних комп'ютерних моделей в системі засобів формування уявлень фізики. В даний час активно досліджуються питання впровадження STEM-технологій в освітньому процесі. Серед українських дослідників цієї проблеми варто виокремити вклад Н. Сороко, О. Барну, Н. Балик, В. Величко, О. Патрикееву, Н. Олефіренко, В. Андрієвську, С. Доценко, О. Стрижак, І. Сліпухину, Д. Соменко, Н. Полісун, О. Трифонову, М. Садового, І. Чернецького та ін.

Мета статті полягає у висвітленні та систематизації низки інноваційних засобів, опанування яких дозволить учителям ефективно впроваджувати STEM-орієнтоване навчання учнів.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, вивчення передового педагогічного досвіду та узагальнення висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засобами здійснення STEM-навчання є робототехнічні системи, моделі, цифрові лабораторії, засоби тривимірного прототипування тощо. Якість впровадження STEM технологій визначається компетентністю та рівнем фахової підготовки педагогічних працівників, готовністю використовувати в освітньому процесі нові педагогічні підходи та сучасні технічні засоби. Нами класифіковано засоби, які можна використати для здійснення STEM-навчання (Рис. 1).

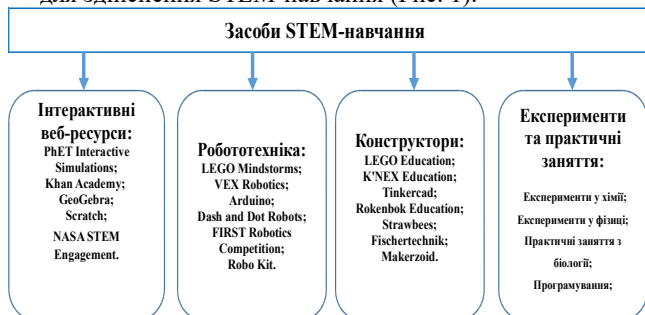


Рисунок 1. Засоби STEM-навчання

Їх використання може допомогти учням зрозуміти складні поняття шляхом взаємодії з візуальними матеріалами та виконання віртуальних експериментів.

Інтерактивні веб-ресурси, такі як віртуальні лабораторії, симуляції, веб-сайти та мультимедійні матеріали, можуть бути використані для досліджень наукових концепцій, експериментів, інженерних проєктів тощо. Одним із ефективних способів підтримки впровадження STEM-освіти є використання інтерактивних веб-ресурсів. Інтерактивні веб-ресурси надають можливість навчання через гру та експериментування. Це створює захоплююче навчальне середовище, яке сприяє залученню уваги учнів та підвищує їх зацікавленість у предметі. Інтерактивні веб-ресурси дозволяють вчителям використовувати візуалізацію, інтерактивні діаграми та симуляції для пояснення складних концепцій у STEM-предметах. Це допомагає учням краще зрозуміти матеріал та засвоїти інформацію. За допомогою інтерактивних веб-ресурсів вчителі можуть створювати персоналізовані завдання та матеріали для кожного учня, враховуючи їхні індивідуальні потреби та рівень знань. Використання інтерактивних веб-ресурсів в навчанні дозволяє учням розвивати навички критичного мислення та проблемного вирішення завдань через ігрові сценарії та розв'язання реальних проблем. Інтерактивні веб-ресурси можуть бути спроектовані у формі ігор чи конкурсів, що підвищує мотивацію учнів до вивчення STEM-предметів та сприяє досягненню кращих результатів. Прикладом інтерактивних веб-ресурсів для STEM-навчання є PhET Interactive Simulations, який надає безкоштовні симуляції для вивчення предметів природничої освітньої галузі та математики. Учні можуть експериментувати з фізичними явищами, такими як рух, звук, електрика тощо. Інший ресурс Khan Academy пропонує відеоуроки та вправи з математики, природничих дисциплін, програмування та інших STEM-предметів. Інтерактивна платформа GeoGebra орієнтована на вивчення

математики, яка дозволяє створювати графіки, виконувати обчислення та проводити геометричні конструкції. Програмоване середовище Scratch використовується для створення ігор та інтерактивних сценаріїв, яке допомагає учням вивчати основи програмування. Ресурс NASA STEM Engagement – пропонує різноманітні матеріали, включаючи відеопрезентації, завдання та інтерактивні додатки, пов'язані з космосом та наукою.

У сучасному освітньому контексті, STEM-освіта стає все більш важливою для розвитку учнів. Однак, вирішити завдання відповідно до сучасних вимог можна завдяки використанню інноваційних методів, таких як впровадження робототехніки в освітній процес. Робототехніка змінює підхід до STEM-навчання у закладах загальної середньої освіти та надає ряд переваг. Адже робототехніка створює можливість для учнів експериментувати та взаємодіяти з реальними об'єктами, що стимулює їхній інтерес та активність у процесі навчання; вимагає від учнів аналізу, планування та пошуку рішень, що сприяє розвитку їхніх критичного мислення та вміння вирішувати складні проблеми; надає можливість створювати реальні проєкти та бачити результати своєї роботи, що збільшує мотивацію учнів до вивчення STEM-предметів. Робототехніка часто вимагає роботи в команді, що розвиває навички співпраці, комунікації та лідерства серед учнів. Навички, отримані завдяки робототехніці, стають цінним активом для майбутніх STEM-професій, де робота з технологіями та інженерією важлива. Наприклад конструктор LEGO Mindstorms дозволяє учням створювати та програмувати власних роботів для виконання різних завдань. Платформа VEX Robotics надає набір деталей для створення роботів, а також програмне забезпечення для їхнього програмування та управління. Мікроконтролер Arduino дозволяє учням створювати різноманітні електронні проєкти, від простих роботів до складних систем автоматизації. Роботи Dash and Dot Robots призначені для молодших школярів та дозволяють їм вивчати основи програмування та робототехніки через ігрові сценарії. Загалом, робототехніка відкриває широкі можливості для покращення якості STEM-навчання, учні мають можливість активно вивчати STEM-предмети, розвивати навички та готуватися до майбутніх професій у сфері технологій та інженерії.

У світі швидко зростаючих технологій та інновацій використання конструкторів в навчанні може стати ефективним засобом підтримки STEM-ініціатив. Конструктори змінюють підхід до STEM-навчання та надають деякі переваги, поряд із традиційним підходом до навчання, надаючи учням можливість втілювати свої ідеї у життя, створюючи різноманітні об'єкти та структури, що сприяє розвитку їхньої творчості та уяви. Робота з конструкторами вимагає від учнів розуміння просторових відносин та вміння працювати у тривимірному просторі, що сприяє розвитку їхнього просторового мислення. Робота з конструкторами дозволяє учням вирішувати реальні технічні проблеми та вчить їх основам

інженерного мислення. Можливість створювати та експериментувати з власними проектами за допомогою конструкторів збільшує мотивацію учнів до вивчення STEM-предметів. Робота в групах над проектами з використанням конструкторів розвиває навички співпраці, комунікації та лідерства серед учнів. Наприклад набори конструкторів LEGO дозволяють учням будувати та програмувати різноманітні роботи, вивчаючи при цьому основи технології та інженерії. Будівельні набори K'NEX Education дозволяють учням створювати складні механізми та машини, вивчаючи основи фізики та механіки. Онлайн-платформа Tinkercad дозволяє проектування 3D-моделей, яка може бути використана для створення власних проектів та експериментів. Набори Rokenbok Education дозволяють учням будувати реальні механічні та електронні системи, розвиваючи при цьому свої навички та знання з інженерії. Будівельні матеріали Strawbees на основі трубочок та з'єднувачів дозволяють учням створювати складні структури та механізми, вивчаючи при цьому принципи конструкції. Використання конструкторів у STEM-навчанні дозволяє створити захоплююче та ефективне

Зростає значимість удосконалення експериментів та практичних занять в STEM-навчанні у закладах загальної середньої освіти. Адже експерименти та практичні заняття допомагають учням краще розуміти складні концепції шляхом їхнього застосування у реальних ситуаціях. Участь у практичних заняттях змушує учнів аналізувати дані, вирішувати проблеми та виниклі труднощі, що сприяє розвитку критичного мислення та логічного мислення. Експерименти та практичні заняття роблять навчання більш захоплюючим та зрозумілим для учнів, що призводить до підвищення їхньої мотивації. Практичне навчання дозволяє учням запам'ятовувати і розуміти матеріал краще, оскільки вони використовують різні чуттєві канали для отримання інформації. Експерименти та практичні заняття допомагають учням розвивати навички, які будуть корисними у майбутній професійній діяльності в STEM-галузі. Тому експерименти та практичні заняття відіграють ключову роль в STEM-навчанні, надаючи учням можливість застосовувати свої знання на практиці та розвивати навички, які будуть корисними у майбутньому.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Впровадження ефективних інноваційних технологій та новітніх засобів реалізації STEM-навчання з відповідним методичним забезпеченням є однією з найбільш вагомих сучасних проблем природничої освітньої галузі. Складною проблемою залишається підготовка вчителів, здатних використовувати в освіті сучасні методи і прийоми. Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у розробці та практичній реалізації освітньої програми підготовки вчителів природничої освітньої галузі до реалізації STEM-орієнтованого підходу в освітньому просторі закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гайда В.Я. Ефективні прийоми STEM-навчання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2024. №212. С. 81-85.
2. Гайда В. Я., Кавецький В. Є. Особливості підвищення кваліфікації вчителів природничої освітньої галузі в контексті розвитку STEM-освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2023. № 210. С. 83-89.
3. Литвинова С. Г. Поняття й основні характеристики хмаро орієнтованого навчального середовища середньої школи. *Інформаційні технології і засоби навчання.* т. 40, №2, С. 26-41, 2014. [Електронний ресурс]. Доступно: file:///C:/Users/HP/Downloads/ITZN_2014_40_2_5.pdf
4. Садовий М. І., Соменко Д. В., Трифонова О. М. Робототехнічні комплекти в освітньому процесі. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 27. С. 125-128.
5. Сальник І. В., Соменко Д. В., Сірик Е. П. Використання платформи ARDUINO у підготовці вчителів фізики до STEM орієнтованого навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2023. Том 95, №3. С. 124-142.
6. Сороко Н. В. Проблема створення STEAM-орієнтованого освітнього середовища для розвитку інформаційно-цифрової компетентності вчителя основної школи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2018. №. 170. С.169-177.

REFERENCES

1. Haida, V.Ya. (2024). Efektyvni pryomy STEM-navchannya [Effective methods of STEM education]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky.* № 212. S.81-85. [in Ukrainian].
2. Haida, V. Ya. @ Kavetskiy, V. Ye. (2023). Osoblyvosti pidvyshchennya kvalifikatsiyi vchyteliv pryrodnichoyi osvitynoi haluzi v konteksti rozvytku STEM-osvity [Peculiarities of professional development of science education teachers in the context of the development of STEM education]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky.* № 210. С. 83-89. [in Ukrainian]
3. Lytvynova, S. H. (2014). Ponyattya y osnovni kharakterystyky khmaro oriyentovanoho navchalnoho seredovysheha serednoyi shkoly [The concept and main characteristics of a cloud-oriented learning environment of a secondary school]. *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya,* t. 40, №2, S. 26-41,. [Elektronnyy resurs]. Dostupno: file:///C:/Users/HP/Downloads/ITZN_2014_40_2_5.pdf. [in Ukrainian]
4. Sadovyy, M. I., Somenko, D. V. @ Tryfonova, O. M. (2021). Robototekhnichni komplekty v osvithomu protsesi [Robotic kits in the educational process]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamanets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka: Seriya pedagogichna. Kamyanets-Podilskyy: Kamyanets-Podilskyy natsionalnyy universytet imeni Ivana Ohiyenka.* Vyp. 27. S. 125–128. [in Ukrainian]
5. Salnyk, I. V., Somenko, D. V. @ Siryk, E. P. (2023). Vykorystannya platformy ARDUINO u pidhotovtsi vchyteliv fizyky do STEM oriyentovanoho navchannya [Using the ARDUINO platform in the preparation of physics teachers for STEM-oriented teaching]. *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya.* Tom 95, №3. S. 124-142. [in Ukrainian]
6. Soroko, N.V. (2018). Problema stvorennya STEAM-oriyentovanoho osvithnoho seredovysheha dlya rozvytku informatsiyno-tsyfrovoyi kompetentnosti vchytelya osnovnoyi shkoly [The problem of creating a STEAM-oriented educational environment for the development of informational and digital competence of primary school teachers]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky.* №. 170. С.169-177. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАЙДА Василь Ярославович – доктор філософії, викладач кафедри змісту та методики навчальних предметів Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання (фізика).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HAIDA Vasilii Yaroslavovych – doctor of philosophy, teacher of the department content and methods of educational

subjects Ternopil regional communal office Institute of Postgraduate Pedagogical Education.

Scientific interests: theory and methodology of teaching (physics).

Стаття надійшла до редакції 10.08.2024 р.

УДК 351:377/378.11(477)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-131-134

ГОДУНОВ Валентин Олексійович – аспірант Класичного приватного університету
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4159-7397>
email: ekopress2000@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНОЮ ОСВІТОЮ У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті виокремлено особливості міжнародного досвіду механізмів управління педагогічною освітою задля адаптації його здобутків у систему фахової передвищої освіти України.

Автор зупиняється на основних тенденціях зарубіжного публічного управління освітою, зокрема педагогічною освітою та на надбанні європейської освіти, а саме дуальній формі навчання.

У публікації розкрито досвід управління педагогічною освітою Німеччини та його адаптація до української системи фахової передвищої освіти педагогів. Особливо приділяється увага досвіду децентралізованого управління педагогічною освітою Німеччини, що є край важливо і для України. Досвід управління педагогічною освітою Німеччини та його адаптація до української системи фахової передвищої освіти педагогів може сприяти розвитку нормативно-правових механізмів публічного управління, розробки стратегії педагогічної освіти, з метою створення умов її відповідності європейським стандартам.

Одним із яскравих прикладів системи якісної педагогічної освіти є Велика Британія, яка характеризується унікальним підходом до формування професійних компетенцій педагогів. У цій системі акцентується увага на набутті педагогічної кваліфікації виключно через структури вищої освіти. У контексті публічного управління освітньою політикою наголошується на ролі мотиваційних механізмів, що застосовуються у Великій Британії для залучення та утримання фахівців у сфері освіти, де центральне місце займає розвинена система заохочення

Ще однією досить цікавою країною в контексті підготовки педагогів є Сполучені Штати Америки. Система освіти США, як і у Німеччині функціонує в умовах тотальної децентралізації, де кожен штат має свої закони, що регулюють освіту, включно з тривалістю та змістом навчання, фінансуванням, та вимогами до вчителів.

На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що в значній кількості держав, діяльність у сфері педагогічної освіти є цілеспрямованою та регламентованою, орієнтованою на реалізацію конкретизованих стратегічних цілей та виконання завдань, що мають вагомe національне та глобальне значення. Питання модернізації освітньої сфери є характерною рисою як для України, так і для провідних європейських країн та США.

Ключові слова: фахова передвища освіта України, зарубіжний досвід, педагогічна освіта, управління педагогічною освітою, механізми публічного управління фахової передвищої педагогічної освіти.

HODUNOV Valentyn Oleksiyovych – a graduate student at Classical Private University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4159-7397>
email: ekopress2000@ukr.net

THE USE OF FOREIGN EXPERTISE IN PEDAGOGICAL EDUCATION MANAGEMENT IN THE PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE

The article allocates the features of international experience in managing pedagogical education mechanisms to adapt its achievements to the system of professional pre-higher education in Ukraine.

The author dwells on the main trends of foreign public administration of education, in particular pedagogical education, and the heritage of European education, namely the dual form of education.

The publication reveals the experience of managing pedagogical education in Germany and its adaptation to the Ukrainian system of professional pre-higher education of teachers, which can contribute to the development of normative-legal mechanisms of public administration, the development of a strategy for pedagogical education, in order to create conditions for its compliance with European standards. The special attention is given to the experience of decentralized management of pedagogical education of Germany, which is also extremely important for Ukraine, where each region bears personal responsibility for planning and developing education, understanding its own needs. The experience of managing pedagogical education in Germany and its adaptation to the Ukrainian system of professional pre-higher education of educators can contribute to the development of normative-legal mechanisms of public administration, the development of a strategy for pedagogical education, in order to create conditions for its compliance with European standards.

One of the best examples of a quality teacher education system is the UK, which is characterized by a unique approach to the development of professional competencies among teachers. This system focuses exclusively on the acquisition of pedagogical qualifications through the structures of higher education. In the context of public management of educational policy, it should be emphasized the role of motivational mechanisms used in the UK to attract and retain specialists in the field of education, where the developed system of encouragement is central.

Another country that is very interesting in the context of teacher training is the United States of America. The US education system, like in Germany, operates in a situation of total decentralization. Each state has its own laws governing education, including the duration and content of training, funding, and requirements for teachers. The analysis concluded that in a significant number of states, pedagogical education activities are purposeful and regulated, focused on achieving specific strategic goals and fulfilling tasks of significant national and

global importance. The issue of modernizing the educational system is a characteristic feature of both Ukraine and leading European countries and the USA.

The analysis of advanced international experience in the public management of pedagogical education provides opportunities for the introduction of innovative approaches, methods, and technologies in training, as well as for the creation of effective motivational systems and mechanisms for the career growth of teachers.

Key words: vocational higher education of Ukraine, foreign experience, pedagogical education, management of pedagogical education, mechanisms of public management of vocational education.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Ситуація що сьогодні склалася потребує звернення науки публічного управління на підготовку педагогічних кадрів в системі фахової передвищої освіти, як працівників критичної інфраструктури України.

Система фахової передвищої педагогічної освіти потребує розробки механізмів публічного управління в даній галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні підходи до управління освітою, державне регулювання освітніми реформами, дослідження зарубіжного досвіду та питання євроінтеграції української системи освіти розроблені у працях: М. Ажажі, С. Домбровської, О. Жабенка, Л. Кравченко, І. Лопушинського, С. Крисяка, В. Лугового, К. Романенко, М. Хитько, Н. Шевченко та інших.

Механізми публічного управління фаховою передвищою освітою розроблені в наукових працях О. Белясової.

Розвиток педагогічної освіти в контексті формування державної освітньої політики та вдосконалення професійної розвитку педагогів досліджували М. Пахомова та В. Філіппова.

Мета статті – виокремлення особливостей міжнародного досвіду механізмів управління педагогічною освітою задля адаптації його здобутків у систему фахової передвищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зупинимося на основних тенденціях зарубіжного публічного управління освітою, зокрема педагогічною освітою.

У системі державного управління Німеччини культура та освіта знаходяться під юрисдикцією урядів земель, які володіють автономією у розвитку та управлінні освітньою системою, включаючи шкільну та вищу освіту.

Німецька система вищої освіти децентралізована, кожна із 16 земель має своє специфічне освітнє законодавство. Федеральне міністерство освіти та науки встановлює стратегічні напрями розвитку вищої освіти, гарантує відносну однорідність вищої освіти по всій країні, в той час як міністерства освіти земель контролюють оперативне управління закладами вищої освіти. Також воно розробляє Рамковий закон «Про вищу освіту» [2, с. 49].

Як бачимо, ця країна має достатньо розгалужене нормативно-правове забезпечення публічного управління освітою, що відображається великою кількістю уточнюючого законодавства в окресленому питанні.

Держава регулює процес навчання, встановлює умови доступу до підготовчої служби, акредитує навчальні програм, та укладає контракти з університетами. Підготовча служба є прямим обов'язком держави. Якість навчання постійно

оцінюється та вдосконалюється урядом земель, що звітує перед місцевим парламентом кожні п'ять років про розвиток та якість підготовки вчителів. Університети та державні органи співпрацюють для досягнення цих цілей, детально розписано процес акредитації, визнання дипломів педагогічних кадрів та процедуру визнання таких дипломів у інших землях. Цей факт подібний до української системи акредитації та свідчить про увідповіднення заходів із поліпшення контролю якості освіти в обох країнах.

В Україні та Німеччині є певні розбіжності в системі кваліфікацій для педагогічних працівників. Так в Німеччині студент, що отримав диплом бакалавра чи магістра, успішно пройшов педагогічне стажування (не менше 18 місяців) та успішно склав випускний державний іспит, може отримати наступну педагогічну кваліфікацію:

- педагогічна кваліфікація вчителя в початкових школах;
- викладацька кваліфікація в початкових, середніх, середніх і загальноосвітніх школах;
- педагогічна кваліфікація в середніх і загальноосвітніх школах;
- навчання в професійно-технічних коледжах;
- викладацька кваліфікація для навчання дітей з особливими потребами.

У німецькій освітній системі не передбачена освіта для вчителя початкової школи на базі коледжу. Але вихователь дошкільних закладів освіти може здобути педагогічну професію на базі педагогічного коледжу, і цього буде достатньо для педагогічної діяльності у Німеччині. Термін навчання в зазначених закладах освіти триває від 2-х до 3-х років, включаючи як заняття в аудиторії, так і професійну практику [2, с. 23]. Вступити в такий технікум можна за наявності середньої освіти й паралельної дворічної підготовки до професії, з тим щоб загальний термін освіти склав 4-5 років [3, с. 24].

Німецька система підготовки вихователів подібна до української системи освіти, де на базі 9 класів студенти здобувають перші два роки повну загальну середню освіту та вступ до спеціальності, а решту часу – опановують фах.

Свої особливості у Німеччині має фінансування освіти, в тому числі і педагогічної. Переважно питання фінансування покладається на уряди земель, що забезпечують близько 90% усіх коштів, виділених університетам. Бюджетне фінансування вузівських бюджетів є централізованим і затверджується парламентами земель. Кожен бюджет деталізовано розписується за різними статтями витрат. Також уряди земель здійснюють державно-директивне фінансування, визначаючи розмір викладацького штату. Університети не мають права вводити нові штатні одиниці

без згоди уряду землі, навіть якщо вони мають власні кошти для цього [1].

У закладах передвищої освіти штатний розпис залежить від контингенту. У разі зменшення кількості здобувачів освіти, педагогічна рада може проголосувати за скорочення тієї чи іншої штатної одиниці, у разі збільшення контингенту – навпаки може запропонувати збільшити кількість необхідних фахівців [4].

Таким чином, досвід управління педагогічною освітою Німеччини та його адаптація до української системи фахової передвищої освіти педагогів може сприяти розвитку нормативно-правових механізмів публічного управління, розробки стратегії педагогічної освіти, з метою створення умов її відповідності європейським стандартам. Особливо слід приділити уваги, на нашу думку, досвіду децентралізованого управління педагогічною освітою Німеччини, що є вкрай важливо і для України, де кожен регіон несе особисту відповідальність за планування і розвиток освіти, розуміючи власні потреби.

Одним із яскравих прикладів системи якісної педагогічної освіти є Велика Британія, яка характеризується унікальним підходом до формування професійних компетенцій педагогів. У цій системі акцентується увага на набутті педагогічної кваліфікації виключно через структури вищої освіти. Це відрізняється від моделі, що існує в Україні, де можливості для отримання педагогічної освіти є більш гнучкими та різноманітними.

До управління системою педагогічної освіти Великої Британії долучені Міністерство освіти і кваліфікацій, Агентство підготовки вчителів, Асоціація вчителів і викладачів, Національна асоціація директорів шкіл, Національна організація працевлаштування шкільних учителів, Професійна асоціація вчителів, Урядова асамблея Уельсу та ін. Основним державним документом, який є стрижнем провідних процесів стандартизації педагогічної освіти Великої Британії, є Національний стандарт кваліфікованого вчителя [5 с. 30].

У контексті публічного управління освітньою політикою, слід наголосити на ролі мотиваційних механізмів, що застосовуються у Великій Британії для залучення та утримання фахівців у сфері освіти, де центральне місце займає розвинена система заохочення, яка включає, серед іншого, диференційовану шкалу оплати праці, базуючись на кваліфікаційних рівнях педагогів, а також підвищення соціального статусу педагогічної професії в суспільстві [4].

Законодавче забезпечення педагогічної освіти у Великій Британії має міцні консервативні традиції, що адаптовані до викликів сучасності.

Ще однією досить цікавою країною в контексті підготовки педагогів є Сполучені Штати Америки. Система освіти США, як і у Німеччині функціонує в умовах тотальної децентралізації, де кожен штат має свої закони, що регулюють освіту, включно з тривалістю та змістом навчання, фінансуванням, та вимогами до вчителів.

У США існують специфічні органи влади, що координують питання освіти, і схожі по своїй

природі на українські департаменти освіти при обласних державних адміністраціях – Department of Education, що є виконавчим органом влади, а от призначає політику штату State Board of Education. Центральним органом виконавчої влади є Міністерство освіти США, що відповідає за розподіл федеральних коштів та забезпечення рівного доступу до освіти [1].

У США досить успішно реалізована діяльність громадських (ком'юніті) коледжів, що є ключовою частиною системи вищої освіти країни, яка розвивалася відповідно до історичних та соціально-економічних потреб. Орієнтовані на задоволення місцевих освітніх та професійних потреб, ці установи активно співпрацюють з місцевими організаціями та бізнесом, адаптуючи навчальні програми до конкретних вимог ринку праці. Громадські коледжі також співпрацюють з державними університетами, тим самим забезпечуючи студентам можливість продовження навчання на вищих рівнях та сприяючи їх професійному росту [1].

Схожістю освітніх систем педагогів України та США є особливість підготовки вчителів з орієнтацією на певну вікову групу учнів.

Особливий інтерес викликає діяльність Національної ради з акредитації педагогічної освіти, що представляє собою громадську організацію з професійних організацій та охоплює територію всієї країни. NCATE здійснює акредитацію як окремих педагогів так і цілих факультетів визначаючи відповідність навчальних планів та програм стандартам, що створені самою Радою, якість викладацького складу, відповідність програм потребам штату, інноваційність освітнього процесу, якісне матеріально технічне забезпечення, тощо.

У США ЗВО характеризуються високим ступенем автономії та мають диверсифіковані шляхи регулювання з боку органів публічної влади [2, с. 36].

Одним із напрямків поліпшення розвитку педагогічної освіти в Україні, а втому числі і в системі фахової передвищої освіти є громадсько-партнерська взаємодія в США в різних сферах. Зокрема вирішенням питання додаткового фінансування освіти в США є фандрайзинг та грантова система для здобувачів освіти. У країні існує диференційована система оплати за навчання, зокрема, існує практика, за якою мешканець іншого штату платить за навчання в місцевому університеті значно дорожче. У США також запроваджена допомога студентам для отримання освіти, приблизно 66% студентів закладів вищої освіти, мають допомогу від приватних або державних джерел [3, с.13].

У США існує розгалужена система фінансування освіти, зокрема і педагогічної. Конгрес США щорічно затверджує освітні програми, фінансовані з федерального бюджету. Серед них ключове місце займають програми фінансової допомоги студентам, наприклад, система грантів Пелла [1].

На основі проведеного аналізу можемо говорити, що в значній кількості держав, діяльність

у сфері педагогічної освіти є цілеспрямованою та регламентованою, орієнтованою на реалізацію конкретизованих стратегічних цілей та виконання завдань, що мають вагоме національне та глобальне значення. Питання модернізації освітньої сфери є характерною рисою як для України, так і для провідних європейських країн та США.

Окремої уваги заслуговує законодавча система Великої Британії, що максимально сприяє поліпшенню якості педагогічної освіти та створює мотиваційні заходи з підвищення престижності даної професії, посилення якості контингенту здобувачів педагогічної освіти.

Найбільшу цінність мають рекомендації із пошуків диверсифікованих шляхів фінансування педагогічної освіти США та Німеччини, як країн із децентралізованою системами управління.

Зупинимося на ще одному надбанні європейської освіти, а саме дуальній формі навчання. Найпотужніший досвід підготовки фахівців в дуальній системі освіти має Німеччини, де дуальна освіта є основним джерелом формування молоді генерации кваліфікованих робітників і завдяки тісному зв'язку зі сферою праці забезпечує оптимальний старт трудового життя [5].

У ситуації, у якій опинилась Україна, може стати у пригоді досвід саме Німеччини – країни-засновниці дуальної форми освіти.

Компанії зазвичай самостійно покривають витрати на навчання на своїй базі, не отримуючи від держави преференцій, податкових пільг тощо. На федеральному рівні не передбачені спеціальні програми підтримки підприємств, які інвестують у навчання здобувачів освіти. Однак роботодавці можуть брати участь у конкурсах на гранти від Європейського Союзу або окремих земель.

Незалежно від періоду здобувач отримує від компанії щомісячну грошову винагороду (в середньому €400–1400). В окремих випадках компанії також покривають вартість навчання здобувача у приватному закладі вищої освіти.

Враховуючи активний розвиток приватної освіти в Україні, така співпраця із роботодавцями у приватному секторі може стати шляхом для вирішення економічних питань в галузі освіти [3, с. 130].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, аналіз передового міжнародного досвіду в публічному управлінні педагогічною освітою дає можливості для впровадження інноваційних підходів, методик та технологій навчання, а також для створення

ефективних мотиваційних систем і механізмів кар'єрного росту педагогів.

Також, сьогодні активно здійснюються кроки у прискоренні обміну знаннями та інноваціями між освітньою галуззю та роботодавцем шляхом впровадження дуальної освіти, як механізму поліпшення якості освіти з метою посилення її конкурентоспроможності. Дуальна форма навчання педагогів сприяє реалізації принципів публічного управління в освіті, роблячи процес більш прозорим, ефективним і відповідальним перед суспільством.

За таких умов педагоги зможуть краще відповідати на виклики сучасного освітнього процесу та ринку праці.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ainley J., McKenzie P. School Governance: Research on Educational and Management Issues. *International Education Journal*. 2000. Vol. 1, No 3. P. 139–229.
2. Bobbitt F. Some general principles of management applied to the problems of city school systems. Chicago: University of Chicago Press. Publisher : Forgotten Books, 2018. 98 p.
3. Gorard S. Education Policy, Law and Governance in the United Kingdom. 2015. 250 p.
4. Voloshka Ye. Actualization national-patriotic education in the system of pedagogical professional pre-university education: management aspect. *Modern strategies of sustainable development of the state and society in the context of global challenges: materials of the international scientific conference (Wloclawek, the Republic of Poland, August 2–3.08.2023)*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 17–20.
5. Voloshka Y. Digital Transformation in Professional Higher Education. *Global Prosperity*. 2023. № 3(3). P. 27–36.

REFERENCES

1. Ainley, J., McKenzie, P. (2000). School Governance: Research on Educational and Management Issues. [in English]
2. Bobbitt, F. (2018). Some general principles of management applied to the problems of city school systems. Chicago. [in English]
3. Gorard, S. (2015). Education Policy, Law and Governance in the United Kingdom. [in English]
4. Voloshka, Ye. (2023). Actualization national-patriotic education in the system of pedagogical professional pre-university education: management aspect. Riga. [in English]
5. Voloshka, Y. (2023). Digital Transformation in Professional Higher Education. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГОДУНОВ Валентин Олексійович – аспірант Класичного приватного університету.
Наукові інтереси: управління системою вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HODUNOV Valentyn Oleksiyovych – a graduate student at Classical Private University.
Scientific interests: managing the higher education system.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2024 р.

УДК 378.811.111

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-134-140

ГОРІДЬКО Наталія Михайлівна –

кандидат технічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Національного транспортного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9158-7163>
e-mail: natalia.horidko@ukr.net

БАБИЧ Марина Євгенівна –
старший викладач кафедри іноземних мов
Національного транспортного університету
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3012-0824>
e-mail: marinababich.ntu@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ КРИВОЇ ЗАБУВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню можливостей застосування сучасних методів навчання іноземної мови в закладах вищої освіти з метою поліпшення запам'ятовування та відтворення вивченої інформації. Досягнення відповідного рівня іноземної компетенції тісно пов'язане зі швидким засвоєнням лексичного матеріалу професійного спрямування (термінологічного вокабуляру), що залежить від рівня розвитку психічних функцій студентів. Мета статті – обґрунтувати застосування сучасних технологій навчання іноземної мови із урахуванням особливостей пам'яті людини і залежності обсягу відтворюваної нової інформації від часу, що минув з моменту її отримання.

Підґрунтям дослідження стали праці німецького психолога Германа Еббінгауза щодо закономірностей збереження обсягу інформації і часу, що минає після її отримання, та інтервалів повторення для зниження швидкості забування. Модель запам'ятовування, розроблена за методикою збереження інформації Еббінгауза, є більш ефективною, ніж моделі, побудовані на повторенні матеріалу один раз або відразу після вивчення інформації. Іншим фактором, що впливає на якість запам'ятовування, є осмисленість та усвідомлення студентами необхідності засвоєння матеріалу, що призводить до якіснішого та ефективнішого запам'ятовування. У статті розглянуто особливості застосування як традиційних технік (переказ, питання та відповіді, тестування), так і інноваційних методів, таких як створення асоціативних схем та мікронавчання для сприяння кращому запам'ятовуванню при інтервальному повторенні. Також наводяться приклади організації та етапи застосування цих технік. Особливу увагу приділено різним формам мікронавчання, зокрема інфографіці, гейміфікації, роботі з аудіо-та відеоматеріалами.

У результаті дослідження встановлено можливості застосування сучасних технологій навчання іноземної мови, з урахуванням найкращих технік запам'ятовування. У перспективі планується проведення експериментальних досліджень для подальшого підтвердження залежності обсягу інформації, що запам'ятовується, від техніки інтервального повторення.

Ключові слова: крива забування Еббінгауза, інтервальне повторення, навчання іноземної мови, тестування, асоціативні схеми, мікронавчання.

HORIDKO Nataliia Mykhailovna –
Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
of National Transport University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9158-7163>
e-mail: natalia.horidko@ukr.net

BABYCH Maryna Yevgenivna –
Senior lecturer at the Department of Foreign Languages
of National Transport University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3012-0824>
e-mail: marinababich.ntu@gmail.com

APPLICATION OF MODERN FOREIGN LANGUAGE TEACHING TECHNOLOGIES BASED ON ANALYSIS OF THE FORGETTING CURVE

The article is devoted to the possibilities of applying modern foreign language teaching methods in higher education institutions in order to improve the memorization and reproduction of learned information. Reaching an appropriate level of foreign language competence is closely related to the rapid acquisition of professionally oriented lexical material (terminological vocabulary), which depends on the level of development of students' mental functions. The aim of the article is to substantiate the application of modern foreign language teaching technologies, taking into account the peculiarities of human memory and the dependence of the amount of reproducible new information on the time that has passed since it was received.

The basis of the study was the works of the German psychologist Hermann Ebbinghaus on the patterns of storing the amount of information and the time that passes after it has been acquired, and the intervals of repetition to reduce the rate of forgetting. The memorization model developed according to the Ebbinghaus's savings method is more effective than the models based on repeating the material once or immediately after learning the information. Another factor that affects the quality of memorization is the meaningfulness and students' awareness of the need to learn the material, which leads to better and more effective memorization. The article considers the features of the application of both traditional techniques (retelling, questions and answers, testing) and innovative methods, such as creating mind maps and microlearning to promote better memorization with interval repetition. Examples of the organization and stages of applying these techniques are also given. Particular attention is paid to various forms of microlearning, including infographics, gamification, and working with audio and video materials.

As a result of the study, the possibilities of applying modern foreign language teaching technologies, taking into account the best memorization techniques, were established. In the future, it is planned to conduct experimental studies to further confirm the dependence of the amount of information memorized on the technique of interval repetition.

Key words: Ebbinghaus's forgetting curve, spaced repetition, foreign language learning, testing, mind maps, microlearning.

Поставлення проблеми та обґрунтування її актуальності. Сучасні нормативні вимоги орієнтують викладачів вищої школи на формування у студентів відповідного рівня іноземної комунікативної компетенції, яка передбачає певний рівень розвитку психічних функцій студентів: особливості

уваги, сприйняття, запам'ятовування, обсягу короткочасної і довготривалої пам'яті. Для досягнення відповідного рівня володіння іноземною мовою професійного спрямування необхідно засвоїти найбільш уживані термінологічні одиниці. Кількість таких одиниць постійно зростає, що

приводить до проблем у студентів з їх запам'ятовуванням та відтворенням. Отже, виникає необхідність пошуку та використання різноманітних сучасних методів та технологій для подолання цих проблем.

Аналіз досліджень. Проблема пам'яті, запам'ятовування та відтворення інформації постійно була у центрі уваги вчених різних напрямків – психологів, педагогів, лінгвістів, когнітивістів, програмістів. Про це свідчать праці видатних дослідників – Ш. О. Амонашвілі, Дж. Брудера, Л. С. Виготського, А. Н. Леонтьєва, Л. С. Рубінштейна, П. І. Зінченка, Д. М. Узнадзе, А. Ребера, А. Пайвіо, Е. Тульвінга, Д. Нормана, Д. Румельхарта, А. Бадлі та ін. [1]. Зацікавленість викликають такі аспекти, як визначення математичних моделей процесу забування під час різних видів занять та створення спеціальних програм для ідентифікації «смуг забування» для людей з різним рівнем розвитку пам'яті [2] (Мокін, 2024) та розробки індивідуальних стратегій повторення [3] (Zaidi, 2020), застосування штучного інтелекту для розвитку пам'яті тощо.

Досліджуючи успішність оволодіння іноземною мовою, більшість учених вважає головною проблемою проблему пам'яті, яка викликає інтерес і до цього часу. Однак спеціальних наукових досліджень, присвячених ролі пам'яті та можливостей запам'ятовування студентів, дуже мало. Аналіз науково-методичної літератури свідчить також про невелику кількість наукових підходів до дослідження причин забування та розвитку пам'яті на заняттях з іноземної мови.

Так, **мета** цієї статті полягає в обґрунтуванні необхідності застосування сучасних технологій навчання іноземній мові з огляду на особливості пам'яті людини і залежність обсягу відтворення нової інформації від часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засновником експериментального вивчення пам'яті є німецький психолог Герман Еббінгауз (Ebbinghaus) [4]. Він виявив зв'язок між обсягом матеріалу, який зберігся в пам'яті, та часом, що минув після отримання інформації. Ця закономірність може бути графічно відображена у вигляді так званої «кривої забування Еббінгауза», яка була побудована вченим ще в 1885 році (рис.1).

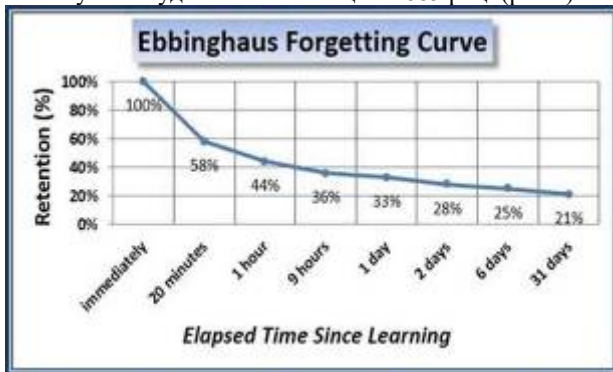


Рис. 1. Крива забування Еббінгауза

Шляхом експериментальних досліджень було доведено, що людина починає забувати нову інформацію майже відразу після її отримання. Більша частина цієї інформації забувається

протягом першої години, 2/3 – протягом першої доби. Потім процес забування сповільнюється, і через місяць у пам'яті залишається всього лише п'ята частина нових знань.

Водночас практика показує, що якщо студент підходить до запам'ятовування матеріалу осмислено, то необхідна інформація запам'ятовується значно швидше. Щоб активізувати цей процес і почати осмислено запам'ятовувати інформацію, відпрацьовуючи граматичні навички зокрема, радимо студентам знаходити або придумувати життєві приклади на певну тему. Доведено, що активне й осмислене повторення «змушує» працювати асоціативну пам'ять і увагу, тому процес запам'ятовування стає ефективнішим і якіснішим.

У процесі формування навичок читання чи аудіювання, наприклад, доцільно не переслуховувати або перечитувати інформацію, а витягати її з пам'яті. Якщо під час вилучення з пам'яті тих чи тих даних у студентів виникають якісь труднощі, то варто просто заглянути в джерело, знайти ту інформацію, яку вони не можуть згадати, а потім продовжити самостійно переказувати матеріал.

Всім відомо, що ефективне запам'ятовування відбувається завдяки повторенню вивченого раніше матеріалу. Таким чином можна знизити швидкість забування, якщо повторювати вже завчений матеріал. Тож, повторення позитивно впливає на довгострокову пам'ять, тим самим допомагаючи запам'ятати матеріал на тривалий термін. Натомість заучування будь-якого матеріалу за один раз не принесе жодної користі.

На основі кривої забування Еббінгауза можна визначити етапи оптимального повторення нової інформації, так зване інтервальне повторення:

1. відразу після отримання нової інформації;
2. через 20-30 хвилин після першого повторення;
3. через 1 день після другого повторення;
4. через 2-3 тижні після третього повторення;
5. через 2-3 місяці після четвертого повторення.

Отже, повторення за методикою Еббінгауза, розподілене в часі певним чином, порівняно з багаторазовим відтворенням дає більш відчутні результати. Цей вид повторення не тільки сприяє міцному засвоєнню матеріалу, але й допомагає заощадити багато часу й сил. Окрім того, повторювати інформацію потрібно не менше трьох разів. Трикратне повторення – це той необхідний мінімум, без якого ви ніяк не зупините дію кривої забування.

Запам'ятовування за методикою Еббінгауза має такий дивовижний ефект, як ремінісценція. Через деякий час після ознайомлення з інформацією студенти починають згадувати ті додаткові деталі, на які відразу не звернули ніякої уваги. Саме тому модель запам'ятовування, розроблена за методикою Еббінгауза, набагато продуктивніша й ефективніша, ніж кілька повторень відразу ж після вивчення інформації. Це пояснюється тим, що у часових проміжках між запам'ятовуванням і повторенням на несвідомому рівні додатково відбувається закріплення потрібної інформації в

головному мозку. Якщо ж кілька разів повторити матеріал відразу після його вивчення, то таке закріплення просто не відбудеться. Тож, правильне повторення матеріалу не тільки покращує його збереження в довгостроковій пам'яті, але і робить його подальше відтворення простішим і легшим.

Таким чином, хоча наукова база ефективного збереження в пам'яті людини сприйнятої інформації розроблена досить давно, проте ці відомості досі не набули поширення у вітчизняній освіті і не знайшли своє втілення в методиках здійснення навчального процесу. Завдання довготривалого збереження в пам'яті отриманої у процесі навчання інформації має бути вирішене шляхом обґрунтованого впровадження відповідної педагогічної техніки.

Існує кілька популярних і ефективних способів, завдяки яким студенти можуть запам'ятати потрібну їм інформацію на тривалий час. Для довгострокового запам'ятовування застосовують такі техніки: питання і відповіді, переказ, створення спеціальних карток, тестування.

Відповіді на питання за темою – один із найпростіших і найдієвіших способів запам'ятати раніше вивчений матеріал. При укладанні навчально-методичної літератури викладачі зазвичай формують список питань після кожного вивченого розділу, оскільки ця техніка реально допомагає систематизувати прочитану інформацію і запам'ятати ключові моменти.

При вивченні іноземної мови переказ – чудовий спосіб запам'ятовування матеріалу в тому випадку, якщо перед студентами не стоїть завдання відтворювати отриману інформацію дослівно. Під час переказу активізується мовленнєве мислення, яке не тільки позитивно впливає на запам'ятовування інформації, але й допомагає відкласти в голові вибраний спосіб його відтворення.

Викладачі іноземної мови за професійним спрямуванням часто використовують спеціально створені картки для запам'ятовування як своєрідний план повторення. Щоб створити таку картку, на одній стороні потрібно написати, наприклад, термін, а на іншій стороні – опис чи визначення цього терміна.

Ефективність тестування як способу повторення і запам'ятовування інформації доведена багатьма серйозними дослідженнями. Але, на нашу думку, максимальну користь від тестування студенти отримують тільки в тому випадку, якщо виконують тест відразу ж після ознайомлення з новою інформацією.

Зупинимось на тестуванні детальніше, адже воно має особливе значення серед зазначених методик стимулювання пам'яті. Тестування досить давно стало невід'ємною частиною навчального процесу, а організація оцінювання знань за допомогою електронної системи тестування має певні переваги, насамперед через реалізацію можливостей миттєвої автоматичної перевірки і оцінки завдань.

Проте ключову роль тут відіграє не стільки контроль знань, скільки сам механізм тестів, який змушує пригадувати необхідну інформацію і тим самим суттєво сприяє її тривалому запам'я-

товуванню. Враховуючи все вищенаведене, дуже важливо, щоб перше тестування проводилося безпосередньо після отримання інформації, коли студенти ще пам'ятають 100 % наданих знань і не включилися процеси забування. Перше тестування після проходження тривалого періоду часу втрачає сенс, тому що студенти більшу частку інформації встигають забути. Таким чином, якщо наприкінці кожного заняття, відводити 10–15 хвилин на тестування, студенти будуть зберігати в пам'яті максимальну кількість знань, набутих на парі. Другий етап тестування має відбуватися через 24 години після першого. Надалі проміжок часу між тестуваннями може збільшуватися, тому що процес забування сповільнюється. Тому третій етап доцільно провести через два тижні, а четвертий – через два місяці (у межах модульного контролю знань студентів).

За головний критерій процесу навчання Еббінгауз взяв запозичений в асоціативної психології метод, заснований на законі, що встановлює зв'язок між частотою виникнення асоціацій і якістю запам'ятовування. Щодо сучасних методів оволодіння іноземною лексикою, зокрема, варто акцентувати увагу на створенні асоціацій, використанні карток (як зазначалось раніше), складанні особистих розповідей із новими словами/фразами, корисним є вивчення їх у контексті, наприклад, із пісень, віршів чи фрагментів фільмів іноземною мовою. Також значною допомогою є використання комп'ютерних програм, додатків, таких як *Quizlet*, *Memrise*, *Anki*, що є чудовими інструментами для створення карток та закріплення вивченої лексики за допомогою різномісних інтерактивних завдань.

Так, серед усіх інших багатьом студентам до вподоби спосіб створення асоціативних схем або *mind maps*. У своїй книзі «Карти внутрішнього простору *Mapping Inner Space*» Ненсі Маргуліс розповідає про причини ефективності цього методу. Справа в тому, що наш мозок «не зберігає інформації лінійно чи стовпчиками, а на деревоподібних дендритах, тобто за допомогою певних моделей, схем (патернів) та асоціацій [5]. Отож, що більше ви співпрацюватимете із власним мозком за його методами запам'ятовування, то легше і швидше будете вчитися». Тому, створюючи самостійно асоціативні схеми, ми подаємо нашому мозку комфортний для нього вигляд інформації.

Пропонуємо такі етапи створення асоціативних схем:

- обираємо ключове слово (наприклад, збірне поняття: *vehicles, engines, budget, appearance*) і розміщуємо його посередині;
- на відгалуженнях записуємо пов'язані із загальним, конкретні слова, фрази (наприклад, до слова *engines* – *reciprocating, rotary, petro; engine, single cylinder engine, ...*);
- на наступних відгалуженнях можна помістити картинки із зображеннями, визначення слова/фрази (найкраще – подавати визначення англійською, а не переклад українською), власний приклад речення із цим словом/фразою.

Приклад асоціативної схеми зображено на Рис. 2.

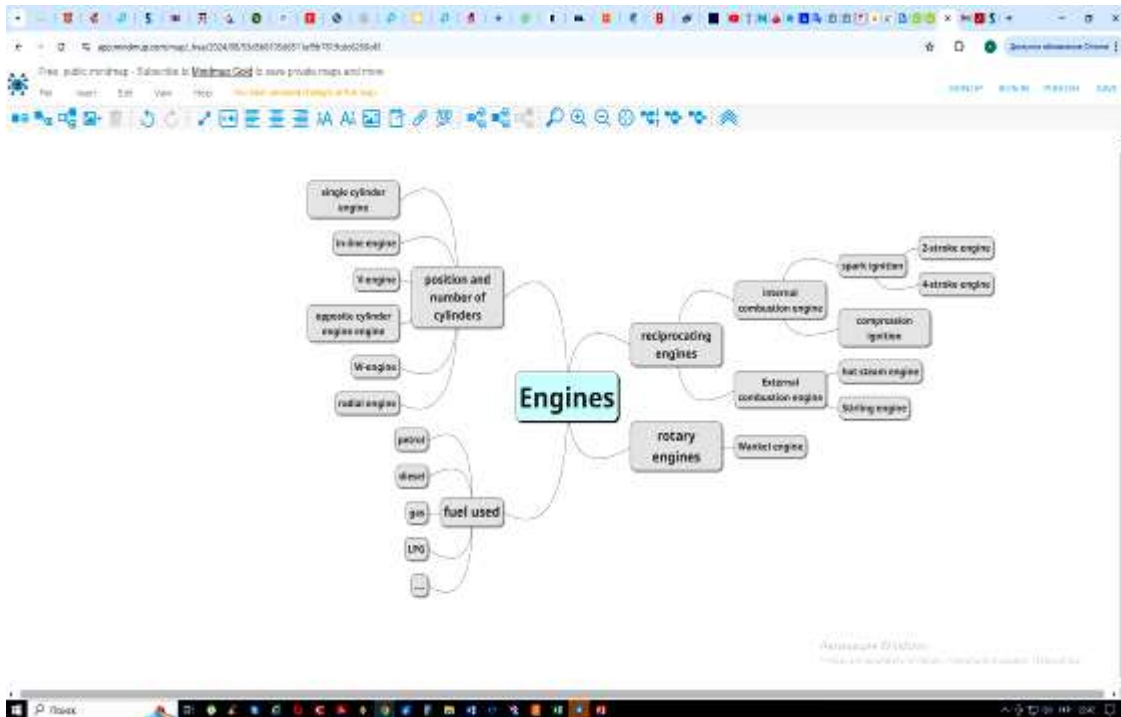


Рис. 2. Приклад асоціативної схеми за темою Engines.

Між іншим, за допомогою таких mind maps можна вивчати не лише лексику, але й граматику. Приклади готових схем можна знайти на сайтах [6, 7, 8], але найкраще створювати власні карти пам'яті, адже таким чином ми осмислюємо інформацію, а це, згідно з висновками Еббінгауза, у 9 разів ефективніше, ніж механічне запам'ятовування. Їх можна малювати на аркушах паперу або використати технічні інструменти ([iMindMap HD](#), [miMind for Android](#), [MindBoard Free for Android](#), [MatchWare](#), [MindJet](#), [XMind](#), [MindJet Mindmanager](#) тощо).

Варто зазначити, що Еббінгауз вивчав також інші чинники, здатні, на його думку, вплинути на пам'ять і навчання. Окрім асоціацій і повторів вже вивченого матеріалу, це і поділ великих обсягів інформації на маленькі блоки, що є передумовою для розвитку мікронавчання, яке є сучасним трендом. Нами доведено, що навчання у формі коротких уроків допомагає краще запам'ятовувати інформацію. Виходячи із вищенаведеного, відомо, що впоратися із забуванням допомагає повторення інформації через певні проміжки часу, а такі інтервальні повторення якраз і лежать в основі мікронавчання [9].

Між іншим, ефективність поділу великих обсягів інформації на маленькі блоки усвідомили і раніше, принаймні 65 років тому. Джордж Міллер, один із творців когнітивної психології, у науковій роботі 1956 року [10] описав виявлену ним закономірність, згідно з якою людина одночасно утримує в пам'яті в середньому сім блоків (плюс-мінус два) елементів інформації.

Так, мікронавчання може допомогти вивчити відповідну інформацію за обмежений час, і студенти, звичайно зберігають більшу частину інформації, яку вони отримали. Крива забування Еббінгауза демонструє, що людина може втрачати

майже половину отриманої інформації протягом кількох днів, доки не перегляне її знову. У таких випадках мікронавчання може стати ефективним рішенням. Його можна використовувати по-різному, і тому воно не обмежується одним або двома форматами. Зосередимо увагу на найпопулярніших форматах мікронавчання.

1. *Каруселі слайдів*. Сучасне покоління вважає за краще використовувати короткий зміст замість довгих текстових абзаців, тому, коли студент дивиться на довгі сторінки текстів, він швидко втрачає інтерес. Каруселі слайдів – це ефективно сформовані фрагменти ілюстрацій або даних, які студент може пройти менше, ніж за 2 хвилини та отримати більшу частину знань про певну тему, не перевантажуючись надмірною інформацією, яку важко осмислити.

2. *Інфографіка*. Як випливає з назви, це поєднання інформації та графіки, яке найкраще використовувати для швидкої доставки відповідної інформації. Людське око часто приваблює химерний візуальний дизайн, а інфографіка якраз використовує це явище, щоб надати корисну інформацію про певну тему та залучити студентів. Інфографіка забезпечує поетапну подачу інформації, а не безпосереднє представлення всього обсягу інформації.

3. *Ігри*. Модулі мікронавчання, засновані на іграх, дійсно допомагають багато чого навчитися та роблять цей процес набагато цікавішим, ніж традиційні форми навчання. Електронне навчання, засноване на іграх, найкраще працює з тестами та допомагає студентам зберегти багато інформації, яку вони отримали під час вивчення конкретної теми. Ігри підтримують мотивацію студентів та дають їм відчуття здобутих досягнень.

4. *Подкаст* – це персональна трансляція на вимогу. Фактично, це ще один аудіоформат, який

може бути корисним для мікронавчання. Тут окрема особа або група осіб розміщують аудіозаписи, в яких вони діляться своїми історіями, обмінюються знаннями або просто ведуть розмову на певну тему. Окремий запис називається епізодом, такі епізоди можна завантажити в Інтернеті або переглянути у прямому ефірі.

5. *Відео* є, мабуть, найкращим форматом для надання вмісту мікронавчання. Насправді більшість платформ соціальних медіа, таких як Instagram або Youtube, почали віддавати перевагу формату короткого відео. У цьому сучасному світі, де увага та зацікавленість є вкрай мінливими, мікронавчальні відео з легкістю пройшли перевірку як один із найпопулярніших форматів мікронавчання.

Таким чином, мікронавчання є сучасним інноваційним трендом в освітньому процесі, який дозволяє викладати контент невеликими, дуже стислими фрагментами, зосередженими навколо однієї навчальної цілі. Цю технологію не можна назвати універсальною, проте вона сприяє мотивації та залученню студентів до активної навчальної діяльності, підвищує відсоток інформації, що залишається в довготривалій пам'яті.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Дослідження Еббінгауза стало основою техніки інтервальних повторів, що полягає в повторенні засвоєного матеріалу через певні інтервали часу, що збільшуються. Саме інтервальні повторення потрібні для того, щоб нова інформація надійно залишилась у пам'яті. Щоб запам'ятати надовго необхідну інформацію, рекомендується через певний час повторити вивчений матеріал одразу ж після ознайомлення із ним. Принцип, ~~яким~~ чим більше тренувати мозок, тим більше утворюється нейронних зв'язків і тим краще він працює, найбільше підходить при вивченні іноземних мов. Збільшення кількості тренувань та обсягу інформації сприяють розширенню і покращенню нашої пам'яті. Тож, проведене дослідження дозволило визначити можливості застосування сучасних технологій навчання іноземної мови із застосуванням найкращих технік запам'ятовування. Подальший розвиток ідеї потребує експериментального дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Прокопенко І. Ф. Пам'ять. *Психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів*. Харків, 2012. С. 334–380.
2. Мокін Б. І., Войцеховська О. О., Пасєка Б. В., Шалагай Д. О. Еквівалентні моделі «смуг забування». *Матеріали ЛІІІ науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2024)* : збірник доповідей. Вінниця : ВНТУ, 2024. С. 941–945.
3. Zaidi, A., Caines, A., Moore, R., Buttery, P., Rice, A. Adaptive Forgetting Curves for Spaced Repetition Language Learning. In: Bittencourt, I., Cukurova, M., Muldner, K., Millán, E. (eds) *Artificial Intelligence in Education*. AIED 2020. Lecture Notes in Computer Science, vol. 12164. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-52240-7_65
4. Горідько Н. М., Бабич М. Є. Технологія мікронавчання – новий освітній тренд. *Сучасні досягнення та перспективи науки та освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Житомир, 15 листопада 2023 р.)*. Research Europe, 2023. С. 34–36.

5. Крива забування Еббінгауза [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. Дата оновлення: 03.02.2023. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Крива_забування_Еббінгауза. (дата звернення: 10.08.2024)

6. Margulies, N. Mapping Inner Space: Learning and Teaching Mind Mapping. Hawker Brownlow Education, 1992. 124 p.

7. URL: <https://www.pinterest.com/>

8. URL: <https://www.biggerplate.com/>

9. URL: <https://www.Freeenglishmaterialsforyou.com>

10. Miller, G. A. The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, 1956. 63(2), P. 81–97. URL: [https://www.chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://pure.mpg.de/pubman/item/item_2364276_4/component/file_2364275/Miller_1956_Magical.pdf](https://www.chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://pure.mpg.de/pubman/item/item_2364276_4/component/file_2364275/Miller_1956_Magical.pdf) (Last accessed: 20.08.2024)

REFERENCES

1. Prokopenko, I.F. Pamiat. [Memory] *Psykhohohiia: pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv* (2012). [Psychology: a textbook for students of higher educational institutions]. S. 334–380. [in Ukrainian]
2. Mokin, B. I., Voitsekhovska, O. O., Pasiaka, B. V., Shalagai, D. O. (2024). Ekvivalentni modeli «smuh zabuvannia» [Equivalent models of the «forgetting bands»] *Materialy LIII naukovy-tekhnichnoi konferentsii pidrozdiliv Vinnytskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu (NTKP VNTU 2024)* : zbirnyk dopovidei. – Materials of the LIII scientific and technical conference of divisions of the Vinnytsia National Technical University (STCD VNTU 2024): a collection of reports. S. 941–945. [in Ukrainian]
3. Zaidi, A., Caines, A., Moore, R., Buttery, P., Rice, A. (2020). Adaptive Forgetting Curves for Spaced Repetition Language Learning. In: Bittencourt, I., Cukurova, M., Muldner, K., Luckin, R., Millán, E. (eds) *Artificial Intelligence in Education*. AIED 2020. Lecture Notes in Computer Science, vol 12164. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-52240-7_65 [in English]
4. Horidko, N. M., Babych, M. Ye. (2023). Tekhnolohiia mikronavchannia – novyi osvittii trend. [Microlearning technology is a new educational trend] *Suchasni dosiahnennia ta perspektyvy nauky ta osvity : materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii / Mizhnarodnyi humanitarnyi doslidnytskyi tsentr (Zhytomyr, 15 lystopada 2023 r.)*. – Modern achievements and prospects of science and education : proceedings of the International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center. S. 34–36. [in Ukrainian]
5. Kryva zabuvannia Ebbinghaus [Ebbinghaus forgetting curve] [Elektronnyi resurs] // Wikipedia: vilna entsyklopediia. Data onovlennia: 03.02.2023. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Крива_забування_Еббінгауза. (data zvernennia: 10.08.2024) [in Ukrainian]
6. Margulies, N. (1992). Mapping Inner Space: Learning and Teaching Mind Mapping. Hawker Brownlow Education. 124. [in English]
7. URL: <https://www.pinterest.com/>
8. URL: <https://www.biggerplate.com/>
9. URL: <https://www.Freeenglishmaterialsforyou.com>
10. Miller, G. A. (1956). The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, 63(2), S. 81–97. URL: https://www.chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://pure.mpg.de/pubman/item/item_2364276_4/component/file_2364275/Miller_1956_Magical.pdf (Last accessed: 20.08.2024) [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ГОРІДЬКО Наталія Михайлівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Національного транспортного університету.

Наукові інтереси: інновації у сфері вищої освіти, інтерактивні методи навчання, управління екологічною освітою.

БАБИЧ Марина Євгенівна – старший викладач кафедри іноземних мов Національного транспортного університету.

Наукові інтереси: інновації у сфері вищої освіти, інтерактивні методи навчання, лексична семантика, асоціативно-семантичні групи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

HORIDKO Nataliia Myhailivna – Candidate of Technical Sciences, Associate Professor at the Department of Foreign Languages of National Transport University.

Scientific interests: innovations in higher education, interactive teaching methods, environmental education management.

BABYCH Maryna Yevgenivna – Senior lecturer at the Department of Foreign Languages of National Transport University.

Scientific interests: innovations in higher education, interactive teaching methods, lexical semantics, associative and semantic groups.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2024 р.

УДК 378.147: 811.111(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-140-144

ГОЛОВКО Ірина Олексіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Центральноукраїнського національного технічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6690-4043>

e-mail: irinagolovko873@gmail.com

ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Центральноукраїнського національного технічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2729-4267>

e-mail: 2108sveta64@gmail.com

СПІЛЬНЕ НАВЧАННЯ В ГРУПОВИХ ПРОЕКТАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

У статті розглянуто особливості спільного навчання в групових проектах у якості інструменту формування іношомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО.

Означено та досліджено ключові особливості реалізації спільного навчання в проектах за допомогою методики Collaborative Learning in Group Projects. Викладання за стилістикою Collaborative Learning in Group Projects визначено як комплекс заходів, спрямованих на розвиток та ідентифікацію когнітивних можливостей студента-здобувача у процесі опанування та вивчення певної дисципліни, її відмінних особливостей та стандартів, що визначають її з-поміж інших навчально-наукових дисциплін та матеріалів.

Визначено головні елементи імплементаційного застосування методики Collaborative Learning in Group Projects в системі формування іношомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО.

Зокрема, досліджено такі її підтипи, як Think-pair-share (TPS; парний розмовний брейн-ринг) та Problem-based learning (PBL; проблемно-орієнтоване навчання) – спрямовані на вивчення та опрацювання шляхом тривалого мовно-лінгвістичного обговорення поставленої задачі (проблеми) у групах шляхом залучення когнітивних, творчих та раціонально-критичних можливостей мислення здобувача та, відповідно, стимулювання у такий спосіб розмовно-лексичного потенціалу останнього; Case Study method (кейсовий метод) передбачає опрацювання мовно-лексичного інструментарію за допомогою інтерпретаційного моделювання; Small Group Discussion (SGD, обговорення в міні-групах) застосовується з метою розширення лексичного запасу; Group Work Roles Usage (GWRU; робота в групах з використанням робочих ролей) спрямовується на досягнення лексично-розмовних компетентностей здобувача лінгвістичної освіти; Jigsaw Strategy (JS; стратегія «головаломка») застосування стратегії мозкового штурму з метою досягнення результатів у лінгвістичному плануванні та застосуванні останнього студентом-здобувачем; Peer Teaching (PT; взаємне навчання) – навчання студента-здобувача новим лексичним зворотам шляхом використання методу менторства та (або) тьюторства.

Доведено, що ключовим завданням Collaborative Learning in Group Projects є стимулювання, розвиток та ідентифікаційне забезпечення когнітивно-мовних можливостей студента ЗВО, що засновується на повній та всеохопній детекції потенційних лінгвістичних можливостей здобувача педагогом-викладачем під час формування іношомовної компетентності в діалогічному мовленні. Розглянуто можливість аплікації кожного із вищезазначених підметодів загальної методології Collaborative Learning in Group Projects в системі викладання іношомовних дисциплін та набуття іношомовних компетентностей в діалогічному мовленні студентів ЗВО в Україні.

Ключові слова: спільне навчання в групових проектах (Collaborative Learning in Group Projects), іношомовна компетентність, діалогічне мовлення, мовна залученість, студенти ЗВО.

HOLOVKO Iryna Olexiivna –

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

Associate Professor Chair of Foreign Languages

Central Ukrainian National Technical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6690-4043>

email: irinagolovko873@gmail.com

SHCHERBYNA Svitlana Volodymyrivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor Department of Foreign Languages

Central Ukrainian National Technical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2729-4267>

e-mail: 2108sveta64@gmail.com

COLLABORATIVE LEARNING IN GROUP PROJECTS AS A TOOL FOR DEVELOPING FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE IN DIALOGICAL SPEECH

The article discusses the features of joint learning in group projects as a tool for developing foreign language competence in the dialogic speech of students of higher education institutions. The key features of using the methodology of Collaborative Learning in Group Projects are identified and studied. Teaching in Collaborative Learning in Group Projects method is defined as a set of activities aimed at identifying and evolving the cognitive capabilities of a student in the process of mastering and studying a certain discipline, its specific features and standards that distinguish this discipline among other educational and scientific disciplines and resources.

The main elements of implementing Collaborative Learning in Group Projects methodology in teaching process to master foreign language competence in the dialogic speech of HEI students are determined.

In particular, its subtypes are studied to be employed into the teaching process. Think-pair-share (TPS) is based on paired conversational brain-ring competition and it is a common option available for active training the students in the process of teaching. In the context of acquiring the linguistic and lexical competencies, TPS is possible to be used while discussing, arguing the short problems and (or) offering the informational-typological format of solving the issue using language-lexical units.

Problem-based learning (PBL) practices the dialogue speech identifying a common (conversational) problem through its general study. It is aimed at problem-based extended discussion of the issue finding the ways out. Thus, the cognitive, creative and rational-critical thinking of student's capabilities become engaged and student's conversational-lexical potential becomes stimulated.

Case Study method uses a technique of processing linguistic and lexical tools with the help of interpretive modelling, so-called "simulated situations" for learning lexical and syntactic-philological material in created language environment.

Small Group Discussion (SGD) and Group Work Roles Usage (GWRU) organise work in groups aimed at achieving lexical and conversational competencies of a student of linguistic speciality. Jigsaw Strategy (JS) applies brainstorming strategy in order to achieve results in linguistic planning and application of the latter by the student. Peer Teaching (PT) is a process of teaching a student new lexical phrases using the method of mentoring and (or) tutoring.

It is concluded that the key task of Collaborative Learning in Group Projects is to comprehensively detect, stimulate, develop and identify the students' potential of cognitive and linguistic capabilities by a teacher during the formation of foreign language competence in the dialogic speech. The possibility of applying each of the above-mentioned sub-methods of Collaborative Learning in Group Projects methodology in the system of teaching foreign language and acquiring foreign language competencies of higher educational students' in the dialogic speech is considered.

Key words: *Collaborative Learning in Group Projects, foreign language competence, dialogical speech, language involvement, students of higher education institutions.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Питання формування та набуття іншомовних компетентностей студентами іншомовних спеціальностей на базі закладів вищої освіти (ЗВО) в умовах трансформацій освітньої сфери України та її наближення до стандартів ЄС є потребою та вимогою часу відповідно.

Пошук дієвих, ефективних стандартів спільного навчання в групових проектах (Collaborative Learning in Group Projects) у якості інструмента формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО передбачає використання профільної методології впровадження лексичних компетентностей серед студентів-здобувачів: Think-pair-share (TPS; парний розмовний брейн-ринг), Problem-based learning (PBL; ідентифікація мовної (розмовної) проблеми за допомогою її генерального вивчення та опрацювання); Case Studies (кейсовий метод опрацювання мовно-лексичного інструментарію за допомогою інтерпретаційного моделювання); Small Group Discussion (SGD, обговорення в міні-групах з метою розширення лексичного запасу); Group Work Roles Usage (GWRU; робота в групах, що спрямовується на досягнення лексично-розмовних компетентностей здобувача лінгвістичної освіти); Jigsaw Strategy (JS; застосування стратегії мозкового штурму з метою досягнення результатів у лінгвістичному плануванні та застосуванні студентом-здобувачем); Peer Teaching (PT; навчання студента-здобувача новим лексичним зворотам шляхом використання методу менторства та (або) тьюторства).

В умовах трансформаційного динамізму процесів викладання іншомовних дисциплін актуальності набуває також аспект персони педагога

(викладача) ЗВО, що координує коопераційно-колабораційну діяльність із студентом-здобувачем лінгвістичних компетентностей та визначає стилістику набуття лексичного фаху під час моделювання аспектів діалогічного мовлення, що формується на основі кореляції лексичних, мовно-розмовних та синтаксично-мовленнєвих навичок індивіда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти реалізації категоріально-структурного методу викладання за стилістикою Collaborative Learning in Group Projects є предметом наукового інтересу переважно представників закордонного наукового дискурсу.

Так, доцільно відмічати наукові напрацювання Е. Барклі, К. Мейджор та К. П. Кросс (використання аспектів спільного навчання в процесі викладання у навчальних закладах); Л. К. Мікаелсена, А. Бауманн Найт, Л. Ді Фінк (особливості та специфіки використання методу «командного навчання» – Team-Based Learning – у процесі викладацько-педагогічної діяльності із малими групами); Е. Лузатто, Дж. ДіМарко (методологія та типологія взаємодій під час використання категорій спільного навчання); С. Дж. МакКафферті (особливості викладання «другої» мови із використанням методологічних підтипів «кооперативного навчання»); Ж. С. Саузенд, Р. А. Вілли та А. Ньюїн (практична складова креативно-колабораційного методу навчання іноземних мов та іншомовного педагогічно-викладацького спрямування); Дж. Ветлі, К. Неранті (викладання іншомовних компетентностей для студентів-здобувачів у процесі навчання за сегментом «team projects»).

Означена дослідницька парадигма буде використана у процесі аналізу спільного навчання в групових проектах у якості інструменту

формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО надалі у даній статті.

Мета статті — визначити, дослідити та проаналізувати специфіку спільного навчання в групових проектах (Collaborative Learning in Group Projects) у якості інструменту формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першочергової необхідності у процесі викладу та огляду конкретизованих особливостей спільного навчання в групових проектах (Collaborative Learning in Group Projects) як інструменту формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО набуває узагальнене наукове дефініціювання даного процесу.

Так, у Посібникові технік спільного навчання для коледжів від Е. Барклі, К. Мейджор та К. П. Кросс (2014 р.) [1] специфіка викладання за стилістикою Collaborative Learning in Group Projects визначається як комплекс заходів, спрямованих на розвиток та ідентифікацію когнітивних можливостей студента-здобувача у процесі опанування та вивчення певної дисципліни, її відмітних особливостей та стандартів, що визначають її з-поміж інших навчально-наукових дисциплін та матеріалів.

Пристосувавши дану дефініцію до аспектною складової спільного навчання в групах під час формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО, ключовим завданням Collaborative Learning in Group Projects як науково-практичної педагогічної концепції можна вважати стимулювання, розвиток та ідентифікаційне забезпечення когнітивно-мовних можливостей студента ЗВО, що засновується на повній та всеохопній детекції потенційних лінгвістичних можливостей здобувача педагогом-викладачем [2].

Надалі пропонуємо перейти до безпосереднього огляду підструктурних складників концепції Collaborative Learning in Group Projects із одночасним пристосуванням до процесної складової формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО. До них, відповідно до аналітичних матеріалів С. Дж. Мак-Кафферті [3], належать Think-pair-share (TPS; парний розмовний брейн-ринг), Problem-based learning (PBL; ідентифікація мовної (розмовної) проблеми за допомогою її генерального вивчення та опрацювання); Case Studies (кейсовий метод опрацювання мовно-лексичного інструментарію за допомогою інтерпретаційного моделювання); Small Group Discussion (SGD, обговорення в міні-групах з метою розширення лексичного запасу); Group Work Roles Usage (GWRU; робота в групах, що спрямовується на досягнення лексично-розмовних компетентностей здобувача лінгвістичної освіти); Jigsaw Strategy (JS; застосування стратегії мозкового штурму з метою досягнення результатів у лінгвістичному плануванні та застосуванні студентом-здобувачем); Peer Teaching (PT; навчання студента-здобувача новим лексичним зворотам шляхом використання методу менторства та (або) таторства). Пропонуємо оглянути кожен із них

більш детально – із урахуванням наукових підходів різних авторів.

Так, концептуальний складник Think-pair-share (TPS; парний розмовний брейн-ринг) узагальнено являє собою опцію доступного активного навчання в процесі викладання. В умовах лінгвістично-лексичного опанування іншомовних компетентностей у ЗВО TPS може базуватися на обговоренні, запитаннях, мовному дефініціюванні коротких проблем та (або) наданні інформаційно-типологічного формату їхнього можливого вирішення за допомогою мовно-лексичного інструментарію. Подібний мовно-лексичний розвиток індивіда, що здобуває іншомовну кваліфікацію у ЗВО, водночас може концентруватися на стрес-індукованих характеристиках вивчення іноземної мови, що передбачає навмисну генерацію педагогом ситуації вимушеної комунікації (моделювання), із якої індивідові необхідно знайти відповідний вихід (досягти консенсуального рішення) [2; 3].

Потрібно зауважити, що TPS стандартизовано передбачає умови самостійної роботи студента-здобувача із одночасною передачею власних ідей до представників навчальної групи, а також – участь у живій дискусії та обговоренні. Синтез лінгвістичного та мовно-лексичного обміну за таких умов відбувається шляхом природного обігу інформації, що, в свою чергу, позитивно спровокований поєднанням ролей студентів-здобувачів у якості «пасивних слухачів» та «активних комунікаторів» одночасно. Отже, типологія TPS за ідеальним визначенням може дозволити використовувати специфіку мовно-лінгвістичного сприйняття (категорія пасивного слухача) та мовно-лінгвістичної реалізації (застосування мовно-лінгвістичних стандартів) студентом-здобувачем ЗВО. Даний процес насамперед передбачає розподіл ролей в процесі моделювання TPS та обмін ролей в процесі реалізації TPS, за успішність та ефективність, а також – спрямування та координацію котрого несе відповідальність педагог-викладач [3; 4].

Надалі пропонуємо деталізовано оглянути такий підсистемний елемент Collaborative Learning in Group Projects, як Problem-based learning (PBL; ідентифікація мовної (розмовної) проблеми за допомогою її генерального вивчення та опрацювання) [4; 5]. Стилїстика PBL для цілей викладання іноземної мови та, відповідно, процесів здобуття студентами іншомовних компетентностей в процесі навчання у ЗВО може складатися із мовного, проблемно-орієнтованого ознайомлення із певною проблемою; тривалого мовно-лінгвістичного обговорення даної проблеми (теоретичного) у групах; пошуку відповідей на поставлену задачу (проблему) шляхом залучення когнітивних, творчих та раціонально-критичних можливостей мислення здобувача та, відповідно, стимулювання у такий спосіб розмовно-лексичного потенціалу останнього. Враховуючи, що PBL інкорпорується у науково-навчальне поле шляхом отождоження проблеми із «дослідницьким питанням», ключового значення у даному випадку набуває успішність створення педагогом наукових

спектрів вивчення нових лексичних зворотів, лексичних карт та мовно-лексичних стандартів іноземної мови – із урахуванням, насамперед, різновимірності студентів-здобувачів ЗВО, що навчаються за мовно-філологічним спрямуванням.

У науковій доктрині також присутнє розмежоване розширення кластерів застосування PBL до стандартів «продуктивної багатоголосості» (productive multivocality, PM). На переконання Д. Сазерса та ін., [5], із допомогою даної концепції можливо забезпечити вільний обіг думками під час обговорень за іноземною типологією – завдяки цьому, водночас, покращується ефективність опції мінімізації використання «першої мови» (native language) під час опанування іноземних компетентностей у ЗВО. Подібна парадигма сприяє об'єктивному та відкритому вираженню поглядів і переконань студентами-здобувачами, забезпечує проведення «живої» дискусії, а також – спрямовує та координує процеси вивчення іноземної мови на засадах освітньої та викладацько-педагогічної рівності (забезпечення останньої покладено на педагога, що в процесі реалізації PBL та PM отримує функції ментора, координатора, тьютора відповідного проєкту).

Вагомої ролі у продукуванні та стандартизації узагальненої концепції Collaborative Learning in Group Projects у реаліях формування іноземної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО також набуває використання та застосування кейсового методу опрацювання мовно-лексичного інструментарію за допомогою інтерпретаційного моделювання (Case Study) [6]. Останній передбачає проведення тематичних досліджень на основі реальних прецедентів – наприклад, у мовно-розмовному середовищі такі конклюзії можуть бути використані під час моделювання лінгвістичних ситуацій (діалог на вулиці (побутові мовленнєві іноземної навички); діалог в навчальному закладі (професійно-публічні мовленнєві іноземні навички); діалог в майстерні, на виробництві, в середовищі агробізнесу, в закладі громадського харчування тощо (галузеві мовленнєві іноземні навички).

Крім того, за своїм типологічним призначенням метод Case Study здатний нормувати, спрямовувати та координувати два попередньо означених методи формування іноземної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО — TPS та PBL відповідно. Саме кейсовий метод (Case Study) може інтегрувати підходи до парного розмовного брейн-рингу та ідентифікації мовної (розмовної) проблеми за допомогою її генерального вивчення та опрацювання у найбільш ефективний формат викладацької активності, апропріативний як для студента-здобувача іноземної компетентності, так і для педагога-організатора процесу набуття відповідних фахово-галузевих мовно-лінгвістичних лексичних та діалогічних знань, умінь та навичок.

На відміну від вищезазначених способів формування іноземної компетентності, що можуть бути доцільними в процесі навчання студентів ЗВО з точки зору мультимірної партиципації (TPS, PBL), концепція Small Group

Discussion (SGD, обговорення в міні-групах з метою розширення лексичного запасу) передбачає обмежений, вимірний формат іноземного спілкування з метою підвищення комунікативно-динамічних навичок комунікації [6; 7]. Даний підхід передбачає розвиток навичок спілкування, мовного заслуховування та усного навчання мовним стандартам комунікації. Основою SGD є чіткі вказівки від педагога, котрі у підсумку виступають джерелом генерації консенсусних думок, критики та резолюцій, що сукупно складають єдиний фактаж загального мовно-лінгвістичного, розмовного та лексичного іноземного дискурсу, учасниками (сторонами) котрого є педагог-викладач та студент-здобувач відповідно.

Похідним від обговорення в міні-групах (Small Group Discussion) як механізму формування іноземної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО є підконцепція Group Work Roles Usage (GWRU), що передбачає роботу в групах, котра спрямовується на досягнення лексично-розмовних компетентностей здобувача лінгвістичної освіти [6]. Означений підхід являє собою модель поділу великої групи здобувачів іноземної освіти на зменшені підгрупи, в яких здійснюється обговорення узагальненого питання шляхом його поділу на тематичні концептуальні формати. На основі зазначеної стилістики мовно-лінгвістичної комунікації видається можливим розвиток лексичної уяви та стилістики використання іноземної лексики в процесі «стресового спілкування» (stress communication), заснованого на необхідності відповідати мінімальним вимогам до вільного спілкування із мовним носієм іноземної дисципліни.

Мовна комунікація та отримання належного рівня лексично-розмовного комунікативного потенціалу студентом ЗВО в процесі опанування іноземної діалогової (діалогічної) компетентності передбачає використання когнітивного потенціалу здобувача. Даний концепт в рамках реалізації викладачем загальної концепції спільного навчання в групових проєктах (Collaborative Learning in Group Projects) може бути запроваджений шляхом інтеграції таких підсистемних елементів, як Jigsaw Strategy (JS; застосування стратегії мозкового штурму з метою досягнення результатів у лінгвістичному плануванні та застосуванні останнього студентом-здобувачем) та Peer Teaching (PT; навчання студента-здобувача новим лексичним зворотам шляхом використання методу менторства та (або) тьюторства) [8]. Симбіоз даних підходів передбачає стимулювання когнітивного потенціалу студента-здобувача та, окрім цього, спрямування когнітивно-лінгвістичних лексичних можливостей здобувача іноземних лінгвістичних компетентностей на опанування лексичного інструментарію із допомогою персоні викладача-педагога.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Аналіз особливостей спільного навчання в групових проєктах (Collaborative Learning in Group Projects) як інструменту формування іноземної компетентності в діалогічному

мовленні студентів ЗВО дозволив дійти наступних умовиводів.

По-перше, викладання за стилістикою Collaborative Learning in Group Projects доцільно визначати як комплекс заходів, спрямованих на розвиток та ідентифікацію когнітивних можливостей студента-здобувача у процесі опанування та вивчення певної дисципліни, її відмітних особливостей та стандартів, що визначають її з-поміж інших навчально-наукових дисциплін та матеріалів. Пристосовно до складової спільного навчання в групах під час формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів ЗВО, ключовим завданням Collaborative Learning in Group Projects є стимулювання, розвиток та ідентифікаційне забезпечення когнітивно-мовних можливостей студента ЗВО, що засновується на повній та всеохопній детекції потенційних лінгвістичних можливостей здобувача педагогом-викладачем.

По-друге, генерація Collaborative Learning in Group Projects в процесі спрямування та координації мовних компетентностей студента іншомовної спеціальності ЗВО може бути реалізована за допомогою підконцептуальних складових даного процесу. До них належить Think-pair-share (TPS), Problem-based learning (PBL); Case Studies; Small Group Discussion (SGD); Group Work Roles Usage (GWRU); Jigsaw Strategy (JS); Peer Teaching (PT).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Barkley, E. F. et al. Collaborative Learning Techniques: A Handbook for College Faculty. Wiley, 2014. 448 p.
2. Лімбах Ф., Головка О., Драч О. Використання методів кооперативного навчання з метою вдосконалення іншомовної компетентності у говорінні студентів закладів вищої освіти. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки.* №3(18). 2019. С. 149–163. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/download/77/82> (Дата звернення: 18.06.2024)
3. McCafferty, S. G. Cooperative learning and second language teaching. Cambridge University Press, 2006. 223 p.
4. Luzzatto, E., DiMarco, G. Collaborative Learning. Methodology, Types of Interactions and Techniques. Nova Science Publishers, 2010. 400 p.
5. Suthers, D. et al. Productive Multivocality in the Analysis of Group Interactions. Springer US, 2013. 733 p.
6. Michaelsen, L. K. et al. Team-Based Learning. A Transformative Use of Small Groups in College Teaching. Taylor & Francis, 2023. 298 p.
7. O'Donnell, A. M. et al. Collaborative Learning, Reasoning, and Technology. Taylor & Francis, 2005. 368 p.
8. Thousand, J. S. et al. Creativity and Collaborative Learning. A Practical Guide to Empowering Students and Teachers. P.H. Brookes Publishing Company, 2002. 479 p.
9. Avci H., Adiguzel T. (2017). A case study on mobile-blended collaborative learning in an English as a Foreign Language (EFL) context. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning, 18(7)*. URL: <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i7.3261> (Дата звернення: 18.06.2024 p.).

REFERENCES

1. Barkley, E. F. et al. (2014). Collaborative Learning Techniques: A Handbook for College Faculty. Wiley. [in English]
2. Limbakh F., Holovko O., Drach O. (2019). Vykorystannia metodiv kooperatyvnoho navchannia z metoiu

vdoskonalennia inshomovnoi kompetentnosti u hovorinni studentiv zakladiv vyshchoi osvity. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii : Pedahohichni nauky. [The Use of Cooperative Methods for Improving Higher Educational Students' Foreign Language Competence in Speaking]. №3 (18). Pp. 149–163. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/download/77/82> (Дата звернення: 18.06.2024). [in Ukrainian]

3. McCafferty, S. G. (2006). Cooperative learning and second language teaching. Cambridge University Press. [in English]
4. Luzzatto, E., DiMarco, G. (2010). Collaborative Learning. Methodology, Types of Interactions and Techniques. Nova Science Publishers. [in English]
5. Suthers, D. et al. (2013). Productive Multivocality in the Analysis of Group Interactions. Springer US. [in English]
6. Michaelsen, L. K. et al. (2023). Team-Based Learning. A Transformative Use of Small Groups in College Teaching. Taylor & Francis. [in English]
7. O'Donnell, A. M. et al. (2005). Collaborative Learning, Reasoning, and Technology. Taylor & Francis. [in English]
8. Thousand, J. S. et al. (2002). Creativity and Collaborative Learning. A Practical Guide to Empowering Students and Teachers. P.H. Brookes Publishing Company. [in English]
9. Avci, H., & Adiguzel, T. (2017). A Case Study on Mobile-Blended Collaborative Learning in an English as a Foreign Language (EFL) Context. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning, 18(7)*. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i7.3261> (Дата звернення: 18.06.2024 p.) [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ГОЛОВКО Ірина Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: професіоналізація навчання іноземній мові, професійно-орієнтоване навчання іноземній мові комунікативна компетенція, сучасні методики для розвитку навичок іншомовної комунікативної компетентності, новітні підходи до викладання іноземних мов в нелінгвістичних ЗВО.

ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання іноземних мов.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

HOLOVKO Iryna Olexiiivna – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor Chair of Foreign Languages Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi.

Scientific interests: professionalization of foreign language teaching, professional-oriented foreign language teaching, modern techniques in practicing foreign language skills, foreign language communicative competence, appliance of innovative teaching methods at non-linguistic higher educational institutions.

SHCHERBYNA Svitlana Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of Central Ukrainian National Technical University.

Scientific interests: theory and methodology of teaching foreign languages.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 p.

УДК 373.5.016:53

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-145-149

ГРИЩЕНКО Надія Олександрівна –

старший викладач кафедри комп'ютерних технологій у медицині та телекомунікаціях Державного університету «Житомирська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1378-7834>e-mail: kktumtt_hno@ztu.edu.ua**КОЛЮМІЄЦЬ Роман Олександрович** –

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних технологій у медицині та телекомунікаціях Державного університету «Житомирська політехніка».

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9020-938X>e-mail: krt_kro@ztu.edu.ua

ВИЗНАЧЕННЯ ШВИДКОСТІ СОНЯЧНОГО ВІТРУ ЗА ДОПОМОГОЮ ГЕОМАГНІТНОГО ПОЛЯ ТА СОНЯЧНОЇ СТАЛОЇ НА ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИКИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИКЛАДНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті показана можливість вивчення та визначення швидкості сонячного вітру за допомогою геомагнітного поля та сонячної сталої та пояснено чому це є важливим у сучасному світі, адже космічна погода та добові коливання дуже сильно впливають як на навколосезонні супутники та космічні станції, так і на різні процеси на Землі та на самопочуття живих організмів та всього живого на Землі. Стаття присвячена впровадженню новітніх методик для вивчення даної теми на факультативних заняттях з фізики, використовуючи геомагнітне поле та сонячну сталу. У роботі розглядаються основні теоретичні аспекти сонячного вітру та його вплив на геомагнітне поле Землі. Детально описано процес застосування прикладного програмного забезпечення для збору, обробки та аналізу даних, що дозволяє визначити швидкість сонячного вітру. Основна мета дослідження полягає в підвищенні зацікавленості студентів до вивчення фізики та природничих наук через інтерактивні методи навчання. Використання сучасних програмних засобів, зокрема, спеціалізованих додатків для моделювання та аналізу даних, дозволяє студентам краще зрозуміти складні фізичні процеси, які відбуваються у космічному просторі. Завдяки цьому підходу студенти не лише опановують теоретичні знання, але й набувають практичних навичок роботи з науковими інструментами та даними. Особлива увага приділяється методам візуалізації та інтерпретації даних, що сприяє більш глибокому розумінню матеріалу. Результати дослідження показують, що такі інтерактивні заняття сприяють підвищенню мотивації студентів до навчання, розвитку критичного мислення та наукового підходу до вирішення проблем. Описані методики можуть бути успішно інтегровані у навчальний процес в інших освітніх закладах, сприяючи формуванню нової генерації фахівців у галузі космічних досліджень. Цей метод може бути корисним інструментом для викладачів фізики, які прагнуть: зацікавити студентів вивченням астрофізики; розвинути у них навички роботи з науковими даними; допомогти їм зрозуміти зв'язок між сонячною активністю та космічними явищами.

Ключові слова: Сонячний вітер; Сонячна стала; магнітне поле; швидкість сонячного вітру; корональна діра.

HRYSHCENKO Nadiia Oleksandrivna –Senior Lecturer, The Department of software systems
Zhytomyr Polytechnic State UniversityORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1378-7834>e-mail: kktumtt_hno@ztu.edu.ua**KOLOMIETS Roman Oleksandrovich** –

Candidate of Technical Sciences,

The Department of Biomedical Engineering

and Telecommunication, Zhytomyr Polytechnic State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9020-938X>e-mail: krt_kro@ztu.edu.ua

DETERMINING THE SOLAR WIND SPEED USING THE GEOMAGNETIC FIELD AND THE SOLAR CONSTANT IN OPTIONAL PHYSICS CLASSES WITH THE USE OF APPLIED SOFTWARE

The article shows the possibility of studying and determining the solar wind speed using the geomagnetic field and the solar constant and explains why this is important in the modern world, because space weather and daily fluctuations have a great impact on both near-Earth satellites and space stations, as well as on various processes on Earth and on the well-being of living organisms and all life on Earth. The article is devoted to the introduction of the latest methods for studying this topic in elective physics classes using the geomagnetic field and solar constant. The paper discusses the main theoretical aspects of the solar wind and its impact on the Earth's geomagnetic field. The process of using application software for collecting, processing and analyzing data to determine the solar wind speed is described in detail. The main purpose of the study is to increase students' interest in studying physics and natural sciences through interactive teaching methods. The use of modern software tools, in particular, specialized applications for modeling and data analysis, allows students to better understand the complex physical processes that occur in outer space. Thanks to this approach, students not only master theoretical knowledge but also acquire practical skills in working with scientific instruments and data. Particular attention is paid to data visualization and interpretation methods, which contributes to a deeper understanding of the material. The results of the study show that such interactive classes help increase students' motivation to learn, develop critical thinking and a scientific approach to problem solving. The described methods can be successfully integrated into the educational process in other educational institutions, contributing to the formation of a new generation of space research specialists. This method can be a useful tool for physics teachers who want to: interest students in studying astrophysics; to develop their skills in working with scientific data; help them understand the connection between solar activity and cosmic phenomena.

Key words: Solar wind; solar constant; magnetic field; solar wind speed; coronal hole.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В наш час є особливо помітними досягненнями в вивченні та дослідженні. Швидкість сонячного вітру є важливим фактором. Частинки з більшою швидкістю сильніше вражають магнітосферу Землі і мають більший шанс викликати порушення геомагнітних умов, коли вони стискають магнітосферу. Швидкість сонячного вітру на Землі зазвичай близько 300 км/с, але збільшується при надходженні високошвидкісного потоку корональної маси (СН HSS) або виході корональної маси (СМЕ). Це, однак, не є золотим правилом, і сильні геомагнітні шторми можуть виникати і при менших швидкостях, якщо значення міжпланетного магнітного поля сприятливі для посилення геомагнітних умов. Коли сонячний вітер досягає нашої планети, заряджені частинки вступають у взаємодію з магнітним полем Землі, що проявляється у заворожуючих полярних сьйвах, а також впливає на системи зв'язку та роботу супутників. Отже, розуміння сонячних процесів, зокрема зародження сонячного вітру, має вирішальне значення для точного прогнозування космічної погоди і забезпечення безпеки космічних польотів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З 1966 року горизонтальний сонячний телескоп АЦУ-5 ГАО НАН України задіяний у виконанні кількох спостережних проєктів, у тому числі міжнародних. Під час виконання цих програм отримано низку важливих наукових результатів.

Побудовано самоузгоджену систему сил (сила осцилятора – це ймовірність поглинання електромагнітного випромінювання при переходах між рівнями енергії атома або молекули), яка широко використовується в усіх галузях астрофізики, де проводиться кількісний спектральний аналіз.

У дослідженні авторів [12] можна виявити ключову проблему звідки зароджується сонячний вітер. Невловиме джерело сонячного вітру було виявлене вченими за допомогою даних, зібраних апаратом Solar Orbiter Європейського космічного агентства (ESA). Як пише Independent, це досягнення може призвести до кращого прогнозування явищ космічної погоди, таких як сонячні спалахи, які досить потужні, щоб порушити роботу комунікаційної інфраструктури на Землі. Четвертий стан матерії – плазма – постійно виходить із Сонця і утворює сонячний вітер – безперервний потік заряджених частинок, що витікає назовні із зовнішньої атмосфери Сонця, корони. Коли частинки сонячного вітру потрапляють в магнітне поле Землі, вони можуть створювати полярні сьйва, а також порушувати роботу GPS і систем зв'язку. Хоча темні області сонячної атмосфери, відомі як «корональні діри», є джерелом сонячного вітру, залишається неясним, як цей вітер насправді виходить з цих областей. Як йдеться в дослідженні [12], опублікованому в журналі Science, крихітні струмені частинок на Сонці розміром у кілька сотень кілометрів, що тривають близько 20-100 секунд і досягають швидкості близько 100 км в секунду, імовірно, є джерелом енергії сонячних вітрів. Дослідники [12], в тому числі з Інституту з

дослідження Сонячної системи Макса Планка, заявили, що ці «підкоспалахи» можуть постачати енергію і плазму сонячному вітру – важливому компоненту космічної погоди, що впливає на планети. Вчені підкреслюють, що ці струмені, відомі як «підкоспалахи», значно поступаються за потужністю масивним сонячним спалахам Х-класу, які здатні викликати масштабні відключення електроенергії на Землі. Енергія одного такого спалаху, що триває близько хвилини, «може дорівнювати середньорічному споживанню електроенергії 10 тисяч домогосподарств у Великій Британії», зазначає співавтор дослідження Лакшмі Прадіп Чітта [12].

Згідно даного дослідження «Зонд NASA Parker став свідком народження сонячного вітру» у своїй статті автор [12], розкриває наскільки зараз наука широко розвинена та які точні дослідження можна провести. А саме таке пояснення нам оприлюднили у даній статті. Оснащений передовими інструментами для виявлення заряджених частинок, сонячний зонд NASA Parker Solar Probe здійснив ризиковане наближення до Сонця, ненадовго занурившись у його атмосферу. Під час попереднього прольоту в листопаді 2021 року зонд опинився вблизь області, відомої як корональна діра. Ці унікальні утворення виникають, коли лінії магнітного поля Сонця розриваються, створюючи своєрідні ворота, через які сонячний вітер виривається у відкритий космос. Зазвичай лінії магнітного поля Сонця замкнуті, виходячи з його поверхні та замикаючись в іншому місці. Проте, з посиленням сонячної активності, деякі з них можуть розмикатися, випускаючи заряджені частинки у вільний простір. Цей процес призводить до утворення магнітного вихору з відкритим горлом, який іноді спрямований у бік Землі. Хоча корональні діри неможливо побачити неозброєним оком, їх можна виявити за допомогою рентгєнівських знімків. Саме через ці отвори виривається сонячна плазма, яка раніше стримувалася магнітними полями. Вчені довго не могли розгадати таємницю, як саме відбувається відкриття магнітних силових ліній та яке джерело енергії прискорює заряджені частинки. Це призвело до виникнення двох основних теорій:

- Перша теорія стверджує, що плазма прискорюється хвилями Альвена, які є типом хвиль, що поширюються в плазмі.

- Друга ж припускає, що енергія для прискорення частинок виникає внаслідок повторного з'єднання ліній магнітного поля.

Дані, зібрані зондом Parker, свідчать про те, що сонячний вітер дійсно генерується внаслідок хаотичного перез'єднання магнітних силових ліній Сонця.

Чергове дослідження науковців [13] показало, що сонячний вітер може впливати на Місяць навіть тоді, коли він знаходиться за Землею, на відстані, яка становить лише третину шляху до Місяця. В періоди високої сонячної активності Сонце викидає додаткові частинки у сонячному вітрі, створюючи ударні хвилі, які проходять через всю Сонячну систему. Коли ці хвилі досягають Землі, вони стискають магнітосферу, яка вже має форму, схожу

на вітровказ, під впливом постійного сонячного вітру. Якщо потік сонячного вітру за ударною хвилею досить сильний, він може ще більше змістити магнітосферу, exposing the Moon to the solar wind even when it is hiding behind Earth. Це відкриття було зроблено завдяки даним з кількох космічних апаратів NASA, які спостерігали за швидкісною ударною хвилею, що досягла Землі у 2012 році зі швидкістю понад 2,7 мільйона кілометрів на годину. Хвилю вперше виміряли космічні зонди Advanced Composition Explorer (ACE) та Cluster and Wind missions, які знаходяться між Землею та Сонцем. Через годину зміни в магнітному середовищі були зафіксовані зondaми місії THEMIS-ARTEMIS, яка досліджує вплив сонячного вітру на магнітосферу Землі та взаємодію Місяця з Сонцем.

Але результати нового дослідження, які оприлюднив журнал [13], вказують на те, що це не завжди так. Дані з космічних місій показали, що потужний потік сонячного вітру за ударною хвилею може відсувати довгий хвіст магнітосфери Землі, змушуючи його гойдатися туди-сюди, як флюгер. Зміщення хвоста було таким значним, що Місяць неодноразово потрапляв під вплив сонячного вітру протягом півгодини. Це дослідження також продемонструвало, що «опромінення» Місяця сонячним вітром може відбуватися й без ударної хвилі, наприклад, коли сонячний вітер дме не прямо, а під кутом. Це дає підстави вважати, що таке явище може траплятися частіше, ніж вважали науковці раніше.

У публікації [13] автори розкривають суть чому сонячний вітер обирає саме північний полюс. Сонячно-земна взаємодія включає передачу енергії з магнітосфери в іоносферу і атмосферу, і критичним компонентом цієї взаємодії є масштабні поздовжні струми, які течуть у відповідь на вплив сонячного вітру та пов'язані з конвекційними потоками плазми в магнітосфері. Струми течуть вздовж ліній магнітного поля і провокують так зване магнітне перез'єднання, коли протилежно напрямлені лінії поля роз'єднуються і знову замикаються через шар електричного струму, що виник між ними. Ці струми виникають та динамічно змінюються через дію альфвенівських хвиль, які спроможні підсилювати магнітне поле, а також переносити його на значні відстані. Нещодавні дослідження показали, що у середньому за рік ці потоки струму в областях полярних сьвів сильніші на Півночі. Вчені припускають, що така різниця пояснюється зміщенням магнітного диполя від центру Землі, що призводить до більшого розділення між магнітним полюсом і віссю обертання на півдні, створюючи різну сонячну освітленість північних і південних регіонів полярних сьвів. Дані супутників Swarm вчені використовували для дослідження активності електричного і магнітного поля для обчислення щільності потоку енергії і оцінки реакції космічної погоди на вплив сонячного вітру. Вони і підказали, що магнітне поле не лише захищає Землю від сонячного випромінювання, але і активно контролює розподіл і передачу енергії у верхні шари атмосфери.

Мета статті полягає у спостереженні, проведенні досліджень та аналізі характеристик швидкості сонячного вітру землі, як він взагалі утворюється та які наслідки чинить за Землю, а також як магнітне поле змінюється протягом доби та якими методами дану тему ефективніше вивчати на факультативних заняттях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сонце – колосальний природний ядерний реактор. Кожну секунду в космос поширюється 4 мільйони тон сонячної речовини. Безперервний потік частинок з поверхні Сонця, який вчені образно називають сонячним вітром. Заповнює всю планетарну систем рухомими зарядженими частинками. Таким чином, усі планети Сонячної системи знаходяться в електричному полі зарядів, що виходять від Сонця.

Геомагнітне поле Землі – це магнітне поле, що оточує планету. Воно виникає внаслідок руху рідкого зовнішнього ядра Землі, яке складається головним чином з рідкого заліза й нікелю. Геомагнітне поле має велике значення для захисту атмосфери Землі від шкідливих космічних випромінювань (та сонячного вітру) і для навігації у просторі.

Сонячна стала – це константа, яка визначає силу сонячного випромінювання, яке досягає земної поверхні та має свої одиниці вимірювання .

Швидкість сонячного вітру – це швидкість, з якою частинки, енергія та магнітне поле, відпускаються від Сонця у всі боки. Вона може досягати надзвичайно великих значень, декількох сотень кілометрів на секунду.

Сонячний вітер – це потік заряджених частинок (плазми), що виходять з Сонця. Цей потік постійно змінюється в швидкості, щільності та температурі. Найбільш вражаюча відмінність цих трьох параметрів виникає, коли сонячний вітер виходить з корональної діри або як викид корональної маси. Потік, що виходить з корональної діри, може бути схожим на постійний швидкісний потік сонячного вітру там, де викид корональної маси більше нагадує величезну швидкоплинну хмару сонячної плазми. Коли ці сонячні вітрові структури прибувають на Землю, вони стикаються із магнітним полем Землі, де частинки сонячного вітру здатні потрапляти в нашу атмосферу навколо магнітного північного та південного полюсів нашої планети [2]. Частинки сонячного вітру стикаються там з атомами, що утворюють нашу атмосферу, такі як атоми азоту та кисню, що, в свою чергу, дає їм енергію, яку вони повільно виділяють у вигляді світла. Швидкість сонячного вітру є важливим фактором. Частинки з більшою швидкістю сильніше вражають магнітосферу Землі і мають більший шанс викликати порушення геомагнітних умов, коли вони стискають магнітосферу. Швидкість сонячного вітру на Землі зазвичай близько 300 км/с, але збільшується при надходженні високо-швидкісного потоку корональної ями (CH HSS) або викиді корональної маси (CME). Під час виверження корональної маси швидкість сонячного вітру може раптово стрибнути до 500, а то й більше 1000 км/с. Для нижніх середніх широт потрібна значна

швидкість, бажано значення вище 700 км/с. Це, однак, не є золотим правилом, і сильні геомагнітні шторми можуть виникати і при менших швидкостях, якщо значення міжпланетного магнітного поля сприятливі для посилених геомагнітних умов [4.].

Повільний сонячний вітер породжується «спокійною» частиною сонячної корони при її газодинамічному розширенні: при температурі корони бл. 2×10^6 К корона не може перебувати в умовах гідростатичної рівноваги, і це розширення за даних граничних умов повинно приводити до розгону корональної речовини до надзвукових швидкостей. Нагрівання сонячної корони до таких температур відбувається внаслідок конвективної природи теплопереносу у фотосфері сонця: розвиток конвективної турбулентності в плазмі супроводжується утворенням інтенсивних магнітозвукових хвиль; у свою чергу при поширенні в напрямку зменшення густини сонячної атмосфери звукові хвилі перетворюються в ударні; ударні хвилі ефективно поглинаються речовиною корони і нагрівають її до температури $1 - 3 \times 10^6$ К.

Потоки рекурентного швидкого сонячного вітру випромінюються Сонцем протягом декількох місяців і мають період повторюваності при спостереженні із Землі в 27 діб (період обертання Сонця). Ці потоки асоційовані з корональними дірами – областями корони з відносно низькою температурою (приблизно $0,8 \times 10^6$ К), зниженою густиною плазми (всього чверть густини спокійних областей корони) і радіальним відносно Сонця магнітним полем.[3.]

Спорадичні потоки при русі в просторі, заповненому плазмою повільного сонячного вітру, ущільнюють плазму перед своїм фронтом, утворюючи ударну хвилю, що рухається разом із ним. Раніше передбачалося, що такі потоки викликаються сонячними спалахами, однак на сьогодні вважається, що спорадичні високошвидкісні потоки в сонячному вітрі обумовлені корональними викидами. Разом із тим слід зазначити, що й сонячні спалахи, і корональні викиди пов'язані з тими самими активними областями на Сонці і між ними існує статистична залежність [2].

Дані про сонячний вітер та міжпланетне магнітне поле в реальному часі, які ви можете знайти на цьому веб-сайті, надходять з супутника кліматичної обсерваторії глибокого космосу (DSCOVR), який знаходиться на орбіті навколо точки Лагранжа Сонце-Земля 1. Це точка в просторі, яка завжди знаходиться між Сонцем і землею, де гравітація Сонця і Землі однаково притягує супутники, що означає, що вони можуть залишатися на стабільній орбіті навколо цієї точки. Ця точка ідеально підходить для сонячних місій, таких як DSCOVR, так як це дає DSCOVR можливість вимірювати параметри сонячного вітру і міжпланетного магнітного поля до того, як він прибуде на Землю. Це дає нам від 15 днів 60 хвилин часу попередження (залежно від швидкості сонячного вітру) про те, які структури сонячного вітру знаходяться на шляху до землі [5].

На факультативних заняттях ми можемо більш поглиблено вивчати дану тему за допомогою

цікавих та різних методів таких як: інтерактивний метод (бесіда, розповідь, пояснення), ілюстративний метод (експеримент, ілюстрації, відео матеріали). Завдяки даним методам студенти можуть детальніше розглянути тему та будуть зацікавлені у вивченні її. Це покращить та розширить їх кругозір та світогляд. Студенти активно будуть відвідувати факультативні заняття.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже на основі даних досліджень ми можемо зробити наступні висновки про магнітне поле. Відомо, що ослаблення магнітного поля Землі веде до переполу совці, при якій північний і південний магнітні полюси міняються місцями, відбувається їх інверсія. Дослідження в області палеомагнетизму показали, що раніше під час переполу совці, які відбувалися поступово, магнітне поле Землі втрачало дипольну структуру. Інверсії магнітного поля передувало його ослаблення, а після неї величина поля знову зростала до колишніх значень.

Проаналізувавши дану тему, дійшла до висновку що потрібно захоплювати та об'єднувати різні методи навчання фізики, розробляти нові методи для зацікавлення студентів на факультативних заняттях.

Під час розглядання даної теми, спираючись на величезну низку досліджень ми можемо сказати, що вчені вивчають та розглядають дуже важливу тему, яка має не аби який вплив на нашу планету та людство в цілому. У статті описується метод визначення швидкості сонячного вітру за допомогою геомагнітного поля та сонячної сталої на факультативних заняттях з фізики з використанням прикладного програмного забезпечення. Цей метод дозволяє студентам дослідити фізичні явища, що відбуваються в космосі, та отримати практичний досвід роботи з науковими даними.

Основні моменти:

- Метод ґрунтується на співвідношенні між швидкістю сонячного вітру, геомагнітним індексом Kp та сонячною сталою.
- Використовуючи прикладне програмне забезпечення, студенти можуть отримувати та обробляти дані про сонячну активність та геомагнітне поле.
- Цей метод може бути використаний для дослідження динаміки сонячного вітру та його впливу на Землю.

Переваги методу:

- Простий у розумінні та реалізації.
- Дозволяє студентам отримати практичний досвід роботи з науковими даними.
- Може бути використаний для дослідження різних аспектів сонячної активності.

Можливі напрямки для подальшого розвитку:

- Використання більш складних моделей для визначення швидкості сонячного вітру.
- Дослідження впливу сонячного вітру на інші параметри геомагнітного поля.
- Розробка програмного забезпечення для автоматизованого аналізу даних.

Цей метод може бути корисним інструментом для викладачів фізики, які прагнуть:

- зацікавити студентів вивченням астрофізики;
- розвинути у них навички роботи з науковими даними;
- допомогти їм зрозуміти зв'язок між сонячною активністю та космічними явищами.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Іванчук В. Г. Магнетизм у Всесвіті. К., 1967. С. 48.
2. Іванюк Т. STEM як освітній ресурс XXI століття. STEM – освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес. Тернопіль, 2017. С. 14–18.
3. Яновський Б. М. Земний магнетизм. Л., 1978. С. 232.
4. Веб-сайт «Астрономічні новини NASA. Новини космосу». URL: <https://www.nasa.gov>.
5. URL: <https://www.spaceweatherlive.com/uk/dopomoga/sonyachniy-viter.html>.
6. Badmas S. T. та ін. Прогнозування та перевірка джерел сонячного вітру Parker Solar Probe на 13,3 RS. J. Geophys. Резолюція, 2023. 128 с.
7. Mac Neil A. R. та ін. Статистична оцінка балістичного зворотного відображення для повільного сонячного вітру: взаємодія прискорення та коротації сонячного вітру. MNRAS, 2021. 1093 с.
8. Arge C. N. та ін. Моделювання корони та сонячного вітру за допомогою карт ADAPT, які включають спостереження на дальній стороні. У матеріалах конференції AIP 1539. С. 11–14 (AIP Publishing LLC, 2013).
9. Рауафі Н. Е. та ін. Магнітне перез'єднання як драйвер сонячного вітру. Астрофізика. J.945, 2023. 28 с.
10. Хуан Ю.-М. та Бхаттачарджі А. Турбулентне магнітогідродинамічне перез'єднання, опосередковане плазмодною нестабільністю. Астрофізика. J. 2016. 818. 20 с.
11. Дрейк Дж. Ф. Зворотні перемикання як сигнатури канатів магнітного потоку, магнітного потоку, у короні. Астрон. Астрофізика. 2021. 650. 452 с.
12. Михайло Года. URL: https://24tv.ua/tech/zond-nasa-parker-stav-svidkom-narodzhennya-sonyachnogo-vitru_n2330354
13. Journal of Geophysical Research: Space Physics («Журнал геофізичних досліджень: космічна фізика»). URL: <http://nashenebo.in.ua/soniachnyi-viter-vplyvaie-na-misiats-bilsh-nizh-dosi-vvazhaly-naukovtsi>.

REFERENCES

1. Ivanchuk, V. H. (1967). *Magnetism in the Universe*. K. 48 s. [in Ukrainian]
2. Ivaniuk, T. (2017). STEM yak osvitnii resurs KhKhI stolittia. [STEM as an educational resource of the XXI century]. STEM - osvita ta shliakhy yii vprovadzhenia v navchalno-vykhovnyi protses. Ternopil. S. 14–18. [in Ukrainian]
3. Ianovskyi, B. M. (1978). *Zemnyi mahnetyzm*. [Earth magnetism]. L., 1978. S. 232. [in Ukrainian]

4. Website "NASA Astronomy News. Space News". URL: <https://www.nasa.gov>. [in English]
5. URL: <https://www.spaceweatherlive.com/uk/dopomoga/sonyachniy-viter.html>. [in English]
6. Badmas, S.T. (2023). et al. Prediction and validation of solar wind sources by the Parker Solar Probe at 13.3 RS. J. Geophys. Res. P. 128 [in English]
7. MacNeil, A. R. et al. (2021). A statistical assessment of ballistic backscatter for slow solar wind: the interaction of solar wind acceleration and shortening. MNRAS. 1093. [in English]
8. Arge, C.N. et al. (2013). Modeling the corona and solar wind with ADAPT maps that incorporate far-side observations. In AIP Conference Proceedings 1539. P. 11-14 (AIP Publishing LLC, 2013). [in English]
9. Rauaafi, N. E. et al. (2023). Magnetic reconnection as a driver of the solar wind. Astrophys. J.945. P. 28. [in English]
10. Huang, Y.-M. and Bhattacharjee, A. M (2016). Turbulent magnetohydrodynamic reconnection mediated by plasma instability. Astrophys. J. 818. P. 20. [in English]
11. Drake, J. F. (2021). Reverse switches as signatures of magnetic flux ropes, magnetic flux, in the corona. Astron. Astrophysics. 650. A2. P. 452. [in English]
12. Michael Goda. URL: https://24tv.ua/tech/zond-nasa-parker-stav-svidkom-narodzhennya-sonyachnogo-vitru_n2330354. [in English]
13. Journal of Geophysical Research: Space Physics, URL: <http://nashenebo.in.ua/soniachnyi-viter-vplyvaie-na-misiats-bilsh-nizh-dosi-vvazhaly-naukovtsi>. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ГРИЩЕНКО Надія Олександрівна – старший викладач кафедри комп'ютерних технологій у медицині та телекомунікаціях Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси: застосуванням прикладного програмного забезпечення на заняттях з фізики.

КОЛОМІЄЦЬ Роман Олександрович – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних технологій у медицині та телекомунікаціях Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси: застосуванням прикладного програмного забезпечення на заняттях з фізики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

HRYSHCENKO Nadiia Oleksandrivna – Senior Lecturer The Department of software systems Zhytomyr Polytechnic State University.

Scientific interests: using application software in physics classes.

KOLOMIETS Roman Oleksandrovich – Candidate of Technical Sciences The Department of Biomedical Engineering and Telecommunication Zhytomyr Polytechnic State University.

Scientific interests: using application software in physics classes.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 37 (091) «18/19»

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-149-153

ДЯЧЕНКО Андрій Сергійович – аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0009-00024418-107X>
e-mail: phone.email.december@gmail.com

ФУНКЦІЇ БАТЬКІВ У ПРОЦЕСІ ЗБЕРЕЖЕННЯ МОРАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ СІМ'Ї (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті проаналізовано історичний досвід народної педагогіки щодо морально-етичного виховання дітей в українській сім'ї у хронологічних рамках досліджуваного періоду.

Автор наголошує, що у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. найбільш поширеною в Україні була повна мала сім'я: подружжя і незаміжні діти. Народження дитини для українців було найважливішою подією. Батьки несли головну відповідальність за виховання своїх дітей, за організацію життя родини. Сім'я і родина у тогочасному суспільстві розглядалися важливою умовою щоденного виживання, що виконання родинною низки функцій забезпечувало повноцінне існування як важливої складової суспільства.

Аналізуючи функції сім'ї другої половини ХІХ – початку ХХ ст., проаналізовано економічну функцію, яка забезпечувала матеріальні засади її існування, організацію домашньої праці та споживання. В основі організації господарської діяльності української сім'ї лежав справедливий розподіл праці між усіма її членами.

За формування відповідної моделі поведінки, побудову гуманних, моральних взаємин між членами сім'ї і родини, передачу дітям батьківського досвіду та культурної спадщини відповідала виховна функція сім'ї, яка сприяла формуванню у них ціннісних орієнтацій в житті.

Функція етнічного відтворення передбачала формування у членів сім'ї національної свідомості, а також сприяє нагромадженню та передачі національно-культурних цінностей.

Автор приходить до висновку, що українська сім'я другої половини ХІХ – початку ХХ ст. надавала великого значення народним звичаям, у яких відтворювалися норми моралі та звичаєвого права.

Одне із головних завдань сім'ї другої половини ХІХ – початку ХХ ст. щодо морально-етичного виховання підростаючого покоління полягало у тому, щоб виробити ідеали служіння своїй сім'ї, родині, Україні та розвинути і зміцнити прагнення бачити свої землі вільними від загарбників.

Ключові слова: традиційна українська сім'я другої половини ХІХ – початку ХХ ст., функції сім'ї другої половини ХІХ – початку ХХ ст., виховання, морально-етичне виховання, батько, мати.

DIACHENKO Andrii Serhiyovych –
postgraduate student of the Department of Pedagogy and Special
Education of Volodymyr Vynnychenko
Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0009-00024418-107X>
e-mail: phone.email.december@gmail.com

FUNCTIONS OF PARENTS IN THE PROCESS OF PRESERVING MORAL TRADITIONS IN THE UKRAINIAN FAMILY (THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY - THE BEGINNING OF THE XX CENTURY)

The article analyzes the historical experience of folk pedagogy regarding the moral and ethical education of children in the Ukrainian family in the chronological framework of the studied period.

In the second half of the nineteenth and early twentieth century, the most common family structure in Ukraine was a full small one: spouses and unmarried children. The birth of a child was considered the most important event for Ukrainians, perceived as a great gift from God. Parents bore the main responsibility for raising their children and organizing the life of the family.

Moral representations were assimilated by the child at an early age through the rhythm of life and the lifestyle of the family. Christian values that support moral and ethical education were a traditional aspect of raising children in Ukrainian families during the studied period.

In the second half of the nineteenth and early twentieth centuries, work was one of the most significant and effective components of family moral and ethical education.

The author emphasizes that the family's fulfillment of a number of tasks ensured its full existence as a significant part of society. Analyzing the functions of the family in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries, the economic function that provided the material foundations of its existence, the organization of domestic labor and consumption, was analyzed. The organization of economic activity in the Ukrainian family was based on a fair division of labor among all its members.

For the formation of an appropriate model of behavior, the construction of humane, moral relationships between family members and families, the transfer of parental experience and cultural heritage to children, and the educational function of the family were responsible, which contributed to the formation of their value orientations in life.

The function of ethnic reproduction provided for the formation of national consciousness among family members, and also contributes to the accumulation and transfer of national and cultural values.

The author concludes that the Ukrainian family of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries attached great importance to folk customs, which reproduced the norms of morality and customary law. It was in the family that the traditional Christian values of Ukrainians were observed, which were the foundation of the family and always shaped the worldview of our people.

One of the main tasks of the family in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries regarding the moral and ethical education of the younger generation was to develop the ideals of serving their family, motherland, Ukraine and develop and strengthen the desire to see their lands free from invaders.

Moral and ethical education ensured that each child assimilated national moral and ethical provisions. Folk morality was established by the direct involvement of children in work, life, observing traditions, customs, and performing rituals.

Key words: traditional Ukrainian family of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries; functions of the family in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries; upbringing; the moral-ethical education; father; mother.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Серед актуальних проблем розвитку і зміцнення української держави важливе місце посідає засвоєння історичного, традиційного досвіду українського народу в сімейному вихованні. В умовах сьогодення сім'я не втратила своїх позицій щодо відтворення і продовження роду, виховання

дітей, турботи про старих і немічних, забезпечення духовного комфорту своїх членів, а її цінності визнаються найважливішими у житті чи не кожної людини. Сім'я залишається тим осередком, де виховуються і реалізуються на практиці морально-етичні цінності, які є мірилом духовного здоров'я народу, незмінні у житті кожного етносу. Саме сім'я

покликана формувати у дітей основи загально-людської моралі та передачі їм морального досвіду.

Необхідність підвищення виховного потенціалу сім'ї зумовлене тим, що вона, як соціальний інститут, відповідальна за весь комплекс відтворення людини, вона є для дитини тією мікро моделлю суспільства, через яку засвоюється духовна культура особистості.

Сім'я утворює ґрунт морального виховання, у ній дитина засвоює правила поведінки; у родинному колі розвиваються шляхетні внутрішні почуття, дитина вчиться розуміти інших. Моральна атмосфера, в якій людина перебуває у перші роки свого життя, від якої вона дістає те, на чому будуватиметься її майбутнє, має величезне виховне значення.

XIX – першої чверті XX ст. – це історичний період, який є надзвичайно плідним дослідницьким полем – це час бурхливих суспільних, політичних, економічних перетворень, що змінювали традиційну українську сім'ю. Виокремлення саме XIX – першої чверті XX ст. в окремий період історії розвитку педагогічної думки є доцільним з огляду на його культурницький та народницький характер. Саме у цей час педагогічні, культурологічні пошуки педагогів мали етнографічний, етнологічний характер, основною метою яких було збирання, висвітлення й розкриття народної педагогіки – українського фольклору, звичаїв, обрядів, релігійних вірувань, символів, народного мистецтва, дитячих розваг, іграшок тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії та практики виховання дітей у сім'ї в контексті етнічної складової опосередковано чи фрагментарно розглянуті в працях вітчизняних дослідників А. Говорун, К. Журби, Н. Калініченко, Б. Ковбас, В. Костів, В. Кравець, О. Кравченко, Т. Окольнічої, Г. Постовий, Н. Побірченко, М. Стельмаховича, В. Федяєвої, В. Щербини та ін., які наполягають на думці, що кожен народ має свої етнодиференційні ознаки, що безпосередньо впливають на специфіку виховання дітей.

Дослідженню процесів соціалізації дітей з урахуванням статево-вікового символізму і стратифікації у життєдіяльності української селянської родини присвячено наукові доробки А. Забловського, О. Кісь, І. Щербак та ін. У дослідженнях цих авторів наголошено на необхідності врахування етнічної традиції у сфері виховання дітей, у тому числі й у сім'ї.

Відзначаємо, що історичні надбання виховання дітей у сім'ї південноукраїнського регіону XIX ст. дотепер не отримали належної уваги з боку науковців. Розгляд практики виховання дітей у сім'ї Півдня України у XIX – першій чверті XX ст. розширить науковий дискурс історії сімейного виховання як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні.

Мета статті – проаналізувати історичний досвід народної педагогіки щодо морально-етичного виховання дітей в українській сім'ї у хронологічних рамках досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішою точкою відліку для формування поглядів на мораль, морально-етичне виховання

дітей в українській сім'ї другої половини XIX – початку XX ст. мали суспільно-політичні процеси, що відбувалися у житті українського народу. Це, насамперед, скасування кріпацтва, що кардинально змінило життя селянства як переважної більшості населення на територіях Центральної та Східної Європи. Однак, ця трансформація ґрунтувалася на багатьох суперечностях. З одного боку, селяни одержали свободу, стали вільними від рабської праці, а з іншого – їх очікували справжні, особливо складні духовні і матеріальні зміни, які залежали від кожної окремої особистості.

У другій половині XIX – на початку XX ст. найбільш поширеною в Україні була повна мала сім'я: подружжя і незаміжні діти. Народження дитини для українців було найважливішою подією, що сприймалося, як великий дар Божий. Батьки несли головну відповідальність за виховання своїх дітей, за організацію життя родини.

Стосунки між членами сім'ї у період другої половини XIX – початку XX ст. кардинально відрізнялися від тих, які існують зараз. Сім'я і родина у тогочасному суспільстві розглядалися важливою умовою щоденного виживання. Тому, як правило, шлюб будувался на основі внутрішньої сімейної солідарності: «Любов – дарма, платонічна чи фізіологічна – не вважалася підставою для творення сім'ї. Шлюби з любові вважалися «привілеєм» лише найбідніших прошарків» [1, с. 80].

На зміст сімейного виховання українців впливала ментальність. Характер українця – м'якість, всепрошеність, сподівання на Божу ласку та милість природи, віра у добро, покора – впливали на формування його моральності.

Моральні категорії добра, честі, гідності, справедливості, обов'язку дитина, яка формувалася під впливом сімейних ідеалів, засвоювала практику моральних вчинків раніше, ніж починала розуміти, який вчинок моральний, а який – аморальний. У такій системі вона не помічала і не відчувала, що її хтось виховує. В українській сім'ї досліджуваного періоду у вихованні дітей традиційними були християнські цінності, які лежать в основі морально-етичного виховання.

Одним із найдієвіших чинників сімейного морально-етичного виховання у період другої половини XIX – початку XX ст. була праця. У народі існувала чітка формула нещасливої людини: якщо ти хочеш зробити із своєї дитини каліку – дай їй все, що необхідно для життя, і не дай можливості працювати.

Раннє залучення дітей до спільної з дорослими, посильної праці сприяло формуванню, окрім трудових і морально-етичних якостей особистості. Діти вчилися цінити працю, поважати людину-трудівника, формували вміння ставити мету у житті і досягати її засобом праці.

Аналізуючи функції сім'ї другої половини XIX – початку XX ст., вважаємо за необхідне розпочати аналіз з економічної, так як ця функція забезпечувала матеріальні засади її існування, організацію домашньої праці та споживання. В основі організації господарської діяльності

української сім'ї лежав справедливий розподіл праці між усіма її членами.

За формування відповідної моделі поведінки, побудову гуманних, моральних взаємин між членами сім'ї і родини, передачу дітям батьківського досвіду та культурної спадщини відповідала виховна функція сім'ї, яка сприяла формуванню у них ціннісних орієнтацій в житті.

Функція етнічного відтворення передбачала формування у членів сім'ї національної свідомості, а також сприяє нагромадженню та передачі національно-культурних цінностей [3, с. 18].

В українській родині досліджуваного періоду існували такі елементи культурного способу життя: «сповнення щоденно спільно і вголос молитви; розповіді про свою сім'ю, родину, село, регіон, минуле свого народу і його героїв; оповідання казок і легенд, співання народних пісень; святкування національних свят; ...читання Святого Письма; відвідування щонеділі церкви» [2, с. 77]. Все це сприяло зміцненню морально-етичного потенціалу сім'ї.

Народна педагогіка на почесне місце поставила як вихователів батька і матір та вчила їх шанувати: «Шти отця – матір будеш довголітен на землі». Про обов'язок дітей перед батьками йдеться у прислів'ях та приказках: «Як батька покинеш, то й сам згинеш», «Шануй батька – неньку – буде тобі скрізь гладенько» [3, с. 33]. У живому спілкуванні слова «батько» і «мати» вимовлялися шанобливо й поважно: «...Прости мені, мій батечку, що я наробила! Прости мені, мій голубе, мій соколе милий!...»; «...Матінко моя ріднесенька, не тужи ти за мною, не плач в самоті...» [3, с. 38].

Образ матері є також найяскравішим в усній народній творчості. До матері ставилися з великою повагою, її любили, поважали, цінували за особливо глибокі моральні почуття і вчинки. Український народ через прислів'я, приказки, балади, легенди, перекази тощо піднімав образ матері до рівня святості: «Нема того краму, щоб купити маму», «У кого ненька, у того й головка гладенька», «До людей – по розум, до матері – по серце», «На сонці тепло, а біля матері добре», «Материна молитва із дна моря виймає» [3, с. 6]. Практично увесь ціл жанрів, які присвячені матері, насичений важливими моральними категоріями. Усе це, позитивно впливало на формування морально-етичних поглядів і переконань дітей.

Аналіз сімейного життя та виховання українців доводить перевагу жіночої складової в українській народній педагогіці. Моральні почуття у дитини розвивалися з часу її народження засобом спілкування з матір'ю [5, с. 2].

Від моральності жінок залежав стан моральності всієї сім'ї. Мати в суспільстві мала на духовний розвиток дитини значно більший вплив, ніж батько. Переважання материнського впливу особливо було відчутним у другій половині XIX – на початку XX ст. Оскільки батько утримував сім'ю і змушений був увесь день працювати, дитина перебувала під постійним наглядом і впливом матері.

Згідно з нормами моралі, які лежали в основі сімейного виховання, негідне поводження дітей з батьками було найтяжчим гріхом перед людьми і Богом: «Бо хто матір забуває того Бог карає, того діти цураються в хату не пускають» [3, с. 28].

Суспільна думка високо оцінювала роль жінки-матері у морально-етичному вихованні дитини і вказувала на те, що це неоцінений внесок у формування морально здорового суспільства: «Яку величезну силу втрачає людське суспільство, відмовляючись від сприяння матерям у справі морально-релігійного виховання дітей, з навчанням їх застосування до життя, високих християнських і моральних правил!» [6, с. 228].

На матір покладалася головна відповідальність за виховання дітей та формування їхніх моральних переконань: «Мати живе в своїх дітях. «Яке коріння, таке й насіння», – каже народня приказка, яка виникла на глибокому спостереженні, що од матері залежить напрямок, якого додержуватиме дитина в житті. Батьки своїм поведінням вже готують дитячу вдачу, вкушають ті або інші дії...» [3, с. 7]. Саме перед матір'ю ставилося завдання формування головних моральних переконань у дітей: «...а ціль тут – створення поняття про совість, і його розвиток» [3, с. 9].

В українського народу моральні категорії ніколи не підмінялися хибними поняттями, а вся культура етносу була поставлена на службу істинним моральним ідеалам, все протилежне трактувалося як зло: «Нинішні теорії стверджують, що бувають випадки, коли брехня необхідна чи корисна. Не вірте цьому!... Привчена з дитинства поважати правду, людина завжди зустріне її належним чином: з покірністю долі, якщо вона печальна; з повним спокоєм совісті, якщо вона незаслужено гнітуча; з християнським смиренням, якщо неприємна правда заслужена. Будь-яке горе очищує людину...» [4, с. 97].

Батьківський авторитет для дітей був глибоким переконанням у його найкращих намірах і результатах. Дитина, спостерігаючи батьківське ставлення до праці, небагатослівність, стриманість, прагнення забезпечити їй міцний добробут, формувала у своїй свідомості ідеал господаря, голови родини. Вона переймала від батька його погляди на життя, моральні критерії, засвоювала під його керівництвом трудові навички та вміння, які мали незаперечний вплив на її виховання. [4, с. 34].

Батько в українській виховній традиції мав дещо інший порівняно з матір'ю статус та образ. Як правило, він пов'язувався з чимось строгим, недосяжним, віддаленим. Причиною цього була його часта відсутність удома, заклопотаність справами, а також строга диференціація материнських та батьківських обов'язків, коли батько не мав прямого стосунку до виховання дітей – це була прерогатива жінки: «Чоловікові – мішок, а бабі – горщик (черепок)», «Жіноча річ коло припчка» [4, с. 65].

Відсторонення батька від справ виховання дитини у тогочасному суспільстві вважалося нормою і оточення ставилося до цього з цілковитим розумінням: «Батько зайнятий своєю справою, яка

дає йому засоби для утримання сім'ї (що сьогодні, при чесній праці, доводиться все складніше і складніше), може допомогти матері дуже мало, і тим менше чим він діяльніший буде в своїх обов'язків» [1, с. 81].

Зауважимо, що українці схильні були також вимагати відповідальності за аморальні стосунки і чоловіка. Таким чином наголошуючи, що і чоловік повинен нести відповідальність за вчинки, народження позашлюбних дітей, і, за ставлення до цього громади: «Не байстрюкові гріх, а батькові» » [1, с. 81].

Головне місце у вихованні дітей займали ідеали членів сім'ї: господар, господиня, господарський син, господарська донька. Утворений на підґрунті хліборобського устрою життя, ідеал господаря завжди відображав інтереси усього українського народу.

Господар – це порядок і лад у всьому, достаток, гідне людини життя, слідування народних хліборобських традицій, спостережливість і кмітливість, стабільність і впевненість у завтрашньому дні, забезпечена старість і щаслива доля дітей.

Господиня – це затишок та охайність у хаті і на подвір'ї, де все прибрано, прикрашено, всіх нагородовано і доглянуто; це порада і розрада для всіх домашніх, гостинність й щедрість, а водночас ощадливість і точний розрахунок. Господарський син – це біла сорочка, чемність і ввічливість з усіма, повага до старших, до їх звичаїв, готовність захистити меншого; це прагнення знань, розуміння їх користності в житті. Господарська донька – це вишиванки й витинанки, скрині з тканинним і шиттям, квітник під вікном. Господарська донька не ходить а «звивається»; у неї все в руках «так і горить»; вона чемна і привітна, дбає про свою дівочу честь [3, с. 19].

Українці відзначалися рівноправнішими стосунками між чоловіком і жінкою: «Підсу-мовуючи всі ці риси, дослідники традиційної культури на українських землях відзначають специфічний характер місцевого патріархального устрою: поряд із незаперечним верховенством чоловіка простежувалася тенденція до демократичного, егалітарного стилю взаємин у подружжі» [4, с. 39].

Відповідальність батьків за морально-етичне виховання дітей була найважливішим обов'язком і функцією батьків. Суспільство і громада слідували за виконанням батьками цих функцій і давали їм гідну оцінку. Суспільна думка, контроль за цими процесами з боку громади, церкви стимулювали батьків до гідного виконання своїх обов'язків, хоч, звісно, спостерігалися ганебні випадки у родинно-сімейному житті.

Наше дослідження доводить, що існував певний ідеал сім'ї та модель морально-етичного виховання у ній, проте не можна абсолютно ідеалізувати сім'ю досліджуваного періоду, оскільки у її життєвої спостерігалися й негативні явища, такі як нетерпимість між членами родини, конфлікти, помилки у вихованні дітей; траплялися жорстокі фізичні покарання дітей, розлучення тощо.

Висновок та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, українська сім'я другої половини XIX – початку XX ст. надавала великого значення народним звичаям, у яких відтворювалися норми моралі та звичаєвого права. Саме у родині дотримувалися, шанували традиційні для українців християнські цінності, на яких ґрунтувалася сім'я, і якими завжди відзначався світогляд нашого народу. Цілком закономірно, що морально-етичні принципи української сім'ї досліджуваного періоду можуть бути зразком для наслідування у сучасній українській сім'ї.

Морально-етичне виховання другої половини XIX – початку XX ст. забезпечувало засвоєння кожною дитиною народних моральних та етичних положень. Народну мораль розвивали через безпосереднє залучення дітей до праці, побуту, дотримання традицій, звичаїв, виконання обрядів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Жмуд Н. Етнічні стереотипи статевого виховання та поведінки. *НТЕ*. 2003. № 3. С. 78–82.
2. Забловський А. Соціалізація дитини в традиційній культурі українців XIX – поч. XX століть: ритуально-аритуальні аспекти. *Вісник Київ. ун-ту імені Т. Шевченка*. К., 2004. Вип. 74–76. С. 76–80.
3. Записки етнографічного товариства. К.: Укр. Акад. наук, 1920. Кн. 1. 63 с.
4. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. К.: Наукова думка, 1974. 152 с.
5. Prof V., Kowalewsky M.. Mariage among the early slavs. *Folklore, Quartery Reviv of Myth*. Lond., 1890. 84.
6. Worobec C. Temptress or virgin? The precarious sexual position of women in postemancipation Ukrainian peasant society. *Slavic Review*, Vol. 49. № 2. 2008. Pp. 227–238.

REFERENCES

1. Zhmud, N. (2003). Etnichni stereotypy statevoho vykhovannia ta povedinky. [Ethnic stereotypes of sexual education and behavior]. *Vinnitsa*. № 3. S. 78–82. [in Ukrainian]
2. Zablovskiy, A. (2004). Sotsializatsiia dytyny v tradytsiini kulturi ukrainsiv XIX – poch. XX stolit: rytualno-arytualni aspekty. [Socialization of a child in the traditional culture of Ukrainians XIX – beginning. XX centuries: ritual and ritual aspects]. *Kyiv. Vyp.74–76*. С. 76–80. [in Ukrainian]
3. Zapysky etnografichnoho tovarystva (1920). [Notes of the Ethnographic Society]. *Kyiv*. Кн. 1. 63 s. [in Ukrainian]
4. Siavavko, Ye. (1974). Ukrainka etnopedahohika v yii istorychnomu rozvytku. [Ukrainian ethnopedagogy in its historical development]. *Kyiv*. 152 s. [in Ukrainian]
5. Prof, V., Kowalewsky, M. (1890). Mariage among the early slavs. [Mariage among the early slavs]. *Folklore, Quartery Reviv of Myth, Lond*. [in England]
6. Worobec, C. (2008). Temptress or virgin? The precarious sexual position of women in postemancipation Ukrainian peasant society. [Temptress or virgin? The precarious sexual position of women in postemancipation Ukrainian peasant society *Slavic Review*]. *Slavic Review*. [in England]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДЯЧЕНКО Андрій Сергійович – аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DIACHENKO Andrii Serhiyovych – postgraduate student of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: research of historical and pedagogical processes of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2024 р.

УДК 378.016:793.3]:612.76

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-154-158

ЄФІМОВА Олена Володимирівна –

кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри хореографії
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
ORCID: [https:// orcid.org/0000-0001-5532-7324](https://orcid.org/0000-0001-5532-7324)
e-mail: yefimova.0315@gmail.com

КОСИЧЕНКО Вікторія Анатоліївна –

старший викладач кафедри хореографії
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7019-1955>
e-mail: v.kosychenko@hnpu.edu.ua

ПОДКОПАЙ Євгенія Юріївна –

провідний концертмейстер кафедри хореографії
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
ORCID: [https:// 0000-0002-7332-3797](https://orcid.org/0000-0002-7332-3797)
e-mail: evgeniapodkopaj31@hnpu.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ БІОМЕХАНІКИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті порушується проблема необхідності використання принципів біомеханіки у процесі професійного навчання майбутніх хореографів. Мета статті – обґрунтувати теоретичні засади використання знань з біомеханіки у підготовці майбутніх викладачів, педагогів, тренерів з хореографії. У контексті нашого дослідження використовувались методи теоретичного аналізу наукової та педагогічної літератури, емпіричні, методи моделювання та спостереження. У ході дослідження зосереджується увага на важливості знань про біомеханіку руху, яка дозволить майбутнім викладачам хореографічних дисциплін зрозуміти як вибудувати урок, який буде зберігати фізичне здоров'я своїх учнів. Виявлено, що поєднання методики викладання і законів біомеханіки руху в підготовці майбутніх хореографів дозволяє сприяти розвитку професійної і особистісної самосвідомості танцівників. Показано, що погане розуміння техніки та механічне виконання рухів підвищує ризик отримання травми. Основним завданням при підготовці викладачів хореографії є розвиток свідомого тіла та рухів, розширення лексичного матеріалу, образного мислення та активний прояв фантазії. Авторами розглядається функції голілковоостопного суглобу, який в хореографії є основою успіху танцівника. Доведено, що засобом профілактики травматизму голілковоостопного суглобу є вірно підібрані вправи; дотримання гігієнічних умов тренування; «розумного» навантаження організму танцівника.

На основі аналізу доказів робляться висновки та рекомендації щодо покращення здатності танцюриста виявляти основні причини дефектів під час виконання певних рухів (наприклад, анатомічний дисбаланс), уникати вправ, які можуть спричинити травми (різкі розриви ніг тощо), та максимально розвивати свої природні здібності (талант); рівень м'язової сили. Інформація про м'язову функцію, наприклад, моніторинг рівня м'язової сили, може допомогти фахівцям виявити випадки перенапруження або «вигорання», які можуть негативно вплинути на продуктивність і психічне здоров'я танцюриста.

Ключові слова: біомеханіка руху, викладач хореографії, вправи, тренування, майстерність.

YEFIMOVA Olena Volodymyrivna –

candidate of pedagogical sciences, associate professor of the
department of Choreography H.S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University
ORCID: [https:// orcid.org/0000-0001-5532-7324](https://orcid.org/0000-0001-5532-7324)
e-mail: yefimova.0315@gmail.com

KOSYCHENKO Viktoriia Anatoliyivna –

Senior Lecturer at the department of choreography H.S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7019-1955>
e-mail: v.kosychenko@hnpu.edu.ua

PODKOPAI Yevhenyia Yuryivna –

a leading accompanist at the Department of Choreography
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7332-3797>
e-mail: evgeniapodkopaj31@hnpu.edu.ua

USE OF THE PRINCIPLES OF BIOMECHANICS IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE TEACHERS OF CHOREOGRAPHY

The article raises the issue of the need to use the principles of biomechanics in the process of professional training of future choreographers. The purpose of the article is to substantiate the theoretical principles of using biomechanics knowledge in the training of future choreographer teachers, pedagogues, trainers. In the context of our research, the methods of theoretical analysis of scientific and pedagogical literature, empirical, modeling and observation methods were used. In the course of the study, attention is focused on the

importance of knowledge about the biomechanics of movement, which will allow future teachers of choreographic disciplines to understand how to build a lesson that will preserve the physical health of their students. It was found that the combination of teaching methods and the laws of biomechanics of movement in the training of future choreographers allows to promote the development of professional and personal self-awareness of dancers. Poor understanding of technique and mechanical execution of movements has been shown to increase the risk of injury. The main task in the training of choreography teachers is the development of the conscious body and movements, the expansion of lexical material, figurative thinking and the active manifestation of fantasy. The authors consider the functions of the ankle joint, which in choreography is the basis of a dancer's success. It has been proven that correctly selected exercises for dancers are a means of preventing ankle joint injuries; observance of hygienic training conditions; "reasonable" load on the dancer's body.

Based on the analysis of the facts, conclusions are drawn and recommendations are made that will improve the ability of dancers to identify the root causes of malfunctions (eg, anatomical imbalance) during certain movements; avoid exercises that can potentially cause injury and consolidate the best use of your natural abilities (talent); information about muscle function, including monitoring of muscle strength levels, can further help professionals detect cases of overtraining, or "burnout," a condition that can negatively affect dancers' performance and even mental health.

Key words: *biomechanics of movement, choreography teacher, exercises, training, mastery.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Природа танцювального руху, пов'язана з особливостями музично-хореографічного мистецтва, вимагає перетворення тіла людини в робочий апарат, що відповідає професії. Щоб перетворити тіло людини в робочий апарат, що відповідає суті хореографічного мистецтва, необхідно зрозуміти, як в організмі людини відбуваються численні життєві процеси, пов'язані з трансформацією. Таке розуміння є вирішальним для танцюристів, щоб повністю втілити форму мистецтва та виразити себе через рух. Зауважимо, що як для танцівника так для майбутнього педагога-хореографа розуміння фізичної сутності рухів людського організму, управління ним є необхідним. Використання основних понять про рух, простір і час, законів механіки дозволяє зробити рух виконавців танцю вільним.

Тому вважаємо необхідним вивчення здобувачами хореографічних спеціальностей законів «вільного руху», вкладаючи у цей термін закони біомеханіки фізичних вправ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показав аналіз джерел особливе значення для даного дослідження мають наукові розвідки В. Дубініна [5], Н. Батєєвої [3], А. Рудой [9], В. Кашуби [7], які розглядають питання пов'язані з особливостями побудови тіла танцівника, досліджують використання принципів біомеханіки у танцювальному мистецтві та її вплив на філософію танцю. Змістовними аспектами нашого дослідження є наукові праці зарубіжних авторів R. Aumiller [11], R. Laban, Y. Koutedakis [10] та вітчизняних Р. Ахметов [1], В. Гамалій [4], В. Кирилук [6], В. Платонов [8] та інші, які створили систему аналізу руху, розкривали специфіку фізики живого, розуміти суть рухів у руховій діяльності.

Мета статті – обґрунтувати теоретичні засади використання знань з біомеханіки руху у підготовці майбутніх педагогів, керівників, тренерів з хореографії.

Методи дослідження. Загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, узагальнення, індукція, дедукція) спрямовані на вивчення і узагальнення педагогічної літератури, інтернет мережі з теми дослідження; метод термінологічного аналізу, спрямований на розкриття сутності понять біомеханіка, опорно-руховий апарат.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літератури з теми наукового дослідження дозволяє стверджувати, що хореографічне мистецтво формувалось і розвивалося протягом

багатьох років, знаходячи свої напрямки. До цього слід додати, що проблеми вдосконалення навичок виконавчої діяльності вимагає використання відкриттів і досягнень у галузі спортивної педагогіки. Перш за все – анатомія, фізіологія, механіка, біомеханіка. Це допоможе вчителям-хореографам структурувати танцювальні вправи логічніше та краще їх розуміти їх морфологію, внутрішні взаємозв'язки елементів руху, пошук і визначення інших шляхів покращення продуктивності також є більш точним і зрозумілим.

Так, у навчальному посібнику «Біомеханіка фізичних вправ» [1, с. 7], розглядається термін біомеханіка як наука про закони механічного руху в живих системах.

До живих систем (біосистем) відносяться: цілісні організми (наприклад, людина); їхні органи та тканини, а також рідина та гази в них (внутрішньої системи); об'єднання організмів (наприклад, разом діюча пара акробатів, протидіючі борці).

Будова і функції органів опори і руху характеризуються великою складністю. Це пов'язано з неймовірною різноманітністю можливих станів і рухів тіла. Особливості організму людини, особливо опорно-рухового апарату, дають підставу розглядати організм у цілому та його частини як окремі біомеханічні системи. Так, опорно-руховий апарат – система кісткових важелів, що приводяться в рух м'язами [1, с. 17].

Наприклад, візьмемо танець модерн це фізично технічний вид мистецтва який складається з ускладнених акробатичних рухів, обертання, стрибків, задіяні всі рівні танцювання (на підлозі, на колінах, у повний зріст) тому зробити вільний рух доволі складно. Крім того, що не всі виконавці мають здібності до складних танцювальних па. Постійні тренування, невірна робота тіла може призвести до травмування. Вважаємо, що зосередження уваги на біомеханіці руху дозволить майбутнім викладачам хореографічних дисциплін зрозуміти як вибудувати урок, який буде зберігати фізичне здоров'я своїх учнів. Тому, вся художня виразність та вільний рух у танці заснований на ремеслі, на володінні особливим інструментом – тілом. Танцювальне мистецтво нерозривно пов'язано із біомеханікою танцювального руху [5].

Проблема також полягає в тому, що танцюристи не мають достатнього усвідомлення рухів при виконанні різних вправ. Так, танцюристи, як правило, можуть бути хорошими виконавцями, якщо вони в хорошому стані здоров'я і мають

достатній досвід фактичного виконання рухів. Однак, коли вам потрібно створити нові варіації на основі базових танцювальних рухів, хореографічних комбінацій тощо, брак знань про біомеханіку тіла, а в деяких випадках і про закони фізики, може швидко стати проблемою. Звичайно, такі хореографи також можуть створювати варіації рухів і комбінувати їх для створення комбінацій (танців). Однак у багатьох випадках чисто механічний танець з рухів не реалізується, а погане розуміння техніки його виконання підвищує ризик отримання травми, а при навчанні різним танцювальним технікам і прийомам виконання виникають труднощі. Тому існуючі системи навчання класичному, народному та сучасному танцю (мається на увазі напрямки модерн, джаз-модерн, контемпорарі та ін.) зазвичай складаються з урахуванням усіх особливостей людського організму. Основи біомеханіки вже створені та закріплені в них.

Однак, підходячи до вивчення хореографії, зокрема танцю модерн, ми стикаємося з перешкодою невеликої кількості навчальних програм і недостатнім розкриттям деталей цих та інших рухів і технік з біомеханічної точки зору. Викладач танцювальних дисциплін та танцівник хореографічного колективу обов'язково повинен знати будову людського тіла та закони руху, щоб уникнути травм і досягнути ефективності рухів. Потрібно знати, як працюють протидіючі м'язи, щоб не спрямовувати енергію їх дії проти себе. Крім того, аналіз рухів людини спирається на анатомію апарату руху (будову та функції кісток, суглобів та м'язів), дає відомості про рухові можливості людини [5; 8, с. 6].

Фізіологія вивчає життєдіяльність цілісного організму та окремих його систем, розкриває закономірності функціонування органів руху, у сфері інтересів біомеханіки – закони, за якими здійснюються рухи людини. Вони відбуваються під впливом зовнішніх (сила тяжкості та реакція опори) та внутрішніх (взаємодія між ланками тіла людини) сил. Тільки за їх рівності можлива рівновага тіла при виконанні будь-якого руху.

Свідоме прагнення до повної ефективності руху – це один із важливіших принципів. Виконуючи якийсь рух, потрібно використовувати на нього тільки стільки енергії, що необхідна, не більше того. Щоб виконати, той чи інший рух грамотно та виразно, слід вміти виділяти енергію поступово і у потрібному напрямленні.

Крім того, у процесі навчання танцю модерн педагогу-хореографу, керівнику хореографічного колективу необхідно враховувати анатомо-фізіологічні та біомеханічні закономірності функціонування рухового апарату своїх учнів:

- амплітуду руху ніг у тазостегновому, колінному, гомілковостопному суглобах та в суглобах стопи;
- характер рухів рук, плечового поясу, плечового суглоба;
- рухливість тулуба різних рівнях хребетного стовпа;
- ступінь розвитку тих чи інших груп м'язів.

Педагог повинен мати уявлення про стан здоров'я учнів із боку:

- серцево-судинної системи;
- координації рухів;
- аналізаторних систем;
- ступеня володіння рівновагою, а також фізіологічних характеристик рухових якостей [1, 2].

Загалом, біомеханіка може покращити здатність танцюристів виявляти основні причини несправностей (наприклад, анатомічні дисбаланси) під час певних рухів. Уникати вправ, які можуть потенційно спричинити травму та закріпити найкраще використання своїх природних здібностей (таланту). Інформація про м'язову функція, зокрема моніторинг рівня м'язової сили, може додатково допомогти фахівцям виявити випадки перетренування, або «вигорання», стан, який може негативно вплинути на танцюристів їх працездатність і навіть ментальне здоров'я.

Нам би хотілося більш ширше розглянути функції гомілковостопного суглобу, який в хореографії є основою успіху танцівника. Автори вважають, що засобом профілактики травматизму гомілковостопного суглобу є вірно підібрані вправи танцівникам. Функції цього суглобу танцюристів, особливо в танці модерн, це фізична активність яка вимагає примусове згинання в положення натягування стопи (point), чи навпаки переведення стопи в положення flex. Ступні ніг забезпечують стійкість, рівновагу, рух, на них опускається вага тіла після стрибка. Типову травму стопи може викликати неправильну підготовку або техніка виконання. Щоб уникнути травм стоп та інших ушкоджень танцюрист та викладач повинні дбати про правильну техніку виконання, розподіл ваги та відповідних підлогах. І можемо зазначити, що ступні ніг відтворює техніку танцівника, без «м'якого» Ахіллового сухожилля не буде легкого стрибка, сила стопи допомагає робити кидкові рухи, оберти тощо.

Стопа змінює форму та рухи в результаті тренувань більше, ніж будь-яка інша частина тіла. Тому майбутні викладачі хореографії повинні знати, що ступня молодого танцівника має бути пристосована до змін, необхідних під час тренувань. У звичайній практиці занять танцями педагоги не приділяють особливої уваги визначення порушень з боку опорно-рухового апарату кожного учня. Передбачається, що наявність допуску від лікаря гарантує ортопедичне здоров'я дитини. Однак навіть на перший погляд лише невеликий відсоток дітей не мають відхилень з боку положень ступні (клишоногість, вальгусна деформація та інше). В умовах підвищеної фізичної та емоційної навантаження, загальної втоми організму функції стопи через порушення скелетинь може призвести до серйозних травм [9, с. 15].

Як свідчить власний досвід, однією із найчастіших травм танцівників – є травмування стопи та гомілковостопного суглоба (підгортання стопи, розтягування зв'язкового апарату тощо), що обумовлено слабкістю м'язово-зв'язувального апарату нижніх кінцівок. Одна з причин цього явища – велике навантаження на гомілковостопний суглоб, що пов'язано зі специфікою умов

протікання і змагальної діяльності. Інша причина – відсутність профілактичних заходів, пов'язаних з зміцненням гомілковостопного суглоба та склепінь стопи.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, застосування принципів з біомеханіки, може допомогти хореографам запобігти травмування, дозволить зробити рух вільним, а також запровадити ефективне планування практичні заняття та вправи. Зараз спробуємо описати вправи, які вважаємо ефективними для зміцнення гомілкового суглобів.

1) Сядьте на підлогу і витягніть ноги прямо перед собою (що вправу можна виконувати з вагою фітнес-гуми). При витягуванні стопи вперед важливо стежити за тим, щоб великий палець, мізинець і п'ятка знаходилися в одній площині. Тільки тоді м'язи будуть зміцнюватися і розтягуватися збалансовано, запобігаючи (або зменшуючи) падіння на зовнішню або внутрішню сторону стопи при ходьбі або бігу.

2) Підтягніть рушник пальцями ніг покладіть рушник на підлогу і встаньте на його край. Утримуючи п'яту на підлозі, пальцями ніг поступово тягніть рушник вниз і назад.

3) Піднімання на півпальці (releve). Традиційно цю вправу рекомендують робити на сходах, але також ефективно робити її повільно на рівній поверхні.

Таким чином можна констатувати, що знання з біомеханіки допоможе майбутнім викладачам хореографії та танцівникам глибше аналізувати рух, розуміти основне значення м'язів, розглядати фізіологічну складову рухів та розвивати якості для вдосконалення майстерності танцівника. Тільки здоровий руховий апарат може зробити рух танцівника вільним. Необхідно зауважити, що у даній роботі висвітлені далеко не всі питання з проблеми використання принципів біомеханіки у процесі підготовки майбутніх викладачів хореографії. Автори вважають, що подальшого вивчення потребує функції гомілкового та колінного суглобу саме у класичному танці, який вимагає максимальне згинання і є фундаментом всіх видів хореографії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ахметов Р.Ф. Біомеханіка фізичних вправ: Навчальний посібник. Житомир: Житомирський державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2004. 124 с.
2. Бачинська Н.В. Основні положення технології підготовки й тренувальних навантажень у парній акробатиці на етапах багаторічного вдосконалення. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки : Луцьк, 2015; 3(31), С. 224–228.
3. Батєєва Н.П. Біомеханіка в хореографії: навч.-метод. посіб. Харків. ФОП Бровін О.В., 2015. 156 с.
4. Гамалій В.В. Біомеханічні аспекти техніки рухових дій у спорті. Олімпійська література, 2006. 225 с.
5. Дубінін В. Біомеханіка тіла танцівника у сучасних вуличних напрямках танцю на прикладі стилю popping. Мистецька освіта у контексті євроінтеграційних процесів: матеріали VII Всеукр. студ. наук. конф., 20 березня 2020 р. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. С. 26–29
6. Кирилюк В.М. Дихання в хореографії: навчальний посібник. Київ. ДАКККіМ, 2009. 160 с.
7. Кашуба В. А. Біомеханіка постави. Київ: Олімпійська література. 2003. 260 с.

8. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и её практические приложения. К.: Олимп. л-ра, 2004. 808 с.

9. Руда І. Є. Профілактика травм і порушень опорно-рухового апарату в художній гімнастиці з використанням програми оптимального розвитку гнучкості [автореферат]. Львів: Львів. держ. ун-т фіз. культури; 2012. 18 с.

10. Gniewkowski W., Gimnastyka twórcza (ekspresyjna) dla dzieci i młodzieży niedostosowanej, «Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna» 1974, nr 9, s. 16-24.

11. American College of Sports Medicine. ACSM's Guidelines for Exercise Testing and Prescription (10th ed.). Philadelphia, PA: Wolters Kluwer, 2018.

REFERENCES

1. Akhmetov, R.F. (2004). Biomechanika fizychnykh vprav: Navchalnyi posibnyk. [Biomechanics of physical exercises: Study guide]. Zhytomyr: Zhytomyrskiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka, 124 s. [in Ukrainian]
2. Bachynska, N.V. (2015). Osnovni polozhennia tekhnolohii pidhotovky y trenuvalnykh navantazhen u pamii akrobatytsi na etapakh bahatorichnoho vdoskonalennia. [The main provisions of the technology of preparation and training loads in pair acrobatics at the stages of multi-year improvement]. Fizychnye vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi : zb. nauk. pr. Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky : Lutsk. 3(31), S. 224–228. [in Ukrainian]
3. Batiieva, N.P. (2015). Biomechanika v khoreohrafi: navch.-metod.posib. [Biomechanics in choreography: educational methodical guide] Kharkiv. FOP Brovin O.V., 2015. 156 s. [in Ukrainian]
4. Hamalii, V.V. (2006). Biomechanichni aspekty tekhniky rukhovykh dii u sporti [Biomechanical aspects of the technique of motor actions in sports]. K.: Olimpiiska literatura, 225 s. [in Ukrainian]
5. Dubinin, V. (2020). Biomechanika tila tantsivnyka u suchasnykh vulychnykh napriamkakh tantsiu na prykladi styliu popping [Biomechanics of the dancer's body in modern street dance directions using the popping style as an example]. Mystetska osvita u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv: materialy VII Vseukr. stud. nauk. konf., 20 bereznia 2020 r. Uman : VPTs «Vizavi», 2020. S. 26–29. [in Ukrainian]
6. Kyryliuk, V.M. (2009). Dykhannia v khoreohrafi: navchalnyi posibnyk [Breathing in choreography: a tutorial]. Kyiv. DAKKKiM. 160 s. [in Ukrainian]
7. Kashuba, V. A. (2003). Biomechanika postavy. Kyiv: Olimpiiska literatura [Posture biomechanics. Kyiv: Olympic literature]. 260 s. [in Ukrainian]
8. Platonov, V. N. (2004). Systema podhotovky sportsmenov v olymпыiskom sporте. Obshchaia teoriya i ee prakticheskiye prylozheniia [The system of training athletes in Olympic sports. General theory and its practical applications]. K.: Olymp. l-ra, 808 s. [in Ukrainian]
9. Ruda, I. Ye. (2012). Profilaktyka travm i porushen oporno-rukhevoho aparatu v khudozhnii himnastytsi z vykorystanniam prohramy optymalnoho rozvytku hnuchkosti [Prevention of injuries and disorders of the musculoskeletal system in rhythmic gymnastics using a program of optimal flexibility development] [автореферат]. Lviv: Lviv. derzh. un-t fiz. Kultury. 18 s. [in Ukrainian]
10. Gniewkowski, W., (1974). Gimnastyka twórcza (ekspresyjna) dla dzieci i młodzieży niedostosowanej, «Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna». nr 9. S. 16-24. [in English]
11. American College of Sports Medicine. ACSM's Guidelines for Exercise Testing and Prescription (10th ed.). (2018). Philadelphia, PA: Wolters Kluwer. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЄФІМОВА Олена Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: специфіка викладання хореографічних дисциплін в системі професійної освіти.

КОСИЧЕНКО Вікторія Анатоліївна – старший викладач кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: балетний танець у системі професійної хореографічної освіти.

ПОДКОПАЙ Євгенія Юріївна – провідний викладач кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: хореографічна освіта, практика роботи концертмейстера при викладанні дисципліни «Теорія та методика викладання класичного танцю».

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

YEFIMOVA Olena Volodymyrivna – candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of Choreography H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Scientific interests: specifics of teaching choreographic disciplines in the professional education system.

KOSYCHENKO Viktoriia Anatolyivna – Senior Lecturer at the department of choreography H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Scientific interests: ballroom dance in the system of professional choreographic education.

PODKOPAI Yevhenyia Yuryivna – a leading accompanist at the Department of Choreography H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Scientific interests: choreographic education, accompanist's practice in teaching the discipline «Theory and methods of teaching classical dance».

Стаття надійшла до редакції 12.08.2024 р.

УДК: 370.56.28.

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-158-163

ЗІНЧЕНКО Андрій Леонідович –

аспірант Криворізького державного педагогічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5369-7329>

e-mail: svzi@ukr.net

ФАНДРАЙЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОСВІТНЬОГО ПАРТНЕРСТВА У ФАХОВІЙ ПЕРЕДВИЩІЙ ОСВІТІ

У статті проаналізовано фандрайзинг як інструмент освітнього партнерства у фаховій передвищій освіті. Зазначається, що проблема професійної підготовки фахових молодших бакалаврів до організації освітнього партнерства актуалізується у зв'язку з новими вимогами до якості передвищої фахової освіти і сучасних освітніх програм, використання інноваційних методів та прийомів у роботі, спрямованих на врахування інтересів фахового коледжу та роботодавців.

Розкрито механізми використання вітчизняного та закордонного досвіду фандрайзингу у розвитку фахової передвищої освіти, а саме: використання підходів щодо категорії «фандрайзинг», як професійної діяльності щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів; встановлення партнерських відносин із роботодавцями; шляхи здійснення фандрайзингу через розробку і впровадження навчально-освітньої програми, програмно-методичних та технічних засобів навчання за фахом, орієнтованих на формування професійних компетентностей та конкурентоспроможності в умовах дуальної форми здобуття передвищої освіти.

Сформульовано особливості створення ендаумент-фондів закладів фахової передвищої освіти і застосування технологій фандрайзингу.

Проаналізовано роботи наукових дослідників щодо визначення ефективності фандрайзингової діяльності, інтегрального показника результативності фандрайзингової діяльності коледжів фахової передвищої освіти.

Розглянуто функції фандрайзингу фахової передвищої освіти (залучення зовнішнього фінансування, розвиток освітнього партнерства, новий напрям діяльності навчального закладу).

Ключові слова: професійна підготовка, фаховий коледж, фахова передвища освіта, освітнє партнерство, фандрайзинг, роботодавці, фахові молодші бакалаври, благодійні організації.

ZINCHENKO Andriy Leonidovych –

graduate student of the Kryvyi Rih State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5369-7329>

e-mail: svzi@ukr.net

FUNDRAISING AS AN INSTRUMENT OF EDUCATIONAL PARTNERSHIP IN PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION

The article analyzes fundraising as an instrument of educational partnership in professional pre-higher education. It is noted that the problem of professional training of professional junior bachelors for the organization of educational partnerships is actualized in connection with the new requirements for the quality of professional pre-higher education and modern educational programs, which led to the use of innovative methods and techniques in the work aimed at taking into account the interests of the professional college and employers.

The article reveals the mechanisms of using domestic and foreign experience of fundraising in the development of professional pre-higher education, such as: use of approaches to the category of "fundraising" as a professional activity to mobilize financial and other resources; establishing partnerships with employers; ways to implement fundraising through the development and implementation of curriculum, software, methodological and technical means of training in the specialty, focused on the formation of professional competencies and competitiveness in the context of the dual form of pre-higher education.

The peculiarities of creating endowment funds are formulated of professional higher education institutions and the use of fundraising technologies.

The works of scientific researchers on determining the effectiveness of fundraising activities, an integral indicator of the effectiveness of fundraising activities of colleges of professional pre-higher education are analyzed.

The functions of fundraising in professional pre-higher education (attracting external funding, developing educational partnerships, a new direction of the educational institution) are considered.

Key words: professional training, professional college, vocational pre-higher education, educational partnership, fundraising, employers, professional junior bachelors, charitable organizations.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Забезпечення якості передвищої фахової освіти в сучасних умовах воєнного стану є одним з головних завдань для держави, так як від якості професійної підготовки фахових молодших бакалаврів залежить стан української економіки та можливості її відновлення і розвитку після Перемоги. У цьому контексті особливої актуальності набуває організація освітнього партнерства між закладом фахової передвищої освіти та роботодавцями, створення умов для розроблення і впровадження освітніх інновацій, націлених на якісну професійну підготовку випускників. Суттєве практичне значення досліджуваної нами проблеми професійної підготовки фахових молодших бакалаврів до організації освітнього партнерства спонукало проаналізувати впровадження фандрайзингу як інструменту освітнього партнерства у фаховій передвищій освіті.

Актуальність порушеної проблеми зумовлена нагальною потребою в якісній професійній підготовці конкурентоспроможних фахових молодших бакалаврів відповідно до сучасних вимог роботодавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових закордонних джерел щодо фінансування освітніх та наукових установ існував завжди (К. Камерон, Р. Кларк, М. Коган, К. Ерроу М. Хаммер, Р. Хизрич.). Наукові дослідження щодо призначення сутності фандрайзингу, його форм та особливості впровадження в умовах сучасних закладів освіти внесли такі вчені, як: Гнатюк О. [1], Соколовська В. [2], Літкевич А. [3], Грабчак О. [4], Чернявська О. [5], Соколова А. [6], Крупський Т. [7], Шнирков О. [8].

Мета статті полягає у обґрунтуванні поняття «фандрайзинг» як інструменту освітнього партнерства у фаховій передвищій освіті, одного із основних джерел фінансування фахових коледжів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Однією із педагогічних умов покращення професійної підготовки фахових молодших бакалаврів до освітнього партнерства є проблема виникнення і розвитку благодійних організацій, яка надає у сфері фахової передвищої освіти фінансову допомогу у формі грантів, благодійних пожертв; визначення форм благодійницької діяльності як форми залучення зовнішнього фінансування закладу фахової передвищої освіти.

Науковий інтерес до закордонного досвіду закладів освіти щодо багатоканальності їх фінансування існував завжди. В умовах сьогодення фандрайзинг являється новим явищем в Україні. Його виникнення і розвиток пов'язанні з появою на українському ринку праці благодійних організацій, які надають фінансову допомогу у формі грантів. Фандрайзинг являється особливим видом менеджменту, в якому важливу роль відіграють відносини між студентами та роботодавцями. В Україні слово «фандрайзинг» асоціюється переважно з отриманням грантів іноземних фондів і благодійних організацій.

В Україні благодійність регулюється Законом України про благодійну діяльність та благодійні організації (від 05.07.2012 р.; № 5073-VI редакція від 23.01.2024 р.).

Поняття «фандрайзинг» з англійської мови означає – «знаходження засобів» (fund – кошти, засоби, фінансування; raise – збір).

Фандрайзинг може бути внутрішнім і зовнішнім:

- внутрішній фандрайзинг здійснюють самі члени організації (закладу фахової передвищої освіти);
- зовнішній фандрайзинг здійснює спеціаліст-консультант чи експерт.

Проаналізуємо сучасні методологічні підходи до трактування поняття «фандрайзинг» в сучасній науковій літературі (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні методологічні підходи до трактування поняття «фандрайзинг» в сучасній науковій літературі

Автор	Трактування
Чернявська О., Соколова А. [4].	Професійна діяльність щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів для реалізації соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проектів, яка вимагає спеціальних знань та навичок фандрайзера, що можуть вплинути на прийняття позитивного рішення донора; суб'єктами фандрайзингової діяльності є неприбуткові організації, які займаються пошуком джерел фінансування та інших необхідних ресурсів для реалізації проектів. Об'єктами фандрайзингу виступають: благодійні фонди, приватні особи, корпорації та бізнес-структури.
Снігурська В. [9].	Добровільна мобілізація внутрішніх і залучення зовнішніх ресурсів для безкорисного здійснення суспільно важливої діяльності ;
Куч С. [10].	місцецтво залучення фінансових коштів однодумців установи суспільного сектору економіки; у результаті застосування технології фандрайзингу навчальний заклад здатний не тільки акумулювати додаткові фінансові ресурси для забезпечення своєї поточної діяльності й проведення заходів, але й продемонструвати свою цінність для суспільства, своїм потенційним спонсорам та партнерам; може створити стійку партнерську структуру, яка буде приносити додаткові фінансові кошти.
Бабій О. [11]	Широка сфера діяльності, що охоплює залучення різних джерел коштів: донорських, членських, благодійних. Такий вид діяльності ще називається грантрайтинг;
Бойчук Н., Солосіч О. [12]	Сучасний засіб формування фінансово-матеріальної бази розвитку соціальних програм, саме тому інструменти впровадження цього виду діяльності інтегрують у собі як традиційні форми й методи залучення коштів, так і більш сучасні напрацювання у цій галузі, а саме використання інформаційних технологій, мережі Інтернет, PR-технологій (public relations), прогресивних методів інтерактивного представлення інформації;

Гавадзин Н., Кріцак Ю. [13]	Комунікація, професіоналізм та вміння переконувати інших, що реалії сьогодення, діяльність підприємства чи бізнес ідея, вартує уваги і ресурсної підтримки;
Грабчак О. [14]	Система комплексних заходів з мобілізації та залучення матеріальних засобів (зокрема, фінансових) з метою впровадження соціально важливих проєктів, підтримки діяльності громадських або благодійних організацій, реалізації перспективних наукових розробок, яка може здійснюватися на всіх рівнях організації суспільства;
Шнірков О. [8]	Комплексна система заходів, що забезпечують пошук фінансових та матеріальних засобів, необхідних для реалізації проєктів;
Кобушко Я. [15]	Системний комплекс заходів із залучення додаткових ресурсів для бізнесу; збір коштів як підтримка громадських організацій та державних установ для вирішення соціальних проблем, також як діяльність щодо мобілізації як фінансових та інших ресурсів з різноманітних джерел для реалізації соціально значущих та неприбуткових науково-дослідних проєктів;
Халий І. [9].	Процес залучення засобів, які використовуються як для реалізації соціально значущих проєктів, так і для організації підтримки некомерційних організацій;
Літкевич А. [3]	Пошук ресурсів, якими є не тільки гроші, а й люди, обладнання інформація, час, потрібні для підтримки реалізації освітніх проєктів і власне існування організації. «Фандрайзинг освіти» - це наука про вміння успішно переконувати інших у тому, що діяльність закладу освіти потребує їхньої уваги (і підтримки)

Поділяємо думку науковця О. Комаровського, який виділяє для проведення фандрайзингу наступні етапи:

1. ідентифікація соціально значущих проблем та завдань;
2. постановка мети;
3. сегментація громадськості на групи за критерієм відношення до соціально значущої проблеми;
4. вибір цільових сегментів;
5. розробка фандрайзингово комплексу для кожного сегменту;
6. організація фандрайзингової групи;
7. реалізація фандрайзингово комплексу;
8. оцінка результатів; зворотній зв'язок [16].

Фандрайзинг може бути внутрішнім і зовнішнім:

- внутрішній фандрайзинг здійснюють самі члени організації (закладу фахової передвищої освіти);
- зовнішній фандрайзинг здійснює спеціаліст-консультант чи експерт.

Серед найбільш розповсюджених суб'єктів у площині реалізації фандрайзингу – міжнародні і вітчизняні добродійні фундації й донорські організації [17].

Цікавий досвід щодо залучення благодійних коштів для освіти та науки є у американських навчальних закладах (гранти, пожертви). Діяльність коледжів у цій сфері багатогранна – вони проводять спеціальні компанії із залучень приватних пожертв (від випускників минулих років, фондів, компаній) встановлюють партнерські відносини із приватними фірмами для фінансування дослідницьких проєктів.

Впровадження фандрайзингу здійснюється через розробку і впровадження навчально-освітньої програми, програмно-методичних та технічних засобів навчання за фахом, орієнтованих на формування професійних компетентностей та конкурентоспроможності в умовах дуальної форми здобуття передвищої освіти.

Ця діяльність з розробки робочих навчальних програм за дуальною формою передвищої освіти виконується за такою схемою:

1. аналіз переліку вимог роботодавців;
2. співвідношення освітнього стандарту за фахом і звіту за результатами проведення

експертної оцінки кваліфікаційних вимог роботодавців, з метою визначення розділів, модулів у структурах робочої програми та навчального плану, включаючи додаткові навчально-виробничі результати;

3. формування додаткових навчально-виробничих результатів, засвоєння освітнього матеріалу на основі кваліфікаційних вимог роботодавців у форматі дуального навчання.

Створення ендавмент-фондів закладів фахової передвищої освіти і застосування технологій фандрайзингу тісно пов'язані з сформованими партнерськими структурами навчальних закладів. Ендавмент фактично являє собою спеціальний фонд закладу фахової передвищої освіти, сформований за рахунок засобів його партнерських організацій. Заклад не має права розпоряджатися засобами цього фонду на власний розсуд.

Сталий фонд (ендавмент) – сума коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються закладом вищої освіти з метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою [18].

Важливим є питання оцінки ефективності проведення фандрайзингу як ключового питання для інвестора. Разом з тим, на сьогодні, немає єдиної думки стосовно методології такої оцінки. Головним критерієм оцінки реалізації фандрайзингу є його фінансова ефективність.

Так, для визначення ефективності фандрайзингової діяльності існує формула розрахунку за О. Чернявською, А. Соколовою, що включає наступні фактори:

- рівень кваліфікації персоналу із фандрайзингу (частка наявності у штаті організації сертифікованих фандрайзерів);
- масштабність застосування фандрайзингу (частка фандрайзингових заходів проведених організацією за відповідний період);
- ефективність діяльності організації (частка реалізованих проєктів за відповідний період);
- співвідношення надходжень і видатків організації; рівень донорства самої організації (частка видатків організації на благодійну діяльність);

- наявність у організації фандрайзингового відділу:

$$I_{\text{РФД}} = \frac{O_{\phi}}{C_{\text{пр}}} + \frac{Z_{\phi}}{Z_{\phi}} + \frac{P_{\phi}}{P_{\phi}} + \frac{B}{H} + \frac{B_{\phi}}{B} + \Phi B,$$

де O_{ϕ} – освіта сертифікованого фандрайзера;

$C_{\text{пр}}$ – чисельність працівників організації всього;

$Z_{\phi/\phi}$ – кількість проведених організацією заходів відповідно з фандрайзингу/ всього;

$P_{\phi/\phi}$ – кількість проектів організації відповідно всього запропонованих/ реалізованих;

B, B_{ϕ} – відповідно видатки організації всього, витрати на благодійну діяльність;

H – надходження організації всього;

ΦB – наявність у організації фандрайзингового відділу (показник при наявності відділу становить – 1, при відсутності – 0).

Якщо інтегральний показник результативності фандрайзингової діяльності ($IP\Phi D$) входить у проміжок 0–2,5, то результат від розпочатої кампанії становитиме до 50% успішного проходження проекту по етапам фандрайзингової діяльності та його реалізації, якщо $IP\Phi D$ входить у проміжок 2,5–5, тим вище позитивний результат кампанії – наближений до 100% [5].

Багатогранна співпраця фахового коледжу з роботодавцями сприяє модернізації та підвищенню конкурентоспроможності фахових молодших бакалаврів за рахунок забезпечення раціонального використання виробничого, ресурсного та науково-освітнього потенціалу.

Згодні з думкою вченого Боголіба Т. М., що в сфері фахової передвищої освіти фандрайзинг виконує функції:

1. залучення зовнішнього фінансування – фінансова стабільність навчального закладу, яка залежить від кількості способів заробляння грошей, а багатоканальність фінансування залежать від диверсифікації послуг.

2. розвиток освітнього партнерства дає можливість відкривати новий простір, отримувати новий досвід і налагоджувати нові зв'язки, за рахунок чого розширювати сфері діяльності.

3. Новий напрям діяльності навчального закладу дозволяє залучити гранти. Велика кількість грантів і коштів, яка може бути отримана навчальним закладом пов'язана із науковою роботою. Робота з грантами або залучення зовнішнього фінансування являється свідченням певного рівня компетенцій і довіри.

В Україні функціонують міжнародні та вітчизняні програми для проведення фандрайзингу, зборів коштів для: проектів – Na-Starte; освітніх проектів – GoFundEd; інноваційних технологій – Indiegogo; навчальних закладів – FirstGiving; вирішення соціальних, політичних, культурних питань – Causes [19].

З 2005 р. – 2024 р. ВСП «Нікопольський фаховий коледж УДУНТ» здійснює освітнє партнерство з 14 базовими підприємствами Нікопольського району, відповідно до виконання довгострокових трохсторонніх договорів (навчальний заклад, базові підприємства, МОН України). Головною метою яких є реальне практичне навчання молодших фахових бакалаврів на

підприємствах для подальшого їх працевлаштування та соціального захисту.

Охарактеризуємо фандрайзингову діяльність одного з базових підприємств ВСП «Нікопольський фаховий коледж УДУНТ» – ПрАТ «СЕНТРАВІС ПРОДАКШН ЮКРЕЙН», як інструменту освітнього партнерства у якісній професійній підготовці фахових молодших бакалаврів.

Сентравіс входить до переліку найбільших роботодавців України.

Компанія Сентравіс фінансує соціальну програму за ключовим напрямком – сучасна освіта молоді. Плідна співпраця компанії з ВСП «Нікопольський фаховий коледж УДУНТ» стала ефективною платформою для підготовки фахових молодших бакалаврів у сфері трубної промисловості, знайшло реальний зв'язок з роботодавцями, використовуючи фандрайзинг як інструмент освітнього партнерства у фаховій передвищій освіті. В рамках проекту «Моя професія – моя гордість» у Нікопольському фаховому коледжі було створено три сучасні навчальні лабораторії, передано комплекти інструментів для проведення електромонтажної практики. Всі лабораторії обладнані сучасною комп'ютерною технікою та забезпечені програмами для навчання з металургійних професій. За цією програмою 8 найкращих студентів одержували іменні стипендії ПрАТ «СЕНТРАВІС ПРОДАКШН ЮКРЕЙН».

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Недостатній стан дослідження зазначеної проблеми в цілому, нагальна потреба розробки практичних рекомендацій щодо реалізації фандрайзингової діяльності роботодавців у фахову передвищу освіту обумовлюють необхідність пошуку та залучення додаткових інвестицій. Водночас існує необхідність вивчення світового досвіду проведення фандрайзингової діяльності роботодавців з метою реалізації вітчизняних освітніх проектів/програм.

Фандрайзинг як інструмент освітнього партнерства у фаховій передвищій освіті є суспільно значущим для проведення підтримки та розвитку якісної професійної підготовки фахових молодших бакалаврів до освітнього партнерства в Україні, потребує чіткої відповідної політики.

Подальшу роботу вбачаємо в розробці педагогічних умов та практичних рекомендацій щодо застосування фандрайзинга у ВСП «Нікопольський фаховий коледж УДУНТ».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Гнатюк О. М., Краус К. М., Краус Н. М. Управління фандрайзингом закладу освіти: розширення можливостей чи вимога часу? *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2023. №1(11). С. 4–19. URL: <https://www.journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/177/144>.
- Соколовська В. В. Сутність та перспективи розвитку в Україні фандрайзингу. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_9_68
- Літкевич А. М. Фандрайзинг як складова частина ресурсного забезпечення конкурентоспроможності закладу загальної середньої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 66. Т. 1. С. 108–112. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp/part_1PDF.

4. Грабчак О. В. Фандрайзингова діяльність як альтернативний засіб залучення коштів у соціальну сферу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 31. С. 51–54. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/308>.

5. Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2015. 272 с.

6. Соколова А. М. Фандрайзингова діяльність: сутність, особливості та перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2013. № 1. С. 13–16. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2013/5.pdf.

7. Крупський Т. Пошук ресурсів для діяльності організації (Fund Rasing). Київ: Коаліція «Свобода вибору», 2005. 10 с.

8. Шнирков О. І., Мінгазутдінов О. І. Фандрайзинг: основні особливості та форми метод. посіб. Київ: Ін-т міжнар. відн. КНУ ім. Т. Шевченка, 2000. 50 с.

9. Фандрайзинг: навчальний посібник. Центральнотрапнський регіональний навчальний центр. партнерство громад фундація «Україна – США» (USAID) 2003. 95 с.

10. Куц С. Фандрайзинг ABC: Посібник для початківців. Київ: Центр філантропії, 2008. 92 с.

11. Бабій О. Посібник з фандрайзингу для бізнес-об'єднань: посіб. Київ, 2017. 168 с.

12. Бойчук Н. Я., Солосіч О. С. Фандрайзинг як сучасний метод реалізації соціально важливих ініціатив. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2017. Випуск 27. Частина 3. С. 7–10.

13. Гавадзин Н. О., Крицак Ю. О. Фандрайзинг в умовах воєнного часу. *Прийчорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 74. С. 182–186.

14. Грабчак О. В. Фандрайзингова діяльність як альтернативний засіб залучення коштів у соціальну сферу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 31. С. 51–54.

15. Кобушко Я. В., Майборода О. В. Фандрайзинг як інструмент фінансування закладів вищої освіти. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2020. № 1. С. 132–140.

16. Комаровський О. В. Фандрайзинг у питаннях, відповідях та цитатах: навч. посіб. Луганськ: 2007. 54 с.

17. Сейко Н. А. Формування практико-орієнтованих умінь майбутніх соціальних педагогів у процесі вивчення курсу «Соціальний фандрайзинг». *Педагогічні науки*. Вип. 4 (86). 2016. С. 149–154.

18. Грищенко І. М. Інноваційні підходи до забезпечення взаємодії науки з наукоємним бізнесом і вищою освітою як чинник підвищення якості освіти. *Науковий пошук* №2, 2017. С. 24 – 27.

19. Патерук Н. Фандрайзинг: як і де залучити ресурси громадським організаціям. 2018. URL: <https://www.prostir.ua/?kb=fandrajzinh-yak-i-de-zaluchaty-resursy-hromadskym-orhanizatsiyam>.

REFERENCES

1. Hnatiuk, O. M., Kraus, K. M., Kraus, N. M. (2023). Upravlinnia fandraizynhom zakladu osvity: rozshyrennia mozhlyvostei chy vumoha chasu? [Educational Fundraising Management: Expanding Opportunities or Demanding Time?] *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 1(11). S. 4–19. URL: <https://www.journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/177/144>. [in Ukrainian]

2. Sokolovska, V. V. (2015). Sutnist ta perspektyvy rozvytku v Ukraini fandraizynhu [The essence and perspectives of fundraising in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*. 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_9_68. [in Ukrainian]

3. Litkevych, A. M. (2019). Fandraizynh yak skladova chastyna resursnoho zabezpechennia konkurentospromozhnosti zakladu zahalnoi serednoi osvity [Fundraising as an integral part of resource support for the competitiveness of a general secondary education institution]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnosvitinii shkolakh*. 66. S. 108–112. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp/part_1PDF [in Ukrainian]

4. Hrabchak, O. V. (2014). Fandraizynhova diialnist yak alternatyvnyi zasib zaluchennia koshtiv u sotsialnu sferu [Fundraising activities as an alternative means of raising funds in

the social sphere.]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota*. 31. S. 51–54. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/308> [in Ukrainian]

5. Cherniavska, O. V., Sokolova, A. M. (2015). Fandraizynh: navchalnyi posibnyk [Fundraising: study guide]. Kyiv : Alerta, 272 s. [in Ukrainian]

6. Sokolova, A. M. (2013) Fandraizynhova diialnist: sutnist, osoblyvosti ta perspektyvy rozvytku [Fundraising activity: essence, features and perspectives of development]. *Ekonomika ta derzhava*. 1. S. 13–16. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2013/5.pdf. [in Ukrainian]

7. Krupskiy, T. (2005) Posuk resursiv dlia diialnosti orhanizatsii (Fund Rasing) [Search for resources for the organization's activities (Fund Rasing)]. Kyiv : Koalitsiia «Svoboda vyboru». 10 s. [in Ukrainian]

8. Shnyrkov, O. I., Minhatutdinov, O. I. (2000). Fandraizynh : osnovni osoblyvosti ta formy : metodychnyi posibnyk [Fundraising: main features and forms: a methodological guide]. Kyiv : In-t mizhnar. vidn. KNU im. T. Shevchenka,. 50 s. [in Ukrainian]

9. Fandraizynh: navchalnyi posibnyk (2003). [Fundraising: a study guide] *Tsentrlnoukrainskyi rehionalnyi navchalnyi tsentr. partnerstvo hromad fundatsiia «Ukraina – SShA» (USAID) 95 s.* [in Ukrainian]

10. Kuts, S. (2008). Fandraizynh ABC: Posibnyk dlia pochatkivtsiv [ABC Fundraising: A beginner's guide]. Kyiv: Tsentr filantropii. 92 s. [in Ukrainian]

11. Babii, O. (2017) Posibnyk z fandraizynhu dlia biznes-obiednan [A guide to fundraising for business associations]. Kyiv. 168 s. [in Ukrainian]

12. Boichuk, N. Ya., Solosich, O. S. (2017). Fandraizynh yak suchasnyi metod realizatsii sotsialno vazhlyvykh initsiatyv [Fundraising as a modern method of implementing socially important initiatives.]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii Ekonomichni nauky*. 27. Part 3. S. 7–10. [in Ukrainian]

13. Havadzyn, N. O., Kritsak, Yu. O. (2022). Fandraizynh v umovakh voiennoho chasu [Fundraising in wartime.]. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 74. S. 182–186. [in Ukrainian]

14. Hrabchak, O. V. (2014). Fandraizynhova diialnist yak alternatyvnyi zasib zaluchennia koshtiv u sotsialnu sferu [Fundraising activities as an alternative means of raising funds in the social sphere.]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Pedahohika. Sotsialna robota*. 31. S. 51–54. [in Ukrainian]

15. Kobushko, Ya. V., Maiboroda, O. V. (2020). Fandraizynh yak instrument finansuvannia zakladiv vyshchoi osvity [Fundraising as a tool for financing higher education institutions]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Serii Ekonomika*. 1. S. 132–140. [in Ukrainian]

16. Komarovskiy, O. V. (2007). Fandraizynh u pytanniakh, vidpovidakh ta tsytatakh: navch. posib [Fundraising in Questions, Answers and Quotations: a study guide]. Luhansk. 54 s. [in Ukrainian]

17. Seiko, N. A. (2016). Formuvannia praktyko-orientovanykh umin maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u protsesi vyvchennia kursu «Sotsialnyi fandraizynh» [Formation of practice-oriented skills of future social workers in the process of studying the course “Social Fundraising”]. *Pedahohichni nauky*. 4 (86). S. 149–154. [in Ukrainian]

18. Hryshchenko, I. M. (2017). Innovatsiini pidkhody do zabezpechennia vzaiemodii nauky z naukoiemnym biznesom i vyshchoiu osvitoiu yak chynnyk pidvyshchennia yakosti osvity [Innovative approaches to ensuring the interaction of science with knowledge-intensive business and higher education as a factor in improving the quality of education.]. *Naukovyi poshuk. Naukovyi poshuk*. 2. S. 24 – 27 [in Ukrainian]

19. Pateruk, N. (2018). Fandraizynh: yak i de zaluchaty resursy hromadskym orhanizatsiyam [Fundraising: how and where to attract resources for civil society organizations]. URL: <https://www.prostir.ua/?kb=fandrajzinh-yak-i-de-zaluchaty-resursy-hromadskym-orhanizatsiyam>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЗІНЧЕНКО Андрій Леонідович – аспірант
Криворізького державного педагогічного університету.
Наукові інтереси: освітнє партнерство, професійна
підготовка

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZINCHENKO Andriy Leonidovich – graduate student of
the Kryvyi Rih State Pedagogical University.
Scientific interests: educational partnership, professional
training.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2024 р.

УДК 373.01: 001.89

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-163-166

ІВАНИЦЬКА Наталія Анатоліївна –

кандидат педагогічних наук, директор
Чернігівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №35
Чернігівської міської ради Чернігівської області,
докторант Інституту педагогічної освіти та освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1422-1176>
e-mail: nataliaivanucka.01@gmail.com

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРОФЕСІЙНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА БАЗОВОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтовано актуальність професійної взаємодії вчителів початкової та базової школи, що обумовлено сучасними вимогами до вдосконалення фахової майстерності, зазначеними у Положенні про педагогічну інтернатуру, Положенні про сертифікацію педагогічних працівників. Доведено доцільність використання онлайн-взаємодії між учасниками освітнього процесу. Розкрито можливості сучасних онлайн-платформ, які створюють нові технологічні умови для спілкування та інформальної освіти педагогічних працівників, вивчення та їх ознайомлення із цифровими освітніми ресурсами. Визначено напрямки використання штучного інтелекту педагогічними працівниками загальноосвітніх шкіл: організації їх партнерської взаємодії, забезпечення їх безперервного професійного розвитку, обміну педагогічним досвідом та взаємонавчання. Продемонстровано доцільність створення та функціонування електронного освітнього середовища на базі сайту закладу освіти з метою забезпечення роботи «Педагогічної майстерні за Концепцією Нової української школи». Описано технічні та дидактичні можливості електронного освітнього середовища, його змістового наповнення з метою обміну вчителів початкової та базової школи педагогічним досвідом. Ознайомлено із особливостями використання дистанційних технологій в системі GSuite for Education, які створюють умови для співпраці вчителів у спеціально організованих для них Google Класах. Проінформовано про єдині вимоги щодо наповнення тематичних навчальних модулів, які входять до складу педагогічної майстерні онлайн. Вказано, які результати були одержані за підсумками взаємодії педагогічних працівників, яких було обрано до складу експериментальних та контрольних груп вчителів початкової та базової школи, які викладають природничо-математичні дисципліни. Представлено порівняльну характеристику рівнів сформованості комунікаційно-цифрового, когнітивного, методологічного, креативного компонентів комунікативного фактору науково-дослідницьких компетентностей членів сформованих експериментальних та контрольних груп.

Ключові слова: професійна взаємодія, початкова школа, базова школа, природничо-математичні дисципліни.

IVANYTSKA Nataliia Anatoliivna –

PhD (pedagogical sciences), Chernihiv general
head master I-III degrees №35, doctoral student of the
Institute of Pedagogical Education and Adult Education
named after Ivan Zyazyun of the National Academy of
Sciences of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1422-1176>
e-mail: nataliaivanucka.01@gmail.com

THE ROLE OF THE ELECTRONIC EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE PROFESSIONAL INTERACTION OF PRIMARY TEACHERS AND BASIC SCHOOL

The article substantiates the relevance of the professional interaction of primary and basic school teachers, which is due to the modern requirements for improving professional skills specified in the Regulations on pedagogical internships, Regulations on the certification of pedagogical workers. The expediency of using online interaction between the participants of the educational process has been proven. The possibilities of modern online platforms, which create new technological conditions for communication and informal education of pedagogical workers, study and familiarization with digital educational resources, are revealed. The directions for the use of artificial intelligence by teachers of secondary schools are determined: the organization of their partnership interaction, ensuring their continuous professional development, exchange of pedagogical experience and mutual learning. The expediency of creating and functioning of an electronic educational environment on the basis of the website of the educational institution in order to ensure the work of the "Pedagogical Workshop according to the Concept of the New Ukrainian School" has been demonstrated. The technical and didactic capabilities of the electronic educational environment and its content are described for the purpose of sharing pedagogical experience between primary and basic school teachers. The features of the use of remote technologies in the GSuite for Education system, which create conditions for the cooperation of teachers in specially organized Google Classes for them, are introduced. Informed about the uniform requirements for filling the thematic educational modules that are part of the online pedagogical workshop. It is indicated what results were obtained as a result of the interaction of pedagogical workers who were selected as part of the experimental and control groups of primary and basic school teachers who teach science and mathematics disciplines. A comparative description of the levels of formation of the communication-digital, cognitive,

methodological, creative components of the communicative factor of the scientific-research competencies of the members of the formed experimental and control groups is presented.

Key words: professional interaction, primary school, basic school, natural and mathematical disciplines.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Професійна взаємодія педагогічних працівників у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) є актуальним питанням сьогодення. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України (МОНУ) від 25.10.2021 № 1128 «Про затвердження Положення про педагогічну інтернатуру» [3] педагог-наставник сприяє адаптації інтерна до педагогічної діяльності, знайомить із традиціями закладу освіти, особливостями організації освітнього процесу; виявляє професійні, методичні проблеми під час реалізації інтерном освітнього процесу та сприяє їх вирішенню. Професійна взаємодія педагогічних працівників знаходить також своє відображення під час сертифікації вчителів. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) від 27.12.2018 р. №1190 «Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників» [4] метою участі вчителів в експертних групах є оцінювання роботи вчителів, залучених до сертифікації: самооцінювання учасниками сертифікації власної педагогічної майстерності, вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації. Під час пандемії та в умовах воєнного стану в Україні організація професійної взаємодії вчителів у ЗЗСО ускладнилась, що обумовлено обмеженням безпосередньої їх офлайн-співпраці. Оскільки реформа Нової української школи (НУШ) продовжує свою реалізацію у 5-6-х класах у ЗЗСО, то зростає роль обміну педагогічним досвідом між вчителями початкової та базової школи. Відповідно виникла необхідність використання педагогічними працівниками сучасних цифрових засобів для онлайн-обміну досвідом та взаємонавчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використанню цифрових освітніх ресурсів (ЦОР), електронного освітнього середовища (ЕОС) для професійної онлайн-взаємодії педагогічних працівників присвячена значна кількість сучасних наукових досліджень. Серед форм обміну досвідом, які використовуються вчителями у ЗЗСО на основі використання ЦОР, Л.С. Ващенко [1, с. 376] визначає педагогічні блоги та онлайн-платформи, які надають нові технологічні можливості для спілкування та інформальної освіти. На важливість інформальної освіти для професійної онлайн-взаємодії вказано у дослідженнях авторів [6, с. 46]: навчання на курсах Системи віртуальної освіти (Virtual Educational Software, inc, VESi), що передбачає ознайомлення із теоретичним матеріалом, виконання тестових завдань, написання есе з вивченої теми. Вказаний напрям організації онлайн-навчання вчителів за кордоном використовується освітніми платформами в Україні («Портал Дія. Цифрова освіта», «EdEra», «Prometheus» тощо). Згідно досліджень авторів [2, с.7] онлайн-взаємодія вчителів важлива для функціонування професійних спільнот педагогічних працівників, оскільки їх ефективна співпраця залежить від комунікації. На нові можливості застосування ЦОР для співпраці вчителів звертають

увагу автори «Проекту інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в ЗЗСО» [5, с.6 – 7], які пропонують використовувати штучний інтелект (ШІ) з метою:

- організації партнерської взаємодії учасників освітнього процесу: консультування учнів та батьків, надання додаткових роз'яснень (чатботи, віртуальні асистенти); пошук ідей, проведення мозкового штурму, пошук шляхів покращення освітнього процесу; ведення професійних спільнот в соціальних мережах;

- безперервного професійного розвитку: підвищення професійної кваліфікації, навчання впродовж життя (онлайн-курси, менторство, групові курси); добір матеріалів для саморозвитку, структурування інформації (освітні блоги та сайти, електронні бібліотеки тощо).

Відповідно професійна взаємодія вчителів онлайн на основі впровадження ЦОР, у тому числі ШІ, не лише набуває нових можливостей, а й вказує на доцільність використання у ЗЗСО з метою обміну педагогічним досвідом та взаємонавчання.

Мета статті. Визначити роль ЕОС у професійній взаємодії вчителів, які викладають природничо-математичні дисципліни в початковій та базовій школі у ЗЗСО в умовах НУШ.

Методи дослідження. У дослідженні використано емпіричний метод – вивчення і систематизація результатів діагностування науково-дослідницьких компетентностей (НДК) вчителів початкової, базової школи, професійна взаємодія між якими відбувалася в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою забезпечення онлайн-співпраці вчителів початкової та базової школи на сайті Чернігівської загальноосвітньої школи (ЧЗОШ) І-ІІІ ступенів №35 створено рубрику «Педагогічна майстерня за Концепцією НУШ» (<http://surl.li/unejs>).

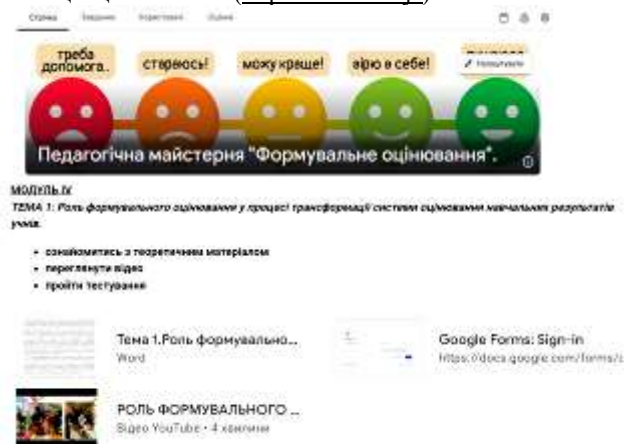


Рис. 1. Перелік матеріалів у рубриці «Стрічка» НМ «Формувальне оцінювання».

Джерело: фото автора

Для ефективної синхронної та асинхронної співпраці вчителів у спеціально організованих для них Google Класах було використано дистанційні

технології в системі GSuite for Education. Матеріал в Google Класах об'єднаний у спеціальні навчальні модулі (НМ) відповідно до тематики. Кожен НМ передбачає єдину структуру (рис. 1) та містить: теоретичні матеріали; відео, яке розкриває особливості використання теоретичних знань на практиці в умовах НУШ; тестову перевірку знань вчителів онлайн.

Виконання педагогічними працівниками індивідуальних тестових завдань спрямоване на формування у них *когнітивного та методологічного компонентів* їх НДК, що передбачає вдосконалення у педагога психічних процесів (уяви, уваги, пам'яті, мислення та ін.), необхідних для професійної діяльності. При створенні завдань для користувачів передбачені такі технічні можливості системи GSuite for Education: завантаження матеріалів з Google диску, You Tube; створення документів, презентацій, таблиць, малюнків, Google форм для проведення опитування, тестів на основі використання Blank Quiz та Google Forms; додавання покликань на електронні освітні ресурси (ЕОР). Оскільки відеоматеріали, запропоновані для ознайомлення у тематичних НМ, є авторськими, креативним, підготовленими творчими групами вчителів з метою обміну педагогічним досвідом в умовах НУШ, то їх створення спрямоване на формування у педагогів *комунікаційно-цифрового та креативного компонентів*, що передбачає використання ними сучасних цифрових засобів навчання, ЕОР, ЦОР, ШІ для організації дослідницької діяльності учнів. Розробка завдань для педагогічних працівників враховує можливість проведення оцінювання для всіх учасників або вибіркового оцінювання за власне створеною шкалою. Електронний ресурс дозволяє задавати критерії оцінювання та термін здачі матеріалів. Рубрика «Користувачі» об'єднує у Google Клас зареєстрованих вчителів на основі автоматичного імпортування даних зі шкільного сайту. Для взаємодії онлайн вчителів початкової та базової школи в ЕОС передбачено використання сервісу Google meet в режимі відеозустрічей. Рубрика «Оцінювання» надає можливості координатору курсу одержати інформацію як про результати індивідуального оцінювання вчителя, так і групи. Відповідно професійна онлайн-взаємодія вчителів початкової та базової школи в ЕОС є пропедевтичною для їх подальшої офлайн-співпраці.

Оскільки однією зі складових НДК педагогічних працівників, які викладають предмети природничо-математичного циклу, відповідно до попередньо розробленої нами структурно-функціональної моделі професійної взаємодії вчителів початкової та базової школи, визначено комунікативний фактор, то для визначення рівня його сформованості у 2022-2023 н.р. було створено на базі ЧЗОШ І-ІІІ ступенів №35 експериментальну групу вчителів (ЕГ), співпраця між членами якої відбувалася в ЕОС та офлайн, та контрольну групу вчителів (КГ), взаємодія між якими була тільки офлайн. Діагностування було проведено на основі запропонованої нами факторно-критеріальної моделі визначення рівнів сформованості НДК вчителів

початкових класів та базової школи, що передбачало самооцінювання вчителями початкових класів та базової школи, їх оцінювання адміністрацією та психологічною службою ЗЗСО.

За підсумками діагностування членів ЕГ (рис.2) було встановлено, що комунікативний фактор НДК переважно сформований на середньому та високому рівнях. Найбільший рівень сформованості відповідає таким компонентам: когнітивному – на середньому рівні у 17 вчителів (48,62%) та на високому рівні – у 14 вчителів (40,04%); методологічному – на середньому рівні у 16 вчителів (45,76%) та на високому рівні – у 12 вчителів (34,32%); креативному – на середньому рівні у 13 вчителів (37,18%) та на високому рівні – у 16 вчителів (45,76%).

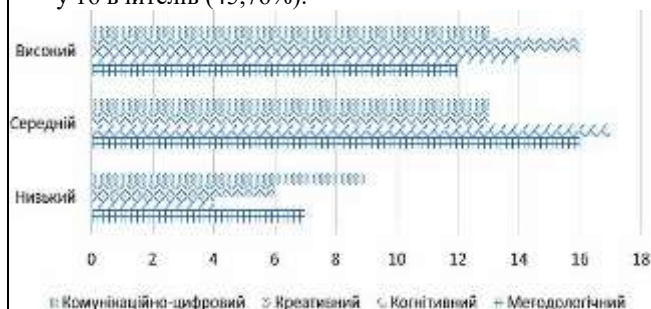


Рис. 2. Рівні сформованості компонентів комунікативного фактору НДК вчителів ЕГ (35 вчителів) ЧЗОШ І-ІІІ ст. №35 (2022-2023 н.р.).

Джерело: авторське дослідження

Зазначимо, що комунікаційно-цифровий компонент має однакове відсоткове співвідношення для середнього та високого рівнів сформованості – у 13 вчителів (37,18%), тому він може бути визначений як потенціал для подальшого формування НДК вчителів ЕГ.

За підсумками діагностування членів КГ (34 вчителі) виявлено, що комунікативний фактор НДК переважно сформований на низькому та середньому рівнях (рис.3). Найбільший рівень сформованості на середньому рівні відповідає таким компонентам: когнітивному – у 14 вчителів (41,16%), методологічному – у 13 вчителів (38,22%), комунікаційно-цифровому – у 12 вчителів (35,28%). Зазначимо також, що комунікаційно-цифровий компонент сформовано у значній кількості вчителів (12 вчителів – 35,28%), тому він може бути визначений як потенціал для подальшого формування НДК вчителів КГ.

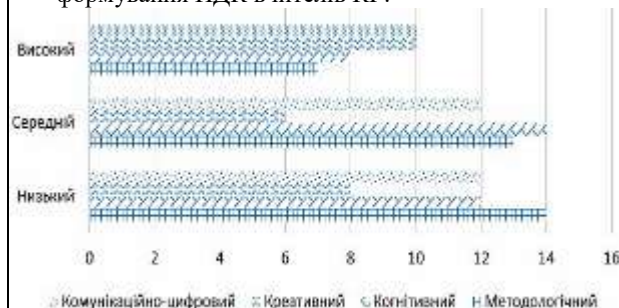


Рис. 3. Рівні сформованості компонентів комунікативного фактору НДК вчителів КГ (34 вчителі) ЧЗОШ І-ІІІ ст. №35 (2022-2023 н.р.).

Джерело: авторське дослідження

Таким чином, результати, одержані для членів ЕГ та КГ дозволяють стверджувати про доцільність використання ЕОС як одного із онлайн-засобів для формування НДК вчителів початкової та базової школи за підсумками їх професійної взаємодії в умовах НУШ.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Для професійної взаємодії вчителів початкової та базової школи ЕОС відіграє таку роль: створює умови для дистанційного підготування педагогічних працівників до співпраці у різних системах взаємодії; забезпечує синхронну та асинхронну співпрацю вчителів у спеціально організованих для них Google Класах; сприяє формуванню у педагогічних працівників НДК (комунікаційно-цифрового, креативного, когнітивного та методологічного компонентів) на основі завдань НМ; надає можливості координаторам курсу здійснювати індивідуальний та груповий контроль за результатами роботи вчителів; виступає пропедевтичним курсом для подальшої офлайн-співпраці педагогічних працівників при впровадженні на практиці сучасних форм спільної роботи вчителів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Л. С. Обмін знаннями та досвідом на засадах партнерства – важлива складова професійної компетентності вчителя. *Digital Library NAES of Ukraine*. URL: <http://surl.li/tvzqu> (дата звернення: 16.06.2024).
2. Новик І., Венгловська О. Професійні спільноти педагогічних працівників: брошура до Типової програми підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Київ : УІРО, 2023. 15 с.
3. Про затвердження Положення про педагогічну інтернатуру: Наказ від 25.10.2021 р. № 1128. URL: <http://surl.li/fnjlq> (дата звернення: 16.06.2024).
4. Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників : Постанова від 27.12.2018 р. № 1190. URL: <http://surl.li/tuxhf> (дата звернення: 16.06.2024).
5. Проект інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <http://surl.li/twlmm> (дата звернення: 12.05.2024).
6. Щур Н., Олендр Т., Степанюк А. Підготовка вчителя природничих наук в умовах неперервної педагогічної освіти в США. Тернопіль, 2020. С. 266. URL: <http://surl.li/twam> (дата звернення: 15.06.2024).

REFERENCES

1. Vashchenko, L. S. Obmin znanniamy ta dosvidom na zasadakh partnerstva – vazhlyva skladova profesiinoi kompetentnosti vchytelia [The exchange of knowledge and experience on the basis of partnership is an important component of a teacher's professional competence] *Digital Library NAES of Ukraine*. URL: <http://surl.li/tvzqu> (data zvernennia: 16.06.2024). [in Ukrainian]
2. Novyk, I., Venhlovska, O. (2023). Profesiini spilnoty pedahohichnykh pratsivnykiv [Professional communities of pedagogic workers: brochure to the Model program of professional development of managers and pedagogic workers of centers of professional development of pedagogic workers]: broshura do Typovoi prohramy pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykiv i pedahohichnykh pratsivnykiv tsestriv profesiinoho rozvytku pedahohichnykh pratsivnykiv. Kyiv : UIRO. 15 s. [in Ukrainian]
3. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro pedahohichnu internaturu [On the approval of the Regulation on pedagogical internship]: Nakaz vid 25.10.2021 r. № 1128. URL: <http://surl.li/fnjlq> (data zvernennia: 16.06.2024). [in Ukrainian]
4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro sertyfikatsiiu pedahohichnykh pratsivnykiv [On the approval of the Regulation on the certification of teaching staff]: Postanova vid 27.12.2018 r. № 1190. URL: <http://surl.li/tuxhf> (data zvernennia: 16.06.2024). [in Ukrainian]
5. Proiekt instruktyvno-metodychnykh rekomendatsii shchodo zaprovadzhennia ta vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Project of instructional and methodological recommendations on the introduction and use of artificial intelligence technologies in general secondary education institutions]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. URL: <http://surl.li/twlmm> (data zvernennia: 12.05.2024). [in Ukrainian]
6. Shchur, N., Olenдр, T., Stepaniuk, A. (2020). Pidhotovka vchytelia pryrodnychykh nauk v umovakh nepererвної pedahohichnoi osvity v SSHA [Science teacher training in the conditions of continuous pedagogical education in the USA]. *Ternopil, S. 266*. URL: <http://surl.li/twam> (data zvernennia: 15.06.2024). [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ІВАНИЦЬКА Наталія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, директор Чернігівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №35 Чернігівської міської ради Чернігівської області, докторант Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України.
Наукові інтереси: теорія та методика професійної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

IVANYTSKA Nataliia Anatoliivna – PhD (pedagogical sciences), Chernihiv general head master I-III degrees №35, doctoral student of the Institute of Pedagogical Education and Adult Education named after Ivan Yazyun of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Scientific interests: theory and methodology of professional education.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2024 р.

УДК 004:37.011.2]-057.4

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-166-172

ІВАНОВА Світлана Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти НАПН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3613-9202>
e-mail: iv69svetlana@gmail.com

КІЛЬЧЕНКО Алла Віленівна –
науковий співробітник відділу відкритих
освітньо-наукових інформаційних систем
Інституту цифровізації освіти НАПН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2699-1722>
e-mail: allavk16@gmail.com

НОВИЦЬКА Тетяна Леонідівна –
науковий співробітник відділу відкритих
освітньо-наукових інформаційних систем
Інституту цифровізації освіти НАПН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2591-5218>
e-mail: tatyananovat@gmail.com

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВЦІВ ТА ВИКЛАДАЧІВ УНІВЕРСИТЕТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

Стаття присвячена дослідженню проблеми розвитку цифрової компетентності науковців та викладачів університетів європейського простору. Роль педагога й науковця є критично важливою і не може бути замінена жодною технологією, тому підвищення цифрової компетентності освітян має бути пріоритетом. Зміни в освіті, які відбулися за останні роки, підтверджують необхідність мати технічні ресурси, кваліфікованих викладачів та постійний розвиток їх цифрової компетентності. Метою статті є аналіз розвитку цифрової компетентності науковців та викладачів університетів європейського простору. Європейська Рамка цифрової компетентності освітян *European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu)*, яка визначила 22 складники компетенції, розподілені за шістьма областями, орієнтована на педагогів усіх рівнів освіти. *DigCompEdu* – це науково обґрунтований документ, що забезпечує загальну систему відліку для підтримки розвитку цифрової компетентності освітян в Європі. У роботі розглянуто нову гібридну освітню модель, що поєднує особисте навчання з онлайн-освітою. Поява цифрового суспільства та нові виклики після пандемії поставили цю модель на передову лінію аналізу цифрових можливостей педагога, які відіграють провідну роль. Всесвітній економічний форум *World Economic Forum-2024 (WEF 2024)* у своєму Звіті про глобальні ризики *Global Risks Report* нагадав, що попереджав про брак навичок для майбутньої роботи, особливо цифрової компетентності. Європейський Союз встановив Цифровий порядок денний, прогнозуючи, що 90% робочих місць потребуватимуть базових навичок у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Розглянуто підхід, відомий як навчання, орієнтоване на студента – *Student-Centered Learning*, який заохочує студентів брати на себе більше відповідальності за своє навчання, а також чотири основні характеристики моделі навчання, що значною мірою спирається на впевненість у професійній ролі педагогів та спрямована на задоволення потреб кожного студента. Висвітлено мету ухвалення Європейським Союзом Плану дій цифрової освіти (2021-2027) (*Digital Education Action Plan*), спрямованого на сприяння створенню високоякісної цифрової освітньої екосистеми. Зроблено висновок, що цифрову компетентність науковців та викладачів університетів потрібно розвивати постійно та цілеспрямовано протягом всієї професійної діяльності.

Ключові слова: цифрова компетентність; науковець; викладач університету; інформаційно-цифрова технологія; електронне навчання; європейський простір.

IVANOVA Svitlana Mykolaivna –
candidate of pedagogical sciences,
senior researcher, head of the department
of Open education and scientific information systems of Institute for
Digitalisation of Education of NAES of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3613-9202>
e-mail: iv69svetlana@gmail.com

KILCHENKO Alla Vilenivna –
researcher of the department of Open
education and scientific information systems
of Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2699-1722>
e-mail: allavk16@gmail.com

NOVYTSKA Tetyana Leonidivna –
researcher of the department of Open
education and scientific information systems
of Institute for Digitalisation of
Education of NAES of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2591-5218>
e-mail: tatyananovat@gmail.com

DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF SCIENTISTS AND TEACHERS OF UNIVERSITIES IN THE EUROPEAN AREA

The article is devoted to the study of the problem of the development of digital competence of scientists and teachers of universities in the European space. The role of the teacher and scientist is critically important and cannot be replaced by any technology, so increasing the digital competence of educators should be a priority. The changes in education that have taken place in recent years confirm the need to have technical resources, qualified teachers and the continuous development of their digital competence. The purpose of the article is to analyze the development of digital competence of scientists and teachers of universities in the European space. The European Framework for the Digital Competence of Educators (*DigCompEdu*), which defined 22 components of competence divided into six areas, is aimed at teachers of all levels

of education. DigCompEdu is a science-based document that provides a common frame of reference to support the development of the digital competence of educators in Europe. The work examines a new hybrid educational model that combines personal training with online education. The emergence of the digital society and new challenges after the pandemic have put this model at the forefront of the analysis of the digital capabilities of the educator, who play a leading role. The World Economic Forum-2024 (WEF 2024) recalled in its Global Risks Report that it had warned of a lack of skills for future work, especially digital competence. The European Union has set the Digital Agenda, predicting that 90% of jobs will require basic ICT skills. An approach known as Student-Centered Learning, which encourages students to take more responsibility for their learning, as well as four main characteristics of a learning model that relies heavily on confidence in the professional role of teachers and is aimed at satisfaction, is considered needs of each student. The purpose of the adoption by the European Union of the Digital Education Action Plan (2021-2027) (Digital Education Action Plan), aimed at promoting the creation of a highly effective digital educational ecosystem, is highlighted. It was concluded that the digital competence of scientists and university teachers should be developed continuously and purposefully throughout the entire professional activity.

Key words: digital competence; scientist; university lecturer; information and digital technology; e-learning; European space.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Цифрова трансформація суттєво вплинула на галузь освіти та науки [6, 2, 3]. Еволюція використання цифрових технологій працівниками галузі освіти та науки відбувалася поступово та по-різному, здебільшого залежно від їх потреб та навичок. З появою пандемії Covid використання цифрових інструментів на всіх рівнях науково-освітньої діяльності стрімко збільшилося. В нових реаліях сьогодення роль науковців та викладачів університетів є вкрай важливою, підтверджуючи необхідність мати технічні ресурси та кваліфікованих викладачів для підвищення компетентності науковців та студентів, щоб вони могли успішно працювати в цифровій економіці [7]. Ця проблема є актуальною, але недостатньо досліджено еволюції можливостей викладачів у новій місії університету в економіці знань, особливо після кризи Covid.

Нині актуальною є **проблема розвитку цифрової компетентності** освітян та науковців. Основними повинні бути не навички програмування, а вміння системно і цілеспрямовано використовувати цифрові системи в навчальному процесі. Основна увага приділяється інноваційним методикам викладання, застосуванню в цифровому освітньому середовищі імерсивних (VR/AR) технологій, штучного інтелекту, мікро і макро-навчання, хмарних сервісів, вмінню критично мислити, здійснювати моніторинг розвитку здобувачів освіти із застосуванням сучасних інформаційно-цифрових систем (далі – ІЦС) та ін. [4].

Європейська **Рамка цифрової компетентності освітян European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu)** [13] визначила 22 складники компетенцій, розподілених за шістьма областями: *Професійна залученість; Цифрові ресурси; Викладання й навчання; Оцінювання; Розширення можливостей учнів; Підвищення цифрової компетентності учнів.* Визначено вимоги до фахівців у сфері освіти за рамками компетенції вчителів, які можуть відповідати багатьом цілям на різних рівнях систем освіти. Таким чином, Рамка DigCompEdu, орієнтована на педагогів усіх рівнів освіти, – це науково обґрунтований документ, який описує, що означає для освітян бути цифровокомпетентними. Він забезпечує загальну систему відліку для підтримки розвитку цифрової компетентності освітян в Європі. Отже, **цифрова компетентність Educators' Digital Competence (EDC)** еволюціонувала від простого інструменту до важливого педагогічного елементу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботі [4] колективом авторів зазначено, що викладачі університетів та науковці при появі нових викликів суспільства у зміні освітньої політики є першими, хто повинен бути прикладом і носієм інновацій. Використання цифрових технологій, онлайн-застосунків, програмних систем, хмарних сервісів вимагає від них розвитку насамперед **цифрової компетентності**. У збірнику запропоновано освітньо-професійні програми підвищення кваліфікації з застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) для педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників освітніх закладів з метою успішної самореалізації та нових можливостей у професійній діяльності.

Автор публікації [1] М. Антонченко розглянула питання розвитку цифрової компетентності педагогів у закладах післядипломної освіти в сучасних умовах та основні завдання й напрями розвитку цифрової компетентності педагогів, а також представила авторське визначення поняття «цифрова компетентність педагога».

Проблему застосування інформаційно-цифрових технологій (далі – ІЦТ) в освітньому процесі, формування та розвитку цифрової компетентності науковців та викладачів університетів досліджували такі вітчизняні вчені: М. О. Антонченко, І. Д. Бех, В. М. Білик, В. Ю. Биков, А. М. Гуржій, М. І. Жалдак, Л. А. Карташова, Н. В. Морзе, О. В. Овчарук, О. М. Спірін, О. В. Співаковський та ін.

Колективом дослідників під керівництвом Н. В. Морзе розроблено структуру цифрової компетентності педагогічного працівника, визначено її рівні та зазначено, що для упровадження цифрових систем в освітній процес потрібен системний підхід на державному рівні [8, с. 3]. Реалії сьогодення такі, що з часом постійно виникають нові цифрові інструменти, що інтегруються в освітній процес. Австралійський професор А. Керрінгтон (A. Carrington) у своєму дослідженні зробив фокус на основних умовах і принципах за якими потрібно здійснювати добір та використання онлайн-застосунків [20].

Роль педагога є визначальною при використанні цифрових технологій у освітньому процесі. Тому важливою умовою успішного освітнього процесу наголошує у своїй роботі Лі Ватанабе-Крокетта (Lee Watanabe Crockett), є належний рівень розвитку цифрової компетентності викладача [22].

Роль педагога є критично важливою і не може бути замінена жодною технологією, тому підвищення цифрової компетентності освітян має бути

пріоритетом [12]. Отже, наймовірні зміни в освіті, які відбулися за останні роки, підтверджують необхідність мати технічні ресурси, кваліфікованих викладачів та постійний розвиток їх цифрової компетентності.

Мета статті – проаналізувати розвиток цифрової компетентності науковців та викладачів університетів європейського простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Концепції «Нова українська школа» на період до 2029 р. [5] зазначено, що **інформаційно-цифрова компетентність** є впевненням та водночас критичним застосуванням ІКТ у всіх сферах життя; інформаційною й медіаграмотністю, знанням основ програмування, алгоритмічного мислення, використання баз даних, навичок кібербезпеки, врахування етичної складової роботи з даними.

Університетське навчання у Європі за останні 30 років зазнало значних змін. Болонським процесом було представлено нову перспективу у вищій освіті у формі навчання, орієнтованого на студента, компетенцій і результатів навчання [19]. Пізніше моделі **електронного навчання** Electronic Learning (E-learning) або **онлайн-навчання** набули більшого поширення на всіх рівнях університетів. Окрім педагогічних змін, університети розширили свою діяльність за межі викладання та навчання, ставши складними організаціями, пов'язаними з суспільством [14].

Нині академічні інституції виконують чітку місію в економічній динаміці та соціальних змінах на додаток до традиційних цілей дослідження та викладання. Крім того, криза Covid змусила викладати й навчатися онлайн, що призвело до цифрової трансформації викладачів та організацій, яка перевершила очікування [21]. Через пандемію університетам довелося адаптуватися до нових обмежень за допомогою різних стратегій, однією з яких була нова **гібридна освітня модель**, що поєднує особисте навчання з онлайн-освітою [18]. Поява цифрового суспільства та нові виклики після пандемії поставили цю модель на передову лінію аналізу цифрових можливостей педагога, які відіграють провідну роль.

Пандемія Covid змусила студентів відвідувати онлайн-курси в рамках безпрецедентного глобального навчального експерименту. Перехід на онлайн-навчання сприяв значному зростанню цифрових навичок фахівців вищої освіти. Вміння використовувати цифрові інструменти для здійснення навчання студентів позитивно вплинуло на методи онлайн-викладання в більшості університетів. У 2020-2021 навчальному році через обмеження за станом здоров'я набув поширення змішаний формат навчання. Ця модель, відома як гібридне навчання, поєднує очну освіту з навчанням онлайн. Великі зусилля були докладені всіма педагогами, як тими, хто більше знайомий з онлайн-середовищем, так і тими, хто має набагато менший досвід.

Сьогодні настав період **Четвертої промислової революції**, яка вважається контекстом складної глобалізації, злиття технологій, зацифрування, автоматизації та надзвичайної невизначеності. У цій ситуації **Всесвітній економічний**

форум World Economic Forum-2024 (WEF 2024) у своєму Звіті про глобальні ризики Global Risks Report нагадав, що минулий Звіт попереджав про брак навичок для майбутньої роботи, особливо цифрової компетентності. На початку 2024 р. 19-е видання звіту відбувалося на тлі швидкого прискорення технологічних змін та економічної невизначеності, оскільки світ потерпає від 2-х небезпечних криз: кліматичної та конфліктної.

Один із засновників руху за підвищення ефективності праці Ф. Тейлор застосував науковий підхід до організації праці, у результаті чого виник **«тейлоризм»** – ієрархічно організована, адміністративно-командна система управління з метою підвищення продуктивності праці на всіх етапах цього процесу. Деякі концепції, такі як **цифровий тейлоризм**, говорять про масову заміну робочих місць роботами не лише на низькокваліфікованих, але й на найскладніших роботах [17]. Основні дослідження показали, які роботи краще замінити комп'ютерами [15]. Європейський Союз (далі – ЄС) встановив **Цифровий порядок денний**, прогножуючи, що 90% робочих місць потребуватимуть базових навичок у сфері ІКТ [9]. Університет повинен відігравати ключову роль у вдосконаленні та розвитку навичок ІКТ у молодого покоління. Нині цифрова компетентність студентів має вирішальне значення у протистоянні глобальним викликам. Поняття «цифрова компетентність» має багато трактувань у розвідках дослідників: **цифрова компетентність**, **цифрова грамотність**, **цифрові навички** та ін. Як визнають європейські органи влади, цей напрям започатковує нові тенденції у розумінні важливості розвитку цифрових навичок як у викладачів, так і у студентів. Вища освіта та університетські заклади відіграють ключову роль у сприянні економічного зростання та добробуту для досягнення кращих результатів для майбутнього наших суспільств [11].

Підхід, відомий як навчання, орієнтоване на студента **Student-Centered Learning (SCL)**, заохочує студентів брати на себе більше відповідальності за своє навчання [16]. Ця модель значною мірою спирається на впевненість у професійній ролі педагогів та спрямована на задоволення потреб кожного студента. **Чотири основні характеристики моделі навчання**, орієнтованого на студента, включають право голосу, вибір, розвиток на основі компетентностей та постійний моніторинг потреб студентів. Вимоги цифрової ери стосуються одночасно студентів як майбутньої робочої сили та викладачів як фасилітаторів моделі компетентності SCL, тобто організаторів процесу колективного розв'язання проблем у мікрогрупах студентів. Цей підхід до освіти спрямований на подолання деяких проблем, притаманних більш традиційним формам освіти, шляхом зосередження уваги на студентах та їхніх потребах, а не на викладачах. Він має багато наслідків для розробки та гнучкості навчальних планів, змісту курсів та інтерактивності навчального процесу, тому використовується в університетах всієї Європи.

Наступним кроком до досягнення цифрового суспільства є розроблення та ухвалення ЄС у 2020 р. **Плану дій цифрової освіти (2021-2027) (Digital**

Education Action Plan), спрямованого на сприяння створенню високоефективної цифрової освітньої екосистеми. Ідея, що покладена в основу плану, передбачає створення якісної доступної цифрової освіти у країнах Європи, враховуючи всі ризики. План дій цифрової освіти враховує співпрацю всіх членів країн ЄС галузі цифрової освіти для подолання викликів та можливостей, пов'язаних з пандемією Covid, а також представлення можливостей для освітньої та професійної спільноти (викладачі, студенти), академічні кола та дослідники на національному, європейському та міжнародному рівнях. Проте рівень цифрової компетентності викладачів вищів та науковців у постпандемічний час потрібно постійно підвищувати та розвивати разом із трансформацією університетів.

Деякі автори вважають, що університетський сектор не обов'язково створює кваліфіковану робочу силу, необхідну для різних галузей промисловості [10]. Видається необхідним розвивати та оцінювати навички викладання в університеті, щоб відповідати викликам, пов'язаним з інноваціями та економікою. Крім того, важливо спостерігати за ефективністю освіти в постковідному світі, який характеризується освітніми технологіями, що стали масово використовувати нові гібридні моделі у більшості університетів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, проаналізувавши розвиток цифрової компетентності науковців та викладачів університетів європейського простору, можна зазначити, що цей розвиток здійснюється через навчання інформаційно-цифровим дисциплінам з використанням ЦТ. Цифрову компетентність працівників галузі освіти потрібно розвивати постійно та цілеспрямовано протягом всієї професійної діяльності. Перспективними є подальші дослідження щодо створення конкретних методик застосування окремих ІЦС з метою опанування вміннями та навичками їх використання для розвитку цифрової компетентності науковців та викладачів університетів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонченко М. О. Розвиток цифрової компетентності педагогів у закладах післядипломної освіти. *Педагогічні науки та освіта*. 2022. Вип. XL-XLI. С. 25-30. URL: https://znayshov.com/FR/19272/XL_XLI-25-30.pdf.
2. Іванова С. М., Кільченко А. В. Цифрова трансформація освіти і науки: зарубіжний досвід. *Сучасні інформаційні технології в освіті та науці*: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Житомир, 18-19 лист. 2021 р. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2022. Вип. 9. С. 60-63. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727860/>.
3. Іванова С. М., Кільченко А. В. Науково-технологічна політика цифрової трансформації освіти і науки: зарубіжний досвід. *Інформаційні технології в освіті та науці*: матеріали II Міжнар. наук.-практич. конф., м. Мелітополь, 10-11 черв. 2021 р., Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2021. С. 52-56. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727344/>.
4. Касьян С. П., Антошук С. В., Андрос М. Є. Розвиток цифрової компетентності педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти галузі знань 01 «Освіта» в системі відкритої післядипломної освіти: зб. освітньо-професійних програм / за заг. ред. С. П. Касьян, С. В. Антошук; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». Київ, 2019. 250 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718505/>.

5. Концепція Нової української школи: розпорядження Каб. Міністрів України від 14.12.16 р. № 988-р. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
6. Новицька Т. Л., Новицький С. В. Сучасні тенденції цифрової трансформації освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Тернопіль, 08 квіт. 2021 р., Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. С. 66-71. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724801/>.
7. Сікора Я. Б., Іванова С. М., Кільченко А. В. Розвиток цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників засобами відкритих освітньо-наукових інформаційних систем: вітчизняний досвід. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Т. 12. № 5. С. 73-79. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-011>.
8. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника (проект) / Н. Морзе та ін. *Відкрите освітнє середовище сучасного університету*. 2019. Вип. спецвип. С. 1-53. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s39>.
9. A Europe fit for the digital age: Empowering people with a new generation of technologies. *European Commission*. 2024. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_en.
10. Alam G. M., Al-Amin A. Q., Forhad A. R., Mubarak M. S. Does the private university sector exploit sustainable residential life in the name of supporting the fourth industrial revolution? *Technological Forecasting and Social Change*, 2020. Vol. 159. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120200>.
11. Aparicio S. Urbano D., Audretsch D. Institutional factors, opportunity entrepreneurship and economic growth: Panel data evidence. *Technological Forecasting and Social Change*, 2016. Vol. 102. P. 45-61. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2015.04.006>.
12. Caena F., Redecker C. Aligning teacher competence frameworks to 21st century challenges: The case for the European Digital Competence Framework for Educators (Digcompedu). *European Journal of Education*, 2019. Vol. 54 (3) DOI: 10.1111/ejed.12345.
13. Digital Competence of Educators (DigCompEdu). URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcompedu_en.
14. Forliano C., De Bernardi P., Yahiaoui D. Entrepreneurial universities: A bibliometric analysis within the business and management domains. *Technological Forecasting and Social Change*, 2021. Vol. 165 (1). DOI: 10.1016/j.techfore.2020.120522.
15. Freya C. B., Osborne M. A. The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting & Social Change*, 2017. Vol. 114, P. 254-280. URL: <http://reparti.free.fr/freyosborne17.pdf>.
16. Hoidn S. *Student-Centered Learning Environments in Higher Education Classrooms*. New York, NY: Palgrave Macmillan. 2017. DOI: 10.1057/978-1-349-94941-0.
17. Holford W. D. The future of human creative knowledge work within the digital economy. *Futures*, 2019. Vol. 105. P. 143-154. DOI: 10.1016/j.futures.2018.10.002.
18. Núñez-Canal M., Obesso M. M., Pérez-Rivero C. A. New challenges in higher education: A study of the digital competence of educators in Covid times. *Technological Forecasting and Social Change*, 2022. Vol. 174. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121270>.
19. Obesso M. M., Núñez-Canal M., Pérez-Rivero C. A. How do students perceive educators' digital competence in higher education? *Technological Forecasting and Social Change, Elsevier*, 2023. Vol. 188. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122284>.
20. The Pedagogy Wheel ... it's a Bloomin' Better Way to Teach. URL: <https://designingoutcomes.com/the-pedagogy-wheel-its-a-bloomin-better-way-to-teach>.
21. Transformation or evolution?: education 4.0, teaching and learning in the digital age / C. A. Bonfield et al. *Higher education pedagogies*, 2020. Vol. 5. URL: <https://doi.org/10.1080/23752696.2020.1816847>.
22. Watanabe-Crockett L. This is Why Making Strong Learning Connections Matters in Teaching. 2018. URL:

<https://medium.com/future-focused-learning/this-is-why-making-strong-learning-connections-matters-in-teaching-488d1101e830>.

REFERENCES

- Antonchenko, M. O. (2022). Rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti pedahohiv u zakladakh pislidiplomnoi osvity [Development of digital competence of teachers in postgraduate education]. *Pedahohichni nauky ta osvita*. Vyp. XL-XLI. S. 25-30. URL: https://znayshov.com/FR/19272/XL_XLI-25-30.pdf [in Ukrainian]
- Ivanova, S. M., Kilchenko, A. V. (2022). Tsyfrova transformatsiia osvity i nauky: zarubizhnyi dosvid [Digital transformation of education and science: foreign experience]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii v osviti ta nauki: materialy VI Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu, m. Zhytomyr, 18-19 lyst. 2021 r. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU*. Vyp. 9. S. 60-63. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727860> [in Ukrainian]
- Ivanova, S. M., Kilchenko, A. V. (2021). Naukovo-tekhnolohichna polityka tsyfrovoy transformatsii osvity i nauky: zarubizhnyi dosvid [Scientific and technological policy of digital transformation of education and science: foreign experience]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti ta nauki: materialy II Mizhnar. nauk.-praktych. konf., m. Melitopol, 10-11 cherv. 2021 r., Melitopol: MDPU imeni Bohdana Khmelnytskoho*. S. 52-56. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727344> [in Ukrainian]
- Kasian, S. P., Antoshchuk, S. V., Andros, M. Ye. (2019). Rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti pedahohichnykh, naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv ta kerivnykiv zakladiv osvity haluzi znan 01 «Osvita» v systemi vidkrytoi pislidiplomnoi osvity [Development of digital competence of pedagogical, research and teaching staff and heads of educational institutions in the field of knowledge 01 "Education" in the system of open postgraduate education]: *zb. osvitho-profesiinykh program / za zah. red. S. P. Kasian, S. V. Antoshchuk; DVNZ «Un-t menedzh. osvity»*. Kyiv. 250 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718505> [in Ukrainian]
- Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School]: *rozporiadzhennia Kab. Ministriv Ukrainy vid 14.12.16 r. № 988-r.* (2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian]
- Novytska, T.L., Novytskyi, S.V. (2021). Suchasni tendentsii tsyfrovoy transformatsii osvity [Current trends in the digital transformation of education]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia: dosvid, tendentsii, perspektyvy: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., Ternopil: TNPU im. Volodymyra Hnatiuka*. S. 66-71. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724801> [in Ukrainian]
- Sikora, Ya.B., Ivanova, S. M., Kilchenko, A. V. (2024). Rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti naukovykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv zasobamy vidkrytykh osvitho-naukovykh informatsiinykh system: vitchyzniani dosvid [Development of digital competence of scientific and scientific-pedagogical workers by means of open educational and scientific information systems: national experience]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*. 2024. T. 12. № 5. S. 73-79. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-011> [in Ukrainian]
- Opys tsyfrovoy kompetentnosti pedahohichnoho pratsivnyka [Description of the digital competence of a teacher] (proekt) (2019). / N. Morze, ta in. *Vidkryte osvithne e-seredovyshe suchasnoho universytetu*. Vyp. spetsvyp. S. 1-53. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s39> [in Ukrainian]
- A Europe fit for the digital age: Empowering people with a new generation of technologies (2024). European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_en [in English]
- Alam, G. M., Al-Amin, A. Q., Forhad, A. R., & Mubarak, M. S. (2020). Does the private university sector exploit sustainable residential life in the name of supporting the fourth industrial revolution? *Technological Forecasting and Social Change*, 159. doi: 10.1016/j.techfore.2020.120200 [in English]
- Aparicio, S. Urbano, D., & Audretsch, D. (2016). Institutional factors, opportunity entrepreneurship and economic growth: Panel data evidence. *Technological Forecasting and Social Change*, 102, 45-61. doi: 10.1016/j.techfore.2015.04.006 [in English]

12. Caena, F., & Redecker, C. (2019). Aligning teacher competence frameworks to 21st century challenges: The case for the European Digital Competence Framework for Educators (Digcompedu). *European Journal of Education*, 54(3). doi: 10.1111/ejed.12345 [in English]

13. Digital Competence of Educators (DigCompEdu). Retrieved from URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcompedu_en [in English]

14. Forlano C., De Bernardi P., & Yahiaoui D. (2021). Entrepreneurial universities: A bibliometric analysis within the business and management domains. *Technological Forecasting and Social Change*, 165 (1). doi: 10.1016/j.techfore.2020.120522. [in English]

15. Freya, C.B., & Osborne, M.A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting & Social Change*, 114, 254-280. Retrieved from <http://reparti.free.fr/freyosborne17.pdf> [in English]

16. Hoidn, S. (2017). *Student-Centered Learning Environments in Higher Education Classrooms*. New York, NY: Palgrave Macmillan. doi: 10.1057/978-1-349-94941-0 [in English]

17. Holford, W.D. (2019). The future of human creative knowledge work within the digital economy. *Futures*, 105, 143-154. doi: 10.1016/j.futures.2018.10.002 [in English]

18. Núñez-Canal, M., Obesso, M.M., & Pérez-Rivero, C.A. (2022). New challenges in higher education: A study of the digital competence of educators in Covid times. *Technological Forecasting and Social Change*, 174. doi: 10.1016/j.techfore.2021.121270 [in English]

19. Obesso, M.M., Núñez-Canal, M., & Pérez-Rivero, C.A. (2023). How do students perceive educators' digital competence in higher education? *Technological Forecasting and Social Change*, Elsevier, 188. doi: 10.1016/j.techfore.2022.122284 [in English]

20. The Pedagogy Wheel ... it's a Bloomin' Better Way to Teach. Retrieved from <https://designingoutcomes.com/the-pedagogy-wheel-its-a-bloomin-better-way-to-teach> [in English]

21. Bonfield, C.A., Salter I.M., Longmuir, I.A., Benson, I.M., & Adachi, C. (2020). Transformation or evolution?: education 4.0, teaching and learning in the digital age. *Higher education pedagogies*, 5. doi: 10.1080/23752696.2020.1816847 [in English]

22. Watanabe-Crockett, L. (2018). This is Why Making Strong Learning Connections Matters in Teaching. Retrieved from <https://medium.com/future-focused-learning/this-is-why-making-strong-learning-connections-matters-in-teaching-488d1101e830> [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ІВАНОВА Світлана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України.

Наукові інтереси: цифрові технології в освіті, педагогіка, відкриті електронні науково-освітні системи, електронна бібліотека.

КІЛЬЧЕНКО Алла Віленівна – науковий співробітник відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України.

Наукові інтереси: цифрові технології в освіті, педагогіка, відкриті електронні науково-освітні системи, електронна бібліотека.

НОВИЦЬКА Тетяна Леонідівна – науковий співробітник відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України.

Наукові інтереси: цифрові технології в освіті, педагогіка, відкриті електронні науково-освітні системи, електронна бібліотека.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

IVANOVA Svitlana Mykolaivna – candidate of pedagogical sciences, senior researcher, Head of the Department of Open Education and Scientific Information Systems of the

Institute for Digitalisation of Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Scientific interests: digital technologies in education, pedagogy, open electronic scientific and educational system, digital library.

KILCHENKO Alla Vilenivna – researcher of the Department of Open Education and Scientific Information Systems of the Institute for Digitalisation of Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Scientific interests: digital technologies in education, pedagogy, open electronic scientific and educational system, digital library.

NOVYTSKA Tetiana Leonydivna – researcher of the Department of Open Education and Scientific Information Systems of the Institute for Digitalisation of Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Scientific interests: digital technologies in education, pedagogy, open electronic scientific and educational system, digital library.

Стаття надійшла до редакції 07.08.2024 р.

УДК 376.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-172-177

КАЧУРОВСЬКА Оксана Борисівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1658-0578>

e-mail: oxaina@ukr.net

СІЛЯВІНА Юлія Сергіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0250-6526>

e-mail: Juliyasil2016@gmail.com

ЗВЕКОВА Вікторія Корнійвна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-8814>

e-mail: vikazvekova19@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

У статті обґрунтовано актуальність психолого-педагогічного супроводу дітей із комплексними порушеннями розвитку, акцентується увага на ефективних підходах до діагностики та підтримки таких дітей. Психолого-педагогічний супровід вважається ключовим елементом, що забезпечує якісну допомогу та адаптацію дітей у навчальному процесі і соціальному середовищі. Основна увага приділяється розробці ефективних підходів до діагностики та супроводу дітей, що мають складну структуру дефекту, а також аналізу сучасних методів інтеграції таких дітей у навчальний процес. Розглянуто необхідність диференційованої діагностики для оцінки індивідуальних особливостей розвитку дитини, визначення її сильних та слабких сторін, що є ключовим для побудови індивідуальних програм навчання і розвитку. Підкреслена важливість комплексного підходу, який включає участь мультидисциплінарної команди фахівців – психологів, педагогів, логопедів, дефектологів та інших спеціалістів, що працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. Особливу увагу приділено сучасним технологіям та моделям психолого-педагогічного супроводу, що спрямовані на оптимізацію навчального процесу та соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами. Автори акцентують на важливості своєчасного та професійного втручання, яке сприяє зняттю або послабленню специфічних ускладнень розвитку, а також запобіганню їх виникненню в майбутньому.

Авторами, визначено, що супровід дітей із складною структурою дефекту має включати комплексний аналіз індивідуальних особливостей розвитку, що допомагає виявити як сильні, так і слабкі сторони дитини. Це передбачає створення індивідуальних програм навчання і розвитку, враховуючи специфіку порушень, а також забезпечення корекційних і підтримуючих заходів. Важливість такого підходу полягає у персоналізації навчального процесу, що допомагає оптимально врахувати потреби кожної дитини. У статті науковцями підкреслено, що психолого-педагогічний супровід має бути реалізований за участі мультидисциплінарних команд, включаючи психологів, педагогів, логопедів, дефектологів та інших фахівців. Психолого-педагогічний супровід також включає в себе постійний моніторинг і корекцію навчального плану, що дозволяє оперативно реагувати на зміни в розвитку дитини і адаптувати методи навчання відповідно до її потреб. Стаття завершується обговоренням перспектив подальших досліджень у сфері психолого-педагогічного супроводу дітей із комплексними порушеннями розвитку, наголошуючи на необхідності інтеграції теоретичних знань і практичних навичок для забезпечення максимального розвитку потенціалу таких дітей і їх успішної соціалізації.

Ключові слова: інклюзивна освіта, особлива дитина, реабілітація, розвиток, психолого-педагогічний супровід.

KACHUROVSKA Oksana Borisivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General Pedagogy and Special Education

Izmail State University of Humanities

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1658-0578>

e-mail: oxaina@ukr.net

SILIAVINA Yuliia Sergiivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of the Department of General Pedagogy
and Special Education

Izmail State University of Humanities

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0250-6526>

e-mail: Juliyasil2016@gmail.com

ZVIEKOVA Viktoriia Cornive –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of the Department of General Pedagogy
and Special Education

Izmail State Humanitarian University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-8814>

e-mail: vikazvekova19@gmail.com

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF RESEARCHING PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH COMPLEX DEVELOPMENTAL DISORDERS

The article substantiates the relevance of psychological and pedagogical support for children with complex developmental disorders, focusing on effective approaches to the diagnosis and support of such children. Psychological and pedagogical support is considered a key element that ensures quality assistance and adaptation of children in the educational process and social environment. The main attention is paid to the development of effective approaches to the diagnosis and support of children with a complex structure of the defect, as well as to the analysis of modern methods of integrating such children into the educational process. The need for differentiated diagnostics to assess the individual characteristics of a child's development, to determine his strengths and weaknesses, is considered, which is key to building individual training and development programs. The importance of a comprehensive approach, which includes the participation of a multidisciplinary team of specialists - psychologists, teachers, speech therapists, defectologists and other specialists working with children with special educational needs - is emphasized. Particular attention is paid to modern technologies and models of psychological and pedagogical support aimed at optimizing the educational process and social integration of children with special educational needs. The authors emphasize the importance of timely and professional intervention, which helps to remove or alleviate specific developmental complications, as well as to prevent their occurrence in the future.

The authors determined that the support of children with a complex structure of the defect should include a comprehensive analysis of individual developmental characteristics, which helps to identify both the child's strengths and weaknesses. This involves the creation of individual training and development programs, taking into account the specifics of violations, as well as the provision of corrective and supportive measures. The importance of such an approach lies in the personalization of the educational process, which helps to optimally take into account the needs of each child. In the article, the scientists emphasized that psychological and pedagogical support should be implemented with the participation of multidisciplinary teams, including psychologists, teachers, speech therapists, defectologists and other specialists. Psychological and pedagogical support also includes constant monitoring and correction of the curriculum, which allows you to quickly respond to changes in the child's development and adapt teaching methods according to his needs. The article concludes with a discussion of the prospects for further research in the field of psychological and pedagogical support for children with complex developmental disorders, emphasizing the need to integrate theoretical knowledge and practical skills to ensure the maximum development of the potential of such children and their successful socialization.

Key words: inclusive education, special child, rehabilitation, development, psychological and pedagogical support.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Освіта для дітей з особливими освітніми потребами є ключовим засобом їх розвитку, реабілітації і соціального захисту, а також забезпечує реальний шанс для самостійного та незалежного життя. Згідно із Законом України "Про освіту", держава гарантує таким дітям дошкільну, загальну і професійну освіту, яка відповідатиме їх здібностям і можливостям.

Реформа "Нової української школи" (НУШ) передбачає новий підхід до освіти, зосереджуючись на розвитку компетентностей учнів, особливо в аспекті їхньої психосоціальної адаптації. Цей процес включає набуття певних соціальних ролей і відповідної поведінки. У зв'язку з цим особлива увага приділяється вивченню дітей з особливими освітніми потребами, їхнього психосоціального розвитку, а також формуванню компетентностей у сферах спілкування, самопізнання та професійного самовизначення.

Впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання значно розширило зміст і завдання психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Це вимагає диференціації освітніх потреб дітей і відповідного підходу до їхнього психологопедагогічного супроводу.

Останніми роками збільшується кількість дітей, які мають складні та комплексні порушення розвитку. Це ставить перед освітніми та медичними закладами завдання розробки нових і вдосконалення існуючих методик супроводу. Діти з комплексними порушеннями розвитку потребують спеціалізованого та індивідуального підходу в навчанні і вихованні.

Ефективні методичні засоби допомагають розробити індивідуальні плани, які відповідають конкретним потребам кожної дитини. Сучасні виклики в освітній і медичній сферах вимагають нових підходів до роботи з дітьми, які мають комплексні порушення розвитку. Розробка і впровадження нових методичних засобів є кілька елементів у забезпеченні ефективної допомоги. Тема є актуальною для наукових досліджень, оскільки розвиток нових методичних завдань може стати основою для подальших наукових робіт та досліджень у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Навчання і виховання дітей з складними порушеннями є складною і маловивченою проблемою у спеціальній педагогіці. До недавнього часу багато таких дітей у нашій країні не отримували належної педагогічної допомоги через визнання їх

нездатними. Проте за останні десятиліття ситуація суттєво змінилася. Зараз все більше уваги приділяється проблемам навчання дітей з комплексними дефектами, що стало важливою тенденцією в розвитку сучасної спеціальної педагогіки.

Дослідження зосереджені переважно на окремих видах складних дефектів, що призвело до нерівномірного вивчення проблеми. Проте розробка психолого-педагогічних систем виховання сліпоглухих дітей значно поліпшила розуміння складних дефектів загалом, дозволяючи знаходити спільні рішення та усвідомлювати відмінності у розвитку дітей з комплексними порушеннями порівняно з дітьми з окремими первинними дефектами.

Теоретичну та методологічну основу дослідження складають: Положення культурно-історичної теорії розвитку вищих психічних функцій, представлені працями (Л. Божович, Л. Виготського, О. Запорозьця, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, Д. Ельконіна та інших дослідників); вчення Л. Виготського про складну структуру дефекту та зону найближчого розвитку; психолого-педагогічна теорія корекційного навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, розроблена (Л. Виготським, Т. Дегтяренко, М. Земцовою, О. Литвак, І. Моргулісом, В. Синьовим); теоретичний та експериментальний досвід вивчення дітей з комплексними порушеннями розвитку, представлений працями (Т. Басилової, Г. Бертиня, М. Блюміної, Л. Вавіної, О. Мастоюкової, М. Певзнера, Т. Розанової).

Мета цього дослідження є комплексне вивчення теоретичних і практичних аспектів психолого-педагогічного супроводу дітей зі складними дефіцитними структурами та визначення ефективних шляхів підвищення його якості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта для дітей з особливими освітніми потребами є ключовим засобом їх розвитку, реабілітації і соціального захисту, а також забезпечує реальний шанс для самостійного та незалежного життя. Згідно із Наказом Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психологопедагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» держава гарантує таким дітям дошкільну, загальну і професійну освіту, яка відповідатиме їх здібностям і можливостям [3].

Впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання значно розширило зміст і завдання психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Це вимагає диференціації освітніх потреб дітей і відповідного підходу до їхнього психологопедагогічного супроводу.

Одна з ключових складових психологопедагогічного супроводу – це логопедичний супровід. Протягом певного часу в спеціальній педагогіці терміни «допомога», «підтримка» та «супровід» часто використовувалися як синоніми. Однак останнім часом дослідники дедалі більше зосереджуються на розмежуванні цих понять. У тлумачних словниках термін «допомога» визначається як дія, що сприяє комусь у вирішенні певних завдань, полегшуючи його становище [1].

Хоча «допомога» і «підтримка» мають схожі аспекти, вони не є тотожними за значенням. За визначенням Д. Гринчишин в «Короткому тлумачному словнику української мови», «допомога» – це сприяння у вирішенні певних питань або завдань [5]. Надання допомоги педагогом, таким чином, є частиною підтримки дитини. Своєю чергою, підтримка полягає в стимулюванні та заохоченні починань дитини, допомагаючи їй знайти сили для досягнення мети і подолання труднощів, а також у захисті її прав [5].

Слово «супровід», згідно з «Великим тлумачним словником сучасної української мови», означає групу осіб, яка супроводжує когось [1]. Це вказує на відмінності між термінами «підтримка» та «допомога». Допомога зазвичай надається конкретно і безпосередньо у момент зіткнення з труднощами, які дитина або батьки не можуть подолати самостійно, але які є важливими для їхнього розвитку. Підтримка, в свою чергу, може здійснюватися віддалено і опосередковано, без фізичної присутності. Це дозволяє розширити виховний простір навколо дитини, включаючи допомогу через батьків, близьке оточення або спеціально організоване середовище в умовах сім'ї та соціальних інституцій, що дає можливість враховувати індивідуальні особливості дитини і підтримувати її розвиток та подолання труднощів. Логопедичний супровід представляє собою як прямий, так і опосередкований вплив на дитину, що здійснюється спеціалістами-логопедами протягом всього дитячого віку. Цей супровід реалізується через різноманітні форми в залежності від потреб. Основні напрями логопедичного супроводу сім'ї з дитиною, яка має порушення мовлення, включають інформаційно-просвітницьку, діагностично-консультативну, логокорекційну та психологовиховну діяльність [4].

Завданням неперервного логопедичного супроводу є:

- Формування логопедичної компетентності батьків та їх педагогічної культури;
- Організація сприятливого мовленнєвого середовища та активізація процесу формування мовлення;
- Попередження порушень мовлення, контроль за його розвитком;
- Забезпечення своєчасної логопедичної допомоги;
- Формування ефективної взаємодії з родиною дитини з порушенням мовлення;
- Логопсихологічна підтримка батьків.

Ключовими складовими логопедичного супроводу є інформування, консультування та безпосередня логопедична допомога. Найважливішим аспектом є комплексна, узгоджена робота логопеда та сім'ї дитини, яка розпочинається з раннього віку [4, с. 104].

Успіх логопедичного супроводу значною мірою залежить від тісної співпраці між педагогами та батьками, а також від єдності вимог та методів роботи з дітьми. Взаємодія між педагогами і батьками триває на всіх етапах роботи з дитиною, починаючи з первинного обстеження [6].

Таким чином, взаємодія між логопедом і родиною є основою логопедичного супроводу. Основна мета цього впливу полягає у зміні самосвідомості батьків і формуванні позитивного сприйняття особистості дитини з порушенням мовлення. На думку науковців, система логопедичного супроводу може бути розділена на два основних напрями:

1. Логопедичний: передбачає набуття знань про етапи та особливості мовленнєвого розвитку дитини, розвиток умінь активізувати мовленнєве спілкування та знання про прояви мовленнєвих порушень у дошкільному віці.

2. Психологічний: включає формування знань про хід мовленнєвого розвитку дитини, вікові психологічні та педагогічні особливості, розвиток навичок мотивації для мовленнєвого спілкування та створення умов для нормального загального й мовленнєвого розвитку дітей, а також налагодження шляхів взаємодії між дітьми та батьками [7].

Одним із головних завдань є рання діагностика складних дефектів, оскільки пізні виявлення часто ускладнює процес навчання і розвитку дітей. Багато батьків, стикаючись із серйозними порушеннями розвитку у своїх дітей, часто шукають допомогу в медичних закладах, а не в освітніх фахівців. Це може призвести до материнської депривації, що негативно впливає на емоційний та інтелектуальний розвиток дітей [9, с. 35].

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами є тривалим і динамічним процесом, що складається з п'яти взаємопов'язаних складових:

1. Постійний моніторинг медико-психологічного та психолого-педагогічного стану дитини в контексті її психічного розвитку.

2. Створення сприятливих соціально-психологічних умов для ефективного розвитку дітей у суспільстві.

3. Надання регулярної психологічної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку у формі консультування, психокорекції та психологічної підтримки.

4. Регулярна психологічна допомога батькам дітей з проблемами у розвитку.

5. Організація життя дітей з особливими потребами в соціумі з урахуванням їх психічних і фізичних можливостей.

Моніторинг психолого-педагогічного статусу є складним процесом, що вимагає тісної співпраці всіх фахівців, які залучені до підтримки дитини з особливими потребами. До складу команди повинні входити практичний психолог, який відповідає за психологічний супровід, педагог-дефектолог, лікар-психіатр або лікар-невропатолог, соціальний педагог та асистент вчителя з інклюзивного навчання. Найефективнішою формою комплексного супроводу є психолого-медико-педагогічний консиліум, що створюється наказом керівника навчального закладу. Цей консиліум дозволяє об'єднати інформацію та зусилля всіх фахівців, на основі чого розробляється і реалізується загальна стратегія навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами [8].

Поєднуючи психологічні ідеї з педагогічними методами, викладачі та фахівці з психічного здоров'я можуть допомогти дітям зі складними дефектними структурами повністю розкрити свій потенціал та покращити якість свого життя. Реалізація цілісного та персоналізованого підходу може мати істотне значення у житті цих дітей та підтримати їхню подорож до успіху щастя. Проблема складної структури дефекту у дітей полягає в тому, що в більшості випадків порушення у їхньому розвитку не є окремими, ізольованими випадками, а мають системний, комплексний характер [10].

Психолого-педагогічний супровід дітей зі складною структурою дефекту є надзвичайно важливим для їхнього розвитку та успішного навчання. Ця система супроводу впливає на всі аспекти порушеного розвитку, надаючи цілісний підхід до подолання наслідків дефекту. У команду супроводу входять різні фахівці, такі як логопеди, дефектологи, психологи, які співпрацюють для врахування всіх потреб дитини. Створюється індивідуальна програма розвитку та навчання, що враховує усі особливості та потреби кожної конкретної дитини. Під час супроводу активізуються збережені функції та процеси дитини для максимальної компенсації наслідків дефекту. Робота психолога спрямована на формування позитивного ставлення до дефекту та подолання тривоги дитини. Батьки активно долучаються до програми супроводу, отримуючи консультації та навчаючись методам роботи з дитиною [2].

Отже, психолого-педагогічний супровід сприяє гармонійному розвитку дітей зі складною структурою дефекту, покращує їхнє навчання та соціальну інтеграцію.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Діти з особливими освітніми потребами потребують значної уваги та підтримують через ваші психофізичні порушення, які можуть бути вродженими або набутими в ранньому віці. Важливо зрозуміти, що такі порушення, як сенсорні, моторні, комунікативні, інтелектуальні або аутичні, суттєво впливають на розвиток дітей і вимагають спеціальних педагогічних заходів та підтримки. Забезпечення освітніх потреб дітей з порушеннями розвитку значною мірою залежить від оцінки їхніх індивідуальних особливостей розвитку, сильних і слабких сторін, можливостей інтелектуального розвитку, а також ступеня збереженості когнітивного і соціального функціонування. Методом такої оцінки є надання якісної освіти, що обґрунтовується на врахуванні реального потенціалу розвитку дитини в навчальному процесі.

Успішний розвиток, навчання, реабілітація та соціалізація дітей з особливими освітніми потребами значною мірою залежать від суспільної підтримки, толерантності та пошуку ефективних шляхів їх входження в соціум. Це завдання має державне значення, що відображено в законодавчих актах та державних програмах, спрямованих на удосконалення системи освіти та забезпечення якісної освіти кожної дитини як основного чинника її соціалізації та інтеграції у суспільство [11].

Таким чином, психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання є ключовим компонентом сучасної освітньої системи в Україні. Цей супровід має мультидисциплінарний характер і сприяє створенню спеціальних умов для організації навчальної діяльності таких дітей, забезпечує психологічну готовність всіх учасників навчально-виховного процесу до взаємодії з дітьми, що мають комплексні порушення, а також попереджає і корегує вторинні відхилення в їх розвитку.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці методичних рекомендацій для логопедів, практичних психологів щодо діагностики та психокорекційної роботи з дітьми, які мають комплексні порушення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: близько 170000 слів та словосполучень / уклад. та голов. ред. В.Т.Бусел. К.; Ірпін: Перун, 2001. 1440 с.
2. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2013. 301 с.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609 «Про затвердження Примірною положення про команду психологопедагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>.
4. Конопляста С. Ю., Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. Вип. 17. С. 105-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2011_17_30
5. Короткий тлумачний словник української мови: близько 7000 слів / уклад. Д. Г. Гринчишин та ін.; за ред. Д.Г.Гринчишина. К.: Просвіта, 2010. 599с.
6. Ласточкина О. В., Ляни О. В., Литвиненко В. А. Сучасні напрями роботи з сім'єю, що виховує дитину з порушеннями мовлення. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 3. С. 144-149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2019_3_26
7. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.
8. Синьов В.М., Коваленко В.С. (2019) Особливості організації інклюзивного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. Інклюзивне та інтегроване навчання: стан, проблеми і перспективи: збірник наукових праць / за загальною редакцією акад. Прокопенка І.Ф. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; «Мітра», С. 140-145.
9. Онопрієнко О.В. Нова українська школа: інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи : навч.-метод. посібник. Харків, 2021. 345 с.
10. Трикоз С. В. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку / С.В. Трикоз, Г. О. Блеч. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.
11. Ткач Х.Я. Обстеження мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом і тяжкими порушеннями мовлення. На основі поведінкового підходу: практичний посібник / Х.Ткач. Тернопіль: Мандривець, 2021. 136 с.

REFERENCES

1. A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: about 170,000 words and phrases / comp. and heads ed. (2021). V. T. Busel. K.; Irpin: Perun, 2001. 1440 p. [in Ukrainian]

2. Dehtyarenko, T. M. (2013). Korektsiyno-reabilitatsiyna robota v spetsial'nykh doshkil'nykh zakladakh dlya ditey z osoblyvymy potrebamy: navchal'nyy posibnyk. [Correctional and rehabilitation work in special preschool institutions for children with special needs: study guide] Sumy: Universytet's'ka knyha. 301 s. [in Ukrainian]

3. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 8, 2018 No. 609 "On approval of the Model Regulation on the team of psychological and pedagogical support of a child with special educational needs in an institution of general secondary and preschool education" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>. [in Ukrainian]

4. Konopliasta S.Yu., Kyslychenko V.A. Lohopedychnyy suprovod sim'yi, v yakiy vykhovuyet'sya dytna z porushennyamy movlennya. [Speech therapy support of a family in which a child with speech disorders is raised]. Naukovyy zhurnal M.P. Drahomanova NPU. Seriya 19: Korektsiyna pedahohika ta spetsial'na psykhohihiya. 2011. Vypusk 17. S. 105-107. 2011. Issue 17. P. 105-107. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2011_17_30 [in Ukrainian]

5. Korotkyy tлумачnyy slovyk ukrayyns'koyi movy: blyz'ko 7000 sliv (2010). [Short explanatory dictionary of the Ukrainian language: about 7,000 words] / uklad. D.H. Hrynychshyn ta in.; pid red.D.H. Hrynychshyna. K.: Prosvita. 599 s.

6. O.V. Lastochkina, O.V. Lyanni, V.A. Lytyvnenko. (2019). Suchasni napryamky roboty z sim'yeyu, yaka vykhovuye dytnu z porushennyamy movlennya. [Modern directions of work with a family raising a child with speech disorders]. Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. O. Sukhomlyns'koho. Pedahohichni nauky. № 3 [in Ukrainian]

7. Myronova, S. P. (2015). Korektsiyna psychopedahohika. Olihofrenopedahohika: pidruchnyk.[Correctional psychopedagogy. Oligophrenopedagogy: a textbook]. Kam'yanets'-Podil's'kyu: Kam'yanets'-Podil's'kyu natsional'nyy universytet imeni Ivana Ohiyenka. 312 s. [in Ukrainian]

8. Syn'ov, V.M., Kovalenko, V.YE. (2019). Osoblyvosti orhanizatsiyi inklyuzyvnoho navchannya ditey z intelektual'noyu nedostatnistyu. Inklyuzyvna ta intehrovana osvita: stan, problemy ta perspektyvy: [Features of the organization of inclusive education of children with intellectual disabilities. Inclusive and integrated education: status, problems and prospects]: szbirnyk naukovykh prats' / Za redaktsiyeyu akad. Prokopenko I.F. Kharkiv: KHNPu imeni H. S. Skovorody; «Mitra». S. 140-145. [in Ukrainian]

9. Onopriyenko, O. V. (2021). Nova ukrayins'ka shkola: innovatsiyna systema otsynuyannya rezul'tativ navchannya molodshykh shkolyariv [The new Ukrainian school: an innovative system for evaluating the learning outcomes of primary school students]: navch.-metod. posibnyk. Kharkiv. [in Ukrainian]

10. Trykoz, S.V. (2018). Dytna z porushennyamy intelektual'noho rozvytku / S.V. Trykoz, H. O. Blekh. Kharkiv: Vydavnytstvo «Ranok», Vydavnytstvo «Kenhur». 40 s. [in Ukrainian]

11. Tkach, KH.YA. (2021). Obstezhennya movlennyevoho rozvytku ditey z autyzmom ta tyazhky my porushennyamy movlennya. Na zasadakh povedinkovoho pidkhdou: praktychnyy posibnyk [Examination of the speech development of children with autism and severe speech disorders. On the basis of the behavioral approach: a practical guide]/ H. Tkach. Ternopil': Mandrivets'. 136 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КАЧУРОВСЬКА Оксана Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Наукові інтереси: методичні засади дослідження психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку.

СІЛЯВІНА Юлія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Наукові інтереси: методичні засади дослідження психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку.

ЗВЄКОВА Вікторія Корнійвна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Наукові інтереси: методичні засади дослідження психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

KACHUROVSKA Oksana Borisivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General Pedagogy and Special Education IZmail State University of Humanities.

Scientific interests: methodological principles of researching psychological and pedagogical support of children with complex developmental disorders.

SILIAVINA Yuliia Sergiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General Pedagogy and Special Education IZmail State University of Humanities.

Scientific interests: methodological principles of researching psychological and pedagogical support of children with complex developmental disorders.

ZVIEKOVA Viktoriia Cornive – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General Pedagogy and Special Education IZmail State Humanitarian University

Scientific interests: methodological principles of researching psychological and pedagogical support of children with complex developmental disorders.

Стаття надійшла до редакції 08.08.2024 р.

УДК 37.016:53

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-177-182

KOS Інна Русланівна –

вчитель фізики, астрономії та математики

Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника

ORCID: <http://orcid.org/0009-0005-7996-2804>

e-mail: inna.kos.20@pnu.edu.ua

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ІНТЕРАКТИВНІ СИМУЛЯЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Сучасний світ диктує нові правила освітнього процесу, де традиційні методи навчання потребують доповнення інноваційними підходами. В умовах стрімкого розвитку технологій та постійних змін у суспільстві, актуальність використання інноваційних методик у навчальному процесі набуває все більшої ваги. Зокрема, у вивченні фізики в середній школі, де учні зустрічаються з складними теоріями, використання сучасних технологій може значно підвищити ефективність навчання та зацікавленість учнів у предметі. Розробка та впровадження інноваційних педагогічних підходів у навчальній практиці стає необхідністю для забезпечення якісної освіти та готовності молодого покоління до викликів сучасного світу.

У цій статті досліджуються два перспективні напрямки: штучний інтелект (ШІ) та інтерактивні симуляції. Їхнє впровадження в навчальний процес здатне докорінно змінити сприйняття учнями матеріалу. ШІ може використовуватись для створення індивідуалізованих програм навчання, які враховують рівень учня та його темп навчання. Інтерактивні симуляції, в свою чергу, дають можливість вивчати матеріал через власний досвід та експерименти. Розглядаються методичні підходи щодо успішного способу застосування прогресивних засобів освіти, які затребувані учнями й вимогами цифрової епохи. Зроблено висновки щодо користі штучного інтелекту та інтерактивних симуляцій у навчанні при планованому їх використанні та вдалій інтеграції у навчальний процес.

Подальші дослідження будуть направлені на розробку і впровадження в освітню діяльність конкретних методичних рекомендацій, спрямованих на оптимальне використання інноваційних засобів навчання, які сприятимуть збагаченню досвіду учнів та підвищенню їхнього навчального результату.

Ключові слова: штучний інтелект, інтерактивні симуляції, предметне навчання, інноваційне викладання, інтеграція, візуалізація, методи викладання.

KOS Inna Ruslanivna –

teacher of physics, astronomy and mathematics

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORCID: <http://orcid.org/0009-0005-7996-2804>

e-mail: inna.kos.20@pnu.edu.ua

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND INTERACTIVE SIMULATION AS INNOVATIVE TEACHING TOOLS IN PHYSICS LESSONS

The modern world dictates new rules for the educational process, where traditional teaching methods require supplementation with innovative approaches. In the context of rapid technological development and constant societal changes, the relevance of using innovative techniques in the educational process is increasingly important. For instance, in the study of physics in secondary school, where students encounter complex theories, the use of modern technologies can significantly enhance the effectiveness of teaching and students' interest in the subject. The development and implementation of innovative pedagogical approaches have become a necessity to ensure quality education and prepare the younger generation for the challenges of the modern world.

This article examines two promising directions: artificial intelligence (AI) and interactive simulations. Their integration into the educational process has the potential to fundamentally change students' perception of the material. AI can be utilized to create personalized learning programs that take into account each student's level and pace of learning. Interactive simulations, on the other hand, provide an opportunity to learn the material through personal experience and experiments. Methodological approaches to the successful application of

progressive educational tools are discussed. Conclusions have been drawn regarding the benefits of artificial intelligence and interactive simulations in education when they are planned to be used and successfully integrated into the learning process.

Future research will focus on developing and implementing specific methodological recommendations aimed at optimal utilization of innovative teaching tools, which will enrich students' experiences and enhance their learning outcomes.

Key words. Artificial Intelligence, Interactive Simulations, Subject Teaching, Innovative Teaching, Integration, Visualization, Teaching Methods.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Цікаві та захопливі методи навчання, такі як використання віртуальної реальності, інтерактивних симуляцій, відео-уроків та інших інноваційних підходів, можуть не лише сприяти кращому розумінню складних законів фізики, але й залучати увагу учнів та стимулювати їхній інтерес до предмету. Шляхом поєднання традиційних методик з передовими технологіями, ми маємо можливість створити навчальне середовище, яке відповідає потребам сучасного покоління учнів, сприяючи їхньому успішному навчанню та розвитку. Такий підхід є не лише актуальним, але й невід'ємною частиною подальшого розвитку освіти в умовах сьогодення.

Останнім часом все більшої зацікавленості серед учнівської та педагогічної спільноти викликає штучний інтелект та інтерактивні симуляції. Однак в науково-методичній літературі зустрічаються різні погляди щодо користі вказаних інновацій для успішного засвоєння знань учнів з фізики. Велика кількість публікацій на дану тематику свідчить про її актуальність.

Мета статті – дослідження ефективності впровадження в навчальний процес інтеграції системи ChatGPT, який здатний аналізувати та генерувати текст, та інтерактивної симуляції PhET Interactive Simulations.

Методи дослідження. Проблему використання штучного інтелекту в освіті досліджували А. В. Мельник, А. М. Коломієць, О. І. Кушнір, Є. А. Тимошенко, О. В. Павлюк, С. В. Шаров, К. В. Матвеева, М. М. Яцишин та інші. Зокрема Яцишин у своїй статті зауважила, що застосування штучного інтелекту (ШІ) для індивідуалізованого навчання є новою тенденцією, яка на сьогоднішній день не розроблена досконало для використання в навчальному процесі з фізики. Авторка вважає, що можливість індивідуального навчання за допомогою ШІ може стати корисною для кожного учня, оскільки вона дозволяє розробляти персоналізовані підходи до навчання. Штучний інтелект (ШІ) є однією з найбільш актуальних технологій у сучасному світі, яка має потенціал для реформування сфери освіти в напрямі індивідуалізації навчання. Однак використання ШІ для індивідуалізованого навчання з фізики пов'язане з певними викликами. Перш за все, необхідно розробити алгоритми, які можуть вивчити індивідуальні особливості кожного учня та створити навчальний курс під конкретні потреби учня [11].

Цей підхід може бути особливо ефективним для учнів з різними рівнями знань та здібностей. Для впровадження індивідуалізованого навчання з використанням ШІ потрібна відповідна база даних, що містить інформацію про кожного учня, включаючи їхній рівень знань та індивідуальні особливості. На основі цих даних система з ШІ

може розробляти індивідуальні навчальні плани для кожного учня [5].

Позитивні сторони використання штучного інтелекту в навчанні в школі:

- Адаптація освіти до потреб кожного учня:

Штучний інтелект може адаптувати навчальний процес до потреб кожного учня, створюючи індивідуалізовані програми, які враховують рівень знань, інтереси та особливості кожного учня.

- Вдосконалення навчального процесу:

Використання інтерактивних візуалізацій, симуляцій та інших інтерактивних засобів, створених за допомогою штучного інтелекту, дозволяє покращити розуміння та сприяє активному залученню до вивчення.

- Підтримка та розвиток творчості та новаторства:

Використання штучного інтелекту може надихати учнів на розвиток новаторських підходів до вирішення проблем та експериментів у фізиці, що сприяє розвитку їхньої креативності та інноваційного мислення.

- Миттєвий зворотний зв'язок:

Системи, які використовують штучний інтелект, можуть надавати миттєвий зворотний зв'язок щодо виконання завдання, надавати додаткові матеріали та пояснення для подальшого вивчення, що сприяє швидкому й ефективному навчанню.

- Надбання вмінь, які важливі в майбутньому:

Вивчення фізики з використанням штучного інтелекту дає можливість учням не лише засвоїти певну фізичну модель, а й розвивати в них навички роботи з сучасними технологіями й аналізом даних, що буде корисним для розвитку їхньої подальшої кар'єри. [9]

Проте, А. В. Мельник у своїй статті описав ряд викликів та проблем, які виникають під час застосування штучного інтелекту, зокрема:

- Етичні та правові аспекти:

Створення та впровадження систем штучного інтелекту потребує вирішення етичних та правових аспектів, таких як захист приватності даних, відповідальність за ухвалені рішення та питання забезпечення безпеки.

- Питання конфіденційності даних:

Створення та використання систем штучного інтелекту вимагає збору значної кількості інформації, включаючи особисті дані. Це може призводити до проблем з конфіденційністю даних та порушенням приватності.

- Потреба у розвитку умінь, які не піддаються заміні штучним інтелектом:

Деякі вміння, такі як міжособистість, співпраця, критичне мислення та творчість, виходять за рамки можливостей штучного

інтелекту. Тому, важливо розвивати ці навички учням.

- Безпеки зменшення якості навчання та зниження розвитку критичного мислення [6].

Застосування штучного інтелекту може призвести до зниження якості навчання та обмеження розвитку критичного мислення, якщо учні стають пасивними споживачами інформації, яку надають системи штучного інтелекту. Тому важливо забезпечити баланс між застосуванням технологій штучного інтелекту та підтримкою важливих навичок і цінностей, що спричиняють розвитку критичного мислення.

Про це свідчать і результати всеукраїнського дослідження, проведеного у вересні-жовтні 2023 року Малою академією наук за підтримки компанії Factum Group Ukraine. Опитування охопило 3 тисячі українців, зокрема 1747 вчителів та 1443 школярів (учні від 8-го до 11-го класу).

Згідно опитування, 91% школярів знають про ШІ – сервіси, 85% хоча б раз користувались ними, при цьому третина цієї групи використовує їх найчастіше щотижня [8].

Серед учнів найбільш популярними інструментами штучного інтелекту є ChatGPT. Важливо зауважити, що вчителі також активно користуються штучним інтелектом. Приблизно кожен другий вчитель переконаний, що використання штучного інтелекту суттєво змінить навчальний процес у майбутньому. Вже зараз вчителі використовують ці сервіси для підготовки занять, створення тестів для домашнього завдання, проведення занять, а також для оцінювання знань учнів і навіть для позакласної діяльності [7].

Питання щодо застосування інтерактивних технологій розглядали Г. М. Окрепка, Н. І. Мацініна, Д. Д. Біда, В. Д. Шарко, Ю. О. Сиваш, Д. С. Лазаренко, С. І. Терещук, О. І. Пометун та багато інших. На думку Ю. О. Сиваш, використання інтерактивних технологій в освітньому процесі сприяє створенню оптимальних умов для розвитку кожного учня. Ці технології не лише забезпечують комфорт та безпеку, а у максимально розкривають потенціал кожної особистості, сприяють розвитку навичок самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення, навчають учнів креативно мислити та знаходити нестандартні рішення проблем. Важливо також зазначити, що вони стимулюють бажання учнів до самореалізації та активної участі у власному освітньому процесі [10].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що одним з найкращих прикладів інтерактивних технологій є онлайн симуляції. Вони практичні, адже учні можуть робити експерименти та дослідження без реальних приладів; дають змогу відтворювати фізичні явища у візуальній формі; через можливість керувати параметрами симуляції стимулюють активну участь учнів. Також слід зазначити, що підключивши інтернет, онлайн симуляція буде доступною з будь-якого пристрою. Все це свідчить про можливість комфортного застосування та важливість інтеграції їх у навчальний процес. Такий метод навчання сприяє залученню учнів різних типів сприйняття, оскільки він комбінує в собі

візуальне та аудіальне викладання. Крім того, онлайн симуляції можуть бути адаптовані для різних рівнів складності та вікових груп, що робить його універсальним інструментом для освіти.

На уроках фізики в основній школі найбільш використовуваними є ресурси, які є безкоштовними, легко відтворюються на різних девайсах та підтримують велику кількість експериментів, визначених програмою з фізики. До таких ресурсів належать:

1. «PhET Interactive Simulations» – платформа, яка пропонує широкий вибір симуляцій з фізики, хімії, біології та інших природничих наук [2];

2. «Physics Classroom» і «Interactive Physics Simulations» – ресурси, в яких доступні симуляції з різних тем, таких як електрика, оптика, механіка та інші; Waves Intro Simulation – це симуляція, яка дозволяє учням ознайомитись з основними поняттями та властивостями хвиль[3];

3. «Molecular Workbench» – ресурс, який містить симуляції для дослідження молекулярних та атомних властивостей різних речовин[4].

Ці симуляції можуть бути використані як додаткові засоби для закріплення матеріалу або як основний інструмент для вивчення фізики у захоплюючому та інтерактивному форматі. Зазвичай такі симуляції включають візуальні ефекти, анімації та інтерактивні елементи. Це значно полегшує засвоєння складних фізичних явищ та дає змогу сприяти більш активному навчанню.

Нами було здійснено педагогічний експеримент у 7-их та 9-их класах Івано-Франківського ліцею №5, №23 та Солуківського ліцею (загалом 172 учні 7-их та 324 учні 9-их класів) з метою з'ясування якості засвоєння навчального матеріалу при використанні штучного інтелекту ChatGPT та інтерактивної симуляції PhET Interactive Simulations. Задача, яка була запропонована учням 7 класу:

1. етап. У посудині знаходиться вода, об'єм який 100 л.

Для чату Gpt: У воду занурили дерев'яний брусок масою 3 кг. Визначте виштовхувальну силу, яка діє на цей брусок.

Для Phet: Занурте у воду алюмінієвий брусок масою 3 кг та визначте виштовхувальну силу, яка на нього діє.

1. Порівняйте результати, які у вас вийшли
2. етап. Зменшіть маси обох тіл на 50% та визначте виштовхувальні сили. Обговоріть результати та дайте відповідь на запитання:

1. Від чого залежить виштовхувальна сила?

Задача, яка була запропонована учням 9 класу:

1. етап. На мотузку довжиною 0,7 м підвісили тягарець масою 0,9 кг. Тіло відхилили на кут 20 градусів. Зафіксувавши 10 коливань обчислити:

1. Час, за який тягарець виконав 10 коливань

2. Період коливань

2. етап. На дві мотузки з однаковими довжинами підвісили тягарці, маси яких відрізняються у два рази.

1. Визначте, чи залежить період коливання від маси тягарця

2. Від яких чинників залежить період колювання?

Задачі розв'язувались у два етапи. В першому етапі учнів було розділено на дві групи, кожна з яких виконувала першу частину завдання. Одна група використовувала ChatGPT, а інша інтерактивну симуляцію PhET Interactive Simulations. В таблиці подані критерії за якими здійснювалось оцінювання:

Критерії оцінювання [1]

Початковий рівень	Середній рівень	Достатній рівень	Високий рівень
Відповідь учня (учениці) фрагментна, характеризується початковими уявленнями	Учень (учениця) володіє елементарними вміннями навчальної діяльності, відтворює основний навчальний матеріал	Відповідь учня (учениці) обгрунтована та логічна, хоч і має деякі неточності	Відповідь учня (учениці) цілісна та повна, зумовлена вмінням аналізувати та синтезувати інформацію

Результати експериментів та досліджень першого етапу та другого були систематизовані та представлені у вигляді Таблиці 1 та Таблиці 2 відповідно:

Таблиця 1.

Використання ChatGPT		Використання ChatGPT	
7 клас		9 клас	
Рівні досягнень	Кількість учнів	Рівні досягнень	Кількість учнів
високий	21	високий	43
достатній	46	достатній	81
середній	69	середній	159
початковий	36	початковий	41
Використання PhET Interactive Simulations		Використання PhET Interactive Simulations	
Рівні досягнень	Кількість учнів	Рівні досягнень	Кількість учнів
високий	28	високий	47
достатній	50	достатній	85
середній	68	середній	160
початковий	26	початковий	32

Перед початком другого етапу групи були зобов'язані обговорити один з одними результати експерименту, продемонструвати їх та пояснити якомога краще процеси, які відбувались в задачі. Наступний крок – це сформувати нові групи так, щоб в кожній було порівну учнів, які користувались чатом та симуляцією.

Другий етап передбачав собою використання в групах обох методів PhET Interactive Simulations та системи ChatGPT. Результати експериментів та досліджень другого етапу були систематизовані та представлені у вигляді Таблиці 2:

Таблиця 2

Використання ChatGPT та PhET Interactive Simulations			
7 клас		9 клас	
Рівні досягнень	Кількість учнів	Рівні досягнень	Кількість учнів
високий	27	високий	49
достатній	49	достатній	87
середній	71	середній	154
початковий	25	початковий	34

Згідно з спостереженнями 1-го етапу, результативність використання інтерактивних симуляцій у педагогічному процесі виявилась більш виразною як у 7-их класах, так і в 9-их, сприяючи кращому прогресу та засвоєнню матеріалу учнями порівняно з застосуванням штучного інтелекту. Під час роботи з PhET Interactive Simulations спостерігалось більш активне включення учнів у процес розв'язування завдань. В свою чергу, використовувачи ChatGPT, учні переважно очікували на відповідь, без значного власного внеску. Це може бути пов'язано з більш пасивним підходом до навчання, коли учні сподіваються на швидку відповідь від штучного інтелекту, замість активного вивчення та розв'язання задач самостійно. Крім того, обговорення завдань залучало більше уваги саме тих учнів, які працювали з симуляцією, що підтверджує краще сприйняття навчального матеріалу.

Результати учнів покращились і це може свідчити про те, що використання інтерактивних симуляцій вчителем є більш ефективним педагогічним підходом. Проте, варто відзначити, що учні 7 класу ще не повністю володіють навичками правильного використання ШІ, що може стати перешкодою для максимального використання цього інструменту в навчанні. В свою чергу учні 9-их класів продемонстрували хороші навички в користуванні обох ресурсів окремо. Тому важливо продовжувати працювати над розвитком їхньої компетентності в цьому напрямі та надавати додаткову підтримку щодо використання цих інструментів.

В результаті аналізу другого етапу дослідження виявлено, що використання комбінації запропонованих методів призвело до більш високої ефективності порівняно з використанням їх окремо. Формування нових груп сприяло активному обміну досвідом між учнями, що дозволило кожному з них освоїти нові навички. Проте, важливо відзначити, що деякі учні зіткнулись з труднощами в поєднанні інформації, отриманої з ChatGPT та PhET Interactive Simulations. Це, ймовірно, сталось через те, що для багатьох з них це був новий досвід, і вони не встигли адаптуватись та засвоїти одночасне застосування цих інструментів. Однак ці виклики варто розглядати як нормальну частину процесу навчання, де нові можливості часто вимагають часу на пристосування. Незважаючи на ці труднощі, можна зробити висновки, що застосування штучного інтелекту та симуляції разом дозволяє досягти кращих результатів, ніж їх використання окремо. Отже, це свідчить про те, що інтеграція у навчальний процес ChatGPT та PhET Interactive Simulations є ключовим кроком для вдосконалення навичок їхнього використання та підвищення якості засвоєння матеріалу.

Для успішного інтегрування інтерактивних симуляцій у навчальну систему важливо обрати правильний підхід. Один з найбільш ефективних методів – це розробка компетентнісно орієнтованих завдань, які необхідно виконувати в інтерактивних віртуальних середовищах. Цей підхід сприяє не лише засвоєнню теоретичних знань, а й надає можливість учням отримати практичний досвід,

застосовуючи їх у віртуальних сценаріях. Така форма навчання сприяє активній взаємодії з матеріалом, розвитку критичного мислення та глибокому розумінню навчального матеріалу.

Уявімо, що ми маємо доступ до інтерактивної симуляції, яка дозволяє нам відслідковувати рух велосипедиста та автомобіліста на карті.

Задача:

Велосипедист вирушив із Полтави на захід зі швидкістю 15 км/год. Через 4,5 годин в тому ж напрямку виїхав автомобіль зі швидкістю 75 км/год. Використовуючи інтерактивну симуляцію, визначте:

1. Час: Через який час після виїзду велосипедиста автомобіліст наздожене велосипедиста?

2. Відстань: На якій відстані від Полтави автомобіліст наздожене велосипедиста?

Кроки:

1. Використовуючи симуляцію, відобразіть рух велосипедиста з початковою швидкістю 15 км/год.

2. Після 4,5 годин від початку подорожі велосипедиста, введіть на карті рух автомобіля зі швидкістю 75 км/год.

3. Слідкуйте за тим, як автомобіліст наздожене велосипедиста.

4. Запишіть час, коли це станеться, та відстань, на якій це відбудеться.

Такий підхід до вирішення задачі не лише дозволить учням зрозуміти фізичні принципи руху та розв'язати задачу, але й робить процес більш інтерактивним та залучає учнів до вивчення матеріалу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Загалом, використання штучного інтелекту у вивченні фізики сприяє покращенню якості освіти, стимулює зацікавленість учнів у предметі та розвиває їхні креативні та аналітичні навички. Беззаперечно, впровадження сучасних технологій та інновацій у навчальний процес відкриває перед учнями безмежні можливості для вивчення фізики. Інтерактивні віртуальні експерименти, комп'ютерні симуляції, використання додатків та веб-ресурсів стають не лише засобами навчання, а й потужними інструментами для залучення учнів до цікавого та захопливого світу науки. Подібний підхід стимулює їхню активність, розвиває критичне мислення та творчі здібності.

Впровадження в освітній процес інноваційних технологій дає хороше підґрунтя для пізнання природничих наук. Якщо порівнювати інтерактивне навчання та навчання за допомогою інструментів ШІ, можна помітити, що вони мають однаково сприятливий вплив. Учням подобається працювати в середовищі PhET Interactive Simulations, адже вони самостійно можуть проводити дослідження. Також їм до вподоби ChatGPT, тому що він дає конструктивну відповідь на запитання з детальним поясненням. Для того, щоб отримати максимально позитивний результат їх потрібно вводити в навчальну діяльність паралельно один до одного. Наприклад, симуляції застосовувати для візуалізації, а пошукові системи на основі штучного інтелекту для обробки та перевірки результатів.

Таким чином дана інтеграція дасть можливість розвинути такі навички, як критичне мислення, аналітичні здібності, креативність та вміння працювати з інформацією.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. URL: <http://sl.kledu.vn.ua/kruterii.html> (дата звернення 22.04.2024)
2. Інтерактивна лабораторія PhET Colorado. URL: <https://phet.colorado.edu/> (дата звернення 22.04.2024).
3. Інтерактивна лабораторія Physics Classroom. URL: <https://www.physicsclassroom.com/> (дата звернення 22.04.2023).
4. Інтерактивна симуляція Molecular Workbench. URL: <http://mw.concord.org/modeler/> (дата звернення 22.04.2023).
5. Мар'єнко, М. В., Шишкіна, М. П., & Коновал, О. А. (2022). Методологічні засади формування хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах вищої педагогічної освіти. Інформаційні технології і засоби навчання, 89 (3), 209–232.
6. Мельник, А. В. Застосування штучного інтелекту в освітньому середовищі: потенціал та виклики. Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. 7 квітня 2023 р. Глухів, 2023. С. 250–253.
7. Мельник, А. В. (2023). Шість із десяти учнів звертаються до ШІ: дослідження перспективи застосування штучного інтелекту в школі. Вилучено з <https://vikna.tv/test/opytuvannya/rol-shtuchnogo-intelektu-v-osviti-ukrayiny-doslidzhennya-man-ta-mon/>.
8. МОН. (2023). Результати Всеукраїнського дослідження про перспективи ШІ в загальній середній освіті. Вилучено з <https://mon.gov.ua/ua/news/rezultativ-seukrayinskogo-doslidzhennya-pro-perspektivi-shi-v-zagalnij-serednij-osviti>.
9. Роль штучного інтелекту у вивченні фізики в середній школі. URL: <http://surl.li/tstem>. (дата звернення 20.04.2024).
10. Сиваш, Ю. О. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках фізики [Електронний ресурс] / Ю. О. Сиваш – Режим доступу до ресурсу: http://rmofizika.at.ua/metoduka_vukl/sivash_statija_interaktiv.do.cx.
11. Яцишина, М. М., Федчишин, О. М. (2023). Використання штучного інтелекту для індивідуалізованого навчання з фізики. Режим доступу: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/29384/1/30_Jatsushuna_Fedchushun.pdf

REFERENCES

1. General criteria for evaluating the educational achievements of students in the general secondary education system. [in Ukrainian]
2. Phet Colorado Interactive Lab URL: <https://phet.colorado.edu/> (date of access 22.04.2024). [in Ukrainian]
3. Physics Classroom Interactive Lab URL: <https://www.physicsclassroom.com/> (date of access 22.04.2024). [in Ukrainian]
4. Molecular Workbench interactive simulation. URL: <http://mw.concord.org/modeler/> (date of access 22.04.2024). [in Ukrainian]
5. Maryenko, M. V., Shyshkina, M. P., & Konoval, O. A. (2022). Methodological Foundations for the Formation of Cloud-Oriented Open Science Systems in Higher Education Institutions. Information Technologies and Learning Tools, 89(3), 209–232. [in Ukrainian]
6. Melnyk, A. V. (2023). Application of Artificial Intelligence in the Educational Environment: Potential and Challenges. Development of Pedagogical Mastery of Future Teachers in the Context of Educational Transformations: Proceedings of the III All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. April 7, 2023. Hlukhiv, 2023. Pp. 250–253. [in Ukrainian]

7. Melnyk, A. V. (2023). Six out of ten students turn to Artificial Intelligence: a study on the prospects of applying artificial intelligence in schools. Retrieved from URL: <https://vikna.tv/test/opytuvannia/rol-shtuchnogo-intelektu-v-osviti-ukrayiny-doslidzhennya-man-ta-mon/>. [in Ukrainian]

8. Ministry of Education and Science (2023). Results of the All-Ukrainian Study on the Prospects of Artificial Intelligence in Secondary Education. Retrieved from URL: <https://mon.gov.ua/news/rezultati-vseukrayinskogo-doslidzhennya-pro-perspektivi-shi-v-zagalnij-serednij-osviti>.

9. The role of artificial intelligence in the study of physics in secondary school. URL: <http://surl.li/tstem>. (date of access 04/20/2024).

10. Syvash, Y. O. The use of interactive teaching technologies in physics lessons [Electronic resource]. Retrieved from URL: http://rmofizika.at.ua/metoduka_vukl/sivash_statija_interaktiv.docx.

11. Yatsyshyna, M. M., Fedchyshyn, O. M. (2023). The Use of Artificial Intelligence for Individualized Physics Learning. Available at: URL: http://dspace.tpmu.edu.ua/bitstream/123456789/29384/1/30_Jatsushuna_Fedchushun.pdf.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОС Інна Русланівна – вчитель фізики, астрономії та математики Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.

Наукові інтереси: штучний інтелект на уроках фізики, удосконалення методики викладання, інноваційне викладання, впровадження інноваційних технологій в навчальний процес.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOS Inna Ruslanivna – teacher of physics, astronomy and mathematics, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

Scientific interests: artificial intelligence in physics classes, improvement of teaching methods, innovative teaching, implementation of innovative technologies in the educational process.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2024 р.

УДК 378.018.8:502/504-051]:[378.017:331.101.3](045)
DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-182-187

КОЧУБЕЙ Микола Миколайович – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6116-0714>
e-mail: snceniko@gmail.com

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНА ЕКОЛОГІЗОВАНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ ЯК ЧИННИК ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито змістові та структурні аспекти практико-орієнтованої екологізованої підготовки майбутніх екологів в контексті їх готовності до професійної діяльності. Виокремлено форми цієї діяльності: репродуктивну, реконструктивну, дослідницьку. Виокремлено види професійної діяльності: науково-дослідну, проектно-виробничу, контрольньо-експертну, просвітницьку. Розкрито сутність участі майбутніх екологів у навчально-практичній, науково-практичній та практичній діяльності в соціумі. У навчальній діяльності виокремлено навчально-реконструктивну та навчально-дослідницьку діяльність здобувачів. Визначено форми їх реалізації: лабораторний практикум, польовий практикум, виробнича практика. Розроблено систему організації практико-орієнтованої екологізованої діяльності здобувачів як безлічі взаємопов'язаних структурних та функціональних компонентів, підпорядкованих меті підготовки майбутніх екологів. Розкрито її структурні компоненти: мету підготовки, суб'єкти освітнього процесу, зміст підготовки, методи та форми освітнього процесу та матеріальну базу (засоби). Виділені напрями практико-орієнтованої діяльності: антропоцентричний, природоцентричний та екоцентричний, залежно від того яку мету ставить здобувач і яких він хоче досягти результатів. Розкрито спрямованість практико-орієнтованої діяльності на збереження, відновлення (приведення в колишній нормальний стан), на благоустрій соціально-природного та природного середовища, на раціональне користування природними ресурсами. Розкрито структуру готовності майбутніх екологів до професійної діяльності через аксіологічний, когнітивний і операційно-діяльнісний компоненти. Подано визначення поняття «практико-орієнтована екологізована діяльність» як частини цілісної професійної підготовки здобувачів, спрямованої на освоєння морально-екологічних цінностей, екологічних знань, набуття умінь та навичок застосовувати отримані знання на практиці, в процесі якої здобувачі вчать зберігати, відновлювати природне середовище, не порушуючи природні біогеоценози.

Ключові слова: практико-орієнтованість, екологізація, підготовка, майбутні екологи, готовність, структура, компоненти, професійна діяльність, природне середовище.

KOCHUBEI Mykola Mykolayovych – PhD student Department of Pedagogy and Educational Management Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6116-0714>
e-mail: snceniko@gmail.com

PRACTICALLY-ORIENTED ECOLOGICAL TRAINING OF FUTURE ECOLOGISTS AS A FACTOR OF THEIR READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES

The article reveals the content and structural aspects of practice-oriented ecological training of future ecologists in the context of their readiness for professional activity. The forms of this activity are distinguished: reproductive, reconstructive, research. The types of professional activity are distinguished: scientific and research; design and production; expert control; educational. The essence of participation of future ecologists in educational-practical, scientific-practical and practical activities in society is revealed. In the educational activity, the educational and reconstructive and educational and research activities of the recipients are distinguished. The forms of their implementation are defined: laboratory practicum, field practicum, industrial practice. A system of organizing practice-oriented activity of the acquirers as a

set of interconnected structural and functional components subordinated to the goal of training future ecologists has been developed. Its structural components are disclosed: the purpose of training, subjects of the educational process, the content of training, methods and forms of the educational process, and the material base (means). Selected areas of practice-oriented activity: anthropocentric, nature-centric and ecocentric, depending on what goal the acquirer sets and what results he wants to achieve. The focus of practice-oriented activities on conservation, restoration (returning to the former normal state), on the improvement of the social, natural and natural environment, on the rational use of natural resources is revealed. The structure of readiness of future ecologists for professional activity through axiological, cognitive and operational-activity components is revealed. The definition of the concept of "practically oriented ecological activity" is presented as a part of the holistic professional training of students, aimed at the development of moral and ecological values, ecological knowledge, the acquisition of skills and abilities to apply the acquired knowledge in practice, in the process of which students learn to preserve and restore the natural environment, not disturbing natural biogeocenoses.

Key words: practical orientation, environmentalization, training, future ecologists, readiness, structure, components, professional activity, natural environment.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. У світі актуалізуються глобальні проблеми, найбільш значущими серед яких є екологічні. Вони стосуються стану середовища життя людини, її взаємин із навколишнім світом. Проблеми ці мають комплексний (соціально-природний), техногенний характер.

Серед основних причин загострення взаємовідносин людина та біосфери є несформованість у людини ціннісного компонента, умінь та навичок екодіяльності та екологічно обґрунтованої поведінки, недостатня готовність до професійної діяльності.

У зв'язку з необхідністю переходу суспільства на принципи сталого розвитку втручання людини у природні процеси має бути максимально обмеженим та спрямованим на відновлення та збереження середовища життя. Значну роль у цьому процесі має виконувати фахівець, який володіє готовністю до професійної діяльності, яка має будуватися на пізнанні, науково обґрунтованому використанні та збереженні природи як унікальної цінності.

У контексті глобальних екологічних проблем одним із завдань освіти постає професійна підготовка до практико-орієнтованої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практико-орієнтована діяльність, на думку вчених, у рамках професійної підготовки сприяє формуванню основних компетентностей фахівця. Питанням її організації присвячені роботи Л. Демчук [2], М. Козяр [3], П. Писаренко [4]. Окремі аспекти впливу практико-орієнтованої діяльності на формування компонентів готовності до професійної діяльності здобувачів розглядалися в роботах О. Герасимчук [1], О. Семерні [5], А. Слюти [6], Г. Фесенко [8]. Проте формуванню аксіологічного компонента готовності до професійної діяльності, що спирається на екологічну етику, збереження природи як неперехідної цінності у системі цінностей фахівця, у роботах вчених не приділяється належної уваги.

На практиці у підготовці майбутніх екологів основна увага приділяється теоретичному навчанню. Перехід суспільства до сталого розвитку потребує більш високого рівня сформованості ціннісного та операційно-діяльнісного компонентів готовності майбутніх екологів до професійної діяльності.

Мета: розкрити змістові та структурні аспекти практико-орієнтованої екологізованої підготовки майбутніх екологів в контексті їх готовності до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Під практико-орієнтованою діяльністю здобувачів розумітимемо види занять, у яких здобувач освоює практичні вміння, спрямовані на освоєння досвіду їх використання у процесі навчальних занять та майбутньої професійної діяльності.

Практико-орієнтована діяльність може бути спрямована на збереження, відновлення (приведення в колишній нормальний стан), на благоустрій соціально-природного та природного середовища, на раціональне користування природними ресурсами.

Виділені напрями практико-орієнтованої діяльності можуть бути антропоцентричного, природоцентричного та екоцентричного характеру, залежно від того, яку мету ставить здобувач і яких він хоче досягти результатів. У структурі екодіяльності нами виділено два компоненти: діяльність із пізнання навколишнього світу (теоретико-прикладна) та практико-орієнтовану діяльність у навколишньому середовищі. У теоретико-прикладній діяльності виділяємо такі напрями: науково-практичний та практичний. Науково-практична діяльність здобувачів спрямована на формування наукових умінь, за допомогою яких розкриваються взаємозв'язки в природі та суспільстві. Найважливішими особливостями науково-практичної діяльності здобувачів є: зв'язок мети наукової діяльності з цілями навчальної, суспільної діяльності; основними її мотивами є більш глибоке та різномічне освоєння дійсності; вона може здійснюватися під керівництвом викладачів та самостійно; у процесі наукової роботи у здобувачів формуються наукові знання, практичні вміння; професійна самостійність, здатність до творчого вирішення завдань. Практико-орієнтована діяльність у навколишньому середовищі (соціумі) є видом діяльності, спрямованою на допомогу іншим об'єктам.

Усі види діяльності у своїй генезі, виникненні та розвитку мають єдину структуру: потреба – мотив – мета – завдання – дії – операції та умови здійснення діяльності, проте кожен етап діяльності має свій зміст [7, с. 37].

У процесі характеристики практико-орієнтованої діяльності з позиції участі здобувачів у цій діяльності, та організації їх діяльності виділяємо такі форми: репродуктивну (діяльність, що передбачає формування практичних умінь, шляхом неодноразового перенесення відомого способу вирішення в безпосередньо аналогічну або віддалено аналогічну внутрішньопредметну ситуацію), реконструктивну (діяльність, яка передбачає формування практичних умінь, шляхом

перенесення відомого способу вирішення з деякою модифікацією в незвичайну внутрішньопредметну або міжпредметну проблемну ситуацію), дослідницьку (діяльність, що передбачає формування практичних умінь, вона мотивує здобувачів бачити в незвичайних ситуаціях вже відомі ним закони, самостійно програмувати власну пізнавальну діяльність щодо застосування знань у нових умовах, розкривати єдність фундаментальних теорій та законів природи за різних способів їх прояву).

З певною часткою умовності можемо співвіднести об'єкти майбутньої професійної діяльності еколога з їх практико-орієнтованою діяльністю. До практико-орієнтованої діяльності відносимо дії з такими об'єктами: організми, популяції, угруповання, екосистеми, людину та взаємини із середовищем, екологічний моніторинг, екологічну експертизу та оцінку впливу на довкілля.

Майбутні екологи мають бути підготовлені до таких видів професійної діяльності: науково-дослідної, проектно-виробничої, контрольно-експертної, просвітницької:

- у науково-дослідній – до наукових досліджень у галузі екології, охорони природи з науковими установами та закладами освіти;

- проектно-виробничій – до вирішення таких завдань: оцінки впливу на довкілля; проектування типових заходів щодо охорони природи; проектування та експертизи соціально-економічної та господарської діяльності на територіях різного ієрархічного рівня; забезпечення екологічної безпеки народного господарства та інших сфер людської діяльності;

- контрольно-експертній – проведення екологічної експертизи різних видів проектного аналізу; розроблення практичних рекомендацій щодо збереження природного середовища; контрольно-ревізійної діяльності, екологічного аудиту;

- просвітницькій – до роботи у закладах освіти за умови освоєння відповідної освітньо-професійної програми педагогічної спеціальності.

Ці напрями діяльності набувають особливого характеру у процесі організації практико-орієнтованої діяльності здобувачів, наповненої екологічним змістом. Реалізація практико-орієнтованої діяльності дозволяє підготувати еколога до професійних видів діяльності.

Під практико-орієнтованою екологізованою діяльністю розуміємо частину цілісної професійної підготовки здобувачів, спрямованої на освоєння морально-екологічних цінностей, екологічних знань, набуття умінь та навичок застосовувати отримані знання на практиці, в процесі якої здобувачі вчать зберігати, відновлювати природне середовище, не порушуючи природні біогеоценози.

Практико-орієнтована екологізована діяльність майбутніх екологів має практичний (прикладний) характер, з елементами теорії. Предметом діяльності виступає освоєння професійно важливих знань і умінь, проведення дослідження та осмислення його результатів з подальшим використанням цих результатів на практиці. Як форма організації освітнього процесу практико-орієнтована діяльність має передбачати самостійне виконання здобу-

вачами практичних робіт, зокрема дослідницького характеру у природних умовах. Вона містить як складові: навчальну діяльність здобувачів, спрямовану на засвоєння знань, умінь та навичок, формування професійно важливих якостей особистості та творчу діяльність, організовану на основі застосування методів наукового пізнання, формування творчого мислення.

Опора на дані поняття дозволила нам виділити навчальну практико-орієнтовану екологічно спрямовану діяльність, наукову практико-орієнтовану екологічно спрямовану діяльність, практико-орієнтовану екологічну діяльність у соціумі.

У процесі практико-орієнтованої екологізованої діяльності майбутні екологи беруть участь у навчально-практичній (діяльність, спеціально спрямована на оволодіння способами предметних та пізнавальних дій, узагальнених теоретичних знань), науково-практичній (інтелектуальна діяльність прикладного характеру, спрямована на отримання та застосування нових знань для вирішення технологічних, інженерних, економічних, соціальних, гуманітарних та інших проблем) та практичній діяльності в соціумі (праця, діяльність, в результаті якої відбуваються зміни в навколишньому світі).

Навчальна практико-орієнтована екологічна діяльність сприймається як особлива форма соціальної активності, спрямована на засвоєння екологічних знань, набуття екологічних умінь і навичок застосовувати отримані екологічні знання практично, у якій, особистість впливає на довкілля, перетворюючи його [6, с.13].

Отже, навчальна еколого-орієнтована діяльність здобувачів – один із видів діяльності, що передує професійній, спрямована на засвоєння знань, набуття умінь та навичок застосовувати отримані екологічні знання у професійній практиці.

Навчальна діяльність за організаційними основами включає навчально-реконструктивну та навчально-дослідницьку діяльність здобувачів, які реалізується у таких формах: лабораторний практикум, польовий практикум, виробнича практика. Лабораторні та польові практики організуються з метою поглиблення знань та формування умінь прикладного характеру з перенесенням засвоєних екологічних знань у нові умови.

Лабораторний практикум передбачає самостійне виконання здобувачами лабораторних робіт в умовах лабораторії. Перелік лабораторних робіт, що входять до практикуму, визначено навчальною програмою. Лабораторні роботи, включені до практикуму, є дослідженням, спрямованим на перевірку достовірності певних наукових положень, гіпотез. Під час практикуму здобувачі вирішують завдання творчого характеру [2, с.71].

Польовий практикум передбачає самостійне виконання здобувачами практичних (дослідницьких) робіт у природних умовах.

Навчальна практика здобувачів спрямована на засвоєння певних форм знань, умінь та навичок, формування професійно важливих якостей особистості. У той же час за змістом має елементи професійної діяльності здобувачів, отримання

практичного результату (продукту), формування загальнопрофесійних умінь та навичок. На нашу думку, правомірно стверджувати про навчально-професійну діяльність здобувачів у період навчальної практики у природних умовах.

Участь здобувачів у навчальній практиці у природних умовах – це насамперед практична діяльність, пов'язана з набуттям професійних умінь; творча діяльність, організована на основі застосування методів наукового пізнання, формування творчого мислення.

Виробничі практики мають на меті знайомство з об'єктом майбутньої професійної діяльності еколога та застосування сформованих професійно значущих умінь. У процесі цієї практики здобувач самостійно виконує в умовах діючого виробництва реальні виробничі завдання, визначені навчальною програмою.

Науково-практична екологічна діяльність здобувачів спрямована на засвоєння наукових екологічних знань та набуття наукових умінь та навичок застосовувати отримані наукові екологічні знання на практиці, в якій особистість впливає на навколишнє середовище, перетворюючи його. Наукова практико-орієнтована діяльність пов'язана з експериментом, моніторингом стану навколишнього природного середовища та здоров'ям населення, з науковими семінарами та конференціями. Основна тематика наукових праць цієї діяльності пов'язана з еколого-географічною характеристикою місця проживання, із здійсненням моніторингу стану біологічних об'єктів, з формуванням екологічної культури рекреантів, спортсменів тощо.

За характером діяльності наукова діяльність поділяється на два види науково-практична та науково-теоретична. У нашому дослідженні схарактеризовано науково-практичну діяльність здобувачів, під якою розуміємо – одну з форм їх самовираження, їх прагнення до життєвого самоствердження, що розвиває творчі здібності, самостійність, уміння практичної діяльності. Включає такі форми діяльності: експеримент, екологічний моніторинг, екологічну проектну діяльність.

Практико-орієнтована екологічна діяльність здобувачів у соціумі – діяльність на користь природи та суспільства, спрямована на пошук гармонійних взаємин людини та природи. Громадська практико-орієнтована діяльність пов'язана з екологічними акціями, стежками, десантами, самоврядуванням, соціальними проектами. Виконання цих робіт сприяє формуванню соціальних цінностей, практичних умінь та готовності майбутніх екологів до професійної діяльності. Цей напрям діяльності включає два види: природоцентричний (діяльність з охорони, відновлення, благоустрою природи) та соціоцентричний (активна участь у громадському житті). Природоцентрична та соціоцентрична діяльності здобувачів об'єднуються волонтерством у напрямі поліпшення природного та соціального середовища.

Характеристика вищезазначеного дозволила нами розробити систему організації практико-орієнтованої екологізованої діяльності здобувачів

як безлічі взаємопов'язаних структурних та функціональних компонентів, підпорядкованих меті підготовки майбутніх екологів. Система включає сукупність таких взаємозалежних структурних компонентів, як мету підготовки, суб'єктів освітнього процесу, зміст підготовки, методи та форми освітнього процесу та матеріальну базу (засоби).

Функціональні компоненти системи – це стійкі базові зв'язки основних структурних компонентів, які у процесі діяльності керівників, викладачів, здобувачів обумовлюють розвиток, вдосконалення системи і внаслідок цього забезпечують її стійкість, виживання [4, с. 27].

Взаємодія компонентів системи вдосконалює освітній процес, що характеризується спільною діяльністю, співробітництвом та співтворчістю його суб'єктів, сприяє найбільш повному розвитку та самореалізації особистості здобувача [3, с. 32].

Викладачі та здобувачі як суб'єкти є головними компонентами освітнього процесу. Їх взаємодія кінцевою метою має набуття здобувачами досвіду, накопиченого людством у всьому його різноманітті.

Зміст підготовки має забезпечити: адекватний рівень загальної та професійної культури здобувача; формування адекватної сучасному рівню знань та рівню освітньої картини світу; інтеграцію особистості до національної та світової культури; формування людини та громадянина, інтегрованої в сучасне суспільство та націленої на вдосконалення цього суспільства. Вона має сприяти взаєморозумінню та співробітництву між людьми, враховуючи різноманітність світоглядних підходів, сприяти реалізації права здобувачів на вільний вибір думок і переконань [8, с. 569].

Структура освітнього процесу складається з різних занять, які можна згрупувати так: за формою організації навчання здобувачів (аудиторна, позааудиторна, самостійна); за характером діяльності (теоретична, практична, теоретико-практична); за спрямованістю: навчальна (на здобуття знань, умінь, навичок професійної діяльності), наукова (освоєння наукових методів пізнання та використання їх у дослідженнях), громадська (пов'язана з діяльністю в соціо-природному середовищі); за формою організації пізнавальної діяльності здобувачів та навчальної діяльності викладача (лекції, семінари, практикуми тощо).

У здобувача, відповідно до сучасних вимог, має бути сформована готовність до професійної діяльності. Готовність майбутніх екологів до професійної діяльності розглядається як складна відкрита система, змістове поле якої наповнене конкретним набором потреб, мотивів, морально-екологічних цінностей, сукупності знань, умінь, які виявляються в діяльності щодо збереження, підтримки, відновлення навколишнього природного середовища. Під готовністю майбутнього еколога до практико-орієнтованої екологізованої діяльності розуміємо системне утворення, що визначає характер і якісний рівень взаємин між здобувачем та соціоприродним середовищем, що виявляється в системі ціннісних орієнтацій, які мотивують

екологічно обґрунтовану діяльність, та реалізується у всіх видах та результатах людської діяльності, пов'язаної з пізнанням, використанням та науково обґрунтованим перетворенням природи та суспільства.

Структура готовності представлена системою аксіологічного, когнітивного і операційно-діяльнісного компонентів. Аксіологічний компонент включає потреби, мотиви, цінності, у яких вибудовується перцептивно-афективний компонент ставлення до навколишнього світу. Когнітивний компонент містить методологічні знання з екології, під якими розуміється знання закономірностей, законів, принципів екологічної науки. Операційно-діяльнісний компонент включає вміння та навички екологічної діяльності, уміння, в основі яких лежать природничо-наукові знання.

Реалізація вимог освітнього стандарту сприяє формуванню когнітивного компонента готовності до професійної діяльності. Система екологічних знань, що освоюються, стає основою екологічного світогляду і одним з базових елементів екологічної свідомості здобувача. Формування аксіологічного компонента має спрямовуватися на освоєння екологічних цінностей. Вміння та навички операційно-діяльнісного компонента готовності можуть формуватись під час підготовки здобувача до екологічно обґрунтованої професійної діяльності за умови її організації.

В Стандарті вищої освіти зі спеціальності 101 Екологія визначено загальні та професійні компетентності. До загальних віднесено: володіння культурою мислення, здатність до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановки мети та вибору шляхів її досягнення; розуміння соціальної значимості своєї майбутньої професії, високу мотивацію до виконання професійної діяльності тощо.

Кожному елементу змісту підготовки повинні відповідати методи навчання. В результаті аналізу освітньої програми спеціальності «Екологія» виявлено, що при її реалізації за джерелом знань 50% освоюваного матеріалу спрямована на використання словесних (розповідь, пояснення, бесіда, дискусії, робота з книгою) та наочних методів (методи ілюстрації та методи демонстрації). Практичні методи (вправи, лабораторні та практичні роботи) використовуються в 30-50% навчального часу (на лабораторних та практичних заняттях).

Ефективність навчально-пізнавальної діяльності залежить не тільки від застосування викладачем тих чи інших методів навчання, а й від організаційних форм цієї роботи. Основною формою навчання щодо теоретичного матеріалу є фронтальна, такі форми навчання як групова та індивідуальна використовуються значно рідше. При фронтальному навчанні викладач керує навчально-пізнавальною діяльністю всієї групи, що працює над єдиним завданням, тому використання фронтальної форми не завжди призводить до позитивного результату.

У навчанні здобувачів переважають репродуктивні методи. Методи проблемного викладу

матеріалу, частково-пошукові, дослідні використовуються недостатньо.

Організація навчальних практик у вигляді екскурсій великими групами здобувачів найчастіше призводить до низької ефективності навчання, яка може пояснюватися причинами різного характеру, у тому числі: різним рівнем підготовки здобувачів (за комплексом знань, умінь та навичок).

В цілому система професійної підготовки майбутніх екологів не сприяє цілісному формуванню аксіологічного та операційно-діяльнісного компонентів готовності до професійної діяльності.

У зв'язку з цим нами здійснено зміни змістовно-процесуальних аспектів професійної підготовки майбутніх екологів, звернувши особливу увагу на практико-орієнтовану екологізовану діяльність.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, нами розкрито сутність участі майбутніх екологів у навчально-практичній, науково-практичній та практичній діяльності в соціумі. У навчальній діяльності виокремлено навчально-реконструктивну та навчально-дослідницьку діяльність здобувачів. Визначено форми їх реалізації: лабораторний практикум, польовий практикум, виробнича практика. Розроблено систему організації практико-орієнтованої екологізованої діяльності здобувачів як безлічі взаємопов'язаних структурних та функціональних компонентів, підпорядкованих меті підготовки майбутніх екологів. Розкрито її структурні компоненти: мету підготовки, суб'єкти освітнього процесу, зміст підготовки, методи та форми освітнього процесу та матеріальну базу (засоби). Розкрито спрямованість практико-орієнтованої діяльності на збереження, відновлення (приведення в колишній нормальний стан), на благоустрій соціально-природного та природного середовища, на раціональне користування природними ресурсами. Розкрито структуру готовності майбутніх екологів до професійної діяльності через аксіологічний, когнітивний і операційно-діяльнісний компоненти.

Подано визначення поняття «практико-орієнтована екологізована діяльність» як частини цілісної професійної підготовки здобувачів, спрямованої на освоєння морально-екологічних цінностей, екологічних знань, набуття умінь та навичок застосовувати отримані знання на практиці, в процесі якої здобувачі вчать зберігати, відновлювати природне середовище, не порушуючи природні біогеоценози.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці моделі практико-орієнтованої екологізованої діяльності майбутніх екологів як частини їх цілісної професійної підготовки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Герасимчук О., Кірейцева А., Мельниченко І. Критерії та показники оцінки якості підготовки фахівців з екології. *Нові технології навчання*, 2020. № 94. С. 73–78.
2. Демчук Л. І., Алпатова О. М., Кірейцева А. В. Проектування як стратегія професійної підготовки майбутніх екологів та шляхи його реалізації. *Педагогічне проектування в сучасній освіті: дидактичний і виховний аспект* : кол. моногр. Київ : ТОВ НВП «Росток А. В.Т.», 2021. С. 69–78.

3. Козяр М. М., Купчак М. Я. Підготовка екологів до професійної діяльності як педагогічна проблема. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*: зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 12. С. 31–35.

4. Писаренко П., Самойлік М. Концептуальні засади у підготовці фахівців екологів. *Сучасні освітні технології та інноваційні методики навчання в підготовці здобувачів вищої освіти: досвід та перспективи*: матеріали 53-ї науково-методичної конференції викладачів і аспірантів м. Полтава 23-24 лютого 2022 року. Полтава: ПДАУ, 2022. С. 26–28.

5. Семерня О. М. Формування професійних компетентностей екологів: монографія [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 253 с.

6. Слюта А. М. Формування професійних умінь майбутніх екологів у процесі виробничої практики: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Чернівці, 2015. 20 с.

7. Сучасний стан та шляхи підвищення якості підготовки фахівців спеціальності «Екологія» в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка. *Витоки педагогічної майстерності / Гомля Л., Дяченко-Богун М., Шкура Т., Рокотянська В., Орловський О.* Полтава, 2023. Вип. 31. С. 35–39 (Серія «Педагогічні науки»).

8. Фесенко Г. Г., Фесенко Т. Г. Особливості інтеграції екологічних компетентностей в освітньо-професійні програми підготовки здобувачів вищої освіти. *Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції*, м. Київ, 13 жовтня. Київ: ІТТА, 2021. С. 567–570.

REFERENCES

1. Herasymchuk, O., Kireitseva, A., Melnychenko, I. (2020). Kryterii ta pokaznyky otsinky yakosti pidhotovky fakhivtsiv z ekolohii. [Criteria and indicators for evaluating the quality of training of specialists in ecology]. *Novi tekhnologii navchannia*, 94. S. 73–78.

2. Demchuk, L. I., Alpatova, O. M., Kireitseva, A. V. (2021). Proiektuvannia yak stratehiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh ekolohiv ta shliakhy yoho realizatsii. [Projecting as a strategy of professional training of future ecologists and ways of its implementation]. *Pedahohichne proiektuvannia v suchasni osviti: dydaktychnyi i vykhovnyi aspekt*: kol. monohr. Kyiv: TOV NVP «Rostok A. V.T.». S. 69–78.

3. Koziar, M. M., Kupchak, M. Ya. (2017). Pidhotovka ekolohiv do profesiinoi diialnosti yak pedahohichna problema. [Preparation of ecologists for professional activity as a pedagogical problem]. *Profesiina osvita: problemy i perspektyvy*: zb. nauk. prats. Kyiv. 12. S. 31–35.

4. Pysarenko, P., Samoilik, M. (2022). Kontseptualni zasady u pidhotovtsi fakhivtsiv ekolohiv. [Conceptual principles in the training of ecologists]. *Suchasni osviti tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi zdobuvachiv vyshchoi osvity: dosvid ta perspektyvy*: materialy 53-yi naukovo-metodychnoi konferentsii vykladachiv i aspirantiv m. Poltava S. 23-24. Poltava: PDAU. S. 26–28.

5. Semernia, O. M. (2020). Formuvannia profesiinykh kompetentnosti ekolohiv [Formation of professional competences of ecologists]: monohrafiia [Elektronnii resurs]. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 253 s.

6. Sliuta, A. M. (2015). Formuvannia profesiinykh umin maibutnikh ekolohiv u protsesi vyrobnychoi praktyky [Formation of professional skills of future ecologists in the process of production practice]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk. Chernihiv, 20 s.

7. Suchasnyi stan ta shliakhy pidvyshchennia yakosti pidhotovky fakhivtsiv spetsialnosti «Ekolohiia» v Poltavskomu natsionalnomu pedahohichnomu universyteti imeni V.H. Korolenka. (2023). [The current state and ways to improve the quality of training of "Ecology" specialists at the Poltava National Pedagogical University named after V.G. Queen]. *Vytyky pedahohichnoi maisternosti / Homlia L., Diachenko-Bohun M., Shkura T., Rokotianska V., Orlovskiy O.* Poltava, 31. S. 35–39.

8. Fesenko, H. H., Fesenko, T. H. (2021). Osoblyvosti intehratsii ekochutlyvykh kompetentnosti v osvitho-profesiini prohramy pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity. [Peculiarities of integration of eco-sensitive competences in educational and professional training programs for higher education applicants]. *Aktualni problemy, priorytetni napriamky ta stratehii rozvytku Ukrainy: tezy dopovidei III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii*, m. Kyiv, 13 zhovtnia. Kyiv. S. 567–570.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОЧУБЕЙ Микола Миколайович – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх екологів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOCHUBEI Mykola Mykolayovych – PhD student Department of Pedagogy and Educational Management Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Наукові інтереси: professional training of future ecologists.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 796.071.2:371.134(075.8)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-187-191

КОШЛЯК Михайло Анатолійович –

кандидат педагогічних наук,

Президент Федерації дзюдо України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4597-299X>

e-mail: mykhailo.koshliak@gmail.com

ПІДГОТОВКА СПОРТСМЕНІВ У ЗАКЛАДАХ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Проблема узагальнювального аналізу діяльності спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю є на сьогодні вкрай актуальною. Нагромадження відповідного фактологічного матеріалу, ступінь зрілості цього питання дають змогу виважено й науково обгрунтовано охарактеризувати особливості, тенденції розвитку й розкрити подальші перспективні шляхи функціонування цих закладів спортивного профілю в сучасних умовах.

У статті здійснено аналіз досліджень українських учених, які стосуються проблеми підготовки спортсменів у навчальних спортивних закладах.

Встановлено, що теорія та практика спортивної підготовки дітей та підлітків мають не тільки свою історію, а й велике майбутнє, тому що спорт виховує, змушує мислити та аналізувати, зміцнює здоров'я, загартовує волю та характер, що, в кінцевому підсумку, визначає майбутній розвиток нації.

У наукових розвідках акцентується увага, що в сучасних умовах функціонування, коли скорочується бюджетне фінансування, керівникам спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю необхідно ще більше уваги звернути на створення сприятливих умов для спортивного удосконалення вихованців. Зосередити основну увагу на неприривності процесу спортивної підготовки, проблему відбору у види спорту, мотивації вихованців до підкорення олімпійських вершин. Так як спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю є важливою ланкою у системі підготовки спортивного резерву, необхідно активно співпрацювати з дитячо-юнацькими спортивними школами, спеціалізованими дитячо-юнацькими школами олімпійського резерву, школами вищої спортивної майстерності, іншими спеціалізованими навчальними закладами спортивного профілю з метою вдосконалення навчальної, виховної та спортивної роботи, для проведення спільних змагань, навчально-тренувальних зборів, науково-практичних конференцій, а також співпрацювати у напрямку матеріально-технічного забезпечення різних видів спорту.

Подальшого розвитку набули аналіз і систематизація досліджень з даної проблеми.

Ключові слова: підготовка спортсменів, заклади спортивного профілю, наукові дослідження.

KOSHIAK Mykhailo Anatoliyovych –

Ph. D. in Pedagogy,

President of the Judo Federation of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4597-299X>

e-mail: mykhailo.koshliak@gmail.com

TRAINING OF ATHLETES IN SPORTS PROFILE INSTITUTIONS IN SCIENTIFIC RESEARCH

The problem of a general analysis of the activities of specialized sports educational institutions is extremely relevant today. The accumulation of relevant factual material and the degree of maturity of this issue make it possible to characterize the peculiarities and development trends in a balanced and scientifically grounded manner and to reveal further promising ways of functioning of these sports institutions in modern conditions.

The article analyzes the research of Ukrainian scientists related to the problem of training athletes in educational sports institutions.

It has been established that the theory and practice of sports training for children and adolescents has not only its history, but also a great future, because sports educates, forces to think and analyze, strengthens health, hardens the will and character, which, ultimately, determines the future development of the nation.

Scientific studies emphasize the fact that in modern operating conditions, when budgetary funding is reduced, managers of specialized educational institutions of the sports profile need to pay even more attention to creating favorable conditions for the sports improvement of pupils. Focus the main attention on the integrity of the process of sports training, the problem of selection in sports, the motivation of pupils to conquer the Olympic peaks. Since specialized educational institutions of the sports profile are an important link in the system of training the sports reserve, it is necessary to actively cooperate with children's and youth sports schools, specialized children's and youth schools of the Olympic reserve, schools of higher sportsmanship, other specialized educational institutions of the sports profile in order to improve educational, educational and sports work, for holding joint competitions, educational and training meetings, scientific and practical conferences, as well as to cooperate in the direction of material and technical support of various types of sports.

The analysis and systematization of research on this problem gained further development.

Keywords: training of athletes, institutions of sports profile, scientific research.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Підготовка спортивних резервів, здатних гідно захищати нашу країну на міжнародній спортивній арені, є актуальною проблемою. Це підтверджують такі нормативно-правові акти галузі фізичної культури і спорту – Закон України «Про фізичну культуру та спорт», Національна доктрина розвитку фізичної культури та спорту, Державна програма розвитку фізичної культури та спорту на 2007–2011 рр., де наголошується, що одним із пріоритетних завдань фізичної культури та спорту в Україні є утвердження авторитету нашої держави у світовому співтоваристві. Важливою ланкою в системі підготовки спортивних резервів займають спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, які забезпечують розвиток спортивних здібностей та обдарувань дітей і молоді з метою підготовки спортсменів до національних збірних команд України з видів спорту [5, с. 105].

На виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» № 837/2019 від 8.11.2019 р. Міністерством молоді та спорту України підготовлена «Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року» від 4 листопада 2020 р. № 1089 [8]. Одним з головних завдань Стратегії є забезпечення якісної підготовки спортсменів України до Олімпійських, Паралімпійських, Дефлімпійських, Всесвітніх ігор з неолімпійських видів спорту, Шахової Олімпіади, чемпіонатів світу, Європи, Юнацьких олімпійських ігор.

Провідним виконавцем цих завдань виступають дитячо-юнацькі спортивні школи («Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу», Постанова КМУ № 993, від 5.11.2008 р.) [7].

Вітчизняна позашкільна освіта спортивного профілю пройшла досить насичений історичними традиціями шлях становлення і розвитку. Звернення до історії позашкільних закладів, виховання і навчання в них, управління, фінансування і кадрового забезпечення дає змогу врахувати досягнення, прорахунки, перспективи цього важливого соціально-педагогічного процесу у контексті історичної ретроспективи [2, с. 13].

Проблема узагальнювального аналізу діяльності спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю є на сьогодні вкрай актуальною. Нагромадження відповідного фактологічного матеріалу, ступінь зрілості цього питання дають змогу виважено й науково обґрунтовано охарактеризувати особливості, тенденції розвитку й розкрити подальші перспективні шляхи функціонування цих закладів спортивного профілю в сучасних умовах [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел показав, що у науково-педагогічній літературі описано багатий досвід підготовки спортивних резервів, але основна увага вчених зосереджена на питаннях побудови багаторічної підготовки, особливо в дитячо-юнацьких спортивних школах, методики розвитку фізичних

якостей у віковому аспекті, структури тренувальних навантажень з питань відбору спортсменів у види спорту. Подальший розвиток наукових основ підготовки спортивного резерву потребує пошуку ефективних шляхів оптимізації системи багатолітньої підготовки спортсменів у різних видах спорту, про що свідчать роботи Г. Дембровської, А. Івегеш, О. Красницької, В. Левадня, В. Павленка, О. Трояновської та ін.

Мета статті – здійснити аналіз досліджень українських учених щодо проблеми підготовки спортсменів у навчальних спортивних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дитячо-юнацький спорт відіграє значну роль у житті суспільства загалом та кожної людини зокрема, оскільки спортивна діяльність забезпечує розвиток фізичних здібностей вихованців, сприяє створенню необхідних умов для їхнього повноцінного навчання, виховання, оздоровлення та відпочинку. У навчальних закладах спортивного профілю здобувачі освіти не лише набувають певних знань, а ще й виробляють власні навички дотримання найважливіших принципів здорового способу життя, що позитивно впливає на формування свідомого суспільства, яке дбає про своє здоров'я, а також про стан навколишнього природного середовища. На думку Г. Дембровської, перевага спортивно-тренувальної діяльності в інтерактивних навчальних закладах спортивного профілю призводить до зміни системи цінностей вихованців [2].

Як зауважує А. Івегеш: «Особливостями освітнього середовища цього типу навчального закладу є: специфічні умови життєдіяльності вихованців інтернатного закладу спортивного профілю; домінування спортивно-тренувальної діяльності в інтернатному закладі спортивного профілю; вплив виду спорту та спортивних результатів на формування особистісних якостей; специфіка навчально-виховного процесу інтернатного закладу спортивного профілю» [3, с. 82].

В. Гейтенко, В. Пристинський, В. Зайцев зауважують, що «сучасний спорт дітей та підлітків побудований на взаємозв'язку діяльності: тренер – юний спортсмен – сім'я. Така співдружність приводить до успіхів у спорті, сприяє досягненню високих спортивних результатів. Теорія та практика спортивної підготовки дітей та підлітків мають не тільки свою історію, а й велике майбутнє, тому що спорт виховує, змушує мислити та аналізувати, зміцнює здоров'я, загартовує волю та характер, що, в кінцевому підсумку, визначає майбутній розвиток нації» [1, с. 10].

Теорія спорту збагатилася великою кількістю наукових даних, котрі дозволяють здійснювати спортивну підготовку дітей та підлітків з урахуванням особливостей розвитку зростаючого організму і охоплюють не тільки організм в цілому, а й розвиток окремих його систем, що так чи інакше відчувають на собі вплив тренувальних та змагальних навантажень [1, с. 9].

У публікації О. Красницької «Середовище інтернатного закладу спортивного профілю деприваційний аспект [4] знаходимо інформацію, що

підготовка спортсменів у навчальних спортивних закладах, затверджуються спільним наказом Міністерства освіти і науки України та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. Основні завдання навчальних спортивних закладів: пошук і відбір спортивно обдарованих дітей та молоді; організація інтенсивного й високоєфективного навчально-тренувального процесу, забезпечення участі дітей у змаганнях; створення вихованцями сприятливих умов для поєднання інтенсивних тренувань із навчанням, відпочинком, відновленням сил і енергії; підготовка спортсменів, які здатні успішно виступати на змаганнях; реалізація системи неперервної та ступеневої освіти для обдарованих і висококваліфікованих спортсменів; проведення профорієнтаційної роботи зі спортивною молоддю. Для реалізації своїх основних завдань навчальні спортивні заклади організовують з учнями та студентами навчально-тренувальні заняття відповідно до типових навчальних планів із видів спорту, які затверджуються Міністерством освіти і науки України та Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, проводять навчально-тренувальні збори, беруть участь у централізованих навчально-тренувальних зборах збірних команд України різних вікових груп, всеукраїнських і міжнародних змаганнях, у тому числі й за кордоном, створюють спортивно-оздоровчі табори. Учнівський склад загальноосвітніх спеціалізованих навчальних спортивних закладів комплектується зі спортивно обдарованих дітей, підлітків, які проживають переважно в цьому регіоні та пройшли попередню підготовку в дитячо-юнацьких спортивних школах (ДЮСШ). Усі питання прийому до навчальних спортивних закладів вирішує приймальна комісія закладу, до складу якої входять провідні фахівці території, на якій розміщено заклад [4].

О. Красницька вказує, що поведінка вихованців інтернатних закладів спортивного профілю обумовлена специфікою підготовки спортсменів у різноманітних видах спорту. Кожен вид спорту має свої характерні особливості й висуває до вихованців конкретні вимоги. В індивідуальних видах спорту спортсмен несе відповідальність за свій результат самостійно. Для тих учнів, які займаються командними видами спорту, складається дещо інша ситуація, адже вільний час спортсмена залежить від розкладу тренувань команди, від'їзду на навчально-тренувальні збори, частоти змагань, де кожен спортсмен несе відповідальність за успішний виступ і досягнення результату командою [4].

У сучасних умовах функціонування, коли скорочується бюджетне фінансування, керівникам спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю необхідно ще більше уваги звернути на створення сприятливих умов для спортивного удосконалення вихованців. Зосередити основну увагу на неперервності процесу спортивної підготовки, проблему відбору у види спорту, мотивації вихованців до підкорення олімпійських вершин. Так як спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю є важливою ланкою у системі

підготовки спортивного резерву, необхідно активно співпрацювати з дитячо-юнацькими спортивними школами, спеціалізованими дитячо-юнацькими школами олімпійського резерву, школами вищої спортивної майстерності, іншими спеціалізованими навчальними закладами спортивного профілю з метою вдосконалення навчальної, виховної та спортивної роботи, для проведення спільних змагань, навчально-тренувальних зборів, науково-практичних конференцій, а також співпрацювати у напрямку матеріально-технічного забезпечення різних видів спорту [5, с. 108].

В. Левадня стверджує, що «завдяки співпраці та спільним зусиллям з боку керівництва фізкультурно-спортивних організацій різних рівнів, органів влади, державних та громадських органів управління фізичної культури та спорту, органів освіти, засобів масової інформації можливе досягнення головної мети – створення належних умов для підготовки спортсменів, здатних успішно виступати на міжнародній спортивній арені» [5, с. 107].

Досліджуючи методичне забезпечення діяльності спортивної школи М. Трояновська серед проблем удосконалення системи підготовки спортивного резерву акцентує увагу на питаннях програмно-методичного забезпечення діяльності інструкторів-методистів, тренерів, впровадження нових методик і технологій в навчально-тренувальний процес, підготовка фахівців спортивної галузі до роботи в умовах диференціації занять для невеликої частини обдарованих дітей і молоді. Перебудова системи поповнення збірних команд України юними спортсменами, спочатку мотивованими та готовими до досягнення високих спортивних результатів, на думку дослідниці, виявила гострий дефіцит кваліфікованих методичних кадрів. Рівень кваліфікації, досвід менеджерської діяльності інструктора-методиста виступає провідним чинником успіху реалізації починів. Забезпечуючи тісний взаємозв'язок методичної і кадрової роботи, дана категорія фахівців на місцях виконує важливу функцію просування галузевих інновацій [9].

Цінним джерелом нашого дослідження є праця колективу авторів В. Павленко, Е. Насонкіна, Є. Павленко «Сучасні технології підготовки в обраному виді спорту» [6], у якій розкрито зміст навчального матеріалу та його планування відповідно до програми ДЮСШ. Досконале виконання основних технічних прийомів і тактичних дій. Формування системи знань з основ техніки і тактики проведення занять в навчальній, позашкільній роботі з фізичного виховання в шкільній секції, оздоровчому таборі, по місцю проживання, набутті знань та організаційних навичок проведення спортивних свят «Веселі старту» та інше [6].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, сучасні учені одностайні в тому, що позашкільна освіта, позашкільні заклади різного типу є невід'ємною складовою реалізації державної освітньої політики і сприяють всебічному, гармонійному розвитку особистості. Вітчизняна позашкільна освіта спортивного

профілю пройшла досить насичений історичними традиціями шлях становлення і розвитку. Звернення до історії позашкільних закладів, виховання і навчання в них, управління, фінансування і кадрового забезпечення дає змогу врахувати досягнення, прорахунки, перспективи цього важливого соціально-педагогічного процесу у контексті історичної ретроспективи. Подальшого розвитку набули аналіз і систематизація досліджень з даної проблеми.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гейтенко В. В., Пристинський В. М., Зайцев В. О. Теорія і методика дитячого та юнацького спорту: навч.-метод. посібн. Слов'янськ: вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 171 с.
2. Дембровська Г. М. Розвиток позашкільних закладів спортивного профілю в Україні (50–70 рр. XX століття). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. 2017. 331 с.
3. Івегеш А. В. Особливості освітньої діяльності навчальних закладів спортивного профілю України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. С. 78–83. URL: <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/78/19.pdf>
4. Красницька О. Середовище інтернатного закладу спортивного профілю деприваційний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський зб. наук. пр. / редкол.: В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич : Посвіт, 2016. Вип. 15. С. 371–378.
5. Левадня В. Аналіз діяльності спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю в Україні. *Молода спортивна наука України*. 2009. Т. 4. С. 105–109.
6. Павленко В. О., Насонкіна Е. Ю., Павленко Є. Є. Сучасні технології підготовки в обраному виді спорту: підр. Харків, 2020. 550 с.
7. Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу. *Постанова КМУ № 993 від 5.11.2008 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF#Text>
8. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. *Постанова КМУ від 4 листопада 2020 р. № 1089*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text>
9. Трояновська М. М. Методичне забезпечення діяльності спортивної школи: навч.-метод. посіб. для студентів факультетів фізичного виховання. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2019. 86 с.

REFERENCES

1. Heytenko, V. V., Prystyns'kyi, V. M., Zaytsev, V. O. (2021). *Teoriya i metodyka dytyachoho ta yunats'koho sportu* [Theory and methodology of children's and youth sports]: navch.-metod. posibn. Slov'yansk: vyd-vo B. I. Matorina. 171 s. [in Ukrainian]
2. Dembrovs'ka, H. M. (2017). *Rozvytok pozashkil'nykh zakladiv sportyvnoho profilyu v Ukraini (50–70 rr. XX stolittya)* [Development of extracurricular sports institutions in Ukraine (50s–70s of the 20th century)]. *Kvalifikatsiyna naukova pratsya na pravakh rukopysu*. 331 s. [in Ukrainian]
3. Ivehesh, A. V. *Osoblyvosti osvith'nyi diyal'nosti navchal'nykh zakladiv sportyvnoho profilyu Ukrainy* [Peculiarities of the educational activity of educational institutions of the sports profile of Ukraine]. *Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. S. 78–83. URL: <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/78/19.pdf> [in Ukrainian]
4. Krasnyts'ka, O. (2016). *Seredovyshe internatnoho zakladu sportyvnoho profilyu depriyatsiynny aspekt* [Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk]: mizhvuzivs'kyi zb. nauk. pr. / redkol.: V. Il'nyts'kyi, A. Dushnyy, I. Zymomrya. Drohobych : Posvit. Vyp. 15. S. 371–378. [in Ukrainian]
5. Levadnya, V. (2009). *Analiz diyal'nosti spetsializovanykh navchal'nykh zakladiv sportyvnoho profilyu v Ukraini* [Analysis of the activities of specialized sports

educational institutions in Ukraine]. *Moloda sportyva nauka Ukrainy*. Т. 4. S. 105–109. [in Ukrainian]

6. Pavlenko, V. O., Nasonkina, E. YU., Pavlenko, YE. YE. (2020). *Suchasni tekhnolohiyi pidhotovky v obranomu vydi sportu [Modern training technologies in the chosen sport]*: pidr. Kharkiv. 550 s. [in Ukrainian]

7. Polozhennya pro dytyacho-yunats'ku sportyvnu shkolu (2008) [Regulations on children's and youth sports school]. *Postanova KМУ № 993 vid 5.11.2008 r.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

8. *Stratehiya rozvytku fizychnoyi kul'tury i sportu do 2028 roku (2020) [Strategy for the development of physical culture and sports until 2028. Postanova KМУ vid 4 lystopada 2020 r. № 1089]*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

9. Troyanovs'ka, M. M. (2019). *Metodychne zabezpechennya diyal'nosti sportyvnoyi shkoly [Methodological support of sports school activities: navch.-metod. posib. dlya*

studentiv fakul'tetiv fizychnoho vykhovannya]. *Natsional'nyy universytet «Chernihiv's'kyu kolehium» imeni T. H. Shevchenka*. Chernihiv. 86 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОШЛЯК Михайло Анатолійович – кандидат педагогічних наук, Президент Федерації дзюдо України.

Наукові інтереси: теорія і практика фізичного виховання в Україні у XX – на початку XXI століття.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOSHLYAK Mykhailo Anatoliyovych – Ph. D. in Pedagogy, President of the Judo Federation of Ukraine.

Scientific interests: theory and practice of physical education in Ukraine in the 20th – at the beginning of the 21st century.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2024 р.

УДК: 316.624.2-053.6:343.85]:378.018.8:34-051](045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-191-196

КРАВЧУК Олена Валентинівна –

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8229-1927>

e-mail: alena2721sasha@gmail.com

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДЛІТКІВ

У статті розкрито зміст соціальної профілактичної діяльності майбутніх фахівців правоохоронних органів з правопорушень підлітків, що передбачає охоплення всіх форм цих правопорушень та їх профілактику на 3-х рівнях. Сформульовано принципи авторського підходу до змісту соціальної роботи з підлітками з профілактики правопорушень. В основу авторського підходу до проблеми профілактики правопорушень підлітків за допомогою соціальної роботи покладено градацію соціальних відхилень підлітків, схильних до правопорушень: соціальні відхилення особистісного рівня, ситуаційного рівня, середовищного рівня.

Розкрито спеціальні умови реального життя, що зумовлюють виникнення та розвиток соціальних відхилень на ситуаційному рівні: соціальний статус підлітка, його роль як суб'єкта діяльності, характер діяльності, ціннісні критерії підлітка. Виділено типи соціальних ситуацій, що викликають соціальні відхилення ситуаційного рівня та види суб'єктів.

Виокремлено домінуючі взаємини підлітків, які зумовлюються суспільними відносинами: ставлення до соціальної групи, суспільства; ставлення до навчання та інших видів діяльності; ставлення до інших людей; ставлення до навколишнього середовища, матеріальних та духовних пам'яток історії та культури; ставлення до самого себе (самоосвіта, самовдосконалення). Позначено рівні активності соціальної позиції підлітка у межах його соціально значимої спрямованості та суб'єктивні передумови – «коридор девіації».

Впроваджено авторський підхід до соціальної роботи правоохоронних органів як засобу профілактики правопорушень підлітків, що характеризується соціальним, педагогічним та психологічним аспектами. Показано, що результатом соціального аспекту є оволодіння підлітком прийомми самопомогги, педагогічного – профілактика та корекція соціальних відхилень підлітка, психологічного – успішна адаптація особистості підлітка. Визначено принципи авторського підходу до змісту соціальної роботи правоохоронних органів з підлітками з профілактики правопорушень.

Ключові слова: зміст, соціальна профілактична діяльність, майбутні фахівці, правоохоронні органи, правопорушення, підлітки, девіантна поведінка.

KRAVCHUK Olena Valentinovna –

PhD student Department of Pedagogy and Educational Management

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8229-1927>

e-mail: alena2721sasha@gmail.com

CONTENT OF SOCIAL PREVENTIVE ACTIVITIES OF FUTURE SPECIALISTS OF LAW ENFORCEMENT BODIES ON JUVENILE OFFENSES

The article discloses the content of the social preventive activities of future law enforcement specialists on juvenile delinquencies, which involves the coverage of all forms of these delinquencies and their prevention at 3 levels. The principles of the author's approach to the content of social work with teenagers on crime prevention are formulated. The basis of the author's approach to the problem of prevention of juvenile delinquency with the help of social work is the gradation of social deviations of adolescents prone to delinquency: social deviations at the personal level, situational level, and environmental level. The special conditions of real life that lead to the emergence and development of social deviations at the situational level are revealed: the social status of a teenager, his role as a subject of activity, the nature of activity, value criteria of a teenager. Types of social situations that cause social deviations at the situational level and types of subjects are highlighted. The dominant relations of teenagers determined by social relations are singled out: attitude to a social group, society; attitude to education and

other activities; attitude towards other people; attitude to the environment, material and spiritual monuments of history and culture; attitude towards oneself (self-education, self-improvement). The levels of activity of the adolescent's social position within his socially significant focus and subjective prerequisites - the "corridor of deviation" are indicated.

An author's approach to the social work of law enforcement agencies as a means of preventing juvenile delinquency, characterized by social, pedagogical and psychological aspects, has been introduced. It is shown that the result of the social aspect is the mastering of self-help techniques by the teenager, the pedagogical one - the prevention and correction of social deviations of the teenager, the psychological one - the successful adaptation of the teenager's personality. The principles of the author's approach to the content of the social work of law enforcement agencies with teenagers for crime prevention are defined.

Key words: *content, social preventive activity, future specialists, law enforcement agencies, offenses, teenagers, deviant behavior.*

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Одне з найважливіших завдань держави – створення міцного, стабільного суспільства, здатного до активної життєдіяльності та відтворення. У контексті цього однією з актуальних проблем сучасної держави (як і самого суспільства) є профілактика і боротьба з правопорушеннями та злочинністю підлітків та молоді.

Життя та діяльність сучасних підлітків здійснюються в умовах складної міжособистісної взаємодії в офіційних та неофіційних групах. З одного боку, вони живуть і діють в умовах відкритості, оскільки є членами навчальних, громадських та інших груп (колективів), а з іншого боку, їхня антигромадська діяльність відбувається в умовах закритості, оскільки підлітки є членами асоціальних груп, що виникають і склалися, з різним ступенем криміналізації. Усі підлітки, їх вчителі, правоохоронці, представники громадськості та інші члени суспільства вступають між собою у складні та багатопланові міжособистісні та міжгрупові взаємини. Соціальна специфіка цієї взаємодії є однією з найважливіших характеристик діяльності, відносин та спілкування неповнолітніх правопорушників, всього процесу профілактики та корекції їхніх соціальних відхилень, зокрема і правоохоронних органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Профілактичні заходи попередження відхилень у поведінці підлітків зводяться в основному до їх перевиховання відповідно до специфіки цих відхилень у їхньому розвитку. Деяко інакша справа з використанням заходів соціальної роботи в процесі профілактики правопорушень підлітків [1, с. 16].

Основою заходів роботи з профілактики правопорушень підлітків є діяльність, спрямована на: створення оптимальних умов для нормального здійснення процесу соціалізації особистості підлітка; здійснення психолого-педагогічної та соціальної допомоги сім'ї та підліткам; забезпечення у разі необхідності заходів соціально-правового захисту підлітка (примусове вилучення з сім'ї, позбавлення батьківських прав тощо) [2, с. 128].

Виділені напрями роботи правоохоронців з профілактики правопорушень неповнолітніх перебувають у повній відповідності до особливостей самих правопорушень неповнолітніх, якими є: порушення, здійснені групою для розваги; здійснення вчинків для реалізації енергії, отримання гострих відчуттів. Групи, у складі яких підлітки вчиняють правопорушення, зазвичай є тимчасовими структурами і після короткого періоду розпадаються; види правопорушень підлітків визначаються організаційною структурою, віком підлітків і ступенем їх залучення до делінквентного співтовариства (групи); залучення підлітка до такої

групи означає потрапляння його під жорсткий контроль даної спільноти, знайомство з девіантною (протиправною) поведінкою та створення передумов для вчинення правопорушення; знайомство підлітка з протиправною поведінкою включає знайомство з технікою вчинення правопорушення, нормами і критеріями даної поведінки [3; 4; 5; 6; 7; 8].

Все сказане вище дозволяє розглядати правопорушення як неправомірні дії, що порушують встановлений в країні порядок.

Мета. Вважаємо за доцільне особливу увагу приділити змісту соціально-профілактичної діяльності майбутніх фахівців правоохоронних органів з правопорушень підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність правоохоронних органів з профілактики правопорушень неповнолітніх шляхом використання соціальної роботи як особливого виду діяльності передбачає охоплення всіх форм правопорушень підлітків, що досягається шляхом здійснення профілактичної роботи на 3-х рівнях:

1) вирішення соціально-економічних, культурних та інших завдань загальнодержавного масштабу щодо більш повного задоволення матеріальних та духовних потреб людей (зокрема, підлітків);

2) заходи з орієнтації інфраструктури мікросоціуму, створені для оздоровлення мікросередовища, у якому здійснюється життєдіяльність людини (підлітка);

3) індивідуальна профілактична робота, спрямована на корекцію та попередження протиправних дій та відхилень у поведінці окремих осіб.

Подібна неоднозначність проблеми профілактики правопорушень неповнолітніх правоохоронними органами шляхом використання соціальної роботи призвела нас до необхідності формулювання принципів авторського підходу до змісту соціальної роботи правоохоронних органів з підлітками з профілактики правопорушень.

Умовно принципи можна поділити на дві групи: зметодологічні засади підходу до загальних проблем та їх дослідження; принципи соціально-педагогічної роботи, спрямованої на соціалізацію та соціальну адаптацію підлітків – девіантів.

Перша група включає такі принципи: антропологічної редукції, що дозволяє звернутися до початкових витоків протиправної поведінки підлітка, що криється у його життєвих явищах; «організаційний принцип» – зворотний попередньому, потребує вивчення протиправної поведінки з одного певного аспекту життя підлітка; принцип «відкритого питання», що передбачає незавершеність вивчення підлітка та його

протиправної поведінки відповідно до постійного його розвитку та зміни [6, с. 30].

Друга група набагато більша і специфічна, до її складу входять: створення неповнолітньому умов для рефлексивного аналізу ситуації та власної поведінки; безоцінювання у підході до аналізу поведінки підлітка. Розглядаються позитивні та негативні наслідки цього вибору та альтернативні способи поведінки, які в конкретній ситуації були б більш оптимальними. Врахування цього принципу дозволяє створити відчуження ситуації вчинення провини, що дозволяє зняти емоційну напругу, а також психологічні захисти, які блокують можливість звичайного оцінного обговорення; створення ситуації успіху у навчальній та іншій діяльності; формування нормативності поведінки з допомогою зразків тощо.

З урахуванням вищесказаного, можна дійти висновку, що така неоднозначність у науково-теоретичному і методичному апараті обраної нами проблеми зумовлює неоднозначність й у питанні визначення основного підходу до змісту соціальної роботи правоохоронних органів з підлітками з профілактики правопорушень.

Авторський підхід до змісту профілактичної соціальної роботи правоохоронних органів з підлітками є певною сукупністю підходів, зокрема монодисциплінарним підходом, що виділяє як необхідну і достатню лише одну область знання: медичну, психологічну, соціологічну, юридичну тощо.

Значний інтерес, на наш погляд, представляє підхід, згідно з яким профілактика правопорушень підлітків на основі соціальної роботи розглядається як свідомо проєктований процес, що передбачає свободу, ризик і відповідальність прийняття суб'єктами процесу ціннісно-орієнтованих рішень [5, с. 68].

Не менш визначальним, на нашу думку, є проблемно-орієнтований підхід. Відповідно до цього підходу допомога, що надається, у будь-якому випадку безпосередньо пов'язана з проблемами підлітків та їх усвідомленим ставленням до цих проблем.

Опис зазначених вище підходів до змісту соціальної роботи правоохоронних органів з підлітками з профілактики правопорушень не є повним та вичерпним.

В основу авторського підходу до проблеми профілактики правопорушень підлітків за допомогою соціальної роботи правоохоронних органів покладено градацію соціальних відхилень підлітків, схильних до правопорушень: соціальні відхилення особистісного рівня, ситуаційного рівня, середовищного рівня.

Особистісний рівень соціальних відхилень ґрунтується на єдності трьох основних характеристик (особливостей) особистості підлітка: активності, соціалізації, інтегративності. Відповідно до цих особливостей підліток розглядається не як представник тієї чи іншої соціальної групи, а як індивід зі своєю специфікою, обумовленою соціальною позицією, соціальною роллю, диспозиціями групи.

Отже, вивчення та профілактика соціальних відхилень на особистісному рівні вимагає аналізу особистості підлітка через його життєдіяльність, через спосіб організації життя, через здатність вирішувати соціальні протиріччя.

Розглядаючи особистісну модель соціальних відхилень підлітка, на нашу думку, слід обов'язково враховувати ту обставину, що відхилення проявляються головним чином у нетипових, екстремальних (хоча і не тільки в них) соціальних ситуаціях і є, як правило, емоційною реакцією особистості підлітка на соціальні колізії та протиріччя (соціальна несправедливість, криза цінностей тощо).

Ситуаційний рівень соціальних відхилень зумовлений соціальними умовами реального життя, за умов соціальної ситуації. У цьому контексті соціальну ситуацію розглядаємо як систему взаємовідносин, в основі якої лежить комплекс соціальних протиріч між: умовами діяльності підлітка та самою діяльністю; об'єктивними умовами соціальної ситуації та їх усвідомленням підлітком; у структурі самої життєдіяльності підлітка (неузгодженість, невідповідність ланцюга: потреби – інтереси – цілі – мотиви – засоби діяльності – результат); соціальними суб'єктами різного рівня організації (підліток, соціальна група, етнос, суспільство тощо).

Відповідно до вищесказаного спеціальними умовами реального життя, що зумовлюють виникнення та розвиток соціальних відхилень на ситуаційному рівні, є: соціальний статус підлітка, його роль як суб'єкта діяльності, характер діяльності, ціннісні критерії підлітка.

Узагальнюючи вищесказане, можна дійти висновку, що взаємини підлітків є єдиною системою, елементи якої не просто взаємодіють, а взаємопроникають. Залежно від цього, який тип відносин превалює, визначається і тип соціальної ситуації, у якій перебуває підліток.

Середовищний рівень соціальних відхилень відображається на поведінковій сфері життєдіяльності підлітка, що, своєю чергою, фіксується іншими членами групи та впливає на їх ставлення до нього.

Однією з основних якостей середовища, яка впливає на успішність чи неуспішність профілактики правопорушень підлітків у вигляді соціальної роботи, є цілісність. У вибраному контексті її вивчення передбачає визначення суб'єкта організації виховного середовища.

Таким чином, виникнення соціальних відхилень у підлітка залежатиме від того, наскільки ті чи інші впливи соціального середовища відповідають або не відповідають внутрішньому суб'єктивному світу підлітка, яким чином вони будуть переломлюватися, трансформуватися, «взаємодіяти» відповідно до цих внутрішніх умов.

Загалом, відзначаємо низку моментів. Віднесення соціального відхилення підлітка, схильного до правопорушень, до тієї чи іншої групи можливе тільки в контексті конкретного етапу розвитку цього відхилення. Крім того, соціальні відхилення формуються під впливом причин (як

об'єктивних, так і суб'єктивних), які в кожній конкретній ситуації мають свою специфіку.

На наш погляд, соціальна позиція підлітка є надзвичайно важливою для ефективного вирішення питання профілактики правопорушень неповнолітніх, оскільки саме на основі соціальної позиції вирішуються соціально значущі завдання, що зумовлюють розвиток самої особистості підлітка.

Аналізуючи соціальну позицію підлітка, необхідно серед різноманітних взаємин виділити домінантні, які зумовлюються суспільними відносинами і є досить типовими. Це такі взаємини як: ставлення до соціальної групи, суспільства; ставлення до навчання та інших видів діяльності; ставлення до інших людей; ставлення до навколишнього середовища, матеріальних та духовних пам'яток історії та культури; ставлення до самого себе (самоосвіта, самовдосконалення).

Розгляд поведінки підлітка як компонента його соціальної позиції дозволяє виділити та позначити рівні активності соціальної позиції підлітка у межах його соціально значимої спрямованості.

Перший рівень – активна соціальна позиція або соціальна позиція високого рівня активності: соціальна ініціатива, творча діяльність, сумлінне навчання, що сприяють вирішенню соціальних протиріч.

Другий рівень – соціальна позиція середнього рівня активності: відповідальне ставлення до своїх обов'язків, але загалом репродуктивна діяльність. Активність, зазвичай, носить односторонній характер, не виходить межі нормативних завдань – «від і до».

Третій рівень – пасивна соціальна позиція з позитивним духовним потенціалом: низький рівень активності, який містить ймовірність ініціативи – соціальна недосвідченість, конформність на «здоровій» основі, добрі наміри, невідкріплені знаннями, навичками та вміннями.

Четвертий рівень – пасивна соціальна позиція з негативним духовним потенціалом: низький рівень активності, інертність, скептицизм, конформізм на основі соціальних розчарувань, навіть соціальних образ. Причиною цього може бути і власна моральна нестійкість підлітка.

П'ятий рівень – негативна соціальна позиція, що характеризується псевдоактивністю різної інтенсивності: пристосованістю тощо. Соціально значуща спрямованість групи має загальний, «контурний», часто декларативний характер. Підлітки – представники групи в будь-якій зручній для них ситуації діють, віддаючи перевагу своїм егоїстичним інтересам.

Шостий рівень – соціальна позиція з негативною девіантним характером (своєрідна антипозиція). Має руйнівний характер як до суспільства, так і до самого підлітка [1, с.16].

Позиції перших двох рівнів можна умовно назвати сприятливими, останні чотири мають бути об'єктами пильної уваги правоохоронців, оскільки можуть стати передумовами виникнення та закріплення соціальних відхилень.

Нерідко негативна соціальна позиція підлітка формується штучно, ззовні, незалежно від суб'єктивних передумов – «коридор девіації».

Найбільш загальний алгоритм проходження етапів «коридора девіації» такий:

1) діяльність: підліток взаємодіє чи живе поруч із групою осіб, дії та особливості яких розглядаються як злочинні чи протиправні;

2) визначення: передбачається, що цей підліток також займається протиправною діяльністю;

3) припис: підліток типізується у соціальному оточенні та набуває статусу девіанта;

4) офіційний процес: дії підлітка починають офіційно контролюватись, і він стає правопорушником для різних інститутів соціального контролю;

5) субкультура: ці процеси виводять підлітка з повсякденного життя і штовхають його у організоване девіантне існування;

6) ідентифікація девіації (відхилення): підліток самостійно визначається відповідно до «наклеєного ярлика», переймаючи девіантний статус і, відповідно, починає відігравати роль девіантної поведінки. Підліток витісняється із структури і починає сам брати участь у процесі «наклеювання ярликів» до себе.

Вирішення проблеми відповідності поведінки підлітка соціальним нормам та зняття «ярлика» ми і включаємо в низку завдань соціально-профілактичної діяльності правоохоронних органів щодо запобігання правопорушень неповнолітніх.

Окрім всього розглянутого вище, при розробці авторського підходу до здійснення соціально-профілактичної роботи правоохоронних органів у запобіганні правопорушень підлітків ми також виходили з розуміння профілактики як комплексного явища, що вимагало формулювання та уточнення низки позицій.

Відповідно до розуміння суті профілактики правопорушень як явища та процесу, соціально-вікових особливостей підлітків, а також відповідно до потенціалу та реальних можливостей правоохоронних органів їх комплексно-профілактична діяльність включає три поетапно реалізовані компоненти.

Перший компонент – загальна рання профілактика має включати: переорієнтацію критеріїв результативності цілісного процесу; створення умов гуманізації цього процесу; освоєння особистісно-орієнтованої моделі взаємодії з підлітком.

Другий компонент – спеціальна рання профілактика має забезпечувати: розробку та реалізацію цілей та завдань роботи правоохоронних органів з вчителями; розробку та реалізацію програм «Батьки»; впровадження методів спеціальної профілактики.

Третій компонент – спеціальна рання корекція передбачає: визначення особистісної перспективи підлітка; демонстрацію підлітку групової підтримки його соціально-позитивної поведінки; статусне переміщення, організацію успіху підлітка; виділення симптомкомплексів, що вимагають корекції; розробку та реалізацію програм корекції; впровадження методів спеціальної ранньої корекції тощо.

Водночас розподіл уваги та зусиль щодо реалізації кожного компонента не відрізняється

пропорційністю. Найбільша увага, як правило, приділяється першому компоненту, третій компонент є сферою діяльності фахівців корекції девіації.

Отже, ми підійшли до питання більш конкретного впровадження авторського підходу до використання соціально-профілактичної роботи правоохоронних органів як засобу профілактики правопорушень підлітків.

Соціальний аспект передбачає: по-перше, формування у підлітка соціально-позитивного ідеалу, що відповідає умовам сімейного, суспільного життя, праці, навчання, дозвілля тощо, на основі використання суб'єктивних та об'єктивних чинників соціалізації та розвитку особистості підлітка; по-друге, формування у підлітка соціально-позитивних почуттів, які сприяють навчанню, праці, спілкуванню тощо; по-третє, формування соціальних процесів, умінь і навиків, кінцевою метою якого є оволодіння підлітком прийомами самопомоги.

Педагогічний аспект включає: формування гуманістичних цінностей, що визначають світогляд підлітка, готового до співробітництва, що вміє приймати та надавати допомогу; корекцію соціальної позиції підлітка у групі шляхом досягнення збігу формального та реального лідерства, що знижує ймовірність конфліктів, посилює взаємодопомогу у групі та, в кінцевому рахунку призводить до формування здорового працездатного колективу. Це, своєю чергою, полегшує профілактику та корекцію соціальних відхилень підлітка.

Психологічний аспект покликаний забезпечити: формування навичок рефлексії у підлітка, що підвищують рівень регуляції довільних дій підлітка (саморегуляцію), зменшують труднощі релаксації (розслаблення) в цілому. Зрештою, це призводить до втрати провідної ролі у виникненні протиправної поведінки такого чинника, як тривога; корекцію негативно-девіантного соціального досвіду підлітків, що передбачає усунення або ослаблення дезадаптивних стереотипів поведінки (звичок, навичок) підлітка, когнітивних дефіцитів, що підкріплюються соціальними умовами. З іншого боку, це покликане сприяти усуненню у деяких випадках поведінкового дефіциту, що є основою успішної адаптації особистості підлітка.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, враховуючи особливості сучасного процесу соціалізації, має сенс стверджувати, що підліток (як і доросла людина) має право не розділяти думки та цінності інших членів суспільства. Його поведінка може істотно відрізнятиметься від поведінки інших підлітків. Виникає небезпека формування в нього соціального відхилення, що, зрештою, може призвести до «випадання» підлітка з колективу однолітків та найближчого соціального оточення.

Роль правоохоронних органів полягає в тому, щоб такі «випадання» не виникали. Відповідно до цього, з одного боку, профілактика сприяє формуванню у підлітків як автономних соціальних суб'єктів, з другого, розвиває систему норм, у межах якої неповнолітні можуть жити й діяти, не

вступаючи у конфлікт із суспільством. У цьому випадку функціями соціальної роботи є профілактика правопорушень підлітків та оптимізація механізмів реалізації його можливостей та потреб.

Таким чином, соціальна робота має певним чином регулювати відносини суспільства, правоохоронних органів, школи та підлітків шляхом формування соціального статусу останніх, допомагаючи їм адаптуватися до життя суспільства на різних рівнях та етапах його розвитку.

Подальше поглиблення та вдосконалення способів вирішення обраної проблеми нам вбачається у подальшій конкретизації теоретико-методичних аспектів діяльності правоохоронних органів з профілактики правопорушень підлітків у взаємодії із закладами освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко Я. С., Соломон І. І. Психологія тривожності підлітка: емпіричний ракурс проблеми. *Соціально-психологічні засади неконфліктної взаємодії між поліцією і населенням в соціумі: збірник тез доповідей учасників круглого столу (22 листопада 2018 р.)*. Львів: ЛьвДУВС. 2018. С. 14–18.
2. Гребінь-Крушельницька Н. Ю. Синтез методологічних підходів до проблеми професійної самореалізації майбутніх працівників органів внутрішніх справ. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Житомир*. 2011. № 55. С. 126–130.
3. Долгополова М. М., Кравченко І. С. Окремі питання професійної підготовки поліцейських. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 березня 2016 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2016. С. 178–180.
4. Дунець Л. М., Павліченко А. П. Особливості професійного спілкування майбутніх працівників поліції. *Актуальні проблеми психології*. Київ. 2019. Том 1. Вип. 54. С. 3–8.
5. Жидецький Ю. Ц., Пряхіна Н. О. Врахування у професійному спілкуванні працівниками поліції психолого-педагогічних особливостей вікового розвитку дітей. *Соціально-психологічні засади неконфліктної взаємодії між поліцією і населенням в соціумі: збірник тез доповідей учасників круглого столу (22 листопада 2018 р.)*. Львів: ЛьвДУВС. 2018. С. 67–69.
6. Зозуля Є. В. Принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства в діяльності національної поліції України: генеза становлення та напрями реалізації. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика* 2021. № 2 (2). С. 29–38.
7. Романенко О. В. Психологічна складова в діяльності працівника ювенальної превенції *Юридична психологія*. 2022. № 1 (30). С. 29–36.
8. Яровець Д. А. Повноваження підрозділів ювенальної превенції національної поліції України щодо забезпечення прав дітей. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє*. Харків, 2020. С. 194–195.

REFERENCES

1. Andrushko, Ya. S., Solomon, I. I. (2018). *Psychology of adolescent anxiety: an empirical perspective of the problem*. [Psychology of adolescent anxiety: an empirical perspective of the problem]. *Sotsialno-psykholohichni zasady nekonfliktnoi vzaiemodii mizh politsiieiu i naseleнням v sotsiumi: zbirnyk tez dopovidei uchashnykiv kruhloho stolu (22 lystopada 2018 r.)*. Lviv: LvDUVS. S. 14–18. [in Ukrainian]
2. Hrebin-Krushelnytska, N. Yu. (2011). *Syntezy metodolohichnykh pidkhodiv do problemy profesiinoy samorealizatsii maibutnykh pratsivnykiv orhaniv vnutrishnykh sprav*. [Synthesis of methodological approaches to the problem of professional self-realization of future employees of internal affairs bodies]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. Ivana Franka*. 55. S. 126–130. [in Ukrainian]

3. Dolhopolova, M. M., Kravchenko, I. S. (2016). Okremi pytannia profesiinoi pidhotovky politseyskykh. [Separate issues of professional training of police officers]. Svitoviy dosvid pidhotovky kadriy politsii ta yoho vprova dzhennia v Ukraini : mat-ly Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Dnipro, 17 bereznia 2016 r.). Dnipro. S. 178–180. [in Ukrainian]

4. Dunets, L. M., Pavlichenko, A. P. (2019). Osoblyvosti profesiinoho spilkuvannia maibutnikh pratsivnykiv politsii. [Peculiarities of professional communication of future police officers]. Aktualni problemy psykholohii. Kyiv. 1. 54. S. 3–8. [in Ukrainian]

5. Zhydetskyi, Yu. Ts. Priakhina, N. O. (2018). Vrakhuvannia u profesiinomu spilkuvanni pratsivnykamy politsii psykholoho-pedahohichnykh osoblyvostei vikovoho rozvytku ditei. [Taking into account the psychological and pedagogical features of children's age development in professional communication by police officers]. Sotsialno-psykholohichni zasady nekonfliktnoi vzaiemodii mizh politsiieiu i naselenniam v sotsiumi: zbirnyk tez dopovidei uchasnykiv kruhloho stolu (22 lystopada 2018 r.). Lviv. S. 67–69. [in Ukrainian]

6. Zozulia, Ye. V. (2021). Pryntsyv vzaiemodii z naselenniam na zasadakh partnerstva v diialnosti natsionalnoi politsii Ukrainy: heneza stanovlennia ta napriamy realizatsii. [The principle of interaction with the population on the basis of partnership in the activities of the national police of Ukraine: the genesis of formation and directions of implementation]. Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka. 2 (2). S. 29–38. [in Ukrainian]

7. Romanenko, O. V. (2022). Psykholohichna skladova v diialnosti pratsivnyka yuvenalnoi preventsii [Psychological component in the activity of a juvenile prevention worker]. Yurydychna psykholohiia. 1 (30). S. 29–36. [in Ukrainian]

8. Yarovets, D. A. (2020). Povnovazhennia pidrozdiliv yuvenalnoi preventsii natsionalnoi politsii Ukrainy shhodo zabezpechennia prav ditei. [Powers of juvenile prevention units of the National Police of Ukraine to ensure children's rights]. Prava liudyny v Ukraini: mynule, sohodennia, maibutnie. Kharkiv, S. 194–195. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КРАВЧУК Олена Валентинівна – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх фахівців правоохоронних органів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KRAVCHUK Olena Valentinovna – PhD student Department of Pedagogy and Educational Management Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Scientific interests: professional training of future specialists law enforcement agencies.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2024 р.

УДК 378.011.3-057,175:351.743(477:100.62)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-196-202

КТІТОРОВ Максим Олександрович –

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

правового забезпечення діяльності

Національної гвардії України Київського інституту

Національної гвардії України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6301-7481>

e-mail: ktitorov@ukr.net

ПУГАЧ Анжеліна Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії з підготовки військ

Київського інституту Національної гвардії України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1907-9380>

e-mail: avpuhach@gmail.com

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ: ДОСВІД КРАЇН-ПАРТНЕРІВ НАТО І FIER ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання впровадження досвіду країн-партнерів НАТО та FIER у формуванні і розвитку професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ. Зазначено, що в умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну на особливу увагу заслугове становлення професіоналів сектору безпеки і оборони, до якого належить Національна гвардія України. У зв'язку з цим актуалізовано ідеї неперервного професійного розвитку військовослужбовців на основі компетентностей, необхідних для виконання завдань згідно із доктринами НАТО і досвідом країн ЄС.

Обґрунтовано значущість компетентного підходу у підготовці майбутніх офіцерів НГУ, що має забезпечити набуття необхідних знань і навичок, здатність до вирішення практичних завдань, військового лідерства, подальшого кар'єрного зростання. З урахуванням ідей дослідників і власних напрацювань потрактовано професійну компетентність майбутніх офіцерів НГУ. Вказано, що її формування забезпечує практико-орієнтоване навчання, розвиток професійних навичок і вмій під час реалізації курсових проєктів, практики, активної самостійної роботи. Підготовку офіцерів орієнтовано на здобуття ступеня вищої освіти бакалавра (магістра) одночасно із здобуттям тактичного рівня військової освіти.

Акцентовано на партнерстві України і НАТО у сфері професійної військової освіти, що реалізується через Програму НАТО DEEP. Це сприяє реформуванню закладів професійної військової освіти, опануванню новітніх методів навчання, формуванню нових компетентностей. Водночас модернізація підготовки майбутніх офіцерів НГУ передбачає співпрацю з країнами-членами FIER. У зв'язку з цим розглянуто досвід Національної жандармерії Франції в контексті реалізації судової, адміністративної, превентивної, військової місії.

Виснувано, що для України доцільним є осмислення досвіду розвинених країн щодо кадрової політики, професійної військової підготовки, її професіоналізації, наближення навчання до конкретних бойових умов, спеціалізації, мовної підготовки тощо.

Ключові слова: Національна гвардія України, професійна військова освіта, професійні компетентності, НАТО, FIER, Програма НАТО DEEP, Національна жандармерія Франції.

KTITOROV Maksym Oleksandrovych –
Candidate of Law Sciences, associate professor
of the Department of Legal Support
of the National Guard of Ukraine,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6301-7481>
e-mail: ktitorov@ukr.net

PUHACH Anzhelina Volodymyrivna –
Candidate of Pedagogical Sciences, senior researcher
of the military training research laboratory,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1907-9380>
e-mail: avpuhach@gmail.com

FORMATION AND DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES FUTURE NGU OFFICERS: THE EXPERIENCE OF NATO AND FIEP PARTNER COUNTRIES FOR UKRAINE

The article examines the issue of implementing the experience of NATO and FIEP partner countries in the formation and development of professional competencies of future officers of the NGU. It is noted that in the conditions of a full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine, the formation of professionals in the security and defense sector, to which the National Guard of Ukraine belongs, deserves special attention. In this regard, the ideas of continuous professional development of servicemen based on the competencies necessary for the performance of tasks following NATO doctrines and the experience of EU countries have been updated.

The significance of the competence approach in the training of future officers of the NGU, which should ensure the acquisition of the necessary knowledge and skills, the ability to solve practical tasks, military leadership, and further career growth, is substantiated. Taking into account the ideas of researchers and their own work, the professional competence of future officers of NSU was interpreted. It is indicated that its formation provides practice-oriented training, the development of professional skills and abilities during the implementation of course projects, practice, and active independent work. The training of officers is aimed at obtaining a bachelor's (master's) degree at the same time as obtaining a tactical level of military education.

Emphasis is placed on the partnership between Ukraine and NATO in the field of professional military education, which is implemented through the NATO DEEP Program. This contributes to the reform of institutions of professional military education, the mastering of the latest training methods, and the formation of new competencies. At the same time, the modernization of the training of future officers of the NGU involves cooperation with FIEP member countries. In this regard, the experience of the National Gendarmerie of France in the context of the implementation of judicial, administrative, preventive, and military missions was considered.

It was concluded that it is appropriate for Ukraine to understand the experience of developed countries regarding personnel policy, professional military training, its professionalization, bringing training closer to specific combat conditions, specialization, language training, etc.

Key words: National Guard of Ukraine, professional military education, professional competencies, NATO, FIEP, NATO DEEP Program, National Gendarmerie of France.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У складних умовах нестабільного безпекового сьогодення, позначеного загостренням конкуренції між державами, розгортанням воєнних конфліктів та суспільно-політичних заворушень, виявами міжнародного тероризму й злочинності, іншими ризиками та загрозами, в тому числі і гібридними, посилюється значущість безпеки держави в цілому та захищеності суспільства і кожної людини зокрема. Адекватною відповіддю на актуальні безпекові виклики постає розбудова системи національної безпеки, ефективність якої значною мірою зумовлює кадровий потенціал сектору безпеки і оборони, до якого належить, зокрема, Національна гвардія України як військово-формування з правоохоронними функціями, а в умовах дії правового режиму воєнного стану – з виконання завдань за призначенням.

З огляду на пріоритетність національних інтересів і гарантування національної безпеки, основоположними засадами державної політики, відображеної в Стратегії національної безпеки України [1], визначено стримування, стійкість, взаємодія. Йдеться про розвиток оборонних і безпекових спроможностей, здатність до швидкої адаптації у безпековому середовищі, сталого функціонування, а також посилення партнерської взаємодії з країнами ЄС і державами-членами НАТО. У зв'язку з цим поступ сектору безпеки і

оборони має забезпечити його реформування, зокрема шляхом підвищення боєготовності, бездатності, фаховості персоналу, професіоналізації військової служби, якості військової освіти за стандартами НАТО тощо. У цьому контексті модернізацію Національної гвардії України спрямовано на опанування досвіду держав ЄС, що має посилити інституційну спроможність виконання завдань за призначенням [1].

Водночас, зважаючи на подальшу ескалацію агресії РФ проти України, а згодом повномасштабне російське вторгнення, сили безпеки, як і суспільство та держава в цілому, орієнтовано на всеохопну оборону – комплекс заходів, що має забезпечити воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави. У Стратегії воєнної безпеки України [2] відповідно до пріоритету – нарощування сил оборони до виконання покладених завдань, йдеться про зміцнення їх кадрового потенціалу, кар'єрне зростання і професійне просування, з оперттям на критерії щодо знань, умінь, цінностей, досвіду, добросовісності; становлення військового лідерства та трансформацію професійної культури на основі євроатлантичних принципів тощо. У цілому у згаданих документах акцентується на необхідності якісної підготовки професіоналів для безпекової сфери, осучасненні її підходів і принципів організації як значущої передумови у прискоренні

оборонної та безпекової реформ за нормами і стандартами НАТО, відповідно до національних традицій та власного досвіду ведення бойових дій.

Означені стратегічні орієнтири, утвердження незворотності євроатлантичного вектору розвитку Української держави як її цивілізаційного вибору і зовнішньополітичного пріоритету, а також наявність суперечностей між потребою в особистостях нової генерації – вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом безпекового сектору, та станом національної системи військової освіти на шляху трансформації [3], актуалізують питання неперервного професійного розвитку персоналу упродовж військової кар'єри на основі компетентностей у сфері професійної військової діяльності, необхідних для її виконання згідно із доктринами НАТО і досвідом країн ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ознайомлення з дискусіями щодо підготовки персоналу безпекової сфери засвідчило, що фахівці та експерти розглядають питання: осучаснення підходів і принципів формування змісту, структури військової освіти, визначення напрямів її модернізації на основі досвіду держав-членів Альянсу (А. Вітченко, О. Мітягін, В. Осьодло, С. Полторак, О. Резнікова, В. Сокурченко, С. Сьомін та ін.), порівняльного аналізу систем підготовки військових фахівців у розвинених країнах (К. Бугайчук, М. Гацько, Ю. Михайлова, Б. Олексієнко, Ю. Приходько, В. Телелім та ін.), особливості формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів-нацгвардійців (А. Бухун, С. Вітвицький, М. Ктіторов, Ю. Медвідь, Р. Любич, А. Плаксін та ін.), міжнародного співробітництва НГУ з європейськими та євроатлантичними військовими формуваннями (О. Агапова, О. Бандурка, Ю. Битяк, Д. Корнієнко, О. Музичук та ін.). Однак, з огляду на реалізацію напрямів трансформації військової освіти у контексті нових викликів, порушена проблема потребує подальшого розвитку.

Метою статті є вивчення й аналіз досвіду держав-партнерів НАТО та країн-членів FIER з підготовки фахівців структур жандармського типу задля можливого застосування у формуванні і розвитку професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Посилення безпекових і оборонних спроможностей шляхом реформування системи підготовки та підвищення кваліфікації персоналу для безпекового сектору країни за стандартами ЄС і НАТО має забезпечити подальше утвердження України як суверенної, демократичної і правової держави, а також становлення професіоналів системи виявлення, запобігання й нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці. Складовою цієї системи є Національна гвардія України – військове формування з правоохоронними функціями, підпорядковане МВС України і призначене для виконання завдань із захисту громадян, суспільства і держави від протиправних посягань, охорони громадського порядку, забезпечення громадської та державної безпеки, протидії

незаконних воєнізованих формувань, злочинних організацій тощо [4].

Національна гвардія України – серед інститутів суспільства з високим ступенем довіри громадян. Це засвідчує соціологічне опитування Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова (2023 р.), що здійснене методом face-to-face на територіях, контролюємих українським урядом та на яких не ведуться бойові дії. Соціологічна служба опитала 2017 респондентів віком від 18 років. Вивчення питання довіри до інститутів суспільства виявило, що громадяни довіряють їм так: Збройним Силам України – 93 % опитаних, добровольчим загонам – 87 %, волонтерським організаціям – 83 %, Державній службі з надзвичайних ситуацій – 81 %, Національній гвардії України – 81 %, Президенту України – 80 %, Державній прикордонній службі – 78 %, Міністерству оборони України – 75 %, СБУ – 67 %, Національній поліції України – 61 %, голові населеного пункту проживання респондента – 60,5 %, громадським організаціям – 60 %, Церкві – 58 %, українським ЗМІ – 56 % тощо [5]. Вважаємо це визнанням професіоналізму, вмотивованості, відповідальності нацгвардійців, що узгальнено у понятті високої професійної компетентності.

Компетентнісний підхід широко відображено у нормативно-законодавчій і науково-практичній площинах, однак дослідники не дійшли єдиного бачення поняття «компетентність». У цілому воно постає як набута властивість особистості, що забезпечує успішне становлення у суспільному й професійному житті. До того ж це інтегрований результат формування і розвитку готовності ефективно вирішувати практичні завдання у повсякденній і професійній діяльності, непередбачуваних виробничих ситуаціях, на протипагу простому нагромадженню нормативно визначених знань, предметних умінь і навичок. З огляду на це у зарубіжних дослідженнях компетентність переважно розглядають з опертям на поняття здатності, готовності до чогось, комплексу необхідних умінь, умілості, знань у певній сфері діяльності, спроможності, а також відповідності навчальних досягнень державним стандартам, професійним стандартам, кваліфікаційним характеристикам тощо [6, с. 408].

Нову парадигму освіти та професійної підготовки окреслено в Європейській довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018) [7], значущою для розуміння реалізації принципу організації військової освіти «Освіта продовж усієї військової кар'єри» [3]. Йдеться про вплив на професійну підготовку новітніх навчальних засобів, сучасних освітніх технологій і середовищ цифрового суспільства, що має враховуватися у трансформації системи військової освіти. Водночас прогрес і успіх уже не визначає запам'ятовування фактів і процедур, для генерування нових ідей, продуктів, знань важливими є цифрове мислення, здатність до вирішення проблем, співпраці, креативність, саморегуляція. Інтеграційний аспект відображають міжкультурне взаєморозуміння і співробітництво з урахуванням мовної компетентності, орієнтованої

на мобільність, адаптивність, транскордонне спілкування [7], забезпечення рівня знань іноземних мов військовими фахівцями, необхідного для «впровадження політик і стандартів НАТО в діяльність усіх ланок органів військового управління та ефективної участі у заходах міжнародного оборонного співробітництва, міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки та навчання за кордоном» [3].

Дослідження практик підготовки компетентних фахівців у розвинених країнах, передусім ЄС і Альянсу, передбачає розуміння змін і співпраці щодо різних освітніх середовищ (інтегрована освіта); множинності методів навчання, його неперервності, адже компетентність є відкритим утворенням, що можна розвивати впродовж життя. У цьому сенсі компетентності осмислюють як комбінацію знань (факти, дані, концепти, ідеї, теорії, що сприяють розумінню певної галузі чи предмета), умінь (результативність діяльності на основі набутих знань) і ставлень (спосіб мислення, реагування на поведінку оточуючих, життєві, професійні ситуації) [7].

У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу ідеї М. Семенова і О. Єсіпової про те, що професійна компетентність передбачає володіння фахівцем необхідним комплексом професійних знань, умінь і навичок, а також наявність достатнього професійного досвіду для успішного виконання професійної діяльності [8, с. 152]. Актуалізуючи поняття професійної компетентності майбутніх офіцерів, дослідники визначають його як інтегральну якість особистості, що охоплює готовність виконувати професійні завдання, здатність до самовдосконалення, саморозвитку, саморефлексії [8, с. 153]. Учені О. Войтех і К. Войтех зазначають, що компетентність має діяльнісний і суб'єктний вияви, що виражається у здатності та готовності особистості до дій, відповідних вимогам конкретної ситуації, на основі набутих знань, умінь, навичок, досвіду і способів поведінки [9, с. 73]. Залежно від особливостей діяльності дослідники виокремлюють компетентності: професійна, фахова, комунікативна, управлінська, політична, міжкультурна, економічна. Причому військово-професійну компетентність розуміють як результат підготовки майбутнього офіцера у ВВНЗ та інтегральний показник підготовленості військового фахівця, що характеризується ступенем здатності й готовності до реалізації службово-бойових функцій в умовах мирного та воєнного часу на посаді за призначенням [9].

З урахуванням означених ідей, а також результатів власних напрацювань [10] професійну компетентність майбутніх офіцерів НГУ розглядаємо як відповідний рівень оволодіння ними професійною діяльністю, що передбачає свідоме ставлення до такої діяльності, чітке розуміння свого соціального призначення, рис характеру в контексті завдань майбутнього фахівця в галузі національної безпеки, а також співвіднесення результатів цієї оцінки з об'єктивними вимогами до професійної діяльності, тож регулювання на цій основі власного професійного становлення, зростання, самовдо-

сконалення. У цьому контексті особливості професійної діяльності НГУ, відображені, зокрема, у призначенні, завданнях і основних функціях, відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» [4] та змісті професійної підготовки нацгвардійців з урахуванням Концепції трансформації системи військової освіти [3], слугують орієнтиром щодо ключових професійних компетентностей майбутнього офіцера НГУ. Це адміністративно-управлінська; інформаційно-комунікативна; індивідуально-психологічна; соціально-правова; громадянська; морально-етична; психолого-педагогічна; загальновійськова, тактично-на, тактико-спеціальна; військово-технічна компетентності.

Формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ забезпечує практико-орієнтоване навчання на основі опанування відповідної освітньо-професійної програми, що передбачає набуття знань з певних навчальних дисциплін, розвиток професійних навичок і вмінь під час реалізації курсових проєктів, практики, активної самостійної роботи курсантів. Підготовку офіцерського складу орієнтовано на здобуття ступеня вищої освіти бакалавра (магістра) одночасно із здобуттям тактичного рівня військової освіти, з огляду на що в освітньо-професійних програмах запроваджено базовий і фаховий курси тактичного рівня (L-1A, L-1B), опанування яких дає змогу присвоїти здобувачу кваліфікацію «офіцер тактичного рівня». Також в організації освітнього процесу має бути передбачено використання сучасних зразків озброєння і військової техніки, тренажерів, навчально-тренувальних систем, комплексів, лабораторій, інших ресурсів, що має забезпечити набуття військовими фахівцями нових компетентностей з підготовки і застосування військ (сил) у складі об'єднаних сил, здійснення заходів оборонного планування, операційної сумісності на основі методики підготовки, принципів і стандартів, прийнятих у збройних силах держав-членів НАТО, кращих національних традицій та досвіду ведення бойових дій [3].

Зазначимо: 2015-го Україна заявила про перехід на стандарти НАТО. Стандартизація та взаємосумісність армій держав-членів НАТО – основа безпеки Альянсу. Альянс трактує стандартизацію як «розроблення та запровадження процедур, проєктів і термінології для досягнення належного рівня взаємосумісності (interoperability) союзників, або рекомендування корисних практик для багатонаціонального співробітництва» [11]. Питання сумісності важливе з огляду на те, що країни-члени НАТО мають також власну національну систему стандартизації, зокрема військові операції планують за внутрішніми оперативними стандартами, однак у складі контингенту НАТО керуються загальними стандартами.

Наявні три рівні стандартизації НАТО: сумісність (compatibility) – здатність продуктів, процесів, послуг до спільного застосування у визначених умовах з метою задоволення відповідних вимог; взаємозамінність (interchangeability) – продуктів, процесів, послуг до використання замість інших з метою задоволення однакових вимог; уніфікація

(commonality) – використання однакових доктрин, процедур, обладнання. Перший рівень стандартизації (сумісність) передбачає співробітництво між НАТО та певною країною без взаємних зобов'язань, другий (взаємозамінність) – досягнення партнерства із зобов'язаннями взаємної допомоги, третій (уніфікація) – інтеграція держави до НАТО. Для України як країни-партнера відкрито будь-який рівень стандартизації, якого вона прагне, однак перехід на стандарти НАТО не відкриває шлях до членства – це добровільний крок держави [11]. Наближення НГУ до стандартів НАТО передбачає реалізацію таких цілей: створення стійкої системи управління, що забезпечує ефективне прийняття рішень для виконання завдань за призначенням відповідно до принципів НАТО; підготовку військ за підходами до підготовки в інших складових сектору безпеки і оборони України та у державах Альянсу [12].

У сфері професійної військової освіти партнерство України і НАТО реалізується через Програму НАТО DEEP (Програма вдосконалення військової освіти, Defence Education Enhancement Program) – інструмент для проведення реформ, що надає підтримку країнам (Азербайджан, Боснія та Герцеговина, Вірменія, Грузія, Ірак (у рамках місії НАТО в Іраку), Йорданія, Казахстан, Колумбія, Мавританія, Республіка Молдова, Монголія, Марокко, Сербія, Туніс, Україна) у розвитку та реформуванні закладів професійної військової освіти, які прагнуть досягти сумісності з Альянсом. НАТО і Консорціум оборонних академій та інститутів вивчення безпеки в рамках програми «Партнерство заради миру» розробили вісім довідкових навчальних програм із розбудови оборонних інституцій, професійної військової освіти для офіцерів, сержантського складу, підготовки унтер-офіцерського корпусу, інструкторів унтер-офіцерських шкіл, кібербезпеки, боротьби з повстанцями, тероризмом, розбудови доброчесності.

DEEP спеціалізується на педагогіці, щоб сприяти закладам освіти і викладачам в опануванні новітніх методів навчання, розвитку критичного мислення і формуванні нових компетентностей. Багатонаціональна група оцінювання DEEP на запит відвідує країну-партнера НАТО і пропонує план дій, ефективність якого вимірюється реалізацією сучасних академічних структур професійної військової освіти та вимог до ступенів; упровадженням нового предмету в навчальні плани, розробленням нових курсів тощо [13].

У рамках програми НАТО DEEP-Ukraine курс підвищення кваліфікації пройшли науково-педагогічні працівники Київського інституту Національної гвардії України. Ментори програми провели інтерактивний семінар-практикум для вдосконалення педагогічної майстерності і впровадження активного навчання у професійній військовій освіті на основі студентоцентрованості [14].

Зазначимо, що модернізація підготовки військовослужбовців НГУ передбачає активність у міжнародній діяльності, спільних оборонних проектах з аналогічними військовими формуваннями, зокрема країн-членів FIER. Асоціацію FIER

(Асоціація сил поліції та жандармерії країн Європи і Середземного моря у статусі військової установи) створено з ініціативи сил жандармерії Франції, Італії та Іспанії 1994 року, 1996-го до неї приєдналася Португалія, а в жовтні 2017 р. статус повноправного члена Асоціації надано Національній гвардії України. Нині FIER об'єднує структури жандармерії і поліцейських підрозділів військового характеру 21 країни. Мета Асоціації – розширення партнерських відносин і співпраці та, відповідно до міжнародних угод і національних нормативних актів, обміну інформацією й досвідом у секторах: людські ресурси (навчання і підбір персоналу); організація обслуговування; нові технології і логістика; міжнародні відносини [15].

Обмін досвідом, залучення інструкторів, відвідування навчальних закладів, участь у спільних проєктах – напрями співробітництва НГУ та Національної жандармерії Франції як найстарішого інституту, відповідального за охорону порядку країни, що «двадцять чотири години на добу захищає, рятує, втручається, розслідує, заарештовує, бореться» [16]. Жандармерія має подвійне підпорядкування: Міністерству оборони Франції (загальне керівництво), оскільки вирішує завдання в компетенції Збройних сил, та Міністерству внутрішніх справ (координація діяльності), як складова системи поліції виконує значний обсяг поліцейських і адміністративних функцій. З огляду на завдання, затребуваними є компетентності: щодо *судової місії* – уміння з пошуку та опрацювання інформації, навичок у методах розслідування, зокрема, вбивств, крадіжок, шахрайства, розповсюдження наркотиків, проведення експертних досліджень; *адміністративної, превентивної* (40 % діяльності присвячено захисту людей і майна) – уміння контактувати з населенням, спостережливність, уважність; *військової* – спроможність до оперативної оборони, навіть у мирний час, до захисту важливих об'єктів, контролю над ядерним озброєнням, виконання миротворчих військових і цивільних місій ЄС, ООН, НАТО [16].

Професійне вдосконалення персоналу забезпечують 6 національних шкіл жандармерії і 10 центрів технічної підготовки за напрямками: вища освіта, міжнародна підготовка, іноземні мови, кримінальні розслідування, мотоцикли, гірські, кінологічні підрозділи, підводне плавання або підтримка правопорядку тощо. Завдяки міжнародному співробітництву офіцери НГУ мають змогу опанувати старший курс Школи офіцерів Національної жандармерії Франції в м. Мелен (Французька Республіка), що сприяє ознайомленню з системою підготовки офіцерських кадрів Національної жандармерії Франції, підвищенню рівня професійної та мовної підготовки, вивченню європейського досвіду роботи офіцерів командної ланки, впровадженню набутих компетентностей у службово-бойову діяльність [12]. У цілому система підготовки кадрів базується на здобутті профільної освіти, професійному досвіді проходження служби, подальшому самовдосконаленню. Засади професійного навчання – базова підготовка та періодичне

навчання на курсах підвищення кваліфікації протягом усієї служби [17].

Особливості підготовки кадрів – у строгому та ретельному відборі претендентів, особливо для спецпідрозділів. GIGN – Група втручання Національної жандармерії (фр. *Groupe d'Intervention de la Gendarmerie Nationale*, елітний антитерористичний підрозділ Національної жандармерії Франції, призначений для знешкодження озброєних злочинців, звільнення заручників, проведення контртерористичних заходів. Серед вимог до претендентів: вік – не старше 30 років, французьке громадянство, неперервний стаж служби в Національній жандармерії Франції не менш як п'ять років. Оскільки йдеться про виконання бойових і штурмових операцій, що потребує високих індивідуальних якостей і професіоналізму, колективної злагодженості, міцного морального духу, особистої мотивації, претенденти проходять ретельний відбір, перевірку психофізичних здатностей, зокрема через базовий іспит з «мокрими» і «сухими» тестами, під час імітації втечі із застосуванням собак на психологічну стійкість, інстинкт виживання, витривалість. Спецназовець має контролювати емоції, розвивати силу духу, інтелект, набувати знання з географії, історії, політики [17; 18]. У цілому військове формування виконує чимало складних правоохоронних функцій, що потребує відповідних компетентностей, а його досвід є значущим в осучасненні підготовки персоналу безпекової сфери України.

У цьому контексті актуалізується осмислення набутих розвинених країн щодо стратегічного управління, уніфікації стандартів і процедур у кадровій політиці, професіоналізації підготовки шляхом осучаснення базового і спеціального навчання, наближення навчання до конкретних бойових умов, спеціалізації, інтенсивності та короткостроковості навчання, посиленого вивчення іноземних мов, розвитку особистої мотивації, високих лідерських, професійних, моральних якостей військовослужбовців [17, с. 67].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, вивчення порушеного питання засвідчило, що подальше утвердження України як суверенної, демократичної і правової держави на шляху євроатлантичного поступу, в умовах жорсткого спротиву повномасштабній збройній агресії РФ, пов'язано з реформуванням системи підготовки персоналу для сектору безпеки і оборони України за стандартами НАТО і досвідом країн ЄС. Парадигмальним напрямом підготовки майбутніх офіцерів НГУ розглядають компетентнісний підхід, що має забезпечити набуття знань і навичок у сфері майбутньої професійної діяльності, здатність до вирішення конкретних практичних завдань, військового лідерства, подальшого кар'єрного зростання і професійного просування, з опертям на сформовані цінності, набутий досвід, добросовісність. Проаналізовані напрями співробітництва України і країн-партнерів НАТО у сфері професійної військової освіти, а також особливості підготовки персоналу військових формувань з правоохоронними функціями країн-

членів ФІЕР, зокрема Франції, засвідчують важливість опанування цього досвіду для України. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з вивченням питання підготовки майбутніх офіцерів у країнах-членах НАТО.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
3. Концепція трансформації системи військової освіти (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1490). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#top>
4. Закон України Про Національну гвардію України № 876-VII від 13 березня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>
5. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (травень 2023 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diachiv-traven-2023r>
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
7. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0604%2801%29>
8. Семенов М., Єсіпова О. Поняття професійна компетентність майбутнього офіцера у контексті педагогічної теорії. *Молодь і ринок*. 2024. № 5. С. 150–154. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301712>
9. Войтех О., Войтех К. Фахова компетентність офіцерів національного персоналу збройних сил України. *Військова освіта*. 2020, 1 (41). С. 70–80. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-1775/2020-01/70-80>.
10. Кітитор М. О. Організаційно-методичні аспекти формування та розвитку професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ в умовах воєнного стану. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2022. № 51. С. 30–38. URL: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-51-04>.
11. Гетьманчук А., Зарембо К., Фахурдінова М. Україна і стандарти НАТО: як влучити у «рухоми ціль»? URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/DP_Stand_NATO_ukr_inet.pdf
12. Перехід на стандарти НАТО Національної гвардії України. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/standarty-nato/perekhid-na-standarty-nato-natsionalnoi-hvardii-ukrainy-2/>
13. Defence Education Enhancement Programme (DEEP). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_139182.htm
14. Науково-педагогічний склад КІ НГУ пройшов курс підвищення кваліфікації в рамках Програми НАТО DEEP-Ukraine. URL: <https://kingu.edu.ua/2024/07/20/науково-педагогічний-склад-кі-нгу-про/>
15. FIEP. International Association of Gendarmeries and Police Forces with Military Status. URL: <https://www.fiep.org/about-fiep/the-association/>
16. French National Gendarmerie. FIEP. URL: www.fiep.org/member-forces/french-national-gendarmerie/
17. Закордонний досвід підготовки кадрів для сектору безпеки та можливості його використання в Україні: наук.-метод. рек. Бугайчук К. Л., Гончаренко І. Б., Михайлова Ю. О. та ін. Харків: НУВС, 2016. 120 с.
18. Groupe d'Intervention de la Gendarmerie Nationale. URL: <https://www.gendarmerie.interieur.gouv.fr/gign/recrutement/officiers-et-sous-officiers>

REFERENCES

1. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i obrony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 r. № 392/2020 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 No 392/2020]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. [in Ukrainian]
2. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i obrony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku «Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 bereznia 2021 r. №121/2021 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 25, 2021 «On the Military Security Strategy of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine dated March 25, 2021 No. 121/2021]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> [in Ukrainian]
3. Kontsepsiia transformatsii systemy viiskovoi osvity (v redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 hrudnia 2022 r. № 1490) [The concept of transformation of the military education system (as amended by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 30, 2022 No. 1490)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#top>. [in Ukrainian]
4. Zakon Ukrainy Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy №876-VII vid 13 bereznia 2014 roku [Law of Ukraine On the National Guard of Ukraine No. 876-VII of March 13, 2014]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>. [in Ukrainian]
5. Otsinka hromadianamy sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, politykiv, posadovtsiv ta hromadskykh diiachiv (traven 2023 r.) [Citizens' assessment of the situation in the country, trust in social institutions, politicians, officials and public figures (May 2023)]. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-traven-2023r>. [in Ukrainian]
6. Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy; holov. red. V. H. Kremen [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. [in Ukrainian]
7. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0604%2801%29>. [in Ukrainian]
8. Semenov, M., Yesipova, O. (2024). Poniattia profesiina kompetentnist maibutnoho ofitsera u konteksti pedahohichnoi teorii [The concept of professional competence of the future officer in the context of pedagogical theory]. Molod i rynek. № 5. S. 150–154. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301712>. [in Ukrainian]
9. Voitek, O., Voitek, K. (2020). Fakhova kompetentnist ofitseriv natsionalnoho personalu zbroinykh syl Ukrainy [Professional competence of officers of the national staff of the Armed Forces of Ukraine]. Viiskova osvita 1 (41), S. 70–80. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-1775/2020-01/70-80>. [in Ukrainian]
10. Ktitorov, M. O. (2022). Orhanizatsiino-metodychni aspekty formuvannia ta rozvytku profesiinykh kompetentnostei maibutnykh ofitseriv NHU v umovakh voiennoho stanu [Organizational and methodological aspects of the formation and development of the professional competences of future officers of the NGU in the conditions of the martial state]. Naukovi zapysky kafedry pedahohiky. № 51. S. 30–38. URL: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-51-04>. [in Ukrainian]
11. Hetmanchuk, A., Zarembo, K., Fakhurdinova, M. Ukraïna i standarty NATO: yak vluchyty u «rukhomu tsib»?

[Ukraine and NATO standards: how to hit the «moving target»?]. URL: https://neweurope.org.ua/wpcontent/uploads/2019/07/DP_Stand_NATO_ukr_inet.pdf. [in Ukrainian]

12. Perekhid na standarty NATO Natsionalnoi hvardii Ukrainy. [Transition to NATO standards of the National Guard of Ukraine]. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/standarty-nato/perekhid-na-standarty-nato-natsionalnoi-hvardii-ukrainy-2/>. [in Ukrainian]
13. Defence Education Enhancement Programme (DEEP). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_139182.htm. [in English]
14. Naukovo-pedahohichniy sklad KI NHU proishov kurs pidvyshchennia kvalifikatsii v ramkakh Prohramy NATO DEEP-Ukraine [The scientific-pedagogical staff of the Institute of Scientific Research of NSU completed a training course within the framework of the NATO DEEP-Ukraine Program]. URL: <https://kingu.edu.ua/2024/07/20/naukovo-pedahohichniy-sklad-ki-nhu-pro/> [in Ukrainian]
15. FIEP. International Association of Gendarmeries and Police Forces with Military Status. URL: <https://www.fiep.org/about-fiep/the-association/> [in English]
16. French National Gendarmerie – FIEP. URL: www.fiep.org/member-forces/french-national-gendarmerie/ [in English]
17. Zakordonnyi dosvid pidgotovky kadriv dlia sektoru bezpeky ta mozhlyvosti yoho vykorystannia v Ukraini: nauk.-metod. rek. Buhaichuk K. L., Honcharenko I. B., Mykhailova Yu. O. ta in. (2016). [Foreign experience of training personnel for the security sector and the possibility of its use in Ukraine]. Kharkiv: NUVS, 120 s. [in Ukrainian]
18. Groupe d'Intervention de la Gendarmerie Nationale. URL: <https://www.gendarmerie.interieur.gouv.fr/gign/recrutement/officiers-et-sous-officiers> [en Français]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КТІТОРОВ Максим Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення діяльності Національної гвардії України Київського інституту Національної гвардії України.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх офіцерів НГУ, професійна військова освіта, компетентнісний підхід у професійній освіті.

ПУГАЧ Анжеліна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з підготовки військ Київського інституту Національної гвардії України.

Наукові інтереси: професійна військова освіта, компетентнісний підхід у професійній освіті, медіакомпетентність педагога і студента.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

KTITOROV Maksym Oleksandrovich – Candidate of Law Sciences, associate professor of the Department of Legal Support of the National Guard of Ukraine, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine.

Scientific interests: professional training of future officers of NGU, professional military education, competence approach in professional education.

PUHACH Anzhelina Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, senior researcher of the military training research laboratory, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine.

Scientific interests: professional military education, competence approach in professional education, media competence of the teacher and student.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2024 р.

УДК 37.012:[378.147:37.011.3-051]

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-203-207

ЧУВАСОВ Михайло Олегович –
доктор філософії, докторант
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2024-9095>
e-mail: mochuvasov@gmail.com

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ДІАГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

У статті на основі психолого-педагогічної літератури обґрунтовано актуальність формування готовності студентів до діагностичної діяльності, розглянуто структурні компоненти цього складного особистісного утворення: мотиваційно-установчий, когнітивно-процесуальний, моніторингово-інструментальний, аналітично-оцінний. Мотиваційно-установчий компонент готовності студентів до діагностичної діяльності передбачає формування стійкого інтересу, мотивації та установки на практичну діагностичну діяльність, потреби в самодіагностиці власних можливостей та здібностей як основи професійного становлення в педагогічній освітній сфері. Когнітивно-процесуальний компонент передбачає орієнтацію на опанування теоретичних основ діагностичної діяльності, розуміння ролі діагностики та самодіагностики в оптимізації професійної підготовки, її методологічних і методичних основ у набутті досвіду діагностичних дій шляхом опанування діагностичними процедурами, діагностичним інструментарієм і технологіями в практиці діагностування. Моніторингово-інструментальний компонент свідчить про здатність систематичного спостереження і контролю за процесом професійної підготовки та професійного становлення майбутніх педагогів, динамікою зміни її продуктивності й рівнів прояву діагностичних здібностей, здатності регулювати хід спостереження, своєчасно виправляти недоліки, що виникають у процесі контролю як змістовому, так і в організаційному плані. Аналітично-оцінний компонент готовності до діагностичної діяльності передбачає аналіз зібраних даних, їх структурування, систематизацію, визначення на їх основі перспектив подальшого вдосконалення педагогічного процесу й оптимізації професійного становлення майбутніх педагогів, оцінку досягнутих результатів й порівняння з критеріями та показниками нормативного еталона.

Механізм діагностики та самодіагностики є способом формування готовності до діагностичної діяльності за допомогою якого методологічні підходи, принципи та діагностичний інструментарій педагогічного дизайну забезпечують продуктивність цього процесу.

Ключові слова: структура готовності студентів, діагностична діяльність, компетентність майбутніх педагогів, компоненти готовності.

CHUVASOV Mykhailo Olegovich –
Doctor of Philosophy, Doctoral Candidate of
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2024-9095>
e-mail: mochuvasov@gmail.com

STUDENTS' READINESS FOR DIAGNOSTIC ACTIVITIES: CONTENT AND STRUCTURE

The article, based on psychological and pedagogical literature, substantiates the relevance of forming students' readiness for diagnostic activity, considers the structural components of this complex personal formation: motivational-establishment, cognitive-procedural, monitoring-instrumental, analytical-evaluative. The motivational-setting component of students' readiness for diagnostic activity involves the formation of a stable interest, motivation and attitude to practical diagnostic activity, the need for self-diagnosis of one's own capabilities and abilities as the basis of professional development in the pedagogical and educational sphere.

The cognitive-procedural component involves an orientation towards mastering the theoretical foundations of diagnostic activity, understanding the role of diagnostics and self-diagnosis in optimizing professional training, its methodological and methodical foundations in acquiring experience in diagnostic actions by mastering diagnostic procedures, diagnostic tools and technologies in diagnostic practice. The monitoring-instrumental component testifies to the ability to systematically observe and control the process of professional training and professional development of future teachers, the dynamics of changes in its productivity and levels of manifestation of diagnostic abilities, the ability to regulate the course of observation, timely correct deficiencies that arise in the process of control, both content-wise and in organizational terms. The analytical and evaluation component of readiness for diagnostic activity involves the analysis of collected data, their structuring, systematization, determination based on them of prospects for further improvement of the pedagogical process and optimization of the professional development of future teachers, evaluation of the achieved results and comparison with the criteria and indicators of the normative standard.

Keywords: structure of students' readiness, diagnostic activity, competence of future teachers, readiness components.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інноваційні рішення в освітній галузі є багатокомпонентною діяльністю з розроблення та впровадження нововведень в педагогічну практику, перетворення методичного інструментарію з метою досягнення ефективних результатів, активізації факторів, зв'язків, закономірностей з рівнем ініціативною суб'єктною активністю суб'єктів в їх особистісному і соціальному прояву, що спрямовано на досягнення вищого рівня якості

підготовки майбутніх педагогів. Розвиток якості майбутнього фахівця не можливо забезпечити без систематичної діагностики рівня його професійного зростання в умовах підготовки в закладах вищої освіти.

Визначальним чинником забезпечення продуктивності професійної підготовки майбутніх педагогів є не тільки структурування її змісту, оновлення методики та технології освітнього процесу, а й виявлення резервів діагностичної

діяльності в підвищенні рівнів педагогічного професіоналізму й рівня готовності до об'єктивної оцінки її якості.

Діагностична діяльність тісно взаємопов'язана з продуктивністю професійного зростання студентів, розвитком їхнього творчого потенціалу, є важливим фактором моніторингу та оцінки професійного зростання особистості, а набір її інструментарію – засобами виміру здібностей, особистісного потенціалу майбутніх педагогів, їх ресурсних можливостей в опануванні досвідом творчої педагогічної праці, прогнозування шляхів подальшого вдосконалення його в закладах вищої освіти й використання діагностичних даних як важливого ресурсу підвищення продуктивності професійної підготовки в професійному зростанні кожного студента (студентки).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Готовність до діагностичної діяльності забезпечується шляхом здатності до збору й використання діагностичних даних, їх аналізу, оцінки й обліку в процесі оптимізації освітнього процесу досягнення запланованих результатів педагогічної діяльності. На думку Л. Кондрашової, у ході педагогічної діяльності виявляються особистісні риси індивідуума, установки, судження й переконання, система зв'язків, мотивація, емоційно-вольові якості, професійна компетентність. [1, с. 15]. А джерелом збору всієї інформації слугує діагностична діяльність, продуктивність якої обумовлює багатогранність структури готовності педагога до виконання її функцій.

Є. Лодатко розглядає готовність майбутніх магістрантів до освітньо-наукової діяльності «як складне особистісне утворення, що комплексно розкриває інтегративну діяльнісно-функціональну характеристику магістра, в основу якої покладено мотиви діяльності, знання й уміння виконувати певні професійні функції». Серед структурних компонентів цього складного особистісного утворення він виділяє: мотиваційний, інформаційно-теоретичний та практично-технологічний компоненти та зазначає, «що формування готовності майбутніх магістрів до освітньо-наукової діяльності передбачає опанування вмінь орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних професійних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства» [2, с. 179].

І. Новик, розглядаючи готовність як складне особистісне утворення, виділяє в структурі її змісту компоненти: мотиваційний, змістовий, операційний, контроль-коригувальний, рефлексивний. При цьому важливими критеріями сформованості готовності до діагностичного супроводу вона виділяє мотиваційно-ціннісний, продуктивно-когнітивний, операційно-діяльнісний, контроль-корекційний, рефлексивно-оцінювальний [5, с. 407].

В структурі готовності до діагностичної діяльності вчителя початкової школи в умовах багатопрофільного університету С. Мартиненко виділяє такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (формування мотиваційно-ціннісного ставлення до

діагностичної діяльності); когнітивний (формування системи знань й розвиток педагогічного мислення); операційно-змістовий (навчання способів виконання діагностичних дій, вироблення умінь й навичок) [3, с. 158].

Метою статті є наукове обґрунтування змісту та структури формування готовності студентів до діагностичної діяльності в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Водночас залишаються невисвітленими питання готовності студентів до педагогічної діяльності на основі діагностичного підходу до освітнього процесу; недостатньо наукових робіт, що розкривають особливості та перспективи використання діагностичної діяльності у підвищенні якості навчання програмних дисциплін. Зміст навчальних дисциплін передбачає розгляд динамічних явищ й процесів, для опису яких необхідно застосовувати складний діагностичний апарат, але, недостатній рівень діагностики ускладнює розуміння абстрактно-логічних понять й закономірностей, ступеня сформованості професійних якостей і властивостей, що призводить до низького рівня підготовленості студентів до творчої педагогічної праці та педагогічного діагнозу подальшого професійного зростання студентів в закладах вищої освіти.

Готовність до різних видів діяльності характеризується психічним станом особистості, що проявляється перед початком любого виду діяльності, на етапі мотивації й установки щодо виконання запланованих завдань.

У своєму дослідженні ми будемо трактувати готовність до діагностичної діяльності як складне особистісне утворення, яке виражається сукупністю діагностичних знань, умінь, навичок й практичних дій для виявлення реального стану об'єкта (суб'єкта), що вивчається й прогнозування шляхів його подальшого вдосконалення; ступеневого становлення, відображення розвиненості діагностичних знань, умінь, навичок, мотивів й установок, здатності до практичної діагностичної діяльності.

Розглядаючи готовність до діагностичної діяльності як складне особистісне утворення, серед її структурних компонентів виділяємо: мотиваційно-установчий, когнітивно-процесуальний, моніторингово-інструментальний, аналітично-оцінний.

Мотиваційно-установчий компонент готовності студентів до діагностичної діяльності передбачає формування та розвиток стійкого інтересу, мотивації й установки на практичну діагностичну діяльність, потреби в самодіагностиці власних можливостей та здібностей як основи професійного становлення в педагогічній освітній сфері. Установка є базовим елементом мотиваційного механізму і визначає характер діяльності, що впливає на формування уявлень особистості. На думку Д.Мельничука, установки спричиняють вплив на формування мотиву діяльності шляхом його актуалізації, виконуючи спонукальні функції:

- визначає сталий, послідовний, цілеспрямований процес здійснення дій, тобто є

інструментом стабілізації, який зберігає її спрямованість у безперервно змінних умовах;

- звільняє свідомість людини від необхідності приймати рішення і контролювати дії в стандартних і відомих умовах;

- обумовлює інертність, скутість дій, призводить до труднощів у пристосуванні до нових умов виконання діяльності [4, с. 183].

Мотиваційно-установчий компонент готовності до діагностичної діяльності демонструє ступінь усвідомлення значущості діагностування в підвищенні якості впливу професійної підготовки на професійне становлення майбутніх педагогів, наявність установок на опанування сучасним діагностичним інструментарієм та інтересу до проведення заходів діагностичної діяльності.

Когнітивно-процесуальний компонент передбачає орієнтацію на опанування теоретичних основ діагностичної діяльності, розуміння ролі діагностики та самодіагностики в оптимізації професійної підготовки, її методологічних і методичних основ у набутті досвіду діагностичних дій шляхом опанування діагностичними процедурами, діагностичним інструментарієм і технологіями в практиці діагностування. Цей компонент готовності забезпечує здатність до засвоєння теоретичних основ педагогічної діагностики та самодіагностики, гнучкості діагностичних дій, процедур, умінь діагностування, збору діагностичних даних, структурування діагностичної інформації про стан професійної підготовки й професійного зростання студентів, розуміння складності діагностичного процесу, його закономірностей, ускладнень, суперечностей, знання методологічних основ діагностичної діяльності, запровадження діагностичних процедур, використання діагностичного інструментарію й технічних засобів реалізації в умовах професійної підготовки.

Діагностична діяльність як специфічний різновид педагогічної діяльності здійснюється на різних, але тісно взаємозалежних між собою, рівнях: теоретичному й власно практичному. В структурі цього компонента взаємодіють два аспекти: інформаційний і процесуальний.

Інформаційний аспект у змісті когнітивно-процесуального компонента передбачає опанування теоретичними основами діагностичної діяльності, знаннями про її методологічну основу, методичні рекомендації про раціональне використання діагностичних технологій, процедур, діагностичного інструментарію, методів і засобів діагностування, способи забезпечення необхідних умов для опанування теоретичних основ психолого-педагогічного й методичного супроводження діагностування. Практика свідчить про те, що без розуміння ролі педагогічної діагностики та самодіагностики в професійному зростанні майбутніх педагогів, знання їх теоретичних основ, критичного відношення до діагностичної інформації не можлива продуктивність діагностичної діяльності у виконанні запланованої мети та завдань й досягнення прогнозованих результатів.

Процесуальний аспект як важлива частина когнітивно-процесуального компонента об'єднує

систему практичних діагностичних дій умінь і навичок, які характеризують процес використання теоретичних основ діагностики та самодіагностики у вирішенні запланованих завдань діагностичної діяльності. Діагностичні уміння характеризують процес опанування діагностичними знаннями, сприяють набуттю їх міцності, формуванню відповідальності при реалізації діагностичних процедур, забезпеченні об'єктивної діагностичної інформації. Навички відзначають діагностичні дії й впливають на поведінку, систематизацію дій: організації та планування процесу діагностування, постановки мети та завдань, вибору способів і методів збору діагностичної інформації; моніторинг і контроль, аналіз і оцінку досягнутих результатів.

Процесуальний аспект готовності до діагностичної діяльності прогнозує різноманітні варіанти розв'язання проблем на основі діагностичних дій, умінь й навичок інформаційного та практичного планів. Цей аспект реалізується у трьох напрямках:

- соціально-педагогічному, який характеризує діагностичну діяльність в системі професійної підготовки як важливий зі складників соціального процесу – професійного зростання майбутніх педагогів, творчої адаптації до практичної професійної праці, конкурентоздатності та її продуктивності;

- психолого-педагогічному, який спрямований на розкриття механізмів діагностики та самодіагностики саморозвитку й самоствердження особистості в професійній сфері педагогічної діяльності;

- методичному і психолого-педагогічному супроводженню, який пов'язаний зі змістом, методикою, технологією і супроводженням процесу діагностування як важливих умов продуктивності діагностичної діяльності.

Формування когнітивно-процесуального компонента готовності до діагностичної діяльності це активний процес, він зумовлює єдність і взаємозв'язок когнітивних і поведінкових реакцій як основи досягнення запланованих цілей. Зміст цього компонента готовності містить діагностичну інформацію, уміння її збору і використання в практичній діяльності як важливого чиннику продуктивності професійної підготовки та професійного становлення майбутніх педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Сформованість цього компонента готовності становить собою складну знаннево-функційну структуру, де існує неоднорідний зв'язок між діагностичними знаннями, діагностичними процедурами та діагностичними діями, що відображають певну позицію педагога в діагностичній діяльності.

Моніторингово-інструментальний компонент свідчить про здатність систематичного спостереження і контролю за процесом професійної підготовки та професійного становлення майбутніх педагогів, динамікою зміни її продуктивності й рівнів прояву діагностичних здібностей, здатності регулювати хід спостереження, своєчасно виправляти недоліки, що виникають у процесі контролю як змістовому, так і в організаційному плані. Контроль в системі діагностичної діяльності є багатофункціональним, «сприяє виконанню

провідних функцій педагогічної діяльності» [6, с. 43].

Продуктивність контролю, на думку В. Семиченко залежить від того, як його виконавці володіють функціями: вимірювання, оцінювання, стимулювання, прогнозування, коригування та ін. Тому у ході формування готовності до діагностичної діяльності необхідно звертати увагу студентів на опанування означеними функціями.

У процесі формування цього компоненту готовності необхідно звертати увагу майбутніх педагогів на виявленні динаміки змін обставин, самозмін, здатності креативно мислити, усвідомлення необхідності нових видів педагогічної діагностики та самодіагностики, здатності рефлексувати отримані результати на кожному етапі діагностування й контролю його продуктивності чи низької результативності, виявлення причин їх виникнення.

Аналітично-оцінний компонент готовності до діагностичної діяльності – аналіз зібраних даних, їх структуризація, систематизація, визначення на їх основі перспектив подальшого вдосконалення педагогічного процесу й оптимізації професійного становлення майбутніх педагогів, оцінка досягнутих результатів й порівняння з критеріями та показниками нормативного еталона.

Аналітично-оцінний компонент готовності до діагностичної діяльності містить у собі рефлексивні здібності, уміння аналізувати зібрані дані у ході діагностування, уміння оцінювати власні діагностичні дії відповідно до діагностичних завдань і досягнення запланованого результату в процесі професійної підготовки. Завдання аналізу діагностичних даних – надавати рекомендації, що можуть бути використані на практиці розробки стратегії оптимізації професійної підготовки у професійному зростанні студентів в закладах вищої освіти.

Аналіз розглядають як діагностичний інструментарій, що належить до важливого показнику готовності майбутніх педагогів до діагностичної діяльності. Ця діяльність не може виконувати свої функції, не спираючись на аналіз і оцінку діагностичних даних, які є основою прогнозування подальшого вдосконалення професійної підготовки в професійному становленні майбутніх педагогів.

Аналіз результатів діагностування, спрямований на опанування студентами навичками аналізу й самоаналізу, оцінки й самооцінки, стимулює процес активного саморегулювання й самокорекції. Здатність використання діагностичного інструментарію, діагностичних методик й засобів для самопізнання слугує основою активного будування перспективи власного професійного зростання, постійного самовдосконалення, що характеризує аналітично-оцінний компонент готовності до діагностичної діяльності.

Аналіз діагностичних даних не може перетворюватися в самоціль, його результати детально аналізуються й слугують основою для подальшого вироблення рекомендацій щодо оптимізації й удосконалення професійної

підготовки в професійному становленні майбутніх педагогів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. Таким чином, процес формування готовності до діагностичної діяльності трактується як систематичний, спеціально організований і керований процес діагностики й самодіагностики, що забезпечує збір необхідних даних про продуктивність професійної підготовки в професійному зростанні студентів в умовах університетської освіти. Цей процес – складна система, яка спрямована на практичне здійснення педагогічної діагностики та самодіагностики, досягнення мети у зборі діагностичних даних про об'єкт чи суб'єкт, що вивчається, досягнення мети, яка має структуру, засоби, діагностичні технології, психолого-педагогічне і методичне супроводження, інструментальне забезпечення. Механізм діагностики та самодіагностики є способом формування готовності до діагностичної діяльності за допомогою якого методологічні підходи, принципи та діагностичний інструментарій педагогічного дизайну забезпечують продуктивність цього процесу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кондрашова Л. В. Концептуальна модель технології підготовки до професійної діяльності в системі дидактичної взаємодії «викладач – студенти». *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2012. Вип. 107(1). С. 11-20.
2. Лодатко Є. О. Структурні компоненти готовності майбутніх магістрів до освітньо-наукової діяльності в умовах масового навчання. *Педагогічний альманах*. КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Херсон, 2018. Вип. 38. С. 175-181.
3. Мартиненко С. М. Підготовка вчителя початкової школи до діагностичної діяльності в умовах багатoproфільного університету. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/451/1/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A1.%D0%9C_2.pdf
4. Мельничук Д. П. Психологічні установки особистості та їх місце мотиваційному механізмі поліпшення якості життя населення. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології*: матеріали Міжнар.наук.-практ.конф., м. Запоріжжя, 11-12 лютого 2022 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2022. С. 180-183.
5. Новик І. М. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до діагностичного супроводу розвитку пізнавальних інтересів учнів. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 405-408.
6. Семиченко В. А. Моделювання структури педагогічної діяльності. КДП Ялта: НМЦ «Надія», 2000. 76 с.
7. Kondrashov N. M., Kondrashova K. G., Chuvasov M. O., Volkova N. V., Slyusarenko N. V. Technologization of preventive activities in the system of preparing future teachers: Apuntes Universitarios. Peru, 2021. Vol. 11. № 4. P. 183-202.

REFERENCES

1. Kondrashova, L. V. (2012). Kontseptual'na model' tekhnolohiyi pidhotovky do profesiynoyi diyal'nosti v systemi dydaktychnoyi vzayemodiyi «vykladach – studenty» [Conceptual model of the technology of preparation for professional activity in the system of didactic interaction "teacher-students"]. Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Vyp. 107(1). S. 11-20. [in Ukrainian]

2. Lodatko, YE. O. (2018). Strukturni komponenty hotovnosti maybutnikh mahistriv do osvitt'o-naukovoyi diyal'nosti v umovakh masovoho navchannya [Structural components of the readiness of future masters for educational and scientific activities in the conditions of mass education]. Pedahohichnyy al'manakh. KVNZ «Kherson's'ka akademiya neperervnoyi osvity». Kherson. Vyp. 38. S. 175-181. [in Ukrainian]

3. Martynenko, S. M. Pidhotovka vchytelya pochatkovoyi shkoly do diahnostychnoyi diyal'nosti v umovakh bahatoprofil'noho universytetu [Preparation of the primary school teacher for diagnostic activities in the conditions of a multidisciplinary university]. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/451/1/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A1.%D0%9C._2.pdf [in Ukrainian]

4. Mel'nychuk, D. P. (2022). Psykholohichni ustanovky osobystosti ta yikh mistse motyvatsiynomu mekhanizmi polipshennya yakosti zhyttya naselennya [Psychological attitudes of the individual and their place in the motivational mechanism of

improving the quality of life of the population]. Innovatsiyni naukovi doslidzhennya u haluzi pedahohiky ta psykholohiyi: materialy Mizhnar.nauk.-prakt.konf., m. Zaporizhzhya, 11-12 lyutoho 2022 r. Zaporizhzhya: Klasychnyy pryvatnyy universytet. S. 180-183. [in Ukrainian]

5. Novyk, I. M. (2016). Formuvannya hotovnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do diahnostychnoho suprovodu rozvytku piznaval'nykh interesiv uchniv [Formation of readiness of future primary school teachers for diagnostic support of the development of students' cognitive interests]. Molodyy vchenyy. № 3. S. 405-408. [in Ukrainian]

6. Semychenko, V. A. (2000). Modelyuvannya struktury pedahohichnoyi diyal'nosti Modeling the structure of pedagogical activity. KDP Yalta: NMTS «Nadiya». 76 s. . [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧУВАСОВ Михайло Олегович – доктор філософії, докторант Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: готовність студентів до діагностичної діяльності.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHUVASOV Mykhailo Olegovich – Doctor of Philosophy, Doctoral Candidate of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: readiness of students for diagnostic activities.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2024 р.

УДК 373.3/5:81'246.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-207-211

ЛОТФІ ГАРУДІ Галина Степанівна –

доктор філософії, докторант

Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6713-9056>

e-mail: iDrLotfi@gmail.com

ПАРАДИГМА БІНАРНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Характеристика основної теми. Педагогічна система складається з багатовимірних бінарностей (вчитель і учень, викладач і студент, освіта і самоосвіта, викладання і вчення, розвиток і саморозвиток, традиційні та інноваційні елементи, позитивні та негативні результати). Парадигма бінарності як важлива стратегія педагогічного дослідження базується на філософсько-методологічному положенні про бінарне облаштування світу (добро і зло, розвиток і деградація, порядок і хаос). Проблема. Для ефективного функціонування білінгвального навчання у складі педагогічної системи необхідно оптимізувати та гармонізувати елементи однотипних бінарностей (діяльність викладача та діяльність учнів, методи викладання та методи учіння, контроль та самоконтроль). Мета статті – обґрунтувати доцільність проектування цілей, змісту, методів білінгвального навчання та виховання у складі педагогічної системи на засадах парного проектування та оптимізації базових компонентів. Узагальнені результати. Сформульовано низку принципів білінгвальної освіти в контексті парадигми бінарності: креативності; індивідуального та колективного співвідношення бінарностей; гармонізації багатовимірних бінарностей; оптимізації протилежних елементів бінарності; якісного перетворення в системі однотипних бінарностей; доповнюваності; інтеграції елементів однотипних бінарностей; розширення та різноманітності елементів однотипних бінарностей; взаємозалежності розвитку елементів бінарної взаємодії; педагогічного резонансу; психологічної сумісності між педагогом та студентами. Виявлено, що ефективний педагог здатний всебічно та творчо реалізувати себе в педагогічній системі багатовимірних бінарностей, оскільки володіє можливістю презентувати білінгвальне навчання у розвитку діалектичних пар рідної та другої мови. Обґрунтовано, що успішний викладач гармонізує взаємодію елементів навчального та виховного процесів, а на етапі проектування педагогічної діяльності цілісно і багатовимірно активізує необхідну кількість бінарно протилежних компонентів освітньої, виховної та розвиваючої діяльності, якої достатньо для

досягнення поставленої мети. Знання і розуміння принципів багатовимірної бінарності дозволяє на рівні теорії та практики пояснити та прогнозувати напрями удосконалення освітньої діяльності.

Ключові слова: парадигма, бінарність, педагогічні принципи, білінгвальна освіта, система, оптимізація, гармонізація, креативність, інтеграція.

LOTFI GHAHRODI Halyna Stepanivna –

doctor of philosophy, doctoral student of the Institute pedagogical education and adult education named after Ivan Zyazyun of the National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6713-9056>

e-mail: iDrLotfi@gmail.com

PARADIGM OF BINARY IN THE CONTEXT OF PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF BILINGUAL EDUCATION

Characteristics of the main topic. The pedagogical system consists of multidimensional binaries (teacher and student, teacher and student, education and self-education, teaching and learning, development and self-development, traditional and innovative elements, positive and negative results). The binary paradigm as an important strategy of pedagogical research is based on the philosophical and methodological position on the binary arrangement of the world (good and evil, development and degradation, order and chaos). Problem. For the effective functioning of bilingual education as part of the pedagogical system, it is necessary to optimize and harmonize the elements of the same type of binaries (activity of the teacher and activity of students, teaching methods and learning methods, control and self-control). The purpose of the article is to substantiate the expediency of designing goals, content, methods of bilingual education and upbringing as part of the pedagogical system on the basis of paired design and optimization of basic components. In the generalized results. A number of principles of bilingual education are formulated in the context of the binary paradigm: creativity; individual and collective ratio of binaries; harmonization of multidimensional binaries; optimization of opposite elements of binary; qualitative transformation in a system of identical binaries; complementarity; integration of elements of the same type of binaries; expansion and diversity of elements of the same type of binaries; interdependence of the development of elements of binary interaction; pedagogical resonance; psychological compatibility between the teacher and students. It was found that an effective teacher is able to comprehensively and creatively realize himself in the pedagogical system of multidimensional binaries, since he has the opportunity to present bilingual education in the development of dialectical pairs of native and second languages. It is substantiated that a successful teacher harmonizes the interaction of the elements of the educational and educational processes, and at the stage of designing the pedagogical activity holistically and multidimensionally activates the necessary number of binary opposite components of educational, educational and developmental activities, which is sufficient to achieve the set goal. Knowledge and understanding of the principles of multidimensional binary allows to explain and predict directions for improvement of educational activities at the level of theory and practice.

Key words: paradigm, binary, pedagogical principles, bilingual education, system, optimization, harmonization, creativity, integration.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Бінарне облаштування світу є загально-відомим і презентується такими парами як чоловік і жінка, добро і зло, розвиток і деградація, порядок і хаос тощо. Педагогічна система в цьому плані не є винятком, вона теж складається з багатовимірних бінарностей: вчитель і учень, викладач і студент, освіта і самоосвіта, викладання і вчення, виховання і самовиховання, управління і самоврядування, розвиток і саморозвиток, контроль і самоконтроль, розвиток та саморозвиток. В освітніх системах можна знайти традиційні та інноваційні елементи, позитивні та негативні результати. Водночас, незважаючи на те, що двоїстість освітньо-виховних систем проявляє себе у низці аспектів, парадигма бінарності як важлива стратегія педагогічного дослідження застосовується доволі рідко. Діаметрально протилежні елементи бінарностей функціонують і розвиваються не випадково і стихійно, а підпорядковуються певним педагогічним принципам.

У проектуванні цілей, змісту, методів навчання та виховання, оцінки результатів нової педагогічної системи доцільно цілеспрямовано та систематично застосовувати парадигму бінарності, тобто парно проектувати та оптимізувати базові компоненти системи. Першочергово слід оптимізувати та гармонізувати елементи однотипних бінарностей: діяльність викладача та діяльність учнів, зміст

діяльності вчителя та зміст діяльності учнів, методи викладання та методи вчення, методи виховання та методи самовиховання, контроль та самоконтроль, оцінка та самооцінка тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність полікультурного простору «є ключовим для соціально-філософської думки в умовах інтеграції України в європейське співтовариство; поширюється на різні сфери суспільства: демократію, права людини й основні свободи, засоби масової інформації й інформаційні обміни, економічні та соціальні питання, освіту, культуру, культурну спадщину і молодіжні питання, захист довкілля і благоустрій територій, питання місцевої демократії та правового співробітництва [2, с. 65].

У цьому контексті, на думку Н. Нікольської «білінгвальне навчання є засобом здобуття освіти з використанням двох мов як засобів навчання, у процесі якого відбувається формування особистості, відкритої до взаємодії з оточуючим світом. Застосовані для цього мови є: одна – рідною для учня (mother tongue), а інша – може бути другою рідною, якщо учень є представником природної (побутової) двомовності; або чужою мовою. Мови можуть мати у суспільстві різний статус, як то: державна, офіційна іноземна, мова національно меншини чи регіональна мова. Оскільки у процесі білінгвального навчання нерідну або іноземну мову розглядають не лише як засіб повсякденної

комунікації, але і як інструмент пізнання світу спеціальних знань, то у результаті учні досягають високого інтегративного рівня мовної та предметної компетентності» [3, с. 17]. Загалом такий підхід є методологічно виправданим і слугує теоретичною базою для впровадження та розвитку білінгвального навчання.

Загалом, як вважає Ю. Пришупа, «білінгвальне навчання здатне забезпечити синтез мовного, предметного і міжкультурного компонентів у процесі підготовки студентів спеціальностей до професійної діяльності, а також стати базою адаптації вищої освіти України до процесів інтернаціоналізації» [4, с. 74]. Автор стверджує, що «стимулювання активних розумових процесів іноземною мовою в актуальній предметній галузі дозволяє надати білінгвальні знання особистісний сенс і міцно інтегрувати їх в систему професійної компетенції» [4, с. 72].

Аналіз моделей професійної підготовки фахівців дозволив С. Ситняківській «виокремити моделі, які уможливають білінгвальну підготовку фахівців: рольова модель, контекстна, професійного взірця, соціальної взаємодії, інформаційна, персонологічна, модель Д. Кокса» [5, с. 416]. З'ясовано також, що «у сучасному міжнародному співтоваристві наукова проблема білінгвізму та білінгвальної освіти займає одне із чільних місць. Економічні, психологічні, освітні, соціальні, кар'єрні та культурні чинники зумовлюють поширення й популяризацію білінгвальної освіти» [8, с. 185].

Н. Авшенюк дослідила *тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у розвинених країнах* [1]. Аналіз підготовки майбутнього вчителя початкових класів до білінгвального навчання як методичну проблему розробила Л. Смірнова [6]. Близькими за тематикою до нашого дослідження є праці Т. Тарасенко та Л. Куликової [7], О. Ярової [9] та ін.

Водночас, залишаються недостатньо дослідженими питання педагогіки білінгвізму, що зумовило вибір тематики нашого дослідження.

Метою статті є обґрунтування доцільності використання парадигми бінарності як стратегії проектування педагогічних систем на засадах парного проектування та оптимізації базових компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміння освіти складної багатомірної систем формувалося тривалий час. Педагогічна система складається з багатовимірних бінарностей: вчитель і учень, викладач і студент, освіта і самоосвіта, викладання і вчення, розвиток і саморозвиток, традиційні та інноваційні елементи, позитивні та негативні результати. Першочергово доцільно гармонізувати елементи однотипних бінарностей, такі як діяльність викладача та діяльність учнів, методи викладання та методи учіння, контроль та самоконтроль. Саме у цьому контексті ефективний педагог відрізняється від неефективного, оскільки перший здатний всебічно та творчо реалізувати себе в координатах багатовимірних бінарностей.

Парадигмальний підхід на засадах парного проектування та оптимізації базових компонентів

розвивається на базі низки принципів, які розглядаються нижче.

Принцип креативності. Кожен педагог розуміє роль навчальної творчості, вирішення навчально-творчих завдань у розвитку потенціалу учнів, однак реально сучасний педагог використовує творчі завдання не надто часто. Адже, для того, щоб педагог реально міг сприяти розвитку творчого потенціалу своїх учнів, він повинен приділяти організації творчої діяльності не менше ніж десять відсотків навчального часу. В умовах, коли головним є вирішення типових завдань, вчителі навчальний час витрачають не на розвиток творчого потенціалу, а на вирішення типових завдань.

Парадигма бінарності дає можливість розглядати пару (творчість – репродуктивність) у єдності. За цих умов педагог може варіювати співвідношення творчого та традиційного навчання. Білінгвальна освіта, особливо у вищій школі, в контексті принципу креативності в умовах бінарності суттєво покращує результативність навчання. Адже, продумано чергуючи стандартні та білінгвальні етапи навчання, викладач інтегровано реалізує як засвоєння професійних знань, так і оволодіння ними двома мовами.

Принцип індивідуального та колективного. Співвідношення бінарностей індивідуального та колективного, індивідуальної та колективної навчальної діяльності так само нині не є оптимальним за критеріями витрат часу та за методикою організації. Цю проблему, та й багато інших проблем при проектуванні та розвитку педагогічних теорій, слід вирішувати не інакше як із опорою на парадигму бінарності.

У білінгвальній освіті діалектична пара індивідуальне-колективне є надзвичайно актуальною, оскільки відображає взаємні переходи монологічного навчання та міжособистісного спілкування. Контроль та оптимізація цієї бінарності викладачем спрямована на підвищення якості білінгвальної освіти.

Принцип гармонізації багатовимірних бінарностей. Реальний перелік бінарних елементів, які доцільно гармонізувати доволі великий, але водночас обмежений. Адже те, що необхідно гармонізувати й у яких межах, повинен вирішувати педагог з урахуванням конкретних педагогічних цілей та завдань.

Вважаємо, для підвищення ефективності та якості освітньої діяльності педагог має охопити та гармонізувати якнайбільше бінарностей. Очевидно, що педагог з досвідом відрізняється від викладача-початківця саме тим, що перший здатний врахувати і практично гармонізувати значне число бінарних взаємодій: розвиток і саморозвиток, управління і самоврядування, індивідуальне і колективне, репродуктивне і творче, теоретичне і практичне тощо.

Нині накопичено емпіричний матеріал, який підтверджує: якщо ми гармонізуємо такі бінарні процеси, як освіта та самоосвіта, виховання та самовиховання, але не враховуємо та не гармонізуємо процеси розвитку та саморозвитку суб'єктів освітньої діяльності (педагогів та учнів чи

студентів), то тим освітня діяльність розвивається недостатньо успішно.

З позиції принципу гармонізації багатомірних бінарностей талановитий педагог відрізняється від менш успішного саме здатністю всебічно та творчо реалізувати себе в системі багатомірних бінарностей, гармонізуючи їх поєднання та взаємодію.

Принцип якісного перетворення в системі однотипних бінарностей. Освіта досягає гарантованої якості, якщо розвиток транслюється у творчий саморозвиток особистості. Цей принцип не дає детальної відповіді як здійснити якісне перетворення одного елемента бінарності в інший. Він вказує лише на те, що якісне перетворення є одночасно метою та умовою ефективної освіти. творчий педагог створює умови, які стимулюють перехід навчання у самонавчання, виховання у самовиховання, розвиток у творчий саморозвиток особистості тощо.

Принцип інтеграції елементів однотипних бінарностей. Ефективність освітньої діяльності можна значно підвищити, якщо інтегрувати функції контролю у цілісну систему управління педагога, а самоконтролю в цілісну систему самоврядування учнів.

Принцип взаємозалежності розвитку елементів бінарної взаємодії. Якщо педагог активно працює, постійно розвиває свої особисті професійні якості, то це позитивно впливає на підвищення якості розвитку його студентів. Аналогічно, якщо науковий керівник активно веде науково-дослідну роботу та розвивається як педагог-дослідник, то це неминуче позначається на саморозвитку дослідницької діяльності його магістрантів та аспірантів. У цій ситуації відбувається ефективна коеволюція творчого потенціалу наукового керівника та його учнів.

Принцип педагогічного резонансу. Найкраще засвоєння навчального матеріалу відбувається у тому випадку, коли досягається ефект педагогічного резонансу процесу пояснення та повного, глибокого розуміння цього навчального матеріалу учнями. У цьому випадку дії викладача та студентів виступають у єдності та підсилюють одна одну. Навпаки, відсутність психологічної сумісності між педагогом та учням призводить до різкого падіння ефективності педагогічної діяльності. Якщо високий рівень творчої активності педагога відповідає високій активності студентів, то такий педагогічний резонанс формує умови для максимальної продуктивності освітньої діяльності.

У процесі білінгвального навчання знання і розуміння принципів багатомірної бінарності дозволяє описати, пояснити та прогнозувати напрями удосконалення освітньої діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Парадигма бінарності як важлива стратегія педагогічного дослідження базується на філософсько-методологічному положенні про бінарне облаштування світу. Принципами білінгвальної освіти в контексті парадигми бінарності є такі як креативності; індивідуального та колективного співвідношення бінарностей; гармонізації багатомірних бінар-

ностей; оптимізації протилежних елементів бінарності; якісного перетворення в системі однотипних бінарностей; доповнюваності; інтеграції елементів однотипних бінарностей; розширення та різноманітність елементів однотипних бінарностей; взаємозалежності розвитку елементів бінарної взаємодії; педагогічного резонансу; психологічної сумісності між педагогом та учням. Успішний викладач гармонізує взаємодію елементів навчального та виховного процесів, оскільки ще на етапі проектування педагогічної діяльності цілісно і багатомірно активізує таку кількість бінарно протилежних компонентів освітньої, виховної та розвиваючої діяльності, яка необхідна і достатня для досягнення поставленої мети. Знання і розуміння принципів багатомірної бінарності дозволяє на рівні теорії та практики пояснити та прогнозувати напрями удосконалення освітньої діяльності.

До подальших напрямів дослідження відносимо розроблення концептуальних положень розвитку білінгвальної освіти в контексті парадигми бінарності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Авшенко Н. М. Тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у розвинених англomовних країнах (друга половина XX – початок XXI століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2016. 42 с.
2. Мельник В. В. Становлення і розвиток полікультурного суспільства в умовах євроінтеграції. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2013. № 54. С. 69–81.
3. Нікольська Н. Білінгвальна освіта школярів як предмет дослідження вітчизняних учених. *Педагогічний дискурс*. 2019. Вип. 26. С. 14–18.
4. Пришупа Ю. Білінгвальне навчання як фактор успішної професійної адаптивності. *Electronic Institutional Repository of the National Aviation University of Ukraine*. 2019. Вип. 2(15). С. 69–74.
5. Ситняківська С. М. Теорія і методика підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі в університетах: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2019. 673 с.
6. Смірнова Л. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до білінгвального навчання молодших школярів як методична проблема. *Наукові записки КДПУ*. 2016. Вип. 144. С. 463–468.
7. Тарасенко Т. В., Куликова Л. А. Формування інтегрованої професійної іншомовної компетентності студентів у закладах вищої освіти. *Сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні та за її межами*: матеріали I міжнар. наук.-практ. конференції, (Переяслав, 3 грудня 2019 р.). Переяслав: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ», 2019. С. 224–228.
8. Шийка Ю. І. Розвиток білінгвальної освіти у Канаді: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка. Дрогобич, 2016. 284 с.
9. Ярова О. Б. *Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу*: дис. д-ра пед. наук: спеціальністю 13.00.01 / Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2018. 531 с.

REFERENCES

1. Avsheniuk, N. M. (2016). *Tendentsii rozvytku transnatsionalnoi vyshchoi osvity u rozvynenykh anhломovnykh krainakh (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia)* [Trends in the development of transnational higher education in developed English-speaking countries (second half of the 20th - beginning of the 21st century)]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv:

Institut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]

2. Melnyk, V. V. (2013). Stanovlennia i rozvytok polikulturnoho suspilstva v umovakh yevrointehratsii [Formation and development of a multicultural society in the conditions of European integration]. Humanitarnyi visnyk ZDIA – Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy, 54, 69–81. [in Ukrainian]

3. Nikolska, N. (2019). Bilinhvalna osvita shkoliariv yak predmet doslidzhennia vitchyznianskykh uchenykh [Bilingual education of schoolchildren as a subject of research by domestic scientists]. Pedahohichni dyskurs – Pedagogical discourse, 26, 14–18. [in Ukrainian]

4. Pryshupa, Yu. (2019). Bilinhvalne navchannia yak faktor uspishnoi profesiinoi adaptyvnosti [Billing learning as a factor of successful professional adaptability]. Electronic Institutional Repository of the National Aviation University of Ukraine, 2(15), 69–74. [in Ukrainian]

5. Sytniakivska, S. M. (2019). Teoriia i metodyka pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery na bilinhvalnii osnovi v universytetakh [Theory and methodology of training of specialists in the social sphere on a bilingual basis in universities]. Doctor's thesis. Zhytomyr: Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. [in Ukrainian]

6. Smirnova, L. (2016). Pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv do bilinhvalnoho navchannia molodshykh shkoliariv yak metodychna problema [Preparation of the future primary school teacher for bilingual education of junior high school students as a methodical problem]. Naukovi zapysky KDPU – Scientific notes of KDPU, 144, 463–468. [in Ukrainian]

7. Tarasenko, T. V., Kulykova, L. A. (2019). Formuvannia intehrovanoi profesiinoi inshomovnoi kompetentnosti studentiv u zakladakh vyshchoi osvity [Formation of integrated professional foreign language competence of students in institutions of higher

education]. Suchasni metodyky navchannia inozemnykh mov i perekladu v Ukraini ta za yii mezhamy – Modern methods of teaching foreign languages and translation in Ukraine and abroad: materialy I mizhnar. nauk.-prakt. internet-conference. (pp. 224–228). Pereiaslav: DVNZ «Pereiaslav-Khmelnitskyi DPU». [in Ukrainian]

8. Shyika, Yu. I. (2016). Rozvytok bilinhvalnoi osvity u Kanadi [Development of bilingual education in Canada]. Candidate's thesis. Drohobych: Drohobychskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. Ivana Franka. [in Ukrainian]

9. Iarova, O. B. (2018). Tendentsii rozvytku pochatkovoї osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Tendencies in the Development of Primary Education in the Countries of the European Union]. Candidate's thesis. Kyiv: Berdianskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet; Institut pedahohiky NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛОТФІ ГАРУДІ Галина Степанівна – доктор філософії, докторант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Наукові інтереси: білінгвальна освіта у полікультурному просторі України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LOTFI GHARODI Galina Stepanivna – doctor of philosophy, doctoral student of the Ivan Zazyun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Scientific interests: bilingual education in the multicultural space of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.08.2024 р.

УДК 376-056.36:377

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-211-214

МЕЛЬНИКОВА Катерина Вікторівна –

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та підприємництва
Херсонського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6415-5667>
e-mail: EMelnikova@ksu.ks.ua

АНТОНЮК Сергій Романович –

студент 411 групи факультету бізнесу та права,
спеціальності 014 Середня освіта
(Трудове навчання та технології)
Херсонського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6655-2291>
e-mail: serhii.antoiniuk@university.ks.ua

СТРАТЕГІЇ СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Дистанційна освіта є однією з форм системи безперервної освіти, яка покликана реалізувати права людини на освіту та отримання інформації. Воно покликане стати новою освітньою моделлю, що дозволяє здійснювати безперервне самовдосконалення, спрямоване формування у індивіда технологій швидкого отримання, обробки інформації та практичного застосування.

Особлива актуальність створення системи дистанційної освіти до сьогодні обумовлена цілою низкою факторів: величезні території, розвиток ринкової економіки, посилення міграції населення, зосередження науково-технічних центрів у великих містах, формування нових потреб населення до освіти та інші.

Дистанційна освіта — це термін, який використовують стосовно широкого спектру освітніх програм та курсів, починаючи від курсів підвищення кваліфікації, які не мають акредитації, закінчуючи акредитованими програмами вищої освіти, які реалізують можливість тісного спілкування студентів зі своїми викладачами та однокурсниками, як це відбувається за очного навчання. Для того, щоб забезпечити ефективну взаємодію, під час дистанційного навчання використовуються цілий набір інструментів, включаючи інтерактивні комп'ютерні програми, Інтернет, електронну пошту, телефон, факс та звичайну пошту.

Дистанційна освіта стає надзвичайно популярною формою навчання в силу своєї зручності та гнучкості. Воно усуває основний бар'єр, який утримує багатьох професіоналів та ділових людей від продовження освіти, позбавляючи необхідності відвідувати заняття за встановленим розкладом.

Ключові слова: дистанційне навчання, дистанційна освіта, освітній процес, інтерактивні заняття, освітні платформи навчання, комп'ютерні програми.

MELNIKOVA Kateryna Viktorivna –
PhD in Economics, Associate Professor of the
Department of Finance, Accounting
and Entrepreneurship Kherson State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6415-5667>
e-mail: EMelnikova@ksu.ks.ua

ANTONIUK Serhiy Romanovych –
student of group 411 of the faculty of business and law,
specialty 014 Secondary education
(Labor training and technologies) Kherson State University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6655-2291>
e-mail: serhii.antoiniuk@university.ks.ua

STRATEGIES FOR STIMULATE STUDENTS' CREATIVITY DURING DISTANCE EDUCATION IN TECHNOLOGY LESSONS IN DISTANCE EDUCATION CONDITIONS

Distance education is one of the forms of the continuous education system, which is designed to realize the human rights to education and obtaining information. It is intended to become a new educational model, which allows for continuous self-improvement, targeted formation of technologies for rapid acquisition, processing of information and practical application in an individual.

The special urgency of creating a distance education system to this day is due to a number of factors: huge territories, the development of a market economy, increased population migration, the concentration of scientific and technical centers in large cities, the formation of new needs of the population for education, and others.

Distance education is a term used to refer to a wide range of educational programs and courses, ranging from non-accredited continuing education courses to accredited higher education programs that allow students to interact closely with their teachers and fellow students, as is the case in a face-to-face setting. training In order to ensure effective interaction, distance learning uses a range of tools, including interactive computer programs, the Internet, e-mail, telephone, fax, and regular mail.

Distance education is becoming an extremely popular form of education due to its convenience and flexibility. It removes the main barrier that keeps many professionals and business people from continuing their education, eliminating the need to attend classes on a set schedule.

Key words: distance learning, distance education, educational process, interactive classes, educational learning platforms, computer programs.

Поставлення проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Стимулювання творчості учнів на дистанційному навчанні. Учні спілкуються найчастіше у Viber-групах. Тому кожен вчитель може взяти у класного керівника контакти дітей (у батьківській групі доречно написати, що викладачі просять надати ці контакти) і створити групу. Якщо більшість дітей є у Facebook, Zoom, можна створити закриту групу саме в цих соцмережах, вона дає більше можливостей – наприклад, проведення онлайн-трансляцій, а ось у Viber доведеться записувати короткі відео, це незручно. Завдяки цим програмам ми продовжуємо інтерактивне навчання. Термін «інтерактивний» прийшов до нас з англійської і має значення «взаємодіючий». Існують різні підходи до визначення інтерактивного навчання. Одні вчені визначають його як діалогове навчання: «Інтерактивний – означає здатність взаємодіяти чи знаходитись в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною). Отже, інтерактивне навчання – це перш за все діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія вчителя та учня».

Дуже цікавим для дітей та вчителів буде спільний формат задачі робіт. Для цього вам з учнями потрібно буде використовувати дошку Padlet. Це безкоштовна платформа. Отже, вчитель створює спільну дошку, розсилає запитання учням. Потім педагог створює завдання та «прикріплює» його на загальній дошці як стікер. У цьому стікері учні можуть друкувати, прикріплювати файли та

відео. Я практикую це з учнями і гарантую: такий вид командної роботи їх захопить!

Адже після виконання певної вправи вони мають прокоментувати одну чи дві роботи однокласників. За це вони матимуть ще одну оцінку. А якщо це творче завдання, є опція ранжування роботи за допомогою смайликів чи зірочок. Наприклад, одній роботі можна присвоїти 4 зірки, іншою – 2. Взаємооцінювання – чудовий інструмент мотивації для дітей.

Співпрацю з учнями потрібно організувати так, щоб їх зацікавити. Спробуйте формат «Задайте три запитання вчителю». Якщо учень читає параграф і щось незрозуміло, він прописує це у файлі.

Також школярі можуть скористатися форматом телеуроків, адже телевізор вдома є майже у всіх. Наприклад, у зв'язку з карантинном телеканал «Київ» дві години ефірного часу відводитиме для проведення телеуроків. В ефірі трансляватимуть чотири уроки з різних предметів по 30 хвилин кожен.

Якщо потрібно подати теорію, вчитель може зробити це за кілька кроків. Тему викладаємо через готовий відеоконтент, який за конкретним запитом легко знайти на YouTube.

Ще один чудовий тренажер – disted.edu.vn.ua. Це розробка вчителів із Вінниці, яка містить зручну дистанційну систему навчання з усіх предметів з 5-го до 11-го класу. Якщо вчитель напише координатору (контакти на сайті), спеціально під вас створять окремий клас (і дадуть доступ для його адміністрування), і ви зможете побачити, як школярі виконують ті чи інші завдання.

Зверніть увагу на такий класний ресурс, як leapingapps.org. Це система готових вправ з різних предметів та ще й з можливістю автоматичної перевірки системою. А ще вчитель може створити свої вправи за допомогою цієї платформи, якщо готових йому не вистачило. Працювати з платформою потрібно за тим самим принципом, що й з іншими відправити посилання дітям. Вчитель створює папку класу, заливає туди вправи — вже там чи створені ним. І може моніторити виконання цих вправ.

Третій етап після перегляду теоретичного матеріалу та онлайн-перевірки знань – контрольна вправа для того, щоб вчитель промоніторив і зрозумів, наскільки дитина добре опанувала цю тему.

Найбільш зручною та багатофункціональною для контролю та перевірки знань онлайн на мою думку – ClassTime. Це безкоштовний тестовий сервіс, де вчитель може використовувати дев'ять абсолютно різних та нестандартних типів питань. Є відкриті питання, питання на встановлення відповідності, можливість дати розгорнуту відповідь на запитання. Для закріплення знань учням можна надавати контрольний тест через цю платформу.

Через цей сервіс можна створити опитування, дати йому доступ дітям. У такому разі школярі спочатку мають переглянути відеолекцію, а потім одразу відповісти на запитання, щоб закріпити побачене та почути.

Як мінуси зазвичай наводять:

- Необхідність високого рівня самодисципліни
- Важко запобігти списуванню
- Мало взаємодії з вчителем та між учнями
- Виникнення проблем із технікою
- Низька мотивація до навчання
- Не підходить для практичних занять
- Може не підійти людям з обмеженими можливостями

1. Необхідність високого рівня самодисципліни

Не кожна людина може організувати себе і займатися самостійно. Однак, відсутність самодисципліни буде на заваді і при офлайн-навченні: людина просто не відвідуватиме лекції, семінари, а якщо і відвідає з-під палиці, думатиме про своє і нічого корисного не винесе.

2. Важко запобігти списуванню

Коли людина навчається онлайн, нічого не заважає йому при здачі тесту відкрити теоретичну частину в іншій вкладці та списувати звідти. Також нічого не заважає запитати вірну відповідь у колеги, який вже закінчив курси.

3. Мало взаємодії з вчителем та між учнями

Нетворкінг, звичайно, важливий аспект навчання для багатьох людей, і не варто недооцінювати важливість дискусій та спілкування. І в ході офлайн-нетворкінгу виникають такі ж труднощі, як і під час проведення його онлайн. Наприклад, важко розговорити учасників. Люди почуваються сковано, ніби біля дошки в класі, і має знайти хтось активніший, хто перший виступить із промовою і підштовхне інших до обговорення.

4. Виникнення проблем із технікою

Є LMS-системи, які розробили програми для мобільних пристроїв. Ці програми повинні бути завантажені та встановлені на смартфони або планшети. Але може виникнути проблема сумісності. Наприклад, програма не підтримує старі версії операційної системи, або працює на них нестабільно. Не всі мають останню версію iPhone або Android. І хтось із співробітників не зможе використати свої гаджети для навчання.

5. Низька мотивація до навчання

Насправді низька мотивація – це перешкода як до онлайн, так і до офлайн-навчання. Тут слід розбиратися з причинами низької мотивації.

6. Не підходить для практичних занять

Звичайно, що стосується практичних занять, онлайн-навчання поступається офлайн. Важко навчити розбирати мотор, чистити кавоварку або ставити уколи по відео. Але з поширенням VR (технологій віртуальної реальності) цей бар'єр вже успішно долається.

7. Може не підійти людям з обмеженими можливостями

Кожен п'ятий американець має особливі потреби, і 41% із них працюють. В Україні 6% населення – з особливими потребами, майже 80% із них – працездатного віку. Журнал Fortune писав про те, що EY, Microsoft та SAP спеціально наймають працівників з аутизмом, розглядаючи особливі потреби як "конкурентну перевагу", а не "потенційну невдачу".

Мета дослідження полягає в аналізі можливостей використання дистанційного навчання в умовах Українських реаліях.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Розвиток творчих здібностей учнів залежить від ефективності використовуваних вчителем методів та прийомів і того, наскільки творчо він підходить до цієї проблеми.

Використання різних видів та форм творчих завдань дозволило досягти певного рівня розвитку творчих здібностей, який виявився посиленням для кожного учня. Систематична робота з розвитку творчих здібностей дає такі результати: діти виростають допитливими, активними, вміють навчатися, справжніми мрійниками та фантазерами, людьми, здатними бачити диво у звичних речах. Власна творчість дітей допомагає міцніше засвоювати та запам'ятовувати теоретичні відомості. Найлегше вирішується проблема мотивації, діти самі виявляють бажання творити. Важливим моментом є те, що творчі роботи привертають увагу дітей, тут вони відкриваються з позитивного боку.

Одним з найважливіших факторів успішного дистанційного навчання є правильна мотивація учня. Велику частину часу онлайн-учень проводить в самостійному освоєнні матеріалу. Для цього необхідні концентрація уваги, наполегливість, бажання вчитися. У дистанційному навчанні багато видів традиційної мотивації працюють не так ефективно, як в традиційній школі. Але деякі, навпаки, набувають особливого значення. Ось на них і слід спиратися батькам і педагогам.

У дистанційному навчанні є свої нюанси. Дитина не може порівняти свої досягнення з

успіхами інших дітей. Вона ніби замкнена у власному онлайн просторі. Єдиним критерієм її успішності є результат оцінювання вчителем. Іноді це просто кількість набраних в тесті балів. Але дитині важлива так само і більш розгорнута характеристика його відповіді. Ось тут дистанційне навчання має значні переваги перед звичайною школою, де вчитель і учень обмежені часом уроку, і вчитель просто не встигає дати якісну оцінку зусиль учня. В онлайн-школі це можливо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андреев, А. А. Введения в Интернет-освіту: навч. Посібник М.: Логос, 2003. 73 с.
2. Андрусенко Н. Дистанційне навчання в Україні. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія. Вінниця, 2017. С. 7-9.
3. Долинський Є. В. Дистанційне навчання – одна з прогресивних форм підготовки фахівців. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Вип.42 / За заг. ред. проф.
4. Захарова, І. Р. Інформаційні технології освіти: [навчальний посібник для вищих педагогічних навчальних закладів]. М.: Академія, 2003. 188 с.
5. Ісаєнка В. Навчально-методичний посібник для викладачів щодо організації дистанційної форми навчання з перепідготовки та підвищення кваліфікації. К., 2014. 100 с.
6. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В. Г. Кременем 20 грудня 2000 р.).
7. Матвієнко О. В. К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. С. 202-207.
8. Новіков, С. П. Застосування нових інформаційних технологій в освітньому процесі. *Педагогіка*. 2003. № 9. С. 32 – 38.

REFERENCES

1. Andrieiev, A. A. (2003). Vvedennia v Internet-osvitu: navch. Posibnyk. [Introduction to Internet education: teaching. Guide]. M.: Lohos. 73 s. [in Ukrainian]
2. Andrusenko, N. (2017). Dystantsiine navchannia v Ukraini. Dystantsiine navchannia yak suchasna osvitnia tekhnolohiia. [Distance learning in Ukraine. Distance learning as a modern educational technology]. Vinnytsia. S. 7-9. [in Ukrainian]
3. Dolynskiy, Ye. V. Dystantsiine navchannia – odna z prohresyvykh form pidhotovky fakhivtsiv. [Distance education – one of the progressive forms of specialist training]. Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia: Zbirnyk naukovykh prats. Vyp.42 / Za zah. red. prof. [in Ukrainian]

4. Zakharova, I. R. (2003). Informatsiini tekhnolohii osvity: [navchalnyi posibnyk dlia vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv]. [Information technologies of education: [teaching manual for higher pedagogical educational institutions] M.: Akademiia. 188 s. [in Ukrainian]
5. Isaienka, V. (2014). Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia vykladachiv shchodo orhanizatsii dystantsiinoi formy navchannia z perepidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii. [Educational and methodological guide for teachers on the organization of distance education for retraining and advanced training]. K., 2014. 100 s. [in Ukrainian]
6. Kontseptsia rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini [The concept of the development of distance education in Ukraine]. (zatverdzheno Postanovoiu MON Ukrainy V. H. Kremenem 20 hrudnia 2000 r.). [in Ukrainian]
7. Matviienko, O. V. (2010). K.: Vyd. tsentr KNLU. S. 202-207. [in Ukrainian]
8. Novikov, S. P. (2003). Zastosuvannia novykh informatsiinykh tekhnolohii v osvithomu protsesi. [Application of new information technologies in the educational process Pedahohika]. № 9. S. 32 – 38. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МЕЛЬНИКОВА Катерина Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку та підприємництва Херсонського державного університету.

Наукові інтереси: стратегії стимулювання творчості учнів під час дистанційного навчання на уроках технологій в умовах дистанційного навчання.

АНТОНЮК Сергій Романович – студент 411 групи факультету бізнесу та права, спеціальності 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології) Херсонського державного університету.

Наукові інтереси: стратегії стимулювання творчості учнів під час дистанційного навчання на уроках технологій в умовах дистанційного навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MELNIKOVA Kateryna Viktorivna – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Entrepreneurship Kherson State University.

Scientific interests: strategies for stimulate students' creativity during distance education in technology lessons in distance education conditions.

ANTONIUK Serhiy Romanovych – student of group 411 of the faculty of business and law, specialty 014 Secondary education (Labor training and technologies) Kherson State University.

Scientific interests: strategies for stimulate students' creativity during distance education in technology lessons in distance education conditions.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2024 р.

УДК 378:172.15:355.01

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-214-219

МІНЯЙЛОВА Алевтина Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри сучасних мов
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4423-3239>
e-mail: alevtina.minaylova@nuos.edu.ua

ШЛЯХТІНА Олена Семенівна –
старший викладач кафедри сучасних мов
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9194-2671>
e-mail: olena.shliakhtina@nuos.edu.ua

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ПРОТИСТОЯННЯ УКРАЇНИ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ (2022–2024 Р.Р.)

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року до нормативно-правових документів держави, що регламентують національно-патріотичне виховання дітей і молоді на всіх рівнях освіти, було внесено відповідні зміни, а також створено низку нових документів, в яких було наголошено на необхідності активізації зазначеного процесу у всіх закладах освіти, зокрема вищої, і поставлено завдання формування не лише фахівця своєї галузі, а й національно-свідомого громадянина, патріота, готового захищати суверенітет і територіальну цілісність України. Метою статті є окреслення основних шляхів реалізації завдань національно-патріотичного виховання студентів у процесі навчання іноземних мов в умовах протистояння України російській агресії (2022–2024 р.р.), оскільки саме дисципліна «Іноземна мова» (разом з іншими дисциплінами соціально-гуманітарного циклу) надає найбільші можливості для реалізації зазначених завдань. Для цього необхідно в процесі формування і розвитку навичок говоріння, читання, аудіювання і письма із застосуванням традиційних методів навчання іноземних мов обирати для опрацювання теми національно-патріотичного характеру, зокрема висвітлення хронології сучасних воєнно-політичних подій та історичних фактів України, дослідження історії існування і розвитку української мови, культури та національної символіки, вивчення біографій національних героїв, історії розвитку відносин між Україною та країною, чю мову вивчають студенти. Особливого значення при цьому набуває робота студентів з автентичними ініомовними текстами, аудіо- та відеоматеріалами, опублікованими у зарубіжних засобах масової інформації, на YouTube-каналах та інших інтернет-платформах, які висвітлюють поточні події, пов'язані з воєнно-політичною ситуацією в країні, розкривають роль України на міжнародній політичній арені, і, таким чином, сприяють формуванню у студентів об'єктивної оцінки поточної ситуації, протистоянню маніпулятивному впливу з боку російської пропаганди та формуванню почуття гідності і гордості бути громадянином України.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, студентська молодь, патріотизм, повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну (2022–2024 р.р.), навчання іноземної мови, традиційні методи навчання, теми національно-патріотичного характеру, автентичні ініомовні матеріали.

MINIAILOVA Alevtyna Volodymyrivna –
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Head of Modern Languages Department,
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4423-3239>
e-mail: alevtina.minyaylova@nuos.edu.ua

SHLIAKHTINA Olena Semenivna –
Senior lecturer of Modern Languages Department
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9194-2671>
e-mail: olena.shliakhtina@nuos.edu.ua

NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN THE CONDITIONS OF UKRAINE'S RESISTANCE TO RUSSIAN AGGRESSION (2022–2024)

Due to the full-scale invasion of russian federation into Ukraine on February 24, 2022, appropriate changes were made to the normative and legal state documents regulating the national-patriotic education of children and youth at all levels of education in Ukraine. A number of new documents were created to emphasize the need to activate national-patriotic education in all educational institutions, in particular higher education, and the task of forming not only a specialist in his/her field, but also a nationally conscious citizen, a patriot, ready to protect the sovereignty and territorial integrity of Ukraine was set. The purpose of the article is to outline the main ways of implementing the tasks of national-patriotic education of students in the process of teaching foreign languages in the conditions of Ukraine's resistance to russian aggression (2022–2024), since the discipline "Foreign Language" (together with other disciplines of the social and humanitarian cycle) provides the greatest opportunities for the implementation of the specified tasks. For this purpose, in the process of speaking, reading, listening and writing skills formation and development, it is necessary (using traditional methods of teaching foreign languages) to choose national-patriotic topics for study, in particular: the chronology of modern military and political events and historical facts of Ukraine, the history of existence and development of the Ukrainian language, culture and national symbols, biographies of national heroes, history of the development of relations between Ukraine and the country whose language the students study. Special importance is put on the work of students with authentic foreign texts, audio and video materials published in foreign mass media, on YouTube channels and other Internet platforms, which cover current events related to the military and political situation in the country, reveal Ukraine's role in the international political arena, and thus contribute to formation by students of an objective assessment of the current situation, resistance to the manipulative influence of russian propaganda, and formation of the sense of dignity and pride to be a citizen of Ukraine.

Key words: national-patriotic education, student youth, patriotism, full-scale invasion of the russian federation into Ukraine (2022–2024), teaching foreign language, traditional teaching methods, national-patriotic topics, authentic foreign materials.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Стратегія національно-патріотичного виховання, затверджена Указом Президента України від 18 травня 2019 року, визначає національно-патріотичне виховання «одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму,

поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідання європейських цінностей» [1].

Реалізація завдань Стратегії національно-патріотичного виховання набула максимальної значущості і найвищої актуальності на всіх ланках освіти в Україні 24 лютого 2022 року, коли

російська федерація безпрецедентно вторглася в нашу країну. Через 3 місяці, 6 червня 2022 року, Наказом Міністерства освіти і науки України № 527 було затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України, розроблену з урахуванням поточної воєнно-політичної ситуації. В ній зазначається, що «У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [2]. До переліку цих цінностей входять: повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); активна участь у громадсько-політичному житті країни; верховенство права, повага до прав людини; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України, тощо [2].

Таким чином, одним з пріоритетних завдань, поставлених сьогодні перед вітчизняними закладами освіти, зокрема вищої, є національно-патріотичне виховання студентської молоді, спрямоване на формування патріотичної свідомості студентів на засадах поваги до національних цінностей, верховенства права та толерантності до інших культур.

Кожен викладач у системі вищої освіти має долучитися до цього процесу. Особливої значущості у цьому контексті набувають дисципліни гуманітарного циклу, у тому числі «Іноземна мова».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність досліджуваної проблеми, різні її аспекти висвітлені в працях вітчизняних науковців і діячів культури. Так, ідеї національно-патріотичного виховання знайшли своє відображення у літературних творах Г. Сковороди, Т. Шевченка, П. Юркевича, І. Франка, О. Духновича, Л. Українки та ін., які виспівували любов до рідної землі і народу. Значний внесок у розробку ідей національно-патріотичного виховання дітей та молоді на різних історичних етапах зробили класики вітчизняної педагогіки Г. Ващенко, Б. Грінченко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Проблемам теорії, практики та методології національно-патріотичного виховання присвятили свої роботи сучасні дослідники І. Бех, А. Богуш, О. Вишневецький, О. Денисюк, Ю. Завалевський, О. Каплуновська, М. Красовицький, В. Кульчицький, Н. Лисенко, Т. Пахотіна, Л. Пономаренко, О. Савченко, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, С. Тарнавська, К. Чорна, П. Щербань, Є. Яхно та ін. Різні аспекти національно-патріотичного виховання студентської молоді досліджували О. Абрамчук, Т. Атіна, О. Гевко, А. Загородня, Ю. Красильник, М. Фіцула, Є. Франків та ін. Теоретичні засади національно-патріотичного виховання на заняттях з іноземної мови розглядали Л. Білас, В. Буренко та ін. Особливої значущості у контексті нашого дослідження набувають наукові доробки Н. Безлюдної,

Н. Бондаренко, С. Косянчука, І. Малик, Г. Шевчук, І. Устименко, І. Пахомова, С. Сьоміна, Л. Чупрія та ін., які вивчають проблеми національно-патріотичного виховання молоді в умовах війни, розпочатої російською федерацією проти України у 2022 році. Але, незважаючи на значну кількість досліджень з питань національно-патріотичного виховання, проблема національно-патріотичного виховання студентів у процесі вивчення іноземних мов залишається недостатньо дослідженою.

Мета статті. Ми ставили за мету розглянути основні шляхи реалізації національно-патріотичного виховання студентів у процесі навчання іноземних мов в умовах протистоянні України російській агресії (2022–2024 р.р.). Відповідно до мети, нами було поставлено такі завдання: 1) визначити нормативно-правові засади національно-патріотичного виховання студентів в умовах вторгнення рф в Україну; 2) визначити роль дисципліни «Іноземна мова» у навчально-виховному процесі ЗВО для реалізації завдань національно-патріотичного виховання студентів в зазначених умовах; 3) розкрити основні шляхи реалізації завдань національно-патріотичного виховання студентів у процесі навчання іноземних мов у ЗВО в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі, в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, національно-патріотичне виховання в країні на різних рівнях освіти, в тому числі вищому, регламентується нормативною базою, до складу якої входять:

- Стратегія національно-патріотичного виховання;
- Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019 "Про Стратегію національно-патріотичного виховання";
- Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року;
- Наказ МОН від 06.06.2022 № 527 "Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641";
- Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року;
- Постанова Кабінету міністрів України від 15.12.2023 № 1322 «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках»;
- Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»;
- Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року;
- Концепція Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року;

• Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2019 № 1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» та ін.

Реалізацію завдань, поставлених в цих документах державою, покладено, у великій мірі, на систему освіти України, зокрема вищої. Навчально-виховний процес кожного ЗВО має бути цілком спрямований на формування національно-патріотичної свідомості студентської молоді. Особливої значущості у цьому контексті набувають навчальні дисципліни соціально-гуманітарного циклу, у тому числі «Іноземна мова», оскільки зміст цих дисциплін, як зазначає Г. Перший, спрямований на:

- протистояння маніпулятивному впливу з боку агресора в умовах інформаційної війни;
- підвищення поінформованості громадськості про роль науки та інновацій для підтримки економіки під час воєнного стану;
- розроблення інструментів психологічного захисту та підтримки населення та психологічної допомоги для всіх, хто потребує в умовах війни;
- сприяння поглибленому вивченню української мови та історії України;
- створення умов та шляхів налагодження наукової комунікації в Україні та за її межами, тощо [3].

Навчальна дисципліна «Іноземна мова» є вкрай сприятливою платформою для реалізації зазначених вище завдань, оскільки передбачає прямий доступ і опрацювання студентами інформації з іноземних першоджерел та обговорення (іноземною мовою) будь-яких питань воєнно-політичного, соціокультурного, філософсько-психологічного, історико-культурологічного характеру, тощо.

Впровадження ідей національно-патріотичного виховання студентів у навчально-виховний процес закладів вищої освіти на заняттях з іноземної мови доцільно здійснювати із застосуванням таких методів: розповідь і презентація (з метою розвитку навичок монологічного мовлення); дискусія і бесіда (з метою розвитку навичок діалогічного мовлення); робота з автентичним іншомовним текстом (з метою розвитку навичок читання); робота з автентичним іншомовним аудіо- та відеоматеріалом (з метою розвитку навичок аудіювання); написання есе (з метою розвитку навичок письма) та ін.

Головною умовою при використанні зазначених методів для забезпечення ефективної реалізації завдань національно-патріотичного виховання студентів у процесі викладання іноземної мови є правильний добір тем для опрацювання, а саме: висвітлення хронології сучасних воєнно-політичних подій та історичних фактів в Україні, дослідження історії існування і розвитку української мови, культури та національної символіки, вивчення біографій давніх і сучасних національних героїв, історії розвитку економічно-політичних відносин між Україною та країною, чию мову вивчають студенти, тощо.

Для роботи студентів з іншомовними матеріалами актуальним буде використання таких

інформаційних першоджерел: британські телевізійні канали (BBC, Channel 4, ITV, Channel 5 та ін.), вебсайти періодичних видань (The Times, Daily Telegraph, The Guardian, Financial Times, The Independent та ін.); американські новинні вебсайти (Yahoo! News, CNN, Google News, Fox News, NBC News, The Guardian), телеканали (NBC, CBS, ABC та ін.) і періодичні видання (The Wall Street Journal, The New York Times, The Washington Post, The Daily News та ін.); вебсайти німецьких газет (Bild, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Süddeutsche Zeitung, Die Welt, Frankfurter Rundschau та ін.) і телевізійні канали (N-tv, N24, ARD, ZDF); французькі телеканали (France 24 та ін.) та інтернет-видавництва і портали (Le Figaro, Le Monde, Liberation, 20 minutes та ін.).

Починати кожне заняття з іноземної мови, на наш погляд, доцільно з обговорення поточних воєнно-політичних новин країни і всього світу в цілому у контексті українського питання. Для цього студенти під час підготовки до заняття мають дослідити актуальну інформацію у вітчизняних ЗМІ, а також у ЗМІ країни (мовою оригіналу), чию мову вони вивчають, – прочитати відповідні статті і подивитися відеорепортажі. Обговорення нагальних проблем та проведення порівняльного аналізу між способами подання та інтерпретування інформації в різних країнах, разом із розвитком навичок читання, аудіювання та говоріння іноземною мовою, сприятимуть більш глибокому розумінню і формуванню у студентів об'єктивної оцінки поточної воєнно-політичної ситуації у країні та на міжнародній арені, протистоянню маніпулятивному впливу з боку російської пропаганди та формуванню почуття гідності і гордості бути громадянином такої сильної духом і незламної країни.

Ефективним методом навчання студентів іноземної мови є робота з автентичним іншомовним текстом, спрямована на розвиток навичок читання. Для реалізації завдань національно-патріотичного виховання необхідно обирати для опрацювання такі тексти, які б сприяли формуванню у студентів почуття гідності, патріотизму, національної свідомості, поваги до Батьківщини та інших країн. Через високу актуальність українського питання, увага міжнародних видавництв та ЗМІ наразі великою мірою прикута до нашої країни, що призводить до публікації значної кількості іншомовних матеріалів з історії та сьогодення України. Прикладами таких текстів можуть бути статті, присвячені незламності українського народу («Ukraine's 1st medal of Paris Olympics won by fencer who refused to shake Russian opponent's hand» (англ.) [4]), боротьбі за свою незалежність («Battle for Kyiv: Ukrainian valor, Russian blunders combined to save the capital» (англ.) [5]), висвітленню сучасних подій на російсько-українському фронті («En direct, guerre en Ukraine: Volodymyr Zelensky affirme que la Russie a utilisé «plus de 600 bombes aériennes guidées» en une semaine» (фр.) [6]) і міжнародній політичній арені («Zelensky visits Ireland as taoiseach vows Kyiv trip» (англ.) [7]), дискредитації політики російської федерації («Das Prinzip Hoffnung wird uns nicht vor Putin schützen» (нім.) [8]).

Для реалізації завдань національно-патріотичного виховання студентів у процесі формування і розвитку навичок аудіювання доцільно запропонувати студентам перегляд актуальних новин у відеоформаті у зазначених вище зарубіжних ЗМІ та інших джерелах інформації з подальшим обговоренням. Крім того, вкрай ефективним є перегляд іншомовних подкастів видатних зарубіжних політологів та істориків на теми, пов'язані з воєнно-політичною ситуацією в Україні, та інтерв'ю з відомими політиками і військовими. Наприклад, інтерв'ю з американським істориком, професором Т. Снайдером українському YouTube каналу «Європейська правда» про геноцид українського народу з боку російської федерації (англ.) [9]; інтерв'ю з генералом армії США у відставці В. Кларком американському політологу Е. Коену на каналі CSIS про причини російсько-української війни (англ.) [10]; обговорення ролі західних країн у підтримці України в оборонній війні проти росії на німецькому каналі DW Deutsch з експертом зі Східної Європи та журналісткою С. Адлер, керівником проєктів Інституту європейської політики Л. Мельник та експертом з оборони Європейської ради з міжнародних відносин Р. Лоссом (нім.) [11].

Ефективним методом реалізації завдань національно-патріотичного виховання студентів у процесі навчання іноземної мови (у контексті формування і розвитку навичок читання і говоріння) є доповідь із застосуванням презентації. Тему дослідження студент обирає сам відповідно до своїх інтересів із окресленого викладачем кола. У контексті національно-патріотичного виховання доцільно запропонувати студентам дослідити біографії давніх і сучасних видатних українських діячів культури, мистецтва, науки і спорту, політиків і військових, проаналізувати їхній внесок у становлення і розвиток української держави; історію існування і розвитку української мови і культури; історію відносин між Україною і країною-агресоркою; міжнародні стосунки з іншими країнами, ставлення населення інших країн до подій в Україні та ін. Підготовка доповіді і презентації передбачає глибоке та всеохоплююче занурення студентом у тему дослідження, аналіз її з різних точок зору, обґрунтування тези, пошук всіх можливих шляхів розв'язання поставленої проблеми, що, у свою чергу, сприятиме формуванню у студентів чіткої картини подій, що відбуваються сьогодні на воєнно-політичній арені в Україні, дослідити причинно-наслідкові зв'язки між подіями, що передували вторгненню російської федерації в країну, підвищити рівень обізнаності студентів з досліджуваної теми. Звернення доповідаючого до почуттів і емоцій слухачів підвищить ефективність впливу виконаної роботи на формування національно-патріотичної свідомості студентів.

Для розвитку навичок письма у процесі навчання іноземної мови ефективним методом є написання есе. Не менш ефективним він є і для реалізації завдань національно-патріотичного виховання, оскільки за умови вибору актуальної для студентів патріотичної теми, оскільки в процесі

написання роботи студенти мають дослідити проблему, проаналізувати різні підходи до її вирішення, виокремити переваги і недоліки і, зрештою, дійти до власних висновків. Великою перевагою цього методу є те, що в процесі виконання цієї роботи студенти мають можливість порозмірковувати над ситуацією в країні, висловити своє ставлення до неї, свої думки і почуття. Прикладами тем для есе можуть бути прислів'я про любов до своєї країни, людяність, порядність, дружбу та ін. («Home, sweet home» (англ.), «East or West, home is best» (англ.), «Den freund erkennt man in der Not» (нім.), «Nie Narbe bleibt, auch wenn die Wunde heilt» (нім.), «Qui veut la paix, prépare la guerre» (фр.), вислови видатних зарубіжних або вітчизняних діячів («When all else is lost, the future still remains» (Bovee) (англ.), «Great men are not born great, they grow great» (Mario Puzo) (англ.), «War never pays its dividends in cash on the money it costs» (Winston Churchill) (англ.), «Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben, der täglich sie erobern muß» (Goethe) (нім.), «Toutes les grandes personnes ont d'abord été des enfants, mais peu d'entre elles s'en souviennent» (Antoine de Saint-Exupéry) (фр.)), проблемні питання тощо. Ці вислови і прислів'я в умовах війни набувають кардинально нових значень, які студенти можуть розкрити у своїх есе.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, правильний добір тем національно-патріотичного характеру при застосуванні традиційних методів навчання іноземних мов (розповідь, презентація, дискусія, бесіда, робота з автентичним іншомовним текстом, робота з автентичним іншомовним аудіо- та відеоматеріалом, написання есе) ефективно сприяє реалізації завдань національно-патріотичного виховання студентів і формуванню «нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [2], у процесі навчання іноземних мов в умовах протистоянні України російській агресії (2022-2024 р.р.). Такими темами для опрацювання є: висвітлення хронології сучасних воєнно-політичних подій та історичних фактів в Україні, дослідження історії існування і розвитку української мови, культури та національної символіки, вивчення біографій давніх і сучасних національних героїв, історії розвитку економічно-політичних відносин між Україною та країною, чію мову вивчають студенти, тощо.

Перспективи розвідок даного напряму ми вбачаємо у подальшому дослідженні шляхів формування національно-патріотичної свідомості студентів у процесі навчання іноземних мов у ЗВО в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, а також використання традиційних і новітніх методів навчання іноземних мов для протистояння російській пропаганді у засобах масової інформації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15> (дата звернення: 01.08.2024).
2. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що

втрата чинності, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

3. Перший Г. Гуманітарна освіта в умовах війни та євроінтеграції України. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : матеріали XIX Регіон. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 16 черв. 2022 р., Дніпро, 2022. С. 137–139. URL: https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163348/2022_7_Material_conference_16_06_2022-137-139.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 02.08.2024).

4. Thompson J. Ukraine's 1st medal of Paris Olympics won by fencer who refused to shake Russian opponent's hand : Fox News Channel. URL: <https://www.foxnews.com/sports/ukraines-first-medal-paris-olympics-won-fencer-who-refused-shake-russian-opponents-hand> (дата звернення: 03.08.2024).

5. Sonne P., Khurshudyan I., Morgunov S., Khudov K. Battle for Kyiv: Ukrainian valor, Russian blunders combined to save the capital : The Washington Post. URL: https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/kyiv-battle-ukraine-survival/?itid=sf_world_ukraine-russia_russia-gamble_p008_f001 (дата звернення: 03.08.2024).

6. En direct, guerre en Ukraine : Volodymyr Zelensky affirme que la Russie a utilisé «plus de 600 bombes aériennes guidées» en une semaine : Le Monde. URL: https://www.lemonde.fr/international/live/2024/08/03/en-direct-guerre-en-ukraine-volodymyr-zelensky-affirme-que-la-russie-a-utilise-plus-de-600-bombes-aeriennes-guidees-en-une-semaine_6260029_3210.html (дата звернення: 03.08.2024).

7. Zelensky visits Ireland as taoiseach vows Kyiv trip : BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cd19j2j5k1ko> (дата звернення: 04.08.2024).

8. Baerbock A. Das Prinzip Hoffnung wird uns nicht vor Putin schützen : Bild. URL: <https://www.bild.de/politik/meinung-kommentare-kolumnen/gastbeitrag-von-baerbock-prinzip-hoffnung-wird-uns-nicht-vor-putin-schuetzen-66ae5333acbba4372e82ad32> (дата звернення: 04.08.2024).

9. Interview: Timothy Snyder in Ukraine about Russian war : Європейська правда. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jXBJ8QHEPAI> (дата звернення: 04.08.2024).

10. Reflections on the Ukraine War : Center for Strategic & International Studies. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Vk8_UBmKu0U (дата звернення: 04.08.2024).

11. Russlands Krieg gegen die Ukraine: der Westen ohne Strategie? : DW Deutsch. URL: https://www.youtube.com/watch?v=bXe_hZY7hjE (дата звернення: 04.08.2024).

REFERENCES

1. Pro Stratehiiu natsionalno-patriotichnoho vykhovannia : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18.05.2019 r. № 286/2019. [On the Strategy of National and Patriotic Education: Decree of the President of Ukraine No. 286/2019 of May 18, 2019]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15> (дата звернення: 01.08.2024). [in Ukrainian]

2. Pro deiakі pytannia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v zakladakh osvity Ukrainy ta vyznannia takym, shcho vtratyv chynnist, nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 № 641 : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06.06.2022 № 527 [On some issues of national-patriotic education in educational institutions of Ukraine and the recognition as invalid of the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 16.06.2015 No. 641: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 06.06.2022 No. 527]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 01.08.2024). [in Ukrainian]

3. Pershyi, H. (2022). Humanitarna osvita v umovakh viiny ta yevrointehratsii Ukrainy [Humanitarian education in the conditions of war and European integration of Ukraine]. *Aktualni problemy yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehratsii Ukrainy* : materialy XIX Rehion. nauk.-prakt. konf., m. Dnipro, 16 cherv. 2022 r., Dnipro. S. 137–139. URL: <https://ir.nmu.org.ua/>

[bitstream/handle/123456789/163348/2022_7_Material_conference_16_06_2022-137-139.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163348/2022_7_Material_conference_16_06_2022-137-139.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (дата звернення: 02.08.2024). [in Ukrainian]

4. Thompson, J. Ukraine's 1st medal of Paris Olympics won by fencer who refused to shake Russian opponent's hand : Fox News Channel. URL: <https://www.foxnews.com/sports/ukraines-first-medal-paris-olympics-won-fencer-who-refused-shake-russian-opponents-hand> (дата звернення: 03.08.2024). [in English]

5. Sonne, P., Khurshudyan, I., Morgunov, S., Khudov, K. Battle for Kyiv: Ukrainian valor, Russian blunders combined to save the capital : The Washington Post. URL: https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/kyiv-battle-ukraine-survival/?itid=sf_world_ukraine-russia_russia-gamble_p008_f001 (дата звернення: 03.08.2024). [in English]

6. En direct, guerre en Ukraine : Volodymyr Zelensky affirme que la Russie a utilisé «plus de 600 bombes aériennes guidées» en une semaine : Le Monde. URL: https://www.lemonde.fr/international/live/2024/08/03/en-direct-guerre-en-ukraine-volodymyr-zelensky-affirme-que-la-russie-a-utilise-plus-de-600-bombes-aeriennes-guidees-en-une-semaine_6260029_3210.html (дата звернення: 03.08.2024). [in English]

7. Zelensky visits Ireland as taoiseach vows Kyiv trip : BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cd19j2j5k1ko> (дата звернення: 04.08.2024). [in Ukrainian]

8. Baerbock A. Das Prinzip Hoffnung wird uns nicht vor Putin schützen : Bild. URL: <https://www.bild.de/politik/meinung-kommentare-kolumnen/gastbeitrag-von-baerbock-prinzip-hoffnung-wird-uns-nicht-vor-putin-schuetzen-66ae5333acbba4372e82ad32> (дата звернення: 04.08.2024). [in English]

9. Interview: Timothy Snyder in Ukraine about Russian war : Європейська правда. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jXBJ8QHEPAI> (дата звернення: 04.08.2024). [in Ukrainian]

10. Reflections on the Ukraine War : Center for Strategic & International Studies. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Vk8_UBmKu0U (дата звернення: 04.08.2024). [in Ukrainian]

11. Russlands Krieg gegen die Ukraine: der Westen ohne Strategie? : DW Deutsch. URL: https://www.youtube.com/watch?v=bXe_hZY7hjE (дата звернення: 04.08.2024). [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МІНЯЙЛОВА Алевтина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сучасних мов Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Наукові інтереси: методика викладання іноземних мов у немовних ЗВО, ESP, гуманістичне і національно-патріотичне виховання студентів.

ШЛЯХТІНА Олена Семенівна – старший викладач кафедри сучасних мов Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Наукові інтереси: методика викладання іноземних мов у немовних ЗВО, ESP, дистанційне навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MINAILOVA Alevtyna Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Modern Languages Department Admiral Makarov National University of Shipbuilding.

Scientific interests: methods of teaching foreign languages in non-linguistic higher education institutions, ESP, humanistic and national-patriotic education of students.

SHLIAKHTINA Olena Semenivna – Senior lecturer of Modern Languages Department Admiral Makarov National University of Shipbuilding.

Scientific interests: methods of teaching foreign languages in non-language higher education institutions, ESP, distance learning.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2024 р.

УДК 512.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-220-225

МУКОСЄЄНКО Ольга Анатоліївна –
вчитель інформатики вищої кваліфікаційної категорії,
вчитель-методист Комунального закладу
«Маріупольська загальноосвітня школа I-III ступенів №33
Маріупольської міської ради Донецької області»,
помічник вчителя, Rankas Pamatkola, Latvija
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3200-1097>
e-mail: mukoseenko@ukr.net

ПРОЕКЦІЇ, ЯК ЗАСІБ РОЗРАХУНКУ ПЛОЩІ ПОВНОЇ ПОВЕРХНІ ПРОСТОРОВОЇ ФІГУРИ

Пам'яті моєї мами,
Мукосєєнко Світлани Валентинівни

В статті на прикладі положень навчальної програми з математики (алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів доведена необхідність забезпечення практичної спрямованості навчання математики та встановлення міжпредметних зв'язків з іншими предметами.

Метою статті є виявлення міжпредметних зв'язків елементарної математики з курсом за вибором «Креслення»; аналіз методики вивчення теми «Проекції просторових фігур» в українських та латвійських школах; доведення доцільності вивчення теми «Проекції просторових фігур» на уроках математики в українських школах і більш повного вивчення цієї теми в початкових класах латвійських шкіл.

Приведена задача з підготовки до латвійської олімпіади Uzdevumi.lv для учнів шостих класів латвійських шкіл. В задачі наведена просторова фігура, яка складається з паралелепіпедів. В свою чергу, всі паралелепіпеди складаються з однакових кубів. Необхідно обчислити площу повної поверхні складної фігури.

Наведений спосіб розв'язання авторів задачі за допомогою розбивки на окремі паралелепіпеди та авторський евристичний спосіб розв'язання задачі за допомогою проекцій (видлядів) спереду, зверху та зліва. На прикладах задач зі схожими фігурами показано, що відповіді, отримані обома способами, співпадають.

Наведена задача з українського підручника з геометрії профільного рівня для учнів 11 класів закладів загальної середньої освіти на обчислення площі поверхні складної деталі; приведено два способи розв'язання: за допомогою розбивки на окремі паралелепіпеди та за допомогою проекцій.

Виявлено математичні онлайн-ігри математичного ресурсу matific, які навчають правильно виявляти види простих і складених математичних просторових фігур.

Ключові слова: українська школа, латвійська школа, міжпредметні зв'язки, елементарна математика, геометрія, евристичний спосіб розв'язання, креслення, площа повної поверхні просторової фігури, проекція, математична олімпіада, математична онлайн-гра, Matific, Uzdevumi.lv.

MUKOSIEIENKO Olga Anatoliivna –
computer science teacher of the highest qualification of the
Municipal institution «Mariupol secondary school of I-III levels
№33 Mariupol city council of Donetsk oblast»
Ukraine, a Methodist teacher Teacher's assistant,
Teacher's assistant, Rankas Pamatkola, Latvia
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3200-1097>
e-mail: mukoseenko@ukr.net

PROJECTIONS AS A MEANS OF CALCULATING THE AREA OF THE COMPLETE SURFACE OF A SPATIAL FIGURE

In Memory of My Mother by
Svitlana Valentynivna Mukosieienko

In the article, on the example of the provisions of the mathematics curriculum (algebra and the beginnings of analysis and geometry) for pupils of grades 10-11 of general educational institutions, the necessity of ensuring the practical orientation of mathematics education and establishing interdisciplinary connections with other subjects is proven.

The purpose of the article is to identify interdisciplinary connections of elementary mathematics with the elective course "Drawing"; analysis of the methodology of studying the topic "Projection of spatial figures" in Ukrainian and Latvian schools; proving the expediency of studying the topic "Projection of spatial figures" in mathematics lessons in Ukrainian schools and a more complete study of this topic in primary classes of Latvian schools.

The task of preparing for the Latvian Uzdevumi.lv Olympiad for pupils of the sixth grades of Latvian schools is presented. The problem presents a spatial figure consisting of parallelepipeds. In turn, all parallelepipeds consist of identical cubes. It is necessary to calculate the area of the complete surface of a complex figure.

The author's method of solving the problem by dividing it into separate parallelepipeds and the author's heuristic method of solving the problem using projections (views) from the front, top, and left are given. The examples of problems with similar shapes show that the answers obtained by both methods are the same.

The task from the Ukrainian textbook on geometry of the profile level for pupils of 11th grade of general secondary education institutions is given to calculate the surface area of a complex part; two methods of solution are presented: by dividing it into separate parallelepipeds and by projections.

Mathematical online games of the Matific mathematical resource have been identified, which teach how to correctly identify the types of simple and complex mathematical spatial figures.

Key words: Ukrainian school, Latvian school, interdisciplinary connections, elementary mathematics, geometry, heuristic solution method, drawing, area of the full surface of a spatial figure, projection, mathematical Olympiad, mathematical online game, Matif, Uzdevumi.lv.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. «Одним із найважливіших засобів забезпечення практичної спрямованості навчання математики є встановлення міжпредметних зв'язків математики з іншими предметами, у першу чергу з природничими.» [3].

На уроках математики демонструють міжпредметні зв'язки з фізикою, хімією, географією, біологією, економікою, інформатикою, історією. Але міжпредметні зв'язки з кресленням в українських школах не розглядають.

«Сьогодні креслення – це фундамент графічної культури людини, яка живе в сучасному техногенному світі». Предмет «Креслення» в шкільній освіті розвиває в учнів просторове мислення; забезпечує умови для вивчення основ сучасного виробництва; формує якості, необхідні для технічної творчості та участі в раціоналізаторській діяльності.» [5]. Одне з найголовніших завдань предмету «Креслення» – навчити учнів створювати проєкції просторових фігур.

В латиських школах проєкції (види) спереду та зверху (без вигляду зліва) вивчаються на уроках математики третіх класів. На думку автора, необхідне обов'язкове вивчення проєкції зліва.

Автор вважає, що за допомогою проєкцій можна розраховувати площі повної поверхні просторової фігури.

Обчислення площ повної поверхні просторових фігур вивчається в українських школах на уроках математики в одинадцятих класах.

«Учні десятих та одинадцятих класів українських шкіл працюють з формулами, вміють зображати просторові фігури та їх елементи, вимірюють геометричні величини у просторі, здійснюють алгоритмічну та евристичну діяльність на математичному матеріалі.» [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міжпредметні зв'язки елементарної математики та інформатики досліджені в роботах Васильєвої Д., Жалдак М.І., Кирдей І.Д., Пузирьова В., елементарної математики та фізики – Бурда М., Бугайов О., Харченко М.М., у методичних рекомендаціях Ясєвіної Т.Т. показаний зв'язок математики з фізикою, хімією, географією, біологією, економікою, інформатикою [6]. Особливості викладання математики у класах гуманітарного, природничого, технологічного, економічного, математичного, фізико-математичного профілів навчання та при проведенні курсів за вибором розглянуті у методичному посібнику для вчителів Глобіна О.І. [1].

Виділення невирішених раніше актуальних питань загальної проблеми. Аналіз публікацій свідчить, що проблема застосування відомостей з предмету «Креслення» на уроках математики не досліджувалася; застосування проєкцій для знаходження площі повної поверхні просторової фігури не використовувалося.

Мета написання статті: 1) надання практичних рекомендацій застосування відомостей

з предмету «Креслення» для розв'язання задач з математики; 2) порівняння математичного способу розв'язання задачі зі способом розв'язання задачі за допомогою проєкцій; 3) показати необхідність вивчення проєкцій з предмету «Креслення» на уроках математики в українських школах.

Методи дослідження: теоретичний (аналіз навчально-методичної літератури), евристичний, порівняння.

Виклад основного матеріалу дослідження. З курсу «Креслення» відомо, що «проєкції, що дають уявлення про видимі частини поверхонь предметів називають видами. Вид – це зображення повернутої до спостерігача частини предмета. Для будь-якого предмета можна отримати три види: вигляд спереду, вигляд зверху, вигляд зліва.» [4].

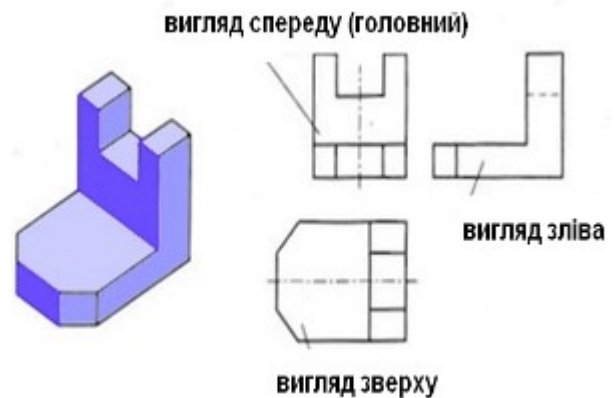


Рис. 1. Вигляд спереду, зверху та зліва просторової фігури [4].

Розглянемо задачу з практичним спрямуванням, яка була запропонована під час підготовки до олімпіади на Uzdevumi.lv [2]. учням шостих класів латиських шкіл. На прикладі цієї задачі покажемо можливість застосування предмету креслення для розв'язання математичних задач.

Задача. Уявіть собі, що фігура на рисунку 2 – це вулик, розділений на невеликі рівні кубики. У кожному окремому кубі можуть жити 6 бджіл за умовою, що у кожній бджолі є свій вхід – грань куба.

Дізнайся, скільки бджіл живе у вулику, якщо їх кількість залежить від кількості входів у кубики [2].

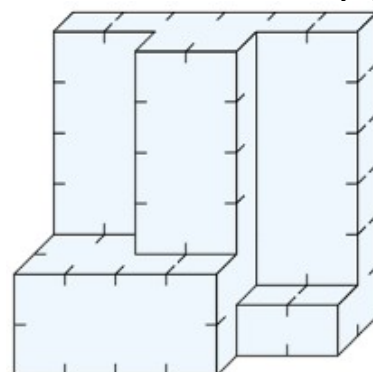


Рис. 2. Вулик, розділений на невеликі кубики

Розв’язання авторів задачі.

Фігуру можна розбити на декілька прямокутних паралелепіпедів. Всі ребра формуються з декількох відрізків однакової довжини, які відмічені на рисунку маленькими лініями.

Щоб дізнатися, скільки бджіл живе у вулику, необхідно обчислити площу поверхні даної фігури. Загальну площу поверхні тіла розраховують шляхом додавання площин всіх поверхонь тіла.

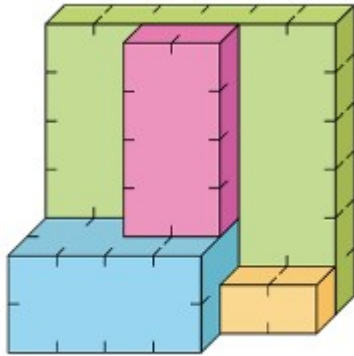


Рис. 3. Фігура розділена на прямокутні паралелепіеди [2].

Площа поверхні фігури синього кольору складає 29 квадратів, жовтого кольору – 7 квадратів, рожевого кольору – 18 квадратів і зеленого кольору – 78 квадратів. Загальна площа фігури складається з 132 квадратів. Це означає, що в кубах 132 входів.

Відповідь: 132 бджоли [2].

II спосіб розв’язання задачі, запропонований автором статті.

Складемо таблицю, в трьох комірках якої зобразимо вигляди спереду, зверху та зліва, а в четвертій комірці для зручності помістимо зображення фігури, загальну площу поверхні обчислюємо. Автор вважає, що замість вигляду зліва можна зображати вигляд справа.

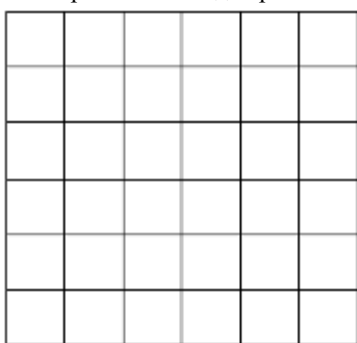


Рис.4. Вигляд спереду

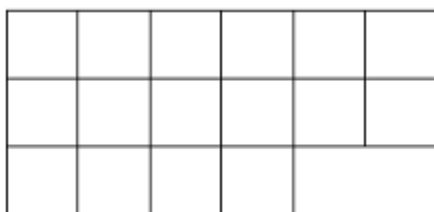


Рис. 5. Вигляд зверху

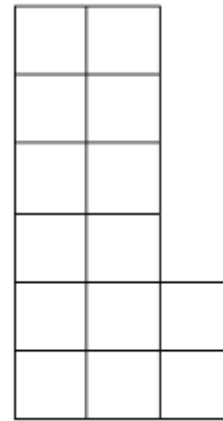


Рис. 6. Вигляд зліва

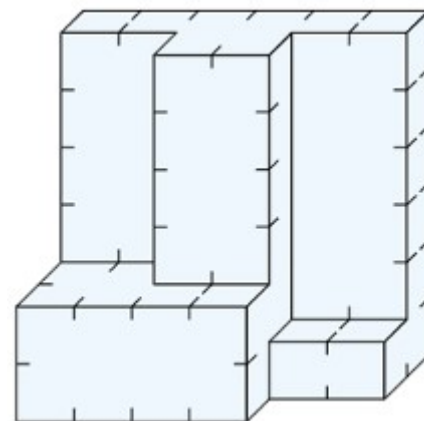


Рис. 7. Вигляд фігури, загальну площу поверхні якої обчислюємо [2]

Обчислимо площі фігур виглядів спереду, зверху та зліва та умножимо на два (площа фігури вигляду спереду $S_{\text{спереду}}$ дорівнює площі фігури вигляду позаду, площа фігури вигляду зверху $S_{\text{зверху}}$ дорівнює площі фігури вигляду знизу, площа фігури вигляду зліва $S_{\text{зліва}}$ дорівнює площі фігури вигляду справа).

$$S_{\text{спереду}} = 6 \cdot 6 = 36$$

$$S_{\text{зверху}} = 2 \cdot 6 + 1 \cdot 4 = 16$$

$$S_{\text{зліва}} = 2 \cdot 6 + 1 \cdot 2 = 14$$

$$S_{\text{повної поверхні}} = 2 \cdot (36 + 16 + 14) = 132$$

Кількість входів у кубики дорівнює 132, отже у вуликах живуть 132 бджоли.

Відповідь: 132 бджоли

Щоб виключити випадкове співпадіння результатів, розглянемо ще декілька прикладів з однаковою умовою, але різними початковими рисунками.

Задача 2.

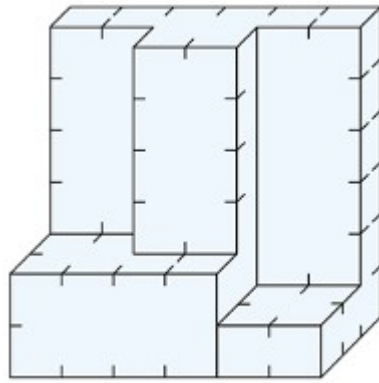


Рис. 8. Вулик2, розділений на кубики [2]

I спосіб.

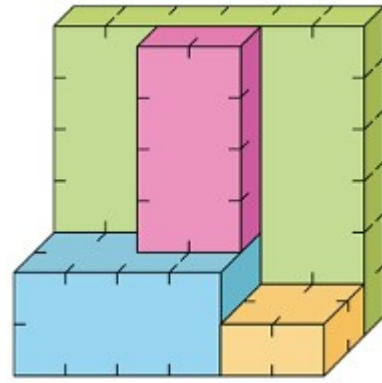


Рис. 9. Вулик2, розділений на прямокутні паралелепіпеди [2]

Площа поверхні фігури синього кольору складає 28 квадратів, жовтого кольору – 12 квадратів, рожевого кольору – 18 квадратів і зеленого кольору – 78 квадратів. Загальна площа фігури складається з 136 квадратів. Це означає, що в кубках 136 входів.

Відповідь: 136 бджоли

II спосіб

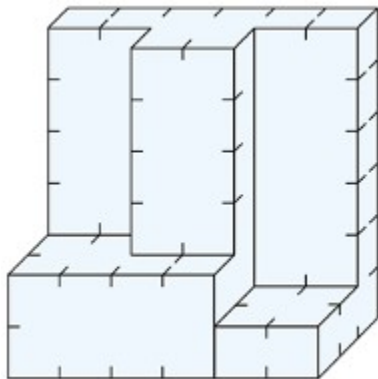


Рис. 10. Фігура2, загальну площу поверхні якої обчислюємо [2]

$$S_{\text{спереду}} = 6 \cdot 6 = 36$$

$$S_{\text{зверху}} = 3 \cdot 6 = 18$$

$$S_{\text{зліва}} = 2 \cdot 6 + 1 \cdot 2 = 14$$

$$S_{\text{повн пов}} = 2 \cdot (36 + 18 + 14) = 136$$

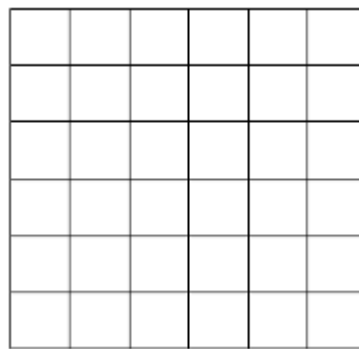


Рис. 11. Вигляд спереду

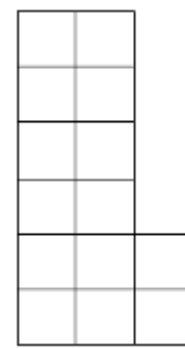


Рис. 13. Вигляд зліва

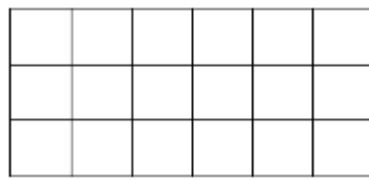


Рис. 12. Вигляд зверху

Відповідь: 136

Висновок: відповіді співпадають

Задача 3.

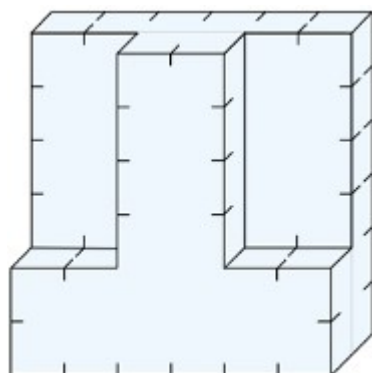


Рис. 14. Вулик3, розділений на кубики [2]

I спосіб.

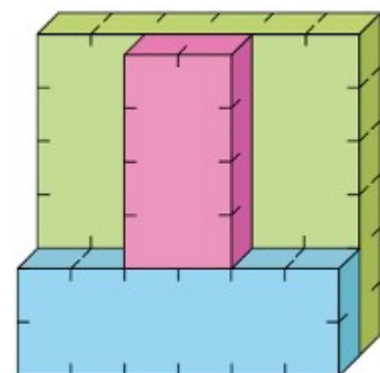


Рис. 15. Вулик2, розділений на прямокутні паралелепіпеди [2]

Площа поверхні фігури синього кольору складає 26 квадратів, рожевого кольору – 18 квадратів і зеленого кольору – 76 квадратів. Загальна площа фігури складається з 120 квадратів. Це означає, що в кубках 120 входів.

Відповідь: 120 бджіл

II спосіб.

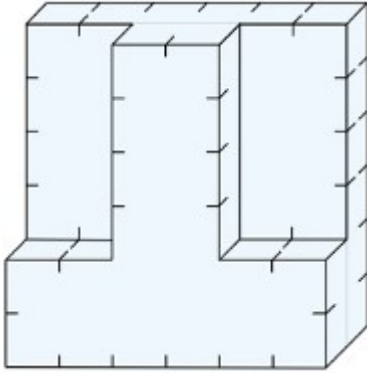


Рис. 16. Фігура 3, загальну площу поверхні якої обчислюємо [2]

$$S_{\text{спереду}} = 6 \cdot 6 = 36$$

$$S_{\text{зверху}} = 2 \cdot 6 = 12$$

$$S_{\text{зліва}} = 2 \cdot 6 = 12$$

$$S_{\text{повн.пов}} = 2 \cdot (36 + 12 + 12) = 120$$

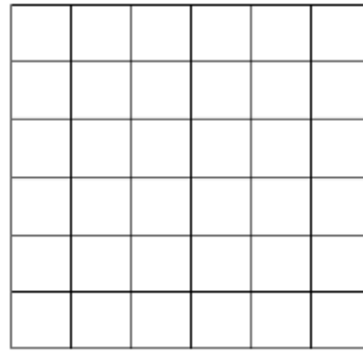


Рис. 17. Вигляд спереду



Рис. 19. Вигляд зліва

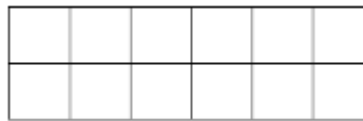


Рис. 18. Вигляд зверху

Відповідь: 120 бджіл.

Висновок: відповіді співпадають

Задача 4.

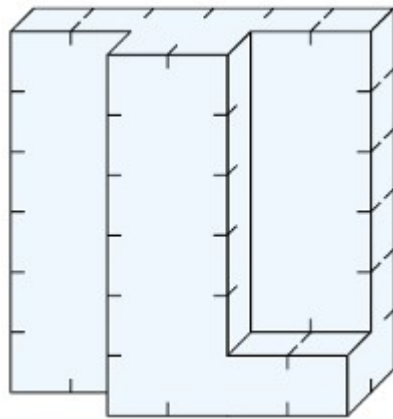


Рис. 20. Вулик 4, розділений на кубики [2]

I спосіб.

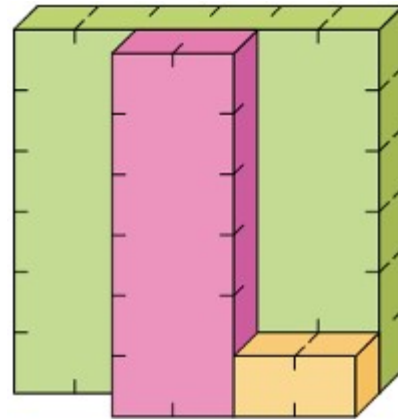


Рис. 21. Вулик 4, розділений на прямокутні паралелепіпеди [2]

Площа поверхні фігури жовтого кольору складає 7 квадратів, рожевого кольору – 27 квадратів і зеленого кольору – 82 квадрати. Загальна площа фігури складається з 116 квадратів. Це означає, що в кубах 116 входів.

Відповідь: 116 бджіл

II спосіб.

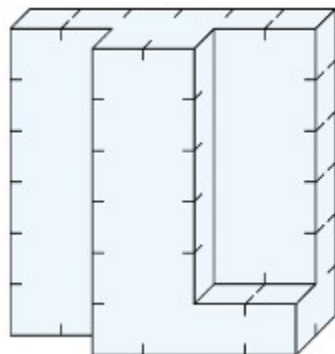


Рис. 22. Фігура 4, загальну площу поверхні якої обчислюємо [2]

$$S_{\text{спереду}} = 6 \cdot 6 = 36$$

$$S_{\text{зверху}} = 2 \cdot 6 = 12$$

$$S_{\text{зліва}} = 1 \cdot 6 + 1 \cdot 4 = 10$$

$$S_{\text{повн.пов}} = 2 \cdot (36 + 12 + 10) = 116$$

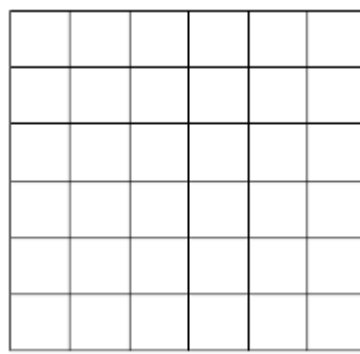


Рис. 23. Вигляд спереду

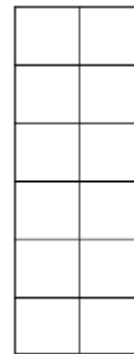


Рис. 25. Вигляд зліва

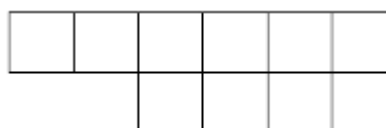


Рис. 24. Вигляд зверху

Відповідь: 116 бджіл.

Висновок: відповіді співпадають

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. В статті досліджений міжпредметний зв'язок математики з курсом за вибором «Креслення», наведено евристичний авторський спосіб розв'язання математичної задачі на знаходження площі повної поверхні за допомогою проєкцій. Для порівняння результатів приведено спосіб розв'язання авторів задачі за допомогою розбивки просторової фігури на окремі паралелепіеди.

В подальшому планується виявлення міжпредметних зв'язків математики з іншими предметами і розроблення методичних рекомендацій по їх застосуванню.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Глобін О.І. Міжпредметні зв'язки в умовах профільного навчання математики: методичний посібник для вчителів. К. Педагогічна думка, 2012. 88 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Globin_2012.pdf
2. «Завдання» URL: <https://www.uzdevumi.lv/>
3. Навчальна програма з математики (алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
4. Отримання знань. Дистанційна підтримка освіти школярів URL: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/454>
5. Сидоренко В.К., Дятленко С.М., Гедзик А.М. Програма курсу за вибором «Креслення» «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Лист Міністерства освіти і науки України від 19.11. 2013 №1/11-17679 URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-kursiv-za-viborom-fakultativiv>
6. Ясевіна Т.Т. Методичні рекомендації «Міжпредметні зв'язки та наступність на уроках математики». URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-mizhpredmetni-zv-yazki-ta-nastupnist-na-urokah-matematiki-291487.html>

REFERENCES

1. Hlobin, O. I. (2012). Mizhpredmetni zv'yazky v umovakh profilnoho navchannia matematyky: metodychni posibnyk dlia vchyteliv. [Interdisciplinary connections in the conditions of specialized mathematics education: a methodological guide for teachers]. K. Pedagogichna dumka, 88 s. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Globin_2012.pdf [in Ukrainian]
2. «Zavdannia» URL: <https://www.uzdevumi.lv/> [in Ukrainian]
3. Navchalna prohrama z matematyky (alhebra i pochatky analizu ta heometriia) dlia uchniv 10-11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Riven standartu. [The curriculum in mathematics (algebra and the beginnings of analysis and geometry) for students of 10-11 grades of general educational institutions. Standard level]. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv [in Ukrainian]

4. Otrymannia znan. Dystantsiina pidtrymka osvity shkolariv. [Obtaining knowledge. Remote support of schoolchildren's education]. URL: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/454> [in Ukrainian]

5. Sydorenko, V. K., Diatlenko, S. M., Hedzyk, A. M. (2013). Prohrama kursu za vyborom «Kreslennia» «Rekomendovano Ministerstvom osvity i nauky Ukrainy». [Program of the elective course "Drawing" "Recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine"]. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 19.11. №1/11-17679 URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-kursiv-za-viborom-fakultativiv> [in Ukrainian]

6. Yasevina, T. T. Metodichni rekomendatsii «Mizhpredmetni zv'yazky ta nastupnist na urokakh matematyky». Methodological recommendations "Intersubject connections and continuity in mathematics lessons" URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-mizhpredmetni-zv-yazki-ta-nastupnist-na-urokah-matematiki-291487.html> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МУКОСЄЄНКО Ольга Анатоліївна – учитель інформатики вищої кваліфікаційної категорії Комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа І – III ступенів №33 Маріупольської міської ради Донецької області», учитель-методист, помічник вчителя, Rankas Pamatskola, Latvija.

Наукові інтереси: освітній процес, евристичні способи розв'язання задач, міжпредметні зв'язки, конкурси та олімпіади з математики та інформатики, моделі моніторингу якості освіти, проєктна діяльність на уроках математики та інформатики, використання моделей візуалізації та «стиснення» навчальної інформації в навчально-виховному процесі; використання систем комп'ютерної математики на уроках математики та інформатики; табличні способи розв'язання задач з математики, навчальні додатки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MUKOSIEIENKO Olga Anatoliivna – computer science teacher of the highest qualification of the Municipal institution «Mariupol secondary school of I-III levels №33 Mariupol city council of Donetsk oblast», Ukraine, a Methodist teacher, Teacher's assistant, Rankas Pamatskola, Latvia.

Scientific interests: educational process, heuristic methods of solving problems, intersubject connections, contests and olympiads in mathematics and computer science; models for monitoring the quality of education, project activities in mathematics and computer science classes, use of visualization models and «compression» of educational information in the educational process; use of computer mathematics systems in mathematics and computer science lessons; tabular methods of solving mathematics tasks, educational applications.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2024 р.

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:796]:004-047.22](045)
DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-225-230

НАЗАРЕВИЧ Володимир Сергійович –

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9499-8953>
e-mail: nazarevicv045@gmail.com

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ІНФОРМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В АСПЕКТІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті розкрито сутність та структуру інформатичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури в аспекті особистісно-орієнтованого підходу. Визначено етапи її становлення – від основ комп'ютерної грамотності до оволодіння

найскладнішими сучасними інформаційними технологіями та готовністю творчо застосувати їх для вирішення професійних завдань, що дозволяє проектувати та ефективно реалізовувати індивідуальні освітні траєкторії різних освітніх цілей. Подано визначення поняття «інформатична компетентність» як інтегративне, динамічне утворення особистості, що змінюється у часі, у процесі навчання здобувачів та їх початкового професійного становлення. Розкрито можливості інформаційних технологій як сучасної архітектури навчання для реалізації особистісно-орієнтованого підходу до організації освітнього процесу (формування на основі принципів особистісно-орієнтованого підходу електронних курсів, індивідуальних та групових завдань, побудова системи діагностики, варіативних складових змісту освіти та видів навчально-пізнавальної діяльності кожному з рівнів інформатичної компетентності). Доведено, що особливу значимість у процесі поетапного формування інформатичної компетентності має: врахування індивідуальних особливостей здобувача та сприяння його розвитку; створення ситуацій успіху; формування та збагачення суб'єктивного досвіду; можливості вибору мети, змісту та форм організації освітнього процесу; розвиток індивідуальної та колективної творчої діяльності; створення умов для внутрішньої мотивації. Визначено компоненти інформатичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури та їх показники: когнітивно-змістовний компонент характеризує наявність у здобувачів цілісних знань про інформаційне середовище, що забезпечують досвід інформаційної діяльності, визначає систему конкретно-практичних умінь та навичок; соціально-комунікативний компонент включає принципи та правила поведінки особистості в інформаційних і комунікативних системах в умовах взаємодії людини, комп'ютера та інформаційного середовища; ціннісно-мотиваційний компонент – поєднує власні позиції та установки здобувача, ціннісне ставлення до об'єктів та явищ тощо. Визначено рівні інформатичної компетентності: базовий, професійно-моделюючий, творчо-пошуковий.

Ключові слова: сутність та структура, інформатична компетентність, майбутні учителі, фізична культура, особистісно-орієнтований підхід, комп'ютер, інформаційне середовище, інформаційні технології.

NAZAREVYCH Volodymyr Sergiyovych –
PhD student Department of Pedagogy and Educational Management
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9499-8953>
e-mail: nazarevicv045@gmail.com

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF THE INFORMATION COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE IN THE ASPECT OF THE PERSONAL-ORIENTED APPROACH

The article reveals the essence and structure of informational competence of future physical education teachers in the aspect of a person-oriented approach. The stages of its formation are determined - from the basics of computer literacy to the mastery of the most complex modern information technologies and the readiness to creatively apply them to solve professional tasks, which allows designing and effectively implementing individual educational trajectories of various educational goals. The definition of the concept of "informational competence" is presented as an integrative, dynamic formation of the personality that changes over time, in the process of training the acquirers and their initial professional formation. The possibilities of information technologies as a modern education architecture for the implementation of a person-oriented approach to the organization of the educational process are revealed (formation based on the principles of a person-oriented approach of electronic courses, individual and group tasks, the construction of a diagnostic system, variable components of the content of education and types of educational and cognitive activities for each from levels of information competence). It has been proven that the following are of particular importance in the process of step-by-step formation of information competence: taking into account the individual characteristics of the acquirer and promoting his development; creating situations of success; formation and enrichment of subject experience; opportunities to choose the goal, content and forms of organization of the educational process; development of individual and collective creative activity; creating conditions for internal motivation. The components of the informatics competence of the future physical education teacher and their indicators have been determined: the cognitive-content component characterizes the presence of the learner's integral knowledge about the information environment, which provides the experience of information activities, determines the system of specific practical skills and abilities; the socio-communicative component includes the principles and rules of behavior of the individual in information and communication systems in the conditions of human interaction, computer and information environment; value-motivational component - combines the acquirer's own positions and attitudes, value attitude to objects and phenomena, etc. The levels of informative competence are defined: basic, professional-modeling, creative-research.

Key words: essence and structure, IT competence, future teachers, physical education, person-oriented approach, computer, information environment, information technologies.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Актуальність теми дослідження викликана переходом суспільства від індустріального до інформаційного. На етапі соціально-економічного розвитку суспільства інформатична компетентність сприймається як якісна характеристика діяльності у сфері застосування інформаційних технологій. З кожним роком зростає рівень інформаційних технологій, що використовуються у всіх сферах життєдіяльності.

Суспільство відчуває нестачу у фахівцях із високим рівнем інформатичної компетентності, здатних використовувати наявний потенціал, ставити та вирішувати виробничі завдання з мінімальними витратами часу та максимальними виробничими вимогами. Завдання пошуку умов підвищення інформатичної компетентності майбутніх фахівців не нове і знаходиться в галузі наукових та практичних інтересів як педагогів, так і

психологів, але розрив між вимогами суспільства та рівнем інформатичної компетентності майбутніх фахівців вимагає розкриття сутності інформатичної компетентності, зокрема майбутніх учителів фізичної культури.

На наш погляд, посилення ролі інформатичної компетентності у структурі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури визначається такими чинниками: збільшенням обсягу інформації, зумовленим прискоренням темпами розвитку науково-технічного виробництва; неминучим розшаруванням інформації, викликаним диференціацією та інтеграцією сучасної науки; швидким старінням знань у зв'язку зі зміною наукових та соціальних парадигм.

У професійній підготовці кваліфікованих фахівців, особливо майбутніх учителів фізичної культури, одним із найважливіших постає завдання формування необхідного рівня інформатичної

компетентності для найбільш повної реалізації їх можливостей у навколишньому соціумі. Виконання цього завдання потребує сформованості специфічних умінь та навичок системного підходу до використання інформаційних технологій. Це визначає успішність подолання бар'єру між світом людини та інформаційним середовищем, сприяє формуванню інформаційного світогляду, розвитку системного мислення здобувачів, орієнтації у масі спеціалізованої інформації, необхідної для оптимального вирішення професійних завдань.

У процесі розвитку суспільства та переході його від індустріального до інформаційного з кожним роком збільшується рівень інформатизації всіх сфер життєдіяльності людини. Зростаючі темпи інформаційного розвитку виробничих та соціальних процесів змінили вимоги роботодавців до молодих фахівців. Ринок праці, що розвивається, стимулює заклади вищої освіти до того, щоб молодий фахівець відповідав вимогам суспільства.

Для того, щоб вільно орієнтуватися в інформаційних потоках, сучасний фахівець має вміти отримувати, обробляти та використовувати інформацію за допомогою комп'ютерів, телекомунікацій та інших засобів. Для вільної орієнтації в інформаційному потоці майбутній учитель фізичної культури повинен мати інформатичну компетентність як одну з ключових, якою має володіти особистість, здатна успішно адаптуватися до постійно змінних умов життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На державно-правовому рівні ця проблема відображена в Законах України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» (2007), «Про освіту» (2017), «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти» (2022).

Для закладів вищої освіти соціальним замовленням інформаційного суспільства вважається забезпечення рівня інформатичної компетентності здобувача та приділити увагу її формуванню та розвитку. Назріла необхідність зміни змісту підготовки майбутніх учителів фізичної культури для того, щоб забезпечити їм не лише загальнокультурні знання, а й достатній рівень інформатичної компетентності.

Аналіз сучасних дослідницьких підходів до розкриття змісту поняття «інформатична компетентність» показав, що ця проблема активно вивчається багатьма вченими, які вкладають у її трактування різний зміст.

У роботі А. Гриценко розглядається інформатична компетентність як основа ефективного отримання, переробки, передачі професійно значимої інформації [1, с. 88]. Зауважимо, що зберігання інформації у визначенні автора відсутнє, що, з нашого погляду, є не зовсім правильним. Автор пропонує систему обробки педагогічної інформації, що включає елементи системи освіти, типи документів, види обробки інформації, форми її подання та споживачів – викладачів, здобувачів тощо.

О. Матяш визначає інформатичну компетентність як можливість громадянина інформаційного суспільства забезпечити собі:

- вільний доступ до інформації, що не є таємницею, а також здатність опублікувати та розголосити власну інформацію, забезпечити собі право вільного вибору джерела, провайдера, формату, стандарту, програми та технології роботи з інформацією;

- реалізувати доступні в суспільстві можливості щодо виробництва, передачі, розповсюдження, використання, копіювання, знищення будь-якої інформації, що вільно розповсюджується, включаючи і його власну інформацію [4, с.136].

В. Мацеха визначає інформатичну компетентність як інтегроване, динамічне утворення особистості, що має раціональний стиль діяльності в галузі освоєння інформаційних технологій і здатної до творчої діяльності в системі «людина-інформація» [5, с.106].

З нашим підходом найбільше узгоджуються ідеї, що лежать в основі визначення інформатичної компетентності, здійсненого О. Даниско [2]. Автор визначає інформаційно-комунікаційну компетентність та розглядає її як «інтегральне особистісне утворення», яке, на його думку, «характеризує зрілу особистість людини в сучасному інформаційному суспільстві та охоплює три підструктури особистості: мотивацію (до засвоєння та застосування інформаційних технологій); здібності (до сприйняття, розумової переробки та обміну з іншими людьми інформаційних технологій); досвід (знання про інформаційні технології та вміння їх застосовувати)».

Ці підструктури, на думку О. Даниско, «утворюють три компоненти ІКТ (мотивацію, здібності, досвід) та в процесі засвоєння інформаційних технологій, зміст та співвідношення цих компонентів змінюється, що утворює рівні інформаційно-комунікаційної компетентності: рівень комп'ютерної грамотності, що включає комп'ютерну обізнаність та елементарну комп'ютерну грамотність; рівень комп'ютерної компетентності, що містить функціональну, системну та професійну компетентність; рівень комп'ютерної зрілості, що включає креативну компетентність та акмеологічну компетентність» [2, с. 110].

Ідея цього підходу актуальна тим, що О. Даниско, на відміну інших дослідників, визначила інформатичну компетентність як з погляду якісних показників особистості, так і розглянув її з урахуванням рівнів засвоєння інформаційних технологій. Але, з погляду підходу до визначення якісних характеристик особистості та рівнів інформатичної компетентності, простежується односторонній підхід до цього виду компетентності («людина-комп'ютер»), у визначенні якостей особистості відсутнє науково-дослідницьке спрямування (пізнавальні здібності, ерудиція, творчий потенціал), рефлексивна складова подана лише мотивацією, недостатньо відображена змістова складова.

Мета: розкрити сутність та структуру інформатичної компетентності майбутніх учителів

фізичної культури в аспекті особистісно-орієнтованого підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналізуючи відповідні поняття щодо визначення інформатичної компетентності, вважаємо, що не можна розглядати інформатичну компетентність:

- як набір певних якісних характеристик, зважаючи на те, що для різних спеціальностей він варіюється в часі професійної підготовки та професійної діяльності за змістом та обсягом фахових знань, необхідних фахівцю;

- без диференціації освітнього процесу, без розподілу на тимчасові рівні залежно від професійного зростання, без розвитку особистісних якостей, оскільки таке навчання не формує професіонала – соціально і професійно компетентну особистість.

Ми розглядаємо інформатичну компетентність як інтегративне, динамічне утворення особистості, що змінюється у часі, у процесі навчання здобувачів та їхнього професійного становлення.

Структуру інформатичної компетентності А. Проценко визначає виходячи з таких компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційного, рефлексивного [7, с.122]. І. Марюнда виділяє такі структурні компоненти інформатичної компетентності: когнітивний, змістовий, комунікативний та рефлексивний [3, с.45].

Структуру та зміст інформатичної компетентності у нашому дослідженні розглядатимемо за декількома аспектами.

З одного боку, це структурно-складові компоненти інформатичної компетентності:

- когнітивно-змістовий компонент – характеризує ставлення здобувача до теорії та практики інформатизації (знання та уявлення про нову інформаційну картину світу в ідеях, гіпотезах і теоріях) і передбачає наявність цілісних знань (фактів, уявлень, понять, законів тощо) про інформаційне середовище, що забезпечують досвід інформаційної діяльності та орієнтування в цьому середовищі, усвідомлення цілей та визначення своїх можливостей у здійсненні інформаційної діяльності, може виявлятися у кругозорі, ерудиції, поінформованості про різноманітні інформаційні явища та процеси як з погляду наукового знання, так і з погляду життєвого досвіду, що здобувається з безпосереднього спілкування людини з іншими людьми, отриманого із засобів масової інформації тощо; визначає систему конкретно-практичних умінь та навичок отримання, зберігання, передачі та обробки інформації, можливість оптимального використання інформаційних систем та технологій, їх розробки та супроводу в багатогранній професійній діяльності, відбором та акумуляцією необхідних відомостей про можливості інформаційних технологій у задоволенні навчально-пізнавальних та загальнокультурних запитів і потреб, проявляється у володінні наскрізною інтегративною методологією здійснення своєї професійної діяльності, у поєднанні з постановкою навчальних та загальнокультурних завдань оцінки наявних ресурсів та раціональної організації процесу їх вирішення з метою надання творчого

характеру своєї діяльності, мобільності, гнучкості та адаптивності в інформаційно-освітньому середовищі;

- соціально-комунікативний компонент містить принципи та правила поведінки особистості в інформаційних та комунікативних системах в умовах взаємодії людини, комп'ютера та інформаційного середовища, передбачає наявність у здобувачів здібностей, в гнучкому і конструктивному веденні діалогів в системі «людина - людина», «людина - комп'ютер», «людина - комп'ютер - людина» та уявлення про етичні, моральні та естетичні норми, що складаються в процесі цих взаємин;

- ціннісно-мотиваційний компонент являє собою систему, що поєднує власні позиції та установки здобувача, ціннісне ставлення до об'єктів та явищ швидко мінливого інформаційного середовища, адекватне уявлення про глобальний інформаційний простір, інформаційну взаємодію в ньому, можливості та проблеми його пізнання людиною; пов'язаний із знаннями про пріоритет цінності людського життя, здоров'я та духовного розвитку особистості; ролі інформаційних технологій у розвитку сучасної цивілізації; правових, етичних та моральних норм роботи в інформаційному середовищі; про інформаційну безпеку суспільства та особистості, про переваги та недоліки, діагностику та прогнозування процесу інформатизації суспільства та життєдіяльності людини.

З іншого боку, виокремлені компоненти утворюють структуру, що змінюється у часі, у процесі навчання здобувачів та їхнього професійного становлення.

Усі представлені елементи взаємопов'язані та взаємозумовлені. Кожен із них виконує певні функції. Виняток будь-якого з них призводить до порушення цілісності структури інформатичної компетентності.

Процес формування інформатичної компетентності передбачає виокремлення рівні, які дозволять визначити професійне зростання здобувачів, траєкторію їх індивідуального розвитку у процесі навчання та професійного становлення.

Нами виокремлено рівні інформатичної компетентності, до яких віднесено:

базовий рівень, що передбачає використання ІТ за умови освоєння основ інформаційної культури, навичок вирішення типових завдань обробки інформації;

професійно-моделювальний рівень, на якому формується готовність до розробки ІТ, освоюється соціальна роль в інформаційних процесах та набувається досвід самостійного створення інформаційного забезпечення професійної діяльності в межах моделі фахівця;

творчо-пошуковий рівень вимагає готовності здобувача до побудови інформаційних моделей у міждисциплінарних галузях та створення комплексів програм, до творчого осмислення та розвитку інформаційних технологій для різних областей застосування, зокрема у фізкультурній освіті.

Виходячи з виділених рівнів необхідно: визначити конкретні цілі та завдання навчання, дидактичні засоби та прийоми, що дозволяють відтворювати у освітньому процесі процедуру аналізу об'єкта вивчення на різних рівнях; здійснити оптимальний підбір тем та розподіл матеріалу в межах виділеного на навчання часу; розробити систему завдань, які формують у здобувачів досвід професійної діяльності певного рівня; передбачити різноманітність видів викладацької діяльності з урахуванням рівня підготовки здобувачів; спланувати організацію оцінки якості навчання здобувачів та систему діагностики, що дозволяє визначити ефективність застосованих методик.

Пропонуємо розглядати освітній процес, спрямований на формування інформатичної компетентності, на основі особистісно-орієнтованого підходу, з позиції якого досліджуваний вид компетентності визначається як домінуючий у майбутній професійній діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

Застосування особистісно-орієнтованого підходу є необхідною умовою не тільки для розкриття потенціалу здобувачів, а й для подолання негативного аспекту технологізації навчання, характерної для дисциплін, спрямованих на формування інформатичної компетентності. Поєднання переваг особистісно-орієнтованого підходу та розвивальних можливостей інформаційних технологій (електронних навчальних курсів з багаторівневим змістом модулів, адаптивних систем тестування, взаємодії в межах електронних конференцій, мережних щоденників-блогів) забезпечує кожному здобувачу найбільш сприятливі умови для формування та розвитку якостей, закладених у змістовій характеристиці відповідного рівня інформатичної компетентності.

Формування інформатичної компетентності на основі запропонованого особистісно-орієнтованого підходу завдяки можливості поетапного розкриття потенціалу здобувачів забезпечує формування здібностей та якостей особистості, необхідних у подальшому для виконання професійних завдань та інтегрованих видів діяльності.

Використання особистісно-орієнтованого підходу у процесі формування інформатичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури дозволить здійснювати: організацію рівноправного діалогового спілкування; діяльнісний, творчий характер навчання; спрямованість організації освітнього процесу на підтримку особистісного розвитку здобувача; надання здобувачам свободи прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту та способів навчання і поведінки.

Використання особистісно-орієнтованого підходу дозволить реалізувати процес формування інформатичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури за умови, якщо:

- інформатична компетентність, що визначається когнітивно-змістовним, соціально-комунікативним та ціннісно-мотиваційним компонентами, у контексті логіки її формування диференційована за рівнями. На кожному рівні для формування груп компетентностей, що відповідають виділеним

компонентам, з позицій особистісно-орієнтованого підходу, з урахуванням можливостей та здібностей кожного здобувача визначаються види навчально-пізнавальної діяльності, способи навчання, форми педагогічної взаємодії, методи та засоби оцінки сформованості інформатичної компетентності та корекції освітнього процесу;

- процес формування інформатичної компетентності відбувається у межах реалізації індивідуальних освітніх траєкторій. Здобувачам надано можливість брати активну участь у їх проектуванні та подальшій актуалізації на кожному рівні, що створює умови для мотивації до активної самостійної діяльності та самореалізації. Критерії та показники досягнення рівнів інформатичної компетентності є основою для оцінки особистих досягнень студентів та якості навчання;

- використання розвивальних можливостей інформаційних технологій є основним педагогічним інструментом і спрямовано на розвиток: конструктивного алгоритмічного мислення при зануренні в середовище, що вимагає чіткого планування будь-яких видів діяльності, результату якої детерміновано діями здобувача, при роботі з комп'ютерними програмами, що надають чітко структуровані знання; творчого мислення за рахунок зміни змісту репродуктивної діяльності, активізації пізнавального інтересу, виконання завдань евристичного, дослідницького характеру у середовищі інтелектуальних навчальних систем та моделюючих програм; комунікативних здібностей у ході виконання спільних проектів, проведення комп'ютерних ділових ігор завдяки розширенню можливостей взаємодії за допомогою таких технологій, як електронна пошта та електронні конференції.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, у процесі дослідження нами змістово визначено етапи інформатичної компетентності, що характеризують послідовний розвиток системи компетентностей та особистісних якостей здобувачів – від основ комп'ютерної грамотності до оволодіння найскладнішими сучасними інформаційними технологіями та готовністю творчо застосувати їх для вирішення професійних завдань, що дозволяє проектувати та ефективно реалізовувати індивідуальні освітні траєкторії різних освітніх цілей. Інформатична компетентність постає як інтегративне, динамічне утворення особистості, що змінюється у часі, у процесі навчання здобувачів та їх початкового професійного становлення. Уточнене поняття інформатичної компетентності доповнює понятійний апарат педагогічної науки та дозволяє розширити застосування компетентнісного підходу у процесі навчання, що відповідає новим тенденціям вищої освіти.

Розкрито можливість інформаційних технологій як сучасної архітектури навчання для реалізації особистісно-орієнтованого підходу до організації освітнього процесу (формування на основі принципів особистісно-орієнтованого підходу електронних курсів, індивідуальних та групових завдань, побудова системи діагностики, варіативних складових змісту освіти та видів навчально-

пізнавальної діяльності на кожному з рівнів інформатичної компетентності). Особливу значимість у цьому процесі для поетапного формування інформатичної компетентності має: врахування індивідуальних особливостей здобувача та сприяння його розвитку; створення ситуацій успіху; формування та збагачення суб'єктного досвіду; можливості вибору мети, змісту та форм організації освітнього процесу; розвиток індивідуальної та колективної творчої діяльності; створення умов для внутрішньої мотивації.

Інформатична компетентність виступає як динамічна, що змінюється в часі, багаторівнева структура, що включає: базовий, професійно-моделюючий, творчо-пошуковий рівні.

Кожен із рівнів інформатичної компетентності передбачає відповідну сформованість її компонентів: когнітивно-змістовний компонент характеризує наявність у здобувачів цілісних знань про інформаційне середовище, що забезпечує досвід інформаційної діяльності, визначає систему конкретно-практичних умінь та навичок, оптимальне використання інформаційних систем та технологій, їх розробку та супровід у багатогранній професійній діяльності; соціально-комунікативний компонент включає принципи та правила поведінки особистості інформаційних і комунікативних системах в умовах взаємодії людини, комп'ютера та інформаційного середовища; ціннісно-мотиваційний компонент – поєднує власні позиції та установки здобувача, ціннісне ставлення до об'єктів та явищ, пріоритет цінності людського життя, здоров'я та духовного розвитку особистості; правові, етичні та моральні норми роботи в інформаційному середовищі; інформаційну безпеку суспільства та особистості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті означеної проблеми в аспекті компетентнісного підходу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гриценко А. П. Основні складові інформаційної компетентності майбутніх учителів історії. *Український педагогічний журнал*. 2018. №4. С. 86–90.
2. Даниско О. В., Свєртнєв О. А. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів фізичної культури як передумови підвищення якості освіти. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 19. С. 108–115.
3. Маріонда І. І., Сивохоп Е. М., Товт В. А. Формування професійно-особистісних компетентностей фахівця фізичної культури у процесі занять фізичною підготовкою і спортом: монографія. Ужгород : Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2016. 212 с.
4. Матяш О. І., Тєрепа А. В. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів у процесі методичної підготовки. *Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки*. 2015. №17. С. 134–140.
5. Мацєха В. В. Формування інформатичної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання комп'ютерного профілю: теоретичний аспект. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* 2018. Вип. 51. С. 104–108.
6. Митяненко Ю., Анастасова О., Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури та їх готовність до педагогічної діяльності у закладах загальної середньої освіти. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1. С. 317–324.

7. Проценко А. А. Структура підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування професійних компетентностей. *Збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки*. Херсон, 2017. № 76, т. 2. С. 121–125.

8. Онопрієнко О., Онопрієнко О. Аналіз формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури у ЗВО. *Людознавчі студії. Серія: Педагогіка*, 2023. № 16(48), С.168–175.

REFERENCES

1. Hrytsenko, A. P. (2018). Osnovni skladovi informatsiinoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv istorii. [The main components of the information competence of future teachers of history]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. 4. S. 86–90. [in Ukrainian]
2. Danysko, O. V., Svertniev, O. A. (2017). Formuvannya informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv fizychnoi kultury yak peredumovy pidvyshchennia yakosti osvity. [Formation of information and communication competence of future teachers of physical culture as a prerequisite for improving the quality of education]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Seriiia : Pedahohichni nauky*. 19. S.108–115. [in Ukrainian]
3. Mariionda, I. I., Syvokhop, E. M., Tovt, V. A. (2016). Formuvannya profesiino-osobystisnykh kompetentnosti fakhivtsia fizychnoi kultury u protsesi zaniat fizychnoiu pidhotovkoiu i sportom. [Formation of professional and personal competencies of a physical culture specialist in the process of physical training and sports]: monohrafiia. *Uzhhorod : Vydavnytstvo PP «AUTDOR-ShARK»*, 212 s. [in Ukrainian]
4. Matiash, O. I., Terepa, A. V. (2015). Formuvannya informatsiinoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv u protsesi metodychnoi pidhotovkyiu. [Formation of information competence of future teachers in the process of methodical training]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia : Pedahohichni nauky*. 17. S. 134–140. [in Ukrainian]
5. Matsekha, V. V. (2018). Formuvannya informatychnoi kompetentnosti maibutnix pedahohiv profesiinoho navchannia kompiuternoho profilu: teoretychnyi aspekt. [Formation of informatics competence of future teachers of professional training in the computer profile: theoretical aspect]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. 51. S. 104–108. [in Ukrainian]
6. Mytianyenko, Yu., Anastasova, O. (2023). Profesiina pidhotovka maibutnix uchyteliv fizychnoi kultury ta yikh gotovnist do pedahohichnoi diialnosti u zakladakh zahalnoi serednoi osvity. [Professional training of future teachers of physical culture and their readiness for pedagogical activity in general secondary education institutions]. *Naukovi zapysky BDPU. Seriiia: Pedahohichni nauky*. 1. S. 317–324. [in Ukrainian]
7. Protsenko A. A. (2017). Struktura pidhotovky maibutnix uchyteliv fizychnoi kultury do formuvannia profesiinykh kompetentnosti. [The structure of training future teachers of physical education for the formation of professional competences]. *Zbirnyk naukovykh prats. Seriiia: Pedahohichni nauky. Kherson*, 76, 2. S. 121–125. [in Ukrainian]
8. Onopriienko O., Onopriienko O. (2023). Analiz formuvannia bazovykh profesiinykh kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury u ZVO. [Analysis of the formation of basic professional competencies of the future teacher of physical education in institutions of higher education]. *Liudynoznavchi studii. Seriiia: Pedahohika*, 16(48), S. 168–175. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НАЗАРЕВИЧ Володимир Сергійович – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

NAZAREVYCH Volodymyr Serhiyovych – PhD student Department of Pedagogy and Educational Management Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Наукові інтереси: professional training of future physical education teachers.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2024 р.

УДК: 378:37.014.6:005.336.4(100)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-231-234

ПЕТРЕНКО Валерій Миколайович –
аспірант Класичного приватного університету
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4428-8042>
e-mail: petrenko_1975@ukr.net

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито особливості міжнародного досвіду формування інноваційних механізмів публічного управління системою вищої освіти задля адаптації його здобутків у вищу школу України.

Автор приділяє увагу досвіду країн з розвинутою системою вищої освіти, зокрема Фінляндії, Великої Британії, Німеччини, США, Канади. Вивчення механізмів публічного управління у цих країнах дало змогу виявити ефективні інноваційні підходи та засоби управління вищою освітою, які можуть бути використанні в Україні.

Досвід цих країн у питаннях управління вищою освітою може стати важливим інструментом для розробки та вдосконалення національної політики у галузі вищої освіти, визначаючи змогу забезпечити якісну освіту та конкурентоспроможність випускників у міжнародному вимірі.

У публікації наголошується, що не існує універсального рішення щодо публічного управління в освітніх установах вищого рівня. Різні країни застосовують різні моделі залежно від свого культурного середовища, політичної структури чи економічних умов, які значною мірою сприяють формуванню цих механізмів у те, чим вони стають сьогодні.

У кожній країні застосовуються оптимальні механізми публічного управління системою вищої освіти, і вони можуть відрізнятися в залежності від політичної системи, культурних традицій та інших чинників.

Узагальнення міжнародного досвіду здійснення інновацій у системі публічного управління розвитком вищої освіти визначаються як базові орієнтири здійснення реформ на основі світового досвіду: забезпечення взаємозв'язку цілей інноваційних змін у сфері вищої освіти та їх організаційного забезпечення з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, насамперед через трансформацію органів галузевого публічного управління в «організації, що навчаються»; стратегічна визначеність інновацій в освітній сфері з мінімізацією ризиків та загроз, що можливо здійснити як через послідовність їх здійснення, так і на основі ретельної прогностико-проектної підготовки; поєднання системних інновацій розвитку системи вищої освіти з поточним функціонуванням освітніх інститутів щодо забезпечення освітніх потреб суспільства та громадян за рахунок концентрації функцій оперативного управління в самих освітніх суб'єктах та децентралізації діяльності галузевої систем публічного управління; використання міжнародних банків даних стосовно досвіду управлінських інновацій; наукове обґрунтування освітніх та управлінських інновацій та організація навчального процесу для освітянських управлінь щодо практичних аспектів здійснення нововведень у системі вищої освіти.

Для України оновлення системи освіти, забезпечення її відповідності до найбільш розвинених зразків і стандартів, започаткування структурних реформ є запорукою стабільного еволюціонування держави, визначальним фактором розвитку освіченої нації та становлення активного громадянського суспільства.

Ключові слова: вища освіта, публічне управління вищою освітою, міжнародний досвід, інноваційні форми галузевого публічного управління, стратегічне управління.

PETRENKO Valerii Mykolaiovych –
a graduate student at Classical Private University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4428-8042>
e-mail: petrenko_1975@ukr.net

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN MECHANISMS OF PUBLIC MANAGEMENT OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

The article reveals the peculiarities of international experience in the formation of innovative mechanisms for public management of the system of higher education in order to adapt it to the higher school of Ukraine.

The author pays attention to the experience of countries with a developed system of higher education, in particular Finland, Great Britain, Germany, the USA, and Canada. The study of the mechanisms of public administration in these countries has made it possible to identify effective innovative approaches and means of managing higher education that can be used in Ukraine.

The experience of these countries in managing higher education can be an important tool for developing and improving national policies in the field of higher education, determining the ability to provide quality education and determine the competitiveness of graduates in the international dimension.

According to the publication, there is no one-size-fits-all solution for public administration in higher educational institutions. Different countries apply different models depending on their cultural environment, political structure, or economic conditions, which greatly contribute to the formation of these mechanisms in what they have become today.

In each country, the optimal mechanisms for public management of the system of higher education are applied, and they may differ depending on the political system, cultural traditions, and other factors. Nonetheless, it is possible to highlight some common trends and practices that are utilized in numerous countries to establish mechanisms for public management of the higher education system. One general approach is to ensure broad stakeholder participation in decision-making regarding higher education. It means that the management of the higher education system should be democratic and open to dialogue with students, teachers, scientists, employers, and other stakeholders.

Another common approach is to increase the level of autonomy and ensure that the institution of higher education is independent from political influence and corruption. It can be achieved by ensuring democratic choice of leadership, supporting financial independence and the independent conduct of scientific research. Another important approach is to ensure the quality of higher education and its compliance with the requirements of the labor market.

Generalization of international experience in the implementation of innovations in the system of public management of higher education development is defined as the basic guidelines for the implementation of reforms based on world experience: ensuring the interconnection of the goals of innovative changes in the field of higher education and their organizational support by public authorities and local self-government, primarily through the transformation of sectoral public administration in "learning organizations"; strategic certainty of

innovations in the educational sphere with minimization of risks and threats, which can be implemented both through the sequence of their implementation, and on the basis of careful forecast and project preparation; combining systemic innovations in the development of higher education with the current functioning of educational institutions to provide the educational needs of society and citizens by concentrating operational management functions in the educational entities themselves and decentralizing the activities of sectoral public administration systems; the use of international data banks regarding the experience of managerial innovations; scientific justification of educational and managerial innovations and organization of the educational process for educational managers regarding the practical aspects of implementing innovations in the system of higher education.

For Ukraine, updating the education system, ensuring its compliance with the most developed models and standards, initiating structural reforms is a key to the stable evolution of the state, a determining factor in the development of an educated nation and the formation of an active civil society.

Key words: higher education, public administration of higher education, international experience, innovative forms of sectoral public administration, strategic management.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інтеграція до світового співтовариства пов'язана з системними модернізаційними трансформаціями системи вищої освіти України, що сприяє утвердженню демократичних цінностей та сучасних систем комунікації в українському суспільстві. Основним шляхом для їх здійснення є освітні інновації, підпорядковані загальним цілям модернізації суспільства.

Актуальність наукових досліджень проблематики, пов'язаної з інноваційними механізмами та технологій системи публічного управління пов'язана з потребами держави щодо забезпечення ефективності свого функціонування та моделювання напрямів подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема публічно-управлінських інновацій привертає увагу вітчизняних та зарубіжних фахівців.

Вивченню концептуальних та практичних аспектів проблем інноваційного розвитку публічного управління загалом та механізмів публічного управління освітньою сферою, взаємозв'язку напрямів його оптимізації та модернізації українського суспільства присвячені такі відомі українських учених, як Л. Антонова, Н. Бондарчук, С. Домбровська, В. Ємельянов, Д. Карамішев, М. Латинін, І. Лопушинський, С. Майстро, І. Рудкевич, В. Сиченко, Н. Шевченко, С. Шевченко та інші.

Проблеми формування інноваційної моделі публічного управління досліджуються у роботах В. Авер'янова, В. Бакуменка, Л. Дідківської, В. Корженко, А. Маковецького, Ю. Сурміна, В. Тертички та інших.

Зарубіжні дослідники приділяють увагу вивченню проблематики інновацій у публічному управлінні на рівні моделей та концептуальних нововведень системного характеру. Це зокрема К. Андерсен, П. Друкер, М. Кастельс, Ф. Лалу, Г. Мінцберг, Ф. Турнер.

Мета статті – виокремлення особливостей міжнародного досвіду формування інноваційних механізмів публічного управління системою вищої освіти задля адаптації його здобутків у вищу школу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходження до європейських освітніх просторів формує нове середовище інноваційних механізмів публічного управління вітчизняною системою вищої освіти. Вплив глобалізаційних та євроінтеграційних чинників на систему галузевого публічного управління проявляються в зміні структурно-функціональних його характеристик, збагаченні інноваційних форм взаємодії та

комунікації управлінських суб'єктів, заміні механізмів жорсткої детермінованості управлінських процесів механізмами відкритості та горизонтальної взаємодії.

Узагальнення міжнародного досвіду здійснення інновацій у системі публічного управління розвитком вищої освіти, можна визначити як базові орієнтири здійснення реформ на основі світового досвіду:

- забезпечення взаємозв'язку цілей інноваційних змін у сфері вищої освіти та їх організаційного забезпечення з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, насамперед через трансформацію органів галузевого публічного управління в «організації, що навчаються»;

- стратегічна визначеність інновацій в освітній сфері з мінімізацією ризиків та загроз, що можливо здійснити як через послідовність їх здійснення, так і на основі ретельної прогнозно-проектної підготовки;

- поєднання системних інновацій розвитку системи вищої освіти з поточним функціонуванням освітніх інститутів щодо забезпечення освітніх потреб суспільства та громадян за рахунок концентрації функцій оперативного управління в самих освітніх суб'єктах та децентралізації діяльності галузевої систем публічного управління;

- використання міжнародних банків даних стосовно досвіду управлінських інновацій;

- наукове обґрунтування освітніх та управлінських інновацій та організація навчального процесу для освітянських управлінців щодо практичних аспектів здійснення нововведень у системі вищої освіти [1].

У європейських наукових розвідках інновації в публічному управлінні виокремлюють за наступними напрямами: концептуальні нововведення, інституційні інновації та організаційні інновації, що опираються на власні механізми реалізації та технологічний інструментарій використання [2].

Україна є учасником цих загальноєвропейських новацій у системі вищої освіти, і результати, проблеми та перспективи їх реалізації є одним з базових напрямів вітчизняних наукових розвідок.

Слід вказати на значний вплив європейської публічно-управлінської практики управління освітніми інноваціями на формування в Україні системи моніторингу та оцінювання якості освітніх послуг, результатом чого є достатньо дієві системи показників діяльності як закладів освіти, так і публічноуправлінських структур у сфері освіти [5, с. 19].

Але найбільш важливим європейським чинником впливу на розвиток інноваційного потенціалу галузевого публічного управління є упровадження засад публічності та відкритості в управлінську діяльність. Європейський досвід свідчить про пріоритетну та принципово нову роль інформаційно-комунікаційних процесів у забезпеченні публічно-управлінських інновацій [4].

Найбільше значення має використання цього досвіду в наступних напрямках:

- використання мережно-інформаційних технологій для розбудови ресурсної бази галузевого публічного управління;

- реалізація на їх основі базових інновацій в управлінні сферою вищої освіти на модельному та технологічному рівнях;

- розробка та упровадження системних інноваційних форм публічноуправлінської діяльності у сфері вищої освіти з тотальним оновленням усієї системи галузевого публічного управління.

У процесі інтеграції до європейського освітнього простору, Україна має врахувати напрацювання й досягнення, що характерні для управління освітньою сферою в інших країнах. Процес удосконалення реформування управління освітою пов'язаний з пошуком результативних варіантів управління освітніми системами, які мають бути забезпечені підтримкою держави та громадян, територіальними громадами. Наразі у сфері освіти превалюючими є централізована та децентралізована системи управління. Здійснення переходу від централізованої до децентралізованої систем відбувається у країнах Західної Європи. Зростання якості освітніх послуг багато фахівців повзують саме з цим процесом. У країнах Європейського Союзу прийнято вважати децентралізацію однією з прогресивних форм управління.

Особливої уваги в умовах європейської інтеграції набуває стратегічне управління, що являє собою систематичний облік відомостей соціального й науково-педагогічного прогнозування, з метою прогнозування розвитку нових тенденцій. У перспективі, вбачається, що у сфері освіти активніше запроваджуватимуть інноваційні форми управління, під якими слід розуміти управлінський вплив держави на зміну факторів та визначення форм виробництва товарів, послуг, для підвищення ефективності діяльності закладів вищої освіти.

Досягнення стратегічних планів можливе за умови наявності, підготовки управлінських кадрів, здатних орієнтуватися у різноманітності інноваційних управлінських ідей, успішної реалізації наукових досягнень. Посилення соціальної складової у публічному управлінні освітою пов'язано з процесом модернізації як освітньої галузі. Отже, на рівні формування модельної інноваційної форми системи публічного управління розвитком вищої освіти в Україні найбільше значення має упровадження європейських принципів відкритості та прозорості органів державної влади та місцевого самоврядування [3].

В умовах швидких змін технологій та постійних викликів, що ставляться перед вищою освітою, формування ефективних механізмів публічного управління стає все більш актуальним

завданням у багатьох країнах. У цьому контексті, вивчення закордонного досвіду є важливим етапом у підвищенні ефективності управління вищою освітою в Україні.

Найбільшої уваги заслуговує досвід країн з розвинутою системою вищої освіти, зокрема Фінляндії, Великої Британії, Німеччини, США, Канади. Вивчення механізмів публічного управління у цих країнах дає змогу виявити ефективні інноваційні підходи та засоби управління вищою освітою, які можуть бути використанні в Україні.

Досвід цих країн у питаннях управління вищою освітою може стати важливим інструментом для розробки та вдосконалення національної політики у галузі вищої освіти, визначаючи змогу забезпечити якісну освіту та конкурентоспроможність випускників у міжнародному вимірі.

Публічне управління системами вищої освіти є складною проблемою, яка вимагає ретельного планування та виконання. Багато країн мають різні підходи до управління своїми системами вищої освіти, кожна з яких має свої сильні та слабкі сторони. Один із найуспішніших прикладів публічного управління вищою освітою є у Фінляндії. Уряд цієї країни запровадив політику, яка підтримує автономію університетів, зберігаючи при цьому певний рівень контролю над ними. Наприклад, університети можуть самостійно визначати свої навчальні та дослідницькі програми, але повинні дотримуватися національних стандартів якості, встановлених урядом.

Іншою країною з досить цікавим підходом до вищої освіти є Німеччина, де управління університетами здійснюється децентралізовано як на рівні землі, так і на федеральному рівні. Кожен університет має власну вчену раду, відповідальну за створення навчальних програм, а також адміністративні відділи, відповідальні за фінансові питання, такі як бюджет.

Сполучені Штати Америки використовують більш ринковий підхід до державного управління вищою освітою, приймаючи рішення про фінансування на основі конкуренції між коледжами, а не централізованого прийняття рішень урядом. Це призводить до різного рівня якості між закладами, але надає студентам багато варіантів при виборі місця, де вони бажають продовжити навчання [2].

Канада спрямовує увагу на вдосконалення структур управління на всіх рівнях шляхом політичних реформ, спрямованих на посилення механізмів підзвітності в вищих навчальних закладах (PSI). Канадська асоціація бізнесофіцерів університетів (CAUBO) розробила передовий досвід, який базується на чотирьох стовпах: управління, оцінка ризиків і моніторинг; внутрішній контроль; забезпечення відповідності; перевірка ефективності зовнішнього аудиту [2].

Отже, як бачимо, що не існує універсального рішення щодо публічного управління в освітніх установах високого рівня. Різні країни застосовують різні моделі залежно від свого культурного середовища, політичної структури чи економічних умов, які значною мірою сприяють формуванню

цих механізмів у те, чим вони стають сьогодні. Однак, прозорість залишається ключовим елементом у будь-якій системі, незалежно від того, наскільки різними вони є: відкритість дозволяє зацікавленим сторонам, включаючи самих студентів, які отримують пряму вигоду від вищої освіти, знати, що відбувається, і відчувати себе уповноваженими щодо свого майбутнього [3].

У кожній країні застосовуються оптимальні механізми публічного управління системою вищої освіти, і вони можуть відрізнятися в залежності від політичної системи, культурних традицій та інших чинників. Однак, можна виділити деякі загальні тенденції та практики, які застосовуються в багатьох країнах для формування механізмів публічного управління системою вищої освіти. Один з таких загальних підходів полягає у забезпеченні широкої участі стейкхолдерів у прийнятті рішень щодо вищої освіти.

Ще одним загальним підходом є зростання рівня автономії та забезпечення незалежності ЗВО від політичного впливу та корупції. Це може бути досягнуто шляхом забезпечення демократичного вибору керівництва, підтримка фінансової незалежності та незалежного здійснення наукових досліджень.

Також важливим підходом є забезпечення якості вищої освіти та її відповідності вимогам ринку праці. Для цього можуть бути введені механізми забезпечення якості освіти, такі як сертифікаційні органи, забезпечення акредитації вищих навчальних закладів та програм, а також впровадження системи оцінювання якості викладачів та науковців [1].

Однією з тенденцій в адміністративних реформах є залучення ринкових методів та підходів до сфери суспільного управління. Це пояснюється бажанням відмовитися від монополії центральних та місцевих органів влади та управління в наданні управлінських та громадських послуг населенню. Залучення приватного сектору та неурядових організацій до цих процесів сприяє підвищенню якості послуг шляхом делегування їх провайдерам, які можуть краще виконати ці завдання, ніж державні організації.

Одним зі способів реалізації цього підходу є робота за контрактами, що є загальновідомим досвідом країн, таких як Велика Британія, Данія, Нідерланди, Швеція та інші, де проведення обов'язкових конкурентних торгів є ключовим елементом у налагодженні партнерства з приватним сектором [3, с. 111].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, для України оновлення системи освіти, забезпечення її відповідності до найбільш розвинених зразків і стандартів, започаткування структурних реформ є запорукою стабільного еволюціонування держави, визначальним фактором розвитку освіченої нації та становлення активного громадянського суспільства.

У багатьох сферах людської діяльності, які отримали максимальний розвиток в останні часи є сфера освіти, зокрема вищої, як механізму впливу для забезпечення сталого розвитку суспільства. Прояви рис глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства все більше позначається на ступені розвитку стратегій освітнього менеджменту.

Серед головних перспектив розвитку системи вищої освіти відзначається стимулювання конкурентоздатності, удосконалення механізмів управління та способів впливу на об'єкти управління.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Brøgger Katza. Governing through standards; the faceless masters of higher education: the Bologna process, the EU and the open method of coordination. Publisher: Springer, Cham, Switzerland, 2019. 308 p.
2. Capano G., Jarvis D. S. L. Convergence and diversity in the governance of higher education : comparative perspectives. Publisher: Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, 2022. 274 p.
3. Castells M. Communication power. Oxford/New York: Oxford University Press, 2019. 608 p.
4. Clark B. Sustaining Change in Universities: Continuities in Case Studies and Concepts. New York : Open University Press, 2014. 156 p.
5. Meijer Albert, Ingrams Alex, Zouridis Stavros. Public management in an information age : towards strategic public information management. Publisher: Bloomsbury Academic, London, 2023. 264 p.

REFERENCES

1. Brøgger, K. (2019). Governing through standards; the faceless masters of higher education: the Bologna process, the EU and the open method of coordination. Switzerland. [in English]
2. Capano, G., Jarvis, D. S. L. (2022). Convergence and diversity in the governance of higher education : comparative perspectives. Cambridge. [in English]
3. Castells, M. (2019). Communication power. Oxford. [in English]
4. Clark, B. (2014). Sustaining Change in Universities: Continuities in Case Studies and Concepts. New York. [in English]
5. Meijer, A., Ingrams, A., Zouridis, S. (2023). Public management in an information age: towards strategic public information management. London. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПЕТРЕНКО Валерій Миколайович – аспірант Класичного приватного університету.

Наукові інтереси: управління системою вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PETRENKO Valerii Mykolaiovych – a graduate student at Classical Private University.

Scientific interests: managing the higher education system.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 316.362:[323.3:63-051(=161.2)]:613.88]”18/19”(043.3)
DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-235-239

ПИЛИПЧУК Віталій Анатолійович –
аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9379-6285>
e-mail: vitaliy1984@gmail.com

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ ЕТНОСОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЗВИЧАЄВО-ОБРЯДОВІЙ СФЕРІ ТРАДИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНЦІВ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.

У статті розкрито основні категорії наукової проблеми етносоціальне виховання підлітків у звичаєво-обрядовій сфері традиційної системи українців XIX – початку XX ст.

Традиційне суспільство XIX – першої чверті XX ст. трактується як селянське, з урахуванням усіх «культурних вливань» міста.

Народну педагогіку XIX – першої чверті XX ст. автор розглядає як галузь емпіричних педагогічних знань і досвіду українців у вихованні та соціалізації дітей у сукупності традиційних форм, методів, засобів, що формувалась на основі взаємодії дітей і дорослих у процесі їх спільної життєдіяльності та спрямована на підготовку наступного покоління до життя, оволодіння духовно-соціальним і трудовим досвідом. У свою чергу етнопедогогіка розглядається як наука, предметом вивчення якої є народна педагогіка, закономірності становлення й розвитку виховання у традиційних культурах під впливом соціальних, економічних та інших факторів, їх відображення й функціонування у сучасній виховній системі.

Звичаєво-обрядова сфера традиційної системи українців розкривається у табуванні, традиціях, звичаях і обрядах, святах і ритуалах, іграх, формах побуту.

Статтєво-вікова структура традиційного суспільства у XIX – першій чверті XX ст. розглядається в дослідженні як неформалізований інститут, що зумовлював відповідні розрізняювальні ознаки в культурі, поведінці та функціях і призводив до виокремлення відповідних статтєво-вікових груп. У системі статтєво-вікової стратифікації традиційного суспільства українців окреме місце посідала вікова група підлітків (отроків) – хлопчиків і дівчаток від 7 до 14 років.

Соціалізація підлітків у традиційному суспільстві XIX – першої чверті XX ст. трактується як процес засвоєння індивідом основних навичок життєзабезпечення та норм поведінки, певної системи знань, норм та цінностей.

Під вихованням підлітків XIX – першої чверті XX ст. автор розуміє цілеспрямований вплив на оволодіння духовно-соціальним і трудовим досвідом покоління у ході соціально-педагогічної взаємодії дорослих і дітей у процесі їх спільної життєдіяльності.

Етносоціальне виховання трактується як процес становлення дитини як представника певного етносу через інтеріоризацію тих культурних та соціальних цінностей і відносин, які складають основу суспільного буття етносу; це опанування людиною цінностей, настанов, зразків поведінки, що притаманні даному етносу, відтворення нею соціальних зв'язків і соціального досвіду етносу, перетворення цього досвіду на особисте надбання.

Селянська сім'я у традиційному суспільстві XIX – першої чверті XX ст. розглядається як соціальний інститут з упорядкованим механізмом внутрішніх відносин, із чітко фіксованими обов'язками кожного її члена.

Поняття «сімейне виховання XIX – першої чверті XX ст.» автор розглядає як форму виховання, що ґрунтувалась на досвіді народу у сукупності народних форм, методів, засобів виховання та соціалізації; поєднанні цілеспрямованих, усвідомлених та соціально бажаних дій батьків з повсякденним впливом родинного побуту; взаємодії дітей і батьків у процесі спільної життєдіяльності.

Ключові слова: *традиційне суспільство, традиційна сільська сім'я, етнопедогогіка та народна педагогіка, соціалізація, статтєво-вікова стратифікація, підлітки (отроки), виховання, сімейне виховання, етносоціальне виховання, звичаєво-обрядова сфера.*

PYLYPCHUK Vitalii Anatoliyovych –
postgraduate student of the Department of Pedagogy and
Special Education of Volodymyr Vynnychenko
Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9379-6285>
e-mail: vitaliy1984@gmail.com

CATEGORICAL APPARATUS OF THE SCIENTIFIC PROBLEM OF ETHNO-SOCIAL UPBRINGING OF ADOLESCENTS IN THE CUSTOMARY AND CEREMONIAL SPHERE OF THE TRADITIONAL SYSTEM OF UKRAINIANS IN THE XIX AND EARLY XX CENTURIES

The article reveals the main categories of the scientific problem of ethno-social education of adolescents in the customary and ceremonial sphere of the traditional system of Ukrainians in the nineteenth and early twentieth centuries.

The traditional society of the nineteenth – the first quarter of the twentieth centuries is interpreted as peasant, taking into account all the "cultural infusions" of the city.

The author considers the folk pedagogy of the nineteenth – the first quarter of the twentieth centuries as a branch of empirical pedagogical knowledge and experience of Ukrainians in the upbringing and socialization of children in conjunction of traditional forms, methods, means, which was formed on the basis of the interaction of children and adults in the process of their common vital activity and is aimed at preparing the next generation for life, mastering spiritual, social and work experience. In turn, ethnopedagogy is considered as a science, the subject of study of which is folk pedagogy, the patterns of formation and development of education in traditional cultures under the influence of social, economic and other factors, their reflection and functioning in the modern educational system.

The customary and ceremonial sphere of the traditional system of Ukrainians is revealed in taboos, traditions, customs and rites, holidays and rituals, games, forms of everyday life.

The gender-age structure of traditional society in the nineteenth – the first quarter of the twentieth centuries is considered in the study as a non-formalized institution that determined the relevant discriminative features in culture, behavior and functions and led to the separation of the relevant sex-age groups. In the system of gender-age stratification of the traditional society of Ukrainians, a separate place was occupied by the age group of adolescents (youths) – boys and girls from 7 to 14 years old.

The socialization of teenagers in the traditional society of the nineteenth – the first quarter of the twentieth centuries is interpreted as the process of the individual's assimilation of basic life support skills and norms of behavior, a certain system of knowledge, norms and values.

Under the upbringing of adolescents of the nineteenth – the first quarter of the twentieth centuries, the author understands the purposeful influence on the mastery of the spiritual-social and labor experience of generations during the socio-pedagogical interaction of adults and children in the process of their common vital activity.

Ethno-social upbringing is interpreted as the process of development of the child as a representative of a certain ethnos through the interiorization of those cultural and social values and relations that form the basis of the social being of the ethnos; this is a person's mastery of values, guidelines, patterns of behavior inherent in this ethnos, a person's reproduction of social connections and social experience of the ethnos, the transformation of this experience into a personal property.

The peasant family in the traditional society of the nineteenth – the first quarter of the twentieth centuries is considered as a social institution with an ordered mechanism of internal relations, with clearly fixed duties of each of its members.

The author considers the concept of "family education of the nineteenth – the first quarter of the twentieth centuries" as a form of education that was based on the experience of the people in conjunction of folk forms, methods, means of education and socialization; in a combination of purposeful, conscious and socially desirable actions of parents with the everyday influence of family life; in the interaction of children and parents in the process of common vital activity.

Key words: *traditional society, traditional rural family, ethnopädagogy and folk pedagogy, socialization, sex-age stratification, adolescents (youths), upbringing, family upbringing, ethno-social upbringing, customary and ceremonial sphere.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Серед актуальних проблем розвитку і зміцнення української держави важливе місце посідає засвоєння історичного, традиційного досвіду українського народу у вихованні підрастаючого покоління.

У вік глобалізації та інтеграції традиційні етнічні цінності декому можуть здаватися архаїчними і неістотними, але сучасні реалії вимагають урахувати етнічний фактор, адже у випадку вступу України в Європейську спільноту саме етнічна самобутність сприятиме тому, що певний етнос не розчиниться безслідно серед інших народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема етносоціального виховання підлітків у звичаєво-обрядовій сфері не отримала належної уваги з боку науковців.

Виховання дітей в українській традиційній сім'ї в контексті етнічної складової опосередковано чи фрагментарно розглянуто в працях сучасних українських дослідників Б. Ковбас, В. Костів, В. Кравець, О. Кравченко, Т. Окольнічої, Н. Побірченко, В. Федяєвої, В. Щербини та ін.

Дослідженню процесів соціалізації дітей у життєдіяльності української селянської родини присвячено наукові доробки Н. Жмуд, А. Забловського, О. Кісь, І. Щербак та ін.

Мета статті – розкрити категоріальний апарат наукової проблеми етносоціального виховання підлітків у звичаєво-обрядовій сфері традиційної системи українців XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із важливих аспектів наукового дослідження будь-якого педагогічного явища є обґрунтування категоріального апарату наукової проблеми, що вивчається. До ключових понять дисертації відносимо: *традиційне суспільство, традиційна сільська сім'я, етнопедагогіка та народна педагогіка, соціалізація, статеві-вікова стратифікація, підлітки (отроки), виховання, сімейне виховання, етносоціального виховання, звичаєво-обрядова сфера.*

Насамперед, зупинимося на розкритті поняття «традиційне суспільство» XIX – першої чверті XX ст., для якого властивим було домінування сільського господарства.

XIX – перша чверть XX ст. – це час суспільних, політичних, економічних перетворень. Виокремлення саме XIX – першої чверті XX ст. в

окремий період історії розвитку педагогічної думки є доцільним з огляду на його культурницький та народницький характер. Саме у цей час основною метою педагогічних пошуків педагогів було збирання, висвітлення й розкриття народної педагогіки: звичаїв, обрядів, традицій, релігійних вірувань, символів, народного мистецтва, іграшок тощо.

Вітчизняні науковці використовують поняття «традиційне суспільство» враховуючи особливості розвитку і функціонування українського суспільства у XIX – першій чверті XX ст., зосереджуючи значну увагу на соціально-економічних, політичних та ідеологічних критеріях [1; 2; 4].

Сучасні українські науковці розглядають традиційне суспільство XIX – першій чверті XX ст., як селянське, з урахуванням усіх «культурних впливів» міста. Особливістю такого суспільства було те, що воно формувалося у процесі взаємодії «язичницької» свідомості з християнством, унаслідок чого виникали різноманітні синкретичні форми, що були світоглядними засадами колективної життєдіяльності [1; 2].

Унаслідок життєдіяльності українського традиційного суспільства сформувався певний педагогічний досвід, який перейшов у народну педагогіку.

Народна педагогіка є галуззю емпіричних педагогічних знань і досвіду народу у вихованні, у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання та навчання [4]. Зміст і методи народної педагогіки базувалися на народному світобаченні й народній психології, тобто народна педагогіка витворювалася відповідно до народної філософії [1; 4].

У XIX – першій чверті XX ст. формується достатньо повне наповнення української народної педагогіки: система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, спрямованих на формування світогляду та ціннісних орієнтацій дітей та молоді, передавання їм соціального досвіду, досягнень попередніх поколінь.

У цей історичний період відбувався процес трансмісії народної педагогіки українців у часі: збереження етнокультурних родинних традицій, наступності у вихованні, акцентувалася увага на значенні ролі матері й батька, а також всієї родини у вихованні дитини, формувалася оригінальний, національно забарвлений образ дитинства,

виховання та соціалізація здійснювалися відповідно до вікових періодів у розвитку дитини та у межах системи цінностей, пов'язаних з народними традиціями в сімейних і суспільних взаєминах та загальних формах народної педагогіки. Саме народна педагогіка була своєрідним світобаченням та світорозумінням дитини, формувала цілісний життєвий досвід, сприяла досягненню розуміння різних сторін соціального життя та самоутвердження в ньому.

Отже, народну педагогіку XIX – першої чверті XX ст. розглядаємо як галузь емпіричних педагогічних знань і досвіду українців у вихованні та соціалізації дітей у сукупності традиційних форм, методів, засобів, що формувалась на основі взаємодії дітей і дорослих у процесі їх спільної життєдіяльності та спрямована на підготовку наступного покоління до життя, оволодіння духовно-соціальним і трудовим досвідом.

Народна педагогіка взаємозв'язана з *етнопедагогікою*. Зупинимось на розгляді цього взаємозв'язку.

Термін «етнопедагогіка» запроваджено у 1970-ті рр. [4]. Це поняття позначає молоду галузь педагогіки, що зумовлює його відсутність у словниках української мови. Традиційно в довідковій літературі значаться слова «етнос», «етнічний», «етнологія». Перші спроби узагальнення народно-педагогічних поглядів були здійснені в межах етнології.

Етнопедагогіка – це наука, предметом вивчення якої є народна педагогіка, закономірності становлення й розвитку виховання у традиційних культурах під впливом соціальних, економічних та інших факторів, їх відображення й функціонування у сучасній виховній системі [4].

Народна педагогіка певної етнічної спільноти – це цілісна система впливів на особистість, спрямована на її соціалізацію та всебічний розвиток. Народна педагогіка – це емпіричні педагогічні знання і сам досвід народу у справі виховання [4].

Вивчення народної української педагогіки XIX – першої чверті XX ст. передбачає використання етнографічних досліджень побуту, дитячої субкультури, сімейного та громадського виховання, їх осмислення та систематизацію.

Зауважимо, що основними вимогами до дослідження етнопедагога є цілісність та системність. Специфіка використання джерел в етнопедагогіці вимагає фіксації широкого спектру культури досліджуваної групи, орієнтуючись на предмет свого дослідження. Аналіз окремих елементів виховного середовища неможливий без цілісного уявлення про структурні рівні системи виховання у цілому.

Цілі та завдання народної педагогіки XIX – першої чверті XX ст. знайшли відображення у *звичаєво-обрядовій сфері* традиційної системи українців, а саме у табуванні, традиціях, звичаях і обрядах, святах і ритуалах, іграх, формах побуту у широкому значенні цього слова та характеризувалися використанням різних форм взаємодії, певних моральних регуляторів поведінки, достатньо стійких для кожного вікового періоду, чіткої

субординації й етапів переходу від одного вікового періоду до іншого.

Категорія звичаєво-обрядова сфера – споконвічне і глобальне явище людської культури, головним завданням якої було оберігати та пропагувати духовні цінності, навколо яких організовувалося життя суспільства. Звичаєво-обрядова сфера безпосередньо впливала на організацію господарського, економічного, культурного життя кожного члена суспільства.

Вивчаючи традиційну модель етносоціального виховання у звичаєво-обрядовій сфері, ми не можемо обійти питання про *статеву-вікову стратифікацію*. Статеву-вікову структуру традиційного суспільства у XIX – першій чверті XX ст. розглядається в дослідженні як неформалізований інститут, що зумовлював відповідні розрізнявальні ознаки в культурі, поведінці та функціях і призводив до виокремлення відповідних статево-вікових груп: дітей, молоді, одружених чоловіків та жінок, літніх людей.

Статеву-вікову структуру включає такі елементи: 1) нормативні критерії віку, тобто вікову термінологію; 2) вікові стереотипи, – риси і властивості, приписувані і програмовані особам певного віку в якості уявної норми; 3) символізацію вікових процесів – уявлення про те, як повинні відбуватися ріст, розвиток і перехід індивіда з однієї вікової стадії в іншу; 4) вікові обряди-ритуали, за допомогою яких структурується життєвий цикл.

У системі статево-вікової стратифікації традиційного суспільства українців окреме місце посідала вікова група *підлітків (отроків)*. Роль та значення цієї статево-вікової групи залежали від того, за допомогою яких обрядово-світоглядних явищ культура сприймала, виявляла та легітимізувала життєвий шлях індивіда, його статевої та вікової відмінності.

В українському традиційному суспільстві XIX – першої чверті XX ст. соціальна верства «підлітки» (отроки) вирізнялась з-поміж інших вікових категорій. На підставі записів етнографів XIX – першої чверті XX ст. можемо припустити, що «отроцтво» (підлітковий період) був періодом життя хлопчиків і дівчаток від 7 до 14 років [3].

У цей віковий період життя дитини найбільш інтенсивним та змістовно наповненим був процес її соціалізації: індивід опановував засадничі культурні цінності, соціальні норми та моделі поведінки.

У дисертації *соціалізація підлітків у традиційному суспільстві XIX – першої чверті XX ст.* трактується як процес засвоєння індивідом основних навичок життєзабезпечення та норм поведінки, певної системи знань, норм та цінностей, що дозволяло йому функціонувати повноправним членом суспільства та важливий механізм збереження етнічної традиції, підтримання стабільності усієї соціальної структури селянської спільноти. Соціалізація включала як соціально-контрольовані процеси цілеспрямованого впливу на особистість, так і стихійні, спонтанні процеси, що впливали на її формування.

У роботі використовуються поняття «*первинна соціалізація*» та «*трудова соціалізація*». Під

первинною соціалізацією розуміємо обрядову діяльність суспільства, пов'язану з народженням дитини, що знайшла своє відображення в так званих обрядах «соціального народження» (перше купання, ім'янаречення, перше обрізання волосся, хрещення тощо) і яка була спрямована на включення дитини у свою корпоративну групу як потенційно повноправного її члена.

У свою чергу під *трудовою соціалізацією* розуміємо діяльність суспільства, спрямовану на залучення підлітків в активне соціально-господарське життя сім'ї, родини, громади в цілому, що сприяла оволодінню необхідними формами соціальної взаємодії та трудовими знаннями і навичками.

Складником соціалізації є процес виховання, що сприяє підвищенню її ефективності. Якщо в широкому значенні виховання розуміють, як функцію людського суспільства, що передбачає передання молодшому поколінню накопичених цінностей, то поняття «традиційне виховання» в педагогіці часто розуміють як синонім до поняття «народна педагогіка», тому під *вихованням* підлітків XIX – першої чверті XX ст. розуміємо цілеспрямований вплив на оволодіння духовно-соціальним і трудовим досвідом поколінь, за допомогою якого індивіду намагалися прищепити бажані риси та властивості у ході соціально-педагогічної взаємодії дорослих і дітей у процесі їх спільної життєдіяльності.

Отже, на основі здійсненого аналізу категоріального апарату, стає можливим визначення основного поняття дисертації – «*етносоціальне виховання*», яке розглядаємо у дисертації як процес становлення дитини як представника певного етносу через інтеріоризацію тих культурних та соціальних цінностей і відносин, які складають основу суспільного буття етносу; це опанування людиною цінностей, настанов, зразків поведінки, що притаманні даному етносу, відтворення нею соціальних зв'язків і соціального досвіду етносу, перетворення цього досвіду на особисте надбання.

У XIX – першій чверті XX ст. формується достатньо повне наповнення етносоціального виховання: система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, спрямованих на формування світогляду та ціннісних орієнтацій дітей, передавання їм соціального досвіду, досягнень попередніх поколінь [6].

На нашу думку, вивчення етносоціального виховання пов'язане з такими проблемами як:

1. Вивчення процесів соціалізації, її засобів, методів та специфічних способів засвоєння дитьми культури свого народу.

2. Дослідження взаємозв'язку між вихованням дітей та іншими аспектами життєдіяльності суспільства. Особлива увага приділяється звичаєво-обрядовій сфері, що визначала цілі та засоби виховання, а також здійснювала функцію контролюючого характеру.

Без перебільшення можна сказати, що середовищем, у якому відбувалося етносоціальне виховання, формувалася майбутній член суспільства, була сім'я.

У традиційному суспільстві поняття сім'ї ототожнювалось із веденням власного госпо-

дарства, тому до сім'ї входили ті її члени, які об'єднувалися не лише на основі шлюбу чи кровної спорідненості, а й ті, що мешкали в одному «дворі» і були пов'язані спільним побутом, господарством і взаємною відповідальністю [5].

Традиційна українська сільська сім'я, проіснувала до 1920-х років. Незважаючи на посилення процесів індустріалізації та урбанізації, ще навіть на початку XX ст. на території України 92 % населення було зайнято сільським господарством [1; 3]. У такому типі сім'ї збереглися народна ментальність, вірування, культура і побут як у селянській родині. Тому цілком логічним, на нашу думку, виявляється інтерес до вивчення життєдіяльності селянської сім'ї та виховання дітей у ній.

У дисертації селянську сім'ю у традиційному суспільстві XIX – першій чверті XX ст. розглядаємо як соціальний інститут з упорядкованим механізмом внутрішніх відносин, із чітко фіксованими обов'язками кожного її члена відповідно до статево-вікового розподілу праці та виховання дітей. Саме сім'я відігравала провідну роль у збереженні і передачі етнічної культури, адже при ослабленні сімейно-родинних зв'язків механізм етносоціального виховання порушується. В українській сім'ї зберігалася самобутність та автентичність і акумулювалися традиції, культура, релігія, мова, цінності.

У дисертації використовуємо поняття «*сімейне виховання XIX – першої чверті XX ст.*», яке розглядаємо як форму виховання, що ґрунтувалося на досвіді народу у сукупності народних форм, методів, засобів виховання та соціалізації; поєднанні цілеспрямованих, усвідомлених та соціально бажаних дій батьків з повсякденним впливом родинного побуту; взаємодії дітей і батьків у процесі спільної життєдіяльності; спрямовуванні на підготовку дітей до життя в існуючих соціальних умовах, набуття ними знань, умінь і навичок, необхідних для трудового життя в умовах традиційного суспільства.

Особливістю сімейного виховання в українській селянській родині досліджуваного періоду є те, що воно не зводилося лише до передачі дитині морально-етичних, трудових норм, правил фізичного розвитку, а й передбачало практичну реалізацію цих норм та правил, переведення їх у стійку звичку в родинному колі.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, розкриття категорії нашого дослідження сприятиме, на нашу думку, достовірності аргументації та широкому охопленню обраної проблеми.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Жмуд Н. Етнічні стереотипи статевого виховання та поведінки. *НТЕ*. 2003. № 3. С. 78–82.
2. Забловський А. Соціалізація дитини в традиційній культурі українців XIX – поч. XX століть: ритуально-аритуальні аспекти. *Вісник Київ. ун-ту імені Т. Шевченка*. К., 2004. Вип. 74–76. С. 76–80.
3. Записки етнографічного товариства. К.: Укр. Акад. наук, 1920. Кн. 1. 63 с.
4. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. К.: Наукова думка, 1974. 152 с.

5. Prof V., Kowalewsky M.. Mariage among the early slavs. *Folklore, Quarterly Reviv of Myth*. Lond., 1890. 84 s.
6. Worobec C. Temptress or virgin? The precarious sexual position of women in postemancipation Ukrainian peasant society. *Slavic Review*, Vol. 49. № 2. 2008. Pp. 227–238.

REFERENCES

1. Zhmud, N. (2003). Etnichni stereotypy statevoho vykhovannia ta povedinky. [Ethnic stereotypes of sexual education and behavior]. *Vinnitsa*. № 3. S. 78–82. [in Ukrainian]
2. Zablovskiy, A. (2004). Sotsializatsiia dytyny v tradytsiinii kulturi ukrainsiv XIX – poch. XX stolit: rytualno-arytualni aspekty. [Socialization of a child in the traditional culture of Ukrainians XIX – beginning. XX centuries: ritual and ritual aspects]. *Kyiv. Vyp. 74–76. S. 76–80*. [in Ukrainian]
3. *Zapysky etnografichnoho tovarystva* (1920). [Notes of the Ethnographic Society]. *Kyiv*. 63 s. [in Ukrainian]
4. Siavavko, Ye. (1974). *Ukrainska etnopedahohika v yii istorychnomu rozvytku*. [Ukrainian ethnopedagogy in its historical development]. *Kyiv*. 152 s. [in Ukrainian]
5. Prof. V., Kowalewsky, M. (1890). Mariage among the early slavs. [Mariage among the early slavs]. *Folklore, Quarterly Reviv of Myth, Lond* 84 s. [in England]

6. Worobec, C. (2008). Temptress or virgin? The precarious sexual position of women in postemancipation Ukrainian peasant society. [Temptress or virgin? The precarious sexual position of women in postemancipation Ukrainian peasant society *Slavic Review*]. *Slavic Review*. Pp. 227–238. [in England]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПИЛИПЧУК Віталій Анатолійович – аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PYLYPCHUK Vitalii Anatoliyovych – postgraduate student of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: research of historical and pedagogical processes of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2024 р.

УДК 378.37.012:[37.013:005.336.2]

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-239-244

ПОЛЯНСЬКА Катерина Степанівна –

викладач кафедри українознавства

Вінницького національного медичного

університету імені М. І. Пирогова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7489-1534>

e-mail: katya-10@ukr.net

РОЛЬ ПОЗААУДИТОРНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів вищих закладів освіти. Висвітлено можливості позааудиторної виховної роботи у формуванні комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Розглянуто питання впливу позааудиторної виховної роботи на формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів на основі використання кращих зразків вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду з метою пошуку інноваційних підходів до освітньо-виховної діяльності.

Дослідженням охоплено період 2022–2024 років, коли світова науково-педагогічна спільнота переживає глибокі соціальні й політичні зміни. На основі аналізу глобальних викликів, як пандемія, геополітичні конфлікти та їхнього впливу на адаптацію іноземних студентів до нового культурного середовища визначено основні підходи до стратегії виховної роботи з студентами вищих закладів медичної освіти. Відзначено, що результативність виховної роботи залежить від якості культурного простору, створеного для студентів в умовах вимушеного гібридного навчання. Окреслено можливі шляхи підвищення ефективності виховної роботи з іноземними студентами в умовах сучасної нестабільності та глобальних змін, як заборони їх свідомого включення у природне іншомовне оточення, незважаючи на соціальні обмеження.

Представлено сучасні виховні технології викладача-куратора іноземних студентів, які використовуються у позааудиторній виховній роботі та сприяють формуванню культури міжнаціонального спілкування майбутніх фахівців, а саме: інтерактивних технологій, інформаційно-комунікаційні, особистісно-орієнтованого виховання, формування творчої особистості, розвитку критичного мислення, створення ситуації успіху, життєвого проектування, колективних творчих справ, здоров'язберігаючи. Завдання виховання завжди включає в себе завдання організації спеціальної провідної діяльності, яка слугує виховній меті.

Ключові слова: міжнаціональний, культура, виховна робота, міжнаціональне спілкування, іноземні студенти, культура міжнаціонального спілкування

POLYANSKA Catherine Stepanivna –

Lecturer at the Department of Ukrainian Studies,

Vinnitsia National Medical University

named after Mykola Ivanovych Pirogov

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7489-1534>

e-mail: katya-10@ukr.net

THE ROLE OF EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL WORK OF FOREIGN STUDENTS IN THE FORMATION OF A CULTURE OF INTERNATIONAL COMMUNICATION

The article substantiates the relevance of the problem of forming a culture of international communication of foreign students of higher education institutions. The possibilities of extracurricular educational work in the formation of communicative competence of future specialists are highlighted. The article considers the influence of extracurricular educational work on the formation of a culture of international

communication of foreign students on the basis of the use of the best examples of domestic and foreign pedagogical experience in order to find innovative approaches to educational activities.

The study covers the period of 2022-2024, when the global scientific and pedagogical community is experiencing profound social and political changes. Based on the analysis of global challenges such as pandemics, geopolitical conflicts and their impact on the adaptation of foreign students to the new cultural environment, the main approaches to the strategy of educational work with students of higher medical education institutions are identified. It is noted that the effectiveness of educational work depends on the quality of the cultural space created for students in the conditions of forced hybrid learning. Possible ways to increase the effectiveness of educational work with foreign students in the context of modern instability and global changes are outlined as a guarantee of their conscious inclusion in the natural foreign language environment, despite social restrictions.

The article presents modern educational technologies of the teacher-supervisor of foreign students, which are used in extracurricular educational work and contribute to the formation of a culture of international communication of future specialists, namely: interactive technologies, information and communication, personality-oriented education, formation of a creative personality, development of critical thinking, creation of a situation of success, life design, collective creative work, health-saving. The task of education always includes the task of organising special leading activities that serve the educational purpose.

Key words: interethnic, culture, educational work, interethnic communication, international students, culture of interethnic communication.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Останні роки стали випробуванням для глобальної педагогічної спільноти. Звичні уявлення про міжнародну освіту у постпандемічному світі, під час геополітичних конфліктів та економічної нестабільності, зазнали значних трансформацій. Сучасні іноземні студенти опинилися в освітньому середовищі на перехресті культур повсюдно конфліктуєчих сторін, що вимагає від них не лише академічної стійкості в освоєнні майбутньої професії, а й здатності до ефективного міжнаціонального спілкування.

Нині Україну з упевненістю можна вважати осередком перехрестя культур, оскільки до ключових царин людської активності залучаються представники різних країн, чії мови, погляди, звичаї, манери поведінки, життєві устрої так чи так перетинаються під час здобуття знань. У результаті культурного перетину виникає необхідність у міжкультурному спілкуванні як важливому засобі встановлення контакту між репрезентантами різних суспільств, пізнання й обміну культурним досвідом [2].

Важливою ланкою освітнього процесу є позааудиторна виховна робота, яка набуває нового значення та форм. Позааудиторна виховна робота відкриває іноземним студентам у період адаптації в іншомовному середовищі можливості для самореалізації. Така робота передбачає надання студентам свободи для самореалізації, розвитку креативності, демонстрації засвоєних знань, умінь та навичок у неформальній ситуації міжнаціонального спілкування з однолітками, викладачами, адміністрацією закладу вищої освіти, що гарно позначається на навчанні в цілому.

Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини, розглядаючи неформальну освіту як форму освіти впродовж життя, наголошує, що: «Неформальна освіта» означає довічний процес, в якому кожна людина набуває відносин, цінностей, навичок та знань від виховних впливів і ресурсів в своєму власному середовищі і від повсякденного досвіду (сім'ї, однолітків, сусідів, зустрічей, бібліотеки, ЗМІ, робота, ігри)» [19].

Адже в процесі міжнаціонального спілкування позбавленого формальностей здійснюється більш тісне й комфортне спілкування, що сприяє культурному й духовному збагаченню, поглибленню й розвитку смаків та уявлень про іншомовну культуру. У контексті 2022-2024 років

міжнаціональне спілкування є ключовим чинником, що визначає успішну адаптацію іноземних студентів до нового середовища. Відповідно до сучасних досліджень, ефективна позааудиторна виховна робота повинна враховувати не тільки культурні відмінності, а й специфічні виклики, пов'язані з дистанційним та гібридним навчанням. Це включає і нові форми взаємодії, які поєднують цифрові інструменти та особисте спілкування, і створення безпечного середовища для культурного обміну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці активно працюють над вивченням ролі позааудиторної виховної роботи іноземних студентів у формуванні культури міжнаціонального спілкування. Їх дослідження сприяють розвитку освітньо-виховної практики, вдосконаленню навчальних програм та методик роботи зі студентами. У дослідженнях провідних українських науковців І. Бега, О. Вишневецького, В. Євтуха, В. Кременя, М. Стельмаховича, П. Ігнатенко Б. Чижевського були розглянуті проблеми виховання молоді на загальношкільських та національних цінностях. Автори досліджують систему позааудиторної виховної роботи в різних аспектах, зокрема, взаємозв'язок між становленням особистості й життям суспільства та підкреслюють важливість взаємодії людини з оточуючим середовищем у моральному формуванні особистості. Т. Саркісян розглядає позааудиторний процес як органічну систему виховання, в якій поєднуються різноманітні види роботи і спілкування. Цей процес спрямований на досягнення як виховних, так і освітніх завдань, сприяє особистісному та професійному становленню студента [15].

Проблематику формування культури міжнаціонального спілкування студентів, її сутність, структуру, шляхи удосконалення цього процесу висвітлювали Г. Буянова, О. Корніяка, І. М'язова, М. Озчелік, І. Подчерняєва, А. Солодка, І. Тимченко, Т. Чмут, О. Шевнюк та ін. Науковці Т. Атрощенко, Н. Кобзар, Г. Ковальчук, Т. Саркісян, доводять, що позааудиторна виховна робота з іноземними студентами сприяє формуванню різноманітної стратегії поведінки, що реалізують культуру міжнаціонального спілкування, як на повсякденному, так і на професійному рівнях. Ситуації, що виникають у позааудиторній діяльності, мають певну специфіку, яка частково співпадає з ситуаціями, характерними для майбут-

ньої професійної діяльності. Сучасні виховні технології допомагають викладачеві формувати міжнародну культуру, нагально необхідну впродовж роботи з іноземними студентами з різною етнічною приналежністю, та мають на меті створення сприятливого, позитивного, емоційно виваженого й збалансованого освітнього середовища.

Мета статті: обґрунтувати роль позааудиторної виховної роботи іноземних студентів у формуванні культури міжнародного спілкування майбутніх фахівців та висвітлити шляхи підвищення ефективності цього процесу.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано такі методи дослідження: теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури), що дають змогу обґрунтувати вихідні положення дослідження; інтерпретаційно-аналітичний, на основі якого вивчаються джерела із застосуванням синтезу, аналізу, систематизації та узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне суспільство має високі вимоги не тільки до фахової підготовки майбутніх фахівців, а й до рівня особистісного розвитку молоді, її адаптивності, психологічної гнучкості та володіння культурою міжнародного спілкування. Тому заклади вищої освіти намагаються приділяти увагу не лише професійному становленню студентів, а й сприяти їх культурному збагаченню.

У зв'язку з цим все більшої значимості набуває організація позааудиторної виховної роботи. Донедавна цю ланку освітнього процесу розуміли як самостійну роботу студента, виховну роботу викладача-куратора зі студентами. Проте на думку більшості провідних науковців, які вивчають цю проблему, організація позааудиторної виховної роботи набула нового змісту.

Під позааудиторною роботою сьогодні розуміють будь-яку діяльність, яка сприяє навчанню поза межами університетської аудиторії. Так, наприклад, наукові товариства, гуртки за інтересами, клуби, братства та сестринства, туристичні подорожі, організовані в межах роботи туристичних гуртків тощо.

До категорії професійно орієнтованої позааудиторної виховної роботи відносять участь в наукових гуртках університету, робота під час студентських конференцій, участь у студентському науковому товаристві, дослідницьких проектах. Така діяльність спрямована на фахове об'єднання студентів однієї обраної спеціальності та проходить під керівництвом викладача-куратора й вимагає від студентів цілеспрямованості, завзятості й послідовності.

Категорія соціально орієнтованої позааудиторної виховної роботи носить більш широкий виховний характер й поєднує у собі участь у спортивних змаганнях, відвідування секцій, гуртків, клубів, студій та інших об'єднань університету. Слід відмітити роботу туристичної секції, на меті якої є ознайомлення іноземних студентів з автентичними осередками й місцинами України, її звичаями та традиціями. Пізнавальне також відві-

дування іноземними студентами мистецьких та художніх виставок та розмаїття музеїв України.

Організована позааудиторна виховна робота сприяє тому, що іноземні студенти здобувають навички командної роботи, розвивають уміння знаходити спільну мову з оточуючими, формують лідерські якості. Залучення студентів до активної виховної роботи у закладах вищої освіти знижує ризик різних форм адикції, вчить відповідальності, сумлінню й формує повагу до інших культур, самоповагу.

Таке комплексне поєднання освіти й виховання дає суттєві позитивні результати, які відображаються як на комунікативному, так і на культурному рівнях. На противагу навчальній вузькопрофільній системі отримання інформації, соціокультурна (виховна) дає можливість сформувати уявлення про історію, культуру, традиції як єдине ціле, в якому всі елементи перебувають у тісному взаємозв'язку, утворюючи певний хронологічний ланцюг. У навчально-виховному процесі важлива роль належить викладачу-куратору. Він є першим серед викладачів кафедри який приєднується до процесу адаптації іноземних студентів. Саме він виступає організатором різних заходів і залучає студентів до активної участі [11].

Сучасний фахівець – це висококваліфікований професіонал, який поєднує загальну ерудицію із знаннями конкретної галузі діяльності, уміє виділити стратегічні питання, встановити взаєморозуміння та взаємодію із громадськістю, конкретною соціальною групою, окремими людьми, тобто володіє культурою комунікативної діяльності [9].

У Вінницькому національному медичному університеті імені М. І. Пирогова широкою популярності набуває інший вид позааудиторної роботи. Студенти залучаються до самостійного створення гуртків та братств, сестринств та успішно керують ними. Прикладом може бути створення студентським загальним університетського вісника, що розповідає про студентське життя, ведення блогів та інтернет сторінок про студентську фахову діяльність та роботу гуртків іноземною мовою, організації волонтерської діяльності, створення соціальних проектів. Така діяльність формує лідерські якості, адже спрямована на здобуття популярності, що дозволяє керувати та спрямовувати суспільну думку однолітків.

Виникли нові форми позааудиторної виховної роботи, такі як онлайн-гуртки, віртуальні культурні заходи, які покликані компенсувати відсутність фізичного спілкування. В міру того, як світ поступово повертається до звичного особистісного спілкування, також відроджуються традиційні форми позааудиторної роботи – культурні вечори, спортивні заходи та інші ініціативи, що сприяють прямому міжкультурному діалогу.

Іноземні студенти, які брали активну участь у таких заходах у Вінницькому національному медичному університеті імені М. І. Пирогова, відзначили зростання міжкультурної компетентності та кращу соціальну інтеграцію. Водночас вони підкреслили важливість особистих соціальних контактів в іншомовному освітньому середовищі,

які, на їх думку, сприяють глибшому розумінню інших культур.

Для іноземних студентів сам процес навчання в іншій країні безпосередньо пов'язаний з багатьма труднощами. Що стосується можливості швидшої адаптації та соціалізації шляхом активної участі у позааудиторних виховних заходах ЗВО, в іноземних студентів ймовірність цього процесу помітно вища, у порівнянні з українськими студентами. Адже потреба в адаптації, у соціалізації, і, відповідно, потреба досягти певного, досить високого для самореалізації у ЗВО, рівня міжнаціонального спілкування в умовах іншомовної культури, є пріоритетною. Концентруючись на майбутній фаховій діяльності, іноземні студенти мають сильну потребу у спілкуванні, якого їм щоденно бракує через іншомовне середовище, вони прагнуть розвиватися особистісно та соціально.

Також актуальними залишаються проведення співочих та танцювальних виступів, конкурсів талантів, художньої майстерності для обдарованих студентів. Разом з тим, відбувається збільшення кількості гуртків, дедалі частіше організуються обговорення, дискусії, зустрічі з цікавими людьми, круглі столи, літературні, поетичні, театралізовані вечори, спортивні змагання з улюбленого виду спорту, робота танцювального гуртка тощо. За доступної можливості власної реалізації іноземні студенти відчують інтерес до позааудиторної діяльності, адже одразу перетворюються на невід'ємну частину студентської спільноти з повною реалізацією своїх талантів, прав та свобод в умовах іншомовної культури.

Сучасні виховні технології – це чітка, упорядкована система виховних впливів, дій у межах виховного процесу, що сприяють досягненню виховних цілей з метою формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів ЗВО. Виховним технологіям притаманні такі ознаки: системність, послідовність дій, високий рівень технічного оснащення університету, чіткий алгоритм дій із визначення мети, етапів, кроків, операцій тощо. Сучасні виховні технології викладача-куратора іноземних студентів ЗВО використовуються у позааудиторній виховній роботі та сприяють формуванню культури міжнаціонального спілкування майбутніх фахівців. У ЗВО протягом позааудиторної роботи з іноземними студентами широко застосовуються інтерактивні форми виховної роботи: ток-шоу, дискусії, конференції, інтелектуальні ігри, заочні подорожі, флеш-моб, екскурсії, ігри-драматизації, ярмарки, народні ігри, огляди-конкурси, тренінги, рольові ігри, диспути, презентації, виставки дитячої творчості, книжкові виставки, стінгазети, тематичні стенди, відеоролики тощо.

Інформаційно-комунікаційні технології (англ. Information and communications technology) – використовуються як загальний термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній та бездротових з'єднань), комп'ютерів, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати

доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію. Це інформаційні технології, телекомунікації, медіатрансляції, усі види аудіо і відеобробки, передачі, мережеві функції управління та моніторингу. Використання технології особистісно-орієнтованого виховання передбачає розвиток у ЗВО студентського самоврядування. Таким чином студенти мають свободу виявляти власну креативність у музичному, танцювальному, сценічному та образотворчому мистецтві й демонструвати творчі здобутки під час дійств, присвячених святковим подіям.

Технологія формування творчої особистості студента має на меті розвиток індивідуальних особливостей студентів, їх лідерських якостей. Розвиток критичного мислення – система діяльності, що базується на дослідженні проблем та ситуацій шляхом самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисної інформації стосовно особистих потреб і цілей. Ця виховна технологія спонукає студентів до активної роботи з інформацією, сприяє формуванню культури міжнаціонального спілкування, адже налаштовує на безконфліктний обмін думками у процесі спілкування, спонукання до подальшого масштабування інформаційного поля. Технологія колективної творчої діяльності передбачає активну соціальну позицію студентського й науково-педагогічного колективу. Метою здоров'язбеігаючої виховної технології є забезпечення студентів ЗВО інструментами збереження та культивування психічного, інтелектуального, емоційного, фізичного, духовного здоров'я. Важливою є роль викладача-куратора іноземних студентів, що за сприятливих умов, підтримці адміністрації ЗВО та активній позааудиторній роботі сприяє задіяння кожного іноземного студента до виховної роботи, створює умови студентській ініціативі, самовиявленню та самоствердженню.

Проведення різноманітних позааудиторних виховних заходів у межах вищезазначених напрямків, а також участь у них іноземних студентів дозволяють масштабувати їх взаємодію з іншомовним культурним середовищем, посилювати зв'язок з місцевими культурними особливостями, збільшувати активність, забезпечувати діяльність з метою ознайомлення з побутом, традиціями та звичаями, що сприяють найбільш природному формуванню культури міжнаціонального спілкування.

Проте, як свідчать отримані результати опитувань, ці резерви на практиці використовуються не завжди, а позааудиторна виховна робота залишається слабкою ланкою сучасної діяльності вищої школи, адже вона не має систематичного цілеспрямованого характеру.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Аналізуючи результати дослідження, можна зробити висновок, що позааудиторна виховна робота, зокрема в умовах сучасних викликів, має бути максимально гнучкою та адаптивною. Важливо підтримувати баланс між онлайн- та офлайн-формами взаємодії, забезпечувати при цьому доступність й залучення усіх іноземних студентів. Також важливо враховувати

геополітичні реалії, які можуть значно впливати на міжнародне спілкування студентів.

Внаслідок розгортання глобалізаційних процесів, популізму, корупції в духовно-культурній сфері, міграційної кризи і невизначеної перспективи, враховуючи загрози і виклики, які постають перед Україною виникає потреба вжити комплексних заходів у духовній, науково-освітній, гуманітарній, інформаційній, економічній і міжнародній сферах з метою їх збереження та переродження. Існування і розвиток держави як багатонаціонального, демократичного, правового суспільства та забезпечення її національної безпеки і територіальної цілісності можливі лише за умови збереження міжнародного миру і досягнення суспільної злагоди, а цінності і традиції, їх збереження і розвиток, належне ставлення до них громадян – принципові засади розбудови національної держави [11].

У сучасних умовах позааудиторна виховна робота залишається одним із ключових елементів формування культури міжнародного спілкування іноземних студентів. У 2022-2024 роках цей процес потребує врахування нових викликів та можливостей, зокрема гібридних форм взаємодії, які поєднують цифрові технології та особистісне спілкування. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на детальніше вивчення ефективності різних форматів позааудиторної роботи в контексті сучасних глобальних змін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Атрошенко Т.О. Розвиток культури міжнародного спілкування у студентському колективі. // *Наукові записки Тернопільського державного університету*. Серія: Педагогіка № 6. 1999. С. 92 – 95.
2. Бакум З. П., Пальчикова О. О., Костиук С. С. Навчання іноземних мов: кроскультурний підхід. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2019. 288 с.
3. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: Монографія. Київ; Чернівці: Букрек, 2018. 294 с.
4. Буянова Г. В. Формування культури міжнародного спілкування як засіб протидії проявам ксенофобії та дискримінації в молодіжному середовищі URL: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/formuvannya-kulturi-mizhnatsionalnogo-spilkuvannya-yak-zasib-protidiyi-proyavam-ksenofobiyi-ta-diskriminatsiyi-v-molodizhnomu-seredovishhi/>
5. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич, Коло 2006. 326 с.
6. Євтух В., Колесніченко М. Феномен етнічності у зарубіжному науковому дискурсі: філософське осмислення: монографія Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2016. 238 с.
7. Ковальчук В. Теоретичні засади формування комунікативної компетентності викладача закладу вищої освіти. // *Освіта впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика: монографія / За заг. ред. Л. Прокопів, В. Стинської / Авторський колектив: Л. Прокопів, В. Стинська, Г. Білавіч, Б. Савчук, В. Лаппо, І. Сторова, В. Ковальчук, Н. Салига, Ю. Москаленко, О. Гевко, С. Довбенко, Л. Бандура, І Завулічна, М. Олексюк, Т. Паска, С. Юрченко*. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. 303 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/14883/1/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B6%2> (дата звернення: 27.05.2024).
8. Корніяка О. М. Професійне спілкування і комунікативна компетентність фахівця. Інститут психології

імені Г.С. Костиука НАПН України, Київ. Aktual_prob1_psihol 2014, 5(14): 119-129 URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1693> (дата звернення: 27.05.2024).

9. Кравченко Ю. В., Гнатенко С. А. Інтеграція у навчальний процес виховного заходу як одного з елементів мовної підготовки іноземних студентів. *Modern engineering and innovative technologies*. 2020. Issue №12, Part 4. С. 24 – 31. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/11930>

10. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 соціальна філософія та філософія історії. 2008 18 с.

11. Міжнародні практики у сфері європейських студій: український досвід (до двадцятиріччя програми імені Жана Моне в Україні) = Best International Practices in European Studies: Lessons from Ukraine (20 years of Jean Monnet Activities in Ukraine): монографія/ [О. Адамов, А. Бояр, О. Виговська та ін.]; з а ред. Р. Калитчака. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 220 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/dddegd-d-nddegdo_d1-4d3-4d1-2d3-4d3nddegdnn_2023_70n100_14.07.2023_dssd_24.09-YNqOIRNJQZIrWjgb-1.pdf (дата звернення: 27.05.2024).

12. Огієнко І. Українська культура. Київ: Друкарня Української Центральної Ради. (Видання Українського Військового Генерального Комітету). 1922р. 285с.

13. Озчелік М. Є. Особливості формування міжкультурної комунікації студентів-іноземців в процесі фахової підготовки 2017. С. 135 – 144. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/131-260-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/131-260-1-SM%20(1).pdf).

14. Подчерняєва Н. Д. Культура міжнародного спілкування старшокласників: сутність поняття. *Освітнологічний дискурс*. 2017. № 3-4 (18-19). С. 186 – 199.

15. Саркісян Т.О. Позааудиторна діяльність у формуванні етнопедagogічної культури. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 209. 2023. С. 268 – 273.

16. Солodka А. Кроскультурна взаємодія: теорія, методологія, практика: монографія/ за заг. ред. А. К. Солодкої. Миколаїв: Іліон, 2014. 204 с.

17. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. К. ІЗМН, 1997. 232 с.

18. Феном інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка. 2008. 472 с.

19. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europecharter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education> (дата звернення: 27.05.2024).

20. Чижевський Б. Педагогічний Прометей. *Інноватика у вихованні*. Випуск 12. 2020. С. 6-17. URL: file:///C:/Users/Andy/Downloads/alla_babiar,+617+%D0%A7%D0%B8%D0%B6%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf (дата звернення: 27.05.2024).

21. Чмут Т.К., Чайка Г.Л. Етика ділового спілкування: Навчальний посібник. К.: Знання, 2007. 204 с.

REFERENCES

1. Atroshchenko, T. O. (1999). *Rozvytok kultury mizhnatsionalnogo spilkuvannia u studentskomu kolektyvi* [Developing a culture of international communication in the student body.] *Naukovi zapysky Ternopil'skoho derzhavnogo universytetu*. Seria: Pedahohika № 6. S. 92 – 95. [in Ukrainian]
2. Bakum, Z. P., Palchukova, O. O., Kostiuk, S. S. (2019). *Navchannia inozemnykh mov: kroskulturnyi pidkhid* [Teaching foreign languages: a cross-cultural approach] *Ternopil: FOP Osadtsa Yu. V.* 288 s. [in Ukrainian]
3. Bekh, I. D. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti: Monohrafiia* [Personality on the Way to Spiritual Values: monograph] *Kyiv; Chernivtsi: Bukrek*. 294 s. [in Ukrainian]

4. Buianova, H. V. Formuvannia kultury mizhnatsionalnoho spilkuvannia yak zasib protydii proiavam ksenofobii ta dyskryminatsii v molodizhnomu seredovishchi [Formation of a culture of interethnic communication as a means of counteracting xenophobia and discrimination in the youth environment] Access mode: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/formuvannya-kulturi-mizhnatsionalnogo-splkuvannya-yak-zasib-protidiyi-proyavam-ksenofobiyi-ta-diskriminatsiyi-v-molodizhnomu-seredovishchi/> application date 05/27/2024 [in Ukrainian]

5. Vyshnevskiy, O. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky: posibnyk dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy: a textbook for students of higher educational institutions] Drohobych, Kolo. 326 s. [in Ukrainian]

6. Yevtukh, V., Kolesnichenko, M. (2016). Fenomen etnichnosti u zarubizhnomu naukovomu dyskursi: filosofske osmyslennia : monohrafiia [The Phenomenon of Ethnicity in Foreign Scientific Discourse: Philosophical Understanding: monograph] Kyiv : TOV «NVP «Interservis». 238 s. [in Ukrainian]

7. Kovalchuk, V. Teoretychni zasady formuvannia komunikativnoi kompetentnosti vykladacha zakladu vyshchoi osvity [Theoretical foundations of the formation of communicative competence of a teacher of a higher education institution] //Osvita vprodovzh zhyttia: zarubizhnyi dosvid ta natsionalna praktyka: monohrafiia / Za zah. red. L. Prokopiv, V. Stynskoi / Avtorskyi kolektyv: L. Prokopiv, V. Stynska, H. Bilavych, B. Savchuk, V. Lappo, I. Yehorova, V. Kovalchuk, N. Salyha, Yu. Moskalenko, O. Hevko, S. Dovbenko, L. Bandura, I. Zavulichna, M. Oleksiuk, T. Paska, S. Yurchenko. Ivano-Frankivsk: NAIR, 2022. 303 c. Access mode: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/14883/1/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B6%2> application date 05/27/2024 [in Ukrainian]

8. Korniiaka, O. M. (2014). Profesiine spilkuvannia i komunikativna kompetentnist fakhivtsia Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy [Professional Communication and Communicative Competence of a Specialist] Kyiv. Aktual'nyi psihol. 5(14): 119-129 Access mode: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1693> (application date 05/27/2024) [in Ukrainian]

9. Kravchenko, Yu. V., Hnatenko, S. A. (2020). Intehratsiia u navchalnyi protses vykhovnoho zakhodu yak odnoho z elementiv movnoi pidhotovky inozemnykh studentiv [Integration of educational activities into the educational process as one of the elements of foreign students' language training] Modern engineering and innovative technologies. Issue № 12, Part 4. S. 24 – 31. Access mode: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/11930> (application date 05/27/2024) [in Ukrainian]

10. Miazova, I. Yu. (2008). Mizhkulturna komunikatsiia: zmist, sutnist ta osoblyvosti proiavu (sotsialno-filosofskyi analiz): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filos. nauk: spets. 09.00.03 sotsialna filosofii ta filosofii istorii [Intercultural communication: content, essence and features of manifestation (socio-philosophical analysis): PhD thesis for the degree of Candidate of Philosophy: specialty 09.00.03 Social Philosophy and Philosophy of History]. 18 s. [in Ukrainian]

11. Mizhnarodni praktyky u sferi yevropeiskykh studii: ukrainskyi dosvid(do dvadtsiatyrichchia prohramy imeni Zhana Mone v Ukraini) = Best International Practices in European Studies: Lessons from Ukraine (20 years of Jean Monnet Activities in Ukraine) : monohrafiia [Best International Practices in European Studies: Ukrainian Experience (on the occasion of the twentieth anniversary of the Jean Monnet Program in Ukraine) = Best International Practices in European Studies: Lessons from Ukraine (20 years of Jean Monnet Activities in Ukraine) : monograph] O. Adamov, A. Boiar, O. Vyhovska ta in.Ā ; z a red. R. Kalytchaka. Lviv : LNU im. Ivana Franka, 2023. 220 s. Access mode: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/>

11/dddegd-d-nddegdo_d1-4d3-4d1-2d3-4d3nddegdnnn_2023_70n100_14.07.2023_dssd_24.09-YNqOIRNJQZlrwJgb-1.pdf (application date 05/27/2024) [in Ukrainian]

12. Ohienko, I. (1922). Ukrainska kultura. Kyiv: Drukarnia Ukrainskoi Tsentralnoi Rady. (Vydannia Ukrainskoho Viiskovoho Heneralnoho Komitetu). 285 s. [in Ukrainian]

13. Ozchelik, M. Ye. (2017). Osoblyvosti formuvannia mizhkulturnoikomunikatsii studentiv-inozemtsiv v protsesi fakhovoi pidhotovky [Features of the formation of intercultural communication of foreign students in the process of professional training]. S. 135 – 144. [in Ukrainian]

14. Podchemiaieva, N. D. (2017). Kultura mizhnatsionalnoho spilkuvannia starshoklasnykiv: sutnist poniattia [Culture of interethnic communication of high school students: the essence of the concept] Osvitolohichnyi dyskurs. № 3-4 (18-19). S. 186 – 199. [in Ukrainian]

15. Sarkisian, T. O. (2023). Pozaadytorna diialnist u formuvanni etnopedahohichnoi kultury [Extracurricular activities in the formation of ethno-pedagogical culture]. Naukovi zapysky Serii: Pedahohichni nauky Vypusk 209. S. 268 – 273. [in Ukrainian]

16. Solodka, A. (2014). Kroskulturna vzaiemodii: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia [Cross-cultural interaction: theory, methodology, practice: a monograph] / za zah. red. A. K. Solodko. Mykolaiv: Ilion.. 204 s. [in Ukrainian]

17. Stelmakhovych, M. H. (1997). Ukrainska narodna pedahohika [Ukrainian folk pedagogy] K. IZMN. 232 s. [in Ukrainian]

18. Fenom innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura: monohrafiia (2008). [The phenomenon of innovation: education, society, culture: a monograph] / za red. V.H.Kremenia. Kyiv: Pedahohichna dumka. 472 s. [in Ukrainian]

19. Khartiia Rady Yevropy z osvity dlia demokratychnoho hromadianstva i osvity z prav liudyny [Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education] Access mode: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europecharter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education> (application date 05/27/2024) [in Ukrainian]

20. Chyzhevskiy, B. (2020). Pedahohichni Prometei Innovatyka u vykhovanni [Pedagogical Prometheus! Innovation in education]. Vypusk 12. S. 6-17. Access mode: file:///C:/Users/Andy/Downloads/alla_babiar,+617+%D0%A7%D0%B8%D0%B6%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf (application date 05/27/2024) [in Ukrainian]

21. Chmut, T. K., Chaika, H. L. (2007). Etyka dilovoho spilkuvannia: Navchalnyi posibnyk [Ethics of business communication] K.: Znannia. 204 s. Access mode: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F%20%D0%96%D1%83%D0%BA/page5.html (application date 05/27/2024) [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОЛЯНСЬКА Катерина Степанівна – викладачка кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова.

Наукові інтереси: міжкультурна комунікація студентської молоді.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

POLYANSKA Catherine Stepanivna – Lecturer at the Department of Ukrainian

Studies, Vinnytsia National Medical University named after Mykola Ivanovych Pirogov.

Scientific interests: intercultural communication of student youth.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 37.013:378

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-245-250

ЛЕШЕНКО Геннадій Анатолійович –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри пошуку,
рятування та авіаційної безпеки Льотної академії
Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9780-060x>
e-mail: galelza7@gmail.com

ПУХАЛЬСЬКА Галина Анатоліївна –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін
Льотної академії Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5378-537X>
e-mail: galamarykay72@gmail.com

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто актуальну проблему підготовки академічних керівників нового типу середньої ланки закладів вищої освіти, з'ясовано зміст та сутність поняття «управлінська компетентність», проаналізовано різні підходи до трактування його семантичних категорій, таких як «компетентність» та «компетентний(-а)», конкретизовано професійні та особистісні людські якості необхідні для успішного управління навчальними закладами, визначено основні підходи та шляхи досягнення управлінської компетентності майбутніх очільників кафедр та факультетів.

Керівники середньої ланки закладів вищої освіти повинні бути харизматичними лідерами, педагогічними професіоналами, ефективними менеджерами, мати стратегічне та інноваційне мислення. Основними проявами сформованості управлінської компетентності керівників є адаптивний, продуктивний, креативний. Слід зазначити, що управлінські компетенції не є незмінними якостями в структурі особистості, вони здатні змінюватися: формуватися, розвиватися, удосконалюватися, і зникати. Тому шляхами досягнення існуючої проблеми розвитку управлінської компетентності сучасних керівників середньої ланки закладів вищої освіти могли б стати як додаткові професійні програми підготовки та перепідготовки за програмою «Освітній менеджмент» так і неперервна професійна самоосвіта.

Встановлено, що підходи до розвитку управлінської компетентності керівників середньої ланки для закладів вищої освіти, підготовки сучасних менеджерів освіти у процесі професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації зорієнтовані: на високий рівень розвитку системно-креативного та інноваційного управлінського мислення; вдосконалення особистісно-соціальних та професійних компетенцій у сфері освіти; становлення індивідуального стилю спілкування та управлінської позиції з виявлення та вирішення проблем структурних підрозділів закладів вищої освіти та власної діяльності, заснованої на сучасних професійних знаннях, вміннях та навичках; розвиток лідерських якостей керівників, готових та здатних приймати ефективні управлінські рішення та мобілізувати педагогічний колектив на їх виконання.

Ключові слова: управлінська компетентність, керівники середньої ланки, вища освіта, компоненти управлінської діяльності, професійна перепідготовка, неперервна професійна самоосвіта.

LESHCHENKO Hennadii Anatoliyovych –
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Search,
rescue and aviation safety Flight Academy
of National Aviation University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9780-060x>
e-mail: galelza7@gmail.com

PUKHALSKA Halyna Anatoliivna –
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate
Professor at the Department of Law and Social and Humanitarian
Disciplines Flight Academy of National Aviation University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5378-537X>
e-mail: galamarykay72@gmail.com

THE DEVELOPMENT OF MANAGERIAL COMPETENCE OF MIDDLE ADMINISTRATIVE STAFF AT INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATIONS

The article is dedicated to the actual problem of professional training a new type of middle level administrative staff at different institutions of higher education (colleges, professional and vocational schools, academies and universities). The authors of the article explore and describe a widely-known scientific notion «managerial competence» from different point of views, analyze different approaches to the interpretation of its nearest semantic categories, such as "competence" and "competent" existing in modern socio-psycho-pedagogical scientific literature, specify the must-have professional and personal human qualities of middle staff managers needed for the really successful and productive work of higher educational institutions, propose the main approaches and available ways of achieving the «managerial competence» by the future heads of different departments and diverse faculties.

Middle level administrative staff of higher education institutions should be charismatic leaders, pedagogical professionals, effective managers with strategic and innovative thinking. Also, it is important to remember that managerial competencies are not constant qualities in the structure of the individuals, they are able to change: form, develop, improve, and even disappear.

Therefore, the possible ways to achieve the needed progress in the existing problem of the development the managerial competence of the middle level administrative staff at higher education institutions should be based as on the additional post- or re-training professional programs under the "Educational Management" curriculum as well as continuous professional self-education means.

It has been established that approaches to the development of managerial competence of middle managers for higher education institutions, training of modern education managers in the process of professional retraining and professional development are oriented towards: a high level of development of system-creative and innovative managerial thinking; improvement of personal, social and professional competences in the field of education; formation of an individual style of communication and a managerial position for identifying and solving problems of structural subdivisions of higher education institutions and own activities, based on modern professional knowledge, abilities and skills; development of leadership qualities of managers who are ready and able to make effective management decisions and mobilize the teaching staff to implement them.

Keywords: *managerial competence, middle level administrative staff, higher education, components of managerial activity, professional retraining, continuous professional self-education.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У період докорінної модернізації системи освіти проблема розвитку управлінської компетентності діючих керівників усіх ланок закладів освіти та формування когорти керівників нового, креативного, інноваційного типу, готового та здатного до ініціативи та нестандартних управлінських рішень, стає особливо актуальною.

Відсутність у низки керівників необхідного рівня управлінської компетентності серйозно ускладнює їхню адаптацію до нових умов діяльності, здійснення модернізації освітнього середовища та успішне перетворення на цій основі очолюваних ними структурних підрозділів закладів освіти. Для розгляду пропонуємо нами шляхів розвитку управлінської компетентності керівників нового типу для закладів вищої освіти необхідно виявити основні вимоги до них та визначити зміст управлінської компетентності керівників середньої ланки закладів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему компетентнісного підходу в освітній галузі у різні часи досліджували В. Байденко, І. Бех, А. Богуш, М. Вашуленко, Л. Ващенко, Н. Гарашкіна, О. Губарева, С. Демченко, В. Жирова, Д. Іванов, Т. Колодько, Л. Мацько, В. Носков, О. Овчарук, О. Павленко, М. Пентиліук, В. Петрук, М. Розумний, О. Руденко, О. Савченко, Н. Селезнява, Л. Парашенко, В. Серіков, Ю. Фролов, Л. Шевчук, Т. Щербан та ін.

Аналіз педагогічної літератури засвідчує, що поняття «управлінська компетентність» вживається у різних значеннях. Так П. Олешко та Н. Кінах під управлінською компетентністю керівника розуміється інтегральну здатність вибудувати свій поступальний професійний розвиток із постійним ускладненням завдань і зростанням рівнів досягнень у процесі підготовки в системі післядипломної педагогічної освіти [4].

Натомість, В. Маслов управлінську компетентність трактує як добру обізнаність, володіння знаннями, що слід розуміти як теоретичну, технологічну, а також моральну і психологічну готовність особистості виконувати функції, що входять до її обов'язків, прав відповідно до повноважень [3, 12].

Аналіз робіт вище вказаних та інших науковців спонукає до висновку, що на теперішній час не вироблено єдиного розуміння змісту і сутності управлінської компетентності керівників освітньої галузі. Тому, враховуючи зміни, що відбуваються в сучасній системі освіти, подальше дослідження проблем розвитку управлінської

компетентності керівників середньої ланки закладів вищої освіти наразі є актуальним і своєчасним

Мета статті – визначити основні вимоги до керівників середньої ланки закладу вищої освіти та намітити шляхи розвитку їх управлінської компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення інформаційного суспільства пов'язане з розробкою нової парадигми освіти. На відміну від застарілої «знаннєвої», спрямованої на передачу певної суми знань, нова парадигма освіти передбачає формування потреб у постійному поповненні і оновленні знань, вдосконаленні умінь і навичок, їх закріпленні і перетворення в компетенції. У педагогічному процесі за «знаннєвої» парадигми значення компетенцій часто нівелювалось, не доводячи засвоєні знання і сформовані навички до втілення у практичну діяльність.

Інтерес до проблеми компетенцій виник у кінці 1960-х рр. ХХ сторіччя у зв'язку з тим, що оцінка успішності тільки по системі відтворюваних знань не дозволяла визначити їх готовність до самостійної діяльності.

В американській педагогіці в 70-80-х рр. минулого сторіччя формування компетенцій сприймали як універсальний засіб для вирішення усіх соціальних і дидактичних проблем. Для визначення досягнень освітніх цілей, визначених програмою, стали широко застосовувати тестування. Незабаром стало зрозуміло, що компетенції не є незмінною якістю в структурі особистості людини, а здатні змінюватися, розвиватися, удосконалюватися, або зникати при відсутності стимулу до їх прояву.

У вітчизняній науці ця проблема зазвичай розглядається в аспекті формування професійних вимог до майбутнього фахівця і позиціонується як новий підхід до побудови освітніх стандартів. У зв'язку з соціально-економічною кризою постало питання, якими компетенціями повинен володіти фахівець для ефективної професійної діяльності. У розвитку теорії компетенції при цьому виникла необхідність створення концепції підготовки кваліфікованих кадрів з позицій компетентнісного підходу.

Компетенція є достатньо неоднозначним поняттям і може означати:

1. коло уявлень особистості;
2. кола питань, в яких людина добре обізнана, про які має повне уявлення і може ефективно працювати в їх сфері;
3. єдність знань, навичок, професійного досвіду, здатність діяти;

4) адекватність або достатність стану або здатність бути функціонально адекватним або мають достатні знання, судження, навички та вміння;

5) сукупність повноважень, прав і обов'язків.

Вітчизняні та зарубіжні вчені розробляють різні підходи до трактування компетенцій, визнані науковою спільнотою. Дж. Равен визначає компетентність як специфічну властивість, необхідну суб'єкту для ефективного здійснення конкретної діяльності у певній галузі, сукупність компетенцій і використовує для їх визначення такі категорії, як «готовність», «здібність», «впевненість», «довіра», наголошуючи на інтегральному характері компетентності і її безпосередньому зв'язку з потребами особистості. О. Пометун трактує компетентність як інтегрований характер поєднання знань, умінь і навичок, що дозволяють ефективно розв'язувати певні проблеми і завдання у конкретному виді діяльності [5]. Нам імпонує підхід І. Беха щодо даного питання, який розуміє «компетентність» насамперед як досвідченість, а не тільки як обізнаність, поінформованість суб'єкта в певній галузі. [1, 26-27].

У сучасній науці також склався гіпотетичний підхід до теорії компетенції. У його основі лежить створення ідеального образу об'єкта, який здатний здійснювати певну діяльність. Компетенції, визначені гіпотетичним підходом, не можуть бути перевірені на практиці, але гіпотетичний підхід створює наукове підґрунтя для цього. У декларації Болонського процесу превалює квалітативний підхід до проблем освіти в рамках парадигми освіти «протигом життя». Варто відзначити, що до теперішнього часу не досягнуто єдності позицій у трактуванні не тільки сутності терміну «компетенція», але і його семантичних категорій «компетентність» і «компетентний». Так, деякі учені ототожнюють поняття «компетенція» і «компетентність», наголошуючи на взаємозв'язку між обізнаністю і діяльністю особистості. Поняття «компетенція», на їхню думку, містить суспільні ознаки, а «компетентність» – рівень підготовленості особистості до певного виду діяльності, тобто це визначений обсяг знань, умінь і навичок суб'єкта для її виконання [7].

Компетентність значно більш складне явище, ніж зовнішні фіксовані дії. Особливість професійної компетентності полягає в тому, що вона не тільки відображає здатність використовувати отримані знання, але й породжує нові явища, інформацію, об'єкти дійсності в процесі неперервного особистісного самовдосконалення. Компетентність – це радше певна якість діяльності, яка уможлиблює найбільш ефективний спосіб вирішення професійних ситуацій.

Одним із викликів сучасного інформаційного суспільства є потреба у керівниках нового типу всіх рівнів для закладів вищої освіти, які мають розвинену управлінську компетентність, що забезпечує виконання поряд з традиційними функціями низки нових функцій, серед яких: прогнозування розвитку, управління якістю та змінами, виявлення та підтримка інновацій,

управління своїм часом і часом підлеглих, фандрайзинг та маркетинг, бренд-менеджмент тощо.

Такий керівник має бути не лише харизматичним лідером, професіоналом з педагогічною освітою, а й володіти кваліфікацією «менеджера освіти», мати навички стратегічного проектування, моніторингу та системного моделювання процесів, що протікають в підпорядкованому йому структурному підрозділі, організації ефективних міжособистісних та професійних комунікацій у колективі, ефективного застосування інформації, знань тощо.

Особливої ваги для ефективного управління структурним підрозділом сучасного закладу вищої освіти набувають особистість керівника, його досвід, ділові та характерологічні особливості.

Під час здійснення будь-якої управлінської діяльності періодично виникають ті чи інші проблеми. Рівень управлінської компетентності визначається тим, наскільки ефективно керівник вирішує їх. Якість управління значною мірою визначається рівнем управлінської компетентності керівника у сфері освіти, певна кількість яких не мають системної управлінської підготовки. Відносно нещодавно в педагогічній науці розроблено і продовжує розроблятися поняття управлінської компетентності.

Ми розуміємо під управлінською компетентністю керівника середньої ланки закладу вищої освіти його здатність та готовність системно та ґрунтовно аналізувати, виявляти, чітко формулювати проблеми підпорядкованого йому структурного підрозділу та знаходити найбільш доцільні та ефективні, у конкретній ситуації, шляхи їх вирішення. Основним складовим елементом управлінської компетентності є володіння методологічно доцільними засобами виявлення і вирішення управлінських проблем. Це завдання вирішуються в системі підготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів сфери освіти.

Відношення до підвищення своєї управлінської компетентності, як стратегічна установка, формується на основі процесів професійного саморозвитку, а також залежить від рівня домагань у професійній сфері, самооцінки професійних досягнень і своїх успішних дій. Вироблення стратегічної установки передбачає задіяння механізмів стратегічного мислення особистості, в процесі якого мають бути поєднані власні потреби, здібності і інтереси, життєві і професійні плани, а також особливості зовнішньої ситуації і прогнози її розвитку.

Уся управлінська діяльність побудована на взаємозв'язку спілкування з людьми. У свою чергу, кожна людина, керівник, працівник, представляє собою особистість з притаманними їй психофізіологічними і соціально-психологічними властивостями, що справляють значний вплив на результативність роботи. Якщо розглядати управлінську діяльність з таких позицій, то можна сказати, що кожний з її компонентів має психолого-педагогічну сутність.

Однак у ситуації відсутності спеціального навчання керівника стратегічному мисленню

ставлення до підвищення власної педагогічної компетентності може у них сформуватися лише на емпіричному рівні, на основі власного досвіду або засвоєних зразків професійної та особистої успішності.

Управлінська діяльність незалежно від займаної посади має універсальні функції:

- а) розробка та прийняття управлінського рішення (планування);
- б) організація його виконання;
- в) внесення коректив;
- г) облік і контроль.

Якщо проаналізувати названі функції з урахуванням психологічних аспектів сутності кожної з них, то можна визначити наступні компоненти управлінської діяльності: діагностичний, прогностичний, організаторський, комунікативний, мотиваційний, порівняльно-оцінний, емоційно-вольовий, гностичний.

Діагностичний компонент процесу управління передбачає вивчення і аналіз первинного стану розвитку психологічних і психолого-педагогічних якостей об'єкта і суб'єкта управління. Це може бути діагностика інтелектуальних якостей, емоційно-вольової сфери, типу темперамента, соціометричного статусу керівника.

Прогностичний компонент пов'язаний з прогнозуванням тенденцій розвитку об'єктів і суб'єктів керівництва на перспективу, передбаченням можливих тенденцій такого розвитку з урахуванням соціально-економічних умов країни в цілому, а також галузевих особливостей та традицій окремого закладу вищої освіти. У сучасних умовах реалізувати це достатньо непросто.

Прогностичний компонент забезпечує перехід від загальних орієнтирів прогнозу до конкретних форм і напрямків відповідної практичної діяльності.

Організаторський компонент полягає у доведенні до людей сутності поставлених перед ними завдань, доручень, врахування психологічних особливостей виконавців при розподілі обов'язків, завдань, визначення шляхів досягнення мети, визначення критеріїв результативності.

Комунікативний компонент виявляється у встановленні позитивних відношень на різних рівнях (між керівником і підлеглим, між іншими працівниками тощо), в реалізації ділового спілкування, що повинні відповідати позитивному ставленню підлеглих до мети і сенсу діяльності.

Мотиваційний компонент передбачає формування позитивного ставлення кожного працівника до мети, змісту виконуваних робіт, до обраних способів дій з урахуванням ієрархії мотивів кожної особистості, індивідуальних особливостей людей, типологічних рис всіх, хто бере участь в забезпеченні даної діяльності.

Емоційно-вольовий компонент управлінської діяльності передбачає формування і підтримання у підлеглих такого емоційного налаштування, який сприяє позитивному ставленню людей до дорученої їм діяльності, їх впевненості в успішному досягненні мети, допомагає подолати труднощі.

Порівняльно-оцінний компонент включає аналіз, порівняння, оцінку роботи підлеглих з точки зору визначеної мети діяльності і співставлення її з

результатом. У цьому плані важливі аналіз і самоаналіз діяльності керівника. Це дозволяє йому робити резюме щодо ступеня досягнення мети, позитивних моментів і труднощів в діяльності, помилок та їх причин.

У літературних джерелах з проблем компетентності частіше за все зустрічаються такі вимоги до управлінської компетенції керівника: високе почуття обов'язку і відданості своїй справі; здатність до міжособистісних комунікацій, майстерність усної і письмової комунікації, уміння переконувати людей; чесність і надійність у відносинах з підлеглими, керівництвом; інтелект, творчість, здатність приймати і освоювати нове; компетенції доступу до інформації; здатність критично оцінювати свою діяльність; компетенції в сфері самостійної пізнавальної діяльності (здатність вчитися протягом всього життя, постійно підвищувати свою кваліфікацію); домінантність, прагнення до лідерства; впевненість у собі, самовладання; емоційна рівноваженість і стресостійкість, здатність усвідомлювати власні емоції та емоції оточуючих, а також ефективно керувати ними; високий самоконтроль; компетенції в сфері здоров'я [2; 6].

Структура управлінської компетентності керівника середньої ланки закладу вищої освіти представлена такими критеріями:

- управлінське мислення; системні управлінські, педагогічні, правові, та спеціальні знання у галузі освіти та здатність застосовувати їх у вирішенні професійно-педагогічних та управлінських проблем; наявність цілісної системи управлінських та педагогічних цінностей; вміння обгрунтовано запропонувати нестандартні рішення та алгоритми в управлінській, педагогічній, предметно-практичній діяльності;

- здійснення комплексу організаційних заходів, спрямованих на досягнення мети та завдань структурного підрозділу; мобілізація колективу на оптимально ефективні професійні дії щодо реалізації місії закладу; забезпечення сприятливих умов для розвитку підлеглих та структурного підрозділу; вміння раціонально керувати своїм часом та часом підлеглих, володіння навичками самоменеджменту;

- здатність впливати на думки оточуючих; продуктивна взаємодія в управлінській діяльності; толерантне сприйняття колег на основі емпатійних установок; професійно-групова причетність, уміння сформувати колектив однодумців;

- здатність до професійної саморегуляція; вміння керувати проявом своїх почуттів та емоцій; здатність до самокорекції власної поведінки та діяльності за для досягнення поставлених цілей; спроможність до самопізнання власних ділових, особистісних якостей та психофізичних особливостей; рефлексія та адекватна самооцінка власної управлінської діяльності.

На основі критеріальних характеристик визначено три рівні прояву сформованості управлінської компетентності керівників середньої ланки закладів вищої освіти: низький – характеризується актуалізацією особистісних стереотипів; середній – характеризується

формуванням особистісних новоутворень; високий рівень – характеризується появою особистісних новоутворень.

Керівник середньої ланки закладу вищої освіти повинен мати управлінську компетентність, що включає як професійні, так і особистісно-соціальні компетентності на високому рівні її розвитку.

Вирішення проблеми розвитку управлінської компетентності керівників середньої ланки закладів вищої освіти вбачається кількома шляхами.

Постійне оновлення діяльності менеджерів освіти, до яких належать керівники середньої ланки закладів вищої освіти передбачає формування у них інноваційного мислення та лідерських якостей, спрямованих на вирішення складних завдань соціально-інноваційного управління підпорядкованими їм підрозділами, набуття та безперервний розвиток управлінської компетентності в умовах додаткової професійної освіти.

Принциповими передумовами вдосконалення додаткової професійної освіти керівників середньої ланки закладів вищої у контексті соціально-інноваційної орієнтації управління можна визначити такі положення:

1. Зміст освітнього процесу має відповідати меті формування соціально-особистісних, професійних якостей керівників та розвитку їхньої управлінської компетентності на креативному рівні, необхідному для компетентного вирішення складних управлінських завдань.

2. Бажано, щоб кожен керівник середньої ланки, який не має базової вищої освіти з освітнього менеджменту, пройшов професійну перепідготовку за програмою «Освітній менеджмент», модернізованою у контексті соціальної інноватики.

3. Короткострокові курси підвищення кваліфікації слід визнати формою розвивального навчання, призначеною для планомірного розвитку управлінської компетентності керівників середньої ланки закладів вищої освіти на основі принципів випереджувального навчання, відповідно до інновацій, що відбулися в галузі теорії та практики освітнього менеджменту.

4. Додаткова професійна освіта керівників повинна здійснюватися безперервно шляхом стимулювання інтересу до самоосвіти.

5. Оцінку якості освітнього процесу у системі додаткової професійної освіти керівників доцільно здійснювати за зміною внаслідок результату цієї освіти рівня управлінської компетентності керівників.

Для нового покоління керівників середньої ланки закладів вищої освіти, що прагнуть до здійснення інноваційного менеджменту, стає реальною необхідністю оволодіння інноваційним, системно-креативним мисленням, що активізує креативність у процесі вирішення існуючих проблем та пошуку нових можливостей для розвитку структурних підрозділів закладу вищої освіти.

Оскільки інновація постає як особливим чином організована діяльність, що самовідтворює себе, то вона потребує цілком певну сукупність

характерологічних рис інноваційної особистості керівника, серед яких:

- потреба у змінах, вміння відійти від усталених традицій, визначаючи точки розвитку та адекватні їм соціальні механізми;
- наявність креативності як особистісної якості та творчого, інноваційного мислення;
- готовність та здатність знаходити ідеї та використовувати можливості їх оптимальної реалізації;
- системний, прогностичний підхід до відбору та організації нововведень;
- здатність орієнтуватися у стані невизначеності та визначати допустимий ступінь ризику;
- готовність і здатність до подолання перешкод, що постійно виникають;
- розвинена здатність до рефлексії, самоаналізу.

Безумовно, це не вичерпний перелік рис інноваційного керівника середньої ланки закладу вищої освіти, але необхідний і достатній для позначення інноваційності як типової якості особистості керівника.

Основою розробки додаткових професійних освітніх програм, спрямованих на розвиток управлінської компетентності керівників середньої ланки закладу вищої освіти, вважаємо наступне:

1. зміст освітніх програм має відповідати випереджальним цілям розвитку управлінської компетентності на вищому, креативному рівні, необхідному для компетентного вирішення складних управлінських завдань;

2. блочно-модульний підхід, гнучкість та варіативність програм професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації;

3. системно-діяльнісний та практико-орієнтований підходи; забезпечення можливості для розвитку управлінської компетентності кожного слухача та вибору ним індивідуальної освітньої траєкторії;

4. переважання у програмах активних методів навчання дорослих.

Як основні принципи реалізації цих додаткових професійних освітніх програм ми розглядаємо:

1. системно-діяльнісний та практико-орієнтований підходи;

2. послідовність викладу та освоєння теоретичного та практичного матеріалу;

3. залучення в якості викладачів практикуючих успішних керівників з організацією виїзних занять, що допомагають швидше освоїти їх реальний досвід;

4. застосування продуктивних як за формою, так і за змістом сучасних педагогічних технологій освіти дорослих, що забезпечують максимальне наближення освітньої ситуації до реальної професійної діяльності (тренінги, ділові ігри, кейс-технології тощо) і розвивають системно-креативне мислення, активізують розвиток креативності в процесі вирішення складних управлінських проблем;

5. супровід слухачів після завершення навчання, здійснення зворотного зв'язку з керівництвом закладів вищої освіти, що дозволяє відстежувати якість програм, що реалізуються через практичну діяльність випускників.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Загалом підходи до розвитку управлінської компетентності керівників середньої ланки для закладів вищої освіти, підготовки сучасних менеджерів освіти у процесі професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації зорієнтовані: на високий рівень розвитку системно-креативного та інноваційного управлінського мислення; вдосконалення особистісно-соціальних та професійних компетенцій у сфері освіти; становлення індивідуального стилю спілкування та управлінської позиції з виявлення та вирішення проблем структурних підрозділів закладів вищої освіти та власної діяльності, заснованої на сучасних професійних знаннях, вміннях та навичках; розвиток лідерських якостей керівників, готових та здатних приймати ефективні управлінські рішення та мобілізувати педагогічний колектив на їх виконання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*. №2 (63). 2009. С. 26-31.
2. Даниленко Л. І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора школи: монографія. Київ: Логос, 1990. 140 с.
3. Маслов В. І. Психологічна основа моделі компетентності директора школи. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2003. № 1. С. 12.
4. Олешко П. П., Кінах Н. В. Структура управлінської компетентності керівника освітнього закладу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник післядипломної освіти*. Вип. 9 (38). Серія: Педагогічні науки. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/9_38_2019/Bulletin_9_38_Pedagogika_Pet_Olechko_Nel_Kinakh_UA.pdf. (дата звернення: 12.09.2024)
5. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ: К.І.С., 2004. С. 16-33.
6. Сорочан Т. М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2005. 478 с.
7. Трифонова О. С. Домінанти визначення сутності понять «компетенція» і «компетентність». URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/8_2010/27.pdf

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2009). Teoretyko-prykladnyi sens kompetentnisnoho pidkhodu v pedahohitsi [Theoretical and applied meaning of the competence approach in pedagogy]. *Pedahohika i psykholohiia*. № 2 (63). S. 26-31. [in Ukrainian]
2. Danylenko, L. I. (1990). Modernizatsiia zmistu, form ta metodiv upravlinskoï diialnosti dyrektora shkoly [Modernization of the content, forms and methods of management activities of the school director]: monohrafiia. Kyiv: Lohos. 140 s. [in Ukrainian]

3. Maslov, V. I. (2003). Psykholohichna osnova modeli kompetentnosti dyrektora shkoly [The psychological basis of the school principal's model of competence]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii*. № 1. S. 12. [in Ukrainian]

4. Oleshko, P. P., Kinakh, N. V. (2019). Struktura upravlinskoï kompetentnosti kerivnyka osvitnoho zakladu v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [The structure of managerial competence of the head of an educational institution in the system of postgraduate pedagogical education]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity*. Vypusk 9 (38). Seriiia: Pedahohichni nauky. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/9_38_2019/Bulletin_9_38_Pedagogika_Pet_Olechko_Nel_Kinakh_UA.pdf. [in Ukrainian]

5. Pometun, O. I. (2004). Teoriiia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnoho pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krain [Theory and practice of consistent implementation of the competence approach in the experience of foreign countries]. *Kompetentnisnyi pidkhidu suchasnoi osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy*. Kyiv: K.I.S. S. 16-33. [in Ukrainian]

6. Sorochan, T. M. (2005). Development of professionalism of managerial activity of heads of general educational institutions in the system of postgraduate pedagogical education: dys. d-ra nauk. Luhansk: LNU. [in Ukrainian]

7. Tryfonova, O. S. (2010). Dominanty vyznachennia sutnosti poniat «kompetentsiia» i «kompetentnist» [Dominants of defining the essence of the concepts «competence» and «competence»]. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/8_2010/27.pdf. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЛЕШЕНКО Геннадій Анатолійович – доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри пошуку, рятування та авіаційної безпеки Льотної академії Національного авіаційного університету.

Наукові інтереси: розвиток управлінської компетентності керівників середньої ланки закладів вищої освіти.

ПУХАЛЬСЬКА Галина Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін Льотної академії Національного авіаційного університету.

Наукові інтереси: розвиток управлінської компетентності керівників середньої ланки закладів вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

LESHCHENKO Hennadii Anatoliyovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Search, rescue and aviation safety Flight Academy of National Aviation University.

Scientific interests: the development of managerial competence of middle administrative staffat institutions of higher educations.

PUKHALSKA Halyna Anatoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Law and Social and Humanitarian Disciplines Flight Academy of National Aviation University.

Scientific interests: the development of managerial competence of middle administrative staffat institutions of higher educations.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2024 р.

УДК 37(477)"19/20":070.1(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-251-256

ПРИБОРА Тетяна Олександрівна –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3508-3382>
e-mail: pryborat@gmail.com

КУЛИШ Марина Миколаївна –
студент спеціальності 013 Початкова освіта
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3508-3382>
e-mail: marina.kylish449@gmail.com

ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ХХ–ХХІ СТОЛІТТІ

Сучасний світ тісно взаємодіє з кіберсередовищем. Фактично, більшість населення Європи кожен день живуть як мінімум у двох світах: реальному і віртуальному. Діти вже з дошкільного віку залучаються до онлайн-середовища, тому важливо, щоб сучасні освітні заклади були готові до впровадження медіаосвіти і формування медіаграмотності молоді. Стаття присвячена генезі поняття медіаграмотності протягом ХХ – ХХІ століття. У ній прослідковується як удосконалення засобів масової інформації, провело до поступової відозміни поняття медіаграмотності: від вміння сприймати інформацію через різні медіа до навичок і знань, які дозволяють людям безпечно та ефективно користуватися різними медійними ресурсами. Кожне поняття, яке використовувалося протягом ХХ–ХХІ ст. співвідносимо з 12 загальними ознаками медіаграмотності: вміння критично оцінювати інформацію, отриману через ЗМІ, та визначати її надійність та правдивість; здатність розуміти різні жанри ЗМІ та аналізувати їхній зміст та структуру; знання та розуміння основних медіатехнологій та здатність використовувати їх для вирішення різних завдань; вміння створювати та розповсюджувати інформацію з використанням ЗМІ та медіатехнологій; здатність спілкуватися та взаємодіяти у віртуальному просторі, дотримуючись етичних та моральних принципів; знання та повага до культурних та етичних норм, пов'язаних з використанням ЗМІ та медіатехнологій, розуміння культурних відмінностей та відмінностей між людьми та групами у різних культурних контекстах, уміння адаптуватися до них при використанні медіа; вміння адаптуватися до нових технологій і умов використання медіа, що змінюються; здатність працювати в команді за допомогою медіатехнологій для спільної роботи над проєктами; вміння орієнтуватися в інформаційному просторі та шукати необхідну інформацію з використанням різних джерел; знання та розуміння правових норм щодо, використання ЗМІ та медіатехнологій; здатність висловлювати свої думки та ідеї з використанням різних медіатехнологій та інструментів; готовність до постійного навчання та вдосконалення своїх медіаграмотних умінь. І вже на цій основі говоримо про його актуальність.

Визначення поняття медіаграмотності не може бути статичним, оскільки швидкими темпами удосконалюється інформаційний простір, тож еволюція поняття медіаграмотності закономірна.

У статті робиться спроба удосконалити зміст медіаграмотності відповідно до сучасних реалій. Під медіаграмотністю розумімо сукупність знань, умінь і навичок з критичної, емпатійної, усвідомленої оцінки інформації та творчого створення власного суспільно корисного контенту.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаосвіта, генеза, інформація, віртуальний простір, медіатекст.

PRYBORA Tetyana Olexandrivna –
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate
Professor of the Chair of Preliminary School
and Primary School Education,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3508-3382>
e-mail: pryborat@gmail.com

KULISH Maryna Mykolaivna –
undergraduate for specialty 013 Primary education
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3508-3382>
e-mail: marina.kylish449@gmail.com

GENESIS OF THE CONCEPT OF 'MEDIA LITERACY' THROUGHOUT THE 20–21ST CENTURIES

Nowadays the world deeply interacts with the cyberspace. Actually, most of the European population every day live in both worlds: real and virtual. Since the pre-school age children get involved in virtual environment therefore it is very important that contemporary educational establishments should be ready to introduce media education and schoolchildren media literacy formation. The article presents the review of media literacy genesis in the 20–21st centuries. It traces how the development of mass media led to gradual change in the concept of media literacy i.e. from the ability to perceive information via different media to skills and knowledge enabling people safely and efficiently use different media resources. Each concept used throughout the 20–21st centuries is brought into correlation with 12 general distinctive features of media literacy namely the ability to critically estimate information obtained from the media and assess its veracity and credibility; the ability to understand different mass media genres, analyse their contents and structure; the awareness and understanding of the basic media technologies and the ability to use them to complete certain tasks; the ability to create and spread information using different mass media and media technologies; the ability to communicate and interact in virtual space keeping to ethical and moral principles; the knowledge of and respect to cultural and ethical norms of using mass media and media technologies, awareness of cultural differences and the differences between people and groups in different cultural contexts and the ability to adapt to them while using media; the adaptability to changing media technologies and media use conditions; the teamwork and co-working skills to jointly work on projects with the help of media technologies; the

ability to orient in the information space and search for necessary information from different sources; the awareness and understanding of legal terms and conditions of using mass media and media technologies; the knowhow to share one's own ideas and opinions applying diverse media technologies and tools; the willingness to constantly learn and improve one's own media literacy skills. Based on this the topicality of the issue is well-grounded.

Due to the rapid development of the information space it is quite natural that the concept of media literacy is evolving as well making the definition of this concept fluent and not stable.

The article presents an attempt to bring the contents of media literacy in accordance with the modern reality. Media literacy is viewed as the complex of knowledge and skill of critical, empathic and aware information assessment and the creation of one's own useful for the public content.

Key words: media literacy, media education, genesis, information space, virtual space, media text.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Під час дослідження україномовних джерел з медіаосвіти та медіаграмотності [3, с. 8; 13, с. 9; 14; 15; 1, с. 47; 2; 7; 8; 9; 19; 16, с. 31-32; 12, с. 34] було визначено, що в нас час перед науковцями серед інших нагальних завдань з медіаграмотності постають два, які може вирішити історико-педагогічне дослідження з даної тематики, а саме: коли вперше було використано термін «медіаграмотність», розвиток даного поняття та універсальні вміння медіаграмотності нашого часу. У на основі аналізу англійських, франкомовних, іспаномовних джерел з медіаграмотності ми спробуємо дати відповіді на ці запитання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні підходи до розуміння медіаграмотності висвітлено в роботах зарубіжних авторів – П. Ауфдерхайде, К. Вілсона, К. Ворснопа, Р. Гоббс, Д. Бакінгема, У. Карлссон, Д. Лафборо, А. Литвін, С. Лівінгстона, М. Лопес, М. МакЛюена, Л. Мастермана, Дж Органіста В. Робака, Х. Родрігеса, Е. Томана, К. Фернандеса, Л. Форс-дейла та вітчизняних – Л. Петрик, О. Волошенюк, В. Іванова, Т. Іванової, Л. Найдьонової, Г. Онковича, Б. Потятинника.

Метою статті є дослідження генези медіаграмотності упродовж ХХ – ХХІ століття. Завдання дослідження полягають у: виявленні перших згадок про поняття медіаграмотності, окресленні зміни основного змісту поняття протягом ХХ – ХХІ століття, формулювання нового змісту поняття медіаграмотності відповідно до сучасних тенденцій.

Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використовувались теоретичні методи наукового дослідження: аналіз наукової літератури в галузі педагогіки, психології та комунікацій, синтез, узагальнення та порівняння ідеї англійських, американських, іспанських, українських теоретиків і практиків з медіаосвіти та медіаграмотності з метою розуміння основних тенденцій розвитку поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «медіаграмотність» набув популярності у ХХІ столітті. У багатьох англійських країнах використовується термін «медіаграмотність» або «медіа-інформаційна грамотність». Поряд із цим використовуються «de l'éducation aux médias», «alfabetización mediática», «La alfabetización mediática e informacional». «mediapadagogic»

Вважається, що термін «медіаграмотність» походить від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». У різних країнах іноді вживаються терміни, які вважаються аналогічними

до медіаграмотності: «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо [2, с. 10-14].

Поняття «медіаграмотність» вперше було згадано професором Л. Форсдейлом у 1955 р. Проте самого визначення медіаграмотності на той момент не було дано. У 1962 р. професор англійської мови в Університеті Торонто М. МакЛюен наголосив на необхідності перегляду поняття грамотності: воно повинно було включати вміння сприймати інформацію через різні медіа [19, с. 36; 21, с. 70]. Проте самого визначення на той момент мультимедійної грамотності не було дано. Навіть, якщо б воно і було сформульованим, то на даний момент, вважаємо, що воно б застаріло, оскільки з'явилися нові інформаційно-комунікативні засоби, які застосовуються у школі і видозмінилися медіапродукти, з якими працюють діти.

Наступні пошуки нового поняття і терміну пов'язані професором англійської мови в Університеті Торонто М. МакЛюен (1962) від наголосив на тому, що необхідно переглядати наповнюваність поняття грамотність. Воно повинно включати нове вміння сприймати інформацію через різні медіа і вже гарно досліджені і укорінені уміння письма і читання.[21, с. 70].

Напрямок зв'язку медіаграмотності з критичним мисленням продовжив засновник сучасної теорії британської медіаосвіти, консультант Ради Європи і ЮНЕСКО у сфері медіаосвіти Л. Мастерман (1985). Науковець відмічав, що мета медіаосвіти полягає у формуванні критичного мислення та «критичної автономії» [28]. Як ми бачимо, в цьому визначенні відображається одна з ознак сучасної медіаграмотності вміння критично оцінювати інформацію, отриману через ЗМІ, та визначати її надійність та правдивість.

Період з 1962 до 1990 стає періодом пошуку понять, які б відображали повною мірою процес і результат взаємодії з медіа. Відповідно, часто уподібнювалися поняття «медіаосвіта» і «медіаграмотність». На цьому наголошувала голова Асоціації медіаосвіти, науковець з Великої Британії К. Базалгетт. Вона зазначала, що «медіаосвіта» – це процес, а медіаграмотність результат цього процесу [32].

В результаті аналізу понять поданих у той період можемо зазначити, що визначення поняття медіаграмотності базувалося на критичному мисленні, яке полягало в умінні знаходити, аналізувати, порівнювати, систематизувати інформацію та створювати новий контент.

З 1990-х років поступово відбувалося розмежування медіаосвіти і медіаграмотності, що відображено у схемі українського фахівця з медіаосвіти Л. Петрик (2020). Медіаосвіта визна-

чалась як процес, медіапедагогіка, медіадидактика, медіазасоби як інструментарій, а медіаобізнаність, медіаграмотність, медіакомпетентність і медіакультура як результат [9, с. 69].

У 7-9 грудня 1992 р. Національна конференція лідерів з медіаграмотності (присутні 25 осіб, які були громадянами США) – Patricia Aufderheide, Mr. Wally Bowen, Dr. David Considine, Mr. August Coppola, Mr. William V. Costanzo, Mr. J. Francis Davis, Mr. Allen De Bevoise, Dr. Roger Desmond, Ms. Deirdre Downs, Mr. Barry Duncan, Ms. Karin Egan, Mr. Charles Firestone, Dr. George Gerbner, Mr. Steve Goodman, Dr. Ingrid Hamm, Dr. Renee Hobbs, Ms. Karen Jaffe, Ms. Bobbi Kamil Ms. Katharina Kopp, Ms. Roselle Kovitz, Ms. Deborah Leveranz, Dr. Kathryn Montgomery Ms. Marie li Rowe, Mr. Patrick Scott, Ms. Elizabeth Thoman, Ms. Kathleen Tyner Mr. Marc Vinson, Ms. Karen Webster, Ms. Robin White, Mr. Joe Zesbaugh) [30, с.39-41] визначила медіаграмотність як «здатність отримувати доступ, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення в різних формах». Це загальне визначення широко цитується в літературі. Так його у своїх роботах використовують американські науковці, зокрема і професорка комунікаційних студій у Школі комунікації Американського університету у Вашингтоні, засновниця Центру медіа та соціального впливу Школи комунікації. П. (Патрісія) Ауфдерхайде (1993) [17, с.6-7, 9; 20]. Це визначення було актуальним для кінця 90-х років ХХст., однак, якщо проаналізувати його із врахуванням сучасних концепцій медіаграмотності, можна з точністю стверджувати, що йому бракує конкретики, воно не відображає основних ознак медіаграмотності. На нашу думку, це визначення характеризує медіаграмотність з погляду психологічної обробки інформації.

Майже аналогічне визначення медіаграмотності дає Е.Томан (1997). Під поняттям дослідниця розуміє «здатність інтерпретувати та створювати особисте розуміння із сотень, навіть тисяч вербальних і візуальних символів, які ми отримуємо щодня через телебачення, радіо, комп'ютер, газети і журнали, і, звичайно, рекламу. Це здатність вибирати і відбирати, здатність кидати виклик і ставити під сумнів, здатність бути свідомим того, що відбувається навколо, а не бути пасивним, а отже, вразливим» [69]. Як бачимо, в даних визначеннях відображені такі сучасні ознаки медіаграмотності: уміння критично оцінювати інформацію, отриману через ЗМІ, визначити її надійність та правдивість, здатність розуміти різні жанри ЗМІ (новини, репортажі, коментарі тощо) та аналізувати їх структуру і зміст та частково вміння створювати та розповсюджувати інформацію з використанням ЗМІ та медіатехнологій. Однак, цього недостатньо, щоб це визначення можна було використовувати для означення сучасної медіаграмотності.

Дане розуміння медіаграмотності значно не змінюється, але уточнюється ЮНЕСКО (2013). Медіаграмотність – це розуміння та використання засобів масової інформації як наполегливо, так і не наполегливо, включаючи інформоване та критичне розуміння засобів масової інформації, технік, які

вони використовують, та їхніх ефектів. Також здатність читати, аналізувати, оцінювати та виробляти комунікацію в різноманітних медіа-формах (наприклад, телебачення, друк, радіо, комп'ютери тощо). Інше розуміння терміну – це здатність декодувати, аналізувати, оцінювати та виробляти комунікацію в різних формах. [29, с.191] Бути медіаграмотним означає мати мисленнєві та практичні навички, знання і ставлення, які сприяють: розумінню ролі та функцій медіа в демократичному суспільстві; розумінню умов, за яких ці функції можуть бути реалізовані; критичному оцінюванню медіаконтенту; взаємодії з медіа для самовираження, міжкультурного діалогу та демократичної участі; застосуванню навичок, у тому числі навичок роботи з ІКТ, для створення користувацького контенту [29, с. 191].

Інший підхід до розуміння медіаграмотності знаходимо у роботах канадського науковця і консультанта з питань медіаграмотності К. Ворсноп (1996), який розглядав поняття як результат медіаосвіти та наслідок вивчення медіа. Науковець наголошував, що чим більше людина вивчає медіа (за допомогою медіа), то більше вона медіаграмотна, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати/аналізувати та створювати медіатексти. Дане визначення висвілює такі два аспекти медіаграмотності як вміння знаходити і обробляти інформацію та вміння створювати власні медіапродукти. І хоч воно теж не враховує всіх аспектів даного поняття, проте зосереджується на діяльнісному підході, що є прогресивним для того часу.

Сучасні науковці англомовних країн визначають поняття «медіаграмотність» як один з видів грамотності інформаційного суспільства і пов'язують його зі здатністю кодувати та декодувати символи, передані через медіа, та можливість синтезувати, аналізувати та створювати опосередковані повідомлення [20]. Дане визначення близьке до цифрової грамотності і розглядає такі уміння медіаграмотності: вміння критично оцінювати інформацію, отриману через ЗМІ, та визначити її надійність і правдивість, вміння створювати та розповсюджувати інформацію з використанням ЗМІ та медіатехнологій і опосередковано вміння орієнтуватися в інформаційному просторі та шукати необхідну інформацію з використанням різних джерел. На нашу думку, дане визначення не відповідає рівню розвитку сучасної медіаграмотності.

Українські науковці А. Литвин, В. Робак (2013) медіаграмотність визначають як це готовність використовувати сукупність знань, умінь, навичок, які сприяють добору, використанню, критичному аналізу, оцінці, створенню й передачі медіаповідомлень у різних видах, формах і жанрах, аналізу складних процесів функціонування медіа в соціумі [4, с. 32].

Найбільш вдалою, на наш погляд, є модель медіаграмотності Р. Гоббс (2010). Розвиваючи цю модель, Р. Гоббс (2010) пропонує основу медіаграмотності, а саме життєві навички, необхідні для участі в інформаційному просторі:

робити відповідальний вибір і отримувати доступ до інформації, знаходячи матеріали та обмінюючись ними, а також осмислюючи інформацію та ідеї; аналізувати повідомлення в різних формах, визначати автора, мету та погляди та оцінювати якість і достовірність контенту; створювати контент у різних формах, використовуючи мову, зображення, звук і нові цифрові інструменти та технології нових цифрових інструментів і технологій; рефлексувати над власною поведінкою та співрозмовника, застосовувати соціальну та етичну відповідальність, дотримуватись етичних принципів; вживати соціальних заходів, працювати індивідуально та у команді, ділитися знаннями та вирішувати проблеми в сім'ї, на роботі та в громаді, брати участь як член громади [24, с. VII–VIII]. Зазначимо, що цією моделлю послуговуються й у наш час.

Відповідно до виділених життєвих навичок Р. Гоббс (2016) вважає, що медіаграмотність оновлює громадянське життя, в якому повага до розмаїття і цінності критичного мислення, співпраці, рефлексії, емпатії, самосвідомості та самоуправління зливаються воедино [24; с. XXI]. Її визначення якісно відрізняється від попередніх, оскільки воно виходить із розуміння, що людина є членом суспільства, воно орієнтоване на альтруїстичну взаємодію, окрім егоїстичних потреб людини у захисті себе та особистої інформації. Це визначення найбільш близьке за своїм змістом до сучасних ознак медіаграмотності, проте і воно не враховує всі аспекти (див рис Б.).

Підтримуючи думку Р. Гоббс, канадська вчена, викладач педагогічної освіти в Західному університеті К. Вілсон (2012) вважає, що медіа та інформаційна грамотність також включає усвідомлення права на доступ до інформації, а також важливості етичного використання інформаційних технологій для спілкування з іншими [33, с. 18]. Зазначимо, що в даному визначенні ми бачимо поєднання двох видів грамотності: інформаційної і медійної, – що є актуальним у наш час, адже у зв'язку спочатку з COVID-19, а потім війною в Україні навчання дітей було спочатку повністю, а потім частково у кіберпросторі. З іншого боку, авторка наголошує на важливості етичного використання інформаційних технологій, що для нашої країни набуло нагального значення з 2018 року. Просування якісного українського контенту як ніколи важливо.

На відміну від Р. Гоббс, науковці Франції виділяють 6 основних компетентностей і модель називається «6 С», тобто «Compréhension, Capacité de jugement critique, Créativité, Consommation, Citoyenneté et Communication interculturelle» («Розуміння, критичне судження, творчість, споживання, громадянськість і міжкультурна комунікація») [26, с. 8]. Тут наголошено на такому важливому аспекті, як міжкультурна комунікація, тобто вміння взаємодіяти, знаходити правильні підходи до представників різних культур.

Поглиблюючи культурологічний підхід, британський вчений, професор університету Л. Д. Бакінгем (2003) ставить під сумнів, чи є особистість ключовим фактором у розумінні того,

як найкраще навчати медіаграмотності. Мету навчання медіаграмотності він вбачає у «наданні дитині постійної можливості рефлексувати над процесами читання та письма, розуміти й аналізувати власний досвід як читача і письменника» [18, с. 41].

Українські науковці В. Іванов, О. Волошенюк та О. Мокрогуз (2016) відстоюють засади американського підходу до медіаграмотності, розуміючи під поняттям сукупність знань, навичок та умінь, що дозволяють аналізувати, критично оцінювати та створювати повідомлення різних жанрів і форм для різних типів медіа, а також допомагають людині розуміти й аналізувати складні процеси функціонування медіа в суспільстві. На їхню думку, медіаграмотність охоплює естетичні та креативні навички, інтерактивні навички, навички критичного аналізу та навички безпеки [2, с. 13-14]. Як бачимо, дане визначення охоплює більший перелік ознак медіаграмотності, ніж попередні.

Аналіз контенту з медіаосвіти дослідників експертного центру «Медіа показчик», який об'єднує діяльність різноманітних організацій у сфері медіаграмотності та сприяє співпраці між ними, визначив медіаграмотність як взаємодію чотирьох груп компетентностей: пасивного розуміння медіа, активного використання медіа, взаємодії з іншими за допомогою медіазасобів, ефективного застосування медіа для реалізації власних цілей.

Сучасне визначення терміну відозмінилося у зв'язку з появою з появою нових технологій та вдосконаленням існуючих, які ставлять розвиток мови в новий контекст як зазначають мексиканські вчені Х. Родрігес, М. Лопес, К. Фернандес, Дж. Органіста [31].

У Законі України «Про медіа» медіаграмотність визначається як «навички і знання, які дозволяють людям безпечно та ефективно користуватися різними медійними ресурсами» [11]. Це підкреслює необхідність пристосування до швидкозмінного медійного оточення для досягнення позитивних результатів і уникнення негативних наслідків.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Сучасне поняття медіаграмотності повинно включати діяльнісний, психологічний, етичний та компетентнісний аспекти. Під медіаграмотністю розуміємо сукупність знань, умінь і навичок з критичної, емпатійної, усвідомленої оцінки інформації та творчого створення власного суспільно корисного контенту. Визначення поняття медіаграмотності в наш час не може бути сталим, оскільки швидкими темпами удосконалюється інформаційний простір, тож еволюція поняття медіаграмотності закономірна.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Діденко О. О. Медіаграмотність як необхідна умова формування інформаційної культури учнів початкової школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2016. Вип. 135. С. 48–51.
2. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / за ред. В. В. Різуна. К.: Центр Вільної Преси. 2013. 352 с.

3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція.) (2016) / за ред. Найдьонові Л. А., Слюсаревського М. М. Київ. 2016. 16 с.

4. Литвин А. В., Робак В. С. Завдання медіаосвіти у фахівців з медіаосвіти в Україні: виклики наукової рефлексії, практики, перспективи. *Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка]*. Серія: Педагогіка. 2013. № 3. С. 31–37. URL: <http://surl.li/kfdyuf>.

5. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: посібник для вчителя / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси. 2016. 201 с.

6. Медійна грамотність в освітньому процесі ЗЗСО. URL: <https://youtu.be/i2PSFiekWYc>.

7. Мороз О. Формування медіаграмотності учнів молодших класів в умовах нового Державного стандарту початкової освіти. *Педагогіка формування творчої особистості*. 2016. Вип. 48. С. 30–36.

8. Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі: навчально-методичний посібник / Старагіна І. П., Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Ганник О. В. Київ: ПРОПАІПР. 2021. 160 с.

9. Петрик Л. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук (д-ра філософ.): 13.00.04. Київ. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2022. 295 с. URL: <http://surl.li/docdkv>.

10. Попова О. В. Медіаграмотність як ключова компетентність в умовах інформаційного суспільства. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2014. Вип. 17. С. 43–48.

11. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX: станом на 1 січ. 2024 р. *Liga 360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222849>.

12. Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. 2023. Вип. 9. 220 с.

13. Сходинки до медіаграмотності: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2–4 класів із навчанням українською мовою, а також російською та іншими мовами національних меншин. *Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Академія української преси*. К.: АУП, ЦВП. 2014. 28 с.

14. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас. 2022. 66 с. URL: <http://surl.li/sksdmx>.

15. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3-4 клас. 2022. 73 с. URL: <http://surl.li/rxcfbp>.

16. Янкович О. І. Медіаосвіта в загальноосвітній школі. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2016. 160 с.

17. Aufderheide P. Media literacy: A report of the national leadership conference on media literacy / ed. P. Aufderheide. Aspen, CO: Aspen Institute. 1993. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED365294>.

18. Buckingham D. Media education. Literacy, learning and contemporary culture. Cambridge: Polity. 2003. 232 p.

19. Carlsson U. Media and Information Literacy: Field of Knowledge, Concepts and History. *Understanding Media and Information Literacy (MIL) in the Digital Age*. University of Gothenburg. Department of Journalism, Media and Communication (JMG). 2019. pp. 37–56.

20. Christ W. G., Potter W. J. Media literacy, media education, and the academy. *Journal of Communication*. 2006. Vol. 48. Issue 1. pp. 5–15.

21. Culkin J. M. A schoolman's guide to Marshall McLuhan. *The Saturday Review*, 1967. С. 51–53, 70–72. URL: <http://surl.li/kfosg>.

22. Grimes D. R. Health disinformation & socialmedia The crucial role of information hygiene in mitigating conspiracy theory and infodemics. *EMBO REPORTS*, 2020. Is. 21. 11, pp. 5181.

23. Hobbs R. Digital and Media Literacy: A Plan of Action. Washington, DC: The Aspen Institute. 2010. URL: <http://surl.li/qqwvhe>.

24. Hobbs R. Foreword // *Populism, Media and Education: Challenging discrimination in contemporary digital societies* / ed. M. Ranieri. London: Routledge. 2016. pp. XVII–XXI.

25. Hobbs R. Media and Meaning-Making in the Fake News Age. Project Information Literacy Smart (PIL). Interview by A. Head and M. MacMillan. 2018. URL: <https://www.projectinfolit.org/renee-hobbs-smart-talk.html>.

26. L'éducation aux médias. URL: <https://rm.coe.int/1680783bc5>.

27. Livingstone S. Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies. *The Communication Review*. 2004. Vol. 7. Issue 1. P. 3–14.

28. Masterman L. Teaching the Media. London: Comedia Publishing Group, 1985. 341 p.

29. Media and Information Literacy. *Policy and Strategy Guidelines*. Paris: UNESCO. 2013. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000225606>.

30. Media Literacy from Activism to Exploration Background Paper for The National Leadership Conference on Media Literacy / by J. Francis Davis. Maryland: The Aspen Institute Wye Center Queenstown (December 7-9, 1992) URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED365294.pdf>.

31. Rodríguez J., López M., Fernández K. Organista J. Un acercamiento conceptual entre tres tipos de alfabetización: informática, tecnológica e informacional. *Texto Livre. Linguagem e Tecnologia* The National Association for Media Literacy Education unites a community of educators committed to advancing media literacy education. 2021. Vol. 4. № 1. P. 1-19. URL: <http://surl.li/tlbhgc>.

32. Teaching Media in Primary School / ed. by C. Bazalgette. London. Sage Publication Ltd. 2010. 152 p.

33. Wilson C. Alfabetización mediática e informacional: proyecciones didácticas. URL: <http://surl.li/cfhhoc>

REFERENCES

1. Didenko, O. O. (2016). Mediahramotnist yak neobkhdna umova formuvannia informatsiinoi kultury uchniv pochatkovoi shkoly [Media literacy as an essential condition for the formation of the primary schoolchildren information culture]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka*. Vyp. 135. S. 48–51. [in Ukrainian]

2. Ivanov, V. F., Volosheniuk, O. V. (2013). Mediaosvita ta mediahramotnist: pidruchnyk [Media education and media literacy: a textbook] / za red. V. V. Rizuna. K.: Tsentri Vilnoi Presy. 352 s. [in Ukrainian]

3. Kontsepsiia vprovadzhenia mediaosvity v Ukraini (nova redaktsiia) [The concept of introduction of media education in Ukraine (new version)] (2016) / za red. Naidonovoi L. A., Sliusarevskoho M. M. Kyiv. 16 s. [in Ukrainian]

4. Lytvyn, A. V., Robak, V. Ye. (2013). Zavdannia mediaosvity u fakhivtsiv z mediaosvity v Ukraini: vyklyky naukovoi refleksii, praktyky, perspektyvy [Media education tasks for media education specialists in Ukraine: challenges of scientific reflection, practice, prospects]. *Naukovi zapysky [Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka]*. Serii: Pedahohika. № 3. S. 31–37. URL: <http://surl.li/kfdyuf>. [in Ukrainian]

5. Mediahramotnist na urokakh suspilnykh dystsyplin: posibnyk dlia vchytelia [Media literacy at the social subjects classes: a teacher guide]. (2016) / za red. V. Ivanova, O. Volosheniuk, O. Mokrohuza. Kyiv: Tsentri vilnoi presy, Akademiia ukrainskoi presy. 201 s. [in Ukrainian]

6. Mediina hramotnist v osvithnomu protsesi ZZSO [Media literacy in comprehensive school educational process]. URL: <https://youtu.be/i2PSFiekWYc>. [in Ukrainian]

7. Moroz, O. (2016). Formuvannya mediahramotnosti uchniv molodshykh klasiv v umovakh novoho Derzhavnogo standartu pochatkovoї osvity [Teaching media literacy in primary schoolchildren under the conditions of the new State Standard of Primary Education]. *Pedahohika formuvannya tvorchoї osobystosti*. Vyp. 48. S. 30–36. [in Ukrainian]

8. Nova ukrainska shkola (2021): orhanizatsiia mediaosvity v pochatkovii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk [New Ukrainian school (2021): organization of media education in primary school: a teaching guide]. / Starahina I. P., Volosheniuk O. V., Mokrohuz O. P., Hanyk O. V. Kyiv: PROPAPIR. 160 s. [in Ukrainian]

9. Petryk, L. V. (2020). Pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do zastosuvannya mediazasobiv na urokakh inozemnykh mov: dys. ... kand. ped. nauk (d-ra filosof.): 13.00.04 [Preparation of future primary school teacher for the use of media tools at the foreign language lessons: a dissertation for candidate of pedagogical Sciences (PhD)]. Kyiv. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv, 295 s. URL: <http://surl.li/docdkv>. [in Ukrainian]

10. Popova, O. V. (2014). Mediahramotnist yak kliuchova kompetentnist v umovakh informatsiinoho suspilstva [Media literacy as a key competence in information society]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 6. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Vyp. 17. S. 43–48. [in Ukrainian]

11. Pro media: Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 № 2849-IX: stanom na 1 sich. 2024 r. [The Law of Ukraine On media]. Liga 360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222849>. [in Ukrainian]

12. Rozvytok osobystosti molodshoho shkoliara: suchasni realii ta perspektyvy: materialy naukovo-praktychnoi internet-konferentsii molodykh naukovtsiv ta studentiv. [Younger schoolchild's personality development: modern reality and prospects]. (2023). Vyp. 9. 220 s. [in Ukrainian]

13. Skhodynyky do mediahramotnosti (2014): Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv 2–4 klasiv iz navchanniam ukrainskoїu movoiu, a takozh rosiiskoiu ta inshymy movamy natsionalnykh menshyn [Steps to media literacy: the programme for comprehensive schools grades 2–4 with educational process done in Ukrainian as well as Russian and other ethnic minorities languages]. Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, Instytut pedahohichnoi osvity ta osvity doroslykh Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, Akademiia ukrainskoi presy. K.: AUP, TsVP. 2014. 28 s. [in Ukrainian]

14. Typova osvitnia prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Shyiana R. B. 1-2 klas. [A typical education programme for grades 1–2 by Shyian R. B.] (2022). 66 s. URL: <http://surl.li/sksdmx>. [in Ukrainian]

15. Typova osvitnia prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Shyiana R. B. 3-4 klas. [A typical education programme for grades 3–4 by Shyian R. B.] (2022). 73 s. URL: <http://surl.li/pxcftp>. [in Ukrainian]

16. Yankovych, O. I. (2016). Mediaosvita v zahalnoosvitnii shkoli [Media education in comprehensive school]. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka. 160 s. [in Ukrainian]

17. Aufderheide, P. (1993). Media literacy: A report of the national leadership conference on media literacy / ed. P. Aufderheide. Aspen, CO: Aspen Institute. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED365294>. [in English]

18. Buckingham, D. (2003). Media education. Literacy, learning and contemporary culture. Cambridge: Polity. 232 p. [in English]

19. Carlsson, U. (2019). Media and Information Literacy: Field of Knowledge, Concepts and History. *Understanding Media and Information Literacy (MIL) in the Digital Age*. University of Gothenburg. Department of Journalism, Media and Communication (JMG). pp. 37–56. [in English]

20. Christ W. G., Potter, W. J. (2006). Media literacy, media education, and the academy. *Journal of Communication*. Vol. 48. Issue 1. pp. 5–15. [in English]

34. Culkin J. M. (1967). A schoolman's guide to Marshall McLuhan. *The Saturday Review*, C. 51–53, 70–72. URL: <http://surl.li/kfoosg>. [in English]

21. Grimes, D. R. (2020). Health disinformation & social media The crucial role of information hygiene in mitigating conspiracy theory and infodemics. *EMBOREPORTS*, Is. 21. 11, pp. 5181. [in English]

22. Hobbs, R. (2010). *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*. Washington, DC: The Aspen Institute. 2010. URL: <http://surl.li/qqwvhe>. [in English]

23. Hobbs, R. (2016). Foreword // *Populism, Media and Education: Challenging discrimination in contemporary digital societies* / ed. M. Ranieri. London: Routledge. pp. XVII–XXI. [in English]

24. Hobbs, R. (2018). *Media and Meaning-Making in the Fake News Age*. Project Information Literacy Smart (PIL). Interview by A. Head and M. MacMillan. URL: <https://www.projectinfolit.org/renee-hobbs-smart-talk.html>. [in English]

25. L'education aux médias. URL: <https://rm.coe.int/1680783bc5>. [in English]

26. Livingstone, S. (2004). Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies. *The Communication Review*. Vol. 7. Issue 1. P. 3–14. [in English]

27. Masterman, L. (1985). *Teaching the Media*. London: Comedia Publishing Group, 341 p. [in English]

28. *Media and Information Literacy. Policy and Strategy Guidelines*. Paris: UNESCO. 2013. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000225606>. [in English]

29. *Media Literacy from Activism to Exploration Background Paper for The National Leadership Conference on Media Literacy* / by J. Francis Davis. Maryland: The Aspen Institute Wye Center Queenstown (December 7-9, 1992) URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED365294.pdf>. [in English]

30. Rodríguez, J., López, M., Fernández, K. Organista, J. (2021). Un acercamiento conceptual entre tres tipos de alfabetización: informática, tecnológica e informacional. *Texto Livre. Linguagem e Tecnologia The National Association for Media Literacy Education unites a community of educators committed to advancing media literacy education*. Vol. 4. № 1. P. 1-19. URL: <http://surl.li/tlbhgc>. [in English]

31. *Teaching Media in Primary School (2010)*. / ed. by C. Bazalgette. London. Sage Publication Ltd. 152 p. [in English]

32. Wilson, C. Alfabetización mediática e informacional: proyecciones didácticas. URL: <http://surl.li/cfhhoc>. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ПРИБОРА Тетяна Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: зарубіжна та вітчизняна історія педагогіки, педагогічна ергономіка.

КУЛІШ Марія Миколаївна – студент спеціальності 013 Початкова освіта Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: зарубіжна та вітчизняна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

PRYBORA Tetyana Olexandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Chair of Preliminary School and Primary School Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: foreign and national pedagogy, educational ergonomics.

KULISH Maryna Mykolaivna – undergraduate for specialty 013 Primary education Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: foreign and national pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2024 р.

УДК 004.77:376.091.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-257-263

РИБАЧЕК Дмитро Сергійович –
аспірант кафедри комп'ютерної та програмної інженерії
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8040-8787>
e-mail: 15fi.d.rybachek@std.npu.edu.ua

ГАЛИЦЬКИЙ Олександр Вадимович –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерної та програмної інженерії
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7694-3019>
e-mail: o.v.galutskyi@udu.edu.ua

ВІРТУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ СЕРЕДОВИЩА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Віртуальні навчальні середовища стають все більш важливим елементом сучасної освітньої системи, значно впливаючи на всі аспекти навчального процесу, їх сприяння покращує доступність та рівність в освіті, забезпечуючи автоматизацію рутинних завдань для вчителів та розширюють можливості учнів у засвоєнні матеріалу. У контексті інклюзивної освіти ВНС мають потенціал для створення сприятливих умов щодо навчання учнів з особливими освітніми потребами. Метою цієї статті є дослідження впливу ВНС на інклюзивну освіту, виявлення основних переваг даних технологій для доступності навчання та аналіз викликів, з якими можуть зіткнутися заклади освіти при використанні та інтеграції таких систем у навчальний процес.

У статті представлено аналіз основних підходів до оцінки та впровадження ВНС. Важливість педагогічної оцінки ВНС підкреслюється через використання моделей оцінки, що дає можливість оцінювати ВНС не лише з технічної, але й з педагогічної точки зору, враховуючи організаційні та дидактичні аспекти. Використання архітектурних принципів для створення ВНС забезпечує соціокультурний контекст навчання, створюючи відчуття присутності та участі. Використання навчальної аналітики для оцінки впливу ВНС на успішність учнів виявляє позитивну кореляцію між частотою доступів до ВНС та кількістю успішно складених навчальних курсів.

У дослідженні також розглядаються переваги використання ВНС для учнів з особливими потребами, включаючи забезпечення доступності навчальних матеріалів у різних форматах, таких як текст, аудіо та відео, що дає можливість учням обирати найбільш зручний для них режим навчання. ВНС, розроблені за принципами Universal Design for Learning (UDL), сприяють створенню інклюзивного навчального середовища, що враховуватиме здібності та різні потреби учнів. Крім того, використання «аватарів» та тривимірних моделей у ВНС дає можливість створювати відчуття реального простору та соціальної взаємодії, що є важливим для мотивації та залучення учнів.

Проте, впровадження ВНС супроводжується і рядом викликів. Серед них технічні проблеми, такі як необхідність високопродуктивного обладнання та стабільного доступу до глобальної мережі, що може створювати нерівні умови для навчання. Деякі учні можуть мати труднощі з адаптацією до нових технологій, що потребує додаткової підтримки з боку вчителів. Використання складних моделей оцінки ВНС може вимагати значних ресурсів та часу, що може бути складним для деяких навчальних закладів. Крім того, відсутність емпіричних даних у деяких дослідженнях обмежує можливість узагальнення результатів та підтвердження ефективності запропонованих підходів.

Ключові слова: віртуальні навчальні середовища (ВНС), інклюзивна освіта, універсальний дизайн для навчання (Universal Design for Learning, UDL), доступність освіти, цифрові технології, електронні освітні ресурси, успішність, дистанційне навчання.

RYBACHEK Dmytro Serhiyovych –
postgraduate at the Department
of Computer and Software Engineering
Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8040-8787>
e-mail: 15fi.d.rybachek@std.npu.edu.ua

HALYTSKYI Oleksandr Vadymovych –
PhD., associate professor at the Department
of Computer and Software Engineering
Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7694-3019>
e-mail: o.v.galutskyi@udu.edu.ua

VIRTUAL LEARNING ENVIRONMENTS AS A TOOL FOR INCLUSIVE EDUCATION

Virtual Learning Environments are becoming an increasingly important element of modern education systems, significantly impacting all aspects of the learning process. They enhance accessibility and equity in education, automate routine tasks for teachers, and expand opportunities for students to grasp the material. In the context of inclusive education, VLEs have the potential to create favorable conditions for the learning of students with special educational needs. This paper aims to investigate the impact of VLEs on inclusive education, identify the main advantages of these technologies for learning accessibility, and analyze the challenges that educational institutions may face when using and integrating such systems into the educational process.

The paper presents an analysis of the main approaches to the evaluation and implementation of VLEs. The importance of pedagogical evaluation of VLEs is emphasized through the use of assessment models that allow evaluating VLEs not only from a technical perspective but also from a pedagogical one, considering organizational and didactic aspects. The use of architectural principles in creating VLEs ensures a socio-cultural context for learning, creating a sense of presence and participation. The use of learning analytics to assess the impact of VLEs on student performance reveals a positive correlation between the frequency of VLE access and the number of successfully completed courses.

Key words: *Virtual Learning Environments (VLEs), Inclusive Education, Universal Design for Learning (UDL), Learning Analytics, Educational Accessibility, Digital Technologies in Education, Electronic Educational Resources, Student Performance, Distance Learning.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному світі технології стрімко розвиваються, і віртуальні навчальні середовища (ВНС) стали невід'ємною частиною освітнього процесу. ВНС мають потенціал значно покращити якість навчання, забезпечуючи доступ до навчальних матеріалів, підтримку комунікації між учнями та вчителями, а також адаптацію до індивідуальних потреб учнів. Однак, з огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій, залишається багато невивчених аспектів щодо їх впливу на інклюзивну освіту та успішність учнів.

Актуальність дослідження обумовлена кількома факторами. По-перше, використання ВНС може сприяти забезпеченню рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби. Принципи Universal Design for Learning (UDL) акцентують увагу на створенні навчальних матеріалів, доступних для широкого кола учнів незалежно від їх здібностей. Це було особливо важливо в умовах пандемії COVID-19 та контексті української визвольної війни, коли дистанційне навчання стало необхідністю, і питання доступності навчальних матеріалів та комунікації набули ще більшої важливості.

По-друге, дослідження показують, що частота використання ВНС позитивно корелює з успішністю учнів. Наприклад, дослідження Alves, Miranda та Morais (2017) виявило, що чим більше учень використовує ВНС, тим більше навчальних курсів він складає успішно. Водночас, існують і виклики, пов'язані з впровадженням ВНС, зокрема, адаптація учнів до нових технологій, технічні проблеми та забезпечення рівного доступу.

По-третє, впровадження навчальної аналітики дає можливість для збору, аналізу та інтерпретації даних про взаємодію учнів з ВНС, що може допомогти вчителям і адміністраторам значно краще розуміти потреби учнів і адаптувати навчальні стратегії для покращення їхньої успішності. Це підкреслює необхідність подальших досліджень у цій сфері для розробки більш ефективних та адаптивних навчальних інструментів.

Таким чином, дослідження впливу ВНС на інклюзивну освіту є актуальним і своєчасним, оскільки воно сприяє розумінню того, як ці технології можуть покращити доступність та якість освіти, а також виявити виклики, з якими стикаються заклади освіти під час їх впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кількість публікацій з аналізом ВНС швидко зростає і для повного розуміння їх розвитку було проаналізовано значна кількість наукових доробків. Зокрема, розглянемо роботу "The Influence of Virtual Learning Environments in Students' Performance" (Paulo Alves, Luísa Miranda, Carlos Morais), основною ідеєю є аналіз впливу ВНС на успішність учнів. Метою дослідження було оцінити зв'язок між частотою доступів учнів до ВНС та їх навчальними результатами у португальському

публічному вищому навчальному закладі протягом академічного року 2014-2015. Дослідження є кількісним і базується на аналізі даних з реєстраційних систем учнів та ВНС, з загальною вибіркою в 6347 учнів.

Стаття "The Influence of Virtual Learning Environments in Students' Performance" є важливим внеском у розуміння впливу ВНС на академічну успішність учнів. У роботі продемонстровано, що частота використання ВНС позитивно корелює з кількістю успішно складених навчальних курсів, але не впливає на середній бал. Використання навчальної аналітики дає можливість виявити поведінкові патерни учнів і розробити персоналізовані стратегії для покращення їх навчальних результатів. Проте, дослідження має обмеження у можливості узагальнення результатів і не враховує всі фактори, що можуть впливати на успішність. Додавання якісних методів дослідження та розгляд інших змінних могли б зробити результати більш комплексними та надійними.

Основні принципи реалізації ВНС розглянуто в роботі "Virtual Learning Environments" (Yehuda E. Kalay), де пояснюється важливість використання архітектурних принципів при створенні ВНС, замість традиційної метафори документів, щоб забезпечити соціальні та культурні атрибути, які важливі для процесу навчання. У роботі підкреслюється важливість використання архітектурних принципів для створення соціокультурно значущих навчальних просторів. Проте, стаття стикається з певними обмеженнями, такими як складність і висока вартість впровадження, технічні обмеження та відсутність емпіричних даних для підтвердження ефективності підходів. Для подальшого дослідження потрібні додаткові емпіричні дослідження, які б підтвердили практичну ефективність архітектурного підходу до створення ВНС.

Britain і Liber у своїй статті "A Framework for the Pedagogical Evaluation of Virtual Learning Environments" підкреслюють важливість педагогічної оцінки віртуальних навчальних середовищ (ВНС). Автори зазначають, що ВНС можуть значно покращити якість навчання, що дає можливість використовувати різні педагогічні підходи, які важко реалізувати у традиційних умовах. Вони наголошують, що оцінка ВНС повинна базуватися не лише на технічних характеристиках, але й на педагогічній ефективності, що дозволить забезпечити комплексний підхід до оцінки їх впливу на навчальний процес.

Одним з ключових моментів у статті є наголос на стандартизації та інтероперабельності. Автори відзначають важливість розвитку відкритих стандартів та фреймворків для електронного навчання, що забезпечує гнучкість та адаптивність ВНС, сприяючи їх широкому впровадженню у різних освітніх контекстах. Це дає можливість ВНС ефективно інтегруватися з іншими адміністративними системами, створюючи керовані навчальні середовища (MLE).

Проте, слід зазначити і деякі обмеження. Використання моделей VSM та Конверсійної моделі навчання може вимагати значних ресурсів та часу, що може бути складним для деяких навчальних закладів. Крім того, стаття фокусується на теоретичних аспектах і моделях, але не надає достатньо емпіричних даних для підтвердження ефективності запропонованих підходів. Тому необхідні додаткові дослідження для підтвердження того, що використання цих моделей дійсно покращує навчальні результати.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження впливу віртуальних навчальних середовищ (ВНС) на інклюзивну освіту, визначення основних переваг та викликів, пов'язаних з використанням цих технологій, а також розробка рекомендацій для подальшого впровадження та оптимізації ВНС у навчальному процесі для забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учасників навчального процесу, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань були використані наступні методи дослідження:

Аналіз літератури: Проведено систематичний огляд наукової літератури та публікацій, присвячених віртуальним навчальним середовищам (ВНС), принципам Universal Design for Learning (UDL) та їх впливу на інклюзивну освіту. Також проаналізовано результати попередніх досліджень, таких як роботи Britain & Liber, Kalay, Alves, Miranda та Morais, з метою виявлення основних трендів, переваг та викликів впровадження ВНС.

Спостереження: Проведено спостереження за використанням ВНС у навчальному процесі в різних навчальних закладах. Спостереження дозволили виявити практичні аспекти впровадження ВНС, а також ідентифікувати основні виклики, з якими стикаються учні та вчителі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Віртуальні навчальні середовища (ВНС) стають все більш важливими в сучасній освітній системі. Це обумовлено тим, що вони здатні вирішувати ряд проблем, які існують у традиційних навчальних системах. Однією з основних причин актуальності використання ВНС є їх здатність забезпечувати доступність освіти для широкого кола учасників навчального процесу, включаючи тих, хто має обмежені можливості або проживає у віддалених районах. ВНС дає можливість отримувати доступ до навчальних матеріалів з будь-якого місця та в будь-який час, що сприяє рівному доступу до освіти.

ВНС сприяють індивідуалізації навчального процесу. У традиційних класах часто важко враховувати індивідуальні потреби кожного учня через великий обсяг роботи для вчителя. ВНС, однак, дозволяють створювати індивідуальні навчальні плани, адаптовані до потреб та можливостей кожного учня. Це сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу та підвищенню мотивації до навчання.

Також важливо відзначити, що ВНС сприяють автоматизації рутинних завдань вчителів. Наприклад, автоматизовані системи оцінювання можуть

зменшити навантаження на вчителів, дозволяючи їм більше часу приділяти індивідуальній роботі з учнями та розвитку нових методів навчання. Це дає можливість підвищити якість освітнього процесу та зробити його більш ефективним.

Інтерактивність ВНС є ще однією важливою перевагою. ВНС дають можливість використовувати різні інтерактивні методи навчання, такі як форуми, чати, відео-конференції, що сприяє активній участі учнів у навчальному процесі. Це не тільки поліпшує засвоєння навчального матеріалу, але й сприяє розвитку навичок комунікації та співпраці, що є важливими в сучасному світі.

Проте, впровадження ВНС також пов'язане з певними викликами. Наприклад, деякі учні та вчителі можуть зіткнутися з труднощами в адаптації до нових технологій. Це вимагає додаткових ресурсів для навчання та підтримки. Крім того, технічні проблеми, такі як нестабільний доступ до глобальної мережі, можуть створювати перешкоди для використання ВНС.

Загалом, ВНС мають великий потенціал для підвищення якості та доступності освіти. Вони сприяють створенню інклюзивного навчального середовища, яке враховує різноманітні потреби учасників навчального процесу, та надають нові можливості для вчителів. Однак, їх впровадження вимагає ретельного планування та врахування всіх можливих викликів.

Враховуючи актуальність та важливість використання віртуальних навчальних середовищ (ВНС) для покращення доступності та якості освіти, наступним етапом є розгляд принципів Universal Design for Learning (UDL). Ці принципи є основою для створення інклюзивного навчального середовища, яке враховує різноманітні потреби учнів та забезпечує рівний доступ до навчальних електронних ресурсів. У цьому контексті важливо зрозуміти, як принципи UDL можуть бути застосовані у ВНС для досягнення максимального ефекту та підвищення педагогічної ефективності.

Universal Design for Learning (UDL) – це підхід, який передбачає створення навчальних матеріалів та середовищ, доступних і корисних для всіх учнів, незалежно від їхніх фізичних, когнітивних, соціальних чи емоційних можливостей. Принципи UDL ґрунтуються на наданні різних засобів представлення відомостей, різних засобів дії та вираження, а також різних засобів залучення.

Основний принцип UDL полягає в тому, що навчальні матеріали повинні бути доступні у різних форматах, таких як текст, аудіо, відео, графіка. Це дає можливість враховувати різні стилі навчання та потреби учасників навчального процесу. Наприклад, деякі учні можуть краще засвоювати матеріал, читаючи текст, інші – слухаючи аудіо, а треті – переглядаючи відео. ВНС можуть забезпечувати таку мультимодальність, надаючи навчальні матеріали у різних форматах.

ВНС повинні надавати різні інструменти для вираження думок та ідей учнів. Це можуть бути інтерактивні завдання, мультимедійні проекти, форуми, чати та інші інструменти, які дають можливість учням обирати найбільш зручний для

них спосіб вираження. Це сприяє розвитку творчих здібностей та комунікативних навичок.

Залучення учнів до навчального процесу є ще одним важливим принципом UDL. ВНС можуть використовувати різні методи для залучення учнів, такі як інтерактивні ігри, групові проекти, відео-конференції. Це дає можливість активно брати участь у навчальному процесі, що сприяє підвищенню мотивації та зацікавленості у навчанні.

Використання принципів UDL у ВНС сприяє створенню інклюзивного навчального середовища, яке враховує різноманітні потреби учасників навчального процесу. Це дає можливість забезпечити рівний доступ до якісної освіти для всіх, незалежно від їхніх фізичних, когнітивних чи соціальних можливостей.

Перехід від традиційних до віртуальних навчальних середовищ дає можливість більш ефективно застосовувати принципи UDL. Наприклад, у ВНС легше забезпечити доступ до навчальних матеріалів у різних форматах, створювати інтерактивні завдання та проекти, надавати різні інструменти для вираження думок та ідей. Це сприяє підвищенню ефективності навчального процесу та забезпеченню рівного доступу до освіти для всіх студентів.

Педагогічна ефективність віртуальних навчальних середовищ (ВНС) є ключовим аспектом, що визначає їх здатність покращувати навчальний процес та сприяти досягненню освітніх цілей. Оцінка ефективності ВНС включає кілька важливих критеріїв.

По-перше, відповідність навчальним цілям є важливим показником. ВНС повинні допомагати учням досягати встановлених навчальних цілей, забезпечуючи при цьому ясність та досяжність цих цілей. Важливо, щоб навчальні цілі були адаптивними, тобто могли змінюватися відповідно до індивідуальних потреб. Це дає можливість створювати гнучкі навчальні програми, які враховують різноманітність потреб та здібностей учнів.

По-друге, залученість та мотивація учнів є критичними для успішного навчання. Інтерактивні елементи ВНС, такі як форуми, чати, відео-конференції та інтерактивні завдання, сприяють активній участі у навчальному процесі. Мотиваційні інструменти, такі як гейміфікація, винагороди та регулярний зворотний зв'язок, допомагають підтримувати зацікавленість студентів у навчанні та підвищують їхню мотивацію до здобуття знань.

Підтримка різноманітних стилів навчання також є важливою для педагогічної ефективності ВНС. Мультиmodalність навчальних матеріалів дозволяє враховувати різні стилі навчання та потреби учнів. Використання тексту, аудіо, відео та інших форматів дає можливість учням обирати найбільш зручний для них спосіб отримання відомостей, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Доступність та інклюзивність є ще одним важливим критерієм. ВНС повинні відповідати принципам Universal Design for Learning (UDL), забезпечуючи доступність матеріалів для всіх учнів,

включаючи учнів з особливими потребами. Технічна доступність ВНС також є важливою, адже вони повинні бути доступними з різних пристроїв та платформ, забезпечуючи безперешкодний доступ до навчальних електронних ресурсів.

Ефективність зворотного зв'язку та оцінювання є критичними для успіху ВНС. ВНС повинні забезпечувати регулярний та конструктивний зворотний зв'язок, який дає можливість студентам розуміти свої успіхи та області, які потребують покращення. Використання різних методів оцінювання, таких як тести, проекти, самооцінювання та взаємооцінювання, дає можливість всебічно оцінювати знання та навички учнів.

Підтримка колаборативного навчання також сприяє підвищенню педагогічної ефективності ВНС. ВНС повинні надавати можливості для виконання групових проектів та завдань, що сприяє розвитку навичок командної роботи та співпраці. Використання форумів та дискусійних груп для обміну ідеями та спільного вирішення завдань є важливим аспектом колаборативного навчання.

Професійний розвиток викладачів також відіграє важливу роль у підвищенні ефективності ВНС. ВНС повинні забезпечувати навчання та підтримку викладачів у використанні нових технологій та інструментів для ефективного викладання. Створення спільнот практиків для обміну досвідом та кращими практиками використання ВНС у навчальному процесі сприяє професійному зростанню вчителів.

Оцінка результатів навчання є завершальним критерієм педагогічної ефективності ВНС. Використання навчальної аналітики для збору та аналізу даних про успішність учнів дає можливість виявляти тенденції та коригувати навчальні стратегії. Регулярне вимірювання досягнень учнів щодо навчальних цілей дає можливість оцінити ефективність ВНС та вносити необхідні зміни для покращення навчального процесу.

Однією з ключових передумов для трансформації контенту та інтерфейсу користувача є розділення контенту та структури від презентації. Це дає можливість забезпечити гнучкість та адаптивність навчальних матеріалів, що є важливим для задоволення потреб різних учнів. Розділення контенту та структури від презентації передбачає, що зміст навчальних матеріалів може бути адаптований до різних форматів без зміни основного змісту.

Незалежність функцій від способу управління також є важливою передумовою для підвищення доступності ВНС. Це означає, що функції ВНС повинні бути доступними через різні способи управління, такі як клавіатура, миша або голосові команди. Це забезпечує доступність ВНС для учнів з різними фізичними можливостями та уподобаннями.

Еквівалентні альтернативи для контенту також є важливими для забезпечення доступності ВНС. У випадках, коли контент не може бути трансформований, необхідно забезпечити альтернативні версії контенту в інших модальностях. Наприклад, для відеоматеріалів необхідно надавати субтитри

або аудіоописи, а для графічного контенту – текстові альтернативи. Це дає можливість учням з різними потребами отримувати доступ до навчальних електронних матеріалів у зручному для них форматі.

Структурування контенту є ще однією важливою передумовою для забезпечення доступності та зручності використання ВНС. Використання стандартних структурних міток, таких як HTML або XML, дозволяє створювати структуровані документи, які легко «навігувати» та використовувати. Це особливо важливо для учнів з обмеженими можливостями, які використовують серійні веб-браузери або інші допоміжні технології.

Маркування ресурсів є завершальним аспектом, який сприяє підвищенню доступності та ефективності використання ВНС. Інформативне маркування ресурсів (метадані) дозволяє учням швидко знаходити потрібні навчальні матеріали та оцінювати їх відповідність своїм потребам. Метадані повинні включати відомості про доступність ресурсу, можливість його трансформації та навчальні цілі, які він підтримує.

Впровадження віртуальних навчальних середовищ (ВНС) у навчальний процес має численні переваги, які сприяють покращенню якості освіти та підвищенню її доступності. Однією з ключових переваг є підвищення доступності освіти для всіх учнів, включаючи тих, хто має обмежені можливості або проживає у віддалених районах. ВНС дають можливість отримувати доступ до навчальних матеріалів з будь-якого місця та в будь-який час, що сприяє рівному доступу до освіти. Це особливо важливо для учнів з фізичними обмеженнями, які можуть мати труднощі з доступом до традиційних навчальних закладів.

Крім того, ВНС сприяють індивідуалізації навчального процесу. Традиційна система навчання часто не може забезпечити індивідуальний підхід до кожного учня через обмежені ресурси та великий обсяг роботи для вчителів. ВНС дозволяють створювати індивідуальні навчальні плани, які враховують потреби та можливості кожного учня. Це сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу, підвищує мотивацію учнів та дозволяє їм досягати кращих результатів у навчанні.

Автоматизація рутинних завдань є ще однією важливою перевагою ВНС. Викладачі можуть використовувати автоматизовані системи оцінювання, що значно зменшує їхнє навантаження та дозволяє більше часу приділяти індивідуальній роботі з учнями. Крім того, ВНС можуть автоматизувати ведення журналів відвідуваності, надання зворотного зв'язку та інші рутинні завдання, що підвищує ефективність роботи вчителів та сприяє покращенню якості освітнього процесу.

Інтерактивність ВНС також є важливою перевагою. Використання інтерактивних елементів, таких як форуми, чати, відео-конференції, дозволяє учням активно брати участь у навчальному процесі. Це сприяє покращенню засвоєння матеріалу, розвитку навичок комунікації та співпраці, а також підвищує мотивацію учнів до навчання. Інтерак-

тивні методи навчання допомагають створювати більш залучене та динамічне навчальне середовище, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу.

Однак впровадження ВНС також пов'язане з певними викликами. Одним з них є адаптація до нових технологій. Деякі учні та вчителі можуть зіткнутися з труднощами в освоєнні нових технологій та інструментів, що вимагає додаткових ресурсів для навчання та підтримки. Це може включати організацію тренінгів, надання технічної підтримки та створення інструкцій для користувачів.

Технічні проблеми також можуть стати перешкодою для ефективного використання ВНС. Відсутність стабільного доступу до глобальної мережі, технічні збої та обмежені можливості деяких пристроїв можуть ускладнювати доступ учнів до електронних навчальних матеріалів. Для подолання цих викликів необхідно забезпечити надійну технічну інфраструктуру та надавати технічну підтримку користувачам.

Забезпечення рівного доступу до навчальних електронних ресурсів також є важливим викликом. Не всі студенти мають однаковий доступ до комп'ютерів та глобальної мережі, що може створювати нерівні умови для навчання. Важливо розробляти стратегії для подолання цих бар'єрів, включаючи надання доступу до необхідного обладнання та ресурсів для всіх учнів.

Для оптимізації використання ВНС у навчальному процесі важливо розробити ефективні стратегії та рекомендації. Однією з ключових рекомендацій є використання трансформованих та гнучких систем доставки ресурсів, що дозволяють адаптувати контент до потреб кожного учня. Це може включати надання електронних навчальних матеріалів у різних форматах, таких як текст, аудіо, відео, графіка, що дозволяє учням обирати найбільш зручний для них спосіб отримання матеріалів для навчання.

Навчання вчителів є ще однією важливою рекомендацією. ВНС повинні забезпечувати навчання та підтримку вчителів у використанні нових технологій та інструментів для ефективного викладання. Це може включати організацію тренінгів, створення інструкцій та надання технічної підтримки. Важливо також створювати спільноти практиків, де викладачі можуть обмінюватися досвідом та кращими практиками використання ВНС у навчальному процесі.

Подальші дослідження повинні зосереджуватися на вивченні ефективності ВНС для різних категорій учнів, включаючи учнів з особливими потребами. Важливо досліджувати нові технології та інструменти, які можуть покращити доступність та інклюзивність освіти, а також розробляти методи для їх ефективної інтеграції до навчального процесу. Це може включати вивчення впливу ВНС на успішність учнів, розвиток нових методів оцінювання та зворотного зв'язку, а також вивчення ефективності різних форм інтерактивного навчання.

Таким чином, впровадження ВНС у навчальний процес має великий потенціал для покращення якості освіти та забезпечення рівного

доступу до навчальних ресурсів. Важливо враховувати всі переваги та виклики, розробляти ефективні стратегії та рекомендації для оптимізації використання ВНС, а також продовжувати дослідження у цій сфері для забезпечення інклюзивної та доступної освіти для всіх учнів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Впровадження віртуальних навчальних середовищ (ВНС) у сучасну освіту має значний потенціал для підвищення якості та доступності навчання. ВНС сприяють створенню інклюзивного навчального середовища, яке враховує різноманітні потреби учнів, дозволяючи їм отримувати доступ до навчальних матеріалів з будь-якого місця та в будь-який час. Принципи Universal Design for Learning (UDL) дає можливість забезпечити рівний доступ до навчальних ресурсів для всіх учнів, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби.

Педагогічна ефективність ВНС визначається низкою критеріїв, таких як відповідність навчальним цілям, залучення та мотивація учнів, підтримка різноманітних стилів навчання, забезпечення доступності та інклюзивності, ефективність зворотного зв'язку та оцінювання, а також підтримка колаборативного навчання. Використання цих критеріїв дає можливість забезпечити всебічну оцінку та підвищення ефективності навчального процесу.

Передумови для трансформації контенту та інтерфейсу користувача включають розділення контенту та структури від презентації, незалежність функцій від способу управління, надання еквівалентних альтернатив для контенту, структурування контенту та маркування ресурсів. Ці передумови забезпечують гнучкість та адаптивність ВНС, дозволяючи задовольнити потреби різних учнів.

Попри численні переваги, впровадження ВНС також пов'язане з певними викликами, такими як адаптація до нових технологій, технічні проблеми та забезпечення рівного доступу до навчальних ресурсів. Для подолання цих викликів важливо розробляти ефективні стратегії та рекомендації, включаючи навчання викладачів, забезпечення технічної підтримки та розвиток інструментів для створення доступного контенту.

Подальші дослідження у сфері використання ВНС для інклюзивної освіти мають зосереджуватися на вивченні їхньої ефективності для різних категорій учнів, дослідженні нових технологій та інструментів, а також розробці методів для їх ефективної інтеграції до навчального процесу. Це дозволить забезпечити інклюзивну та доступну освіту для всіх учнів, сприяючи їхньому успішному навчальному процесу та розвитку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. ALVES, Paulo; MIRANDA, Luísa; MORAIS, Carlos. The influence of virtual learning environments in students' performance. *Universal Journal of Educational Research*, 2017, 5.3: 517-527.
2. BRITAIN, Sandy; LIBER, Oleg. A framework for pedagogical evaluation of virtual learning environments. 2004.

3. KELLER, Christina. Virtual learning environments: three implementation perspectives. *Learning, media and technology*, 2005, 30.3: 299-311.

4. MENKE, Katharina; BECKMANN, Jennifer; WEBER, Peter. Universal design for learning in augmented and virtual reality trainings. In: *Universal access through inclusive instructional design*. Routledge, 2019. p. 294-304.

5. Rose, David. Universal design for learning. *Journal of Special Education Technology*, 2000, 15.4: 47-51.

6. Галицький О., Микитенко П., Кучеренко І. Використання Google календаря для організації навчальних занять. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, May 12, 2023; Kraków, Poland, 130-133.

7. Галицький О.В., Микитенко П.В. Планування педагогічної діяльності викладача з використанням хмарного сервісу" Microsoft To Do". *Матеріали міжнародної науково-методичної інтернет-конференції «Технологічне забезпечення стемосвіти в умовах підготовки фахівця природничо-математичного напрямку»*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 26-27 жовтня 2023 року. С. 113-115.

8. Ткачук Г.В. Сучасні засоби педагогічної взаємодії в умовах використання мобільних технологій. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, Issue: 153. Budapest. 2018. с. 59-62.

REFERENCES

1. ALVES, Paulo; MIRANDA, Luísa; MORAIS, Carlos. (2017). The influence of virtual learning environments in students' performance. *Universal Journal of Educational Research*, 5.3: 517-527. [in English]

2. BRITAIN, Sandy; LIBER, Oleg. (2004). A framework for pedagogical evaluation of virtual learning environments. [in English]

3. KELLER, Christina. (2005). Virtual learning environments: three implementation perspectives. *Learning, media and technology*, 30.3: 299-311. [in English]

4. MENKE, Katharina; BECKMANN, Jennifer; WEBER, Peter (2019). Universal design for learning in augmented and virtual reality trainings. In: *Universal access through inclusive instructional design*. Routledge, p. 294-304. [in English]

5. Rose, David. (2000). Universal design for learning. *Journal of Special Education Technology*, 15.4: 47-51. [in English]

6. Halytskyi, O., Mykytenko, P., Kucherenko, I. (2023). Vykorystannia Google kalendaria dlia orhanizatsii navchalnykh zaniat. [The use of Google Calendar for organizing educational activities]. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, May 12. Kraków, Poland, 130-133. [in Ukrainian]

7. Halytskyi, O.V., Mykytenko, P.V. (2023). Planuvannia pedahohichnoi diialnosti vykladacha z vykorystanniam khmarnoho servisu" Microsoft To Do". [Planning pedagogical activities of teachers using the cloud service "Microsoft To Do"]. *Materialy mizhnarodnoi naukometodychnoi internet-konferentsii «Tekhnolohichne zabezpechennia stemosvity v umovakh pidhotovky fakhivtsia pryrodnycho-matematychnoho napriamu»*. Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka, 26-27 zhovtnia. S. 113-115. [in Ukrainian]

8. Tkachuk, H.V. (2018). Suchasni zasoby pedahohichnoi vzaiemodii v umovakh vykorystannia mobilnykh tekhnolohii. [Modern means of pedagogical interaction in the context of using mobile technologies]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, Issue: 153. Budapest. s. 59-62 [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

РИБАЧЕК Дмитро Сергійович - аспірант кафедри комп'ютерної та програмної інженерії Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Наукові інтереси: інформатика, інформаційні технології.

ГАЛИЦЬКИЙ Олександр Вадимович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерної та програмної інженерії Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Наукові інтереси: інформаційні та цифрові технології в освіті, веборієнтовані системи навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

RYBACHEK Dmytro Serhiyovych – postgraduate at the Department of Computer and Software Engineering of Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov.

Scientific interests: informatics, information technology.

HALYTSKYI Oleksandr Vadymovych – PhD., associate professor at the Department of Computer and Software Engineering, Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov.

Scientific interests: information and digital technologies in education, web-based learning systems.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 373:512

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-263-268

СУПРАНОВИЧ Аlesia Олександрівна –

викладач математики Одеського технічного фахового коледжу

Одеського національного технологічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6293-6707>

e-mail: ghgufgchc@gmail.com;

ЧЕПОК Ольга Олегівна –

кандидат фізико-математичних наук,

викладач кафедри вищої математики і статистики

Державного закладу «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8514-2769>

e-mail: chepok.oo@pdpu.edu.ua

РЕАЛІЗАЦІЯ ЛОГІЧНИХ ОСНОВ У СУЧАСНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ 7 КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Натепер досі залишається дискусійним питання щодо формування в учнів основ математичної логіки. Постає питання як зберегти баланс між доступністю і науковістю під час викладання математики в закладах загальної середньої освіти. Основу логічного мислення закладають ще в початковій школі, шляхом наведення побутових прикладів або прикладів нескладних зв'язків між математичними поняттями, але саме в 7-му класі, на початку опанування систематичних курсів алгебри та геометрії, логічні основи математики знаходять своє найбільше відображення. У даній роботі зроблено аналіз модельної програми та відповідного їй підручника, які ще не пройшли апробацію, що забезпечує актуальність та новизну нашого дослідження.

Мета роботи полягає у розкритті можливостей удосконалення процесу формування логічних основ в математиці в учнів основної школи шляхом вивчення досвіду сучасних методистів; аналізу та порівнянню попередніх навчальних програм та теперешніх модельних моделей, виявленню переваг та недоліків введення логічних основ у модельних програмах та підручниках 7-го класу; розробці відповідних пропозицій удосконалення процесу формування логічних основ у курсі математики 7-го класу.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація навчальної літератури, вивчення нормативних документів, бесіди з учнями.

У результаті проаналізовано наявні елементи логічних основ у сучасних модельних програмах і підручниках з математики для 7-х класів закладів загальної середньої освіти та, на прикладі одного з них, зроблено порівняльний аналіз з діючими натепер відповідними програмами та підручниками.

У підсумку сформульовано конкретні пропозиції та власні рекомендації щодо змісту сучасних підручників з точки зору подання та відображення у них логічних основ, запропоновано власні вправи на закріплення певних математичних понять, виходячи з досвіду бесід з учнями різних вікових категорій.

Практична значущість роботи полягає в формуванні у вчителів закладів загальної середньої освіти вміння аналізувати навчальну літературу, робити власні висновки щодо коректності написаного і можливостей учнів сприймати запропонований матеріал.

Ключові слова: логічні основи, модельні програми з математики, баланс між доступністю і науковістю, викладання математики у закладах загальної середньої освіти, підручники з математики 7-х класів.

SUPRANOVYCH Alesia Oleksandrivna -

lecturer of mathematics at Odesa Technical University

professional college of Odesa National University of Technology

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6293-6707>

e-mail: ghgufgchc@gmail.com

ЧЕПОК Olga Olehivna –

candidate of physical and mathematical sciences,

lecturer at department of higher mathematics and statistics

of the State institution «South Ukrainian

National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky».

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8514-2769>

e-mail: chepok.oo@pdpu.edu.ua

IMPLEMENTATION OF LOGICAL FUNDAMENTALS IN THE MODERN 7TH GRADE MATHEMATICS COURSE OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

For now, the issue of forming the basics of mathematical logic in students is still debatable. The question arises as to how to maintain the balance between accessibility and scientificity during the teaching of mathematics in institutions of general secondary education. The basis of logical thinking is laid already in elementary school, by giving everyday examples or examples of simple connections between mathematical concepts, but it is in the 7th grade, at the beginning of learning systematic courses in algebra and geometry, that the logical foundations of mathematics find their greatest reflection. In this work, an analysis of the model program and its corresponding textbook, which have not yet been tested, is made, which ensures the relevance and novelty of our research.

The purpose of the work is to reveal the possibilities of improving the process of forming logical foundations in mathematics among elementary school students by studying the experience of modern methodologists; analysis and comparison of previous educational programs and current model ones, identification of advantages and disadvantages of introduction of logical foundations in model programs and textbooks of the 7th grade; development of relevant proposals for improving the process of formation of logical foundations in the 7th grade mathematics course.

Research methods: theoretical analysis, comparison, generalization, systematization of educational literature, study of normative documents, conversations with students.

As a result, the existing elements of logical foundations in modern model programs and textbooks in mathematics for 7th grades of general secondary education institutions were analyzed and, on the example of one of them, a comparative analysis was made with relevant programs and textbooks currently in operation.

As a result, specific proposals and own recommendations were formulated regarding the content of the textbooks from the point of view of presentation and reflection of logical foundations in them, own exercises to consolidate certain mathematical concepts were proposed, based on the experience of conversations with students of different age categories.

The practical significance of the work lies in the formation of teachers of general secondary education institutions in the ability to analyze educational literature, work out their own conclusions regarding the correctness of what is written and the ability of students to perceive the proposed material.

Key words: *logical foundations, model programs in mathematics, balance between accessibility and scientificity, teaching mathematics in institutions of general secondary education, 7th grade mathematics textbooks.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Натепер досі залишається дискусійним питання щодо формування в учнів основ математичної логіки. У даній роботі ми торкаємось давнього, але від того не менш актуального питання про те, як зберегти баланс між доступністю і науковістю під час викладання математики в закладах загальної середньої освіти. На даний час методисти єдині в своїй позиції щодо недоцільності введення понять математичної логіки в закладах загальної середньої освіти в явному вигляді, особливо у молодших та середніх класах. Натомість формування в учнів логічних основ математики можна здійснювати шляхом наведення побутових прикладів або прикладів нескладних зв'язків між математичними поняттями [6].

Основу логічного мислення закладають ще в початковій школі, але саме в 7-му класі, на початку опанування систематичних курсів алгебри та геометрії, логічні основи математики знаходять своє найбільше відображення.

У даній роботі зроблено аналіз модельної програми «Математика. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васишин М. С., Милянник А. І., Працьовитий М. В., Простакова Ю. С., Школьний О. В.) та, відповідного, підручника «Математика» 7-го класу авторів О. В. Школьного та ін., які ще не пройшли апробацію, щодо відтворення у них логічних основ [4, 7].

Отже, робота є вельми актуальною, результати нашого дослідження є новими, можуть бути використані для створення інших публікацій щодо коментарів і власних зауважень до змісту нового підручника, які можна враховувати у подальших перевиданнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інновація модельної програми «Математика. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васишин М. С., Милянник А. І., Працьови-

тий М. В., Простакова Ю. С., Школьний О. В.) полягає в поєднанні алгебри і геометрії в один предмет, тобто в складанні інтегрованої програми. Серед модельних навчальних програм з математики, розроблених згідно з Концепцією НУШ, натепер розроблено 2 інтегровані програми «Математика», 4 програми з алгебри та 6 з геометрії. З точки зору логічних основ цікаво проаналізувати підручник «Математика» 7 класу авторів Школьний О. В., Нелін Є. П., Милянник А. І., Простакова Ю. С., розроблений за програмою Васишина М. С. та ін., бо він принципово відрізняється від усіх інших своїм підходом до навчання. І, звісно, цікаво подивитися, як вдалося авторам дотриматися логічних основ під час викладання інтегрованого курсу.

Мета роботи полягає у розкритті можливостей удосконалення процесу формування логічних основ в математиці в учнів основної школи шляхом вивчення досвіду сучасних методистів; аналізу та порівнянню попередніх навчальних програм та теперешніх модельних, виявленню переваг та недоліків введення логічних основ у модельних програмах та підручниках 7-го класу; розробці відповідних пропозицій щодо вдосконалення процесу формування логічних основ у курсі математики 7-го класу.

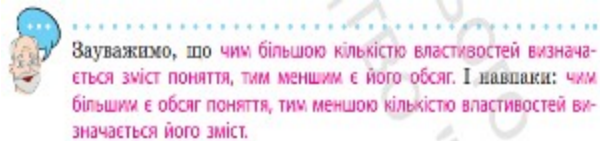
Методи дослідження: теоретичний аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація навчальної літератури, вивчення нормативних документів, бесіди з учнями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо підручник «Математика» інтегрованого курсу для 7 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) авторів Школьний О. В., Нелін Є. П., Милянник А. І., Простакова Ю. С. (далі буде скорочено казати Школьного О. В.), розділений на два блоки: алгебра та геометрія, щодо висвітлення у ньому логічних основ [4, 7].

Спочатку зупинемось детально на розділі «Поняття та їх означення, твердження та їх доведення», який включає до себе два параграфи: «Поняття, означення понять», «Твердження та способи їх доведення» [7, с. 190]. Цей розділ передусє виченню блоку з геометрії. В підручнику Мерзляка А. Г. та в інших рекомендованих МОН підручниках є відсутнім такий розділ. У діючих підручниках з геометрії деякі відомості, які запропоновані в цьому розділі, присутні невеличкими параграфами (наприклад, в підручнику Мерзляка А. Г. присутній параграф під назвою «Аксиоми» [3, с. 47]), але це є більш розрізнено і не систематизовано.

Ми вважаємо за доцільне включення цього розділу саме перед початком вивчення геометрії, бо геометрія ґрунтується саме на правилах логічного виводу (хоча і в шкільному курсі це зроблено в неявному вигляді).

Параграф «Поняття, означення понять» починається з життєвого прикладу, у якому відбувається роз'яснення деякого поняття за допомогою інших понять. Пояснюється що цей ланцюжок не може бути нескінченним, тим самим учнів підводять до того, що повинні існувати первинні поняття. У якості прикладу первинного математичного поняття наводять поняття «множина». Вводять означення змісту і обсягу поняття, наводять приклади з побуту. Співвідношення обсягів понять зображають за допомогою діаграм Венна. Також наводять наступне важливе зауваження, якому, на наш погляд, не вистачає прикладу (рис. 1).



Зауважимо, що чим більшою кількістю властивостей визначається зміст поняття, тим меншим є його обсяг. І навпаки: чим більшим є обсяг поняття, тим меншою кількістю властивостей визначається його зміст.

Рис. 1 Фрагмент підручника [22, с. 193]

Наприклад, для поняття «меблі», обсягом є множина речей зроблених людиною, як властивість можна вказати, що це вироби, які використовують у житлі для комфортного життя. До поняття «стілець», крім описаної властивості, можна додати ще одну, його використовують, щоб сидіти. Зрозуміло, що множина меблів включає до себе множину стільців, тобто її обсяг є більшим. Щоб виокремити поняття стільця, ми додали ще одну властивість, тобто властивостей стало більше, а обсяг при цьому зменшився. Кожний стілець є меблями, але не кожні меблі є стільцем.

Далі можна побачити параграф «Твердження та способи їх доведення», де наводять наступний приклад, за допомогою якого підводять до одного із законів математичної логіки (закону протилежності) (рис. 2). [7, с. 207]

Рис. 3 частково описує вимогу до системи аксіом, але, звісно, тільки те що, що можна пояснити дітям.



Так, іноді таке трапляється, коли чітко не сформулюєш означення того, що обговорюється. Виходить такий собі казламбур: «Ішов сніг і діти в школу». А в мене інший казус трапився під час спілкування з подругою в чаті. В одному подкасті я почула, що з двох протилежних тверджень одне обов'язково є хибним. Тому, коли подруга сказала, що вирішила не одягати білу блузку завтра в школу, я сказала, що не уявляю її в чорній. На що отримала здивовану відповідь, що, крім білого й чорного, є ще й інші кольори. Також довго сміялись. І дійсно, з двох тверджень: «Блузка є чорною» та «Блузка є білою» — одне обов'язково буде неправильним, оскільки блузка не може бути одночасно і білою, і чорною. Але це ж не означає, що немає інших варіантів!

Рис. 2. Фрагмент підручника [7, с. 208]



У наукових дослідженнях намагаються, щоб система аксіом відповідала таким вимогам: 1) аксіом має бути якомога менше; 2) аксіоми не повинні суперечити одна одній; 3) має існувати модель, на якій аксіоми реалізуються на практиці.

Рис. 3 Фрагмент підручника [7, с. 209]

Якщо казати з наукової точки зору ці твердження переформулюються у наступний спосіб:

Система аксіом повинна задовольняти таким вимогам [8, 9]:

1. Повнота
2. Несуперечливість
3. Незалежність

Система аксіом називається повною, якщо її не можна доповнити твердженням, яке б:

1. Не суперечило аксіомам системи
2. Не залежало від них
3. Не вводило нових неозначуваних понять

Система аксіом називається несуперечливою якщо в цій системі неможливо одночасно довести істинність двох протилежних тверджень.

Система аксіом називається незалежною, якщо з одних аксіом не можна вивести інших [8, 9].

Перше твердження з підручнику на рис. 3 за сутністю поверхово описує повноту і незалежність системи аксіом, друге – визначення несуперечливості, а третє – відносною несуперечливості. Адже в рамках цієї теорії (аксіоматики) довести несуперечливість не можливо. Але наявність моделі демонструє так звану відносну несуперечливість. На життєвому прикладі пояснюється, що система аксіом не є єдиною можливою [7, с. 210].

Далі для вивчення пропонуються основні закони логіки (рис. 5).

Хочемо відмітити, що на рис. 5 не вистачає зауваження про відмінність протилежних тверджень від суперечних. Дійсно, сказано, що суперечні твердження – це такі, які взаємно виключають один одного, але можна ще додати, що між двома суперечними твердженнями не існує третього варіанту, на відміну від протилежних тверджень, які є двома різними твердженнями, що не можуть виконуватися одночасно, але це не означає, що одне з них виконується, і навести відповідні приклади.

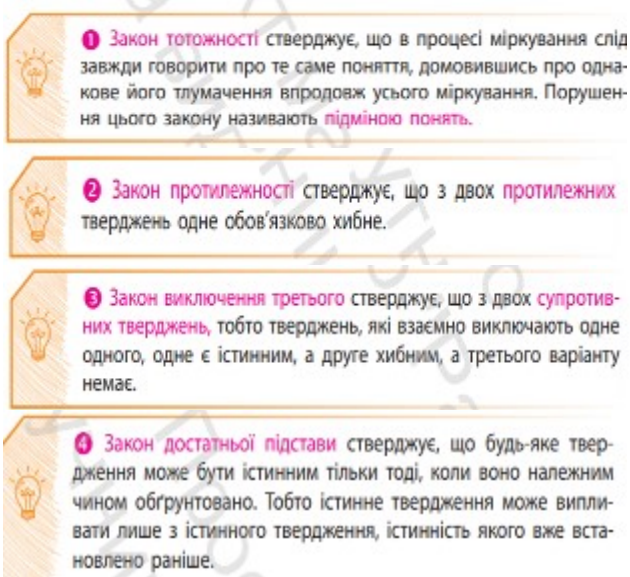


Рис. 5 Фрагмент підручника [22]

Наприклад, «велика квартира» і «невелика квартира» – це суперечні твердження. «Велика квартира» і «маленька квартира» – це протилежні твердження, так як існує проміжний варіант – «середня квартира».

Наприклад, важливо знати: якщо якийсь твердження є справедливим для певного поняття, то воно є справедливим і для його окремого випадку, але не навпаки. Тобто якщо всі хвойні дерева в лісі залишаються взимку зеленими, то ялина (хвойне дерево) також залишиться взимку зеленою. Але якщо всі вчителі математики добре знають формули скороченого множення, а всі вчителі математики – люди, то це не означає, що кожна людина добре знає формули скороченого множення.

Рис. 6. Фрагмент підручника [22]

Дивлячись на рис. 6 вчитель може згадати про обсяг і зміст поняття. Запитати учнів визначення, обсяг і зміст даних понять, як співвідносяться обсягів понять «дерева» і «ялинка»; «вчителі математики» і «люди». Зобразити це за допомогою діаграм Венна.

В цей параграф ми би додали ще один абзац, який так само, на побутовому рівні, пояснював би, що таке необхідна і достатня умова, поняття ознаки та властивості. Так як далі, у розділі з геометрії, на ознаках і властивостях увагу не акцентують, а оперують цими поняттями як відомими чи інтуїтивно зрозумілими.

Якщо ми знаємо, що перед нами ялина, нам відомо, що взимку вона залишається зеленою. Але з того, що дерево взимку залишається зеленим, не можна зробити висновок, що це ялина. У такому разі кажуть, що «залишатися взимку зеленим» це **необхідна умова** для того, щоб дерево було ялиною, але не достатня. Або кажуть, що «залишатися взимку зеленим» це **властивість** ялинки.

Наведемо інший приклад. У людини піднялася температура і вона зробила висновок, що захворіла. Чи правильний її висновок? Так, бо підвищена температура є **достатньою умовою** хвороби, тобто

ознакою хвороби. Але з того, що людина хвора можна зробити висновок, що в неї підвищена температура? Ні, є багато хворіб, які протікають без цього симптому [1].

Можемо зробити висновок, що необхідна умова є не обов'язково достатньою, а достатня не обов'язково необхідною. А чи можливо, щоб умова була і достатня і необхідна одночасно? Так. Така умова має назву – **критерій**.

Якщо людина була відмінником у школі, то вона має золоту медаль. Якщо людина має золоту медаль, то вона була відмінником. Отже, наявність золотої медалі є **критерієм** високих досягнень у навчанні.

Розглядається метод доведення від супротивного також на побутовому прикладі. Кажуть, що він ґрунтується на законі виключення третього. Це твердження є доречним і цілком зрозумілим [7].

Курс шкільної математики є **змістовним** або, кажуть, **неформальним**. Це означає, що в ході доведення правила логічного виводу не використовують в явному вигляді, а спираються на неформальну, так звану, буденну логіку, яку насправді можна звести до формальної. Якщо казати про ґрунтовність на законах логіки, не можемо не згадати про **закон контрапозиції**, який в даному методі виступає в ролі правила логічного виводу. Сформулювати його можна у наступний спосіб: якщо з першого твердження виводимо друге, то із заперечення другого виводимо заперечення першого. За допомогою логічних символів це можна записати у наступний спосіб: [8, 9].

Приклад 1. Нехай А – «кути є суміжними», В – «сума кутів дорівнює 180°». Тоді твердження прийме такий вигляд: «якщо кути є суміжними, то їх сума дорівнює 180°». Це твердження є істинним, так як це теорема, яка доводиться в шкільному підручнику. Тоді із закону контрапозиції випливає, що твердження, а саме: якщо сума кутів не дорівнює 180°, то вони не суміжні також є істинним [8,9].

До розглянутого розділу надано багато різноманітних вправ, більшість з них побутового змісту. Але чим далі, тим більш з'являється вправ, пов'язаних з математикою. Зроблено це у наступний спосіб (рис. 7) [7].

11. Яке поняття в поданій групі понять є «зайвим»?
- а) «яблуко», «груша», «слива», «ромашка»;
 - б) «кішка», «собака», «горобець», «лисиця»;
 - в) «іменник», «речення», «прикметник», «дієслово»;
 - г) «задача», «трикутник», «чотирикутник», «коло».

Рис. 7. Фрагмент підручника [7]

Можемо побачити, що завдання (а-в) стосуються зовсім різних областей знань, а завдання (г) вже повертає нас до математики.

Виникає запитання щодо завдання 19, поданого нижче (рис.8).

19. Прочитайте означення.

Означення 1. Фігура — це зовнішній вигляд, обрис, форма чого-небудь.

Означення 2. Фігура — це множина точок на площині, які обмежені скінченним числом ліній.

Ці означення описують те саме поняття чи різні поняття? Складіть і запишіть принаймні два речення з поданими поняттями (або поняттям).

Рис. 8. Фрагмент підручника [7]

Означення 2 геометричної фігури відрізняється від означення в наступному параграфі, де автори самі вводять поняття геометричної фігури тільки як множину точок, це може призвести до непорозуміння. Напевно, це означення записано саме в такому вигляді, бо учні ще не почали вивчати геометрію і вважається, що так їм буде зрозумілішим. Але, по-перше, тут можна було підібрати інше означення, серед тих, що учні вже знають. По-друге, в розділі, який присвячений за сутністю підставам шкільного курсу математики надавати суперечливі означення не є на наш погляд раціональним. Наприклад, можна було запропонувати порівняти означення виразу словесного та виразу математичного.

Є запитання щодо завдання 24 частина (а) (рис.9). Як саме учні повинні розташувати ці поняття, бо на даний час вони вивчали, що будь-яке число можна представити у вигляді дробу. Зрозуміло, що насправді будь-яке раціональне число, але учням це поняття ще невідомо.

24. Розташуйте поняття за збільшенням їх змісту: а) «число», «дріб», «десятковий дріб»; б) «свійська тварина», «кінь», «тварина»; в) «кліматична зона», «Сахара», «пустеля»; г) «хижий птах», «птаха», «яструб».

Рис. 9 Фрагмент підручника [7]

У завданнях високого рівня можемо побачити наступний формат вправ. Пропонується визначення, і потрібно з'ясувати, чи є воно повним або самому скласти визначення, використавши властивості поняття. Пропонують скласти визначення таких фігур як прямокутник, квадрат. Детальніше учні будуть вивчати ці фігури в 8 класі, але знайомі з ними вони ще з початкової школи, тому вважаємо, що за допомоги вчителя, тим більш учні, які мають високий рівень знань, в змозі розв'язати ці завдання. Вони повинні розуміти, що у прямокутника всі кути прямі, що у квадрата, крім того ще і сторони рівні, що квадрат – це окремий вид прямокутника. Але завдання, подане нижче, викликає певні запитання, а саме частина (г) (рис. 10).

Визначити прямокутник як чотирикутник, у якого всі кути однакові, чи, навіть, судити про коректність такого означення учні 7 класу ніяк не в змозі. Тому що цей факт спирається на відомості, які розглядають в 8 класі. З того факту, що у прямокутника всі кути прямі, отже рівні, зовсім не випливає, що, якщо кути рівні, то чотирикутник є прямокутником. Це знов таки логічні основи математики, яких в цьому завданні не дотримано.

спільну вершину, називають кутом.

34. Прочитайте запропоноване означення. Визначте, чи містить воно перелік усіх властивостей, які дозволяють відрізнити зазначений об'єкт від інших об'єктів. Якщо означення неправильне, запропонуйте виправлення або уточнення.

- Прямі, які мають одну спільну точку, називають перпендикулярними.
- Іменник — це частина мови.
- Графіком рівняння з двома змінними називають геометричну фігуру, що складається з усіх тих і тільки тих точок координатної площини, координати яких є розв'язками цього рівняння.
- Прямокутником називають чотирикутник, у якого всі кути однакові.

Рис. 10. Фрагмент підручника [7]

В ході аналізу цього розділу були проведені бесіди з учнями, їм було запропоновано розв'язати описані вище завдання з цієї теми, вигадати власні приклади необхідних або достатніх умов. Ось деякі з них:

Приклади необхідних, але не достатніх умов:

1. щоб лампа світилась необхідно, щоб вона була ввімкнута в розетку, але не достатньо ввімкнути лампу в розетку, щоб вона буде світитися.

2. Щоб тварина була ссавцем, необхідно, щоб вона була живородною. Але не достатньо того, що тварина живородна, щоб стверджувати, що вона ссавець.

Відмітимо, учні, яким були запропоновані ці завдання мають низький рівень знань з математики, але завдяки великій кількості прикладів з інших дисциплін та опорі на побутову логіку, ця тема виявилася для них цілком зрозумілою, і вони правильно розв'язали всі завдання. Тим самим в учнів були сформовані зв'язки математики з реальним життям.

Також в ході опрацювання з учнями було зроблено висновок, що слід додати тестові завдання на розрізнення суперечливих і протилежних тверджень.

Завдання 1. Оберіть серед наведених протилежні твердження:

- іде дощ; світить сонце;
 - чорна сукня; червона сукня;
 - багато людей; небагато людей;
 - на деревах є листя; на деревах немає листя.
- Правильні відповіді: 1), 2).

Завдання 2. Оберіть серед наведених суперечні твердження:

- на 20 поверх підіймалися на сходах; на 20 поверх підіймалися на ліфті;
 - на вулиці іде дощ; на вулиці дує вітер;
 - родина святкувала день народження; родина святкувала день народження;
 - на вулиці зима; на вулиці літо.
- Правильна відповідь: 1).

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. З аналізу нормативних документів, навчальної літератури можна зробити висновок, що доцільно приділяти більше часу на теми, не пов'язані напряму з основними розділами, які потрібно опанувати. Мається на увазі опанування учнями матеріалу щодо поняття аксіом, теорем та їх видів, неозначуваних понять, логічних

законів, методів доведення, співвіднесення обсягів понять та інше. Зазвичай, це вважається інтуїтивно зрозумілим, тому цим питанням не приділяють багато уваги, що на нашу думку є помилковим. Бо саме звідси починається досконале вивчення математики – з логічних основ.

Практична значущість роботи полягає в формуванні вмінь у вчителів закладів загальної середньої освіти навичків аналізу навчальної літератури, роботи власні висновки щодо коректності написаного і можливостей учнів сприймати запропонований матеріал. Для цього вчитель повинен вивчати шкільні підручники не з позиції учня (тобто не приймати написане на віру), а як фахівець, що опанував такі курси вищої математики як «Математична логіка», «Підстави математики» та інші. А також має відповідну підготовку з методики навчання математики в закладах середньої освіти, яка дає змогу аналізувати матеріал, враховуючи вікові особливості учнів.

Також варто зауважити, що у роботі проаналізовано підручник [7], який ще не пройшов апробацію. Отже, результати цього дослідження можуть бути використані для створення інших публікацій щодо коментарів і власних зауважень до змісту нового підручника, які можуть бути врахованими у подальших перевиданнях.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ершова А. П., Голобородько В. В., Крижановський О. Ф. Геометрія: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків: видавництво «Ранок», 2015. 224 с.
2. Концепція Нової української школи. (2024, 25 січня). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Мерзляк А. Г., Полонський В. Б., Якір М. С. Алгебра: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Харків: Гімназія, 2020. 256 с.
4. Модельна навчальна програма «Математика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Василюшин М. С., Миліян А. І., Працьовитий М. В., Простакова Ю. С., Шкільний О. В.) від 24.07.2023 № 883
5. Навчальна програма «Математика 5-9 класи» для загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Бурда М. І., Кудренко Б. В., Білянна О. Я., Азаренкова А. І. та ін.), 2017
6. Слєпкань З. І. (2006). *Методика навчання математики: Підручник для студентів математичних спеціальностей педагогічних навчальних закладів: 2-е видання*. Київ: Вища школа. 512 с.
7. Шкільний О. В., Нелін С. П., Миліян А. І., Простакова Ю. С. «Математика»: підручник інтегрованого курсу для 7 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Харків: видавництво «Ранок», 2024. 306 с.; 322 с.
8. Kunen, K. (2009). *The Foundations of Mathematics (Studies in Logic: Mathematical Logic and Foundations)*. College Publications. 262 p.
9. Warner Dr. S. (2019). *Set Theory for Pre-Beginners: An Elementary Introduction to Sets, Relations, Axiomatic Set Theory, Ordinals and Cardinals*. Publ: Get 800. 89 p.

REFERENCES

1. Iershova, A. P., Holoborodko, V. V., Kryzhanovskiy, O. F. (2015). *Geometriia: pidruch. dlia 7 kl. zahalnoosvit. navch. zakl.* [Geometry: tutorial. for 7th grade general education education closing]. Kharkiv: vydavnytstvo «Ranok», 224 s [in Ukrainian]
2. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School] (2024, 25 sichnia). URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. [in Ukrainian]

3. Merzlyak, A. H., Polonskyi, V. B., Yakir, M. S. (2020). *Algebra: pidruch. dlia 7 kl. zahalnoosvit. navch. zakladiv.* [Algebra: textbook. for 7th grade general education education institutions]. Kharkiv: Himnaziia, 256 s. [in Ukrainian]
4. Modelna navchalna prohrama «Matematyka. 7-9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Model curriculum "Mathematics. 7-9 grades" for institutions of general secondary education]. (avt. Vasylyshyn M. S., Myliany A. I., Pratsovytyi M. V., Prostakova Yu. S., Shkolnyi O. V.) vid 24.07.2023 № 883 [in Ukrainian]
5. Navchalna prohrama «Matematyka 5-9 klasy» dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (2017). [Curriculum "Mathematics grades 5-9" for general educational institutions]. (avt. Burda M. I., Kudrenko B. V., Bilianina O. Ya., Azarenkova A. I. ta in.). [in Ukrainian]
6. Slepkan, Z. I. (2006). *Metodyka navchannia matematyky: Pidruchnyk dlia studentiv matematychnykh spetsialnosti pedahohichnykh navchalnykh zakladiv: 2-e vydannia* [Methods of teaching mathematics: Textbook for students of mathematical specialties of pedagogical educational institutions: 2nd edition.] Kyiv: Vyscha shkola. [in Ukrainian]
7. Shkolnyi, O. V., Nelin, Ye. P., Mylianyk, A. I. & Prostakova, Yu. S. (2024). «Matematyka»: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 7 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-klh chastynakh). ["Mathematics": textbook of the integrated course for the 7th grade of general secondary education institutions (in 2 parts).] Kharkiv: vydavnytstvo «Ranok», 306 s.; 322 s. [in Ukrainian]
8. Kunen, K. (2009). *The Foundations of Mathematics (Studies in Logic: Mathematical Logic and Foundations)*. College Publications. [in English]
9. Warner, Dr. S. (2019). *Set Theory for Pre-Beginners: An Elementary Introduction to Sets, Relations, Axiomatic Set Theory, Ordinals and Cardinals*. Publ: Get 800. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

СУПРАНОВИЧ Аlesia Олександрівна – викладач математики Одеського технічного фахового коледжу Одеського національного технологічного університету.

Наукові інтереси: методика навчання математики у закладах загальної середньої освіти, методика навчання математики в закладах передвищої освіти, вища математика.

ЧЕПОК Ольга Олегівна – кандидат фізико-математичних наук, викладач кафедри вищої математики і статистики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: звичайні диференціальні рівняння, нелінійні диференціальні рівняння, математичний аналіз, математична логіка, педагогічні проблеми викладання математики у закладах вищої освіти та закладах загальної середньої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SUPRANOVYCH Alesya Oleksandrivna – a mathematics teacher at the Odesa Technical College of the Odesa National University of Technology.

Scientific interests: methods of teaching mathematics in institutions of general secondary education, methods of teaching mathematics in institutions of higher education, higher mathematics.

CHEPOK Olga Olehivna – candidate of physical and mathematical sciences, teacher of the department of higher mathematics and statistics of the state institution "Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky".

Scientific interests: ordinary differential equations, nonlinear differential equations, mathematical analysis, mathematical logic, pedagogical problems of teaching mathematics in institutions of higher education and institutions of general secondary education.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 378.147.091.33:378.4.22(477)(091)"1863/1883"
DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-269-276

ТАМОЖСЬКА Ірина Володимирівна –
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри освітніх наук, цифрового
навчання та академічного підприємництва
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0865-2380>
e-mail: itamozska@ukr.net

РОЗШИРЕННЯ ЗМІСТУ Й НАПРЯМІВ ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У КОНТЕКСТІ ЧИННИХ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ РЕФОРМ (1863–1883 РР.)

Мета статті – визначити напрями підготовки науково-педагогічних кадрів для вищих освітніх закладів України в контексті чинних університетських реформ (1863–1883 рр.). *Методи дослідження*: історико-компаративний, історико-логічний аналіз, індукція, дедукція. *Основні результати*. У статті визначені особливості й напрями підготовки науково-педагогічних кадрів в університетах України після прийняття Статуту 1863 року. Акцентовано увагу на нормативно-правовій базі, яка регламентувала підготовку та атестацію науково-педагогічних кадрів в Університеті Св. Володимира, Харківському та Новоросійському університетах, що мала характер законів (Університетський Статут 1863 р.) та підзаконних актів (розпоряджень, постанов, циркулярів, інструкцій, правил). З'ясовано, що дієвою формою підготовки науково-педагогічних кадрів та формування викладацького корпусу університетів став інститут професорських стипендіатів та інститут приват-доцентури. Стислі висновки. Визначено провідні тенденції вирішення проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів у вищих освітніх закладах: 1) розширення змісту й напрямів підготовки магістрів і приват-доцентів; 2) удосконалення форм і методів підготовки науково-педагогічних кадрів (науково-дослідна робота, пробні лекції, викладацька практика, підготовка дисертації, закордонні стажування); 3) підвищення ролі інституту професорських стипендіатів і вчених рад університетів для активізації підготовки науково-педагогічних кадрів. *Практичне значення*: результати дослідження можуть використовувати науковці, які цікавляться питаннями становлення й розвитку професійної підготовки науково-педагогічних кадрів, для розробки спеціальних курсів / семінарів для здобувачів вищої освіти третього (науково-освітнього) рівня, під час читання навчальних курсів («Філософія освіти», «Педагогіка вищої школи», «Історія педагогіки та педагогічна компаративістика», «Організація наукової діяльності. Методологія та методи наукових досліджень»). *Оригінальність*: узагальнено досвід діяльності Харківського, Київського та Новоросійського університетів щодо теоретико-методичних засад організації підготовки науково-педагогічних кадрів у контексті чинних університетських реформ 1863–1883 рр. *Наукова новизна*: цілісно досліджено питання, пов'язані з вирішенням проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів у вітчизняних університетах, урахуовуючи суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-освітні детермінанти. *Тип статті*: описова.

Ключові слова: Університетський Статут 1863 року, розпорядження, циркуляри, правила, інститут професорських стипендіатів, приват-доцентура, наукові ступені, учені звання, пробні лекції, дисертація.

TAMOZHNSKA Iryna Volodymyrivna –
Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Department of Educational Sciences, Digital
Education and Academic Entrepreneurship,
Institute of International Education for Study and Research,
V. N. Karazin Kharkiv National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0865-2380>
e-mail: itamozska@ukr.net

EXPANSION OF THE CONTENT AND DIRECTIONS OF ACADEMIC STAFF TRAINING IN THE CONTEXT OF CURRENT UNIVERSITY REFORMS (1863–1883)

The aim of the article is to identify the directions for training academic staff for higher education institutions in Ukraine in the context of the current university reforms (1863-1883). Methods of the research: historical comparative, historical logical analysis, induction, deduction. The main results. The article identifies the peculiarities and directions of academic staff training in Ukrainian universities after the adoption of University Statute in 1863. It focuses on the regulatory and legal framework that governed the training and certification of the academic staff at St. Volodymyr University, Kharkiv University, and Novorossiysk University, which acted as laws (University Statute of 1863) and subordinate acts (orders, decrees, circulars, instructions, rules). It is found out the institute of professor scholarship holders and the institute of privat associate-professorship were effective forms of academic staff training and formation of university teaching staff. Brief conclusions. The leading trends in addressing the issue of academic staff training in higher education institutions have been identified: 1) expanding the content and directions of training for master's students and privat associate professors; 2) improving the forms and methods of academic staff training (research work, trial lectures, teaching practice, dissertation preparation, overseas internships); 3) increasing the role of professor scholarship holders and university academic councils for enhancing academic staff training. Practical value: the results of the study can be used by researchers interested in the establishment and development of professional training for academic staff to develop special courses/seminars for students of the third (scientific-educational) level of higher education, and when teaching academic disciplines such as «Philosophy of Education», «Higher Education Pedagogy», «History of Pedagogy and Comparative Pedagogy», «Organization of Scientific Activity. Methodology and Methods of Scientific Research». Originality: the experience of Kharkiv, Kyiv, and Novorossiysk universities in the theoretical and methodological principles of organizing the academic staff training in the context of the current university reforms of 1863-1883 has been summarized. Scientific novelty: the study comprehensively examines the issues related to solving the problem of academic staff training in domestic universities, taking into account socio-political, socio-economic, and cultural-educational determinants. Type of the article: descriptive.

Key words: University Statute of 1863, orders, circulars, rules, institute of professor scholarship holders, privat associate professorship, academic degrees, academic titles, trial lectures, dissertation.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Модернізація системи підготовки науково-педагогічних кадрів для ЗВО України є невід’ємною складовою державотворення й важливим чинником національно-культурного відродження країни, що корелюється з євроінтеграційними процесами, які відбуваються у вітчизняній науковій та освітній галузях. Законом України «Про вищу освіту» встановлюються основні засади функціонування системи вищої освіти (правові, організаційні, фінансові). Цей нормативно-правовий акт є підґрунтям для створення таких умов, які б сприяли ефективному поєднанню освіти, науки та виробництва для підготовки конкурентоспроможного людського капіталу, який матиме «потужний» вплив на високотехнологічний / інноваційний розвиток країни, а також на забезпечення суспільних потреб, ринку праці та держави кваліфікованими фахівцями [11]. Водночас потрібно зважати на досвід, накопичений провідними фахівцями, а також ЗВО та науковими установами минулого щодо напрямів та змісту підготовки науково-педагогічних кадрів, який потребує ґрунтовного вивчення, переосмислення й використання в «сучасному переформатуванні».

Нас найбільш цікавить період, пов’язаний із появою нових концепцій, становленням освітніх закладів. В історії української університетської освіти 1863–1883 рр. – це початок активного реформування освітньої галузі, утвердження академічних свобод і цінностей. У цей період посилюється інтенсивність становлення й транс-формації змісту, форм, моделей університетської освіти, що зумовлює зміни в підготовці науково-педагогічних кадрів університетів відповідно до вимог часу.

В останні десятиліття простежується підвищення інтересу дослідників до питань, пов’язаних із особливостями діяльності й організаційно-управлінського устрою вітчизняних університетів. З’явилася низка наукових розвідок, у яких автори в контексті висвітлення генези університетської освіти в Україні частково торкалися й різних аспектів підготовки науково-педагогічних кадрів досліджуваного періоду, висвітлюючи основні особливості функціонування вчених рад в системі діяльності українських університетів (Л. Зеленська) [3], концептуальні й організаційно-педагогічні засади розвитку освітнього процесу в українській вищій школі (Л. Корж-Усенко) [4], традиції та новації в процесі підготовки науково-педагогічних кадрів Харківського університету (С. Куліш) [5], акцентуючи на кваліфікаційно-професійному рівні викладачів-гуманітаріїв вищих освітніх закладів Наддніпрянщини (Н. Левицька) [6] та ін. На особливу увагу заслуговують наукові дослідження історико-педагогічного характеру, присвячені розвитку інституту приват-доцентури України (І. Даценко) [2], інституту професорських стипендіатів (О. Самойленко) [15].

Мета дослідження – визначити напрями підготовки науково-педагогічних кадрів для вищих освітніх закладів України в контексті чинних університетських реформ (1863–1883 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийнятий Університетський Статут (1863)

визначив новий етап у вирішенні проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів. Цей законодавчий документ став підґрунтям для запровадження розпоряджень, постанов, циркулярів, інструкцій та правил, які регламентували встановлення порядку присудження наукових ступенів. У статуті залишався мінімум положень, пов’язаних із питаннями підготовки наукових кадрів, які забезпечували ефективне функціонування університетів, сприяли задоволенню потреб держави в дипломованих спеціалістах. Було поновлено звання дійсного студента. Спрощено процедуру здобуття ступеня доктора наук: можна не складати екзамену, достатньо лише одного публічного захисту дисертації. Раді університетів надано право затверджувати в наукових ступенях / званнях, яке раніше належало міністру народної освіти. На медичному факультеті присудження наукових ступенів та присвоєння наукових звань відбувалося на підставі загальних із медичної частини розпоряджень. Здобуття наукових ступенів здійснювалося в певній послідовності: у встановлені терміни (через рік) кандидата мали право затвердити в ступені магістра після успішного складання екзамену (в усній формі) та захисту дисертації (прилюдно), а магістра – у ступені доктора. Університети також мали право вирішувати питання щодо «уведення у вищі наукові ступені» відомих науковців, які здобули загальне визнання завдяки своїй науково-дослідній роботі, без складання іспитів. Учених, які мали ступінь доктора від іноземних вищих освітніх закладів, допускали до випробувань відразу на ступінь магістра, але за умови, якщо таке рішення схвалить факультет.

Більш детальна регламентація процедури «оступеніння» містилася в регіональних правилах про порядок і терміни проведення випробувань на вчені ступені. У «Правилах для випробувань на звання дійсного студента та ступінь кандидата в Новоросійському університеті» (16.06.1867) (зараз це Одеський національний університет імені І. І. Мечникова), якими керувалася вчена рада, подано такі положення: 1) студент, який успішно закінчив навчальний курс, може бути «удостоєний» ступеня кандидата за схваленою дисертацією; 2) студент, який залишить університет, допускається до повторних випробувань з усіх дисциплін через рік після попереднього (має 2 спроби); не зараховуються раніше отримані результати; 3) студент, який отримує незадовільну оцінку, не зможе скористатися таким правом в університеті; 4) обов’язкова відповідь здобувача на одне питання з основних дисциплін (у письмовій формі); 5) студенти, які не з’явилися на іспит із поважних причин, мають право його скласти після літніх канікул / у термін, визначений для сторонніх осіб, з усіх дисциплін факультету; 6) не передбачено Perezaliku результатів «курсівих іспитів»; 7) у разі незадовільного результату випробувань на кандидатський ступінь зберігалася звання дійсного студента; 8) установлено склад екзаменаційної комісії (декан факультету, викладач дисципліни, з якої передбачено проведення іспиту, асистент) [22; 17].

Для встановлення звання дійсного студента в Новоросійському університеті необхідно з усіх дисциплін, які закріплені за відділенням, отримати «задовільні» оцінки (3), а для ступеня кандидата – «вельми задовільні» (4 ½) з основних дисциплін та «задовільні» – з інших. Особи, які мають звання дійсного студента, складають іспити з основних факультетських і спеціальних дисциплін для здобуття ступеня кандидата. Сторонні слухачі подають прохання ректору університету про складання випробувань на кандидатський ступінь, до якого додають документи на підтвердження їхнього наукового звання та свідоцтво з результатами іспитів гімназійного курсу. Питання для екзаменаційних білетів сформульовані відповідно до програм, за якими здійснювалося викладання дисциплін у Новоросійському університеті. Для встановлення кандидатського ступеня потрібно отримати 4 ½ бали із розрахунку середнього арифметичного балу з основних дисциплін і не менше 3 балів з інших дисциплін. Студенти університету та сторонні особи, які успішно склали іспити, зобов'язані протягом 6 місяців представити дисертацію з основної дисципліни відділення для вивчення її змісту професором або доцентом (за дорученням декана), але за умови, що вони працюють на кафедрі, за якою її (дисципліну) закріплено. Якщо письмовий відгук наукової праці задовільний, то здобувача запрошують на засідання комісії, де він пояснює основні результати наукових досліджень (*colloquium*), акцентуючи увагу на значенні їх для науки. У разі визнання дисертації / повідомлення неприйнятним дозволяється представити інше наукове дослідження протягом 6 місяців після оголошення попереднього рішення. Якщо з другої спроби здобувач отримує негативні відгуки, то матиме звання дійсного студента (якщо він студент університету) або йому відмовлять у присвоєнні наукового ступеня (якщо він стороння особа для університету). Студенти, які склали випробування на ступінь кандидата, але не подали дисертації, можуть отримати атестат дійсного студента для того, щоб у визначений термін представити наукове дослідження (за умови його схвальної оцінки), щоб отримати диплом про здобуття ступеня кандидата. Студенти, які з відзнакою закінчили навчальний курс або отримали нагороду (медалі, почесні відгуки) за письмові роботи на теми, визначені викладачем, здобували ступінь кандидата без представлення дисертації. Але були й такі, хто мали кандидатський ступінь з одного факультету, але вирішили отримати його на іншому, тому їм доводилося складати випробування з дисциплін, закріплених за цим структурним підрозділом [7, с. 487–491].

У розпорядженні Міністерства народної освіти (15.10.1870) зазначені такі вимоги: для отримання ступеня кандидата в Новоросійському університеті необхідно мати з основних дисциплін факультету / відділення загальний результат успішності не менше 4½ бали, з кожної окремої дисципліни – не менше 4 балів, з додаткових – 3 бали; для отримання звання дійсного студента загальний результат з основних дисциплін повинен

скласти не менше 3½ бали, а з додаткових – не менше 3 балів [14, с. 955–956].

У 1868 році керівництво Харківського університету змінило вимоги до складання іспитів на звання дійсного студента та на ступінь кандидата. Особи, які не з'явилися на випробування у визначений термін (наприкінці року), або з поважних причин не закінчили його, але своєчасно повідомили й засвідчили про це, мають допуск на другий термін. Вони зобов'язані у встановлений термін (з 1 вересня до 15 жовтня) скласти випробування, але попередні результати оцінювання не зараховуються. Студенти, які отримують університетські стипендії, допускаються до випробування в додатковий термін із дозволу ради (за клопотанням відповідних факультетів) та студентського інспектора. Випробування проводиться комісією, головою якої є декан. До її складу входять викладачі факультету. У додатковий термін претендент зобов'язаний успішно скласти іспити на засіданні комісії згідно з призначеними нею дисциплінами, затвердженими відповідними факультетами. Такі спеціальні засідання можна було скликати лише чотири рази («Про зміну та доповнення правил про термін та порядок проведення випробувань у Харківському університеті на звання дійсного студента та на ступінь кандидата»; 1874) [21; 22].

«Правила про термін та порядок проведення в Університеті Св. Володимира випробувань на звання дійсного студента та на вчені ступені» (15.10.1870) розроблено на основі чинних правил, затверджених міністром народної освіти (16.03.1866), склалися з двох розділів: «Про випробування на звання дійсного студента та на ступінь кандидата», «Про випробування на ступінь магістра». У першому розділі визначені такі вимоги до випробувань на звання дійсного студента та на ступінь кандидата: студенти історико-філологічного, фізико-математичного та юридичного факультетів складають «першу половину випробувань», якщо вони вивчали дисципліну протягом чотирьох семестрів, а другу – після прослуханого повного факультетського курсу; «півкурсів випробування» вважаються остаточними з дисциплін, призначених факультетом; результати оцінювання зараховуються під час присудження ступеня кандидата та присвоєння звання дійсного студента. «Півкурсів випробування» «з першої половини дисциплін» складаються в травні (до вакансій) та з 15 серпня до 1 вересня (після вакансій), а остаточні («з другої половини дисциплін») – у травні (до вакансій) та з 1 вересня до 1 жовтня (після вакансій). Якщо випробування складають до вакансії, але не закінчують, їх можна поновити після вакансії, але без можливості перезаліку раніше отриманих результатів. Особи, які не з'явилися на іспит у встановлений термін, не допускаються до нього. Хто не склав / не закінчив випробування «з першої половини дисциплін» остаточного іспиту, мають можливість це зробити в наступному році, але в такому разі не зараховуються до переліку дисциплін університетського курсу два з них. Студенти, які не закінчили випробування

наприкінці курсу (до визначеного терміну), можуть скласти його в наступному році, а після закінчення ще одного однорічного терміну їм надається право скласти іспит за правилами для сторонніх слухачів. Викладач проводить іспити з дисциплін, які викладає, інші члени екзаменаційної комісії пропонують свої запитання. Якщо екзаменатор відсутній із поважних причин або його кафедра залишилася вакантною, факультет доручає провести іспит присутньому викладачеві відповідно до програми викладання дисципліни, затвердженої факультетом, за екзаменаційними білетами. У цьому документі зазначено перелік обов'язкових для вивчення питань, список рекомендованої навчальної літератури, вимоги до здобувачів ученого ступеня, якими вони повинні керуватися під час підготовки до іспитів. Рівень знань здобувачів наукового ступеня визначає екзаменатор за такою системою оцінювання: «вельми задовільно», «задовільно» та «незадовільно», узгоджуючи їх із членами комісії. Оцінки, отримані на «півкурскових» та «остаточних випробуваннях», не корегуються, не допускається перескладання іспиту. До випробування на ступінь кандидата допускаються сторонні слухачі, але їм потрібно дотримуватися вищезазначених правил та скласти в травні або у вересні / жовтні один іспит з усіх дисциплін. У другому розділі подаються такі відомості для здобувачів ступеня магістра: 1) усне та письмове випробування проводиться протягом року (наприкінці півріччя), крім канікул; 2) для подання дисертації та її захисту терміну не визначено; 3) випробування проводиться за програмами, затвердженими на засіданні факультету, за екзаменаційними білетами [8, с. 949–955].

У розпорядженні та роз'ясненні Міністерства народної освіти (04.05.1872) доповнено § 11 «Правил...», затверджених 15 жовтня 1870 року для Університету Св. Володимира, такою приміткою: у травні на фізико-математичному факультеті сторонні слухачі й приватні особи допускаються до іспитів на ступінь кандидата з дисциплін, які належать до «півкурскових випробувань», а у вересні – з дисциплін остаточних випробувань (за бажанням); в іншому разі вони зобов'язані складати іспити з усіх дисциплін або в травні, або у вересні» [13, с. 382–383].

Законодавчі документи (Університетський Статут (1863), «Положення про випробування на звання дійсного студента та на вчені ступені» (1864), «Правила про терміни та порядок проведення випробувань на звання дійсного студента та наукові ступені» (1864), «Положення про присудження вчених ступенів і звань» (1864)) та приписи до них давали можливість розширити теоретико-методичні засади підготовки науково-педагогічних кадрів магістерського рівня у вітчизняних університетах: 1) збільшено кількість «розрядів наук» (до 39), якими визначено спеціалізацію магістра; 2) обов'язкова вимога – розсилка друкованих примірників дисертації за визначеним списком (за місяць до публічного захисту) та тез, обсяг яких повинен складати не більше, ніж 4 сторінки; 3) запроваджено правило: призначення двох офіційних опонентів для

розгляду дисертації (термін – 6 місяців), запрошення з інших університетів на публічний захист учених суміжних наук; 4) рекомендовано присудження магістерського ступеня без випробувань особам, які мають світове визнання завдяки своїм науковим працям; 5) затверджено спеціальні відзнаки для осіб, які здобули магістерський ступінь.

У «Правилах про термін та порядок проведення випробувань на вчений ступінь магістра в Новоросійському університеті» (1870) акцентовано увагу на таких положеннях: 1) випробування проводяться протягом першого (01.09–22.12) та другого (15.01–01.05) півріччя навчального року; 2) магістерське випробування (в усній / письмовій формі) триває протягом 6 місяців, призначається в дні, визначені за згодою факультету та здобувача вченого ступеня; 3) усне випробування може проводитися впродовж двох / більше двох засідань, а письмове – на додатковому; 4) питання для письмових відповідей здобувачеві надає викладач, який відповідальний за проведення випробування, а усні запитання йому пропонують члени факультету; 5) письмово потрібно дати відповідь на одне питання з основних дисциплін випробування; якщо спеціальності здобувача відповідає додаткова дисципліна, для якої в положенні не визначено ступеня магістра, то зміст питання повинен висвітлювати саме його; 6) екзаменатор має право ставити запитання «з усіх частин своєї науки»; 7) тема розмірковування (дисертації) на здобуття ступеня магістра повинна корелюватися з основним розрядом відповідно до встановлюваного ступеню дисципліни. Якщо здобувач повідомляє членів факультету про приналежність його спеціальних знань до дисципліни, яка у встановлених розрядах магістерського ступеня не поймає, він отримує дозвіл подати дисертацію на розгляд [9, с. 40–941].

У розпорядженні Міністерства народної освіти від 01.05.1871 року йшлося про доповнення та зміну таблиць випробувань на ступінь магістра на історико-філологічному та юридичному факультетах. Це питання розглядалося навчальним комітетом Міністерства народної освіти та обговорювалося радою міністра, висновки надруковано в журналі ради міністерства (03.05.1871; № 47), де зазначено, що викладачі історико-філологічного та юридичного факультетів висловили прохання встановити магістерські розряди (римського права, кримінального права, ліфляндського, естляндського та курляндського громадянського права, громадянського й народного права). Рада міністрів ухвалила таке рішення: встановити на юридичному факультеті 4 магістерські розряди (римського права, громадянського права, кримінального права, державного та міжнародного права) [12, с. 70–75].

Заходи, запровадженні Міністерством народної освіти, сприяли «позитивним зрушенням» у підготовці магістрів. Протягом 1863–1883 років в Університеті Св. Володимира ступінь магістра здобули 39, Новоросійському – 34, Харківському – 40 осіб (зокрема, на фізико-математичному факультеті – 18, юридичному – 12,

історико-філологічному – 9). Загалом, у Харківському університеті у визначений період магістерський ступінь здобуло 84 особи.

Таблиця 1
Додаткова таблиця випробувань на ступінь магістра на історико-філологічному факультеті

Розряди магістрів	Основні дисципліни	Додаткові дисципліни
Філософія	Філософія	Пояснення філософського змісту творів грецьких та латинських письменників (по одному)
Порівняльне мовознавство	Порівняльна граматики індоєвропейських мов, санскритська мова	Спеціальна граматика двох індоєвропейських мов (на вибір)

Таблиця 2
Додаткова таблиця випробувань на ступінь магістра на юридичному факультеті

Розряди магістрів	Основні дисципліни	Додаткові дисципліни
Громадянське право	Громадянське право із судоустроєм та судочинством	Римське право. Місцеві вказівки Остзейського краю
Кримінальне право	Кримінальне право із судоустроєм та судочинством	Попередження й припинення злочинів
Державне та міжнародне право	Державне право. Міжнародне право	
Римське право	Римське право	Громадянське право

Дієвою формою підготовки науково-педагогічних кадрів та формування викладацького корпусу університетів України став інститут професорських стипендіатів, законодавче «оформлення» якого відбулося після введення в дію Університетського Статуту (1863). До категорії професорських стипендіатів належали молоді особи, яких направляли для подальшої фахової підготовки до ЗВО та освітніх установ Європи, а також випускники, які залишилися зі стипендіальним утриманням при університетах за умови, що дисертацію можна написати, використовуючи наукові матеріали, які були наявні у вітчизняних архівах та бібліотеках [22].

Професорські стипендіати зобов'язані: 1) вивчати фахові / загальні дисципліни, пов'язані зі спеціальністю; 2) опрацювати на експериментальному рівні наукової теми, запропоновані професорами або за власним вибором; 3) вивчати вітчизняний досвід роботи промислових підприємств; 4) здійснювати керівництво науково-дослідною роботою студентів під час занять, що проводяться в лабораторіях і кабінетах призначених для креслення (2–3 год щотижня) за програмою затвердженою вченою радою або навчальним комітетом, але таку роботу повинні визнати корисною для освітнього закладу; 5) надати наприкінці півріччя звіт про свою науково-дослідну та викладацьку роботу вченій раді / навчальному комітету.

За згодою Міністерства народної освіти професорські стипендіати, які продемонстрували високий рівень науково-дослідної роботи, отримували дозвіл на закордонне відрядження до

ЗВО та освітніх установ Європи «з науковою метою». Їм видавалися «відкриті листи» з приписом спеціальної мети відрядження (з 1872 року). Професорські стипендіати зобов'язані надавати до Міністерства народної освіти звіти про закордонні відрядження та письмові факультетські зауваження до них, що слугувало підставою для укладання керівних указівок щодо подальших занять науковців, щоб продовжити їхнє відрядження / відкликати їх із відрядження [23, с. 371–372; 17].

У витягах із звітів Міністерства народної освіти за 1874 та 1876 роки наголошувалося, що для попередження випадків ухилення осіб, яких залишили в університеті для підготовки до професорських посад за державні кошти та які впродовж 3 років склали магістерський іспит, міністр народної освіти рекомендує попечителям навчальних округів надалі обов'язково вимагати від них дворічної вислуги в ЗВО за кожен рік, за який вони отримували стипендію [22].

Протягом 1863–1873 років на факультетах Університету Св. Володимира було залишено 35 стипендіатів для підготовки до професорських посад, але з них 9 – не склали магістерський іспит, 9 – його не склали, 7 – не подали дисертацій і, як результат, випробування не закінчили. З 10 претендентів лише 8 особам дозволили працювати в освітньому закладі. У Харківському університеті залишено 33 стипендіати, з них 8 – розпочали викладацьку діяльність, інші – не склали магістерський іспит. Професори освітнього закладу звертали увагу на те, що «молоді науковці відволікаються від важкого викладацького шляху», зацікавлюючись юридичною або інженерною кар'єрою [16, с. 173].

Згідно з клопотанням історико-філологічного факультету (1877) викладання педагогіки в Університеті Св. Володимира стало обов'язковим для стипендіатів, які готувалися до педагогічної діяльності за державні кошти.

У протоколі засідань Новоросійського університету (20.09.1980–15.12.1880), опублікованому 1881 року, акцентовано увагу на такій інформації: право вибору кандидатів професорських стипендіатів покладалося на факультетські / вчені ради університетів. Визначено критерії вибору кандидатів: 1) належний стан здоров'я; 2) природні обдарування; 3) наукові досягнення; 4) педагогічні здібності; 5) практичний досвід; 6) особисті якості (сумлінність, наполегливість у самостійній роботі); 7) володіння іноземними мовами. Наприклад, у 1880 році професорським стипендіатом Новоросійського університету на закритому балотуванні було обрано кандидата міжнародного права М. Гріельського, який вирізнявся наполегливістю у вивченні юридичних наук, ґрунтовністю предметних знань, сформованістю дослідницьких умінь. На думку професора юридичного факультету М. Шпилевського, у дисертації «Про видачу злочинців» М. Гріельський розглянув актуальні аспекти досліджуваної проблеми, які представляють інтерес для міжнародної практики, незважаючи на стислість її викладу. Ухвалено рішення подати клопотання

міністру народної освіти, щоб залишити на 2 роки в університеті стипендіатом М. Гріельського для підготовки до професорського звання з міжнародного права [19].

У «Відомостях про діяльність та стан наших навчальних закладів» (1875; 1876) повідомлялося, що в 1874 році на факультетах Харківського університету було 10 професорських стипендіатів (зокрема, Г. Шульц – з грецької мови, Гладкий – з технічної хімії, Е. Ельтеков – з хімії, Фесенко – з акушерства, жіночих і дитячих хвороб, Кутирьов – з патологічної анатомії, лікар Ковалевський – з душевних хвороб, кандидат Ковалевський – з державного права). Кандидатами-стипендіатами, кандидатами без утримання в Харківському університеті для підготовки до професорського звання в 1875 році були: Шульц – з грецької мови, М. Сумцов – із загальної літератури, Новіков – з прикладної математики, О. Ельтеков – з хімії, М. Куплеваський і Ковалевський – з державного права, Шабельський – з енциклопедії права, О. Деллен – з порівняльного мовознавства, лікар Ковалевський – з психіатрії та ін. [1, с. 180–209].

Протягом 1863–1884 років багато випускників історико-філологічних факультетів вітчизняних університетів отримали наукову підготовку завдяки інституту професорських стипендіатів (в Університеті Св. Володимира – Д. Багалій, М. Драгоманов, В. Іконников, І. Линниченко, Ф. Мищенко, М. Владимирський-Буданов, І. Лучицький, у Харківському – В. Бузескул, М. Дринов, А. Буцинський, у Новоросійському – М. Кондаков, Г. Афанасьєв та інші).

На основі наведених міркувань, зокрема які подані у витягах із звітів Міністра народної освіти, можна зробити висновок, що розвиток інституту приват-доцентури пов'язували з перспективами вирішення кадрових проблем вітчизняної вищої школи, що корелювалося зі світовою практикою. Механізми комплектування професорсько-викладацького складу українських університетів відбувався завдяки приват-доцентурі як важливого чинника в підвищенні рівня наукової, педагогічної та методичної діяльності в освітньому процесі [20, с. 232]. Міністр народної освіти підкреслював, що приват-доценти – це особи, які здобувають вищі наукові ступені й проходять спеціальну підготовку, щоб у подальшому обіймати професорські посади, їхня загальна кількість «з надлишком покриватиме нестачу в екстраординарних професорах і доцентах». Посаду приват-доцента запроваджено для ліквідації надмірної замкненості професорської корпорації, створення конкурентних умов, поповнення «резерву» майбутніх професорів [19].

Згідно з Університетським Статутом (1863) до приват-доцентури допускалися кандидати, які мали ступінь не нижче магістра. Претендентам на посаду приват-доцента необхідно було представити дисертацію *pro venia legendi* (для допуску до лекцій), відмінну від дисертації на здобуття вченого ступеня, і захистити її в присутності членів факультету, де вони мали намір викладати. Претендентам, викладацькі здібності яких невідомі членам факультету, потрібно прочитати публічні

пробні лекції (за власним вибором, за вибором факультету).

Університетський Статут (1863) значно розширив нормативно-правову базу приват-доцентури, зокрема у викладацькій діяльності. Обов'язки приват-доцентів визначалися добровільною їх угодою зі схваленим рішенням членів засідань факультетів, які затверджували попечителі навчальних округів. Приват-доценти мали право: 1) самостійно обирати галузь знань, з якої виявили бажання читати навчальні курси, але відповідно до затвердженої програми; 2) бути присутніми на засіданні ради університету за запрошенням (з дорадчим голосом); 3) брати участь у випробуваннях здобувачів ступеня кандидата або на звання дійсного студента; 4) користуватися навчально-допоміжним приміщенням, які мали спеціальне обладнання (кабінетами, лабораторіями, кініками), та навчальною літературою, але потрібно було отримати на це згоду відповідальних осіб [19].

Динаміка чисельності приват-доцентів кожного року змінювалася, статистичні дані щодо цього процесу містилися у витягах із звіту Міністра народної освіти та додатках до нього. Наприклад, станом на 01.02.1874 року на вакантних кафедрах в Університеті Св. Володимира працювало 5 осіб, у Харківському – 2, 1875 року – по 4, 1877 року – 10 та 4 відповідно. Отже, інститут приват-доцентури надавав потужний «інформаційно-науковий імпульс» освітньому процесу, унеможливаючи застійні явища в середовищі професорів [18, с. 291].

На медичних факультетах університетів присудження наукових ступенів та присвоєння наукових звань відбувалося на підставі загальних із медичної частини розпоряджень. Так, медичний факультет Харківського університету склав «Правила про термін та порядок проведення випробувань на фармацевтичні звання в Харківському університеті» (15.09.1873), якими керувався освітній заклад. У цьому документі зазначено, що аптекарські помічники, які мали бажання отримати звання провізора в університеті, повинні до 15 серпня подати ректору прохання про допуск до слухання лекцій. Їх допустять до лекцій (без складання іспиту) за певних умов: обов'язкова наявність диплома аптекарського помічника та свідоцтва про роботу в установі (3 роки), у якій виготовляють і продають ліки, з оцінкою їхніх ділових / моральних якостей. Повний університетський курс аптекарського помічника складає 2 роки: перший рік здобувачі вивчають мінералогію, ботаніку, зоологію, фізику та неорганічну хімію, другий – органічну хімію, фармацію, фармакологію, фармакогнозію, токсикологію та судову хімію, учення про допомогу, яку повинні надавати у випадках, які вимагають невідкладної допомоги, а також займаються аналітичною хімією, судово-хімічними дослідженнями, фармацевтичною бухгалтерією та приготуванням хіміко-фармацевтичних препаратів. Після закінчення навчального курсу до 1 травня складають випробування (за бажанням). Але спочатку ректору подають прохання, а також посвідчення, у якому зазначено такі відомості: особа прослухала повний курс наук. Лише після цього медичний факультет узгоджує

розклад іспитів, які проводяться в комісіях за призначенням факультету: усні – з 1 вересня до 15 жовтня, демонстративний – пізніше [10, с. 1277–1278].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Можна дійти висновку, що протягом 1863–1883 років Міністерство народної освіти затвердило низку нормативно-правових документів, що сприяло поступовому вирішенню важливих завдань: формуванню професорсько-викладацького та адміністративного складу українських університетів, від якого залежала належна організація навчальної та науково-дослідної діяльності здобувачів освіти в цих закладах. Для ефективності проведення наукової атестації підвищувалися вимоги до складання іспитів із профілюючих і допоміжних дисциплін, проведення процедури публічного захисту дисертації магістрантами та приват-доцентами. Методичний рівень підготовки здобувачів викладацьких посад перевірявся під час проведення пробних занять.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні особливостей запровадження закордонних «наукових відряджень» до ЗВО / науково-освітніх установ західноєвропейських країн для приват-доцентів Харківського університету другої половини XIX – початку XX століття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Відомості про діяльність та стан наших навчальних закладів. *Журнал Міністерства народної освіти*. Жовтень. 1876. Ч. CLXXXVII, с. 180–209.
2. Даченко І. С. Інститут приват-доцентів та підготовка молодих науковців в університетах Російської імперії (друга половина XIX – початок XX століття). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2009. Вип. 98. С. 9–13.
3. Зеленська Л. Д. Учені ради в системі діяльності університетів України XIX століття : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2012. 612 с.
4. Корж-Усенко Л. В. Концептуальні та організаційно-педагогічні засади розвитку освітнього процесу у вищій школі України (1905–1920 рр.) : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Суми, 2019.
5. Куліш С. М. Традиції та новації у процесі підготовки науково-педагогічних кадрів Харківського університету у XIX – на початку XX століття : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 552 с.
6. Левицька Н. М. Кваліфікаційно-професійний рівень викладачів-гуманітарів вищих навчальних закладів Наддніпрянщини (XIX – початок XX століття). *Гуржівські історичні читання*. 2012. Вип. 5. С. 207–209.
7. Правила для випробування на звання дійсного студента та на ступінь кандидата в Новоросійському університеті. *Збірник розпоряджень Міністерства народної освіти (1865–1870)*. 1874. Т. 4. С. 487–491.
8. Правила про термін та порядок проведення в Університеті Св. Володимира випробувань на звання дійсного студента та на вчені ступені. *Збірник розпоряджень Міністерства народної освіти (1865–1870)*. 1874. Т. 4. С. 949–955.
9. Правила про термін та порядок проведення випробувань на вчений ступінь магістра в Новоросійському університеті. *Збірник розпоряджень Міністерства народної освіти (1865–1870)*. 1874. Т. 4. С. 940–941.
10. Правила про термін та порядок проведення випробувань на фармацевтичне звання в Харківському університеті. *Збірник розпоряджень Міністерства народної освіти (1871–1873)*. 1881. Т. 5. С. 1277–1278.

11. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (зі змінами та допов.) [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>

12. Про доповнення та зміни таблиць випробувань на ступінь магістра по історико-філологічному та юридичному факультетах. *Збірник розпоряджень Міністерства народної освіти (1871–1873)*. 1881. Т. 5. С. 70–75.

13. Про зміни § 11-го правил про строки та порядок проведення випробувань в Університеті Св. Володимира на звання дійсного студента та на вчені ступені. *Збірник розпоряджень Міністерства народної освіти (1871–1873)*. 1881. Т. 5. С. 382–383.

14. Про зміни §6 правил про термін та порядок випробувань на звання дійсного студента та на ступінь кандидата в Новоросійському університеті. *Збірник розпоряджень Міністерства народної освіти (1865–1870)*. 1874. Т. 4. С. 955–956.

15. Самойленко О. Інститут професорських стипендіатів як один із шляхів підготовки професійних істориків в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2017. Вип. 27. С. 334–357.

16. Сучасний літопис. Університетське питання. *Журнал Міністерства народної освіти*. Жовтень. 1876 р. 1876. Ч. CLXXXVII. С. 131–178.

17. Таможська І. В. Законодавче забезпечення процесу підготовки науково-педагогічних кадрів в університетах України (друга половина XIX – початок XX століття). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2020. Вип. 69. Т. 1. С. 32–37. URL: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.5>

18. Таможська І. В. Запровадження приват-доцентури у вітчизняних університетах дореволюційної доби : історико-педагогічний аспект. *Педагогіка та психологія*. Харків, 2017. Вип. 58. С. 291–304. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1117081>

19. Таможська І. В. Розвиток системи приват-доцентури в університетах Придніпровської України (1863–1917 рр.) : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 452 с.

20. Таможська І. В. Стан процесу підготовки науково-педагогічних кадрів в університетах України (друга половина XIX – початок XX століття). *Педагогіка вищої та середньої школи*. Кривий Ріг, 2017. Вип. 1 (50). С. 230–242. URL: <https://doi.org/10.31812/pedag.v50i0.1307>

21. Таможська І. В. Теоретичні і методичні засади підготовки науково-педагогічних кадрів в університетах України (друга половина XIX – початок XX століття) : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Полтава, 2020. 40 с.

22. Таможська І. В. Теоретичні і методичні засади підготовки науково-педагогічних кадрів в університетах України (друга половина XIX – початок XX століття) : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Полтава, 2020. 654 с.

23. Циркулярна пропозиція щодо відправлення відряджених за кордон для підготовки до професорського звання. *Збірник розпоряджень Міністерства народної освіти (1865–1870)*. 1874. Т. 4. С. 371–372.

REFERENCES

1. Vidomosti pro diialnist ta stan nashykh navchalnykh zakladiv (1876). [News of the activities and condition of our education institutions]. *Zhurnal Ministerstva narodnoi osvity*. Zhovten. T. SLXXXVII. S. 180–209. [in Ukrainian]
2. Datsenko, I. S. (2009). Instytut pryvat-dotsentiv ta pidhotovka molodykh naukovtsiv v universytetakh Rosiiskoi imperii (druha polovyna XIX – pochatok XX stolittia) [The institute of privat associate professors and training of young scientists in the universities of Russian Empire (the second half of XIX – the beginning of XX century)]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia*. Kyiv. Vol. 98. S. 9–13 [in Ukrainian]
3. Zelenska, L. D. (2012). Ucheni rady v systemi diyalnosti universytetiv Ukrainy XIX stolittia [Academic councils in the system of university activity in Ukraine in XIX century] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.01. Kharkiv. 612 s. [in Ukrainian]
4. Korzh-Usenko, L. V. (2019). Kontseptualni ta orhanizatsiino-pedahohichni zasady rozvytku osvitnoho protsesu

u vyshchii shkoli Ukrayiny (1905–1920 rr.). [Conceptual and organizational and pedagogical grounds for the development of the educational process in Ukrainian high school (1905–1920)] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.01. Sumy. [in Ukrainian]

5. Kulish, S. M. (2013). Tradytzii ta novatsii u protsesi pidhotovky naukovopedahohichnykh kadriiv Kharkivskoho universytetu u XIX – na pochatku XX stolittia [Traditions and novelties in the process of the academic staff training in Kharkiv University in XIX – at the beginning of XX century] : monohrafiia. Kharkiv. 552 s. [in Ukrainian]

6. Levytska, N. M. (2012). Kvalifikatsiino-profesiinyi riven vykladachiv-humanitariiv vyshchykh navchalnykh zakladiv Naddnyprianshchyny (XIX – pochatok XX stolittia) [Qualification and professional level of teachers of humanitarian disciplines in higher education institutions in Naddnyprianshchyna (XIX – the beginning of XX century)]. Hurzhiiivski istorichni chytannya. Vol. 5. S. 207–209. [in Ukrainian]

7. Pravyla dlia vyprobuvannia na zvanntia diisnoho studenta ta na stupin kandydata v Novorosiiskomu universyteti. (1874). [Rules for testing for the title of full student and candidate degree at Novorossiysk University]. Zbirnyk rozporiadzen Ministerstva narodnoi prosvity (1865–1870). T. 4. S. 487–491. [in Ukrainian]

8. Pravyla pro termin ta poriadok provedennia v Universyteti Sv. Volodymyra vyprobuvan na zvanntia diisnoho studenta ta na vcheni stupeni (1874). [Rules on the time and order of conducting tests for the title of full student and academic degrees at the University of St. Vladimir]. Zbirnyk rozporiadzen Ministerstva narodnoi prosvity (1865–1870). T. 4. S. 949–955. [in Ukrainian]

9. Pravyla pro termin ta poriadok provedennia vyprobuvan na vcheni stupin mahistra v Novorosiiskomu universyteti (1874). [Rules on the time and procedure for conducting tests for a master's degree at Novorossiysk University]. Zbirnyk rozporiadzen Ministerstva narodnoi prosvity (1865–1870). T. 4. S. 940–941. [in Ukrainian]

10. Pravyla pro termin ta poriadok provedennia vyprobuvan na farmatsevtichne zvanntia v Kharkivskomu universyteti (1881). Zbirnyk rozporiadzen Ministerstva narodnoi prosvity (1871–1873) [Rules on the time and procedure for conducting tests for pharmaceutical ranks at Kharkov University]. T. 5. S. 1277–1278. [in Ukrainian]

11. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy [Law of Ukraine «On Higher Education»] vid 01.07.2014 r. № 1556-VII (zi zminamy ta dopov.). [in Ukrainian]

12. Pro dopovnennia ta zminy tablyts vyprobuvan na stupin mahistra po istoriko-filolohichnomu ta yurydychnomu fakultetakh (1881). Zbirnyk rozporiadzen Ministerstva narodnoi prosvity (1871–1873) [On the amendment and changes of the test tables for the master's degree in historical-philological and law faculties]. T. 5. S. 70–75. [in Ukrainian]

13. Pro zminy § 11-ho pravyl pro stroky ta poriadok provedennia vyprobuvan v Universyteti Sv. Volodymyra na zvanntia diisnoho studenta ta na vcheni stupeni (1881). [On the amendment of § 11 of the rules on the time and procedure for conducting tests for the title of full student and for academic degrees at the University of St. Vladimir]. Zbirnyk rozporiadzen Ministerstva narodnoi prosvity (1871–1873). T. 5. S. 382–383. [in Ukrainian]

14. Pro zminy §6 pravyl pro termin ta poriadok vyprobuvan na zvanntia diisnoho studenta ta na stupin kandydata v Novorosiiskomu universyteti (1874). [On the amendment of §6 of the rules for testing for the title of full student and candidate degree at the Novorossiysk University]. Zbirnyk rozporiadzen Ministerstva narodnoi prosvity (1865–1870). T. 4. S. 955–956. [in Ukrainian]

15. Samoilenko, O. (2017). Instytut profesorskykh stypendiativ yak odyn iz shliakhiv pidhotovky profesiinykh istorykiv v Ukraini u druhii polovyni XIX – na pochatku XX st. [The institute of professor scholarship holders as one of the ways to train professional historians in Ukraine in the second half of

XIX – at the beginning of XX century]. Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini. Vol. 27. S. 334–357. [in Ukrainian]

16. Suchasnyi litopys. Universytetske pytannia. (1876). [Journal of the Ministry of Public Education. October. 1876]. Zhurnal Ministerstva narodnoi prosvity. Zhovten. 1876 r. Ch. CLXXXVII. S. 131–178. [in Ukrainian]

17. Tamozhska, I. V. (2020). Zakonodavche zabezpechennia protsesu pidhotovky naukovopedahohichnykh kadriiv v universytetakh Ukrainy (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittia) [Legislative provision for the process of academic staff training in Ukrainian universities (the second half of XIX – at the beginning of XX century)]. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. Zaporizhzhia. Vyp. 69. T. 1. S. 32–37. [in Ukrainian]

18. Tamozhska, I. V. (2017). Zaprovadzhenntia pryvatdotsentury u vitchyznianykh dorevoliutsiinoi doby : istorikopedahohichnyi aspekt [The introduction of privat-associate professorship at domestic universities : historical and pedagogical aspect]. Pedahohika ta psykholohiia. Kharkiv. Vyp. 58. S. 291–304. [in Ukrainian]

19. Tamozhska, I. V. (2017). Rozvytok systemy pryvatdotsentury v universytetakh Prydniprovskoi Ukrainy (1863–1917 rr.) : monohrafiia. [Development of the Privat Associate Professorship System in Ukrainian Universities of the Prydnipro Region (1863–1917)]. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina. 452 s. [in Ukrainian]

20. Tamozhska, I. V. (2017). Stan protsesu pidhotovky naukovopedahohichnykh kadriiv v universytetakh Ukrainy (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittia) [The status of the process of preparation of scientific and pedagogical staff in universities of Ukraine (the second half of XIX – the beginning of XX century)]. Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly. Kryvyi Rih. Vyp. 1 (50). S. 230–242. [in Ukrainian]

21. Tamozhska, I. V. (2020). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky naukovopedahohichnykh kadriiv v universytetakh Ukrainy (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittia) [Theoretical and methodological foundations of academic staff training at Ukrainian universities from the second half of the 19th to the beginning of the 20th centuries] : avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.01. Poltava. 40 s. [in Ukrainian]

22. Tamozhska, I. V. (2020). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky naukovopedahohichnykh kadriiv v universytetakh Ukrainy (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittia) [Theoretical and methodological foundations of academic staff training at Ukrainian universities from the second half of the 19th to the beginning of the 20th centuries] : dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.01. Poltava. 654 s. [in Ukrainian]

23. Tsykuliarna propozyitsiia shchodo vidpravlennia vidriadzhenykh za kordon dlia pidhotovky do profesorskoho zvanntia (1874). [Circular proposal on sending travelers abroad to train for a professorship]. Zbirnyk rozporiadzen Ministerstva narodnoi prosvity (1865–1870). T. 4. S. 371–372. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТАМОЖСЬКА Ірина Володимирівна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри освітніх наук, цифрового навчання та академічного підприємництва Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Наукові інтереси: історія педагогіки, педагогічна компаративістика, теорія і методика навчання, комунікативна компетентність.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TAMOZHSKA Iryna Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Department of Educational Sciences, Digital Education and Academic Entrepreneurship V. N. Karazin Kharkiv National University.

Scientific interests: history of pedagogy, pedagogical comparative studies, theory and methodology of teaching, communicative competency.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 378.147:371.314.6

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-277-285

ЧЕРНЕНКО Олександр Володимирович –
кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7012-1797>
e-mail: Chernenko_O.V.fp@gmx.com

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

У статті розглядається проблема використання інтерактивних методів навчання як дидактичного підходу до розвитку проєктної культури у майбутніх викладачів. Автор аналізує сучасні тенденції в освіті, які зумовлюють необхідність формування проєктної культури у педагогів, та обґрунтовує ефективність інтерактивних методів для досягнення цієї мети. Розкрито сутність та класифікацію інтерактивних методів навчання.

Метою дослідження є проведення порівняльного аналізу ефективності інтерактивних методів навчання як дидактичного підходу в процесі розвитку проєктної культури майбутніх викладачів.

Дослідження базується на теоретичному аналізі наукової літератури та результатах педагогічного експерименту, проведеного на базі трьох українських університетів. Розкрито погляди вчених на такі наукові категорії як: «проєктна культура», «інтерактивні методи навчання», «дидактичний підхід». У роботі представлено порівняльний аналіз різних інтерактивних методів навчання, їх переваг та недоліків у контексті формування проєктної культури.

Експериментальні дані демонструють значно вищу ефективність інтерактивних методів порівняно з традиційними у розвитку проєктної культури майбутніх викладачів. Зокрема, в експериментальній групі, де застосовувались інтерактивні методи, студенти досягли високого та достатнього рівня проєктної культури, тоді як у контрольній групі цей показник залишився низьким. На основі проведеного дослідження автор розробив навчально-методичні рекомендації щодо впровадження інтерактивних методів навчання у процес професійної підготовки майбутніх викладачів з метою розвитку їхньої проєктної культури, що включають: «проєктний інкубатор», «педагогічний хакатон», «віртуальну учительську», «проєктне портфоліо» та рольові ігри, створюючи інтерактивне середовище для розвитку практичних навичок, критичного мислення та інноваційного підходу до освіти.

Стаття має практичне значення для викладачів педагогічних закладів вищої освіти та може бути використана для вдосконалення навчальних програм підготовки майбутніх педагогів.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, майбутні викладачі, освітній проєкт, дидактика, проєктна культура.

CHERNENKO Oleksandr Volodymyrovich –
Candidate of Pedagogical Sciences,
associate professor, doctoral student
of the Central Ukrainian Volodymyr Vinnichenko State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7012-1797>
e-mail: Chernenko_O.V.fp@gmx.com

INTERACTIVE TEACHING METHODS AS A DIDACTIC APPROACH TO DEVELOPING PROJECT CULTURE IN FUTURE TEACHERS

The article examines the problem of using interactive teaching methods as a didactic approach to developing project culture in future teachers. The author analyzes current trends in education that necessitate the formation of project culture in educators and substantiates the effectiveness of interactive methods for achieving this goal. The essence and classification of interactive teaching methods are revealed.

The aim of the study is to conduct a comparative analysis of the effectiveness of interactive teaching methods as a didactic approach in the process of developing project culture in future teachers.

The research is based on a theoretical analysis of scientific literature and the results of a pedagogical experiment conducted at three Ukrainian universities. The views of scientists on such scientific categories as «project culture», «interactive teaching methods», and «didactic approach» are explored. The paper presents a comparative analysis of various interactive teaching methods, their advantages and disadvantages in the context of project culture formation.

Experimental data demonstrate significantly higher effectiveness of interactive methods compared to traditional ones in developing project culture of future teachers. In particular, in the experimental group where interactive methods were applied, students achieved high and sufficient levels of project culture, while in the control group this indicator remained low. Based on the conducted research, the author developed educational and methodological recommendations for implementing interactive teaching methods in the process of professional training of future teachers to develop their project culture, including: «Project Incubator», «Pedagogical Hackathon», «Virtual Teachers' Room», «Project Portfolio», and role-playing games, creating an interactive environment for developing practical skills, critical thinking, and innovative approach to education.

The article has practical significance for teachers of pedagogical institutions of higher education and can be used to improve curricula for training future educators.

Key words: interactive teaching methods, future teachers, educational project, didactics, project culture.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У XXI столітті освіта переживає період глобальної трансформації, переходячи від традиційної моделі передачі знань до інтерактивної моделі, при якій учні та студенти є активними учасниками освітнього процесу, що вимагає від майбутніх вчителів нових підходів до організації навчання. У той же час, проєктний підхід набуває

все більшого значення в різних сферах суспільно-корисної діяльності, в тому числі в освіті. Розвиток проєктної культури у майбутніх педагогів стає необхідною умовою їх професійної конкурентоспроможності та здатності організовувати колективні заходи. Інтерактивні методи навчання дозволяють ефективно формувати не тільки знання, а й практичні навички наближені до умов

майбутньої професії, які дуже важливі для сучасних фахівців. Роботодавці все частіше вимагають від випускників ЗВО навичок управління проектами, командної роботи та творчого мислення, які можливо комплексно розвивати лише за допомогою інтерактивних методів. Незважаючи на зростаючий інтерес до інтерактивних методів навчання та проектного підходу, концептуальні засади підготовки майбутніх вчителів залишаються застарілими, що вимагає кардинальних змін. Розвиток проектно-культури за допомогою інтерактивних методів навчання може значно підвищити якість підготовки майбутніх вчителів, що позитивно позначиться науково-дослідницькій діяльності та на якості освіти в цілому. Інтеграція української системи освіти у європейський науковий простір потребує впровадження проектного підходу до навчання, що відповідає міжнародним стандартам. Певною мірою цьому також сприяє стрімкий розвиток інформаційних технологій, що створює нові можливості для застосування інтерактивних методів навчання та розвитку проектно-культури в он-лайн середовищі. Розвиток проектно-культури у майбутніх викладачів має прерогативне значення для педагогічної науки, оскільки дозволяє реалізувати сучасні освітні та інформаційно-комунікаційні технології, а також надає принципово нові можливості щодо формування професійної компетентності та якості підготовки педагогічних кадрів, здатних створити у навчальному закладі інноваційне освітнє середовище. Тому, вивчення інтерактивних методик, як дидактичного підходу до розвитку проектно-культури у майбутніх педагогів, є актуальним і необхідним, оскільки відповідає сучасним тенденціям розвитку вищої освіти і українського суспільства в цілому.

Метою статті є проведення порівняльного аналізу ефективності інтерактивних методів навчання як дидактичного підходу в процесі розвитку проектно-культури майбутніх викладачів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості професійної підготовки майбутніх педагогічних кадрів розглядалися у наукових роботах: Н. П. Волкової, О. М. Гавриленко, О. А. Дубасенюка, І. А. Зяюна, В. П. Кіпень, О. А. Лавріненка, В. К. Майбороди, Н. Г. Ничкало, В. Д. Онищенко, І. П. Підласого та інші. Інтерактивні методи навчання в педагогіці були предметом досліджень у працях багатьох вчених: Ю. В. Васюков, Л. Галіциної, О. В. Єльнікової, Н. А. Коломієць, О. А. Комар, Н. О. Павленко, О. І. Пометун, А. В. Семенової, І. Шевчук та інших. Проблеми формування та розвитку проектно-культури у майбутніх викладачів присвячено небагато праць, зокрема: Л. О. Бачієва, Л. Бережна, М. Л. Пелагейченко, М. Ступницька, В. Козленко, І. Федь, Л. Хоружа та деякі інші.

Проте, в педагогічній практиці не описано, наскільки доцільним є застосування інтерактивних методів навчання для розвитку проектно-культури у майбутніх викладачів, що зумовлює подальші наукові пошуки у цій сфері.

Методи наукового дослідження. У процесі дослідження, відображеного у статті, було використано комплекс взаємопов'язаних методів

наукового пізнання. Зокрема, теоретичні методи (аналіз, синтез) – для узагальнення наукової літератури з проблеми розвитку проектно-культури та застосування інтерактивних методів навчання. Емпіричні методи застосовувалися під час педагогічного експерименту, проведеного на базі трьох українських університетів, який включав констатувальний та формувальний етапи дослідження. Для збору даних використовувалися: опитування, тестування та спостереження. Кількісний аналіз отриманих результатів здійснювався за допомогою статистичних методів, зокрема порівняльного аналізу показників експериментальної та контрольної груп. Якісний аналіз дозволив інтерпретувати отримані дані та сформулювати висновки щодо ефективності інтерактивних методів навчання у розвитку проектно-культури майбутніх викладачів. На основі отриманих результатів було розроблено методичні рекомендації щодо формування проектно-культури у майбутніх викладачів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проектна культура є інтегральною характеристикою сучасного викладача, що відображає його здатність належним чином організовувати, планувати, реалізувати освітні проекти різного масштабу та складності. Утворюється здатність педагога спільно і злагоджено працювати разом зі своїми учнями. Як якісна риса, проектна культура включає в себе комплекс професійних знань, умінь, навичок, цінностей, які дозволяють педагогу творчо підходити до вирішення освітніх завдань, впроваджувати інновації та адаптуватися до мінливих умов освітнього середовища навчального закладу. Важливість формування проектно-культури для сучасного викладача зумовлена зростаючою потребою в гнучких освітніх підходах, які відповідають вимогам цифрової епохи та готують студентів до викликів майбутньої роботи. Високий рівень проектно-культури дає змогу молодому викладачу не лише раціонально організувати навчальний процес, але й виступати координатором якісних змін в освітньому просторі, сприяючи розвитку художньо-творчої, спортивної, науково-дослідницької діяльності своїх вихованців.

Проектна культура викладача формується у процесі його творчого саморозвитку та науково-дослідницької діяльності разом зі студентами. Як справедливо зазначає О. Філоненко, «саморозвиток вчителів – важлива складова професійної діяльності, від якої певною мірою залежить якість цієї діяльності. З огляду на нормативні документи та невідкладні завдання системи освіти в цілому, саморозвиток вчителів стає однією з головних складових його діяльності впродовж життя» [15, с. 315]. Саме тому, проектна культура як феномен, розвивається поступово, паралельно накопиченому і переосмисленому викладацькому досвіду.

І. П. Репко зазначає, що «проектна культура вчителя – це сукупність способів інноваційного перетворення педагогічної діяльності на основі прогнозування, планування, конструювання та моделювання освітньо-виховних процесів і систем» [11, с. 314].

В. Зіневич дійшов висновку, що «проектна культура передбачає формування вчителя як творчої особистості, яка має постійну потребу в самоосвіті, побудові особистого плану безперервної освіти, що є надзвичайно важливим для його ефективної інноваційної діяльності» [3, с. 105].

Я. Галета наголошує, що «найчастіше «проектну культуру» розглядають як складний соціокультурний і психолого-педагогічний феномен, що полягає у вищому прояві проектного мислення, що реалізується в проектній діяльності. Слід зазначити, що незважаючи на різні позиції науковців, усі вони однакові в тому, що важливими структурними компонентами проектно-культури є творчі якості особистості, уміння розв'язувати проблемні завдання, вміння обирати оптимальні методи та засоби досягнення поставлених цілей» [18, с. 530].

Враховуючи попередні думки науковців, можна стверджувати, що формування проектно-культури необхідні унікальні, творчо орієнтовані методи навчання майбутніх педагогів, здатні розвивати креативне мислення і колективізм. Викладання у вищій школі ґрунтується на необхідності використання інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на активне залучення студентів до процесу навчання. З метою розвитку проектно-культури у майбутніх учителів необхідно впроваджувати технології, які дозволяють моделювати професійні ситуації та надають студентам можливість отримати практичний досвід проектно-діяльності. В рамках дидактики інтерактивні методи навчання є ефективним засобом розвитку проектно-культури у майбутніх викладачів.

«Дидактика – це наука про навчання і освіту, їх мету і завдання, зміст, методи, форми, засоби, організацію, досягнуті результати» [8, с. 28].

О. С. Березюк та О. М. Власенко вказують, що «дидактика займається розробкою загально-теоретичних основ процесу навчання, а конкретні методики – дослідженням організації навчання з окремих дисциплін, використовуючи при цьому теоретичні ідеї дидактики. Природно, що дидактика і методика тісно взаємопов'язані й взаємозалежні» [2, с. 15].

Як переконує В. П. Максименко, «головним предметом дослідження дидактики є сутність процесу навчання як двох взаємопов'язаних видів діяльності (педагогічної діяльності вчителя і навчально-пізнавальної діяльності учнів), а саме: методологічні основи, принципи, методи, організаційні форми і засоби цієї діяльності» [4, с. 10].

І. В. Малафійк справедливо зазначає, що «останнім десятиріччям актуальними для української дидактичної думки є проблеми змісту навчання (стандартів освіти), цілепокладання (структури і класифікації цілей навчання), розроблення технологій навчання, системи контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів, проблеми розвивального навчання у середніх і старших класах, перехід на диференційоване навчання, впровадження модульного навчання, удосконалення організаційних форм навчання, розроблення і

впровадження технологій особистісно-орієнтованого навчання» [5, с. 11].

Важливо зазначити, що взаємозв'язок між процесом формування проектно-культури майбутніх учителів і дидактикою вищої школи можна простежити в кількох важливих аспектах. По-перше, дидактика вищої школи як теорія і практика викладання визначає сучасні принципи, методи, засоби і підходи до організації навчального процесу студентів. По-друге, такі дидактичні принципи, як зв'язок теорії з практикою, професійна спрямованість, самостійність і творчість – безпосередньо пов'язані з основними компонентами проектно-культури. Отже, дидактика вищої школи формує науково-теоретичне підґрунтя та визначає сучасні тенденції організації освітнього процесу у ЗВО, створюючи необхідні передумови для ефективного розвитку проектно-культури як важливого елементу професійної компетентності майбутніх викладачів.

Дидактичний підхід, який ґрунтується на інтерактивних методах навчання, є інноваційною освітньою стратегією до професійної підготовки майбутніх викладачів, що переносить фокус уваги з пасивного сприйняття інформації на активну участь студентів у навчальному процесі, створюючи динамічне середовище колективної взаємодії, творчості, самостійної діяльності.

«Метод – мистецтво педагогічного, науково-педагогічного працівника спрямовувати думки здобувача освіти у потрібне русло та організувати роботу за планом. У структуру методу входять зміст навчання, шлях досягнення мети, активність здобувачів освіти, методичні прийоми, мета, способи, завдання, інструменти, засоби, правила, педагогічна майстерність викладача. Метод – це головний інструмент педагогічної діяльності, лише з його допомогою виробляється продукт навчання, здійснюється взаємодія педагогічного, науково-педагогічного працівника та здобувача освіти» [7, с. 4]. Провідну роль у сучасному освітньому процесі відіграють інтерактивні методи навчання.

«Технологія інтерактивного навчання – така організація навчального процесу, за якої неможлива неучасть у процесі пізнання: кожен учень має конкретне завдання, за виконання якого він повинен публічно прозвітувати; від діяльності кожного учня залежить якість виконання поставленого перед групою завдання. Технологію від методики відрізняють два «принципових» моменти: гарантія кінцевого результату; проектування майбутнього навчального процесу» [14].

Загалом, інтерактивний метод навчання, як дидактичний підхід, є певним способом організації освітнього процесу у навчальному закладі, що базується на активній взаємодії всіх учасників, спрямований не лише на відтворення і закріплення здобутих теоретичних знань з дисциплін, а й на активізацію учіння, формування практичних умінь та навичок студентів через моделювання реальних професійних ситуацій, стимулювання самостійності, творчості, з метою формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців.

Так, науковець В. Староста виокремив такі «основні сутнісні характеристики поняття

«технології інтерактивного навчання» як системи організації та здійснення цілеспрямованої посиленої взаємодії суб'єкта навчання з навчальним середовищем, що реалізується сукупністю методів, форм і засобів створення комфортних умов навчання, високої активності розумової і навчальної діяльності під час суб'єкт-суб'єктної взаємодії через бесіду, діалог між усіма учасниками навчального процесу; підвищення мотивації та емоційності; формування досвіду інтенсивного спілкування та успішної соціалізації індивіда в суспільстві, умінь організації спільної навчальної діяльності, а також обміну, зміни та різноманітності видів діяльності; взаємонавчання учасників між собою та в процесі спілкування з викладачем; освоєння учасниками цілеспрямованої рефлексії своєї діяльності та взаємодії тощо» [13].

В. В. Мельник пропонує «класифікувати інтерактивні технології навчання за розподілом інтерактивних методів: превентивні інтеракції (тренінг, інтеракції, консультації тощо); імітаційні інтеракції (інсценування, ділові ігри, диспут, мозковий штурм тощо); не імітаційні інтеракції (проблемна лекція, конференція, практикум тощо)» [6, с. 24].

С. Решетченко та Т. Скубарєва вказують на таку особливість: «інтерактивні методи спрямовані на самонавчання та самоорганізацію навчальної діяльності, формування власної пізнавальної діяльності та майбутнього професійного становлення. Дані методи дозволяють формувати довіру та комфортні умови під час навчання, розкривати творчі можливості учнів, формувати вміння відстоювати свої ідеї та позиції, командної роботи і позитивні емоції» [12, с. 67].

Отже, навчальний процес ґрунтується на використанні методів, що стимулюють критичне мислення, розвивають комунікативні навички та сприяють формуванню практичних умінь діяти і приймати рішення через моделювання реальних педагогічних ситуацій. Такий підхід не лише підвищує ефективність засвоєння суто теоретичних знань з фахових дисциплін, але й формує гнучкі вміння (робота з комп'ютерною технікою, використання канцелярського приладдя, підготовка документів та навчально-методичного забезпечення), необхідні для успішної педагогічної діяльності, організації колективної роботи студентів над освітніми проектами. Переваги та недоліки застосування інтерактивних методів навчання відображено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз переваг та недоліків застосування інтерактивних методів навчання в процесі професійної підготовки майбутніх викладачів

Назва методу	Переваги застосування	Недоліки застосування
Метод мозкового штурму	<ul style="list-style-type: none"> – стимулює творче мислення; – заохочує участь усіх студентів; – генерує велику кількість ідей за короткий час; – розвиває навички командної роботи. 	<ul style="list-style-type: none"> – може бути неефективним без належного модерування; – якість ідей може варіюватися; – деякі студенти можуть домінувати в процесі.
Кейс-метод	<ul style="list-style-type: none"> – розвиває аналітичні та емпіричні навички; – наближає навчання до реальних ситуацій; – розвиває критичне мислення. 	<ul style="list-style-type: none"> – потребує значної підготовки; – може бути складним для студентів без достатнього досвіду; – обмежена кількість ситуацій, які можна розглянути.
Рольова гра	<ul style="list-style-type: none"> – розвиває емпатію та розуміння різних перспектив; – покращує комунікативні навички; – дозволяє практикувати професійні ситуації. 	<ul style="list-style-type: none"> – може сприйматися несерйозно; – потребує значного часу на підготовку та проведення; – ефективність залежить від акторських здібностей учасників.
Метод проектів	<ul style="list-style-type: none"> – розвиває навички самостійної роботи та планування; – сприяє глибокому розумінню теми; – розвиває дослідницькі навички. 	<ul style="list-style-type: none"> – вимагає значного часу та ресурсів; – може бути складним для оцінювання; – ризик нерівномірного розподілу роботи в групових проектах.
Конструктивна дискусія	<ul style="list-style-type: none"> – розвиває навички аргументації та критичного мислення; – сприяє активному залученню студентів; – розгляд теми з різних точок зору. 	<ul style="list-style-type: none"> – може відхилятися від теми; – ризик домінування окремих студентів; – може бути неефективною при низькій підготовці студентів.
Метод «Перевернутий клас»	<ul style="list-style-type: none"> – звільняє аудиторний час для практичних занять; – дозволяє студентам вчитися у власному темпі; – сприяє розвитку самостійності. 	<ul style="list-style-type: none"> – потребує самодисципліни; – потребує значної підготовки матеріалів викладачем; – є складним для студентів з обмеженим доступом до технологій.
Ділова гра	<ul style="list-style-type: none"> – моделює реальні професійні ситуації; – розвиває навички прийняття рішень; – розвиває лідерські якості. 	<ul style="list-style-type: none"> – може бути складною для організації у великих групах; – ризик надмірного фокусу на змаганні, а не на навчанні.
Метод «Шість капелюхів мислення»	<ul style="list-style-type: none"> – структурує процес мислення; – розвиває різні аспекти критичного мислення; – сприяє всебічному аналізу проблем. 	<ul style="list-style-type: none"> – може здаватися штучним або обмежувальним для деяких студентів; – ризик надмірного спрощення складних проблем.

Науковці К. К. Бонвелл та Дж. А. Ейсон «розглядають концепцію активного навчання як альтернативу традиційному викладанню, що сприяє

більшій залученості студентів, кращому розумінню матеріалу та розвитку навичок критичного мислення, а також може підвищити мотивацію студентів,

покращити процеси запам'ятовування та застосування знань» [16].

Дж. Петті пропонує «практичні поради щодо викладання навчальних дисциплін для молодих педагогів: а) використання інтерактивних методів, таких як робота в групах, дискусії, моделювання, може значно підвищити залученість та мотивацію студентів; б) педагогам необхідно постійно вдосконалювати свої навички, бути готовими до змін та експериментувати з новими методиками; в) ефективне планування, чітка структура занять та визначення навчальних цілей є ключовими для успішного викладання» [19].

Інтерактивні методи навчання є ефективним дидактичним підходом до розвитку проектної культури у майбутніх викладачів. Як педагогічне явище, культура включає в себе комплекс знань, умінь, навичок та особистісних якостей, необхідних для ініціювання, планування, реалізації та оцінювання освітніх проєктів. Використання інтерактивних методів, таких як кейс-метод, ділова гра, навчальний проєкт, дозволяє студентам-майбутнім педагогам набувати практичного досвіду реалізації проектної діяльності. Розбір кейсів та моделювання реальних педагогічних ситуацій сприяє розвитку аналітичного і критичного мислення, вміння приймати обґрунтовані рішення у майбутніх викладачів. Групові форми роботи, що здебільшого характерні для командної взаємодії при вирішенні складних завдань де є необхідність розподілу ролей і ролей, налагодження комунікації, проявів лідерства – важливі складові проектної культури. Під час спільної роботи над навчальними проєктами студенти вчаться планувати, розподіляти обов'язки, спільно координувати свої дії, що безпосередньо впливає на розвиток їхніх проектних компетентностей. Інтерактивні методи, що акцентують на самостійній роботі студентів, сприяють формуванню навичок самоорганізації та самодисципліни, які є ключовими рисами для ефективної реалізації будь-яких освітніх проєктів. Рефлексія, зворотній зв'язок та оцінювання, застосовувані в інтерактивному навчанні, допомагають майбутнім педагогам усвідомлювати власні сильні та слабкі сторони як проектних менеджерів. Таким чином, можна дійти висновку, що комплексне використання інтерактивних методів у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів у педагогічних ЗВО створює сприятливі умови для розвитку їхньої проектної культури, що є важливою складовою їхньої фахової компетентності як ефективних освітніх менеджерів.

О. Пометун розглядає інтерактивне навчання як «організацію вчителем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на: суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності); багатосторонній комунікації; конструюванні знань учнем; використанні зворотного зв'язку; постійній активності учня» [9, с. 7]. Слід зауважити, що інтерактивні методи навчання, як самостійний дидактичний підхід в освіті, вимагають дотримання цілого ряду умов для їх успішної реалізації.

Дослідниками Д. П. Антюшко, В. С. Володавчик, Л. І. Сеногонова установлено, що «обов'яз-

ковими умовами для застосування інтерактивних методів є: необхідність наявності попередніх (вихідних) знань, підготовки й практичного досвіду у визначеній сфері дослідження, у першу чергу для викладача; демократичний характер спілкування всередині робочої групи; позитивні та довірчі відносини між суб'єктом, який забезпечує викладання, та здобувачами освіти, активне співробітництво й спілкування між ними; різноманіття джерел і методів одержання інформації щодо визначених питань, видів діяльності здобувачів, їхня мобільність і вмотивованість; можливість для відкритого творчого самовираження здобувачів освіти» [1, с. 59–60].

Важливою перевагою інтерактивних методів навчання є розвиток проектної компетентності, в умовах наближених до реальної педагогічної праці, що сприяє розвитку компетенції.

Так, Р. Скішпяк розглядає проблему формування професійних компетенцій вчителів в умовах постійних змін в освіті. Автор наголошує на «необхідності розвитку у педагогів вміння працювати в команді, використовувати інноваційні технології, проводити дослідження та проектну діяльність. Особлива увага має приділятися розвитку рефлексивних умінь вчителів для вдосконалення власної педагогічної практики» [20].

На думку В. О. Радкевича, «компетенція – це здатність використовувати знання, уміння, навички, досвід й здібності у професійному та особистісному розвитку» [10].

На наше переконання, основними проектними компетентностями майбутніх викладачів необхідних для ефективної реалізації освітніх проєктів у сучасному освітньому середовищі ЗВО є наступні:

- стратегічне мислення (визначення освітніх цілей та розробка покрокових планів їх досягнення, враховуючи виклики та можливості);
- інноваційна адаптивність (вміння реагувати на зміни в освітньому середовищі, інтегруючи нові технології та методики);
- міждисциплінарна синергія (спроможність об'єднувати і підсилювати знання з різних наукових галузей для створення освітніх проєктів);
- лідерство (навички вести за собою, мотивація та координація проектної команди, врахування індивідуальних потреб усіх учасників);
- аналітична рефлексія (здатність критично оцінювати результати проектної діяльності, виявляти можливості для вдосконалення);
- цифрова компетентність (вміння використовувати комп'ютерні технології та засоби для планування, реалізації, оцінки проєктів);
- комунікативність (налагодження взаємодії стейкхолдерів та команди);
- ресурсна оптимізація (розподіляти та використовувати наявні ресурси).

Зазначені компетентності утворюють фундамент проектної культури майбутніх викладачів, дозволяючи їм не лише ефективно реалізовувати освітні проєкти, але й керувати, здійснювати процес навчання молодих фахівців.

Б. Д. Голембняк, розглядає важливість ролі проєктування в підготовці майбутніх вчителів на

реальних прикладах ефективних форм і методів, спрямованих на розвиток проєктної компетентності. Дослідник акцентує увагу на «необхідності формування у студентів-педагогів проєктної культури, що включає вміння планувати, організовувати, реалізовувати та рефлексувати навчальні проєкти» [17].

На наше переконання, використання інтерактивних методів навчання повинно сприяти

формуванню та розвитку ключових компетенцій у студентів-майбутніх вчителів навички критичного мислення, комунікації, співпраці, творчості, що є важливими складовими їхньої професійної діяльності. Наведемо порівняльну таблицю 2, яка відображає вплив інтерактивних методів навчання на формування компетенцій та проєктної культури майбутніх викладачів у процесі професійної підготовки у педагогічному ЗВО.

Таблиця 2.

Формування професійних компетенцій та проєктної культури майбутніх викладачів за допомогою інтерактивних методів навчання

Інтерактивний метод	Короткий опис	Формована компетентність	Вплив на проєктну культуру
Метод мозкового штурму	Групова техніка генерування ідей для вирішення проблеми	Креативність, критичне мислення	Розвиває здатність швидко генерувати інноваційні ідеї для проєктів
Кейс-метод	Аналіз реальних педагогічних ситуацій	Аналітичні навички, прийняття рішень	Формує вміння структурувати проблеми та знаходити практичні рішення
Рольова гра	Імітація реальних педагогічних ситуацій	Комунікативна компетентність, емпатія	Розвиває навички командної роботи та управління проєктами групами
Метод проєктів	Самостійна розробка проєкту з певної теми	Проєктна компетентність, самоорганізація	Безпосередньо розвиває всі аспекти проєктної культури
Конструктивна дискусія	Обговорення спірних питань у групі	Ораторські навички, аргументація	Вдосконалює вміння презентувати та захищати проєктні ідеї
Метод «Перевернутий клас»	Самостійне вивчення теорії вдома, практика в класі	Самоосвітня компетентність, тайм-менеджмент	Розвиває навички самостійного планування та організації роботи над проєктом
Ділова гра	Імітація професійної діяльності	Професійно-педагогічна компетентність	Формує системне бачення педагогічних проєктів та їх реалізації
Метод «Шість капелюхів мислення»	Розгляд проблеми з різних точок зору	Багатомірне мислення, гнучкість	Розвиває здатність розглядати проєкт з різних перспектив

Головною перевагою представлених у таблицях 1 та 2 інтерактивних методів навчання майбутніх викладачів є їхня здатність активізувати пізнавальну діяльність, розвивати критичне мислення, креативність, комунікативні навички та практичні вміння організовувати колективну роботу, планувати покрокову реалізацію ідей, розподіляти завдання і ресурси, що у кінцевому підсумку сприяє формуванню професійної компетентності та проєктної культури в умовах, наближених до реальної педагогічної діяльності у навчальних закладах.

У рамках проведеного дослідження було розроблено і впроваджено навчально-методичні рекомендації щодо формування проєктної культури засобами інтерактивних технологій у студентів педагогічних спеціальностей:

А. Створення на базі педагогічного університету «проєктного інкубатору» як елементу освітнього процесу. У цьому середовищі студенти регулярно генерують, розробляють та презентують міні-проєкти. Рекомендується використання методу «мозкового штурму» для генерації ідей та «шести капелюхів мислення» для аналізу цих ідей, що стимулює креативність та критичне мислення майбутніх педагогів. Доцільно організувати розробку серії взаємопов'язаних кейсів, які студенти мають самостійно вирішити, просуваючись від простих до складних проєктних завдань, що формує у них системне мислення та

вміння вирішувати комплексні педагогічні проблеми.

Б. «Педагогічний хакатон», який вносить елементи лідерства, конкуренції та мотивації студентів у навчальний процес при розгляді педагогічних ситуацій. Організація проведення практичних занять, де студенти в командах розробляють інноваційні освітні проєкти, маючи обмежений час та ресурси, розвиває навички лідерства, організації групової роботи. Розробка студентами власного освітнього стартапу, з використанням методу ділової гри для моделювання реальних ситуацій, розвиває підприємницьке мислення та інноваційний підхід до освіти.

В. «Віртуальна учительська» – впроваджує культуру конструктивного зворотного зв'язку, взаємного оцінювання проєктів студентами з використанням методу конструктивної дискусії сприяє розвитку критичного мислення та рефлексії, формуючи вміння давати та приймати професійну критику. Такий підхід переносить дослідницько-проєктну діяльність у цифровий простір. Створення он-лайн-платформи для спільного моделювання, де студенти працюють над спільними проєктами, використовуючи метод «перевернутого класу», готує їх до реалій сучасної освіти та розвиває цифрові компетенції.

Г. Складання «проєктного портфоліо», що стає останнім часом інструментом саморозвитку та самопрезентації кожного здобувача освіти. Впровадження системи накопичення та презентації

студентських проєктів, з використанням методу проєктів для довгострокового планування професійного розвитку, формує навички самоменеджменту та самопрезентації. За цих умов рекомендується використання рольових (ситуативних) ігор для моделювання складних психолого-педагогічних ситуацій, пов'язаних з управлінням освітніми проєктами розвиває інтелект та адаптивність майбутніх викладачів до професійної діяльності.

Зазначені рекомендації створюють динамічне, інтерактивне середовище, де майбутні викладачі розвивають свою проєктну культуру через практичний досвід, рефлексію та творче мислення, готуючись до викликів сучасної освіти.

З метою перевірки ефективності використання у навчальному процесі інтерактивних методів навчання як дидактичного підходу для розвитку проєктної культури майбутніх викладачів було проведено педагогічний експеримент. Педагогічне дослідження проводилося протягом 2023–2024 рр. на базі Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Університету Григорія Сковороди в Переяславі. Було обрано 150 респондентів зі складу студентів спеціальностей III курсу денної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальностями: 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), 014.04 Середня освіта (Математика), 014.09 Середня освіта (Інформатика). У рамках дослідження було сформовано чотири підгрупи, об'єднані у дві групи: – експериментальну у складі 74 осіб та контрольну у складі 76 осіб. Для визначення ефективності дії інтерактивних методів навчання при викладанні фахових дисциплін, які формують проєктну культуру майбутніх викладачів, було проаналізовано результати, отримані до й після проведення формувального експерименту.

У рамках проведення педагогічного експерименту з формування рівнів проєктної культури у майбутніх викладачів було поставлено і успішно виконано наступні завдання дослідження:

1. Визначено початковий рівень сформованості проєктної культури у студентів експериментальної та контрольної груп.

2. Розроблено та впроваджено у навчальний процес комплекс інтерактивних методів навчання (мозковий штурм, кейси, рольові ігри, метод навчальних проєктів, конструктивна дискусія, «перевернутий клас», ділові ігри, «шість капелюхів мислення»), спрямованих на формування проєктної культури у майбутніх викладачів в експериментальній групі.

3. Проведено порівняльний аналіз ефективності традиційних та інтерактивних методів навчання.

4. Оцінено динаміку змін рівнів проєктної культури у студентів експериментальної та контрольної груп після формувального експерименту.

Дослідження проводилося поетапно, під час викладання професійно-орієнтованих дисциплін «Основи педагогіки вищої школи», «Управління освітніми проєктами» (авторський спецкурс), «Психологія», як очно так і дистанційно. Рівні сформованості проєктної культури відображають здатність студента розуміти, планувати, реалізовувати та оцінювати проєктну діяльність: від низького рівня, де студент потребує постійного керівництва, через середній та достатній, де зростає самостійність та компетентність, до високого рівня, на якому студент демонструє глибоке розуміння, творчість та інноваційність у проєктній роботі.

Результати сформованості рівнів проєктної культури у майбутніх викладачів експериментальної та контрольної груп до й після формувального експерименту відображено в таблиці 3.

Таблиця 3.

Аналіз рівнів сформованості проєктної культури у майбутніх викладачів (до та після проведення формувального педагогічного експерименту)

Рівень сформованості проєктної культури	Експериментальна група		Контрольна група	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Високий	12 (16,22%)	28 (37,84%)	14 (18,42%)	18 (23,68%)
Достатній	25 (33,78%)	36 (48,65%)	26 (34,21%)	29 (38,16%)
Середній	25 (33,78%)	10 (13,51%)	24 (31,58%)	22 (28,95%)
Низький	12 (16,22%)	0 (0%)	12 (15,79%)	7 (9,21%)

Аналізуючи таблицю 3 за одержаними результатами формування рівнів проєктної культури у майбутніх викладачів експериментальної та контрольної груп до і після формувального експерименту (щодо застосування інтерактивних методів навчання), можна зробити наступні висновки:

1. До формувального експерименту рівні проєктної культури у студентів експериментальної та контрольної груп були приблизно на одному рівні і становила 50% в обох групах.

2. Після формувального експерименту в експериментальній групі спостерігається значне покращення показників: кількість студентів з високим та достатнім рівнем зросла до 86,49%, при цьому низький рівень був відсутній.

3. У контрольній групі також відбулося деяке покращення показників, але воно було менш суттєвим: кількість студентів з високим та достатнім рівнем зросла до 61,84%, а низький рівень зменшився до 9,21%.

Отже, впровадження інтерактивних методів навчання у процес викладання фахових дисциплін експериментальної групи виявилось більш ефективним для формування проєктної культури майбутніх викладачів порівняно з традиційними методами навчання, що застосовувалися у контрольній групі. Показники експериментальної групи вищі, ніж показники контрольної групи. Отримані результати підтвердили дієвість інтерак-

тивних методів навчання що сприяло розвитку проектної культури у студентів III курсу.

За результатами проведеного дослідження було розроблено методичні рекомендації щодо використання інтерактивних методів навчання для формування проектної культури у майбутніх викладачів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Інтерактивні методи навчання є дієвим дидактичним підходом до розвитку проектної культури у майбутніх викладачів у педагогічних ЗВО, зокрема вони сприяють формуванню критичного мислення, комунікативних навичок, здатності до командної роботи та практичних умінь реалізації освітніх проєктів. Розвиток проектної культури у студентів-майбутніх викладачів є важливим компонентом їхньої професійної підготовки, оскільки сприяє формуванню здатності ефективно планувати, організувати та реалізовувати освітні проєкти різного масштабу та складності. Впровадження інтерактивних методів навчання вимагає відповідної підготовки викладачів, які ведуть практичні заняття, створення безпечного освітнього середовища та забезпечення необхідними ресурсами. При цьому, важливо дотримуватись балансу між різними дидактичними методиками та враховувати індивідуальні потреби студентів.

Проведений педагогічний експеримент у 2023-2024 рр. у ряді педагогічних ЗВО, підтвердив значно вищу ефективність інтерактивних методів навчання для формування проектної культури у майбутніх викладачів у порівнянні з традиційними підходами. Так, в експериментальній групі, де застосовувались інтерактивні методи, 86,49% студентів досягли високого та достатнього рівня проектної культури, тоді як у контрольній групі цей показник склав лише 61,84%. Найбільш ефективними інтерактивними методами для розвитку проектної культури виявилися: «метод проєктів», «кейс-метод», «конструктивна дискусія», «ділові та рольові ігри», методи «мозкового штурму» та «шість капелюхів мислення». Встановлено, що інтерактивні методи дозволяють моделювати психолого-педагогічні ситуації, що виникають із педагогічної практики, а також розвивають фахові компетенції (креативне мислення, командна робота, використання комп'ютерної техніки, планувати роботи, розподіляти завдання і ресурси), необхідні для успішної проектної діяльності.

Подальші наукові дослідження у цій сфері можуть бути орієнтовані на розробку комплексних програм розвитку проектної культури майбутніх викладачів, а також вдосконалення методик оцінювання рівня проектної культури та адаптацію інтерактивних методів навчання до умов дистанційної освіти у педагогічних ЗВО.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антюшко Д. П., Володавчик В. С., Сеногонова Л. І. та інші. Інтерактивні методи навчання у вищій школі : монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2022. 189 с.
2. Березюк О. С., Власенко О. М. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів

гуманітарних факультетів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.

3. Зіневич В. Проєктна діяльність та проєктна культура як передумови інноваційної діяльності педагога. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Випуск 15. С. 100–106.
4. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій : Навч. посіб. Хмельницький : ХмЦНП, 2013. 222 с.
5. Малафік І. В. Дидактика : Навчальний посібник. Київ : Кондор, 2005. 397 с.
6. Мельник В. В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації. *Управління школою*. 2006. № 13. С. 15–34.
7. Методи навчання та їх класифікація : Пам'ятка для педагогічних, науково-педагогічних працівників. Кривий ріг : ВСП «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету». 2021. 24 с.
8. Молнар Т. І. Педагогіка I («Основи педагогіки», «Дидактика»): Опорні конспекти лекцій для студентів денної форми навчання спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «Молодший бакалавр». Мукачево : МДУ, 2020. 88 с.
9. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 142 с.
10. Радкевич В. О. Дидактичні підходи до відбору і структурування змісту професійно-технічної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2010. Вип. 26. С. 72–77.
11. Репко І. П. Формування проектної культури майбутнього педагога. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. праць*. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2015. Вип. № 43 (96). С. 314–319.
12. Решетченко С., Скубарєва Т. Інтерактивні методи навчання як засіб успішної навчальної діяльності учнів. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2021. № 33. Р. 62–68.
13. Староста В. Технології інтерактивного навчання : сутність, класифікація. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. № 1(64). С. 230–237.
14. Технології інтерактивного навчання. Електронна енциклопедія Волинського національного університету імені Лесі Українки. URL: [https://wiki.vnu.edu.ua/wiki/Технології_інтерактивного_навчання_\(дата_звернення:_30.07.2024\)](https://wiki.vnu.edu.ua/wiki/Технології_інтерактивного_навчання_(дата_звернення:_30.07.2024)).
15. Філоненко О. В. Саморозвиток вчителя в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: «Педагогічні науки»*. 2013. Випуск 123 (1). С. 315–319.
16. Bonwell C. C., & Eison J. A. Active learning: Creating excitement in the classroom (ASHE-ERIC Higher Education Report № 1). Washington, DC: The George Washington University, School of Education and Human Development. 1991.
17. Gołębniak B. D. Projektowanie w kształceniu nauczycieli [Design in teacher education]. *Rocznik Pedagogiczny*. 2018. № 41. С. 87–102.
18. Haleta Y. et al. Formation of Project Culture in Future Teachers. *Revista de la universidad del zulia*. 2023. № 14(41). P. 526–536.
19. Petty G. Teaching today: A practical guide (4th ed.). Cheltenham, UK: Nelson Thornes. 2009. 381 p.
20. Skrzypniak R. Kompetencje nauczyciela w zmieniającej się szkole [Teacher competences in a changing school]. *Studia Pedagogiczne*. 2016. № 69. С. 129–141.

REFERENCES

1. Antjushko, D. P., Volodavchuk, V. S., Sjenogonova, L. I., et al. (2022). Interaktyvni metody navchannja u vyshhij shkoli [Interactive teaching methods in higher education]. Kharkiv: Vydavnytvo Ivanchenka I. S. 189 s. [in Ukrainian]
2. Berezjuk, O. S., & Vlasenko, O. M. (2017). Dydaktyka: teoriija i praktyka [Didactics: Theory and practice]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 212 s. [in Ukrainian]
3. Zinevych, V. (2015). Projektna dijtal'nist' ta projektna kul'tura jak peredumovy innovacijnoi' dijtal'nosti pedagoga [Project activity and project culture as prerequisites for innovative

activity of a teacher]. Vytoky pedagogichnoi' majsternosti, 15, S. 100–106. [in Ukrainian]

4. Maksymenko, V. P. (2013). Dydaktyka: kurs lekcij [Didactics: A course of lectures]. Khmel'nyc'kyj: HmCNP. 222 s. [in Ukrainian]

5. Malafiiik, I. V. (2005). Dydaktyka [Didactics]. Kyiv: Kondor. 397 s. [in Ukrainian]

6. Mel'nyk, V. V. (2006). Interakcija v osvitr'omu procesi: tehnologija organizacii' [Interaction in the educational process: Organization technology]. Upravlinnja shkoloju, 13, S. 15–34. [in Ukrainian]

7. Metody navchannja ta i'h klasyfikacija (2021). Pam'jatka dlja pedagogichnyh, naukovo-pedagogichnyh pracivnykiv [Teaching methods and their classification. A guide for pedagogical and scientific-pedagogical staff]. Kryvyj Rig: VSP "Kryvoriz'kyj fahovyj koledzh Nacional'nogo aviacijnogo universytetu". 24 s. [in Ukrainian]

8. Molnar, T. I. (2020). Pedagogika I («Osnovy pedagogiky», «Dydaktyka») [Pedagogy I ("Fundamentals of Pedagogy", "Didactics")]. Mukachevo: MDU. 88 s. [in Ukrainian]

9. Pometun, O. (2007). Encyklopedija interaktyvno navchannja [Encyclopedia of interactive learning]. Kyiv. 142 s. [in Ukrainian]

10. Radkevych, V. O. (2010). Dydaktychni pidhody do vidboru i strukturuvannja zmistu profesijno-tehnichnoi' osvity [Didactic approaches to the selection and structuring of vocational education content]. Suchasni informacijni tehnologii' ta innovacijni metodyky navchannja v pidgotovci fahivciv: metodologija, teorija, dosvid, problemy, 26, S. 72–77. [in Ukrainian]

11. Repko, I. P. (2015). Formuvannja projektnoi' kul'tury majbutn'ogo pedagoga [Formation of project culture of the future teacher]. Pedagogika i psihologija formuvannja tvorchoi' osobystosti: problemy i poshuky, 43(96), S. 314–319. [in Ukrainian]

12. Reshetchenko, S., & Skubarjeva, T. (2021). Interaktyvni metody navchannja jak zasib uspishnoi' navchal'noi' dijial'nosti uchniv [Interactive teaching methods as a means of successful learning activities of students]. Problemy bezperervnoi' geografichnoi' osvity i kartografii', 33, S. 62–68. [in Ukrainian]

13. Starosta, V. (2019). Tehnologii' interaktyvno navchannja: sutnist', klasyfikacija [Interactive learning technologies: Essence, classification]. Naukovyj visnyk Mykolai'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. O. Suhomyl's'kogo. Serija «Pedagogichni nauky», 1(64), S. 230–237. [in Ukrainian]

14. Tehnologii interaktyvno navchannja [Interactive learning technologies]. Electronic encyclopedia of Lesya Ukrainka Volyn National University. URL: https://wiki.vnu.edu.ua/wiki/Технології_інтерактивного_навчання. (data access: 30.07.2024).

15. Filonenko, O. V. (2013). Samorozvytok vchytelja v pedagogichnij spadshhyni V. O. Sukhomyl's'kogo [Teacher's self-development in V. O. Sukhomyl'skyi's pedagogical heritage]. Naukovi zapysky Kirovograds'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serija: Pedagogichni nauky, 123(1), S. 315–319. [in Ukrainian]

16. Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). Active learning: Creating excitement in the classroom (ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1). The George Washington University, School of Education and Human Development. 120 p. [in English]

17. Gołębniak, B. D. (2018). Projektowanie w kształceniu nauczycieli [Design in teacher education]. Rocznik Pedagogiczny, 41, S. 87–102. [in Polish]

18. Haleta, Y., et al. (2023). Formation of Project Culture in Future Teachers. Revista de la universidad del zulia, 14(41), P. 526–536. [in English]

19. Petty, G. (2009). Teaching today: A practical guide (4th ed.). Nelson Thornes. 381 p. [in English]

20. Skrzypniak, R. (2016). Kompetencje nauczyciela w zmieniającej się szkole [Teacher competences in a changing school]. Studia Pedagogiczne, 69, S. 129–141. [in Polish]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРНЕНКО Олександр Володимирович - кандидат педагогічних наук, доцент, докторант Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: управління якістю освіти, освітні проекти, педагогічний менеджмент, інноваційна діяльність.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERNENKO Oleksandr Volodymyrovich – Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, doctoral student of the Central Ukrainian Volodymyr Vinnichenko State University.

Scientific interests: education quality management, educational projects, pedagogical management, innovative activity.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 37.091.Анохін.796

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-285-294

ЧЕРПАК Юрій Васильович –

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри початкової та дошкільної освіти

Інституту післядипломної освіти

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7511-1237>

e-mail: y.cherpak@kubg.edu.ua

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД – СЬОГОДЕННЮ: ПОСІБНИК З ВОЛЬОВОЇ ГІМНАСТИКИ ОЛЕКСАНДРА АНОХІНА (1882–1920)

У статті актуалізовано ідеї та практичні рекомендації (методика) посібника «Нова система. Психо-фізіологічні рухи» (1909 – 1930 з 16 перевиданнями) Олександра Анохіна (1882 – 1920), київського лікаря і педагога, першого в місті сертифікованого викладача гімнастики і легкої атлетики, активного пошрювача ідей про здоровий спосіб життя. Провідна ідея його посібника сприяння розвитку природних фізичних кондицій молоді та формування в неї вольових якостей на основі вправ, які автор назвав психофізіологічні вправи.

Аргументовано, що у пошуку доцільних форм роботи в сучасній освітній галузі, ефективних у теперішніх воєнних умовах, стане в нагоді педагогічний досвід цього київського просвітянина-ентузіаста, лікаря, педагога, неперсичного пошрювача ідей про необхідність розвитку фізичної природи кожного громадянина такими засобами, які не потребують використання допоміжного спортивного знаряддя чи спеціально оснащених приміщень.

Наголошено, що згадане у статті апелювання О.Анохіна до необхідності зміцнювати вольову сферу особи є запитаним у сьогоденні, особливо у контексті виховання дітей-патріотів, майбутніх захисників Батьківщини. Тому доцільно сприяти привчанням

особи до свідомого керування не лише своїм тілом, а й своїми прагненнями, до відчуття окремих м'язів та їх груп як складників власного організму, якими можна керувати завдяки вольовим зусиллям, що зумовлює і формування сильного характеру.

Висвітлено особливості формування самостійного чи групового гармонійного фізичного розвитку особи/осіб у поєднанні з формуванням її/їхньої вольової сфери, відображені у розробленій ним авторській методиці, що стимулює гартування характеру, волі, а це конче потрібно у реалізації військово-патріотичного виховання сучасної української молоді.

Матеріали статті можуть стати в практичній нагоді не лише вчителям фізичної культури, а й тренерам спортивних шкіл, у корекційній та лікувально-профілактичній роботі, у здійсненні завдань військово-патріотичного виховання.

Ключові слова: Олександр Анохін, гімнастика, психофізіологічні вправи, фізичний розвиток, вольова сфера, виховання та самовиховання.

CHERPAC Yuri Vasylovich –

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Primary and Preschool Education,

Institute of Postgraduate Education, Borys Grinchenko

Kyiv Capital University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7511-1237>

e-mail: y.cherpac@kubg.edu.ua

HISTORICAL EXPERIENCE – TO THE PRESENT: A MANUAL ON VOLITIONAL GYMNASTICS BY OLEKSANDR ANOKHIN (1882-1920)

The article updates the ideas and practical recommendations (methodology) of the manual "New System. Psycho-physiological movements" (1909–1930 with 16 reprints) by Oleksandr Anokhin (1882–1920) on the development of the natural physical conditions of young people and the formation of

The article updates the ideas and practical recommendations (methodology) of the manual "New system. Psycho-physiological movements" (1909 – 1930 with 16 reprints) by Oleksandr Anokhin (1882 – 1920), a Kyiv doctor and teacher, the first certified teacher of gymnastics and athletics in the city, an active promoter of ideas about a healthy lifestyle. The leading idea of his manual is to promote the development of the natural physical conditions of young people and the formation of their volitional qualities based on exercises that the author called psychophysiological exercises.

Arguably, in the search for effective forms of teaching work in the modern educational sphere of Ukraine, particularly relevant in the current military conditions, the pedagogical experience of this Kyiv enthusiast, physician, teacher, outstanding public figure in the field of disseminating ideas about a healthy way of life and the necessity for the physical development of every citizen using means which do not require the use of auxiliary sports equipment or specially equipped premise, will prove invaluable.

It is noted that the appeal by A. Anokhin mentioned in the article to the need of strengthening the volitional sphere of the individual is presently in demand, especially in the context of upbringing patriotic children, future defenders of the Motherland. Therefore, it is advisable to promote the accustoming of the individual to conscious control not only of the body, but also of the aspirations, to the sensation of individual muscles and their groups as components of his own organism, which can be controlled through volitional efforts, which leads to the formation of a strong character.

The features of the formation of individual or collective harmonious physical development of a person/group of persons in combination with the formation of his/her/their volitional sphere are reflected in the author's methodology, which stimulates the strengthening of character and will, which is necessary in the implementation of military-patriotic education of modern Ukrainian youth.

The materials of the article may be useful for physical education teachers, as well as for sports school coaches, in correctional and medical-preventive work, in the implementation of military-patriotic education tasks.

Key words: Oleksandr Anokhin, gymnastics, psychophysiological exercises, physical development, volitional sphere, education and self-education.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності дослідження. Ураховуючи, що з 22 лютого 2022 р. РФ веде проти України повномасштабну агресивну війну, для українських освітан першочерговими стають завдання не лише забезпечення функціонування освітньої системи України, а й пошук, проєктування дидактичних засобів, форм і методів, здатних продовжити роботу закладів освіти у складних обставинах воєнного стану та у непростих умовах повоєнного відновлення життя країни.

Водночас не менш актуальним є забезпечення умов, за яких українська молодь набувала належного фізичного гарту, щоб бути спроможною зі зброєю в руках захищати свою Батьківщину. Ця теза стверджується Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022), де наголошено на потребі посилення національно-патріотичного виховання, що розглядається як «наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-

державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України» [15].

Переконані, що у пошуку доцільних форм роботи, ефективних у теперішніх воєнних умовах, стане в нагоді педагогічний досвід європейських і північноамериканських партнерів, напрацювання українських учених і вчителів. Однак, на наш погляд, не варто забувати і про власні історичні педагогічні надбання, що можуть прислужитися нині, коли зруйновано багато навчальних приміщень, спортивних майданчиків, часом відсутній відповідний спортивний інвентар, а піклуватися про належний фізичний стан, тілесний розвиток дітей і молоді треба, бо вони – не лише майбутнє держави, вони – її потенційні захисники.

У контексті зазначеного вважаємо доцільним актуалізувати зміст своєрідного і корисного навчального посібника для самостійного набуття особою належного фізичного розвитку, відповідної віку фізіологічної форми, а також вихо-

вання/самовиховання вольової сфери, який створив знаний київський просвітянин-ентузіаст, лікар, педагог і поширювач ідей та практики фізичної культури серед молоді і дорослих, один з перших сертифікованих викладачів важкої атлетики і гімнастики в Києві (1909) Олександр Костянтинівич Анохін (1882–1920). Йдеться про його невеликий за обсягом посібник «Нова система. Психо-фізіологічні рухи» (1909), що перевидавався близько 16 разів, зокрема українською мовою (1929 – 1930). Зауважимо, що у посмертних перевиданнях книги, починаючи з 1923 р. редактором Б.Шифріним було внесено зміни у початкову назву. Книгу почали публікувати за назвою «Вольова гімнастика. Психофізіологічні рухи» [11; 8; 4].

В основу посібника покладено авторську систему фізичних вправ, розроблену О. Анохіним і спрямовану на гармонійний розвиток фізичних сил і характеру особи. Маючи університетські медичні знання і захоплення ідеєю поширення занять фізичною культурою і спортом як засобом досягнення людини гармонійного розвитку, він став одним з перших у Києві професійним викладачем і тренером з важкої атлетики і гімнастики. Розроблена ним тренувальна методика вийшла за межі київського регіону та набули визнання і в імперський час, і згодом в Україні [22]. І після смерті діяча його фізкультурно-оздоровча система знаходила застосування у поширенні серед населення ідей здорового способу життя [14; 17; 18; 22; 25].

На наш погляд, за творчої адаптації її можливо використати для індивідуальних та групових тренувань у сучасних умовах, бо вона не потребує фізкультурного приладдя й оснащених спортивних залів, що робить її варіантом можливого своєчасного реагування на виклики теперішньої воєнної доби. Водночас виконання системи тренувальних вправ за О. Анохіним стимулює гартування характеру, волі, а це конче потрібно у реалізації військово-патріотичного виховання сучасної української молоді. Наведемо думку про важливість вольових якостей патріотів, розроблену вже у середині ХХ ст. у працях відомого педагога-державника Г. Ващенко. Відкрито спрямовуючи українську молодь на мужню боротьбу, навіть із зброєю в руках, за незалежність України, він акцентував увагу на формуванні якостей особистості, необхідних у боротьбі за національну ідею і чи не найчастіше звертався до таких чинників виховання людини, як воля, переконання та цілеспрямованість, бо без волі й переконань людину легко можна зробити «рабом випадку і сторонніх впливів» [13, с.183].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найближчих у часі студій, присвячених окресленню психолого-педагогічних засад і практики національно-патріотичного виховання – публікації І. Беха, Л. Канішевської, Р. Малиншевського (2023), Н. Бондренко, С. Косянчука (2022), К. Журби (2022), В. Іваненко (2023), А. Клочка (2018), Г. Шевчук (2023). Авторські судження щодо військово-патріотичного виховання сучасної української молоді висловлювали В. Будак

(2017), М. Зубалій (2012), В. Івашковський (2017), К. Журба (2022).

Аналізу ідей та діяльності О. Анохіна присвячені розвідки М. Зубалія (2010), Ф. Левітаса (2012), Г. Приходько (2013), Ю. Черпака (2018). Побіжно, у контексті розвитку феномену фізичного виховання дітей і молоді, про О. Анохіна згадують А. Кухтій (2002), О. Литвин (2008), О. Лях-Породько (2010).

Однак сучасну значущість розробленої О. Анохіним системи фізичного розвитку особи досі не актуалізовано.

Тому **мета** статті – актуалізація ідей О. Анохіна, відображених у розробленій ним методиці формування вольових якостей і розвитку природних фізичних кондицій молодих людей на основі вправ, які він визначив як психофізіологічні рухи.

Висуваємо гіпотезу, що ознайомлення сучасних освітян з цією методикою уможливить її використання в обставинах повоєнного відновлення. Частково підтвердження гіпотези одержано під час проведення дистанційного навчання зі студентами в умовах Covid-19, під час он-лайн занять із слухачами курсів перепідготовки вчителів фізкультури м. Києва.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розглядуваний посібник О. Анохін задумував ще 1903 р. як зібрання вправ з «кімнатної гімнастики» для всіх верств населення, що свідчить про загальнопросвітні прагнення автора щодо широкої популяризації неувичаєної у той час практики впровадження основ фізичної культури і побутування будь-якої особи, не зважаючи на її соціальний чи майновий стан. Нагадаємо, що на початку минулого століття заняття спортом були виключно або переважно можливістю людей заможних, або їхніх дітей, які навчалися у привілейованих освітніх закладах [12].

До того ж, у ті роки питання поширення серед пересічних громадян ідей про необхідність особистої і соціальної гігієни, до кола яких належали й питання культивування фізичної культури, були серед новаторських, прогресивних та актуально-нагальних. Наприклад, із журнальної статті (1912 р.) самого О. Анохіна відомо, що навіть у тогочасній пресі виявлялося іронічне ставлення до занять спортом, постійно висміювалася молодь, яка займалася спортом, і спостерігалася зневажливе ставлення до спортсменів [3, с.16]. А Олександр Костянтинівич, до того ж один з перших активних спортивних кореспондентів, навпаки, поширював та відстоював думку про необхідність розвитку фізичної культури як навчального предмета, провінційного спорту, провінційних спортивних і гімнастичних товариств тощо. В іншій його статті знаходимо й таку фразу про започаткування введення в побут фізичної культури і спорту: «...займатися спортом, а ще більше писати про нього – вважалося чимось жакливим» [2].

Щоб аргументувати важливість актуалізації піднятого питання вкажемо, що й нині гімнастика у найширшому її призначенні розглядається в житті суспільства як один із давніх і найбільш масових, головне – доступних засобів розвитку фізичних

можливостей людини. За визначенням сучасного фахівця Л. Айунца: «Гімнастика – це започаткована ще давніми греками форма фізичної діяльності, яку складають спеціально дібрані вправи, ... що ефективно впливають на зміцнення здоров'я та фізичний розвиток, удосконалення рухових здібностей людини» [1, с.4]. Доповнимо також, що в історії розвитку фізичної культури як соціального феномену, складником якого є й гімнастика, дослідники висувають принаймні 5 наукових гіпотез його виникнення і поширення: теорія гри (праця виникла з гри); теорія магії (першопричини – магичні заклинальні рухи), теорія зайвої біологічної енергії (потреба вивільнення надлишкової енергії), теорія війни (рухова підготовка до опору ворогам), теорія праці як чинника витвору гри, спорту тощо [1, с. 4].

Виконання представлених у посібнику О.Анохіна у певній послідовності нескладних вправ або рухів, на думку автора, мало сприяти привчання особи до свідомого керування не лише своїм тілом, а й своїми прагненнями, до відчуття окремих м'язів та їх груп як складників власного організму, якими можна керувати завдяки вольовим зусиллям: «...гімнастика повинна давати дитині практичні навички, необхідні у повсякденному житті, і навчити економії енергії, в результаті чого дитина повинна бути господарем свого тіла, господарем своїх рухів, а не рабом» [6, с. 4]. Він вважав, що звичайні гімнастичні вправи здатні суттєво покращити фізичний стан особи, і «не як лікар, а як рядовий учитель гімнастики, який працює 12 років на цій ниві», характеризував гімнастику як науку і мистецтво, як творчість та особливу точну науку, що є одним з чинників успішного фізичного виховання людини. «Саме нескладні для виконання гімнастичні вправи мають потужну силу для зміцнення тілесних та духовних сил будь-якої людини», – писав він [6, с. 5].

Досвід викладання гімнастики (у реальному училищі Ф. Альдінгера, на Вищих жіночих курсах приват-доцента А. Карницького, на Фребелівських жіночих курсах, у Київському учительському інституті [25]), розпочатий О. Анохіним ще в студентські роки (з 1904 р.), досвід роботи тренером з атлетики в аматорських атлетичних та гімнастичних товариствах і спортивних гуртках Києва збагатив освіченого лікаря практичними спостереженнями, а на їх підставі – узагальненим розумінням перебігу фізичного розвитку особи у процесі доцільно організованого вправління у вдосконаленні її природи.

О. Анохін практикував на самому початку ХХ ст., коли, по-перше, фізичне виховання в школах і спорт в Україні тільки-тільки починали ставати масовим феноменом, і він дуже активно сприяв цьому процесу; по-друге, наукові знання про фізіологію та розвиток людини на той час були набагато обмеженішими. Однак безсумнівно залишається значущість піонерського значення діяльності самого педагога і накопичених ним знань і досвіду щодо психомоторної активності людини.

Загалом погляди О. Анохіна на умови виконання і призначення гімнастичних вправ можна охарактеризувати як підпорядковані вимогам

гігієнічності, природності та практичної доцільності. До природоузгоджених рухів лікар-педагог відносив стояння, сидіння, повзання, біг, ходіння, стрибання, лазіння, «хапання», удари, перенесення ваги, боротьбу, ігри [2]. Він писав, що виконання цих рухів вимагає від дитини кмітливості, швидкості реакції, зосередження [2], задіює всі її природні фізичні можливості, допомагає максимально їх розкрити.

Установлено, що значного громадського розголосу набули положення доповіді О. Анохіна «Гімнастика, спорт й ігри у середній школі та організація фізичних вправ як чинник морального виховання», виголошеної на київському педагогічному з'їзді (квітень 1916 р.). Переконані, що їх педагогічна значущість теж не застаріла, адже лікар-педагог дотримувався думки, що фізичне виховання відрізняється від фізичного розвитку, бо, розвиваючи тіло, індивід вдосконалює наявні в нього фізичні якості, а фізичне виховання здійснює вплив ще й на його духовні якості [9, с. 559]. Він також розрізняв фізичне виховання (вправління) і спорт, який вважав репетицією «боротьби за існування» [5]. І хоча характеризував його «як вільний прояв діяльності в нашому тілі» і вважав «прекрасним показником життєрадісності дитини», застерігав від надмірного захоплення спортом, що «створює азарт, шкода якого для здоров'я, для психіки і для моральності учнів надзвичайно велика» [3, с. 2]. Навіть у той початковий період розвитку спорту як лікар він убачав «отупілість і розумовий кретинізм деяких спортсменів, моральне здичавіння і досить слабку етику при надмірно азартному захопленні деякими видами спорту, особливо під час змагань і в гонитві за рекордами» [6, с. 5], і засуджував такі вияви. Бачимо, що й у наш час слова О. Анохіна не втратили сенсу.

Основним завданням учителя лікар-педагог визначав допомогу учневі у розвитку його психомоторних здібностей, а не «перевірку їхніх екстремальних можливостей», яка вже є метою спорту, а не уроків фізичної культури [3, с. 2-3].

Повертаючись до посібника, зазначимо таке: вважаємо, що особливість підходу О. Анохіна до пошуку шляхів розв'язання такого соціально й антропологічно важливого завдання полягала у тому, що, він пропагував принципи руху у формі гімнастичних вправ на основі поєднання знань психології та природної фізіології рухового апарату людини, або так звану «гімнастику нервів», яка до того ж має ознаки формуально-виховного чинника. Або, за висловом сучасника та довгочасного колеги О. Анохіна, теж ентузіаста поширення фізкультурних практик на українських землях В. Крамаренка, гімнастика є психофізіологічною основою фізичного розвитку, і як сукупність гімнастичних вправ, має слугувати «ширшому й різноманітнішому охопленню розвитку всіх основних видів рухів, що виконуються переважно скелетно-руховим апаратом, а також розвитком безпосередньо перехідних форм рухів у сфері побудови здоров'я, побуту, праці, оборони і культури» [21, с. 555].

Підходячи до структури методичного посібника «Вольова гімнастика» [4], зазначимо, що

він складається зі вступу, де коротко викладено думки автора про важливість занять, його погляди на гігієнічну гімнастику та спорт; основної частини, де у формі таблиці подано послідовний, нумерований опис з детальними методичними рекомендаціями і рисунками 15 видів вправ, розрахованих на їх освоєння людиною протягом 14 тижнів, або близько 3-х місяців; додаткових прикінцевих пояснень щодо тривалості виконання системи вправ, уточнення призначення деяких вправ як помічних в окремих випадках; додаткових рекомендацій щодо застосування вправ вольової гімнастики (за номерами) при деяких хворобах (хвороби постави, органів дихання, травлення).

Від видання до перевидання О. Анохін доповнював свій посібник певними новими елементами, наприклад, у додатках до 4-го видання (1912 р.) наведено дихальну гімнастику та фізичні вправи для жінок. Є також відомості про рекорди за видами спорту.

Для оволодіння методикою О. Анохіна виваєць має дотримуватися таких «нових» принципів, «що ґрунтуються на психології і фізіології рухового апарату»: *концентрувати* всю увагу на певній ділянці тіла; *головну увагу звертати* на працюючий м'яз чи групу м'язів; *дихати відповідно* до вимог рисунку та пояснювального тексту до нього; *пунктуально* рахувати рухи та *додавати* нові рухи; *дотримуватися* основних правил гігієни та виконувати головну вимогу системи будь-який рух повинен відбуватися з найбільшим напруженням зусиллям волі. Педагог стверджував, що напруження волі вправляє у здійсненні контролю власних дій, думок, бажань. Тобто виконавець навчається керувати власним тілом, опановуючи власні можливості, досягати поставленої мети (відкидати сторонні подразники; концентруватися на реалізації певного руху; стримувати відволікаючі бажання). Заняття радив проводити два рази на день у провітреному приміщенні, обов'язково перед дзеркалом. Тривалість кожного заняття від 10 до 20 хвилин.

Ключове гасло автора – «тільки воля, тільки енергія» [4, с. 2], у якому, окрім настановчих порад, вказано на те, що для виконання вправ не потрібно атлетичного обладнання, багато місця й часу. Виконуючи вправи без обтяження (тобто без гир, еспандера, штанги тощо), особа повинна свідомо подумки напружувати відповідні м'язи, імітувати

подолання опору самій собі, за допомогою, наприклад, лівої чи правої руки, а також почерговою напругою симетрично розташованих м'язів тулуба.

Вправи цієї системи дають змогу не лише збільшити силу, а й досягти уміння напружувати і розслабляти окремі групи м'язів, що дуже важливо в спорті і взагалі для будь-якої фізичної діяльності. Окрім того, наявність у посібнику лікувально-профілактичних рекомендацій характеризуємо виваженістю авторського підходу, яка звучить у такому вислові: «Ми навели лише такі випадки, коли користування нашими вправами, при точному та регулярному виконанні, надасть хворим безсумнівне полегшення» [4, с. 3].

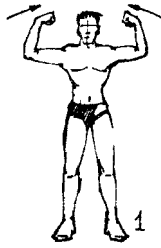
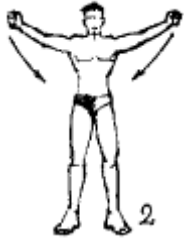


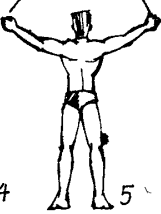


Педагог встановив, що гімнастика впливає на мозок і нервову систему не лише завдяки тому, що підсилює обмін речовин і веде до коливань в ступенях наповнення кровоносних і лімфатичних судин головного мозку, а й тим, що залучає до діяльності центральну нервову систему як психічного керівника всіма вправами і рухами. Тобто м'язове навантаження здійснюється не шляхом подолання зовнішнього опору (ваги штанги, гирі тощо), а наслідок створення опору нібито самому собі. Якщо тлумачити ці положення з позиції сучасного знання, то в людини активізується так зване «рефлекторне кільце». М'яз здійснює не лише власне рухові, але і сенсорні ефекти, що здійснюють зворотну дію на рухову сферу [21; 22; 14].






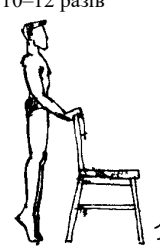
Інтуїтивно-досвідно О. Анохін з'ясував те, що згодом знайшло наукове підтвердження у дослідженні функціональних систем вітчизняного фізіолога, тезки О. Анохіна, П. Анохіна (учень І. Павлова), який обґрунтував єдність інтегративної активності мозку та організму [14, с. 89-90].



Про свою «нову систему» гімнастики О. Анохін писав так: «Вона не зробить вас Піддубним чи Гаккеншміттом. Вона не дасть вам «біцепсів по 45 см в об'ємі» чи можливості «вжимати 6–7 пудів» однією рукою, але дасть незрівнянно більше, здоров'я! Дасть красу форм та обрисів і ту нормальну силу для кожного, яка втрачена сучасною людиною». І далі: «...вона призначена не для спортсменів, які прагнуть побити всілякі світові рекорди, а для звичайної, нормальної людини, яка прагне бути здоровою і сильною» [4, с. 3].

**Система вправ з вольової гімнастики О. Анохіна
(наводимо за останнім виданням 1930 р.)**

№	Зміст вправ	Дозування	Методичні вказівки
Перші два тижні (5 вправ)			
1.	Вихідне положення (В.П.) – Стійка, руки в сторони, кисті стиснуті в кулак. 1. Руки до плечей. 2. В.П.	8–10 разів	Сильно напружуючи м'язи плеча (біцепси), зігніть руки в ліктях, імітуючи притягання великого вантажу. Торкнутись руками плечей, поверніть кулаки долонями в сторони і починайте розгинати руки так, ніби ви відштовхуєте в сторони більшу вагу. У цьому випадку напружуватися повинні триголові м'язи плеча (трицепси), а біцепси повинні бути розслаблені. Згинаючи руки, робіть вдих через ніс, а розгинаючи – видих через рот. <i>Ми активізуємо праву та ліву півкулі головного мозку, підвищуючи тонус їх роботи через імітоване нами напруження. Це дозволяє узгодити між ними взаємодію.</i>

			
2.	В.П. – Вузька стійка, руки в сторони, кисті стиснуті в кулак. 1. Руки вперед. 2. В.П.	8–10 разів 	Сильно напружуючи м'язи рук і спини, розведіть руки в сторони, потім починайте зводити їх перед собою, напружуючи головним чином грудні м'язи так, ніби щось сильно стискаєте перед собою. Дихання: при розведенні рук – вдих; зведення рук – видих. Виконання вправи активізує взаємодію головного мозку та активізує роботу легень стимулюючи їх ритм гармонізуючи його взаємодію. Тренується вестибулярний апарат.
3.	В.П. – Лежачи на спині, ноги злегка підняті, руки за голову. 1. Підняти праву ногу. 2. Опустити праву ногу, підняти ліву.	8–10 разів 	Зберігаючи нерухомість тулуба, по черзі швидко і з напругою піднімати й опускати ноги приблизно до кута 50°. Під час виконання вправи п'ятами підлоги не торкатися. Дихання рівномірне. Напружуватися повинні м'язи черевного преса і м'язи ніг. Виконання вправи дозволяє стимулювати півкулі головного мозку та включити в активну дію внутрішні органи людини. Відбувається стимулювання печінки, шлунково-кишкового тракту, нирок, жовчного міхура. Активізується вестибулярний апарат.
4.	В.П. – Сійка, носки нарізно, п'яти разом, з опорою руками об спинку стільця. 1–2. Присідати, коліна порізно. 3–4. Встати в В.П.	7–8 разів 	Присідати повільно, з напругою, до торкання сідницями п'ят. Потім повільно, наче піднімаючи на плечах великий вантаж, починайте випрямляти ноги. Дихання: присідаючи – видих, встаючи – вдих. Стимулювання роботи всіх внутрішніх органів. Особливо активізується робота вестибулярного апарату, серця, шлунково-кишкового тракту, кровоносної системи, жовчного міхура, печінки.
5.	В.П. – Сійка, ноги нарізно, руки в сторони, кулаки долонями до верху. 1. Руки вгору. 2. В.П.	8–10 разів 	Напружуючи м'язи плечового пояса, підняти руки вгору так, ніби ви піднімаєте вантаж. Потім, зробивши вдих, з напругою найширших м'язів спини опускати руки вниз – видих. Ця вправа активізує взаємодію головного мозку та активізує роботу легень стимулюючи їх ритм гармонізуючи його взаємодію. Тренується вестибулярний апарат.
Третій тиждень: до 5 засвоєних вправ додається 6-а.			
6.	В.П. – Упор лежачи, ноги трохи розведені. 1. Згинання рук 2. В.П.	7–8 разів 	Тримаючи в напрузі все тіло, стежити, щоб тулуб і ноги становили пряму лінію. Згинаючи руки і торкаючись грудьми підлоги, робіть вдих, розгинаючи – видих. У міру збільшення тренуваності віджимання можна виконувати на пальцях. Тренується вестибулярний апарат.
Четвертий тиждень: до 6 засвоєних вправ додається 7-а.			
7.	В.П. – Сійка, руки в сторони, долоні вниз, кисті стиснуті в кулак. 1. Згинаючи праву кисть вгору, опустити ліву кисть вниз. 2. Поміняти положення рук.	7–8 разів 	Тримаючи руки прямо, нерухомо, згинати кисті вгору і вниз, сильно напружуючи м'язи і відчувати, ніби хочете що-небудь важке придавити до низу і відірвати до верху. Тіло нерухоме, дихання довільне. Вправи активізує взаємодію активності між правою та лівою півкулями головного мозку. Налаштовує мозок на підвищення чутливості взаємодії мілкої моторики, гармонізує просторову дію. Дозволяє розширити діапазон дії мозкових структур в мовному та моторному центрах.
П'ятий тиждень: до 7 засвоєних вправ додається 8-а.			
8.	В.П. – Лежачи на спині, ноги злегка в сторони, руки перехрещені на грудях. 1. Підняти плечі. Нахил	8–10 разів	Залишаючи нерухомою нижню частину тулуба й ноги, підняти голову і плечі так, ніби хочете підняти вантаж на грудях. Перший час можна покласти вантаж. Дихання: піднімаючи плечі – видих, опускаючи – вдих. Стимулюється вестибулярний апарат на подолання сили земного тяжіння. Активізується робота всіх внутрішніх органів. Особливо активізується

	голови вперед. 2. Нахилити голову вперед. 3. В.П.		робота серця, шлунково-кишкового тракту, кровоносної системи, жовчного міхура, печінки.
Шостий тиждень: до 8 засвоєних вправ додається 9-а.			
9.	В.П. – Стьїка, ноги нарізно, руки вниз, злегка зігнувши, кисті в кулак. 1. Ліва рука вперед. 2. Опустити ліву, праву вперед. 3. Зміна положень рук. 4. В.П.	7–8 разів 	Ноги напівзігнуті в колінах. Піднімайте руку, ніби великий вантаж. При опусканні руки уявіть, що відштовхуєте щось важке. Сильно напружуйте спину і боки. Дихання рівне і спокійне. <i>Активізується робота вестибулярного апарату, півкуль головного мозку, легень. Просторове утримання статури в статичному фіксованому положенні дозволяє прискорити взаємодію між лівою та правою півкулями головного мозку. Короткотривале стимуляційне напруження м'язів спини допомагає позитивно вплинути на роботу внутрішніх органів</i>
Сьомий тиждень: до 9 засвоєних вправ додається 10-а.			
10.	В.П. – «Стула» стійка, руками триматися за стілець. 1. Піднятися високо на п'яти, прогнутися. 2. В.П.	8–10 разів 	Сильно напружуючись, випрямити спину, вигинаючи хребет, і високо підняти ступні, п'яти разом. Слід відчувати напружені литкові м'язи і стегна. Дихання: піднімання ступні – вдих, опускання – видих. <i>Активізується робота вестибулярного апарату, півкуль головного мозку, легень. Особливо активізується робота серця, шлунково-кишкового тракту, кровоносної системи, жовчного міхура, печінки.</i>
Восьмий тиждень: до 10 засвоєних вправ додається 11-а.			
11.	В.П. – Стьїка, ноги нарізно, руки вниз, кисті стиснуті в кулак. 1. Зігнути праву руку. 2. Випрямляючи праву, зігнути ліву руку.	8–10 разів 	Лікті нерухомі, притиснуті до тулуба. При згинанні руки відчувайте, як сильно притягує руку, долоні догори; при розгинанні – віджимає, відштовхує вниз. <i>Активізується робота вестибулярного апарату, півкуль головного мозку. Просторове утримання статури тіла в статичному фіксованому положенні дозволяє прискорити взаємодію між лівою та правою півкулями головного мозку.</i>
Дев'ятий тиждень: до 11 засвоєних вправ додається 12-а.			
12.	В.П. – Стьїка, ноги нарізно, руки догори в замок. 1. Поворот вправо. 2. Нахил вправо. 3. Руки вниз. 4. В.П. 5–8. Те саме вліво.	5–6 разів 	Ноги не згинати. Весь час сильно напружувати м'язи і міцно стискати руки. Дихання: нахил – вдих, випрямлення – видих. <i>Активізується робота вестибулярного апарату, півкуль головного мозку. Просторове утримання статури тіла в положенні рівноваги дозволяє прискорити взаємодію між лівою та правою півкулями головного мозку. М'язова взаємодія різних сегментів каркасу тіла дозволяє позитивно впливати на роботу внутрішніх органів. Прискорюється робота кровоносної системи, легень.</i>
Десятий тиждень: до 12 засвоєних вправ додається 13-а.			
13.	В.П. – Стьїка, ноги разом, п'яти розведені, триматися за стілець. 1. Піднятися на носки. 2. В.П.	10–12 разів 	Піднімаючись на носки, не згинати коліна – вдих, опускання – видих. <i>Активізується робота вестибулярного апарату, легень, шлунково-кишкового тракту, кровоносної системи. Піднімання навшпиньки стимулює роботу багатьох внутрішніх органів. Утримання статури тіла допомагає розвитку просторової координації.</i>
Одинадцятий тиждень: до 13 засвоєних вправ додається 14-а.			
14.	В.П. – Напівзігнута стійка, ноги нарізно, руки вниз. 1. Нахил голови вперед, руки зігнути в ліктях.	5–7 разів	Руки випрямити якомога далі назад, напружити спину і трицепси. На 2-й рахунок напружуйте живіт і біцепси, на 4-й – попереk і груди. Дихання: на перші три рахунки – вдих, на 4 – видих. <i>Особливо активізується робота вестибулярного апарату, півкуль головного мозку. Травна та кровоносна система прискорюють свою роботу. Утримання статури тіла допомагає</i>

<p>2. Тримати. 3. Руки назад. 4. В.П.</p>		<p>розвитку просторової координації. Особливо цей процес підсилює динамічна зміна частин тіла.</p>
<p>Дванадцятий тиждень: до 14 засвоєних вправ додається 15-а.</p>		
<p>15. В.П. – Сійка, руки до плечей. 1. Випрямити праву руку догори. 2. Зміна положень рук.</p>	<p>10–12 разів</p> 	<p>З напругою по черзі міняйте положення рук. Піднімаючи руку догори – напружуйте трицепс, опускаючи руку до плеча – біцепс і найширші м'язи спини. Дихання рівномірне. Активізується робота вестибулярного апарату, півкуль головного мозку, легень. Зміна у стійкості статури тіла за рахунок підняття рук стимулює просторове освоєння у змінах центру тяжіння для утримання рівноваги.</p>

Вочевидь ясно, що просвітник сповідував давньогрецькі традиції формування в гармонії тіла і духу людини, переосмислені ним і прикладені до розв'язання проблем виховання людини засобом управління у виконанні вправ, викладених автором у продуманій, логічно узгодженій з природними можливостями пересічної особи, системі, вправ, які мають виконуватися на основі вольового регулювання, яке впливає на формування характеру.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. О. Анохін був одним з педагогів-новаторів, які фактично своєю педагогічною та журналістською діяльністю реформували суспільне життя у напрямі його гуманізації, поширюючи ідеї свідомого ставлення людини до фізичної культури, до свого тіла і душі, до свого здоров'я. Він пропагував ідею взаємозалежності інтелектуального і фізичного проявів кожної особистості, що стало своєрідним важливим донауковим передбаченням.

У вольовій гімнастиці О. Анохіна втілено практику психофізичного входження в системні навантаження завдяки циклічній, послідовній діяльності особи-учасника тренувального процесу. Стрижем цієї системи є положення, що, виконуючи вправи без обтяження (тобто без гир, еспандера, штанги), особа має свідомо напружувати відповідні м'язи, імітувати подолання подумки того або іншого опору. Як доводить автор системи, її вправи сприяють не лише збільшенню сили, а й виробляють уміння напружувати і розслабляти окремі групи м'язів, що важливо у будь-якій фізичній діяльності.

Замість позитивних оцінок здобутків О. Анохіна, висловлених сучасними дослідниками М. Зубалій (2012; 2010), Г. Приходько (2013), Н. Єфіменко (2012), на останок наведемо свідчення самого О. Анохін від 1912 р. про його «нову систему»: «Можна тепер сказати з почуттям задоволення, що «Нова система» завоювала міцну позицію. І сказати це не тому, що за два роки вона вийшла четвертим виданням, а з огляду на численні листи і відгуки про неї як лікарів, так і фахівців – керівників гімнастики і спортсменів. Не бажаючи

наводити низку листів і цих відгуків цілком або у витягах ... дозволю лише зазначити, що в м. Юр'єві в атлетичному товаристві тренуються за «Новою системою», а багато хто користується системою навіть як лікувальною гімнастикою...» [4, с. 4].

Щодо перспектив подальших розвідок напрямку, то убачаємо їх у можливості з позиції сучасного рівня знань «подискутувати» з автором понад 100-літньої методики, прогресивної для педагогічного дискурсу початку ХХ ст., наприклад, щодо доцільності доповнення тренувань певними видами обтяжувального приладдя. Однак, сподіваємося, що окрім почуття гордості за киянина-ентузіаста фізичного виховання, у сучасних освітян виникне бажання скористатися його напрацюваннями, перевіреними досвідом.

Крім того, матеріали статті можуть стати в практичній нагоді не лише вчителям фізичної культури, а й тренерам спортивних шкіл, у корекційній та лікувально-профілактичній роботі, у здійсненні завдань військово-патріотичного виховання. В останньому аспекті корисною може бути й праця О. Анохіна «Супутник юного розвідника. Організація занять з юними розвідниками» [7], де викладено засади скаутського виховання, практикованого ним серед київської молоді як одним із фундаторів скаутського руху в Києві [16]. Зазначені аспекти потребують подальшого обговорення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Айунц Л. Р. Гімнастика. (Коротко про головне). Методичні матеріали до теоретичної підготовки студентів факультету фізичного виховання і спорту. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2008. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/5909/2/4.pdf>
2. Анохин А. К. Естественная система физических упражнений. *Физическое образование и спорт*, 1910. №5. С. 3–32.
3. Анохин А. К. Задачи физического воспитания в школе. *Русский спорт*. 1910. 18–19 (2 мая). С. 2–3.
4. Анохин А. К. Новая система. Психологические движения (4-е изд.). Санкт-Петербург: Склад при Конторе зданий Т-ва А. Ф. МАРКС. 1912. 40 с.
5. Анохин А. К. Спорт и пресса. *Русский спорт*. 1912. № 53. С.16–17.
6. Анохин А. К. Физическое воспитание в средней школе.. *Русский спорт*. 1914. № 20. С. 4–5.

7. Анохин А. К. Спутник юного разведчика. Организация занятий с юными разведчиками. С рисунками и таблицами. Киев: Книгоиздательство И. И. Самоненко. 1915. 45 с.

8. Анохин А. К. Волевая гимнастика. Психофизиологические движения. Изд. 8-е (перше посмертне вид.). Харьков: Молодой рабочий. 1923.

9. Анохин А. К. Гимнастика, спорт и игры в средней школе и организация физических упражнений как фактор нравственного воспитания. Труды Киевского педагогического съезда. 12–19 апреля 1916 года. Киевский учебный округ. Киев, 1916. С. 558–564.

10. Анохин А. К. Естественная система физических упражнений. Лейтенант Эбер и автор. Русский спорт. 1916. № 46. С. 3–4.

11. Анохин О. К. Вольова гімнастика. Психофізіологічні рухи. Харків : Пролетарій 1930.

12. Бакіко І. В., Дмитрук В. С. Історія фізичної культури. 2013. URL: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-01/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8.pdf>

13. Ващенко Г. Г. Виховання волі й характеру: підручник для педагогів. Київ: Школяр. 1999. 336 с.

14. Ефименко Н. Н. Теория функциональных систем П. К. Анохина и ее приложение к модели коррекционного физического воспитания детей, имеющих различные двигательные нарушения. Научовий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць. 2012. №21. С. 88–93.

15. Закон України. «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

16. Западнюк О. Олександр Анохін – скавтамастер, спортсмен, лікар, громадський діяч. До 100-річчя українського скаутингу: збірник статей з історії українського скаутингу. Київ: Стародавній світ, 2013. С. 289–297.

17. Зубалій М. Д. О. К. Анохін – розробник ранкової гімнастики. Педагогіка і психологія, 2010. №4 (69). С. 51–55.

18. Зубалій М. Д. О. К. Анохін – організатор Першої російської олімпіади в Києві. Фізичне виховання в сучасній школі, 2012. № 2. С. 43–46.

19. Іваній І. В. Історія фізкультурно-освітнього руху. 2018. URL: https://fc.sspu.edu.ua/files/doc_files/2019/1/metodichka_7cf6e.pdf

20. Клименко В. В. Механізми психомоторики людини. Київ. [б. в.]. 1997. 78 с.

21. Крамаренко В. К. Необходимые улучшения в деле формирования физического воспитания в мужских средне-учебных заведениях. Труды Киевского педагогического съезда. 12–19 апреля 1916 г. Киев, 1916. С. 552–558.

22. Приходько Г. І. Олександр Анохін: Сторінки біографії. Педагогічна спадщина. [Oleksandr Anokhin: Biography pages. Pedagogical heritage]. Нова педагогічна думка. 2013. № 4. С. 180–183.

23. Психофізіологія рухової діяльності. 2022. URL: http://pidruchniki.com/15060913/psihologiya/psihofiziologiya_ru_hovoyi_diyalnosti

24. Черпак Ю. В. Теоретичні погляди київських педагогів-просвітників на основи фізичного виховання учнівської молоді (кінець XIX – перше десятиліття XX ст.). Імідж сучасного педагога, 2015. №7 (156). С. 39–42.

25. Черпак Ю. В. Вітчизняний громадсько-педагогічний рух за розвиток фізичного виховання дітей і молоді (остання чверть XIX ст. – 1917 р.). Дис... на здобуття наук. ступеня канд. педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. 228 с. (рукопис).

REFERENCE

1. Aiunts, L. R. (2008). Himnastyka. (Korotko pro holovne). [Gymnastics. (Briefly about the main thing)]. Metodichni materialy do teoretychnoi pidhotovky studentiv

fakultetu fizychnoho vykhovannia i sportu. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/5909/2/4.pdf>. [in Ukrainian]

2. Anokhyn, A. K. (1910). Estestvennaia sistema fizycheskykh upravneniy. [Natural system of physical exercises]. Fyzycheskoe obrazovanye y sport. № 5. S. 3–32. [in Russian]

3. Anokhyn, A. K. (1910). Zadachy fizycheskoho vospytania v shkole. [Physical education tasks at school]. Russkyi sport. 18–19 (2 maia). S. 2–3. [in Russian]

4. Anokhyn, A. K. (1912). Novaia sistema. Psykhofyziolohycheskye dvizheniya [New system. Psychophysiological movements]. (4-e yzd.). Sankt-Peterburh: Sklad pry Kontore zdanyi T-va A. F. MARKS. 40 s. [in Russian]

5. Anokhyn, A. K. (1912). Sport y pressa. [Sport and Press]. Russkyi sport. № 53. S. 16–17. [in Russian]

6. Anokhyn, A. K. (1914). Fyzycheskoe vospytanye v srednei shkole. [Physical Education in Secondary School]. Russkyi sport. № 20. S. 4–5. [in Russian]

7. Anokhyn, A. K. (1915). Spytynk yunoho razvedchyka. Orhanyzatsiya zaniaty s yunymy razvedchykamy. S rysunkamy y tablytsamy. [A young scout's companion. Organization of classes with young scouts]. Kyev: Knyhozdatelstvo Y. Y. Samonenko. 45 s. [in Russian]

8. Anokhyn, A. K. (1923). Volevaia hymnastyka. Psykhofyziolohycheskye dvizheniya. [Volitional gymnastics. Psychophysiological movements]. Yzd. 8-e (pershe posmertne vyd.). Kharkov: Molodoi rabochyi. [in Russian]

9. Anokhyn, A. K. (1916). Hymnastyka, sport y y hry v srednei shkole y orhanyzatsiya fizycheskykh upravneniy kak faktor npravstvennoho vospytania. [Gymnastics, sports and games in secondary schools and the organization of physical exercises as a factor in moral education]. Trudy Kyevsokho pedahohycheskoho sezda. 12–19 aprelia 1916 h. Kyevsykyi uchebnyi okruh. Kyev. S. 558–564. [in Russian]

10. Anokhyn, A. K. (1916). Estestvennaia sistema fizycheskykh upravneniy. Leitenant Эбер y avtor. [Natural System of Physical Exercises. Lieutenant Hebert and the Author]. Russkyi sport. № 46. S. 3–4. [in Russian]

11. Anokhin O. K. (1930). Volova himnastyka. Psykhofiziolohichni rukhy. [Volitional gymnastics. Psychophysiological movements]. Kharkiv : Proletarii. [in Ukrainian]

12. Bakiko, I. V., Dmytruk, V. S. (2013). Istoriia fizychnoi kultury. [History of physical culture]. URL: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-01/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8.pdf> [in Ukrainian]

13. Vashchenko, H. H. (1999). Vykhovannia voli y kharakteru [Education of will and character] : pidruchnyk dlia pedahohiv. Kyiv: Shkoliar. 336 s. [in Ukrainian]

14. Efymenko, N. N. (2012). Teoriya funktsionalnykh system P. K. Anokhyna y ee prylozhenye k modely korrektsyonnoho fizycheskoho vospytania detei, ymeiushchykh razlychnye dvihatelnye narusheniya. [The theory of functional systems by P.K. Anokhin and its application to the model of corrective physical education of children with various motor disorders]. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho univertsytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohohiia: zbirnyk naukovykh prats. №21. S. 88–93. [in Russian]

15. Zakon Ukrainy. «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti». (2023). [Law of Ukraine. "On the main principles of state policy in the sphere of the establishment of Ukrainian national and civil identity"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> [in Ukrainian]

16. Zapadniuk, O. (2013). Oleksandr Anokhin – skavtmaister, sportsmen, likar, hromadskyi diiach. [Oleksandr Anokhin as a scoutmaster, athlete, doctor, public figure]. Do 100-ricchia ukrainskoho skautynhu: zbirnyk statei z istorii ukrainskoho skautynhu. Kyiv: Starodavnii svit, S. 289–297. [in Ukrainian]

17. Zubalii, M. D. O. K. (2010). Anokhin – rozrobnyk rankovoi himnastyky. [O. Anokhin as a founder of morning

gymnastics]. Pedahohika i psykholohiia. №4 (69). S. 51–55. [in Ukrainian]

18. Zubalii, M. D. O. K. (2012). Anokhin – orhanizator Pershoi rosiiskoi olimpiady v Kyievi. [O. K. Anokhin as an organizer of the First Russian Olympiad in Kyiv]. Fizychno vykhovannia v suchasni shkoli. № 2. S. 43–46. [in Ukrainian]

19. Ivani, I. V. (2018). Istoriia fizkulturno-osvitnoho rukhu. [History of physical culture and education movement]. URL: https://fc.sspu.edu.ua/files/doc_files/2019/1/metodichka_7cf6e.pdf [in Ukrainian]

20. Klymenko, V. V. (1997). Mekhanizmy psikhomotoryky liudyny. [Human psychomotor mechanisms]. Kyiv. [b. v.]. 78 s. [in Ukrainian]

21. Kramarenko, V. K. (1916). Neobkhodymye uluchsheniya v dele formyrovaniya fizycheskoho vospytaniya v muzhskikh sredne-uchebnykh zavedeniyakh. [Essential improvements in the development of physical education in male secondary educational institutions]. Trudy Kyevskoho pedahohicheskoho sezda. 12–19 aprelia 1916 h. Kyev. S. 552–558. [in Russian]

22. Prykhodko, H. I. (2013). Oleksandr Anokhin: Storinky biohrafii. Pedahohichna spadshchyna. [Oleksandr Anokhin: Biography pages. Pedagogical heritage]. Nova pedahohichna dumka. № 4. S. 180–183. [in Ukrainian]

23. Psykhofiziologiia rukhovoї diialnosti. [Psychophysiology of motor activity]. 2022. URL: http://druchniki.com/15060913/psihologiya/psihofiziologiya_ruhovoyi_diyalnosti [in Ukrainian]

24. Cherpak Yu. V. (2015). Teoretychni pohliady kyivskykh pedahohiv-prosvitnykyv na osnovy fizychno vykhovannia uchnivskoi molodi (kinets KhKh – pershe desiatylittia KhKh st.). [Theoretical views of Kyiv educators-

enlighteners on the basics of physical education of schoolchildren (the end of the 19th - the first decade of the 20th century)]. Imidzh suchasnoho pedahoha. №7 (156). S. 39–42. [in Ukrainian]

25. Cherpak, Yu.V. (2018). Vitchyzniani hromadsko-pedahohichni rukh za rozvytok fizychno vykhovannia ditei i molodi (ostannia chvert KhKh st. – 1917 r.). [Homeland social and pedagogical movement for the development of physical education of children and youth (the last quarter of the 19th century - 1917)]. Dys... na zdobuttia nauk. stupenia kand. pedahohichnykh nauk za spetsialnistiu 13.00.01 «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky». Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. 228 s. (rukopys). [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРПАК Юрій Васильович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: історичний досвід – сьогоденню: посібник з вольової гімнастики олександра анохіна (1882–1920).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERPAK Yuri Vasylovich – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Primary and Preschool Education, Institute of Postgraduate Education, Borys Grinchenko Kyiv Capital University.

Scientific interests: historical experience – to the present: a manual on volitional gymnastics by oleksandr anokhin (1882–1920).

Стаття надійшла до редакції 09.08.2024 р.

УДК 378.012:001.895

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-294-298

ЧЖУ Цзінькуан –

аспірант кафедри педагогіки 011 Освітні, педагогічні науки

Національного університету біоресурсів і

природокористування України

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6217-2580>

e-mail: asp23-j.zhu@nubip.edu.ua

ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У статті розглянуті історичні періоди розвитку інновацій в освітньому просторі України. Поняття інновації вперше з'явилося у дослідженнях XIX століття. Початок XX ст. можна оцінити, як початок бурхливої індустріалізації України, яка виникла за рахунок інвестування внутрішнього і зовнішнього капіталу в освоєння ресурсної бази України. В кінці XIX ст. виникає експериментальна педагогіка, наука про дослідження психологічних властивостей дитини, нових форм і змісту її навчання та виховання методами наукового пошуку. На початку XX століття виникла нова галузь знання, інноватика. У 30-і роки XX століття у США розпочалася технологічна революція в освіті. У 40-і - середина 50-х років в освітніх закладах виникають технічні засоби запису і відтворення звуку та проєкції зображення. Наприкінці 1950-х рр. інноватика стала галуззю міждисциплінарного вивчення нововведень. Період 50 - 60 рр. може значитися першим поколінням інноваційного процесу в Україні. Наступним етапом розвитку інновацій в освіті став кінець 50-х до початку 70х рр. XX ст. До середини 80-х років новою надією для інновацій в освітній сфері послужило повернення до авторської педагогіки. На початку 1980-х рр. починають діяти перші дослідницькі групи з питань інноваційної політики. 1991 рік відзначився різким переходом до планової економіки, що прямим чином подіяло на розвиток науки. 1991 - 2000 роки можна назвати початком занепаду українського технологічного розвитку. Нині відзначається збільшення зацікавленості до інновацій в Україні. Головною метою введення інновацій в освіті на початку XXI ст. стає необхідність відповідати виклику глобалізаційних перетворень, екологічних проблем, полікультурних тенденцій у світі. Для досягнення стратегічних цілей сталого розвитку України та перспектив виконання євроінтеграції питомої ваги набуває розвиток інноваційної діяльності. Педагогічний персонал почав трансформувати свої навички цифрової грамотності, застосовуючи в освітньому та науковому процесі інновації та інформаційно-комунікативні технології. Нині використовуються головні безкоштовні цифрові платформи, які застосовують педагоги та студенти під час навчальних занять. Вагоме значення має співробітництво з міжнародними організаціями та університетами та межах різних програм підтримки.

Ключові слова: історичні періоди, розвиток інновацій, освітній простір, педагогічний персонал.

ZHU Jinkuang –

Graduate student of the Department of Pedagogy 011 Educational, pedagogical sciences National University of Life and

Environmental Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6217-2580>

e-mail: asp23-j.zhu@nubip.edu.ua

HISTORICAL PERIODS OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIONS IN THE EDUCATION SPACE

The article examines the historical periods of the development of innovations in the educational space of Ukraine. The concept of innovation first appeared in research of the 19th century. The beginning of the XX century. can be assessed as the beginning of the rapid industrialization of Ukraine, which arose due to the investment of domestic and foreign capital in the development of Ukraine's resource base. At the end of the 19th century there is an experimental pedagogy, a science of researching the psychological properties of the child, new forms and content of its education and upbringing by methods of scientific research. At the beginning of the 20th century, a new branch of knowledge, innovation, emerged. In the 1930s, a technological revolution in education began in the United States. In the 40s - mid-50s, technical means of recording and reproducing sound and image projection appeared in educational institutions. In the late 1950s, innovation became a field of interdisciplinary study of innovations. The period of 50-60 years can be considered the first generation of the innovation process in Ukraine. The next stage of the development of innovations in education was the end of the 50s to the beginning of the 70s of the 20th century. By the mid-1980s, a return to the author's pedagogy served as a new hope for innovations in the educational sphere. In the early 1980s, the first research groups on innovation policy began to operate. The year 1991 was marked by a sharp transition to a planned economy, which directly affected the development of science. The years 1991 - 2000 can be called the beginning of the decline of Ukrainian technological development. Currently, there is an increase in interest in innovations in Ukraine. The main goal of introducing innovations in education at the beginning of the XXI century. it becomes necessary to respond to the challenge of globalization transformations, environmental problems, and multicultural trends in the world. In order to achieve the strategic goals of Ukraine's sustainable development and the prospects for European integration, the development of innovative activities acquires specific importance. The teaching staff began to transform their digital literacy skills, applying innovations and information and communication technologies in the educational and scientific process. Currently, the main free digital platforms used by teachers and students during educational sessions are used. Cooperation with international organizations and universities within various support programs is of great importance.

Key words: historical periods, development of innovations, educational space, teaching staff.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі ключем до економічної, соціальної та політичної сили будь-якої держави є інноваційні технології. Інновація сьогодні є домінуючим фактором розвитку вищої школи. Це зумовлено тим, що здатність до сприйняття інновацій та вибір інноваційного розвитку дозволяє виживати та розвиватися ЗВО в умовах наростаючої динаміки соціальних змін.

Твердження інновацій як домінуючого чинника розвитку вищої школи є одним із значних характеристик нашого часу. Це зумовлено тим, що здатність до сприйняття інновацій і вибір інноваційного шляху розвитку дозволяє виживати і розвиватися вищій школі в умовах наростаючої динаміки соціальних змін і конкуренції, що все більш посилюється.

Усвідомлення історичного досвіду, створеного попередніми поколіннями у галузі вдосконалення освіти, викликано необхідністю впровадження найпродуктивніших новаторських переконань щодо виховання і навчання в умовах нинішнього реформування школи та розвитку освітніх систем [8].

Історичний аналіз інноваційних процесів в освіті дозволяє збагатити сучасні наукові бачення про їх позицію і місце у розвитку суспільства, головні характеристики і положення, тенденції і перспективи для розвитку вітчизняної педагогіки, що є вкрай актуальним завданням [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти використання інноваційних технологій досліджують багато вчених: Л. Артемова, Н. Дем'яненко, І. Дичківська, О. Ігнатюк, Л. Козак, В. Паламарчук тощо.

Мета статті: розкрити у статті історичні аспекти розвитку інновацій в освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток інновацій опирається на учіння древнього філософа Конфуція, мислителів Античного світу – Демокрита, Сократа, Платона, Аристотеля, які встановили та розвинули положення інноваційної педагогіки – відкритості, діалогу, співпраці, гармонізації особистісних,

соціальних та професійних значень у вихованні громадян.

Мислителі епохи Відродження окреслили інноваційну ідею про те, що освіта і виховання індивіда виконують вагомую функцію в її особистому і соціальному розвитку; дитинство і юність мають своєрідні відзнаки і своє призначення в загальному процесі еволюції людини і суспільства.

Поняття інновації вперше з'явилося у дослідженнях XIX століття і означало запровадження деяких елементів однієї культури на іншу [10].

Історію виникнення інновацій в освіті пов'язують із етапом зародження експериментальної педагогіки (2-а пол. XIX ст.), науки про вивчення психологічних ознак дитини, нових форм і змісту її навчання й виховання методами наукового пошуку. Звичайно, педагогічна освіта також удосконалювалась під дією інноваційних процесів, що виникали у зарубіжній і вітчизняній школах.

XIX ст – початок XX ст можна оцінити, як початок бурхливої індустріалізації України, яка виникла за рахунок інвестування внутрішнього і зовнішнього капіталу в освоєння ресурсної бази України. Цей період поклав основу розвитку української науки в галузі матеріалознавства, інженерії, геології та багатьох інших. Тож можна твердити, що зародження української інноваційної діяльності почалося з університетської науки, яка була тісно пов'язана з потребами тогочасного бізнесу [1].

В кінці XIX ст. виникає експериментальна педагогіка, наука про дослідження психологічних властивостей дитини, нових форм і змісту її навчання та виховання методами наукового пошуку.

На початку XX століття виникла нова галузь знання, інноватика – наука про нововведення, у рамках якої почали вивчатися закономірності технічних нововведень у сфері матеріального виробництва.

Інноваційні пошуки 20-30 років XX ст. виникали в умовах утвердження класових

цінностей, розвивалися на базі експериментальної педагогіки у напрямі створення рефлексології та педології; теорії естетизації індивіда; індивідуалістичної освіти; прагматичної педагогіки; вільного трудового виховання; національного виховання.

Цей період пов'язаний з виникненням теорії інновацій і розширенням масштабів інноваційної діяльності. Він зосереджувався на економічних проблемах країни. Визначення рядів інновацій зараджувало активізації процесів виробництва у макроекономіці з'явилися поняття "інноваційна політика", "інноваційний процес" та ін., почав виникати поняттєво-категоріальний апарат інноватики, що довело до виокремлення науки про нововведення та подальших досліджень [6].

У 30-і роки XX століття у США розпочалася технологічна революція в освіті, яка відкрила дискусію про сутність, предмет, концепції, дефініції та джерела розвитку освітньої технології.

У 40-і — середина 50-х років в освітніх закладах виникають технічні засоби запису і відтворення звуку та проєкції зображення. Під технологією навчання розуміють комплекс сучасних засобів «від крейди і класної дошки» [5].

Вивчаючи економічні, соціальні закони виникнення й поширення науково-технічних новацій, згодом — інновацій в організаціях і підприємствах, наприкінці 1950-х рр. інноватика стала галуззю міждисциплінарного вивчення нововведень. Характерним мотивом до цього послугувала, ще реформаторська педагогіка початку XX ст. з її всебічною зацікавленістю до особистості дитини, новими рішеннями проблем освіти і виховання.

Середина 50-х — 60-і роки з'являється технологічний підхід, теоретичною базою якого стала ідея програмованого навчання. Фахівці з програмованого навчання й аудіовізуальної освіти поступово знаходять спільну мову в рамках нової дисципліни — педагогічної технології.

Також період 50 — 60 рр. може значитися першим поколінням інноваційного процесу. Інноваційні процеси цього покоління значаться ринковою необхідністю розробок і винаходів [6].

Наступним етапом розвитку інновацій в освіті став кінець 50-х до початку 70х рр. XX ст. У зазначеному періоді були розроблені концепції гуманістичного виховання, нові методи активізації пізнавальної діяльності студентів. Також не можна не відзначити, розробку ряду нових теорій — оптимізації та поетапного формування розумових дій. Цей час відрізняється створенням основ нової дидактики, початок оформлення теорії розвиваючого навчання, розробки методик колективних творчих справ і апробації технологій даних на практиці.

При цьому активно ведеться робота з розробки методик і форм педагогічної інноваційної діяльності, діагностика освітніх результатів і розробка теоретичних основ нових технологій. У силу безлічі проблем теоретичного і практичного характеру «інновації в освіті» в цей період вимагали від педагогів додаткової підготовленості та самостійності у прийнятті рішень і виборі інноваційних алгоритмів і дій у кожній конкретній ситуації. В

результаті чого, за даними емпіричних досліджень, багато педагогів не змогли, без підтримки держави, здійснити таку складну діяльність. Тому з кінця 70-х гг. і до періоду перебудови інновацій в освіті практично не розвивалися [9].

До середини 80-х років новою надією для інновацій в освітній сфері послужило повернення до авторської педагогіки. Пропоновані вченими винаходи цього періоду не характеризувались повною науковою обґрунтованістю, а мали в більшій мірі емпіричну основу, сформовану під впливом конкретних суспільних наглядів. Не можна не відзначити, що в цей період педагогічне співтовариство буквально «проковтнула» хвиля творчого новаторства, але на практиці попередній успішний досвід не завжди апробувався іншими педагогами, а копіювання зразків нового формату, без розуміння його суті, нерідко приводило до невдач. Раціональність масової громадської підготовки персоналу освітніх установ до інноваційної діяльності стали активно обговорюватися в педагогічній літературі лише в кінці 80-х років.

Це було пов'язано з тенденцією переходу авторської педагогіки до суспільно-педагогічних рухів. Терміни "інновація в освіті" та "педагогічна інновація", використовувані як синоніми, були науково-обґрунтовані і введені в категоріальний апарат з педагогіки. Необхідно відзначити, що інноваційна практика в цей період мала фактично некерований характер, з'явилися різні модифікації інноваційних технологій, що значно відрізняються від концептуальних основ. Виявилася потреба в теоретичній і практичній підготовці педагогів інноваційної діяльності [5].

1970–1980 ґрунтуються на зв'язку технологічних можливостей із попитом ринку. В ці роки характерними є три особливості: це активна підготовка професійних педагогів-технологів; технологія освітнього процесу розробляється на базі системного підходу; дослідники розуміють технології навчання як вивчення, розроблення та використання принципів оптимізації на основі найновіших досягнень науки і техніки. З'являються комп'ютерні лабораторії і дисплейні класи, більшає кількість та підвищується якість педагогічних програмових засобів, використовуються системи інтерактивних відеозасобів [3].

1991 рік відзначився різким переходом до планової економіки, що прямим чином подіяло на розвиток науки. Індустріалізація України набула ще більшого масштабу, в її базі лежали ідеї фордизму. Наука дістала необмежене фінансування, була створена досить гарна інфраструктура для розвитку та запровадження інновацій. В цей період українська наука набула великих можливостей для розвитку [4].

Нині відзначається збільшення зацікавленості до інновацій в Україні. З однієї сторони брак інноваційного розвитку підприємств, що сформувалися в потужні корпорації і почали втрачати свою конкурентоспроможність, довела до вимоги в нових технологічних вирішеннях, а з іншої — складений капітал почав заохочувати інвесторів, піднесених взірцями закордонних стартапів, до пошуку нових сучасних і технологічних заглибин. Знаряддя,

незначні покращення та трендові віяння рахуватимуться як інновації, не залишаючи місця для розвитку наукових розробок, на яких базуються інноваційні економіки розвинених країн.

В даний час інноваційна діяльність відноситься до особливого виду педагогічної діяльності, спрямованої на здійснення трансформації педагогічної практики.

Однак у науковій літературі проблема інновацій довгий час розглядалася в контексті розвитку економіки без урахування факторів, що впливають на рівень підготовки високопрофесійних фахівців. І тільки за останні кілька років вчені, в тому числі правоведи, стали все більшу увагу приділяти проблемам інноваційної освіти та особливої важливості в цьому питанні ролі чинного законодавства. Ці процеси, безумовно, пов'язані з швидким інформаційним і технічним розвитком нашої країни, де освіта повинна «йти в ногу» з часом і відповідати світовим високотехнологічним тенденціям [7].

До початку ХХІ ст. інноватика в освіті поступово формувалася як нова галузь науково-педагогічних знань, вивчаючи нові технології, процеси розвитку школи, практику освіти.

Головною метою введення інновацій в освіті на початку ХХІ ст. стає необхідність відповідати виклику глобалізаційних перетворень, екологічних проблем, полікультурних тенденцій у світі. Нові переконання сконцентровано довкола питань оцінювання якості освіти, формування у педагогів індивідуальної відповідальності за позитивні зміни в освіті, подолання протиріч між темпами соціально-культурного розвитку особистості та потребами сучасного суспільства, досягнення однакових перспектив у здобутті якісної базової освіти, активізації соціально-педагогічних процесів для підняття якості освіти. Нині утверджується лідерство інноваційного розвитку освіти на базі модернізації всіх складових системи (змісту, педагогічних технологій, оцінювання навчальних досягнень школярів, підготовки педагогічних кадрів, управління, фінансування тощо); нормативне забезпечення інноваційної політики галузі; формування інфраструктур, які підтримують та координують інноваційні процеси [4]

Інноваційні перетворення сучасної освіти визначені головними концепціями: традиційною (оволодіння базовими знаннями, вміннями і навичками; вивчення і засвоєння академічних знань), раціоналістичною (опора на знання як упорядковану сукупність об'єктивних фактів на основі створення ефективної та всебічно розробленої технології) та гуманістичною (необхідна умова для особистісного самовираження, самоствердження людини, можливість найбільш повно й адекватно відповідати природі людського «Я»).

Активізація нинішнього інноваційного руху в Україні зараджує становленню авторських шкіл інноваційного типу, практика яких цілеспрямована на формування якісно нових, альтернативних теорій і педагогічних систем.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Отже, інновації, в першу чергу, пов'язані з духовними потребами людини,

соціальними і політичними перетвореннями, новими явищами суспільного життя. Їхнє виникнення вказує на зростаючий попит суспільства в новій якості життя, новій якості освіти.

Сьогодні педагогічна інноватика — це сфера науки, вчення про нерозривну єдність та взаємозв'язок трьох основних елементів інноваційного процесу у сфері освіти: створення педагогічних нововведень; їх впровадження та освоєння; застосування та поширення. Тому в сучасних умовах вкрай потрібний новий інноваційний концептуальний підхід в освітній сфері, який буде зараджувати швидкому та ефективному розвитку діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: Підручник. К.: Либідь. 2006. 424 с.
2. Дем'яненко Н. М. Педагогічна інноватика: від термінологічного обґрунтування до критеріїв упровадження. Проблеми освіти : наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. 78 (1). 2014. С. 19-26.
3. Дем'яненко Н. М. Теоретичні засади впровадження педагогічних інновацій у контекстну підготовку магістрів. Педагогічні науки: збірник наукових праць. 2014. 60. С. 66-75.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навч. посіб.]. К.: Академвидав. 2004. 352.
5. Ігнатюк О. Теоретико-методологічні основи педагогічної інноватики. *Навчання і виховання обдарованої дитини*. 2013. 2. С. 94-104.
6. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 444.
7. Козак Л. В. Історико-педагогічні умови виникнення інноваційної діяльності в освіті. *Освітологічний дискурс*. 2014. 4 (8). С. 156-171.
8. Огнев'юк В.О. Осягнення освіти: Підсумки ХХ століття. К.: Навч. кн. 2003. 111 с.
9. Паламарчук В. Ф. Інноваційні процеси в педагогіці: першооснови педагогічної інноватики. Київ: "Освіта України". 2005. 320 с.
10. Полуніна О.В. До проблеми психологічного забезпечення інноваційного навчання у вищому закладі освіти. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. 2-3. С. 133-134.

REFERENCES

1. Artemova, L. V. (2006). *Istoriya pedahohiky Ukrayiny* [History of pedagogy of Ukraine]: Pidruchnyk. K.: Lybid'. 424 s.
2. Dem"yanenko, N. M. (2014). *Pedahohichna innovatyka: vid terminolohichnoho obgruntuвання do kryteriyiv uprovadzhennya* [Pedagogical innovation: from terminological justification to implementation criteria]. *Problemy osvity : nauk. zb. / Instytut innovatsiynykh tekhnolohiy i zmistu osvity MON Ukrayiny*. 78 (1). S. 19-26.
3. Dem"yanenko, N. M. (2014). *Teoretychni zasady vprovadzhennya pedahohichnykh innovatsiy u kontekstnu pidhotovku mahistriv* [Theoretical foundations of the implementation of pedagogical innovations in the context of master's training]. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats'*. 60. S. 66-75.
4. Dychkiv'ska, I.M. (2004). *Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi* [Innovative pedagogical technologies]: [navch. posib.]. K.: Akademydav. 352 s.
5. Ihnatyuk, O. (2013). *Teoretyko-metodolohichni osnovy pedahohichnoyi innovatyky* [Theoretical and methodological foundations of pedagogical innovation]. *Navchannya i vykhovannya obdarovanoyi dytyny*. 2. S. 94-104.
6. *Innovatsiyni u vyshchey osvity: problemy, dosvid, perspektivy*. (2011). [Innovations in higher education: problems, experience, prospects] : monohrafiya / za red. P. YU. Saukha. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU im. Ivana Franka, 444 s.

7. Kozak, L. V. (2014). Istoryko-pedahohichni umovy vynyknennya innovatsynoyi diyal'nosti v osviti [Historical and pedagogical conditions for the emergence of innovative activity in education]. *Osvitohichnyy dyskurs*. 4 (8). S. 156–171.

8. Ohnev'yuk, V.O. (2003). *Osyahneniya osvity: Pidsumky XX stolittya* [Comprehension of education: Results of the 20th century]. K.: Navch. kn. 111s.

9. Palamarchuk, V. F. (2005). *Innovatsiyni protsesy v pedahohitsi: pershoosnovy pedahohichnoyi innovatyky* [Innovative processes in pedagogy: the basics of pedagogical innovation]. Kyiv: "Osvita Ukrainy". 320 s.

10. Polunina, O. V. (2003). *Do problemy psykholohichnoho zabezpechennya innovatsiy-noho navchannya u vyshchomu zakladi osvity* [To the problem of psychological support of innovative learning in a higher educational institution]. *Praktychna psykholohiya ta sotsial'na robota*. 2–3. S.133–134.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЖУ Цзінькуан – аспірант кафедри педагогіки 011 Освітні, педагогічні науки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: історичні періоди розвитку інновацій в освітньому просторі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZHU Jinkuang – Graduate student of the Department of Pedagogy 011 Educational, pedagogical sciences National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Scientific interests: historical periods of the development of innovations in the education space.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2024 р.

УДК 378.1

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-298-302

ШВАРП Наталія Вікторівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації

Національного фармацевтичного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0255-9310>

e-mail: surgay66@gmail.com

ФЕСЕНКО Володимир Юрійович –

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки і психології

Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації

Національного фармацевтичного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7437-0854>

e-mail: fesenko.ipksf@nuph.edu.ua

ТИМОЩУК Ганна Василівна –

кандидат педагогічних наук, викладач,

Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації

Національного фармацевтичного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1697-4868>

e-mail: timoshchukann@gmail.com

ПІДГОТОВКА ФАРМАЦЕВТІВ-ІНТЕРНІВ ДО ЗАСВОЄННЯ СПЕЦИФІКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛЕКТИВУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ЗАКЛАДУ

У статті висвітлено стан готовності фармацевтів-інтернів до засвоєння специфіки соціально-психологічних особливостей функціонування колективу фармацевтичного закладу; визначено та проаналізовано стан сформованості соціально-психологічної компетентності фармацевтів-інтернів, їхньої здатності до співпраці в команді, гнучкості й адаптивності на підставі анонімного анкетування. Наголошено на проблемних питаннях (середовищних факторах) щодо професійної діяльності у новому колективі та засвоєння специфіки його соціально-психологічних особливостей, які зменшують імовірність успішної адаптації та перешкоджають ефективному функціонуванню аптечного закладу в цілому. Узагальнено та систематизовано інформацію щодо професійного розвитку персоналу – цілеспрямованого та систематичного впливу на колектив за допомогою професійного навчання з метою підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності на ринку праці його учасників на основі максимально можливого використання їхніх здібностей та потенційних можливостей. Встановлено необхідність упровадження практичної підготовки до здійснення ефективної взаємодії на робочому місці, формування сприятливого соціально-психологічного клімату; підкреслено актуальність розвитку соціально-психологічної компетентності фармацевта-інтерна на основі системного, міжкультурного, діяльного та особистісного підходів. Відзначено недостатню обізнаність фармацевтів-інтернів щодо способів аналізу та вирішення конфліктів і складних ситуацій у колективі. У дослідженні акцентовано увагу на урізноманітненні підходів до професійної підготовки фармацевтів-інтернів з використанням практико-орієнтованих інформаційно-комунікаційних та інтерактивних методів навчання, які спрямовані на підвищення якості освітніх послуг і удосконалення фахових компетентностей. Зазначено, що актуальним напрямом подальших наукових розвідок є більш ґрунтовний аналіз сутності, особливостей, компонентного складу соціально-психологічної компетентності фармацевтів-інтернів; визначення та обґрунтування педагогічних умов її формування.

Ключові слова: фармацевт, інтерн, міжособистісні взаємовідносини, колектив, соціально-психологічна компетентність.

SHVARP Natalia Viktorivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Pedagogy and Psychology Department, Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists at National University of Pharmacy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0255-9310>
e-mail: surgay66@gmail.com

FESENKO Volodymyr Yuriyovych –

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Pedagogy and Psychology Department, Head of Pedagogy and Psychology Department, Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists at National University of Pharmacy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7437-0854>
e-mail: fesenko.ipksf@nuph.edu.ua

TYMOSCHUK Hanna Vasylivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of Pedagogy and Psychology Department, Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists at National University of Pharmacy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1697-4868>
e-mail: timoshchukann@gmail.com

PREPARATION OF PHARMACISTS-INTERNS FOR MASTERING THE SPECIFICS OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE STAFF OF A PHARMACEUTICAL INSTITUTION

The article highlights the state of readiness of pharmacists-interns to master the specifics of the socio-psychological features of the functioning of the staff of a pharmaceutical institution. The state of formation of socio-psychological competence of pharmacists-interns, their ability to cooperate in a team, flexibility and adaptability on the basis of anonymous questioning is determined and analyzed. The problematic issues (environmental factors) regarding professional activity in a new team and the assimilation of the specifics of its socio-psychological features, which reduce the likelihood of successful adaptation and hinder the effective functioning of the pharmacy institution as a whole, are emphasized. The information on the professional development of personnel is summarized and systematized – purposeful and systematic impact on the team through vocational training in order to increase labor productivity and competitiveness in the labor market of its participants on the basis of the maximum possible use of their abilities and potential. The necessity of introducing practical training for the implementation of effective interaction in the workplace, the formation of a favorable socio-psychological climate is determined; The relevance of the development of socio-psychological competence of a pharmacist-intern on the basis of systematic, intercultural, activity and personal approaches is emphasized. The lack of awareness of pharmacists-interns about the ways of analyzing and resolving conflicts and difficult situations in the team is noted. The study focuses on diversifying approaches to the professional training of pharmacists-interns using practice-oriented information, communication and interactive teaching methods, which are aimed at improving the quality of educational services and improving professional competencies. It is noted that the current direction of further scientific research is a more thorough analysis of the essence, features, component composition of the socio-psychological competence of pharmacists-interns; definition and substantiation of pedagogical conditions for its formation.

Key words: *pharmacist, intern, interpersonal relationships, team, socio-psychological competence.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціально-психологічна адаптація фармацевта-інтерна передбачає пристосування до взаємовідносин у новому колективі, його традицій, цінностей, «неписаних» норм і правил поведінки, стилю роботи керівника.

Службові та міжособистісні стосунки фармацевта складаються зі взаємин із співробітниками, клієнтами, пацієнтами, діловими партнерами тощо. Фармацевтична установа, кадрова політика якої реалізує заходи з адаптації нового фахівця, бере на себе зобов'язання з його включення до системи міжособистих контактів, що склалися у колективі. Проте, по-перше, фармацевт-інтерн має отримувати інформацію від організації формального та неформального характеру про те, що основу взаємовідносин з керівництвом складає субординація, тобто система службового підпорядкування про систему ділових і особистих взаємин у колективі, формальні та неформальні групи, про соціальні позиції окремих їхніх членів. Ці відомості він має активно сприймати на підставі власного досвіду, ціннісних орієнтацій тощо. По-друге, адміністрація аптечної установи повинна мати можливості та ресурси щодо здійснення

соціально-психологічної підготовки молодих фахівців безпосередньо на робочому місці. По-третє, в умовах воєнного часу зміна місця проживання та роботи є доволі поширеним явищем. Але, за таких умов фармацевт-інтерн постає пасивним споживачем зазначених заходів і впливів [2]. Тому, питання підготовки фахівців фармації на етапі навчання в інтернатурі до ефективної професійної діяльності у новому колективі та засвоєння специфіки його соціально-психологічних особливостей є дійсно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різними аспектам міжособистісних відносин і факторів, що впливають на формування сприятливого соціально-психологічного середовища у фармацевтичній установі присвячені численні наукові праці, зокрема роль керівника в оновленні підходів до управління аптечним закладом з урахуванням закономірностей функціонування трудового колективу й підтримки здорового психологічного клімату як однієї з умов його якісної діяльності аналізують Р. Сагайдак-Нікітук, Н. Андрієнко, Н. Альохіна [4] та ін.; соціально-психологічні особливості комунікацій в трудовому колективі аптечного закладу – Н. Андрієнко,

Р. Сагайдак-Нікітюк [1] та ін.; соціально-психологічні та морально-етичні аспекти фармацевтичної діяльності, а саме, дослідження причин конфліктів в аптечних організаціях – В. Малий, І. Бондарева, В. Пістрик [3] та ін.

Проте, враховуючи всю багатоаспектність і різновекторність існуючих ґрунтовних публікацій, вважаємо доцільним зробити узагальнення та підбити певні підсумки у даному питанні.

Метою статті є визначення та аналіз стану сформованості соціально-психологічної компетентності фармацевтів-інтернів, їхньої здатності до співпраці в команді, гнучкості й адаптивності на підставі анонімного анкетування; представлення методів практичної підготовки фармацевтів-інтернів до міжособистісної взаємодії у колективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на те, що готовність до засвоєння специфіки соціально-психологічних особливостей функціонування колективу фармацевтичного закладу фармацевтами-інтернами ґрунтується на розвитку соціально-психологічної та комунікативної компетентностей, зазначимо, що останні передбачають: здатність розробляти, впроваджувати та застосовувати основні підходи та принципи HR-менеджменту й самоменеджменту у професійній діяльності, демонструвати та розвивати комунікативні вміння та навички, лідерські якості. Розвиток таких компетентностей спирається на знання: правових і етичних норм фармацевтичної діяльності, психологічних аспектів професійного спілкування фахівців фармацевтичної галузі, принципів командної роботи та міжособистісних стосунків у колективі.

Таким чином, в інтернів мають бути сформовані уміння та навички: дотримуватися норм спілкування у професійній взаємодії з колегами, керівництвом, пацієнтами, споживачами, ефективно працювати у команді; володіти психологічними навичками спілкування для досягнення довіри та взаєморозуміння з колегами. Враховуючи те, що однією з основних цілей підготовки фармацевтів-інтернів є набуття та розвиток загальних і професійних компетентностей через оволодіння практичними вміннями та навичками зокрема, то, у відповідності до освітньої програми, метою формування соціально-психологічних і комунікативних компетентностей виступають уміння правильно оцінювати колектив і себе в ньому; вміння планувати професійну та особисту діяльність, враховуючи аналіз можливостей та робочих обставин; уміння вдосконалювати свої сильні сторони; вміння самостійно приймати рішення; бути відповідальним, упевненим у собі; вміння позитивно ставитися до себе та колег; уміння запобігати конфліктам і вирішувати їх.

Для розуміння реального запиту фармацевтів-інтернів з метою покращення їхньої підготовки в інтернатурі та розвитку соціально-психологічної компетенції кафедрою педагогіки і психології Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету було проведено анонімне анкетування серед інтернів спеціальності «Фармація». В анкетуванні прийняли участь 92 респонденти, з яких 48%

склали працівники аптек віком 22-25 років. Результати дослідження дозволили визначити наступні показники:

1. 60,86% опитаних задоволені взаємовідносинами у колективі, в якому розпочали свою професійну діяльність, 39,1% – частково;

2. 58,69% фармацевтів-інтернів визначають легке проходження адаптації у новому колективі, 41,3% – адаптація проходить на середньому рівні;

3. 59,78% опитаних відмічають не часте виникнення конфліктів на роботі між колегами; 26% надали відповідь «Інколи»; 14,13% стверджують, що ніколи конфліктів не відбувається;

4. 66,3% фармацевтів-інтернів відчувають себе спокійно та розкуто у присутності керівника установи; 6,52% відчувають негативні емоції; 27,17% – не визначилися з відповіддю;

5. 52,17% опитаних оцінюють стиль керівництва як демократичний; 22,82% – ліберальний; 25% – авторитарний.

Труднощі, з якими фармацевти зіткнулися на початку професійної діяльності, в основному, полягають у психологічній неготовності до значної кількості негативних емоцій з боку клієнтів; відсутності досвіду, у тому числі й практичного характеру; організаційних проблемах і зверхньому ставленню колег тощо. Вирішення конфліктних ситуацій та налагодження взаємодії між працівниками фармацевтичної установи, з позиції інтернів, відбувається здебільшого із застосуванням життєвих навичок комунікації та на підставі власного досвіду. До того ж, 72% респондентів вважають за потрібне під час професійної підготовки в інтернатурі отримувати інформацію про життя колективу в аптечній установі.

Критерієм міжособистісних відносин колективу виступає соціально-психологічний клімат, який формується та розвивається за умов особистого внеску кожного його члену та деякою мірою залежить від зовнішніх обставин. Тому, респондентам пропонувалося визначити у порядку особистісної значущості фактори, що будуть підтримувати соціально-психологічний клімат у колективі на високому рівні. Опитувані мали визначити пріоритетність факторів від 1 до 10 (що є на першому місці). Такими факторами визначалися: справедлива система стимулювання; умови праці та побуту; довіра та доброзичливість; усвідомлення та взяття на себе відповідальності за стан справ у колективі із кожним його членом; налагоджена вертикальна та горизонтальна комунікація; претензії суто ділового характеру; стиль керівництва; вільне висловлювання думок щодо справ колективу чи поведінки окремих осіб; емоційне включення та взаємодопомога; об'єктивна оцінка роботи та чіткий розподіл обов'язків.

Так, пріоритет фактору «об'єктивна оцінка роботи та чіткий розподіл обов'язків» надали 26,1% респондентів; «емоційне включення та взаємодопомога – 4,3%; «вільне висловлювання думок щодо справ колективу чи поведінки окремих осіб» – 17,4%; «стиль керівництва» – 8,7%; «претензії суто ділового характеру» – 17,4%; «налагоджена вертикальна та горизонтальна комунікація» – 4,3%; «усвідомлення та взяття на себе відповідальності за

стан справ у колективі із кожним його членом» – 4,3 %; «довіра та доброзичливість» – 13%; «умови праці та побуту» – 4,3%; «справедлива система стимулювання» – 34,8% (рис. 1).

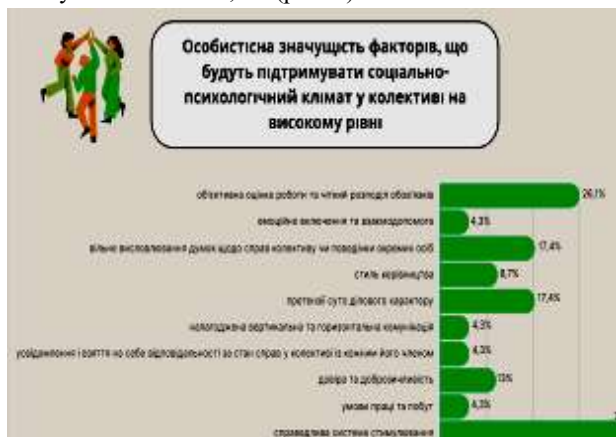


Рис. 1. Особистісна значущість факторів, що будуть підтримувати соціально-психологічний клімат у колективі на високому рівні

За результатами опитування визначено, що фармацевти-інтерни надають перевагу справедливій системі стимулювання (34,8%), а також об'єктивній оцінці роботи та чіткому розподілу обов'язків (26,1%). Такі результати трактуються як усвідомлення того, що відповідальність за формування сприятливого соціально-психологічного клімату у колективі покладається на зовнішні фактори, а не на власну участь у цьому процесі. Це свідчить про необхідність розширення сфери знань, умінь, навичок роботи у команді. Засвоєння того, що кваліфіковане, чітке, своєчасне дотримання професійних обов'язків, знання правил і норм, які регулюють міжособистісні взаємовідносини у колективі фармацевтичного закладу, сприятимуть запобіганню помилок у роботі за фахом і службовій злагоженості. Прагнення вдосконалити свої уміння та навички бути оптимальним співробітником/партнером у соціально-комунікативній взаємодії розвиває свідоме управління своєю поведінкою, посилює синергію у спільній праці та, що головне, формує значущість розуміння власного внеску у розвиток колективу фармацевтичного закладу.

Співробітниками кафедри для досягнення дієвості та ефективного розвитку соціально-психологічної компетентності у відповідності до навчальних програм були урізноманітнені підходи до підготовки фармацевтів-інтернів з використанням інформаційно-комунікаційних та інтерактивних методів навчання.

Основою практичної підготовки стали рольові ігри, вирішення комплексних ситуаційних задач (кейсів), інтерактивні тренінгові вправи, спільне обговорення та вирішення проблем на основі аналізу обставин відповідної ситуації.

Слід зауважити, що заняття проводилися з високим ступенем інтенсивності, яку забезпечувала зміна видів діяльності. Умовно вони поділялися на декілька етапів. На першому етапі фармацевти-інтерни демонстрували рівень знань з питання, яке обговорювалося за допомогою опитувань у ZOOM,

Mentimeter та інших цифрових інструментів. На другому – вивчали власні особистісні характеристики та здібності, які забезпечують належну якість взаємодії у колективі, за допомогою різноманітних тестових методик і робили комплексний висновок про свою особистість (уміння взаємодіяти з іншими, стиль вирішення конфліктів тощо). Третій етап передбачав інтенсивні тренінгові вправи та програвання рольових ситуацій, передусім, засвоєння культури взаємин у колективі, яка базується на високій трудовій дисципліні, товариській взаємодопомозі, ввічливості та доброзичливому ставленні до людей. Четвертий етап (обговорення результатів і рефлексія) показував реальні, іноді, навіть «болісні» зміни, у стереотипах сприйняття себе в колективі та, навпаки, через призму отриманих знань, нового досвіду та їхнього практичного застосування. Слід зазначити, що у зв'язку із різним стажем роботи чи практики в аптечних установах фармацевти-інтерни мали можливість побачити та відпрацювати тактики взаємодії як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях службової комунікації.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. За результатами дослідження можна констатувати те, що підготовка фармацевтів-інтернів до засвоєння соціально-психологічних особливостей функціонування колективу фармацевтичного закладу продиктована вимогами до специфіки професії типу «людина-людина» та необхідністю формування такого соціально-психологічного клімату колективу, який сприятиме підвищенню ефективності надання фармацевтичної опіки пацієнтам, оптимізації роботи закладу та запобіганню професійного вигорання. Для прагматичного аналізу успішності формування соціально-психологічної компетентності необхідним є практично-орієнтоване застосування інформаційно-комунікативних та інтерактивних методів навчання, які впливають на позитивну трансформацію фармацевтів-інтернів у сприйнятті себе як учасників професійної взаємодії.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Актуальним напрямом подальших наукових розвідок є більш ґрунтовний аналіз сутності, особливостей, компонентного складу соціально-психологічної компетентності фармацевтів-інтернів; визначення та обґрунтування педагогічних умов її формування.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко Н. В., Сагайдак-Нікітюк Р. В. Соціально-психологічні особливості комунікацій в трудовому колективі аптечного закладу. *Соціальна фармація : стан, проблеми, перспективи* : матеріали VIII Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Харків, 27 квіт. 2023 р. Харків : НФаУ, 2023. С. 444-445. URL: <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/31102>
2. Бушуєва І. В., Єренко О. К., Хортецька Т. В. Управління та економіка фармації : навч. посіб. до практич. занять для підготовки фармацевтів на КПК (спеціалізація) спеціальності «Організація і управління фармацією». Запоріжжя : ЗДМФУ, 2023. 120 с. URL: MEPH.SP_OUF.ua Навчальний посібник до практичних занять Ч. II (2023).pdf (zsmu.edu.ua)
3. Малий В.В., Бондарева І.В., Пістрик В.О. Дослідження причин конфліктів в аптечних організаціях. *Соціальна фармація : стан, проблеми та перспективи* : матеріали VII Міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків,

23-24 верес. 2021 р. Харків : НФаУ, 2021. С. 545–546. URL: <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/27186>

4. Сагайдак-Нікітюк Р. В., Андриєнко Н. В., Альохіна Н. В. Соціально-психологічні умови, що впливають на психологічний клімат у трудовому колективі. *Управління якістю в фармації* : матеріали XIV наук.-практ. конф., м. Харків, 22 трав. 2020 р. Харків : НФаУ, 2020. С. 158. URL: <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/23704>

REFERENCES

1. Andriienko, N. V., Sahaidak-Nikitiuk, R. V. (2023). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti komunikatsii v trudovomu kolektyvi aptechnoho zakladu [Social and Psychological Features of Communications in the Labor Collective of a Pharmacy Institution]. *Sotsialna farmatsiia: stan, problemy, perspektyvy: materialy VIII Mizhnarod. nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 27 kvit. 2023 r.* Kharkiv: NFAU, S. 444–445. [in Ukrainian]

2. Bushuieva, I. V., Yerenko, O. K., Khortetska, T. V. (2023). Upravlinnia ta ekonomika farmatsii [Management and Economics of Pharmacy]: navch. posib. do prakt. zaniat dlia pidhotovky farmatsevtiv na KPK (spetsializatsiia) spetsialnosti «Orhanizatsiia i upravlinnia farmatsiieiu». Zaporizhzhia : ZDMFU, 120 s. [in Ukrainian]

3. Malyyi, V.V., Bondarieva, I.V., Pistryk, V.O. (2021). Doslidzhennia prychnyn konfliktiv v aptechnykh orhanizatsiiah [Research of the causes of conflicts in pharmacy organizations]. *Sotsialna farmatsiia: stan, problemy ta perspektyvy: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., m. Kharkiv, 23-24 veres. 2021 r.* Kharkiv : NFAU, S. 545–546. [in Ukrainian]

4. Sahaidak-Nikitiuk, R. V., Andriienko, N. V., Alohina, N. V. (2020). Sotsialno-psykholohichni umovy, shcho vplyvaiut na psykholohichni klimat u trudovomu kolektyvi [Social and psychological conditions that affect the psychological climate in the workforce]. *Upravlinnia yakistiu v farmatsii: materialy KhIV nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 22 trav. 2020 r.* Kharkiv: NFAU, S. 158. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ШВАРП Наталія Вікторівна – кандидат педагогічних, наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету.

Наукові інтереси: психологія учасників освітнього процесу.

ФЕСЕНКО Володимир Юрійович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету.

Наукові інтереси: історія, педагогіка, політологія.

ТИМОЩУК Ганна Василівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки і психології Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету.

Наукові інтереси: педагогічна аксіологія, сучасні педагогічні технології.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SHVARP Natalia Viktorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Pedagogy and Psychology Department Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists at National University of Pharmacy.

Scientific interests: psychology of participants in the educational process.

FESENKO Volodymyr Yuriyovych – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Pedagogy and Psychology Department, Head of Pedagogy and Psychology Department Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists at National University of Pharmacy.

Scientific interests: history, education, political science.

TYMOSCHUK Hanna Vasylivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of Pedagogy and Psychology Department Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists at National University of Pharmacy.

Scientific interests: pedagogical axiology, modern pedagogical technologies.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2024 р.

УДК 37-051-047.22:004:[355.233:37.018.43
DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-302-309

ШКУРЕНКО Олексій Миколайович –

науковий співробітник науково-дослідного відділу перспектив розвитку електронних засобів навчання наукового центру дистанційного навчання Національного університету оборони України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5036-1443>
e-mail: sk-le@ukr.net

КРИКУН Вікторія Дмитрівна –

кандидат педагогічних наук, старший дослідник, начальник науково-дослідного відділу мовного тестування наукового центру мовного тестування навчально-наукового центру іноземних мов Національного університету оборони України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7409-3383>
e-mail: v.krykun@ukr.net

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Стаття присвячена питанням розвитку цифрової культури сучасних офіцерів Збройних Сил України, які навчаються у вищих військових навчальних закладах. Автори здійснили детальний аналіз сутності таких понять, як цифровізація та цифрова трансформація в різних контекстах професійної діяльності фахівців. Зазначене вище надало можливість зробити висновок, що ці поняття є взаємопов'язаними та лежать в основі ідеї цифрової трансформації ВВНЗ України.

Автори окреслили чотири етапи становлення цифрової трансформації у військовій освіті, за якої на першому етапі ВВНЗ ухвалює рішення на активне впровадження цифрових технологій в освітній процес; на другому етапі здійснюється планування впровадження цифрових технологій та моделювання освітньо-інформаційного середовища ВВНЗ, а також він передбачає створення можливостей для розвитку цифрових компетентностей і цифрової культури офіцерів, наукового та науково-педагогічного складу ВВНЗ. На третьому етапі безпосередньо впроваджується змодельоване ОІС ВВНЗ. На четвертому етапі цифрова трансформація стає цінністю ВВНЗ, своєрідною стратегією, яка спрямована на переосмислення функціонування усіх суб'єктів навчання.

Було виокремлено методологічні підходи до розвитку цифрової культури офіцерів оперативного рівня, які є взаємодоповнюючими: культурологічний, аксіологічний, суб'єктно-діяльнісний та середовищний підходи. Визначено також набір цінностей офіцера оперативного рівня в контексті розвитку його цифрової культури: прагнення до саморозвитку, здійснення інноваційної діяльності, прагнення до розвитку критичного мислення, етичність.

Ключові слова: цифрова культура, цифрова трансформація, цифровізація, військова освіта, критичне мислення, культурологічний підхід, офіцер, освітньо-інформаційне середовище, методологічний підхід, компетентність, інформаційно-аналітичні документи.

SHKURENKO Oleksii Mykolaiovych –

Research Associate at Advanced Distributed Learning

Centre of the National Defense University of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5036-1443>

e-mail: sk-le@ukr.net

KRYKUN Viktoriia Dmytrivna –

PhD (Education), Senior Researcher,

Chief of the Language Testing Research Section

of the Language Testing Research Centre

of the Foreign Languages Education

and Research Centre at the National

Defence University of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7409-3383>

e-mail: v.krykun@ukr.net

DEVELOPMENT OF DIGITAL CULTURE OF OPERATIONAL LEVEL OFFICERS IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article is devoted to the development of digital culture of modern officers of the Armed Forces of Ukraine studying in higher military educational institutions. The authors have carried out a detailed analysis of the essence of such concepts as digitalisation and digital transformation in different contexts of professional activity. The above allowed us to conclude that these concepts are interrelated and underlie the idea of digital transformation of Ukrainian higher education institutions.

The authors outlined four stages of digital transformation in military education, where at the first stage, the HEI makes a decision to actively introduce digital technologies into the educational process; at the second stage, the introduction of digital technologies is planned and the educational and information environment of the HEI is modelled, and it also provides for the creation of opportunities for the development of digital competencies and digital culture of officers, scientific and scientific-pedagogical staff of the HEI. At the third stage, the modelled OIS of the higher education institution is directly implemented. At the fourth stage, digital transformation becomes a value of the HEI, a kind of strategy aimed at rethinking the functioning of all subjects of education.

Methodological approaches to the development of digital culture of operational level officers, which are complementary, are identified: cultural, axiological, subjective and activity, and environmental approaches. A set of values of an operational level officer in the context of the development of his/her digital culture is also defined: the desire for self-development, implementation of innovative activities, the desire to develop critical thinking, ethics

Key words: digital culture, digital transformation, digitalisation, military education, critical thinking, cultural approach, officer, educational and information environment, methodological approach, competence, information and analytical documents.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Національний університет оборони України (далі – Університет) як провідний військовий навчальний заклад взяв активний курс на цифрову трансформацію університету завдяки ефективній реалізації концепції його цифровізації. Стратегія цифровізації університету спрямована на створення єдиного цифрового середовища Університету задля ефективного формування простору комунікації в управлінських процесах Університету, що передбачає належний рівень розвиненості цифрових компетентностей та цифрової культури здобувачів освіти, наукових та науково-педагогічних працівників.

У контексті цифрової трансформації Університету не можна оминати потенціал технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) для військової освіти, оскільки він є предметом досліджень українських та закордонних науковців. Відомо, що мета, принципи та завдання розвитку цього напрямку були схвалені в грудні 2020 р. у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, у якій технології ШІ визначаються як організована сукупність інформаційних технологій, із

застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [28]. Звідси випливає, що впровадження новітніх технологій, зокрема ШІ в освітній процес вищих військових начальних закладів (далі – ВВНЗ), передбачає не лише розвиток цифрових компетентностей, а й цифрової культури офіцерів оперативного рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для ґрунтовного дослідження проблеми розвитку цифрової культури офіцерів оперативного рівня в умовах цифрової трансформації Університету, зокрема обґрунтування методологічних підходів до її розвитку, вважаємо за доцільне окреслити наше розуміння таких ключових понять, як “цифровізація” та “цифрова трансформація”, оскільки розвиток цифрової культури нерозривно пов'язаний з процесом цифровізації та цифрової трансформації ВВНЗ.

У сфері військової освіти питання цифровізації висвітлювали В. Кива [10], В. Крикун [12], А. Прокопенко [21], М. Тищенко, О. Шапран [26] та ін. Так, науковиця А. Прокопенко наголошує на необхідності розвитку критичного мислення офіцерів для правильного результативного використання цифрових технологій у професійній діяльності з метою аналізу й оброблення інформаційно-аналітичних документів, виявлення достовірності інформаційних джерел, оскільки виокремлена інтерпретація інформації або сприйняття недостовірних даних може призвести до проблем та непорозумінь [21]. Крім того, огляд праць закордонних вчених Б. Гардер Ліллеруд [1], П. Гавлічека [2], дає змогу проілюструвати еволюцію процесу цифровізації. Процес цифровізації можна умовно поділити на етапи, які відбуваються, з одного боку, поступово, а з іншого – дуже стрімко (рис 1.).



Рис. 1. Етапи процесу цифровізації [3]

Варто зазначити, що українські та закордонні вчені вважають, що цифрова трансформація нерозривно пов'язана з трендами інформаційного суспільства: активне впровадження штучного інтелекту, машинного навчання, нейромереж, чат-ботів та віртуальних помічників, хмарних сервісів тощо [9]. Отже, аналіз досліджень закордонних та українських вчених [5, 11, 12, 20, 22], показав, що поняття “цифровізація” та “цифрова трансформація” є взаємозв'язаними, оскільки спрямовані на зміну способу мислення й оброблення інформаційно-аналітичних документів, взаємодії та комунікації в різноманітних контекстах діяльності з використанням сучасних технологій, цифрових інструментів для вирішення проблем, удосконалення, саморозвитку в умовах цифрової революції, яку науковці визначають 4.0 (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення понять “цифровізація” та “цифрова трансформація”

Цифровізація	Цифрова трансформація
Цифровізація – насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливило інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [16]	Цифрова трансформація – політика і процес впливу держави на суспільство загалом, його інституції, апарат самої держави, економіку і бізнес для впровадження цифрових інформаційно-комунікаційних технологій в їх життєдіяльність [6]

Цифровізація – це трансформація, що представляє широкий спектр інтерактивних і мультимедійних ресурсів, які дають змогу вибудувати онлайн-діалог між усіма учасниками освітнього процесу; як перехід на цифровий спосіб комунікації, збереження та передачі інформації за допомогою цифрових пристроїв; як зміна парадигми того, як ми мислимо, як ми діємо, як ми спілкуємося із зовнішнім середовищем та один з одним [13]	Цифрова трансформація – організаційні чи суспільні зміни на основі впровадження цифрових технологій в усі аспекти взаємодії з людиною [15]
Цифровізація – створення єдиного цифрового середовища, яке об'єднує всіх суб'єктів освітньої та наукової діяльності, що забезпечує простір для комунікації та обміну даними, значно зменшить бюрократичне навантаження системи освіти і науки та спростить управлінські процеси, які відбуваються в них [29]	Цифрова трансформація – це впровадження сучасних цифрових технологій у продукти, процеси і стратегії [19]

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Цифрова трансформація у військовій освіті має пройти чотири етапи становлення.

На першому етапі ВВНЗ ухвалює рішення на активне впровадження цифрових технологій та інструментів в освітній процес, здійснюється оцінює ефективність використання сучасних технологій. Такий підхід сприятиме автоматизації процесу навчання та запустить активно процес цифровізації, яка відкриє нові можливості для навчання та підготовки військових кадрів. Впровадження віртуальної реальності (VR) та доповненої реальності (AR) у навчальні програми допоможе створювати реалістичні моделі бойових дій, тренувати офіцерів у безпечних умовах, розвивати їхні навички та підвищувати рівень підготовки. Такі технології дають змогу імітувати різноманітні ситуації, відпрацьовувати стратегії та тактики, а також аналізувати результати тренувань. На другому етапі планують впровадження цифрових технологій, моделювання освітньо-інформаційного середовища (далі – ОІС) ВВНЗ, оскільки не тільки інфраструктура ВВНЗ має бути готова до змін, а й суб'єкти процесу цифровізації, а згодом цифрової трансформації. Це передбачає створення можливостей для розвитку цифрових компетентностей і цифрової культури офіцерів, наукового та науково-педагогічного складу ВВНЗ. Слід зазначити, що наразі активно ведуть розвідки щодо розвитку цифрової компетентності військових фахівців [21, с. 3]. Проте проблема розвитку цифрової культури офіцерів оперативного рівня не знайшла належного висвітлення в наукових працях. На третьому етапі безпосередньо впроваджується змодельоване ОІС ВВНЗ, яке ми розглядаємо як поєднання компонентів (очного та дистанційного навчання), що дає можливість ефективно реалізувати кейс-навчання та проєкту навчальну діяльність у віртуальному онлайн-класі та одночасно використовувати інформаційно-кому-

нікаційні інструменти навчального закладу. та інформаційне середовище [4, 10]. На *четвертому етапі* цифрова трансформація стає цінністю ВВНЗ, своєрідною стратегією, яка спрямована на переосмислення функціонування усіх суб'єктів навчання, всіх користувачів ОІС ВВНЗ.

У межах нашого дослідження зосередимо увагу на другому етапі цифрової трансформації, на якому, на нашу думку, має відбуватися розвиток цифрової культури офіцерів оперативного рівня, як важливого складника професійної культури сучасного офіцера, який виконує професійні завдання в умовах російсько-української війни. Здебільшого цифрова культура офіцерів, військових фахівців знайшла своє відображення опосередковано в межах наукових розвідок, предметом яких є формування цифрових компетентностей, що спричинило тільки часткове її висвітлення.

З огляду на вище зазначене **метою статті** є обґрунтування методологічних підходів до розвитку цифрової культури офіцерів оперативного рівня в умовах цифрової трансформації. Для цього потрібно, по-перше, висвітлити суть основних понять “цифровізація” “цифрова трансформація” для обґрунтування актуальності предмета дослідження та висвітлення контексту цифрової еволюції, по-друге, в основній частині обґрунтувати методологічні підходи до розвитку цифрової культури офіцерів оперативного рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Теоретичні засади, які розкривають сутність культурологічного підходу в педагогічній практиці, висвітлювали у своїх наукових працях С. Машкіна, Т. Усатенко, Л. Хомич, Н. Гоголь [7], Л. Лунгу [13], І. Лященко [14], Г. Мариківська [16], Т. Шахрай [25]. Осердям культурологічного підходу є поняття “культура”, яке науковці розглядають як систему відносин між людиною та природою, людиною й суспільством, людиною і людиною [29]. Отже, культурологічний підхід розглядає людину як вільну індивідуальність і суб'єкта, який здатний до детермінації в культурі та націлений на саморозвиток. Цей підхід ґрунтується на унікальності кожного суб'єкта навчальної діяльності, забезпеченні умов його розвитку в контексті індивідуалізованого підходу в особистісно розвивальній системі навчання, що забезпечує соціокультурний саморозвиток особистості. Звідси випливає, що культура виступає внутрішнім імпульсом розвитку особистості та “механізмом”, який забезпечує цей розвиток [24].

Культурологічний підхід як методологічна основа розвитку цифрової культури офіцерів ЗС України полягає у формуванні системи цінностей, які передбачають позитивне ставлення до набуття знань, оволодіння комплексом навичок, установок і поведінкових норм, які дають їм бути більш гнучкими та адаптивними у швидко змінюваному цифровому середовищі, розуміння їхньої ролі у сучасному світі та здатності ефективно використовувати їх у професійній діяльності.

Іншим методологічним підходом розвитку цифрової культури офіцерів оперативного рівня, який потребує розкриття, є *аксіологічний*, ключовим для якого є поняття “цінність”, яку вчені

розглядають як соціальну якість суб'єкта, яка спонукає його обирати цілі, засоби та умови діяльності [16]. Науковці зауважують, що цінності існують тільки в суспільстві, оскільки є природною якістю суб'єкта, яка може виявлятися через об'єктивний зміст (предмет, явище, об'єкт), функціональну роль або як засіб задоволення конкретної потреби. Формування систем цінностей відбувається на основі ціннісних орієнтацій, які є вибірковим ставленням людини до матеріальних і духовних цінностей, системи установок такого ставлення, переконань, переваг, які впливають на поведінку індивіда. Як цінність при цьому розуміють позитивну або негативну значимість об'єктів навколишнього світу для окремої людини, класу, соціальної групи, суспільства в цілому, яка проявляється через сферу життєдіяльності, інтересів, потреби, суспільні відносини [6, 8, 18].

Аксіологічний підхід до розвитку цифрової культури офіцера орієнтований на розвиток ціннісних орієнтацій, які відповідають вимогам сучасного інформаційного суспільства, передбачає розвиток етичних норм і принципів, які регулюють поведінку офіцерів оперативного рівня у цифровому середовищі. У сучасному світі, у якому інформаційні технології відіграють центральну роль, особливо важливо, щоб офіцери володіли не лише професійними знаннями та навичками, а й глибоким розумінням етичних аспектів своєї діяльності, оскільки аксіологічний аспект підкреслює необхідність розвитку таких цінностей, як чесність, відповідальність, повага до конфіденційності та безпеки інформації, що, передбачає готовність офіцерів до етичної діяльності у будь-якій ситуації.

Підсумовуючи зазначене вище, визначено такий набір цінностей офіцера оперативного рівня в контексті розвитку його цифрової культури: *саморозвиток* – готовність і здатність швидко освоювати нові цифрові інструменти й технології, а також застосовувати їх у професійній діяльності, здатність адаптуватися до швидких змін у цифровому середовищі та готовність до змін у професійних контекстах відповідно до нових технологічних викликів; *інноваційність* – готовність до інноваційного мислення і творчого підходу щодо використання цифрових технологій під час виконання професійних завдань; *критичне мислення* – прагнення критично оцінювати інформацію, отриману з цифрових джерел, та приймати на її основі обґрунтовані рішення; *етичність* – відповідальне ставлення до використання цифрових технологій під час виконання професійних завдань, дотримання етичних норм щодо використання цифрових технологій, конфіденційності даних та інформаційної безпеки.

Ще одним з ключових методологічних підходів у сучасній педагогічній науці є *суб'єктно-діяльнісний*, який акцентує увагу на суб'єкті навчання як активному учаснику освітнього процесу. В основі цього підходу є ідея, що навчання та розвиток особистості є процесом активної діяльності, де суб'єкт не просто отримує знання, а й активно їх засвоює, перетворюючи на власний досвід та компетентності. Цей підхід ґрунтується на взаємодії суб'єкта із соціокультурним середо-

вищем, у якому навчання розглядається як процес саморозвитку і самореалізації особистості в діяльності.

Військові психологи В. Осодло та С. Ілющенко, науковець О. Малишевський зробили значний внесок у розвиток суб'єктно-діяльнісного підходу, досліджуючи його у контексті педагогічної діяльності. Науковець визначає, що цей підхід дає змогу формувати в офіцерів навички критичного мислення, самостійності та творчого підходу до вирішення професійно важливих проблем, оскільки, на його думку, розвиток компетентностей військових фахівців має бути спрямований не лише на знання, уміння та навички, а й на розвиток здатності та готовності самостійно їх застосовувати у різних ситуаціях під час службової діяльності [9, 15, 19]. Крім того, положення досліджуваного підходу вказують на те, що розвиток цифрової культури офіцерів оперативного рівня потрібно розглядати, як комплексний та багатоаспектний процес, який передбачає врахування індивідуальних особливостей військовослужбовців, активне залучення їх до навчального процесу, розвиток критичного мислення та вмінь приймати рішення в умовах стресу, використання новітніх технологій та забезпечення безперервного навчання. Такий підхід сприяє підвищенню професійної компетентності офіцерів, їх готовності до виконання службових обов'язків у складних і непередбачуваних умовах, що є надзвичайно важливим для забезпечення національної безпеки та оборони.

Середовищний підхід у науці та освіті є ключовим елементом сучасного навчального процесу. Використання адаптивних, інтерактивних і хмарних навчальних середовищ дає змогу створювати ефективні, персоналізовані та гнучкі системи навчання, які відповідають потребам сучасного суспільства, роблять значний внесок у розвиток цієї галузі, впроваджуючи новітні технології й методики у навчальний процес. Середовищний підхід у контексті розвитку цифрових компетентностей офіцерів спрямований на створення й підтримку такого навчального середовища, яке б максимально сприяло їхньому професійному зростанню та підготовці до викликів сучасного світу. Це передбачає комплексний підхід до модернізації навчальних закладів, у яких головну увагу приділяють не тільки оновленню технічної бази, а й впровадженню сучасних методик навчання, які враховують потреби цифрової епохи. Офіцери повинні мати доступ до найсучасніших інформаційних і комунікаційних технологій, що допоможе їм ефективно використовувати ці ресурси у своїй професійній діяльності.

Одним з ключових елементів середовищного підходу є створення умов для постійного професійного розвитку офіцерів. Це передбачає не лише початкову підготовку, а й регулярні курси підвищення кваліфікації, участь у семінарах, конференціях, майстер-класах. Такий підхід сприятиме тому, що офіцери завжди знатимуть новітні тенденції та розробки у сфері інфор-

маційних технологій, що, також підвищить їхню ефективність і професіоналізм.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. У межах наукового дослідження можна зробити такі висновки:

1. На цей час дедалі більшу роль відіграють цифрові технології, штучний інтелект у військовій освіті, що спонукає офіцерів до націленості на саморозвиток та самовдосконалення. Це потребує постійного розвитку в офіцерів цифрової культури.

2. Було виокремлено методологічні підходи до розвитку цифрової культури офіцерів оперативного рівня, які є взаємодоповнюючими, й, на нашу думку, мають бути базисом для розвитку цифрової культури офіцерів:

Перспективами подальших досліджень вбачаємо проектування педагогічної моделі розвитку досліджуваного явища.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Garder B. Lillerud. Lieutenant Ukraine-Norway military cooperation: A short overview Baltic Rim Economies, Norwegian Defence Attache to Ukraine and Georg. URL: <https://sites.utu.fi/bre/ukraine-norway-military-cooperation-a-shortoverview/>
2. Gawliczek P. Technologie informacyjno-komunikacyjne oraz media społecznościowe jako narzędzia kształcenia. Studium przypadku – Filia w Elku Uniwersytetu Warmińsko Mazurskiego w Olsztynie. *Civitas Et Lex*, 2019. 3(23). P. 33-39. DOI: <https://doi.org/10.31648/cefl.4555>
3. Hackel S., et al., Digitization versus Digitalization & Digital Transformation in the field of calibrations and their subsequent use. *Physikalisch-Technische Bundesanstalt (PTB)*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.7795/120.20240126>
4. Osodlo V., Rakhmanov V., Krykun V., Tarasenko N., Aristarkhova M. Officers' foreign language training in educational and information environment of the Higher Military Educational Institution. *Review of Education*, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1002/rev3.3317>
5. Vendrell-Herrero F., Para-González L., Mascaraque-Ramírez C., Freixanet J. The order of the factors matters: How digital transformation and servitization integrate more efficiently. *International Journal of Production Economics*, Elsevier. 2024, vol. 271, pp.
6. Винничук Р. В. Система професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах : дис. д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01 "Заг. педагогіка та історія педагогіки" ; 13.00.04 "Теорія і методика проф. освіти". Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2023. С. 42.
7. Гоголь Н. В. Реалізація культурологічного підходу в підручнику української літератури для 5 класу НУШ. Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. *Х Волошинські читання: зб. матеріалів всеукраїнської науковопрактичної конференції* / за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2022. С. 19–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.12>
8. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2024. С. 366.
9. Ілющенко С. Ю. Розроблення і зміст програми тренінгу розвитку рефлексивної компетентності в офіцерів збройних сил України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. Вип. 6. С. 40-48. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-40-48>.
10. Кива В. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів системи військової освіти у процесі дистанційного навчання. дис. ... доктора філософії: 011. Київ, 2020. С.318
11. Кремень В. Г., Биков В. Ю., Ляшенко О. І., Литвинова С. Г., Луговий В. І., Мальований Ю. І., Пінчук О. П., Топузов О. М. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. *Науково-*

аналітична доповідь. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (2). С. 1–49. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223>

12. Крикун В. Д., Прокопенко А. А. Розвиток професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління з використанням технологій дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 24, Т. 1. 2020. С. 198–203. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.38>

13. Лунгу Л. В. Культурологічний підхід у формуванні світогляду майбутніх фахівців філологічних спеціальностей у процесі професійної підготовки. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету*. Випуск 49. 2021. С. 72–77. DOI: [https://doi.org/10.31909/26168812.2020-\(49\)-9](https://doi.org/10.31909/26168812.2020-(49)-9)

14. Лященко І. С. Формування семіотичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті культурологічного та аксіологічного підходів. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 214. 2024. С. 249–255. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-249-255>

15. Малишевський О. В. Суб'єктно-діяльнісний підхід у формуванні професійної мобільності. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 186. 2020. С. 133. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-186-133-136>

16. Мариківська Г. А. Культурологічний підхід як теоретико-методологічна основа формування мовленнєвої культури студентів. *Results of modern scientific research and development: The 2nd International scientific and practical conference*. 2021. С. 311–317.

17. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія. *Нац. акад. пед. наук України. За заг. ред. В. Г. Кременя*. Київ : КОНВІ ПІРНТ, 2021. С. 384. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>

18. Олійник О. В. Культурологічний підхід як наукова основа розвитку теорії та практики педагогічної освіти. *Чорноморський державний університет імені Петра Могили. Наукові праці*. Випуск 3. 2006. С. 39–43.

19. Осодло В. І., Скрипнікова В. О. Методичні підходи до розвитку міжкультурної компетентності військових фахівців: *Військова освіта*: зб. наук. пр. Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2022. № 2(46). С. 232–242. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2022-46/232-241>

20. Петришин Л. Й., Почуєва О. О., Лемшук М. А., Звоздецька В. Г. Проблеми та перспективи цифрової трансформації освіти: психолого-педагогічний аспект. *Академічні візії*. 2023. Вип. 17. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7695844>

21. Прокопенко А. Розвиток цифрової компетентності офіцерів військового управління Збройних Сил України в системі підвищення кваліфікації: дис. ...доктора філософії: 011. Київ, 2024. С. 331

22. Рамський А. Ю. Цифрова трансформація комунікаційних стратегій закладів вищої освіти України в період війни. *Науковий вісник міжнародної асоціації науковців*. Серія: Економіка, управління, безпека, технології. 2023. т. 2, № 1. DOI: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-1-7>

23. Рахманов В. О. Забезпечення якості вищої військової освіти та проблеми розвитку професійної військової освіти в Україні. *Військова освіта*. 2023, № 1 (47). С. 242–253. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/242-253>

24. Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський контекст: монографія / Нелля Нічкало, Лариса Лук'янова, Георгій Філіпчук, Оксана Комаровська та ін.; передмова Стефана Пуріча, за наук. ред. Мирослави Вовк. Сучава, 2023.

25. Теоретичні засади культурологічного підходу у підготовці педагога до виховної діяльності. Монографія // Машкіна С. В., Усатенко Т. П., Хомич Л. О., Шахрай Т. О. – ППОД НАПН України, 2016. 168 с.

26. Тищенко М. Г., Шапран О. О. Особливості організації самостійної роботи слухачів ВВНЗ в умовах інтерактивного навчального середовища. *Journal of Scientific Papers "Social development & Security"*. 2018. № 4 : Т. 6. С. 54–62. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1418503>

27. Хміль Н. А., Галицька-Дідух Т. В., & Цяньці В. Використання віртуальної та доповненої реальності в українській освіті. *Академічні візії*. 2023. Вип. 22. С. 1–12. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8251886>

28. Шадська У. Ю. Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. *EU4DigitalUA*. 2024. С. 44.

29. Яшук О. В. Формування професійної культури майбутнього молодшого спеціаліста сестринської справи у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Володимирівна Яшук; наук. кер. Т. Г. Постоян; ДЗ "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". Одеса, 2016. 299 с.

REFERENCES

1. Garder, B. Lillerud. Lieutenant Ukraine-Norway military cooperation: A short overview Baltic Rim Economies, Norwegian Defence Attache to Ukraine and Georg. URL: <https://sites.utu.fi/bre/ukraine-norway-military-cooperation-a-shortoverview/> [in English]

2. Gawliczek, P. (2019). Technologie informacyjno-komunikacyjne oraz media społecznościowe jako narzędzia kształcenia. Studium przypadku – Filia w Elku Uniwersytetu Warmińsko Mazurskiego w Olsztynie. *Civitas Et Lex*, 23(3), 33–39. DOI: <https://doi.org/10.31648/cetl.4555> [in English]

3. Hackel, S., et al., (2024). Digitization versus Digitalization & Digital Transformation in the field of calibrations and their subsequent use. *Physikalisch-Technische Bundesanstalt (PTB)*. DOI: <https://doi.org/10.7795/120.20240126> [in English]

4. Osodlo, V., Rakhmanov, V., Krykun, V., Tarasenko, N., & Aristarkhova, M. (2022). Officers' foreign language training in educational and information environment of the Higher Military Educational Institution. *Review of Education*. DOI: <https://doi.org/10.1002/rev3.3317> [in English]

5. Vendrell-Herrero, F., Para-González, L., Mascaraque-Ramírez, C., & Freixanet, J. (2024). The order of the factors matters: How digital transformation and servitization integrate more efficiently. *International Journal of Production Economics*, 271, 109228. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2024.109228> [in English]

6. Vynnychuk, R. V. (2023). Systema profesijnoi pidhotovky mahistriv humanitarnoi haluzi na aksiolohichnykh zasadakh : . dys. d-ra ped. nauk : [spets.] [The system of professional training of masters in the humanities on an axiological basis]. 13.00.01 "Zah. pedahohika ta istoriia pedahohiky"; 13.00.04 "Teoriia i metodyka prof. osvity". *Poltav. nats. ped. un-t im. V. H. Korolenka*. Poltava. S. 42. [in Ukrainian]

7. Hohol, N. V. (2022). Realizatsiia kulturolohichnoho pidkhodu v pidruchnyku ukrainsoi literatury dlia 5 klasu NUSH. [Implementation of the cultural approach in the textbook of Ukrainian literature for the 5th grade of the NUS]. *Shkilna literaturna osvita: tradytsii i novatorstvo*. X Voloshynski chytannia: zb. materialiv vseukrainsoi naukovopraktychnoi konferentsii / za zah. red. T. O. Yatsenko. Kyiv : Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. S. 19–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.12> [in Ukrainian]

8. Diialnisi zasady pidhotovky maibutnikh kompetentnykh fakhivtsiv v umovakh suchasnykh vyklykiv: monohrafiia (2024). [Activity bases of training future competent specialists in the conditions of modern challenges: monograph] / za red. O.A. Dubaseniuk. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. S. 366. [in Ukrainian]

9. Illiushchenko, S. Yu. (2022). Rozroblennia i zmist prohramy treninhu rozvytku refleksyvnoi kompetentnosti v ofitseriv zbroinykh syl Ukrainy. [Development and content of the training program for the development of reflective competence for officers of the armed forces of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu obrony Ukrainy*. Vyp. 6. S. 40–48. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-40-48>. [in Ukrainian]

10. Kyva, V. (2020). Rozvytok informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti vykladachiv systemy viiskovoi osvity u protsesi dystantsiinoho navchannia. dys. [Development of information and communication competence of instructors in the military education system during distance learning (Doctoral dissertation)]. *doktora filosofii*: 011. Kyiv. S. 318. [in Ukrainian]

11. Kremen, V. H., Bykov, V. Yu., Liashenko, O. I., Lytvynova, S. H., Luhovyi, V. I., Malovanyi, Yu. I., Pinchuk, O. P., Topuzov, O. M. (2022). Naukovo-metodychne zabezpechennia tsyfrovizatsii osvity Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy. [Scientific and methodological provision of digitalisation of education in Ukraine: status, problems, prospects: Scientific report to the general meeting of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine Naukovo-analitychna dopovid]. Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. № 4 (2). S. 1–49. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223> [in Ukrainian]

12. Krykun, V. D., Prokopenko, A. A. (2020). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti maibutnykh mahistriv viiskovoho upravlinnia z vykorystanniam tekhnolohii dystantsiinoho navchannia. [Development of professional competence of future military management masters using distance learning technologies Innovatsiina pedahohika]. Vypusk 24, T. 1. S. 198–203. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.38> [in Ukrainian]

13. Lunhu, L. V. (2021). Kulturolohichni pidkhd u formuvanni svitohliadu maibutnykh fakhivtsiv filolohichnykh spetsialnostei u protsesi profesiinoi pidhotovky. [Culturological approach to the formation of the worldview of future specialists in philological specialities in the process of professional training]. Naukovi visnyk Izmalskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. Vypusk 49. C. 72–77. DOI: [https://doi.org/10.31909/26168812.2020-\(49\)-9](https://doi.org/10.31909/26168812.2020-(49)-9) [in Ukrainian]

14. Liashchenko, I. S. (2024). Formuvannia semiotychnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv muzychnoho mystetstva v konteksti kulturolohichnogo ta aksiolohichnogo pidkhdov. [Formation of the future music teachers' semiotic competence in the context of cultural and axiological approaches]. Naukovi zapysky. Seria: Pedahohichni nauky. Vyp. 214. S. 249–255. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-249-255> [in Ukrainian]

15. Malyshevskiy, O. V. (2020). Subiektno-diialnisnyi pidkhd u formuvanni profesiinoi mobilnosti. [Subject-activity approach in professional mobility formation. Naukovi zapysky]. Seria: Pedahohichni nauky. Vyp. 186. S. 133. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-186-133-136> [in Ukrainian]

16. Marykivska, H. A. (2021). Kulturolohichni pidkhd yak teorytyko-metodolohichna osnova formuvannia movlenniivoi kultury studentiv. [The culturological approach as a theoretical and methodological basis for the formation of students' speech culture]. Results of modern scientific research and development: The 2nd International scientific and practical conference. S. 311–317. [in Ukrainian]

17. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini: monohrafiia. Nats. akad. ped. nauk Ukrainy. (2021). [National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. National report on the state and prospects of education development in Ukraine: Monograph]. Za zah. red. V. H. Kremenia. Kyiv : KONVI PRINT. S. 384. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua> [in Ukrainian]

18. Oliinyk, O. V. (2006). Kulturolohichni pidkhd yak naukova osnova rozvytku teorii ta praktyky pedahohichnoi osvity. [The culturological approach as a scientific basis for the development of the theory and practice of pedagogical education]. Chornomorskyi derzhavnyi universytet imeni Petra Mohyly. Naukovi pratsi. Vypusk 3. S. 39–43. [in Ukrainian]

19. Osodlo, V. I., Skrypnykova, V. O. (2022). Metodychni pidkhody do rozvytku mizhkulturnoi kompetentnosti viiskovykh fakhivtsiv. [Methodological approaches to the development of intercultural competence of military specialists]. Viiskova osvita: zb. nauk. pr. Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. № 2(46). S. 232–242. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2022-46/232-241> [in Ukrainian]

20. Petryshyn, L. Y., Pochuieva, O. O., Lemeshchuk, M. A., Zvozdetska, V. H. (2023). Problemy ta perspektyvy tsyfrovoy transformatsii osvity: psykholoho-pedahohichni aspekt. [Problems and prospects of digital transformation in education: Psychological and pedagogical aspect]. Akademichni vizii. Vyp. 17. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7695844> [in Ukrainian]

21. Prokopenko, A. (2024). Rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti ofitseriv viiskovoho upravlinnia Zbroinykh Syl

Ukrainy v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii: dys. ...doktora filosofii: 011. [Development of digital competence of military command officers of the Armed Forces of Ukraine in the professional development system (Doctoral dissertation)]. Kyiv. S. 331. [in Ukrainian]

22. Ramskyi, A. (2023). Yu. Tsyfrova transformatsiia komunikatsiinykh stratehii zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy v period viiny. [Digital transformation of communication strategies of higher education institutions in Ukraine during the war]. Naukovi visnyk mizhnarodnoi asotsiatsii naukovtsiv. Seria: Ekonomika, upravlinnia, bezpeka, tekhnolohii. t. 2, № 1. DOI: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-1-7> [in Ukrainian]

23. Rakhmanov, V. O. (2023). Zabezpechennia yakosti vyshchoi viiskovoi osvity ta problemy rozvytku profesiinoi viiskovoi osvity v Ukraini. [Ensuring the quality of higher military education and issues of the development of professional military education in Ukraine]. Viiskova osvita. № 1 (47). S. 242–253. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/242-253> [in Ukrainian]

24. Rozvytok suchasnoi mystetsko-pedahohichnoi osvity: natsionalnyi i yevropeyskyi kontekst: monohrafiia (2023). [Development of modern artistic and pedagogical education: National and European context: Monograph] / Nellia Nychkalo, Larysa Lukianova, Heorhii Filipchuk, Oksana Komarovska ta in.; peredmovva Stefana Puricha, za nauk. red. Myroslavy Vovk. Suchava. [in Ukrainian]

25. Teoretychni zasady kulturolohichnogo pidkhdou u pidhotovtsi pedahoha do vykhovnoi diialnosti. Monohrafiia (2016). [Theoretical foundations of the culturological approach in preparing teachers for educational activities: Monograph]. // Mashkina C. V., Usatenko T. P., Khomych L. O., Shakhrai T. O. – IPOOD NAPN Ukrainy. 168 s. [in Ukrainian]

26. Tyshchenko, M. H., Shapran, O. O. (2018). Osoblyvosti orhanizatsii samostiinoi roboty slukhachiv VVNZ v umovakh interaktyvnoho navchalnoho seredovyshcha. [Features of organizing independent work of students in higher military educational institutions in the context of an interactive learning environment]. Journal of Scientific Papers "Social development & Security". № 4 : T. 6. S. 54–62. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1418503> [in Ukrainian]

27. Khmil, N. A., Halytska-Didukh, T. V., & Tsiansi, V. (2023). Vykorystannia virtualnoi ta dopovnenoi realnosti v ukrainiskii osviti. [The use of virtual and augmented reality in Ukrainian education]. Akademichni vizii. Vyp. 22. S. 1–12. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8251886> [in Ukrainian]

28. Shadska, U. Yu. (2024). Prava liudyny v epokhu shtuchnoho intelektu: vyklyky ta pravove rehulivannia. [Human rights in the era of artificial intelligence: Challenges and legal regulation]. EU4DigitalUA. S.44. [in Ukrainian]

29. Iashchuk, O. V. (2016). Formuvannia profesiinoi kultury maibutnoho molodshoho spetsialista sestrynskoj spravy u protsesi fakhovoi pidhotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / [Formation of the professional culture of future junior nursing specialists in the process of professional training (PhD dissertation)]. Oksana Volodymyrivna Yashchuk; nauk. ker. T. H. Postoiian; DZ "Pivdenoukr. nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho". Odesa. 299 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ШКУРЕНКО Олексій Миколайович – науковий співробітник науково-дослідного відділу перспектив розвитку електронних засобів навчання наукового центру дистанційного навчання Національного університету оборони України.

Наукові інтереси: культура; професійна культура офіцера; цифрова культура; цифрові технології; критичне мислення.

КРИКУН Вікторія Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, старший дослідник, начальник науково-дослідного відділу мовного тестування наукового центру мовного тестування навчально-наукового центру іноземних мов Національного університету оборони України.

Наукові інтереси: мовне тестування відповідно до вимог НАТО STANAG 6001, розвиток іншомовної професійної компетентності офіцерів Збройних Сил України, післядипломна освіта.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SHKURENKO Oleksii Mykolaiovych – a research associate in the research department for the development of electronic learning tools at the Scientific Center for Distance Learning of the National Defense University of Ukraine.

Scientific interests: culture; professional culture of an officer; digital culture; digital technologies; critical thinking.

KRYKUN Viktoriia Dmytrivna – PhD (Education), Senior Researcher, Chief of the Language Testing Research

Section of the Language Testing Research Centre of the Foreign Languages Education and Research Centre at the National Defence University of Ukraine

Scientific interests: language testing in accordance with the NATO STANAG 6001 requirements, development of the foreign language professional competence of the Ukrainian Armed Forces officers, postgraduate education.

Стаття надійшла до редакції 08.08.2024 р.

УДК 378.22 (410)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-309-313

ШУНКОВ Василь Сергійович –

кандидат хімічних наук, доцент,

доцент кафедри біологічної та загальної хімії Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3130-2250>

e-mail: svshunkov@gmail.com

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті розглядаються проблеми стандартизації фармацевтичної освіти в університетах Великої Британії, де професія є регульованою. Констатовано, що до 2010 року Королівське фармацевтичне товариство Великої Британії виконувало роль регулятора, але згодом його замінила Генеральна фармацевтична рада. Ця організація наразі контролює реєстрацію фармацевтів і забезпечує дотримання стандартів професії.

Встановлено, що фармацевтична освіта у Великій Британії зазнала суттєвих змін із впровадженням «інтегрованих» освітніх програм підготовки фармацевтів MPharm. Констатовано, що стандартизація підготовки фармацевтів у Великій Британії є складним і багаторівневим процесом, який включає академічну підготовку, практичний досвід та постійний професійний розвиток. Для отримання статусу зареєстрованого фармацевта у Великій Британії потрібно виконання таких вимог: здобуття диплома з фармації, проходження передреєстраційної програми та складання регуляційного іспиту.

Особливу увагу приділено вимогам до початкової підготовки фармацевтів, які регулюються чіткими стандартами. Констатовано, що цей стандарт встановлює чіткі вимоги до фармацевтів у Великій Британії, спрямовані на забезпечення високого рівня професійної підготовки та гарантування компетентності майбутніх фармацевтів. Встановлено, що цим стандартом визначаються вимоги до змісту освітніх програм MPharm які повинні охоплювати фундаментальні наукові дисципліни, клінічну практику та управлінські навички, забезпечувати навчання у реальних умовах, включаючи роботу в аптеках, лікарнях та фармацевтичних компаніях з комплексним оцінюванням студентів через різні методи, такі як практичні завдання, тести, симуляції тощо.

Досліджено вимоги до акредитації програм MPharm у Великій Британії. Встановлено, що програма MPharm повинна тривати не менше чотирьох років навчання і включати як теоретичну, так і практичну підготовку. Важливими компонентами структури програми є практичне навчання у клінічних умовах, зокрема у громадських та лікарняних аптеках, та взаємодія з іншими медичними професіями, що важливо для забезпечення комплексної допомоги пацієнтам

Ключові слова: фармацевтика, фармацевтична освіта, Велика Британія, стандартизація, акредитація.

SHUNKOV Vasyl Sergiyovych –

Candidate of Chemical Science,

Associate Professor of the Department

of Biological and General Chemistry

Vinnitsya National Pirogov Memorial Medical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3130-2250>

e-mail: svshunkov@gmail.com

STANDARDIZATION OF PHARMACEUTICAL EDUCATION IN THE UNITED KINGDOM

The article examines the issues of standardizing pharmaceutical education in universities in the United Kingdom, where the profession is regulated. It is noted that until 2010, the Royal Pharmaceutical Society of Great Britain served as the regulator, but it was later replaced by the General Pharmaceutical Council. This organization currently oversees the registration of pharmacists and ensures compliance with professional standards.

It has been established that pharmaceutical education in the United Kingdom has undergone significant changes with the introduction of "integrated" educational programs for training pharmacists through the MPharm degree. It is noted that the standardization of pharmacist training in the UK is a complex, multi-level process that includes academic education, practical experience, and continuous professional development. To obtain the status of a registered pharmacist in the UK, the following requirements must be met: earning a pharmacy degree, completing a pre-registration program, and passing a regulatory exam.

Particular attention is given to the standards for the initial training of pharmacists, which are governed by clear regulations. It is stated that this standard sets specific requirements for pharmacists in the UK, aimed at ensuring a high level of professional training and guaranteeing the competence of future pharmacists. It is established that these standards define the requirements for the content of MPharm programs, which must cover fundamental scientific disciplines, clinical practice, and management skills, and ensure learning in real-world settings, including work in pharmacies, hospitals, and pharmaceutical companies, with comprehensive student assessment through various methods, such as practical tasks, tests, simulations, and more.

The accreditation requirements for MPharm programs in the UK have been explored. It is established that the MPharm program must last at least four years and include both theoretical and practical training. Key components of the program structure are practical training in

clinical settings, particularly in community and hospital pharmacies, and interaction with other medical professions, which is crucial for providing comprehensive patient care.

Key words: *pharmaceuticals, pharmaceutical education, United Kingdom, standardization, accreditation.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Велика Британія є країною, де дивно поєднуються суворі консервативні погляди і класична система освіти. Фундаментальна система навчання Великої Британії дає можливість одержати якісну освіту і професійну підготовку будь-якого рівня.

Сучасна система фармацевтичної освіти Великої Британії відповідає вимогам практичної сфери охорони здоров'я, забезпечення якості підготовки майбутніх фармацевтів здійснюється шляхом ефективних процесів стандартизації та акредитації.

Фармацевтична освіта є однією з найбільш регульованих і відповідальних у світі, оскільки фармацевти відіграють ключову роль у забезпеченні безпечного та ефективного використання лікарських засобів. У Великій Британії стандартизація фармацевтичної освіти має велике значення для забезпечення високої якості обслуговування пацієнтів. Це досягається через систему жорсткого контролю та акредитації навчальних закладів, регуляцію професійної підготовки та підтримку постійного професійного розвитку.

Важливого значення набуває питання використання досвіду Великої Британії, яка значно раніше запровадила нові підходи до забезпечення якості фармацевтичної освіти, де підготовка майбутніх фармацевтів здійснюється відповідно до світових стандартів

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових, аналітично-інформаційних джерел, педагогічного досвіду показав, що наукові аспекти проблем професійної підготовки фармацевтів, дослідницько-орієнтованого навчання і викладання в університетах Великої Британії досліджувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями. Британську освіту досліджували українські науковці Н. Авшенюк, Н. Бідюк, Н. Муқан, О. Нагорна, О. Огієнко, А. Сбруєва, В. Третько та ін. Науковий і практичний інтерес становлять праці зарубіжних дослідників фармацевтичної освіти, а саме: С. Андерсон (S. Anderson), Д. Аронсон (J. Aronson), Л. Кларк (L. Clarke), Н. Кокс (N. Cox), Б. Хадсон (B. Hudson), Р. Фернер (R. Ferner), К. Джессон (K. Jesson), Г. Локвууд (G. Lockwood), М. Сосабовські (M. Sosabowski), К. Вілсон (K. Wilson) та ін.

Мета статі. Аналіз теоретичних джерел дає підстави стверджувати, що в науковій літературі нині бракує комплексного ґрунтового дослідження, яке б висвітлювало проблеми стандартизації фармацевтичної освіти у Великій Британії, що й визначило *мету статті*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фармація є регульованою професією у Великій Британії, де Королівське фармацевтичне товариство Великої Британії (Royal Pharmaceutical Society of Great Britain, RPSGB) виконувало роль професійної організації та регулятора для фармацевтів і фармацевтичних техніків в Англії, Шотландії та Уельсі. До 1997 року RPSGB встановлювало

станданти для бакалаврських фармацевтичних програм, заснованих на моделі «3+1». Ця модель передбачала трирічний академічний курс і окремих річний період передреєстраційної підготовки [4].

Типова навчальна програма бакалаврату в університетах Великої Британії на той час включала три роки вивчення наукових дисциплін, таких як фармацевтична хімія, фармацевтика, фармакогнозія, фармакологія та практика відпуску ліків. Після завершення академічної частини слідував один рік передреєстраційної підготовки, що включала практичний досвід роботи на місцях, необхідний для подальшої реєстрації та практики в якості фармацевта.

У 2010 році Генеральна фармацевтична рада (The General Pharmaceutical Council, GPhC) замінила Королівське фармацевтичне товариство Великої Британії (RPSGB) як головний регулятор у сфері фармації. GPhC отримала повноваження реєструвати та контролювати діяльність фармацевтів, аптечних техніків, а також регулювати умови в аптечних приміщеннях по всій Великій Британії [9].

Основна функція GPhC полягає в тому, щоб встановлювати стандарти для фармацевтичної освіти та навчання, забезпечуючи належний рівень якості програм, які ведуть до отримання фармацевтичного ступеня. Окрім того, GPhC регулює дореєстраційну підготовку, що включає річну інтернатуру. Метою цих регуляцій є гарантія того, що новозареєстровані фармацевти володіють необхідними знаннями та навичками для компетентної та безпечної професійної діяльності в фармацевтичній сфері [7].

З 2012 року фармацевтична освіта у Великій Британії зазнала суттєвих змін із впровадженням «інтегрованих» освітніх програм підготовки фармацевтів. Нова система була спрямована на покращення якості освіти та підготовки майбутніх спеціалістів. Основною кваліфікацією, яка дає право на реєстрацію в Королівському фармацевтичному товаристві Великої Британії (RPSGB), стала чотирирічна програма MPharm [2; 5].

Після завершення програми MPharm, випускники зобов'язані пройти обов'язкову річну програму стажування або інтернатуру, яка забезпечує необхідну практичну підготовку на робочому місці перед остаточною реєстрацією як фармацевта. Ця інтегрована модель поєднує теоретичні знання та практичні навички, що підвищує готовність випускників до професійної діяльності.

Відповідно до Болонської угоди про освітню еквівалентність у Європі, програма MPharm у Великій Британії класифікується як «магістерська програма бакалавра». Це означає, що вона нижча за традиційний магістерський ступінь, оскільки для вступу на MPharm не потрібно мати попередній ступінь бакалавра.

На відміну від Великої Британії, у більшості європейських країн фармацевтичні освітні програми тривають від 5 до 6 років і зазвичай включають більш тривалий період академічної та

практичної підготовки. У порівнянні з цими програмами, британська 4-річна програма MPharm є найкоротшою серед європейських освітніх курсів для отримання диплома фармацевта. Це дає можливість швидшого входження в професію, але також вимагає високої інтенсивності навчання та ефективного поєднання теорії та практики [1, 10].

Стандартизація підготовки фармацевтів у Великій Британії є складним і багаторівневим процесом, який включає академічну підготовку, практичний досвід та постійний професійний розвиток. Завдяки регуляції GPhC та системі акредитації, фармацевти у Великій Британії забезпечують високий рівень професіоналізму та якості обслуговування пацієнтів, що робить їх ключовими фахівцями у системі охорони здоров'я.

Для отримання статусу зареєстрованого фармацевта у Великій Британії потрібно щонайменше п'ять років, а також виконання таких вимог.

Необхідно здобути диплом з фармації (Master of Pharmacy, MPharm). Цей чотирирічний курс доступний в акредитованих університетах. Програма MPharm охоплює теоретичні та практичні аспекти фармацевтичної науки, включаючи фармакологію, хімію лікарських засобів, клінічну фармацію та фармакотерапію.

Після отримання диплома MPharm, випускники повинні пройти річну Pre-registration програму. Це практичний досвід роботи під наглядом кваліфікованих фармацевтів, де майбутні спеціалісти здобувають клінічні та управлінські навички [3].

Pre-registration (Pre-reg) програма є обов'язковим етапом у процесі підготовки фармацевтів у Великій Британії після отримання диплому MPharm. Це практичний рік підготовки, під час якого майбутні фармацевти працюють у реальних умовах під наглядом кваліфікованих спеціалістів. Основною метою програми є підготовка нових фармацевтів до самостійної професійної діяльності та забезпечення необхідних клінічних і управлінських навичок.

Pre-registration програма включає кілька ключових компонентів, а саме:

– *Практична робота в аптеці*: Випускники MPharm працюють у громадських або лікарняних аптеках, фармацевтичних організаціях або дослідницьких установах. Їх діяльність контролюється кваліфікованим наставником – зареєстрованим фармацевтом з відповідним досвідом. Протягом року учасники програми виконують різні фармацевтичні функції: від забезпечення відпуску ліків до консультування пацієнтів та участі у клінічних дослідженнях.

– *Навчання на робочому місці*: Програма включає регулярні оцінки на базі роботи, які проводять наставники. Учасники мають виконати серію завдань, що охоплюють клінічні випадки, фармакотерапію, управління аптеками та правові аспекти. Великий акцент ставиться на розвиток комунікаційних навичок, роботи в команді та взаємодії з іншими медичними фахівцями.

– *Заповнення портфоліо*: Учасники ведуть персональне портфоліо, де фіксуються їхні успіхи, виконані завдання та професійний розвиток.

Портфоліо має бути завершено до кінця року та є частиною фінальної оцінки.

– *Оцінювання знань*: Під час програми проводяться періодичні тести, оцінка практичних навичок, а також оцінка поведінкових компетентностей. Ментори надають регулярні відгуки та оцінки прогресу.

Pre-registration програма триває 52 тижні, що відповідає одному повному року. Протягом цього часу учасники зобов'язані працювати на повну ставку (приблизно 35-40 годин на тиждень) під наглядом зареєстрованого фармацевта.

Окрім практичної роботи, програма також включає час на самостійне навчання, підготовку до регуляційного іспиту та роботу з портфоліо. Після завершення програми кандидати складають регуляційний іспит GPhC, який оцінює їх знання та здатність працювати у фармацевтичній практиці. Іспит включає питання з фармакології, клінічної фармації, фармацевтичної етики та законодавства. Успішне складання цього іспиту є останнім етапом на шляху до отримання ліцензії на практику фармацевта у Великій Британії. Тільки після успішної здачі цього іспиту випускники отримують ліцензію на роботу фармацевтом [9].

Генеральна фармацевтична рада (GPhC) є статутним регулятором для фармацевтів і фармацевтичних техніків і є органом акредитації для фармацевтичної освіти у Великій Британії. GPhC відповідає за встановлення стандартів і затвердження навчальних і навчальних курсів, які є частиною шляху до реєстрації для фармацевтів.

GPhC регулярно переглядає та оновлює стандарти, враховуючи нові наукові досягнення, зміни в медичній практиці та потреби громадськості. Останні зміни включають акцент на більш широку клінічну підготовку та розвиток цифрових технологій у фармації.

У 2021 році Генеральна фармацевтична рада (GPhC) опублікувала оновлений *Стандарт початкової освіти та підготовки фармацевтів* (Standards for the Initial Education and Training of Pharmacists). Цей стандарт встановлює чіткі вимоги до початкової освіти та підготовки фармацевтів у Великій Британії, спрямовані на забезпечення високого рівня професійної підготовки та гарантування компетентності майбутніх фармацевтів [6].

Основна мета стандарту – захист інтересів пацієнтів і громадськості, гарантуючи, що фармацевти не лише володіють необхідними знаннями, але й мають відповідні навички та етичні якості для безпечної та ефективної професійної практики. Документ охоплює всі етапи підготовки фармацевтів, починаючи від здобуття диплома MPharm до завершення передреєстраційної підготовки та подальшої реєстрації як повноправного фармацевта.

Новий стандарт акцентує увагу на розвитку компетентностей у кількох ключових сферах:

- *Клінічна практика*: вміння застосовувати фармацевтичні знання в реальних медичних ситуаціях.

- *Фармацевтичні знання*: поглиблене розуміння фармакології, хімії ліків, а також законодавчих та етичних аспектів.

- *Комунікативні навички*: ефективна взаємодія з пацієнтами, медичними працівниками та суспільством.

- *Професійна етика*: дотримання етичних норм і стандартів поведінки в професійній діяльності.

Таким чином, цей стандарт сприяє підготовці фармацевтів, здатних працювати у складних клінічних умовах та забезпечувати високий рівень обслуговування пацієнтів.

На основі ключових положень стандарту встановлюються вимоги до змісту освітніх програм MPharm, які повинні охоплювати фундаментальні наукові дисципліни (фармакологія, хімія лікарських засобів, патофізіологія тощо), клінічну практику та управлінські навички, забезпечувати навчання у реальних умовах, включаючи роботу в аптеках, лікарнях та фармацевтичних компаніях з комплексним оцінюванням студентів через різні методи, такі як практичні завдання, тести, симуляції тощо.

Освітні програми MPharm повинні бути акредитовані GPhC, а університети повинні регулярно підтверджувати відповідність своїх програм цим стандартам. Встановлюються вимоги до кадрового складу навчальних закладів, зокрема до кваліфікації викладачів та наукових працівників.

Стандарти передбачають, що після здобуття початкової кваліфікації фармацевти мають продовжувати свій професійний розвиток протягом кар'єри. Цей процес повинен включати участь у програмах неперервної професійної освіти (CPD).

Вимоги до акредитації програм MPharm у Великій Британії забезпечують високий рівень якості підготовки майбутніх фармацевтів. Вони гарантують, що студенти здобувають необхідні знання, клінічні навички та етичну підготовку для забезпечення безпечної та ефективної фармацевтичної допомоги [8]. Акредитація від GPhC є важливим маркером якості освіти та підготовки, а регулярні перевірки допомагають підтримувати високі стандарти в фармацевтичній галузі.

Програма MPharm є ключовим етапом підготовки фармацевтів у Великій Британії. Для того, щоб програма була визнана Генеральною фармацевтичною радою (General Pharmaceutical Council, GPhC), вона повинна відповідати суворим стандартам акредитації. Ці стандарти спрямовані на забезпечення якості навчання, компетентності випускників і готовності до професійної діяльності в галузі фармації.

Програми MPharm повинні забезпечувати навчання на рівні, який відповідає стандартам GPhC, тривати не менше чотирьох років повного навчання і включати як теоретичну, так і практичну підготовку. Навчальний процес має бути структурованим у такий спосіб, щоб забезпечити поступове збільшення рівня складності навчальних завдань.

Важливим компонентом структури програми є практичне навчання у клінічних умовах, зокрема у громадських та лікарняних аптеках, та взаємодія з іншими медичними професіями, що важливо для забезпечення комплексної допомоги пацієнтам.

Університети забезпечують студентам високоякісне освітнє середовище, яке сприяє розвитку знань та навичок. Це передбачає доступ до сучасних лабораторій, клінічних симуляцій та інших необхідних ресурсів, наявність кваліфікованих викладачів та наукових співробітників, які мають відповідний досвід та акредитацію, підтримку студентів на всіх етапах навчання, включаючи наставництво та консультації. Університети також сприяють кар'єрному розвитку студентів

GPhC проводить ретельну перевірку навчального закладу, включаючи інспекції, інтерв'ю з викладачами, студентами та керівниками програми. Оцінюються як зміст програми, так і її ефективність у підготовці фармацевтів. Програми MPharm повинні забезпечувати чіткі механізми прогресії студентів від одного року навчання до іншого, з можливістю виправлення результатів у разі невідповідності вимогам.

Після успішного завершення перевірок і внесення рекомендацій GPhC акредитує програму. Програми підлягають регулярним перевіркам для підтвердження відповідності вимогам.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Стандартизація підготовки фармацевтів у Великій Британії є складним і багаторівневим процесом, який включає академічну підготовку, практичний досвід та постійний професійний розвиток. Вивчення британського досвіду дозволяє зробити висновок, що завдяки регуляції GPhC та системі акредитації, фармацевти у Великій Британії забезпечують високий рівень професіоналізму та якості обслуговування пацієнтів, що робить їх ключовими фахівцями у системі охорони здоров'я. Подальшим напрямом дослідження визначено з'ясування особливостей клінічної підготовки фармацевтів в британському досвіді.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Chamberlain, J. *Reports: Bologna Agreement*. 2005.
2. Criteria for registration as a pharmacist in Great Britain GPhC, 2021. URL: https://assets.pharmacyregulation.org/files/document/criteria-for-registration-as-a-pharmacist-in-great-britain-jan-2021_0.pdf.
3. Foundation training manual 2024/25 GPhC, 2024. URL: <https://assets.pharmacyregulation.org/files/2024-06/GPhC-%20foundation-training-manual-2024-25.pdf>.
4. Royal Pharmaceutical Society of Great Britain (RPSGB). *Making pharmacy education fit for the future*. 2004. URL: <http://www.rpsgb.org/pdfs/>
5. Sosabowski, M., & Gard, P. Pharmacy education in the United Kingdom. *American Journal of Pharmacy Education*, 2008. 72(6), 130.
6. Standards for the initial education and training of pharmacists January 2021 final v1.4.pdf. URL: <https://assets.pharmacyregulation.org/files/2024-01/Standards%20for%20the%20initial%20education%20and%20training%20of%20pharmacists%20January%202021%20final%20v1.4.pdf>.
7. Standards_for_pharmacy_professionals_may_2017_0.pdf. URL: https://assets.pharmacyregulation.org/files/standards_for_pharmacy_professionals_may_2017_0.pdf?VersionId=C8dRrU1opDLdsuveSss5cKsPSwKObTi2
8. The accreditation of pharmacy courses leading to registration and annotation in Great Britain GPhC, 2013.

Retrieved from URL: https://assets.pharmacyregulation.org/files/document/accreditation_methodology_mpharm_degree_sept_2013.pdf.

9. The General Pharmaceutical Council (GPhC). 2022. Retrieved from URL: <https://www.pharmacyregulation.org/>

10. Willis, S., Shann, P., & Hassell, K. *Studying pharmacy: who, when, how, why? what next? A longitudinal cohort study of pharmacy careers*. University of Manchester: Center for Pharmacy Workforce Studies. 2006.

REFERENCE

1. Chamberlain, J. (2005). *Reports: Bologna Agreement*. [in English]

2. Criteria for registration as a pharmacist in Great Britain (GPhC, 2021). URL: https://assets.pharmacyregulation.org/files/document/criteria-for-registration-as-a-pharmacist-in-great-britain-jan-2021_0.pdf. [in English]

3. Foundation training manual 2024/25 (GPhC, 2024). URL: <https://assets.pharmacyregulation.org/files/2024-06/GPhC-%20foundation-training-manual-2024-25.pdf>. [in English]

4. Royal Pharmaceutical Society of Great Britain (RPSGB). (2004). Making pharmacy education fit for the future. URL: <http://www.rpsgb.org/pdfs/> [in English]

5. Sosabowski, M., & Gard, P. (2008). Pharmacy education in the United Kingdom. *American Journal of Pharmacy Education*, 72(6), 130. [in English]

6. Standards for the initial education and training of pharmacists January 2021 final v1.4.pdf. URL: <https://assets.pharmacyregulation.org/files/2024-01/Standards%20for%20the%20initial%20education%20and%20training%20of%20pharmacists%20January%202021%20final%20v1.4.pdf>. [in English]

7. Standards_for_pharmacy_professionals_may_2017_0.pdf. URL: <https://assets.pharmacyregulation.org/files/>

standards_for_pharmacy_professionals_may_2017_0.pdf?VersionId=C8dRrU1opDLdsuveSss5cKsPSwKObTi2 [in English]

8. The accreditation of pharmacy courses leading to registration and annotation in Great Britain (GPhC, 2013). URL: https://assets.pharmacyregulation.org/files/document/accreditation_methodology_mpharm_degree_sept_2013.pdf. [in English]

9. The General Pharmaceutical Council (GPhC). (2022). URL: <https://www.pharmacyregulation.org/> [in English]

10. Willis, S., Shann, P., & Hassell, K. (2006). Studying pharmacy: who, when, how, why? what next? A longitudinal cohort study of pharmacy careers. University of Manchester: Center for Pharmacy Workforce Studies. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШУНКОВ Василь Сергійович – кандидат хімічних наук, доцент кафедри медичної та біологічної хімії Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова.

Наукові інтереси: теорія і практика вищої медичної освіти в Україні та у зарубіжних країнах, професійна підготовка майбутніх фармацевтів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHUNKOV Vasyi Serhiyovych – Candidate of Chemical Science, Associate Professor of Medical and Biological Chemistry Department National Pirogov Memorial Medical University.

Scientific interests: theory and practice of higher medical education in Ukraine and in foreign countries, professional training of future pharmacists.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2024 р.

УДК 37.091.33-027.22:796 (045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-313-318

ЯЗЛОВЕЦЬКА Оксана Валентинівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання і рекреаційно-оздоровчої роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2653-1662>

e-mail: ksenija-77777@ukr.net

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглядається проблема формування мотивів і мотивації старшокласників до занять фізичною культурою, що є одним із шляхів удосконалення фізичного виховання у закладі загальної середньої освіти для вирішення нагальних проблем зі здоров'ям учнівської молоді України, підвищення їх рухової активності, фізичної підготовленості.

Акцентовано увагу на те, що процес формування мотивації до занять фізичними вправами передбачає створення умов появи пізнавального інтересу, формування позитивного ставлення до предмету та до діяльності, організацію діяльності, в умовах якої формується пізнавальний інтерес.

У статті схарактеризовано базові поняття дослідження – «потреба», «мотив», «мотивація», «мотивація до занять фізичною культурою»; визначено чинники, які впливають на формування мотивів, групи мотивів до занять фізичною культурою, представлено рекомендації щодо підвищення внутрішньої мотивації учнів.

Зазначено, що мотивація до занять фізичною культурою – це комплекс мотивів особистості, що орієнтовані на набуття і збереження оптимального рівня фізичної підготовленості та працездатності особи.

Наголошено, що активний інтерес до занять фізичними вправами виникає в результаті внутрішньої мотивації, яка проявляється тоді, коли зовнішні цілі та мотиви відповідають рівню підготовленості (можливостям) учня, коли він розуміє суб'єктивну відповідальність за їх реалізацію.

У статті визначено засоби і умови, що сприяють формуванню позитивної мотивації старшокласників до сфери фізичної культури, а саме використання в освітньому процесі інтерактивних, інформаційно-комунікаційних технологій і проєктного навчання, технологій здоров'язбереження на уроках фізичної культури; створення позитивної психологічної атмосфери під час уроків, орієнтація на мотивацію успіху на заняттях; оволодіння учнями способами і прийомами організації та проведення

самостійних занять фізичними вправами; методами самоконтролю фізичного і психологічного стану, використання новітніх підходів у фізкультурно-оздоровчій діяльності тощо.

Ключові слова: фізична культура, формування мотивації, мотив, потреби, рухова активність, процес фізичного виховання.

IAZLOVETSKA Oksana Valentynivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor,
associate Professor of the Department of physical education and
recreational and health work

of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2653-1662>

e-mail: ksenija-77777@ukr.net

THE PROBLEM OF FORMING PUPILS' MOTIVATION FOR PHYSICAL EDUCATION IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

The article deals with the problem of forming motives and motivation of high school pupils to engage in physical education, which is one of the ways to improve physical education in general secondary education institutions to address the urgent health problems of Ukrainian pupils, increase their physical activity and physical fitness.

It is emphasized that the process of forming motivation for physical exercises involves creating conditions for the emergence of cognitive interest, forming a positive attitude to the subject and to the activity, and organizing activities in which cognitive interest is formed.

The article describes the basic concepts of the study – «need», «motive», «motivation», «motivation to engage in physical education»; identifies the factors that influence the formation of motives, groups of motives for physical education, and presents recommendations for increasing students' intrinsic motivation.

It is noted that motivation to engage in physical education is a complex of personal motives aimed at acquiring and maintaining the optimal level of physical fitness and performance.

It is emphasized that the external factors of motivation formation include: the activity of the physical education teacher, the level of his/her pedagogical skills; content of classes (teaching methods); material and technical support of the place of classes; psychological climate in the team, etc.

It is emphasized that active interest in physical exercises arises as a result of internal motivation, which manifests itself when external goals and motives correspond to the level of preparation (capabilities) of the pupil, when he understands the subjective responsibility for their implementation.

The article identifies the means and conditions that contribute to the formation of positive motivation of high school pupils in the field of physical culture. It is emphasized that in order to improve physical education of senior pupils in general secondary education, to increase their motivation to engage in physical education, it is important to use interactive, information and communication technologies and project-based learning, health technologies in physical education lessons; creating a positive psychological atmosphere during lessons, focusing on motivation for success in the classroom; mastering the methods and techniques of organizing and conducting independent physical education classes.

Key words: physical culture, formation of motivation, motive, needs, motor activity, process of physical education.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Аналіз державних нормативних документів, статистичні дані щодо стану здоров'я та невисокі показники рухової активності учнівської молоді свідчать про те, що сучасне суспільство та освітня система не справляються із одним з головних завдань – формування фізично здорового покоління молоді. Виходячи із цього питання переосмислення теоретичних аспектів мотиваційної сфери здобувачів освіти до занять фізкультурною набуває важливого значення.

Основними завданнями фізичного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти України є підвищення функціональних можливостей організму учнів засобами фізичної культури; покращення розумової і фізичної працездатності; формування свідомої потреби у систематичних заняттях фізичними вправами, фізичне самовдосконалення; отримання учнями необхідних знань, умінь та навичок у галузі фізичної культури з метою профілактики захворювань; виховання особистої гігієни та загартовування організму; формування ключових компетентностей [5].

Зважаючи на деяке погіршення в розвитку галузі фізичної культури і спорту, що пов'язано із ситуацією в нашій країні, варто наголосити на необхідність подальшого формування в свідомості сучасного суспільства чіткого розуміння значущості фізичної культури як досить дієвого

засобу оздоровлення підростаючого покоління. Не дивлячись на появу останнім часом інноваційних підходів й оригінальних розробок, а також досягнень із питань формування позитивної мотивації у школярів до занять фізичною культурою й спортом, дана проблема залишається досить актуальною у аспекті визначення її залежності з пізнавальною активністю.

Головною умовою формування мотивації є включення здобувачів освіти у відповідну навчальну діяльність. У такому разі, мотиви навчання стають домінуючими, а навчання – активним та свідомим. У зв'язку з цим велику роль відіграє вивчення мотивів щодо занять фізичною культурою та спортом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційно-педагогічне та методологічне підґрунтя вдосконалення фізичного виховання в закладах освіти України викладено у дослідженнях Бондар Т., Волкова Л., Дутчак М., Куца О., Круцевич Т., Шияна Б.

Теоретичними аспектами мотивації здобувачів освіти до навчальної діяльності займалися такі вітчизняні провідні фахівці у галузі педагогіки як Дзюбка Л., Гриценко Л., Парфілова С., Лисенко О., Тельцька А., Яланська С., Яременко Л. Вченими було встановлено вплив мотивації на успішність навчальної діяльності учнів, окреслено коло проблем, визначено роль і місце інтересів та

цінностей в структурі мотиваційної системи особистості.

Такі дослідники у галузі фізичної культури і спорту як Безверхня Г., Бербенець О., Бондар І., Винник В., Данилко В., Закопайло С., Олексієнко Я., Федоренко Є., Франків Є. та ін. вивчали проблему мотивації здобувачів освіти до занять фізичною культурою, як організовано так і самостійно. Дослідниками були з'ясовані потреби та мотиви, які впливають на заняття фізкультурою, процес їх формування, а також фактори, які впливають на них.

На підставі вищесказаного було сформульовано *мету статті*: визначити теоретичні і практичні аспекти формування мотивації до занять фізичною культурою у старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Загальновідомо, що рухова активність, заняття фізкультурою та спортом підвищують здатність організму до опору різноманітним хворобам, що впливає на якість життя і є на сьогоднішній день надзвичайно важливим в умовах воєнного стану.

Важливе значення сьогодні набуває визначення шляхів удосконалення фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти, одним із яких є формування мотивації в учнів до фізичної культури.

У поведінці людини існують дві функціонально взаємопов'язані сторони: спонукальна і регуляційна. Спонування забезпечує активізацію і спрямованість поведінки, а регуляція відповідає за те, як вона складається від початку і до кінця в конкретній ситуації. Відчуття, сприйняття, пам'ять, увага, увага, мислення, здібності, темперамент, характер, емоції – все це забезпечує в основному регуляцію поведінки. Спонування пов'язане з поняттями мотиву і мотивації. Ці терміни містять уявлення про потреби, інтереси, цілі, наміри, прагнення, спонування, що існують у людини, про зовнішні умови, що змушують її поводитися у певний спосіб, про управління діяльністю під час її реалізації та інше [4, 7].

До мотиваційної сфери особистості входить комплекс мотивів, що створюються і розвиваються впродовж усього її життя. Для мотиваційної сфери особистості характерне різноманіття форм прояву – процесів, станів, властивостей. Мотиви, потреби та цілі – ключові складові мотиваційної сфери людини [7].

Потреба – це внутрішнє напруження, що спрямовує активність на набуття того, що необхідне для нормального функціонування організму й особистості загалом. Потреби за джерелом походження поділяються на: первинні (біологічні: природні, вроджені) і вторинні (соціальні: культурні, набуті).

Мотив – це спонування до діяльності, спонукальна причина дій і вчинків, що пов'язане із задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта та визначають її спрямованість (тобто мотивацію) [7]. Мотив відповідає на запитання «Що потрібно для задоволення потреби?». Г. Безверхня зазначає, що мотив є одним зі складових мотиваційної сфери школярів, це спрямованість

активності на предмет, внутрішній психічний стан прямо зв'язаний з об'єктивними характеристиками предмета, на який спрямована активність [1].

Існують різні класифікації мотивів. Залежно від виду активності людини – це мотиви спілкування, навчання, професійні, особистісні інтереси тощо. Залежно від зв'язку з дією – зовнішні (якщо мотиви, що стимулюють дію, не відносяться до неї безпосередньо) і внутрішні (мотив має тісний зв'язок із дією). Зовнішні мотиви поділяються на соціальні (любов до рідних, почуття обов'язку перед батьківщиною тощо) та особистісні (досягнення успіху, завоювання авторитету). Внутрішні поділяються на процесуальні (зацікавленість у дії), результативні (зацікавленість у результатах дії), саморозвиток (розвиток особистісних якостей і вмінь).

На формування мотивів впливають зовнішні та внутрішні чинники. Зовнішніми чинниками є умови, в яких опиняється суб'єкт діяльності. Внутрішніми – потяги, бажання, інтереси та переконання, які виражають потреби, пов'язані з особистістю діяльності суб'єкта. Переконання тут відіграють особливу роль. Вони характеризують світогляд людини, надають значущості та спрямованості її вчинкам.

Процес формування мотиву містить у собі кілька етапів:

1. Мотив починається з появою потреби, нужди в чомусь, що супроводжується емоційним занепокоєнням, незадоволенням.

2. Усвідомлення мотиву відбувається поступово: спочатку усвідомлюють причину емоційного незадоволення, потім усвідомлюють об'єкт, що відповідає даній потребі і задовольняє її (формується бажання), далі усвідомлюють, як, за допомогою чого можна досягти бажаного результату.

3. Реалізується енергетичний компонент мотиву в реальних діях [3].

Досить часто поведінку людини зумовлюють кілька мотивів, що перебувають у певному відношенні один до одного за ступенем їхнього впливу на поведінку людини. Через це мотиваційна структура може розглядатися як основа виконання людиною певних дій.

Виділяють різні групи мотивів до занять фізичною культурою:

- *внутрішні мотиви*, пов'язані із задоволенням процесом діяльності (новизна, емоційність, динамічність, улюблені вправи тощо);

- *зовнішні позитивні мотиви*, засновані на результатах діяльності (активний відпочинок, набуття знань, умінь і навичок);

- *мотиви, пов'язані з перспективою* (розвиток фізичних і вольових якостей, зміцнення і збереження здоров'я, поліпшення статури, корекція фігури, покращення працездатності тощо), виникають під впливом внутрішніх чинників (самооцінки, переконання, бажання тощо).

- *зовнішні негативні мотиви* (страх отримання низької оцінки, насмішок однолітків через невміння виконувати рух або рухову дію тощо) [1, 2, 3, 5].

Мотивація є ширшим поняттям, на відміну від мотиву. *Мотивація* – це сукупність мотивів, що

спонукають людину до активної діяльності в певному напрямку. Мотивація, що домінує в даній момент, впливає на зміст психічних процесів, значною мірою визначає емоційно-оціночні реакції.

Мотивація до занять фізичною культурою – це комплекс мотивів особистості, що орієнтовані на набуття і збереження оптимального рівня фізичної підготовленості та працездатності особи [2, 5]. Встановлено, що в основі виникнення мотивів фізкультурно-спортивних занять лежать як потреби й об'єктивні умови життя, так і внутрішня позиція самої особистості.

Позитивне ставлення до рухової активності виникає в результаті внутрішньої мотивації, яка утворюється за відповідності мотивів і цілей того, хто займається. Внутрішня мотивація взаємопов'язана з почуттям задоволення від самого процесу занять фізичними вправами. Фактично, внутрішня мотивація являє собою активний інтерес до занять фізичними вправами. Базою для формування внутрішньої мотивації слугує відповідність зовнішніх мотивів і цілей фізичним можливостям особи. Занадто важкі або занадто легкі режими зовнішньої мотивації призводять до незадовільного результату, внутрішня мотивація та інтерес не формуються, з'являються тривожність і невпевненість у своїх силах у першому випадку, та емоції нудьги й байдужості в другому. За сприятливої реалізації мотивів і цілей той, хто займається, задоволений результатом, натхненний успіхом і бажає продовжувати заняття за власною ініціативою, у зв'язку з цим формується інтерес до занять, а отже, і внутрішня мотивація. Крім цього внутрішня мотивація утворюється, коли особа отримує задоволення від самого процесу заняття, від характеру взаємовідносин із викладачем та іншими [1].

Мотиваційна сфера учнів закладів загальної середньої освіти є важливим компонентом у процесі організації освітньої діяльності. Вона відтворює внутрішнє бажання та інтерес здобувачів освіти до занять, їх активне ставлення до освітнього процесу. Тільки за наявності сильних, глибоких спонукань і мотивів учнів, їхня навчальна діяльність відбуватиметься дієво. Тому важливо осмислювати суть мотивації до занять фізичними вправами.

Мотивація учнів до занять фізичною культурою у закладах загальної середньої освіти посідає важливе місце в організації освітнього процесу. До зовнішніх чинників формування мотивації належать: діяльність вчителя фізичної культури, рівень його кваліфікації та педагогічної майстерності; зміст занять (методика викладання); матеріально-технічне забезпечення місця заняття; психологічний клімат у колективі тощо.

Як внутрішні чинники формування мотивації виокремлюють: зміни в психічному розвитку, структурні психологічні новоутворення, що виникають у особистості в процесі занять фізичною культурою і спортом (форми взаємодії та спілкування з іншою людиною, спрямованість особистості здобувача освіти в процесі занять). Активний інтерес до занять фізичними вправами виникає в результаті внутрішньої мотивації, яка

проявляється тоді, коли зовнішні *цілі та мотиви* відповідають рівню підготовленості (можливостям) того, хто займається, коли він розуміє суб'єктивну відповідальність за їх реалізацію («Я»– концепція).

На думку авторів [2, 3, 5], мотиви здобувачів освіти старшого підліткового віку (15-16 років), порівняно з іншими віковими групами, є більш врівноваженими, стабільними, соціально значущими, але вони все ж таки потребують підкріплення. Дослідники зазначають таку тенденцію, що з віком в учнів у закладі загальної середньої освіти знижується інтерес до занять фізичною культурою, або повністю змінюється пасивним ставленням, якщо цей інтерес не закріплений у стійкий мотив. А мотиви, пов'язані з розумінням впливу фізичних вправ на зміцнення здоров'я, виховання фізичних якостей, хоча і є для суспільства соціально важливими, старшими підлітками такими не дуже усвідомлюються.

Теоретичне обґрунтування та методичне забезпечення процесу формування мотивації учнів до занять фізичною культурою, на думку багатьох дослідників, є головними і впливають на освітній результат. У їхній основі має бути дидактичний принцип взаємодії навчальної діяльності, а також запит реальної практики, що враховує характеристику провідних мотивів учнів. Формування такої мотивації здобувачів освіти є важливою психолого-педагогічною проблемою закладів освіти.

Ряд дослідників вважають, що причинами відсутності мотивації можуть бути: зниження інтересу до занять, негативні взаємовідносини з викладачем, нерозуміння предмета тощо [1, 2, 3]. Тому завдання викладачів фізичної культури полягає в тому, щоб грамотно використовувати методи заохочення (поряд з іншими методами), щоб вони підвищували сприйняття успіху, а також сприяли підвищенню внутрішньої мотивації здобувачів освіти.

Автори [3, 5] дають такі рекомендації щодо підвищення внутрішньої мотивації:

- забезпечення умов для успіху. Усвідомлений успіх підвищує в учнів будь-якого віку відчуття власної значущості та компетентності;

- забезпечення відповідності виду заохочення і виконуваної діяльності. Необхідно таким чином пов'язати заохочення з певною поведінкою, щоб для старшого підлітка підвищилася інформаційна значущість заохочення. Робити акцент саме на інформаційний аспект заохочень;

- використання не тільки вербальних, а й інших видів заохочення. Словесно підбадьорюючи, педагог забезпечує позитивний зворотний зв'язок і стимулює їх до продовження вдосконалення. Це особливо важливо для здобувачів освіти, які мають слабку фізичні дані для занять спортом і фізичною культурою;

- урізноманітнення змісту та послідовності виконання вправ. Заняття може бути нудним, одноманітним, тому необхідно порушувати монотонність заняття, змінюючи послідовність виконання вправ, ритм, а також і самі вправи. Крім того, подібна різноманітність дає можливість учням спробувати себе в різних позиціях;

- залучення здобувачів освіти до прийняття рішення. Учні сприймають себе найбільш компетентними, коли вони є активними учасниками в процесі навчання;

- визначення реальної мети. Проблема педагогів полягає не в тому, щоб навчитися формулювати цілі, а в тому, щоб ставити цілі, які забезпечують спрямування дій і підвищення мотивації, а також у тому, щоб навчити учнів рухатися до поставлених цілей і досягати їх. Простіше поставити мету, ніж слідувати їй.

Фахівцями визначено методи формування мотивації, а саме: переконання, стимулювання (навіювання, заохочення); особистий приклад вчителя фізичної культури; проблемний виклад; самопізнання; спільна рефлексія діяльності та взаємодії.

Для формування мотивації до фізичної активності необхідно надати допомогу учням у застосуванні різних методів, форм і засобів фізичної культури, розкрити, як вона допомагає визначитися в житті. Слід роз'яснити учням цінності фізичної культури, вибрати ефективні шляхи самовдосконалення, способи управління своїм здоров'ям і працездатністю відповідно до особистісних можливостей та індивідуальних здібностей.

Заняття фізичною культурою, незалежно від того, в якій формі вони проводяться (теорія, практика), повинні мати мотиваційну спрямованість. Важлива мотивація кожного етапу уроку. На початку роль відіграє готовність до заняття і включеність учня, по завершенню уроку – задоволеність або незадоволеність результатами.

Педагогічна стратегія формування мотивації має бути спрямована:

- на актуалізацію сприйняття, усвідомлення, розуміння учнів цінностей фізичної культури з позицій норм, моралі, життєвої необхідності (формування уявлень про них);

- на спонукання учнів до позитивної внутрішньої оцінки цінностей фізичної культури, їхнього внутрішнього прийняття, переконаності в їхній істинності (усвідомлення для себе їхньої належності);

- на стимулювання мотивів, бажань, переживань, почуттів учнів до саморозвитку фізичної культури, збагачення її цінностями.

Багато авторів поділяють думку, що підвищення мотивації учнів до занять фізичною культурою – це насамперед формування в них позитивного ставлення до фізкультурно-спортивної діяльності, формування потреби в регулярних заняттях [1–5]. Критерій залученості учнів до занять фізичною культурою і спортом залежить не тільки від загальних і об'єктивних чинників, а й від чинників суб'єктивного характеру. До останніх вони відносять ставлення учнів до занять фізичною культурою, що охоплює потреби у фізичному розвитку та їхньому вдосконаленні, інтерес учнів до різних видів спорту і форм занять фізичними вправами, мотиви і ціннісні орієнтації учнів, що визначають спрямованість фізкультурно-спортивної діяльності, власні оцінки причин, що перешкоджають активним заняттям фізичною культурою.

Безверхня Г., Матвієнко І., Цибульська В. та інші науковці дійшли висновку, що необхідно так перебудувати освітній процес фізичного виховання, щоб він задовольняв інтереси і потреби кожного, хто займається, будувався з урахуванням індивідуальних особливостей [1].

Таким чином, успішно сформулювати позитивну мотивацію здобувачів освіти до занять фізичною культурою можна з дотриманням умов, що дадуть змогу зорієнтувати зміст освітнього процесу з фізичної культури на потреби й інтереси учнів; актуалізують мотиви фізкультурної діяльності, дадуть змогу створити на заняттях комфортне і безпечне середовище, в якому можна буде займатися фізичною культурою.

Серед основних засобів і умов, що сприяють формуванню позитивної мотивації здобувачів освіти до сфери фізичної культури, дослідники визначають:

✓ оптимізація системи фізичного виховання в закладі загальної середньої освіти на основі інноваційних видів рухової діяльності;

✓ орієнтація на мотивацію успіху на заняттях фізкультурною та спортом;

✓ створення позитивної психологічної атмосфери під час уроків фізкультури;

✓ використання новітніх підходів у фізкультурно-оздоровчій діяльності;

✓ використання інтерактивних методів навчання на уроках фізичної культури;

✓ використання технологій здоров'язбереження на уроках фізичної культури тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Визначення шляхів удосконалення фізичного виховання учнів у закладі загальної середньої освіти має важливе значення у сучасних мовах, одним із яких є формування мотивації у здобувачів освіти до занять фізичними вправами в школі і дома.

У зв'язку з цим необхідно використовувати усі форми фізичного виховання в школі, а також самостійні заняття фізичними вправами вдома з метою підвищення рухової активності, зміцнення здоров'я, поліпшення фізичної підготовленості школярів.

Мотивація до занять фізичною культурою – це комплекс мотивів особистості, що орієнтовані на набуття і збереження оптимального рівня фізичної підготовленості та працездатності особи. Встановлено, що в основі виникнення мотивів фізкультурно-спортивних занять лежать як потреби й об'єктивні умови життя, так і внутрішня позиція самої особистості. Навчальна діяльність буде більш ефективною, за наявності внутрішнього бажання та активного інтересу здобувачів освіти до занять.

Для удосконалення фізичного виховання старшокласників у закладі загальної середньої освіти важливим є використання в освітньому процесі інтерактивних, інформаційно-комунікаційних технологій і проектного навчання; оволодіння учнями способами і прийомами організації та проведення самостійних занять фізичними вправами; методами самоконтролю фізичного і психологічного стану, організації та проведення

сучасних фізкультурно-оздоровчих заходів з інноваційним підходом, спрямованих на популяризацію здорового способу життя з використанням сучасних видів рухових активностей, зокрема естафет, рухливих та спортивних ігор, а також тих, що поєднують рухову активність з комп'ютерними іграми.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні мотивів, що спонукають школярів до занять фізичною культурою, а також факторів, що впливають на їх формування.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Безверхня Г.В., Цибульська В.В., Гончар Г.І. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів та студентів: монографія. Умань: ВПЦ «Візаві»; 2016. 223 с.
2. Бобровник С.І. Формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою та спортом. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Вип 2 (43). 2014. С. 4-9.
3. Бондаренко Ю. Формування мотивації до занять фізичною культурою у школярів, як педагогічна проблема. *Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини: актуальні проблеми та перспективи розвитку: збірник наукових праць студентів першого, другого та третього рівнів освіти*. 2019. Вип. 1. Полтава. С. 28-31.
4. Дзюбко Л., Гриценко Л. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Психолінгвістика*. 2009. №4. С. 33-43.
5. Матвієнко І. Формування мотивації школярів до занять фізичною культурою та спортом у закладах загальної середньої освіти. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. Науково-теоретичний журнал. 2020. №3. С. 81– 85.
6. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. К.: Каравела, 2020. 418 с.
7. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

REFERENCES

1. Bezverkhnia, H.V., Tsybulska, V.V., Honchar, H.I. (2016). *Motivatsiia do zaniat fizychnoiu kulturoiu i sportom shkoliariv ta studentiv* [Motivation for physical education and sports of schoolchildren and students]: monohrafiia. Uman: VPTs «Vizavi». 223 s. [in Ukrainian]
2. Bobrovnyk, S. I. (2014). *Formuvannia motyvatsii starshoklasnykiv do zaniat fizychnoiu kulturoiu ta sportom*

[Formation of motivation of high school students for physical education and sports]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*. Vyp 2 (43). S.4-9. [in Ukrainian]

3. Bondarenko, Yu. (2019). *Formuvannia motyvatsii do zaniat fizychnoiu kulturoiu u shkoliariv, yak pedahohichna problema* [Formation of motivation for physical education in schoolchildren as a pedagogical problem]. *Fizyчне vykhovannia, sport i zdorovia liudyny: aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku: zbirnyk naukovykh prats studentiv persho, drugoho ta tretoho rivniv osvity*. Vyp. 1. Poltava. S. 28-31. [in Ukrainian]

4. Dziubko, L., Hrytsenko, L. (2009). *Motyvatsiia navchalnoi diialnosti yak psykhologo-pedahohichna problema* [Motivation of educational activity as a psychological and pedagogical problem]. *Psykholinhvistyka*. №4. S. 33-43. [in Ukrainian]

5. Matviienko, I. (2020). *Formuvannia motyvatsii shkoliariv do zaniat fizychnoiu kulturoiu ta sportom u zakladakh zahalnoi serednoi osvity* [Formation of schoolchildren's motivation to engage in physical education and sports in institutions of general secondary education]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*. *Naukovo-teoretychnyi zhurnal*. №3. S. 81– 85. [in Ukrainian]

6. Prykhodko, Yu. O., Yurchenko, V. I. (2020). *Psykhologichnyi slovnyk-dovidnyk* [Psychological dictionary-reference]: navch. posib., 4-te vyd., випр. і доп. К.: Karavela. 418 s. [in Ukrainian]

7. Shapar, V. B. (2007). *Suchasnyi tлумachnyi psykhologichnyi slovnyk* [Modern explanatory psychological dictionary]. Х.: Prapor. 640 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЯЗЛОВЕЦЬКА Оксана Валентинівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання і рекреаційно-оздоровчої роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: здоров'язберігаюча педагогіка, оздоровчий фітнес.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

IAZLOVETSKA Oksana Valentynivna – Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor, associate Professor of the Department of physical education and recreational and health work of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: health-preserving pedagogy, health fitness.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2024 р.

УДК 37.02

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-318-322

ДРОБІН Андрій Анатолійович –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та безпечного освітнього середовища комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4414-0465>
 e-mail: drobin@bigmir.net

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДОМІНУЮЧИЙ ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ФІЗИКИ

У статті розглянуто актуальну на теперішній час проблему – модернізації та осучаснення шкільного курсу фізики. Автор розпочинає аналіз зазначеної проблематики з огляду глобальних процесів, які домінують в суспільному розвитку і визначають напрямки розвитку соціуму на ближнє майбутнє. Ключовою проблемою, окресленою у статті є суттєва невідповідність між рівнем розвитку технологій, науки, виробництва і існуючою освітньою моделлю. Що відображено у аналітичних документах ЮНЕСКО та Всесвітнього економічного форуму. Автором відзначено сприйняття даної проблеми актуальною в Україні та означено заходи, здійснені для подолання окресленої невідповідності.

Аналізуючи останні дослідження і публікації з даної тематики, в яких було досліджено питання, автор зазначає, що найавторитетніші дослідники розглядають переважно методологію реалізації компетентнісного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого навчання на новій парадигмальній, ідеологічній та технологічній базах. Проте, зміст шкільного курсу фізики майже не змінюється. Автор постулює, що фізика, будучи однією із флагманських наук розвитку сучасних технологій потребує суттєвих змін у обсязі та змісті шкільного курсу фізики в частині вдосконалення та осучаснення. Зокрема, пропонується приділити більшої уваги сучасним розділам фізики, таким як термодинаміка, хвильова, квантова, атомна та ядерна фізика, фізика елементарних частинок. Через те, що ці розділи фізики найбільш динамічно розвиваються і є фундаментом сучасних провідних технологій: оптоволоконного зв'язку, квантових комп'ютерів, матеріалознавства, нанотехнологій, генетики, телекомунікаційних технологій, мікроскопії суперроздільної здатності, адитивних технологій, робототехніки, лазерних технологій, традиційних та альтернативних видів енергії. Ці зміни, на думку автора, дозволять осучаснити зміст шкільного курсу фізики, актуалізувати існуючі широкоживані та перспективні технології ближнього майбутнього. Іншою пропозицією є внесення у шкільний курс фізики розуміння характерних особливостей сучасної фізики: міждисциплінарності наукових досліджень, широкого застосування методів обчислювальної математики у наукових дослідженнях, значного ускладнення експериментальної бази сучасної фізики, індустріалізації сучасних фізичних досліджень, міжнародної наукової кооперації, прикладної спрямованості фізики, як науки. На основі проведеного дослідження сформульовані висновки на окреслені напрямки подальших досліджень.

Ключові слова: шкільний курс фізики, осучаснення, технологічна основа, зміст шкільного курсу фізики.

DROBIN Andrii Anatoliyovych –

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer of Department of Information and Communication Technologies and Safety of the Educational Environment of Municipal Institution "Kirovograd Regional IN-Service Teacher Training Institute named after Vasyl Sukhomlynsky"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4414-0465>

e-mail: drobin@bigmir.net

MODERN TECHNOLOGIES AS A DOMINANT FACTOR IN THE MODERNIZATION OF THE CONTENT OF THE SCHOOL PHYSICS COURSE

The article deals with the current problem of modernizing and updating the school physics course. The author begins the analysis of the mentioned problems with an overview of global processes that dominate social development and determine the directions of the development of society in the near future. The key problem outlined in the article is a significant discrepancy between the level of development of technology, science, and production and the existing educational model. What is reflected in the analytical documents of UNESCO and the World Economic Forum. The author noted the perception of this problem as relevant in Ukraine and indicated the measures taken to overcome the identified inconsistency.

Analyzing the latest studies and publications on this topic, in which the issue was investigated, the author notes that the most authoritative researchers consider mainly the methodology of implementing competence-based, activity-based, person-oriented training on new paradigmatic, ideological and technological bases. However, the content of the school physics course almost does not change. The author postulates that physics, being one of the flagship sciences of the development of modern technologies, needs significant changes in the scope and content of the school physics course in terms of improvement and modernization. In particular, it is proposed to pay more attention to modern sections of physics, such as thermodynamics, wave, quantum, atomic and nuclear physics, physics of elementary particles. Due to the fact that these sections of physics are developing most dynamically and are the foundation of modern leading technologies: optical fiber communication, quantum computers, materials science, nanotechnology, genetics, telecommunication technologies, super-resolution microscopy, additive technologies, robotics, laser technologies, traditional and alternative types of energy. These changes, in the opinion of the author, will allow to modernize the content of the school physics course, to update the existing widely used and promising technologies of the near future. Another proposal is to introduce into the school physics course an understanding of the characteristic features of modern physics: the interdisciplinary nature of scientific research, the wide application of computational mathematics methods in scientific research, the significant complication of the experimental base of modern physics, the industrialization of modern physical research, international scientific cooperation, the applied orientation of physics as a science. On the basis of the conducted research, conclusions on the outlined directions of further research are formulated.

Key words: school physics course, modernization, technological basis, content of the school physics course.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Людство, динамічно розвиваючись, в останнє століття досягло небувалих вершин у розвитку своєї цивілізації: вихід у космос, проникнення в таємниці атомного ядра, освоєння нових видів енергії, створення інформаційної сфери, нових організмів, матеріалів, технологій та ін. В основі цього прогресу лежить інтеграція науки та освіти, які і дозволили здійснити цей ривок. Проте, у «Всесвітній доповіді моніторингу освіти» ЮНЕСКО [1] та «Школи майбутнього», що визначають нові моделі освіти для четвертої промислової революції» Всесвітнього економічного форуму [2] відмічають про існуючі суперечності та кризові явища, що спостерігаються в останні десятиліття. Це криза, що показує невідповідність між існуючим рівнем розвитку науки і техніки, та функціонуючою освітньою моделлю.

Дана проблема є загальною для всього людства. Вона окреслена на глобальному рівні: Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [6], у якій окреслено загально цивілізаційні заходи щодо її подолання. Але в рамках реалізації цих заходів кожна країна йде своїм шляхом.

Україна, як країна-учасник ратифікувала резолюцію ООН про сталий розвиток [6, 10], і розпочала реформістські процеси в українській освітній системі – прийнято низку нормативно-правових актів щодо реформування та модернізації системи освіти: Концепція нової української школи [9], Державні стандарти початкової та базової середньої освіти третього покоління [3], типові освітні програми [8], модельні навчальні програми [5], нові підручники.

Очевидно, що модернізація освіти, яка здійснюється, має на меті виправлення ситуації і на практиці означає осучаснення освіти, підвищення її наукового рівня, посилення уваги до особистості учня та розвитку його здібностей, реалізацію практико-орієнтованого підходу, індивідуалізацію освіти, посилення як природничо-математичної, так і гуманістично-гуманітарної складових змісту освіти, врахування антропоного принципу. Ці заходи мають подолати існуючий розрив рівнем розвитку науки і техніки, та існуючою освітньою моделлю.

Метою статті є окреслення внесення назрілих змін у зміст шкільного курсу фізики.

Методи дослідження. *Емпіричні:* спостереження за процесом організації та проведення освітнього процесу, цілеспрямоване вивчення існуючого досвіду організації освітнього процесу, дослідження динаміки змін у вітчизняній законодавчій базі в сфері освіти. *Теоретичні:* системний та порівняльний аналіз нормативних документів, що визначають форми та зміст освітнього процесу з фізики, наукової та методичної літератури з даної проблеми, узагальнення та систематизація досвіду ефективного впровадження новацій в освітній процес, модернізації та осучаснення шкільного курсу фізики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насьогодні, спостерігається значне пошукання обговорення проблематики осучаснення та модернізації системи освіти, її змісту у спільноті науковців. Найбільш авторитетними і цілепокладаючими є думки М.В. Головка, Т.М. Засекої, В.Г. Кременя, О.І. Локшиної, О.І. Ляшенка, В.О. Огнев'юка, О.Я. Савченко, О.М. Топузова та інших.

Переважає більшість досліджень стосується методології реалізації компетентнісного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого навчання на новій парадигмальній, ідеологічній та технологічній базі. Це передбачає зміни в оболонці змісту освіти, перерозподіл матеріалу, зміщення акцентів, але мало стосується зміни ядра змісту освіти. Якщо поглянути на навчальні дисципліну «Фізика і астрономія», то її розвиток обговорюється в канві триваючих загальних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Але фізика, разом з хімією та біологією, є флагманами у розвитку технологічної основи сучасної людської цивілізації, а тому увага до їх місця і ролі в системі освіти, змісту та форми, цілей та завдань мають бути пріоритетними. І це свідчить про те, що розвитку шкільної фізичної освіти потрібно приділити значно більшої уваги. Насамперед, потрібно переосмислити місце та роль фізики в структурі шкільної як природничої, так і загальної освіти.

Ми категорично не погоджуємось з тими тенденціями, що при запровадженні інтегрованих природничих навчальних дисциплін зменшують на них кількість годин (у порівнянні з відокремленими), самі природничі науки відносять до другорядних для гуманітарних спеціальностей.

Фізика, хімія і біологія є одними з лідерів розвитку технологічності цивілізації, ключовими науками. Це видно по Нобелівським преміям і

тенденціям у освіті: реалізація концепції STEM-освіти, запровадження дуальної освіти, проектної діяльності, використання штучного інтелекту в освіті та інше.

Чому існує розрив між розвитком рівнем розвитку науки і техніки, та існуючою освітньою моделлю? Тому що більшість школярів орієнтована на споживання певних технологічних продуктів не розуміючи їх наукового змісту, сутності, принципів роботи, причинно-наслідкових зв'язків, обмежень (технічного, технологічного, етичного характеру).

Тому зміст насамперед шкільного курсу фізики потребує подальшого вдосконалення та осучаснення. Ми переконані, що обсяг сучасної фізики в середній школі може і має бути суттєво збільшений. Відповідно до Концепції НУШ здійснюється перехід до 12-річної загальної середньої освіти (і це є одним із наслідків збільшення змісту всіх навчальних предметів), а отже через збільшення терміну навчання в старшій школі є можливість доповнити і розширити зміст шкільного курсу фізики та виділити більшу кількість годин на це.

Чому? Тому що збільшується істотна роль досягнень сучасної фізики у повсякденному житті людей XXI ст.: комп'ютери, нові засоби зв'язку, лазерні технології, транспорт, новітні матеріали багато в чому визначають сучасний спосіб життя. Людина, не знайома з фізичними принципами дії даних пристроїв, незатишно почувається за умов техногенної цивілізації. Спостерігаючи за динамікою розвитку технологій, можна припустити, що в майбутньому роль передових технологій, заснованих на сучасних розділах фізики, тільки зростатиме у всіх галузях людської діяльності. І потреба в грамотних членах суспільства, в кваліфікованих спеціалістах буде тільки зростати. Не юристами та економістами приростають досягнення цивілізації, а вченими та кваліфікованими робітниками.

Які зміни потрібно внести до змісту шкільного курсу фізики? Ми аналізували дану проблему [4]. Можна констатувати, що майже нічого не змінилось, невідповідність між рівнем шкільного курсу фізики та розвитком технологічної складової цивілізації лише посилилась. Тому, на нашу думку, при оновленні змісту шкільного курсу фізики слід приділити більшій увазі сучасним розділам фізики, таким як термодинаміка, хвильова, квантова, атомна та ядерна фізика, фізика елементарних частинок. Бо очевидно, що ці розділи фізики найбільш динамічно розвиваються і є фундаментом сучасних провідних технологій: оптоволоконного зв'язку, квантових комп'ютерів, матеріалознавства, нанотехнологій, генетики, телекомунікаційних технологій, мікроскопії суперроздільної здатності, адитивних технологій, робототехніки, лазерних технологій, традиційних та альтернативних видів енергії.

Для цього в модельних навчальних програмах потрібно у змісті основного матеріалу зафіксувати нові поняття. Оскільки у трьох нових модельних програмах [5] реалізовано класичний вітчизняний підхід до поділу навчального матеріалу на теми: вступ (фізика – наука про природу) → механічний

рух, сили → тиск → робота, енергія → теплові явища → електричні та магнітні явища → хвильові

явища → оптичні явища → атомні та ядерні явища, то майже в кожен розділ можна внести новації.

Тема за програмою	Поняття, що потрібно внести
вступ (фізика – наука про природу)	антропо середовище, адитивні технології, субстративні технології, нанотехнології, композити, полімери, сучасні підходи до збереження інформації, штучний інтелект, безпілотні транспортні системи, біоніка
механічний рух, сили	адитивні технології, субстративні технології, нанотехнології, роботи
тиск	композити, полімери, штучні матеріали, графен
робота, енергія	енергетика як система, базова та балансуєча генерація, види генерації
теплові явища	рідкі кристали, нанотехнології, мікроскопія суперроздільної здатності
електричні та магнітні явища	рідкі кристали, LED-лампи, томограф, нанотехнології, сонячні панелі, сонячна енергетика, електронний мікроскоп, сучасні підходи до збереження інформації, літій як основа енергетики
хвильові явища	оптичне волокно, оптоволоконний зв'язок, УЗД, 5G-зв'язок
оптичні явища	лідар, LED-лампи, оптичне волокно, оптоволоконний зв'язок, адитивні технології, субстративні технології
атомні та ядерні явища	нейтринна телескопія, воднева енергетика, нанотехнології, квантові обчислення, квантові комп'ютери, мікроскопія суперроздільної здатності

Ці поняття дозволять осучаснити зміст шкільного курсу фізики, актуалізувати існуючі широковживані та перспективні технології ближнього майбутнього.

Крім того, оновлення змісту шкільного курсу фізики дозволить внести у загальну середню освіту розуміння характерних особливостей сучасної фізики, її основних рис. До них належать: міждисциплінарність наукових досліджень, широке застосування методів обчислювальної математики у наукових дослідженнях, значне ускладнення експериментальної бази сучасної фізики, індустріалізація сучасних фізичних досліджень, міжнародна наукова кооперація, прикладна спрямованість.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, модернізація змісту освіти, як об'єктивний чинник суспільних змін відбувається достатньо динамічно і на теоретичному рівні, і на законодавчому рівні, і на практиці. В цьому контексті змінюється і шкільний курс фізики. Зміни йдуть в напрямку запровадження нової ідеології освіти, нової методології, технологічної бази. Проте, внесення змін в ядро шкільного курсу фізики, в частині доповнення, оновлення, осучаснення, не здійснюється, а без цього реформування змісту шкільного курсу фізики не можна вважати логічно і змістовно завершеним.

Але є об'єктивна потреба в осучасненні шкільного курсу фізики, який є фундаментом, необхідним випускнику школи для успішного продовження освіти, творчої роботи в науці та сучасному виробництві, соціалізації у суспільстві, перепусткою для входження у технологічний світ завтрашнього дня.

Тому подальшими напрямками досліджень ми вбачаємо теоретичне обґрунтування необхідних змін у шкільний курс фізики, шляхів їх впровадження та розробку методики фізики на основі нової сучасної технологічної бази людської цивілізації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Education for people and planet: creating sustainable futures for all. Global education monitoring report, 2016, summary. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245745>

2. Schools of the Future: Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution. World Economy Forum. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Schools_of_the_Future_Report_2019.pdf.

3. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>

4. Дробін А.А. Шкільний курс фізики: шляхи осучаснення. Наукові записки КДПУ. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти / За заг. ред. М.І. Садового. Кіровоград: КДПУ, Вип. 10, ч. 2. 2016. 185с. С.47-51.

5. Модельні навчальні програми для 5-9 класів нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року) URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

6. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» URL: <https://me.gov.ua/Documents/Download?id=22e86f94-a9dd-421e-adcb-e38748a4b7cb>

7. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року №70/1. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgk326/files/migration/ua/Agenda2030-UA.pdf>

8. Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти. Наказ МОН України № 235 від 19.02.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/661/68f/f4b/66168ff4b1bbe581264698.pdf>

9. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 988 від 14.12.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>

10. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

REFERENCES

1. Education for people and planet: creating sustainable futures for all. Global education monitoring report, 2016, summary. Retrieved from URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245745> [in English]

2. Schools of the Future: Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution. World Economy Forum. Retrieved from URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Schools_of_the_Future_Report_2019.pdf [in English]

3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020, September 30) Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 898 «Pro deaki pytannia derzhavnykh standartiv povnoi zahalnoi serednoi osvity» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated

30.09.2020 №898 «About some issues of state standards of complete general secondary education») Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

4. Drobín, A.A. (2016). School physics course: ways of modernization. Naukovi zapysky KDPU. Seria: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity. [Scientific notes of KDPU. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education] 10, 47-51. [in Ukrainian]

5. Modelni navchalni prohramy dlia 5-9 klasiv novoi ukrainskoi shkoly (zaprovadzhuitsia po etapno z 2022 roku) [Model curricula for grades 5-9 of the new Ukrainian school (to be introduced gradually from 2022)]. Retrieved from URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuetsya-po-etapno-z-2022-roku> [in Ukrainian]

6. Natsionalna dopovid «Tsili staloho rozvytku: Ukraina» [National report «Sustainable Development Goals: Ukraine»] Retrieved from URL: <https://me.gov.ua/Documents/Download?id=22e86f94-a9dd-421e-adcb-e38748a4b7cb> [in Ukrainian]

7. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Retrieved from URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgk326/files/migration/ua/Agenda2030-eng.pdf> [in English]

8. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2021, February 19). Nakaz № 235 «Pro zatverdzhennia typovoi osvitnoi prohramy dlia 5-9 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity» [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 235 «On approval of the standard educational program for grades 5-9 of general secondary education institutions»] Retrieved from URL: <https://imzo.gov.ua/2021/02/22/nakaz-mon-vid-19-02-2021-235-pro-zatverdzhennia-typovoi-osvitni-oi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/> [in Ukrainian]

9. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016, December 14). Rozporiadzhennia № 988 vid 14.12.2016 r. «Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia

zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku.» [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine №988 dated 14.12.2016 «On the approval of the Concept of State Policy Implementation in the Reform of General Secondary Education "New Ukrainian School" for the period until 2029.»] Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian]

10. President of Ukraine. (2019, September 30). Ukaz № 722/2019vid 30.09.2019 «Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku.» [Decree of the President of Ukraine dated 30.09.2019 № 722/2019 «About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030»] Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДРОБІН Андрій Анатолійович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та безпечного освітнього середовища комунального закладу «Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

Наукові інтереси: історія та сучасний стан розвитку природничих наук, цифрова економіка, процеси цифровізації, розвиток технологій.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DROBIN Andrii Anatoliyovych - candidate of pedagogical sciences, senior lecturer of department of information and communication technologies and safety of the educational environment of municipal institution «Kirovograd regional in-service teacher training institute named after Vasyl Sukhomlynsky».

Scientific interests: history and current state of development of natural sciences, digital economy, digitization processes, technology development.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2024 р.

УДК 378.011.3-051:[373.3:001.895]

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-322-325

ЦУКАНОВА Наталія Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач

кафедри дошкільної та початкової освіти

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6480-8717>

e-mail: tsukanova-nata@ukr.net

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті зроблено спробу розкрити основні моменти інноваційної діяльності вчителя початкових класів.

Нововведення у початкових класах спрямовані на підвищення якості виховання та освіти молодших школярів. У різні періоди свого становлення ці новоутворення мають різні цілі, завдання, зміст, прояв.

До сучасних педагогів висуваються нові вимоги, серед яких обов'язковим є застосування ними інноваційних методик та технологій. Вчителі постають перед вибором ефективних засобів здійснення інноваційних педагогічних ідей у початковій школі. Вчитель вже не є джерелом інформації: учні самостійно здобувають знання та перевіряють їх на практиці.

У початковій школі у розвитку інновацій виділяються такі напрями: створення нових типів шкіл з метою індивідуалізації та диференціації навчання; акцентування уваги на дисциплінах естетичного циклу; створення та впровадження нових навчальних курсів, зміна змісту освіти; велику увагу приділяється формуванню екологічної культури; розробка підручників, навчально-методичних посібників, програм; використання інноваційних технологій, методик; створення експериментальних майданчиків, класів; впровадження у освітній процес комп'ютерних технологій.

Інноваційна діяльність у початковій школі включає технічні, навчальні та позанавчальні інновації. У зв'язку з оновленням та новим змістом освіти виділяють методико-орієнтовані та проблемно орієнтовані інноваційні процеси.

Сучасні умови життя диктують впровадження в освітній процес школи інновацій, що у свою чергу є найважливішою якістю професійного педагога, завдяки якому можна досягти високого рівня педагогічної майстерності.

Впровадження інновацій у початкову школу сприяє підвищенню мотивації у молодших школярів до навчання, оновлення технологій освіти, покращенню якості освітніх послуг, виконання суспільного замовлення.

Ключові слова: інноваційні процеси; інноваційна діяльність; інновації; інноваційні технології; початкова школа; нововведення; технічні інновації; навчальні інновації; поза навчальні інновації.

TSUKANOVA Nataliia Mykolayivna –

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Pre-school and Primary school education Volodymyr Vynnychenko

Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6480-8717>

e-mail: tsukanova-nata@ukr.net

INNOVATIVE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

An attempt is made in the article to reveal the main points of the innovative activity of the primary school teacher.

Innovations in primary classes are aimed at improving the quality of upbringing and education of younger schoolchildren. At different periods of their formation, these neoplasms have different goals, tasks, content, and manifestation.

New demands are placed on modern teachers, among which their use of innovative methods and technologies is mandatory. Teachers are faced with the choice of effective means of implementing innovative pedagogical ideas in primary school. The teacher is no longer a source of information: students independently acquire knowledge and test it in practice.

The following directions are distinguished in the development of innovations in elementary school: creation of new types of schools for the purpose of individualization and differentiation of education; emphasis on the disciplines of the aesthetic cycle; creation and implementation of new educational courses, changing the content of education; great attention is paid to the formation of ecological culture; development of textbooks, training manuals, programs; use of innovative technologies, methods; creation of experimental sites, classes; introduction of computer technologies into the educational process.

Innovative activity in primary school includes technical, educational and extracurricular innovations. In connection with the renewal and new content of education, method-oriented and problem-oriented innovative processes are distinguished.

Modern living conditions dictate the introduction of innovations into the educational process of the school, which in turn is the most important quality of a professional teacher, thanks to which it is possible to achieve a high level of pedagogical skill.

The introduction of innovation in primary school helps to increase the motivation of younger schoolchildren to study, to update education technologies, to improve the quality of educational services, and to fulfill public orders.

Key words: *innovative processes; innovative activity; innovations; innovative technologies; elementary school; innovation; technical innovations; educational innovations; beyond educational innovations.*

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Предметом фахової діяльності сучасного педагога відповідно до Концепції «Нова українська школа» (2016) є виховання випускника школи – особистості (усебічно розвиненої дитини, здатної до критичного мислення), патріота (з активною позицією, який вміє діяти згідно з морально-етичними принципами та здатний приймати відповідальні рішення; поважати гідність і права людини), інноватора (здатного вносити зміни в навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, здатність конкурувати на ринку праці, бажання вчитися впродовж життя) – на засадах інноваційного оновлення і гуманістичної парадигми. Оскільки, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть професіонали, котрі уміють вчитись впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та вправно досягати їх, працювати в команді та спілкуватися в багатокультурному середовищі, володіти іншими інноваційними вміннями. Ефективне розв'язання цієї проблеми вбачається в наданні пріоритетності інноваційно-гуманістичній складовій освітньому процесу та його компетентнісному спрямуванню, як у закладах вищої, так і в закладах загальної середньої освіти і, зокрема в її початковій ланці. Процес підготовки майбутнього вчителя початкових класів, згідно з принципами неперервної освіти, сьогодні стикається з низкою протиріч: між репродуктивним характером навчання педагогів та необхідністю продуктивної педагогічної діяльності, між труднощами засвоєння педагогом способів інноваційної діяльності та необхідністю професійно-педагогічної взаємодії з метою вирішення завдань, пов'язаних із впровадженням інноваційних освітніх технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

На сучасному етапі розвитку освіти відзначається підвищений інтерес до проблеми підготовки педагога до інноваційної діяльності. Такі науковці, як Н. Бібік, Н. Ничкало, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін. досліджували особливості професійної підготовки вчителя початкової школи. Інноваційним технологіям в освіті присвячені праці І. Гаврик, Т. Демиденко, І. Дичківської, О. Комар, О. Пометун та ін. Вони у своїх дослідженнях розкривають підготовку педагогічних кадрів до впровадження нововведень та формування готовності до майбутньої інноваційної діяльності. Однак ефективні способи організації процесу такої підготовки визначені розмито, недостатньо дослідженими залишаються сутність, структура та компоненти готовності педагога до інноваційної діяльності, процес підготовки майбутніх педагогів початкових класів до інноваційної діяльності [7].

Мета статті – розкрити особливості інноваційної діяльності учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасна освітня система має відповідати запитам свого часу. Основним завданням програми розвитку освітнього процесу є підготовка високо-інтелектуального учня. З огляду на це, вчитель початкових класів повинен володіти психологічними прийомами, що застосовуються індивідуально до кожного учня; вміти взаємодіяти з учнями на занятті та у поза урочний час; бути здатним застосовувати у своїй професійній діяльності інновації.

Інноваційна діяльність вчителя початкових класів спрямовано розвиток інтересу до навчання в молодших школярів, формування їх особистості, підвищення якості освіти.

Інноваційна діяльність вчителів початкових класів – це багатоаспектне явище, що характеризується запровадженням в освітній процес нововведень.

При здійсненні інноваційної діяльності багато вчителів початкових класів стикаються з труднощами, які насамперед пов'язані з віковими та індивідуальними особливостями молодших школярів. Це накладає відбиток на специфіку та характер інновацій у початковій школі.

За змістом та формами прояву інновації різноманітні:

- за видами діяльності: педагогічні, управлінські; за характером змін, що вносяться: радикальні, комбінаторні, модифікаційні;

- за масштабом змін, що вносяться: локальні, модульні, системні;

- за масштабом використання: поодинокі, дифузні; за джерелом виникнення: зовнішні, внутрішні [3].

Інноваційна діяльність характеризується такими ознаками:

- вчитель початкових класів створює та застосовує в освітньому процесі інтелектуальний продукт, тобто щось нове для себе та для учнів;

- основна освітня діяльність обов'язково має бути інтегрована у додаткову;

- підвищенням у молодших школярів інтересу до навчання [1].

Нововведення в початкових класах спрямовані насамперед на підвищення якості виховання та освіти молодших школярів. Але в різні періоди свого становлення ці новоутворення мають різні цілі, завдання, зміст, прояв.

У XVII столітті Я. А. Коменським розроблено класно-урочну систему навчання та виховання. Ґрунтуючись на спадкоємності дошкільної та початкової освіти, їм створено єдину освітню систему.

Нововведеннями у його системі є дидактичні та виховні цілі.

Ж.-Ж. Руссо висловлює думку, що діти від природи досконалі. Завдяки йому в педагогічній науці розвиваються теорії «вільного виховання» і «педоцентризму», що ґрунтуються на тому, що не варто заважати мимовільному розвитку дітей і необхідно повністю керуватися їхніми потягами та бажаннями.

Інновацією І. Г. Песталоцці прийнято вважати теорію елементарної початкової освіти. Їм розроблено концепцію морального виховання та навчання школярів. Одним із перших запропонував комбінувати теорію з практикою в освітніх закладах.

І. Г. Гербарта також прийнято розглядати новатором у початковій освітній системі. Їм висловлена думка про необхідність навчання, що виховує. Велику роль відводив моральному вихованню. Розвиваючи теорію навчання, їм виділено такі етапи:

- ясність (знайомство з матеріалом має відбуватися у наочній формі);

- асоціація (встановлення зв'язків між новим матеріалом та вивченим раніше);

- система (викладення матеріалу має бути пов'язаним);

- метод (використання наявних знань на практиці).

Джон Дьюї сформульовано ідею реформування шкільної системи. Він пропонує не навчати дітей, а створювати їм комфортні умови, сприяють розвитку вроджених здібностей. Їм висловлена думка, що в учнів необхідно розвивати пізнавальну активність, а не давати їм певні знання, орієнтовані на конкретну професію. Навчати дітей варто лише тоді, коли вони самі відчують у цьому потребу. На думку Дьюї, у всій навчально-виховній роботі головною є праця. Проте педагог освітньому процесі пропонував використовувати ігри, екскурсії, імпровізації. З погляду Дьюї, батьки мають залучатися до навчального процесу.

Сучасний вчитель початкових класів має бути готовий до використання у навчальному процесі нових методик та технологій. Основним компонентом сучасного навчального процесу є діяльність. Вчитель вже не є джерелом інформації: учні самостійно видобувають знання та перевіряють їх на практиці [5]. Інноваційна діяльність включає технічні, навчальні та позанавчальні інновації. До перших належать ІКТ-технології, електронно-освітні ресурси, інтерактивна дошка. Для здійснення ефективної інноваційної діяльності сучасному вчителю початкових класів важливо зрозуміти її специфіку, виявити у собі педагогічні вміння, які необхідні її реалізації. Інноваційним в освітньому процесі початкової школи вважається застосування активних та інтерактивних методів навчання [4].

Багато вчителів початкових класів у межах інноваційного процесу використовують не конспект уроку, а технологічну карту, де пропонується рекомендації й у вчителя, й учнів. Технологічна карта спрямовано досягнення основної мети навчання молодших школярів: навчити вчитися [2].

Інновацією є і організація уроку, який планується та проводиться за новою схемою. На перший план виходить не просте пояснення матеріалу та його закріплення, а учень стає учасником процесу освіти, тобто акцент робиться на взаємодію учнів та вчителя.

Також інноваційний процес у початковій школі має охопити і позаурочну діяльність. Сьогодні важливо зацікавити дітей заняттями після уроків, це дає можливість перетворити позаурочну діяльність на повноцінний простір для освіти та виховання. Нині вчитель отримав можливість повному побудувати позаурочну діяльність учнів, застосовуючи інноваційні технології.

У початковій школі у розвитку інновацій можна назвати такі напрямки:

- створення нових типів шкіл з метою індивідуалізації та диференціації навчання;

- акцентування уваги на дисциплінах естетичного циклу; створення та впровадження нових навчальних курсів, зміна змісту освіти;

- велику увагу приділяти формуванню екологічної культури; розробка підручників, навчально-методичних посібників, програм;

впровадження інноваційних технологій, методик; створення експериментальних майданчиків, класів; – впровадження у освітній процес комп'ютерних технологій [2].

У зв'язку з оновленням та новим змістом освіти виділяють методико-орієнтовані та проблемно орієнтовані інноваційні процеси.

Перші передбачають використання освітніх технологій та методик (сучасні інформаційні технології, проектне навчання, модульне навчання, розвиваюче навчання, проблемне навчання, диференційоване навчання, програмоване навчання). Проблемно орієнтовані інноваційні процеси покликані вирішувати певні завдання, спрямовані на усвідомлення своєї особистості та соціальної значущості [6].

Як було зазначено раніше, інноваційна діяльність вчителя початкових класів передбачає використання нових форм, методів, прийомів навчання.

Нині ж, у світі, існує безліч методик і програм освіти. Метою модернізації системи освіти є підвищення освіти, розвитку таланту та якостей особистості, зберігаючи здоров'я учня. Широке впровадження інноваційних технологій ми отримуємо у процесі модернізації. Саме у молодшому шкільному віці відбувається інтенсивний розвиток розумових здібностей. Використовуючи цьому етапі сучасні технології, можна закласти міцний фундамент його подальшої освіти. Комп'ютерні технології розвиваються прогресивно. Їхнє застосування в початковій школі робить урок насиченим, збагаченим корисною інформацією, призводить до необхідності переглянути різні способи подачі навчального матеріалу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, найважливішою якістю професійного педагога, завдяки якому можна досягти високого рівня педагогічної майстерності є впровадження в освітній процес школи інновацій.

Впровадження інновації у початкову школу сприяє підвищенню мотивації у молодших школярів до навчання, оновлення технологій освіти, покращення якості освітніх послуг, виконання громадського замовлення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Даниленко Л. І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі. *Управління освітою*. 2001. № 3. С. 18-24.
2. Дубяга С.М. Педагогічні технології в початковій школі : навчально методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта». Мелітополь. Вид-во МДПУ. 2015. 160. (Інновації в початковій школі).
3. Інновації як основа змін освітньої практики. Інформаційно-методичний збірник. Упорядник Г.О. Сиротенко. Полтава: ПОІППО, 2005. 160 с.
4. Коберник Г.І. Використання інноваційних технологій у початковій колі / [Електронний ресурс]. URL: http://mybclass.at.ua/load/statti/vikoristannja_innovacijnikh_tekhnologij_na_urokakh_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-3

5. Нова українська школа: відповідаємо на виклики : навчально-методичний посібник / КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР ; уклад.: Г. Г. Бовсунівська, Т. О. Трохименко. Житомир : КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, 2021. 154 с

6. Островська М. Інноваційне середовище в початковій школі. Наукове видання (монографія) Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ – ТОВ «РІК-У», 2021. 288 с.

7. Haleta Y., Kozlenko V., Riabovol L., Filonenko O., & Kravtsova T. Formation of Project Culture in Future Teachers. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2023. № 14(41), P. 526–536. URL: <https://doi.org/10.46925/rdluz.41.29>.

REFERENCES

1. Danylenko, L. I. (2001). *Teoriia i praktyka innovatsiinoi diialnosti v zahalnoi serednii shkoli*. [Theory and practice of innovative activity in general high school]. *Upravlinnia osvitoiu*. № 3. S. 18-24. [in Ukrainian]
2. Dubiaha, S. M. (2015). *Pedahohichni tekhnologii v pochatkovii shkoli : navchalno metodychnyi posibnyk dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv napriamu pidhotovky «Pochatkova osvita»*. [Pedagogical technologies in primary school: educational methodical guide for students of higher educational institutions in the field of training "Primary Education"]. Melitopol. Vyd-vo MDPU. 160. (Innovatsii v pochatkovii shkoli). [in Ukrainian]
3. *Innovatsii yak osnova zmin osvitoi praktyky*. (2005). *Informatsiino-metodychnyi zbirnyk*. [Innovation as a basis for changes in educational practice. Informational and methodical collection]. Uporiadnyk H.O. Syrotenko. Poltava: POIPPO, 160 s. [in Ukrainian]
4. Kobernyk, H. I. *Vykorystannia innovatsiinykh tekhnologii u pochatkovii kolii*. [Use of innovative technologies in the elementary school]. [Elektronnyi resurs]. URL: http://mybclass.at.ua/load/statti/vikoristannja_innovacijnikh_tekhnologij_na_urokakh_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-3 [in Ukrainian]
5. *Nova ukrainska shkola: vidpovidaemo na vyklyky : navchalno-metodychnyi posibnyk*. (2021). [New Ukrainian school: responding to challenges: educational and methodological manual] / KZ «Zhytomyrskiy OIPPO» ZhOR ; uklad.: H. H. Bovsunivska, T. O. Trokhymenko. Zhytomyr : KZ «Zhytomyrskiy OIPPO» ZhOR, 154 s. [in Ukrainian]
6. Ostrovska, M. (2021). *Innovatsiine seredovyshe v pochatkovii shkoli*. [Innovative environment in primary school]. *Naukove vydannia (monohrafiia) Zakarpatskoho uhorskoho instytutu imeni Ferentsa Rakotsi II. Berehove–Uzhhorod: ZUI im. F.Rakotsi II – TOV «RIK-U»*, 2021. 288 s. [in Ukrainian]
7. Haleta, Y., Kozlenko, V., Riabovol, L., Filonenko, O., & Kravtsova, T. (2023). Formation of Project Culture in Future Teachers. *Revista De La Universidad Del Zulia*. № 14(41), P. 526–536. URL: <https://doi.org/10.46925/rdluz.41.29>. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЦУКАНОВА Наталія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TSUKANOVA Nataliia Mykolayivna – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Pre-school and Primary school education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: professional training of the future prima.

Стаття надійшла до редакції 24.08.2024 р.

УДК 373.2.015.31:51]:794.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-326-331

ЗОБЕНЬКО Наталія Анатоліївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3833-958X>

e-mail: nsagarda07@vu.cdu.edu.ua**СОЛОВЕЙ Юлія Олександрівна** –

доктор філософії зі спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки, доцент,
доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти,
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4778-7640>

e-mail: solovey_yula@ukr.net**МИЦЬ Катерина Володимирівна** –

здобувачка 2 курсу ОС «Магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7705-8851>
e-mail: osaulenko.kateryna519@vu.cdu.edu.ua

МЕТОДИ РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ (РСА)

У статті висвітлено важливість використання різних методів для формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Особлива увага звертається на використання паличок Дж. Кюїзенера як методу опанування елементарними математичними уявленнями у дітей з РСА.

Окреслено важливість застосування методики Дж. Кюїзенера як універсальної, яка не суперечить жодній існуючій методиці, а навпаки, вдало їх доповнює. З'ясовано, що палички Кюїзенера можуть бути інтегровані в будь-яку іншу навчальну програму або методику, що робить їх цінним додатком до роботи з дітьми, які мають різні освітні потреби. Також можуть використовуватися як на індивідуальних заняттях, так і в групах, забезпечуючи адаптивний підхід, що дозволяє врахувати індивідуальні особливості кожної дитини.

З'ясовано, що для дітей з РСА (розладами спектру аутизму) важливо, щоб навчальні матеріали мали зрозумілу, структуру та стимулювали сенсорне сприйняття. Палички Дж. Кюїзенера відповідають цим вимогам, оскільки їхнє використання поєднує зорову, тактильну та іноді навіть звукову стимуляцію (через маніпуляції та пересування). Це сприяє кращому розумінню чисел, їх співвідношень і математичних дій, оскільки матеріал сприймається через різні канали сприйняття, що особливо важливо для дітей з аутичними розладами.

Встановлено, що палички Кюїзенера є універсальним інструментом для організації як групової, так і індивідуальної роботи з дітьми дошкільного віку з розлади спектру аутизму (РСА).

Закцентовано увагу на необхідності дотримання етапів формування найпростіших умінь та знань з математики за будь-яких умов у дітей з особливими освітніми потребами.

Проаналізовано, що саме метод використання паличок Дж. Кюїзенера володіє унікальним розвиваючим ефектом: сприяє розвитку в дітей дошкільного віку пам'яті, мовлення, уяви, емоцій; формує терпіння, наполегливість, творчий потенціал особистості; допомагає пізнати взаємозв'язки і залежності оточуючого світу.

З'ясовано, що формування первинних математичних уявлень є потужним засобом інтелектуального розвитку дитини дошкільного віку з проявами аутичного спектру, її пізнавальних і творчих здібностей.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, діти з особливими освітніми потребами, порушення розвитку, розлади спектру аутизму, елементарні математичні уявлення, палички Дж. Кюїзенера, соціалізація.

ZOBENKO Nataliia Anatoliivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the
Department of Preschool and Special Education Bogdan
Khmelnysky National University at Cherkasy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3833-958X>
e-mail: nsagarda07@vu.cdu.edu.ua

SOLOVEI Yuliia Oleksandrivna –

Doctor of philosophy, Associate Professor at the Department of
Preschool and Special Education
Bogdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4778-7640>
e-mail: solovey_yula@ukr.net

MYTS Kateryna Volodymyrivna –

Master's degree of Education degree holder, specialty 012 «Preschool Education» at the Department of Preschool and Special Education Bogdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7705-8851>
e-mail: osaulenko.kateryna519@vu.edu.ua

WORKING METHODS REGARDING THE FORMATION OF ELEMENTARY MATHEMATICAL IDEAS IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS (ASD)

The article highlights the importance of using various methods for the formation of elementary mathematical concepts in older preschool children with special educational needs. Special attention is paid to the use of J. Kuisener sticks as a method of mastering elementary mathematical ideas in children with autism spectrum disorders.

The importance of using J. Kuisener's method as universal, which does not contradict any existing method, but on the contrary, successfully complements them, is outlined. It has been found that Kuisener sticks can be integrated into any other curriculum or methodology, making them a valuable addition to working with children with diverse educational needs. They can also be used both in individual classes and in groups, providing an adaptive approach that allows you to take into account the individual characteristics of each child.

It was found that for children with autism spectrum disorders it is important that educational materials have a clear structure and stimulate sensory perception. J. Kuisener sticks meet these requirements, as their use combines visual, tactile and sometimes even sound stimulation (through manipulation and movement). This contributes to a better understanding of numbers, their relationships and mathematical operations, as the material is perceived through different channels of perception, which is especially important for children with autistic disorders.

It has been established that Kuisener sticks are a universal tool for organizing both group and individual work with preschool children with autism spectrum disorder (ASD).

Attention is focused on the need to observe the stages of formation of the simplest skills and knowledge in mathematics under any conditions in children with special educational needs.

It was analyzed that the method of using J. Kuisener's sticks has a unique developmental effect: it promotes the development of memory, speech, imagination, and emotions in preschool children; forms patience, perseverance, creative potential of the individual; helps to learn the relationships and dependencies of the surrounding world.

It was found that the formation of primary mathematical concepts is a powerful means of intellectual development of a preschool child with manifestations of the autistic spectrum, his cognitive and creative abilities.

Key words: *older preschool children, children with special educational needs, developmental disorders, autism spectrum disorders, elementary mathematical concepts, J. Kuisener's sticks, socialization.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сьогоднішній день прослідковується негативна тенденція збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами, велику частку яких займають діти дошкільного віку з порушеннями аутичного спектру. Вважаємо за необхідне звернути увагу й на те, що дітям з розладами спектру аутизму (РСА) важливо забезпечити всі умови для подальшої соціалізації, одну з провідних ролей виконує саме математична складова, яка сприяє розвитку логічного мислення, уваги, уяви та творчості. Завдяки знанням з математики, діти можуть порівнювати та аналізувати різні ситуації, об'єкти і поведінку інших людей. Вивчення чисел, форм, кольорів та інших аспектів позитивно впливає на розвиток пам'яті. Розвиток математичних здібностей підвищує зосередженість, організованість та уважність у дітей з особливими освітніми потребами, а також допомагає формувати навички самообслуговування. Актуальність теми дослідження зумовлена важливістю компенсування труднощів опанування елементарними математичними уявленнями у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) за рахунок вдало підібраних методів роботи.

Мета статті полягає у теоретичному і практичному обґрунтуванні ефективності використання паличок Дж. Кюїзенера як методу формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку з раннім дитячим аутизмом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблема аутизму в Україні представлена численними науковими доробками (Т. Ілляшенко, В. Тарасун, С. Коноплястої, К. Островської, М. Химко, Д. Шульженко та ін. [7; 11; 12]).

У сучасній науковій та навчально-методичній літературі проблему формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку висвітлено в працях Н. Голоти, Г. Грама, Н. Грами, О. Коваленко, М. Машовець, А. Науменко, Н. Рудницької та ін.

Проблема підбору ефективних методів навчання математики дітей дошкільного віку з порушеннями розвитку активно досліджувалася закордонними науковцями в галузі педагогіки та психології. Серед них Д. Бріджмен, К. Нір, М. Фернмайд, Дж. Галлей-Франкел, Ю. Хейлперн, Е. Роджерс, Дж. Керр, Д. Клементс, Дж. Хей. Серед українських дослідників, які приділили значну увагу даному питанню слід зазначити Г. Сивик, К. Щербакова, К. Островська, Т. Дорошенко, В. Мацько, Н. Охріменко, Л. Березовська.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні одним із завдань виховання і навчання дітей дошкільного віку є формування і розвиток розумових здібностей, завдяки яким вони освоюють нові знання. На розв'язання цього завдання спрямовані зміст і методи формування сенсорно-пізнавальної, логіко-математичної та дослідницької компетентностей, тому, відповідно до оновленого БКДО (2021), дитина дошкільного віку повинна

вміти використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності [2].

Результатом цього є наявність пізнавальної мотивації, базису логіко-математичних, дослідницьких знань, набутих дитиною умінь і навичок (аналізу, порівняння, узагальнення, здійснення самоконтролю), пізнавальний досвід, що накопичується і використовується у різних видах дитячої діяльності.

Логіко-математичний розвиток передбачає пізнавальну активність у власному розвитку дитини дошкільного віку, яка «цікавиться особливостями свого сприймання, пам'яті, уваги, мислення, здійснює елементарні мислительні дії» (аналізує, порівнює, синтезує, узагальнює). Сьогодні вимагає створити умови для «оволодіння дитиною початковими формами дослідництва, експериментування, винахідництва, щоб розвинути уміння формулювати запитальні речення, робити спроби самостійно вивчати навколишній світ, радіти з відкриття» [9, с. 64].

В інтелектуальному розвитку вихованця велику роль відіграє математика. Вона відточує розум, розвиває гнучкість мислення, вчить логіці. Свій перший математичний досвід дитина набуває в різноманітних видах повсякденної діяльності.

Старшим дошкільнятам доступно розуміння загальних зв'язків, принципів і закономірностей, що лежать в основі наукового знання. Так в 6-7 років дитина здатна засвоїти не тільки окремі факти про природу, але і знання про взаємодію організму з середовищем, про залежність між формою предмета і його функцією, потребою і поведінкою.

Для того, щоб вихованцям був найбільш доступним і цікавим матеріал, на заняттях з формування елементарних математичних уявлень, в ЗДО використовують паличкові набори Дж. Кюїзенера, які сприяють легше сприймати математичні знання. Слід зазначити, що методика Дж. Кюїзенера – універсальна, вона не суперечить жодній існуючій методиці, а навпаки, вдало їх доповнює. Палички Дж. Кюїзенера прості та зрозумілі дітям: вони легко звикають до них ще в ранньому віці і сприймають їх у якості ігрового матеріалу, а не бачать у них нудного заняття, оскільки цей матеріал тісно пов'язаний з грою.

Обираючи методи для формування математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку з РСА, слід враховувати, що їм важливо не лише оволодіти логіко-математичними навичками, а й навчитися застосовувати їх у повсякденному житті, розсудливо діяти та, за можливості, проявляти пізнавальну активність як на заняттях в закладі дошкільної освіти, так і у спілкуванні з близькими людьми в умовах побуту [5].

Так, у процесі розвитку математичних уявлень у закладі дошкільної освіти (ЗДО) формуються лише базові види практичної та розумової діяльності. Серед них можна виокремити такі, як: способи обстеження; лічба; вимірювання [13].

Перераховуючи прості методи, які будуть ефективними як для дітей з нормотиповим розвитком, так і для дітей з РСА, можна виділити:

а) накладання предметів;

б) прикладання предметів.

Цей підхід дозволяє більшості дітей на їх рівні легше зрозуміти поняття кількості (рівність і нерівність множин), а також вводить перші числівники в мовлення. Однак накладання та прикладання корисні не лише для формування навичок лічби, а й для розуміння розмірів предметів, що оточують (великий, маленький, високий, низький, широкий, вузький). Для дітей дошкільного віку із РСА наочно-практичні завдання матимуть більшу ефективність, якщо використовувати додаткові аутостимули, такі як колір, форма та інші.

Палички Дж. Кюїзенера допомагають не тільки формуванню елементарних математичних уявлень, а й дозволяють розвивати дрібну моторику, сенсорні здібності, зв'язне мовлення, творчий потенціал, фантазію, навички у моделюванні та конструюванні, логічне мислення, увагу, пам'ять, виховання самостійності, наполегливості у досягненні мети. Саме тому вони будуть ефективними не тільки у випадку роботи із нормотиповими дітьми, а й з дітьми дошкільного віку із аутичним спектром, адже допоможуть додатково задіяти аутостимули.

«Кольорові палички» є універсальним інструментом, який забезпечить можливість результативно працювати у різних вікових групах закладу дошкільної освіти. З їх допомогою можна організувати:

- логіко-математичну діяльність;
- сенсорно-пізнавальну діяльність;
- соціокультурну діяльність;
- рухову та інші види діяльності [8, с. 1].

На нашу думку, щоб вдало працювати з дітьми дошкільного віку з РСА, варто використовувати на практиці більше засобів та методів, де активно використовуються аутостимули та практична діяльність (пізнання математики через не логіку, а через образи). Реалізувати це можна завдяки, наприклад, паличкам Дж. Кюїзенера. Вони є доступним та дієвим інструментом при використанні методів накладання (прикладання) для формування поняття множини, кількості, розірваності та загалом лічби.

Аутостимуляція або самостимуляція (іноді вживається як запозичене слово «стимулювання») – це повторювані дії, що здійснюються за допомогою власного тіла або навколишніх предметів, спрямовані на отримання сенсорних відчуттів і відволікання уваги від стресових впливів і дозволяють впоратися з емоційною напругою. Вона проявляється в порушеннях розвитку, в першу чергу при розладах аутистичного спектру, включаючи ранній дитячий аутизм [1].

Науковиця К. Щербаква зауважує, що першим етапом у процесі формування поняття множини та порівняння множин варто пропонувати дітям брати предмети до рук, особливо ті, які дитина з аутичним спектром обрала самостійно. Це дозволяє створити початковий контакт із предметом, а згодом можна переходити до лічби без безпосереднього фізичного контакту [13].

Ефективним інструментом для цієї мети можуть стати палички Кюїзенера, які допомагають

візуалізувати кількість і взаємозв'язки між предметами [9; 13].

Наступним етапом, після формування уявлення про множину, стає порівняння, синтез, аналіз та узагальнення. Цей етап є більш складним для дітей дошкільного віку з РСА через особливості їх світосприйняття. Тому при виборі методів роботи слід звернути увагу на використання невербальних завдань, які виявляються досить ефективними у навчанні дітей з аутизмом.

Важливо також враховувати, що діти з РСА мають особливі здібності в таких сферах, як пам'ять, лічба, вирішення головоломок, музика та малювання. Це означає, що вихователю варто інтегрувати ці напрямки в свою практичну діяльність, щоб забезпечити повноцінний розвиток і залучення дитини до освітнього процесу. Такий підхід сприятиме кращому засвоєнню математичних понять і розвитку когнітивних навичок у дітей з аутизмом [10].

Необхідно зазначити, що діти дошкільного віку з РСА сприймають інформацію уривками, а не цілісно [6]. Це створює труднощі в реалізації узагальнень на практиці. Вони краще оперують конкретними образами, а не абстрактними ідеями, тому важливо використовувати аудіо- та відеоматеріали для запам'ятовування інформації. Вихователь може запропонувати відео, що демонструє процес узагальнення предметів чи явищ за певними ознаками. Хоча це не гарантує повної ефективності через так званий «тунельний слух та зір» [10], такі матеріали можуть суттєво покращити формування навичок узагальнення, аналізу, синтезу та порівняння.

Завершальним ключовим етапом у формуванні математичних уявлень у закладі дошкільної освіти є методи обстеження і лічби, такі як поелементне порівняння двох множин і накладання мір. При накладанні однієї множини на іншу дитина має можливість усвідомити поняття кількості. Проте для дітей дошкільного віку з РСА цей процес може бути складним, оскільки вони можуть мати труднощі з цілісним сприйняттям процесу порівняння.

З метою полегшення даного етапу, слід використовувати знайомі дітям предмети, кольори, а також інтегрувати елементи музики, відео- та аудіо-записів. Слід зазначити, що такий підхід допоможе створити більш зрозуміле та доступне для дітей з ООП середовище, де вони зможуть краще орієнтуватися у процесі порівняння та обчислення. Наприклад, відео- або аудіо-записи, що демонструють порівняння об'єктів або їх характеристики, можуть стати корисними інструментами для підтримки розуміння математичних понять. Такий підхід дозволяє адаптувати навчання до індивідуальних потреб дітей, сприяючи кращому засвоєнню та використанню математичних уявлень у практичних завданнях.

На нашу думку, палички Дж. Кюїзенера можуть бути надзвичайно ефективним засобом для формування математичних уявлень у дітей дошкільного віку з РСА. Цей інструмент не лише допомагає закласти базові поняття про множину, але й сприяє успішному розвитку навичок лічби та

числових операцій. Палички Кюїзенера часто називають «кольоровими числами», «числами в кольорі» або «кольоровими лінієчками», що підкреслює їх універсальність та багатогранність у використанні [8].

Варіативність назв цих паличок відображає їхню багатofункціональність. З їхньою допомогою діти не лише вчаться розуміти абстрактні математичні поняття через зорову та тактильну стимуляцію, але й розвивають просторове мислення, співвідношення та логіку. Завдяки різноманітності кольорів і розмірів, ці палички дозволяють дітям сприймати числа як конкретні, зрозумілі об'єкти, що полегшує процес засвоєння математичних концепцій.

Для дітей з РСА важливо, щоб навчальні матеріали мали зрозумілу, структуру та стимулювали сенсорне сприйняття. Палички Дж. Кюїзенера відповідають цим вимогам, оскільки їхнє використання поєднує зорову, тактильну та іноді навіть звукову стимуляцію (через маніпуляції та пересування). Це сприяє кращому розумінню чисел, їх співвідношень і математичних дій, оскільки матеріал сприймається через різні канали сприйняття, що особливо важливо для дітей з аутичними розладами.

Палички Дж. Кюїзенера є універсальним інструментом для організації як групової, так і індивідуальної роботи з дітьми, зокрема з тими, хто має розлади спектру аутизму (РСА). У груповому форматі, який може включати роботу в парах або трійках, використання паличок сприяє розвитку комунікативних та соціальних навичок, що є особливо важливим для дітей з особливими освітніми потребами (ООП), які часто стикаються з труднощами у соціалізації. Такі заняття допомагають дітям навчатися взаємодії з однолітками у невимушеній і стимулюючій формі.

Проте важливо враховувати, що дітям з аутичним спектром часто потрібен поступовий підхід до соціальної взаємодії, щоб уникнути стресу і перевантаження. Вважаємо, що для цього спочатку можна використовувати палички Дж. Кюїзенера для індивідуальних занять, де дитина зможе знайомитися з матеріалом у комфортній для неї атмосфері, самостійно вивчаючи елементи та задачі. Це дозволяє педагогу створити безпечне середовище, в якому вихованець почувається впевнено.

Індивідуалізований підхід є основою успішного навчання дітей з аутичними проявами. Кожна дитина має унікальні потреби та рівень сприйняття матеріалу, тому адаптація навчальних завдань до її індивідуальних особливостей є вкрай важливою. Це може включати як спрощення завдань, так і надання додаткового часу для їх виконання. Крім того, використання позитивного підкріплення та підтримки дозволяє дитині зберігати мотивацію до навчання і розвивати впевненість у своїх силах [4].

Поступово, коли вихованець адаптується до індивідуальної роботи з паличками, можна переходити до інтеграції в групову діяльність, починаючи з роботи у парах або невеликих групах, де відсутність прямого тиску та мінімізація

стресових факторів забезпечують більш комфортне занурення у колективну діяльність. Вищезазначений підхід сприяє розвитку соціальних зв'язків, вмінню співпрацювати, обмінюватися досвідом і підтримувати одне одного, що позитивно впливає на загальну соціалізацію дитини.

Крім того, групова робота з паличками Дж. Кюїзенера дозволяє педагогам спостерігати за динамікою соціальної поведінки дітей з РСА, виявляти сильні сторони кожного вихованця, а також визначати сфери, які потребують додаткової уваги та підтримки. Отже, важливим є також залучення до групових завдань, які розвивають соціальні навички та вміння взаємодіяти з однолітками, одночасно вивчаючи базові математичні поняття.

Разом із тим слід відмітити, що такий поетапний процес допомагає дітям не лише розвивати математичні та когнітивні навички, але й поступово інтегруватися у колектив, що є важливим кроком на шляху до успішної соціалізації.

Також важливо забезпечувати позитивне підкріплення для мотивації дитини. Похвала за успіхи у навчанні, навіть за незначний прогрес, стимулює дитину продовжувати роботу. Крім того, оскільки діти з аутизмом можуть мати труднощі з узагальненням інформації, важливо забезпечити багаторазове повторення одного і того ж матеріалу в різних контекстах, що допоможе краще засвоїти математичні уявлення.

Метод використання паличок Дж. Кюїзенера володіє унікальним розвиваючим ефектом: сприяє розвитку в дітей дошкільного віку пам'яті, мовлення, уяви, емоцій; формує терпіння, наполегливість, творчий потенціал особистості; допомагає пізнати взаємозв'язки і залежності оточуючого світу.

Потенціал педагога дошкільного закладу полягає не в передачі тих чи інших математичних знань і навичок, а в залученні дітей дошкільного віку до матеріалу, що дає джерело вражень для розвитку уяви, зачіпає не тільки чисто інтелектуальну, але й емоційну сферу дитини.

Отже, формування первинних математичних уявлень є потужним засобом інтелектуального розвитку дитини дошкільного віку з проявами аутичного спектру, її пізнавальних і творчих здібностей.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Узагальнення результатів досліджень багатьох учених дозволяє стверджувати, що діти з проявами аутичного спектру мають великий потенціал у розвитку елементарних математичних уявлень. Багато з них демонструють достатній або навіть вищий за середній рівень інтелектуального розвитку, часто перевершуючи своїх однолітків з типовим розвитком у певних аспектах. Однак їхнє унікальне світосприйняття, яке впливає на спосіб сприйняття і обробки інформації, а також на процес соціалізації, потребує особливого підходу в освітньому процесі.

Для того щоб ефективно працювати з дітьми з РСА, необхідно використовувати комплекс різноманітних методів, які залучають практичну діяльність і аутостимуляційні механізми, адже ці

діти зазвичай краще сприймають інформацію через візуальні образи, а не через традиційні логічні схеми, важливо інтегрувати такі підходи, які перетворюють навчання на інтерактивний і сенсорно збагачений процес. Одним із таких інструментів є палички Дж. Кюїзенера.

Разом із тим ключовим завданням роботи залишається пошук шляхів дітям з РСА природно інтегруватися в освітній процес, надаючи їм можливість навчатися через практичні дії та аутостимуляцію, що сприяє не тільки математичному розвитку, але й покращенню соціалізації та загального світосприйняття.

Перспективи подальшого дослідження цієї теми охоплюють розробку більш індивідуалізованих підходів до навчання дітей з аутизмом, зокрема в контексті використання новітніх технологій, таких як інтерактивні платформи та мультимедійні засоби навчання. Дослідження також можуть бути спрямовані на розробку додаткових адаптованих методик для розвитку соціальних та математичних навичок через гру, що дозволить удосконалити процес навчання для дітей з аутизмом у закладах дошкільної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аутостимулююча поведінка у дітей з аутизмом. URL: <https://aytuzon.com.ua/aytostumylyucha-povedinka/> (дата звернення: 21.09. 2024)
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція, 2021. 37 с.
3. Використання паличок Кюїзенера для інтелектуального розвитку дошкільника. URL: <https://rostok.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/vykorystannya-palychok-kyuzenera-dlya-intelektualnogo-rozvytku-doshkilnyka-lidalidaya19850301-l.pdf> (дата звернення: 23.09. 2024)
4. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / Наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник. Київ. 2013. 200 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2129/>
5. Методика формування елементарних математичних уявлень дітей дошкільного віку за системою Монтесорі. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-metodika-formuvannya-elementarnih-matematichnih-uyavlen-ditey-doshkilnogo-viku-zasistemoyu-montessori-188852.html> (дата звернення: 21.09. 2024)
6. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги: навчальний посібник, 2006. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 110 с.
7. Островська К. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом: монографія. Львів : Тріада плюс, 2012. 520 с.
8. Палички Кюїзенера. URL: <https://dnz52.edu.vn.ua/index.php/dlya-pedagogiv/metodichna-skarbnichka/69-palichki-kyuzizenera> (дата звернення: 22.09.2024)
9. Позднякова В. В. Заплаткіна Н. В. Логіко-математичний розвиток дошкільнят: інноваційні аспекти альтернативної технології математичної освіти. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2006. № 5. С. 64–66.
10. Сивик Г. Є. Особливості дефіцитного когнітивного розвитку дошкільників з розладами спектру аутизму. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні*

науки): збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. Вип. 10. С. 286–294.

11. Скрипник Т. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навч.-метод. посіб. Київ: Гнозіс, 2013. 60 с.

12. Тарасун В. Аутологія: теорія і практика. Підручник. Київ: Вадекс, 2018. 590 с.

13. Щербаківа К. Й. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: навчальний посібник. Київ, 1996. 94 с. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/402478/mod_resource/content/1/sherbakova_k_i_metodika_formuvannya_elementarnih_matematichn.pdf (дата звернення: 21.09. 2024)

REFERENCES

1. Autostymuliuvcha povedinka u ditei z autyzmom [Self-stimulating behavior in children with autism]. URL: <https://aytuzon.com.ua/aytostumylyyucha-povedinka/> [in Ukrainian]

2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) (2021) [Basic component of preschool education (State standard of preschool education)]. Nova redaktsiia, 37 p. [in Ukrainian]

3. Vykorystannia palychok Kiuizenera dlia intelektualnoho rozvytku doshkilnyka (2023) [The use of Kuisener sticks for the intellectual development of a preschooler]. URL: <https://rostok.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/vykorystannya-palychok-kyuizenera-dlya-intelektualnogo-rozvytku-doshkilnyka-lidalidaya19850301-l.pdf> [in Ukrainian]

4. Kompleksna prohrama rozvytku ditei doshkilnogo viku z autyzmom «Rozkvit» (2013) [Comprehensive development program for preschool children with autism "Rozkvit"] / Nauk. ker. ta zah. red. T. V. Skrypnyk. Kyiv. 200 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2129/> [in Ukrainian]

5. Metodyka formuvannia elementarnykh matematychnykh uavlenn ditei doshkilnogo viku za systemoiu Montessori (2020) [The method of forming elementary mathematical concepts of preschool children according to the Montessori system]. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-metodika-formuvannya-elementarnih-matematichnih-uavlenn-ditey-doshkilnogo-viku-za-sistemoyu-montessori-188852.html> [in Ukrainian]

6. Ostrovska, K. O. (2006). Autyzm: problemy psykholohichnoi dopomohy [Autism: problems of psychological care]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka. 110 s. [in Ukrainian]

7. Ostrovska, K. (2012). Zasyady kompleksnoi psykholohopedahohichnoi dopomohy ditiam z autyzmom: monohrafiia [Basics of comprehensive psycho-pedagogical assistance to children with autism]. Lviv: Triada plius. 520 s. [in Ukrainian].

8. Palychky Kiuizenera (2020). [Cuisener sticks]. URL: <https://dnz52.edu.vn.ua/index.php/dlya-pedagogiv/metodichna-skarbnichka/69-palichki-kyujizenera>

9. Pozdniakova, V. V. & Zaplatkina, N. V. (2006). Lohiko-matematychnyi rozvytok doshkilniat: innovatsiini aspekty alternatyvnoi tekhnolohii matematychnoi osvity [Logical-mathematical development of preschoolers: innovative aspects of alternative technology of mathematics education]. Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnogo universytetu imeni Mykoly Hoholia. Seriia «Psykholoho-pedahohichni nauky». 5. S. 64–66. [in Ukrainian]

10. Syvyk, H. E. (2017). Osoblyvosti defitsytamoho kohnityvnoho rozvytku doshkilnykiv z rozladamy spektru autyzmu [Features of deficient cognitive development of preschoolers with autism spectrum disorders]. Aktualni pytannia

korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky): zbirnyk naukovykh prats. Kamianets-Podilskyi: PP Medobory-2006. Vyp. 10. S. 286-294 [in Ukrainian]

11. Skrypnyk, T. (2013). Standarty psykholohopedahohichnoi dopomohy ditiam z rozladamy autychnoho spektra [Standards of psychological and pedagogical assistance to children with autism spectrum disorders]: navch.-metod. posib. Kyiv: Hnozis. 60 s. [in Ukrainian]

12. Tarasun, V. (2018). Autolohiia: teoriia i praktyka [Autology: theory and practice]: pidruchnyk. Kyiv: Vadeks. 590 s. [in Ukrainian]

13. Shcherbakova, K. I. (1996). Metodyka formuvannia elementarnykh matematychnykh uavlenn u doshkilnykiv [The method of forming elementary mathematical concepts in preschoolers]: navchalnyi posibnyk. Kyiv. 94 s. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/402478/mod_resource/content/1/sherbakova_k_i_metodika_formuvannya_elementarnih_matematichn.pdf [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЗОБЕНЬКО Наталія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх фахівців у закладах вищої освіти до здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

СОЛОВЕЙ Юлія Олександрівна – доктор філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, доцент, доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до роботи з дітьми.

МИЦЬ Катерина Володимирівна – здобувачка 2 курсу ОС «Магістр», спеціальності 012 «Дошкільна освіта» Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: формування первинних математичних уявлень у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ZOBENKO Nataliia Anatiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool and Special Education Bogdan Khmelnytsky National University at Cherkasy.

Scientific interests: training of future specialists in institutions of higher education to provide psychological and pedagogical support for children with special educational needs.

SOLOVEI Yuliia Oleksandrivna – Doctor of philosophy, Associate Professor at the Department of Preschool and Special Education Bogdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Scientific interests: professional training of future teachers of preschool education institutions to work with children.

MYTS Kateryna Volodymyrivna – Master's degree of Education degree holder, specialty 012 «Preschool Education» at the Department of Preschool and Special Education Bogdan Khmelnytsky National University at Cherkasy.

Scientific interests: formation of primary mathematical concepts in preschool children with special educational needs.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2024 р.

УДК 378.1:811.161.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-332-335

МАРЦІН Віталій Володимирович –
викладач кафедри
Воєнної академії імені Євгенія Березняка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2520-535X>
e-mail: martsinvitalii1@gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ АУДІО-ЛІГВАЛЬНОГО МЕТОДУ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Комунікативний підхід, що наголошує на активній участі студентів у навчальному процесі та розвитку їхніх комунікативних компетенцій, набуває все більшої популярності в сучасній освітній практиці. Проте, незважаючи на численні переваги, впровадження цього підходу у вищих навчальних закладах стикається з певними труднощами, що обмежують його ефективність.

Головною метою цього дослідження є визначення чинників, що перешкоджають досягненню успішності, їх детальне вивчення та надання пропозицій щодо варіацій існуючих методів комунікативного підходу, що можуть покращити вивчення англійської мови слухачами вищих навчальних закладів. На основі отриманих даних пропонуються шляхи удосконалення цього підходу з метою підвищення якості навчання та успішності студентів.

Дослідження проводилося на базі курсу англійської мови для дорослих слухачів, де протягом трьох місяців використовувалися різноманітні методи комунікативного підходу, зокрема аудіо-лінгвальний метод. Для збору даних застосовувалися такі методи, як спостереження за навчальним процесом, анкетування студентів та викладачів, аналіз результатів тестів та екзаменів.

Дослідження показало, що традиційний аудіо-лінгвальний метод, хоча й ефективний у формуванні базових мовних навичок (вимова, лексика, граматики), має певні недоліки у застосуванні до дорослої аудиторії. Зокрема, метод не враховує індивідуальних особливостей студентів (різні стилі навчання, мотивацію, попередній досвід вивчення мови) та не сприяє розвитку комплексних комунікативних компетенцій (здатність ефективно спілкуватися в різних ситуаціях, розуміти культурні особливості мови).

Для подолання виявлених обмежень було запропоновано модифікований аудіо-лінгвальний метод, що інтегрує принципи комунікативного підходу. Модифікований аудіо-лінгвальний метод, що інтегрує принципи комунікативного підходу, має значний потенціал для підвищення успішності студентів вищих навчальних закладів у вивченні англійської мови. Для подальшого розвитку та вдосконалення комунікативного підходу необхідно враховувати індивідуальні потреби та особливості студентів, а також використовувати різноманітні методи та прийоми, що стимулюють комунікацію та розвивають комплексні комунікативні компетенції.

Результати дослідження можуть бути використані викладачами англійської мови у вищих навчальних закладах для вдосконалення своєї методичної роботи та підвищення ефективності навчання. Запропонований модифікований аудіо-лінгвальний метод може бути адаптований до різних навчальних контекстів та рівнів володіння мовою.

Ключові слова: комунікативний підхід, аудіолінгвальний метод, викладання англійської мови, вищі навчальні заклади, дорослі слухачі, мотивація, ефективність навчання.

MARTSIN Vitalii Volodymyrovych –
Language instructor of the
Yevgenii Berenziak military academy
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2520-535X>
e-mail: martsinvitalii1@gmail.com

IMPROVEMENT AND OPTIMIZATION OF THE AUDIO-LINGUAL METHOD IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The communicative approach, which emphasizes active student participation in the learning process and the development of their communicative competencies, is gaining increasing popularity in modern educational practice. However, despite its numerous advantages, the implementation of this approach in higher education institutions faces certain challenges that limit its effectiveness.

The main objective of this study is to identify the factors hindering the achievement of success, to study them in detail, and to propose variations of existing communicative approach methods that can improve the learning of English by students in higher education institutions. Based on the obtained data, ways to improve this approach are proposed to enhance the quality of teaching and student success.

The research was conducted based on an English language course for adult learners, where various communicative approach methods, including the audio-lingual method, were used for three months. Data collection methods included observing the educational process, surveying students and teachers, and analyzing test and exam results.

The study showed that the traditional audio-lingual method, although effective in forming basic language skills (pronunciation, vocabulary, grammar), has certain drawbacks when applied to adult learners. In particular, the method does not take into account the individual characteristics of students (different learning styles, motivation, prior language learning experience) and does not promote the development of complex communicative competencies (the ability to communicate effectively in different situations, to understand cultural features of the language).

To overcome the identified limitations, a modified audio-lingual method was proposed, integrating the principles of the communicative approach. This modified audio-lingual method, incorporating communicative approach principles, has significant potential to improve the success of students in higher education institutions in learning English. For further development and improvement of the communicative approach, it is necessary to consider the individual needs and characteristics of students, as well as to use various methods and techniques that stimulate communication and develop complex communicative competencies.

The research results can be used by English language teachers in higher education institutions to improve their methodological work and enhance teaching effectiveness. The proposed modified audio-lingual method can be adapted to different learning contexts and language proficiency levels.

Keywords: *communicative approach, audio-lingual method, English language teaching, higher education institutions, adult learners, motivation, learning effectiveness.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні, все більше набирає популярності комунікативний підхід під час навчання англійської мови слухачів вищих навчальних закладів. Даний підхід містить в собі низку різноманітних методів навчання англійській мові слухачів. Використовуючи ці методи, викладач надає можливість слухачам грати основну роль у вивченні англійської мови. Українські вищі навчальні заклади перейняли комунікативний підхід з-за кордону, де він не одноразово доводив свою високу ефективність та надійність. Проте, коли викладач використовує даний підхід, виникають певні труднощі, що перешкоджають досягненню успішності у вивченні англійської мови слухачів вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявна наукова література, методичні посібники та підручники з викладання англійської мови розглядають комунікативний підхід та його методи, зокрема аудіолінгвальний. Проте, бракує досліджень, що пропонують викладачам конкретні інструменти для вдосконалення аудіолінгвального методу, особливо в контексті навчання дорослих слухачів у вищих навчальних закладах. Таким чином, питання оптимізації аудіолінгвального методу в рамках комунікативного підходу залишається актуальним та потребує подальшого наукового вивчення.

Мета статті – визначення чинників, що перешкоджають досягненню успішності, їх детальне вивчення та надання пропозицій щодо варіацій існуючих методів комунікативного підходу, що можуть покращити вивчення англійської мови слухачами вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проводилось на групі з 12 дорослих слухачів курсу англійської мови, які протягом 3 місяців відвідували заняття по 30 годин на тиждень. На момент початку дослідження рівень володіння англійською мовою у групі був неоднорідним, знаходячись в межах A1-A2 за шкалою CEFR, що ускладнювало процес викладання. Це пов'язано з тим, що половина групи володіла мовою на рівні A1, а інша – на рівні A2.

В ході дослідження з метою навчання слухачів англійській мові використовувались методи, що відповідають комунікативному підходу, в тому числі аудіолінгвальний метод.

В даній роботі проаналізовано суттєві недоліки цього методу та запропоновано шляхи його вдосконалення з метою підвищення ефективності навчання англійської мови. Для ілюстрації розглянемо один із поширених методів комунікативного підходу – аудіолінгвальний метод. Цей метод ґрунтується на теорії біхевіоризму та передбачає навчання людей за допомогою систем підкріплення. Наприклад, учні багаторазово повторюють за викладачем слова (для

засвоєння правильної вимови) або конструкції (щоб під час мовлення не зосереджуватися на граматиці). Через подібність до методів військової підготовки, де професійні навички відточуються шляхом багаторазового повторення та тренування, аудіолінгвальний метод іноді називають "армійським". Його ефективність особливо помітна при навчанні студентів з початковим рівнем володіння англійською мовою.

У той же час, аудіолінгвальний метод має певні досить помітні мінуси. Наприклад, не дивлячись на те, що цей метод входить за всіма ознаками до андрагогіки, не всі слухачі можуть бути вмотивовані повторювати на їхній погляд прості речі за викладачем, вважаючи що до них викладач відноситься не як до дорослих, а до дітей. Також, ще одним немало важливим недоліком є ігнорування індивідуальних особливостей слухачів. Цей метод не завжди враховує різні стилі навчання та темпи засвоєння інформації слухачами вищих навчальних закладів. Це може призвести до того, що деякі студенти не зможуть досягти бажаних результатів. Більш того, обговорюваний метод обмежує у спілкуванні слухачів. Метод більше орієнтований на розвиток навичок говоріння, а не на читання, письмо та сприйняття мови на слух. Це може обмежувати комунікативні можливості учнів.

Важливо зазначити, що ці недоліки та інші не означають, що аудіолінгвальний метод є абсолютно неефективним. Він може бути корисним інструментом для розвитку певних мовних навичок, особливо на початкових етапах навчання. Проте, для досягнення кращих результатів, його рекомендується використовувати в комбінації з іншими методами навчання, які роблять акцент на граматиці, розвитку навичок читання та письма та на створенні більш автентичного мовного середовища. Окрім вищезазначених мінусів, важливо також згадати про те, що аудіолінгвальний метод був розроблений в епоху біхевіоризму, коли домінувала думка про те, що мову можна вивчити шляхом формування механічних звичок. Сучасні дослідження в галузі вивчення мов свідчать про те, що цей підхід є занадто спрощеним, і що процес оволодіння мовою значно складніший та багатогранніший.

Тому, для того щоб удосконалити вище вказаний метод, потрібно зануритись у принципи комунікативного підходу. До прикладу використаємо один із принципів: робота слухачів у парах/групах. Тому, викладач вимагає від слухачів кілька разів повторити за ним певні конструкції чи слова. Потім, вибірково вимагає від певних слухачів повторення, впевнившись, що вони зрозуміли матеріал. Пізніше, викладач ділить слухачів на пари/групи, де «експерт» (слухач, котрий засвоїв матеріал) навчає своїх одногрупників конструкціям чи словам, які задав викладач. У даній варіації методу роль викладача це спостереження за успіхами пар/груп та надання

слухачам рекомендацій щодо покращення їх комунікативних спроможностей. Дана стратегія може підвищити вмотивованість слухачів засвоювати навчальний матеріал. Також, робота в парах/групах дозволяє враховувати різні стилі навчання та темпи засвоєння інформації учнями. "Експерти" можуть надавати додаткову підтримку тим, хто відчуває труднощі, а самі «експерти» також мають можливість поглибити свої знання, пояснюючи матеріал іншим. Більш того, Викладач у цій ситуації виступає модератором та консультантом, та не несе повну відповідальність за пояснення матеріалу. Це може допомогти йому зекономити час та сили, а також зосередитися на індивідуальних потребах учнів. Окрім вищезначеного, важливо також зазначити, що робота в парах/групах може допомогти створити більш дружню та сприятливу атмосферу в класі. Це може бути особливо корисно для тих учнів, які соромляться говорити перед публікою або відчувають себе невпевнено в мовному середовищі.

Також, для удосконалення аудіо-лінгвального методу слід використовувати принципи комунікативного підходу, а саме адаптацію аудіо- та відеоматеріалів до індивідуальних потреб та інтересів кожного слухача. Це може включати вибір тем, які їм цікаві, тому замість штучних діалогів та фраз, пропонувати слухачам матеріали, які відповідають їхнім захопленням, хобі або професійній сфері. Це може бути музика, новини, документальні фільми, лекції, подкасти тощо. Наприклад, для любителів музики можна використовувати музичні кліпи, тексти пісень, інтерв'ю з музикантами. Для людей, які цікавляться спортом, можна використовувати спортивні трансляції, коментарі, інтерв'ю з спортсменами. До того ж заохочується використання матеріалів, що стосуються їхньої професії, а саме для студентів медичних університетів можна використовувати аудіо- та відеоматеріали з лекцій, операцій, медичних конференцій, а для майбутніх юристів – судові засідання, інтерв'ю з юристами, лекції з правознавства. Більш того, створення власних матеріалів може надати можливість слухачам створювати власні аудіо- та відеоматеріали, які відображають їхні думки, досвід та інтереси. Це може бути запис розмов з друзями, створення презентацій, зйомка відео про своє хобі.

Адаптація аудіо- та відеоматеріалів до індивідуальних потреб має ряд переваг. По-перше, це підвищує мотивацію слухачів. Зацікавленість темою робить процес навчання більш приємним та мотивує слухачів до активної участі. По-друге, це покращує розуміння слухачів нового матеріалу. Коли слухачі чують або бачать матеріали, які їм цікаві, вони краще їх розуміють та запам'ятовують. По-третє, це розвиває комунікативні навички. Використання автентичних матеріалів та створення власних дозволяє слухачам практикувати мовні навички в реальних ситуаціях спілкування. По-четверте, це підвищує самооцінку слухачів. Створення власних матеріалів дає слухачам можливість відчути себе впевненіше та покращити власну самооцінку слухача.

Викладач може створити каталог аудіо- та відеоматеріалів на різні теми, з якого слухачі зможуть обирати те, що їм цікаво. Можна організувати тематичні групи за інтересами, де слухачі будуть обговорювати та ділитися своїми знаннями з певної теми. Викладач може проводити конкурси на кращий аудіо- або відеоматеріал, створений слухачами.

Адаптація аудіо- та відеоматеріалів до індивідуальних потреб та інтересів слухачів – це ефективний спосіб зробити аудіо-лінгвальний метод більш цікавим, мотивуючим та результативним. Важливо пам'ятати, що даний метод не є панацеєю, і його слід використовувати в комплексі з іншими методами навчання.

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. Проведене дослідження виявило обмеженість традиційного аудіо-лінгвального методу у контексті викладання англійської мови дорослим слухачам. Незважаючи на його ефективність у формуванні базових мовних навичок, метод не враховує індивідуальні особливості студентів та не сприяє розвитку комплексних комунікативних компетенцій. Запропоновані у статті модифікації аудіо-лінгвального методу, що інтегрують принципи комунікативного підходу, демонструють потенціал для підвищення мотивації та ефективності навчання. Зокрема, впровадження роботи в парах/групах та адаптація навчальних матеріалів до інтересів студентів сприяють активізації пізнавальної діяльності та формуванню позитивного ставлення до процесу навчання. Проте, необхідно зазначити, що отримані результати базуються на дослідженні обмеженої вибірки студентів та потребують подальшої верифікації у ширшому контексті. Крім того, важливо враховувати, що ефективність запропонованих методів може варіюватися залежно від індивідуальних особливостей студентів та специфіки навчального середовища.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення довгострокового впливу запропонованих модифікацій на успішність студентів, а також на розробку комплексних методичних підходів, що інтегрують різні стратегії навчання з урахуванням індивідуальних потреб та цілей кожного студента.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Байдак Л. І. Суть комунікативного методу викладання іноземних мов. 2017. URL: <https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/4956>
2. Баніт О. В. Методичні засади мовної адаптації наукової еліти в умовах іншого лінгвокультурного середовища. 2012. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/51571/1/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82_%D0%9C%D0%BE%D0%B2._%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82._%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA._%D0%B5%D0%B%D1%96%D1%82%D0%B8_2012.pdf
3. Баніт О. В. Мовна адаптація наукової еліти в умовах іншого лінгвокультурного середовища: дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2012. 255 с.
4. Черпак О. В. Аудіо-лінгвальний метод навчання іноземній мові. Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов: матеріали VII Міжнародної

науково-практичної конференції. К.: НТУУ «КПІ», 2012. С. 220-223.

5. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

REFERENCES

1. Baidak, L. I. (2017). Sut komunikativnoho metodu vykladannia inozemnykh mov [The essence of the communicative method in teaching foreign languages] [Electronic resource]. URL: <https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/4956> [in Ukrainian]

2. Banit, O. V. (2012). Metodichni zasady movnoi adaptatsii naukovoї elity v umovakh inshoho lnhvokulturnoho seredovyshcha [Methodological principles of language adaptation of the scientific elite in a different linguocultural environment]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5157/1/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82_%D0%9C%D0%BE%D0%B2_%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA_%D0%B5%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8_2012.pdf [in Ukrainian]

3. Banit, O. V. (2012). Movna adaptatsiia naukovoї elity v umovakh inshoho lnhvokulturnoho seredovyshcha [Language adaptation of the scientific elite in a different linguocultural

environment] dys. kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv. 255 s. [in Ukrainian]

4. Cherpak, O. V. (2012). Audio-linhvalnyi metod navchannia inozemnoi movi. Suchasni pidkhydy ta innovatsiini tendentsii u vykladanni inozemnykh mov [Audio-lingual method of teaching a foreign language. In Modern approaches and innovative trends in teaching foreign languages]: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. K.: NTUU «KPI». S. 220-223. [in Ukrainian]

5. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (1995). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАРЦІН Віталій Володимирович – викладач Военної академії імені Євгенія Березняка.

Наукові інтереси: педагогіка вищої школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MARTSIN Vitalii Volodymyrovych – language instructor of the Yevgenii Berezniak military academy.

Scientific interests: pedagogy of higher education.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2024 р.

УДК: 378.016:793

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-335-338

ЧЖАН Ч'єн –

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7068-1833>
e-mail: chzhan.chien@vnu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ ПОТРЕБ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПЛОЩИНІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ

Духовний аспект є особливим проявом людського життя, який відтворює психічний стан підростаючого покоління, що знаходить своє відображення у мистецтві і у педагогіці мистецтва. Саме вони відтворюють зміни естетичної парадигми духовного розвитку, актуалізують культурне мислення, висувають нові форми національного та індивідуального духовно-творчого буття й актуалізують методологічний вимір формування художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти.

У статті з урахуванням сучасних процесів модернізації вищої мистецької освіти та нових тенденцій у професійній підготовці здобувачів проаналізовано методологічні підходи, що є найбільш значущими у формуванні художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва: системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, аксіологічний. Актуалізовано необхідність уточнення щодо трактування поняття «методологічний підхід», що у науковому середовищі (у найширшому сенсі) пов'язується з методологією як певною сукупністю філософських методів пізнання, що досліджує взаємозв'язок і залежність системи знань та системи діяльності. Наголошено, що системний підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання сутності досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення. Особистісно-орієнтований підхід схарактеризовано як планоірний, спеціально організований художньо-творчий процес, спрямований на творчий розвиток здобувачів вищої освіти з особливими художньо-естетичними потребами. Відзначено, що діяльнісний підхід як педагогічна концепція базується на визнанні активної ролі здобувача вищої освіти в художньо-творчому процесі як її суб'єкта, організації навчально-пізнавальної діяльності, будованій на взаємодії, діалозі та співпраці. Зауважено на важливості впливати на ціннісну спрямованість (інтересів, орієнтацій, почуттів, поглядів), які мають індивідуальні особливості, характеризуються ціннісною забарвленістю у процесі формування художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: засіб, здобувач вищої освіти, методологія, методологічний підхід, хореографічне мистецтво, художньо-естетичні потреби, художньо-творчий процес.

ZHANG Chien –

a third (educational-scientific) level of higher education with a specialty of 011 Educational and Pedagogical Sciences at Lesya Ukrainka Volyn National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7068-1833>
e-mail: chzhan.chien@vnu.edu.ua

FORMATION OF THE ARTISTIC AND AESTHETIC NEEDS OF HIGHER EDUCATION ACQUISITIONS BY THE MEANS OF CHOREOGRAPHIC ART IN THE AREA OF METHODOLOGICAL APPROACHES

In the article, taking into account the modern processes of modernization of higher art education and new trends in the professional training of students, the methodological approaches that are most significant in shaping the artistic and aesthetic needs of students of higher education by means of choreographic art are analyzed: systemic, personality-oriented, activity-oriented, axiological. The need to clarify the interpretation of the concept of "methodological approach", which in the scientific environment (in the broadest sense) is associated with methodology as a certain set of philosophical methods of cognition, which investigates the relationship and dependence of the system of knowledge and the system of activity, has been updated. It is emphasized that the systematic approach contributes to the formation of a suitable and adequate formulation of the essence of the researched problems in specific sciences and the choice of effective ways to solve them. The personally-oriented approach is characterized as a planned, specially organized artistic and creative process, aimed at the creative development of higher education students who have special artistic and aesthetic needs, motivated for active stage and performing activities, creative work with children's and amateur youth groups. It was noted that the activity approach as a pedagogical concept is based on the recognition of the active role of the student of higher education in the artistic and creative process as its subject, the organization of educational and cognitive activities, built on interaction, dialogue and cooperation. It is noted the importance of influencing value orientation (interests, orientations, feelings, views), which have individual characteristics, are characterized by value coloring in the process of forming artistic and aesthetic needs of students of higher education. It is summarized that the determined methodological approaches make it possible to select the most important pedagogical principles, effective conditions and methods of forming artistic and aesthetic worldview, and artistic and aesthetic needs of students of higher education in their professional projection.

Key words: *a means, an acquirer of higher education, methodology, methodological approach, choreographic art, artistic and aesthetic needs, artistic and creative process.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Стратегія розвитку сучасної освіти пов'язана із внесенням інноваційних перетворень до її змісту і ґрунтується на вирішенні завдань щодо якісної професійної підготовки здобувачів вищої освіти, що, на наш погляд, потребує вдосконалення мистецько-технологічних та методологічних шляхів її реалізації. Тобто, досягнення внутрішньої єдності освіти має відбуватися за рахунок осягнення духовних важелів мистецтва, зокрема, хореографічного.

Сьогодні в умовах духовної кризи та засилля засобів інформації культурною низької якості, коли танець та хореографічне мистецтво використовується як масове заохочення, що негативно впливає на виховання і становлення особистості, з особливою гостротою постає питання формування художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти, орієнтованих на повернення духовних, моральних, та культурних цінностей, позаяк особистість із високими духовними орієнтирами та ідеалами є основою міцної держави. Важливим пріоритетним напрямом є формування духовної культури молоді, здатної якісно орієнтуватися в сучасному середовищі. Духовний аспект є особливим проявом людського життя, який відтворює психічний стан підростаючого покоління, що знаходить своє відображення у мистецтві і у педагогіці мистецтва. Саме вони відтворюють зміни естетичної парадигми духовного розвитку, актуалізують культурне мислення, висувають нові форми національного та індивідуального духовно-творчого буття й актуалізують методологічний вимір формування художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Звертаємо увагу на те, що питання методології наукових досліджень висвітлюються у науковому доробку українських науковців (Ч. Весприймі, О. Якимович, І. Зязюн, Л. Жук, С. Масич, О. Отич, Ф. Чмиленко, В. Черкасов, В. Шейко та ін.). Методології естетичного виховання студентів присвячені дослідження В. Бутенка, М. Вес-

ловської, О. Комарової. Питання естетичного виховання студентів засобами мистецтва і музики висвітлюються у науковому доробку О. Баранової, Т. Брайченко, Л. Дементьевої, О. Коробко та ін.

Вагомі аспекти філософії духовності та культури світу розглядаються у працях В. Вернадського, Г. Сковороди, П. Юркевича та інших. Вплив танцювального мистецтва на духовний розвиток особистості студіюється В. Верховинцем, П. Коваль, П. Мануйловичем, Ю. Хижняк, А. Шевчук та ін. Теоретично обґрунтованими, на нашу думку, є праці відомих учених щодо виявлення сутності естетичних потреб (М. Каган, А. Маслоу, К. Платонов, Л. Коган, С. Рашидова та ін.); вивчення художньо-естетичних і мистецьких цінностей (А. Козир, Л. Кондрацька, О. Олексюк, О. Щолокова, Н. Барвіна, Т. Пагута, О. Рубан та ін.).

Однак, позитивно оцінюючи здобутки науковців у ракурсі порушеного питання, слід зауважити, що проблема формування художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва потребує ґрунтовного опрацювання у площині методологічних підходів.

Мета статті: проаналізувати методологічні підходи, що, на наш погляд, є найбільш значущими у формуванні художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. У контексті визначеної мети вважаємо, передусім, внести деякі уточнення щодо трактування поняття «методологічний підхід». Зазвичай, у науковому середовищі методологічний підхід (у найширшому сенсі) пов'язується з методологією як певною сукупністю філософських методів пізнання, що досліджує взаємозв'язок і залежність системи знань та системи діяльності. У перекладі з грецької *μεθολογία* – це вчення про метод, що містить комплекс прийомів дослідження, які застосовуються в тих чи тих галузях науки, розкривають сутність методів наукового пізнання

та їх вплив на зміну оточуючого середовища. Відтак, в основі методології є мислення та світогляд, що уможливує креативний підхід до роботи з алгоритмами, моделями, інформацією [8].

Низка вчених (М. Туленков, А. Лобанова і С. Яремчук) розглядають методологію як «певну систему відповідних способів планування, організації та здійснення теоретичної й практичної діяльності, а також як вчення про цю систему, її структуру, логічну організацію, методи і засоби теоретичної та практичної діяльності» [5, с. 284–285].

На тлі аналізу сутності дефініції «методологія» поняття «методологічний підхід» розглядається як комплекс методів, певним чином пов'язаних один із одним. Як слушно зауважує В. Ф. Черкасов, в основі методологічного підходу знаходяться декілька головних методів, які забезпечують процес наукового пошуку, а інші методи – як допоміжні, що використовуються в певній сукупності і послідовності при виконанні завдань наукового дослідження [8].

Серед традиційних методологічних підходів (особистісний, індивідуальний, диференційований, діяльнісний, системний, аксіологічний, антропологічний, екзистенціальний, акмеологічний, контекстний, компетентнісний тощо), які, на думку О. Отич [4], міцно утвердилися у наукових розвідках з проблем гуманістичної педагогіки, з урахуванням сучасних процесів модернізації вищої мистецької освіти та нових тенденцій у професійній підготовці здобувачів ми виокремлюємо системний, особистісно орієнтований, діяльнісний, аксіологічний.

Системний підхід – це один із провідних напрямів методології спеціального наукового пізнання, котрий у довідкових джерелах трактується як «спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну картину» [3, с. 30]. Ми погоджуємося з думкою О. Агрікової та П. Джурина, що системний підхід «сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання сутності досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення» [1, с. 412].

При виокремленні *особистісно-орієнтованого підходу* ми виходили з того, що науковцями він характеризується як планомірний, спеціально організований художньо-творчий процес, спрямований на творчий розвиток здобувачів вищої освіти, які мають особливі художньо-естетичні потреби, мотивовані на активну сценічно-виконавську діяльність, творчу роботу з дитячими та аматорськими молодіжними колективами. З таких позицій особистісно-орієнтований підхід націлений на: вияв, ініціювання й розвиток індивідуальних пізнавально-творчих здібностей, індивідуального досвіду здобувачів вищої освіти; допомогу їм у самовизначенні та самореалізації; формування в особистості художньо-естетичних цінностей, які дозволяють продуктивно вибудовувати свій художньо-творчий розвиток, удосконалювати майстерність та професійну компетентність у галузі хореографічного мистецтва.

У площині порушеної проблеми *діяльнісний підхід* характеризується нами як педагогічна концепція, що базується на визнанні активної ролі здобувача вищої освіти в художньо-творчому процесі як її суб'єкта, організації навчально-пізнавальної діяльності, будованій на взаємодії, діалозі та співпраці. Не менш важливим є те, що діяльнісний підхід сприяє підвищенню зацікавленості здобувачів вищої освіти у навчанні, художньо-творчій діяльності та досягненню кращих результатів. При цьому на основі діяльнісного підходу майбутні хореографи навчаються аналізувати зміст та способи постановки хореографічних композицій, розробляти рішення, творчо мислити та креативно ставитися до розв'язання проблеми, що сприяє розвитку критичного мислення, навичок самостійного прийняття рішень та здатності до креативної репетиційної та сценічно-виконавської діяльності.

Потреба звернення до *аксіологічного підходу* спричинена тим, що, за твердженням науковців, саме він є «смысловим ядром» культури» [6, с. 97], оскільки аксіологія (від грец. *аксіос* – цінний, *logos* – поняття, вчення) – це фундаментальна філософська дисципліна, що досліджує проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій. За філософським словником соціальних термінів поняття «цінність» характеризується як особливе духовне формування, яке відбувається «через моральні та естетичні категорії теоретичної системи, утопічні образи, соціальні ідеали та є критерієм оцінки дійсності людиною та джерела смислотвірної основи людського діяння» [7, с. 503].

Формування художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти є можливим на основі аксіологічної ідеї, сутність якої, як слушно зауважує В. Бутенко, полягає в тому, що «основу мистецької практики визначає не процес пізнання дійсності, а її активне освоєння за тими мірками, які вважає доцільними суспільство або окрема людина. За своїм змістом зазначені мірки можуть бути різними. Вони залежать від того, які аксіологічні цінності домінують у суспільній свідомості та у сфері життєдіяльності окремої людини» [2, с. 6].

Зауважимо, у процесі формування художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти важливо впливати на ціннісну спрямованість їхніх інтересів, орієнтацій, почуттів, поглядів, думок, уявлень, суджень, які мають індивідуальні особливості, характеризуються ціннісною забарвленістю. Водночас важливим є ціннісне спрямування їх духовних сил і можливостей на пізнання навколишньої дійсності, її художньо-образне осмислення, а також освоєння за законами краси.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок напрямку. Отже, узагальнюючи вищевикладене, відзначимо, що з урахуванням процесів модернізації вищої мистецької освіти та нових тенденцій у професійній підготовці здобувачів нами визначено такі методологічні підходи до формування художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва: системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, аксіологічний. Визначені методологічні підходи

уможливають відбір найбільш вагомих педагогічних принципів, ефективних умов та методів формування художньо-естетичного світосприйняття, художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти в їх фаховій проєкції, з чим і пов'язуємо перспективи подальших наукових розвідок.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Агрикова О., & Джуринський П. Системний підхід у формуванні особистості фахівця з фізичної культури. У *Trends in the development of modern scientific thought* 2020. С. 411-413. International Science Group. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/X-Conference-23-26-VancouverCanada-Book.pdf>
2. Бутенко В. Г. Основні підходи до організації художньої освіти учнівської молоді. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2000. Вип. 24. С. 3-10.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997.
4. Отич О. М. Методологічні принципи наукового дослідження. *Вісник Чернівецького державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2020. Вип. 76. С. 41-43.
5. Туленков М. В., Лобанова А. С., & Яремчук С. С. Системний аналіз у соціології. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 2023. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7076>
6. Хоменко Л. В. Формування мотивації до музично-викладацької діяльності студентів педагогічних коледжів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ :НАПН України, 2019.
7. Філософський словник соціальних термінів. Заг. ред. В. П. Андрушенка. Київ-Харків : «Корвін», 2005.
8. Черкасов В.Ф. Методологічні підходи в сегменті формування професійної компетентності майбутніх учителів хореографії. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2023. Вип. 62. С. 66-76.

REFERENCES

1. Ahrikova, O., & Dzhurynskiy, P. (2020). Systemnyi pidkhd u formuvanni osobystosti fakhivtsia z fizychnoi kultury [A systematic approach in the formation of the personality of a physical culture specialist]. U *Trends in the development of modern scientific thought*. S. 411-413. International Science Group. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/X-Conference-23-26-VancouverCanada-Book.pdf> [in Ukrainian]
2. Butenko, V. H. (2000). Osnovni pidkhody do orhanizatsii khudozhnoi osvity uchnivskoi molodi [Basic

approaches to the organization of artistic education of schoolchildren]. *Naukovi zapysky*. Seria: Pedahohichni nauky. Kirovohrad. Vyp. 24. 3-10 [in Ukrainian]

3. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Lybid. [in Ukrainian]
4. Otych, O. M. (2010). *Metodolohichni pryntsypp naukovoho doslidzhennia* [Methodological principles of scientific research]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Seria: Pedahohichni nauky, (76). 41-43. [in Ukrainian]
5. Tulenkov, M. V., Lobanova, A. S., & Yaremchuk, S. S. (2023). *Systemnyi analiz u sotsiologii* [System analysis in sociology]. *Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha*. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7076> [in Ukrainian].
6. Khomenko, L. V. (2019). *Formuvannia motyvatsii do muzychno-vykladatskoi diialnosti studentiv pedahohichnykh koledzhiv* [Formation of motivation for music-teaching activities of students of pedagogical colleges]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.07. Kyiv : NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]
7. *Filosofskiy slovnyk sotsialnykh terminiv* [Philosophical dictionary of social terms]. (2005). *Zah. red. V. P. Andrushchenka*. Kyiv-Kharkiv : «Korvin». [in Ukrainian]
8. Cherkasov, V.F. (2023). *Metodolohichni pidkhody v sehmentii formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv khoreohrafii* [Methodological approaches in the segment of formation of professional competence of future teachers of choreography]. *Zasoby navchalnoi ta naukovodoslidnoi roboty*. Vyp. 62. 66-76. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЖАН Ч'єн – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: формування художньо-естетичних потреб здобувачів вищої освіти засобами хореографічного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZHANG Chien – a third (educational-scientific) level of higher education with a specialty of 011 Educational and Pedagogical Sciences at Lesya Ukrainka Volyn National University.

Scientific interests: formation of artistic and aesthetic needs of students of higher education by means of choreographic art.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2024 р.

УДК 78.071.1; 78.087.681; 373.51

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-338-342

КАРАСЬ Ганна Василівна –

доктор мистецтвознавства, професор,
 професор кафедри методики музичного виховання та диригування
 Прикарпатського національного університету
 імені Василя Стефаника
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1440-7461>
 e-mail: hanna.karas@pnu.edu.ua

ВОКАЛЬНО-ХОРОВА МУЗИКА ІВАНА ФІЦАЛОВИЧА ДЛЯ УЧНІВ ЯК ОСНОВА ДУХОВНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ (НА ВІДЗНАЧЕННЯ 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ КОМПОЗИТОРА)

Розглядається вокально-хорова музика івано-франківського композитора і педагога Івана Фіцаловича (1924–2018) для дітей в контексті відзначення 100-річчя від дня його народження. Мета дослідження – проаналізувати вокально-хорові твори композитора для дітей як основу їхнього духовно-патріотичного виховання. Джерельною базою для аналізу слугує збірка Івана Фіцаловича «Ми орлята з гір Карпатських», яка вийшла друком напередодні ювілею. Серед методів дослідження заявленої проблеми кілька. Аксиологічний – застосований для розуміння важливості розвитку навиків спільного виконання хорових творів та визначення ціннісних орієнтирів у педагогічній практиці крізь призму традицій виховання підростаючого

покоління, як провідного фактору вдосконалення сучасного процесу виховання у закладах спеціалізованої музичної і загальної освіти.

Емпіричний метод заснований на аналізі навчального процесу у різних музичних та загальноосвітніх школах міста Івано-Франківська, вивченні ступеня інтересу до спільного хорового співу дітей через спілкування з ними. Обсерваційний метод – власний педагогічний аналіз та спостереження: участь у культурно-мистецьких акціях міста як державного службовця (завідувач відділом культури міськвиконкому, заступник міського голови, начальник управління культури ОДА) та викладача (професор університету). Вокально-хорові твори збірки високого художньо-естетичного рівня сконцентровані навколо п'яти тематичних груп: «Обряд», «Шевченкові думи», «Мамині пісні», «Веселі роздуми», «Мій раю зелений». Духовна тематика розкривається у дитячих молитвах, твори на тексти Т. Шевченка та про рідний край слугують основою патріотичного виховання, а пісні про маму та щоденні радощі збагачують емоційний дитячий світ. Твори І. Фіцаловича написані на тексти видатних українських поетів Тараса Шевченка, Івана Франка, Сидора Воробкевича, авторів другої половини ХХ століття (Бориса Олійника, Андрія Демиденка, Євгенії Леуцук, Ганни Костів-Гуски, Віри Багірової). Композиції адаптовані у роботі з учнями загальноосвітніх шкіл та Української гімназії № 1 міста Івано-Франківська впродовж багатьох років, тому можуть бути поширеними в освітніх навчальних закладах України.

Ключові слова: вокально-хорова музика Івана Фіцаловича для дітей, духовно-патріотичне виховання учнів, освітні навчальні заклади.

KARAS Hanna Vasyliuna –

Doctor of Arts, Professor, Professor of the Department of Music Education and Conducting Methods Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1440-7461>

e-mail: hanna.karas@pnu.edu.ua

VOCAL AND CHORAL MUSIC BY IVAN FITSALOVYCH FOR PUPILS AS A BASIS FOR SPIRITUAL AND PATRIOTIC EDUCATION (IN HONOR OF THE 100TH ANNIVERSARY OF THE COMPOSER'S BIRTH)

The article examines the vocal and choral music of the Ivano-Frankivsk composer and teacher Ivan Fitsalovych (1924–2018) for children in the context of the celebration of the 100th anniversary of his birth. The purpose of the study is to analyze the composer's vocal and choral works for children as the basis of their spiritual and patriotic education. The source material for the analysis is Ivan Fitsalovych's collection «We Are Eagles from the Carpathian Mountains», which was published on the eve of the anniversary. There are several methods of studying the stated problem. Axiological – used to understand the importance of developing the skills of joint performance of choral works and determining value guidelines in pedagogical practice through the prism of the traditions of educating the younger generation, as a leading factor in improving the modern process of education in institutions of specialized music and general education. The empirical method is based on the analysis of the educational process in various music and general education schools in Ivano-Frankivsk, studying the degree of interest in joint choral singing among children through communication with them. The observation method is based on the author's own pedagogical analysis and observations: participation in cultural and artistic events of the city as a civil servant (head of the culture department of the city executive committee, deputy mayor, head of the culture department of the regional state administration) and a teacher (university professor). The vocal and choral works of the collection are of a high artistic and aesthetic level and are concentrated around five thematic groups: «Rite», «Shevchenko's Thoughts», «Mother's Songs», «Merry Reflections» and «My Paradise is Green». Spiritual themes are revealed in children's prayers, works based on Shevchenko's texts and about the native land serve as the basis for patriotic education, and songs about mother and daily joys enrich the emotional world of children. The works of I. Fitsalovych are based on the texts of prominent Ukrainian poets Taras Shevchenko, Ivan Franko, Sydor Vorobkevych, and authors of the twentieth century (Borys Oliynyk, Andriy Demydenko, Yevhenia Leshchuk, Hanna Kostiv-Huska, Vira Bahirova). The compositions have been adapted in the work with students of secondary schools and the Ukrainian Gymnasium No. 1 in Ivano-Frankivsk for many years, so they can be used in educational institutions of Ukraine.

Key words: vocal and choral music by Ivan Fitsalovych for children, spiritual and patriotic education of students, educational institutions.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Роль духовно-патріотичного виховання молоді особливо зростає в часі сучасної російсько-української війни, коли боротьба йде не тільки на полі бою, а й в інформаційному просторі. Одним із засобів цього виховання виступає хорова музика, яку творять українські композитори. Сторіччя з дня народження прикарпатського композитора, музиканта-віолончеліста, педагога і громадського діяча Івана Фіцаловича (1924–2018) актуалізувало видання його творів, осмислення цієї творчої спадщини, яка наснажена високим духовно-патріотичним змістом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Біографічні відомості про композитора представлені у статті Г. Карась, яка розміщена в енциклопедичному словнику «Івано-Франківськ» [3]. Священик О. Глубіш роздумує над проблемою духовності в житті людства [2]. Духовне виховання

учнів нової української школи у воєнний час розглядається у статті М. Копчук-Кашецької, О. Цюняк, С. Довбенко [6]. Найбільш ґрунтовно проблеми духовного розвитку особистості у фокусі сучасного виховного процесу розкриті І. Бехом [1]. Однак, вокально-хорові твори Івана Фіцаловича не були предметом аналізу дослідників, що і зумовило наше звернення до цієї проблеми.

Мета статті – проаналізувати вокально-хорові твори композитора Івана Фіцаловича для дітей як основу їхнього духовно-патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іван Фіцалович народився у селі Швейків Монастирського району на Тернопіллі у родині греко-католицького священника [3, с. 443]. Освіту він здобував в Чортківській гімназії та Станіславському музичному училищі (нині – Івано-Франківський фаховий музичний коледж імені

Дениса Січинського), яке закінчив з відзнакою у 1951 році в класі віолончелі.

Вся трудова діяльність митця тісно пов'язана із дитячою музичною школою № 1 в Івано-Франківську, в якій він працював 55 років, а також з обласною філармонією та обласним музично-драматичним театром ім. І. Франка.

У творчому доробку композитора сотні музичних творів для камерних оркестрів, окремих інструментів (скрипки, віолончелі, фортепіано), вокальні і хорові різножанрові композиції, духовні твори на канонічні тексти, зокрема Літургії, більше сотні обробок українських народних пісень.

Вагомою складовою творчої спадщини Івана Фіцаловича є його твори для дітей. Композитор тісно співпрацював з творчими колективами та виконавцями Української гімназії № 1 міста Івано-Франківська, які плідно працювали під керівництвом Михайла Савки. На піснях композитора виховувалися учні загальноосвітніх шкіл міста та області.

Збірка вокально-хорових творів Івана Фіцаловича «Ми орлята з гір Карпатських» вийшла друком напередодні сторічного ювілею [4]. 30 хорових творів, які представлені тут, упорядниками збірника розділені на п'ять тематичних груп: обряд, Шевченкові думи, мамині пісні, веселі роздуми, мій раю зелений.

Твори, які представлені в розділі «Обряд», духовного плану. Отець О. Глубіш розмірковує: «Духовність – це стан душі, поведінка кожного з нас у надзвичайних життєвих ситуаціях, це наші думки, мова, вчинки, внутрішні чинники людини. Духовність надзвичайно багатогранний і складний феномен. За словниковим тлумаченням, духовність – це духовна, інтелектуальна природа, внутрішня моральна сутність людини. Сучасна гуманітарна наука говорить про духовність як про видову якість людини, про те, що саме духовність робить людину людиною. Якщо хтось відмовляється від своєї людської сутності, від гуманності, то в такому випадку він стає антигуманним, бездуховним. Маємо пам'ятати, основи людяності, коріння духовності, фундамент особистості, піклування про близьких, рідних закладається в сім'ї» [2].

Християнська тематика у творчості композитора Івана Фіцаловича займає вагоме місце, оскільки духовне було органічної частиною його природи. Він виріс у священничій родині, де релігійність була неодмінним компонентом виховання дітей. Атмосфера музично-культурного простору часу дитинства (церква, родина, сільська культура довоєнного часу) заклала основу для становлення особистості майбутнього композитора, вічним збудником його творчих інтенцій. Вони проявилися у дитячих молитвах «Ангеле святій» (слова В. Багірової), «До Ісуса» (слова В. Багірової), «Як раненько ся пробудиш» (сл. С. Воробкевича, мел. А. Вахнянина, обробка І. Фіцаловича), «Дорога до Зарваниці» (українська народна пісня в обр. І. Фіцаловича), оспівуванні Божої Матері – «Божа благодать» (українська народна пісня в обр. І. Фіцаловича), «Радуйся, Пречиста» (слова В. Багірової) та «Через поле України ішла Божа Мати» (українська народна пісня в обр. І. Фіцаловича),

радості з приводу народження Ісуса – «Божа дитина» (слова О. Стефановича), «Колядка» (слова В. Багірової).

Більшість з них написані для двоголового хору, окрім одноголосся («Як раненько ся пробудиш») і триголосся («До Ісуса», «Дорога до Зарваниці»). Характеристику, яка дала О. Шевчук духовним творам Богдани Фільц для дітей, можна використати і для композицій І. Фіцаловича: «Цінною рисою цих творів є рівновага релігійного тону вислову – стриманого, поважного, небуденного і живого людського почуття» [5, с. 3].

Для творів композитора духовного плану притаманні помірні темпи, плавна мелодика, рівномірний ритмічний рух. Лірико-романтична натура митця та народнопісенна стихія, на яку він опирається, надає творам І. Фіцаловича особливої привабливості.

Коріння духовності формується саме в дитинстві: «Це надзвичайно важливий період у процесі духовного становлення особистості, оскільки закладається фундамент для сприйняття дійсності, свого місця і ролі в ній» [2]. Тому вивчення творів Івана Фіцаловича духовного плану з учнями молодшого і старшого віку, які вирізняються мелодійністю і доступністю, легкістю для сприймання і виконання, сприяють формуванню християнських чеснот і моральних якостей.

І. Бех, розкриваючи проблему духовного розвитку особистості у фокусі сучасного виховного процесу, наголошує: «Організуючи виховний процес, який спрямований на свідоме оволодіння підростаючою особистістю вищими духовними цінностями, педагогу слід зважати на важливий психологічний закон. Процес такого оволодіння виявиться продуктивним за однієї істотної умови, коли ідея певної цінності, її всебічний зміст хоча б час від часу має бути присутнім у внутрішньому світі вихованця, який зазнав благої впливу цього змісту» [1, с. 34]. Тобто, виконуючи духовні твори, беручи участь в релігійних обрядах разом з батьками, дитина сприймає цінності, усвідомлює їх, а згодом наповнює ними своє внутрішнє життя. Вчений виокремлює чотири рівні функціонування духовності особистості. На першому з них проявляється чуттєвість особистості, зокрема емпатія, «...на цьому рівні духовність присутня в особистості у когнітивному представленні, але вона ще не виступає її справжньою духовністю» [1, с. 32]. Можемо констатувати, що цей рівень відповідає учням молодших класів і твори, які вони виконують, мають на меті сформувати чуттєвість, емпатію. Наступні три рівні, які відповідають учням середніх і старших класів, передбачають такий розвиток особистості, коли вона «...використовуючи власні духовні надбання, робить відповідні внески у внутрішній світ іншої особистості: розповідає, переконує, співчуває, утішає» [1, с. 32]. На цьому рівні опрацьовуються триголосні твори «До Ісуса» та «Дорога до Зарваниці». У першому дитина просить в Ісуса здоров'ячка для мами, тата, для всієї родини, у другому, який оспівує пішу прощу до Зарваниці, де з'явилася Матір Божа, допомагає дітям усвідомити

цей духовний акт і його значення для родини і всієї України:

«Благаєм за поле, благаєм за море,
Благаєм за села й міста,
Ми просимо Бога, єдиного Бога,
Без нього не квітнуть жита.
Щоби Україна у серці з любов'ю
Й надією йшла в майбуття,
Ми просимо Бога, єдиного Бога.
Бо Віра – це світло життя» [4, с. 21].

Твори, що згруповані у розділі «Шевченкові думи», написані на тексти Тараса Шевченка. Це: «За байраком, байрак» (мелодія народна, обр. І. Фіцаловича), українські народні пісні в обробці І. Фіцаловича – «Наш отаман Гамалія», «Тече вода з-під явора», «Чорна хмара з-за лиману», «Якби мені черевики». Всі вони написані для двоголосого дитячого хору. Тематика цих творів досить широка: оспівування козаччини, рідної природи, сумної долі наймички. Осягнення учнями глибокого змісту поезії Тараса Шевченка у синтезі з лірико-героїчними наспівами та їх гармонічним наповненням сприяють формуванню у них національно-патріотичних почувань.

Розділ «Мамині пісні» складають твори, присвячені матері. Тут авторські композиції «За тебе, мамо, в пам'ять помолось» (слова М. Тарабія) для дуету, «Мамині корали» (слова Г. Костів-Гуски) для сопрано, обробки «Заспівай мені, мамо» (слова О. Богачука, музика В. Верменича) для дуету, солоспіву «Квіти матері» (слова В. Підпалого, українська народна пісня), «Колискова» (слова і мелодія М. Савки), «Пісня про маму» (слова Б. Олійника, мел. О. Морозова) для ансамблю (тріо). Глибокий ліризм та широка наспівність цих творів тонко передають найглибше почуття кожної людини – любов до найдорожчої матері, яка подарувала життя.

До розділу «Веселі роздуми» ввійшли авторські твори «Вишиванка» (слова С. Лещук) для триголосого хору, «Канікули» (слова А. Демиденка), «Не хочу» (слова А. Костецького) – для двоголосого хору, солоспіву «Маленька українка» (слова О. Пчілки) та «Прощальний вальс» (слова і мелодія М. Тарабія). Тут і патріотичні мотиви («Маленька українка»), і радість відпочинку («Канікули»), і охорона природи («Не хочу»), і сум «Прощального вальсу».

Розділ «Мій раю зелений» сповнений любові до рідного краю. Це обробки творів «Вівчарик» (слова Б. Пилата, мелодія Б. Гірського), «Мій раю зелений» (слова І. Франка, мелодія А. Кабо-вельського), «Червона калино, чом не процвітаєш» (українська народна пісня), «Чим пахне моя Україна» (слова І. Салюк, мелодія А. Нічлавіського), авторський твір «Ми орлята з гір Карпатських» (слова М. Савки). Всі вони написані для двоголосого хору. Якщо твір «Ми орлята з гір Карпатських», що написаний в темпі маршу, має ознаки гімну, то всі інші – ліричні, в яких відчувається гуцульський колорит (синкопи, пунктирний ритм, хроматизми). Щиро закоханість композитора у рідну землю, її природу, Карпатські гори і пейзажі знаходить вияв в емоційній

образності його музики, яка сповнена вітаїстично-радісного настрою.

Важливою складовою творів є його фортепіанний супровід, який не тільки інтонаційно-ритмічно підтримує хорову фактуру, а й урізноманітнює загальне звучання пасажами близькими до арпеджіо («Божа дитина»).

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Хоч в проаналізованих вокально-хорових творах Іван Фіцалович виступає в кількох ролях (як автор слів, автор музики, аранжувальник відомих мелодій композиторів або українських народних пісень), найбільшу цінність складає його композиторська праця. Творча спадщина митця, яка мала і має концертне виконавське життя впродовж тривалого часу, засвідчує, що вона може і сьогодні, в час воєнних випробувань, слугувати основою для духовно-патріотичного виховання молоді. Яскравим свідченням актуальності цих композицій був ювілейний концерт учнів Івано-Франківської дитячої музичної школи № 1, де працював І. Фіцалович, який відбувся 3 квітня 2024 року.

Введення цих творів до репертуару хорових колективів мистецьких і загальноосвітніх шкіл збагачуватиме їх палітру. Використання вокально-хорових творів Івана Фіцаловича у роботі зі студентами закладів вищої освіти (у класах диригування, сольного співу, концертмейстерському, додаткового інструменту тощо) підготує майбутніх фахівців до роботи з дітьми.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Духовний розвиток особистості у фокусі сучасного виховного процесу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 6. С. 30–52.
2. Глубіш О. О. Людство врятує висока духовність. URL: <https://www.tze.org.ua/gazeta-qbozhy-sijachq/3106-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B2%D1%80%D1%8F%D1%82%D1%83%D1%94-%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.html>
3. Карась Г. Фіцалович Іван. *Івано-Франківськ: енциклопедичний словник* / автори-упорядники Г. Карась, Р. Діда, М. Головатий, Б. Гаврилів. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. С. 443–444.
4. Фіцалович І. Ми орлята з гір Карпатських: вокально-хорові твори / упоряд. М. Савка, А. Савка. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2023. 120 с.
5. Шевчук О. Передмова. *Фільц Богдана. Світе тихий: твори для дитячого хору*. Тернопіль: СМП «АСТОН», 2000. С. 3–4.
6. Korchuk-Kashetska M., Tsiuniak O., Dovbenko S. Spiritual education of students of the new ukrainian school in wartime. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2023. № 28. S. 109–112.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2016). Dukhovnyi rozvytok osobystosti u fokusi suchasnoho vykhovnoho protsesu [Spiritual development of the individual is the focus of the modern educational process]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. Vyp. 6. S. 30–52 [in Ukrainian].
2. Hlubish, O. O. Liudstvo vriatue vysoka dukhovnist [High spirituality will save humanity]. URL: <https://www.tze.org.ua/gazeta-qbozhy-sijachq/3106-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B2%D1%80%D1%8F%D1%82%D1%83%D1%94-%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.html>

%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.html [in Ukrainian].

3. Karas, H. (2010). Fitsalovych Ivan [Fitsalovich Ivan]. Ivano-Frankivsk: entsyklopedychnyi slovnyk / avtory-uporiadnyky H. Karas, R. Dida, M. Holovaty, B. Havryliv. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria. S. 443–444 [in Ukrainian].

4. Fitsalovych, I. (2023). My orliata z hir Karpatskykh: vokalno-khorovi tvory [We are eagles from the Carpathian mountains: vocal and choral works] / uporiad. M. Savka, A. Savka. Ivano-Frankivsk: Misto NV. 120 s. [in Ukrainian].

5. Shevchuk, O. (2000). Peredmova [Preface]. Filts Bohdana. Svite tykhyi: tvory dlia dytiachoho khoru. Ternopil: SMP «ASTON». S. 3–4. [in Ukrainian].

6. Kopchuk-Kashetska, M., Tsiuniak, O., Dovbenko, S. (2023). Spiritual education of students of the new ukrainian school in wartime. Mountain School of Ukrainian Carpaty. Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. № 28. S. 109–112. [in English].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КАРАСЬ Ганна Василівна – доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри методики музичного виховання та диригування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: музична культура української діаспори, музичне краєзнавство, історія вокально-хорового виконавства, менеджмент культури, мистецтва, освіти, педагогіка вищої школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KARAS Hanna Vasyliuna – Doctor of Arts, Professor, Professor of the Department of Music Education and Conducting Methods Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

Scientific interests: musical culture of the Ukrainian diaspora, local music history, history of vocal and choral performance, management of culture, art, education, higher school pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2024 р.

УДК 373.091.2:37.014.12(=214.58)(437.6)(045)
DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-342-346

БОНДАР Тамара Іванівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту

Мукачівського державного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9484-9336>,

e-mail: tamara_bondar@yahoo.com

ПОЛІТИКА «ДВОЗМІННИХ» ШКІЛ: ПРАВО НА ОСВІТУ ДІТЕЙ РОМСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті аргументовано значущість вивчення досвіду правозахисників Словачької Республіки в галузі освіти, зокрема лобювання питання залучення дітей ромського населення до середовища закладів загальної освіти. Вивчено питання «двозмінних» закладів освіти, що позиціонуються урядом Словачької Республіки як ефективний шлях забезпечення дітей ромського населення доступною, якісною освітою. На підставі аналізу психолого-педагогічних джерел виокремлено особливості державної політики словацького уряду в галузі інклюзивної освіти: формування державної політики щодо осіб з особливими освітніми потребами взагалі та дітей ромського населення зокрема під впливом політики Європейського Союзу; реформування освіти для залучення дітей ромського населення з метою подолання економічних і соціальних труднощів; складність реалізації програм, попри допомогу Європейського Союзу, наскрізність і наступність траєкторії інклюзивної освіти, що відображені в змісті політичних ініціатив уряду країни; інтенсифікація фінансування розвитку інклюзивної освіти через низку законодавчих ініціатив. Проаналізовано зусилля громадських організацій, захисників прав людини щодо подолання сегрегації в Словачькій Республіці через пояснення сутності «двозмінних» шкіл для дітей ромського населення. Підкреслено, що громадські організації, зокрема Центр громадянських прав і прав людини, активно виступають проти такого формату навчання, стверджуючи, що «двозмінні» школи призводять до подальшої сегрегації ромських дітей, замість сприяння їхній інтеграції в загальну систему освіти. Констатовано наполегливість у розумінні недоцільності інвестицій Європейського Союзу в розвиток цих шкіл, які вважають виключно інституційним закріпленням сегрегації. За даними досліджень, система двозмінних шкіл створює умови, в яких ромські діти ізольовані від інших учнів, що суперечить основним принципам рівного доступу до освіти. Підкреслено значущість державної політики на розвиток інклюзивної освіти, а не на підтримку сегрегованих закладів освіти.

Перспективні напрями дослідження пов'язані з аналізом змісту траєкторії інклюзивної освіти в Словачькій Республіці, що відображений в змісті політичних ініціатив уряду країни і спрямований на інтенсифікацію розвитку інклюзивної освіти через низку законодавчих ініціатив.

Ключові слова: діти ромського населення, «двозмінні школи», сегрегація, маргіналізація, ромські громади, доступ до якісної освіти, Словаччина, політика уряду, міжнародний вплив.

BONDAR Tamara Ivanivna –

Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor,
Department of Preschool, Primary Education Pedagogy and
Educational Management

Mukachevo State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9484-9336>,

e-mail: tamara_bondar@yahoo.com

«DOUBLE-SHIFT» OPERATION POLICY: RIGHT TO EDUCATION OF THE ROMA POPULATION CHILDREN IN THE SLOVAK REPUBLIC

The article argues the importance of studying the experience of human rights defenders in the Slovak Republic in the field of education, in particular, who are lobbying the issue of the Roma children involvement in the general education institutions environment. The issue of «two-shift» educational institutions, which are positioned by the government of the Slovak Republic as an effective way to provide Roma children with affordable, high-quality education, is studied. Based on the analysis of psychological and pedagogical sources, the peculiarities of the Slovak government state policy in the field of inclusive education are highlighted: the influence of the European Union policy related to the state policy regarding persons with special educational needs in general and the Roma population children, in particular; education reforms to provide Roma children with quality education in order to overcome economic and social difficulties; the complexity of program implementation, despite the help of the European Union, the comprehensiveness and continuity of the trajectory of inclusive education, which are reflected in the content of political initiatives of the country's government; intensification of funding for the development of inclusive education through a number of legislative initiatives. The efforts of public organizations and human rights defenders to overcome segregation in the Slovak Republic by explaining the notion of «double-shift» operation for Roma children are analyzed. It is emphasized that public organizations, in particular the Center for Civil and Human Rights, actively oppose this format of education, claiming that «double-shift» schools lead to further segregation of Roma children, instead of promoting their integration into the general education system. Persistence in understanding the inexpediency of the European Union's investments in the development of these schools, which they consider to be the only institutional consolidation of segregation, was noted. According to research, the system of «two-shift» operation creates conditions in which Roma children are isolated from other students, which contradicts the basic principles of equal access to education. The significance of the state policy for the development of inclusive education, and not for the support of segregated educational institutions, is emphasized.

Prospective areas of research are related to the analysis of the content of the trajectory of inclusive education in the Slovak Republic, which is reflected in the content of political initiatives of the country's government and is aimed at intensifying the development of inclusive education through numerous legislative initiatives.

Key words: children of the Roma population, «double-shift schools», segregation, marginalization, Roma communities, access to quality education, Slovakia, government policy, international influence.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Наявна офіційна статистика в Словаччині й Україні не відображає дійсної чисельності ромського населення через декілька причин: страх дискримінації або соціальної стигматизації, що спонукає представників ромського населення ідентифікувати себе представниками інших національностей, щоб уникнути упередженого ставлення; недовіру до державних органів, що зумовлена історичним переслідування ромів у багатьох країнах, у тому числі й в Україні та Словаччині; кочовий або напівкочовий спосіб життя, що ускладнює можливість зафіксувати кількість населення в окремих регіонах чи країнах, високий рівень бідності та низька освіченість, що призводить до уникнення ромами участі в державних опитуваннях чи переписах. На території України густо населеними ромськими громадами вважають Закарпатську, Одеську, Дніпропетровську, Харківську та Черкаську області. У Словаччині скупчення ромського населення спостерігають переважно в східних і південно-східних районах країни. Для цих районів характерні економічні труднощі – високий рівень бідності, а також соціальна ізоляція. Основними регіонами з концентрацією ромів вважають Кошицький край, Пряшівський край, Банськобистрицький край та Нітранський край. Спільними для України і Словаччини є велика чисельність ромської етнічної меншини і питання включення дітей ромських громад в загальноосвітнє середовище країн.

Досвід Словаччини у включенні дітей ромів в освітнє середовище є складним і неоднозначним. Протягом останніх десятиліть Словаччина зіткнулася з викликами інтеграції ромського населення, яке є найбільш соціально вразливою та маргіналізованою групою. У країні впроваджують міжнародні програми та державні реформи для

поліпшення доступу ромських дітей до освіти. Уряд Словаччини працює над створенням умов для включення ромських дітей у загальні класи для запобігання практиці сегрегації. Для забезпечення підготовки ромських дітей до школи, уряд створює програми раннього розвитку, які передбачають залучення дітей до закладів дошкільної освіти. Програми раннього розвитку покликані забезпечити формування в дітей ромського населення мовної компетентності, розвитку соціальних навичок, що має уможливити адаптацію дітей до освітнього середовища. Проте на практиці значний відсоток ромських дітей продовжують відвідувати окремі спеціальні заклади освіти або відокремлені (сегреговані) класи через низку причин, серед яких мовні бар'єри, упередження та низький соціальний статус. Однією з причин, що гальмує інтеграцію й інклюзію називають існування так званих «двозмінних» шкіл в Словацькій республіці. Захисники прав людини, громадські організації Словаччини спрямовують значні зусилля на розв'язання низки питань, зокрема доцільного використання фондів Європейського Союзу й викорінення явища сегрегованих «двозмінних шкіл», забезпечення дітей ромського населення доступною освітою в закладах загальної освіти, що й актуалізує запропоновану розвідку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різних аспектів інтегрування ромського населення в українське суспільство присвячені окремі дослідження вітчизняних науковців. Актуальною для професійної підготовки майбутніх педагогів є праця авторів-упорядників О. Войтенко та М. Тяглого [3], що спрямована на протидію стереотипам та упередженням щодо ромів в українському суспільстві. Автори презентують шляхи деконструкції наявних стереотипів через переосмислення історичного контексту. Запропоновані інтерактивні заняття та історичні

матеріали окреслюють проблеми і спонукають до критичного мислення, що уможливило подолання стереотипів. Питання захисту ромської спільноти як соціально вразливої групи вивчав В. Бакальчук [1]. У праці підкреслено значущість освіти на всіх її рівнях як ключового механізму інтеграції представників ромської спільноти в українське суспільство, а незнання державної мови та загальна неосвіченість виокремлено головними бар'єрами, що гальмують процеси інтеграції. Питання інтеграції дітей ромського населення в заклади загальної середньої освіти в Україні постають предметом дослідження в окремих наукових студіях Т. Атрощенко, М. Горват, К. Лабощ, О. Фізеші.

Державна політика Словацького уряду в контексті забезпечення рівних прав на освіту всім дітям є також малодослідженою і простежена в працях таких вітчизняних науковців як Т. Ключкович (аналіз «Стратегії інклюзивного підходу у вихованні та освіті», 2021 року). Авторка презентує хронологію законодавчих актів, що спрямовані на реалізацію інклюзивної стратегії [2]. Актуальними є праці К. Лабощ, присвячені питанню забезпечення рівного доступу до якісної освіти для представників ромської меншини в Словаччині [3]. Питання законодавчої бази, тенденцій розвитку інклюзивної освіти в закладах освіти Словацької Республіки студіюють зарубіжні вчені М. Hrabinská, К. Igarashi, М. Miskovic, Н. Kyuchukov. Забезпечення особливих освітніх потреб учнів в закладах освіти, білінгвальність як педагогічна проблема дітей ромського населення є у фокусі психолого-педагогічних досліджень А. Galisova, Н. Kyuchukov, I. Vaňkova. Проте, наукове зацікавлення викликає феномен «двозмінних» закладів освіти, що забезпечують, на думку багатьох словацьких політиків, якісний доступ дітям ромського населення до якісної освіти. В Україні вважають, що Словаччина, де ромська спільнота найчисельніша, спрямовує помітні зусилля на розв'язання низки питань, пов'язаних з інтеграцією ромського населення, зокрема на забезпечення дітей доступною освітою, що й актуалізує запропоновану розвідку.

Мета статті полягає в з'ясуванні особливостей феномену «двозмінних» закладів початкової освіти і можливостей громадських організацій у контексті забезпечення рівних прав дітей ромського населення в Словацькій Республіці.

Виклад основного матеріалу. Членство Словацької Республіки в Європейському Союзі (далі – ЄС) із 2004 року суттєво вплинуло на фінансування програм, спрямованих на розвиток інклюзивної освіти, зокрема для ромських дітей. ЄС надає Словаччині значні ресурси та можливості для реалізації соціальних і освітніх програм, спрямованих на поліпшення доступу до якісної освіти для всіх груп населення, включаючи найбільш уразливі громади. Так, Словаччина отримала доступ до структурних та інвестиційних фондів Європейського Союзу, таких як Європейський соціальний фонд (ESF) та Фонд регіонального розвитку (ERDF). Ці кошти спрямовано на розвиток освітніх програм,

будівництво нових шкіл та модернізацію існуючих, а також на забезпечення кращого доступу до освітніх послуг для ромів та інших маргіналізованих груп.

ЄС виділяє окремі кошти на програми, що стосуються інтеграції ромів, зокрема освітні проекти. Такими програмами виокремлено «Стратегію рівності, інтеграції та залучення ромів на період до 2030 року» («Stratégiu rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030») / «Roma equality, inclusion, and participation strategy till 2030») 2021 [7], де наголошено, що якісна освіта залишається недоступною для дітей із маргіналізованих ромських громад, «План відновлення та стійкості» («Plán obnovy a odolnosti») 2021 року [6], де окреслено реформи, рекомендовані Європейською Комісією для Словаччини, «Перший план дій щодо реалізації стратегії забезпечення інклюзивного доступу до освіти на 2021 рік» («First Action Plan to the Strategy for Inclusive Access to Education for year 2021») [8], «Стратегія безперервної освіти та консультування на 2021 – 2030 роки» («Stratégiu celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030») 2021 р. [11], Стратегія інклюзивного підходу в освіті та навчанні» («Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní») (далі – «Стратегія») 2021 р. [9], що розроблено на основі Програмної заяви Уряду Словацької Республіки на 2020 – 2024 роки («Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2020–2024»), Стандарти ефективності професійної діяльності, стандарти змісту професійної діяльності та стандарти змісту діагностичної діяльності розроблені дослідницьким інститутом дитячої психології та патопсихології («Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie»), 2023 р. [13].

За підтримки ЄС Словаччина провадить модернізацію освітнього процесу через розроблення і впровадження інклюзивних програм у закладах освіти, що охоплюють програми професійної перепідготовки педагогічних працівників, підвищення готовності вчителів до професійної діяльності в інклюзивному середовищі, забезпечення додаткових ресурсів для закладів освіти з високою концентрацією ромських учнів, проекти для підвищення мотивації ромських дітей до навчання, а також соціальні програми для підтримки сімей.

Окрім загальнонаціональних програм, європейські фонди були спрямовані на підтримку регіональних ініціатив, що уможливило до прикладу, реалізацію місцевих освітніх проектів в регіонах з високою концентрацією ромського населення.

Проте неурядові організації, зокрема Центр з дослідження етнічності та культури (CVEK) і «Amnesty International Slovakia» ініціювали питання щодо двозмінних шкіл як механізму сегрегації ромських дітей у Словаччині. Використання двозмінних шкіл переважно для ромських дітей активно обговорювали на міжнародному рівні, підкреслюючи, що навчання в таких закладах освіти зменшує доступ до рівноправної освіти, поглиблює соціальну сегрегацію та ізоляцію ромської громади. Обґрунтовуючи сутність

проблеми, захисники прав людини наголошували, що на перший погляд, інвестиції в розбудову «двозмінних шкіл» можуть здатися раціональним способом розв'язання проблеми нестачі місць у закладах освіти та створення сприятливішого освітнього середовища для ромських дітей. Наприклад, деякі діти вперше отримали доступ до закладу освіти взагалі, ходити в їдальню або користуватися спортзалом. Проте, якщо така модернізація спрямована виключно на сегреговані за своєю сутністю школи, то наслідком вважають комфортнішу сегрегацію дітей замість докорінного подолання дискримінації в освіті. Що ще гірше, поліпшені умови в сегрегованих закладах освіти можуть слугувати сигналом усім етнічним громадам, що сегрегована освіта не лише прийнятна, але й інституційно підтримується та фінансується [7].

Така точка зору правозахисників суперечила позиції політиків Словацького уряду, яку можна проілюструвати словами С. Сітової (S. Síthová). Авторка підкреслює, що інклюзивним варто вважати кожен заклад освіти: спеціальну школу, масову школу з інтегрованою формою навчання чи без, оскільки важливо не класифікувати заклади освіти на звичайні та спеціальні, а підтримувати та розвивати всі без винятку школи. Спеціальні школи вважають фундаментом майбутніх змін і Міністерство освіти спрямовує значні зусилля на підтримку спеціальних шкіл, спрямовуючи кошти на створення мультисенсорних кімнат для надання корекційного та педагогічного супроводу дітям з особливими освітніми потребами, запровадження психолого-педагогічного супроводу, підготовку асистентів учителя, медичних працівників для закладів освіти [12].

У квітні 2023 року Європейська комісія передала Словаччині позов до Суду Європейського Союзу через довготривалу дискримінацію ромських дітей, зокрема через збереження сегрегованих шкіл, у тому числі суперечливих «двозмінних» шкіл. Попри презентовані урядом Словаччини законодавчі реформи, ЄС дійшов висновку, що Словаччина не зробила достатньо для розв'язання проблеми сегрегації в освіті, оскільки багато ромських дітей все ще перебувають у спеціальних або сегрегованих класах [7].

У грудні 2023 року Центр громадянських прав і прав людини у Словаччині разом із Словацьким національним центром прав людини знову звернулися до Європейської комісії, оскаржуючи використання урядом коштів ЄС для розширення цих сегрегованих двозмінних шкіл. Вони стверджували, що плани словацького уряду використовувати кошти ЄС для цих шкіл ще більше закріпили сегрегацію, що суперечить меті сприяння інклюзивній освіті.

У спробі подолати опір уряду Словаччини щодо спрямованості державної політики на розбудову двозмінних шкіл, 18 січня 2024 Сільвія Порубенова (S. Porubánová), відома словацька соціологиня та експертка з питань прав людини, Штефан Іванчо (Š. Ivanko), координатор програм Центру з питань громадянських прав та прав людини, Р. Слобода (R. Sloboda), директор

організації «Amnesty International Slovakia» звернулися до Європейської комісії з критикою неправильного використання європейських фондів, зокрема стосовно фінансування двозмінних шкіл у Словаччині. У своєму листі вони акцентували увагу на тому, що ці школи, які повинні були стати рішенням проблеми переповнених закладів освіти та забезпечити кращий доступ до освіти для ромських дітей, насправді стали засобом сегрегації. Вони наголосили увагу на тому факті, що фінансування так званих «двозмінних шкіл» замість підтримки інклюзії фактично сприяє відокремленню й соціальному сегрегуванню [10].

За словами авторів, «двозмінні школи», де ромські діти навчаються у другу зміну, окремо від решти учнів, створюють ізольовані умови, які не сприяють інтеграції ромів у суспільство. Хоча фінансування мало на меті покращити доступ до якісної освіти, натомість воно підтримує сегрегаційні практики, що порушують європейські стандарти щодо рівності та інклюзивності в освіті. Захисники прав людини закликали Європейську комісію переглянути програми фінансування, щоб спрямувати кошти на створення реального інклюзивного освітнього середовища, що забезпечує рівні можливості для всіх дітей, незалежно від їхньої національності чи соціального статусу.

Результати справи все ще відстежуються, а громадські організації продовжують виступати за реальні системні зміни в державній політиці Словацької Республіки. Постійні зусилля відображають занепокоєння захисників прав людини тим фактом, що модернізація шкільної інфраструктури «двозмінних» закладів освіти може лише посилити сегрегацію, а не сприяти інклюзивній, недискримінаційній освіті для ромських дітей.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. У статті проаналізовано зусилля громадських організацій, захисників прав людини щодо подолання сегрегації в Словацькій Республіці через пояснення сутності «двозмінних» шкіл для дітей ромського населення. Підкреслено, що громадські організації, зокрема Центр громадянських прав і прав людини, активно виступають проти такого формату навчання, стверджуючи, що «двозмінні» школи призводять до подальшої сегрегації ромських дітей, замість сприяння їхній інтеграції в загальну систему освіти. Констатовано наполегливість у розумінні недоцільності інвестицій Європейського Союзу в розвиток цих шкіл, які вважають виключно інституційним закріпленням сегрегації. За даними досліджень, система двозмінних шкіл створює умови, в яких ромські діти ізольовані від інших учнів, що суперечить основним принципам рівного доступу до освіти. Підкреслено значущість державної політики на розвиток інклюзивної освіти, а не на підтримку сегрегованих закладів освіти. Громадські організації продовжують інформувати громадськість про негативні наслідки таких шкіл та проводять адвокаційні кампанії для сприяння запровадженню інклюзивної освіти в Словаччині.

Перспективні напрями дослідження пов'язані з аналізом змісту траєкторії інклюзивної освіти в Словацькій Республіці, що відображений в змісті політичних ініціатив уряду країни і спрямований на інтенсифікацію розвитку інклюзивної освіти через низку законодавчих ініціатив.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні виклики процесу інтеграції ромської спільноти в українське суспільство. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. Дата оновлення: 08.12.2018. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Bakalchuk-5683e.pdf> (дата звернення: 03.04.2024).

2. Ключкович Т. Інклюзивна освіта в Словаччині: нормативні основи та пріоритети розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених [Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка]*. Дрогобич, 2022. Вип. 54. Том 1. С. 280–285.

3. Лабош К. Я. Залучення дітей ромського населення до освітнього процесу: досвід Словаччини. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*: наук. журн. Сер.: Педагогіка та психологія. Мукачево, 2018. Вип. 2 (8). С. 220–222.

4. Роми: міфи та факти. Навчально-методичний посібник для вчителя з протидії ромофобії / Авт.-упоряд. О. Войтенко, М. Тяглий. Київ: Український центр вивчення історії Голокосту, 2018. 140 с.

5. Government of the Slovak Republic, Recovery and resilience plan for the Slovak Republic, adopted by the Government resolution of 28.4.2021, URL: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25932/1>.

6. Government of the Slovak Republic. Roma equality, inclusion, and participation strategy till 2030, adopted by the Government resolution of 7.4.2021, URL: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25860/1>.

7. Gunisova K. Amnesty International. EU must fight root causes of racial discrimination against Roma children in Slovak education. 2024. URL: <https://www.amnesty.eu/news/eu-must-fight-root-causes-of-racial-discrimination-against-roma-children-in-slovak-education/>

8. Kadlečíková J. 'The First Action Plan raises great expectations', *Minority Policy in Slovakia*, 3/2020, URL: <https://mensenovapolitika.eu/nuly-akcny-plan-vzbudzuje-velke-ocakavania/>.

9. Ministry of Education, Science, Research and Sport of the Slovak Republic, Strategy for inclusive approach to education – draft submitted for interdepartmental consultation process, 2021, URL: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2021/659>.

10. Porubánová S. Letter to European Commissioners, 18 January 2024. URL: https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2024/01/Joint-open-letter-to-EC_Slovakia.pdf

11. Stratégiu celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030», 2021. URL: https://www.minedu.sk/data/files/11044_strategia-celozivotneho-vzdelavania-a-poradenstva-na-roky-2021-2030.pdf

12. 'Svetlana Sithová: Special education is our priority', 23.9.2021, available at: <https://www.minedu.sk/svetlana-sithova-specialne-skolstvo-je-pre-nas-prioritou/>.

13. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. 2023. URL: <https://www.genetickesyndromy.sk/zariadenie/vudpap-vyskumny-ustav-detskej-psychologie>

REFERENCES

1. Aktualni vyklyky protsesu intehratsiyi romskoyi spilnoty v ukraynske suspil'stvo. Analytychna zapyska. Natsionalnyy instytut stratehichnykh doslidzhen. Actual challenges of the process of integration of the Roma community into Ukrainian society. Analytical note. National Institute of Strategic Studies. Update date: old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Bakalchuk-5683e.pdf Accessed 03.04.2024).

2. Klyuchkovych, T. (2022). Inkluzivna osvita v Slovachchyni: normatyvni osnovy ta priorytety rozvytku

[Inclusive education in Slovakia: normative bases and development priorities] Aktualni pyttannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zb.nauk.prats molodykh vchenykh [Drohobyt'skyi derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Ivana Franka]. [Current issues of humanitarian sciences: interuniversity collection of scientific works of young scientists [Ivan Franko Drohobyt State Pedagogical University]. Drohobych. 54. 1. 280–285. [in Ukrainian].

3. Labosh, K. (2018). Zaluchennia ditey romskoho naselennia do osvitnoho prostoru: dosvid Slovachchyny [Involvement of Roma children in the educational process: the experience of Slovakia]. Naukovyy visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu: [Scientific Bulletin of Mukachevo State University]; nauk. zhurn. Ser.: Pedahohika ta psykholohiya. Mukachevo. 2(8). 220–222. [in Ukrainian].

4. Romy: mify ta fakty. Navchal'no-metodychnyy posibnyk dlya vchytelya z protydiy romofobiyi [Roma: myths and facts. Teaching and methodical guide for teachers on combating] / Avt.-uporyad. O. Voytenko, M. Tyahlyy. Kyiv: Ukrayinskyi tsentr vvychnnyia istoriyi Holokostu [Ukrainian Center for the Study of the History of the Holocaust], 2018. 140. [In Ukrainian]

5. Government of the Slovak Republic (2021). Recovery and resilience plan for the Slovak Republic, adopted by the Government resolution of 28.4.2021, URL: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25932/1>.

6. Government of the Slovak Republic (2021). Roma equality, inclusion, and participation strategy till 2030, adopted by the Government resolution of 7.4.2021, URL: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25860/1>.

7. Gunisova, K. (2024). Amnesty International. EU must fight root causes of racial discrimination against Roma children in Slovak education. URL: <https://www.amnesty.eu/news/eu-must-fight-root-causes-of-racial-discrimination-against-roma-children-in-slovak-education/>

8. Kadlečíková, J. (2020). 'The First Action Plan raises great expectations', *Minority Policy in Slovakia*. 3/2020. URL: <https://mensenovapolitika.eu/nuly-akcny-plan-vzbudzuje-velke-ocakavania/>.

9. Ministry of Education, Science, Research and Sport of the Slovak Republic (2021). Strategy for inclusive approach to education – draft submitted for interdepartmental consultation process, URL: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2021/659>.

10. Porubánová S. Letter to European Commissioners, 18 January 2024. URL: https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2024/01/Joint-open-letter-to-EC_Slovakia.pdf

11. Stratégiu celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030» (2021). URL: https://www.minedu.sk/data/files/11044_strategia-celozivotneho-vzdelavania-a-poradenstva-na-roky-2021-2030.pdf

12. Svetlana Sithová: Special education is our priority', 23.9.2021, available at: <https://www.minedu.sk/svetlana-sithova-specialne-skolstvo-je-pre-nas-prioritou/>.

13. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. 2023. URL: <https://www.genetickesyndromy.sk/zariadenie/vudpap-vyskumny-ustav-detskej-psychologie>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БОНДАР Тамара Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: впровадження сучасних інноваційних технологій в освітній процес підготовки майбутніх учителів початкової школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BONDAR Tamara Ivanivna – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of Department of Preschool, Primary Education Pedagogy and Educational Management Mukachevo State University.

Scientific interests: introduction of modern innovative technologies in the educational.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2024 р.

УДК 373.3.013.74:373.3.091.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-347-350

ФІЗЕШИ Октавія Йосипівна –
 доктор педагогічних наук, професор
 Мукачівського державного університету
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0423-3154>
 e-mail: oktaviia.fizeshi@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті проаналізовано особливості початкової освіти в Словацькій республіці. З'ясовано особливості здобуття початкової освіти та її місця в загальній структурі системи освіти, терміни навчання в початковій школі. Мета публікації полягає у виявленні та аналізі особливостей початкової освіти в Словацькій республіці. Серед методів, які використовувалися в процесі дослідження, чільне місце належить контент-аналіз наукових розвідок вітчизняних компаративістів з метою виокремлення особливостей початкової освіти в Словацькій республіці (місце в структурі системи освіти, початок та терміни навчання, головні реформи, управління та фінансування). Звернено увагу на процеси реформування початкової освіти в контексті нормативних документів з питань Словацької республіки (закон «Про виховання та освіту» (2008), Статут Міністерства освіти, науки, розвитку молоді (2024), Стратегія Словацької Республіки щодо рівності, інтеграції та участі ромів до 2030 року (2021)). З'ясовано особливості здобуття початкової освіти та її місця в структурі системи освіти, терміни навчання в початковій школі. Звернено увагу на законодавчий контекст процесів реформування початкової освіти. Управління закладами освіти здійснюється «регіональними урядами» – місцевими органами державного управління освітою, які діють як окремі юридичні особи та здійснюють управління освітою в областях. Зміст початкової освіти представлений освітніми галузями «Мова та спілкування», «Людина і природа», «Людина і суспільство», «Людина і цінності», «Математика й робота з інформацією», «Людина і світ праці», «Мистецтво та культура», «Здоров'я і рух», а також наявністю трансверсійних тем щодо особистісного та соціального розвитку, екологічної освіти, медіа-освіти, мультикультурної освіти тощо. Акцентовано увагу на досвід Словацької республіки в питаннях організації освітнього процесу для дітей-ромів у початкових школах, що актуалізує його для використання в початкових школах Закарпаття. Адже ромське населення завжди було невід'ємною частиною демографічного різноманіття Закарпаття, проте представники саме цієї національної спільноти традиційно найменш залучені до освітніх процесів.

Ключові слова: початкова освіта, управління закладами освіти, ромське населення, Словацька республіка, Закарпаття.

FIZESHI Oktaviia Yosyivna –
 doctor of pedagogic sciences, professor
 Mukachevo State University
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0423-3154>
 e-mail: oktaviia.fizeshi@gmail.com

ORGANIZATION OF PRIMARY EDUCATION IN THE SLOVAK REPUBLIC

The article analyzes the features of primary education (place in the structure of the education system, age and duration of education, main reforms, management and financing) in the Slovak republic. Purpose: to identify and analyze the features of primary education in Slovak republic. Methods: content analysis of scientific studies aimed at highlighting the features of primary education in the Slovak republic (place in the structure of the education system, age and duration of education, main reforms, management and financing). Attention is paid to the processes of primary education reform Slovak republic (Law on Education (School Act) and on Amendments to Certain Acts (2008), Statute of the Ministry of Education, Research, Development and Youth of the Slovak Republic (2024), Strategy for Roma equality, inclusion and participation until 2030 (2021)). Results & Conclusions: the peculiarities of obtaining primary education and its place in the structure of the education system, the terms of primary school education have been clarified. Attention is drawn to the legislative context of primary education reform processes. Management of educational institutions is carried out by "regional governments" - local bodies of state education management, which act as separate legal entities and manage education in the regions. The content of primary education is represented by the educational fields "Language and communication", "Man and nature", "Man and society", "Man and values", "Mathematics and knowledge work", "Man and the world of work", "Art and culture", "Health and movement", as well as the presence of transversal topics related to personal and social development, environmental education, media education, multicultural education, etc. Attention is drawn to Slovakia's experience in organizing the educational process for Roma children in primary schools, which actualizes it for use in primary schools in Transcarpathia. The Roma population has always been an integral part of the demographic diversity of Transcarpathia, but however, representatives of this particular national community are traditionally the least involved in educational processes.

Key words: primary education, management of educational institutions, Roma children, Slovak republic, Transcarpathia.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Дослідження досвіду європейських країн у контексті реалізації початкової освіти є важливим складником компаративних досліджень, що уможливорює виокремлення актуального досвіду, який може бути адаптований до умов вітчизняної освіти. Наша публікація присвячена вивченню досвіду Словацької республіки з питань організації, управління, реформування змісту початкової освіти, в тому числі в умовах полікультурного середовища. На сьогодні Словаць-

ка Республіка є країною-членом Європейського Союзу, має не тільки спільний з Україною кордон, але й набагато глибші історичні зв'язки. Зокрема із Закарпаттям, разом з яким Словацьчина впродовж багатовікового періоду входила до складу Габсбурзької монархії, Австрійської імперії, а впродовж 1919-1938 рр. закарпатські землі входили до складу Чехо-словацької республіки під назвою Підкарпатська Русь. Цей період називають одним із найефективніших періодів у розвитку освіти та шкільництва Закарпаття першої половини

XX століття, про що свідчить відкриття великої кількості початкових шкіл, удосконалення процесу підготовки вчительських кадрів, а також відкриття в 1926 р. в м. Ужгороді першої на території Східної Європи початкової школи для ромського населення [4], [5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання становлення та розвитку освіти в Словацькій Республіці досліджували вітчизняні педагоги-компаративісти Т. Бондар (інтеграція ромських дітей до навчання в школі), В. Гладуш, Т. Ключкович, В. Кляйн, В. Шилонова (інклюзивної освіти в Словаччині), Г. Товканець (особливості становлення вищої економічної освіти в Словаччині) та ін.

Мета публікації – охарактеризувати особливості початкової освіти в Словацькій республіці.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Система освіти Словаччини зазнала системних перетворень після виокремлення з Чехословацької Соціалістичної Республіки внаслідок «оксамитового розлучення» в 1993 р. та здобуття повної незалежності та суб'єктності як окремої держави Словацька Республіка. Освітня сфера Словаччини регламентується Законом № 245/2008 «Про виховання та освіту». Система освіти Словаччини має таку структуру: загальна освіта (*zakladna škola + stredoškolske všeobecne vzdelavanie*), професійна освіта (складається з власне професійної (*vysvedčenie o záverečnej skúške ma výučný list*) та вищої професійної освіти (*absolventský diplom ma vysvedčenie o absolventskej*) та вища освіта (*vysoké školy*, що об'єднує бакалаврський, магістерський, докторський рівні) [3].

Відповідно до Закону № 245/2008 «Про виховання та освіту» загальна середня освіта складається з таких ступенів: базова освіта (*základná škola*) (9 р.), повна середня освіта (*stredoškolské všeobecné vzdelávanie*) (4 р.) для загальної середньої та середньої професійної освіти., а для мистецьких спеціальностей тривалість повної середньої освіти становить 6 (музика, вокал і театральне мистецтво) та 8 років (хореографія). Здобуття повної середньої освіти забезпечують гімназії (*gymnázium*), консерваторії (*konzer- vatórium*), середні професійні школи (*stredná odborná škola*) та середні професійні училища (*stredné odborné učilište*). У закладах середньої професійної освіти здобувачі також здобувають повну середню освіту та одночасно здобувають професійні кваліфікації (охорона здоров'я, менеджмент, економіка, технології, мистецтво тощо). Задля вступу на навчання в заклади вищої освіти здобувачі повинні отримати диплом про складання матурального іспиту (*vysvedčenie o maturitnej skúške*), який складається з чотирьох обов'язкових (словацька мова та література, математика, англійська мова) та двох вибіркових предметів [3].

Для вступу дитини до початкових класів у Словаччині обов'язковою є передшкільна освіта, зокрема про це йдеться в підзаконних актах до Закону: з «1 вересня 2021 р. по 31 серпня 2026 р. діти повинні здобувати обов'язкову дошкільну освіту в закладах дошкільної освіти (*materská*

škola), що «сприятиме розвитку особистості дитини в соціально-емоційній, інтелектуальній, фізичній, моральній, естетичній сферах, створенню передумов для подальшого навчання». Базова освіта складається з двох циклів – початкова освіта (4 р.) та базова середня освіта (5 р.) Початок навчання в базовій школі є «формування розуміння основ світогляду, ключових життєвих компетентностей, базової орієнтації у світі, культурної грамотності та мотивації до подальшої освіти та навчання впродовж життя» [3].

Щодо початкової освіти в Словаччині, то вона подібна до чеської системи, адже також є дворівневою: перший рівень – 1-4 класи (МСКО 1) та другий рівень 5-9 класи (МСКО 2). Після завершення першого ступеню початкової школи учень може продовжити навчання у восьмирічній гімназії, проте в такому випадку він повинен скласти вступні іспити, яких немає при переході з першого на другий рівень. Максимально допустима наповнюваність учнів в одному класі становить 25 осіб. Структура навчального року – 2 семестри, початок навчання 1 вересня, закінчення навчального року – 31 серпня. На канікули відводиться 2 дні – осінні, 2 тижні – Різдвяні, 1 тиждень – зимові, 4 дні – Великодні, 9 тижнів – літні [6, с. 513]

Центральним органом управління освітою в Словаччині є Міністерство освіти і культури Словацької республіки, до повноважень якого належать: реалізація державної політики в галузі освіти та координація діяльності та управління дошкільною, початковою, середньою, професійною та вищою освітою та освітою впродовж життя. До переліку повноважень Міністерства щодо початкової освіти, згідно *Štatút Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky schválený uznesením vlády SR (2024)*, належать: підготовка стратегічних, концептуальних і методологічних документів з питань освіти; затвердження освітніх програм і навчальних видань; регулювання мережі шкіл і закладів позашкільної освіти; координація управління професійним розвитком педагогічних працівників; керівництво експериментальною та інноваційною діяльністю в закладах освіти; забезпечення фінансування регіональної освіти; узагальнення інформації про кількість дітей, учнів та студентів для формування бюджетів; оголошення та координація проведення змагань учнів основної та старшої школи та організаційне забезпечення їх участі в обраних міжнародних змаганнях [1]. З 1 січня 2022 р. у кожному регіоні та в м. Братиславі створені обласні управління освіти – «регіональні уряди» як місцеві органи державного управління освітою, що діють як окремі юридичні особи та здійснюють управління освітою в областях. Регіональні уряди беруть участь у розробці бюджету шкіл; подають інформацію про включення/виключення шкіл з державного реєстру; здійснюють контроль за використанням закладами освіти бюджетних коштів; фінансування проведення регіональних етапів олімпіад; опрацювання та клопотання перед Міністерством щодо виділення додаткових коштів для закладів освіти; забез-

печення фінансування додаткових виплат асистентам учителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами тощо.

Зміст початкової освіти в Словаччині представлений такими освітніми галузями – «Мова та спілкування», «Людина і природа», «Людина і суспільство», «Людина і цінності», «Математика й робота з інформацією», «Людина і світ праці», «Мистецтво та культура», «Здоров'я і рух». У навчальних планах для початкових класів присутні також трансверсійні (крос-культурні) теми з особистісного та соціального розвитку, екологічної освіти, медіа-освіти, безпеки дорожнього руху, захисту життя та здоров'я, народознавства, мультикультурної освіти, освіти для сімейного життя) [6, с. 250]. Загальна річна кількість навчальних годин становить – 2.693 год, тижневе навантаження по класах становить у 1 класі – 22 год, 2 класі – 23 год, 3 класі – 35 год і в 4 класі – 26 год. Тривалість уроку 45 хв [6, с. 513]. Серед навчальних предметів у початкових класах пріоритет за кількістю годин надається гуманітарному блоку (словацька та іноземна мова, історія, етика/релігієзнавство), потім – предметам природничо-математичного циклу (математика, природознавство, географія, основи комп'ютера), а також предметам художньо-естетичного циклу й фізкультури. Іноземну мову словацькі школярі починають вивчати з 3-го класу, а з 2-го класу розпочинають опановувати інформаційно-комп'ютерними технологіями в рамках вивчення навчального предмету «Основи комп'ютера». Зазначимо, що перелік навчальних предметів, які вивчають учні за рівнем МСКО I в Словаччині, дуже подібний з відповідним переліком навчальних предметів, які вивчають молодші школярі в українських школах. Наприкінці освітнього рівня МСКО I словацькі школярі проходять тестування зі словацької мови та математики [6, с. 307].

Серед актуального досвіду організації початкової освіти в Словацькій Республіці ми акцентуємо на наявності крос-культурних тем у навчальних планах, які виконують важливу роль у формуванні в молодших школярів життєво важливих компетентностей, формують навички спілкування в полікультурному середовищі, а також сприяють вихованню толерантності та поваги до представників різних національностей та культур. Насамперед, мова йде про досвід Словаччини в організації освіти для дітей-ромів. Історичні корені заснування в Закарпатті першої школи для дітей-ромів детально описано в наших попередніх дослідженнях [4], [5]. Проте зауважимо, що в сучасних умовах на території Закарпаття за офіційними даними перепису населення за 2001 р. проживало близько 14 тис. осіб, але за неофіційною статистикою кількість осіб ромської національності в кілька разів є більшою. Тому важливою є проблема, насамперед, в одержанні інформації щодо точної кількості осіб молодшого шкільного віку ромської національності, які компактно проживають у різних місцевостях Закарпаття (Виноградів, Королево, Мукачево, Перечин та ін.), а вслід за нею – проблема залучення дітей молодшого шкільного віку до навчання. Словацька Республіка

в цьому напрямку має багато напрацювань, про які більш детально йдеться в наукових розвідках О. Біди, Т. Бондар, К. Лабаш та ін. Після набуття членства в Європейському Союзі Словаччина ратифікувала низку європейських документів та на законодавчому рівні закріпила статус ромського населення та його права на освіту (Принципи державної політики Словацької Республіки щодо ромів, 1991, Стратегія Словацької Республіки щодо інтеграції ромів до 2020 року, 2011, Стратегія Словацької Республіки щодо рівності, інтеграції та участі ромів до 2030 року, 2021 та ін.). Зокрема, Стратегією щодо рівності, інтеграції та участі ромів до 2030 року освіту виокремлено як один із ключових напрямів інтеграції дітей-ромів, реалізація якого передбачає забезпечення доступу ромських дітей до здобуття освіти на всіх рівнях, зменшення сегрегації в школах та збільшення кількості ромських дітей у закладах дошкільної освіти та ін. [3].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, можемо констатувати, що початкова освіта Словаччини є важливим складником освітньої політики словацької держави та спрямована на формування в дітей молодшого шкільного віку компетентностей, що відповідають загальноприйнятим європейським стандартам на рівні МСКО I. Виокремлено такі особливості організації (обов'язкова дошкільна освіта, чотирирічний термін навчання, інклюзивність) та управління початковою освітою (децентралізація, діяльність регіональних урядів). Актуальними напрямками для наступних досліджень є вивчення шляхів адаптації позитивного досвіду Словаччини в контексті організації освіти для дітей-ромів як представників національних меншин у практику роботи вітчизняного шкільництва, адже на сьогоднішній день залучення ромських дітей до систематичного навчання в нашій країні належить до питань, що потребують вирішення на загальнодержавному та місцевому рівнях.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Štatút Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky schválený uznesením vlády SR č. 111 zo dňa 22. februára 2024. 2024. URL: <https://www.minedu.sk/data/att/bff/28768.1bdc27.pdf> Дата звернення: 20.05.2024 р.
2. Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie rómov do roku 2030. 2021. URL: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/strategia_2030.pdf?csrt=15254680993709108259 Дата звернення: 19.05.2024 р.
3. Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. № 245/2008 Z. z. 2008. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20160101> Дата звернення: 19.05.2024 р.
4. Фізеші О. School education of roma children in Transcarpathia: the history of formation and development. *Mountain school of Ukrainian Carpaty*. Вип. 29. 2023. С. 71–74.
5. Фізеші О.Й. Початкова школа на Закарпатті (друга половина XIX – початок XXI ст.): монографія. Ужгород, 2015. 528 с.
6. Ярова О.Б. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу: дис. ... спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2018. 531 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dysertatsiia_YArova-O.B..pdf. Дата звернення: 22.05.2024 р.

REFERENCES

1. Štatút Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky schválený uznesením vlády SR č. 111 zo dňa 22. februára 2024. (2024) [Statute of the Ministry of Education, Research, Development and Youth of the Slovak Republic. approved by the Resolution of the Government of the Slovak Republic No. 111 of February 22, 2024]. Available at: <https://www.minedu.sk/data/att/bff/28768.1bdc27.pdf> [Accessed 20 May 2024].
2. Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie rómov do roku 2030 (2021) [Strategy for Roma equality, inclusion and participation until 2030]. Available at: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/11113/strategia_2030.pdf?csrt=15254680993709108259 [Accessed 19 May 2024].
3. Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. № 245/2008 Z. z. (2008) [Law on Education (School Act) and on Amendments to Certain Acts]. Available at: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20160101> [Accessed 19 May 2024].
4. Fizešhi, O. (2023). School education of roma children in Transcarpathia: the history of formation and development. Mountain school of Ukrainian Carpaty. Вип. 29. С. 71–74.
5. Fizešhi, O. Y. (2015). Pochatkova shkola na Zakarpatti (druga polovyna XIX – pochatok XX st.): monohrafiia. [The

primary schols in Transcarpathia (the second half of the XIX – the beginning of the XXI century): monograph]. Uzhhorod. 528 s. [in Ukrainian]

6. Yarova, O. B. 2018. Tendentsii rozvytku pochatkovoї osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Trends in the development of primary education in the countries of the European Union]. Diss. dr. ped. of science. Kyiv. Available at: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dysertatsiia_Yarova-O.B..pdf [Accessed 22 May 2024]. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФІЗЕШІ Октавія Йосипівна – доктор педагогічних наук, професор Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: організація освіти в Словацькій республіці.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FIZESHI Oktaviia Yosypivna – doctor of pedagogic sciences, professor Mukachevo State University.

Scientific interests: organization of education in the Slovak Republic.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2024 р.

УДК 37.091.4:316.4.051Ющук(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-350-354

КУЗЬМЕНКО Надія Михайлівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8457-0292>

e-mail: n2806@ukr.net

I. ЮЩУК І ШІСТДЕСЯТНИКИ: ВЗАЄМИНИ, ВИПРОБУВАНІ ЧАСОМ

В умовах боротьби України за свою незалежність і цілісність спостерігається підвищена увага до життєпису й духовної спадщини педагогічних постатей минулого. Як відомо, минуле, теперішнє та майбутнє нерозривно пов'язані. Те, що проживає сьогодні наша країна, сягає своїм корінням у давнину. Трагічні події, які переживає наша держава, дали поштовх до розуміння циклічності історії та усвідомлення значущості духовної спадщини видатних діячів минулого. У цій статті на прикладі постаті І. Ющука розкрито становлення української державності. Схарактеризовано ранній період професійної діяльності Івана Ющука, починаючи з його роботи вчителем української мови та літератури у Лудинській середній школі (1957–1959), де він викладав французьку мову, хімію та основи дарвінізму. Описано важливий етап його життя в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, куди він вступив як аспірант зі спеціальності «Сербська література». Особливу увагу приділено формуванню його зв'язків із представниками шістдесятництва – І. Дзюбою, І. Світличним, В. Стусом, Ю. Бадзьом. Автор розкриває суспільно-політичний контекст того часу: період «відлиги», розвиток шістдесятництва та дисидентського руху. Висвітлено драматичні моменти життя науковця, зокрема його звільнення з Інституту літератури в 1966 році через політичну неблагонадійність після проведення обшуків КДБ.

Висвітлено важливі віхи життя та діяльності видатного українського мовознавця Івана Пилиповича Ющука в контексті суспільно-політичних подій другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Розкрито його тісні зв'язки з представниками українського шістдесятництва, зокрема з В. Стусом, Ю. Бадзьом та Д. Павличком. Описано період політичних переслідувань науковця, його участь у дисидентському русі та роль у збереженні праці Ю. Бадзя «Право жити». Висвітлено внесок І. Ющука у становлення української державності через участь у створенні Всеукраїнського товариства української мови та діяльність у Демократичній партії України, де він обіймав посаду заступника голови. Окрему увагу приділено його науковій діяльності, зокрема створенню «Словника української мови VI століття» (2017 р.), що містить понад 13 000 слів слов'янського походження та має важливе значення для утвердження самобутності української мови. Підкреслено високу оцінку наукового доробку І. Ющука його сучасниками, зокрема Д. Павличком, який назвав словник «вершиною дослідницького, наукового мислення про українську мову».

Ключові слова: українська мова, І. Дзюба, І. Світличний, В. Стус, Ю. Бадзьо, Д. Павличко, суспільно-політичний контекст.

KUZMENKO Nadiya Mykhailivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor, Department of Pedagogy Taras Shevchenko Kyiv National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8457-0292>

e-mail: n2806@ukr.net

I. YUSHCHUK AND THE SIXTIES: RELATIONSHIPS TESTED BY TIME

In the conditions of Ukraine's struggle for its independence and integrity, increased attention is being paid to the biographies and spiritual heritage of pedagogical figures of the past. The past, present and future are inextricably linked. What we are living now has its roots in ancient times. The tragic events that our country is experiencing gave an impetus to the understanding of the cyclical nature of history and the importance of the spiritual legacy of outstanding figures of the past. The article characterizes the formation of Ukrainian statehood using the example of I. Yushchuk's life. The article describes Ivan Yushchuk's early period of professional activity, starting with his work as a teacher of the Ukrainian language and literature at the Ludyn Secondary School (1957–1959), where he taught French, chemistry, and the basics of Darwinism. An important stage of his life at the Institute of Literature named after T. G. Shevchenko Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, where he entered as a postgraduate student majoring in «Serbian literature». Special attention is paid to the formation of his connections with representatives of the Sixties – I. Dzyuba, I. Svitlichny, V. Stus, Yu. Badzio. The author reveals the socio-political context of that time: the «thaw» period, the development of the Sixties and the dissident movement. The dramatic moments of the scientist's life are highlighted, in particular, his dismissal from the Institute of Literature in 1966 due to political disloyalty after the KGB raids.

Important milestones in the life and activity of the outstanding Ukrainian linguist Ivan Pylypovych Yushchuk in the context of social and political events of the second half of the 20th – beginning of the 21st century are highlighted. His close ties with representatives of the Ukrainian Sixties, in particular with V. Stus, Yu. Badzio and D. Pavlychko are revealed. The period of political persecution, his participation in the dissident movement and his role in the preservation of Y. Badzio's work «The Right to Live» are described. The contribution of I. Yushchuk to the formation of Ukrainian statehood through participation in the creation of the All-Ukrainian Society of the Ukrainian Language and activity in the Democratic Party of Ukraine, where he held the position of deputy chairman, is highlighted. Particular attention is paid to his scientific activities, in particular the creation of the «Dictionary of the Ukrainian Language of the 6th Century» (2017), which contains more than 13,000 words of Slavic origin and is of great importance for establishing the identity of the Ukrainian language. The high evaluation of I. Yushchuk's scientific output by his contemporaries, in particular D. Pavlychko, who called the dictionary «the pinnacle of research and scientific thinking about the Ukrainian language» is emphasized.

Key words: *Ukrainian language, I. Dzyuba, I. Svitlichnyi, V. Stus, Yu. Badzio, D. Pavlychko, social and political context.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах боротьби України за свою незалежність і цілісність спостерігається підвищена увага до життєпису й духовної спадщини педагогічних постатей минулого. Як відомо, минуле, теперішнє та майбутнє нерозривно пов'язані. Те, що ми зараз проживаємо, сягає своїм корінням у давнину. Трагічні події, які переживає наша держава, дали поштовх до розуміння циклічності історії та усвідомлення значущості духовної спадщини видатних діячів минулого.

На сучасному етапі педагогічну персоналію розглядають не тільки через призму відтворення певних біографічних відомостей. Постmoderna історія педагогіки спонукає дослідників до заглиблення в сутність досліджуваної особистості й усебічного вивчення усіх біографічних відомостей задля відтворення цілісного портрету.

На сучасному етапі значно розширилася тематика історико-педагогічних розвідок, темою яких є творча спадщина й педагогічна діяльність видатних постатей. Дослідження такого типу є дуже актуальними, бо дають можливість краще зрозуміти сутність певного історичного періоду й висвітлити риси тогочасних освітніх реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Галерея мемуарних портретів і споминів висвітлена в значущій праці видатного шістдесятника Д. Павличка «Спогади». У п'яти томах письменник висвітлив драматичний образ нашої держави періоду ХХ – ХХІ століть, а також майстерно змалював портрети видатних українських педагогів, просвітителів і культурних діячів.

Значний науковий інтерес становить монографія Л. Тарнашинської «Українське шістдесятництво. Профілі на тлі покоління». У цій науковій розвідці відображено аспекти українського шістдесятництва крізь призму окремих імен. Такий персоналістський підхід дає можливість побачити епоху як у постатях, так і крізь призму творчості, а також скласти уявлення про

представників того покоління, яке залишило глибокий слід в історії нашої країни. Цінним виданням вважаємо інформаційний довідник «Видатні українські педагогіки», укладачем якого є Л. Калуська. У цьому виданні представлено короткі інформаційні відомості про життєпис, наукову і творчу діяльність Г. Сковороди, Г. Ващенко, С. Русової, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича. Вартим уваги вважаємо підручник Л. Артемової «Історія педагогіки України». У цьому виданні авторка в доступній формі виклала історичні події, які мали безпосередній вплив на розвиток української педагогіки, а також висвітлила особливості педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності духовних провідників нашої нації.

Мета статті – схарактеризувати життєвий шлях І. П. Ющука – українського мовознавця, літературознавця, перекладача, громадського діяча, професора (з 1992), автора 30 новаторських підручників з української мови, заслуженого діяча науки і техніки України – у суспільно-політичному контексті другої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Протягом усього життя, І. П. Ющук проповідував любов до української мови й українського народу. Чому важливо говорити українською мовою? «Тому що це забезпечує зв'язок поколінь і безперервність культурного й історичного спадку народу України. Навіть якщо ваші батьки є російськомовними, то їхні батьки швидше за все були україномовними, так само як і всі попередні покоління вашої родини. Навіть пращури представників інших національностей, які споконвічно жили на нашій землі, поряд зі своєю національною мовою говорили ще й українською. Зокрема це стосується євреїв. Та й навіть якщо ваша родина – етнічні росіяни й усі ваші пращури володіли лише російською, то зараз саме час особисто вам започаткувати нову родинну традицію. Чому ні? Адже ваша родина й нащадки

будуть жити тут, тож інтереси України – це й їхні інтереси також!» так вважав І. П. Ющук [6].

У 1957 році І. Ющук починає працювати вчителем української мови та літератури Лудинської середньої школи Нововолинського району Волинської області. Мовознавець в одному зі своїх інтерв'ю згадував: «Два роки я викладав у Лудинській середній школі – і українську мову та літературу, і французьку мову, і хімію, і основи дарвінізму. Учителів бракувало. А в дітей часу не було на навчання: у мами – буряки, у батька – корову пасти, сіна старатися. Взимку дороги снігом заносило, а учні були з трьох чи чотирьох сіл. Усе-таки і з моїх учнів двоє чи троє стали вчителями» [7, с. 353].

У Лудинській середній школі І. Ющук працював до 1959 року. У 1959 р. мовознавець звільнився з посади вчителя української мови та літератури за власним бажанням. У житті молодого педагога розпочинався новий етап: він вступив до Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук Української РСР. І. Ющук був зарахований аспірантом за спеціальністю «Сербська література». Педагог свого часу так згадував про цей період свого життя: «У той час завідувач відділу слов'янських літератур Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук УРСР Григорій Вервес шукав кандидата в аспірантуру з літератур народів Югославії... У Львові згадали про мене – я, коли навчався там, слухав лекції професора Іларіона Свенціцького про слов'янські літератури і за його завданням переклав кілька уривків з поеми хорватського поета Івана Гундулича «Осман» [4, с. 630–631].

Як відомо, із 1953 по 1964 рік Україна переживає період «відлиги», який характеризувався певною лібералізацією, тобто пом'якшенням сталінського режиму. У цей час керівником держави й основним ініціатором змін був М. Хрущов. Десталінізаційні й лібералізаційні процеси, що відбувалися тоді в Україні, зумовили нову хвилю українізації. Гостро постала проблема збереження української мови й розширення сфер її вживання. Наприкінці 50-х – початку 60-х років формуються й згуртовуються новаторський рух шістдесятників. Точкою відліку в історії шістдесятництва вважають 1956 рік. Молода українська інтелігенція протестувала проти фальшу та заідеологізованості у відображенні дійсності, боролася за збереження українських традицій і рідну мову.

Діяльність шістдесятників постійно була затьмарена критичними поглядами влади. Свобода для митців того часу ніколи не була повною: їхні твори відмовлялися друкувати, а деякі взагалі були під заборону. З'являються явища «самвидаву» – підпільного видання літератури, яку переписували чи друкували самостійно, і «тамвидаву» – друкування й видання творів за межами держави.

У 60-х – 70-х роках у Радянському Союзі й набирає обертів дисидентство. У Малому словнику історії України нагромаджуємо на визначення поняття «дисиденти». А. Кондрацький зазначив, що дисиденти – це «учасники руху, спрямованого проти комуністичного тоталітарного режиму. В

більших чи менших масштабах, у прихованій формі виявляли себе протягом усієї історії СРСР... В 60-ті роки... акцентували увагу переважно на порятунку нації, її духовної культури та мови... З другої половини 70-х років активізується рух за права людини» [3, с. 133]. Ті шістдесятники, які від культури й літератури переходили до відкритого висловлювання своїх опозиційних поглядів, ставали частиною дисидентського руху. Ключовими питаннями українського дисидентства були права нації та права людини, які завжди розглядалися в органічному поєднанні. Дисиденти хотіли демократизувати політичний режим і суспільство, змусити владу дотримуватися прав і свобод людини, також вони виступали за вільний розвиток української мови, літератури й культури. До дисидентів належали І. Дзюба, І. Світличний, В. Стус, Ю. Бадзьо та багато інших талановитих тогочасних митців.

Саме тут, в Інституті літератури, І. Ющук знайомиться й починає товаришувати з цими людьми. Мовознавець пригадував: «В Інституті літератури тоді працювали цікаві, мислячі люди: високоінтелектуальний Іван Дзюба..., завжди врівноважений, але сповнений внутрішньої духовної енергії, цілеспрямований Іван Світличний, неспокійний, бунтівний Василь Стус, заглиблений у себе і в суспільні проблеми Юрій Бадзьо... Було таке, що ми часом у вузькому колі висловлювали свої думки, зачіпали поточні політичні питання» [4, с. 631].

В Інституті літератури мовознавець пропрацював ще два наступних роки. Увесь цей час він працює й товаришує з І. Дзюбою, І. Світличним, Ю. Бадзьом і В. Стусом. Цього ж року Ю. Бадзьо – літературознавець, ідеолог національно-визвольного руху, шістдесятник, дисидент, активний учасник політичного й суспільного життя, автор історико-філософського трактату «Право жити» – одружується із С. Кириченко – учасницею українського правозахисного руху. Свідком у РАЦСі при їхньому одруженні був І. Ющук [2, с. 245].

Життя ставало дедалі важчим, відкрито говорити про свої погляди й переконання було небезпечно. І. Ющук часто зі своїми друзями обговорював політичні питання. У той час такі речі, звичайно, не проходили безслідно.

Одного разу І. Ющук «поїхав у відпустку в село до батьків. Тим часом хтось доніс, що мешканці Академмістечка цікавляться забороненою, «націоналістичною» літературою. Обшук. На щастя, нічого не знайшли. Потім ще один обшук. Також безрезультатний для кагебістів. Але вигнали з роботи. З Інститутом літератури довелось розпрощатися. Це був червень 1966 р.» [1, с. 32 – 33].

Разом із І. Ющуком тоді було звільнено В. Стуса та Ю. Бадзя. Звичайно, справа була не в закінченні строку роботи – молодих науковців звинувачували в українському буржуазному націоналізмі. Їх було просто «викинуто з Інституту літератури як політично неблагонадійних» [4, с. 631]. Свого часу мовознавець пригадував: «Добре пам'ятаю, як удвох із Василем Стусом ми бродили

по Києву в пошуках роботи. Дев'ять місяців я був без роботи і без грошей» [4, с. 631].

У 1977 році в житті мовознавця відбулася ще одна важлива подія: він знайомиться з видатним шістдесятником Д. Павличком. Видатний письменник справедливо називав І. Ющука «людиною великого українського духу» та «світового рівня мовознавцем» [4, с. 641]. Знавець слов'янських мов, І. Юшук допоміг перекласти Д. Павличку деякі строфи із поеми видатного чорногорського письменника П. Негоша «Промінь мікрокосмосу» (1845 р.). Шістдесятник зазначав, що «Іван Юшук захоплювався моїм перекладом поеми... особливо тими рядками, де йдеться про смертність і безсмертя людини» [Павличко, с. 642]. Свій вірш «Богдан Чорногор» із збірки «Вірші з Чорногорії» Д. Павличко присвятив І. Ющуку. За словами шістдесятника, саме він, І. Юшук, подав ідею написати ще один «чорногорський твір» [4, с. 643]. Мовознавець порадив Д. Павличку перечитати історичний роман «Чорна рада» П. Куліша. Письменник, читаючи цей твір, немов заново пережив трагедію розтерзаної України доби Руїни. Шістдесятник зазначав, що «єдиною радістю «Чорної ради» є прекрасно зображене братерство... Кирила Тура з чорногорцем Мілошем...» [4, с. 634]. Саме так і з'явився на світ вірш «Богдан Чорногор».

У 1977 році Ю. Бадзьо, друг І. Ющука, майже закінчує написання свого історико-філософського дослідження «Право жити», над яким він почав працювати в 1972 році. КДБ організував викрадення рукопису, який налічував 1400 сторінок. У 1978 році дисидент вирішує знову почати писати своє дослідження. Вдома його зберігати було небезпечно: могли знову викрасти. Постало питання про те, в кого можна зберігати рукопис. Ю. Бадзьо, порадившись із дружиною, вирішує поговорити з І. Ющуком про те, щоб дослідження заховати в нього. Мовознавець погодився допомогти. С. Кириченко писала: «В Івана вже було декілька десятків сторінок, коли... коли навколо рукопису знову завихрило... Несподівано... Ющука викликають до райвідділу КГБ, ведуть невизначену розмову... серед іншого легеньким пунктиром проходить прізвище Бадзя. Іван не сумнівався: такого збігу не може бути. Вистежили...» [2, с. 245]. Мовознавець добре розумів, що за ним тепер будуть пильно стежити. І. Юшук усвідомлював, що не може віднести рукопис власникові, бо його перехоплять на вулиці. Педагогові одразу ж інкримінували б звинувачення за зберігання «самвидаву» й посадили б до в'язниці. І. Юшук вирішив спалити кілька десятків сторінок рукопису, бо просто не бачив іншого виходу з цієї непростой ситуації: «...І Йван поніс Юрків рукопис до вогню. Чергове жертвоприношення «Права жити»... Палив листок за листком... Схаменувся. Що ж він робить?! Адаже щойно, два місяці тому, Юрко втратив шестирічну каторжну працю! На 24-й сторінці зупинився. Повернув недопалки авторів» [2, с. 245].

На початку осені 1985 року трапилося непоправне лихо: відійшов у засвіти В. Стус – видатний поет-шістдесятник, перекладач, публі-

цист, літературознавець, літературний критик, політв'язень СРСР, дисидент, член Української Гельсінської групи, борець за незалежність України. Д. Стус – син В. Стуса – в збірці «Мені здалося – я живу завжди. Вибрані твори» так писав про останні дні свого батька: «30 – 31 серпня. За брехливим доносом наглядча Василя Стуса кинули на 15 днів до карцеру табору ВС-389/36. Поет встиг сказати своєму сокамернику Леоніду Бородіну, що оголошує голодівку «до кінця». Ніч з 3 на 4 вересня. У карцері, під час «сухої» голодівки перестало битися серце Василя Стуса» [5, с. 398]. І. Юшук із великим сумом і болем пережив цю трагічну подію, бо видатний шістдесятник був для нього добрим другом.

У 1987 році з'явилися в перекладі українською мовою «Поеми Петра Негоша». Петро II Негош був видатним чорногорським філософом, реформатором і державним діячем, який сприяв перетворенню Чорногорії в незалежну світську країну. Переклад здійснив Д. Павличко – відомий український поет-шістдесятник, перекладач, публіцист і літературний критик. Передмову під назвою «Іскра, викресана з каменя» до цієї книжки написав І. Юшук. Свого часу Д. Павличко писав: «Для мене – подія надзвичайна, адже в тій передмові Івана Ющука вже була програма нашої з ним спільної діяльності, як людей, які вирішили боротися проти прогнилої, але ще не падаючої імперії СРСР. Іван Юшук порівнює поему «Промінь мікрокосмосу» з антицарськими творами Тараса Шевченка» [4, с. 645].

У лютому 1989 року Д. Павличко почав звертатися від імені СПУ до Президії Верховної Ради УРСР, вимагаючи схвалення закону про українську мову. І. Юшук підтримав Д. Павличка. 23 лютого вони були разом на установчій конференції створення Всеукраїнського товариства української мови. «Був моїм радником, слухав мій виступ. І не без його допомоги я написав головне речення своєї промови: «Пам'ятаймо, однією з головних умов, що забезпечують українському народові суверенність і право на утвердження своєї держави, є не просто його мовна самобутність, а й пріоритет вживання рідної мови на своїй території», – згадував свого часу шістдесятник [4, с. 649].

15–16 грудня 1990 року в Києві відбувся установчий з'їзд Демократичної партії України. Передумовою створення партії був «Маніфест Демократичної партії України» відомого дисидента, в'язня ГУЛАГу, літературознавця й мислителя Ю. Бадзя. «Маніфест...» було надруковано в березні 1990 року в газеті «Літературна Україна». Цей документ і став початком майбутньої партії. 15 травня 1990 в Києві пройшло засідання ініціативної групи зі створення ДемПУ, на якому був удосконалений «Маніфест...» і обраний організаційний комітет. 22 вересня 1990 року в м. Тербовля Тернопільської області оргкомітет проголосив створення Демократичної партії України.

15 грудня 1990 року почав роботу установчий з'їзд ДемПУ. Вступне слово мав Ю. Бадзьо. Про цю важливу подію згадував у п'ятому томі своїх

«Спогадів» Д. Павличко: «Всі виступи на тому з'їзді були спрямовані проти комуністичної групи 239 у Верховній Раді УРСР, яка вже готувалася до активних дій, щоб змусити представників нашої республіки підписати в Москві «Новий Союзний Договір» [4, с. 651]. Тоді ж було обрано й голову ДемПУ. Ним став Ю. Бадзьо, а його заступниками обрали І. Ющука та В. Яворівського. Д. Павличко зазначав, що І. Ющук був одним із «авторів «Звернення до народу» де чітко й коротко була написана програма партії «Наша мета – демократія і повна незалежність України». В Ухвалі з'їзду були слова, які... фіксували розвал імперії як щось таке, що станеться завтра...» [4, с. 651]. Це звернення підписали І. Ющук, Д. Павличко, Ю. Бадзьо, В. Дончик, Ю. Цеков, М. Швайка та В. Черняк.

У 2017 році виходить друком значуща праця І. Ющука – «Словник української мови VI століття». У цій роботі мовознавець умістив понад 13 000 слів української мови слов'янського походження, що повністю або частково збігаються зі словами чеської, словенської, верхньолужицької, сербської та хорватської мов, території яких не межують із нашою державою. Рецензію-післямову до словника написав поет-шістдесятник Д. Павличко. Праця вийшла друком у Київському міжнародному університеті.

Д. Павличко високо оцінив словник І. Ющука, назвавши його «вершиною дослідницького, наукового мислення... про українську мову» [4, с. 657]. Поет зазначив, що «поява словника української мови VI століття – це явина не рядової філологічної книжки, а могутнє доповнення до нашої духовної та збройної боротьби проти путінського фашизму, за невмирущість України» [4, с. 665]. 3 жовтня 2018 року Д. Павличко написав вірш-послання «До Івана Ющука». Текст поезії вміщено у томі 5 «Спогадів» шістдесятника.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, схарактеризовано ранній період професійної діяльності Івана Ющука, описано важливий етап його життя в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, особливу увагу приділено формуванню його зв'язків із представниками шістдесятництва – І. Дзюбою, І. Світличним, В. Стусом, Ю. Бадзьом, розкрито суспільно-політичний контекст того часу: період «відлиги», розвиток шістдесятництва та дисидентського руху, висвітлено драматичні моменти життя науковця, висвітлено важливі віхи життя та діяльності видатного українського мовознавця Івана Пилиповича Ющука в контексті суспільно-політичних подій другої половини ХХ – початку ХХІ століття, розкрито його тісні зв'язки з представниками українського шістдесятництва, описано період політичних переслідувань науковця, його участь у дисидентському русі та роль у збереженні праці Ю. Бадзя «Право жити». Висвітлено внесок І. Ющука у становлення української державності, окрему увагу приділено його науковій діяльності, зокрема створенню «Словника української мови VI століття» (2017), підкреслено високу оцінку наукового доробку І. Ющука його сучасниками, зокрема Д. Павличком.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гуць М. Педагог-словесник з великої літери. *Дивослово*. 2003. 32–33.
2. Кириченко С. Люди не зі страху. Українська сага: Спогади. К.: Смолоскип, 2013. 920 с.
3. Кондрацький А. Малий словник історії України. URL: <https://uahistory.co/book/dict/394.html>. (дата звернення: 24.08.2024).
4. Павличко Д. В. Спогади. У 6 томах. Том 5. К.: Ярослав Вал, 2019. 712 с.
5. Стус В. Мені здалося – я живу завжди. Вибрані твори: збірка. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 400 с.
6. Школа української мови Івана Ющука. URL: <https://ushchuk.wordpress.com/>
7. Ющук І. П. Мова – найбільший скарб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020/360 с.

REFERENCES

1. Guts, M. (2003). Pedahoh-slovesnyk z velykoyi litery [Teacher-philologist with a capital letter]. *Dyvoslovo*. 32–33. [in Ukrainian]
2. Kyrychenko, S. (2013). Lyudy ne zi strakhu. Ukrayinska saha: Spohady. [People are not out of fear. Ukrainian Saga: Memories]. K.: Smoloskip, 920 p. [in Ukrainian]
3. Kondratsky A. Malyy slovnyk istoriyi Ukrayiny [Small dictionary of the history of Ukraine]. URL: <https://uahistory.co/book/dict/394.html>. (data zvernennya: 24.08.2024). [in Ukrainian]
4. Pavlychko, D. V. (2019). Spogady [Memoirs]. In 6 volumes. Volume 5. K.: Yaroslaviv Val, 712 p. [in Ukrainian]
5. Stus V. Meni zdalosya – ya zhyvu zavzhdy. Vybrani tvory: zbirka [It seemed to me that I live forever. Selected works: collection]. Kharkiv: Book Club 'Klub simeinigo vidpochynku', 2023. 400 p. [in Ukrainian]
6. Shkola ukrayinskoyi movy Ivana Yushchuka [Ivan Yushchuk School of the Ukrainian Language]. URL: <https://ushchuk.wordpress.com/> [in Ukrainian]
7. Yushchuk, I. P. (2020). Mova – naybilshyy skarb [Language is the greatest treasure]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 360 p. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

КУЗЬМЕНКО Надія Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки, етнопедагогіка, освітні, педагогічні технології, освітній менеджмент, управління освітніми проектами, теорія виховання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUZMENKO Nadiia Mykhailivna – Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Professor, Department of Pedagogy Taras Shevchenko Kyiv National University.

Scientific interests: history of Ukrainian and foreign pedagogy, ethnopedagogy, educational, pedagogical technologies, educational management, management of educational projects, theory of education.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2024 р.

УДК 378.147-027.561:[378:37.011.3-051:811.161.2:82]:37.011.33(045)
DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-355-360

РОЗМАН Ірина Іллівна –
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської мови,
літератури з методиками навчання
Мукачівського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4951-0074>
e-mail: rozmanii@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ: ЗМІСТ ОСВІТИ

Сучасний зміст освіти має бути багатокomпонентним і національним, бо це є об'єктивною передумовою реалізації його розвивальних і виховних функцій. Мета статті – з'ясувати сутність змісту освіти, провести аналіз змісту освіти професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури на прикладі одного закладу вищої освіти України. Визначено, що зміст освіти включає систему наукових знань, практичних умінь, досвід творчої діяльності, світоглядні, моральні, естетичні ідеї та поведінку в умовах безпечного освітнього середовища. Основний фокус освітньої програми «Українська мова і література. Зарубіжна література» полягає у підготовці кваліфікованого та конкурентоздатного фахівця, який володіє необхідними базовими знаннями в галузі гуманітарних наук для успішної педагогічної діяльності в закладах загальної середньої освіти та в сфері професійного розвитку. Освітньо-професійна програма враховує новітні освітні методики, актуальні мовознавчі та літературознавчі наукові методи, знання та індивідуальний досвід науково-педагогічних працівників. За такою програмою, здобувачі майбутні учителі української мови та літератури в ДВНЗ «Ужгородському національній університет» отримають широкий спектр знань зі сфери гуманітарних наук. Вивчення навчальних дисциплін допоможе їм краще розуміти контекст української мови та літератури, розвине їх критичне мислення і аналітичні навички, ознайомить здобувачів з різноманітністю літературних течій і жанрів, вдосконалити писемні навички, розширить кругозір здобувачів і доповнить їхні знання. Всі освітні компоненти разом допоможуть здобувачам стати компетентними вчителями української мови та літератури.

Ключові слова: зміст освіти, професійна підготовка майбутніх учителів української мови та літератури, освітня програма, ДВНЗ «Ужгородському національній університет».

ROZMAN Iryna Illivna –
Doctor of Pedagogic Sciences, Professor,
Professor at the Department of English language,
literature with teaching methods Mukachevo State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4951-0074>
e-mail: rozmanii@ukr.net

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE: CURRICULUM CONTENT

The modern content of education should be multi-component and national, because this is an objective prerequisite for the realization of its developmental and educational functions. The purpose of the article is to find out the essence of the content of education, to conduct an analysis of the content of professional training of future teachers of the Ukrainian language and literature on the example of one institution of higher education in Ukraine. It was determined that the content of education includes a system of scientific knowledge, practical skills, experience of creative activity, worldview, moral, aesthetic ideas and behavior in the conditions of a safe educational environment. The main focus of the educational program "Ukrainian language and literature. «Foreign Literature» consists in training a qualified and competitive specialist who possesses the necessary basic knowledge in the field of humanities for successful teaching activities in general secondary education institutions and in the field of professional development. The educational and professional program takes into account the latest educational methods, current linguistic and literary scientific methods, knowledge and individual experience of scientific and pedagogical workers. According to such a program, future teachers of the Ukrainian language and literature at the Uzhgorod National University will receive a wide range of knowledge in the field of humanities. The study of academic disciplines will help them better understand the context of the Ukrainian language and literature, develop their critical thinking and analytical skills, introduce applicants to a variety of literary currents and genres, improve their writing skills, expand the applicants' horizons, and supplement their knowledge. All educational components together will help the applicants to become competent teachers of the Ukrainian language and literature.

Keywords: curriculum content, professional training of future teachers of Ukrainian language and literature, educational program, Uzhhorod National University.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Зміст освіти професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури може бути консервативним за своєю сутністю, оскільки історично базувався на перевірених традиціях та підходах. Проте суспільні зміни спонукають до необхідної модернізації освіти. Нові вимоги і виклики, що постають перед суспільством у XXI столітті, можуть вимагати перегляду і

адаптації освітніх підходів. Гнучкість та відкритість до змін в освіті можуть бути ключовими для успішного супроводження суспільних трансформацій.

Модернізація змісту освіти професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури проявляється в пошуку нових шляхів розвитку освітніх систем; у проектуванні та експериментальній перевірці моделей виперед-

жаючого розвитку закладів освіти відповідно до розвитку суспільства; у пошуку балансу, оптимального співвідношення між «ринковістю» освіти та її основною метою – всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зміст освіти досліджували вітчизняні науковці М. Ярмаченко, О. Савченко, С. Гончаренко, Т. Козарь, І. Червінська, Я. Никорак, В. Кремень, Ю. Бабанський, та ін. Професійну підготовку майбутніх учителів української мови та літератури вивчали О. Семенов, Н. Муқан, Л. Пасічник, В. Кришук, О. Дуплійчук, Н. Ничкало, Л. Лук'янова, Л. Хомич.

Мета статті – з'ясувати сутність поняття «зміст освіти», провести аналіз змісту освіти професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури на прикладі одного закладу вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Зміст освіти – ключовий інструмент цілеспрямованого навчання. Ця категорія історична, оскільки освітній зміст – є своєрідною моделлю вимог суспільства щодо готовності людей до життя. У змісті освіти враховуються не лише актуальні й перспективні потреби суспільства, а й освітні запити окремих особистостей. На думку Ю. Бабанського, зміст освіти – один із компонентів процесу навчання. Це система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей молоді, формування світогляду, моралі й поведінки, підготовку до суспільного життя, праці. Зміст освіти охоплює всі елементи соціального досвіду, нагромадженого людством [4]. Під змістом освіти М. Ярмаченко розуміє систему знань про навколишній світ, культуру та мистецтво, узагальнених інтелектуальних і практичних умінь, навичок творчого розв'язання практичних і теоретичних проблем, систему етичних норм, якими мають оволодіти учні та студенти [6]. Сучасний зміст освіти має бути багатокомпонентним і національним, бо це є об'єктивною передумовою реалізації його розвивальних і виховних функцій [4]. Зміст освіти є системоутворючим компонентом навчального процесу, базисом освіченості і культури всього населення, – зазначає О. Савченко [8]. Таким чином, для формування повноцінної особистості зміст освіти повинен охоплювати всі складові її життєвого досвіду, знання, вміння і навички, відповідні потреби та інтереси. Забезпечення соціальних функцій освіти залежить від того, як у її

змісті будуть реалізовуватися моральні, правові, політичні та економічні норми життя та поведінка людей. Тому під змістом освіти розуміють систему наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості [9]. Модернізація вищої освіти передбачає вдосконалення змісту навчання. Особливо це стосується змісту дисциплін психолого-педагогічного, природничо-математичного та циклу професійного спрямування, оскільки підвищення якості педагогічної освіти є одним з пріоритетних завдань освіти сьогодення [9].

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка: «Зміст освіти впливає із її основної функції – прилучити молодь до загальнолюдських і національних цінностей; це – система наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, практичних умінь і навичок та способів діяльності, досвіду творчої діяльності, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими повинен оволодіти учень у процесі навчання. На зміст освіти впливають об'єктивні (потреби суспільства у розвитку робочої сили; розвиток науки й техніки, що супроводжується появою нових ідей, теорій і докорінними змінами в техніці й технології) та суб'єктивні (політика керівних сил суспільства, методологічні позиції учених) чинники. Педагогічні вимоги до змісту освіти: зміст освіти повинен бути спрямований на досягнення основної мети виховання – формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості – громадянина України; зміст освіти повинен будуватися на науковій основі» [1, с. 137].

У відповідності до Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти (2024) процеси навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти є наскрізними, що забезпечується такими ціннісними орієнтирами: повага, довіра, рівний доступ, без дискримінацій, становлення вільної особистості, підтримка, впевненість, тощо [7].

Отже, на основі проаналізованих праць, вважаємо що зміст освіти визначається основною функцією освіти – прилучення молоді до загальнолюдських і національних цінностей. Це включає систему наукових знань, практичних умінь, досвід творчої діяльності, світоглядні, моральні, естетичні ідеї та поведінку в умовах безпечного освітнього середовища.

Професійна підготовка майбутніх учителів української мови та літератури здійснюється на основі освітньої (освітньо-професійної) програми. Згідно закону України «Про вищу освіту», освітня (освітньо-професійна) програма - єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій) [3].

Так, для прикладу проаналізуємо освітню програму ДВНЗ «Ужгородський національний

університет». Освітня програма «Українська мова і література. Зарубіжна література» – сучасна освітня програма бакалаврського рівня в галузі знань «Освіта/Педагогіка», яка готує вчителів української мови й літератури, викладача закладу фахової передвищої освіти, вчителя зарубіжної літератури, що володіє ґрунтовними знаннями з фахових дисциплін та методик їх навчання, педагогіки, психології, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [5].

Основний фокус освітньої програми «Українська мова і література. Зарубіжна література» полягає у підготовці кваліфікованого та конкурентоздатного фахівця, який володіє необхідними базовими знаннями в галузі гуманітарних наук для успішної педагогічної діяльності в закладах загальної середньої освіти та в сфері професійного розвитку, зокрема знаннями з філософії, педагогіки середньої освіти, психології, історії філологічних дисциплін, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації творчої особистості, формуванню загальногуманістичних та етичних цінностей педагогічної діяльності; здатного вирішувати складні спеціалізовані завдання з організації освітнього процесу, зумовленого закономірностями й особливостями сучасної теорії та методики навчання за предметною спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов; здатного застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі. Освітньо-професійна програма враховує новітні освітні методики, актуальні

мовознавчі та літературознавчі наукові методи, знання та індивідуальний досвід науково-педагогічних працівників [5].

Для майбутніх учителів української мови та літератури в ДВНЗ «Ужгородському національному університеті» у 2024 році на першому курсі навчання передбачено вивчення освітніх компонентів: історії та культури України, іноземну мову, вступ до мовознавства, вступ до літературознавства, українська усна народна творчість та народництво, сучасна українська мова, історія зарубіжної літератури, практикум з українського правопису; фольклор світу, латинська мова, старослов'янська мова, сучасна українська мова, історія української літератури, фольклорна практика (рис. 1). За такою програмою, здобувачі майбутніх учителів української мови та літератури в ДВНЗ «Ужгородському національному університеті» отримають широкий спектр знань зі сфери гуманітарних наук. Вивчення історії та культури України допоможе їм краще розуміти контекст української мови та літератури. Вступ до мовознавства та літературознавства розвине їх критичне мислення і аналітичні навички. Вивчення української та закордонної літератури познайомить студентів з різноманітністю літературних течій і жанрів. Практикум з українського правопису допоможе вдосконалити писемні навички. Вивчення фольклору світу, латинської та старослов'янської мов розширить кругозір студентів і доповнить їхні знання. Всі ці предмети разом допоможуть здобувачам стати компетентними вчителями української мови та літератури.

1 семестр	2 семестр
Історія та культура України	Іноземна мова
Іноземна мова	Фольклор світу
Вступ до мовознавства	Латинська мова
Вступ до літературознавства	Старослов'янська мова
Українська усна народна творчість та народознавство	Сучасна українська мова
Сучасна українська мова	Історія української літератури
Історія зарубіжної літератури	Історія зарубіжної літератури
Практикум з українського правопису	Фольклорна практика

Рис. 1. Перелік дисциплін освітньої програми «Українська мова та література. Зарубіжна література» ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протягом 1-2 семестрів, 2024 р.

На другому курсі за освітньою програмою «Українська мова та література. Зарубіжна література» в ДВНЗ «Ужгородському національному університеті» у 2024 році передбачено досить різноманітні освітні компоненти, такі як філософія, психологія, сучасна українська мова, історія української та зарубіжної літератури, українська діалектологія, педагогіка,

діалектологічна практика та вибіркові дисципліни (рис. 2). Це допоможе здобувачам отримати широке та глибоке розуміння української мови та літератури, а також розвивати свої знання в різних галузях гуманітарних наук. Дозволить здобувачам стати справжніми експертами в галузі української мови та літератури, а також можливість вивчення додаткових предметів у вільному виборі.

3 семестр	4 семестр
Філософія	Педагогіка
Психологія	Сучасна українська мова
Сучасна українська мова	Історія української літератури
Історія української літератури	Історія зарубіжної літератури
Історія зарубіжної літератури	Вибіркові дисципліни із загальноуніверситетського каталогу
Українська діалектологія	Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу
Вибіркові дисципліни із загальноуніверситетського каталогу	Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу
Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу	Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу
Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу	Діалектологічна практика

Рис. 2. Перелік дисциплін освітньої програми «Українська мова та література. Зарубіжна література» ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протягом 3-4 семестрів, 2024 р.

На третьому курсі передбачено вивчення основ медичних знань та охорони здоров'я, інформаційно-комунікаційні технології в роботі мовно-літературної галузі, сучасна українська мова, історія української літератури, методика навчання української мови, історична граматики, основи риторики та виразне читання, українська літературна критика та вибіркові дисципліни (рис. 3). Аналізуючи освітню програму Українська мова та література в ДВНЗ «Ужгородському національному університеті» у 2024 році, можна зазначити, що вона охоплює досить широкий спектр дисциплін, що сприяє глибокому розумінню мови, літератури та суміжних галузей. Вивчення основ медичних знань та охорони здоров'я може бути корисним для студентів, оскільки розширює

їхні знання в додаткові області, що може вплинути на їх майбутню кар'єру. Інформаційно-комунікаційні технології в роботі мовно-літературної галузі також є важливою складовою освітньої програми, оскільки сучасний світ надзвичайно цифровий, і вміння працювати з цими технологіями може забезпечити студентам конкурентну перевагу. Крім цього, вивчення сучасної української мови, історії української літератури, методики навчання української мови та інші дисципліни дозволяють здобувачам розширити свої знання про культуру та мову українського народу. Загалом, ця освітня програма має багато переваг і може підготувати студентів до успішної кар'єри в галузі мови, літератури та освіти.

5 семестр	6 семестр
Основи медичних знань та охорони здоров'я	Сучасна українська мова
Інформаційно-комунікаційні технології в роботі вчителя мовно-літературної галузі	Історія української літератури
Сучасна українська мова	Історична граматики
Історія української літератури	Основи риторики та виразне читання
Методика навчання української мови	Українська літературна критика
Вибіркові дисципліни із загальноуніверситетського каталогу	Вибіркові дисципліни із загальноуніверситетського каталогу
Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу	Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу
Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу	Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу

Рис. 3. Перелік дисциплін освітньої програми «Українська мова та література. Зарубіжна література» ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протягом 5-6 семестрів, 2024 р.

На четвертому курсі передбачено вивчення інклюзивна освіта, сучасна українська мова, історія української літератури, історія української літературної мови, ділова українська мова, методика навчання української та зарубіжної літератури, стилістика української мови, педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти, педагогічна практика в закладах фахової передвищої освіти та вибіркові компоненти (рис. 4). Ці дисципліни охоплюють різноманітні аспекти вивчення української мови, літератури та педагогічної практики. Зокрема, інклюзивна освіта включає в себе питання запровадження та реалізації інклюзивних підходів у освітній процес. Сучасна українська мова та історія української літератури допоможуть здобувачам поглибити знання про

мову та культуру своєї країни. Ділова українська мова та стилістика української мови сприятимуть вивченню офіційного та професійного мовлення. Методика навчання української та зарубіжної літератури допоможе здобувачам отримати практичний досвід у роботі з літературними текстами та у викладанні предмету. Педагогічна практика в закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти дозволить здобувачам здійснити власну педагогічну діяльність та здійснити впровадження теоретичних знань у практичну діяльність. Такий підхід у навчанні допоможе майбутнім учителям української мови та літератури отримати широкий спектр знань та навичок для успішної професійної діяльності у сфері освіти.

7 семестр	8 семестр
Інклюзивна освіта	Стилiстика української мови
Сучасна українська мова	Історія української літератури
Історія української літератури	Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу
Історія української літературної мови	Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу
Ділова українська мова	Педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти
Методика навчання української та зарубіжної літератури	Педагогічна практика в закладах фахової передвищої освіти
Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу	Кваліфікаційний іспит із сучасної української мови та методики навчання української мови
Вибіркові дисципліни із кафедрального каталогу	Кваліфікаційний іспит з історії української літератури, історії зарубіжної літератури, методики навчання української та зарубіжної літератури

Рис. 4. Перелік дисциплін освітньої програми «Українська мова та література. Зарубіжна література» ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протягом 7-8 семестрів, 2024 р.

Випускники освітньої програми зможуть працювати: вчителем української мови й літератури, зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти; вчителем мовно-літературної галузі в закладах фахової передвищої освіти; вчителем української мови й літератури, зарубіжної літератури у приватних освітніх закладах; репетитором з української мови й літератури; розробником освітніх курсів з української мови й літератури, зарубіжної літератури; вчителем мовно-літературної галузі на сучасних освітніх платформах, у закладах дистанційної освіти [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Визначено, що зміст освіти це система знань, практичних умінь, досвід творчої діяльності, світоглядні, моральні, естетичні ідеї та поведінка в умовах безпечного освітнього середовища. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови та літератури орієнтована на формування духовно багатого мовної особистості з урахуванням мовленнєвих, культурних та літературних особливостей в

сучасних умовах, толерантної особистості в полікультурному середовищі, забезпечує можливість працювати вчителем української мови й літератури, зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти. Перспективами наукових розвідок вбачаємо в аналізі методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С. 227.
2. Закон України Про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Закон України Про вищу освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Козарь Т. П. Реформування змісту освіти як пріоритет державної освітньої політики. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління, 2009. № 4. 48-51 с.
5. Офіційний сайт ДВНЗ «Ужгородський національний університет». URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/>
6. Педагогіка / за ред. М.Д. Ярмаченка. К., 1986. С. 93.
7. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» 2024 р. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92993/646-ilovepdf_merged_1.pdf

8. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Початкова школа*. 2001. №7. С. 14.

9. Червінська І. Б., Никорак Я. Я. Модернізація змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. Педагогіка*. 2011. №4. С.464- 467.

REFERENCES

1. Savchenko, O. Ia. (2012). *Dydaktyka pochatkovoï osvity: pidruchn.* [Didactics of primary education: textbook]. K.: Hramota. [in Ukrainian]

Honcharenko, S. U. (1997). *Ucraina Dictionarium pedagogicum* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. K.: Lybid, 227. [in Ukrainian]

2. *Lex Ucrainae de Institutione.* [Law of Ukraine On Education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. *Lex Ucrainae de Superiore Educatione.* [Law of Ukraine On Higher Education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian]

4. Kozar, T. P. (2009). *De argumentis educationis reformandis tanquam primario statu educationis.* [Reforming the content of education as a priority of the state educational policy]. State and regions. Series: State Administration, 4. 48-51 p. [in Ukrainian]

5. *Officium officialis Universitatis Nationalis Uzhhorodi Superioris Educationis.* [The official website of the Uzhhorod National University of Higher Education]. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/> [in Ukrainian]

6. Yarmachenko, M.D. (1986). *Pedagogia.* [Pedagogy]. K. 93. [in Ukrainian]

7. *Profesiynny standart «Vchytel' zakladu zahal'noyi seredn'oyi osvity» (2024)* [Professional standard "Teacher of general secondary education institution"]. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92993/646-ilovepdf_merged_1.pdf [in Ukrainian]

8. Savchenko, O. YA. (2001). *Udoskonalennya profesiynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Improving the professional training of future primary school teachers]. *Pochatkova shkola*. №7. S. 14. [in Ukrainian]

9. Chervins'ka, I. B., Nykorak, YA. YA. (2011). *Modernizatsiya zmistu pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Modernization of the content of the training of future primary school teachers]. *Nauka i osvita: naukovopraktychnyy zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru NAPN Ukrayiny. Pedahohika*. №4. S.464- 467. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РОЗМАН Ірина Іллівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови, літератури з методиками викладання Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів української мови та літератури.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ROZMAN Iryna Illivna – Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Professor at the Department of English language, literature with teaching methods Mukachevo State University.

Scientific interests: professional training of future teachers of Ukrainian language and literature.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2024 р.

УДК 793.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-360-364

ФЕДОТОВА Яна Петрівна –

викладач танців, Каліфорнія, США

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0199-7038>

e-mail: paniyanawork@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ В ТАНЦЮВАЛЬНІЙ ОСВІТІ

Поряд з традиційними методами викладання танців необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні методи і підходи, які відповідали б вимогам новітнього технологічного розвитку. Без застосування прогресивних, активних методів навчання, які базуються на методичних засадах, мистецтво танцю не матиме подальшого яскравого розквіту й розвитку.

У статті розкрито роль інноваційних методів викладання в танцювальній освіті.

У хореографії під методом розуміється сукупність способів прищеплення уміння виражати почуття інструментом танцю і прийомів пізнавальної діяльності. Щодо танцю – це методика досягнення точності виконання рухів. Школа танцю є системою виховання людського тіла на професійному рівні. Сучасні методики танцю базуються на досвіді попередніх поколінь, на тій теоретичній і практичній основі, яка дісталася з минулого досвіду. Однак, поряд із цим, в процесі еволюції і зміни поколінь танцювальна освіта збагачувався новими прийомами його викладання, різноманітністю теоретичних знань і практичного досвіду відомих педагогів балетмейстерів.

Учені в галузі хореографії та хореографічної освіти наголошують на впровадженні інноваційних методів, сучасних технологій, як-от використання віртуальної реальності, використання аудіовізуальних та інтерактивних форматів, що є необхідним для вдосконалення підготовки здобувачів, зокрема набуття ними досвіду хореографічно-постановчої діяльності. Вони засвідчують багатофункціональність діяльності хореографа, як керівника, педагога, організатора, творця-постановника, які проявляються і реалізуються в різних формах і видах діяльності, зокрема й у створенні та постановці хореографічних композицій, плануванні та здійсненні репетиційного процесу, сценічного оформлення композицій тощо.

Хореографічне мистецтво сприяє творчому самовираженню засобами пластично-рухового інтонування, дозволяє виразити власну індивідуальність через танець, сприяє гармонійному розвитку особистості, а також забезпечує арттерапевтичний ефект як здоров'язбережувальна технологія.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в обґрунтуванні педагогічних умов, які сприяють успішному формуванню готовності хореографів до застосування інноваційних методів у професійній діяльності.

Ключові слова: хореографічне мистецтво, танець, інноваційні методи.

FEDOTOVA Yana Petrivna –

Dance instructor, California, USA

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0199-7038>

e-mail: paniyanawork@gmail.com

INNOVATIVE TEACHING METHODS IN DANCE EDUCATION

Along with traditional dance teaching methods, it is necessary to develop and implement innovative methods and approaches that would meet the requirements of the latest technological development. Without the use of progressive, active teaching methods based on methodological principles, the art of dance will not have further bright flowering and development.

The article reveals the role of innovative teaching methods in dance education.

In choreography, a method is understood as a set of ways to instill the ability to express feelings with the instrument of dance and methods of cognitive activity. Regarding dance, it is a technique for achieving accuracy in the execution of movements. A dance school is a system of educating the human body at a professional level. Modern dance techniques are based on the experience of previous generations, on the theoretical and practical basis that has been inherited from past experience. However, along with this, in the process of evolution and generational change, dance education was enriched with new teaching methods, a variety of theoretical knowledge and practical experience of famous ballet teachers.

Scholars in the field of choreography and choreographic education emphasize the introduction of innovative methods, modern technologies, such as the use of virtual reality, the use of audiovisual and interactive formats, which is necessary for improving the training of applicants, in particular their acquisition of experience in choreographic and production activities. They testify to the multifunctionality of the choreographer's activity as a leader, teacher, organizer, creator-director, which is manifested and realized in various forms and types of activity, including in the creation and staging of choreographic compositions, planning and implementation of the rehearsal process, stage design of compositions, etc.

Choreographic art promotes creative self-expression by means of plastic-motor intonation, allows you to express your own individuality through dance, contributes to the harmonious development of the personality, and also provides an art therapy effect as a health-preserving technology.

We see the prospects for further scientific research in the substantiation of pedagogical conditions that contribute to the successful formation of choreographers' readiness to use innovative methods in their professional activities.

Keywords: choreographic art, dance, innovative methods.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі в європейському науковому просторі актуалізується проблема розвитку хореографічного мистецтва та вдосконалення професійної підготовки танцівників. Шлях європейської та світової інтеграції зумовлює необхідність інтенсивних змін в освітньому просторі. Ідея підвищення статусу мистецької освіти (у т.ч. і хореографічної) знаходиться в центрі уваги Міжнародної асоціації експертів та практиків із питань зв'язків освіти й мистецтва, створеної при ЮНЕСКО. Саме тому останніми роками відбуваються модернізаційні процеси в хореографічній освітній галузі, які здійснюються за такими основними напрямками: збереження національних танцювальних традицій, розвиток сучасної хореографічної освіти, розвиток хореографії в контексті мистецької освіти та арт-терапії [7, с. 4].

Мистецький простір XXI ст. сповнений різноманітності і варіативності, мобільності і гнучкості, в якому трансформація існуючого, поява і розвиток нового, відбувається дуже інтенсивно. У сучасному світі особливого значення набуває хореографічне мистецтво, яке за своєю природою є синтетичним. Заняття хореографією розвивають емоційну і волюву сферу особистості, сприяють залученню до національно-культурних цінностей, орієнтують людину на здоровий спосіб життя, підвищують працездатність, що забезпечує цілеспрямований розвиток життєво важливих духовних, інтелектуальних і фізичних якостей майбутнього покоління [9, с. 3].

Поряд із традиційними методами викладання танців необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні методи і підходи, які відповідали б вимогам новітнього технологічного розвитку [6, с. 122]. Без застосування прогресивних, активних методів навчання, які базуються на методичних засадах, мистецтво танцю не матиме подальшого яскравого розквіту й розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Окремі аспекти удосконалення хореографічної освіти, зокрема, підвищення рівня навчальної мотивації, самостійності та особистісного спрямування на здобуття якісної освіти, оволодіння сучасними інтернет-технологіями, розвитку творчого потенціалу висвітлюються у дослідженнях: Л. Андрощук, Т. Благової, Т. Зузяк, С. Лавриненко, О. Мартененко, І. Спінула, О. Пархоменка, О. Плахотнюка, В. Чуби, Яо Пейчань та ін.

Мета статті – розкрити роль інноваційних методів викладання в танцювальній освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Мистецтво завжди є надзвичайно актуальним у соціокультурному просторі, зокрема популярнішим і затребуваним стає мистецтво хореографії. Хореографічне мистецтво як соціокультурне явище уявляє собою складну за морфологією та лексичним змістом систему. Займаючи значне місце у загальній системі мистецтва, хореографія перебирає на себе його основні характеристики, закони становлення і розвитку, загальні механізми впливу на людей і суспільство в цілому. Разом із тим хореографічне мистецтво має свої специфічні риси (як змістовні, так і функціональні), які дозволяють йому утворити свою унікальну, своєрідну систему, сформувану потужну хореографічну культуру, якій відведено вагоме місце в загальній системі художньої культури людства [5].

Хореографічне мистецтво сприяє творчому самовираженню засобами пластично-рухового інтонування, дозволяє виразити власну індивідуальність через танець, сприяє гармонійному розвитку особистості, а також забезпечує арттерапевтичний ефект як здоров'язбережувальна технологія [10, с. 74].

Танець – один із найдавніших видів мистецтва. Скільки існує людство, стільки існує і потреба виразити свої почуття у русі. Людина, яка танцює, виражає настрої та емоції в пластично красивій та естетично довершеній формі. Свобода і легкість

рухів, краса і пластичність радують і танцівників, і глядачів. Танець відіграє значну роль у вихованні внутрішньої культури людини та формуванні її художніх смаків. Чим раніше починається процес залучення людини до занять бальною хореографією, тим культурнішою та інтелектуальною вона стає у спілкуванні [3, с. 2].

Американський вчений А. Ломакса вважає, що «танець як такий являє собою ескіз або модель життєво необхідного комунікативного зв'язку, оскільки ним сконцентровано у собі найбільш розповсюджені моторно-рухові зразки, які найбільш часто й успішно використовувалися в житті більшістю людей даної культурної спільності» [11, с. 223].

Окрім того, сучасна хореографія дає змогу не тільки відтворювати танцювальні композиції на рівні репродуктивної творчості, а й створювати власні спонтанні етюди, перформанси, постановки, зокрема, імпровізуючи «тут і зараз» з використанням технологій миттєвого руху, інноваційних хореографічних технік через розуміння концепцій сучасної хореографії, синтез різних мистецтв і власний емоційний вираз [10, с. 74].

Прикметно, що для створення танців та танцювальної культури взагалі притаманний особливий спосіб мислення, в якому переважає образне мислення, що доповнюється абстрактним. Творче (креативне) мислення – це оригінальне за своєю природою мислення, що підкреслює унікальність, розбіжність та доречність образного. Крім того, творення хореографом оригінального танцювального твору вимагає поєднання творчого та новаторського мислення. У свою чергу, інноваційне (новаторське) мислення є важливою складовою абстрактного мислення. Це свого роду відроджувальне мислення, засноване на застосуванні та популяризації нових технологій та продуктів. Останні часто використовуються і в сучасних хореографічних постановках, а також під час підготовки хореографів [6, с. 120].

Термін «інновація» (італ. *innovazione*) трактується як новина, оновлення, зміна. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, форми і методи навчання та виховання. Інновації є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів. У науково-методичній літературі визначена певна термінологія нововведення нові форми організації праці та управління, нові види технологій, які охоплюють не тільки окремі установи та організації, але й різні сфери діяльності [2, с. 45]. Інновації в освіті – це створення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно нового стану. Інновація має багатомірне значення, оскільки складається з власне ідеї та процесу її практичної реалізації [2, с. 46].

У хореографії під методом розуміється сукупність способів прищеплення умінь виражати

почуття інструментом танцю і прийомів пізнавальної діяльності. Щодо танцю – це методика досягнення точності виконання рухів. Школа танцю є системою виховання людського тіла на професійному рівні. Сучасні методики танцю базуються на досвіді попередніх поколінь, на тій теоретичній і практичній основі, яка дісталася з минулого досвіду. Однак, поряд з цим, в процесі еволюції і зміни поколінь танцювальна освіта збагачувався новими прийомами його викладання, різноманітністю теоретичних знань і практичного досвіду відомих педагогів балетмейстерів [8].

Учені в галузі хореографії та хореографічної освіти наголошують на впровадженні інноваційних методів, сучасних технологій, як-от використання віртуальної реальності, використання аудіовізуальних та інтерактивних форматів, що є необхідним для вдосконалення підготовки здобувачів, зокрема набуття ними досвіду хореографічно-постановчої діяльності. Вони засвідчують багатофункціональність діяльності хореографа, як керівника, педагога, організатора, творця-постановника, які проявляються і реалізуються в різних формах і видах діяльності, зокрема й у створенні та постановці хореографічних композицій, плануванні та здійсненні репетиційного процесу, сценічного оформлення композицій тощо.

Зокрема, метод проєктування репетиційного процесу хореографічної композиції спрямований на формування репетиційно-рефлексивного компоненту щодо реалізації хореографічної композиції. Цей метод включає планування, організацію, розроблення матеріалу, графік проведення репетицій, відтворення й аналіз, коригування й уточнення, а також реалізацію цілісної композиції. Він сприяє розвитку композиційної компетентності постановників, дозволяє їм ефективно втілювати хореографічну ідею та досягати бажаного результату.

Наступний метод – ведення рефлексійного щоденника, передбачає фіксацію результатів спостереження, самоспостереження, оцінювання й аналізування власних композиційно-репетиційних дій або виступу. Це дозволяє хореографу-постановнику побачити, як виглядає композиція на практиці, та вносити необхідні корективи. На основі аналізу репетицій вносяться корективи до хореографії, техніки та виконавчої майстерності. Цей процес може включати в себе вдосконалення рухів, зміни в концепції композиції або розташуванні виконавців, а також виправлення будь-яких недоліків у виконанні. Додаткова рефлексія полягає в аналізі відеозаписів, що надає можливість детально розглядати технічне виконання, виразність і композиційну структуру. Постановник формулює свою самооцінку та визначає конкретні етапи для подальшого вдосконалення, визначає завдання на майбутні репетиції. Важливою частиною методу є групові дискусії, де учасники – майбутні постановники обмінюються досвідом і враженнями, визначають як сильні сторони, так і можливості для вдосконалення композиції. У результаті систематичного застосування цього методу відбуваються

корекція та покращення результату цілісної хореографічної композиції [10].

Застосуванням інноваційних методів, спрямованих на підвищення у здобувачів мотивації на здобуття якісної освіти, вмінь самостійно визначати стратегічні і поточні освітні цілі, планувати щоденну навчальну діяльність (планер хореографа), а також тренінгів на підвищення особистісної (психічної) самоорганізації та проєктування подальшої самореалізації в житті – асоціативні вправи на усвідомлення себе як суб'єкта навчання, розвиток вмінь критичного осмислення реальних навчальних ситуацій та особистісних астей, моделювання ситуації успіху; творчо-ігрові завдання на концентрацію та розвиток перспективного мислення, проєктування образу майбутнього [4, с. 121].

Надшвидкі темпи розвитку науки та технологій, а також різні обставини світового масштабу, зокрема пов'язані з карантинними обмеженнями коронавірусної хвороби (COVID-19) вимагають впровадження нових глобальних методів та технологій навчання в освітній процес. Найбільш проблемними питаннями є розробка нової методики навчання на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій дистанційної освіти з використанням сервісів для відеоконференцій, зокрема Google Meet, Zoom, MyOwnConference, WebEx, Skype та ін. [5].

Володіння інтернет технологіями під час навчання сьогодні є не тільки основою успішної організації онлайн освіти, а й невід'ємною складовою професійної компетентності сучасного фахівця, який у майбутньому буде здатен до проведення такого роду діяльності зі школярами.

Для навчальної діяльності важливими факторами виступає те, що інтернет є найбільшою базою інформації у світі, найбільш універсальною і швидкою формою організації міжособистісної комунікації (електронна пошта, чат, месенджери, соціальні мережі тощо) та обміну актуальними знаннями, джерелом навчальної творчості та особистісної самореалізації завдяки застосуванню цікавих та інноваційних інтернет засобів.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій забезпечуються на основі застосування методів: на розвиток практичних умінь швидкого, продуктивного і оперативного опрацювання теоретичного і практичного матеріалу фахових дисциплін, методів тайм-менеджменту, спрямованих на формування вмінь раціонального використання навчального часу; розвитку самоосвітніх навичок; інтерактивних методів формування вмінь ефективної роботи з різними інформаційними джерелами, оволодіння інтернет-технологій; організації навчального матеріалу, творчо-виконавських проєктивних методів, а також тренінгів та вправ на оволодіння техніками біорегуляції та активізації психічних процесів: вправа на спостереження, ритмічно-дихальна практика створення та візуалізації мисленневих образів, стимуляції образної пам'яті [4, с. 121].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Поряд із традиційними методами викладання танців необхідно розробляти

та впроваджувати інноваційні методи, які відповідали б вимогам новітнього технологічного розвитку. Без застосування прогресивних, активних методів навчання, які базуються на методичних засадах, мистецтво танцю не матиме подальшого яскравого розквіту й розвитку. Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в обґрунтуванні педагогічних умов, які сприяють успішному формуванню готовності хореографів до застосування інноваційних методів у професійній діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бернадська Д. Сучасна хореографія в контексті синтезу мистецтв. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2013. № 7. С. 78–86. URL: http://aphn-journal.in.ua/archive/7_2013/10.pdf
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук. України; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 338–340.
3. Кашевський О. В. Композиція та постановка сучасного бального танцю: методичні рекомендації до навчальної дисципліни. Луцьк: Надстир'я, 2018. 57 с.
4. Короткевич К. Є. Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки: дис. ... докт. філософії: 011 Освітні, педагогічні науки. К., 2005. 236 с.
5. Павлюк Т. С. Українське балетмейстерське мистецтво другої половини ХХ ст.: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.01. К., 2005. 192 с.
6. Пастухов О. Сучасний танець: теоретичні засади новітніх підходів до викладання. 2021 URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4218/Visnyk_4_2021-DOI_1-118-122.pdf?sequence=1
7. Повалій Т. Л. Історія хореографічного мистецтва: навч.-метод. посібн. Суми: СПДФО Повалій К. В., 2014. 120 с.
8. Путиліна Т. М. Сучасні методи в методиці викладання класичного танцю. 2017. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20133/Putilina.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
9. Сердюк Т. І. Формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів хореографії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Київ, 2009. 290 с.
10. Терзіз А. Інноваційні форми і методи формування композиційної компетентності майбутніх викладачів хореографії на основі сучасного танцю. *Актуальні проблеми мистецької освіти*. 2024. Вип. 2 (5). С. 71–76.
11. Lomax A. Folk Song Style and Culture. Washington, 1968. P. 223.

REFERENCES

1. Bernads'ka, D. (2013). Suchasna khoreohrafiya v konteksti syntezu mystetstv [Modern choreography in the context of the synthesis of arts]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*. N 7. S. 78–86. URL: http://aphn-journal.in.ua/archive/7_2013/10.pdf [in Ukrainian]
2. *Entsyklopediya osvity* (2008) [Encyclopedia of education] / Akad. ped. nauk. Ukrayiny; hol. red. V. H. Kremen'. K.: Yurinkom Inter. S. 338–340. [in Ukrainian]
3. Kashevs'kyu, O. V. (2018). Kompozytsiya ta postanovka suchasnoho bal'noho tantsyu [Composition and production of modern ballroom dance: methodychni rekomendatsiyi do navchal'noyi dystsypliny]. Luts'k: Nadstyr'ya. 57 s. [in Ukrainian]
4. Korotkevych, K. YE. (2005). Formuvannya umin' navchal'noyi samoorganizatsiyi maybutnikh vykladachiv khoreohrafichnykh dystsyplin u protsesi fakhovoyi pidhotovky [Formation of educational self-organization skills of future teachers of choreographic disciplines in the process of professional training]: dys. ... dokt. filosofiyi: 011 Osvitni, pedahohichni nauky. K. 236. s. [in Ukrainian]
5. Pavlyuk, T. S. (2005). Ukrayins'ke baletmeysters'ke mystetstvo druhoyi polovyna XX st. [Ukrainian ballet master's art

of the second half of the 20th century] : dys. ... kand. mystetstvovnavstva : 17.00.01. K. 192 s. [in Ukrainian]

6. Pastukhov, O. (2021). Suchasnyy tanets': teoretychni zasady novitnikh pidkhodiv do vykladannya [Modern dance: theoretical foundations of the latest approaches to teaching]. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4218/Visnyk_4_2021-DOI_1-118-122.pdf?sequence=1 [in Ukrainian]

7. Povaliy, T. L. (2014). Istoriya khoreorafichnoho mystetstva [History of choreographic art]: navch.-metod. posibn. Sumy: SPDFO Povaliy K. V. 120 s. [in Ukrainian]

8. Putilina, T. M. (2017). Suchasni metody v metodytsi vykladannya klasychnoho tantsyu [Modern methods in the methodology of teaching classical dance]. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20133/Putilina.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian]

9. Serdyuk, T. I. (2009). Formuvannya khudozhn'o-estetychnoho dosvidu maybutnikh uchyteliv khoreorafiyi [Formation of artistic and aesthetic experience of future teachers of choreography]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 – teoriya ta metodyka profesiynoi osvity. Kyiv. 290 s. [in Ukrainian]

10. Terziz, A. (2024). Innovatsiyi formy i metody formuvannya kompozytsiynoi kompetentnosti maybutnikh

vykladachiv khoreorafiyi na osnovi suchasnoho tantsyu [Innovative forms and methods of forming compositional competence of future teachers of choreography based on modern dance]. Aktual'ni problemy mystets'koyi osvity. Vyp. 2 (5). S. 71–76. [in Ukrainian]

11. Lomax, A. (1968). Folk Song Style and Culture. Washington. P. 223. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФЕДОТОВА Яна Петрівна – викладач танців, Каліфорнія, США.

Наукові інтереси: інноваційні методи викладання в танцювальній освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FEDOTOVA Yana Petrivna – Dance instructor, California, USA.

Scientific interests: innovative teaching methods in dance educatio.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2024 р.

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
Педагогічні науки
Випуск 215

Індифікатор медіа R30-01123

В РЕЄСТРІ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ МЕДІА-РЕЄСТРАНТІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ
від 27.07.2023 р. №599

Наукові записки. Серія: Педагогічні науки

Назва медіа

збірник

Суб'єкт у сфері друкованих медіа

Підписано до друку 28.08.2024 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум. др. арк. 45,6. Тираж 300.

*ВІДДРУКОВАНО: ФОП Піскова М.А.
м. Кропивницький, вул. Тараса Карпи, 17–11.*

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
№ 2444000000027816 від 18.08.2016.